OPVS EPISTOLARVM DES. ERASMI ROTERODAMI

DENVO RECOGNITVM ET AVCTVM

PER

P. S. ALLEN, M.A.

E COLL. CORPORIS CHRISTI

TOM. I

1484–1514

OXONII

IN TYPOGRAPHEO CLARENDONIANO

MCMVI

HENRY FROWDE, M.A.
PUBLISHER TO THE UNIVERSITY OF OXFORD
LONDON, EDINBURGH
NEW YORK AND TORONTO

PATRI MEO DILECTISSIMO

IOSEPHO ALLEN

CIVITATIS LONDINENSIS PER XXIX ANNOS
MENSARIO INTEGERRIMO
QUI HISTORIARVM LECTOR IPSE PERCVPIDVS
STVDIA MEA OPE ET AVXILIO
CONSTANTER FOVIT
HAS TANDEM PRIMITIAS
DO DEDICOQVE

PREFACE

This work, which had its origin in an attempt to use the correspondence of Erasmus for an Oxford prize essay, was undertaken with the encouragement of the late Professor Froude, at the time when he was lecturing here on Erasmus. It has occupied my leisure for the last thirteen years, and has been carried on under the gloom of Indian summers and in high valleys in Kashmir.

That I have been able to bring this first instalment of the task to a conclusion is due, firstly, to the generosity of the Delegates of the Clarendon Press in publishing a work of such magnitude; and, secondly, to the toil of many predecessors, whose years have failed in preliminary preparations and into whose labours I have been permitted to enter. So much unprinted material has been brought to light during the last two centuries that a new edition of Erasmus' letters has been frequently desired and essayed; and to pass over earlier pioneers, the undertaking has been projected within recent years by Dr. Horawitz and Dr. Hartfelder, whose indefatigable exertions have given to the world great numbers of the letters of the humanists, including an edition of the correspondence of Beatus Rhenanus; by Dr. Knaake, the editor of Luther's works, who had planned a scheme of equal magnitude for the works of Erasmus; by Dr. Max Reich, the author of a careful thesis on Erasmus, whose far-reaching inquiries received the support of the Berlin Academy of Sciences; and by the Dutch Historical Commission: whilst the new century has seen two volumes of translations, similar in plan to the present work though with an ampler commentary, from the scholarly pen of my friend, Mr. Francis Morgan Nichols, Honorary Fellow of Wadham College, and there is hope that a third may follow. The fruits of Dr. Horawitz' researches appeared in many occasional publications during his lifetime; the great framework of Dr. Knaake's edition has been placed at my disposal by the

courtesy of his executors; Madame Reich has kindly enabled me to acquire the valuable collections of notes formed by her husband; and Mr. Nichols has from the first given me the full benefit of his ripe judgement and detailed study of the ground in which I have been allowed to glean after him.

The requirements under which a new edition should be carried out have long been clearly indicated. The arrangement which Erasmus rejected whilst his letters could be regarded mainly as literature, has become necessary now that they are recognized as one of the best sources for the history of his age. Amongst them it was his own wish that the prefaces should be included which he wrote for his numerous works; and there is further reason for doing so, inasmuch as the dates appended to them sometimes supply valuable indications as to his movements, and also since it was the practice of the early Renaissance to insert in prefaces personal details which make them often sources of considerable importance for information about the persons concerned. The commentary is intended to explain the dates assigned to the letters and incidentally to trace the course of Erasmus' life; whilst biographical notes are added which vary in inverse proportion to the fame of the persons mentioned and to their treatment in dictionaries of biography, some regard also being paid to the closeness of their relation to Erasmus. But even with many well-known names I have inserted some fullness of detail to illustrate their position at the particular time; and also with the idea that the correspondence of a man to whom letters came from homes princely and obscure in every part of Europe, may serve some purpose as a convenient work of reference for this period. In naming Erasmus' correspondents I have found myself in a continual difficulty, and have arrived at no satisfactory conclusion. To use the Latin forms of names would have made uniformity attainable; but in a book so much of which is in English it would have been impossible to speak of Ioannes Coletus, Gulielmus Latimerus, Morus, &c. On the other hand, in treating of an age which freely discarded the vernacular it would not have been humane to let Beatus Rhenanus appear as Beat Rynower. I have adopted the principle, therefore, of giving the name of a correspondent in the vernacular, when it first occurs at the head of a letter, and afterwards

of using the Latinized form when it seems to be established by contemporary or modern usage. For the simpler Christian names I use the English forms.

In dealing with the text it has been impossible to attempt any uniformity of orthography. The sources for the correspondence are various, with very different degrees of authority: original letters in the handwriting of Erasmus and his friends; letters copied by his servant-pupils; letters copied by contemporaries or by later hands; books printed in his lifetime, where the orthography varies considerably according to the practice of the printer; and books printed under the direction of later scholars, whose critical standards unhappily allowed them to adopt the orthography deemed correct in their own day in preference to that of the originals. To construct from these various sources some attempt at a standard orthography for Erasmus himself might have been possible, though laborious; for his multitudinous correspondents it was entirely out of the question. I have contented myself with the endeavour to reproduce with fidelity the earliest source available in each case, whether manuscript or printed book, except where obvious depravation of the text has rendered correction necessary; or where on rare occasions too close adherence to the original, especially in the use of the termination -e for -ae, would have caused obscurity. Contractions and abbreviations I have not attempted to preserve; and in the forms of letters the long s is discarded, for j (usually only in capitals or ij) i is printed, and for u I have adopted the form v as initial, u as medial or final, according to the practice of Erasmus himself and most of his friends. In punctuation, whilst adhering as far as possible to the earliest text, I have allowed myself a free hand; and in the use of capital letters only modern requirements have been considered. The practice of the Renaissance in writing Greek differed so widely from our own that I have made no attempt to reproduce it.

In the case of Erasmus' letters published during his lifetime, the text here printed has been constructed by collating the London volume with the earliest authorized edition. The former was printed from one of the final Basle editions, either of 1538 or 1541, and as the successive Froben volumes were printed from one another more or less closely, it has not been

necessary to do more than trace the variants through the sequence of editions; for experiment has shown that it is only very rarely that a change is introduced into an intermediate edition and removed in a later one, and such changes are either obvious errors or entirely negligible. The present text is therefore not an exact reproduction of any one edition but a conflation from all. In the matter of headings to letters I have usually given that of the earliest edition, with occasional exceptions where an amplification was made later; but as the variations of headings in different editions are often considerable but unimportant, I have allowed myself more freedom to neglect them in the critical notes than I have used in dealing with the letters themselves. Of the numerous variations in the spelling of words I have not attempted to preserve any record, except in the case of proper names, where differences of form are sometimes noted. Variations in order also are discarded except on rare occasions where the sense of the passage is affected. The dates are reproduced from the earliest form with a minuteness which may perhaps seem somewhat scrupulous; but I have wished the reader to feel that in scrutinizing them he has before him the precise details of the original.

In preparing this volume I have met with abundant and most ready help. To many institutions I am indebted for the loan of manuscripts. The Bodleian Library has sheltered for me the great Deventer codex, which the kindness of Dr. van Slee and the Curators of the Athenaeum Library at Deventer has enabled me to examine at leisure undisturbed; some manuscripts of Cornelius Gerard, lent from the University Library at Leiden through the friendship of Dr. de Vries and Dr. Molhuysen; and the important manuscripts from the Town Library of Gouda, whose value Dr. Kesper, Archivar to the town, enabled me to recognize, and of which his influence and that of Dr. van Ysendyk, the Town Librarian, obtained for me the use. To Dr. Hippe and the Curators of the Town Library of Breslau I owe the permission to decipher and copy with my wife's aid the 167 letters of the Codex Rehdigeranus 254 in a busy month among Beatus Rhenanus' books at Schlettstadt; and to the authorities of Trinity College, Dublin, I owe the opportunity to examine here in the Library of Corpus Christi College

their copy of the rare printed edition of the letter to Servatius.

Amongst individuals, in addition to those already mentioned, my thanks are due primarily to Mr. Ingram Bywater, Regius Professor of Greek in this University, who has given me most generous support and guidance, and who in reading through all my proofs has allowed me to profit continually by his large store of learning; to Mr. Robinson Ellis, Corpus Professor of Latin, who has frequently aided me in tracing quotations and determining readings; to Mr. C. Cannan, Secretary to the Clarendon Press, and Mr. H. S. Milford, Assistant Secretary, for the most valuable practical assistance; to Mr. R. L. Poole, Fellow of Magdalen College, for advice in technical matters and for many useful suggestions; nor would I fail to mention the encouragement afforded by the late Bishop of Oxford, Dr. Stubbs, sometime Regius Professor of Modern History, and by the late Dr. Fowler, President of my own college. To Mr. Frederic Seebohm of Hitchin, the author of *The Oxford Reformers*, I am indebted for the loan of books from his rich collection. My kind friends, MM. Ferdinand Vander Haeghen and R. Vanden Berghe of the Ghent University Library, have from the first given me invaluable assistance, and besides lending me books have allowed me the freest use of the unpublished materials and register of letters prepared for their great *Bibliotheca Erasmiana*; without which work this undertaking would have been infinitely more difficult to carry through, and indeed scarcely possible. Dr. P. C. Molhuysen of the University Library at Leiden, himself a student of this period, has repeatedly rendered me laborious service, and has shown himself untiring in his efforts to contribute anything that might further my researches. It is a matter of great regret to me that I can only offer a tribute to the memory of my friend Joseph Gény, the devoted curator of Beatus Rhenanus' library at Schlettstadt, who on many visits was unsparing of his time in laying its treasures before me, and of his palaeographical skill in aiding me to interpret them. Dr. Bernoulli, Librarian of the University Library at Basle, has been most courteous in enabling me to explore the splendid store of Erasmiana and Amerbachiana under his care. M. Louis Thuasne, the learned editor of Burchard and Gaguin, and M. Joseph Delcourt have rendered me fre-

quent services in the libraries of Paris; to Signor B. Nogara of Rome I owe the collation of some letters in the Vatican; to M. Jules Finet, Archiviste of the Département du Nord, the copy of a document under his care at Lille; and to Mr. W. F. R. Shilleto, reader to the Clarendon Press, most diligent supervision of my proofs and constant benefit from his knowledge of Latin literature. To these and many others for help generously given I desire to express my cordial thanks; and above all should I make grateful mention of the assistance that has been rendered to me within my own family. My sister, Miss A. M. Allen, has often laid aside her own work on Verona to copy or collate for me; and my wife, besides executing many tedious tasks, has continually aided me in every way, and by reading through all the proofs with unfailing care has saved the book from numerous blunders, till even she can hardly be conscious of how much it owes to her.

In conclusion, I would appeal for further aid in the gathering of unprinted letters to and from Erasmus. I have printed below a list of manuscript letters which are known to have been in existence recently, but of which I am unable to trace the originals. Any information which will enable me to find them or which will bring to my notice letters not known to me, or autographs of letters already printed, I shall always most gratefully acknowledge.

P. S. ALLEN.

LONGWALL COTTAGE, OXFORD.
26 May 1906.

LIST OF MANUSCRIPTS ABOUT WHICH INFORMATION IS DESIRED

Codex Horawitzianus: a letter-book of Martin Lipsius, from which Horawitz printed his *Erasmus und Martinus Lipsius*; said to have been sold to Rotterdam.

A collection of letters of Erasmus to his banker, Erasmus Schetus of Antwerp, 1525–1536: formerly in the possession of Monsignor de Ram of Louvain (†14 May 1865), who in the *Annuaire de l'université catholique de Louvain*, 1853, p. 255, announced his intention of publishing them, but never carried it out. Referred to by Félix Nève in his *Renaissance en Belgique*, pp. 43, 4.

A letter of Erasmus to Hieronymus Vander Noot, Chancellor of Brabant, dated Basle, 14 July 1522: formerly belonging to Monsignor de Ram, and perhaps afterwards to Nève, see op. cit., p. 89.

A letter of P. Gilles (Aegidius) to Erasmus, dated Antwerp, postridie Penthecostes; sold by Brill of Leiden, 12 June 1894. ? to Hamburg.

A letter of Erasmus to Antony Fugger, dated Freiburg, August 22; sold by Charavay of Paris in the sale of Fillon's autographs, 1878.

Various autographs sold from the Basle University Library 'ex decreto Regentium' in 1841, including one of Schetus to Erasmus, dated Antwerp, 12 July 1531; and one of Tectander to Erasmus, dated 1536.

The originals of the letters from Bombasius, Epp. 210, 217, 223, 251, 257.

TABLE OF LETTERS

[* Not in LB. ** Printed here for the first time. Letters indented are written to Erasmus.]

1484–1494

1. Winckel. Vereor . .	⟨1484 fin.	Gouda.⟩
2. Elizabeth. Redditae . .	⟨1487	Gouda?⟩
3. P. Gerard. Itane . .	⟨1487	Steyn.⟩
4. Serv. Rogerus. Crebrius . .	⟨c. 1487	Steyn.⟩
5. Serv. Rogerus. Quanquam . .	⟨c. 1487	Steyn.⟩
6. Serv. Rogerus. Quid . .	⟨c. 1487	Steyn.⟩
7. Serv. Rogerus. Cum . .	⟨c. 1487	Steyn.⟩
8. Serv. Rogerus. Quod . .	⟨c. 1487	Steyn.⟩
9. Serv. Rogerus. Etsi . .	⟨c. 1487	Steyn.⟩
10. Fran. Theodoric. Quod . .	⟨c. 1488	Steyn.⟩
11. Serv. Rogerus. Miraris . .	⟨c. 1488	Steyn.⟩
12. Fran. Theodoric. Quod me . .	⟨c. 1488	Steyn.⟩
13. Serv. Rogerus. Vt . .	⟨c. 1488	Steyn.⟩
14. Fran. Theodoric. Quoniam . .	⟨c. 1488	Steyn.⟩
15. Serv. Rogerus. Quietem . .	⟨c. 1488	Steyn.⟩
16. Sasboud. Quanquam . .	⟨c. 1488	Steyn.⟩
17. Corn. Gerard. Tametsi . .	⟨1489?	Steyn.⟩
18. Corn. Gerard. Facile . .	⟨1489?	Steyn.⟩
19. Corn. Gerard. Cum . .	⟨May 1489?	Lopsen.⟩
20. Corn. Gerard. Inopinato . .	15 May ⟨1489?⟩	Steyn.
21. Corn. Gerard. Etsi . .	⟨May 1489?	Lopsen.⟩
22. Corn. Gerard. Gratias . .	⟨June 1489?	Steyn.⟩
23. Corn. Gerard. Quoniam . .	⟨June 1489?	Steyn.⟩
24. Corn. Gerard. Copiosa . .	⟨July 1489?	Lopsen.⟩
25. Corn. Gerard. Significasti . .	⟨July 1489?	Lopsen.⟩
26. Corn. Gerard. Primum . .	⟨July 1489?	Steyn.⟩
27. Corn. Gerard. Quanquam . .	⟨July 1489?	Steyn.⟩
**27a. Corn. Gerard. Quando . .	⟨1489?	Steyn.⟩
28. Corn. Gerard. Nescio . .	⟨1489?	Steyn.⟩
29. Corn. Gerard. Lupis . .	1489	⟨Steyn.⟩
30. Corn. Gerard. Duas . .	⟨1489?	Steyn.⟩
31. A Friend. Quoties . .	⟨1489?	Steyn.⟩
32. J. Canter. Quanquam . .	⟨1489 fin.	Steyn.⟩
33. Herman. Vellem . .	⟨1493?	Steyn.⟩
34. Herman. Accepi . .	⟨1493 fin.?	Steyn.⟩
35. Herman to Batt. Quanquam . .	⟨1494 init.?	Steyn.⟩
36. Herman to Corn. Gerard. Gero . .	⟨1494 init.?	Steyn.⟩
37. Corn. Gerard. Gaudeo . .	⟨Spring 1494?	Halsteren.⟩
38. Herman to John. Iacobus . .	⟨1494	Steyn.⟩
39. Herman. Iam . .	⟨1494	Brussels?⟩
*40. Corn. Gerard. Iam . .	⟨1494	Brussels?⟩
41. Fran. Theodoric. Quanquam . .	⟨1494	Brussels?⟩

145.	Anne of Borsselen. Tres . .	27 Jan. 1501	Paris.
146.	Batt. Reddidit . .	27 Jan. ⟨1501⟩	Paris.
147.	Ant. of Luxemburg. Etsi . .	27 Jan. ⟨1501⟩	Paris.
148.	Ant. of Luxemburg. Accepi . .	⟨Feb. 1501 ?	Paris.⟩
149.	Ant. of Bergen. En . .	⟨16 March 1501	Paris ?⟩
150.	Ant. of Luxemburg. Antea . .	16 March ⟨1501⟩	Paris.
151.	Batt. De . .	5 April ⟨1501⟩	Paris.
*152.	Tutor. Plerique . .	28 April ⟨1501⟩	Paris.
153.	Anthonisz. Cum . .	12 July ⟨1501⟩	Tournehem.
154.	Henry of Bergen. Deum . .	12 July ⟨1501⟩	Tournehem.
155.	John of Brussels. Per . .	12 July ⟨1501⟩	Tournehem.
156.	Aug. Vincent. De . .	⟨c. 15 July 1501⟩	St. Omer.
157.	Tutor. Recta . .	⟨17 July 1501	Tournehem.⟩
158.	Bensrott. Frequentes . .	⟨17 July 1501	Tournehem.⟩
159.	Tutor. Pridie . .	⟨18 July 1501⟩	Tournehem.
160.	Bensrott. Scripsimus . .	18 July ⟨1501⟩	Tournehem.
161.	Ant. of Luxemburg. Quam . .	18 July ⟨1501⟩	Tournehem.
162.	For Ant. of Bergen to John dei Medici. Salutem . .	30 July 1501	St. Omer.
163.	Batt. Nihil . .	⟨Aug. 1501⟩	St. Omer.
164.	John. Efflagitasti . .	⟨Autumn⟩ 1501	St. Omer.
165.	Edmund. Abdidi . .	⟨Autumn 1501⟩	Courtebourne.
166.	Adrian. Hunc . .	⟨Autumn 1501⟩	Courtebourne.
167.	Louis. Mitto . .	⟨Winter 1501	Courtebourne.⟩

1502

168.	Edmund. Certior . .	⟨1502 init.	Courtebourne.⟩
169.	Peter of Courtebourne. Quod . .	⟨c. March 1502	St. Omer.⟩
170.	Tutor. Sic . .	2 July ⟨1502⟩	St. Omer.
171.	Werner. Si . .	⟨Sept. 1502	Louvain.⟩
172.	Herman. Louanii . .	⟨Sept. 1502	Louvain.⟩

1503

173.	Anthonisz. Demiror . .	13 Feb. 1503	Louvain.
*174.	Faber of Deventer. Communis . .	9 July 1503	Deventer.
*175.	R. Caesar. Perge . .	⟨Sept. 1503⟩	Louvain.
176.	Mauritsz. Etsi . .	28 Sept. ⟨1503⟩	Louvain.
177.	Ruistre. Cum . .	17 Nov. 1503	Louvain.
178.	Herman. Salue . .	27 Nov. ⟨1503⟩	Louvain.

1504

179.	Ruistre. Multis . .	⟨Feb. 1504	Antwerp ?⟩
180.	Paludanus. Intelligo . .	⟨Feb. 1504⟩	Antwerp.
181.	Colet. Si . .	⟨c. Dec.⟩ 1504	Paris.

1505

182.	C. Fisher. Aestate . .	⟨c. March⟩ 1505	Paris.
183.	Bade. Enimuero . .	7 March 1505	⟨Paris.⟩
184.	Gilles. Scripturus . .	⟨c. March 1505⟩	Paris.
185.	Serv. Rogerus. Scripseram . .	⟨1505 fin. ?⟩	London.
186.	Fran. Theodoric. Vehementer . .	⟨1505 fin. ?⟩	London.

1506

187.	Foxe. E priscorum . .	1 Jan. 1506	London.
188.	Warham. Quum . .	24 Jan. ⟨1506⟩	London.
189.	Serv. Rogerus. Dedi. . .	1 April ⟨1506⟩	London.
190.	Mauritsz. Si . .	2 April ⟨1506⟩	London.
191.	Whitford. Quum . .	1 May 1506	the country.
192.	Ruthall. Vide . .	⟨June init. 1506⟩	London.
193.	Urswick. Equidem . .	⟨June init. 1506⟩	Hammes.

LIST OF ABBREVIATIONS COMMONLY USED

(For A, B, C, ... Q, Lond., LB., denoting editions of Erasmus' letters, see pp. 72 and 599–602.)

Collections of Letters

AE. = Les correspondants d'Alde Manuce, 1483-1514; par P. de Nolhac. (Studi e documenti di storia e diritto, 1887, 8.) Rome, 1888.

Al. E. = i. Lettres familières de Jérôme Aléandre; par J. Paquier. (Annales de Saint-Louis-des-Français, ii. pp. 185-221, Jan. 1898. Rome—Paris.)
ii. Jérôme Aléandre et la principauté de Liège; par J. Paquier. Paris, 1896.

BRE. = Briefwechsel des Beatus Rhenanus; herausgeg. von A. Horawitz und K. Hartfelder. Leipzig, 1886.

EE. = Briefe an Desiderius Erasmus von Rotterdam; herausgeg. von J. Förstemann und O. Günther. (XXVII. Beiheft zum Zentralblatt für Bibliothekswesen.) Leipzig, 1904.

GE. = Roberti Gaguini epistole et orationes; ed. L. Thuasne. t. 2. Paris, 1904.

HE. = Epistolae Vlrichi Hutteni; ed. E. Böcking. t. 2. Lipsiae, 1859.

JE. = Der Briefwechsel des Justus Jonas; herausgeg. von G. Kawerau. (Geschichtsquellen der Provinz Sachsen, XVII.) t. 2. Halle, 1884, 5.

La. E. = Lasciana; herausgeg. von H. Dalton. Berlin, 1898.

LE. = Dr. Martin Luthers Briefe, Sendschreiben und Bedenken; herausgeg. von W. M. L. de Wette. t. 5. Berlin, 1825–8.

ME. = Philippi Melanthonis epistolae, praefationes, consilia, iudicia, schedae academicae; ed. C. G. Bretschneider (Corpus Reformatorum, I-X). t. 10. Halis, 1834-42.

MHE. = i. Michael Hummelberger; von A. Horawitz. Berlin, 1875.
ii. Analecten zur Geschichte des Humanismus in Schwaben; von A. Horawitz. Wien, 1877.
iii. Analecten zur Geschichte der Reformation und des Humanismus in Schwaben; von A. Horawitz. Wien, 1878.
iv. Zur Biographie und Correspondenz Johannes Reuchlin's; von A. Horawitz. Wien, 1877.
(ii, iii, iv in Sitzungsberichte der phil.-hist. Classe der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, 85, 86, 89.)

MRE. = Der Briefwechsel des Mutianus Rufus; bearbeitet von C. Krause. (Zeitschrift des Vereins für hessische Geschichte, N. F., IX. Supplement.) Kassel, 1885.

OE. = Oláh Miklós Levelezése; közli Ipolyi Arnold. (Monumenta Hungariae historica: diplomataria, XXV.) Budapest, 1875.

Ra. E. = Religiosissimi viri fratris Ioannis Raulin, artium et theologiae professoris scientissimi, epistolarum . . . opus eximium. Lutetiae Parisiorum, A. Ausurdus expensis I. Petit, 1521, Cal. Ian.

RE. = Johann Reuchlins Briefwechsel; herausgeg. von L. Geiger. (Bibliothek des litterarischen Vereins in Stuttgart. CXXVI.) Tübingen, 1875.

SE. = Christoph Scheurl's Briefbuch; herausgeg. von F. von Soden und J. K. F. Knaake. t. 2. Potsdam, 1867–72.

TE. = Ioannis Tritemii, abbatis Spanhemensis, epistolarum familiarium libri duo. Haganoae, P. Brubachius, 1536.

VE. = Vadianische Briefsammlung; herausgeg. von E. Arbenz und H. Wartmann. (Mitteilungen zur vaterländischen Geschichte, 24, 5, 27–9.) ⟨5 parts and 5 supplements (s^1–s^5).⟩ St. Gallen, 1890– .

ZE. = Vdalrici Zasii epistolae; ed. J. A. Riegger. t. 2. Vlmae, 1774.

Zw. E. = Huldrici Zuinglii Opera, voll. VII, VIII, Epistolae; ed. M. Schuler et J. Schulthess. t. 2. Turici, 1830–42.

Other Sources

ADB. = Allgemeine deutsche Biographie. Leipzig, 1875– .

Agric.[1] = Rodolphi Agricolae opuscula; ed. Petro Aegidio. Anuerpiae, T. Martinus, prid. cal. Feb. 1511.

Agric.[2] = Rodolphi Agricolae lucubrationes, tomus posterior; ed. Alardo Aemstelredamo. Coloniae, J. Gymnicus, ⟨1539⟩.

Agric.[3] = Unedierte Briefe von Rudolf Agricola; von K. Hartfelder. (Festschrift der badischen Gymnasien.) Karlsruhe, 1886.

AHVN. = Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein. Köln, 1855– .

ANGB. = Acta nationis Germanicae universitatis Bononiensis; ed. E. Friedländer et C. Malagola. Berolini, 1887.

Anselme. Histoire généalogique et chronologique de la maison royale de France; par le P. Anselme. 3e édition, t. 9, Paris, 1726–33.

Athenae Cantab. = Athenae Cantabrigienses, 1500–1609; by C. H. Cooper and T. Cooper. 2 vols. Cambridge, 1858–61.

BEr.[1] = Bibliotheca Erasmiana, listes sommaires. Ghent, 1893.

BEr.[2] = Bibliotheca Erasmiana; extrait de la Bibliotheca Belgica, publiée par F. Vander Haeghen, R. Vanden Berghe, et T. J. I. Arnold.
Adagia. Gand, 1897.
Admonitio etc. Gand, 1900.
Apophthegmata. Gand, 1901.
Colloquia. t. 2. Gand, 1903–6.

Bergenroth. = Calendar of letters, despatches, and state papers, relating to the negotiations between England and Spain, preserved in the archives at Simancas and elsewhere, 1485– ; edited by G. A. Bergenroth, and continued by P. de Gayangos and M. A. S. Hume. London, 1862– .

BN. = Biographie nationale. Bruxelles, 1866– .

Böcking = Index biographicus et onomasticus; cur. E. Böcking. (Vlrichi Hutteni Operum supplementum: tomi posterioris pars altera.) Lipsiae, 1870.

Brewer = Letters and papers, foreign and domestic, of the reign of Henry VIII; arranged by J. S. Brewer, and continued by J. Gairdner and R. H. Brodie. London, 1862– .

Bulaeus = Historia vniuersitatis Parisiensis; authore C. E. Bulaeo. t. 6. Parisiis, 1665–73.

Burchard = Iohannis Burchardi Argentinensis, capelle pontificie sacrorum rituum magistri, Diarium (1483–1506); ed. L. Thuasne. t. 3. Paris, 1883–5.

Butzbach = Beiträge zur Geschichte des Humanismus am Niederrhein und in Westfalen; von C. Krafft und W. Crecelius. (Zeitschrift des Bergischen Geschichtsvereins, VII, pp. 213–97.) Heft I. Elberfeld, 1870.

Butzbach[2] = Zur Kritik des Johannes Butzbach; von G. Knod. (AHVN, lii, pp. 175–234.) Köln, 1891.

Butzbach[3] = Beiträge zur Geschichte des Humanismus in Schwaben und Elsass; von W. Crecelius. (Alemannia, VII, pp. 184–9.) Bonn, 1879.

BWN. = Biographisch woordenboek der Nederlanden. Haarlem, 1852–78.

Campbell = Annales de la typographie néerlandaise au XVe siècle; par M. F. A. G. Campbell. La Haye, 1874.

Ciaconius = Vitae et res gestae Pontificum Romanorum et S. R. E. Cardinalium, opera A. Ciaconii; ab A. Oldoino recognitae. t. 4. Romae, 1677.

Copinger = Supplement to Hain's Repertorium Bibliographicum; by W. A. Copinger. 2 parts. London, 1895–1902.

CR. = Corpus Reformatorum. Voll. 1–28. Melanthonis Opera; ed. C. G. Bretschneider et H. E. Bindseil. Halis et Brunsvigae, 1834–60.
Voll. 29–87. Calvini Opera; ed. G. Baum, E. Cunitz, E. Reuss. Brunsvigae et Berolini, 1861–1900.
Voll. 88– . Zwingli's Werke; herausgeg. von E. Egli und G. Finsler. Berlin, 1904– .

Creighton = A history of the Papacy during the period of the Reformation; by M. Creighton. 5 vols. London, 1887–94.
(Vols. 1 and 2; new edition. London, 1892.)

de Nolhac = Érasme en Italie; par P. de Nolhac. 2e édition. Paris, 1898.

de Reiffenberg = Histoire de l'ordre de la Toison d'Or; par le Baron de Reiffenberg. Bruxelles, 1830.

DNB. = Dictionary of national biography. London, 1885–1901.

Ducange = Glossarium mediae et infimae Latinitatis, conditum a Carolo du Fresne, domino Du Cange; ed. L. Favre. t. 10. Niort, 1883–7.

Dugdale = Monasticon Anglicanum, by Sir Wm. Dugdale; edited by J. Caley, H. Ellis, and B. Bandinel. 8 vols. London, 1817–30.

EHR. = The English Historical Review. London, 1886– .

Fantuzzi = Notizie degli scrittori bolognesi, raccolte da G. Fantuzzi. t. 9. Bologna, 1781–94.

Foppens = Bibliotheca Belgica; cur. J. F. Foppens. t. 2. Bruxellis, 1739.

GC. = Gallia Christiana; opera D. Sammarthani, monachorum congregationis S. Mauri, et B. Hauréau. t. 16. Parisiis, 1715–1865.

Goethals = Dictionnaire généalogique et héraldique des familles nobles du royaume de Belgique; par F. V. Goethals. t. 4. Bruxelles, 1849–52.

Hain = Repertorium Bibliographicum; opera L. Hain. t. 2. Stuttgartiae et Lutetiae Parisiorum, 1826–38.

Jänig. = Liber confraternitatis B. Marie de Anima Teutonicorum de Vrbe; ed. C. Jänig. Romae–Vindobonae, 1875.

Jortin = The life of Erasmus; by J. Jortin. 2 vols. London, 1758–60.

Knight = The life of Erasmus; by S. Knight. Cambridge, 1726.

LB. i–x = Desiderii Erasmi Roterodami opera omnia; ed. J. Clericus. t. 10. Lugduni Batavorum, 1703–6.

Le Glay = Négociations diplomatiques entre la France et l'Autriche durant les trente premières années du XVIe siècle, publiées par E. Le Glay.

(Documents inédits sur l'histoire de France : première série.) t. 2. Paris, 1845.

Legrand (xv^c) = Bibliographie hellénique ou description raisonnée des ouvrages publiés en grec par des Grecs aux xve et xvie siècles ; par Émile Legrand. t. 3. Paris, 1885–1903.

Le Neve = Fasti Ecclesiae Anglicanae, by J. Le Neve ; continued by T. D. Hardy. 3 vols. Oxford, 1854.

Luc. Ind. = Lucubrationum Erasmi Roterodami index. Louanii, T. Martinus, Cal. Ian. 1519.

Mazzuchelli = Gli scrittori d'Italia, ⟨A–B⟩, del Conte G. Mazzuchelli. t. 2. Brescia, 1753–62.

Molinet = Chroniques de Jean Molinet, 1474–1506 ; publiées par J. A. Buchon. (Collection des chroniques nationales françaises, XLIII–XLVII.) t. 5. Paris, 1827–8.

MSH. = Messager des sciences historiques. Gand, 1823– .

Muratori = Rerum Italicarum scriptores, 500–1500 ; ed. L. A. Muratorio. t. 25. Mediolani, 1723–51.

NAKG. = Nederlandsch Archief voor kerkelijke Geschiedenis. Leiden, 1829– .

NBG. = Nouvelle biographie générale. Paris, 1855–66.

Nicéron = Mémoires pour servir à l'histoire des hommes illustres dans la république des lettres, par J. P. Nicéron. t. 43. Paris, 1729–45.

Nichols = The Epistles of Erasmus, from his earliest letters to his fifty-first year, arranged in order of time. English translations . . . with a commentary . . . ; by F. M. Nichols. 2 vols. London, 1901–4.

OHS. = Publications of the Oxford Historical Society. Oxford, 1885– .

Opmeer = Opus Chronographicum . . . usque ad annum M.DC.XI. auctore Petro Opmeer Amstelrodamo. Antverpiae, 1611.

Panzer = Annales typographici, opera G. W. Panzer. t. 11. Norimbergae, 1793–1803.

Proctor = Index to the early printed books in the British Museum ; by R. Proctor.
Part I, to MD : 4 sections, London, 1898, 9 ; and 4 supplements, 1899–1902.
Part II, MDI–MDXX : London, 1903– .

Reich = Erasmus von Rotterdam. Untersuchungen zu seinem Briefwechsel und Leben in den Jahren 1509–18 ; von M. Reich. (Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst: Ergänzungsheft ix, p. 121.) Trier, 1896.

Renouard = Annales de l'imprimerie des Alde ; par A. A. Renouard. 3e édition. Paris, 1834.

Richter = Erasmus-Studien ; von A. Richter. Dresden, 1891.

Rot. Parl. = Rotuli Parliamentorum. 6 voll. fol. s.l. et a.

Ruelens = Notice sur la jeunesse et les premiers travaux d'Érasme ; dans Erasmi Roterodami Silva Carminum, reproduction photo-lithographique. Bruxelles, 1864.

Rymer = Foedera, conventiones, literae, . . . inter reges Angliae et alios quosvis imperatores, reges, etc., 1101–1654 ; accur. T. Rymer et R. Sanderson. t. 20. Londini, 1704–35.

Sanuto = I diarii di Marino Sanuto (1496–1533) ; pubblicati per cura di N. Barozzi, G. Berchet, R. Fulin, F. Stefani, M. Allegri. t. 58. Venezia, 1879–1903.

Seebohm = The Oxford Reformers, John Colet, Erasmus, and Thomas More; by F. Seebohm. 3rd edition. London, 1887.

Stokvis = Manuel d'histoire, de généalogie et de chronologie de tous les états du globe; par A. M. H. J. Stokvis. t. 3. Leide, 1888–93.

Stow = A survey of the cities of London and Westminster, by J. Stow; edited by J. Strype. 2 vols. London, 1720.

Tiraboschi = Storia della letteratura italiana; del Cavaliere Abate G. Tiraboschi. 2ª edizione. t. 9. Modena, 1787–94.

Trith.[1] = Liber de scriptoribus ecclesiasticis disertissimi patris domini Iohannis de Trittenhem. Basileae, Jo. de Amerbach, 1494.

Trith.[2] = Cathalogus illustrium virorum Germaniam suis ingeniis ... exornantium domini Iohannis Tritemii. ⟨Moguntiae, P. Friedberger, c. 1495⟩.

Trith.[3] = Disertissimi viri Iohannis de Trittenhem ... de scriptoribus ecclesiasticis collectanea, additis nonnullorum ex recentioribus vitis et nominibus. Parrhisius, B. Rembolt et Jo. Paruus, 1512, die xvi m. Octobris.

Trith.[4] = Dn. Iohannis Tritthemii ... de scriptoribus ecclesiasticis ... liber. ... Appendicum istarum prior ⟨Trith.[3]⟩ nata est nuper in Galliis: posterior nunc recens additur, authore Balthazaro Werlino Colmariensi. Coloniae, P. Quentel, m. Martio, 1546.

Trith.[5] = Zusätze des Trithemius zu seinem Catalogus illustrium virorum Germaniae aus der in der Würzburger Universitätsbibliothek befindlichen Handschrift; in Johannes Trithemius, von I. Silbernagel, pp. 253–63. Regensburg, 1885.

van Heussen = Historia episcopatuum foederati Belgii; ed. H. F. van Heussen. t. 2. Lugduni Batavorum, 1719.

van Iseghem = Biographie de Thierry Martens d'Alost; par A. F. van Iseghem. Malines-Alost, 1852.

Voigt = Die Wiederbelebung des classischen Alterthums; von G. Voigt. 3e Auflage. t. 2. Berlin, 1893.

Wilkins = Concilia magnae Britanniae et Hiberniae, 446–1717; by D. Wilkins. 4 vols. London, 1737.

ADDENDA

P. 92. The death of Cornelius Gerard may be dated before 1532, for there is a poem addressed to him after his death by Alard of Amsterdam in *Epistola Cornelii Croci*, Cologne, Melchior Nouesiensis, Dec. 1531, f°. a v°.

P. 225. Whitford ceased to be Fellow of Queens' in 1503-4; see W. G. Searle, *Hist. of Queens' College*, 1867, p. 134.

P. 377. In the spring of 1518 Louis was living with his wife and family at some place on the route from Louvain to England; see LB. App. 308.

P. 406. Fisher was made Prebendary of York, 7 June 1507.

P. 430. d'Illiers was Rector of Paris University, 17 Dec. 1481—23 March 1482.

CORRIGENDA

P. 51, n. on l. 134 : for *respondit* read *respondet*

P. 225, heading to Ep. 89 : Tournehem should be in brackets

P. 242, n. on Ep. 106. 1
P. 274, n. on Ep. 118. 23 } : for *Astronomici* read *Astronomi*

P. 376, heading to Ep. 166 : remove brackets round Courtebourne

P. 473, heading to Ep. 234 : Cambridge should be in brackets

P. 501, heading to Ep. 255 : remove brackets round 1512, and read 151½.

LIST OF PLATES

I. Erasmus to John Botzheim.

Catalogus omnium Erasmi Lucubrationum. LB. i. init. — Basle. 30 January 1523.

[This catalogue, which was written by Erasmus at the request of the friend to whom it is addressed, is of the highest importance for the study of his life and works. The first and second editions (α and β) were published by Froben in April 1523 and Sept. 1524, the second being greatly enlarged; a third, corrected, appeared from the same press c. Feb. 1537 (γ); and the treatise, again revised, is included among the introductory matter in the first volume of Erasmus' *Opera Omnia*, 1540 (δ). It is an expansion of the *Lucubrationum Erasmi Roterodami Index*, printed by Th. Martens, 1 Jan. 1519, doubtless from information furnished by Erasmus himself, who was then at Louvain; and reprinted with additions by Froben, 29 March 1519, and in modern times by F. L. Hoffmann, *Serapeum*, 1862. 49 etc. and 1863. 11. It is noticeable that the date of the letter is retained unchanged in β, in spite of the insertion in the text of dates which plainly contradict it. The history of Erasmus' numerous writings may be studied in detail in the *Bibliotheca Erasmiana* ($BEr^{1,2}$), now in course of publication at Ghent.

John von Botzheim (c. 1480–Apr. 1535) belonged to a noble Alsatian family domiciled at Sasbach, east of Strasburg. He was a pupil of Wimpfeling at Heidelberg, and some verses by him appear in Wimpfeling's *Adolescentia*, first published in 1499 (Knepper, *Wimpfeling*, pp. 119, 20). In 1500, being already a vicar of Strasburg cathedral, he matriculated at Bologna (*Acta Nat. Germ. Univ. Bonon.* p. 257), where he became Doctor of Canon Law. He returned from Italy to Strasburg in 1504, bringing with him Lorenzo Astemio's edition of the *De vitis Caesarum* of Aurelius Victor (Fano, H. Soncinus, 26 Feb. 1504), which was at once reprinted by Thos. Wolf the younger at Strasburg, Jo. Prüs. 11 Mar. 1505. He also published with the same printer *Roderici Zamorensis speculum vite humane*, 12 Jan. 1507. In 1512 he was appointed Canon of Constance, where his house soon became a centre of hospitality for men of art and letters, and for travellers passing to Tyrol and Italy. He was introduced to Erasmus by Urbanus Rhegius in 1520 (Lond. xii. 32, LB. 248; wrongly dated 1517). Similarity of temperament made them close friends; and in Sept. 1522 Erasmus visited him for a few weeks from Basle. He was at first favourably inclined to the Reformation, but afterwards revolted from its excesses, and thus, like Erasmus, found both parties hostile to him. In 1527, when reform triumphed at Constance, he accompanied the Cathedral Chapter to Ueberlingen and remained there till 1535, when he went to Freiburg on a visit to Erasmus, during which he died. He adopted the name Abstemius or Bivilaqua, either from admiration of the Italian humanist, or in indication of his temperate habits; it appears as early as 1507 in the *Speculum vite humane*. Otmar Nachtgall's *Progymnasmata Graecae Literaturae*, Strasburg, Jo. Knoblouch, 1521, are dedicated to him.

See a life by K. Walchner, Schaffhausen, 1836 and ADB.]

ERASMVS ROTERODAMVS ORNATISSIMO VIRO D. IOANNI BOTZHEMO ABSTEMIO IVRIS VTRIVSQVE DOCTORI CANONICO CONSTANTIENSI S. D.

Non pateris, Abstemi vir clarissime, quicquam mearum lucubrationum deesse tuae bibliothecae, sed quereris idem opus tibi subinde commercandum esse vel retextum, vel locupletatum, vel recognitum. Proinde rogas vt tibi catalogum omnium nugarum mearum verius quam librorum describam, et cui postremam manum addiderim indicem, ne vel fugiat aliquid quod non

1. vir *add.* β. — 3. esse *om.* β.

habeas, vel emas aliquid quod mox denuo cogaris emere. Morem geram voluntati tuae, per te quam plurimis etiam aliis, ni fallor, eadem opera gratificaturus. Ornare gaudes, vt ais, tuam bibliothecam Erasmi monumentis; ego vero meos libros arbitror ornari tua bibliotheca, qua vix quicquam videre contigit ornatius; dicas Musarum esse domicilium. Itaque mihi magis placeo, quod meas lucubrationes dignaris hospitio tuae bibliothecae, quam si cedrinis capsulis in Apollinis templo reponerentur. Non arbitror victuras, tantum abest vt immortalitatem illis ausim sperare; tamen si continget aliquot annos superesse parenti, tuae nimirum bibliothecae debebunt. Existimabuntur enim aliquid esse, quas Abstemius ille tam sobrius iudex suo Museo dignatus sit. Quanquam ipse interim non aliter affectus sum erga meas vigilias quam parentes solent erga liberos, quibus fuit parum felix foecunditas, vel quod deformes ac valetudinarios genuerint, vel quod alioqui tales vt probrum et exitium attulerint suis progenitoribus. Qua quidem in re hoc magis ipse mihi displiceo, quod liberorum mala non semper imputari possunt parentibus, librorum autem vitia non aliis quam autoribus accepta feruntur; nisi forte causari velim temporum ac regionis infelicitatem. Nam me puero repullulascere quidem coeperant apud Italos bonae literae, sed ob typographorum artem aut nondum repertam aut paucissimis cognitam nihil ad nos librorum perferebatur, et altissima quiete regnabant vbique qui literas docebant illiteratissimas. Rodolphus Agricola primus omnium aurulam quandam melioris literaturae nobis inuexit ex Italia; quem mihi puero ferme duodecim annos nato Dauentriae videre contigit, nec aliud contigit. Tum autem magni refert quo seculo, qua regione, et ad quorum iudicium scribas, quibuscum certes; acuit enim ingenii vim et antagonistes insignis, quin et honos alit artes. His omnibus destitutus, tamen velut occulta naturae vi rapiebar ad bonas literas, ac interminantibus etiam magistris furtim e libris, si quid forte nactus fuissem, hausi quod potui; calamum exercui, prouocatis sodalibus quibuscum decertarem, nihil minus cogitans quam vt huiusmodi naeniae typographorum opera mundo proderentur. Haec culpam si non diluere poterant, certe poterant eleuare. Sed sunt in quibus nec possim nec velim ipse mihi patrocinari. Siquidem illud praecipuum est, vt qui scriptis sibi nomen honestum parare

13. erga liberos *add.* β. 16. progenitoribus β : primogenitoribus α. 24. Rodolphus β: Nam Rodolphus α. 26. Dauentriae *add.* β. 31. si quid α : si quos δ.

---

26. Dauentriae] This insertion in β suggests that Erasmus was uncertain as to the accuracy of his age-reference, which is shown, App. 2, to be wrong. Of similar time-references in this *Catalogus* a considerable number are incorrect; see pp. 6, 16, 18, 19, and 33.

velit, argumentum sibi deligat ad quod natura sit compositus, et in quo plurimum valeat. Nec enim omnia congruunt omnibus. Id a me nunquam est factum, sed vel temere incidi in materiam, vel amicorum affectibus potius quam meo iudicio obsequens suscepi. Proximum est vt quod delegeris, tractes accurate, diu premas, ac frequenter sub limam reuoces prius quam in lucem exeat. Ego quod semel aggressus sum, fere perpetuo cursu absoluo, nec castigandi taedium vnquam deuorare potui. Itaque mihi fere vsu venit, quod scripsit Plato, vt plus satis properans in initio serius perueniam ad finem. Nam aeditione praecipitata res ipsa me cogit nonnunquam totum opus a capite vsque ad calcem retexere. Proinde miror ipse esse, praesertim hoc tam erudito seculo, qui nostra legant; et tamen esse vel illud arguit quod typographi lucubrationes nostras toties excudunt.

Sed tu iam dudum catalogum expectas, non apologiam. Age fiet, ac primum recensebo quae carmine scripserim; ad quod studium puer eram propensior, adeo vt aegre me conuerterim ad meditationem orationis solutae. Nec hic parum diu luctatus sum, prius quam succederet, si quid tamen successit. Nullum autem carminis genus non tentaui. Quae feliciter interciderunt aut latent, ea sinemus quiescere, ne, quod Graeci vetant, εὖ κείμενον κακὸν κινήσωμεν. Lutetiae primum coepit nostra temeritas prodi mundo. Nam illic aeditum est ab amicis carmen heroicum, admixto eiusdem generis tetrametro ad Faustum Andrelinum, quicum mihi tum recens coierat sodalitas. Rursus aliud hendecasyllabum ad Robertum Gaguinum, cuius tum apud Parisios non mediocris erat autoritas. Rursus aliud ad eundem, alterne mixtis glyconico et asclepiadeo. Praeterea carmen De casa natalitia pueri Iesu; nec satis memini si quid praeterea. Rursus alias aedidimus expostulationem Iesu ad hominem suapte culpa pereuntem. Sed multis ante annis scripseram sapphicum carmen de Michaele archangelo, non sponte, sed compulsus precibus cuiusdam magni viri, qui templo praeerat cui praesidebat Michael; in quo quum ita temperarim stilum, vt possit oratio prosa videri, tamen ille non ausus est affigere, quod esset tam poeticum, vt Graece, quemadmodum aiebat, scriptum videri posset. Ea erat illorum temporum infelicitas. Quumque tantum laboris exhausissem, reddito carmine homo liberalis obtulit pecuniam qua sextarium emerem vini, munus ipso poemate dignum. Egi gratias

1. sibi *om.* β. 21. vetant α: vocant δ. 27. β: glyconio α.

33. Michael] Probably the priory-church of St. Michael's at Hem, near Schoonhoven, with which the priory of Steyn was in close connexion. See App. 2. For the poem see Ep. 28. 13. It was printed with those mentioned in ll. 23 and 25 in the *De casa natalitia* (Ep. 47); see LB. v. 1321.

pro tanta liberalitate, atque hoc lemmate recusaui munus, quod dicerem maius quam vt conueniret exiguitati meae. Nullo in genere me minus exercui quam in epigrammatis, et tamen interdum inter ambulandum aut etiam in compotationibus lusimus aliquot diuersis temporibus, quorum nonnulla ab amicis nimium mei nominis studiosis collecta sunt et aedita Basileae; quoque magis riderentur, adiunxerunt Thomae Mori epigrammatis, in hoc genere felicissimi. Carmen ad Guilhelmum Copum de senectute scriptum est nobis in Alpibus, quum primum adirem Italiam. Inciderat odiosa contentio inter caduceatorem regis Angliae, qui nos, quo tutius iremus, comitatus est Bononiam vsque, et inter curatorem adolescentum quos tum pacto velut nassae implicitus ducebam in Italiam, non quidem vt paedagogus, nam morum curam exceperam, nec vt praeceptor, sed vt inspector futurus ac studiorum viam commonstraturus, ne quid calamitatis deesset fatis meis; nullum enim annum vixi insuauius. Inter hos igitur duos adeo incaluerat rixa, vt post furiosa conuitia ventum sit vsque ad gladios; ac tum quidem alteri duntaxat irascebar. Verum vbi post tantam tempestatem vidissem illos vltro factos amicos epoto vini cyatho, vtrumque ex aequo oderam. Etenim vt pro insanis habeo, qui sic debacchantur, nisi grauissime lacessiti, ita nulli fidos esse duco, qui tam subito fiunt amici post iras capitales. Itaque quo taedium inter equitandum fallerem, abstinens a colloquio partium carmen hoc absolui, notans interim in charta super sellam, ne quid excideret aliud, dum aliubi quaererem. E notulis describebam quod erat natum, vbi ventum esset in diuersorium. Habes carmen equestre vel potius alpestre, quod tamen docti negant prorsus infelix, vtcunque natum est.

Scripsi diuersis temporibus epitaphia non pauca, rogatus ab amicis, quae non refert numerasse. Sed annis aliquot ante quam adirem Italiam, exercendae Graecitatis causa quando non erat praeceptorum copia, verteram Hecubam Euripidis, tum agens Louanii. Ad id audendum prouocarat F. Philelphus, qui primam eius fabulae scenam vertit in oratione quadam funebri, parum vt tum mihi visum est feliciter. Porro quum stimulos adderet tum hospes meus Ioannes Paludanus, eius Academiae rhetor, vir si quis alius exacto iudicio, perrexi quo coeperam. Deinde vbi literis ac montibus, quod aiunt, aureis amicorum pellectus redissem in Angliam, addidi praefationem

17. vsque *om.* β. 21. fidos β : fides α. 24. aliud, . . . quaererem α :, dum, vt fit, noua cogitatio veterem propellit. β. 25. quod . . . natum *add.* β. esset α : est β. 28. Scripsi β : Scripsimus α. 33. funebri *add.* β.

---

33. oratione] No. 3, delivered on 25 Dec. 1461; Polydorus' speech is there translated. Filelfo's Funeral Orations were printed first c. 1481, at Milan.

et carmen iambicum plus quam extemporarium, quum forte vacaret membrana, atque autoribus eruditis amicis sed praecipue Guilhelmo Grocino, qui tum inter multos Britanniae doctos primam laudem tenebat, obtuli libellum dicatum R. P. Guilhelmo archiepiscopo Cantuariensi, totius Angliae primati et eius regni Cancellario, hoc est iudici summo. Hoc erat tum noticiae nostrae felix auspicium. Is quum me paucis salutasset ante prandium, hominem minime multiloquum aut ambitiosum, rursus a prandio paucis confabulatus, vt est et ipse moribus minime molestis, dimisit cum honorario munere, quod suo more solus soli dedit, ne vel pudore vel inuidia grauaret accipientem : id actum est Lambethae. Dum ab hoc redimus cymba vecti, quemadmodum illic mos est, inter nauigandum rogat me Grocinus, quantum accepissem muneris ; dico summam immensam, ludens. Quum ille rideret, quaero causam risus, et an non crederet praesulis animum esse talem, qui tantum dare vellet ; aut fortunam esse talem vt tantam benignitatem ferre non posset ; aut opus non esse dignum aliquo magnifico munere. Tandem aedito muneris modo, quum ludens rogarem quur tantillum dedisset, vrgenti respondit nihil horum esse, sed obstitisse suspicionem, ne forte idem operis alibi dedicassem alteri. Eam vocem admiratus, quum rogarem vndenam ea suspicio venisset homini in mentem, ridens, sed τὸν σαρδόνιον γέλωτα, 'Quia sic' inquit 'soletis vos'; significans id solere fieri a nostrae farinae hominibus. Hic aculeus quum inhaereret animo meo rudi talium dicteriorum, simulatque me Lutetiam recepissem, inde petiturus Italiam, librum Badio tradidi formulis excudendum, adiecta Iphigenia Aulidensi, quam fusius ac liberius verteram agens in Anglia ; et quum vnam dumtaxat obtulissem praesuli, vtranque dicaui eidem. Sic vltus sum Grocini dictum, quum interim non haberem in animo reuisere Britanniam, nec de repetendo Archiepiscopo cogitarem ; tanta tum erat in tam tenui fortuna superbia. Hoc opus semel atque iterum recognitum postremum hoc anno recognoui.

Adolescens nondum annos natus octodecim elegiaco carmine, quoniam in eo minus valebam, declamare coeperam aduersus vitia, libidinem, auariciam, ambitionem. Has ineptias amici me procul

6. tum *add. β.* felix *add. β.* 22. *β* : σαρδάνιον *α.* 23. inhaereret *α* : haereret *β.* 24. simulatque *β* : vbi *α.* 35. auariciam *om. β.*

33. elegiaco carmine] The three satires (cf. Ep. 28. 16) in elegiacs, 'in errores hominum,' 'in iuuenem luxuria defluentem,' 'in diuitem auarum,' published by Reyner Snoy in *Herasmi Roterodami Silua Carminum*, Gouda, Aellard Gauter, 18 May 1513; a rare volume which has been reproduced photo-lithographically by Ch. Ruelens, Brussels, 1864. Snoy states that Erasmus 'nondum agebat annum vigesimum.' See Erasmus' preface to his authorized edition, entitled *Progymnasmata*, Louvain, Th. Martens, 1521.

agente prodiderunt formulis, non sine famae meae iactura, plura prodituri ni redissem. Nam carmen prorsus extemporale, quo gratulatus sum Philippo primum ex Hispania reduci, ipse curaui aedendum ante annos, ni fallor, viginti tres. Sed multo prius aedideram carmen heroico hexametro et iambico trimetro mixtum de laudibus regis Henrici septimi et illius liberorum, nec non ipsius Britanniae. Is erat labor tridui, et tamen labor, quod iam annos aliquot nec legeram nec scripseram vllum carmen. Id partim pudor a nobis extorsit, partim dolor. Pertraxerat me Thomas Morus, qui tum me in praedio Montioii agentem inuiserat, vt animi causa in proximum vicum expatiaremur. Nam illic educabantur omnes liberi regii, vno Arcturo excepto, qui tum erat natu maximus. Vbi ventum esset in aulam, conuenit tota pompa, non solum domus illius verum etiam Montioiicae. Stabat in medio Henricus annos natus nouem, iam tum indolem quandam regiam prae se ferens, hoc est animi celsitudinem cum singulari quadam humanitate coniunctam. A dextris erat Margareta, vndecim ferme annos nata, quae post nupsit Iacobo Scotorum regi. A sinistris Maria lusitans, annos nata quatuor. Nam Edmondus adhuc infans in vlnis gestabatur. Morus cum Arnoldo sodali salutato puero Henrico, quo rege nunc floret Britannia, nescio quid scriptorum obtulit. Ego, quoniam huiusmodi nihil expectabam, nihil habens quod exhiberem, pollicitus sum aliquo pacto meum erga ipsum studium aliquando declaraturum. Interim subirascebar Moro quod non praemonuisset, et eo magis quod puer epistolio inter prandendum ad me misso meum calamum prouocaret. Abii domum, ac vel inuitis Musis, cum quibus iam longum fuerat diuortium, carmen intra triduum absolui. Sic et vltus sum dolorem meum et pudorem sarsi. Aeditum est et carmen rudimenta complectens hominis Christiani. Id scriptum est stilo simplicissimo. Sic enim iussit Ioannes Coletus, qui tum magnis impendiis nouum ludum literarium instituerat, in quo non minus in pietate quam in doctrina volebat institui formarique puericiam; vir enim singulari prudentia praeditus videns seculum suum deploratissimum, teneram aetatem delegit, vt nouum Christi vinum nouis vtribus committeret.

Vertere coeperam Podagram Luciani priorem, opus mire festiuum,

12. esset α: est β.

4. viginti tres] Erasmus' memory is wrong by four years. See Ep. 179.

5. carmen] For this incident, which took place in the autumn of 1499, see Ep. 104. Two of the ages assigned below are incorrect by a year; for Henry was born on 2 June 1491, Margaret on 29 Nov. 1489. Mary was born on 18 Mar. 1495, and Edmund on 21 Feb. 1498.

36. Luciani] For the attention given to Lucian at the Renaissance see Förster, in *Archiv f. Litteraturgeschichte*, xiv. 337-63.

sed destiti, potissimum deterritus epithetis, quibus abundant chori; in quibus non erat spes in Latinis assequi compositionis felicitatem, quam videmus in Graecis dictionibus. Quod si dictiones singulas pluribus explicuissem, peribat gratia totius carminis. Nam hymni sacri fere constant huiusmodi deorum cognomentis religiose compositis, praesertim apud Graecos. Quod genus sunt illa apud Homerum:

Αρες ὑπερμενέτα, βρισάρματε, χρυσεοπήληξ,
ὀμβριμόθυμε, φέρασπι, πολισσόε, χαλκοκορυστά.

Itidem et Lucianus:

ἐπιδεσμοχαρές, κατακλινοβατές,
κωλυσοδρόμα, βασαναστραγάλα,
σφυροπρησιπύρα, μογισαψεδάφα,
δοιδυκοφόβα, γονυκλαυσαγρύπνα,
περικονδυλοπωροφίλα,
γονυκαμψεπίκυρτε.

Haec atque id genus quum apud Graecos plurimum habeant gratiae ob facetissimam imitationem, Latinus sermo nec vmbram horum possit reddere. Ad Graecas literas vtcunque puero degustatas iam grandior redii, hoc est annos natus plus minus triginta, sed tum quum apud nos nulla Graecorum codicum esset copia, neque minor penuria doctorum; Lutetiae tantum vnus Georgius Hermonymus Graece balbutiebat, sed talis vt neque potuisset docere, si voluisset, neque voluisset, si potuisset. Itaque coactus ipse mihi praeceptor esse, verti multos Luciani libellos, vel in hunc vsum, vt attentius

9. *πολισσόε restitui* : *πελισσός a.* *χαλκοκοριστά β.* 11. *β* : *ἐπιδεσμωχαρές a.* 12. *β* : *κωλυσοδρώμα a* : *κωλυσίδρομα Lucianus.* 14. *β* : *γονυκλαυαγρύπνα a* : *γουνοκλαυσαγρύπνα δ* : *γονυκαυσάγρυπνα Dindorf.* 16. *γουνοκαμψεπίκυρτε δ.* 22. Hermonymus *β* : Hieronymus *a.* 25. esse *add. β.*

7. Homerum] *Hymn.* 8. 1, 2. *πελισσός* is an evident misprint; I cannot find it in any early edition of Homer.

10. Lucianus] *Tragoedopodagra*, 198–203. The early editions of Lucian have the text as printed here, except *δοιδυκοφόβα*.

22. Hermonymus] of Sparta. In the spring of 1476 he was sent from Rome to England with a letter from the Pope requesting Edward IV to release his brother George Nevill, Archbishop of York, then in prison. Having accomplished his mission he was himself arrested and imprisoned for a short while, but by June 1476 he had returned to Paris, where most, if not all, of the remainder of his life was spent. He supported himself by copying Greek MSS., for which there was some demand, whilst Greek printing was still in its infancy. He also taught Greek; but as his acquaintance with the language was scarcely more than ability to speak it, his pupils, amongst whom were Reuchlin, Erasmus, Budaeus, Beatus Rhenanus, and M. Hummelberg, had little to say in his praise. Faber Stapulensis however, who addressed to him Budaeus' translation of Plutarch's *De placitis philosophorum*, Paris, Badius, 18 March 1505, speaks highly of him. Omont (*Mém. Soc. Hist. Paris*, 1885) enumerates more than 70 MSS., principally Greek, written by him, two of which, copies of Gennadius' *Via Salutis*, were addressed by him to Louis of Beaumont, Bishop of Paris (1472–92), and to Philip, Archduke of Austria, with practically identical prefaces. He also printed Latin versions of the *Dicta Septem Sapientum* and of a *Vita Machometi*. See, besides Omont, Legrand, *Bibl. Hellénique* xv[c].

Graeca legerem: Saturnalia, Cronosolonem, Epistolas Saturnales, De luctu, Declamationem de abdicato, Icaromenippum, Toxaridem, Pseudomantem, Gallum, Timonem, Declamationem pro tyrannicida, De his qui mercede viuunt in aulis principum; ad haec ex minutioribus dialogis delectos octodecim, praeterea Herculem Gallicum, Eunuchum, De sacrificiis, Conuiuium, De astrologia. Huiusmodi ceu strenulis diuersis temporibus salutabamus amicos, qui mos est apud Anglos. Verteramus et Longaeuos, dictantes tantum, sed notarius suffuratus libellum Montioio dicatum pro suo aedidit Lutetiae. Rapiebantur hae nugae primum magno studiosorum applausu; sed vbi Graecae linguae peritia coepit esse vulgo communis, id quod miro successu factum est apud nos, coepere negligi; quod ego sane vt futurum sciebam, ita factum gaudeo. Ausi sumus idem in Plutarchi Moralibus, cuius et phrasis aliquanto difficilior est et res habent plus obscuritatis ob reconditam hominis eruditionem. Ex hoc vertimus libellum, cui titulus, Quomodo sit dignoscendus adulator ab amico; eum dicauimus Henrico Britanniae regi, eius nominis octauo. Praeterea cui titulus est, Quo pacto fieri possit vt vtilitatem capias ex inimico; hunc dicauimus ei, qui nunc est Card. et Archiepiscopus Eboracensis, tum eleemosynis regiis erat praefectus, sed tamen iam tum rebus maximis destinatus, adeo vt prius quam daretur oportunitas offerendi, ter mihi mutanda fuerit praefatio; quin et prius quam excudi poterat, iam accesserat ei cardinalitiae dignitatis fastigium. Ante hos verteram De tuenda valetudine; Quod in principe requiratur eruditio; Quod cum principibus maxime versari debeat philosophus; Vtrum grauiores sint animi morbi an corporis: Num recte dictum sit, λάθε βιώσας: De cupiditate diuitiarum. In his eo libentius exercebar, quod praeter linguae peritiam vehementer conducerent et ad mores instituendos. Nihil enim legi secundum literas diuinas hoc autore sanctius. Hoc vnum erat incommodi, quod Aldus hoc opus excudit sequutus exemplar multis locis deprauatum, nec apud nos vetustorum exemplarium erat copia. Vertimus vnam Libanii declamationem, nomine Menelai repetentis vxorem apud Troianos, atque hinc primum iecimus transferendi aleam. Vertimus et alias aliquot declamatiunculas incerto autore.

Nonnulla scripsimus quae facerent ad institutionem studiorum,

13. vt *β* : & *a*. 21. iam tum *add. β*. 32. nec . . . 33. copia *add. β*.

7. mos] This custom was not confined to England, but was common in France. Cf. *Caroli Fernandi Epistole Familiares* (Paris, 1494?), No. 25, and P. Burrus' *Moralia Carmina* (Paris, Badius, 20 March 1503), ff. 72, 83, 84.

8. Longaeuos] I cannot find any trace of this edition. Erasmus' translation was probably made in England in 1505–6, with his other translations of Lucian, since Libanius (l. 33 and Ep. 177) was his first attempt.

inter quae sunt libri De copia verborum ac rerum duo, olim per lusum designati verius quam coepti in gratiam Ioannis Coleti, qui multis precibus hoc extorsit potius quam impetrauit, vt nouum opus nouae scholae dedicarem. Ad eiusdem preces castigaui libellum Lilii, quem suo ludo praefecerat, De syntaxi, sed mutatis tam multis vt nec Lilius vellet opus agnoscere, nec ego possem. In gratiam Petri Viterii non vulgaris amici, licet humilioris, scripsi libellum De ratione studiorum et instituendi pueros, quod is ingenuos aliquot bonaeque spei adulescentulos erudiendos haberet. Fortassis ad hunc ordinem pertinent duo primi libri grammatices Theodori Gazae, quos ideo Latine vertimus, vt plures alliceremus ad studium Graecanici sermonis vel ipsa facilitate velut esca quadam; et adeo successit id quicquid erat laboris vt iam videatur inutilis. Annotaram quaedam Anglo cuidam De ratione conscribendarum epistolarum, sed non in hoc vt aederentur. Eo defuncto, quum viderem opus, vt erat mutilum ac mendosum, aeditum in Anglia, coactus sum paucos dies in eiusmodi nugis perdere, quas plane cupiebam abolitas, si qua fieri potuisset. Prodierat et Colloquiorum libellus, partim e confabulationibus domesticis, partim e schedis meis consarcinatus, sed admixtis naeniis quibusdam non tantum ineptis verum etiam male Latinis planeque soloecis; et hoc nugamentum miro applausu exceptum est, vt in his quoque rebus ludit fortuna. Coactus sum igitur et hisce naeniis admoliri manum. Tandem adhibita paulo maiore cura non pauca adiecimus, vt esset iusta libelli magnitudo, iamque vel hoc honore dignus videri posset, vt Ioanni Erasmio Ioannis Frobenii filio, puero tum sex annos nato sed indole incredibili, dicaretur. Id factum est anno millesimo quingentesimo vicesimo secundo. Quanquam huius operis natura est, vt quoties visum fuerit, recipiat accessionem. Itaque in gratiam studiosorum et Ioannis Frobenii frequenter iam auctarium adiecimus, sed ita temperatis argumentis vt praeter lectionis voluptatem ac sermonis expoliendi fructum inesset quod ad mores quoque formandos conduceret.

Porro donec praeter meras ineptias nihil haberet ille libellus, miro omnium fauore legebatur. Vbi accessit vberior vtilitas, non potuit effugere *τῶν συκοφαντῶν δήγματα.* Theologus quidam Louaniensis mire lippiens oculis, sed multo magis ingenio, vidit illic quatuor locos haereticos. Accidit et aliud quiddam huic operi memorabile. Excusum est nuper Lutetiae correctis, hoc est

1. olim . . . designati . . . coepti *γ*: quos olim . . . designatos . . . ceptos *a*. 3. potius *β*: verius *a*. 14. conscribendarum *a*: scribendarum *β*. 19. sed . . . 21. soloecis *add. β*. 29. Itaque . . . 12. 27. Septembri *add. β*.

38. Lutetiae] For this book, the work of Lambert Campester (Paris, P. Gromors), see BEr[2], *Colloquia*, i. 364-8. No copy of it is known to exist.

deprauatis, aliquot locis quae videbantur attingere monachos, vota, peregrinationes, indulgentias aliaque huius generis, quae si plurimum valerent apud populum, vberior esset istis quaestus. Verum hoc ipsum fecit adeo stulte adeoque indocte, vt scurram quempiam e triuio fecisse iures, quum autor tam insulsae fabulae feratur Theologus quidam ordinis Dominicani, natione Saxo. Quorsum attinet addere nomen et cognomen, quod nec ipse cupit supprimi? Nescit tale portentum pudescere, citius laudem etiam petat ex scelere. Addidit impostor nouam praefationem meo nomine, in qua facit tres viros in vno puero instituendo sudantes; Capitonem qui tradiderit literas Hebraicas, Beatum qui Graecas, me qui Latinas. Horum vtroque facit me tum literatura tum pietate inferiorem, significans in Colloquiis inspersa quaedam, quae Lutheri resipiant dogmata. Atque hic scio quosdam sublaturos cachinnum, quum legent Capitonem ab isto, qui sic odit Lutherum, optimi doctissimique viri elogio praedicatum. Haec atque huiusmodi multa me loquentem facit, huius audaciae exemplo sumpto ex epistolis Hieronymi, qui queritur aemulos suos ipsius nomine confictam epistolam sparsisse apud Afros in conuentu episcoporum, in qua fateretur se deceptum a Iudaeis quibusdam falso vertisse Vetus Testamentum ex Hebraeis. Et omnino persuasissent eam epistolam esse Hieronymi, si stilum Hieronymi aliqua ex parte potuissent assequi. Hoc facinus quum Hieronymus referat velut extremae deplorataeque maliciae, tamen vnum hoc arrisit isti Phormioni, quod est quouis libello famoso sceleratius; sed defuit malitiosae voluntati facultas perficiendi quod destinarat. Stilum Erasmi quamuis incultum assequi non potuit; sic enim claudit florulentam suam praefationem: 'Ita monuit aetas, ita iussit pietas, vt dum viuere datur praegraui senecta scripta mea repurgem, ne functos manes tristibus transscribant sequaces inferiis'.

Quum talis sit totus hominis sermo, tamen non veritus est suos flosculos nostris coronis intertexere, aut insanissime sibi placens aut pessime sentiens de iudiciis Theologorum; nam his ista cudit, quos omnes tam stupidos esse putet, vt non statim deprehensuri sint infeliciter assutos huius pannos. Tam abiecte vbique adulatur Galliae, Lutetiae, Theologis, Sorbonae, collegiis, vt nemo mendicus possit abiectius. Itaque si quid parum magnifice dictum videtur in Gallos, transfert in Britannos, si quid in Lutetiam, vertit in Londinum. Addit quaedam odiosa velut a me dicta, quo mihi conflet inuidiam apud eos quibus dolet me esse charum. Quid multis? Passim suo commodo resecat, addit, mutat, veluti sus oblita coeno volutans sese in horto alieno, nihilque non conspurcans, perturbans, euellens, nec interim sentit perire captatam a nobis argutiam.

Etenim quum illic cuidam dicenti 'Ex Hollando versus es in Gallum' respondetur 'Quid? An capus eram quum hinc abirem?', ille mutauit 'Ex Hollando versus es in Britannum. Quid? An Saxo eram, quum hinc abirem?'. Rursum quum quidam dixisset 'Vestis indicat te mutatum ex Batauo in Gallum', ille ex Gallo facit Britannum; quumque ille respondisset 'Hanc metamorphosin malim quam in gallinam', alludens ad gallum, ille mutauit gallinam in Bohemum. Mox quum quidam iocatur se Latinum quoque sermonem sonare Gallice, ille pro Gallice vertit Britannice, et tamen reliquit quod sequitur: 'Nunquam igitur bona carmina facies, quia periit tibi syllabarum quantitas', quod in Britannos non congruit. Item quum illic aliquis dicit 'Quid accidit Gallis vt bellum suscipiant cum aquila?', ille sic corrumpit iocum, 'Quid accidit pardis vt bellum suscipiant cum liliis?', quasi lilia soleant prodire in bellum. Interdum non sentit ea quae sequuntur cum his quae mutauit non coherere, velut hoc ipso in loco. Ego scripseram 'Estne Lutetia immunis a pestilentia?'; ille mutat 'Estne Londinum immunis a pestilentia?'. Rursus alio loco quod a quodam dicitur 'Quid trepidamus hunc gallum lacerare?', ille gallum vertit in leporem, nec tamen mutauit quod sequitur, 'Vtrum mauis de ala an de poplitibus?' Porro quum Dominicalibus adeo tenere faueat vt voluerit apud illos sedere commissarios, tamen Scotum atrociter attactum aequo fert animo. Nec enim mutauit quod illic dicit quidam, 'Citius patiar perire totum Scotum quam libros vnius Ciceronis'.

Verum vt haec stulticiae plena sunt, ita insunt permulta quae parem habent stulticiae iunctam maliciam. Quidam illic irridet sodalem, qui quum esset perditae vitae, tamen fideret bullis indulgentiariis; hic corrector facit illum fatentem se cum Lutero suo sentire indulgentias Pontificias nihil valere, ac mox fingit eundem resipiscentem profiteri erroris sui poenitentiam. Atque haec videri vult velut a me correcta. O miros fidei nutantis Atlantes! Hoc perinde est ac si quis offis sanguine imbutis vulnus mentiatur in humano corpore, ac mox idem sublatis quae admouerat, vulneri medeatur. Dicit illic puer quispiam confessionem quae fit Deo praecipuam esse. Ille correxit, asseuerans confessionem quae fit sacerdoti praecipuam esse. Ita prospexit periclitanti confessioni. Vnum hoc exempli causa retuli, cum in huius generis sycophantiis

29. Pontificis δ.

1. Ex Hollando etc.] In the *Percontandi Forma* of Claudius and Balbus, added to the *Colloquiorum Formulae* in the Froben edition of March 1522 (LB. i. 634–5).

18. alio loco] In the *Conuiuium*, which is in the original edition (LB. i. 660 F).

23. Citius] In the *Conuiuium Religiosum* (LB. i. 682 A). This passage was added in the Froben edition of ⟨c. Aug.⟩ 1522.

27. bullis] In the conversation between Arnold and Cornelius added in March 1522 (LB. i. 640 AB).

34. puer] In the *Confabulatio Pia* added in March 1522 (LB. i. 652 A).

creber sit. Atque haec scilicet respondent palinodiae quam ille sub meo nomine pollicetur in falsaria praefatione, quasi cuiusquam sit canere palinodiam erroris alieni, aut quasi quicquid illic sub quacunque persona dicitur, meum sit dogma. Nihil enim me mouet, quod hominem nondum sexagenarium facit praegraui senecta. Olim capitale erat aedere quicquam alieno nomine, nunc tales sycophantias in vulgus spargere ficto ipsius nomine qui traducitur, ludus est Theologorum. Nam vult Theologus videri, quum res illum clamitet ne pilum quidem tenere rei theologicae. Nec dubito quin furcifer ille mendaciis suis inposuerit famelico typographo; non enim arbitror quenquam esse tam insanum, qui sciens tam indoctas naenias velit excudere. Deploratam hominis audaciam mirari desii, posteaquam intellexi illum esse pullum e nido Bernensi quondam elapsum, plane *ἐκ κακίστου κόρακος κάκιστον ᾠόν*. Illud demiror, si verum est quod adfertur, apud Parisios esse Theologos, qui sibi plaudant, quod tandem nacti sint hominem qui eloquentiae suae fulmine disiiciat vniuersam Luteri factionem, et ecclesiam pristinae restituat tranquillitati. Nam scripsit et aduersus Luterum, vt audio. Et postea Theologi queruntur se a nobis traduci, qui studia ipsorum tantis vigiliis adiuuamus, quum ipsi volentes amplectantur talia monstra, quae plus dedecoris adferunt ordini Theologorum, atque etiam monachorum, quam quiuis quamlibet maledicus hostis posset. Qui tale facinus audet, idem non dubitabit incendium aut veneficium admittere. Atque haec excuduntur Lutetiae, vbi nefas est vel Euangelium excudi, nisi Theologorum censura comprobatum. Hoc Colloquiorum opus postremum exiit auctum coronide, Anno 1524, mense Septembri.

Caeterum quoniam videbam multos scriptores vel negligi prorsus vel minore cum fructu legi, quod vndique scaterent mendis, tum autem quosdam etiam commentariis insulsissimis esse contaminatos verius quam expositos, studuimus et in hac parte consulere studiis iuuentutis, nec iuxta Graecorum prouerbium in dolio *τὴν κεραμικὴν* sumus aggressi, sed in libello puerili cui titulus est Cato. Adiecimus Mimos Publianos sane quam festiuos, qui inter Senecae lucubrationes falso titulo latebant, sed deprauatissimi, tum admixtu multarum sententiarum, qui Mimi non erant, contaminati. His omnibus scholia adiecimus. Adiunximus et alia quaedam a nobis recognita, minutiora quam vt sit operaeprecium referre, quod quidem ad operam a nobis insumptam attinet. In hanc classem referenda videtur Nux Ouidii, quam emendatam commentariolo explanauimus in gratiam optimae spei adolescentis Ioannis Mori; cui adiunximus

16. sint *β* : sunt *γ*. 30. *β* : quidam . . . essent contaminati . . . 31. expositi *α*. 31. in *add. δ*. 33. est *om. β*. 39. In . . . 13. 4. Anno 1524 *add. β*.

duos hymnos Prudentianos, alterum γενεθλιακόν, alterum ἐπιφανειακόν pueri Iesu. Quos itidem emaculatos commentariolis enarrauimus in gratiam clarissimae puellae Margaretae Roperae; id factum est Anno 1524. Moliti sumus simile quiddam apud Aldum post aedita Prouerbia in Comoedias Terentii et Plauti omnes, sed hic nihil aliud professi quam versuum confusorum digestionem, vbi licuisset; tum in Tragoedias Senecae, in quibus non pauca feliciter mihi visus sum restituisse, at non sine praesidio veterum codicum. Exemplaria reliquimus Aldo, permittentes illius arbitrio quid de his statuere vellet; nisi quod Senecae Tragoedias post in Anglia denuo recognitas Badio transmisimus, qui visus est nostra cum alienis miscuisse. Porro Cantabrigiae nacti veteres aliquot codices, aggressi sumus Senecam oratorem, magnis quidem laboribus nostris, sed quorum aeditio parum feliciter cesserit. Etenim quum meae res me reuocarent in patriam, dederam hoc negocii doctis amicis, vt ex his quae notaram in margine deligerent quibus videretur vtendum; atqui illi sane quam magnifice receperunt. Sed illic primum didici, et apud eos qui putantur in promissis adamantini, nonnullos esse qui parum probae sint fidei, frustraque poenituit non obtemperasse cassitae consilio, Ne quid expectes amicos facere, quod per te queas. Quin et ea pars exemplaris quae plurimas habebat annotationes periit. Nonnulli suspicabantur, et erat verisimile, eum qui negocium magnificis promissis susceptum haud scio peiorene fide an iudicio gesserat, clam sustulisse, ne deprehenderetur. In nonnullos libros non succurrebat aliquid vetustiorum codicum, velut in Naturales Quaestiones, in Controuersias. His locis non ita multis addideramus coniecturam nostram non mutata scriptura. In alios vbi licuit veterum librorum vti praesidiis, totas margines expleueramus annotationibus, sed quae requirerent expensorem. Huic operi excudendo si praesens adfuissem, fateretur candidus lector hoc quicquid est operae non sine fructu fuisse susceptum; nunc infelicitatem meam et ipse deploro, perfidiam nemo potest obiicere. Audio quosdam apud Italos moliri nouam huius autoris aeditionem ex fide vetustissimorum codicum. Horum industriae fauebimus vtroque pollice, et adeo non putabimus

5. sed . . . 6. tum *add. β*. 8. at *add. β*. 18. nonnullos *add. β*. 21. Nonnulli . . . 14. 4. suscipiendam *β*: Suspicabantur famulas his chartis forte obuiis abusas ad incendendum aestuarium, vt hoc quoque nomine non iniuria queam infensior esse Germanicis hypocaustis *a*.

11. Badio] Cf. Ep. 263. This edition was published on 5 Dec. 1514. Erasmus' name appears on the title-page and in Badius' preface, with a number of other commentators, whose names are inserted frequently in the margin against their notes.

17. apud eos] Cf. Ep. 325 introd.

18. adamantini] Germans. Cf. Ep. 269.

19. cassitae] Enn. ap. Gell. 2. 29. 20.

32. Italos] Probably the *Tragoediae* published at Venice by Bernardinus de Vianis in 1522. Panzer gives no complete edition of Seneca at this time.

illorum felicitatem ad nostram ignominiam pertinere, vt hinc aliquid etiam laudis simus decerpturi, nimirum quod nostro qualicunque conatu praebuerimus illis ansam, stimulumque subiecerimus ad honestissimam prouinciam suscipiendam.

Ab his progymnasmatis aggressus sum Nouum Testamentum; in quo decreueram adeo verborum parcus esse, vt statuerim singula loca tribus verbis annotare, praesertim quum Laurentii castigationem iam aedidissem, quae mihi verbosior quam pro re videbatur. Caeterum vbi iam accinctus esset Frobenius ad excudendum, perpulerunt amici docti, quibus aliquoties obsequentior sum quam expedit, vt mutarem etiam aeditionem vulgatam, et in Annotationibus essem aliquanto copiosior. Is labor noster vt plurimos excitauit vel ad Graecas literas vel ad studium syncerioris theologiae, ita mihi gloriam peperit multa inuidia fermentatam. Dedimus et hic mox poenas non leues vel temeritatis vel nimiae facilitatis in obsequendo amicorum voluntati potius quam iudicio. Non credendis laboribus totum opus retexuimus ac rursus officinae tradidimus. Rursum tertio manum admouimus, magnaque cura locupletauimus anno millesimo quingentesimo vicesimo secundo; quae quidem hactenus fuit nobis operis aeditio nouissima. Quartam habemus paratam, quod dum Paraphrases scriberemus, multa deprehenderimus quae prius fefellerant.

Quin et Hieronymianas epistolas, quod hae vt plurimum habent eruditionis et eloquentiae, ita habebantur mendosissimae, castigauimus ac scholiis explicuimus, notha semouimus adiectis censuris. Quod opus rursum recognouimus anno millesimo quingentesimo vicesimo secundo, non paucis locis vel correctis vel additis, quae nos in priore aeditione fefellerant. Hoc rursus excusum est Anno 1524. In hoc labore sic versati sumus, vt attentus lector facile deprehensurus sit me non frustra recognitionem hanc suscepisse. Non defuerunt hic veterum codicum praesidia, sed quae non praestarent quin aliquot locis fuerit diuinandum. Verum eam diuinationem in scholiis ita temperauimus, vt ne qui facile falli possit, sed tantum excitetur ad inuestigandum lectoris studium. Et speramus fore vt aliquis adiutus emendatioribus exemplaribus restituat et illa quae nos fugerunt; quibus vt libenter tribuemus meritam industriae laudem, ita non habebunt quod nostros conatus insectentur, qui quum multa feliciter restituerimus, in quibusdam coacti sumus vetus sequi prouerbium *οὐχ ὡς θέλομεν, ἀλλ' ὡς δυνάμεθα.*

Sunt enim quidam eo ingenio, vt si quid possint superiorum conatibus adiicere, totam laudem sibi vindicent; magnis conuiciis exagitant, sicubi dormitatum est, aut sicubi non praestitit alter quod

7. verbis *β* : vocibus *α*. 8. quae . . . videbatur *add. β*. 20. Quartam . . . 21. fefellerant *add. β*. 26. non . . . 15. 3. Ergo *β* : breui, ni fallor, proditurum *α*.

conabatur. Quorum equidem haud scio vtrum magis detestandam arbitrer, inhumanitatem an ingratitudinem. Nullus illis praeclusit viam, si velint dare absolutiora. Negant quicquam aedendum nisi quod sit absolutum. Hoc qui praescribunt, dicunt nihil omnino aedendum, neque tale quicquam a quoquam adhuc aeditum. Dabamus illa Batauis, dabamus monachis ac theologis magna ex parte ἀμούσοις. Nondum enim hucusque promouerant bonae literae. Haec si quis reputet, intelliget me nec ignauam nec infrugiferam obisse prouinciam. An Itali critici non dabunt hanc veniam barbaris, quam ipsi velint nolint dare coguntur suis, Philelpho, Hermolao, Vallae, breuiter, quotquot intra annos sexaginta vel vertendis Graecis vel enarrandis corrigendisue Latinis industria sua iuuerunt publica studia? Qui nihil aedunt, sic vitant culpam vt nihil laudis promereantur, imo dum stulte vitant culpam humanam, in grauissimam culpam incidunt; nisi forte minus culpandus est, qui ex lautiore penu nihil depromit famelicis amicis, quam qui gratis et candide profert quicquid habet, libenter daturus lautiora, si haberet. Quis insectatur annotationes Hermolai in Plinium, quod destitutus emendatorum codicum auxilio plurima non potuerit assequi, in multis etiam parum feliciter diuinarit? Ego me plurimum debere profiteor Beato Rhenano, qui nobis dederit Tertullianum multis in locis emendatum, quanquam nec totum dedit et innumeris adhuc mendis obsitum. Non fraudatur sua laude, qui pro tempore quod potuit praestitit, ac viam aperuit caeteris elimatiora moliendi. Nec vllos patimur iudices iniquiores quam istos qui nihil omnino aedunt, ac ne docent quidem, velut inuidentes vtilitati publicae, perinde quasi ipsis pereat quicquid compererint esse multis commune. Et sicubi lapsum humanum deprehenderint, qui cachinni, quae conuicia, quae tragoediae! Omnium felicissimus in vertendo fuit Theodorus Gaza; et tamen in huius libris deprehendit aliquot errores Trapezontius, quos ille monitus correxit. Hermolaus vir tantus, nonne statim in praefatione Themistii in libros Aristotelis de anima pueriliter lapsus est, in ipso, quod aiunt, portu inpingens? Quid hic memorem de Philippo Beroaldo, de Baptista Pio deque similibus, ad quorum errores conniuent Itali? Quid de omnibus fere, qui intra octoginta annos verterunt Graeca, Diodorum Siculum, Herodotum, Thucydidem, Vitas Plutarchi atque etiam Libellos Morales? Si his ignoscimus, quod in tanta doctorum hominum ac vetustissimorum librorum copia labuntur aliquoties insigniter, coelum terrae miscent, si in Batauo praesidiis omnibus destituto reperiant quod sit emendandum? Quanquam nos ipsi in nostras lucubrationes cen-

10. Vallae *scripsi*: Valis β.

21. Tertullianum] Basle, Froben, July 1521. Cf. BRE. 207.

sores agimus, multaque in his quae vertimus ex Graecis emendauimus, idem facturi donec vixerimus.

Sed video, mi Botzeme, iamdudum ad Catalogum reuocas. Ergo Suetonium Tranquillum cum mirae vetustatis codice contulimus, ac loca nonnulla satis feliciter restituimus, a nemine antea animaduersa. Idem fecimus in operibus Cypriani. Recognouimus et Arnobii commentarios in sacros Psalmos, quem laborem inscripsimus Adriano Pontifici Romano eius nominis sexto, tum recens electo. Idem fecimus in Hilario, qui miris modis nos torsit. Hoc laboris dedicauimus Ioanni Carondileto archiepiscopo Panormitano, Caroli Caesaris in Brabantia Cancellario summo. Caeterum vbi perpenderemus quantum ad elegantiam et copiam dictionis adferant momenti sententiae argutae, metaphorae aptae, prouerbia similiaque schemata, decreueramus ex omni scriptorum probatorum genere quam maximam harum rerum vim congerere, et in suam quaeque classem digerere, quo magis essent in promptu his qui stilum exercere vellent ad parandam orationis facultatem et copiam. Huius rei periculum fecimus ante annos, ni fallor, viginti septem. Occasio fuit haec. In littore Douariensi prius quam ingrederer mare, naufragium fecit tota mea pecunia, quae tum erat exigua, sed tamen mihi maxima, quum nihil superesset. Id factum est a praefecto, pene dixeram a praedone, littoris regio nomine, quum mihi Morus ac Montioius persuasissent nihil esse periculi, nisi monetam Britannicam efferrem. At ego nec Britannicam habebam nec in Anglia partam aut acceptam. Verum in littore didici non esse fas vllam efferre pecuniam, ne ferream quidem, vltra precium sex angelatorum. Tanti mihi constitit vnicam legem Britannicam didicisse. Vbi nudus redissem Lutetiam, non dubitabam quin multi expectarent futurum vt, quod solent literati, fortunam hanc vlciscerer calamo, scribens aliquid in odium regis aut Angliae; simulque verebar ne Guilhelmus Montioius, quoniam dederat occasionem perdendae pecuniae, subuereretur ne verterem animum erga se meum. Vt igitur et illorum expectationem fallerem, imo potius declararem me non esse tam iniquum vt priuatum casum imputarem regioni, aut tam incogitantem vt ob iacturam tantulam vel in me vel in amicos, quos in Anglia reliqueram, prouocarem tanti principis iram, simulque Montioio meo testatum facerem me nihilo secius affectum esse in

11. in Brabantia Cancellario β: consiliario α. 16 quaeque β: quanque α. 19. αγ: Donariensi β. mare β: nauim α. 22. pene . . . praedone *add.* β. 26. angelatorum β: coronatorum α. 34. iniquum β: inconsideratum α. tam incogitantem *add.* β. 37. secius β: secus α.

18. viginti septem] Erasmus' memory is again wrong by four years. Cf. p. 2, and see Ep. 126.

amicitia quam antea fueram affectus, visum est protinus aliquid aedere. Quum nihil esset ad manum, tumultuarie paucorum dierum lectione congessi syluam aliquam Adagiorum, diuinans hoc libelli, qualis qualis esset, vel ob vtilitatem versaturum in manibus studiosorum. Hoc argumento declaraui quam non refrixissem in amicitia. Tum adiecto carmine cuius ante memini, testificatus sum quam non essem infensus vel regi vel regioni ob pecuniam ereptam; nec male cessit hoc meum consilium. Ea moderatio candorque mihi tum plurimos amicos conciliauit apud Britannos, viros eruditos, probos ac potentes. Id opusculum paucis post annis excudit Badius noster, adiectis a me pauculis et recognitis Graecis potissimum; mox Matthias Schurerius Argentorati, quum ego interim copiosiorem syluam collegissem in Venetam aeditionem, quae prodiit ex officina Aldina. Porro quoniam videbam hoc opus sic esse gratiosum apud studiosos vt victurum appareret et a multis typographis certatim aederetur, iterum atque iterum locupletaui, vt se dabat vel ocium vel maior librorum copia. Postrema manus aedita est apud Ioannem Frobenium, anno a natali Seruatoris 1523. Porro dum locupletandis Adagiis nonnullos autores relego, obiter Collationes aliquot annotaui, magis indicans ac praebens aliis exemplum futuri operis quam librum iusta cura absoluens. Est autem liber vnus de Parabolis siue Similibus ad Petrum Aegidium, iureconsultum et ciuem Antuuerpiensem, quondam mihi studiorum sodalem.

Fortasse non abs re fuerit huic generi subnectere Opus Epistolarum, quanquam non est aliud omnium cui minus faueam. Indultum est hic plus satis amicorum affectibus, praesertim quum hi saepenumero pro tempore mutentur in diuersos; qua de re satis testati sumus in prima postremae aeditionis epistola, quae prodiit ex officina Frobeniana anno 1521. Et quod tum diuinabam, post nimium veris experimentis comperi. Res enim ipsa docet quosdam ex iuratissimis amicis, quos Pylades poteram dicere, factos hostes acerrimos, summam ingratitudinem cum summa perfidia copulantes, non ob aliud nisi quod nollem palam dare nomen periculoso negocio, quod semper ariolatus sum in perniciosam seditionem exiturum. Atqui ego nemini renunciaui amicitiam, vel quod in Luterum esset propensior, vel quod a Lutero alienior. Tali sum ingenio vt vel Iudaeum amare possim, modo sit alioqui commodus conuictor et amicus, nec me coram blasphemias euomat in Christum. Atque hanc ciuilitatem arbitror vtiliorem ad finiendum dissidium. Ac leuiter sane me

11. a me *add.* β. 20. praebens β : praeparans α. 23. mihi *add.* β.
29. Et . . . 18. 4. remitto *add.* β.

26. amicorum] All the early editions of Erasmus' letters were nominally published by his friends. Cf. App. 7.

34. Atqui ego] repeated p. 33. 20.

commouet, quod quibus ante scribebar Sidus Germaniae, Princeps vere Theologiae, Antistes bonarum literarum, nunc sim alga vilior; siquidem gloriosos illos titulos, qui mihi nunquam non fuere molesti, lubens illis resigno, amicitiae foedus nulli volens remitto.

Tentauimus et declamationem, ad quam magis eramus natura compositi quam ad illa collectanea, in quae tamen maxime nos impulit nescio quis genius. Itaque lusimus olim Laudem ac vituperationem matrimonii, quae nunc pars est libelli De ratione conscribendi epistolas. Id fecimus in gratiam clarissimi iuuenis Guilhelmi Montioii, quem tum in rhetoricis instituebamus. Hunc quum rogassem ecquid placeret quod scripseram, ille festiuiter, 'Adeo placet vt mihi plane persuaseris esse ducendam vxorem.' Tum ego, 'Suspende sententiam donec legeris diuersam partem.' 'Istam' inquit 'tibi habe, mihi prior placet.' Is iam post tertiam vxorem celebs est, fortasse ducturus quartam; adeo facile est perculisse plaustrum, quo sua sponte inclinatur. Sed admodum iuuenes vix annos nati viginti scripsimus in eodem genere Laudem vitae monasticae, hoc est solitariae, in gratiam amici cuiusdam, qui nepotem quendam venabatur proselytum quem in nassam pelliceret. Item ante annos viginti tres Encomium artis medicae, rogatu cuiusdam amici, qui nuper Caroli Caesaris medicus fuit. Repperi inter schedas Episcopi responsionem ad populum sibi gratulantem, nec satis memini quanam occasione ea mihi scripta fuerit. Nam Consolationem de morte filii praemature praerepti scripsi Senae, quum Alexandrum archiepiscopum ecclesiae diui Andreae, Iacobi Scotorum regis filium, instituerem. Sed multo ante apud Anglos descripseram Declamationem Lucianicae respondentem contra tyrannicidam, huc prouocante Thoma Moro, tum studiorum sodali, qui nunc Anglorum regi est a thesauris. Querimoniam pacis scripsimus ante annos ferme septem, tum primum in aulam principis acciti. Agebatur magnis studiis vt Cameraci synodus esset summorum orbis principum, Caesaris, regis Galliarum, regis Angliae, Caroli nostri, atque ibi pax coiret inter illos adamantinis, vt aiunt, vinculis. Haec res potissimum agebatur per clarissimum virum Guilhelmum a Cieruia, et reipublicae iuuandae natum Ioannem Syluagium, Cancellarium summum. Obstabant huic consilio quidam, quibus inutilis est rerum tranquillitas, quibusque iuxta Philoxeni sententiam (qui dixit suauissimas esse carnes quae carnes non essent, suauissimos pisces qui

10. Hunc . . . 16. inclinatur *add. β.*   32. regis Angliae *add. β.*

17. vitae monasticae] Cf. p. 37. 3 n.

21. Episcopi responsionem] Cf. Ep. 48. 6 n.

31. Cameraci] For the conference at Cambray in March 1517 see Creighton, iv. 241, 2. As this passage was written in 1523, Erasmus' calculation is again incorrect.

pisces non essent) maxime placebat pax quae pax non esset, et bellum quod bellum non esset. Itaque iussu Ioannis Syluagii scripsi Pacis querelam. Nunc res eo profecerunt vt parandum sit paci epitaphium, quandoquidem nulla spes est eam reuicturam; sed in his sunt quae seria ducunt, vt ait Flaccus.

Moriam lusimus apud Thomam Morum, tum ex Italia reuersi; quod opus quum mihi sic esset contemptum, vt nec aeditione dignarer (nam aderam Lutetiae, quum per Ricardum Crocum pessimis formulis deprauatissime excuderetur), tamen vix aliud maiore plausu exceptum est, praesertim apud magnates. Paucos tantum monachos, eosque deterrimos, ac Theologos nonnullos morosiores offendit libertas; sed plures offensi sunt, vbi Lystrius adiecit commentarios, quod antea profuerat non intelligi. Conceperamus id temporis animo tres simul declamationes, Encomium Moriae, Naturae, et Gratiae; sed quorundam morositas fecit vt verterem consilium. Admodum adolescens aggressus sum Antibarbaros; nam et hoc opus arbitror ad declamatorium genus pertinere. Quanquam autem et in his quae recensui, pleraque sunt quae pertinent ad institutionem vitae, tamen haec quae nunc commemorabo, serio nobis scripta sunt ad vitae rationem ac pietatem. In his est Panegyricus quem Philippo principi porreximus primum ex Hispania reuerso; quem sic laudauimus vt eadem opera submoneremus, quid esset bono principi spectandum; quod satis testati sumus in epistola ad Ioannem Paludanum, quam tum operi adiecimus. Praeterea libellus De principe Christiano, quem Carolo nunc Caesari porreximus, recens in aulae principalis famulitium acciti, vt essemus inter principis consiliarios. Atque hoc pacto primum fidelis consiliarii partes sumus auspicati. Hoc enim epitheton solenniter addi solet consiliariis, quum plerique principes nihil minus ament quam vere fidos consiliarios, et plerique consiliarii nihil minus praestent quam cognomentum suum. Et tamen huius libelli libertate nemo magnatum offensus est. Ferunt boni principes liberam admonitionem, seditiosam licentiam non ferunt.

Enchiridion militis Christiani coepimus ante annos ferme triginta, tum agentes in arce Tornahensi, quo nos pestis, quae tum Lutetiae desaeuiebat, propulerat. Res est casu nata. Erat in ea arce quidam

8. Ricardum Crocum α : nescio quos β. 18. sunt β : sint α. 19. quae ... sunt β : serio ... sunt quae faciunt α. 20. In his est *add.* β. 32. boni *add.* β.

---

5. Flaccus] *A.P.* 451.
8. Ricardum Crocum] The change made in β is doubtless due to the slighting tone in which the edition is spoken of. For the circumstances see Ep. 222.
12. Lystrius] In the first Froben edition, March 1515.
16. Antibarbaros] Cf. p. 34. 6.
34. triginta] Eight years wrong. See Ep. 164.

amicus mihi Battoque communis. Huic erat vxor singulari pietate praedita, ipse nulli peior quam sibi; homo profusus, scortationibus et adulteriis opertus, alioqui comis ad omnem conuictum. Theologos omnes fortiter contemnebat, vno me excepto. Vxor mire satagebat de salute viri. Haec per Battum mecum agit vt aliqua notarem scripto, quae religionem incuterent homini; sic tamen ne sentiret haec vxoris impulsu geri. Nam erat et in hanc saeuus vsque ad plagas, more videlicet militari. Obsequutus sum, annotaui quaedam ei tempori congrua. Ea quum placerent etiam eruditis, praesertim Ioanni Viterio Franciscano, cuius erat in illis regionibus autoritas summa, posteaquam rursus e Lutetia pestis vndique saeuiens Louanium nos profligasset, per ocium absoluimus. Libellus erat aliquandiu neglectus. Mox mire coepit esse vendibilis, idque potissimum commendatione quorundam Dominicalium, quorum aliquammultos nuper alienauit addita praefatio ad Paulum Volzium Abbatem, virum moribus, vt si quis alius, pure Christianis. Huic adieceramus Epistolam paraeneticam ad Adolphum principem Veriensem, tum admodum puerum. Praeterea duas Precationes ad Virginem Matrem, in gratiam matris illius, hoc est Annae dominae Verianae, stilo iuuenili et ad illius affectum accommodato potius quam ad meum iudicium. Post, vnam addidi ad Iesum, magis ex animo meo. Accessit pars temporariae Disputationis olim habitae cum Ioanne Coleto, de taedio Iesu, si tamen haec pertinet ad morum institutionem. Hoc anno, hoc est 1524, emisimus Exomologesim, siue De ratione confitendi commissa sacerdoti.

Quin his maiora sum ausus, explicui paraphrasi epistolam Pauli ad Romanos. Mox vbi successus audaciae et amicorum hortatus me subinde longius prouocarent, absoluimus Paraphrases in omnes epistolas Apostolorum. Hoc opus quoniam non perpetuo labore, sed ex interuallis absolutum est, sic vt post vnamquamque portionem absolutam statueremus ab hoc genere temperare, factum est vt praeter morem meum operis summa non sit vni dedicata. Post, hortatu Matthaei Cardinalis Sedunensis idem nuper ausi sumus in Matthaeum. Hoc lucubrationis dedicauimus Carolo Caesari, cui scimus industriam nostram fuisse gratissimam. Iam desieram cogitare περὶ τοῦ παραφράζειν, et ecce multis in hoc stadium reuocantibus absolui Paraphrasim in Ioannem, quod is prae caeteris multis difficultatibus remoratur lectorem. Nec hic licuit quiescere: coepit efflagitari Lucas, quod apud hunc multa sint cum nullo Euan-

2. β: profusus scortationibus, α   10. Vitrario δ   11. posteaquam β: quum post α.   23. pertinet δ.   24. Hoc ... 25. sacerdoti *add.* β.   26. Quin his β: Deinde α.   31. genere β: labore α.   32. praeter morem meum *add.* β.   35. Iam ... 21. 9. felix β: Nunc excuditur Paraphrasis in Ioannis Euangelium, dedicata Ferdinando, Caroli Caesaris fratri α.

gelistarum communia, adeo nunquam deerat efflagitandi lemma. Hic labor dicatus est Anglorum regi Henrico, eius nominis octauo. Marcum denique quidam insignis amicus suasit addendum, ne lacuna in medio vacans inuitaret aliquem, qui suis admixtis operis integritatem interrumperet. Hoc opus dicatum est Galliarum regi Francisco, eius nominis primo. Restabant Apostolorum Acta, pars Euangelii secundum Lucam. Ea dicauimus Clementi summo Pontifici, huius nominis septimo. Apocalypsis nullo modo recipit paraphrasten. Hic itaque tandem Paraphraseon finis satis felix. Nec enim alius labor mihi minus inuidiae conflauit quam Paraphraseon. Scripsimus et in Psalmos duos commentarium, quibusdam magnis flagitationibus ad hunc laborem vocantibus. Verum hic non solum deterret operis tum magnitudo tum difficultas, verum etiam turba commentariorum, vt periculum sit ne prophetiam obruant citius quam explanent. Attamen tertium Psalmum paraphrasi explicuimus in gratiam eruditi amici Melchioris Viandali. Scripsimus et in precationem dominicam Paraphrasim, rogatu Iodoci siue Iusti Vuissenburgensis, Secretarii regis Poloniae. Nuper absoluimus Concionem De misericordia Domini ad preces sanctissimi praesulis D. Christophori Episcopi Basiliensis, qui huic titulo sacellum quoddam dedicarat; et eodem tempore Comparationem virginitatis et martyrii, ad preces integerrimi viri Heliae Maccabaeitici apud Agrippinam collegii moderatoris. Nam Concionem de puero Iesu pridem scripseram rogatu Ioannis Coleti. Methodum verae theologiae iam saepius aeditam recognouimus ac locupletauimus anno 1522, ac rursus anno proximo.

Equidem gloriari consueueram quod, quum tam multa ioco serioque scripsissem, nullum adhuc mortalium meo stilo nominatim lacerassem; sed hanc gloriam inuidit mihi nescio quis malus genius. Quanquam hactenus defendi laudem innoxii stili, quod in neminem strinxi ferrum, nisi prouocatus odiose; neque cuiquam respondi, nisi modestia vicerim aduersarium inferior virulentia. Nam arbitror hoc ita liquere e scriptis meis, vt mihi tantum laudis liceat citra iactantiae notam arrogare. Primum illud erat in votis, vt nec impetitus a quoquam, nec impetens quenquam, incruento calamo luderem perpetuo. Sed hic bis infelix fui; primum quod a multis sum odiosissime libris aeditis impetitus, atque etiam ab his de quibus nihil vnquam fueram male meritus; deinde ab his, quos mihi nec pulchrum erat vincere, nec concertatores habuisse magnificum ac ne frugiferum quidem. Itaque quoties huc necessitatis adactus sum, λακωνίζω, rem quam possum verbis paucissimis perstringens.

10. enim *add.* β. 12. Verum . . . 24. Coleti *add.* β. 23. γ: moderatori β. 25, 6. ac rursus anno proximo *add.* β. 39. concertatores habuisse β: certasse cum talibus α.

Nec vlli mortalium huiusmodi lucubrationum mearum quicquam dicaui; siue quod eas victuras esse nec sperarem nec optarem, siue quod nollem quenquam inuidia degrauare, quod ego per omnem vitam pro viribus caui, ne quid ex me molestiae rediret ad amicos. Martinus Dorpius instigantibus quibusdam primus omnium coepit in me velitari; cui respondimus vt amico amice, vnica epistola patrocinantes Moriae et Nouo Testamento. Nec ob hanc velitationem discissa est nostra necessitudo, quod scirem illum non odio mei huc venisse, sed iuuenem tum ac natura facilem aliorum impulsu protrudi. Successit huic Iacobus Faber Stapulensis, vir integer et eruditus mihique vetere iunctus amicitia. Cui sic respondimus, vt eam necessitatem fatis imputare maluerimus quam homini; nec ob eum casum, tametsi grauem, illi nostram amicitiam renunciauerimus. Nam et hodie manet incolumis inter nos beneuolentia mutua. Hic mihi periit opera dierum duodecim. Nec ita multo post prosiliit Eduardus Leus, ex amico subito factus hostis, qui sic aggressus est vt plane nollet ζωαγρεῖν, sed internitione conficere totum Erasmum; cui respondimus tribus libellis, tametsi secunda aeditione primum omisimus, quod is tantum ad virulentias illius et plus quam muliebres rixas responderet, ex quibus ad lectorem nulla redire posset vel vtilitas vel voluptas. Hic mihi perierunt dies simul scribendo et aedendo (nam omnes paginas ipse correxi) quinquaginta; id possum docere testibus. Prorepsit deinde Iacobus Latomus, tum laureae Theologicae candidatus, quae nescio quo pacto iam annis aliquot Louanii vix vlli contigit, nisi prius aedito specimine συκοφαντίας. Huius libello, quoniam obliquis strophis hominis ingenium referebat, plusquam λακωνικῶς respondimus, interim et ab affectibus temperantes; quoniam spes tum erat hominem aliquando sumpturum mores aliquanto candidiores. Hic mihi periit triduum, excepto tempore quo legi libellos illius, dum curru vehor. Subornarant et Atensem, eius Academiae tum Vicecancellarium, probum virum et in re Theologica nullo illic non superiorem, denique nec inhumanum et mihi satis amicum, sed ingenio iritabili. Et aderant artifices, qui quamuis placidum ingenium possent in rabiem agere, certe illum impulerunt in mortem. Nec enim erat illius aetas ac valetudo par huiusmodi tragoediis sustinendis. Hunc, inquam, subornarant vt in publica schola, in actu solenni, miris strophis ac dicteriis obliquis perstringeret me, etiam haereseos notam impingens,

2. sperarem . . . optarem β: sperem . . . optem α. 11. β: veteri α. 30. β: Subornarunt α.

22. correxi] With Martens and Froben it appears that Erasmus did not correct his own proofs, at any rate in later years; these replies to Lee were the first books published for him by Hillen, at Antwerp, April and May 1520.

quod plus satis laudassem matrimonium. Hic mihi iam satis fecerat, primum missis ad me huius rei gratia Martino Dorpio et Aegidio Delpho, deinde colloquio familiari. Mox igitur aedito libello respondi, non Atensi sed hominum suspicionibus, magis illius causam agens quam meam. Et quoniam haec ex composito gerebantur, tumultus tumultum excipiebat. Sic enim putabant fore, vt me profligato ex Academia simul omnes linguae cum bonis literis demigrarent in rem malam. Eodem ferme tempore clamatum est a monachis Londini in Anglia, Lutetiae in Gallia, Bruxellae in Brabantia, idque in frequentissimis concionibus, in me quod vertissem, In principio erat sermo, pro eo quod erat, In principio erat verbum. Et hunc tumultum libello compescuimus, declarantes eos qui sic clamassent prorsus insanire; quanquam id eruditis abunde perspicuum erat, etiam ante quam nos verbum vllum faceremus. Primus omnium scripserat aduersus Nouum Testamentum obscurus quidam a nobis versum, cui satis habuimus epistola respondere suppresso nomine.

Iamque finis videbatur futurus huius mali, quum ecce de repente nobis ex Hispania prosilit Iacobus Lopis Stunica, homo, quod illius scripta declarant, gloriosus, effrons, excors, sibi mire pulcher, sermonis amari; dicas natum huiusmodi tragoediis. Praecesserat rumor atrox, et liber ipse miros habebat fumos. Huic paucis respondimus, nec aeque poenituit vlli respondisse. Is vbi se Romam contulit, illic triumphum acturus de tam bello libello, rursus emisit in me librum, cui titulum fecit Blasphemiae et impietates Erasmi; quo nihil vnquam prodiit insanius. Itaque Cardinalium ordo vetuerat excudi; excusum tamen clam per monachos quosdam, apud quos sacrosancta est Pontificis autoritas, quoties ipsis est commodum, rursum vetuerunt distrahi. Vix huic responderam paucis et contemptim, vt merebatur, dum alius prouolat libellus, praecursor illorum trium, in quibus velut optimus histrio declarauit quantum valeat maledicendo. Itaque de eodem, quod aiunt, oleo responsum est huic quoque. Aderat frater viro, Sanctius Caranza, Theologus Complutensis, qui Stunicam defenderet in tribus dumtaxat locis, quos delegerat, et dum me conatur haereticum facere, sese declararet impudentem sycophantam; et huius libello respondimus. Et inuenit Roma, qui tales naenias legant. Arguit enim esse qui legant, quod sint qui emant, quum vix vsquam illic inuenias venales libros

3. familiari *add.* β. 16. a nobis versum *om.* β. 35. declarat β. 37. quod β : quum α.

15. obscurus quidam] Probably the person answered in Lond. iii. 1, LB. 375; a letter which may well be classed among Erasmus' *Apologiae*.

sanctorum patrum, qui faciunt ad pietatem. Imo non desunt qui credant talibus praesidiis recte defendi statum ecclesiae; cuius negocii cum illud sit caput, vt apud omnes pondus habeant Romani Pontificis constitutiones, iste re ipsa docet quantum illis sit tribuendum apud alias nationes, cum ipse Romae toties impune rideat Pontificum et Cardinalium edicta. Respondent non aliter Stunicam tolerari Romae quam Pasquillum. Verum Pasquillus et leuius insanit, et semel duntaxat in anno. Iste posthabitis rebus omnibus nihil aliud agit; et hanc putat mirificam quandam felicitatem. De Caranza nihil audio, sed Stunica totus etiamnum in negocio est: obambulat, ambit, satagit apud Pontificem, vt liceat tres illos admirandos libellos aedere cum autoritate. Equidem demiror quorundam hominum perditam impudentiam, qui quum vltro tanta virulentia incessant alios benemereri studentes, toties deprehensi in manifestis erroribus, tamen quasi re bene gesta rursus prodeant in harenam, vltro prouocantes ad certamen. Nec se purgant interim, sed pergunt in alios lutum iacere. Ego certe, si quid mihi simile accidisset, abderem memet in solitudinem, et puderet rursum in eruditorum hominum prodire theatrum. Veniam exorat qui studens promereri labitur; quis autem ignoscat his qui sic impetentes alium ipsi turpissime labuntur? Stunica primitias suae maledicentiae aediderat Compluti. Verum quum essent pauci qui talem librum vellent emptum, velut ἔμπορος Romam merces suas deportauit. Quumque reliquas sycophantias per Leonem Pontificem non liceret aedere, post huius obitum interregni tempore vulgauit, vt dixi, quaedam, aediturus plura, ni Cardinalium edicto semel atque iterum fuisset cohibitus. Nam Adrianus complures menses haesit in Hispania, priusquam se Romam conferret. Quumque apud hunc quoque frustra molitus esset vt liceret quod scripserat emittere, mox ab huius obitu rediit ad ingenium; dumque Cardinales inclusi de nouo Pontifice creando decertant, emisit conclusiones aliquot ex omnibus meis lucubrationibus decerptas, adornans interim et reliqua in vulgus dare. Et fecisset, ni Clementis septimi autoritas hominem palam furentem compescuisset. Et huic igitur libello paucis respondimus, quanquam et ante iam responderamus.

Est Louanii Theologus quidam Carmelita, qui se gloriari solet habere linguam pro calamo; et omnino linguam habet, sed dignam

1. β: faciant α. Imo ... 9. felicitatem *add.* β. 21. Stunica ... 35. responderamus β: Simili impudentia Eduardus Leus, quum rem tam infeliciter gesserit, rursus aliud opus in me scripsit; neque quicquam obstat quominus prodierit in lucem, nisi quod typographi Londinenses diuinum opus non dignarentur suis praelis; quo nomine vehementer etiam illis indignatur, et periculum est ne in illos quoque scribat aliquid α.

36. Carmelita] Nicolaus Egmondanus.

vsu quem indicauit Catullus. Huic ludus est Erasmum in compotationibus, in praelectionibus theologicis ac publicis etiam concionibus haereticum vocare, ac tantum proficit vt apud omnes qui sani sunt, insanus habeatur. Et huius exemplum imitantur complures, qui vel hoc solo nomine putant se videri magnos Theologos, si quos lubuerit appellent haereticos aut schismaticos aut falsarios, quasi idem non possint aurigae. Is igitur publicitus in ordinaria lectione mihi duo leuia crimina impegit, haereseos et falsatae scripturae sacrae, quod in epistola ad Corinthios priore verterim id quod solum repperi apud Graecos: Non omnes quidem dormiemus, sed omnes immutabimur. Hanc calumniam insigniter impudentem libello breui refellimus, sed absque conuicio, suppresso etiam hominis nomine, et tamen indignatur. Age, si ipse putat aequum fore vt aliquis ipsi indignetur abstergenti lutum, quod quispiam iniecisset in candidum ipsius pallium, quod solum habet candidum, fatebor aequum vt mihi indignetur, quod tam impudentem calumniam refello etiam ipsius interim nomini parcens. Et quum hisce moribus omnibus bonis displiceat, vni sibi displicere non potest. Clamat in libellos famosos. Non sunt libelli famosi qui tuentur innocentiam aduersus furiosam calumniam; sed lingua famosa est, quae manifesto mendacio tam atrox crimen impingit immerenti, vel potius benemerenti. Idem nuper in libello Colloquiorum quatuor haereses deprehenderat, atque hoc nomine nusquam non triumphabat, in compotationibus, in concionibus, in colloquiis, in praelectionibus, praeter haereses nihil habens in ore. Et huic calumniae paucis respondimus. Huius intemperiis Adrianus Pontifex imposuerat silentium, misso diplomate quo diligenter praecipiebat ne quid blateraret in Erasmum. Siluit ad tempus, licet aegre. Mox a morte Pontificis rediit ad pristinos clamores, quasi quod recte praecipit Pontifex non oporteat esse perpetuum. Itaque reuersus ad ingenium pristini silentii iacturam diligentia maledicendi sarsit. Praelegebat Euangelium Matthaei, nec raro iaciebat aliquod saxum in caput meum e cathedra theologica, sed tam impudenter vt nullus scurra possit impudentius, tam ridicule vt bona pars non ob aliud veniat in illius auditorium quam vt rideat; nec desunt qui interpretentur hominem studio sic ineptire, vt inueniat auditores. Emiseram Apologiam de loco in epistola ad Corinthios: Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. Ea quum tam manifestis argumentis diluissem hominis calumniam, vt digitis (quod aiunt) res sentiri possit, tamen perinde quasi nihil esset responsum, non puduit haec dicere publicitus: Hic, inquit, multi sunt qui fauent

6. aut falsarios *add. β*. 25. Et ... 26. 30. administretur *add. β*.

1. Catullus] 98. 3, 4. 9. Corinthios] 1. 15. 51.

Erasmo, ego tamen non tacebo verum. Quicquid tenet ecclesia, huius contradictorium est falsum et haereticum: Erasmicae lectionis contradictorium tenet ecclesia: ergo Erasmi lectio est falsa et haeretica. Capite Matthaei 3. quo pro eo quod erat 'Poenitentiam agite' verteram 'Resipiscite,' hic ille, Erasmus, inquit, negat poenitentiam, quasi poenitentiam agere sit Latinis idem quod explere satisfactionem pro commissis indictam; aut quasi poenitentiae vox dicta sit a poena, ac non potius a pone tenendo, hoc est a posterius intelligendo, quemadmodum Graecis μετάνοια· aut quasi ideo sublata sit satisfactio, si peccator iubeatur resipiscere. Capite sexto plane florebat illi Theologia. Negabat quicquam absurdius potuisse fieri quam quod pro 'Dimitte' et 'Dimittimus' nouassem 'Remitte' et 'Remittimus.' Remittere, inquit, declarat iterum ad aliquem mittere. Quis nunc orat vt iterum ad se mittat Deus peccata per confessionem abolita? Demiror quur non eadem opera rideat in Symbolo Fidei atque in ipsis adeo Euangeliis remissionem peccatorum toties iteratam: quur hic non iubet scribi 'Dimissionem'? Quin iisdem dicteriis exagitat caput Lucae septimum, vbi bis ponitur remittendi verbum, 'Remittuntur ei peccata multa, quoniam dilexit multum,' et mox, 'Remittuntur tibi peccata.' Non vidit ille Corebus, quicquid hic blaterauit in meam versionem, cadere in lectionem ecclesiasticam. Secundo Matthaei capite pro 'Omnis Hierosolyma' verteram 'Tota Hierosolymorum vrbs,' non damnans quod erat versum, sed explanatius eloquens quod sensit interpres. Hic e suppositionibus sophistarum demonstrauit non posse eundem esse sensum in verbis meis, qui est in verbis interpretis, propterea quod in meis non possit esse suppositio pro singulis generum aut pro generibus singulorum. Huiusmodi naenias quotidie deblaterat homo senex, Theologorum Louaniensium corypheus; et mirantur Pontificis negocium parum succedere, quum per tales hisce modis administretur. O dignos homines, quos ociosos alat mundus; o Theologum grauem ac dignum, cui cordati ciues credant suos liberos! Et huic calumniae paucis respondimus. Habet hic compotorem qui et ipse magnis vigiliis librum in me molitus est, aedituros si Vicarium ordinis nactus sit aeque insanum atque ipse est. Nulla res magis commendauit Lutherum orbi quam hominum huiusmodi mores.

Quin et Nouo Testamento prodituro vnam atque alteram apologiam adiecimus, diuinantes non defuturos qui calumniarentur. Sunt et

9. aut γ: vt β. 31. Theologum grauem ac *add.* β. 32. Et . . . 35. ipse est α: Nam hanc quoque prouinciam suscipit, quo plures arceat a bonis literis β: Nam hanc prouinciam . . . literis γ: Nam hanc prouinciam . . . quo plus arceat . . . literis δ.

20. Corebus] Cf. Verg. *Aen.* 2. 341-6 and 407-8, and Servius ad loc.

epistolae caeteris admixtae aut separatim excusae, quae videri possint Apologiae, qualis est illa ad Marcum Laurinum, ad Iacobum Hoghestratum. Sed a rixarum commemoratione libenter discedo. Et iam rixandi videbatur finis, nisi subito ac praeter omnem spem exortus fuisset Vlricus Huttenus, ex amico repente versus in hostem, tantum valet apud leues homines mala lingua; hoc nemo scripsit in Erasmum hostilius. Et tamen non eramus responsuri, nisi graues amici iudicassent hoc ad meam existimationem interesse. Exiit itaque Spongia ipso titulo stili moderationem pollicens; quam tamen videor nonnullis nequaquam praestitisse, quum ego teste conscientia summo studio sim adnixus ne quem omnino per occasionem attingeret mea defensio, ipsi etiam Hutteno parcere studens, quantum res ipsa pateretur. Qui Hutteni famam apud omnes sartam tectam volunt, illis indignentur qui hominem suis mendaciis huc perpulerunt, magis etiam istis, aut iisdem potius, qui hoc summis viribus agunt vt in mortuum etiam stringam calamum. Quod tamen a me nunquam extorquebunt; nec enim libet furere, et video rem prorsus exisse in rabiem. Proinde posthac non est animus cum istiusmodi gladiatoriis libellis congredi. Primum adnitar vt hanc conscientiam approbem Christo, speroque futurum vt consilii mei rationem optimus quisque suo calculo comprobet. Istis vero rabulis, qui prorsus nescire videntur quid intersit inter scribere et furere, equidem malefacere malim quam maledicere, si Christianum esset omnino cuiquam maleuelle. Ab iis vero qui Spongiam atrocem ac procacem videri volunt, tantum illud petam, cogitent quam non vulgariter dilexerim Hutteni ingenium, quanto candore, quot aeditis scriptis illum nondum admodum celebrem orbi commendarim, quot epistolis illum praedicarim apud amicos, praesertim apud R. Card. Moguntinum. In quadam epistola confero illum cum Thoma Moro, quo viro multis iam seculis nihil sol vidit integrius, candidius, amicius, cordatius. Huius se vehementer dissimilem probauit Huttenus, meque vanum praeconem fecit. In opere Noui Testamenti iam tertium aedito quam non vulgari affectu laudes illius persono! Iam et illud cogitent, quam illi nulla a me praebita est occasio recedendi ab amicitia, quam non oportuit absque grauissimis causis rescindere; deinde quam ille non solum violarit amicitiae iura, verum etiam velut ex insidiis plusquam hostiliter

1. aut . . . excusae *add.* *β*. 2. qualis . . . Hoghestratum *add.* *β*. 3. Et iam . . . 33. 33. Catalogum *add.* *β*.

---

2. Laurinum] Lond. xxiii. 6, LB. 650. It was first printed with the first edition of this *Catalogus*.

Hoghestratum] Lond. xvi. 19, LB. 452.

30. Moro] In Lond. x. 30, LB. 447.

33. Noui Testamenti] In a note on Thess. 1. 2 (p. 516). The eulogy of Hutten is also found in the editions of 1516 and 1519.

impetierit et famam et vitam amici. Nam omnino res ipsa loquitur Huttenum non alio consilio scripsisse sic in me, quam vt calamo iugularet quem gladio non poterat. Et vt sibi videbatur vir fortis, sic cogitabat: 'Seniculus est, valetudinarius est, meticulosus et imbecillis est, mox efflabit animam, vbi legerit haec tam atrocia.' Hoc illum cogitasse, voces etiam quas iactabat arguebant.

Nunc appellabo conscientiam illorum qui Huttenum domestice nouerant, quanquam et hi quibus cum illo nulla erat familiaritas, norunt quam fuerit omnis illius vita militaris, ne verbo vtar acerbiore: et tamen in tota Spongia nusquam obiicio luxum, quem illum nec miserabilis ille morbus dedocere potuit, nusquam aleam aut scorta, nusquam profusione decoctam pecuniam, conflatum aes alienum ac frustratos creditores. Iam illa facinora quae designauit, extorta a Cartusiensibus pecunia, truncatis aliquot monachis, impetitis in via publica tribus abbatibus, ob quod facinus vnum e famulis deprehensum decollauit Comes Palatinus — haec, inquam, atque huius generis permulta etiam populus vbique nouit; ego tamen nihil horum in Spongia refrico, nec in hostem regero vera notaque crimina, quum ille in amicum atque etiam bene meritum tantam falsissimorum criminum Lernam impudentissime congesserit. At in tota Spongia nullum praedonis, raptoris aut latronis aut decoctoris conuicium. Nam quod illic in genere dicitur, ad nullius contumeliam sed ad omnium vtilitatem pertinet. Et sunt quibus videor atrox in Spongia. Quas nugas ille expostulator, quam atrocibus verbis exaggerat! Ego in tam multis et vulgo notis an non potuissem esse disertus, nisi meum ingenium vehementer abhorreret a maledicentia? De vulgata ad Card. Moguntinum epistola sic refero, vt ipse solus fuerit intellecturus. Alterum facinus hoc etiam perfidiosius nec attingo, quod vtrunque condonaram amicitiae nostrae; et ille putabat aequum vt ob excusatum colloquium sic debaccharetur in amicum, idque in gratiam vnius aut alterius, quibuscum contraxerat nouam amicitiam ipsi non magno futuram vsui. Si falsa crimina falsis retaliassem, par pari relatum erat, nisi quod plausibilior est eius causa qui lacessitus prodit in pugnam. Nunc acerbus videor, qui sic lacessitus tot sycophantiis ne veris quidem ac populo notis criminibus abutor ad mei defensionem. Iam in inuidiam mei vulgarunt Martini Lutheri epistolam, priuatim ad amicum scriptam, de Spongia.

---

27. Moguntinum] Lond. xii. 10, LB. 477, in which Erasmus speaks well of Luther.

37. Lutheri] Apparently a confusion. The letter about the *Spongia* is LE. 533, dated 1 Oct. 1523, in which these words occur, 'edita est et mea epistola de Erasmo priuatim scripta, deinde alia ad Fabricium.' The former is referred by de Wette to LE. 401 of 28 May 1522, published *s. a. et l.* as *Iudicium D. Mart. Lutheri de Erasmo Roterodamo. Epistola ad amicum*, and also many times in German. The latter does not concern

Quantum sit huic Lutheri iudicio tribuendum, in praesentia non disputo. Me certe nihil mouet; illud requiro, quur qui hanc epistolam aediderunt, non eadem opera vulgarunt epistolas Philippi Melanchthonis, quibus hunc Hutteni conatum detestatur vt pestiferum Euangelico negocio, et non semel insaniam vocat. Sunt apud me tres illius epistolae ad diuersos amicos scriptae, in quibus execratur rabiosos libellos quos nobis subinde mittit nouum hoc Euangelium. Quanquam plura scripsit aliis. Ea premunt homines callidi, interim furiosis et anonymis aut pseudepigraphis libellis debacchantur, et post haec iactant se pro Euangelio decies mori paratos. Quur igitur non docent Romae? Magna est viuae vocis energia. Quur non debacchantur in Caesarem aeque atque in Pontificem? Quia minus tutum est. Vbi igitur votum martyrii? Certe docere debuerant, si nolunt prouocare. Non me fugit hoc fuisse consilium quorundam, qui se falso iactant Euangelii nomine, vt me libellis rabiosis obruerent, ne quid molirer in Lutherum. Fingant lapidatum Erasmum, an ilico res illis bene sit habitura? Nec perpendunt, si mihi tanta esset vlciscendi libido quanta illis laedendi, quantopere et potuerim et possim istorum causam affligere. Quis non agnoscat hic spiritum Euangelicum, quo mille iam annis caruit mundus? Esto, sit Euangelicum libere debacchari conuitiis in noxios; verum manifestis mendaciis impetere caput immerentium, an et istuc exemplum Euangelicum est? Vinum infundit vulneribus medicus Euangelicus, sed idem addit oleum; et vinum infundit, non acetum. Isti quidam venenum infundunt pro vino. Neminem occidunt gladio, sed sceleratius linguis et calamo.

Et tamen non habent quod obiiciant mihi, nisi quod nolim mei capitis periculo profiteri, quae vel non assequor, vel pro dubiis habeo vel non probo, vel nullo fructu professurus sim. Alioqui quis plura scripsit aduersus fiduciam ceremoniarum, aduersus superstitionem ciborum, cultus et votorum, aduersus eos qui plus tribuunt hominum commentis quam literis diuinis, qui pluris faciunt humanas constitutiones quam praecepta Dei, qui plus praesidii collocant in diuis quam in ipso Christo; aduersus Theologiam scholasticam philosophicis et sophisticis argutiis corruptam, aduersus temeritatem quiduis definiendi, aduersus praepostera vulgi iudicia? Quam vero non blandiar summis etiam principibus, libri mei satis declarant. Haec

12. in *ante* Pontificem *om.* γ.   34. γ: philosophis β.

Erasmus. I cannot find that LE. 533 was published at this time, and the opening words of the next sentence also suggest that Erasmus has made a mistake. He repeats his statement, however, in Lond. xix. 113, LB. 703, written at this time to Melanchthon: 'Aediderunt in odium mei tuum de me iudicium' (with Luther's above) 'rursum Lutheri duas epistolas.'

3. epistolas] ME. 245 and 253-5; the latter = HE. 325-7.

aliaque permulta, quae pro modulo gratiae mihi datae docui, constanter docui, non obstrepens cuiquam qui doceret meliora. Et Erasmus nihil docuit nisi eloquentiam. Vtinam istud persuadeant amicis meis ματαιολόγοις, qui constanter iactant, quicquid docuit Luterus, hausisse e scriptis meis. Tametsi non inuideo laudem istam Lutero; habeat in solidum, modo glorificetur Euangelium. Summa criminum meorum est quod sum moderatior; et hoc nomine male audio vtrinque, quod vtramque partem horter ad tranquilliora consilia. Libertatem non improbo charitate conditam. Ex rabiosa maledicentia quid nasci potest nisi cruenta seditio? Si nos Romanam ecclesiam infamemus, et illa vicissim nostra prodat mala, nonne praeclarum spectaculum aedetur hostibus nostrae religionis? Clemens offert sese paratum ad corrigendam ecclesiae corruptelam; misit Legatum, quo nullus optari potuit vel aequior vel humanior. Et isti tantum maledicunt, quasi nihil sit illis dulcius rerum omnium confusione. His imputent, si principes tandem efferati saeuire promiscue coeperint in fortunas et in capita plurimorum. Id si fiat, vereor ne quidam sero probaturi sint meam moderationem. Quis enim ferat istos quosdam, qui praetextu Euangelii nec principes audiant nec Pontifices, nec ipsi auscultent Lutero, nisi quum est ipsis commodum? Alioqui et Luterus illis homo est, et humano spiritu ducitur, aut non scripsit ex animo suo. Magnum vero crimen, si quod nunc seditiose fit, cupio citra seditionem fieri, principum assensu; qui si non facturi sunt quod optimum est, quid sceleris admissum est, quod illos admoneo? Nec reuoco volentes incendium restinguere, sed eos damno qui oleum addunt camino et morbum, qui iam annis plus mille inueterauit, violentis pharmacis subito volunt tollere, maximo totius corporis periculo. Quam moderationem Apostoli praebuerunt Iudaeis, qui a saliua legis insolitae non poterant abduci, eandem opinor recte praestarent his, qui plurimis iam seculis tot conciliorum, tot Pontificum, tot insignium doctorum autoritatem sequuti, grauatim huius recentis doctrinae mustum recipiunt. Et interim pono illos errasse, hos omnia vera docere. Agat vtraque pars Christianis rationibus Christi negotium, et videbit quid sim pro mea qualicunque portione in medium allaturus.

Sed longius efferor, ad Huttenum redeo. Vtinam qui tragoediam hanc excitarunt primum et nunc renouant, paterentur Hutteni manes quiescere, neque nos huc perpellerent vt, quod dici solet, cum laruis luctemur. Quanquam cum laruis pugnat, non qui maledico libro, quem aliquis velut iniecto iaculo venenis tincto relinquens fugit e vita, respondet, sed qui mortuum non responsurum vltro criminatur. Ego Hutteni manibus, vbi mihi mors ho-

40. γ: maledicum librum β.

minis est nunciata, animo Christiano precatus sum Dei misericordiam; et audio hominem sub mortem deplorasse, quod deceptus quorundam versutia lacessisset amicum.

Video me longius digressum ab eo quod institueram, sed tamen non possum mihi temperare quin in amici sinum effundam quod hisce diebus comperi, quo plane intelligas quam non Euangelico spiritu quidam dissidiorum materias captent ac gignant, qui se vehementer Euangelii nomine iactitant. Rem narrabo. Autorem ipse facile diuinabis; de quo quum mihi frequenter relatum esset quod parum amice de me loqueretur, neglexi, adeo vt nec expostularim in colloquio. Tandem vbi renunciatum esset quod me satis odiose dixisset prophetam Balaam, quasi mercede conductus essem ad maledicendum populo Dei, non arbitratus sum tam atrocem contumeliam dissimulandam. Itaque casu nactus hominem seduco, rogo num verum esset quod ad me delatum erat. Ille tergiuersatur, nec inficians nec confitens. Tandem vrgenti respondet id dictum fuisse a mercatore quodam Gallo, qui tum hinc abierat. Et fieri potest vt hoc mercator dixerit, sed ab hoc doctus. Quum instarem vt redderet causas quur illi viderer dignus eo conuicio, respondit se audisse, quod iactassem me habere consilium quo prorsus extingui posset hoc incendium Lutheranum, hoc est Euangelium; nam hanc interpretationem ille adiecit. Ego nondum intelligens vnde natum est hoc mali, respondi me principibus pollicitum esse consilium, quo posset componi dissidium hoc quam minimo tumultu citraque dispendium libertatis Euangelicae, modo id vellent fieri clam ac tuto; verum hoc consilium esse tale vt verear ne principes non sint admissuri.

Post aliquot dies originem huius mali forte fortuna didici ex oratione Pellicani nostri. Narrabat enim clarissimum Poloniae Baronem Hieroslaum, Palatinum Siradiensem, quum hic ageret, nescio quid minitatum in Lutheranos, vbi redisset in patriam. Eum quoniam senserant amantissimum mei crebroque nos inuisere, suspicati sunt quidam meis verbis exasperatum meoque armatum consilio. Nunc rem, vt habet, accipe, mi Botzeme, et intelliges quod frequenter maxima de nihilo nascitur historia. Quum induxissem Hieroslaum in bibliothecam, ille iniecit mentionem de Luthero, rogauit num doctus esset. Probaui doctrinam. Quid sentirem de dogmatibus eius? Aio rem esse supra meam cognitionem; tametsi negari non posset illum multa praeclare docuisse, multa recte monuisse et hulcera quaedam fortiter exagitasse. Rogat quos illius libros potissimum probarem. Nomino commentarios in viginti Psalmos,

8. Autorem] Wm. Farel. Cf. Lond. xviii. 40, LB. 707.

et opus de quatuordecim spectris, addo eos libros etiam illis probari, qui reliquos damnarent; 'quanquam et in his' inquam 'admiscet quaedam sua.' Ille repetens pronomen 'sua' risit. Hoc fuit nobis primum colloquium de Lutero, ex quo nec ille satis percepit quid mihi esset animi in Luterum, nec ego quid illi. Rursum quum iterum inuiseret me, forte iacebat in mensa inter multas chartas epistola quam Lutherus recens ad me scripserat. Ex hac ille nescio quo pacto verba quaedam oculis rapuerat, quibus Lutherus videbatur parum magnifice de me sentire. Mox inter confabulandum visus est velle suffurari literas. Id ego dissimulans receptas e manibus illius reposui. Post haec ingressi sumus μουσεῖον nostrum, et aliquandiu confabulati sumus de rebus quae nihil ad Lutherum attinebant. Interim animaduerto illum rursus eandem epistolam tenere clanculum. Ibi ridens 'Vt video' inquam 'moliris hic furtum aliquod.' Arrisit ille et fassus est. Rogo in quem vsum vellet eam tollere. 'Dicam' inquit; 'multi conati sunt nostro quoque regi persuadere tibi cum Luthero foedus esse arctissimum; eos coarguent hae literae.' 'Ad hoc' inquam 'reddam te instructiorem, et hanc dabo αὐτόγραφον, simulatque fuerit descripta, et addam duas alteras, in quibus odiosius etiam de me praedicat; quarum alteram excuderant Argentorati, alteram nuper aediderunt nescio qui. His' inquam 'potes et apud Caesarem' (nam eo proficiscebatur legatus) 'docere mihi non tam arctam esse necessitudinem cum Luthero quam multi praedicant.' Rursus alio colloquio roganti nunquid scriberem contra Lutherum, aio me tot laboribus necessariis distrahi vt ad alia nullum esset ocium. Tum aperit mihi quantopere Poloniae rex infensus esset Luthero, narrans cuiusdam praediuitis fortunas omnes addictas fisco regio ob vnicum Lutheri libellum in illius aedibus repertum. Ibi satis prae me tuli mihi non probari vel saeuiciam, vel exemplum per occasionem inuadendi domos ciuium. Denique conscensurus equos redit ad me, ac deposito in mensam vasculo argenteo 'Rogo' inquit 'vt hoc animi mei pignus sinas esse apud te.' Quum ego recusarem, causans me nihil vnquam de illo promeritum nec esse in quo possem illi gratificari, 'Nihil' inquit 'aliud abs te peto quam vt ames hunc hominem.' Tandem tradit et regium edictum formulis excusum.

Haec est tota nostra de Luthero confabulatio. Sic ille discessit a me instructus et exasperatus in Lutherum. Hunc igitur, vt nunc

7. epistola] LB. 726, LE. 592, dated ⟨April⟩ 1524; answered by Erasmus 8 May 1524.

19. duas] The first of these is probably LE. 401; cf. p. 28. 37 n. The second is perhaps LE. 505, dated 20 June 1523, in which Luther warns Oecolampadius against following Erasmus, but I do not know that it was printed at this time.

intelligo, interpretati sunt esse Balac, qui me vasculo conduxerit vt maledicerem euangelico populo. Atqui hanc amicitiam non conflauit inter nos Lutherus; ante tres annos coierat inter nos noticia, primum Bruxelle, mox Coloniae, quum id temporis regis sui nomine apud Caesarem legatione fungeretur. Comperi iuuenem quum non vulgariter eruditum, tum erga meliores literas fauore singulari ac religiosa quadam veneratione affectum. In hac legatione secum ducebat duos fratres suos, Ioannem aliquanto natu minorem, et Stanislaum, vtrunque pulchre literatum, nec aliter affectum erga bonas literas quam erat ipse; in quibus quoniam omnes sibi persuaserant me esse aliquid, ipsis oculis ac fronte totoque, quod dicitur, corpore miram quandam in me spirabant beneuolentiam. Talium hominum fauorem vt non illibenter amplexus sum, ita gratulor bonis literis, quod incipiant a summatibus etiam viris coli. Iam si iniquior erat Luthero, eum animum secum huc attulerat, non hic hauserat. Per me citius mitior factus est quam iritatior. An mihi submouendus erat a colloquio quod non probaret Lutherum? At eodem tempore non submoui qui venerant Vuittenberga Luthero addictissimi, cupidissime visurus ipsum etiam Philippum Melanchthonem, si huc se contulisset. Ego nulli vnquam renunciaui amicitiam, vel quod in Lutherum sit propensior, vel quod a Luthero alienior, modo mihi fidum et comem praestet amicum. Sed istos quosdam ingratos, perfidos, leues, furiosos, seditiosos, maledicos, vanos, perniciosissimos hostes et Euangelii et bonarum literarum et publicae tranquillitatis odi, in vtracunque parte fuerint. An Hieroslai munusculum, quod ille sui *μνημόσυνον* apud me residere voluit, ideo rusticana inciuilitate reiicere debui, quod ille male sentiret de Luthero? Certe nullus principum hactenus mihi quicquam potuit obtrudere hoc nomine, vt scriberem in Lutherum; quod tamen Euangelici quidam contra suam ipsorum conscientiam impudentissime mentiuntur. Habes totam comoediam.

Iam scio dicturus es, *τί ταῦτα πρὸς τὸν Διόνυσον;* Recte mones, itaque recurro ad Catalogum. Ad Apologiarum genus referri potest et epistola, quam nuper scripsimus ad omnibus episcopalibus dotibus ornatissimum D. Christophorum, praesulem Basileensem, De esu carnium; quam tamen non in hoc scripseramus vt aederetur. Verum vbi sparsam sensissemus, et omnino futurum vt alius aederet, ipse recognitam aedere malui; praesertim submonitus vt id facerem a quibusdam huius Academiae proceribus. Nunc indicabimus quae prodierint mutila, quaeque

9. γ: literarum β. 33. Apologiarum β: hoc α.

4. Coloniae] This must have been in the autumn of 1520, *four* years before this passage was written; in 1521 Erasmus did not visit Cologne on his way to Basle. Lond. xxiii. 6, LB. 650.

20. Ego] repeated from p. 17. 34.

adhuc sint in manibus nondum absoluta. Opusculo de Copia deest exemplum argumenti summa breuitate perstricti ac rursus fusissime tractati. Thema delectum erat, Pueros statim literis instituendos. Est adhuc apud me, sed duae paginae mediae minutissimis literis descriptae perierunt Romae, culpa eorum qui librum descripserant. Antibarbarorum libros duos recognoueramus ac locupletaueramus Bononiae, in reliquos syluam iam olim congestam habebamus. Haec cum nonnullis aliis perierunt; non quidem perfidia Ricardi Pacaei, syncerissimi amici, apud quem Ferrariae deposueram Romam abiturus, sed alterius cuiusdam, qui dum sibi nimium esset amicus, nulli poterat esse fidus amicus: quanquam post forte nactus sum ex Anglia sequundi libri principium et Brugis finem, multis paginis in medio desideratis. Si sequundus contingeret, caeteros facile absoluerem; nec dubito quin lateat apud aliquam Lauernam, quum ego geminum exemplar deposuerim.

Sunt adhuc apud me nonnulla iam olim coepta, quorum de numero sunt Commentarii in epistolam Pauli ad Romanos; cuius operis absolueramus libros quatuor ante annos, ni fallor, viginti duos. In Opus de ratione concionandi tantum annotaueramus quaedam rerum capita. Et tamen si Christus dabit vitam ac tranquillitatem, est animus Opus concionandi in publicam vtilitatem absoluere, praesertim huc adhortantibus magnis autoribus. Tribus dialogis pridem aggressi sumus collationem verius quam disputationem de negocio Martini Lutheri, sed mutatis nominibus. Nam Thrasymachus Lutheri partes aget, Eubulus diuersas, Philalethes aget arbitrum. Primus dialogus inquirit, an expedierit hac via rem tractari, etiam si Lutherus omnia vera scripsisset. Sequundus excutiet aliquot illius dogmata. Tertius ostendet viam, qua tumultus hic ita possit sopiri vt in posterum non facile repullulescat. Res peragetur inter duos absque conuiciis, nulla contentione, nullo fuco, tantum nude simplex et rusticana veritas proponetur, tanta aequitate tantaque moderatione, vt maius periculum videatur ne mihi succenseat pars diuersa, videlicet lenitatem meam interpretans

21. opus Concionandi β: hoc anno vtrumque hoc opus α. 25. aget β: agit α. Philalethes aget arbitrum *add.* β. 28–31. excutiet . . . ostendet . . . peragetur . . . proponetur β: excutit . . . ostendit . . . peragitur . . . proponitur α. 33. $\alpha\gamma$: leuitatem β.

1. de Copia] Cf. Lond. xxiv. 8, LB. 1061; which is the preface to *De pueris liberaliter instituendis*, Basle, H. Froben and N. Episcopius, Sept. 1529.

6. Antibarbarorum] See also p. 19. 16.

10. alterius cuiusdam] Thale. Cf. Ep. 30. 16 n.

18. viginti duos] A correct date; cf. Epp. 164 and 183. The *Commentarii* were never completed nor published, in spite of the entry on p. 40. 35; cf. p. 42. 9.

23. dialogis] There is nothing of this sort among the *Colloquia*. The scheme is mentioned in a letter from Fevynus to Craneveld, Bruges, 17 Mar. ⟨1523⟩ (Geldenhauer's *Collectanea*, ed. Prinsen, p. 74); but it never advanced far. See p. 35. 40 seq.

collusionem, quam Lutherus ipse, si modo micam vllam habet eius mentis quam multi de illo praedicant; et ego certe gratulor, si habet, opto, si non habet. Video quibusdam magis placere saeuitiam, ac per me quidem licebit vt suum cuique iudicium blandiatur. Saeuire facilius est, sed hoc mihi visum est conducibilius. Si corporis affectio in vno quopiam membro versetur, fortasse profuerit cauterium aut sectio; caeterum vbi malum per omne corpus fusum est, vbi per intimas venas ac fibras sparsum est, fortassis aliquo Mercurio sit opus, qui quemadmodum letalem soporem exemit ex omnibus membris Psyches, ita paulatim ex intimis educat id quod est noxium.

Suscepimus autem hoc opus complurium hortatu. Primum, ne commemorem omnes, R. P. Marini Caracciolae, nuncii apud Caesarem apostolici; praeterea clarissimi viri Hieronymi Aleandri, trilinguis eruditionis hoc aeuo sine controuersia principis, qui et ipse tum apud Carolum Caesarem nomine Pontificis nuncium agebat; ad haec R. P. Ioannis Glapionis, qui Caesari erat a concionibus. Nam is ex Caesaris voluntate frequenter hac de re ad me scripsit, non minus diligenter quam amanter. Hortatus est eodem pridem Guilhelmus Montioius, nuper etiam illustrissimus dux Georgius Misnae princeps. Multa tamen intercurrerunt, quae me non patiebantur longius in opere coepto progredi quam ad vnam aut alteram pagellam, vt opus conceptum sit magis quam coeptum: quanquam et alias ab hoc scripti genere natura satis abhorreo. Odi cruenta dissidia, lusibus innoxiis magis capior, velut huc natus. Tum probe mihi conscius sum quantum Herculem haec res postulet, et quantulus ego sim pygmaeus. Ac prorsus nondum mihi satis decretum est an velim quod institutum est absoluere. Quicquid fiet, non fiet temere, nec exibit omnino, nisi priuatim lectum ac probatum ab his quos maxime decet fauere gloriae Christi; nam in hoc certe cudetur, si tamen cudetur vnquam; siquidem video partem vtranque sic esse accensam vt aut tota velit vincere aut tota perire. Porro altera deuicta magnam Euangelicae veritatis ac libertatis ruinam secum trahet; altera non opprimetur nisi perniciosissimo orbis tumultu, qui multos etiam innoxios inuoluet. Ego malim rem ita componi, vt vtraque pars victoriam concederet veritati et gloriae Christi. Hac de re obtuli secretum consilium meum monarchis, si iubeant exhiberi. Nolim igitur interim vt quisquam ex hoc promisso praesumat sententiam vel in hanc partem vel in illam. Absit praeiudicium, sed ex aedito libro fiet iudicium.

Quod hactenus de hoc opere recensui, vulgatum erat in prima Catalogi aeditione. Ea res quum neminem aequi iudicii commouere

3. quibusdam *α*: multis *β*. 12. *αγ*: Martini *β*. 31. aut *post* vt *add. β*.
40. Quod . . . 36. 17. tranquillet *add. β*.

debuerit, tamen Euangelicos quosdam, vt vocari gaudent, praeter Euangelii doctrinam pene adegit in rabiem, quasi piaculum esset lapidatione publica dignum cum Lutero vel discendi gratia disputare. Nunc amicis eius consilii mysterium aperiam, et tibi nominatim, mi Botzeme, qui me tetrico vultu minimeque tuo castigabas, quod in re seria viderer ludere. Ego vix vlli concesserim vt magis faueat Euangelio quam faueo; caeterum hoc negotium ea moderatione tractari cupiebam, vt absque seditione fieret omnium commune. Proinde scripto publico spem feci huius argumenti, captans id quod optabam, vt vtraque pars amore concordiae hortaretur me ad promissi voluminis aeditionem; et hac de re nonnihil actum est apud Caesarem. Sed vt animaduerti neutram partem de se praebere spem componendi dissidii, nolui frustra sumere operam, vtrinque malam gratiam initurus mea sedulitate. Haec erat illa techna mea, non aliunde profecta quam ab animo dissidiorum osore, pacis auido. Nunc precor vt dominus Iesus, qui solus potest, has rerum vndas et hanc ecclesiae tempestatem iussu suo tranquillet.

Aggressi sumus et omnia diui Aurelii Augustini opera e vetustis exemplaribus emendata scholiis adiectis aedere, notatis ac semotis quae illi falso inscribuntur; summa librorum omnium in septem partes seu tomos distributa. Primus designatus erat progymnasmatis, hoc est quae scripsit catechumenus aut circiter id temporis. Secundus epistolis, quarum aliquot scripsit iuuenis. Tertius destinatus erat τοῖς θεωρητικοῖς, id est contemplatiuis; cuius ordinis sunt libri Confessionum et Soliloquiorum hisque consimiles: quibus adiungere erat animus libellos qui faciunt ad institutionem vitae. Quartus decretus erat τοῖς διδακτικοῖς, hoc est in quibus docet rem theologicam; huius classis sunt libri De doctrina Christiana et libri De Trinitate. Quintus habuisset τὰ πολεμικά, in quibus belligeratur aduersus varias haeresiarcharum pestes; quo quidem in genere scripsit plurima, in quibus sunt libri De Ciuitate Dei. Sextus exhibuisset τὰ ἐξηγηματικά, quibus enarrat diuinae scripturae libros. Septimus habuisset τὰ νόθα καὶ ἀμφίβολα, hoc est vel falso illi inscripta, vel eius generis vt merito de autore dubites. Idem indicaturus erat quae temporum iniuria interciderunt. Deterrebat negocii magnitudo, sed inuitabat autoris erudita pietas, inuitabat publica vtilitas. Proinde prouinciam immensam in doctos aliquot partiti sumus, sic vt sua cuique laudis portio maneat incolumis. Tantum laborum quum gratis suscipiamus, iuuandis publicis studiis, tamen fortiter oblatrant quidam, qui mallent me scribere de indulgentiis aut de colligendis caseis.

Epistolarum tantum scripsimus, et hodie scribimus, vt oneri

22. β : cathecumenus α. 41. aut α : ac γ.

ferendo vix duo plaustra sint futura paria. Ipse multas casu nactus exussi, nam sensi seruari a compluribus. Bononiae scripseram declamatiunculam in genere suasorio, dehortans a vita monachorum, et rursus adhortans ad hoc vitae genus, meo iudicio non indignam quae vulgaretur, si quid tamen meum hoc honore dignum est; sed perierunt vtrinque extremae paginae, reliquum adhuc est in chartis meis. Romae quum agerem, in gratiam R. D. Raphaelis Cardinalis tituli S. Georgii dissuasi bellum suscipiendum aduersus Venetos, qui hoc a me flagitabat Iulii nomine; nam id tum agebatur in senatu Cardinalicio. Rursum suasi bellum in Venetos. Posterior oratio vicit, tametsi ego priorem maiore studio magisque ex animo tractaueram: periit perfidia cuiusdam archetypum. Coeperam ex memoria rursus notare quaedam argumenti capita, et arbitror alicubi latitare inter schedas meas. Intercidere permulta quae nolim superesse; cupiam autem extare orationes aliquot concionatorias, quas olim habui Lutetiae, cum agerem in collegio Montis acuti.

Habes, ornatissime Botzheme, nugarum mearum elenchum, quo magis iritem tuam emacitatem. Porro quod quereris exhauriri loculos, quod eundem librum cogaris identidem emere, ita velim apud te rationem ineas. Finge nunc primum prodisse Prouerbiorum opus, ac me protinus ab opere vulgato mortem oppetisse; num futurum esset vt te poeniteret impendii? Non opinor. Iam et illud mihi finge, me post annos aliquot reuiuiscere, simulque opus idem mecum renasci melius ac locupletius, vtrum deplorares dispendium, an simul et amico et amici monumento gratulareris? Iam scio quid dicas: 'Rediuiuo quidem gratularer, at quod fingis non est.' Vtrum igitur tu iudicas esse felicius, a morte reuiuiscere an non mori? Si gratulareris rediuiuo, multo magis gratulare superstiti. Postremo, si posterior aeditio nihil habet nouo precio dignum, liberum est non emere; si habet, lucrum est, non dispendium. Si prior aeditio fructum attulit tantilla pecunia dignum, et si posterior idem facit, nimirum auctus es gemino lucro, non mulctatus es damno. Poteras, inquies, prima statim aeditione librum absolutum dare. Imo quemadmodum ipsi semper hoc agimus dum viuimus, vt nobis ipsis reddamur meliores, ita non prius desinemus nostras lucubrationes elimatiores ac locupletiores reddere, quam desierimus viuere. Quemadmodum nemo tam bonus est quin possit fieri melior, ita nullus liber tam est elaboratus quin reddi possit

29. posterior α : postrema β   32. es *ante* gemino *add.* β.

3. declamatiunculam] Probably an amplification of the *Laus vitae monasticae*. Cf. p. 18. 17.

15. orationes] 'Conciones aliquot olim habitae Lutetiae de laudibus diuorum; sed hae sunt ab amicis interceptae' (*Luc. Index*). For Erasmus at Montaigu see p. 146.

absolutior. Quanquam ipse iam dudum ingenue fassus sum me hic indiligentiorem esse quam par est; sed interim alii mea sententia grauius peccant, qui quum sint longe doctiores, superstitione quadam aut nihil aedunt aut sero. Proinde ne quid speres per me quidem liberum te fore hac molestia, prius quam exiens e proscenio semel dicam vobis omnibus, Valete et plaudite,—(id, mihi crede, breui futurum erat, nisi vinum Burgundiacum velut ἀπὸ μηχανῆς θεὸς succurrisset)—tu delibera vtrum malis hoc optare, an subinde mercari librum auctum aut recognitum. Porro si recolas quantam pecuniae vim in quas nugas olim collocaris, minus, opinor, te pigebit huius impendii.

Iam audio quosdam amicos subinde mussantes de lucubrationibus meis omnibus in tomos digerendis. An sit quicquam meorum scriptorum quod posteritatem mereatur, aliorum esto iudicium; certe si ad posteros peruenient, optarim mihi Tyronem quempiam fidum ac doctum, qui hoc mihi vita defuncto praestet, quod ille suo Ciceroni. Et tamen si cui visum erit hoc conari, age, viam indicabimus, quo id fiat commodius.

In Primum tomum conferri poterunt quae spectant ad institutionem literarum, quod genus sunt:

De Copia libri duo.
Ratio conscribendi epistolas.
Ratio studiorum, ad Petrum Viterium.
Theodoricae grammatices libri duo versi.
Syntaxis.
Omnia versa ex Luciano, quorum tituli sunt:
Saturnalia.
Cronosolon, id est leges Saturnaliciae.
Epistolae Saturnales aliquot.
De luctu.
Icaromenippus.
Toxaris.
Pseudomantis.
Somnium siue Gallus.
Timon.
Abdicatus.
Tyrannicida.
De mercede conductis in aulis potentum.
Dialogi varii:
Cnemonis et Damippi.
Zenophantae et Callidemi⟨dae⟩.
Menippi et Tantali.
Menippi et Mercurii.
Simyli ac Polystrati.
Veneris et Cupidinis.
Martis ac Mercurii.
Mercurii et Maiae.

2. sed interim *β* : quanquam *α*. 12. Iam . . . 46. 15 religiosius *add. β*.

13. digerendis] The arrangement given here is followed with a few alterations in the catalogue addressed to Boece (p. 155) and in the collected edition of 1540, up to vol. vii. Vol. viii here becomes vol. ix in the later lists.

Menippi et Amphilochi et Trophonii.
Charontis et Menippi.
Cratetis ac Diogenis.
Nirei ac Thersitae.
Diogenis ac Mausoli.
Veneris et Cupidinis.
Doridis et Galateae.
Diogenis et Alexandri.
Menippi et Chironis.
Menippi et Cerberi.

Hercules Gallicus.
Eunuchus.
De sacrificiis.
Lapithae.
De astrologia.

Nolim hic omitti praefationes, quae declarant quid cuique dicatum sit.

Declamatiuncula versa e Graeco Libanio, cum thematiis aliquot versis.
Declamatio contra Tyrannicidam Lucianicae respondens.
Laus medicinae.
Similium liber vnus.
Colloquiorum liber vnus.
Euripidis Hecuba et Iphigenia versae.
Carmina diuersi generis, praeter ea quae faciunt ad pietatem; nam haec suae classi seruauimus.
Commentarius in Nucem Ouidii.

Secundus tomus dedicetur Adagiis, quae sola iustum volumen conficiunt; et argumentum non abhorret a titulo superioris tomi.

Tertius assignetur Epistolis, quod in his quoque complura sunt quae faciunt ad exercitamenta studiorum; nam plaerasque lusimus adolescentes aut certe iuuenes. His repurgatis addemus nonnullas, aliquot fortasse submouebimus. In hunc ordinem addi velim praefationes aliquot dedicatorias, quas typographi suo arbitratu solent vel omittere vel mutare. Talis est praefatio in opera diui Hilarii et Cypriani, in Lexicon Graecum, epistola ad Ioannem Paludanum addita Panegyrico ad Philippum, praefatio addita libello de Principe ad Ferdinandum Caroli fratrem, aut si quae aliae videbuntur indignae quae pereant.

Quartus detur his quae faciunt ad morum institutionem. Ad hoc genus pertinent et Luciani plaeraque, quanquam ea in primum tomum assignauimus.

31. aliae *om.* δ.

30. libello de Principe] In the second edition of this (Basle, Froben, July 1518) Erasmus added a preface to John Le Sauvage, in which he says. '⟨Ferdinando⟩ libellum de Principe instituendo instauraui, quandoquidem eum Carolo iamdudum superuacaneum reddidit tum ipsius indoles .. tum tua .. consilia.' But there is no other trace in this or later editions of a dedication to Ferdinand. The preface referred to here is therefore probably the original dedication to Charles; the book alone being considered as 'ad Ferdinandum.'

Omnia quae vertimus e Plutarcho, quorum tituli sunt hi:

De discrimine adulatoris et amici.

Quo pacto possit vtilitas capi ex inimico.

De tuenda bona valetudine.

Principi maxime philosophandum.

An grauiores sint animi morbi quam corporis.

De cupiditate diuitiarum.

Num recte dictum ab Epicuro, λάθε βιώσας.

Morias Encomium, qui libellus sic nugatur vt seria doceat, ne mireris admixtum huic ordini.

Panegyricus gratulans Philippo Caroli Caesaris patri ex Hispaniis reduci.

Institutio Principis Christiani, ad Carolum Caesarem.

Isocrates de regno, ad eundem.

Consolatio de morte filii.

Querimonia pacis.

Dialogus Charontis et Alastoris.

Carmen de senectute ad Copum medicum.

Paraenesis ad Adolphum tum puerum, principem Veriensem.

De morte subita, ad Iodocum Gauerium.

Huc pertinent Officia Ciceronis a nobis recognita, argumentis et scholiis illustrata.

Quid autem Catunculum, Mimos Publianos reliquaque huius generis vetat huc adiungere?

Quintus attribuatur his quae instituunt ad pietatem.

Inter haec est:

Enchiridion militis Christiani.

Epistola ad Paulum Volzium, abbatem Hugonis Curiae.

Methodus verae theologiae, ex aeditione anni 1523 apud Michaelem Hillenium.

Paraclesis.

Exomologesis.

Commentarii in Psalmos, primum et secundum.

Paraphrasis in Psalmum tertium ad Viandalum.

Commentarius in Epistolam ad Romanos.

Paraphrasis in Precationem Dominicam.

Commentarius in duos hymnos Prudentii.

Concio de puero Iesu.

Concio de misericordia domini.

Comparatio virginitatis et martyrii, ad virgines Colonienses.

Expostulatio Iesu, carmine.

Casa natalitia.

Michaelis Encomium.
Liturgia Virginis Lauretanae.
Tres precationes, duae ad Virginem Matrem, tertia ad Iesum.

Sextus designetur Nouo Testamento a nobis verso, et nostris in idem Annotationibus; quod opus iam quartum recognouimus et locupletauimus. Id diuidi poterit in duo volumina, si cui non placet codicum magnitudo.

Septimus assignetur Paraphrasibus in totum Testamentum Nouum, excepta Apocalypsi. Quae et ipsae poterunt in duo diuidi volumina, si cui videbitur.

Octauum occupent Apologiae. Me miserum! et hae iustum volumen efficient.

Harum tituli sunt hi, quibus vtinam nihil accedat:

Ad Iacobum Fabrum Stapulensem liber vnus.
Ad Eduardum Leum libri duo.
Ad Iacobum Latomum de Linguis.
Aduersus Nicolaum Ecmondanum de loco Pauli ad Corinthios: Omnes quidem resurgemus.
Aduersus quorundam clamores de hoc quod verteram: In principio erat sermo.
Ad Ioannem Briardum Atensem pro Encomio matrimonii.
Ad taxationes Stunicae in Nouum Testamentum.
Aduersus libellum Impietatum et Blasphemiarum eiusdem, cuius initium est: Vix mihi delitigata.
Appendix aduersus eiusdem libellum, cui titulum fecit πρόδρομος. Initium: Dum haec excuderentur.
Aduersus conclusiones eiusdem. Initium: Reddidit mihi tuus.
Aduersus Sanctium Caranzam Theologum de tribus locis ab illo notatis. Initium: Post longas et inutiles rixas. Hic tantum excudantur mea, omissis his quae ex Stunica et Sanctio admixta fuerant in prima aeditione.
Epistola ad R. P. Christophorum, episcopum Basiliensem, de delectu ciborum ac caeteris.
Epistola ad Marcum Laurinum contra rumorem, cuius initium: Nae tu plurimum debes.
Epistola ad Martinum Dorpium de Nouo Testamento, quae hactenus fuit addita Moriae.
Apologiae quae praeferuntur Nouo Testamento.
Spongia aduersus Vlricum Huttenum.

5. quartum β: quintum δ.

Liber Antibarbarorum.
De libero arbitrio διατριβή.

Nonus dicetur Epistolis Hieronymi, in quibus tantum laboris a nobis exhaustum est, vt non impudenter possim hoc opus meorum catalogo attexere; quanquam et in Hilario non parum erat negotii, nonnihil in Cypriano. De Quinto Curtio nihil dicam, de Seneca nihil mihi possum vindicare, nisi quod illic dum nimium fido promissis amicorum, multum laboris perdidi. Si Christus suppeditabit vitam ac vires vt absoluam Commentarios in Epistolam ad Romanos, occupabunt volumen Decimum.

Scio tibi iamdudum molestam esse tam prolixam supputationem; verum hoc est catalogum scribere, atque adeo si cui placebit in hoc genere omnes diligentiae numeros absoluere, addat singulis operibus initia, quod a nobis in perpaucis factum est obscurioribus, ne fallerent. Video cupis dimitti; id faciam vbi paucis respondero istis, qui iactant me ex lucubrationum mearum dedicationibus amplas praedas referre, propterea quod permulta dicarim viris principibus. Hinc me calumniantur quidam vel famam venari vel pecuniam, aut fortassis vtrunque. De fama responsum est alias, me hic studiis ambiciosum fuisse potius quam mihi. His prouehendis captauimus illorum fauorem, neque defuit successus nostro proposito. Quibusdam bene de me meritis hoc officio volui non quidem referre gratiam, sed animum accepti beneficii memorem testari.

De prouentu nunc accipe rationem. Apud amicos mediocres scis ipse quam non sim φιλόδωρος, qui tentatis omnibus nihil mihi potueris obtrudere. Nam hic syncerus animus mihi quouis dono preciosior est. Porro quum artis sit munus vel accipere dextre, vel recusare comiter, sciunt amici me longe disertiorem esse in recusando quam in accipiendo. Quod si quando quid ab his sic offertur vt non liceat recusare, soleo pro viribus paria facere, aut etiam vincere si queam. Ex his igitur quae non pauca dicauimus amicis mediocribus, amplissimum fructum capio, quod illis gratificatus sum, quod illorum memoriam cum mea coniunxi, fortassis et apud posteros victuram. De principibus illud mihi praefandum est, me quibusdam non minus debere qui nihil dederunt quam qui dederunt, et his qui dederunt hoc amplius debere, quod vltro dederunt. Guilhelmus Montioius, clarissimus Angliae baro, cui Prouerbiorum opus et totum et toties iam locupletatum dedicaui, scit me sibi multo plus debere beneuolentiae quam munificentiae nomine. R. D. Guilhelmus archiepiscopus Cantuariensis promptissima in me benignitate est vsus; sed et hic mihi testis erit quam saepe delatam munificentiam recusarim,

17. viris *om.* δ.

affirmans mihi plus satis esse pecuniarum. Eas quum scirem mihi amicitiae iure cum illo communes, tutius arbitratus sum apud illum custodiri. A Leone decimo, cui dedicaui Nouum Testamentum, ducatum vnum nec expectaui nec accepi. Tantundem ab Adriano sexto, cui misi libellum, cuius apparatus mihi constitit quatuor florenis, additus est vnus eunti nuncio, rursus reduci nonnihil. Ille codicem laeta fronte accepit, et baiulo numerauit ducatos sex; mihi detulit sacerdotium satis honorificum, quod simpliciter recusaui. Misi Clementi septimo suam Paraphrasim, ne verbo quidem vel per me vel per amicos significans me quicquam muneris ab eo expectare. Et adeo non expectaui, vt Adriano paranti munus honorarium mittere scripserim, ne quid mitteret; misit tamen Clemens florenos ducentos, non alio nomine quam ob inscriptam Paraphrasim Actorum, plane recusaturo si missum fuisset alio titulo. Id ipso diplomate docere possum. Et tamen non defuit rabula, qui sacras literas non didicit nisi ad maledicendum, qui me ex Erasmo faceret Balaam.

Cardinalis Grimanus, cui dicaui Paraphrasim in Epistolam ad Romanos, teruntium non misit, nec ego expectaui. Quod ambiebam praestitit, fauorem ac beneuolentiam, non mihi, sed studiis et Reuchlino. Card. Campegius ante complures annos anulum misit ex Anglia, amicitiae pignus; cui postea dicaui Paraphrasim, non captans, sed rependere studens beneficium. Cardinalis Sedunensis obtulit permulta, si Romam venissem; caeterum is per me non est teruncio factus pauperior. Neque me vel vna drachma ditiorem fecit Card. Sanctorum quatuor, cui dicaui Cyprianum emendatum. R. P. Ioannis Carondileti, archiepiscopi Panormitani, scriniis non decessit obolus ob Hilarium, quum ego illi per proprium famulum misissem volumen. Praestitit ille totum quod venabar, nempe fauorem ac beneuolentiam. Philippus a Burgundia, episcopus Traiectensis, ad cuius diocesin ego pertineo, post dicatam Pacis querimoniam, quum praebendam oblatam recusassem, donauit anulum incluso sapphiro, quem olim gestarat Dauid ipsius germanus, quondam eiusdem ecclesiae praesul. Atque hoc munus misit nec ambienti nec expectanti. Nihilo magis vel expetitum vel expectatum est poculum amoris, quod misit Card. Moguntinus. Cardinali Eboracensi, cui dedicauimus libellum Plutarchi, puto me nihil non debere ob singularem fauorem quo me iam olim prosequitur; et tamen hactenus ex illius munificentia non sum pilo factus ditior. Episcopo Leodiensi nunc Card., cui inscripsimus Epistolas ad Corinthios, cui libellum inauratum misimus, cui donauimus duo volumina Noui Testamenti in membranis non ineleganter adornata neque precii mediocris, vt libenter debemus pro splendidis promissis quae non semel obtulit, ita non est quod illi pro donato teruncio gratias

agamus. Tantum donauit quantum, si incidat in oculum quamuis tenerum, nihil tormenti sit allaturum; id ipse non inficiabitur. Carolus princeps meus me iam asciuerat in ordinem consiliariorum, iam sacerdotio donarat ante quam illi libellum De principe vel inscriberem vel exhiberem; vt hic non captatam praedam, sed relatam gratiam intelligas. Eidem Paraphrasim e Basilea Bruxellam per proprium famulum meo sumptu misi. Dati sunt redituro duo floreni; et tamen animus principis alacriter accipientis munus meum non minus gratus fuit quam si numerasset aureos mille. Ante complures annos Plutarchi librum De discrimine adulatoris et amici consecraram regi Britanniae Henrico octauo. Huic me puto tantum debere quantum obtulit, si voluissem accipere; obtulit autem fortunam meis meritis longe maiorem. Caeterum multo post iam oblito dedicationis illius misit angelatos sexaginta, impulsu vel admonitu potius Ioannis Coleti. Eidem post dedicaui Paraphrasim in Lucam. Ferdinandus Caroli Caesaris germanus, vt est animi generosissimi, Paraphrasim in Ioannem summa cum alacritate accepit, misitque cum literis suis honorarium munus florenos centum, quum ego nihil minus expectarem. Si spectem animum regis Galliarum in me, si reputem quid in me conferre voluerit, vix vlli principi plus debeo; verum Hilario meo, qui codicem reddidit, numerati sunt coronati triginta viatici nomine, ad me praeter beneuolentiam nihil peruenit; nec enim aliud ambiebam. Breuiter ex vniuersis Paraphrasibus obolus ad me non rediit, praeterquam a Ferdinando et Clemente pontifice. Sed pene fugerat me Philippus Ferdinandi pater; is olim pro Panegyrico exhibito numerauit Philippicos quinquaginta. A caeteris aut nihil est datum, aut exilius erat quam vt sit memorandum: loquor de his duntaxat quibus inscripsi lucubrationes meas.

Iam si quis nominum ac titulorum pompam spectet, meque talem esse credat quales sunt plerique mortalium, nonne suspicabitur ex dedicationibus meis Midae opes collegisse? Non haec commemoro, quod me poeniteat benignitatis principum. Meis scriniis accreuisse credo quicquid accessit honestis studiis; in horum profectum captaui principum fauorem. Porro quod hic non sordide captarim illorum munificentiam vel illud arguit, quod toties mihi laborandum fuit, vt illorum in me munificentiam possem citra illorum offensam recusare. Annui reditus stati sunt paulo plus quam quadringenti floreni aurei. Atque hic census impar est, fateor, sumptibus, quos exigit haec aetas ac valetudo, famulorum et scribarum necessaria studiis meis opera, tum ἱπποτροφία, crebra migratio, atque etiam hic animus, ne quid aliud dicam, abhorrens a sordibus, nec ferens appellantem creditorem, aut non pensatum officium, aut neglectam amiculi inopiam. Itaque

sunt amici qui, quod censui deest, supplent sua munificentia, sed obtrudentes potius quam dantes. Quod largiuntur, negant se dare Erasmo, sed publicis studiis impendere. Sunt autem ea fortuna vt opes illorum hanc iacturam non sentiant, tum eo animo vt nec praedicari postulent suam benignitatem, nec agi sibi gratias patiantur; atque hoc quidem indigniores quorum bonitatem ignoret posteritas.

Habes thesaurum ex ambitiosis meis inscriptionibus conflatum. Locus hic admonet vt placemus et figulos quosdam, qui mihi conflant inuidiam apud ignaros, quasi messem opimam demetam ex benignitate Ioannis Frobenii; cui non alio nomine magis faueo, quam quod vix alius typographorum maiore studio propagat honesta studia, idque facit maiore fama quam lucro. Et certe non parum emolumenti ex eo cepissem, si quicquid ille detulit (est enim perbenignus) accepissem. Nunc ipse mihi testis erit quam hoc sit exiguum, quod mihi obtrudi passus sum; nec hoc erat a me impetraturus, nisi docuisset eam pecuniam ex societate dari, vt portione, quae ipsum contingeret, minimum grauaretur. Et tamen si nihil aliud quam famulorum meorum operam pensare voluisset, plus erat dandum quam accepi. Nec mensam apud illum mihi gratuitam esse passus sum. Nam decem fere menses in illius aedibus vixi, sed pro his compulsus est a me accipere florenos aureos centum et quinquaginta, magnopere quidem reluctans; maluerat enim tantum addere; sed tamen compulsus est. Et ne quis me credat ex Frobenii benignitate pendere, testis erit idem Frobenius, qui bonam partem suis manibus Francfordiae meo nomine recepit, summam pecuniae, quam partim huc mecum attuli ante biennium, partim ex Brabantia missam recepi, excedere mille nongentos florenos aureos. Cuius summae nunc non ita multum superest. Et tamen interim differtur Caesaris pensio, sed ita differtur vt parata sit ilico redeunti. Id enim suis ad me literis pollicetur illustrissima D. Margareta, Caroli Caesaris amita. Cui nuper scripsit ex Hispaniis ipse Caesar, vt mihi extra ordinem pensio numeraretur. Nam caeteris officiis ob bellorum onera suspensae sunt pensiones. Itaque qui Frobenio inuidet, certet potius cum illo benefactis, et vincenti fauebimus. Certe nulla causa est quur mihi illius amicitiam quisquam inuideat. Sic per illum prosum studiis vt nemini noceam aut obstem εἰς ἄφενον σπεύδοντι· nec vllum mihi cum illo foedus est praeter liberam ac mutuam beneuolentiam, qua non patiar me a quoquam superari, si quis prouocauerit. Reddidi bona fide rationem; aequum est vt desinant obmurmurare. Haec misera necessitas nos habet, qui libris aeditis populo fabulam agere coepimus, vt omnes nobis placandi sint vel infimae plebis homines.

Scripsit mihi R. D. Ennius episcopus Verulanus, istic esse quendam qui polliceatur certissima remedia calculi, tanta artis fiducia vt nolit

mercedem nisi depulso morbo. Sed quem sponsorem dabit non recursurum vbi fuerit depulsus? Denique quis praestabit, ne morbum sic expellat vt simul et vitam? Non arbitror tutum hoc corpusculum ignoto medico committere. Nactus sum hic iuuenem quendam Ioannem Antoninum Cassouiensem, natione Hungarum, eleganter eruditum, moribus candidissimis et perquam amoenis, qui mihi praeter alia remedia dedit leonem astrologicum, vnde bibo. His quae sapiunt magiam an aliquid tribuendum sit nescio; certe dies iam complures mitius me tractat calculus, siue hoc vino mutato, siue aliis remediis, siue leoni debeo. Nec me fugit vetus prouerbium, iuuenem tonsorem, medicum senem accersendum esse. Verum in Antonino meo nihil iuuenile video praeter faciem; mores et eruditio suam habent caniciem, quum aetate non sit maior annis viginti quinque, Graece Latineque doctus, mei sic obseruans vt, si filius esset, non posset religiosius.

Cura vt quam bellissime valeas, ornatissime Botzeme, cum optima sodalitate, cum Gratiis ac Musis tuis; inter quas tibi contingat diu ac suauiter viuere. Salutem dices nominatim meis verbis viro citra supercilium erudito, Michaeli Hymelbergio, simulque Ioanni Vannio concionatori, virtuti pietatique natis fratribus Ambrosio Thomaeque Blaureris, cuique sequundum Burgundiense vinum plurimum debeo, Ioanni Menlishouero medico, homini, mea sententia, non minus humano quam erudito. Ornatissimo praesuli nec tu me desines commendare, nec ego desinam fausta laetaque omnia deprecari, et quicquid hominis eximia virtus promeretur.

Basileae, tertio Calend. Febru. An. a Christo nato M.D. XXIII.

II. Compendivm Vitae Erasmi.

Vita Erasmi p. 9. ⟨Basle.⟩
Lond. init.: LB. i. init. ⟨c. 2 April 1524.⟩

[This document was first published by Paul Merula, Professor of History in Leiden University, as *Vita Des. Erasmi Roterodami ex ipsius manu fideliter repraesentata*, Leiden, Th. Basson, 1607 (O^1), at the end of a letter from Erasmus to Goclen, dated from Basle, 2 April 1524; and was printed again after Merula's death by Peter Scriverius, Professor of Jurisprudence in the University, with the title *Magni Des. Erasmi Roterodami Vita*, Leiden, G. Basson, 1615 (O^2). It exists also in manuscript in the Imperial Library at Vienna (No. 9058); and has been printed from that source in *Erasmiani Gymnasii Programma*, Rotterdam, 1894, by Dr. J. B. Kan, who gives, however, no account of the manuscript. Dr. Mençik, Custos of the Imperial Library, who has kindly confirmed for me some of Dr. Kan's readings, places it in the middle of the sixteenth century. Merula's text, printed from Erasmus's original autograph, has equal authority with this manuscript (*a*), which has a few obvious blunders. For the authenticity of the *Compendium* see Appendix 1.]

20. virtuti . . . 21 Blaureris *add. β*. 21. sequundum . . . vinum *om. β*.
26. M.D.XXIII *α* : M.D.XXIIII *γ*.

COMPENDIVM VITAE ERASMI ROTERODAMI, CVIVS IPSE IN EPISTOLA PRAECEDENTE FACIT MENTIONEM.

ὁ βίος λάθρα.

Natvs Rot. in vigilia Simonis et Iudae. Supputat annos circiter 57. Mater dicta est Margareta, filia medici cuiusdam Petri. Ea erat e Septimontio, vulgo Zeuenberge; fratres illius duos vidit Dordraci pene nonagenarios. Pater dictus est Gerardus. Is clam habuit rem cum dicta Margareta, spe coniugii. Et sunt qui dicant intercessisse verba. Eam rem indigne tulerunt et parentes Gerardi et fratres. Pater erat Helias, mater Catarina: vterque peruenit ad extremam senectutem, Catarina pene ad nonagesimum quintum annum. Fratres erant decem, nulla soror; ex eodem patre et matre; omnes coniugati. Gerardus erat natu minimus, vno excepto. Visum est omnibus vt ex tanto numero vnus Deo consecraretur. Nosti affectus senum. Et fratres nolebant minui rem, sed esse apud quem ipsi conuiuarentur. Gerardus videns se modis omnibus excludi a matrimonio magno consensu omnium, fecit quod solent desperati; clam aufugit et ex itinere misit parentibus et fratribus epistolam cum manu manum complexa, addito elogio 'Valete, nunquam vos videbo.'

Interim relicta est sperata coniunx grauida. Puer alitus est apud auiam. Gerardus Romam se contulit. Illic scribendo, nam tum nondum erat ars typographorum, rem affatim parauit. Erat autem manu felicissima. Et vixit iuueniliter. Mox applicuit animum ad

TIT. COMPENDIVM . . . λάθρα O^1 : COMPENDIVM VITAE DESID. ERASMI ROTERODAMI O^2 : ὁ βίος λάθρα *a*. 1. Natus Rot. O^1 : Natus est *a* : Aeternum illud Naturae miraculum Desiderius Erasmus natus est Roterodami O^2. Iudae O^1 *a* : Iudae Apostolorum O^2. 2. 57 O^1 : quinquaginta septem *a* : Supputat . . . 57 *om.* O^2. Mater O^1 *a* : Mater eius O^2. 3. Zeuenberghen *a*. 7. Elias *a*. Catharina *a*. 8. Catharina *a*. pene *O* : pene vsque *a*. 13. ipsi *om. a*. sese *a*. 18. Interim tamen *a*. est *post* alitus *om. a*. 19. tum *O* : tunc *a*.

1. Natus Rot.] In the Gouda town library is a life of Erasmus extracted in MS. from Cornelius Loos Callidius († 3 Feb. 1595) of Gouda's *Illustrium Germaniae scriptorum Catalogus*, Mainz, 1582. Loos says (f°. D[a] v°) 'Si auorum traditioni in istis partibus fides habenda, parente vicinae ciuitatis Goudanae parocho natus est, praegnantem famulam quo crimen celaretur . . . in proximam ciuitatem ablegante. . . . Prodiit in lucem anno 1469.'

To this the writer of the MS. adds in indignation: 'Certius ego testimonium adducere possum, qui multo senior hoc autore sum, quod multi fratrum nostrorum audiuere ex ore Regneri Snoy, consulis et medici Goudani . . . Hic solitus erat dicere fratribus nostris, quibus saepissime aderat in diebus minutionum, quia medicus noster erat, dicens se maluisse pro ducentis florenis quod Erasmus scripsisset se Goudanum, quemadmodum scripsit se Roterodamum. Nam reuera, inquiebat ille, scio quod Goudae natus sit, licet Roterodami educatus.' NAKG. 1845, pp. 235–9.

Erasmus's statement is at least as good as Snoy's. Loos' sketch shows some bias against Erasmus.

vigilia] Oct. 27. The date usually given by Erasmus is Oct. 28; see App. 2. Cf. Lond. xxiii. 6, LB. 650 (750 D).

4. Dordraci] perhaps in the summer of 1498; cf. p. 203.

honesta studia. Graece et Latine pulchre calluit. Quin et in iuris peritia non vulgariter profecerat. Nam Roma tunc doctis viris mire floruit. Audiuit Guarinum. Omnes auctores sua manu descripserat. Parentes, vbi resciscunt eum esse Romae, scripserunt illi puellam, cuius matrimonium ambierat, esse vita defunctam. Id ille credens prae moerore factus est presbyter, totumque animum ad religionem applicuit. Reuersus domum comperit fraudem. Nec illa tamen vnquam post voluit nubere, nec ille vnquam tetigit eam.

Puerum autem curauit liberaliter educandum et vix quatuor annos egressum misit in ludum litterarium. Ac primis annis minimum proficiebat in litteris illis inamoenis, quibus natus non erat. Vbi nonum ageret annum, misit Dauentriam; mater sequuta est, custos et curatrix tenerae aetatis. Ea schola tunc adhuc erat barbara (praelegebatur Pater meus; exigebantur tempora; praelegebatur Ebrardus, et Ioannes de Garlandia); nisi quod Alexander Hegius et Zinthius coeperant aliquid melioris litteraturae inuehere. Tandem ex pueris collusoribus, qui grandiores natu audiebant Zinthium, primum cepit odorem melioris doctrinae; post aliquoties audiuit Hegium, sed non nisi diebus festis quibus legebat omnibus. Hic peruenit ad classem tertiam; tum pestis vehementer ibi saeuiens sustulit matrem, relicto filio iam annum decimum tertium agente. Quum pestis indies magis ac magis incrudesceret, tota domo in qua agebat desolata reuersus

23. tunc *O*: tum *a*. 32. in *om. a*. 34. et curatrix *O*: curatrixque *a*. tunc *O*: tum *a*. 35. prelegebantur *a*. 36. Zintheus *a*. 39. doctrinae *a*: literature *O*.

---

24. Audiuit Guarinum] This must refer to the younger Guarino at Ferrara. Cf. p. 107.

32. litteris illis inamoenis] Ruelens' suggestion (p. v) that this refers to education in the vernacular is confirmed by the phrase 'literae amoeniores,' applied to the classical studies at Louvain University. See G. Moring's *Vita Hadriani Sexti*, Louvain, 1536, f°. B³ v°. Bayle suggests music.

34. praelegebatur Pater meus] Merula found this passage inexplicable. Mr. Nichols' interpretation seems convincing; that *Pater meus* was a concord set for declension in the school Latin grammar, and *tempora* the tenses of the verb.

36. Zinthius] John Sinthis or Synthen († a. Dec. 1498), one of the brethren at Deventer, where he was warden of the *solarium publicum domus clericorum* and taught in the school. In conjunction with Hegius he wrote commentaries on the *Doctrinale* of Alexander (p. 123), the first of which was printed at Deventer (R. Pafraet) in 1488, and other works on grammar. Cf. p. 106, and see Butzbach, p. 242, and Ruelens, p. xi.

39. post] In his last year at Deventer, 1483-4; see App. 2. In later times Hegius taught in the lower classes also; for Butzbach, who entered the school in 1498, in the eighth class, learned the rudiments of grammar from him. Butzbach, p. 240.

In *Adag.* 339 Erasmus speaks of Hegius as his teacher, and states that he learnt the elements of Latin and Greek at Deventer. In the *Spongia* written about this time, he says, however, 'Alexandro Hegio . . . ego sane minimum debebam' (LB. x. 1666 A.).

40. classem tertiam] the first class being the highest. Butzbach, pp. 217, 8.

41. sustulit matrem] From here down to *seruato tamen habitu* (l. 100) the narrative is adapted with additions from Lond. xxiv. 5, LB. App. 442 (Autumn 1516), a few sentences being incorporated almost word for word.

est in patriam. Gerardus accepto tristi nuncio coepit aegrotare ac paulo post mortuus est. Vterque decessit non multo supra annum quadragesimum. Tres tutores instituit quos habebat fidissimos. Horum praecipuus erat Petrus Winckel, tum ludi litterarii magister Gaudae. Legauit rem mediocrem, si tutores bona fide administrassent. Itaque ablegatus est in Buscum-ducis, quum iam satis maturus esset academiae. Verum illi academiam metuebant, quod statuerant puerum religioni alere.

Illic vixit, hoc est perdidit, annos ferme tres in aedibus Fratrum, vt vocant; in quibus tum docebat Romboldus. Quod genus hominum iam late se spargit per orbem, quum sit pernicies bonorum ingeniorum et seminaria monachorum. Romboldus, qui mire adamabat ingenium pueri, coepit eum sollicitare vt suo gregi accederet. Puer excusabat inscitiam aetatis. Hic exorta peste, quum diu laborasset febri quartana, reuersus est ad tutores, iam stylo quoque satis prompto ex aliquot auctoribus bonis parato. Vnus tutor perierat peste; caeteri duo re non admodum bene gesta coeperunt agere de monasterio. Adolescens languens febri, quae supra annum illum tenuerat, non abhorrebat a pietate; caeterum a monasterio abhorrebat. Itaque sinunt diem ad cogitandum. Interim tutor subornat qui pelliceant, qui minitentur, qui perpellant animum imbecillem. Atque interea repererat locum in monasterio canonicorum qui vulgo vocantur regulares, in collegio quod est iuxta Delft, dicto Sion; quae domus est principalis eius capituli. Vbi dies venisset respondendi, respondit prudenter adolescens: se nondum scire neque quid esset mundus, neque quid esset monasterium, neque quid esset ipse: proinde videri consultius vt adhuc annos aliquot agat in scholis, donec sibi notior esset. Haec quum videret constanter dici ab adolescente, statim infremuit Petrus: 'Ergo' inquit 'frustra laboraui qui talem locum tibi magnis precibus pararim. Tu es nebulo, non habes spiritum bonum. Abdico tutelam tuam. Vide vnde alaris.' Adol. respondit se accipere abdicationem, et ea esse aetate vt non opus sit tutoribus. Vbi vidit se minis nihil proficere, subornat fratrem, qui et ipse tutor erat, negociatorem. Is blanditiis agit. Accedunt instigatores vndique. Habebat sodalem, qui prodidit amicum. Et vrgebat febris: nec tamen arridebat monasterium, donec forte fortuna viseret monasterium eiusdem

49. in *om. a.* 52. est *om. a* fere *a.* 55. amabat *a.* 58 et 61. febre *a.* 62. pietate *O* : presbyterio *a.* 63. sinunt *O* : sumit *a.* 66. Delphum *a.* 67. Syon *a.* eius *O* : cuius *a.* 70. quid *O* : quis *a.* 71. viderent *a.* 72. Petrus Winckel *a.* 73. pararim *O* : paraui *a.* 75. Adolescens O^2 *a.*

53. Romboldus] is not otherwise known. See Delprat, *De Broederschap van Gerard Groote*, in *Nieuwe Verhandel. v. het Provinciaal Utrechtsch Genootschap v. Kunsten*, vii. 1830–1, p. 98.

67. capituli] See App. 2.

ordinis in Emaus siue Steyne, iuxta Gaudam. Ibi reperit Cornelium, quem Dauentriae habuerat sodalem in eodem cubiculo. Is nondum acceperat sacrum illum cultum; viderat Italiam, sed redierat parum doctus. Hic suum agens negotium coepit mira loquentia depingere vitae genus sanctissimum, copiam librorum, otium, tranquillitatem, sodalitatem angelicam. Quid non? Trahebat affectus ille puerilis ad veterem sodalem. Alii alliciebant, alii propellebant. Onerabat febris. Hunc locum delegit, altero fastidito; lactabar interim, donec haberet sacram vestem. Interea, tametsi adolescens, sensit quam non esset illic vera pietas. Et tamen totum illum gregem excitauit ad studium. Parantem abire ante professionem partim pudor humanus, partim minae, partim necessitas coercuit.

Professus est. Tandem per occasionem innotuit episcopo Cameracensi, Henrico a Bergis. Is sperabat Cardinalicium galerum; et habuisset, nisi defuissent praesentes nummi. Ad hoc iter optabat hominem Latine doctum. Itaque per hunc euocatus est cum auctoritate Episcopi Traiectensis, quae sola sufficiebat. Et tamen ille adiunxit auctoritatem Prioris et Generalis. Concessit in familiam Episcopi, seruato tamen habitu. Quum Episcopus esset destitutus spe galeri, sentiretque illum in amore parum constantem erga omnes, egit vt iret Lutetiam studii gratia. Promissum est stipendium annuum; nihil missum est. Sic solent principes. Illic in collegio Montis acuti ex putribus ouis et cubiculo infecto concepit morbum, hoc est malam corporis antea purissimi affectionem. Itaque rediit ad Episcopum. Acceptus est honorifice. Recreatus est a morbo Bergis. Reuisit Hollandiam hoc animo, vt maneret apud suos. Sed ipsis vltro hortantibus rediit Lutetiam. Ibi destitutus auxilio Maecenatis vixit verius quam studuit; et ob pestilentiam ibi multis annis perpetuam singulos annos redeundum erat in patriam. A studio theologiae abhorrebat, quod sentiret animum non propensum vt omnia illorum fundamenta subuerteret, deinde futurum vt haeretici nomen inureretur. Tandem, vbi totum annum saeuiret pestis, coactus est Louanium commigrare. Ante inuiserat Angliam in gratiam Montioii, tum discipuli nunc Maecenatis; sed amici verius quam benigni. Id temporis omnium bonorum apud

85. eloquentia *a*. 89. lactabatur O^{2} *a*. 90. Et tamen *O* : attamen *a*. 94. Professus est *om*. *a*. 103. Illic *O* : Illic vero *a*. 104. putridis *a*. concepit *O* : accepit *a*. 107. maneret *O* : veniret *a*. 115. O^{2} *a* : Montioy O^{1} tum *O* : tunc *a*.

---

89. lactabar] an unconscious lapse into the first person. Merula proposes *lactabatur* in the margin.

94. Professus est] Merula notes that he found these words written in the margin of the original, apparently by the same hand; but he does not incorporate them in his text.

Anglos beneuolentiam sibi conciliauit ob id praesertim, quod spoliatus in littore Douariensi non solum non vltus sit iniuriam, sed mox emisit libellum in laudem regis et totius Angliae. Tandem e Gallia magnis promissis reuocatus est in Angliam; quo tempore nactus est amicitiam Archiepiscopi Cantuariensis. Vbi promissa non apparerent, petiit Italiam; cuius adeundae desiderio semper arserat. Egit paulo plus quam annum Bononiae, iam vergente aetate, hoc est ferme quadragenarius. Inde contulit se Venetias et edidit Adagia; inde Patauium, vbi hibernauit; mox Romam, quo iam fama celebris ac plausibilis praecesserat. Raphaeli, Card. S. Georgii, praecipue charus fuit. Non defuisset ampla fortuna, nisi mortuo rege Henrico VII et successore VIII amicorum literis amplissima pollicentibus reuocatus esset in Angliam. Illic decreuerat reliquum aetatis peragere; verum vbi ne tum quidem praestarentur promissa, subduxit se in Brabantiam, inuitatus in aulam Caroli nunc Caesaris, cui consiliarius factus est opera Ioannis Siluagii, Cancellarii magni. Caetera sunt tibi nota.

Mutati cultus rationem reddidit in libello primo quo respondit Leicis sycophantiis. Formam ipsi describetis. Valetudo semper fuit tenera; vnde crebro tentabatur febribus, praesertim in quadragesima ob piscium esum, quorum solo odore solebat offendi. Ingenium erat simplex; adeo abhorrens a mendacio vt puellus etiam odisset pueros mentientes et senex ad illorum aspectum etiam corpore commoueretur. Linguae inter amicos liberioris, nonnunquam plus quam sat esset; et saepe falsus non poterat tamen amicis diffidere. Putidulus erat, neque quidquam vnquam scripsit quod ipsi placeret; ac ne facie quidem propria delectabatur, vixque extortum est amicorum precibus vt se pingi pateretur. Dignitatum ac diuitiarum perpetuus contemptor fuit, neque quidquam habuit prius otio ac libertate. Candidus aestimator alienae doctrinae, et fautor ingeniorum vnicus si fortuna suppetisset. In prouehendis bonis litteris nemo magis profecit,

120. in O^1 *a*: ad O^2 132. nunc *om. a.* 134. primo *O*: priore *a.* O^1 *a*: respondet O^2 135. .Formam O^2: :formam O^1: formam *a.* describens *a.* 136. crebro *O*: sepe *a.* 137. solet *a.* 141. neque . . . 142 scripsit *O*: nunquam quicquam scripserat *a.*

132. nunc] Merula notes that either *nunc* or *tunc* could be read in the original; *tunc* is plainly impossible. Cf. p. 19. 25. The word is missing in the Vienna manuscript.

134. Mutati cultus] *Apologia . . . nihil habens neque nasi neque dentis . . . qua respondit . . inuectiuis . . Lei.* Antwerp. M. Hillen. 1520. ff. F^4 v°. and G. Not in LB.

135. describetis] Merula's reading makes better sense than that of the Vienna manuscript, in spite of the contrast with *tibi* in line 133, the injunction being addressed to Erasmus' executors. But it is noticeable that both attach the words to the preceding sentence; it is first separated by Scriverius. Beatus Rhenanus supplies the description in iv. 529 seq.

138. abhorrens . . . liberioris] taken almost verbally from the *Spongia*, written in the summer of 1523. LB. x. 1663 F–1664 A.

grauemque ob hanc rem inuidiam sustinuit a barbaris et monachis. Vsque ad annum quinquagesimum nec impetiuerat quenquam, nec impetitus est a quoquam stylo. Idque habebat sibi propositum omnino stylum incruentum seruare. A Fabro primum est impetitus; nam Dorpiana orsa suppressa sunt. In respondendo semper erat ciuilitate. Lutherana tragoedia onerauerat illum intolerabili inuidia; discerptus ab vtraque parte, dum vtrique studet consulere. Augebo catalogum operum meorum; ex hoc quoque multa colligentur. Scripsit ad me Gerardus Nouiomagus quosdam meditari vitam Erasmi, partim carmine, partim oratione. Ipse cupiebat instrui secreto; sed non ausus sum mittere. Si contingat cum illo colloqui, poteris illi communicare. Nec tamen expedit aliquid tentare de vita, nisa res ipsa vrgeat. Sed his de rebus fortassis alias, aut etiam coram.

Haec vbi scripsissem, venit Berckman onustus mendaciis. Scio quam sit difficile continere arcanum; tamen vni tibi credo omnia. Celebraui Viandulum nostrum; Liuinus exhibebit libellum: hortare Ceratinum vt si quando relegat auctorem annotet aliqua. Fauendum est Frobenio; ego non possum illi semper adesse. Et eius causa grauor magna inuidia. Nosti quam sint figuli. Rursum vale.

III. Beatus Rhenanus to Hermann of Wied.

Origenis Opera 1536 (*a*). Schlettstadt.
Lond. init.: LB. i. init. 15 August 1536.

[The following sketch of Erasmus' life occurs in the preface contributed by Beatus Rhenanus to the edition of Origen (*Opera latine, studio et labore D. Erasmi Roterodami partim versa, partim recognita.* Basle. H. Froben and N. Episcopius, Sept. 1536, 2 vols. fol.) on which Erasmus had been engaged in his last years. It was intended for dedication to Hermann of Wied, Archbishop of Cologne, who had shown Erasmus some attention through Cornelius Agrippa in 1533, and seemed likely to become a liberal patron; and the intention was carried out after his death by Beatus Rhenanus, who had doubtless taken no light part in the work.

As early as 1537 this extract from the preface was included with other matter illustrative of Erasmus' life in a pirated edition of Erasmus' *Catalogi duo* published at Antwerp. It was afterwards enlarged by Beatus Rhenanus into the short biography prefixed to the collected edition of Erasmus' works, which follows it

150. a quoquam *O*: vnquam *a*. 153. ciuilitate *O*: ciuilior *a*. *O*[1] *addit in margine: Sic in Autographo erat; voluit addere* praeditus, *vel scribere* ciuilior. onerauit *a*. 156. ad me *O*: iam mihi *a*. 157. partim carmine . . . 158 secreto *om. a*. 159. Nec . . . 160 vrgeat *om. a*. 162. Bircman *a*. 164. Viamdulum veserum *a*. 167. Rursum *om. a*.

149. Vsque...seruare] *Cf.* i.p.21.27–36. This passage is plainly a reminiscence.

154. Augebo catalogum]. Cf. i. introd.

162. Haec vbi scripsissem] This concluding passage is properly a postscript to the letter to Goclen. But as Erasmus passes into the first person at the end of the *Compendium* it may be retained here.

164. Viandulum] Erasmus' *Paraphrasis in tertium Psalmum* is dedicated to Melchior Viandal with a preface dated 25 Feb. 1524.

here. It appears from BRE. 300 and 338 that both prefaces were submitted to, and perhaps revised by, Boniface Amorbach.]

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI EIDEMQVE ILLVSTRISSIMO PRINCIPI, DOMINO HERMANNO, SANCTAE COLONIENSIS ECCLESIAE ARCHIEPISCOPO, SACRI ROMANI IMPERII PER ITALIAM ARCHICANCELLARIO, PRINCIPI ELECTORI, VVESTPHALIAE ET ANGARIAE DVCI LEGATOQVE NATO AC PADELBORNENSIS ECCLESIAE ADMINISTRATORI, BEATVS RHENANVS SALVTEM D.

. . . . Haec et alia quae tua amplitudo dexterrime gessit, haud ignorabat sagacissimus vir Erasmus Roterodamus, imo celebrandis virtutibus tuis campum destinauerat praefationem in Origenis opera, qua tibi labores suos extremos nuncupare, ceu dicere coeperam, in animo habebat. Sed priusquam hoc faceret, morbus validissimus ei mortem accelerauit. Redierat Friburgo Brisigauorum Basileam anno superiori, quum vt Ecclesiastae siue operi De ratione concionandi typis Frobenianis aedundo praesens adesset, ac partem restantem illic absolueret (nam deerat ad finem aliquid), tum vt valetudinem aduersam qua Friburgi laborare coeperat, caeli mutatione discuteret. Neque enim discessit quasi non rediturus, quum illic vt in ditione inuictissimi Romanorum, Hungariae, Bohemiaeque Regis Ferdinandi, qui virum eius reipublicae primoribus per literas accurate commendauerat, quum primum illuc se conferret, lubentissime vixerit toto septennio, non solum optimo cuique eius academiae charus, verumetiam magistratibus ciuibusque haud vulgariter amatus atque reuerentissime cultus. Sed quum ab illustrissima Hungariae Regina Maria ac aula Brabantica iterum ac iterum vocaretur, misso pridem viatico, cogitans ille de fide sua liberanda, qua reditum in inferiorem Germaniam certo foret non semel pollicitus, supellectilem suam omnem Friburgo Basileam curauit auehendam, vt illinc in Brabantiam quum visum esset secundo Rheno nauigaret. Hoc molientem et aestatis tempore satis commode habentem articularis morbus, quo Friburgi conflictatus ante fuerat, sic hominem lecto sub autumnum rursus affixit, vt hunc raro sit egressus, cubiculum semel tantum. Et tamen in tantis membrorum cruciatibus, si quando vel minimum conquieuissent, nunquam scribere destitit. Testis est commentariolus De puritate ecclesiae, et haec Origenis recognitio.

Tandem viribus paulatim deficientibus, mensem enim ferme integrum dysenteria laborauit, quum sentiret iam instare vitae finem, extantibus vt semper claris Christianae patientiae et animi religiosi documentis, quibus in Christum se spem omnem figere testabatur, assidue clamans, 'O Iesu, misericordia; Domine libera me; Domine fac finem; Domine miserere mei,' et Germanica lingua 'Lieuer

Got,' hoc est 'Chare Deus,' quinto eidus Iulias sub mediam noctem vita functus est. Nec alias emisit voces, ratione vsus integra vsque ad supremum vitae exitum. Impatientiam autem in soluendo naturae debito ostendere esse debet a Christiano prorsus alienum, quum mors piorum nihil sit nisi transitus ad vitam meliorem, et qui moriuntur non moriantur sed praecedant nos eodem peruenire cupientes, vt est apud Septimium Tertullianum. Paucis ante diebus quam vita defungeretur, quum Bonifacius Amerbachius, Hieronymus Frobenius et Nicolaus Episcopius, amici selectiores, illum officii gratia simul inuiserent, cubiculum ingressos trium amicorum ad consolandum Iob venientium admonuit, vbinam scissae vestes essent ac cineres capitibus inspergendi quaerens. Hoc autem anno se moriturum ante multos menses vaticinari solet, et triduo primum, deinde biduo mortem praedixit. Quam publicum sui desiderium reliquerit, testis fuit frequens ad supremo visendum defuncti corpus concursus. Elatus est humeris studiosorum ad aedem cathedralem, atque ibi iuxta gradus quibus ad chorum (vt vocant) ascenditur in sinistro templi latere, vbi sacellum fuit D. Virgini sacrum, honorifice sepultus. Nam in pompa funebri non consul modo, sed etiam e senatoribus plerique visebantur; academiae professorum ac studiosorum aberat nemo.

Fuit in vita quum in studiosos inopia pressos, tum in caeteros subsidio dignos, quoties occurrissent, admodum liberalis. Nec dissentit a consueta benignitate suprema hominis voluntas. Testamentum enim condidit Romani Pontificis Clementis, Imp. Caes. Caroli Aug. ac magistratus Basiliensis diplomatibus munitus, in quo clarissimum virum Bonifacium Amerbachium iureconsultum nominatum haeredem fidei commisso de bonis suis in pauperes aetate valetudineue infirmos, in puellas nupturas, vt harum pudicitiae succurratur, in bonae spei studiosos adulescentes, ac in quosuis huiusmodi dignos auxilio distribuendis collocandisque onerauit, adiunctis eidem duobus executoribus, Hieronymo Frobenio Nicolaoque Episcopio. Quid hoc testamento sanctius esse potest aut magis Christianum? Alii construendis ornandisue basilicis sua dicant, Erasmus maluit in viua Dei templa superanteis a morte facultates conferre. Legata porro aliquot amicis coniunctioribus reliquit, at haeredem ipsum certis quibusdam rebus τὸ τοῦ πηγασιανείου δόγματος τέταρτον, quam Trebellianicam iureconsulti hodie appellant, non aequantibus iussit esse contentum, cui sane voluntas tanti viri praeceptoris et amici omni iure est antiquior.

70. at *scripsi*: ad *a*.

---

41. Tertullianum] *Lib. de Patientia*, 9.

Vixit ad septuagesimum annum, quem communem humanae vitae terminum regius propheta Dauid statuit, aut certe non multum est supergressus; nam de anno quo natus est apud Batauos nobis non constat, de die constat, qui fuit ad quintum calend. Nouembreis, Apostolis Simoni et Iudae sacer. Apud Dauentriam primum posuit in literis tyrocinium, vtriusque linguae rudimentis imbibitis sub Alexandro Hegio Vuestphalo, qui cum Rudolpho Agricola recens ex Italia reuerso amicitiam contraxerat et ab eodem Graece docebatur; nam huius literaturae peritiam ille primus in Germaniam importauit. Terentii comoedias puer non secus tenebat ac digitos suos; memoria nanque fuit tenacissima, ingenio perspicacissimo. Exceptis rudimentis plane dici potest in literis αὐτοδίδακτος; nam quod in Italiam iam natu grandior profectus est post regii apud Anglos medici filios, Archiepiscopi quoque S. Andreae in Scotia qui tum Senis degebat aliquandiu praeceptor, nobilissimae regionis visendae causa fecit, non vt professoribus operam illic daret. Neque enim Bononiae quenquam publice praelegentium audiuit, sed Pauli Bombasii qui sub Leone postea Romae periit amicitia contentus, domi studiis suis inuigilabat; Adagiorum opus tum colligens, quod paulo post Aldo Manutio dedit excudendum. Quae res fecit vt Venetias adiret, vbi Marco Musuro atque Scipione Carteromacho viris doctissimis familiariter vsus est; quos ambos non semel consuluit, si quis nodus incidisset, horum eruditionem ac candorem apud amicos commendare solitus. Hieronymo Aleandro Mottensi trium linguarum peritissimo, qui hodie Brundusinae ecclesiae Archiepiscopus praesidet, longe familiarius coniunctus fuit, vt puta contubernali in aedibus Aldinis; qui scit me vera prodere. Praeter hos et Ambrosium Nolanum medicum ac Baptistam Egnatium ibidem amicos habuit. Romae postea Cardinalibus Raphaeli Reario atque Ioanni Medicae, qui mox Iulio II P.M. successit Leonis decimi vocabulum nactus, gratissimus fuit. Docuit Louanii, Cantabrigiae in Anglia, Lutetiae etiam priuatim, vbi theologiae dedit iuuenis operam. Pileum deinde doctoralem, quum in Italiam iret, in Taurinensi Academia accepit. Patronos ac Moecenates habuit Henricum a Bergis episcopum Cameracensem, Guilielmum Montioium, atque omnium liberalissimum Guilielmum Vuaramum, archiepiscopum Cantuariensem, Angliae primatem, cuius in libris suis saepe mentionem facit; amicos, in Britannia Ioannem Coletum, Grocinum, Latumerum, Linacrum, Thomam Morum; Antuerpiae Petrum Aegidium, Conradum Gochlenium Louanii. Corpusculo fuit satis compacto, sed quod esset tenerrimae complexionis, et minimarum etiam rerum mutatione (puta vini, cibi caeliue) facile offenderetur.

114. Cochlenium *a*.

In literis assidue versabatur infatigabili studio. Testantur hoc tot ab illo conscripti libri, quorum nomina recensere non est opus, quum ipse suarum lucubrationum catalogum aediderit annis superioribus ad Ioannem Botzheimium. Basileae vixit apud Ioannem Frobenium aliquandiu, deinde in alteris eiusdem aedibus seorsum habitauit; tandem Friburgo reuersus apud Hieronymum Ioannis filium vita functus est. . . . . . Ex Selato, veteri munimento Romanorum, quod aucto vocabulo Germani Selatistadium dixere et per collisionem hodie Sletstadium, decimooctauo Calend. Septembreis anno a partu Virginis matris M.D. XXXVI.

IV. Beatus Rhenanus to Charles V.

Erasmi omnia opera, 1540, i. f° A^2 (*a*). Schlettstadt.
Lond. init.: LB. i. init. 1 June 1540.

[Shortly after Erasmus' death, 12 July 1536, the Froben firm determined to undertake an authorized edition of his complete works. Numbers of forgeries were being passed off under his name, and it was desirable for his executors to establish a canon of his writings (BRE. 300 and 302). The *Epistolae* appeared first in 1538 as Vol. III (N^1) and met with such success that they were revised and reprinted in 1541 (N^2). The *Adagia* and *Nouum Testamentum* came next as Vols. II and VI in 1539: and the remaining six in 1540. When the whole was completed, Beatus Rhenanus was commissioned to write a preface, and took the opportunity to enlarge his previous sketch of Erasmus' life (iii).]

INVICTISSIMO IMPERATORI CAESARI CAROLO HVIVS NOMINIS QVINTO PIO FELICI AVGVSTO ETC. BEATVS RHENANVS SELESTADIENSIS S. D.

. . . Natvs est ⟨Erasmus⟩ abaui tui Friderichi III Aug. primis imperii annis ad quintum calend. Nouembres Roterodami in Hollandia tua inferioris Germaniae prouincia; quam olim Bataui possederunt, nunc magis notam studiosis omnibus ob vnius indigenae Erasmi incunabula quam veterum incolarum memoria, quamlibet bellico robore praestantium. Hoc alumno Roterodamum oppidum se semper iactabit et doctis erit commendatum. Proximam sibi laudem vendicat Dauentria, quae puellum adhuc ex aede sacra Traiectensi cantorculum deductum, vbi praecentiunculas obire solitus

9. cantorculum] Erasmus' master in music was the famous Jacob Obrecht or Hobrecht († 1505), organist of Utrecht Cathedral, whose career has been the subject of much research. He afterwards held musical posts in Cambray Cathedral, 1483–5, in St. Donatian's at Bruges, 1489–90, in Antwerp Cathedral, 1491–1504. Between 1498 and 1501 he reverted at intervals to Bruges, retaining nevertheless his position at Antwerp. In 1504 he went to Italy for his health and entered the court of Hercules of Ferrara, but died in the following year of the plague. See Glareanus, *Dodecachordon*, Basle, 1547, pp. 256, 296, 456; Fétis, *Biogr. Univ. des Musiciens*, vol. vi; E. Vander Straeten, *La Musique aux Pays-Bas*, vol. iii, pp. 182–90; and ADB., where on the ground of certain difficulties it is suggested that two

phonascis etiam tenuissimae vocis gratia pro more templorum cathedralium inseruierat, instituendum suscepit. Praeerat illic ludo literario tum Alexander Hegius Vestphalus, homo bonarum literarum minime expers et Graecarum nonnihil peritus, Rudolpho Agricola communicante; cuius amicitia familiariter vtebatur nuper ex Italia reuersi, vbi Guarinum Veronensem Ferrariae profitentem et alios aliquot eruditione celebres audiuerat. Ingenium Erasmi mox eluxit, quum statim quae docebatur perciperet et fideliter retineret, aequales suos omnes superans. Erat tum inter eos quos illic Fratres vocant, non quidem monachos sed contubernii ratione et vestitus simplicioris et vniformis conuenientia monachis similes, Ioannes Sintheimius, vir probe literatus vt illa ferebant tempora; testantur id commentarii grammatici quos aedidit, magnum ea tempestate nomen in scholis Germaniarum consequutus. Is delectatus Erasmi profectu, nam coenobitae isti palliati quibusdam scholasticorum classibus praesunt et publice docent, complexus aliquando puerum 'Macte ingenio, Erasme,' inquit, 'tu ad summum eruditionis fastigium olim peruenies,' simulque osculum dedit et dimisit. Non fefellit hoc augurium, quod omnibus constat. Orbatus autem vtroque parente paulopost, vt tutor omne procurationis onus discuteret, eius improbitate in coenobium canonicorum, quos addita Latina interpretatione regulares appellant, ex Dauentriensi schola monachorum omne genus fertilissimo seminario detrusus est. In eo loco Guilielmum Hermannum Goudensem literis deditissimum iuuenem aliquot annis studiorum sodalem habuit, cuius extat Odarum Sylua. Hoc socio adiutus et accensus nullum Latinorum autorum volumen non excussit. Diu noctuque erant in literis. Tempus quod aequales alii iocis somno comessationibus ignauiter absumebant, hii duo libris euoluendis et exercendo stilo impendebant.

Audita Erasmi fama Cameracensis antistes Henrichus, ex Bergensium regulorum familia prognatus, iuuenem iam sacris initiatum ad se vocat, adornans iter in Italiam Romamque petiturus. Videbat enim Erasmum valere literis, valere eloquentia, moribus ingenuis praeditum, epistolis eleganter scriptis id docentibus; vnde quum vsui tum ornamento comitatui suo esse posset, si cum Pontifice

---

persons of the same name have been confused.

For Erasmus' feeling towards musicians Opmeer, *Opus Chronographicum*, Antwerp, 1611, i. p. 426, has the following anecdote: 'Dum vero aetate maturior se subinde cum sodalibus musica oblectaret Erasmus, finito carmine folia quibus inscriptum erat notulis illud, solitus erat in aera proiicere, addens, "Tam leuis cantorum grex esse solet moribus."' Cf. ii. 32 n. Glareanus, *op. cit.*, pp. 120 and 134, mentions some of Erasmus' favourite tunes.

25. Macte ingenio] Melanchthon tells a similar story of Rudolph Agricola and Erasmus in his *Declamatio de Erasmo* delivered in 1557 (CR. xii. 266). The incident can hardly have occurred twice. Beatus Rhenanus is the better authority.

Romano, si cum Cardinalibus agendum foret. Verum quid interuenerit quo minus ea profectio sit ab Episcopo suscepta, mihi non liquet. Certe Guilielmus ipse valde doluit ereptum sibi Erasmum; sic enim in oda quadam canit:

At nunc sors nos diuellit, tibi quod bene vertat,
Sors peracerba mihi.
Me sine solus abis, tu Rheni frigora et Alpeis
Me sine solus adis.
Italiam, Italiam laetus penetrabis amoenam. Et reliqua.

Quanquam vero de Roma adeunda consilium mutauit Cameracensis Praesul, tamen Erasmum in aula sua retinuit, ingenii suauitate et praestantia ac candore iuuenis delectatus. Hicque ille in multorum amicitiam sese insinuauit vere ἐράσμιος, in primis Antonii abbatis apud diuum Bertinum, qui ex eadem Bergensium gente ducebat originem, et Iacobi Batti, qui senatus oppidi Bergensis fuit a secretis, ad quem tot eius extant epistolae, qui postea apud Annam Bersolam, Adolphi principis Veriensis matrem, diu vixit in summo honore. At Cameracensis, felicissimum Erasmi alumni sui ingenium contemplatus, haud grauatim eum sumptibus instruxit, vt Lutetiam proficisceretur et illic theologiae, quam scholasticam vocant, daret operam. Ergo Scotista factus est, in collegio Montis agens; nam inter theologos disputatores Ioannes ille Dunsius Scotus ab acumine ingenii maxime praedicatur. Quumque vitam collegiaticam duriorem experiretur, non inuitus emigrauit ad Anglum quendam generosum, adulescentes duos generosos secum habentem; Montioium alterum ex illis fuisse coniicio. Videbant enim Angli inter professores bonarum literarum in tota academia Parisiensi nullum existere qui vel eruditius posset vel fidelius docere consuesset. Nam Faustus Andrelinus, alioqui carminibus magna cura pangendis intentus, defunctorie profitebatur, iocis quibusdam magis festiuis quam doctis plausum rudium auditorum captans. Gaguinus obeundis legationibus ad exteros principes occupatus erat, in istis studiis non ita prorsum absolutus; nec docebat publice.

Atque hinc coepit Erasmus in Anglia innotescere. In quam insulam paulopost ipse concessit a discipulis illis suis domum regressis inuitatus. Vbi quum aliquandiu mansisset, in reditu apud Douariense littus a telone fortunis propemodum omnibus exutus est,

52. adis *Hermanus*: abis *a*.

49. At nunc] Herman's Ode 2; cf. Verg. *Ecl.* 10. 47, 8.

68. Anglum] Cf. Epp. 58 and 79 introd., which if rightly dated show that Beatus Rhenanus was wrong in supposing that Erasmus left Montaigu to go to Mountjoy.

71. Parisiensi] Beatus Rhenanus' own residence at Paris University was from 9 May 1503 to the autumn of 1507.

75. Gaguinus] Gaguin's embassies were all discharged before Erasmus came to Paris. Cf. Ep. 43 introd.

ac nondum nauem ingressus naufragium fecit, quod complusculos aureolos vltra praescriptum numerum et sine regio diplomate (nihil periculi nisi in Britannica moneta a Montioio et Moro persuasus, imprudens legum Anglicarum) efferre tentasset. Quae iniuria vtcunque mussitanda fuit; nec enim erat vllum remedium obstante lege. Nec tamen hoc damnum vel alienauit animum Erasmi vel deterruit quo minus in Angliam saepius postea redierit. Abundare tum coeperat ea prouincia viris doctissimis, Guilielmo Grocino, Thoma Linacro, Guilielmo Latimero, qui in Italia literis operam dederant, vtriusque linguae peritia celebres; item Ioanne Coleto, Thoma Moro, Richardo Pacaeo et Cutberto Tonstallo, a quibus omnibus certatim amabatur; vt de episcopis nihil dicam, quorum vt quisque erat literarum callentior, ita pluris Erasmum faciebat et benignius tractabat. In academia Cantabrigiensi docuit aliquandiu; idem et Louanii fecit, quum apud Ioannem Paludanum eius scholae rhetorem diuersaretur. Demum persuasus ab amicis, quo tandem Italiam videret, cuius miro desiderio semper tenebatur (nec immerito, quando totus hic orbis ea regione nihil modis omnibus cultius habet), cum filiis Baptistae Boerii Genuensis, regii in Britannia medici, Ioanne et Bernardo Bononiam profectus est; non vt paedagogus, nam morum curam exceperat, nec vt praeceptor, sed vt inspector futurus ac studiorum viam commonstraturus, teste epistola ad Botzhemium; vbi inter professores Paulum Bombasium amicum habuit, hominem niuei pectoris et eruditum, qui vicissim ingenio ac doctrina Erasmi mirifice delectatus est. Iam enim obierat Beroaldus, professorum sui temporis Achilles, et Baptista Pius antiquitatem infeliciter aemulatus Oscos et Volscos somniabat. In itinere cum socio Anglo Taurini in Alpibus Cotiis theologiae doctor factus est. Itaque dignitatem et eruditionem in Italiam importauit, quam caeteri inde reportare consueuerunt.

Dum Bononiae volumen Adagiorum pridem coeptum absoluit (nam breue et rude specimen operis futuri Lutetiae ante multos annos aediderat), cultum canonicorum coenobiticum, quo hactenus vsus fuerat, huiusmodi de causa mutare coactus est. Mos est eius vrbis haudquaquam reprehendendus vt si suspicio sit de quoquam

92. Gutberto *a*.

103. epistola] i. p. 4. 12–4.

108. Oscos] 'Monstrosa oratio ... Baptistae, imitatrix ... eius sermonis ... quo ante Decemuiros Volscorum rustici vsi sunt.' Melanchthon, *Declam.* CR. xii. 268. At the Ludi Romani held in 1514, a skit on Pius (cf. Ep. 256) was published, entitled *Osci et Volsci Dialogus*, the speakers using pseudo-archaic dialects. The copy sent to Beatus Rhenanus from Rome by Michael Hummelberg on 18 Aug. 1514 is at Schlettstadt (Cat. Rhen. 197). Cf. also Froben's preface to Hadrian de Castello's *De Sermone Latino*, addressed to the Literary Society of Schlettstadt, 4 June 1518: 'scitis quemadmodum anno superiori Roma Baptistam Pium, delitias suas, Osci et Volsci dialogo quem legistis Ludis Pontificiis publice recensito ὥσπερ ἐξ ἁμάξης riserit.'

infecto peste, chirurgus ad hoc constitutus statim accersatur. Is, vt commodius ab obuiantibus et praetereuntibus deuitari possit propter contagium exitiabile, solet albam mappulam ab altero humero transuersim pendentem gestare et virgam in manu. Forte fortuna die quodam, nescio quid acturus, Erasmus per plateam oppidi infrequentiorem solus incedebat in cultu suo canonicali, quemadmodum consueuerat. Ibi duo tresue iuuenes imperiti obuiam veniunt; et omophorio candido conspecto pestis exploratorem illum rati, quum in via pergeret Erasmus nihil huiusmodi suspicans, correptis saxis vim minati sunt et conuitiis impetiuerunt, intra verba tamen grassati. Causam indignationis demirans inquirit. Aiunt de aedibus prospicientes, qui rixantes audierant, scapularem illam vestem eos prouocasse nodo substrictam ad latus, deceptos ob cultus similitudinem, qui putarint eum ab infecto aliquo redire nec de via decedere velle. Proinde ne simile periculum deinceps incurreret, Erasmus ad Iulium secundum, Pontificem Max., misit supplicem libellum, quo sibi religiosi cultus vtendi aut non vtendi gratiam faceret. Id promerentibus suis singularibus virtutibus haud grauatim concessum, modo veste sacerdotali vteretur; quod Leo decimus dein accedentibus aliis etiam iustis causis, non tam ad vitae institutum quam ad illustrandam Erasmi existimationem pertinentibus, in plenissima (quod aiunt) forma corroborauit: omnibus et singulis specialiter et expresse derogans, quae (vt verbo dicam) quomodocunque obstarent, tenores obstantium quorumcunque pro sufficienter expressis enumeratisque habens. Ecquis autem dubitat Pontifices Max. in huiusmodi humanis constitutionibus plurimum posse, quum iuris interpretes iisdem in ea, quae vel iuris diuini sunt vel gentium, interpretanda moderandaque non parum concedant; imo in omnibus, exceptis fidei articulis, liberam ex causa disponendi dispensandique, vt ipsorum verbo vtar, potestatem esse tradant?

Ad vmbilicum perducto opere Prouerbiorum scripsit Aldo Manutio, an librum excudendum formis suscipere vellet. Is respondit id se lubenter facturum. Venetias delatus, quum in officinam venisset, diu coactus est expectare donec ad colloquium admitteretur; cum quia Aldus recognoscendis archetypis operarum laboribus formulas stanneas tumultuarie concinnantium occupatus

---

132. Iulium] Cf. a letter of Beatus Rhenanus (23 June 1540) to the Basle printers, 'In primis cogitate an illud sit e dignitate rei quod de dispensatione a Iulio II impetrata admiscui.' *I. Lipsii epistolarum decades xiix.*, 1621, p. 102. But see Ep. 226.

135. concessum] Cf. Ep. 296. 186 n. and BRE. 338 (28 July 1540), Suspicor Erasmum nihil habuisse a Iulio II; alioqui Leo eius rei meminisset; meaning perhaps that Erasmus had no written dispensation from Julius. Ep. 226 probably indicates that the formalities were not concluded in 1511.

139. specialiter] These lines are quoted from Leo's Brief, 26 Jan. 1517, which is at Basle. See Vischer, *Erasmiana*, p. 28.

erat, tum quia putabat eum esse ex vulgaribus salutatoribus vnum, qui magis curiositatis studio quam auxilii vel consilii praebendi causa assidue ventitando homini aliis rebus intento nunquam non molesti erant. Vbi cognouit Erasmum esse, veniam precatus suauissime eum complexus est, et in aedibus Andreae Asulani, famigerati illius mancipis, soceri sui, secum tenuit, vbi contubernalem habuit Hieronymum Aleandrum Mottensem eruditione trilingui nobilem, nunc Cardinalem; inter alios etiam amicitia Pauli Canalis patritii, Ambrosii Nolani medici praestantis, Baptistaeque Egnatii familiariter vsus, nec adeo breui tempore; nam et Euripidis tragoedias duas, Hecubam et Iphigeniam in Aulide, recognitas hic denuo aedidit, et Terentii Plautique comoedias habita carminis ratione castigauit. Sub id tempus Alexander, Iacobi Scotorum regis filius, Patauii literis operam dabat, Raphaelis Regii auditor, et iam ecclesiae diui Andreae in Scotia archiepiscopus. Is Erasmum sibi in rhetoricis praeceptorem asciscit, cum quo postea Senas commigrauit. Boerios enim discipulos post vnicum cohabitationis annum dudum dimiserat ob patris morositatem. Patauii doctissimorum virorum Marci Musuri Cretensis et Scipionis Carteromachi Pistoriensis vsus est commercio; quorum humanitatem saepe me audiente depraedicare solet, expertus candorem non semel, dum in corruptis Graecorum autorum exemplaribus manu descriptis, quorum magnam partem Aldina bibliotheca suppeditabat, videlicet Pausania, Eustathio, Lycophronis interprete, Euripidis, Pindari, Sophoclis, Theocriti similiumque commentariis, horum exquirit iudicium. Nihil erat tam reconditum quod non aperiret, nec tam inuolutum quod non expediret Musurus, vere Musarum custos et antistes. Omnia legerat, excusserat omnia. Schemata loquutionum, fabulas, historias, ritus veteres ad vnguem callebat. Hanc tam consummatam eruditionem etiam insignis pietas commendabat, dum patrem Graeculum iam grandaeuum amanter seduloque fouet. Scipionem multiplicis doctrinae et ingenuitatis dotes exornabant. Vterque Romae periit, sed Musurus a Leone Pontifice Monouasiensem Archiepiscopen iam nactus.

Dum agit Senis Erasmus in aedibus Praesulis diui Andreae quem instituebat, cuius indolem saepe laudauit—et illum vera dixisse magis appareret, nisi cum patre rege latus eius claudens in praelio, quo exercitus Henrici Britanniae regis, cuius soror huic coniunx erat, tum in Belgica agentis et Tornacum instigante Iulio secundo Pontifice Max. obsidentis, cum Scotis irruentibus qui Galliarum partes fouebant, concurrit, clarissimus iuuenis paulopost caesus esset—dum illic, inquam, in Etruria agit Erasmus, commeatum impetrauit vicinam Romam inuisendi. Ibi dici non potest quanto

plausu quantoque gaudio literatorum hominum sit exceptus, non mediocrium tantum sed et eorum qui cardinalitia dignitate praefulgebant; in quibus praecipuus Ioannes Medices, qui in Iulii II demortui locum suffectus Leonis decimi nomen obtinuit, et Dominicus Grimanus Venetus, atque Aegidius Viterbiensis trium linguarum peritissimus, tres quidem egregii heroes fouendis studiis nati ac dediti, in quibus adeo non vulgariter excellebant. Vidit, vt audire memini, et Thomam illum Phaedram facundia extemporali incomparabiliter eloquentem, qui ludis et comoediis recensendis priscam antiquitatem repraesentabat. Vidit et alios professores. Oblata est Poenitentiarii dignitas, si Romae manere vellet, via futura ad altiora conscendendi; nam emolumentum non contemnendum inde esse poterat. Sed redeundum fuit ad Archiepiscopum, cum quo postea denuo Romam adiit, quam nobilissimus adulescens videre cupiebat prius quam in Scotiam suam rediret; nec Roma sola (quanquam dissimulato Archiepiscopi fastigio, ne cuiquam molestus esset) sed vlterior illa pars Italiae Cumas vsque perlustrata ac antrum Sibyllae subintratum, quod illic ab accolis etiamnum ostenditur.

Post discessum antistitis ecclesiae diui Andreae, veterum amicorum memoria, quos in Britannia reliquerat, in causa fuit Erasmo cur reditum in patriam et ipse maturandum duceret. Itaque per Alpes Rheticas Curiam primum, deinde Constantiam ad lacum Brigantinum profectus, transito Lentiensium tractu qui sunt ad Martianae syluae initium, quod priscis Orcynium fuit, per Brisigauos Argentoratum venit, vnde sequundo Rheno in Hollandiam vectus est. Mox amicis suis Antuerpiae et Louanii salutatis Angliam adit. Tenebatur desyderio Ioannis Coleti theologi, qui Londini Decanus erat apud diuum Paulum, Grocini, Latimeri, Linacri, quorum ante meminimus, et praecipue Thomae Mori. Vetus Mecoenas erat Guilielmus Vuaramus, Cantuariensis archiepiscopus, totius Angliae Primas et eius regni Cancellarius, hoc est iudex summus, qui omnes episcopos eius insulae sua liberalitate vicit. Hic et pecuniam dedit et praeterea sacerdotium ecclesiae Aldingtonensis in agro Cantuariensi; quod quum religione Erasmus obstringeretur quo minus statim acciperet, emolumentis integris potius ad pastorem pertinentibus, qui praesens diu noctuque subiectam plebem institueret, id quod nullus inficiari potest, ad cunctabundum Cantuariensis 'Quis' inquit 'te aequius ex ecclesiastico prouentu viuat, qui scriptis tuis vtilissimis ipsos ecclesiarum praefectos presbyteros instruis, doces, adiuuas vnus omnes? nec illos tantum, sed et cunctas vbique terrarum ecclesias, quibus illi singulis singuli duntaxat praesint et prosint.' Sane plus semel Erasmum dicere memini principum esse debere officium, vt propria liberalitate studiosos iuuent; sed illos suis impensis parsuros

ad sacerdotiorum collationem confugere, ad quae accipienda sectatores disciplinarum cogi, vt ocium literarium tueri queant. Caeterum vt Montioium inscriptione Prouerbiorum honestauit, et Ioannem Coletum, nouae scholae Londini institutorem, libris Copiae duplicis, verborum et rerum, ad quem ludens aliquando dixit se pauperem plane factum emissa vtraque Copia; ita praestantissimum Mecoenatem suum Guilielmum Vuaramum recognitione Hieronymianarum praecipue lucubrationum immortalitati consecrare statuit.

Opus Adagiorum, Aldum aemulatus, flagitantibus studiosis Ioannes Frobenius typis suis non infeliciter excuderat; qua arridente aeditione, simul officinae diligentioris celebritate motus Erasmus, quum alterum Prouerbiorum exemplar cum accessione pridem Badio promissum et destinatum, adiunctis aliquot Plutarchi libellis recenter versis, Francisci Pircmanni consilio Basileam aberrasse cognouisset, et illic omnes diui Hieronymi lucubrationes sub Frobenianis praelis esse, ipse quoque eodem se contulit, simulans iter ad Vrbem voti soluendi gratia. Nec fuerat vanus rumor. Pridem enim Ioannes Amerbachius absolutis Ambrosii Augustinique libris totum se comparauerat ad castigationem voluminum Hieronymi, vndique conquisitis vetustis exemplaribus, et doctis viris conductis qui Graecas dictiones passim restituerent; de quorum numero fuit Ioannes Reuchlinus iureconsultus, qui e lexicis vacuas lacunas replere conabatur; cui successit felicior castigator Ioannes Cono Norimbergensis, instituti Dominicani, qui meliorem viam sequutus, e vestigiis antiquorum codicum ea, quae vel deerant vel erant deprauata, diligenter reponebat. Idque poterat homo propemodum Graece quam Latine doctior, versatus nimirum in optimis autoribus, aliquot annis excellentissimorum in Italia professorum Musuri et Scipionis, quorum ante meminimus, atque Ioannis Cretensis minime poenitendus auditor. Et iam defuncto patre, Bruno et Basilius filii vna cum Ioanne Frobenio Hieronymi informationem aggressi erant, et in Prophetis aliquo vsque progressi. Erasmo nouo hospiti statim in aedes Frobenianas recepto placuit aeditionis nitor, sed inprimis incredibilis fratrum Amerbachiorum in castigando sedulaque diligentia. Ipse ergo siquando consulebatur,

260. Reuchlinus] in July and August 1510. Cf. RE. 114 and 118; MHE. i. 1.

268. Cretensis] John Rhosus or Gregoropoulos, a native of Crete, where he was a pupil of Aristobulus Apostolius, afterwards Abp. of Monembasia. He came to Italy as a copyist and settled at Venice. Gardthausen, *Griech. Palaeographie*, pp. 326, 7, gives a long list of MSS. copied by him between 1447 and 1500, and Morelli mentions one of 1514. He was a close friend of Musurus, and worked with the Cretan printers, Nic. Blastus and Zach. Kallierges, to whose edition of the *Etymologicon Magnum*, Venice, 8 July 1499, he contributed verses. Afterwards he joined Aldus and was one of the chief founders of the Academia. See Legrand (xv^e), ii, where some letters to him are printed; and Morelli, *Aldi tria scripta*, pp. 50–3.

vbi iudicio opus erat propter exemplarium variationem, nusquam deerat. Verum Epistolarum volumina sibi peculiariter vendicabat, partim absoluendis scholiis, quae iam pridem coeperat, partim nouis addendis et argumentis adscribendis occupatus. Hic labor non erat exiguus. Accessit longe maior. Desiderabant studiosi Galliarum et Germaniarum seorsim aedi Nouum Testamentum Graece, quod cum Veteri Venetiis coniunxerant. In id olim scripserat Annotationes, Laurentium Vallam imitatus. Eas quum reperisset inter schedas suas, tumultuarie recognouit et auxit inter praelorum strepitus. Nec deerant qui ipsum Nouum Testamentum elimandum putarent, vulgo Christianorum, vt videtur, scriptum vel potius versum. Et haec monentibus pro sua facilitate paruit. Hunc vero laborem Leoni x Pont. Max. inscripsit, et quidem merito primarium nostrae religionis instrumentum summo eiusdem praesidi. At Hieronymianorum operum recognitionem Cantuariensi archiepiscopo Vuaramo consecrauit, aeternum obseruantiae singularis monumentum.

Rediit tum in inferiorem Germaniam propter negocia, ac non ita diu post ad nos reuersus commodum illuc recurrerat, quum Maiestas tua Romani Imperii fascibus, cuius nobis ab ipsis Gothis, Theodoricho illo Veronensi et caeteris, antiquitas, apud Aquas Grani inauguraretur. Mox Coloniae Vbiorum adfuit sub conuentum Vuormaciensem, in ordine eorum qui tibi sunt a consiliis spectabilis; nam in horum coetum iampridem a te prudentissime erat ascitus, adhuc viuente Ioanne Syluagio summique Cancellarii munus obeunte. Solutis comitiis Vangionum et vrbe Tornacensi recepta, quum in Hispanias ex Brabantia Maiestas tua esset regressa, Basileam repetiit Erasmus iterum aediturus Adagiorum Chiliadas et Paraphrases Paulinas atque Euangelicas absoluturus; quas dubium est maiorene studiosorum applausu orbis exceperit an maiori alacritate ipse scripserit. 'Hic sum' inquit 'in meo campo.' Et sic erat. Inspiciebat veteres maxime interpretes, ex nostris Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, Hilarium, ex Graecis Chrysostomum et huius imitatorem Theophylactum; ipse stilum accommodabat tantum. Ex hiis vnam Maiestati tuae inscripsit, nempe primam quae est in Euangelium Matthaei, et postremam germano tuo Caesari Ferdinando; nam qui te iuuenem summopere veneratus est tot regnorum haeredem, qui minus suspiceret ad fastigium Romani

280. Venetiis] Perhaps a reference to Aldus' proposal to print the Bible in Hebrew, Greek, and Latin, which was commenced in 1501, but not carried out. See Renouard, *Annales*, third edit. pp. 261 and 388–9. The Aldine Bible in Greek was not printed till Feb. 1518; it embodies Erasmus' text of N.T. No earlier Venetian edition of the Bible in Greek is known.

293. Theodoricho] The Ostrogothic king, † 526. For his connexion with Verona see Bryce, *Holy Roman Empire*, p. 28. note c.

Imperii concordibus Principum suffragiis euectum, aulae tuae dicatus honestissimoque officio obstrictus? Iuueni adhuc Institutionem Principis Christiani parauit sanctis caeterum breuibus aphorismis comprehensam, libellum, ita me Deus amet, in quo velut in speculo destinatus summarum rerum administrationi vel ipse functiones Christiano dignas addiscat, vel huic additus praeceptor intueatur qualibus doctrinae elementis puerilis regum animus, dum etiamnum tener est, imbui debeat. Siquidem hoc Erasmus semper studio habuit, nobilissimam Austrianam familiam, tot Caesarum parentem, cuius imperium vix Alpibus Iuliis Rheticisque et oceano septentrionali terminatur, omni obsequiorum genere, quae literarum sectatori conuenirent, colere. Docet hoc Panegyricus patri tuo Philippo ex Hispaniis reduci exhibitus et ab eodem perquam amanter susceptus; quod ille officium singulari munificentia censuit prosequendum, tanquam omine quodam felici primus ostendens quantam olim aestimationem essent habitura huius viri scripta, ac tantum non exemplum statuens quod caeteri magnates aemularentur. Nec aliter accidit.

Etenim similem multorum regum et Pontificum Max. benignitatem expertus est Erasmus, vt tuam in primis, Imperator Auguste, vt Ferdinandi nunc Caesaris germani tui, vt Henrichi Britanniae regis eius nominis octaui, a quo viuente etiamnum parente Henricho septimo literis ipsius manu scriptis salutatus est, vt Clementis VII Pontificis Max. Nec alia mente Hadrianus Pontifex fuit, si sacerdotium oblatum vel munus honorarium Erasmus accipere voluisset. Quid porro Erasmo a Francisco Valesio Galliarum rege non expectandum fuit, si animum spectemus et quid in eum conferre voluerit? Vnis certe literis, longe gratissimum eius aduentum fore, sua ipsius manu subscribere non est dedignatus. Paulum vero Pontificem Max. eius nominis tertium, quam virtuti et eruditioni Erasmicae iudicio et animo, tam etiam effectu ad quamlibet opportunitatem fauere fuisse paratum, inde apparet quod praeterquam de Erasmo in collegium Cardinalium cooptando actum fuerat, ipse eidem praeposituram Dauentriensem Traiectensis diocesis, quae sexcentorum aureorum reditum tribuere dicitur, vltro obtulerit—obtulerit autem? imo contulerit; literas non solum Apostolicas super ea, ne expeditionis taedio atque impensa beneficium comminueretur,

333. literis] Ep. 206.
338. literis] the MS. is in the Univ. Library at Basle. See Vischer, *Erasmiana*, p. 31.
340. virtuti. . .] Quoted, as also ll. 349-52, from the Papal Briefs which are now in the Univ. Library at Basle. See Vischer, *Erasmiana*, pp. 34-5.
343. Cardinalium] Cf. a letter from Peter Tomicki, Bp. of Cracow, to Erasmus, 25 Oct. 1535. There is a copy in the Univ. Library at Basle. It has been printed from a MS. at Cracow by Dr. v. Miaskowski (*Jahrb. f. philos. u. spekul. Theologie*, Paderborn, 1901, 15. p. 342).

promittens, sed et illustrissimam Vngariae reginam Mariam sororem tuam, Flandriae tuo assensu praesidentem, vt pro sua erga Romanam sedem filiali obseruantia et regia in viros benemeritos benignitate, dictae praepositurae (vt appellant) possessionem vacuam ab intrusis pro Erasmo conseruari curaret, literis bene amantibus interpellans: quas tamen Erasmus, αὐτάρκης quod sacerdotium recusare instituisset, penes se reseruauit, satis viatici sibi paulopost morituro superesse dicens. Principum sane et episcoporum in Erasmum munificorum catalogum texere perlongum sit.

Nec solum a principibus honoratus est Erasmus, sed etiam a ciuitatibus Germaniae; si qua transiret et magistratus rescissent, vino donatus, qui honor magnatibus et ciuitatum legatis more gentis impenditur. Id me praesente contigit Basileae, Constantiae ad lacum Brigantinum Barptolomaeo Plaurero iureconsulto et consule ad conuiuium sua sponte venire dignato, Schefhusiae ab Abbate et magistratu, Friburgi Brisigauorum, in Monte Brisiaco, Selestadii, Argentorati et aliis item locis. Nam notum erat non paucis eum tuae Maiestati esse a consiliis. Equidem ob excellentiam doctrinae, quam aeditis indies libris testatiorem cunctis faciebat, dignus alioqui censebatur, quem omnes missis muneribus nihil tale ambientem certatim ornare et quouis honoris genere reuerenter cuperent afficere. Quod si vulgo videmus eos nullis non militaris gloriae titulis insigniri qui, si quando opus fuerit et incidat necessitas, defendere patriam vitae suae periculo sunt parati; quanto iustius honoratur, qui non breue aliquod tempus sed omnem aetatem in literis pro publica vtilitate vltro absumpsit exercens ingenium, genium suum defraudans? Potuisset esse magnus et indies fieri maior apud tuam Maiestatem. An non ad summum autoritatis ecclesiasticae fastigium praeceptor olim ille tuus Adrianus Traiectensis euectus est? Potuisset in splendore viuere apud quosuis reges; quis enim summorum principum eum non ambiit? Potuisset in ocio, in voluptatibus versari; sed praetulit communem studiorum vtilitatem vniuersis honoribus et huius vitae crassis deliciis.

Verisimile est praeter alias causas felicem quoque succrescentium studiorum successum hominem haud parum inflammasse ad quiduis perferendum. In Germania Galliaque mire frigebant literae; vix vnus et alter Latine sciebat, Graece nullus. Et ecce statim, vt aeditae sunt Adagiorum Chiliades et libri de vtraque Copia, velut in nebulis coorto sole, emergere linguarum peritia coepit. Prodibant alii atque alii libelli ad hanc rem conducibiles, Theodori Grammaticae Institutiones Latine versae, multorumque autorum

---

361. Plaurero] a kinsman and supporter of the famous Constance reformers, Ambrose and Thos. Blaurer.

374. genium] Ter. *Ph.* 44.

in vtraque lingua monumenta Graece citra praeceptoris operam discere volentibus admodum accommoda. Nam hac ratione etiam Hermolaus Barbarus, immortale decus Venetiarum, olim profecisse fertur priuato studio, collatis doctissimi Gazae versionibus. Iamque quasi signo dato literarum causam in hiis prouinciis optimus quisque promouebat. Sed omnium maximum subsidium attulit trilingue collegium illud in academia Louaniensi institutum suadente Erasmo. Magnas opes moriens reliquerat Ariensis praepositus Hieronymus Buslidius, Francisci Vesontini quondam archiepiscopi in Hispania peregre extincti frater; quas quum ille studiosorum vsibus destinasset, Erasmus testamentariis autor fuit vt Athenaeum Louanii constituerent, in quo stipendiis ordinatis tres linguae publice docerentur; e quo, tanquam ex equo Troiano, innumeri cognitione linguarum instructi prodiere hactenus, et fauentibus superis deinceps sunt prodituri, quo vniuersa ditio tua, Caesar inuictissime, nihil habet praeclarius. Ea res Franciscum quoque Galliarum regem mouit vt ad similis collegii Lutetiae Parisiorum institutionem animum adiiceret, Erasmum per literas euocando, cuius consilio omnia disponerentur. Et iam regium diploma acceperat ad itineris securitatem, sed interuenere causae quae profectionem impedirent. Instituti tamen et illic professores. Itaque in confesso est literarum in his prouinciis incrementa potissimum Erasmo deberi. Quem enim ille lapidem non mouit (quod aiunt) vt studia procederent? Quanto candore tradidit omnia, ab omnibus intelligi volens; quum multi res obscuras multo obscurius explicent? Aediturus Prouerbiorum opus, a quibusdam doctis audire coactus est, 'Erasme, tu euulgas mysteria nostra.' Sed cupiebat is omnibus ea aperta esse quo perfectam eruditionem consequerentur. Hoc candore destituebatur ille, qui Venetiis olim Aldo Manutio commentarios Graecos in Euripidem et Sophoclem aedere paranti dixit, 'Caue, caue hoc facias, ne barbari istis adiuti domi maneant et pauciores in Italiam ventitent.' Iam nihil tam humile fuit quo tantus vir studiosorum gratia se non demitteret. Etiam ipsum Catonis carmen iuxta titulum emendare et interpretari dignatus est, vt nec in magnis nec in minutis eius opera desideraretur. Adeo vix proferri queat qui vnus studiis communibus plus profuerit.

Habet quidem Gallia Budaeum principem literarum, quem libenter opponat; qui quum abstrusissimam rei nummariae, quae apud veteres fuit, materiam primus doctissime copiosissimeque explicuit, tum priscas loquendi formulas iureconsultorum elegantissime edisserit, maxima (quod negari non potest) nationis suae gloria aeditis in Pandectas annotationibus: denique commentarios linguae Graecae conscripsit, quibus nihil vtilius Graecitatis studioso con-

tingere potest. Sed noster in theologicis plus operae posuit. Quam studiorum partem paulo liberius tractauit, quod videret (vt ipsius vtar verbis ad amicum quendam scribentis) plus satis tribui theologiae argutatrici, veterem prorsus aboleri; sicque theologos argutiis Scoticis incumbere, vt non attingant fontes diuinae sapientiae. Ad haec, disciplinam ecclesiasticam longe prolapsam esse a synceritate Euangelica, populum Christianum multis modis grauatum esse, conscientias hominum variis tricis illaqueatas. Atque hanc ob rem alicubi quorundam arrogantiam, ambitionem, auaritiam superstitionemque liberiori stilo subtaxat, nemini hic adulatus quamlibet potenti, quod tamen hodie nimium multi faciunt. Nec alia res plus officit principibus, maxime ecclesiasticis, dum laudamus quod faciunt, non quid facere debeant commonstrantes. In hac ille parte nusquam cessat. Quanquam eum saepe dictitare memini dum aduiueret, si praescisset tale seculum exoriturum quale hoc nostrum est, se multa non fuisse scripturum aut isto modo non scripturum. Sed, Deo gratia, videmus istarum admonitionum aliquem fructum. Theologorum manus pro Halesio, pro Holcoto, Cyprianum, Augustinum, Ambrosium et Hieronymum suis horis versant. Studium theologicum diffusum Petrus Langobardus in methodum redigere conatus est, collectis Sententiarum libris; sic enim appellant. Sed in commentariis recentiorum modus desideratur. Similem rem apud Graecos tentauit Damascenus. Ex veteribus licet cognoscere nascentis ecclesiae exordia simplicissima, quae paulatim ad hanc maiestatem increuerunt. Absque quorum lectione citra iudicium de rebus disseret qui in neotericis tantum versatus est, amussis iuxta prouerbium alba ad sacrorum expensionem. Quare veterum cognitio scriptorum futuro theologo perquam necessaria; ad quam tantopere studiosos cohortatus est Erasmus, emendatis illorum lucubrationibus et ad exemplaria vetusta collatis.

Extant libri nec est opus nominatim recensere. Addidit plerisque locis censuras, quas ceu singularem dotem ac euidens argumentum

---

434. verbis] Lond. xvii. 26; LB. 606.

449. Halesio] Alexander of Hales in Gloucestershire († 1245), 'Doctor irrefragabilis,' an English churchman who lectured on theology at Paris. In 1222 he joined the Franciscans, who through his efforts became a teaching body. His immense *Summa Theologiae*, first printed at Nuremberg, Ant. Koberger, 1481–2, is an attempt to combine the Christian faith with Aristotelian metaphysics. See DNB.

Holcoto] Robt. of Holcot in Northamptonshire († 1349), an English Dominican who attained great fame in Europe by his writings and lectures on the Bible. See R. L. Poole in DNB.

451. Langobardus] Peter the Lombard (c. 1100–1160), theological teacher in Paris University, and afterwards Bp. of that see. His chief work, the *Sententiae*, drawn largely from the Fathers, became a common textbook of theology. It was first printed at Strasburg, c. 1471. See NBG. xl. 189.

454. Damascenus] John of Damascus († c. 756), a leading theologian of the Greek church, who combined into one system the works of his predecessors. See NBG. xxvi. 438.

praesentissimi perspicacissimique ingenii magis admiror quam quiduis aliud. Nullum enim arbitror fuisse multis iam seculis qui iudicio plus valuerit, id quod consummatae eruditioni postremo omnium contingere solet. Quibusdam visus est non satis esse Ciceronianus, ad structuram et verba Tullianae dictionis omnia seuere exigentibus. Sed ipse stilum apertum, extemporalem, purum, facilem, et argutum semper amauit; vocabulis quibusdam vti coactus est Christianae religionis materiae quam tractabat seruientibus. Neque enim probabat eorum superstitionem, qui verius inanes modulos quosdam antiquitatis referunt quam sententias densas et praestantes. Sane fatemur seculum Ciceronis fuisse purissimum et imitatione dignum, ac proinde magnam felicitatem si quis sinceram illius temporis, quo lingua Latina maxime floruit, phrasim assequatur. Et quibusdam rem belle procedere cernimus, nec inuidemus. At proferant nobis in medium tot tamque vtilia scripta, tam sancta, tam cordata, quot ab Erasmo Christianus orbis accepit, et cum illis sentiemus ac Ciceronianos etiam a pietate sanctimoniaque praedicabimus.

Horum librorum magnam partem Basileae in aedibus Frobenianis in monte diui Petri sitis, partem etiam Friburgi Brisigauorum elucubrauit. Ad hoc enim oppidum, in ditione fratris tui regis Ferdinandi positum, monitu Bernardi a Gles cardinalis Tridentini cum sarcinulis suis migrare coactus est, verentis ne quid illi accideret Basileae mutato sacrorum cultu; quae tamen res longe placidius transacta est magistratuum prudentia quam multi diuinabant, nemine ex vniuerso numero sacerdotum per contumeliam attacto. Friburgi primum in aedibus illis magnificis habitauit, quas auus tuus diuus Maximilianus pro senectutis suae nido per Iacobum Villingerum suae Maiestatis a thesauris parari quondam sibi iusserat. Deinde propriam domum emit. At quum ab illustrissima sorore tua Maria Hungariae regina, quam tu ab obitu amitae tuae Margaretae prouinciis inferioris Germaniae gubernandis praefecisti, in Brabantiam reuocaretur, et Ecclesiasten suum prius esset aedituturus, vt praesens adesset dum excuditur in officina, ac operi colophonem (quod aiunt) adderet (nam nescio quid ad calcem restabat adtexendum); simul vt coeli mutatione reliquias morbi pertinaciores discuteret, vendita domo Basileam cum vniuersa supellectile sua, quae libris maximam partem constabat, post septimum annum reuersus est, ad Hieronymum Frobenium amicum veterem hospes gratissimus diuertens, hoc consilio vt recuperata bona valetudine et absolutis iis quae habebat in manibus nauigio per Rhenum in inferiorem Germaniam descenderet. Interim articularis morbus, qui aliquandiu conquieuerat, rursus hominem corripit et miseris modis vexat, vt se loco mouere nequiret, frustra coelo mutato. Hic remittentibus cruciatibus ex bipede primum qua-

drupes deinde tripes factus est, scipionum auxilio se sustentans et sensim prorepens. Quumque schedas epistolarum, quas annis superioribus a diuersis amicis acceperat, sigillatim euolueret, nouae nescio cuius aeditionis gratia, ac plurimae eorum qui a rebus humanis excesserant in manus venirent, subinde aiebat, 'Et hic mortuus est'; ac tandem, 'Nec ego diutius viuere cupio, si Christo Domino placeat.' Sic languentem et viribus destitutum dysenteria, malum exitiale, ferme mensem integrum vexauit ac paulatim exhaustum in summa aequanimitate et tolerantia tandem extinxit, Christi misericordiam extremis saepe repetitis vocibus implorantem. Qui Christi doctrinam viuens tam syncere tractauit, mortuus indubie mercedem ab illo summo Agonotheta amplam accepit.

Testamentum Maiestatis etiam tuae fretus autoritate condiderat, quo pauperum inopiae relictis a morte facultatibus suis trifariam consultum voluit, inualidis senioque confectis, virginibus elocandis, quibus dos deesset mariti conciliatrix, et studiosis fouendis. Id Bonifacius Amerbachius, iuris professor, haeres nuncupatus, redemptis annuis stipendiis reditibusue bona fide cum sociis iuxta testatoris mentem exequutus est, et quae fieri ille voluit cuncta adamussim accurauit. Is ipse memoriam in aede sacra cathedrali Basiliensi patrono optimo in columnari structura, cui saxum tumulum operiens Termino sculptili insigne adiacet, affigendam locauit in marmore Rhetico. Statura nouit Maiestas tua fuisse eum, vt ipse de Moro quadam epistola scribit, infra proceritatem supra tamen prorsus notabilem humilitatem. Corpusculo satis compacto et eleganti, sed quod esset tenerrimae complexionis, et minimarum etiam rerum mutatione, puta vini, cibi coeliue, facile offenderetur, in senio crebris quoque calculi doloribus obnoxium; vt de pituita nihil dicam, alioqui perpetuo communique studiosorum omnium malo. Cute corporis et faciei candida, capillitio in iuuenta sufflauo, oculis caesiis, vultu festiuo, voce exili, lingua pulchre explicita, cultu honesto et graui, qui Caesareum consiliarium, theologum et sacerdotem deceret. Fuit in retinenda amicitia constantissimus, nullis vnquam inscriptionibus quacunque de causa mutatis. Memoria felicissima; nam puer totum Terentium et Horatium memoriter complexus est. In egenos liberalis, quos, vt alibi, sic a sacro domum rediens per famulum nunquam non munerari solet; maxime vero in bonae spei et indolis adolescentes studiosos, si qui ad se viatico destituti venissent, largus, benignus et munificus. In conuictu comis et suauis citra omne supercilium, vbique certe ἐράσμιος, hoc est amabilis; quod ille nomen a se dolebat

530. epistola] Lond. x. 30; LB. 447.
536. caesiis] Melanchthon, CR. xii. 266, calls them *charopos*.

546. ἐράσμιος] Cf. p. 73 n. But he took care that his godson, Froben's youngest son, should be named Erasmius.

non vsurpatum, quum primum scribere coepisset, et aeditis libellis innotescere. 'Quis enim' inquit, 'quenquam mortalium Amorem audiuit appellari?', id quod Graecis significat ἐρασμός.

De libris porro suis, quos in omni vita conscripsit innumeros, qua sacros qua prophanos, coniunctim et vniuersim aedundis, vir modestissimus nihil moriens statuit, opinatus futurum vt cultioribus quotidie emergentibus ista sua scripta facile negligerentur. Caeterum quum Hieronymus Frobenius et Nicolaus Episcopius typographi sensissent ea a studiosis in eo ordine simul collecta desiderari, quem ipse quum viueret ad Ioannem Botzhemium et postremo ad Hectorem Boeotium suarum Lucubrationum Catalogum recensens indicauit, videlicet iis primum coniunctis quae vel ad institutionem literarum vel ad pietatem pertinent, tum moralibus, deinde apologiis, et vltimo loco recognitis autoribus suas partes implentibus, obsequendum studiosis rati, rem ausi sunt quum magnificam tum omnium fauore dignam; nulla nec sumptuum nec laborum magnitudine deterriti, quicunque tandem sequeretur euentus, modo vt voluminum Erasmi tomos conficerent, autoris Catalogum ad Hectorem Boeotium tanquam recentiorem potissimum sequuti; adiectis etiam ab Amerbachio suo quibusque loco iis, quae postea idem ille Erasmus elucubrauit; omisso tamen decimo tomo, non nisi alios autores ab ipso recognitos complectente: in quibus seorsum successu temporum excudendis etiam suam operam studiosis iidem chalcographi pollicentur, si modo aequum experti fuerint lectorem. Quae aeditio quum ob alia magni facienda est, tum ob hoc quod tanti literarum antistitis existimationi consulit, ne quis aut animo nocendi aut quaestus studio, gratiam videlicet Erasmici genii captans, deinceps aliquid illi tribuat quod ipse non scripsit (id quod viuente eo factum scimus) aut tanquam suum non agnouit, aut etiam agnitum minime aeditione dignum existimauit. . . .

Seletstadii, calendis Iuniis, Anno a Christo nato M. D. XL.

BRIEF TABLE OF EDITIONS OF ERASMUS' LETTERS

(*A fuller description will be found in Appendix* 7)

A = Iani Damiani Senensis Elegeia. 4°. Basle. J. Froben. Aug. 1515.
B = Epistole aliquot ad Erasmum. 4°. Louvain. Th. Martens. Oct. 1516.
C = C^1 C^2
C^1 = Epistole sane quam elegantes. 4°. Louvain. Th. Martens. Apr. 1517.
C^2 = Idem. 4°. Basle. J. Froben. Jan. 1518.
D = D^1 D^2
D^1 = Auctarium selectarum epistolarum. 4°. Basle. J. Froben. Aug. 1518.
D^2 = Idem. 4°. Basle. J. Froben. March 1519.
E = Farrago noua epistolarum. Fol. Basle. J. Froben. Oct. 1519.
F = Epistolae ad diuersos. Fol. Basle. J. Froben. 31 Aug. 1521.
G = Selectae epistolae. 4°. Basle. J. Herwagen & H. Froben. 1528.
H = Opus epistolarum. Fol. Basle. H. Froben, J. Herwagen & N. Episcopius. 1529.
J = Epistolae floridae. Fol. Basle. J. Herwagen. Sept. 1531.
K = Epistolae palaeonaeoi. Fol. Freiburg. J. Emmeus. Sept. 1532.
L = De praeparatione ad mortem. 4°. Basle. H. Froben & N. Episcopius. c. Jan. 1534.
M = De puritate tabernaculi. 4°. Basle. H. Froben & N. Episcopius. c. Feb. 1536.
N = N^1 N^2 N^3
N^1 = Operum tertius tomus. Fol. Basle. H. Froben & N. Episcopius. 1538.
N^2 = Idem. Fol. Ibid. 1541.
N^3 = Idem. Fol. Ibid. 1558.
O = O^1 O^2
O^1 = Vita Erasmi. 4°. Leiden. T. Basson. 1607.
O^2 = Idem. 12°. Leiden. G. Basson. 1615.
P = Pirckheimeri opera. Fol. Frankfort. J. Bringer. 1610.
Q = Epistolae familiares. 8°. Basle. C. A. Serin. 1779.
Lond. = Epistolarum libri xxxi. Fol. London. M. Flesher & R. Young. 1642.
LB = Opera omnia. Tomus tertius. Fol. 2 vols. Leiden. P. Vander Aa. 1703.

NOTE.—I have printed at the head of each letter a list of the editions in which it is found, with the necessary references. The references to Lond. serve also for H and N. Sources, printed or MS., other than the editions above catalogued, are indicated, when necessary, by Greek letters.

In the critical notes any of these editions or sources which is not specified by the sigla must be understood to follow the reading of its immediate predecessor. Thus in Ep. 106. 1 E stands for E, F, H, N^1, N^2, N^3, Lond. and LB. Similarly, with the Greek alphabet this principle is generally followed; but occasionally, when the sources are diverse or there is some special reason for it, e.g. in Ep. 296, all the authorities are specified by their sigla.

The Corrigenda found in some of the volumes of letters have usually been treated as the true readings of those editions; but occasionally the uncorrected text and the correction have both been given; the latter following immediately after the former.

The small superior figures attached to letter-numbers refer to letters answered, the inferior to letters answering.

1. To Peter Winckel

Vita Erasmi p. 161. ⟨Gouda.⟩
Lond. xxxi. 4: LB. App. 506. ⟨1484 fin.⟩

[This letter is possibly that mentioned in Lond. xxiv. 5, LB. App. 442, as written to Winckel by Erasmus in his fourteenth year. It seems to refer to the time of guardianship, and to the boys' anxiety about their father's property; and as such, Winckel may well have been nettled at receiving it, especially if the property was not well secured. The incident is more fully narrated in the *De Conscrib. Epist.* (LB. i. 347 E). In copying that passage in the Gouda MS. 1324, f. 108 v° (see App. 9) Hand A adds in the margin: 'Erat magister Petrus Winckel.'

Erasmus' estimate of his own age does not accord with 1466 as the year of his birth (see App. 2); but the letter may be placed with considerable probability after the return from Deventer.]

ERASMVS ROTERODAMVS MAGISTRO PETRO VVINCKEL, TVTORI QVONDAM SVO S.

Vereor et vehementer timeo, ne terminus breuis et currentis spatii res nostras nondum in tuto locatas, sed iam pridem, etsi sero, locandas inueniat. Quare omni ingenio, omni cura omnique studio

---

TIT. ERASMVS] Merula, like the Gouda MSS., has it so; but the evidence shows that Erasmus in his youth spelt his name Herasmus. The earliest authentic examples give this form, Epp. 40, 43–7, 49, 104, 126, 127, cf. Ep. 152. Besides these, in his poem to Gaguin *de suis fatis* in Herman's *Sylua Odarum*, 20 Jan. 1497 (Ep. 49), he styles himself Desyderius Herasmus Rotterdammensis, the first authentic use of the praenomen; and Herasmus occurs frequently throughout the book. He is Herasmus in Cornelius Gerard's letter to Gaguin printed in Bocard's edition of Gaguin's History, 31 Mar. 149½ (Ep. 45); and in Bost's letter to Gerard ⟨1499?⟩ printed by Molhuysen (*Cornelius Aurelius*, p. 27). The earliest authentic use of Erasmus is in 1503 (Epp. 173, 174); and Roterodamus first appears in 1504 (Epp. 179, 180). Herasmus Roterdamus still survives in the reprint of the first edition of the *Adagia*, Paris, Io. Philippi, 1505; but after that Erasmus discards it. Cf. Epp. 182, 187, 188. The full form Desiderius Erasmus Roterodamus occurs first in the second edition of the *Adagia*, Paris, J. Badius, 24 Dec. 1506. That the change is found just at the time when Erasmus was beginning to make progress in Greek (cf. App. 6) confirms Beatus Rhenanus' statement (iv. 546–9) that in adopting a new form for his name at the opening of his literary career he had a Greek derivation in his mind.

Herasmus is retained by Cornelius Gerard even in his later writings; cf. MSS. in the Univ. Library at Leiden, Vulc. 66 and Letterk. 743. It is also found in the pirated edition of the *De Ratione Studii*, 20 Oct. 1511, see Ep. 66; in *Herasmi Roterodami Silua Carminum*, edited by Snoy, Gouda, 18 May 1513; in Despauterius' *Ars Epistolica ex Dato . . . Herasmo excerpta*, Paris, J. Badius, 24 June 1513; in a letter from Mountjoy to Wolsey, 8 Sept. 1515, printed by Mr. Nichols (ii. 210); in a poem of Bartholinus, composed in the spring of 1517, Deventer MS. 91, f. 116, E. p. 197, LB. App. 392, where the two printed versions however have dropped the H; and in a letter from Wimpfeling, 19 Feb. 1520. EE. 1. See also p. 234. For Hierasmus see Ep. 46.

VVINCKEL] was master of the Gouda school, and had been appointed by Gerard as principal guardian for Peter and Erasmus (ii. 47). In 1501 he was Vice-Pastor of Gouda (van Heussen, *Hist. Episcopatuum Belgii*, i. 305). On 13 Feb. 1505 he witnessed a will as 'Magister Petrus Iohannis Winkel, ecclesiae Goudensis pro tunc vicecuratus.' NAKG. 1847, p. 147.

inuigilandum censeo, ne res nostra aliquid detrimenti patiatur. Inquies fortassis me illorum numero esse, qui ne caelum ruat solliciti sunt. Fateor quidem, si iam summa exspectaret in loculis. Sed exiget prudentia tua rerum nostrarum rationem cautius. Adhuc libri vaenum exponendi sunt, adhuc emptorem quaesituri, adhuc licitantem visuri. Vide quam procul sit illos emptos esse; adhuc terrae mandanda semina, quibus conficiatur panis: interea cito pede, vt est apud Nasonem, labitur aetas. Non video prorsus quid lucri poterit in hac re mora conferre; quid autem iacturae, vtique. Audio praeterea Christianum libellos nondum, quos habet, restituisse: vincatur oro illius tarditas tua improbitate; si rogatus differt, vel iussus mittat. Vale.

2. To Elizabeth, a nun

Vita Erasmi p. 188.	⟨Gouda ?⟩
Lond. xxxi. 21: LB. App. 425.	⟨1487 ?⟩

[This letter may be referred conjecturally to the period of depression preceding the entry into Steyn. The identity of Elizabeth cannot be determined. There were four convents of Augustinian nuns in Gouda (van Heussen, i. 304), to one of which the daughters of Erasmus' friend and supporter, Berta de Heyen, belonged, LB. viii. 551; and Elizabeth may have been one of them. Erasmus speaks of great kindness shown to him by Berta when he was an orphan (ibid. 552 E), in which her daughters may well have shared.]

ERASMVS ROTERODAMVS ELIZABETHAE MONIALI VIRGINI, DEO DICATAE, S.

Redditae sunt mihi, soror vna omnium in Christo carissima, litterae tuae; quae quanta me voluptate affecerint, haud facile dixerim. Prae se ferunt enim singularis tuae erga me beneuolentiae, quam semper mihi conciliare studui, certissimum argumentum. Maiorem itaque in modum gaudeo superesse adhuc quibus curae sim etiam in tanta fortunae acerbitate, quique meam vicem doleant. Et id sane eo mihi gratius duco, quo rarius miseris euenire solere intelligo. Siquidem dum tibi integra, dum secunda manent omnia, aderunt innumeri qui te amico frui gaudeant, qui tuam necessitudinem quaerant; at vbi primum fortuna auerso sereno (bifrons enim est) truci te vultu aspexerit, protinus amicorum tuorum, quos rerum tibi conciliauit faelicitas, videbis superesse neminem. Fugiunt enim

---

l. 11. Nasonem] *A. A.* 3. 65. For Erasmus' early attraction to Ovid see Lond. xxv. 11, LB. 1085.

13. Christianum] Possibly Ioannes Christiani, fifth prior of Steyn, 1464–†8 Aug. 1496 (van Heussen, i. 194); perhaps 'dominus Ioannes' of Ep. 20. a. The monastery evidently possessed plenty of books; and the knowledge that his father's books were there may have drawn Erasmus to Steyn in preference to Sion (ii. 67).

fugiente faelicitate; mutante fortuna vices animum mutant et ipsi. Quod certe et apte et erudite ille poeta nobis cecinit, qui dixit:

En ego non paucis quondam munitus amicis,
Dum flaret velis aura secunda meis:
Vt fera nimboso tumuerunt aequora vento,
In mediis lacera puppe relinquor aquis.

Sed te, Elizabeth amicissima, non in eorum te esse numero iam sole, vt aiunt, clarius perspectum habeo, quam vnam in tanto omnium rerum tumultu, in tantis fortunae meae incommodis mihi et esse et fuisse semper reliquam intelligo, quae tuum in me amorem nunquam intermiseris. Quare si officiorum studio tibi ex aequo contendere minime possum, amoris tamen literarumque vicissitudine nunquam a te sum superandus. Et si tu rebus non longe anteibis, ego certe animo ac voluntate posteriorem me fieri non sinam. Et si meis fidem sermonibus non habes, fac periculum; efficiam, si quid potero, vt quanti te faciam intelligas. Vale semper.

3. To Peter Gerard

Vita Erasmi p. 186. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 20: LB. App. 470. ⟨1487.⟩

[After the entry into Steyn. The references to Servatius, who is evidently mentioned for the first time, and to amended fortune point to the happier frame of mind of the period of probation.

For Peter Gerard of Rotterdam, Erasmus' elder brother by nearly three years, see App. 1. He was presumably at this time in the monastery of Sion near Delft (ii. 67), and therefore easily accessible, since there was a close connexion between Sion and Steyn, see App. 2. In 1498 Erasmus inquires affectionately for his brother (Epp. 78 and 81); but in later life wrote of him with great bitterness; and at his death, which occurred before 1528 (Lond. xxiii. 9: LB. 922), he felt no regrets. Cf. also Ep. 330. 10 n.]

ERASMVS ROTERODAMVS DOMINO PETRO GERMANO SVO S.

Itane totum fratrem exuisti? Itane prorsus Erasmi tui tibi cura recessit? Scribo, mando, remando, iterum atque iterum expostulo, sciscitor ex familiaribus tuis isthinc profectis; neque litterarum habent quidquam, neque mandatum vllum; tantum te recte valere aiunt. Nihil isthoc quidem mihi auditu iucundius, sed tu idcirco nihilo magis tuo officio functus es. Vt ego tuam pertinaciam video, procliuius factu credo vt ex cote lac quam ex te aliquid literarum eliciamus. Et vbi quaeso, mi Petre, pristina illa tua in me beneuolentia et vetus ille non vulgaris sed fratre dignus amor? Itane subito ex Mitione transisti in Demeam? Itane animo in nos factus es alieno? Quid enim aliud suspicari possum? Si tantillum

2. 21. tantis *correxi*: tantae O^1.

2. 14. poeta] Ovid. *Ep. Pont.* 2. 3. 25–8. 3. 1. cura recessit] Verg. *Aen.* 2. 595.

epistolae scribendae otium amori nostro tribuendum non putas (vix stomachum teneo), aut ego parum tibi cordi sum, aut profecto iam plane excidi. Si me hac suspicione leuatum cupis, si vlla Erasmi tui tibi cura est, si quid in te fratris reliquum est, cura quamprimum ad me scripseris. Ita te, Petre, recte valentem propediem laetus aspiciam; et ego nihil tuis literis habebo neque optatius neque charius. Nulla re alia certius mihi fidem feceris te nostri memorem esse, et germanissimum tuum erga me animum, innumeris iam olim argumentis perspectissimum, adhuc solide perpetuoque manere. Sin vero illi iam vlla non dico culpa, quam a me abesse scio maxime, sed culpae suspicione alienatus sum, vel nunc nostra purgatione accepta, obsecro te, ad ingenium redi; exue Demeam, rursum Mitionem indue: et qui mihi difficillimis temporibus ⟨non⟩ defuisti, nunc quoque fortuna, etsi non secunda, mitiore tamen adsis; adesse autem propius nulla alia re potes, quandoquidem corporum conuictus negatus est, nisi tuis creberrime ad nos datis epistolis. Id itaque si curaris, tam grato me beneficio affeceris vt prorsus gratiore non possis.

Si quid actitem audiendi cupidus es, te tuo merito amamus quam maxime; te ore, te animo ferimus; te cogitamus, te somniamus, de te nobis frequens cum amicis sermo est; verum cum nemine crebrior, familiarior atque iocundior quam cum Seruatio conterraneo nostro, adolescente me hercule indole pulcherrima ingenioque suauissimo, earumque disciplinarum, quae cum me tum te a pueris apprime delectarunt, studiosissimo. Hic tui videndi cupidissimus est. Quod si te ad nos propediem, vt spero, receperis, sat scio iuuenem non modo tua amicitia dignum iudicabis, verum etiam mihi fratri facile antetuleris; siquidem probe et tuam humanitatem et illius virtutem noui. Is enim est vt nemo illum non amet. Quamobrem maiorem in modum a te peto vt Iuuenalis Satyras, quas pusillo codice descriptas habes, illi commodes. Fidem habe, mi Petre, nunquam rectius beneficium collocaueris: senties hominem et gratum et memorem. Vale, mi iucundissime frater.

21 illi *scripsi*: ille O^1. 24 difficillimi, O^1: *corr. Lond.* ⟨nulla in re⟩ defuisti *LB.*

---

24. defuisti] Leclerc's correction seems unnecessarily forcible in view of Peter's desertion in the contest with the guardians. See App. 1.

32. Seruatio] See Ep. 4.

40. Iuuenalis] In a letter from Haarlem, 4 May ⟨1490?⟩ (Gouda MS. 1323, f. 3, cf. f. 5), Wm. Herman asks Corn. Gerard, then at Lopsen, to lend him a ms. 'Iuuenalem magistri Petri Goudani.' This is probably Winckel (cf. Ep. 1. tit.), and not Erasmus' brother, who can only have been 'magister' by courtesy; he is *addressed* here, however, as 'Dominus.' The MS. was perhaps one of those written by Gerard the father, which seem to have formed part of his sons' patrimony; cf. Ep. 1. 8 and 13. Peter is represented in Lond. xxiv. 5, LB. App. 442 as securing the greater part of the inheritance. There is no difficulty in supposing that Winckel as guardian may have afterwards acquired it from Peter.

4. To Servatius Rogerus of Rotterdam

Vita Erasmi p. 171. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 12: LB. App. 481. ⟨c. 1487.⟩

[For the date of Epp. 4–16 see Appendix 3.
Servatius Rogerus of Rotterdam († 3 Jan. 1540) was a young monk with whom Erasmus made acquaintance shortly after his entry into Steyn (Ep. 3. 32). This developed at first into an ardent affection, which was irksome to Servatius, but subsequently Erasmus was content with a more normal friendship, in which he assumed the part of a mentor, encouraging Servatius to study (App. 3). That he was a friend of William Herman is shown by Herman's Ode 11, composed c. 1494, in which the writer 'silentium accusat Seruatii, sodalis vnice dilecti, cuius suaui admodum consuetudine Herasmi sui absentiam mitigabat.' Ep. 39, if correctly placed, shows Servatius visiting Erasmus, during his residence with the Bishop of Cambray. In 1504 Servatius became eighth Prior of Steyn, and in that capacity wrote in 1514 to urge his now famous friend to return to the monastery (Ep. 296); but his later life was spent as Rector of Marienpoel, a convent of Augustinian nuns near Leiden. See van Heussen, i. 194. The similarity of his surname to Erasmus' (App. 1), as also that of Cornelius Gerard's to Peter's, is noticeable.]

ERASMVS ROTERODAMVS SERVATIO ROTERODAMO S.

Crebrivs ad te scriberem, mi Seruati charissime, si id certo praenoscerem te non magis legendis literis nostris quam me scribendis fatigandum. Sed tam mihi chara sunt tua commoda omnia vt longe malim me tua quiete torqueri quam te mea voluptate fatigari. Verum quoniam nihil aegrius ferre amantes solent quam sibi adesse mutuo non licere, eiusque rei facultas nobis est rarissima, non potui committere quin has meas literas mei loco ad te ire iuberem. Atque vtinam ea aliquando emergat fortuna, vt iam literis vti desineremus, coramque quoties luberet conferendi potestas esset. At nunc quoniam id (quod non sine lachrimis meminisse possum) fatis nobis negatum est, num tui, mi Seruati, prorsus priuabor consuetudine? et si corporum praesentia (quod quidem esset quam iucundissimum) vna esse nequimus, quid erit cur non literarum vicissitudine, si non quam saepissime, at interdum tamen, vna simus? Has igitur quoties intuebere literas, quoties lectitabis, te Erasmum tuum coram videre, coram audire putes. Quid igitur rerum agitas, o animae dimidium meae? Rectene omnia? Num interdum animo tuo amantissimi tui subit imago? Nam, vt suspiciosi sunt omnes qui amant, nescio quid nonnunquam videre mihi videor, te mei minus memorem esse, ne dicam oblitum. Optaram quidem, si fieri posset, ita me tibi curae esse, vt mihi es; at rursum ita te mei cruciari amore, quemadmodum ego tui assidue torqueor desiderio. Vale.

---

16. animae] Hor. *Carm.* 1. 3. 8.

5. To Servatius Rogerus

LB. App. 488. ⟨Steyn.⟩
⟨c. 1487.⟩

[For the source of this and the other eighteen letters of this period, for which there is no earlier authority than LB., see App. 8 and 9.]

ERASMVS ROTERODAMVS SERVATIO SVO S.

Qvanqvam ego qui te consolari cupio, ipse magis consolandus sum, cum quia nullum calamitatis genus superesse videtur quod non in dies experiar, tum quia iamdudum nihil omnium rerum molestius fero atque acerbius quam tuas vnius miserias; tamen id effecit praecipuus in te meus amor, mi Seruati suauissime, vt proprii immemor tuo mederi dolori contendam. Ais enim tibi esse nescio quid quod admodum aegre feras, quod te misere afflictet, quod denique vitam tibi reddat iniucundam. Id, tametsi tu reticeres, frontis corporisque tui habitus loquitur. Quo enim abiit solita illa et gratissima vultus hilaritas, pristinum illud formae decus, oculorum viuacitas? Vnde haec profecta est parum laeta luminum deiectio? Vnde haec nata est assidua praeter solitum taciturnitas, vnde ista in vultu aegri species? Profecto, vt ille ait,

Deprendas animi tormenta latentis in aegro
Corpore, deprendas et gaudia, sumit vtrumque
Inde habitum facies.

Certum est igitur, mi Seruati, aliquid esse quod te male habeat, quod tibi pristinam valetudinem adimat. Sed quid ego nunc faciam? Consolerne an stomacher? Cur enim celas me dolorem tuum, quasi iam non norimus nos inter nos? Adeo enim profundo animo es vt ne amicissimo quidem credas, ne fidissimo quidem fidas; an nescis quoniam tectus magis aestuat ignis? Ergone vis solus portare angustias pectoris tui, ergone vis sponte perire et vna amantissimum tui occidere? Heus impium animum, o mentem inhumanam! Hiccine cum Menedemo illo Terentiano tibi vsus est, vt te afflictes? Vae misero mihi! Et quid obsecro praeterea faciam tibi, anime mi? Scis certo te mihi esse hac anima chariorem, scis nullam adeo difficilem duramque rem esse, quam non etiam lubens pro te subiturus sim; scis tibi me fidiorem esse neminem; nosti denique quam misere mihi semper doluerit dolor tuus.

Et quod reliquum est, mi Seruati, quid est cur tu tantopere cochleae in morem te contrahas atque abscondas? Vere suspicor id quod res est, nondum tibi persuasisti me tui esse amantissimum. Obsecro itaque te per ea quae tibi dulcissima sunt in vita, per nostrum qui praecipuus est amor, si vlla tuae tibi cura salutis, si me saluum vis

31. quod *correxi*: quid *LB*. 32. contrahas *correxi*: contrahis *LB*.

13. ille] Juv. 9. 18–20. 22. tectus] Ov. *Met.* 4. 64. 25. Menedemo] *Heaut.* 81.

viuere, ne tanto studio celes animum tuum, sed quidquid habes depone tutis auribus. Ego te quidem quoquo modo aut auxilio aut consilio iuuero. Sin neutrum praestare potero, dulce tamen erit tecum gaudere, tecum lachrimari, tecum viuere, tibi commori. Vale, mi Seruati, tuaeque curam salutis habe.

6. To Servatius Rogerus

LB. App. 489. ⟨Steyn.⟩
⟨c. 1487.⟩

ERASMVS SERVATIO SVO S.

Qvid agis, mi Seruati? nam magni aliquid agere te suspicor, quo praepeditus non sinaris id, quod pollicitus mihi es, persoluere. Spondebas enim te vnas ad me litteras daturum quamprimum, et ecce interuallum ingens, nec tu scribis quicquam nec loqueris quicquam. Quid causae coniectabo? Profecto aut occupatum te nimis aut otiosum nimis fuisse, imo vtrumque suspicor; in eo scilicet te versari otio, quo nihil minus otiosum, nihil negotiosius esse constat. In desideriis enim est omnis otiosus, cum amor sit animi vacantis passio. Gratissimam itaque rem praestiteris tibique maiorem in modum vtilem, si rupto otio isto quamprimum ad me scripseris. Caeterum esto animo erga me fidentiore, nec minus meam conscientiam quam tuam ipsius formidaueris. Ita mecum quasi tecum loquere omnia; id erit mihi periucundum. Vale.

7. To Servatius Rogerus

Vita Erasmi p. 164. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 7: LB. App. 479. ⟨c. 1487.⟩

ERASMVS ROTERODAMVS SERVATIO AMICO S.

Cvm tantus in te meus et semper fuerit et sit amor, mi Seruati carissime, vt hisce te oculis, hac anima, denique etiam me ipso chariorem habeam, quid te vsque adeo reddit inexorabilem vt tui amantissimum non solum non ames, verum ne diligas quidem. Vsque adeone inhumano ingenio es vt odientes te ames, amantes te odias? Nemo adeo vnquam vixit barbarus, adeo sceleratus, adeo contumax, qui non saltem in amicos quid humanioris animi gesserit. Tune vnus es quem nec monita mouent neque flectunt preces, neque vel amantis emolliunt lachrimae? Adeone ferus es vt non miserescere possis? Quibus ego te non hortatibus, quibus non precibus, quibus non tentaui lachrimis? at tu saxis durior durissimis, quo rogaris amplius, eo obfirmas animum durius, eo inexorabilior redderis, ita vt non iniuria Vergilianum illud de te conqueri possim,

Nec lachrimas victus dedit, aut miseratus amantem est.

6. 7. negotiosius *correxi*: negotius *LB*. 7. 13. possim *correxi*: possum O^1.

5. 36. quidquid] Hor. *Carm*. 1. 27. 17, 18. 7. 13. Vergilianum] *Aen*. 4. 370.

Quid id ego, mi Seruati, esse dixerim, duritiemne an pertinaciam, an superbiam, an contumaciam? an forte eo ingenio es, quo pertinaces esse puellae solent, vt voluptati tibi sit cruciatus meus, et sodalis tui tibi gaudia dolor risumque pariant lachrimae? Quam recte Terentianum illud tibi ingesserim!

O mi, vtinam esset mihi
pars aequa amoris tecum ac pariter fieret,
vt hoc aut itidem tibi doleret . . . .,
aut ego istud abs te factum nihili penderem.

Quae, obsecro, tanta mea in te culpa, quod scelus, quae offensa, vt vsque adeo mihi obuersus, vsque adeo sis inimicus? Quid certe peccauerim non video; nisi hoc vnum peccasse voces quod est vnice amasse. Qui adeo crudelis es amanti, quid esses, oro, odienti? Tu mihi in ore, tu in pectore semper, tu vna spes, tu animae dimidium, tu vitae solatium; te absente, dulce mihi est nihil; te praesente, amarum nihil; cum laetum te videro, obliuiscor dolorum meorum: sin quid tibi acerbi acciderit, sic dii me ament, si id non mihi quam tibi ipsi dolet vehementius.

Haeccine faciens tantum tuum in me commerui odium? Sed iam, mi Seruati, non sum nescius quid responsurus sis mihi: id enim quod saepenumero soles: et quid, inquies, rerum tibi vis fieri, quid a me exigis? num te odio habeo? quid inquam tibi vis? Rogas? non mihi posco sumptuosa munera; tantum is in me tuus sit animus qui erga te meus; iam me laetum reddideris. Aut si adeo auersus est animus tuus vt nullis flecti precibus queat, id ex animo plane edicito. Quousque mihi illudis? quousque suspensam tenes animam? nunc te amicum simulas, nunc rursus dissimulas; atque ego inter haec quos non animi patior cruciatus? Itaque, sodalium dulcissime, si vllus precibus meis apud te locus superest, id vnum maximopere et oro et obsecro, vt animi tui sententiam non ambigue mihi proferas, ne me diutius hoc crudeli eneces dispendio.

Sed quid ego has incassum effundo querelas?

Iam scio te aurem minime praebiturum. Quid inani studio littus arare aut abluere laterem contendo? quid ego diutius hoc saxum voluo? Si itaque tu perpetuo in tua persistis sententia, vt odisse quam amasse malis, odito vt lubet; ego tamen te nunquam amare non potero. Moderatius tamen id facturus sum, ne ipse me frustra excruciem, quandoquidem abs te solatii proficiscitur nihil. Vale, anime mi, et te amantem (si quid in te hominis est) redames facito.

20. esse O^1.   30. amarum *LB.*: amicum O^1.

---

19. Terentianum] *Eun.* 91–4.   43. locus] Cf. Verg. *Aen.* 4. 319.

8. To Servatius Rogerus

Vita Erasmi p. 172. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 13: LB. App. 482. ⟨c. 1487.⟩

ERASMVS ROTERODAMVS SERVATIO AMICO SINCERISSIMO S. P.

Qvod te recte valere conspicio, Seruati mi suauissime, id mihi quoque non mediocri voluptati est; non enim possum tuis, etsi minus amici, charissimi tamen, secundis successibus non gratulari. Quod autem iam longa Erasmi tui amantissimi obliuione premeris, id vnum, ne mentiar, me misere excruciat. Ita dii me ament, si non hi paucissimi dies, quibus tui consuetudine carui, toto mihi anno longiores visae sunt, tanto me confecere dolore, tantis cruciauere ploratibus, vt iam vitam exosus crudelem, mortem non semel orauerim. Interea vigiliae molestae, somnus irrequietus, cibus insipidus omnis, ipsum quoque Musarum studium, quondam vnicum vitae solatium, fastidio fuit. Adeousque, mi Seruati, nihil est quod animi mei curas diluere, quod exhilarare possit, te vno mihi adempto. Denique ipsa frontis meae moestitia, vultus pallor, oculorum subtristis deiectio facile tibi, si attendisses, internos animi luctus indicare potuerunt. At tu tygride crudelior tam facile dissimulas omnia ac si de Erasmi tui salute nihil ad te attineret. Heu crudeles animos, heus hominem insanum! Sentiunt vel atrocissimae belluae amoris affectum; adamantes redamant ingenitae feritatis immemores.

Sunt quidem huius rei exempla innumera; sed ex pluribus vnum proferam. Ferunt auctores quendam adolescentem educasse draconem dilectum admodum. At vbi excreuit, ille et naturae feritate et mole belluae territus a se in siluam protinus abiecit. Accidit forte multo post tempore, vt is deserta peragrans latronum insidiis circumueniretur: eiulauit homo moriturum se videns: clamore excitus draco vocem quondam sui nutricii agnouit: prosiliit ilico eumque de latronum feritate eripuit. Ecce, mi Seruati, dracones, leones, canes amantes se amant; et tu tui amore pereuntem contemnis? Quod feras mouit, te hominem et quidem adolescentem mouere non potest? Esset quidem nonnihil quo te purgares, si quid arduum, siquid difficile, siquid a virtute alienum a te peterem. Quid ego te orem tute certe conscius es, quod non muneris gratia, non beneficii vllius cupidine te tum misere tum pertinaciter consectatus sum. Quid igitur? Tantum ama amantem. Quid hac re facilius, quid iucundius, quid ingenuo animo dignius? Tantum, inquam, ama, et sufficit mihi.

---

15. **dissimulas**] A repetition of the charge made in Ep. 7. 41. Cf. ll. 42, 55, 85.

Sed iam non me latet quid ad haec obiecturus sis mihi; ea ipsa certe quae crebro soles. Quid enim vis, quid me molestas, quis te auersatur, quis contemnit, quis odio habet? Honesta quidem, mi Seruati, oratio est; modo facta illi fidem facerent. Sed proferam ex aduerso quid mihi doleat, si tu placidus audire volueris. Occidis me simulationibus et dissimulationibus tuis; tenes quid velim? At quid a vera amicitia alienius? Vis hic tibi commemorem veri amoris officia? Primum omnium amicorum mutua se complecti beneuolentia: alterum nihil scire quod lateat alterum; libenter sibi adesse mutuo; vno gaudente alterum gratulari; altero dolente condolere alterum; credere sibi mutuo omnem animum, omne consilium, omnem denique vitae rationem communem agere inuicem. Haec sunt veri amoris argumenta. Nunc coniecta, obsecro, mi Seruati, nihilne horum tibi defuerit. Non nihil profecto mea quidem sententia; at tu aliter forte senties. Sed falli me, vtpote hominem, nihil miraculi esset, praesertim in causa propria. Si igitur a me orta est culpa, si quidquam in me est quo tu offendaris, cur id non (vt amicorum est) libere indicas mihi? Ego certo quidquid id erit corrigere sum paratissimus. Quid me fingendo dissimulandoque exanimas?

Sed quid ego haec inani studio commemoro? quasi his vere mutari possis epistolis, qui nullis ante hac potuisti, imo ne fletibus quidem. Ridebis me forte, dum fletus narro; at hercle non faceres, Seruati, si aeque haec res tibi cordi esset atque mihi est. At iniurium aut ridiculum tibi videtur, si haec moleste fero. In te vno omnem spem, omnem vitam, omne animi solatium collocaram, iam totus tuus factus, mei mihi relinquens nihil. Et tu te, me miserum, tam crudeliter subducis, tam pertinaciter fugis, praesertim cum pusillanimitatem meam non ignorares; quae nisi quenquam habeat in quem inclinata recumbat, tantis me conficit lachrimis vt viuere prorsus pigeat. Deum testor et hoc coeli amabile lumen, si non quoties animo tui subit imago, ex oculis subito prorumpant lachrimae. Sed ne has quidem literas, crede mihi, sine plurimo fletu perscribere licuit, adeo vsque diuortii nostri impatiens est animus. Vide, quaeso, mi Seruati suauissime, quae me premat angustia: atque si quid in te generosi animi est, vel tandem miserere mei, imo hercule tui ipsius. Sed quid ego, rursusne ad blandimenta precesque redeo? Scio te minime auditurum, nedum facturum. Iam perdiu obsurduisti; obfirmasti animum: quid rursus contendo? Durum quidem, sed leuius fit patientia quidquid corrigere est nefas. Verum nihil huic vulneri meo medetur patientia, nihil confert temporis vsus. Tu

66. inclinata] Verg. *Aen.* 12. 59. 75. Durum] Hor. *Carm.* 1. 24. 19–20.

vnus es qui medelam ferre possis, qui dolores in gaudia, qui luctus in risum vertere facillime queas. Itaque, mi Seruati charissime, si eam amicitiam, quam olim velim maxime, abs te consequi nequeo, saltem quaeso vulgaris sit inter nos consuetudo; quod si eam quoque mihi negandam putas, nihil est quod diutius viuere velim. Quae autem animo tuo hisce de rebus sedeat sententia, quaeso vt quamprimum literis me certiorem facias, atque id quidem ex animo, non pro veteri tuo more dissimulanter. Vale, vnica spes vitae meae.

9. To Servatius Rogerus

Vita Erasmi p. 185. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 19: LB. App. 483. ⟨c. 1487.⟩

ERASMVS ROTERODAMVS SERVATIO SODALIVM IVCVNDISSIMO S.

Etsi, mi Seruati suauissime, tales fuerint literae tuae vt eas sine multis lachrimis minime legere potuerim, tamen animi mei dolorem, qui me iam misere confecerat, non pepulere modo, verum etiam incredibili ac insperata voluptate affecere. Sed quid conueniunt lachrimis gaudia? Inter legendum enim tuam dulcissimam epistolam optatissimique tui in me amoris testem haud futilem et gaudens flebam et flens aeque gaudebam. At prius totis diebus moeroris lachrimis ploratum est: tum vero largus ille humor, quo tuas rigabam literas, non de pectoris dolore sed de incredibili tui amore manabat. Habet enim, crede mihi, et amor lachrimas suas; habet sua et gaudia. Et quidem, mi Seruati, quis tam saxei pectoris est, quem tua talis non flere cogat epistola? Quanta in ea verborum suauitas, quae sententiarum gratia, quid in ea non affectum, quid non amorem praecipuum redolet? Hanc quoties lego (lego enim pene omni hora) videor mihi Seruatii mei suaues audire voces, vultus intueri amicissimos. Vbi tamen coram miscere sermonem minime licet, illa mihi solatio est; illa me tibi refert absentem, illa Seruatio me coniungit absenti, vt aptissime illud Virgilianum mihi conueniat,

Absens absentem auditque videtque.

Locupletiorem itaque atque etiam beatiorem tuis me reddidisti literis quam Alexandrum Magnum triumphorum numerus aut suae Croesum diuitiae.

Sed obsecro te, animae dimidium meae, per meum in te qui non vulgaris est amorem, ne me rursum in dolorum abyssum deiicias. Fidem habe mihi, tam moleste fero iram tuam vt si rursum eam

9. 8. rigabam *LB.*: rigebam O^1. 10. manabat *correxi*: manabant O^1.

---

9. 18. Virgilianum] *Aen.* 4. 83.

intellexero, exanimaueris ilico. Parce quaeso amanti, non es ignarus meorum morum, ingenium meum non ignoras. Tenerioris animi sum quam qui tam crudeles ludos totiens perferre possim; atque etiam, si apertius dicendum est, non est amantis officium amantem laedere, ne ioco quidem. Quod si, vt scribis, hoc prior te laesi quod simulare et dissimulare te dixerim, cogita quaeso, mi Seruati, si id tibi tam durum atque acerbum auditu, quanto id mihi acerbius perferre quotidie abs te. Et quid tam abest a vera amicitia quam quidquam celare amicum, praesertim quod illius referat nosse? Modo negare, modo asserere atque identidem vertere sermonem, obsecro te, an non id simulare est ac dissimulare? Age enim, age mihi vt lubet, tantum quaeso ne his artibus homini tibi amicissimo illuseris. Vtvt se res habet, plane edicito; pudenti enim animo nescio an quidquam sit molestius. Quod si hac vna in re te exorare nequeo, et, vt apud Virgilium est,

Misero lachrimae voluuntur inanes,
Mortem oro, taedet coeli conuexa tueri.

Vale, spes mea, vitae solatium vnicum. Fac, amabo, vt tuae quamprimum ad nos veniant literae.

10. To Francis Theodoric.

Vita Erasmi p. 163. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 6: LB. App. 496. ⟨c. 1488.⟩

[This Francis is perhaps the Franciscus Theodorici of Gouda (? de Backer; cf. App. 2), who was at one time a monk at Sion, near Delft, and afterwards Prior of Hemsdonck († 8 Sept. 1513; cf. Ep. 296. 228). In view of the connexion between Sion, Steyn, and Hemsdonck (App. 2), he may at this time have been resident in Steyn (cf. Ep. 35. 129 and Gouda MS. 1323. f. 21). He is perhaps the Francis who visited Erasmus in the winter of 1501–2 (Epp. 167, 8); and through whom in 1505–6 Erasmus gathered, probably for publication, the epistles composed during his monastic life (Ep. 186). The volumes of Francis' letters and poems addressed to his 'consobrinus' Snoy, which were at one time in Boxhorn's library at Leiden, are not now to be found. See van Heussen, i. 307, and I. W(alvis), *Beschryv. d. Stad Gouda*, i. 244.]

ERASMVS ROTERODAMVS FRANCISCO THEODORICO S.

Qvod literis animum tuum dederis et propriae salutis rationem habere coeperis, id tum tibi summae vtilitati, tum mihi ineffabili voluptati futurum est. Sed quo id quod cupis consequaris (cum viae nondum gnarus es) operae pretium est vt nostris consiliis aurem praebeas, et profecto id tibi persuadeas ⟨quod⟩ non secus in ista tua causa acturus sum quam in mea ipsius. Siquidem tua salus, crede mihi, non minus mihi cordi est quam tibi tua ipsius aut mea ipsius mihi. Quamobrem, si sapis, fac pro nostris monitis vitam tuam instituas; quoniam si sine duce iter ingrediaris, facile erraueris. Vale.

9. 28. possim *scripsi*: possum O^1.

---

9. 31. simulare] Epp. 7. 41 and 8. 15 n. 40. Virgilium] *Aen.* 4. 449 and 451.

11. To Servatius Rogerus

LB. App. 490. ⟨Steyn.⟩ ⟨c. 1488.⟩

ERASMVS SERVATIO SVO S.

Miraris forsan quid obstiterit, Seruati mi, quo tanto temporis orbe nihil ad te litterarum dederim, et fortasse aut pristinum mihi excidisse propositum aut meum in te amorem elanguisse suspicaris. Neutrum autem obstitisse putes velim; neque enim animus defuit sed otium, non voluntas sed facultas. Vellem eam mihi vitae libertatem fata sinerent quam natura contulit; longe ad docendum quam ad accipiendum experirere promtiorem. Sed vides ipse quanto tumultu fremant omnia, quidque inter has vitae aerumnas otii mihi reliquum sit te non latere arbitror. Parce itaque, quaeso te, silentio nostro, et ipse quod potes in virum euadas elabora. Vbi autem serenior fortuna emerserit, propositum repetemus opus. Vale meque, vt facis, ama.

12. To Francis Theodoric.

LB. App. 436. ⟨Steyn.⟩ ⟨c. 1488.⟩

ERASMVS ROTERODAMVS FRANCISCO SVO S.

Qvod me vt aliquid ad te dem litterarum tantopere non hortaris modo, verum etiam rogas orasque, est quidem, mi Francisce, ne mentiar, non imbenigni tui erga me animi indicium. Verum si temporum rerumque conditio tuaque fides meo in te per omnia responderent amori, non sinerem, mi Francisce, me hisce in rebus admoneri, nedum rogari. Et quidem quis, obsecro, in hac parte aeque facilis, aeque impiger atque ego? Fidem habe mihi, nihil aeque iucundum ducerem quam cum homine amicissimo assidua scribendi vicissitudine decertare. At nunc, mi Francisce, quoniam suspecta est mihi (loquar enim seuerius) fides tua, eaque omnium rerum perturbatio est vt iam ne fidissimo quidem tuto fidendum sit, quid mihi faciendum existimas? Scribamne an potius taceam? Alterum hercle tutius, alterum tamen benigni magis ingenii esse puto. Quanquam itaque nonnihil metuam, ne quid ex ea quae mihi tecum est consuetudine nascatur incommodi, pro mei tamen erga te amoris integritate veterique nostra amicitia tuis votis morem gerere statui. Neque decet inter nos, qui fraterno vinculo iungimur, quidquam aut odii aut simultatis intercedere. Porro cum tu suauioris in me animi factus fueris, suauiores quoque meae ad te litterae ibunt. Vale.

12. 14. nonnihil *scripsi*: nihil *LB.*

13. To Servatius Rogerus

Vita Erasmi p. 166. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 8: LB. App. 480. ⟨c. 1488.⟩

ERASMVS ROTERODAMVS SERVATIO AMICO VNICE DILECTO S.

Vt nihil omnium rerum iucundius, nihil suauius est quam amare amarique, ita mea quidem sententia, mi Seruati, nihil ex aduerso molestius, nihil infaelicius quam amare nec amari: vtque nihil humanius est quam amantem redamare, ita quoque nihil est ab homine alienius, ferae vicinius, quam amantem aduersari, ne dicam odio habere. Iam forte suspicaberis idcirco id me texere exordii, vt rursum te mihi conciliem abruptamque inter nos gratiam denuo resarciam. Sed quid ego id mihi de muta promittam epistola, quod neque blandimenta neque preces vllae coram fusae potuerunt, imo ne lachrimae quidem? Nihil a me intentatum relictum est quibus animus flecti iuuenilis possit; at tu adamante durior in tua vsque sententia persistis. Quid ego mihi post hac promittam infaelix, aut quid spei reliquum est? Rursusne inani sudore cum Sisypho aduersus montem saxum incipiam voluere? Minime. Sed quid? Ergone deserto sodali viduus et sine amico instituo viuere? At equidem sine amico vitam non vitam, imo mortem puto; aut certe, si vita appellanda est, primum misera est, deinde non hominis sed ferarum vita. Egoque eo ingenio sum (si a me ipso laudandus sum) vt nihil in hac vita amicitiae anteferendum putem, nihil auidius expetendum, nihil studiosius conseruandum. Veruntamen quoniam iuxta Vergilium

Te nunquam nostri poterunt mutare labores,

hac, quam omnium mihi cupio maxime, carendum mihi est. Durum quidem, sed leuius fit patientia quidquid corrigere est nefas. Quanquam autem, mi Seruati charissime, tu iam Erasmi tui oblitus es (loquar enim mollius), ille tamen Seruatii sui et meminit et meminerit,

Dum memor ipse sui, dum spiritus illius artus

habitabit. Tu illum contemnas, tu auerseris, tu odias licebit; ille tamen te nunquam non amare poterit, non colere, non obseruare.

Hesterna die, mi Seruati, aliquid solatii praebiturus te conuenissem, nisi tibi vsque adeo praesentiam meam molestam cognoscerem; videbam enim immutatos vultus tuos, demissos oculos, colorem subtristem, atque omnis corporis gestus nescio quid doloris

4. quoque *scripsi*: que O^1: *om. LB.* 15. O^1: instituto *Lond.*: instituam *LB.*

21. Vergilium] cf. *Ecl.* 10. 64. 28. Dum] cf. Verg. *Aen.* 4. 336.

mihi portendere. Dolebam itaque, crede mihi, non mediocriter et ego, cum dolore confici conspicerem sodalem meum carissimum atque animae dimidium meae. Quid enim, mi Seruati, tibi acerbi accidit vnquam quod non me multo quam te crudelius excruciauerit? Quid autem tibi doleret, non omnino, si non fallebar, eram nescius. De impudentia illius loquar, qua te indigne atque iniuria ibidem criminatus est. Sed, quaeso, ne te ob rem exiguam nimium affligtes, anime mi, atque excrucies. Memineris, obsecro, homines nos esse, non deos, eaque lege natos vt omnibus fortunae casibus subiaceamus,

Et quis non causas mille doloris habet?

Memineris hanc non tuam vnius sed communem omnium sortem esse mortalium. Praeterea, si pauca occurrant et quidem meo iudicio parua admodum vnde doleas, certe plurima sunt (tantum bona si tua noris) quibus multo iustius gaudeas.

Ne igitur diu te morer, si quid Erasmi tui apud te preces valebunt, si vnquam quicquam mea causa facturus es, id vnum abs te peto contendoque, vt te colligas virumque praebeas, ne te diutius detineat maeror. Quin magis summo enitere studio vt in talem euadas virum qui eos qui tibi insultant tu vicissim irrideas; idque iamdudum confectum esset, si nostris monitis obtemperatum esset. At nunc quoque quoniam nihil est quod non studio faueat, et res et locus, ipsa quoque temporis amoenitas, non mediocre mihi videtur colendarum literarum incitamentum. Fac excutias quidquid in te resedit hactenus torporis et ignauiae. Atque, vt acrius accendaris, scito idipsum egisse Gualterum nostrum, totumque eum in literarum studio versari. Nec vlla res ei tam dolet quam quod non iam olim id inceperit. Fac semper hilari sis animo; ceterum quod abs te requiram est nihil. Gulielmus meus erit tibi omnibus in rebus et adiutorio et solatio, quandoquidem me fugis; quem et ego, id vt sedulo faciat, assidue monebo. Vale.

14. To Francis Theodoric.

Vita Erasmi p. 177. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 15: LB. App. 434. ⟨c. 1488.⟩

ERASMVS ROTERODAMVS FRANCISCO SVO S.

Qvoniam tantus in te meus amor vt nihil accedere possit, non potui non interdum meas ad te dare literas; neque enim iucundius

13. 44. Et quis non] Ov. *Rem. Am.* 572.
48. bona] cf. Verg. *G.* 2. 458.
59. Gualterum] Probably 'Galterus, conciuis suus,' a young man on whom William Herman (Ep. 33), mentioned below (l. 62), wrote two epitaphs deploring his early death and mentioning his devotion to learning. There is nothing to show whether he was an inmate of the monastery. See *Sylua Odarum*, 7 and 8, attributed also to Erasmus in Scriverius' MS. of the *Carmina varia* LB. viii. 584; for the cause of the confusion perhaps cf. Ep. 34. 22.

vllum amicitiae officium esse puto quam hac scribendi inter se vicissitudine vti. Quod itaque, mi Francisce charissime, diligentius contuenti mihi subtristis iam dudum frons tua apparet, nescio quid mali portendit. Solet enim plerumque internus animi dolor in vultum erumpere, mentisque habitus in fronte non aliter quam in speculo relucere. Intelligo itaque non obscure (quid id sit incertus) certe aliquid esse quod tibi doleat, quod te excruciet. Et hercule, mi Francisce, (fidem habe mihi) dolet et mihi dolor tuus, nec vllus mihi potest esse laetitiae locus, vbi te moerore confectum aspicio. Quid autem sit quod te male habet, vt mihi indices, te etiam atque etiam rogo. Si quid mea poterit opera, te aut re aut certe consilio iuuero. Quod si a me doloris tui orta est causa, dabo operam vt per me quamprimum corrigatur itidem. Quaeso te, animae dimidium meae, ne te in re mediocri tam dire excrucies. Virum te praebe, excute quidquid in te est mollioris animi. Hoc pacto et tibi consulueris et profecto me tui amantissimum hilarem laetumque reddideris.

15. To Servatius Rogerus

Vita Erasmi p. 154. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 2: LB. App. 478. ⟨c. 1488.⟩

ERASMVS ROTERODAMVS SERVATIO AMICO INTEGERRIMO S.

Qvietem tuam, ne inertiam dicam, Seruati mi, indies admiror vehementius; nec emirari queo, qui omnibus literarum commodis affatim arridentibus, quae sola superest, operam cures inpendere nullam. Ais quidem aegre te admodum ferre imperitiam tuam; sed quid, quaeso, tibi sententiae est? Non dubitarunt celeberrimi veterum saeculorum viri literarum comparandarum gratia dulcem patriam tristi mutare exilio, alias calentes sole terras inuisere, innumera procellosi maris subire discrimina, quiduis denique et operae et impendii ferre; et tu bonae spei columen dormienti tibi haec confecturos deos putas? Num eam legisti fabellam, quae in rustico tuam condemnat incuriam? Nam is cum forte quadrigae suae rotam luto haerere nec a iugalibus euelli posse conspiceret, ipse otiosus in auxilium summos inuocasse diuos dicitur; quo iam dudum incassum orante [quo nihil exorante] id Apollo e nubibus oraculi reddiderit: Si tibi auxilio esse deos cupis, ipse quoque dexteram admoueas necesse est. Haud aliter tu quoque, Seruati mi, si tantus te (vt ais) literarum tenet affectus, tua imprimis opera opus est;

14. 9. excruciet *correxi*: excruciat O¹.

---

15. 7. calentes] cf. Hor. *Carm.* 2. 16. 18.

nec diuum nec hominum quemquam profuturum speres, si tibi defueris ipse. Omnia enim dii mortalibus labore vendunt.

Dii tibi dent animos, a te nam caetera sumes.

Quo tu, quaeso, pallio in tanta codicum copia, tanta eruditorum praesentia, imo beneuolentia, tuam praetexueris inertiam? Quam excusandi profers materiam?

Si itaque, quod solum superest, mi Seruati, quod optas assequi cupis (cupis autem, si sanum sapis), nostris monitis aurem praebeas necesse est. Imprimis vt retecto erga nos animo viuas apprime opus est. Tune inter amicos celandum esse quippiam censes? Gratias solutis zonis noster describit Horatius, et tu ⟨te⟩ nescio quo simulationis cingulo contrahis. Profecto aut tu errore duceris, aut non recte definiuit amicum qui dixit: Amicus est vnus animus in duobus corporibus. Communi ergo in nos animo sis operaepretium puto; nec sciscitari dubia, nec ignorata pudeat fateri. Deinde id eo quo pergis omnium conducet maxime, si crebrius ac facis ad nos scripseris; nec id sane pristino tuo more mendicatas quasdam sententiolas, imo (quod turpius est) voces hinc ex Bernardo, illinc ex Claudiano passim coaceruando, tuisque non aliter quam sibi cornicula pauonis plumas aptando, imo inepte assuendo: neque enim id est literas condere sed colligere. Nec nos tam crassi ingenii tamque stupidos suspicere, qui nequeamus discernere quid e tuo, quid alieno fonte mutuatus sis. Quin magis pro tui ingenii viribus (atque id quoque ex tempore malim) quidquid in buccam venerit scribe. Nec te barbarismi, si qui inciderit, pudeat; senties nos correctores, non irrisores. Quo pacto curabitur vulnus quod non aperitur? Aut quid illos celare contendis id quod in te esse te ipso clarius norunt et certius? Sed esto nos fugerit: idcircone in te non est, quia in te esse nescitur?

Si itaque, Seruati sodalium meorum carissime, non dico me, sed si teipsum amas, si vlla tuae tibi cura salutis, meis animum praebe hortatibus, excute torporem, pusillanimitatem exue, virum indue, tandemque vel sero operi manum impone. Quousque te hodiernus eludit dies sub expectatione crastini? Vide, quaeso, quantum iam temporis inter digitos, vt aiunt, fluxerit; anni iam abiere quatuor, cum in eodem haesitas luto. Quod si primum

28. zonis *LB.* : sonis O[1]. 42. O[1] : quid inciderit *Lond.* : qui inciderint *LB.* 53. luto *LB* : tuto O[1].

20. Dii] Cf. Ov. *Ep. Pont.* 2. 1. 53.

28. Horatius] *Carm.* 1. 30. 5, 6.

30. qui dixit] Pythagoras. See *Adagia* 2.

35. Bernardo] St. Bernard of Clairvaux (1091–1153), 'the last of the Fathers.' His *Sermones* were printed by Schöffer at Mainz, 14 April 1475; his *Epistolae* by the Brethren of the Common Life at Brussels, 11 April 1481.

53. Quod si] Cf. Ep. 13. 52–4.

nostris monitis morem gessisses, iam in talem euasisses virum, qui nos literis non solum aequare verum etiam erudire vicissim posses. Veruntamen ne nunc quidem desperandum puto; pertinaci opera quod perditum est aeui recompensandum est. Adhuc sane integra, imo virenti adhuc aetate es,

Calidusque salit circum praecordia sanguis.

Antequam pernix igitur fugiat adolescentia, nunc tibi parare contende quo senex gaudeas:

Iam molire animum qui duret, et instrue formam,
Solus ad extremos permanet ille rogos.

Quo autem id pacto conficiendum sit, postea consultabimus. Interea tu sedulo cura vt quamprimum tuae ad me eant literae, animi tui non ambigui nunciae. Aut certe si me tua familiaritate indignum censes (non contendo quidem), tantum ita me fugias vt tuam ipsius salutem non praeterfugias; tum vel Gulielmo, qui tua commoda non minus ac sua curat, animum committe credeque consilia. Porro si quid mea opera praestari posse putabis, inuenies ad omnia non minus me paratum quam beneuolum. Vale.

16. To Sasboud.

Vita Erasmi p. 162. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 5: LB. App. 476. ⟨c. 1488.⟩

[The person here addressed may be identified with the Sasboud of Ep. 296. 229. The name occurs commonly in the neighbourhood and records of Delft (Bleiswyk. *Beschryv. d. Stadt Delft*, 1729, p. 665, and *passim*). He was perhaps a young man with whom Erasmus had come into connexion through his brother Peter (Ep. 3, introd.).]

ERASMVS ROTERODAMVS SASBOVDO SVO S.

Qvanqvam aliquid ex te literarum accepisse maluerim, tamen non mediocri me affecit voluptate nuncius, quem ad me misisti, tuae sententiae interpretem. Nam cum multo tempore nihil significaueras, verebar ne animo tuo excidissem mutuaeque nostrae necessitudinis prorsus oblitus fuisses. Tibi autem libenti animo atque ex sententia tua morem gererem, si quid ex nuntii verbis certo coniicere potuissem. Nam narrabat is te flosculos nescio quos vt ad te darem summopere rogitare. Et quidem, si sanum sapis, non latet te iam flosculos minus tempestiuos esse, cum illos verna temperies proferre soleat, hyemis vero asperitas nesciat. Sed hoc iocati sumus. Vt autem serio loquar, quos flosculos dixeris non video; nisi forte libellum

15. 59. Calidus] cf. Verg. *G.* 2. 484. 62. Iam molire] Ov. *A. A.* 2. 119, 20.

illum, in quo quosdam tibi flores, cum vna essemus, depinxeram: qui quidem nescio quo pacto ad nos nuper rediit. Qua in re quid mihi mali tua pene parauerit incuria, haud facile dixerim; siquidem qui illum abs te deferebat Henricus, aiebat te asseruisse a me tibi venditum esse; quod quam alienum a vero sit, ipse non es nescius. Inficiabar itaque ego, vt debui, vehementer, fecique tandem fidem rem aliter atque acceperat se habere.

At tu, Sasboude, sodalium meorum carissime, caue te adeo huic pingendi artificio dedas, vt literarum tibi cura recedat. Scis certe quid hinc iam abiturus mihi pollicitus sis, et qua lege libros a me poeticos susceperis; videlicet vt totum te literarum amori studioque dedicares. Quod quidem vt spopondisti, ⟨si⟩ seruare curaueris, rem facies pro meo erga te amore non iniucundam, tibi autem summae et vtilitati et voluptati futuram. Sin tuae salutis incurius minime feceris, me quidem, qui tua incommoda aeque atque mea doleo, acerbo maerore affeceris; tu vero perpetuo perieris. Possem tibi, nisi me temporis epistolaeque prohiberet angustia, memorare quamplurimos, et quidem e nostris, qui iam quid gloriae literae, quid dedecoris habeat imperitia experti, maxima quidem sed sera afficiuntur poenitentia, quod aptum literarum studio adolescentiae tempus inter digitos fluxisse conspiciant. Itaque et tu, Sasboude suauissime, dum integra tibi floreat aetas, formicae exemplo tibi parare contende quod senium tuum oblectet alatque; adolescens collige quo senex gaudeas. Atque id vt studiosius conficias, operaepretium est vt aetatis tuae intemperantem libidinem, si non penitus arcere potes (nam id vix hominis est), saltem modereris atque coerceas. Quid dicam intelligis.

Hisce de rebus satis. Vt valeas, quid istic rerum actites, quid tibi sententiae sit, quid ex me velis, aut certe si quid aliud quod mea scire intersit, me quamprimum literis certiorem reddas, etiam atque etiam rogo. Vale, Sasboude mi suauissime; quaeso vt cum bene agi tecum senseris, mei coniunctissimi quondam sodalis, nunc aeque amantissimi facito memineris.

23. si *add. LB.* 43. tecum *LB.* : mecum O^1.

---

12. depinxeram] Opmeer (*Op. Chron.* i, p. 438) records that Erasmus had some skill in painting, and mentions a picture by him of Christ on the Cross, belonging to Cornelius Musius (1500–1572), Provost of the convent of St. Agatha at Delft (cf. Bleiswyk, *Beschryv. d. Stadt Delft*, pp. 364 and 695–702). It bore the inscription—

Haec Desiderius (ne spernas) pinxit Erasmus,
Olim in Steinaeo quando latebat agro.

Among Erasmus' epigrams are some couplets attached to pictures, perhaps of his own painting.

16. venditum] Mr. Nichols points out that to sell anything would have violated the rule of the order which forbade the possession of private property.

32. inter digitos] Cf. Ep. 15. 52.

17. To Cornelius Gerard.

LB. App. 413. ⟨Steyn.⟩ ⟨1489?⟩

[For the date of Epp. 17–30 see Appendix 4.

Cornelius Gerardus or Gerardi of Gouda, also called Aurelius and Aurotinus, was a kinsman of Wm. Herman (Epp. 23. 68 and 28. 6; in the Gouda MS. 1323 each addresses the other as *nepos*), and was presumably older than Erasmus, who is said to have been his pupil (Alard of Amsterdam's pref. to Cornelius' *Batavia*). He was perhaps educated at Deventer; since it was his interest in the school which led him to compose his *Mariad*, in order to provide the boys with suitable reading (Deventer MS. 31, f. 1 v°). He made his profession as an Augustinian canon in St. Martin's on the Donck, or Hemsdonck (Burmann, *Hadrianus VI*, p. 271), lying S.W. of Schoonhoven, and about ten miles from Gouda; a convent founded in 1424 from that of St. Michael at Hem, near Schoonhoven, and belonging to the Chapter of Sion (see App. 2 and van Heussen, i. 327, 8). But his residence there was not continuous; for he was transferred from one convent, and even from one Chapter, to another, and was at various times an inmate also of Hieronymiana vallis, an Augustinian convent in the district of Lopsen outside the W. gate of Leiden, which belonged to the Chapter of Windesheim, and of St. Michael's at Hem (Gouda MS. 1323, f. 60 v°). Whilst at Hemsdonck he composed an *Alphabetum Redemptorum* (Leiden MS. Vulc. 98 G), dedicated to Jacobus Cornelii, Prior superior and Vicar-general of the Chapter of Sion, as 'studii nostri primicias'. His correspondence with Herman from Lopsen in the Gouda MS. 1323 is perhaps to be dated 1489–93 (see App. 9). In 1494 after having served as Steward he was made Prior of Hemsdonck (v. Berkum, *Beschryv. d. Stad Schoonhoven*, p. 446, cf. Ep. 37); and there he perhaps began the *Mariad* (Ep. 40). The first decade of this was finished at Lopsen (Molhuysen, p. 22), in eighteen months (Deventer MS. 31, f. 1 v°), and the whole was completed before 1499.

From Lopsen in the autumn of 1497 he went to Paris (see p. 205) as a member of the commission for the reform of the Abbey of St. Victor invited from the Chapter of Windesheim (GC. vii. 836). He remained at St. Victor's till 16 Aug. 1498, and while there took the opportunity to address a letter to Gaguin for inclusion in the third edition of that author's Histories (31 Mar. 149⁷⁄₈; see pp. 148, 9), and composed verses in honour of the Abbey library (GE. ii. 75 and Molhuysen. p. 34). It was probably at this time that he entered Paris University (Molhuysen, p. 37); but I cannot find his name in the lists of degrees. After finishing the *Mariad* he began a metrical version of the Psalms (Leiden MS. Vulc. 99), the first part of which was written before 1499, since in the preface to the second part it is implied that Bostius was still living; but the whole was not completed till after 1517, as the initial verses refer to the Lutherans and in the final prologue he speaks of himself as in his sixtieth year. Until 1499 he remained in close connexion with Erasmus and with Herman, whose Ode 5 is addressed 'Ad Cornelium Goudensem, virum non vulgariter litteratum sibique studiorum communium societate copulatissimum'; but afterwards, although there was no break of friendship, the tie was less close. The poet's laurel was conferred upon him by Maximilian when staying at Liesveld, near Schoonhoven (*Batavia*, p. 79; cf. Gouda MS. 1323, f. 60 v°); perhaps in Oct. 1508, at which time the Emperor was in that neighbourhood. His residence at Hem was subsequent to this (Gouda MS. ibid.). He speaks (Leiden MS. Vulc. 66, f. 4) of being intimate with the future Pope Adrian VI, when Adrian was Provost of St. Saviour's at Utrecht (1514–21). In 1516 he was at Lopsen engaged on a life of St. Jerome, which he had undertaken at the request of the Prior and Canons of Hieronymiana vallis at Delft, from notes collected during his residence in Paris (Deventer MS. 32; cf. LB. App. 66 and 89); but when he speaks in a letter (*Batavia*, p. 95; 1517–8?) of being allowed to return from exile to his 'propria sedes,' he perhaps means Hemsdonck, where he is found in 1519 and 1523–4 (Leiden MSS. Vulc. 99 B, f. 88 and 66, f. 131; the latter being a poem on the death of John of Wassenaar, 6 Dec. 1523). In his last years he seems to have returned to Lopsen; but nothing is known of his death.

The *Cronycke van Hollandt, Zeelandt en Vrieslant*, Leiden, J. Severinus, 18 Aug. 1517 (see W. Nijhoff, *Bibliogr. de la Typogr. Néerlandaise*, livr. 3. 1081, 2), is attributed to him by Fruin. It is said to have been compiled at Severinus' suggestion by Cornelius while still at Lopsen from a number of different sources, including the results of Wm. Herman's researches (see Muller in *Bijd. v.*

vaderlandsche Geschied, 1888, pp. 392–404); but Molhuysen (p. 19) throws doubt on the ascription.

Besides the works mentioned here and in Ep. 20 he wrote

1514–5. *Defensio gloriae Batauinae* and *Elucidarium* (see p. 206); published together as *Batavia* by Vulcanius, Leiden, 1586; the latter from Leiden MS. Letterk. 743.

1519. *Diadema Imperatorium*; written at Hemsdonck and describing the coronation of Charles V, wrongly ascribed in *Batavia*, p. 99, to that of Maximilian (Leiden MS. Vulc. 99 B).

1520. *Salutatio academiae Louaniensis ad Charolum regem*; on his landing at Flushing, 1 June (Leiden MS. Vulc. 98 B).

1522. *Apocalypsis super miserabili statu ecclesiae*; composed at Hemsdonck on the election of Adrian VI (Leiden MS. Vulc. 66; printed by Burmann).

1523. *De Patientia*; written at Hemsdonck to Cornelius Hoen during the latter's imprisonment (Leiden MS. Vulc. 66).

Vulcanius also enumerates many unknown writings in the preface to *Batavia*. Cornelius had some share in publishing the Paraphrase on Valla's *Elegantiae* made by Erasmus, c. 1488 (p. 108), the manuscript of which seems to have been in his possession. The earliest known edition of this was printed by Gymnich at Cologne in 1529 with a letter from Cornelius Aurelius Lopsenus to John Berius, a schoolmaster of Rotterdam, apologizing for the publication but defending it by the precedent of Erasmus' action with Herman's *Sylua Odarum* (p. 160); but it is not clear that it was through Cornelius that the book reached Gymnich. The letter, which is written from Dordrecht, cannot be earlier than 1522, as it refers to one from Alard of Amsterdam printed in the same volume, dated 1 Feb. 1522; and is therefore later than 1523–4, when Cornelius was still at Hemsdonck. See Dr. Molhuysen's *Cornelius Aurelius*, reprinted from NAKG. 1902; and his publication of the letters and poems in the Gouda MS. 1323 in NAKG. 1905–6, iv. 54–73.]

ERASMVS ROT. CORNELIO GOVDANO POETAE ATQVE THEOLOGO S.

Tametsi nihil mihi indubitatius est, Corneli amicissime, quam me a te non solum diligi, verum etiam amari fierique plurimi, tamen id clarius perspicio ex tuis litteris, quas nuper ad me dedisti, satis quidem prolixas, breuiores tamen quam quae tui meum desiderium explere potuerint, tametsi illud non minima ex parte leuauerint. Nam quamuis, mi Corneli, ea, quam tuae prae se ferunt litterae, animi in me tui integritas adeo iucunda grataque sit vt iucundius gratiusque possit esse nihil, tamen praecipuo quodam angor dolore, eiusmodi rerum nostrarum esse conditionem vt eam absens experiri compellar. Mallem ego, si quoquo modo liceret, coram tecum loquendi copiam esse, atque inter complexus tuos osculaque sanctissima vicinius tui consuetudine frui. Attamen quando id quod volo non possum, (iuxta Mitionem Terentianum) id quod possum volam, et quoniam quod omnium optabam maxime iactu non cecidit, id quod cecidit forte arte corrigam.

Et quidem ad id nihil omnium rerum aeque conferre videtur atque tuae suauissimae litterae, quas quotiens lego (lego enim quam saepissime), tam expressam simillimamque Cornelii mei mihi referunt imaginem, vt parum, imo propemodum, nihil corporum sibi vendicare possit absentia. Hanc itaque quotiens moleste fero, ad eas ilico confugio, illae te mihi reddunt absentem, illae me tibi coniungunt absenti, illae me non modo consolantur, verum etiam incredibili afficiunt volu-

13. Terentianum] *Ad.* 738–41.

ptate. Prae se ferunt enim tum admirandam orationis gratiam et Atticae (vt aiunt) Veneris plurimum, tum praecipuam a me quidem minime meritam, a tua vero humanitate non alienam beneuolentiam. Et quidem quid in eis non amorem, quid non humanitatem sonat, quid non affectum, quid non desiderium redolet? O quam fausta dies, et niueo numeranda lapillo, qua te mihi amicum sortitus sum, qua tu accessisti non tenuis pars animae meae. Denique mihi te non solum amicissimo frui, verum etiam vel peculii iure vti licuit. Beneuolentiam tam copiosam, tam liberalem promtamque beneficentiam quis non probet, quis non miretur, quis non maximopere amet? Omnium certe ingratissimorum vnus ero ingratissimus, si non summa enitar opera tantis me officiis, tantis prosequenti beneficiis gratias agere quam maximas, imo etiamsi quando is inciderit casus, referre.

Quod si nulla in re vnquam mea tibi opera opus erit, efficiam tamen vt tuorum me beneficiorum maxime memorem intelligas, nec (quanquam tu rebus longe anteibis) animo certe ac beneuolentia vnquam tibi deesse. Ea enim, crede mihi, Corneli charissime, in te animi integritate amoreque et sum et futurus sum semper, quo in Nisum Euryalus, quo in Orestem Pilades, quo fertur in Thesea fuisse Perithous, ea fide qua in Damonem Pythias, eo denique amicitiae calore, quo adolescentem Dauid adolescens complexus est Ionathas. Porro quidquid ad tui nominis famam dignitatemque tuendam pertinere arbitrabor, id tanto curabo studio vt nemini sua ipsius vnquam salus maiori curae fuerit quam mihi tui honoris nominisque ratio. Si quid tamen praeterea erit quod a me factum voles, nihil mihi erit iucundius chariusque quam meam abs te operam requiri. Nulla enim res, mi Corneli, adeo mihi in vita praeposita est eritque semper, quam tibi omnibus in rebus gratificari. Itaque quicquid meo studio aut labore tibi praestari posse arbitrabere, id tibi totum peculiare ducas velim.

Quod Guilielmum nostrum tanta mecum beneuolentia complexus ⟨es⟩, rem fecisti (ne mentiar) et mihi apprime iucundam et tua singulari humanitate dignissimam; dignus est enim mea sententia, qui non modo diligatur, verum etiam ametur quamplurimum, tum ob eximiam praeclaramque adolescentis eruditionem, tum ob praecipuum, quo te prior complexus est, amorem.

Vale, mi Corneli suauissime, meque (vt facis) ama plurimum. Petrum tuum mei (vt scribis) amantissimum, mihi quoque charissimum, meo saluere nomine vt iubeas te magnopere rogo.

28. qua te *correxi*: quo te *LB.* 29. non accessisti *LB.*: *ordinem mutavi.*

41. Nisum] This list is found at the beginning of the *Antibarbari* (LB. x. 1693 c), in a passage relating Erasmus' attachment to Wm. Herman (Ep. 33).

60. Petrum] Petrus in Poel (Marienpoel, near Leiden, p. 77), whom Herman salutes through Cornelius; Gouda MS. 1323, ff. 3 and 22 v°.

18. To Cornelius Gerard.

Vita Erasmi p. 169. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 10: LB. App. 409. ⟨1489?⟩

ERASMVS ROTERODAMVS CORNELIO POETAE ATQVE THEOLOGO DOCTISSIMO S.

Facile perspicio me a te fieri plurimi, omnium vir amicissime, cum tu literis literas accumulas amoris et beneuolentiae plenas; quas tu quidem ineptias vocas, ego et singularis tuae sapientiae atque eloquentiae insigne exemplar et optimi tui erga me animi testes certissimas dixerim. Et quidem, mi Corneli, si tam eleganter ineptis, quid quaeso erit vbi vires intenderis? An nosti te accommodare tempori et personis, qui ardua et exacta disertis, negligentius condita proferas ineptis? Sed haec iocati sumus.

Quod scribis tuto te apud me deponere quidquid tuorum habes opusculorum, quippe quem tibi amicum fidelem, vt scribis, studiosum, beneuolum, non inuidum, iam pridem esse persuasisti; benigne quidem de me sentis, daboque sedulo operam ne ista de me fallat opinio. Et si parum sermoni fidem accommodas, fac periculum; inuenies certe meum officium, si quando eo opus habebis, nulla in re vnquam deesse. Porro cum eum me dicis esse, qui tuum pudorem facile possem abstergere, et de tuo villico mea arte speciali, vt ais, domesticum panem praeparare, suspicarer, ne mentiar, te, mi Corneli, illudere rusticitati meae, nisi tantis argumentis tuam in me beneuolentiam haberem exploratissimam. Facile itaque mihi persuadeo, cum tu arduum quidquam de me, qui nihil sum, sentis, id de amoris magis errore quam industria proficisci. Verum ne me difficilem causeris tibique in amicitiae officiis minime respondentem, ea tibi lege hisce in rebus meam polliceor operam, vt tu tuam vicissim rependas. Vale nostri memor.

19_{20} From Cornelius Gerard.

LB. App. 416. ⟨Lopsen.⟩
⟨May 1489?⟩

CORNELIVS GOVDANVS ERASMO VIRO VNDECVNQVE DOCTISSIMO S.

Cvm post multarum precum instantiam et importunitatem, Erasme charissime, Martinum nostrum diu tergiuersantem, ne suam forte proderet ignorantiam, voto mutuae charitatis constrinxissem, vt aliquid tuorum carminum ipso sollicitante meruissem accipere, tandem deuenit ad manus nostras nobilis ingenii tui

18. 3. singularis *LB.* : singulares O^1.

---

19. 2. Martinum] A lay brother, who acted as intermediary; cf. Epp. 20. 77 and 21. 42. He occurs in the same capacity in the Gouda MS. 1323, f. 18 v°.

carmen lamentabile super contemtu artis poeticae; quod vbi recepi, vidi et perlegi, quanto recreatus fuerim gaudio non facile dixerim. Verum etsi tuas laudes omnino tacere nequeo, te tamen in solida humilitate seruare memento, quae, si tibi non desit, et hunc quem nunc praefers florem in germine, plurimos in fructus prodire faciet ex frutice. At ne tuam praeclaram et insignem indolem nostris laudibus inepte commaculem, hoc vnum dixisse sufficiat, omnibus me votis exposcere vnum tecum fraternitatis habere consortium, vnum mutuae exercitationis studium ac vnum denique solidae charitatis firmamentum.

Caeterum vt et haec tibi plenius innotescant quanti penes me tuum mihi constet ingenium, operam dedi et carmen tuum debita recommendatione celebrandum nostra licet rudi confabulatione subdiuidens, Dialogum Apologeticum feci, prout titulus huic tuo et nostro communi libello praefixus facile manifestat. Nec hoc tibi, quaeso, indignationem faciat, me tuos versus paucissimis interdum verbis commutasse et ad aliud metri genus in finem retorsisse: sed plurima velim ratione et suaui quadam nostrae charitatis praesumtione id factum esse non ambigas. Nam vt carmen illud eleganti a te stylo compositum omnes et singulos vehementius delectaret, sategi vt a legentibus si libuisset etiam suaui modulatione decantari posset. Quod vt liberius quoque inoffensa voce posset fieri, omnes hiatus vocalium diligenti studio praetermisi. Dabis igitur placidissime veniam, quod ineptas manus nostras in tuam misi segetem florigeram, imo ex hoc tibi me statues amicissimum, qui tuo de carmine nostrum communem feci libellum.

Postremo quoniam tanti te facio vt nihil supra, rogo instanter vt et tuam operi nostro De Morte diligentiam adhibere, et lima tuae discretionis emendatum tempore oportuno non pigriteris remittere. Nulla inter nos (vt quidam laborauit) sit aliquando inuidiosa aemulatio, sed etsi mutuis ingeniis quandoque cedendum fuerit, in vno tamen charitatis vinculo maneamus.

Vale, et me mutuo dilige.

---

6. carmen] Cast by Cornelius into the form of a dialogue between himself and Erasmus. First published by Snoy in *Herasmi Roterodami Silua Carminum*, with the title 'Apologia Herasmi et Cornelii sub'dyalogo lamentabili assumpta aduersus barbaros qui veterum eloquentiam contemnunt et doctam poesim derident.' Also printed in LB. viii. 567, from a ms. and perhaps more correct source. Cf. Ep. 22. 31 n.

22. aliud metri genus] The last thirty-five lines of the *Apologia*, as printed in LB., are in hexameters instead of asclepiads, and contain a judgement put by Cornelius into the mouth of St. Jerome, to the effect that the study of the classics is allowable and right, provided that sacred studies are not neglected. The lines are not in Snoy's edition.

33. De Morte] *Cornelii Goudani de improuisa morte et proposito melioris vitae ad Celsum*, Gouda MS. 1323, f. 33.

[19]20. To Cornelius Gerard.

Vita Erasmi p. 157. — Steyn.
Lond. xxxi. 3: LB. App. 407. — 15 May ⟨1489?⟩

ERASMVS ROTERODAMVS CORNELIO GAVDANO VNDECVNQVE DOCTISSIMO S.

Inopinato mihi atque praeter spem (iam enim prorsus exciderat) redditus est per dominum Ioannem, tum tui tum etiam mei amantissimum, libellus tuus, Corneli omnium mihi charissime; quem vbi abs te ipso narrante perfectum esse didiceram, quid ex eo voluptatis ceperim haud facile dictu puto, quippe qui me tantum abs te consecutum esse intelligerem, quantum ne sperare quidem vnquam potui. Quanquam cum Martinum istuc, vt quidquam vel literarum vel carminum tuorum ad nos referret, mitterem, aiebat nos reuisens id tibi animo sedere sententiae, vt iuberes nos priores glaciem, vt aiunt, scindere, deinde te quamprimum vicissitudinem redditurum. Et iam certe nescio quid operis in manibus tibi esse narrabat, quod nostro dedicare nomini statueras. Parabam itaque ego primus (non quod tanquam caeteris aut literis vel aetate praestantior, sed tanquam tui omnium amantissimus) id carminis, quod istuc tandem aduolasse scribis. Porro cur non maturius ad te peruenerit, satis emirari nequeo. Tanta enim solicitudine, tanta vehementia illi mandaram, vt si qua in re vnquam mihi quid gratificaturus esset, in hac vna, quam omnium essem facturus maximi, mihi sedulo morem gereret idque ad te perferre maturaret, vt maiore nequiuerim.

Nec sane id me aut inanis arrogantiae gratia aut inuidiae stimulis egisse suspiceris velim (neque enim tanti aestimo mea poemata, quae gloriam mihi comparent, sed pudorem); quod magis ob id causae actum indubitato tibi, quod vtique facturus es, persuadeas, vt meis ineptiis aliquid tuorum elicerem carminum, non aliter quam Pan agresti calamo citharam suscitabat Apollinis. Neque enim alia te lege scripturum esse asserebat. Sed ille, vt ex tuis accipio literis, et meo me voto et tuo te fraudans desiderio penes se seruauit reconditum, dissimulauitque ad te perferre; propterea forte, quo facilius dissimularet imperitiam. Cuius quidem ambages si ego resciscere potuissem, alterum mehercule e duobus vel improbitate mea extorsissem, vt aut tibi tradidisset aut certe alteri cuilibet committendum reddidisset. Sed ille technas suas mira dissimulabat industria. Nam cum ex eo istinc redeunte quid tecum aut abs te actum esset, solliciti sciscitaremur, ille argutam nobis et bene longam

22, 3. quod . . . quod *correxi*: quid . . . quid O[1]. 29. desimularet O[1].

2. Ioannem] Cf. Epp. 21. 28 and 23. 109; and perhaps 1. 13 n.

de te texebat historiam, quidque tu aut egeris aut dixeris, seriatim memorabat.

His itaque delusus argutiis plurimum vereri coepi (nam et id ex illius sermonibus mihi videre videbar) ne carminis mei rusticitate tuas eruditissimas ⟨aures⟩ offendissem, neue tu aliorsum accepisses ac ego feceram. Deinde vbi tantum interfluxisse temporis conspicerem, quo tu neque carminum neque literarum redderes quippiam, iam quod mihi ante coniectaram, certe persuadere coepi, puta te meis laesum ineptiis indignasque eas duxisse quibus vicem rependeres. Sed secus longe ac ego ratus eram rem actam esse gaudeo plurimum. Nam te et carmen accepisse gaudeo, et id non modo non offendisse (quanquam id haud iniuria metuerim), verum etiam tuam in me beneuolentiam vehementer auxisse, luce clarius intelligo; vtpote quod non solum probare, sed etiam ad declarandum quanti illud faceres, tuis splendidissimis versibus immiscere dignatus es. Facis tu, Corneli amicissime, non quidem pro meis meritis, sed pro singulari tua ingenuaque humanitate, qua aliena ingenia, etiam quantumlibet crassa, admirari tuoque anteferre soles; aut certe plurimo tuo erga me amore, quo ea quoque venusta censes, quibus venustatis est nihil; caecus enim amor rectum nescit iudicium. Neque tam mihi molestum fuit praeter meritum tantopere abs te laudari, quam gratum iucundumque a tanto tamque erudito viro non solum diligi, verum etiam amari.

Ego certe, mi Corneli suauissime, si quid mihi credis, nescio quid omnium vehementius optare potuerim quam, vt singulari te semper ac plurimo (vt dignum fuit) amore complexus sum, ita et te mihi vicissim mutuis respondere affectibus. Itaque libet tuis ad me verbis vti, eaque mea facere: 'id vnum dixisse sufficiat, omnibus me votis exposcere, vnum tecum fraternitatis habere consortium, vnum mutuae exercitationis studium ac vnum denique solidae caritatis firmamentum.' Atque sicut iucundissimo tuae erga me beneuolentiae argumento ex meis tuisque versibus vnum compegisti Apologeticum, ita duos (si tamen id fieri potest vt quidquam inter amicos diuisum reperiamus) duorum animos vnum amoris mutui vinculum connectat; vt, sicut tui meo carmini et tuis mei intexti sint versibus, ita et tuus in me et meus in te semper habitet animus: et si locorum interuallo seiuncti simus, corporibus rarius quam volemus vna esse poterimus, animorum tamen coniunctione, literarum vicissitudine, officiorum studio ita fruemur, vt nunquam non vna esse videamur.

Porro, vt scribis, quidquid inuidiam, quidquid aemulationem

39. aures *add. LB.* 42. coniecturam O^1 : *correxi.* 60. te *LB.* : me O^1.

---

42. coniectaram] I owe this correction to Mr. W. F. R. Shilleto.

61. tuis . . . verbis] Ep. 19. 12–5.

74. vt scribis] Ep. 19. 35, 6.

redolet, ego id adiicio, quidquid vel minus amicam suspicionem, procul sit a nostra consuetudine; parcatque illi Deus (ne sinistrum aliquid imprecer conuerso) qui eiusmodi quippiam ante hac inter nos molitus est. Quo enim pacto tibi inuideam et non ex animo magis et mihi gaudeam et tibi gratuler, quem tanta amoris complectar beneuolentia, vt quidquid gloriae, quidquid dignitatis tibi esse conspexero, id totum meo cumulo accedere putem? Vetus enim et quidem vere dictum est, amicorum communia esse omnia. An vero tam inhumano ingenio me putas esse, qui nesciam aequo animo ferre, si tu aliter interdum atque ego senseris, et quidquid meae sententiae non respondeat, id continuo rodendum, carpendum, lacerandum existimem? Fateor quidem id hominum genus esse, qui quidquid ignorant aut non assentiunt, id protinus condemnandum ducant; sed non in eorum me numero censeas velim.

Quid? An me latet Augustinum Hieronymumque, viros tum literarum eruditione praestantes, tum vitae sanctimonia celebres diuersis inter se dissedisse, imo decertasse sententiis? Nec id inter hos duntaxat duos accidisse crediderim; videre est quamplurimos alios, Aristotelem, Platonem, Chrysippum, Epicurum, Zenonem, quorum singulis singulae et quidem plerumque diuersae fuere sententiae. Neque ob eam rem quidquam inter eos simultatis aut liuoris intercessisse suspicandum est. Ego meos duces quos sequar habeo; tibi si forte alii sunt, id mihi molestum non erit. In poematibus Maronem, Horatium, Nasonem, Iuuenalem, Statium, Martialem, Claudianum, Persium, Lucanum, Tibullum, Propertium authores habeo; in soluta oratione Tullium, Quintilianum, Salustium, Terentium. Porro in elegantiarum obseruantiis nemini aeque fidem habeo atque Laurentio Vallensi; cui quem alium et ingenii acumine et memoriae tenacitate conferamus, non habemus. Quidquid ab his, fatebor enim, literis non mandatum est, ego in medium proferre non ausim. Tu si quos alios admiseris, id ego vituperio minime dedero. Sed his de rebus satis.

91. *LB.*: discertasse O[1]: ? disceptasse. 93. Xenonem O[1]: *corr. LB.*

101. Terentium] The position of Terence among the prose writers is noticeable. He is printed as prose as late as 1516 (Paris, Egid. Gourmond). In Ep. 31. 85 he is mentioned as the model of both classic and Christian prose writers.

102. Laurentio] Valla (1406–1 Aug. 1457) was the most acute of the Italian humanists, and his influence on Erasmus can hardly be overestimated. In his *Elegantiae* he attempts to deal scientifically with Latin grammar, and a spirit of courageous criticism marks all his writings, notably the *De falso credita et ementita Constantini Donatione* attacking the Papal claims to the patrimony of St. Peter, lands said to have been given by Constantine to Pope Sylvester. In his youth Erasmus made a paraphrase of the *Elegantiae* (p. 108); and in 1505 edited Valla's notes on the New Testament, cf. Epp. 182, 183. For Valla see Creighton, ii. 338–41; a life by Dr. M. v. Wolff; and Voigt.

Caeterum quod scribis, vt tuo De Morte opusculo limam diligenter adhibeam, certiorem te reddo; legi quidem iampridem tum illud, tum insuper Belli Traiectensis historiam, et item diui Nicolai, vt admiranda orationis venustate, ita plurima sententiarum affluentia abs te conditam: sed ea, mi Corneli, longe digniora visa sunt quam quibus ego asini manum limaturus admoueam. Nec quidquam me scire arbitror quod tu nescias. Sed plerumque, inquies, etiam eruditissimis in longo opere quaedam subrepunt maculae, quas aut incuria aut immodica occupatione ad vnguem castigare nequeunt, istos tuos mihi obiiciens versiculos:

Non etenim sic quisque sua perfectus in arte est,
Quin fugiat celeres publica menda manus.

Sed, Corneli carissime, quidquid tibi Argo subrepserit, id nec meis caecutientibus oculis facile deprehendi poterit. Verum iam, vt suspicor, id mihi ingesturus es quod vulgo dicitur, plus vident oculi quam oculus. In hoc sane fateor omnem mihi excusandi aditum praeclusisti. Itaque, frater amantissime, si sic tibi visum, si isthaec tibi stat sententia, malo tibi hac in re, tametsi longe meis viribus impar est, morem gerere quam tuam in me laedere charitatem. Veruntamen ne id quoque te lateat, tuum De Morte opusculum iampridem apud nos esse desiit. Martino enim, qui attulerat, restituimus. Tuum igitur fuerit curare vt huc quam primum redeat; ego omnem inpendam operam, si quid in eo (quod minime reor) maculae offendero, id sedulo annotem, atque tuo nihilominus acumini quidquid ego limauero relimandum tradam. Vale, Corneli suauissime, meque, vt facis, ama. Ex Stein, Idus Maias.

21. From Cornelius Gerard.

LB. App. 417. ⟨Lopsen.⟩
⟨May 1489?⟩

CORNELIVS GOVDANVS ERASMO ROTER. POETAE ORATORI THEOLOGO VIRO VNDECVNQVE DOCTISSIMO S.

Etsi, Erasme charissime, nihil mihi optatius esse potuit quam vt tantum ac talem tuum in me cognoscerem animum et amicitiae gratiam et fidem quam gratissime pollicentem, tamen quodam

20. 112. asini *scripsi*: asinini O^1 : asinini ingenii *LB*. 130. acumini *LB*. : acumine O^1. 21. 2. cognoscere *LB*.: *correxi*.

20. 107. quod scribis] Ep. 19. 32 seq.
109. Belli Traiectensis] The civil war in the diocese of Utrecht was at its height in 1483; when the Hooks captured Utrecht and the Bp. in May, but were quickly besieged by Maximilian and forced to surrender on 3 Sept. The war was, however, not finally extinguished until 1492. The two compositions by Cornelius are unknown.
116. versiculos] Not in the *Apologia*, nor in the poems printed by Molhuysen.

propriae vilitatis rubore conficior, dum tuis me immeritum laudibus non parum exornasti. Tanta enim et tam magnifica de me sentis et scribis, vt propemodum amicis meis de me inuidiam fecisse videaris. Verum si errorem, qui de pietate procedit, non semper ecclesiastica damnat religio, nec te quoque nostris plus aequo laudibus amoris errore immorantem contendant velim suggillare; itaque necesse erit vt, dum tuum in me errorem condemnauerint, et Petri feruorem passionem Domini non ferentem vincantur condemnare. Praeterea cuncti velim recognoscant nec te posse adulari, nec me aut vituperio commoueri aut immerita laude delectari. At dum haec scribimus, forsan nouum calumniandi laqueum amicis nostris conteximus, vt dicant esse turpius ore proprio meas laudes depromere quam fuerat ab alieno suscepisse. Quapropter vt ad liquidum aemulis nostris satisfaciam, quod verbis dixi, factis ostendam. Credo equidem ex hoc posse contingere, quo vel tandem a sua vesania reuocati et tuas in me laudes et meum in te amorem non potuerint non amare. Audiant qui velint, irrideant qui non credent.

Olim igitur cum ille noster amicus de tua mihi industria plurima recitasset, animum cepi tecum amicitiae foedus aggregare et longi itineris distantiam crebris intercurrentibus epistolis releuare. Tum primum in obsidem illi dedi diui Nicolai historiam a me rudi metro conscriptam, hoc tamen praecauto vt tua prius carmina (fatebor enim) diligenter prospiceret, et si rem aequis certare pedibus iudicasset, nostras quoque ineptias tibi communes faceret. Verebar enim (nam famam tui nominis iampridem Iohanne nostro narrante cognoueram)—verebar, inquam, me tuo incomparabili vincendum ingenio et meae temeritatis confutandum opprobrio, quippe qui tuis disertis auribus meos furfures iniecissem. Sin autem te (quod et indubie tunc suspicabar et nunc cum summa cordis gratulatione expertus sum) potiori quidem gradu videret incedere, meum interim, quem sibi commiseram, palefredum tortuosum domi retineret absconditum. Hac igitur occasione dementiae suae nactus vesaniam, demum ad me regrediens insinuat te carmina quidem nostra legisse sed, vbi legeras, caperatam frontem ducere, rhinoceronteum nasum portendere, deridere, corrodere (vt suis verbis vtar), ea circumquaque dilaniare. His itaque acceptis haud iniuria vituperiis, Deum testor nihil me commotum fuisse, sed digna reputabam me meis ineptiis conuitia recepisse. Verum de his ex hoc et in perpetuum supersedere decreui, ne vel amicum nostrum et modo conuersum impatienter commaculem vel iam sopitos resuscitem ignes. Atque hoc propterea

15. esse *scripsi* : me *LB*.

21. amicus] Martin. Ep. 19. 2. 28. Iohanne] Cf. Ep. 20. 2.

dixerim vt amici nostri recognoscant vniuersi, vt nulla me tuis laudibus infectum superbia, ita nec vlla tuis (vt arbitrabar) conuitiis permotum iracundia.

Caeterum omissis inuidorum cauillationibus, quo ego tuas laudes susceperim animo, paucis accipe. Credo equidem te, mi Erasme dulcissime, hac de causa tuis me laudibus adornasse, quatenus meam pusillanimitatem tolleres et ignauiam, vt ad currendum tecum in litteratoriae exercitationis stadio me exacueres, et vel sic de rudi discipulo tui vtcunque similem facere potuisses. Commendabilis est vere illa laudatio, quae tantum amico fructum aduehit et adulationis vitium non admittit. Laudis enim cupiditas et timor ignominiae, Iulio teste, ad virtutem excitant. Nam dum quisque laudes expetit, bonis se moribus, quibus illas mereatur, et studiis digne componit. Quid dicam de praestantissimis quibusque viris, quos propterea memorabili nomine celebrat posteritas, quia laudis cupidi ad quaeque pericula subeunda cum pro honestate vitae tum pro patriae liberatione se promtissimos reddidere? Mentiar, si non vnum e veteribus exemplum protulero. Et, vt Fabios, Fabritios, Scipiones, Camillos, ac primos quosque Romani nominis viros praeteream, Annibalem solum in medium adducam. Is itaque cum adhuc propemodum puer esset (quia Iuno dabat mentem laudum spe corda fatigans) tractabat secum

Egates abolere, parentum
Dedecus, et Siculo demergere foedera ponto.

Oportunum igitur fateamur oportet et vtile nonnunquam tepidos et remissos laudum stimulis agitare et ad quaeque virtutum opera bonarumque artium studia laudulentis, vt ita dicam, ictibus fortiter excitare. Concludam itaque et dicam nulla te culpa apud aemulos posse notari, qui tuis amicum laudibus proficere coegisti. Sileant ergo necesse est et mutuis nos laudibus permittant proficere et suis se odiis non desinant lacerare. Vale et bonis operibus Deo feruenter inseruire stude.

22. To Cornelius Gerard.

Vita Erasmi p. 168. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 9: LB. App. 408. ⟨June 1489?⟩

ERASMVS ROTERODAMVS CORNELIO VIRO ELOQVENTISSIMO S.

Gratias ago immortales tuae humanitati, Corneli dulcissime, cui me vsque adeo curae esse video, vt inermi mihi iaculum, quo derisorum latera perfodiam (sic enim scribis), tanto studio paraueris. Et

21. 52. vtcunque *scripsi*, cf. Ep. 49. 72; vtrumque *LB*. 72. notari *scripsi*: notare *LB*.

21. 55. Iulio] Caesar, *B. G.* vii. 80. 66. Egates] Sil. Ital. 1. 61, 2; and cf. 63.

id enim singularis tui in me amoris non obscurum est argumentum. Sed hic, proh pudor, non argumentationum sed iurgiorum inuidiaeque iaculis dimicatur, si quando forte de poesi oriatur contentio. Quod si rationibus, vt aequum est, aurem accommodarent, iam nescio quid factu posset esse facilius quam eos conuincere. Damnant illi inter verborum nitorem rerum spurcitiem; et nos vna cum illis damnamus. Immodico studio poematum occupari vitio dant; nec nos quidem illud laudi damus. Sed quid? Continuone quidquid disertum, quidquid poeticum fuerit, spurcum quoque esse censebimus? Tu certe qui poetarum libros euoluere solitus es, liquido intelligis quanta melliflua poesis non modo orationis venustate, sed et sententiarum grauitate et omnium denique rerum peritia luxuriet. An ego, vbi tanta nitent, paucis offendar maculis? Sed illi suae rusticitati pallium obtendunt, vt contemnere putentur quod consequi desperant. Qui si Hieronymianas epistolas recte aspicerent, intelligerent vtique rusticitatem sanctimoniam non esse, nec disertitudinem impietatem.

Quod autem ad eas lectitandas me inuitas, habeo gratissimum. Iam olim tamen eas non modo legi, sed et quotquot sunt propriis ipse descripsi articulis; in quibus etsi quam plurima, quibus dicto facilius, vt aiunt, barbarorum conuitia refelli possent, iacula inueniamus, id tamen vel vnum sufficere posset, quod in pagina, qua de prodigi filii siliquis disputans mulieris captiuae exemplum in medium adducit, nobis studiose parat atque exacuit. Sed, Corneli dilectissime, ponamus iacula, nec frustra aerem verberemus. Id ego olim pulcherrimum victoriae genus existimauerim, si Scyllaeos illorum latratus surdis praeterierimus auribus, et non expugnare contenderimus, sed contemserimus, iuxta tuos elegantes versiculos:

> In nos ore fero, Liuide, garrias,
> Consumens proprios inuidia sinus:
> En summos sequimur per studium viros,
> Nec sentit pulices equus.

$23_{24,\,25}$ To Cornelius Gerard.

Vita Erasmi p. 179. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 17: LB. App. 411. ⟨June 1489?⟩

ERASMVS ROTERODAMVS CORNELIO GAVDANO S.

Qvoniam iam satis literis tuis responsum esse arbitror, lubet mei erga te amoris vehementia aliquid scribere, cui tu vicissim respondeas;

22. 15. An ego] Cf. Hor. *A. P.* 351, 2.

18. Hieronymianas epistolas] Jerome, Epp. 27 and 53. The second passage is referred to in the *Antibarbari* (LB. x. 1724 D).

25. mulieris] Jerome, Ep. 21. 13. In the *Antibarbari* also (LB. x. 1729 c) this figure is used, the extracts being taken from Jerome, Ep. 70.

31. In nos] From the *Apologia Herasmi et Cornelii*, cf. Ep. 19. 6 n. Snoy also reads *pulices*, but LB. correctly *culices*.

et quidem nescio mehercule, Corneli charissime, quo pacto contra morem literarum assiduitas non modo mihi fastidium non pariat, sed voluntatem, sed feruorem; crescit scribendo scribendi studium. Videor enim hac arte nostri fallere absentiam tecumque tua dulcissima delectatus praesentia coram miscere sermonem. Nec sane hac in re vsque adeo me falli crediderim. Siquidem, si fidem habemus Turpilio, literarum vicissitudo vna res est quae absentes coniungat amicos. Nec gratius nec proximius inter seiunctos consuetudinis genus vllum reperiri poterit quam vt alternis epistolis mutuo sibi sui referant imaginem; alterque alteri, etsi non corpore, certe animo ac voluntate se praesentem exhibeat. Hoc studio duo illi insignes Ecclesiae duces, Hieronymum loquor et Augustinum, cum ingenti locorum ac temporum interuallo vna esse mutuisque pro voto complexibus frui minime sinerentur, nunquam tamen alteri non aderat vterque; alteriusque et animum et beneuolentiam neuter nesciebat. Nos itaque, Corneli dulcissime, quo et nostram vindicemus absentiam et satis perfectum amorem debitis exercitemus officiis, sedulo demus operam vt crebrius aut isthinc aliquid tuorum ad nos aduolet aut hinc quippiam proficiscatur. Hocque quam iucundissimo amicitiae contendamus certamine semper, in quo cum mihi a te superari molestum non erit, tum mihi abs te vinci quam gratissimum. Neque enim vnquam, quantumlibet contenderis, tuae me tam crebro inuisent epistolae, vt tui meum desiderium explere queant, nedum in fastidium vertere; nec item ita facile, si is tuus in me sit amor quem tuae prae se ferunt literae (quod minime dubitauerim), nostri consuetudine satiaberis. Imo, vt apertius dicam, si is est in me tuus animus, aeque tu nostris delectabere scriptis atque ego tuis.

Me quidem qua voluptate tum tuus Apologeticus, tum tuae affecerint epistolae, dictu difficillimum puto. Meminisse tamen luberet, nisi id assentandi magis gratia quam ex animo loqui videri vererer. Noui enim, mi Corneli, noui quam sit laudum tuarum impatiens tua humilitas. Id tamen vnum, vt caetera praeteream, dixisse sufficiat, nihil te misisse muneris potuisse, quo me gratiore beneficio affeceris. Is enim mihi est atque a puero fuit literarum amor, vt dignae prorsus videantur, quas vel omnibus Arabum gazis non immerito antetulerim, nec totis Croesi opibus, quantaecunque fuerint, commutauerim. Et quidem quo litteras amo vehementius, eo me literatorum studia delectant iucundius. Tu igitur, mi Corneli, si me amas, vt certe facis, fac amabo tuorum me semper studiorum participem reddas. Porro, si qui alii istic sunt artis poeticae non imperiti, illorum quoque

9. Turpilio] l. 213. ed. Ribbeck; preserved in Jerome, Ep. 8.

aliquid monimenti ad nos dare cures velim, quo et nos apprime delectemur, et tantorum virorum praeconia hic quoque in lucem proferamus.

Tu sane in carmine tuo cuiusdam nescio cuius meministi Hieronymi, qui et in Italis regionibus et Parisiis viginti quinque annos in poematum studio exegerit; cuius quidem epitaphium quoddam annotare curasti, sed breuius quam ex quo hominis liquido perspiciamus ingenium. Gratum itaque erit nobis si latius aliquod atque euidentius ingenii illius argumentum ad nos miseris. Miror autem maiorem in modum cum hunc solum dixeris qui 'veterum vestigia seruet.' Nam, vt te praeteream, innumeros videre mihi videor nostra hac tempestate literatissimos qui ad veterum eloquentiam non parum accedunt. Ecce occurrit imprimis Alexandri mei praeceptoris

---

47. Hieronymi] H. Balbus (c. 1460–1535?), a Venetian, who after being educated in Padua and Rome came to Paris in 1485 and spent seven years there teaching in the University, until quarrels with Tardif and Faustus Andrelinus obliged him to leave. He published in 1486 or 1487 a volume of *Epigrammata*, which had been circulated previously in manuscript and which contained more than one *epitaphium*. For this period of his life see EHR. xvii. 417 seq., and GE. i. 87 seq., and 342, where M. Thuasne differs from some of my conclusions; but cf. EHR. xix. 585. In 1493 he matriculated at Vienna and taught first law and then poetry and rhetoric; but embroiled himself in quarrels and was forced to migrate in 1499 to Prague. He lectured at first in the University with great success, but afterwards incurred the same charges of vice as had compelled him to leave Paris and Vienna. In spite of this, however, he won the royal favour which he had courted, c. 1502, with a *Liber continens Bohemiae et procerum eius laudes*, first printed at Prague 1560. He was actually made tutor to Prince Louis, born 1 July 1506, and his elder sister, and then became secretary to the king, Ladislas of Hungary. He was Provost of Waitzen in 1513, of Pressburg in 1514, and before 1517 of Weissenburg in Siebenbürgen also; continuing however to reside at Buda. In July 1515 he accompanied Matt. Lang, Bp. of Gurck, Ladislas' ambassador to Maximilian, to Innsbrück. In April 1518 he was sent to Cracow to represent the young king Louis at the marriage of Sigismund, king of Poland; and in August as ambassador to the Diet of Augsburg (HE. 85). He was designated to succeed Lang as Bp. of Gurck in 1519, though he was not consecrated until his visit to Rome in 1523; and was sent as ambassador, in October 1520, to Charles v's coronation at Aachen, in April 1521 to the Diet of Worms, and in the autumn to England (Brewer, iii. 1476 and 1900). In 1522 his talents were secured for the service of Ferdinand, in whose name he delivered orations at Rome before Adrian vi, 9 Feb. 1523, and Clement vii in 1524. He spent some years in Rome in Ferdinand's employ and lived in the Vatican as domestic chaplain to the Pope, a coadjutor to him in the see of Gurck being appointed in 1529; cf. Lond. xx. 102, LB. 1012 and EE. 98. In Feb. 1530 he was present at Bologna when Charles v was crowned. Later he was offered the rectorship of Padua University, but declined from fear of being poisoned by his enemies at Venice. His last years are involved in obscurity. Tannstetter's edition of Albertus Magnus' *De natura locorum*, Vienna, March 1514, is dedicated to Balbus in recognition of kindness shown to Tannstetter and Vadianus at Buda. See his works, edited by J. de Retzer, 1791; and Aschbach, *Gesch. d. Wiener Univ.* ii. 146–69.

48. viginti quinque annos] This statement can hardly be correct. The date of Balbus' birth is unknown; but he describes himself as 'adolescentulus' in the *Rhetor Gloriosus*, written in 1487.

56. Alexandri] A. Hegius of Heek, near Horstmar in Westphalia, c. 1433–27 Dec. 1498. Of his early life little definite is known. He was a member

quondam praeceptor, Rodolphus Agricola, vir cum omnium liberalium artium egregie eruditus, tum oratoriae atque poeticae peritissimus. Denique et Graecam linguam non minus quam Latinam calluit. Accedit huic Alexander ipse, tanti magistri non degener discipulus; qui tanta elegantia veterum exprimit dicendi stylum, vt si desit carmini titulus, in autore facile erraueris: sed ne hic quidem Graecarum literarum omnino ignarus est. Denique Antonius Gang

---

of the 'Academy' at Adwerth (see p. 197), and his life was given up to teaching, for which he had a great enthusiasm. He was headmaster of a school at Wesel 1469–74 (not 1473), and then went as master to Emmerich, where c. 1474 at the age of 40 he studied Latin and Greek under Rud. Agricola. He was still at Emmerich in 1480; but from 1483 (see App. 2) until his death he was Rector of St. Lebuin's school at Deventer, where Erasmus was under his instruction; see ii. 39 n. In conjunction with Sinthis he published a number of editions of the *Doctrinale* of Alexander (p. 123). Some of his works were published after his death by his pupil, James Faber, with a warm eulogy (Ep. 174), Deventer. R. Pafraet, 29 July and 31 Dec. 1503, in two volumes. The *Carmina* of another pupil, Hermann Busch, are dedicated to him. See Butzbach in Krafft and Crecelius' *A. H.. und seine Schüler* (*Zs. d. bergischen Geschichtvereins*, vii. 1871): Wiese, *Der Pädagoge A. H.* (1892): Dillenburger, *Zur Gesch. d. deutschen Humanismus* (*Zs. f. das Gymnasialwesen*, 1870): and EHR. Apr. 1906.

57. Agricola] Rod. Husmann (17 Feb. 1444—27,8 Oct. 1485), the famous Frisian humanist, one of the earliest scholars from the North who made a name in Italy. He was born near Groningen and studied first at Erfurt (matric. Easter 1456: B.A. 1458). Thence he went to Louvain (M.A. 1460) and Cologne (matric. 20 May 1462, not 1461), and perhaps to Paris. In 1468 he went to Italy and studied law and rhetoric at Pavia. He was at Pavia in 1469 and again in July 1473, when he delivered an oration for the new rector, Paul Baenst. But his stay in Italy was not continuous, for he returned to Groningen in 1470–1, and c. 1474 he was enjoying the patronage of Maurice, Count of Spiegelberg and Provost of Emmerich, and whilst there gave instruction to Alex. Hegius (*v. supra*). He delivered the rectorial oration at Pavia in July 1474, but in 1475 moved to the Court of Duke Hercules of Este at Ferrara, for the purpose of studying Greek. He returned from Italy in 1479 and from 1480–1484 was town clerk of Groningen, discharging many embassies in that capacity, in one of which Erasmus saw him at Deventer (App. 2). When Dalberg became Bp. of Worms in 1482, Agricola visited him in October and was invited to come and teach at Heidelberg: this he undertook to do, but on returning to Groningen was prevented by circumstances from fulfilling his promise until May 1484. In May 1485 he accompanied Dalberg to deliver (on July 6) an oration of congratulation to the new Pope, Innocent VIII; but shortly after his return he died at Heidelberg. There are lives of him by his friend and contemporary, John of Plenningen, in MS. at Stuttgart, printed in Naumann's *Serapeum*, x. pp. 97 and 113; by Geldenhauer, written in 1535 and printed in J. Fichard's *Virorum illustrium vitae*, Frankfort, Sept. 1536: and in an anonymous letter to Melanchthon printed by Kan from the Vienna MS. in *Erasmiani Gymn. Progr.* 1894. See besides Agric. [1. 2. 3], Trith. [1. 2], a Declamation by Melanchthon, delivered in July 1539 (CR. xi. 438), Morneweg, *Johann v. Dalberg*, 1887; and EHR. Apr. 1906.

63. Antonius Gang] This name is unknown. As Morman's name is corrupted below, it is possible that Erasmus confused Antonius Liber and Rudolph Langen, and that Langen has been corrupted into Gang. The use of *vterque* (l. 66) makes it impossible to read Antonius ⟨Liber, Rudolphus⟩ Lang.

Antonius Liber (Vrye) of Soest in Westphalia (†c. 1508) was a close friend of Agricola, Morman and Langen and an active supporter of the new learning. He had schools at various times at Emmerich, Campen, Amsterdam, and finally Alcmar. He pub- c. 1477 a *Familiarium Epistolarum Compendium* (Cologne, J. Koelhoff), selected from Cicero, Jerome, Symmachus, and the Italian humanists, to which he added a few letters from his own

cum suo Frederico Morman quid Westphaliae singulari sua peritia contulerint dignitatis, haud facile quis dixerit; dignus plane pro mea sententia vterque quorum perpetuo meminerit posteritas. Praeterea Bartholomaeum Coloniensem a literatorum numero secludendum censuerim minime. Nostrum quoque Gulielmum Gaudanum, consanguineum tuum, minime silentio praeterirem, nisi mihi et familiaritate et studio esset coniunctissimus. Malo autem abs te illius audire laudes, ne ego amore falli existimer. Hos omnes et nostra viderunt videntque saecula, et nostra edidit Germania; quorum si curiosus es poematum, curabimus vt quamprimum aduolent. Vt autem ad Italos veniam, quid Laurentio Vallensi, quid Philelpho veteris eloquentiae obseruantius? Quid Aenea Syluio, quid Augustino Datho, quid Guarino, quid Poggio, quid Gasparino eloquentius? Et hos omnes nostris pene superfuisse temporibus nemo est qui ambigat.

Sed ea, Corneli charissime, literarum mihi videtur esse vicissitudo quae et in caeteris opificum, quos mechanicos appellant, officiis. Nam et priscis temporibus omnis generis opifices clarissimos viguisse

64. Morman *correxi*: Norman O[1]. 68. consanguinem O[1]: *corr. Lond.*

correspondence. The confusion here may have arisen from the fact that the first five of these are from Rud. Langen to Ant. Liber. See Butzbach, Parmet, *Rud. v. Langen*, a sketch by Crecelius in a Festschrift, Trier, 1879, and ADB. For Langen see p. 197.

64. Morman] or Maurus of Emden (†1482) was one of the brethren of the Common Life, and taught for some years in the school at Münster in Westphalia. He appears frequently in the letters of Agricola, who praises his skill in lyric poetry. In 1480 he was set over a convent of nuns at Marburg, cf. Agric.[1] and Rud. Langen's poem (1486) 'in Fridericum Mormannum Emedensem . . . nuper apud Marburgum Hassiae vita functum.' See Parmet, *Rud. v. Langen*; and EHR. Apr. 1906.

67. Bartholomaeum] Zehender (Decimator) of Cologne (c. 1460-c. 1514) was a pupil of Hegius, and afterwards teacher at Deventer, where in Butzbach's time he was master of the third class. His chief works are *Epistola mythologica* (Deventer, Jac. de Breda c. 1489-90), an amusing tale which aims at teaching Latin words for the objects of everyday life; *Silua Carminum* (ibid. 16 Feb. 1491) and *Canones . . . in Tabulas computi ecclesiastici* (Zwolle, Peter van Os, 1500?). Hamelmann, quoted by Revius, *Daventria*, p. 145, states that he followed Hegius as Rector of Deventer for three years; but Butzbach, pp. 221 and 240, shows that Hegius was succeeded by Ostendorp. He taught at one time at Alcmar; and Alard of Amsterdam, who was his colleague there, credits him with a fair knowledge of Latin and Greek (Agric.[2], 171). Later he became master of Rud. Langen's school at Münster and then Rector of Minden, where he died. See Trith.[1,2], Butzbach and ADB. under Köln.

74. Philelpho] of Tolentino, near Ancona (25 July 1398—31 July 1481). See his life by C. Rosmini (1808); Villari's *Machiavelli*, Introd. chap. 3, and Voigt.

75. Syluio] Pius II (18 Oct. 1405—15,6 Aug. 1464). There are lives of him by G. Voigt (1856) and Ant. Weiss (1897), the latter containing a number of unpublished letters. See also Creighton, ii, and Voigt.

Datho] of Siena (1420—6 April 1478). His life has been written by J. Bandiera (1733).

76. Guarino] of Verona (Dec. 1370—4 Dec. 1460). See his life by C. Rosmini (1805), containing notices of thirty-one of his pupils; also Voigt.

Poggio] Bracciolini of Florence (11 Feb. 1380—30 Oct. 1459). See his life by W. Shepherd (second edit. 1837) and Voigt.

Gasparino] Barzizza of Bergamo (c. 1370–1431). His life is prefixed to an edition of his works by J. A. Furiettus (1723). See also Voigt.

omnium propemodum vatum testantur carmina. At nunc, si vltra tercentum aut ducentos annos caelaturas, picturas, sculpturas, aedificia, fabricas et omnium denique officiorum monimenta inspicias, puto et admiraberis et ridebis nimiam artificum rusticitatem, cum nostro rursus aeuo nihil sit artis quod non opificum effinxerit industria. Haud aliter quoque priscis saeculis cum omnium artium, tum praecipue eloquentiae studia apprime floruisse constat; atque inde rursus barbarorum increscente pertinacia ita euanuisse vt ne vestigium reliquum videre fuerit. Tum coepere illiteratissimi quique, qui nunquam didicere, docere quod nesciebant; docere, inquam, magna mercede nil scire, stultiores reddentes discipulos quam acceperant, imo et eo redigentes vt se ipsos quoque nescirent. Tum a tergo reiectis veterum praeceptionibus itum est ad recentia quaedam imperitiae praecepta, puta modos significandi, verbosa commenta, et ad ridiculas grammaticae disciplinae regulas deliramentaque innumera. Et cum iam omnia summo sudore perdidicerant, in id literarum eloquentiaeque conscenderant fastigium vt ne vnam quidem orationem Latine proferre nouerint. Et sane, quantum mihi videre videor, si id barbarum hominum genus eo quo coeperat cursu perrexisset, nescio in quam nouam sermonis speciem nostram Thaliam vertissent. Sed eam tum noster Laurentius, tum Philelphus iam propemodum extinctam admiranda eruditionis praestantia ab interitu vindicarunt. Quo contenderit studio Laurentius, vt et barbarorum refelleret ineptias et iamdiu obliuionis situ obductas oratorum poetarumque obseruantias in medium reduceret, illius te docebunt libri quos Elegantias vocant. Quos si, quod quidem suspicor, iam legisti, non

84. nimiam *LB.* : nimium O^1.

106. Elegantias] A treatise on Latin grammar, which begins with simple accidence and then illustrates the usage of words. Frequent editions of it were printed from 1471 onwards; and on two occasions Erasmus made a 'paraphrase' of it, reducing the latter part to the form of a dictionary by arranging the words in alphabetical order; see his letter to Gilles, dated 28 Jan. 1530, appended to a translation of Xenophon's *Hiero* (Basle, Froben, 1530), and the preface (Lond. xxix. 23; LB. i. 1067) to the authorized edition of 1531. At an age which he variously describes as about eighteen and scarcely twenty, he was asked by a man, who had recently opened a school, to advise him as to the best author from whom to teach his boys Latin; and on recommending Valla's *Elegantiae* he was pressed, and consented, to make an 'epitome,' which he handed to the schoolmaster without keeping a copy. Besides the statements as to his age he says in the letter to Gilles that the epitome was made in Holland seven years before he went to Paris (1488 ?).

Subsequently in Paris, at a date which he describes in 1531 as thirty-five years ago, he wrote a much fuller paraphrase for an English pupil of whose intelligence he had not much opinion; probably Robert Fisher, who is spoken of with similar disparagement in connexion with the *De conscrib. epist.* (Ep. 71; cf. Lond. xxix. 11, LB. i. 343), a treatise which was composed about the same time (Epp. 80, 81). For the care which Erasmus subsequently took of his Paraphrase see Epp. 123, 124, 156 and 168.

In 1529 the earlier draft was published by Gymnich at Cologne, Cornelius Gerard being to some extent responsible; though how the manu-

est opus vt tibi persuadeam. Sin minime legisti, vt lectitare incipias te non solum hortor sed et vehementer oro; nunquam te illis operam impendisse poenituerit. Si voles eos requirere, fac Ioannem tui amantissimum sollicites.

Haec hactenus. Praeterea scribis quidem te ex titulo, quem Graecis expresseram characteribus, coniectasse odam nostram ad Cornelium scriptam esse; sed quoniam eam laudem qua ille te prosequitur, in te minime inuenias, oras vt si alius quispiam sit quem meis ornauerim praeconiis, eum tibi significem, ne tanti viri ingenium in tenebris diutius lateat. Sed vicissim, mi Corneli amantissime, (vt iocis ioca referam) ex crebra mei nominis iteratione suspicatus sum et ego tuas literas ad me datas esse; sed quoniam nullam in me video peritiam quae tantis respondeat laudibus, summopere peto vt quisquis is est quem tuis ornasti praeconiis, per te mihi reddatur notior. Vbi tu mihi alterum pertuleris Erasmum, ego quem alterum dixerim Cornelium indicabo. Haec tuo more iocati sumus. Caeterum (vt serio loquamur) neque ego tuas literas ad me datas esse dubius sum, neque nostram ad te odam scriptam esse ambigas velim. Sed vt tu te meas laudes, quas ego meritis longe impares reor, pro tua singulari humilitate ⟨minime⟩ meritum indicas; ita eas, quas mihi immerenti tribuis, ab amoris caecitate profectas esse nihil est quod dubitauerim: quas tu insuper etiam cumulasses, nisi ne me forte vanitatis aura obreperet metuisses. Et ego certe tuas cumularem, nisi te vsque adeo laudis tuae impatientem intelligerem. Vale, pater amplissime: quo autem Gulielmus in te sit animo, ex illius perspicies literis. Si qui istic sunt qui tecum nos amant, eos vt nostro salutes nomine te rogo plurimum, atque iterum vale.

$^{23}24_{26}$ FROM CORNELIUS GERARD.

LB. App. 418.

⟨Lopsen.⟩
⟨July 1489?⟩

CORNELIVS GOVDANVS ERASMO VIRO VNDECVNQVE DOCTISSIMO S.

Copiosa tuae charitatis abundantia, Erasme charissime, dum omni se parte prodit, immortali me beneficio tibi potenter alligauit. Quod

23. 114. inuenias *correxi*: inuenies O^1. 125. tute O^1. 133 iterum. Vale. O^1.

script passed into his hands he does not explain (cf. p. 93). He can hardly be identified with the schoolmaster, who is spoken of with much contempt; but he may easily have acquired it through his intimacy with Erasmus at this time. Gymnich's edition was quickly reprinted by Robert Étienne at Paris (21 Nov. 1529, and twice in 1530) with the German interpretations turned into French. The rapid success obtained by the unauthorized work obliged Erasmus to prepare in haste a version more worthy of his name; the German interpretations being removed, though one (for *maturus*) survives in the *Opera* of 1540. The revised work was published by Faber Emmeus at Freiburg in March 1531; and the paraphrase soon attained to popularity as a schoolbook, nearly forty editions of one version or the other appearing within twenty years.

enim iampridem ex te petii et omnibus semper votis exposcere non desinam, pro tua singulari beneuolentia et insita suauitate, ne dicam spontaneus, assensisti, sed et ad preces nostras cumulum adiecisti. Scribis enim (nec te inaniter scripsisse crediderim) nihil rerum esse quod te maiori affecerit gaudio, quam vt paribus nos studiis exercitemus, et crebris epistolis nostram nobis absentiam vindicemus. Quae omnia, mi Erasme, vt te quamplurimum amem efficiunt, et tecum per litteras saepius loqui non omittam, et quidem iuste. Nam sicut contumeliosi est, teste Tullio, male respondere, ita et superbi nihil velle responsi rependere. Gratum igitur mihi est et iucundum, meum a te officium requiri, et me rudem ac discalciatum a te, qui plurimum vales et vere praecellis, non adspernari. O nobile ingenium et amoris amplitudine quam gratissimum! O sincerissimam charitatem et animum suauissimum! Non enim suffecit tibi haec eadem verbis ingessisse, nisi etiam veterum studio rem ipsam manifestius et efficacius contenderis persuadere. Duos itaque ecclesiae duces cum scientia tum vita perfectissimos, Hieronymum loquor et Augustinum, mihi exemplo proponis, qui cum esse vna minus poterant quam volebant, animorum coniunctione paribusque studiis ita coniuncti sunt vt alter alterius animum et beneuolentiam non nesciret.

Praeterea ad tuae charitatis accedit cumulum quod me non solum sanctorum exemplo excitare volueris ad scribendum, verum etiam praeceptorem tradere quem imiter ad ornatum. Quod igitur Laurentium Vallensem me lectitare tam vehementer exoras, et risum mihi fecit et fructum. Nescio quo oculos tuos perdideris (iam enim ioco ludimus) vt illum mihi proposueris imitandum, aduersus quem plurimi non contemnendae doctrinae viri consertis, vt aiunt, manibus iurata noscuntur praelia suscepisse. Nunquid tibi excidit quanta in illum Poggius, vir eloquentiae admodum peritus, iactet incendia? An vtile tibi videbitur tuum illi amicum commisisse, cuius sine inuidia studiis non poterit inhaerere? Circumlatrat multorum instantia illum definiens haud legi debere, qui nescit, vt inquiunt, nisi litteras et apices cauillare. In Laurentium inuehitur Poggius tali tetrasticho:

Nunc postquam manes defunctus Valla petiuit,
  Non audet Pluto verba Latina loqui.
Iuppiter hunc superis dignatus honore fuisset,
  Censorem linguae sed timet ipse suae.

---

6. Scribis] Ep. 23. 18-21.
11. Tullio] *Ep. Fam.* 1. 10.
20. proponis] Ep. 23. 13-8.
26. exoras] Ep. 23. 106-10.

31. Poggius] For his *invectivae* against Valla see Voigt, ii. 148 seq. The verses in ll. 37-40 are not in Poggio's printed works.

Vide ergo si me recte illi commiseris, quem tanquam hominem famosum et mordacem totus persequitur orbis.

Verum haec interim iocati sumus. Porro quantum ex eius libris ad tuam commonitionem fructum cepi, tuo iudicio (si tamen arrogans non videor) et ex hoc iam currenti stylo facillime deprehendes. Denique quam gratissimum mihi fuerit quod doctores tuos mihi significas, non facile dixerim. Manifestas enim ex hoc sincerissimam sine omni inuidia charitatem, et (quod paucissimorum est) secretorum tuorum mihi communem te⟨cum⟩ facere gaudes supellectilem. Vale.

$^{23}25_{27}$ From Cornelius Gerard.

LB. App. 419. ⟨Lopsen.⟩
⟨July 1489?⟩

CORNELIVS GOVDANVS ERASMO ROT. VIRO VNDECVNQVE DOCTISSIMO S.

Significasti litteris tuis, mi Erasme charissime, maiorem in modum te admirari, cur Hieronymum Balbum Parisiis commorantem solum dixerim, qui veterum vestigia in suis carminibus prae cunctis rectius imitetur. Innumeros enim hac tempestate videre tibi videris litteratissimos, qui se ad veterum eloquentiam tam in metro quam in prosa non parum repraesentent. Atque per singulos discurrens rem mihi fecisse videris gratissimam, dum nostram quoque Germaniam non paucos tum oratoriae tum poeticae doctissimos euidenter probas edidisse. Ratum habeo et periucundum quod dicis, sed a mea me sententia non auellis. Verum vt haec, quae non arroganter de Hieronymo dixi, me rationabiliter quoque dixisse intelligas, operae pretium mihi videtur, vt quod verbis ingessi, rebus ipsis manifestem.

Igitur, vt altius aliquid pro maiori intellectu repetam, nouimus poesim Graece fictionem dici Latine. Hac itaque nominis interpretatione praecognita, in omni poemate duo esse necessaria veteres tradiderunt, faciem scilicet et sententiam. Faciem autem appellant id quod primo quidem littera legentibus repraesentet; sententiam vero, quod sub metaphora intelligi voluit qui poema conscripsit. Consequens ergo est vt ille poeta aut saltem poesim doctus censeatur, qui vel in sententia, vel in facie, vel in eorum vtroque concinit fictionem; quod si secus actum est (vt commentatori placet), non poema poeta, sed versus versificator composuisse iudicatur. His itaque pro rationabili conclusione praeassumtis ad nostrum Hieronymum redeo, vt illum sine omni iniuria tuis, qui adhuc in carne superstites sunt (nam de vita functis taceo), iudico praeferendum. Nam praeter eum hoc tempore eorum quos legi inuenio neminem

24. 42. mordacem] cf. Ep. 26. 86 seq. 25. 1. significasti] Ep. 23. 52 seq.

qui ad plenum comparationes et ingenia imbiberit poetarum; exceptis denique his, quae in epithetis maxime constare videntur, vestigiis poetarum, ita exactos sub poeticae terminis concinit sonos, vt alterum nobis Ouidium tum carminum venustate tum mentis leuitate (quamquam id minime laudi dedero) quam aptissime repraesentet. ⟨Id⟩ demum suis in locis propriis viri carminibus (quae admodum pauca habeo) probare licebit.

Et quoniam iam occasionem nacti sumus, si quis hoc quod poetam facere diximus, fabulis videlicet et metaphoris vera occultare, vitio dare voluerit et mentis leuitati, audiat quid veteres desuper sentire potuerint. Non poetae dicam, quoniam nullus de se rite testatur; sed prisci philosophantes et legum latores publicae vtilitatis gratia fabulas inuenerunt. Causam si quaeris, suis tibi Strabo satisfaciat verbis. 'Quoniam' inquit 'confusae multitudini philosophiae rationes reddi non possunt, nec ad religionis sanctitatem ac fidem facile adduci, numinum timore opus fuit; id autem non fit sine figmentis fabularum et miraculorum. Idcirco fulmen, aegida, tridentem, faces, thyrsos, capillos serpentinos, Cerberi latratus et arma deorum vniuersa priscorum theologia praeferebat.' Hoc quoque vsus exemplo Virgilius, vt rusticae multitudini Pythagorae opinionem ex spina mortui anguem dicentis generari fortius imprimeret, ex Anchisae tumulo serpentem concinit prodiisse.

Sed haec hactenus. Tua carmina, si rescire vis, omnia mihi stupori esse recognosce, ita vt iam mecum decreuerim mea vilia Deucalioni consecrare, nisi me tuis adhortationibus iam nimio carminum tuorum splendore reuerberatum studueris releuare. Vale.

[24]26. To Cornelius Gerard.

Farrago p. 175. ⟨Steyn.⟩
F. p. 315: HN: Lond. vii. 3: LB. 2. ⟨July 1489?⟩

ERASMVS CORNELIO SVO S. D. SCRIPSIT PVER.

Primvm omnium, mi Corneli, tibi etiam atque etiam persuadeas velim me animo esse in te integerrimo, quo te itidem erga me esse non modo confido, sed iam innumeris argumentis habeo exploratissimum: vt neque si quid blandius dictum nostris in literis offenderis, id Gnathonico potius lepori quam vero amori tribuas; neque si quid pro mea tuenda sententia aut quaqua ratione liberius scri-

25. 31 lenitate *LB.* 46. vt *correxi*: et *LB.* 26. TIT. SCRIPSIT PVER *add. F.*

39. Strabo] This seems to be an adaptation of Guarino's translation, Strabo, i. 2. 8 (Edit. Prin. 1469, reprinted 1472, 1480, and 1494). I cannot find any other version that Cornelius could have used. It is improbable that he translated the Greek for himself.

45. Virgilius] *Aen.* 5. 84 seq.

pserim, meum in te amorem elanguisse suspiceris, ne dicam interisse. Haec dixerim non quod iam vllis in rebus te a mea abesse sententia videam, sed quo, si quando huiusce rei quicquam inciderit, mutuae nostrae beneuolentiae consultum velim. Siquidem quod de nostro Valla scribis, sic interpretor vt existimem te non ex animo sed certo consilio scripsisse; siue vt stili facultatem ἐν ἀδόξῳ ὑποθέσει exerceres, siue vt mihi scribendi materiam suppeditares, et quemadmodum apud Platonem Glauco vituperata iusticia Socratem ad iusticiae defensionem prouocat, ita tu me ad Vallae defensionem proliceres, recensens quam indignis conuiciis stolidissimi barbariei mystae in virum literatissimum debacchentur. Quod quidem vel hoc argumento facile colligi potest, quod Vallam non lectitasse modo te, verumetiam imitatum fateris: idque tametsi tu neges, tamen elegantia stili tui phrasisque clamitat. Quisquis igitur ille est, qui vt sus coeno, ita imperitiae amicus gloriosum ac praeclarum existimat, si ipse rerum omnium bonarum inscius doctissimos quosque inuidia, odio conuiciisque prosequatur: quantopere desipiat, paucis, si volet, audiat.

In primis suis quenque virtutibus, non aliorum opinione, metiri decet, nec quanti illum fama, qua nihil fallacius, sed quomodo ipse se gerat animaduertendum est: alioqui cui non vsu venturum est, vt subinde velut alius repente factus a seipso dissideat? Hic me literatum, ille barbarum; hic probum, ille improbum facit; alii gloriosulus sum, alii rursum putidulus; denique huius oculis formosus sum, illius deformis. Quem ego non Prothea vicero, aut quid tandem portenti fiam, si is ero quencunque me lubitum est facere populo? Imo quemadmodum suspectum esse debet quicquid multitudini valde probatur; ita vehementer displicere vulgo praeiudicium est ad probitatis commendationem. Quin fiet aliquoties vt eiusdem hominis arbitrio nunc albus nunc niger fiam. Stesichorus Helenam deformem facit; mox orbatus oculis eandem omnium facit formosissimam; nec interim quicquam accessit aut decessit Helenae formae. Nihil igitur agunt qui obiiciunt quod Laurentianum nomen apud plerosque graui flagrat inuidia; nam semper huic malo virtus insignis fuit obnoxia. Multis non placet Laurentius: at quibus? Nimirum iis quibus non placent politiores literae.

Hic dicet quispiam, vt negligamus vulgi rumusculos, qualem hunc depinxit Pogius, vir nec inelegans nec indoctus? Pogio fuit inuisus, sed vni; et Pogius hoc erat animo vt doctissimus haberi

9. quo *E*: quod *H*. 15. ita tu *EN*[3]: ita vt tu *N*[1] *Lond.* 16. recensens *E*: recenses *Lond.* 19. tametsi *E*: etiamsi *H*. 42. iis *E*: his *N*.

15. Vallae defensionem] This is undertaken again in Ep. 182.

mallet quam reddi doctior. Quem ego sic inter eruditos poni feram vt non sit omnino a consortio barbarorum alienus; siquidem magis ille natura facundus quam eruditione, et plus habet loquentiae quam eloquentiae. Postremo vituperat Laurentium Pogius, sed palam vir improbus, palam inimicus. Sic Cicero displicuit Salustio et Asinio, sic Vergilius ac Liuius Caligulae, sic Hieronymus Ruffino. Porro quibus rebus Laurentius tantam sibi conflarit inuidiam, in promptu est docere. Nam scite Terentianus ille Sosia dixit, Obsequium amicos, veritas odium parit. At contra parasitus ille Gnatho, qui sibi imperauerat assentari omnia, negare si quis neget, laudare si laudet, atque haec ipsa rursum in diuersum vertere, si lubeat, quam facile sibi omnium gratiam comparauit, vt non sine causa quaestum eum iudicarit omnium esse vberrimum. Ab huius ingenio diuersissimus Demea, dum vrbanae vitae nondum peritus veritatis amicus esse contendit, adeo nullos sibi conciliat amicos, vt ipsis etiam liberis fugientibus desertus atque orbus viuere coeperit. Adeo vulgo mordax et inamoena res est veritas. Proinde Laurentius noster, si barbarorum imperitiam reticere quam prodere maluisset, venustus et gratiosus haberetur; nunc quoniam id effecit vt quorundam male comparatae gloriae fucus detraheretur, vt putari desinerent quod non erant, offensi genuinum in illum acuunt omnes.

Caeterum quod eruditos etiam nonnunquam attingit, quem vnquam adeo doctum viderunt Athenae aut Athenarum victrix Italia, vt nihil illum fugerit? Et vt omnes in errorem nostrapte natura procliues sumus, ita multo peccamus liberius, si erroris non desint autores, maxime si hos autoritas et nominis splendor commendet. Id autem imperitorum ingenium est, vt autorum si qua recte dicta sunt, ea praetereant, non aliter quam, vt est in Apologis, iaspidem repertum gallus Aesopicus; contra si quid erratorum, in sui erroris defensionem studiose decerpant; quas ob res ne summorum quidem virorum errata dissimulare fuit opus. Quem vero prorsus omni liberabimus errore, si Cicero labitur in Romani sermonis elegantia? Quod si Pogius sua vitia ingenue fateri corrigereque quam tueri proterue maluisset (maluisset autem, si viri prudentis officio fungi voluisset), profecto dignum iudicasset Laurentium cui recte monenti et honos haberetur et gratia, tantum abest vt lacerandum existimaret.

His rationibus constricti quidam ad illud velut extremum praesidium confugiunt: vt iuste reprehenderit, inquiunt, praeclaros viros, tamen aequo mordacius id fecit. Ego sane quid in hos mordacius

58. comparauit *F*: compararit *E*. 67. desinerent *H*: desiuerant *E*.

54. Sosia] *Andria* 68.
55. Gnatho] Ter. *Eun.* 251-3.
60. Demea] Ter. *Adelphi*, 855 seq.
86. mordacius] cf. Ep. 24. 42.

dixerit non video, nisi forte eos viros praeclaros appellandos putabunt, quos ego barbariei duces vel praecipuos iudico, Papiam, Huguitionem, Ebrardum, Catholicon, Ioannem Garlandum, Isidorum, caeterosque indignos etiam qui nominentur: aut certe nisi idipsum mordacius dixisse vocant, quod reprehendisse. Verum esto, mordacior aequo fuerit: num ideo falsum dixit, quia verum mordacius dixit? Vsqueadeo nobis odio est ista mordacitas, vt eius odio tam multa scitu digna necessariaque detestemur? Adeo nihil ignoscendum putamus ei qui tot modis profuit? Venia datur conuiuatori, si inter multa lauta cibus aliquis intercurrerit nonnihil adustus aut parum feliciter conditus. Si vicinius imminente moenibus hoste totoque populo dira calamitate ac desperatione salutis enecto praeter spem offerat se quispiam, qui sui capitis periculo depellat hostem, patriam restituat libertati, quid non illi gloriae, quid non beneuolentiae certatim deferetur ab omnibus? An hunc nobis inuisum reddet, si paulo sit bibacior? tantique beneficii memoriam quamuis leue vitium abolebit? Et quis tam exigui animi est, cuius pectus tantis inuidiae angustiis concluditur, vt Vallam non et magnifice laudet et amet quam maxime; qui tanta industria, tanto studio, tantis sudoribus barbarorum ineptias refellit, literas pene sepultas ab interitu vindicauit, prisco eloquentiae splendori reddidit Italiam, doctis etiam id praestitit, vt posthac circunspectius loqui cogantur?

Huic itaque, mi Corneli, nisi forte vereris ne te mordax homo discerpat, tuto te commiseris, si non sine inuidia, quae semper arduas magnificasque res comitari solet, mea tamen sententia summa tum vtilitate tum gloria. Id igitur quando facis, vt magis magisque facias te etiam atque etiam rogo. Senties tuis scriptis non parum accedere nitoris, nisi forte Batauis solis ista paras. Bene vale.

[Anno M.CCCC.XC.]

93. tam *F* : tum *E*. 101. defertur *N*.

88. Papiam] Papias (*fl.* 1051) a learned Lombard, author of a glossary, *Vocabularium*, which was in general use in the Middle Ages and was printed at Milan, 1476.

Huguitionem) Ugutio or Huguitio of Pisa (†30 Apr. 1210), Bp. of Ferrara and canonist. His chief work, *Liber Deriuationum*, an enlargement of Papias' glossary, was a regular inmate of mediaeval libraries, but was never printed.

89. Ebrardum] Eberhard of Bethune in Artois (xii°) surnamed Graecista as the author of a Latin grammar in verse, entitled *Graecismus*, which explains Latin words derived from the Greek. It was printed at Paris (P. Levet) 4 Jan. 148¾. See Wrobel's edition, Breslau, 1887.

89. Catholicon] A Latin grammar and dictionary composed by John Balbi, a Dominican of Genoa, c. 1286. It was printed at Mainz, 1460.

Ioannem Garlandum] (c. 1180–c. 1252). He was born in England but lived mainly in France, teaching at Toulouse and Paris. The *Floretus*, a poem on Christian faith and morality, and some of his grammatical works were used in schools, and were frequently printed in xv°. See DNB. and NBG.

Isidorum] (c. 570—4 Apr. 636) Bp. of Seville. His chief work, the *Origines* or *Etymologiarum libri xx*, was the encyclopaedia of the Middle Ages. It was first printed at Augsburg by Zainer in 1472.

[25]27. To Cornelius Gerard.

LB. App. 414. ⟨Steyn.⟩ ⟨July 1489?⟩

ERASMVS ROT. CORNELIO GOVDANO VIRO DOCTISSIMO S.

Qvanqvam, mi Corneli, id orationis genus quod in conflictu contentioneque versatur, fructum habeat quamplurimum, voluptatis quoque nonnihil, tamen vt verum fatear, illud quod familiare appellant, multo me delectat vehementius; hoc enim lene atque tranquillum, illud paulo turbulentius, hoc securum atque amicum, illud inuidiae saepe proximum. Nam si de celebribus aut certe nominatis viris iudicare pergas, in quamque partem sententiam flexeris, semper erunt (vt sua cuique sententia est) qui tibi succenseant, qui inuideant, qui lacerent. Verum, mi Corneli, ne tibi nimis morigerus, ne dicam contumax atque fastidiosus, videar, si epistolae tuae respondere dissimulauero, meam de Hieronymo Balbo sententiam paucis accipe.

Primum omnium me minime idoneum duxero qui de litteratorum virorum poematibus sententiam feram. Nam quemadmodum nemo de caelatura, pictura caeterisque eius generis iudicare recte potest, nisi et ipse earum rerum maxime sit artifex, ita cedo qui de poematibus iudicare poterit quispiam, rectene condita sint necne, qui artis notitiam aut tenuiter aut minime habet. Deinde quam in eadem vterque simus sententia, attendas velim. Scribis poesim fictionem sonare Latine, neminemque poetae titulo dignum, nisi qui sub peregrina quadam verborum specie grauioris aliquid sententiae occultet atque recondat. Hisque ex omnibus colligis meritum esse Hieronymum Balbum qui omnibus huius seculi poetis anteferatur. Sed quid? Num qui poetae nomen meruerit, isne continuo eruditus poeta vocari merebitur? Quasi vero non et illi poetae dicti sint de quibus facete canit Virgilius,

Qui Bauium non odit, amet tua carmina, Maeui.

Id interest inter poetam et doctum poetam quod inter picturam et picturam artificiosam; atque vt multa picturae accedant necesse est, quo pulchra vocari possit, puta colorum gratiam earumque distinctionem artificiosam, partium proportionem, artificis industriam operamque; sic quoque in poematibus condendis quam plurima obseruari necesse est, vt laudem mereantur. Necessaria in primis accommoda rerum inuentio, artificiosa dispositio, elocutio concinna, memoria tenax, deinde colorum quoque splendor accedat necesse est. Praeterea cauendum magnopere est ne figurarum orationis fiat confusio, ne nimis prolixi, ne obscuri simus nimium. Ad extremum

29. artificiosam *scripsi*: artificem *LB.* 30. posset *LB.* 32. quoque *scripsi*: —que *LB.*

19. Scribis] Ep. 25. 14 seq. 26. Virgilius] *Ecl.* 3. 90.

Forte quid causae rogites subegit
Me rapi tanto fugere timore.
Nam quis argumen valeat timoris
(Inficiari her.)

Et minus compti volitent capilli:
Et sonum reddat renuens petitum
Nec satis doctum lyra nec suave:
Causa timoris.

Plus tamen ne equo trepida camena.
Vade: agit (dices) tibi mille grates:
Mille quondam discipulus salutes
Candidus adfert optat.

F. Erasmus cornelio suo salutem dicit.

Quando omnia mi corneli quae abs te proficiscuntur. nos magnifice (ut equum est) literis tradimus, quum mutuae nostrae necessitudinis tum singularis tuae eruditionis gratia: fac omni incubas cura, enitare, contendas ne quid parum exactum atque perspectum. in lucem prodire sinas. Sunt quidem posteritate digna tua omnia: verum ut tuo quoque ingenio, tuo nomini, tuae doctrinae respondeant facito. Et quam enim

Gouda MS. 1323, ff. 17 v°

eris: facito ut et nostra quoque lectites. Cur
enim velut qui uvam nondum maturam acerbamque
gustaverit: ad praematuram mitemque (eius ra-
mina duco) alacrior recurres. Cumque apertius
capies voluptatem: quam a nostris (sicut ab in-
formi formoso, videtur enim respectu informis
formosior) suavitatis non parum accesserit.
Lectitanti vero nostra si quid mendosum medima-
tube (quod non dubito quin occurrerit) occur-
ret: id tu emendatum tuique acuta ingenii lima
limatum reddideris oro: atque optima exorem.
Erit certe mihi tam gratum: quam quod gratissimum.
Et si feceris quod postulo: faciam et ego ut nul-
la in re meam operam frustra desideraveris umquam.
Divi Bavonis historiam quam erasmi mei
veris (quamquam non laudi sed dederem futuram
veraor, fatebor tamen:) a me condita est.
Si eius scribendae flagrans amore, fac petas
a tuo (nomine nescio) carmelita herlimo: vi-
vo non trivialiter erudito, quem olim fama novi:
et tandem coram cernere (superis gratia) datum
est. Eam ubi ab illo acceperis, perlege diligenter:
deinde limam tuam adhibe. ut (quemadmodum de-
cet) expolias omnia. De libellis tuis videris
nondum esse certior. Ego quidem iamdudum
eos dominum suum repetisse crediderat: sed servus
ac natus sui res est. Illam et tu existimare

ınd 18: showing Ep. 27A.

multa litura opus est et castigatione plurima antequam quod condimus edendum putabimus. Sed quid ego tanquam exigua tabella totum orbem, breui epistola totam rhetoricae artis praeceptionem complecti enitar, aut quid Mineruam (vt aiunt) docere, aut in syluam ligna ferre pergo? Nosti Tullium, nosti Quintilianum, nosti Horatium, nosti Gaufredum; quam copiosa, quam praeclara huius artis ediderint praecepta certe non es nescius; quae quisquis recte seruauerit, is sane poeticum munus absolute confecit. At ne in epithetis quidem aut sermonis blanditie palmam puto consistere. Illa enim in Terentio Horatioque rarius, hanc in Persio, Sidonio nonnullisque aliis eruditissimis tenuiter esse videbis. Adde Nasonem Tibullumque Marone nostro multo quidem esse blandiores, at nequaquam illi continuo palmam eripere. Itaque Hieronymum tuum, mi Corneli, poetam quidem demonstrasti, sed nondum quo proficiscebare peruenisti. Sed esto omnes vicerit; quae mea in Hieronymum tuum iniuria est, si te canente solum illum priscorum seruare vestigia, ego ex aduerso eum non solum, sed cum compluribus aliis id agere contendi? Neque enim illi praetuli quenquam, neque illum posthabui cuiquam.

Haec, mi Corneli, conflictantium more vel potius in palaestra ludentium contulimus, imo iocati sumus.

Nunc tamen omisso quaeramus seria ludo.

Difficile dictu est Hieronymi tui, imo nostri, lectitanti carmina quantae mihi voluptati sit tam praeclara, tam expressa veteris eloquentiae monimenta superesse, eumque dignum omnino iudico quem omnes, quibus charae sunt litterae, ament, colant, legantque. Nescio tamen an omnibus, quos superstites video, eum praeferre ausim, tum ob id causae quod facile sit epigrammata belle scribere, tum ob vtriusque partis dubiam facientia carmina palmam. Rem tamen nobis facies gratissimam, si caetera quoque Hieronymi aut aliorum si quae sunt poemata ad nos commodato dederis. Pro tuis cumulatissimis maximisque beneficiis gratias habeo, habeboque dum viuam, quam maximas. Vale.

27[A]. To Cornelius Gerard.

Gouda MS. 1323. f. 17 v°. ⟨Steyn.⟩
⟨1489?⟩

ERASMVS CORNELIO SVO SALVTEM DICIT.

Qvando omnia, mi Corneli, quae abs te proficiscuntur, nos magnifice (vt aequum est) literis tradimus, qum mutuae nostrae necessitudinis

43. Ganfredum *LB.*

43. Gaufredum] Geoffrey de Vino Salvo (Vinsauf), *fl.* 1200, an Englishman. His *Poetria nova*, on the composition of poetry, was ranked higher in mediaeval universities than Horace's *Ars Poetica*. See DNB.

59. Nunc] cf. Hor. *Sat.* i. i. 27.

66. dubiam] Juv. ii. 181.

tum singularis tuae eruditionis gracia; fac omni incumbas cura, enitare contendas ne quid parum exactum atque prospectum in lucem prodire sinas. Sunt quidem posteritate digna tua omnia; verum vt tuo quoque ingenio, tuo nomini, tuae doctrinae respondeant facito. Quanquam enim . . . .

28. To Cornelius Gerard.

Vita Erasmi p. 178. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 16: LB. App. 410. ⟨1489?⟩

ERASMVS ROTERODAMVS CORNELIO POETAE AC THEOLOGO S. P.

Nescio, Corneli charissime, qua animum meum voluptate tuae morentur epistolae, quae tui in me desiderium vehementer accendunt. Auditum tibi esse scribis me quandam historiam versibus in laudem diui Bauonis edidisse. Id quidem falso tibi fallax fama narrauit. Non enim ego, sed alter ego huius carminis author est, Gulielmum loquor, nepotem tui amantissimum, cum quo mihi tanta necessitudinis familiaritas intercedit, vt vnum dicas animum duobus inesse corporibus. Veruntamen nihil posthac (quandoquidem id me tam benigne mones) condere statui, quod non aut sanctorum praeconia aut sanctitatem ipsam redoleat. Aut si quid eorum quae ad te do carminum aequo mollius sonare videbitur, id pro tua indulgentia aetati in qua condita sunt ignosces quam facillime. Excepto enim carmine lyrico, quod cum tuae mihi redderentur epistolae in manibus erat, et oratione lugubri, quam nuper conditam ad te dandam existimaui, quo quid in soluta quoque oratione possim liquido perspicias, et ea sola satyra, caetera omnia a me puero et propemodum adhuc seculari composita sunt.

Porro aliud quod ad te darem, ad manum habui nihil; quidquid enim reliquum erat, partim ad Alexandrum Hegium, ludi litterarii magistrum, quondam praeceptorem meum, et Bartholomaeum Coloniensem, virum eruditione singulari ac poesis amantissimum, cuius carmina penes nos sunt, partim Traiectum per quendam familiarem meum amica quadam violentia abductum est. Epistolae autem exemplar, quam olim rogatus ad magistrum Engelbertum,

---

4. Bauonis] Herman's Ode 12, 'in laudem diui Bauonis Haerlemmensis oppidi presidis.' He claims it as his own in the Gouda MS. 1323 f. 18; see plate.

13. lyrico] Perhaps the sapphic on St. Michael, i. p. 3. 31.

14. oratione] Probably the *Oratio funebris in funere Bertae de Heyen, Goudanae viduae probissimae*, LB. viii. 551.

16. satyra] Cf. i. p. 5. 33 n.

22. Traiectum] Perhaps some verses to win the favour of David of Burgundy, Bp. of Utrecht, who afterwards patronized Erasmus and ordained him priest (see LB. x. 1573 A). Erasmus may have been already meditating escape from Steyn.

23. violentia] For this fiction cf. p. 121.

24. Engelbertum] Eng. Schut of Leiden, the friend of Wessel (*Wesseli Farrago*, Basle, 1522. f. 99 v°); author of a poem *de locis rhetoricis*, and perhaps a model for letter-writers in Holland (LB. i. 352 C). See Foppens, i. 263 and cf. Ep. 29. 28. The Gouda MS. 1323 f. 8 contains a poem of Erasmus *magistro Enghelberto Leydensi*, which is perhaps the 'Epistola' of l. 23.

virum vita venerabilem, misi, ad te dare curaui, si forte te intercessore aliquam ex eo vicissitudinem accipere merear, quam hactenus nequiui. Nec ob eam rem tantum mihi virum aut fastus aut arrogantiae nomine suspectum habeo, sed amicorum meorum loquaces linguas, quae meam apud illum famam quam inimicissime commacularunt. Tuae igitur humanitatis, Corneli optime, fuerit, me illi apud quem plurimum habes autoritatis rursum reconciliare. Id si feceris, rem facies et mihi gratissimam et a tua benignitate non alienam. Vale et

mente fideli
Mutuus absenti te mihi seruet amor.

29. To Cornelius Gerard.

Farrago p. 174. ⟨Steyn.⟩
F. p. 314: HN: Lond. vii. 2: LB. i. 1489.

ERASMVS ROTERODAMVS CORNELIO AVROTINO S. D.
SCRIPSIT PVER.

Lvpis et agnis quanta sortito obtigit, tecum mihi discordia est. Heus tu, si sapis, aut quamprimum cum Laurentio meo redibis in gratiam, aut bellum tibi palam indictum intellige. Rogas vnde haec subita turba? Quasi vero exciderit, quae tu nuper in illum quam foeda, quam capitalia dixeris conuicia, cum hic apud nos ageres. Horresco referens. Os impudens! Tun' hominem omnium facundissimum, quem optimo iure Suadae medullam quis dixerit, audes coruum crocitantem appellare, et cauillatorem, non oratorem? Qui si superesset, vah quas illi poenas dares? Experireris tibi cum homine nequaquam edentulo rem esse. Sentires tibi prouocatam esse cornutam bestiam. Quae tela, quas inuectiuarum sagittas in te vibraret? Nihilo te mollius acciperet quam infelicem Pogium. At iam sepultum nihil metuis, nimiumque meministi non mordere mortuos. Hui perquam strennuus es, qui in eum lingua saeuias, qui referire non possit. Tutum est in illum quiduis tum dicere tum facere; verum, ne protinus triumphum adornes, non vsqueadeo tutum.

En tibi me Laurentianae iniuriae vindicem; ego illius doctrinam, qua meo iudicio nulla probatior, tuendam mihi sumpsi. Nunquam committam vt ea cuiuspiam impudentia, ne dicam inuidentia, impune aut laceretur aut obliteretur. Has igitur literas fecialium officio functuras istuc ire iussi, quo tecum expostulent. Quas tu vt tractes

29. TIT. SCRIPSIT PVER *add. F.*

---

28. 34. mente fideli] Tib. i. 6. 75, 6.
29. 1. Lupis] Hor. *Epod.* 4. 1, 2.
21. fecialium] The same formality is used in the *Antibarbari*, LB. x. 1706 c.

vide. Nam alterutra res tibi subeunda est, aut placandi feciales nostri aut arma paranda. Caue vero ne lenitate mea fretus tanti facinoris impunitatem tibi promittas. Sum quidem in meipsum illatarum iniuriarum paulo negligentior; at in tuendis literatis amicis quam sim pugnax, quam sim pertinax, si libet experiri, licet. Quod si videtur, Engelbertum istum tuum, qui vt scribis ita Castaliis aquis potus est vt nihil expuat, nihil emungat nisi versus, accersendum tibi censeo et si qui sunt illius similes; qualium vbique non difficilis copia. Neque vero mihi militum manum defuturam putes. Non enim ad vnum me, verum ad omnes bonarum artium amicos ista pertinet iniuria. Omnes laesisti literatos, cum vnum laederes Laurentium.

Verum ego, mi Corneli, nihil perinde odi vt bellum ciuile, eoque pacem vel iniquissimam iudico potiorem. Quare si tu quoque pacem quam bellum mauis, me sat commodo vteris, modo pacis conditiones acceperis; quas treis potissimum tibi nostri feciales offerent, easque non admodum difficiles, ita vt neque multas praescribi neque iniquas iure queri possis. Sed nunc componito te atque audi, in primis vt si quid male dicendo peccasti, bene dicendo corrigas. Laurentium pro coruo crocitante Suadae medullam et Atticam musam appellabis; deinde Laurentianas Elegantias sic ediscas, vt eas velut vngues digitosque tuos teneas; postremo vt codicum tuorum, quorum tibi magna copia est, nobis copiam facias, quibus hactenus ceu draco quispiam Hesperius incubas. Rides et tibi iocari videor? Age, ride quantum libet, caue vero omnia me iocatum putes; nam de mittendis codicibus ludum putari nolim. Praeterea Laurentium, quem nemo nisi barbarus odit, ne tibi decorum existimes linguae spiculo lacerare, cum sis ipse literarum mystes religiosissimus. Bene vale. Anno M.CCCC.LXXXIX.

30. To Cornelius Gerard.

Vita Erasmi p. 209. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 41: LB. App. 412. ⟨1489?⟩

ERASMVS ROTERODAMVS CORNELIO SVO S. D.

Dvas res esse quae languorem ingeniis nostris maxime afferre soleant, scripsit Cicero—otium et solitudinem. Harum neutra nobis deest. Solitudinem quidem vitae nostrae ratio poscit; otium vero inde vel maxime nascitur, quod videamus literas, quae olim suis summam peperere et vtilitatem et gloriam, nunc hominibus damno et dedecori esse. Eo enim res redisse videtur, vt quo quisque fuerit

29. 27. quam sim pertinax *om. H.* 40. queri *F*: quaeri *E.*

30. 2. Cicero] *Off.* 3. 1. 1.

litteratior, eo viuat ridiculus magis atque infelicior. Quamobrem, mi Corneli, nihil visum est nobis quare in literarum studio aetatem otiose velimus consumere, adeo vt iam diu a literis animum prorsus abduxerimus. Accessit praeterea his rebus corporis non satis recta valetudo, quae et ipsa ingenii ardorem non minuere modo verum etiam extinguere solet.

Veruntamen, quoniam nulla nobis res aeque proposita est in vita quam tibi omnibus in rebus gratificari, obsequi, morem gerere (vt certe pro cumulatissimis tuis in me beneficiis debeo maxime), hanc rursus operam tui causa suscepimus, orationemque tuam quam petieras quo potuimus studio absoluimus. Partes praeterea oratorias, itidem quam quaeque speciem, quem quaeque colorem habeat, studiose annotare curauimus; vt tu quidem potiare voto tuo, gratulenturque studio nostro litterati, videant autem et inuideant illiterati, erubescant scioli et iactabundi; porro mediocres aliquid sibi profectus ferant. Haec enim, mi Corneli, hominum genera nusquam non reperies. Litterati qui sunt litteras magnopere non probare, non amare non possunt. At hi qui omnium artium sunt imperiti, damnandas, lace-

---

16. orationemque tuam] From the subsequent description this oration must be identified, not with the *Oratio de pace et discordia contra factiosos ad Cornelium Goudanum . . . condita ab Erasmo Roterodamo anno aetatis suae vicesimo*, LB. viii. 545, but with the *Antibarbari*, which was begun at this time, and of which there are traces in Epp. 17, 22, 29, 31. Of this work, which is a defence of good learning, there were originally four books, but only the first has survived. For the form of it see App. 5. Erasmus' own account of its composition is that he began to write it when 'nondum annum vigesimum attigeram'; and that a few years afterwards he revised it and cast it into dialogue form (cf. Ep. 37. 14,5).

Book i at least was written when Erasmus went to Paris in 1495; and one of his first actions there was to submit it to Gaguin's criticism (Ep. 46). The first two books were shown to Colet in England, either in 1499 or in 1505–6. They were possibly in hand again in 1500 and 1501 (Epp. 124 and 163), and were certainly revised anew in Italy with a view to publication. In Dec. 1508, when on his way towards Rome, Erasmus deposited them at Ferrara with Pace, together with a draft of Books iii and iv and some other papers, including the *Copia* (Ep. 260) and the *De Ratione Studii* (Ep. 66). On his hurried journey to England he had no time to visit Ferrara, and the papers remained with Pace; who before moving to Bologna entrusted them to Thale (cf. Ep. 244. 7–22). Thale on leaving Ferrara sold what he could and gave away the rest. In spite of frequent appeals to Pace the bulk of these compositions never reached Erasmus again.

During his residence at Louvain, however, the first book of the *Antibarbari* came into his hands, and after revision he sent it to Froben, by whom it was published in May 1520. The representations in the preface as to his fears that it might be printed without his authority are perhaps nothing more than a modest disclaimer by way of apology for the publication. Cf. App. 7, and Epp. 28. 23, 47. 74, 49, 211, and 222. It is clear that the book was not so printed, and therefore the Cologne edition of 1518 mentioned by BEr[1], and discussed even in BEr[2], is a figment.

Between the composition of his preface and the first draft of i (*Cat. Luc.* Jan. 1523) he received the beginning of Book ii from England, perhaps from Thale, and the end of the same book he found at Bruges. But nothing more was ever published. See i. pp. 19. 16 and 34. 6, and Erasmus' preface to the *Antibarbari* (LB. x. 1691).

randas, insectandas putant omnes; nihil laudi dandum, quod ipsi nesciant; quod nouerint, vitio dandum nihil. Callide sane: parui faciunt quocunque carent, ne quicquam illis magnarum rerum deesse putetur. Horum sententia barbarus est ipse Tullius, doctus Ebrardus. Quamobrem? Profecto ob aliud nihil nisi quod hunc nouerunt, illius ignari sunt.

Hi quidem oratiunculam nostram videant, inuideant, criminentur, rumpantur, nihil ad me attinet; et mihi enim laudi erit talibus non probari, et ipsi dum tacere nequeunt, se barbaros ridiculosque omnibus probabunt. Praeterea quosdam videre est Thrasone illo Terentiano plenos, qui cum omnium sint imperiti, omnium sibi artium facultatem temeraria confidentia et confidenti temeritate vendicant. His equidem nihil in medium proferes quod non pulchre calleant; belle orant, belle argumentantur, belle carmina condunt, belle grammatices docti sunt, belle musices, et quae non?

Nil bene cum faciant, faciunt tamen omnia belle.

His certe si quando vacabit nostram oratiunculam legere, intelligent (vt arbitror, non obscure) haud mediocris esse artificii Latine oratorie aut dicere aut scribere, desinentque, si quid in eis pudoris erit, earum sibi rerum quas nunquam didicerunt vendicare peritiam. Quod si vsque adeo gloriae cupidi sunt vt qualibet eam ratione aucupentur, eas potius sibi res comparare laborent quibus immortalem gloriam consequi possunt, ne tam gloriosi quam gloriabundi appellentur. Nam male parta gloria breui dilabitur; vera radices agit atque indies latius clariusque relucet. Caeterum mediocres qui sunt, cum literatorum aut orationes aut poemata legerint, sentiunt se vehementer commoueri atque quocunque sermo traxerit agi rapique; quid tamen eos commouerit ignari. Hi nostro labore vel ex parte, quid eos tantopere delectet, discere poterunt. Postremo et tu, mi Corneli suauissime, ex hoc nostro studio aliquid aut profectus aut certe voluptatis capies spero. Sin nihil capies, ego tamen amicissimi viri officio functus fuero. Vale meque, vt facis, ama.

31. To a Friend.

Vita Erasmi p. 198. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 29: LB. App. 507. ⟨1489?⟩

[This letter is perhaps contemporary with Ep. 30, which it resembles closely in tone. 'Quae de litteris scripsimus' (l. 76) may be taken to refer to the *Antibarbari*; and the words 'liuidulorum garritus' (l. 46) recall the lines quoted from the *Apologeticon* in Ep. 22.

There is no clue to the identity of the person addressed, beyond that he was a married man, and had shown Erasmus some kindness. This Erasmus acknowledges by the gift of a manuscript of Terence written with his own hand.]

---

40. Nil bene] Cf. Mart. 2. 7. 7.

48. male parta] Cf. Cic. *Phil.* 2. 27. 65.

ERASMVS ROTERODAMVS AMICO SVO S.

Qvoties animo meo recursant cum multa tum maxima tua in me merita, imo tuus liberalissimus animus, toties ego meam fortunam incuso, malignam inuidam iniquam voco, per quam mihi non sit facultas, vbi tuum abunde expertus sum, mei vicissim in te declarandi amoris. Equidem inter mala quae mille me vel syderis natalis vi vel Dei iussu a puero vsque prosequuntur, hoc ego vel molestissimum ac miserrimum iudico, eum mihi esse insitum animum, qui multo malit dare quam accipere, aut certe bene meritis cum foenore referre gratiam eam contra conditionem, quae a quouis beneficium postulet accipere, nemini sinat reddere. Et quid pudenti ac generoso ingenio possit esse acerbius? Aeschines, adolescens ingeniosus at pauper, quum condiscipulos pro suis quemque facultatibus praeceptori Socrati munera ferre videret, hoc vno modo se pauperem sentiebat, quod animum gratissimum quo etiam exereret, nihil esset; et tamen ille quod fortuna negarat ingenio repperit. Seipsum enim praeceptori donauit, idque munus vt Socrati esset gratissimum, verecundia et prudenti oratione effecit. Verum quo ego sum Aeschine pauperior, quando ne id quidem mihi relictum est, id vnum arte pro tuis meritis gratiae feres, Erasmi animum et gratum et memorem et amantem et amico suo omnia semper bona cupientem; quae quidem generosis animis etiam citra rem grata esse solere scio, cum ea sine his nullum vnquam nisi sordidissimum iuuerit. Tum si qua vel voce vel scriptis referri gratia solet, hanc tibi vicissitudinem magnifice polliceri possum.

Hunc vero codicem, quem ad te propria manu perscriptum mitto, nostri mutui amoris pignus ac monimentum vt habeas oro, in quo quidem castigando plus pene quam scribendo laboris insumpsi. Hoc igitur tu nostrum vel munusculum vel monimentum (si ita mauis appellari) tam habebis gratum quam Erasmum charum habuisti. Gratissimum autem fuisse sic demum intelligam, si in eo euoluendo assiduum te praestiteris, si accepero tibi semper in sinu, in manibus, in genibus esse. Neque hi mihi libros amare videntur qui eos intactos ac scriniis abditos seruant, sed qui nocturna iuxta ac diurna contrectatione sordidant, corrugant, conterunt, qui margines passim notulis, hisque variis, oblinunt, qui mendi rasi vestigium quam mendosam compositionem malunt; idque cum in caeteris authoribus tum in hoc Terentio factitandum censeo ei, qui non semilatine ac semigallice (quod fere nostri ludimagistri cum suo Alexandro docent)

11. Aeschines] Cf. Diog. Laert. 2. 5. 34.
25. amoris] Cf. Verg. *Aen.* 5. 538.
37. Alexandro] Alex. de Villa Dei (Ville-Dieu, near Avranches) or Gallus, wrongly Dolensis (*fl.* 1200), the author of a Latin grammar in verse, *Doctrinale puerorum*. See Reichling's edition, Berlin 1893; Delisle in *Biblioth. de l'École des Chartes*, 1894; and NBG. Cf. Ep. 23. 56 n.

sed qui plane Romane loqui cupiat. Est enim in his Terentianis comoediis mirifica quaedam sermonis puritas, proprietas, elegantia ac, vt in tam antiquo comico, horroris minimum; lepos (sine quo rustica est omnis, quantumuis phalerata, oratio) et vrbanus et salsus. Aut hoc igitur magistro aut nemine discere licebit quo pacto veteres illi Latini, qui nunc vel nobis peius balbutiunt, locuti sint. Hunc itaque tibi non modo etiam atque etiam lectitandum censeo, verumetiam ad verbum ediscendum.

Caue autem ne homuncionum istorum imperitulorum, imo liuidulorum garritus te quicquam permoueant, qui vbi in ineptissimis authoribus Florista, Ebrardo Graecista, Huguitione se senuisse viderunt, nec tantis ambagibus ex imperitiae labyrintho potuisse emergere, id vnicum suae stulticiae solatium proponunt, si in eundem errorem suum iuniores omnes pelliciant. Nefas aiunt a Christianis lectitari Terentianas fabulas. Quam ob rem tandem quaeso? Nihil, inquiunt, praeter lasciuiam ac turpissimos adolescentum amores habent, quibus lectoris animum corrumpi necesse sit. Facile vnde libet corrumpitur qui corruptus accesserit. Syncerum nisi vas, quodcunque infundis acescit. Itane isti religiosuli ad caetera vel vtilissima talpis caeciores, ad vnam, si qua est, lasciuiam capreae sunt? Imo capri ac stolidi nihil sibi praeter nequitiam, qua sola imbuti sunt (indocti quippe iidemque mali), rapientes, non vident quanta illic sit moralitas, quanta vitae instituendae tacita exhortatio, quanta sententiarum venustas. Neque intelligunt totum hoc scripti genus ad coarguenda mortalium vitia accommodatum, imo adeo inuentum. Quid enim sunt comoediae, nisi seruus nugator, adolescens amore insanus, meretrix blanda ac procax, senex difficilis, morosus, auarus? Haec nobis in fabulis, perinde atque in tabula, proponuntur depicta; vt, quum in moribus hominum quid deceat, quid dedeceat, viderimus, alterum amemus alterum castigemus. En, in Eunucho Phaedria ille ex summa continentia in summam ineptiam amore, tanquam morbo validissimo, immutatus, adeo vt eundem esse non cognoscas; quam pulchro exemplo docet amorem rem esse et miserrimam et anxiam, instabilem et prorsus insaniae turpissimae plenam. Assentatores istos, pestilens hominum genus, Gnatonem suum, artis suae principem, spectare iubeto. Iactabundi et sibi placentes, quales diuitum plerosque imperitos videmus, Thrasonem suum spectent ac tandem cum sua magnificentia quam ridiculi sint intelligant.

43. sint *scripsi* : sunt O^1. 56. acessit O^1.

48. Florista] Either John Garland, the author of the *Floretus* (p. 115), or Ludolph of Luchow (c. 1317), author of *Flores artis grammatice*, *alias Florista*, printed by Quentell at Cologne 1505; see Müller in *Anzeiger f. Kunde d. deutschen Vorzeit*, 1878, pp. 235 and 352.

55. Syncerum] Hor. *Ep.* 1. 2. 54.

Sed de his latius (quum ⟨quae⟩ de litteris scripsimus edemus) nostra leges, volente quidem Deo. Ad praesentem locum satis fuerit tetigisse comoedias Terentianas; modo recte legantur, non modo non ad subuertendos mores, verum etiam ad corrigendos maximopere valere, certe ad Latine discendum plane necessarias iudicauerim. An potius istud ex Catholicon, Huguitione, Ebrardo, Papia caeterisque ineptioribus sperare iubebunt? Mirum vero si his authoribus quis quid Latine dicat, cum ipsi nihil non barbare locuti sint. Huiusmodi amplectatur, qui balbutire volet; qui loqui cupiet, Terentium dicat, quem Cicero, quem Quintilianus, quem Hieronymus, quem Augustinus, quem Ambrosius et iuuenes didicere et senes vsi sunt; quem denique nemo, nisi barbarus, non amauit.

Sed de his satis. Ceterum literas tuas optatissimas accepi, non inconditas, extra iocum Latiniores quam expectaram; quae quidem me cum sua quadam facetia, tum tuo quem plurimum prae se ferunt amore, plurimum delectarunt. Te amamus, te somniamus, tui videndi incredibili voluptate tenemur. Vxorem tuam optimam vna tecum bene valere cupimus.

32. To James Canter.

Vita Erasmi p. 175. ⟨Steyn.⟩
Lond. xxxi. 14: LB. App. 398. ⟨1489 fin.⟩

[This letter may be placed at no great interval after the publication of the book to which it refers, *Probe coniugis Adelphi Centona Virgilii vetus et nouum continens testamentum*, Antwerp, Gherardus Leonis, 12 Sept. 1489. In spite of the concluding sentences it is possible that a visit of the famous printer, Gerard Leeu, to his native town, Gouda, suggested to Erasmus an opportunity for making the first step open to young aspirants for literary fame, by the inclusion of some subsidiary and eulogistic composition in a forthcoming book; and that accordingly this letter was written for insertion either in a new edition of Proba, like Cornelius Gerard's letter in the third edition of Gaguin's History (pp. 92 and 148, 9), or in some other publication by Leeu. I have examined a great number of Leeu's books, and of later editions of Proba without result; but Leeu perhaps did not think it worth printing. If it should yet be found, it would be Erasmus' earliest printed composition.

A long account of the learned Friesland family of Canter or Cantor is given in *Die Cronica van . . . Coellen*, Cologne, J. Koelhoff, 23 Aug. 1499, f. 336; and this is translated and amplified by Butzbach. See also Lond. xvii. 12, LB. 595; LB. i. 1014 A; and a poem, *Andreas Canterus*, by Graswinckel, Groningen, 1657. The father, a native of Groningen, was named John (not Antony, as in l. 18), was a Doctor in Medicine, both Laws and Theology, and M.A.; having been in youth a pupil of Wessel at Zwolle (Wesseli Vita ed. Kan in *Erasm. Gymnasii Progr.* 1894). See also Ant. Liber's *Epistolarum Compendium* (p. 106), f°. N. Hain, 4353, has a *Prognosticatio* for 1489 by him (Rome, S. Planck), dedicated to Mark, Patriarch of Aquileia. His wife was well educated, and his children from their earliest years were taught to speak Latin, which is said to have been the only tongue used in the household, even by the serving-maid. The eldest son, Andrew, was famous as a child, and in $147\frac{8}{9}$, at the age of ten, was summoned by Frederick III to his court in Vienna. He also visited Rome and delivered an oration before Sixtus IV, who was moved thereby to write a letter of congratulation to his father. When he matriculated at Cologne (14 July 1491) 'propter sue persone singularem qualitatem et nobilitatem nihil ab eo petitum

76. quae *add. LB.*

fuit.' He was town poet of Cologne till 1509. See Krafft; Trith.[2] f. 74; and Cornelius Agrippa (*Opera*, ii. 333), who was his pupil. The daughter, Ursula, was renowned for her learning. Another son John matriculated at Cologne 13 Feb. 1494, and became Doctor of Medicine (TE. i. 27).

The third son James Canter, born c. 1471, matriculated at Cologne 11 May 1487 as a student of law, and was a pupil there of George Sibutus. He taught for a time at Antwerp, and worked for Leeu, for whom besides Proba he edited the *Opusculum vite et passionis Christi . . . ex reuelationibus beate Birgitte compilatum*, 3 March 1489, with a preface addressed to his sister Ghebbe, and Petrarch's *De secreto conflictu curarum suarum*, 14 March 1489. He may be traced next in Germany, where after the publication of Guido Bonatus' *Decem tractatus astronomiae*, Augsburg, Ratdolt, 26 March 1491, he compiled an index for it, which is found in some copies with his preface dated Augsburg 28 May ⟨1491⟩. At a later date he received the poet's laurel; see his preface, dated Mainz, 8 June ⟨? 1496: after the death of Hermann Rinck, 26 March 1496⟩, to R. Agricola's translation of Plato's Axiochus, Mainz, P. Friedberg, *sine anno*, and some verses on one of his poems in H. Busch's *Epigrammata*, lib. iii (Leipzig, Lantzberck, 1504), quoted by Böcking, iii. 75. Aschbach (*Gesch. d. Wien. Univ.* ii. 437) mentions him as a member of the 'sodalitas Danubiana' at Vienna, where some of his letters written from Krumau in Bohemia to Conrad Celtis are preserved in MS. Some poems by him are in the Royal Library at Munich, in a MS. volume written c. 1497 and belonging formerly to the Benedictine monastery of St. Ulrich in Augsburg (Cod. Lat. 4408, ff. 49, 50)].

ERASMVS ROTERODAMVS IACOBO CANTERO VIRO ERVDITISSIMO S.

QVANQVAM pridem ingens mihi ad te scribendi incessit cupiditas, Iacobe, vir eruditissime, vetuit tamen in hunc diem tabellariorum aut penuria aut incommoditas, praesertim quod parum certus essem quo te loco nostrae comprehenderent litterae. Nunc vero quando eum hominem nactus sum, cui neque in perferendo sollicitudinem, neque in exigendo improbitatem, neque in conueniendo gratiam defuturam confido, ex quo omnem animi mei sententiam vel sine literis discere possis, non potui committere quin ei istuc ituro literas meas comites darem; quarum mehercule faelicitati subinuideo, quibus te visere liceat, mihi non liceat.

At vnde, inquies, ista nostri videndi cupiditas? Profecto ab incredibili quo te complector amore. Rogitabis forsan vnde et is profectus sit, cum non modo nullus mihi tecum vsus fuerit, verum ne viderim quidem vnquam. Ridiculum: quasi vero tua vnquam tibi conspecta sit facies. Verum (quod magis ad rem attinet) tua mihi cognita probitas, tuum mihi perspicuum ingenium; et si nihil horum in te esset quod te nobilem redderet, parentis tamen fama faceret conspicuum. Cuius enim auribus celebre illud Antonii nomen non insonuit, viri tum probitate tum literis ornati, vt non hac tempestate, sed vt vel eruditissimo illo Ciceronis seculo? Volitant per omnium ora vestrae familiae laudes, quae ferunt

4. quo te loco] Canter in a letter appended to the volume announced that he was starting for Cologne on his way to Italy. For the sensation which he created when he arrived at Cologne c. 15 Aug. 1489 see the *Cronica*.

21. Volitant] Cf. Ennius, *Epigr.* 1. 2, in Cic. *Tusc.* i. 15. 34.

teneram aetatem recens editam vna et materno lacte et Latinis literis imbui solitam; ad colum non aniles nugas, quibus gaudent plerumque mulierculae, sed doctis auribus dignas audiri sententias. Dignus sane tali pater familia, digna vicissim tali familia patre. Cui ergo vel ignoto, mi Iacobe, dubium sit te hisce educatum institutis, atque id quidem a primis, vt aiunt, incunabulis, in virum euasisse literatissimum? Qua sis ingenii bonitate, vbi gentium non dictatur? Tam fertile igitur solum tanto studio cultum, heus quanto foenore agricolae respondisse sudoribus aequum est credere?

At ne me coniectura sola duci existimes, hominem non nimis credulum, primum Gerardus Leo, impressoriae artis opifex, vir sane lepidus, omnium tuarum rerum me reddidit certiorem. Hunc enim cum a nobis abeuntem vsque ad Isalae, quam traiiciendus erat, ripam prosequerer, plurima mihi de te cupide auscultanti narrabat; quae res meum tui amorem non mediocriter adauxit. Nec mora: continuo mihi Probae feminae carmen adferendum curo; audieram enim tuum esse. Quod vbi lectitare coepi, simulque Probae ⟨esse⟩ comperi, non me magnopere cepit. Tua vero epistola ac prologi ita me delectarunt, vt iterum atque iterum lectitantis expleri animus nequiuerit. Tantum enim mehercule veteris tum eloquentiae tum eruditionis prae se ferunt, vt nisi iam vbique gentium tuorum natalium splendore nobilitata esset Frisia, nemo te neque barbara regione neque his natum saeculis crederet. Quum igitur, mi Iacobe, virum te esse literarum non modo egregie peritum, verum etiam patronum esse fidelissimum exploratum habeo, visum est a te petere, primum vt nos amemus mutuo, quae res cum inter quoslibet periucunda est, tum vero inter literarum studiosos quam iucundissima: deinde vt (quod facis) de literis, proh foede oppressis, bene mereri pergas, et teterrimam barbariem iam orbi fere dominantem explodere labores: postremo vt scribendi vicissitudine, quandoquidem conuictus negatus est, nostram leuemus absentiam. In quibus si nobis morem gesseris, rem facies et nobis gratissimam et tuo nomine dignissimam. Pluribus scribere neque licet, neque opus esse puto; qui enim has perferet literas, omnia coram narrabit: est nobis tum caeterarum rerum tum studiorum socius. Vale nosque vicissim fac diligas.

38. esse *addidi*: *lacunam indicat Merula*: centonem *coniicit Nichols.*

32. Leo] printed at Gouda 1477–84, and at Antwerp 1484–93. See Walvis, *Beschryv. d. Stad Gouda*, i. pp. 229–31; Proctor; and BN.

34. Isalae] Gouda and Steyn are both on the N. bank of the Yssel.

37. Probae] Wife of Clodius Adelphius, Praefectus urbi, 351. She wrote an epic on the wars between Magnentius and Constantius, and the Christian cento mentioned here, which was dedicated to Honorius.

39. comperi] The title-page of the book is blank; on the verso is Canter's preface, dated Antwerp, 30 July ⟨1489⟩, to his sister Ursula. Consequently a reader might well be in doubt at first as to the author.

LB. App. 447.

33. From William Herman.

⟨Steyn.⟩
⟨1493?⟩

[Probably written after Erasmus' departure to join the Bishop of Cambray, cf. App. 5. Erasmus had perhaps been visiting the Bp. of Utrecht (cf. p. 118) to obtain permission to leave Steyn. He seems to have communicated his desire to the Prior, Joannes Christiani (cf. p. 74), but only informed Herman of it after the success of the negotiations, sending a messenger to announce that he was passing near Steyn, and asking Herman to get leave to accompany him on the first stage. If this conjecture is correct, Erasmus must have been going to Bergen, for the route from Utrecht to Brussels or Mechlin would hardly pass near Gouda. For Herman's regrets at Erasmus' departure see his Ode 2, in which 'Dicit vale doctissimo amico Herasmo, ad antistitem Cameracensem eunti, vt illum Romam petentem comitaretur.'

William Herman of Gouda (1466?–18 July 1510) was a kinsman of Cornelius Gerard. At the age of eight he was the pride of his first schoolmaster, probably Winckel at Gouda; and afterwards he was a pupil of Hegius at Deventer (Gouda MS. 1323. ff. 21ª v°, 10–17, and 21). He must therefore have been a friend and companion of Erasmus from his earliest years; since it appears from the *Certamen Erasmi et Guielmi* (LB. viii. 565), composed 'anno eorum decimo nono,' that they were of the same age. He entered the monastery of Steyn, but about 1489–90 (?) was sent with one of his fellow monks to a cell at Haarlem (cf. Ep. 28. 4 n. and Gouda MS. 1323. ff. 18 and 2). Before Erasmus left the monastery, however, Herman had returned to it. He is introduced as a prominent figure into the *Antibarbari* (p. 121), from which it appears that he visited Erasmus at Halsteren in 1493 (App. 5). From his life of freedom in a University Erasmus writes continually to Herman, encouraging him to share his studies and to write to his learned friends and patrons; and when he returned to Paris in 1496, after a visit to Holland, he brought with him for publication some of Herman's poems, the *Sylua Odarum* (Ep. 49), which throw much light on the early life of the two friends. In the summer of 1500 Herman came on Batt's invitation to Tournehem (Ep. 129); and in 1501 Erasmus visited him at Haarlem (Ep. 157), the relations between the two being for a time however less cordial than formerly.

Some years before his death he began to compose a history of Holland, for which Erasmus gives him high praise in the *Panegyric* (LB. iv. 512 D). A more substantial account of it is given by John of Naaldwyk, who wrote a similar work, now in MS. in the British Museum, about 1514 (Vitell. F. xv). This John delayed his own book in expectation of the Latin history, on which Herman was known to be spending great pains, travelling over the country to collect materials; and only took it in hand when Herman's death made it useless to wait longer (see Muller in *Bijd. v. vaderlandsche Geschied.* 1888, pp. 400–1). Part of Herman's history, recounting Charles of Gueldres' invasion of Holland and its repulse by Philip in the winter of 1504–5, was published at Amsterdam in black letter with the title *Olandie Gelrieque bellum*, but without date, as the work of 'Wilhelmus Hermannus Olandus Goudanus, Canonicus diui Aurelii Augustini.' It appears from the preface that the book was not published at once, and it is perhaps implied that Herman had returned to Steyn by 1505. A copy of this rare volume is in the British Museum. It is reprinted in the *Analecta veteris historiae*, vol. i, of Matthaeus, who in spite of the mention of Philip ascribes the events narrated to the year 1507. Herman also made a prose version of some of Avianus' fables, with a preface to Florence, Baron of Isselsteyn, which were perhaps printed in 1502 or 1503 (Epp. 172 and 178), though no copy is known. They were certainly in circulation in November 1511 (see Barland's preface to *Aesopi Fabulae*, Antwerp, Th. Martens, 22 April 1512), but were first printed with some prose versions of Aesop by Herman, dedicated to the same Florence, in an enlarged edition of the same book, Louvain, Th. Martens, 21 Sept. 1513. The date of his death is given from the Necrologium of Steyn in I. W(alvis') *Beschryv. d. Stad Gouda*, i. 244; and is roughly confirmed by an epitaph on him in Barland's edition of the *Sylua Odarum*, 24 Sept. 1512 (p. 160). Alard of Amsterdam speaks of him as his teacher (LB. App. 66; cf. App. 2).

The Guillermus de Gouda, dioc. Traiectensis, who was B.A. at Paris 1496, M.A. 1497, is probably the Franciscan author of the *Ordo Missae*, which was printed several times at the end of xv°; since there is nothing to show that Herman was ever in Paris. GE. 77, dated 16 Sept. ⟨1496⟩, implies that he was then in Holland. For Herman see Ruelens, p. xxiii.]

GVILIELMVS GOVDANVS ERASMO SVO VIRO VNDECVNQVE DOCTISSIMO S.

Vellem illo itinere vna esse licuisset, equidem magnam ex ea re cepissem voluptatem, nonnullam etiam fortasse tu, vtrique vero plurimum vtilitatis. Sane postquam acceperam tuum nuntium, coepi hominem hortari, rogare, denique etiam obsecrare, vt permitteret; post decessum vero ac repulsam acerrime est a nobis obiurgatus de tanta inhumanitate. Sed quid agas? ita homo est. Non ferendum, ni magis metus quidam (quanquam is subrusticus et parum liberalis) quam maleuolentia foret in causa. Molestum tamen genus hominum qui vbi nihil opus est, verentur, vbi opus est, minus nihilo habent verecundiae. Nos egressi vrbem non minus horam exspectabamus tuum aduentum, sedentes (vt iusseras) ad esseda. Non venientem autem tacita cogitationis indignatione te verberabam, quanquam equidem facile suspicabar te inuitum detineri; sed tamen non potui non succensere quod sis passus detineri. Tuas res hic ita curo, vt aequum est pro nostra amicitia et a me fieri et a te sperari. Commodus tibi erit Theodoricus; habet aliquid vrbanitatis, in loco te laudabit, rei familiari non erit inutilis, perpulchre callet culinariam. Denique si erit oneri aut molestiae, facile extruseris, quippe qui inuitus istuc accedat.

Quod iubes nos bono esse animo, fore enim vt tu non perpetuo absis, grata mihi consolatio, quae non potest non ex amore proficisci. Volo tamen super hac re meam sententiam te non latere, pauloque altius lubet ordiri. Emirari, mi Erasme, nondum potui te de profectione non solum neminem consuluisse, sed ne mecum quidem quid ipse constituisses communicasse; quum alterum tamen, hoc est consulere, tuae fuisset prudentiae argumentum, alterum tuae in nos beneuolentiae. Itaque neque prudentis neque amici videris functus officio. Veruntamen tuum in nos amorem tua beneficia egregie declarant, prudentiam quoque tum doctrina admodum singularis, tum caetera tua facta satis indicant. Vnde arbitramur idcirco rem te celasse, ne nos essemus impedimento, futuri vtique si praescissemus. Dici non potest quam sim, mi Erasme, cupidus videndi te reducem (quicum enim libentius viuam?) verum ita vt in rem tuam sit iste reditus, nec minus tamen honestus. Quid effugeris incommodi nemo

2. vtrique] From ll. 31–6, 49 in this letter and Ep. 34. 9–13 it may be conjectured that Erasmus and Herman had planned to obtain leave to quit Steyn and go together to some university; and that Herman was now anxious to know how far Erasmus' new employment would affect this project.

16. Theodoricus] Mr. Nichols suggests Francis Theodoric (Ep. 10). If this is correct, he can only have accompanied Erasmus on the journey, for in Ep. 35 he is in Steyn again.

melius me nouit, qui in ipsis etiam nunc iactor procellis. Saepe (ita me ames) tibi gratulor beatumque iudico, qui enataueris.

De rebus meis quid scribam nihil habeo. Bene valeo, quod iucundum tibi fore certo scio. Statui autem nihil mihi agendum praefracte, sed imitandam calliditatem et patientiam Vlyssis. Eo fortunae ventum est, vt ita facto opus sit, si volumus habere rationem salutis; verum heus caue te mea causa afflictes. Equidem animum confirmaui, ita occallui, vt fortunae vires facile contemserim, puto sapientem nullius egere.

Musis amicus tristitiam et metus
Tradam proteruis (vt vult Flaccus) in mare Creticum
Portare ventis,

quanquam sub tyrannide premor et longum premendus. Sustento me exemplis magnorum virorum, ante oculos habeo Socratis optimi viri indignum carcerem, magni illius Platonis duram seruitutem. Totus igitur viuo litteris, atque eo pacto, gratia philosophiae, non solum vaco molestia, sed etiam ridere possum. Tu vero istic quo pacto? Satin' recte? An omnia ex sententia, an vt vis, ita licet? Vale.

34. From William Herman.

LB. App. 448. ⟨Steyn.⟩
⟨1493 fin.?⟩

[After Ep. 33 because Batt is mentioned, and before Ep. 35 which refers to Batt's appreciation of the poems sent with this.]

GVILIELMVS GOVDANVS ERASMO POETAE AC THEOLOGO VNDECVNQVE DOCTISSIMO S.

Accepi tuas litteras, quibus id quod sciebam cognoui, quod volebam cognoscere, haud potui. Rogaram et pendebam animi an istaec migratio vtrique nostrum vtilis foret. Ille dignus est odio, si quidem ita est vti scribis; gaudeo me non fuisse plane assensum, verum ad tuum consilium rem reiecisse, quanquam etiam tum cum apud nos iste Protheus esset, ipsius doli mihi subolebant: monstrum noui, sed quid agas? Scitum est, Qui cum malo daemone nauigat, cum eo traiiciat oportet.

De re quam priore epistola scripsi, audiam consilium, suadeas an dissuadeas. Ideoque festinantiusculus sum fieri certior, quod verear ne quid istic constituatur quod non sit in rem vtriusque nostrum, atque vt tu certus de mea voluntate quod ex re esse videbitur conficias.

Laurentianum Thucydidem perlego, qui obscuriusculus est, tum

33. 38. praefracte] Perhaps an allusion to Erasmus' action. Cf. Ep. 83. 38.
44. Musis] Hor. *C.* 1. 26. 1–3.
34. 9. priore epistola] Perhaps Ep. 33. The opening lines of the two letters may be compared.
14. Thucydidem] Valla's translation was made in 1452. The first edition was published at Venice c. 1485.

quod Graecia nobis parum nota est, tum quod more Salustii succinctus et incitatus currit. Laurentio nihil culpae; tersus est, laboratus, cultus, Elegantiarum suarum obseruantissimus, nihil est vsquam ornati quod non inculcarit. Obiit autem hanc prouinciam iussu Pontificis Maximi Nicolai quinti, viri inprimis de lingua Latina bene meriti. Quid tu autem istic, quid agis, quid legis, quid scribis? Mitte huc tua scripta, habeam aliquid mei Erasmi. Misi ad te quae potui corradere carmina tua, atque etiam quae visum est nostra. Vbi otium erit, rursus et quidem latius respondebo iisdem quibus nunc litteris haec raptim exaraui. Tu velim posthac diem, quo quidquid emittas, asscripseris. Vale.

Battum tuum eundemque meum optime valere cupio.

35. From William Herman to James Batt.

LB. App. 394. ⟨Steyn.⟩
⟨1494 init.?⟩

[Evidently a first letter. It must be placed before the composition of the *Antibarbari*, at which time there is some ground for supposing that Herman visited Erasmus and met Batt. It was perhaps accompanied by Herman's Ode 4. Cf. Ep. 38. 4 n.

Batt (1464?–1502) a native of Bergen, who, according to the *Antibarbari*, in which he is the principal character, cf. Ep. 30. 16 n, was nearly thirty at this time, LB. x. 1716 B. He had studied in Paris, but returned c. 1492 to Bergen, to become master of the public school. After a while he became secretary to the council of the town, and was in that position when Erasmus first met him. He proved a devoted friend to Erasmus, and when (c. 1496, cf. Ep. 38. 4 n.) he entered the service of Anne Borsselen of Veere (p. 208), as tutor to her son Adolphus (p. 229), he introduced Erasmus to her in the hope of winning patronage for his friend. At his death (Ep. 172) he left a son to whom Erasmus afterwards showed kindness.]

GVILIELMVS GOVDANVS IACOBO BATTO AMICO SVO S.

Qvanqvam, virorum optime, nulla mihi tecum familiaritas, nulla alia quaeuis necessitudo, ac ne notitia quidem intercedebat, incredibile tamen me tenebat desiderium ad te scribendi, idque gratia parandae inter nos, quae antehac non fuit, amicitiae. Tantus est meus in te amor, vt dictu sit difficile, creditu difficilius. Neque vero temere me facere arbitror, qui te nunquam visum tantopere amandum existimo, quod qui vir, quibus praeditus virtutibus, quanti te faciat meus Erasmus, vel potius noster quippe etiam tuus, semel atque iterum et in familiari colloquio et absens te litteris commendauit tam amice, tam facunde, vt necesse sit esse illum tui amantissimum. At quem ille amabit equidem nunquam potero non amare; tantum enim ei tribuo vt quemcunque amandum censuerit, hunc puto amore dignissimum. Nec sane illius de te sententia

34. 22. quae: *ad oram MS. scriptum* quia *LB.*

34. 19. Nicolai] Nicholas v (1398–24 March 1455), elected Pope 1447, founder of the Vatican Library.

22. carmina] Perhaps some of the *Carmina varia*, LB. viii. 561–84, cf. Ep. 13. 59 n.; or those in the Gouda MS. 1323 which must all have been written in Erasmus' early years.

praeuaricatur: nam (ne omnia dicam quae in te sunt admiratione digna) quanti me facere credis tuam singularem doctrinam? quam chare complecti? quantum ea delectari? Profecto (vt praeterea nihil sit) haec vna res sufficit me deuincire hominem, qui eo sim ingenio vt literatos nequeam non amare, praesertim hac tempestate qua sunt illi quam rarissimi, ne dicam nulli.

Si quis doctos hoc seculo quaeret, itidem facturus videbitur ac si velit vel piscari in saltibus, vel in fluctibus venari. Saepenumero, mi Batte, (lubet enim familiarius loqui et apud te tanquam amicissimum, quicquid me male habet, deplorare) non modo dolui, verum etiam vehementer ingemui propter optimarum artium tam diuturnam intermissionem, vtinam non rectius dixerim interitum! Quicquid hominum est (patere obsecro paulisper digrediar, atque stomacho morem geram)—quicquid, inquam, hominum est, omnes sese indigna sequuntur. Alii (quae plurima turba est) dant operam cogendae pecuniae, studioque senescunt habendi, terras pererrant, maria traiiciunt.

Impiger extremos currit mercator ad Indos: solum eum, qui nummatus sit, iudicat beatum. At vide, quaeso, cuiusmodi sit beatitudo ad quam tanto strepitu properatur. Multo sudore et capitis periculo congerunt, congesta anxie et cum metu seruant, non sine eiulatu amittunt, nunquam partis fruuntur, dum semper pariendis inhiant. Non cessant tamen patres ad hoc tam sordidum studium iuuentutem cohortari, stimulare, semper in ore illud poetae habentes:

O ciues, ciues, quaerenda pecunia primum,
Virtus post nummos.
Quantum quisque sua nummorum seruat in arca,
Tantum habet et fidei.

Nonnullos contra videre est ita honorum incensos libidine, vt nil amplius in vita putent expetendum; atque hi illorum gratia sustinent facere cuiusuis rei iacturam, nec pudet (qua nil homini antiquius) violare pietatem, nec piget quidem sese suaque profundere. Nam plerumque vel ob aemulorum inuidiam, vel ob suam ipsorum insolentiam, aut egestate, aut exsilio, aut morte denique mulctantur; tanti emitur inanis et idem caducus honos. Quam pestem plus satis nuper experta est Hollandia pernitiosissimo illo bello, dum quisque dominari vult, exorto.

---

29. senescunt] Cf. Hor. *Ep.* 1. 7. 85.
31. Impiger] Hor. *Ep.* 1. 1. 45.
39. O ciues] Ibid. 53, 4.
41. Quantum] Juv. 3. 143, 4.
50. bello] On 19 Nov. 1488 there was a fresh outburst of the struggle between the Hoeks and the Kabeljaus, aggravated in 1490 by the popular rising known as the Bread and Cheese War. The latter was concluded on 16 May,

Quid vero iam commemorem eos, qui sine respectu et commodi et honesti sese penitus immersere belluinae voluptati? Eiusmodi homines (si tamen homines et non magis, vt poetae canunt, pecudes) tanquam si ad ludum et iocum nascamur, diem omnem consumunt nugis gaudentes, choreis obuersantes, inter fusos et calathos more Sardanapali pensa subinde nentibus porrigentes, ipsi quoque interdum vna cum puellis nentes. Cernes eos pallescere, macerari amoribus, truncum (quod dici solet) trahere, non aliter atque Hercules inseruire (qua nil importunius, nil imperiosius) amicae, noctibus quoque plateis peruagari, sterni, flere ad limen mendacis atque inexorabilis puellae. Cernes eos nonnunquam oblitos amorum vicissim noctes et dies vacare compotationibus, obsidere in tabernis, adeo vt nunquam (quod de quibusdam Plato ait) videant solem neque orientem neque occidentem. Hoc vitae genere ingenui (quodque indignius) ingeniosi adolescentes et aeris et corporis, nec non animi quoque, faciunt iacturam. Quotum quemque tandem inuenire est qui liberales amet disciplinas? qui optimas artes putet vel exigua opera non indignas? Vix, vt opinor, millesimum. Attamen siue vtilitas petitur, illae sunt vtilissimae; pariunt enim, quae verae diuitiae sunt, sapientiae satietatem. Siue gloriam quis malit, illae adferunt quouis triumpho potiorem gloriae immortalitatem; voluptas quoque nusquam maior est; quo plus hauseris, plus sities. Caeterum corporales voluptates comitari solet fastidium, habentque facile plus tum noxae tum poenitentiae quam vel vtilitatis vel suauitatis. Interim praetereo per liberales artes ali virtutem, honorum vero, opum, voluptatum libidinem saepe magnorum flagitiorum esse comitem. Sapientes plane Romani, qui cum pro imperii, quod tenebant, magnitudine forent negotiosissimi, mirum tamen in modum studiis incubuere litterarum, vtique intelligentes esse eas et ornamento in rebus secundis et in aduersis praesidio.

Sed quid tantopere queror deesse hac tempestate qui discant, cum magis quaerendum videatur qui doceant? Ludi omnes nil nisi meram crepant barbariem, nusquam lectitantur auctores Latini, vlulant in scholis Papias, Huguitio, Ebrardus, Catholicon, Graecista, Graxiloquus, quibus cum nihil sit arrogantius, inter se tamen contendunt de palma ignorantiae, omnia praecipiunt, nihil norunt. Hi barbarorum duces linguam Romanam funditus euertere. Ab his potissimum ortus est miserabilis ille litterarum occasus, digni me

52. eos *scripsi* : esse *LB.* 55. ? nascantur. 83. querendum *LB.*

the former on 13 Oct. 1492. See Wenzelburger, *Gesch. d. Niederl.* i. 386 seq. Herman's Ode 3, printed also by Snoy (cf. Ep. 19. 6 n.), 'Hollandiam bello, penuria, morbo, factionibus iamdiu vexatam sub parentis persona de suorum calamitate lamentantem inducit.'

86. Graxiloquus] Perhaps an error for Breuiloquus. A vocabulary entitled 'Braxilogus' by John de Mera appears in a list of MSS. given to the Abbey of Campen in 1499. AHVN. xx. 373.

Hercle quos omnes mortales oderint, digni qui culeis insuti cum suis voluminibus deuoluantur in Tiberim. Atque vtinam aliquando tandem litterae reuiuiscant, mi Batte. Quid spei sit, vides. Nolunt stolidi, quam semel suxerunt, barbariem amittere, sed fouent, complectuntur, partim iustitia, qua nil rectum nisi quod sibi placuit dicunt, partim inuidia, qua

turpe putant parere minoribus, et quae
Imberbes didicere senes perdenda fateri.

Caeterum vt tandem querelae finem imponam, quae iam merito ob longitudinem (nisi mecum tibi pro tua doctrina communis esset) debuerat peperisse molestiam, atque vt ad te redeam; non mirum, mi Iacobe, si te habeat Guilelmus animo suo charissimum, quippe qui intelligat eo te tua industria euasisse, vt homo plane inter barbaros natus credi possis natione Romanus. Nam non tantum Romanorum (quamuis id magnum videri possit) assecutus es linguam, sed etiam, quae apud illos est, multarum rerum peritiam et, quod vtroque mirabilius, facundiam. Quanquam et alias ob res non minus te mihi censeam complectendum. Nam profecto nil tuis moribus suauius; plenus es humanitatis, comitatis, facetiarum et, quae inprimis doctum decet, modestiae, tum in laudandis litteratis minime malignus atque in amandis illis nemini secundus. Ad hoc accedit tantus tui in me amor, tantum studium vt, nisi sim homo hominum ingratissimus, nunquam ausim committere quin tantum te amem, imo potius amantem redamem, vt amplius non possim. Non me fugit quanti et me et mea scripta facias; non praeterit tua effectum esse opera vt istic sint qui Guilelmum norint, qui ament, qui laudent, qui videre desiderent. De ista tua beneuolentia immensas gratias habeo, habiturus quoad viuam, vtinam aliquando relaturus; tametsi sedulo enitor vt dum tu me istic, itidem et ego hic te nobilitem. Iamque non paucos habet Hollandia qui te ament, mirentur, laudent, visum velint, mihi qui te amicum habeam gratulentur. Itaque, virorum praestantissime, (nolo enim te hominem occupatissimum longiore epistola obruere) haec ad te scripserim, non quidem gratia tui conciliandi quem amare intelligebam, sed quo tuum amorem confirmarem atque currenti quasi calcaria adhiberem, simulque amore nostro abs te cognito oriretur inter nos amicitia, eaque et non vulgaris et aeterna. Quod si factum erit, nil me fuerit laetius. Dabo equidem operam vt meum in te amorem non solum praesentes sed et omnis norit posteritas. Vale, mi Batte charissime, meque meumque Erasmum, vt facis, ama.

Te bene valere optant meus Seruatius, Franciscus, caeterique mei omnes, qui perinde sunt tui atque mei.

---

94. nil] Hor. *Ep.* 2. 1. 83. 96. turpe] Ibid. 84, 5.

36. From William Herman to Cornelius Gerard.

LB. App. 420.

⟨Steyn.⟩
⟨1494 init.?⟩

[Not long after Ep. 34 because of Thucydides.]

GVILIELMVS GOVDANVS CORNELIO SVO S.

Gero morem tuae voluntati, mitto Thucydidem, Trapezuntium breui missurus; veritus sum ne grauior sarcina oneri esset laturo. Lectito, mi Corneli, tua carmina; miror, id quod semper, feruens ingenium. Sed ridiculus qui me volueris esse censorem et tanquam Aristarchum; quanquam hoc tamen dicam, videre me tibi opus esse freno; si non tam copiam sectarere quam elegantiam, non modo mecum, quem facile etiam supinus et stertens vincis, verum etiam cum Erasmo aequo Marte contenderes. Studebis, mi Corneli, puritati, si me amabis; ego quantum tibi tribuam, quam te sedulo commendem, malo cognoscas ex aliis.

Quod me consulis tibi quid facto opus esse putem, equidem (ne dubie loquar) omnino faciendum censeo vt istam occasionem, quae nescis an reditura sit, apprehendas. Praeterit vnumquemque, vt fertur, semel in vita occasio; qui venientem apprehendit, habet; si sinis praeterire, frustra sequeris. Nam

Fronte capillata est, post est occasio calua.

Habes meam sententiam. Incredibile est quantum me ceperit desiderium vos istic visendi. Thomam, bellum hominem et tibi amicissimum, bene valere cupio. Vale.

37. To Cornelius Gerard.

LB. App. 415.

⟨Halsteren.⟩
⟨Spring 1494?⟩

[The date is fixed by reference to the *Antibarbari*; cf. App. 5.]

ERASMVS CORNELIO GOVDANO VIRO ERVDITISSIMO S.

Gavdeo, coepisti tandem amiculorum meminisse. Quid enim? Dum nil nisi agros pecuniamque crepares, nobis nullus erat locus. Quid igitur potissimum mali imprecer his qui te procuratorem fecerunt? nempe vt ipsi procuratores fiant. Nunc tu, Corneli suauissime, cum quasi ex medio freto in portum siue te recepisti, siue vento aliquo coniectus es, intermissa studia alacri animo repete.

---

36. 1. Trapezuntium] George of Trebizond (4 Apr. 1396—18 Aug. 1484). He translated many of the Greek Fathers for Nicholas v and also Plato's *Laws*. The latter is perhaps referred to here. See Legrand, xv^{c}, Voigt and NBG.

16. Fronte] Cf. Cato, *Dist.* 2. 26.

37. 5. portum] Perhaps a confirmation for the date of Gerard's appointment as Prior of Hemsdonck. See p. 92.

Erunt post intermissionem et tibi Musae et tu Musis multo gratior quam si nullum diuortium intercessisset.

Si quid agitem rogas, est mihi in manibus de litteris opus, quod diutissime minatus sum, idque inter rusticationem curo, quantum procedat parum scio. Id quidem operis duobus libellis absoluere in animo est. Prior in refellendis ineptis barbarorum rationibus totus fere versabitur; in secundo te tuique similes doctos amicos de laude litterarum loqui faciam. Itaque quandoquidem communis erit gloria, aequum est laborem quoque esse mihi tecum communem. Si quid igitur legisti (quid enim tu non legisti?) quod ad has res facere putabis, id est quo vel litterarum studium vituperari queat vel laudari, quaeso ad me mittere cures, atque per nostram amicitiam candidus impartias. Vale.

38. From William Herman to John.

LB. App. 454. ⟨Steyn.⟩ ⟨1494.⟩

[Later than Ep. 35 because Herman has met Batt. Herman's Ode 9 is addressed 'Philippo, Archiduci Borgondiae iamprimum salutato,' or in the Gouda MS. 1323, f. 59, 'qum ditioni Hollandicae inauguraretur,' and congratulates him on his accession to power ('tu regni ipse tui, tempus adest, lora manu cape'); and may therefore be placed somewhere between 22 July 1494, when Philip was declared of age, and 12 Dec. 1494, when he received the homage of Holland and Zealand (*Goudtsche Kronycxken*, 1663, p. 184). This letter, however, which is evidently the first to John, and which implies that Philip was still in tutelage, must be placed somewhat earlier. It was probably written after Herman's return to Steyn, since he appears no longer to be with Batt. The identity of the Archduke's tutor I have failed to discover.]

MAGISTRO IOHANNI DVCIS PHILIPPI LITTERATISSIMO PRAECEPTORI GVILIELMVS GOVDANVS S.

Iacobvs Battus, qui mihi est propter singularem doctrinam et amorem quem erga me habet praecipuum charissimus, cum forte in sermone familiari de te sermo incidisset, narraretque meum carmen tibi se recitasse, rogarem autem ego per hanc occasionem quid hominis esses, qua doctrina, quo ingenio, tantopere te, vir humanissime, coepit praedicare ac laudare, vt tui studiosum esse facile animaduerterem; me vero ita incenderat, vt te non possim non vehementer amare. Idem autem maiorem in modum me hortabatur conatusque est persuadere vt quamprimum ad te litteras scriberem et tuum mihi amorem conciliarem, affirmans nihil ea re

38. 4. carmen] Perhaps Herman's Ode 4, which is headed 'Incredibile suum declarat desiderium Iacobi Batti, hominis candidissimi, qui fuit senatus oppidi Bergensis publicus a secretis; cuius qum mores ab Herasmo, qui tum Batto familiarissime vtebatur, per epistolam didicisse⟨t⟩, quanta videndi hominis arserit cupiditate hoc carmine non obscure testatur.' This heading, which was probably added at the time of publication, Jan. 1497, implies that Batt had left Bergen by 1496.

fore tibi gratius. Et quidem satis id, quod ille monebat, mea sponte volebam (quid enim mihi optatius amicitia viri docti?); sed, fatebor enim, scribere suppuduit, tum quia tecum nulla mihi erat notitia, tum quia quod scriberem non habebam. Huc accedit metus quidem non inanis neque mihi, vt arbitror, contemnendus. Multum enim verebar si ad te sine causa litteras misissem, posse id adscribi non (vt erat) amoris magnitudini, sed potius assentationi, sed ambitioni, a quibus vitiis ego meo quidem iudicio et natura et ratione abhorreo. Sed non licuit mihi non metuere ne cuiquam fieret suspicio, vel ob hominum maleuolentiam vel ob tuam fortunam, quae cum summa mea voluptate talis est, vt videare tum re tum consilio posse cui velis prodesse. Vicit tandem amor pudorem, vicit et timorem. Scribo, nil quod scribam habens nisi me amare et cupidum abs te amari.

Verum ne solum id scribere videar, et ⟨vt⟩ diutius quod mihi iucundum est tecum loquar, aliquid adiiciam, quod ipsum tamen omnino ab amore proficiscatur. Gratulor, mi Iohannes, et vehementer laetor, Ducem Philippum in liberalibus disciplinis te vti magistro. Opto et confido eam rem fore tibi magno vsui summoque honori. Gratulor autem et Duci nostro, qui nactus est a quo percipiat veram artem, non, quae vbique fere docetur, meram barbariem. Fama est Ducem ingenio esse miti, et (id quod inprimis generosum decet) amare litteras. Mediusfidius gaudeo non modo tui causa, qui, si is profecerit, ingentem capies laudem, verum omnium nostrum qui speramus, si litteratus erit, modeste eum et prudenter omnia facturum. Mansuescit enim animus cultura litterarum; per eas discet, quid sibi, quid imperet aliis, qui debeat esse in prosperis, in aduersis, in pace, in bello, in ciues, in hostes. Platonis, excellentissimi philosophi, sententia est rempublicam fore beatam, si vel philosophi regnent, vel reges dent operam philosophiae: sapienter hoc Plato, vt multa. Exemplo est respublica Romana, quae floruit quum habuit litteratos, occidit bonis artibus occidentibus. Blande interdum adolescens monendus est, et ad amorem litterarum magis magisque excitandus. Narrandum illi quam pulchrum sit principi esse doctum, quam turpe tantam nobilitatem non plus aliis sapere, neque praestare eruditione qui generis claritate sit praestantissimus. Profuerit etiam disserere de artium suauitate, quae profecto maxima est, tum Romanorum omnium, tum doctissimi regis Iubae testimonio. Dictitabat is litteras esse dulciores regno, atque si alterutrum sibi foret amittendum, malle regno quam litteris spoliari. Nec me praeterit, quantae sint Principi nostro occupationes, quantulum otii studio queat suppeditare:

25. solum *scripsi*: solus *LB*.

38. Platonis] *Rep.* 499.

hinc cura legum et tot populorum negotia impediunt, hinc hostes bello lacessunt; tametsi Romani imperatores etiam militiae libros habebant, in castris non modo legere verum et scribere illis vacabat. Plerumque nobis non tam deest facultas quam voluntas. Vtilissima est illi lectio Terentii; is enim auctor et morum quoddam speculum est, et sine quo nemo vnquam euasit Latinus. Euoluendus etiam Titus Liuius, tum propter leuem et dulcem facundiam, tum propter historiam, in qua et multa sunt exempla ad virtutem et peritiam rei militaris. Officiorum vero Ciceronis libros, quibus nihil laudabilius, non semel atque iterum legendos censeo, sed semper comites, sed in sinu semper haberi oportere; quibus si parere volet, nullus eo melior, nullus erit beatior: sibi gloriam immortalem, nobis pacem et tranquillitatem acquiret.

Sed nimium ego liber et ineptus, vereor ne etiam arrogans, qui haec ad te scribam; longe melius quid facto opus sit ipse consultabis. Desino sus Mineruam docere (vt in adagiis est), et ligna in syluam ferre. Id vnum a te peto, vt posthac sit inter nos amicitia, quam habere cum viris doctis et eisdem grauibus semper mihi dulce fuit et optatum. Habes istic Erasmum, virum aetate nostra omnium doctissimum; sed praestat tacere, ne falli videar amore. Cum hoc ego coniunctissime dum licuit vixi, nec nunc quicquam est mihi molestius quam eius carere praesentia. Adsciuit eum Cameracensis Episcopus, vir litterarum amicus. Igitur cum viro tam docto, fideli, graui, iucundo, si curaris tibi intercedere familiaritatem, (mihi crede) magnam capies voluptatem. Battum nostrum tibi commendarem, nisi putarem eum per se satis esse tibi acceptum. Vale, meque, qui te amo, tu fac non oderis.

39. To William Herman.

Vita Erasmi p. 149. ⟨Brussels ?⟩
Lond. xxxi. 1: LB. App. 444. ⟨1494 ?⟩

[Evidently answering a poem speculating about Erasmus' continued silence, which from the extract in l. 21 is not in the *Sylua Odarum*. The words 'pristinae consuetudinis,' l. 5, are against an early date. There is an inconclusive quotation from Herman's Ode 3 on the miseries of Holland, which was written presumably during the disorders that reigned from 1488–92; cf. Ep. 35. 50 n. Erasmus appears to have been away from Steyn, l. 145, and in a position where he found it difficult to study, ll. 113, 4. The references to Cornelius and John suggest Epp. 37 and 38. I therefore place the letter conjecturally in the period of depression that followed the disappointment about Rome. See App. 5.]

ERASMVS ROTERODAMVS GVLIELMO GOVDANO S.

Iam forte, Gulielme mi, non mediocris animum tuum tenet admiratio, ⟨cur⟩, cum literis literas cumulaueris, ego dormitans literarum reddiderim nihil. Tu nunc soluta oratione numeros, nunc

numeris prosam alternas, vt vel improbitate tua a me quippiam extorqueas meumque rumpas silentium. Ego vero pristinae oblitus consuetudinis (quippe qui te immodica epistolarum crebritate lacessere solitus sum) nihil contra responsi parauerim? Et iam nescio quid sinistrae suspicionis infausta tibi incantitarit volucris, quam tectis insedisse tuis memoras, horrendi vtique mali nuncia, cuius noster meminit Virgilius:

Solaque culminibus ferali carmine bubo
Saepe queri et maestas in longum ducere voces.

Sed, quaeso te, Gulielme, (libet enim iocari) augurione an philosophiae vacas? Hoc quidem existimaram, illud vero videre mihi videor. Quis, quaeso, superum, quaeue arcana naturae virtus istac alitem tuam donauit prudentia, vt quae te latent, illa diuino eructans pectore vaticinetur? Et forsan (vt secundum Pythagoreos loquar) Catonis anima illius pectus inhabitat, aut certe a deorum sedibus mali nescio cuius nuncia ad te profecta est, ne te superum laterent consilia; ita enim in carmine tuo sonas,

Nuncia saepe mali.

Admiror vehementius cur non Iunonia Iris tanti serii nuncia ad te delapsa sit, quippe quae semper lugubres arduasque res nunciare solet; verum illam fortasse eo articulo alio quolibet deorum regina mandata laturam miserat. Quid bubonis ergo opus erat ministerio? Accersitur, maturat illa accessum, acceptoque mandato emensoque aetheris spatioso itinere tectis tuis insedit; et durissimi casus, cuius tu nescius eras, funesta voce te reddidit certiorem. Quaero ex te augurii misterium, tu non sine pudore meum in te amorem extinctum interpretaris. O sanam vatem, o sale plenam interpretem! Habe mihi fidem, Gulielme, quantum videre videor, ita res gesta est. Dum solis, lunae, siderum, caeterorum coeli monstrorum faciem aequo curiosius aspectat tua vates, excidit quod Iuno commiserat. Quid faceret? Vsa est quo plurimum calleret ingenio, noui aliquid secum commentata est atque ad te pertulit, cui tu nimium credulus illusus es. Nam et vetus amoris in te mei beneuolentia, quam tu extinctam auguratus es, non solum non periit, sed nec refrixit, neque elanguit quidem; indies valescit, indies illi aliquid incrementi accedit, sumitque ex tempore vires, nullis vnquam fortunae casibus, nullis aemulorum studiis cessuras. Corpora seiungant, coniunctum intercipiant, colloquia interdicant, id certe nunquam effecerint, vt meus abs te peregrinetur animus. Et (vt Virgilii verbis vtar)

11. carmine *restitui*: culmine O^1. 35. ad *Lond.*: at O^1.
40. coniunctum O^1: ? conuictum

4. numeris] One of these may have been Herman's Ode 4.

10. Virgilius] *Aen.* 4. 462–3.

42. Virgilii] *Ecl.* 5. 76, 7.

Dum iuga montis aper, fluuios dum piscis amabit,
Dumque thymo pascentur apes, dum rore cicadae,
Lucida dum current annosi sidera mundi,
Oceanus vastum dum fluctibus ambiet orbem:
Non me tam dulcis meminisse pigebit amici.

Sed heus vide ne tu mutuae nostrae amicitiae maculam iniecisse videaris, qui eam tam facili ductus opinione extinctam suspicatus es; vide ne illi fictionis notam imposuisse noteris. Amicitia enim (ait Seneca) quae desinere potuit, vera nunquam fuit. Nisi fictum meum in te amorem putasses, immortalem quoque non ambigere oportuit, et tu ex coniectura, et ea quidem tam tenui, eius interitum argumentaris, vt quia non crebrius istuc meae veniant literae, te pectori nostro excidisse credas; tantine tu aestimas silentium nostrum?

Ego quidem hoc me purgabo crimine, quo me ferire contendis; in te retorquebo iaculum tuoque te iugulabo gladio. Nonne iampridem te prorsus dormitante tanta te literarum assiduitate pulsaui, vt moleste iam ferres? orabas ne magis solito lacesserem, qui oratiunculae cuidam animum aduerteras. Quibus non modo vicissitudinem non reddidisti; sed vix illarum lectioni breue otium accommodabas, tam breui nostri consuetudine expletus eras, ne dicam fastiditus. At mendacii me forsitan argues, quippe qui saepenumero ad me scripseris. Non inficias eo, extorsi quidem tandem improbus epistolae indignas nomine litterulas quasdam, vt perraras ita et breuissimas, Philelphicis plenas blanditiis, lutulentas et puluere grauiores ipsa facile fronte inaestimabilem animi in me tui beneuolentiam prae se ferentes. Et (quod omnium ferebam molestissime) tu leuioribus quibusdam in eis iocis et salibus indulgens votis meis minime morem gerebas. At si ego forsan in eis, quas ad te dederim, literis quidquam iocantius scripseram, non vbique ludum me agere creditum oportuit, sed iocis ioca et seria comparanda seriis erant. Tu vtrobique ludebas. Praeterea dum vicissim mihi adiocari paras, illius Senecae nostri dogmatis oblitus es, Sint sales tui sine dente; et item, Amicum quidem ne ioco quidem laedere oportet. Tenes quid velim? Itaque si me criminaris, quod paulisper calamum suspenderim, quanto aequius eodem te vicissim condemnabo crimine, qui post diuturna silentia calumniose scripseris. Iam me piatum credo; iam quo me petebas in te retortum iaculum, iam tuo te ense iugulatum arbitror.

At tu forte nondum fatebere; pergam igitur, et aliud certius

45. Lucida] Seneca, *Oed.* 504, 5.
47. meminisse] Cf. Verg. *Aen.* 4. 335.
51. Seneca] A wrong ascription; the sentence is in Jerome, *Ep.* 3 fin.

proferam telum. Adeo te silentii mei impatientem fingis, vt te animi scriberes habere nihil. Vbi autem epistolam, quam ad te dandam festinarem, in manibus mihi esse resciueras, iam venturae insultabas nondumque visam carpebas; quod ego vaticinium rectius quam iudicium appellauerim, nisi hanc forte aestimabis ex aliorum quae olim edidi carminum iudicio, quae tu obscuritatis arguis. Fateor equidem, id apprime oratori simul et poetae operaepretium est, vt non tantum erudita, sed et luculenta et hilarescens sit oratio, teste Horatio:

> Non satis est pulchra esse poemata, dulcia sunto,
> Et quocunque volent animum auditoris agunto.

Id autem vehementer admiror, qui, cum semper me mea tibi recitante carmina mirum in modum blandam in eis atque hilarem laudaueris luculentiam, nunc autem pectore mutato aut lingua obscuritatis et somnolentiae notes; iocone an serio incertus sum. Si ludis, id significato; sin ex animo dicis, quibusnam intellectu obscura videantur me certiorem reddas velim. Si rusticis et barbaris, mecum et Tullium et Virgilium et vniuersum poetarum gregem criminare, horum quippe illi intelligunt nihil; sin eruditis tuique similibus, id quidem vitio dandum non inficior. Verum idcirco vt frequentes tuae eant ad me litterae oro; vt Tullianam in eis luculentiam imiter dediscamque obscurus esse. Porro amicum corrigere errantem fides est, illudere nefas. Tu te epistolae carptorem non correctorem promittis. Quid? Nonne hoc ipso meritus es, qui nostras nunquam videas litteras? Meritus sane. Veruntamen has vnas tibi carpendas obiiciam, siquidem in eis aut lima aut litura dignum conspicies, amicum amice vt corrigas, te etiam atque etiam rogo. Ego non solum non aegre tulero, verum etiam summum arbitratus me beneficium consecutum, gratias habebo immortales. Sin vero amicum laedere est animus, iniquum quidem, Gulielme, certamen. Iam enim in mediis Tullianae artis versaris studiis; mihi omnis prorsus studiorum facultas sublata est.

> Tu noua quaeque legis, et munda volumina versas:
> Sordida charta legi vix datur vlla mihi.
> Tu facis in parua sublimia carmina cella:

mihi omnem pristini ingenii viuacitatem casus ademit durissimus.

> Contudit ingenium patientia multa laborum,
> Et pars antiqui nulla vigoris adest.

Veruntamen si nulla effugii via est, id me praemonitum facias,

88. carminum] Cf. Ep. 34. 22 n. The use of *edidi* need not imply a printed publication.

91. Horatio] *A.P.* 99, 100.

117. Tu facis] Juv. 7. 28.

119. Contudit] Cf. Ov. *Tr.* 5. 12. 31, 2.

quaeso, ne, quas ego epistolas ad te daturus sum inermes, tanti certaminis discrimini exponam.

Hactenus iocati sumus; nunc serio loquamur atque ex animo. Tantopere te mirari, Gulielme, silentium nostrum vehementer admiror, quasi vero illud sapientis legeris nunquam: Musica in luctu importuna narratio. Huicne tempestati acerbissimae blanda humanitatis studia conueniunt? Profecto laetum (vt ait) carmina

Sunt opus, et pacem mentis habere volunt.

Vbi nunc quaeso laetitia, vbi pectoris tranquillitas? Amaritudine plena sunt omnia atque tumultu; quoquo oculos torsero, nil nisi tristia saeuaque conspicio;

Multus vbique dolor, et plurima mortis imago.

Quae si singula memorare perrexero, non tam epistolam quam tragoediam texere videbor. Et tu in tanto circumstrepentium agmine Pierio me iubes vacare labori? Tu potius, quem felicia sidera spectant, perge, dum licet, eximia ad virtutem immortalitati commendare; tu quod posteri cantitent praeclarum aliquid edito. Nos rerum decet nihil praeter lacrumare et gemere, quibus adeo iam haebuit ingenium, adeo emarcuit animus, vt pristinorum studiorum collibuerit nihil. Non me delectat Pierius vatum lepos, sordent (quondam vnica cura) Camenae. Fateor tamen vbi oratiunculam tuam lepidam quidem et totum spirantem Tullium sed mei immemorem Seruatius, tibi admodum familiaris mihi aeque amicissimus, ad me pertulit, non aliter quam alto sopore excitus paululum respirare coepi; meam increpitans ignauiam ipse me vt aliquid scriberem compuli. Et singulis epistolae sententiis ex ordine responderem, nisi finita charta finem ponere iuberet.

Quod autem de Ioannis epistola quid sentiam rogas, paucis accipe. Mihi equidem Bernardum magis quam Tullium redolere visa est. Mirabar tamen in ea cum non illepidam verborum compositionem, tum senile adolescentis pectus. Caeterum de Cornelio, homine mei amantissimo, quid sentiam, eloqui chartae vetat angustia, praesertim cum testis sibi res sit visa. Vnum autem te plurimum rogo, vt eum moneas, horteris et obsecres, vti literario se labori accingat, pergat obscurae eloquentiae monita in lucem proferre. Potest enim; nam illi secunda sunt omnia, etsi omnia Dii nobis laboribus vendant. Vale, mi Gulielme, meque vt facis ama.

127. narratio *Ecclus.*: ratio O^1. 156. ob curae O^1: *corr. LB.*

126. Musica] Ecclus. 22. 6.
128. vt ait] Ov. *Trist.* 5. 12. 3, 4.
133. Multus vbique dolor] Herman, Ode 3. 137.
plurima] Verg. *Aen.* 2. 369.
142. quondam] Cf. Erasmus' *Carmen Bucolicum*, l. 4, LB. viii. 561.
149. Ioannis epistola] Perhaps an answer to Ep. 38.
152. Cornelio] Cf. Epp. 37. 6 and 40.

40. To Cornelius Gerard.

Deventer MS. 31. f°. 5. ⟨Brussels?⟩
⟨1494?⟩

[This fragment of a letter occurs at the end of Cornelius' preface to the first ten books of his *Mariad*, addressed to James Faber (Ep. 174), which exists in MS. in the Athenaeum Library at Deventer. In this preface, which Molhuysen (*Corn. Aurelius*, p. 22) shows to have been written at Lopsen, perhaps between 1494 and 1497 (cf. p. 92), Cornelius says, 'Iam sex prime decadis libris absolutis mihi prae animi pusillanimitate in tanto opere pene labenti piae exhortationis manum porrexit quidam canonicus regularis, Herasmus nomine, etate floridus, religione compositus et omnium facile nostri eui tam prosa quam metro praestantissimus. Hic profecto alterum se mihi exhibuit Mecoenatem, imo, si fas est dicere, alteri in hac parte Hieronimo alterum se praebuit Hebreum illud Virgilii saepius ingerentem, Labor omnia vincit improbus.' Cf. Revius, *Daventria illustrata*, p. 143. Ep. 37 shows that Cornelius was forced to lay aside his poetical compositions during his stewardship at Hemsdonck, and it is therefore possible that the resumption of the *Mariad* at Erasmus' entreaty may have taken place at this time (cf. Ep. 39, 152–7); and accordingly this letter may be placed conjecturally in 1494. The expression *saepius ingerentem* which Molhuysen, attributing the letter to the period of Cornelius' visit to Paris, understands of speech, may quite well be referred to correspondence as frequent as Epp. 17–30.

The identity of the author of the *Mariad* with Cornelius Gerard has been doubted, but is conclusively established by Molhuysen.

Cornelius introduces Erasmus' letter with these words, 'Herasmus, regularis canonicus, quid super hoc Mariados opere senserit quantumque me corroborauerit hic testatur.']

Iam facile suspicor, mi Corneli, quae tua modestia est, mihi tuas virtutes commemoranti substomachari. Verum tu quidem succenseas licebit; ego tamen tua praeconia nunquam sonare non potero. Praeterea insigne atque immortale tuae Mariados opus, quod tibi in manibus versatur, a te maiorem in modum peto contendoque (libet enim impudentem esse) vt nostro peculiariter nomini dicatum velis, qui amandi officio vel nemini concedo. Ego certe id operis ita tuendum, colendum, ornandum mihi decreui, vt non dicam mea ipsius (id enim parum accurate mihi facere videor) set vt nunquam sua quisque pugnatius defenderit. Tu modo fac ad nos scribendum mittas, vt coram recoepisti nobis cum illud legeremus. Vale.

41. To Francis Theodoric.

Vita Erasmi p. 170. ⟨Brussels?⟩
Lond. xxxi. 11: LB. App. 433. ⟨1494?⟩

[There is no clue to the date of this letter. It may belong to the same period as Ep. 39, in which Erasmus explains his long silence. As in that letter, he is evidently away from Steyn, and busily engaged; perhaps with his duties as secretary to the Bp. of Cambray.]

ERASMVS ROTERODAMVS FRANCISCO SVO S.

Qvanqvam tuum erga me amorem iamdudum habeo exploratissimum, tamen eum indies magis magisque intelligo ex tuis suauissimis literis, quas per tabellarium nuper ad me dedisti. Quamobrem ineffabili me voluptate affeceris, si vt crebrius istinc tuae ad nos

aduolent literae effeceris. Sed quod hactenus rarius ex me quam expectasti literas vicissim accepisti, ne me, quaeso, negligentiae nomine suspectum habeas, sed noueris id non mea incuria, sed immodicis quae me impedierunt occupationibus actum esse. Posthac vbi me meis expediero negotiis, tanta te literarum mearum crebritate perculsurus sum, vt iam vehementius rogare incipias quo desinam, quam ante hac vnquam vt scriberem rogitasti. Vale; amicos tuos meo saluta nomine, quos aeque meos atque tuos duco.

42. To James Batt.

Vita Erasmi p. 184. ⟨Brussels or Mechlin?⟩
Lond. xxxi. 18: LB. App. 393. ⟨Summer 1495?⟩

[For the date of this letter see App. 5. If the conjecture there made is correct, this should be placed in the summer before Erasmus went to Paris. I cannot trace the Bishop's movements in 1495, and thus am unable to show where Erasmus writes from. Communications from Bergen to either Brussels or Mechlin would pass by water.]

ERASMVS ROTERODAMVS IACOBO BATTO SECRETARIO OPIDI BERGENSIS VIRO APPRIME DOCTO S. D. P.

Epistolas nostras in manus tuas venisse laetor; subuerebar enim ne nauta homo leuiusculus mandata nostra negligentius curasset. Literae autem tuae adeo mihi erant optatae exspectataeque, vt ad nauim redditas continuo reclusas inspexerim. Deinde diuersi affectus variauere animum; prima enim fronte tibi subirascebar, qui tam breues miseris. Cuperem enim te, quae mihi Batti mei est auiditas, non epistolas sed volumina scribere. Deinde volanti, vt aiunt, oculo percurrens, cum te febri pertinacissima, vti scribis, correptum legerem, toto intremui pectore, fixisque oculis id paullo accuratius relegere coepi; vbi autem te nostris literis conualuisse intellexi, continuo illo vel dolore vel metu leuatus sum; caetera hilarior legi.

Omnem quidem rem, mi suauissime Batte, tuae prudentiae relinquo; at iterum atque iterum moneo ne importuna ambitione meis rebus officias. Primum danda opera vt Erasmo tuo consulas; deinde, si quid vel meum studium vel commendatio vel scripta poterunt, id omne vicissim ad te ornandum expromam. Placuisse autem epistolam domino Bergensi mihi voluptati est; verum ea non a me scripta erat, vt placerem modo, sed vt voluntati meae morem gereret. Quid de hoc spei sit nunquam meministi. Oraui te qua potui vehementia;

42. 2. O^1 : leuisculus *Lond.*

42. 17. domino Bergensi] The interpretation of this name varies, according to the date assigned to this letter, between the Bp.'s father, John, 5th Lord of Glimes and Bergen, † 7 Sept. 1494 (Molinet 274), and John, Lord of Walhain, the Bp.'s brother, who succeeded to his father's titles. See Pontus Heuterus, *Genealogiae*, p. 90. In either case Erasmus was perhaps trying to enlist support for his Paris project within the Bp.'s family.

nunc rursum te oro, obsecro, obtestor, vt rem, mi Batte, quae mihi magnopere cordi est, tu non mediocri habeas curae. Itaque epistolas nostras ita diligenter fac legas vt nihil in eis temere me, quamuis incondite, scripsisse existimes. Vale.

43. From Robert Gaguin.

Epistole . . . Gaguini (1498), no. 70. ⟨Paris.⟩
⟨September 1495 ?⟩

[This and the following letter are printed in two editions of Gaguin's *Epistole et Orationes*, Paris, Durand Gerlier, August 1498? (α) and D. Gerlier and And. Bocard, 22 Nov. 1498 (β), but were never included by Erasmus in his correspondence. They are plainly at the beginning of his connexion with Gaguin, Ep. 43 answering Erasmus' first introduction of himself, and Ep. 44 replying to Erasmus' answer, in which he had deprecated the charge of *assentatio* made in Ep. 43. M. Thuasne (GE. 71, 2) follows Dr. Richter in assigning them to the year 1494; the argument being that if Erasmus' intimacy with Gaguin was merely incipient on 24 Sept. 1495 (Ep. 44), it could not have developed sufficiently for him to have composed Ep. 45, and have procured its insertion in the first edition of Gaguin's History, published 30 Sept. 1495. But an examination of the structure of that volume shows this reasoning to be fallacious. It consists of 136 leaves, seventeen signatures of eight, of which the first 134 are numbered. The History ends with *Finis* at the bottom of f°. 134. At the opening of f°. 135 is a short poem by Gaguin of seven couplets, followed by the colophon, '*Anno salutis Millesimo quadringentesimo nonagesimonono* (cf. p. 148) *pridie kalendarum octobrum.*' The remainder of the page is occupied with four couplets by Faustus Andrelinus in praise of the History, and on the verso is *Benedicti Montenati preludium* with the same theme; the book being described by Faustus as *editae*, by Montenatus as *statim edendae*, and much space being wasted. F°. 136 is entirely filled with Erasmus' letter (Ep. 45), each page having forty-nine lines instead of the usual forty-five.

The inference from this is that the History having been completed by 30 Sept. the printer was left with three and a half blank pages, which he was at some difficulty to fill. By judicious spacing a page and a half were covered with Faustus' and Montenatus' compositions; and then, as we may infer, Erasmus offered for the last leaf this letter, which his facile pen had drawn out to a greater length than was necessary. The fact that the extra lines were crowded on to f°. 136, instead of being accommodated in some of the vacant space on f°. 135, suggests that that leaf was already printed off before Erasmus' letter was begun. Thus Ep. 45 instead of being placed before 30 Sept. 1495 must be placed at least some days later, and in this case days are of importance.

Other considerations help to confirm the view that these letters, and therefore Erasmus' arrival in Paris, are to be placed in 1495. The publication of Erasmus' poem to Faustus (Ep. 47 introd.) is said to have occurred when their friendship was newly-formed (i. p. 3. 22–5); an event which occurred shortly after Erasmus' arrival (Ep. 44. 30). In App. 2 it is shown that there is reason for making his departure from Steyn as late as possible; the entire absence of any other correspondence from Paris in 1494 and the first half of 1495 is also suggestive; in Ep. 47. 7 seq. Erasmus writes as a newcomer, and the reference to Faustus' poem (Ep. 44. 30) strongly supports the date here assigned. The mention of Gaguin's illness (Ep. 44. 1) is inconclusive, since he describes himself (GE. 77 and cf. 78) as having been ill throughout the year of printing.

I conclude therefore that Erasmus came to Paris from the Bishop of Cambray's household in the late summer of 1495. There he introduced himself to Gaguin, the leading figure in the Paris world of letters, and an opportunity offering to make himself known by attaching his name to Gaguin's book then on the eve of publication, he speedily availed himself of it by the composition of Ep. 45.

Some copies of the first edition of the History have two more leaves, unnumbered, containing eight columns of *Errata*. They were evidently added later by the desire of Gaguin, who was greatly vexed at the faulty printing,

which he had been too ill to supervise (GE. 77 fin.). These pages are wanting in the British Museum copy; but M. Thuasne has kindly informed me about their contents from the copy in the Bibl. Mazarine. There are no corrections for Erasmus' letter.

Erasmus' aim in coming to Paris was to obtain a Doctor's degree in Theology (Ep. 48), and for that purpose he entered the College of Montaigu, which under Standonck (p. 200) was now once more flourishing. Of his life there in the *Domus Pauperum* not much is known. In ii. 103-5 he speaks bitterly of the hardships he endured; and the picture is vividly amplified in the *Ichthyophagia* (LB. i. 806 B—807 C; cf. ibid. 632 A). During his residence Erasmus delivered some sermons 'de laudibus diuorum' (*Luc. Ind.*; cf. i. p. 37. 15, 6), and Boece in his letter of 1528 (p. 155) speaks of his lecturing on 'sacros codices.' A tradition about him is preserved in the life of Émile Fournier, the Orientalist (1683-1745), who when turned out in his youth from his Paris *séminaire* retired to the College of Montaigu. The room allotted to him there was believed to have been occupied by Erasmus; and from this association he derived much inspiration for his work (*Nouv. mélanges asiat.* ii. 292). I owe this information to Dr. M. A. Stein.

Robert Gaguin (1433-22 May 1501), born at Calonne on the Lys in Artois, was a Fleming by birth, but French by nationality. He was educated in a monastic school belonging to the Trinitarian or Maturin order, which he joined, and of which in 1473 he became General. In 1457 he was sent to study in Paris, but the business of his order, which concerned itself with the redemption of prisoners of war, interrupted his studies and he did not become Dr. of Canon Law until 1480. He was sent on missions to Italy, Germany and Spain in 1465-6, to Spain in 1468, and in 1471-2 to Rome: and his successful diplomacy led to his employment as royal ambassador to Germany in 1477 and 1492, to Italy in 1484 and 1486, and to England in 1489-90. His interest in learning was great, and in 1470 he took a leading part in the introduction of printing into Paris. In 1483, and often later, he was Dean of the Faculty of Canon Law in the University. His Latin works include *De arte metrificandi*, 1473; a poem (1488), and a treatise (1492), *de Puritate Conceptionis*; *de origine et gestis Francorum Compendium*, 1495 (cf. Ep. 45); and *Epistole et Orationes*, 1498. He also wrote much in French, and translated Caesar (1485) and the third decade of Livy (1493). See Trith.[1], and for his life in detail GE.

ROBERTVS GAGVINVS HERASMO S.

SCRIBIS ad me longa, Herasme, epistola ob id precipue, vt michi aliqua te beniuolentia insinues, atque eius rei causa preludio quodam agis, quasi a me difficile impetraturus sis quod videris expectare; itaque ad patrocinium tibi assumis copiam superexundantem laudum. Quas si de me recte predices, ipse iudices; non, si quidem ita gnarus sum, vt quid desit quam quid michi assit magis intelligam. Nam quod proxime sibi quisque habitat sibique maxime carus est, nemo se satis considerat. Quesiui, fateor, diligenter litteras et doctrinam, sed non comparaui, similis non satis consulti institoris qui per nundinas circumlatus, postquam multas merces est contemplatus, nullas tandem pecunie inops domum vehit. Et que mea inculta lectitasse te per voluptatem opera dicis, talia esse arbitror quales precoces et nondum satis maturos fructus, quos in mercatum proferri vides, qui leuandi

12. dicis β : dictis α.

---

1. epistola] Not Ep. 45, since there is no reference there to Nasica and Nestor, l. 18.

7. proxime sibi] Cf. Ter. *Andr.* 636.

12. opera] Probably the History, much of which must now have been in type.

fastidiosi stomachi causa mala valitudine laborantibus primis mensis dantur. Irritant quidem gustum, parum conferunt alimenti.

Quod etsi verum est, tamen alios de me iudicium vt lubet facere non impedio. Illud michi molestum est ⟨te⟩ plenam tue disertionis venam in mee laudis exiguum riuum soluisse; vt ad Nasice integritatem et Nestoris eloquentie splendorem me tantillum discipulum et adhuc discentem efferres. Vis, Herasme, dicam ingenue que sentio? Cogit dicendi artificium vberem vndique sibi ad eloquendum materiem, nec facile suis limitibus cohibetur scaturiens semper et profluum. Sed est, inquit Oratius, modus in rebus, sunt certi denique fines. Vellem propterea, Herasme, in scribendis de me laudationibus contractior fuisses, non luxuriasses; non quod ruborem michi laus effundat, sed quod quicquid supra meritum a dicente prouectum est, assentationi aut mendatio datur. Verum itaque scribam. Quantum per tuas litteras perque lyricas cantationes coniectare licet, eruditum te iudico; quamobrem non minus tuam amicitiam expecto quam tu meam. Studiorum enim similitudo glutinum est caritatis. Ad quam si humanitas vlla, si doctrine quippiam, vt ipse existimas, michi accessit, illud liberaliter edico, patere tuo amori ad meum pectus et caritatem aditum non secus ac meis amicis edium mearum valuas. Tolle verborum et blandimenti omnem fucum, reuelata fronte accede; ea iudicii retenta tibi liberalitate, vt me ames si ita censes, sin secus, posthabeas. Vale.

44. From Robert Gaguin.

Epistole . . Gaguini (1498), no. 71. Paris.
24 September ⟨1495 ?⟩

[For the date see Ep. 43.]

ROBERTVS GAGVINVS HERASMO S.

Levamen michi doloris tue littere tantisper, dum eas legi, Herasme, prestiterunt; sunt enim verborum structura non minus admirabiles quam sententiarum maiestate prestantes. Quod orationis genus ecclesiasticum hominem maxime decet, non illud lasciuum et blandiens verbis, gloriolas tantum aucupans, sine succo aridum, sine gratia mellitum; ita vt cum eiusmodi longum aliquod opus lustraueris, nihil desumpseris vitalis alimenti. Est eius rei frequens apud poetas vicium; qui vna pro loci ratione fabula non contenti aliam super

43. 36. ames *β* : amas *a*. 44. 5. glorolas *aβ*.

43. 23. Oratius] *Sat.* I. I. 106.
28. lyricas cantationes] *Carmen Hendecasyllabum quo primum Herasmus Gaguinum nondum visum compellat*, first printed in the *De casa natalitia Iesu* (Ep. 47), and afterwards included in Erasmus' *Epigrammata*.
44. 1. doloris] Cf. GE. 77, 8.

aliam ad fastidium vsque congerunt. Qui etiam error iureconsultorum hactenus fuit, quibus non satis lex vna aut altera est, nisi longissima pagella legibus scateat. At scite admodum, Herasme, te facere existimo, qui stilum religioso dignum apprehendis; sequere igitur atque moratos et grauiores autores imitari stude, quorum prudentia ingenium erudias et mores formes.

Neque hoc docendi tui causa scribo qui aliorum potes esse preceptor, sed iter sponte currenti spem vere laudis ostendo. Ita enim michi de te persuasi, vt purgatos cum religione mores te coniunxisse putem, nullius assentationis nulliusque mendacii fallacias pretexentem. De quibus tametsi priore ad te epistola scripsi, blandos tantum et petulantes taxare mens erat, quorum ego Gnatonicas artes magis quam Tersitis vile genus despicio. Illi enim amicitie specie vultum vt volunt componentes fallunt. Hic pro suo instituto et sordibus viuens pre se fert qualis sit. Nichil mediusfidius in toto hominum genere plus odi quam blanditores. Cetera enim peccata fere omnia in aperto sunt, sola assentatio diu in abstruso dolos condit, quos dum nichil caues in te exerceat. Illud propterea suspectum michi semper habui, ne plus iusto me blanditor veneretur. Enimuero in prouerbio Italico est: Qui supra solitum te honorat, eum vel fefellisse te vel fallere conari.

Sed hec suis autoribus scelera relinquamus. Si quid de Fausti celesti vaticinatione (vt ad me felice auspicio concedas) accepisti, propera et veni. Illum, quod veterem iam amicum habeo; te vero, quod nouum demereri cupio, periucunde accipiam.

Vale Parisii. viii. kal. octobris.

45. To Robert Gaguin.

De origine .. Francorum, 1495, f°. 136. ⟨Paris.⟩
LB. App. 437. ⟨October init. 1495.⟩

[This letter is a complimentary contribution to Gaguin's *De origine et gestis Francorum Compendium*, Paris, P. Le Dru, 30 Sept. 1495 (wrongly printed 1499 but corrected in the *Errata*; cf. GE. i. 118) (*a*); for its position in the book and date, cf. Ep. 43. It was reprinted in subsequent editions of the *Compendium*, Lyons, J. Trechsel, 24 June 1497 (β); Paris, A. Bocard, 31 March $149\frac{7}{8}$ (γ); Paris, T. Kerver, 13 Jan. $150\frac{0}{1}$ (δ), of which there were two issues (see GE. i. 154). The sequence of β and γ has been disputed, and M. Thuasne (GE. i. 129–31) gives the priority to γ, supposing that after committing the book to Trechsel, Gaguin also gave it to Bocard, and that thus the two editions appeared in competition, Bocard's being the first. But the arguments in favour of the opposite view, put forward by Clément, seem conclusive. Both editions contain some verses by J. Badius, who was then working with Trechsel; the presence of these

15. potes β: posses *a*. 19. β: iametsi *a*. 31. vti β. β: auspicis *a*.

31. celesti vaticinatione] A poem by Faustus Andrelinus (Ep. 84), *De influentia syderum et Querela Parrhisiensis pauimenti*; published, with a dedication to Budaeus, by G. Marchand, Paris, 10 May 1496.

in Bocard's edition is easily explained, if his followed Trechsel's, but not if the two editions were competing. Bocard's again has a letter and a poem, by Cornelius Gerard of Gouda, who was in Paris from the autumn of 1497 till August 1498 (p. 205); like this letter they are the last items in the book, and were almost certainly composed and added in the same way when the printing was nearly complete. Gaguin's preface to the reader speaks in Trechsel's edition of the book being given *secunde impressioni*, in Bocard's *denuo impressioni*; the prefaces being otherwise identical except for the printers' names. Finally, Gaguin speaks of Trechsel's as the second edition (GE. 85); and there is no reference to a third edition, except in a letter (GE. 79) of 27 June, the year date of which can only be supplied from this mention of the *Compendium*.]

HERASMVS ROTERDAM ROBERTO GAGVINO VIRO VNDECVNQVE DOCTISSIMO SALVTEM DICIT.

Qvod Francorum regum principumque res gestas, idonei scriptoris desiderio hactenus in tenebris prope sepultas, pedestri hystoria in lucem efferre atque immortalitati consecrare institueris, Roberte Gaguine, precipuum Gallice academie decus, non possum equidem istum tuum laborem non magnopere probare. Sumpsisti enim, imo potius suscepisti, munus mea sententia pulcherrimum, et cum omnibus Latinarum litterarum studiosis incredibili voluptati futurum, tum vero Gallie tue splendidum imprimis, magnificum ac (vt ita dixerim) triumphale, denique tua doctrina, tua eloquentia, tua pietate dignissimum. Neque enim vlla te alia causa (quandoquidem neque questus neque glorie vel leuis vnquam tibi habita ratio est) ad istud negocii capessendum prouocatum esse facile crediderim quam singulari in patriam pietate; quam et tu et optimus quisque semper fecit maximi. Dolebat nimirum tibi (quod ego quoque mecum interdum mirari soleo) Gallorum virtuti gloriam tam maligne respondere, et qui olim cum Italis factis sepe contenderint, nunc etiam precesserint, eos tamen ob historici penuriam opinione ac fama tam longo interuallo consequi. Dabunt Itali michi veniam, si nobis idem videtur quod Franciscum Philelfum Italum natum non puduit fateri. Stat enim illius ad Karolum regem, huius (opinor) auum, epistola; in qua preter multas laudes, quibus Francie regnum prosequitur, illud quoque ingenue fatetur, Romanos quidem olim pacis bellique artibus longe omnium amplissimum sibi peperisse imperium; preterea non segnius ingeniis, quam prius fecerant armis, cum Grecis contendisse; verum antiquam illam imperii gloriam factionibus ac studiis prauis in deterius prolapsam esse. Contra vero Francie regnum prudentia regum, principum fide, ciuium concordia, eousque creuisse vt iam

Tit. Rotterdammvs β. 19. Stat α : Extat β. 20. huius α : octaui δ.

Tit. Roterdam] The form Herasmus Rotterdam appears in John of Naaldwyk's Dutch chronicle (p. 128) f°. 2.

20. epistola] The last of Bk. viii, addressed *Karolo regi Francorum*. Only the sense of the letter is given here.

facile cum quouis alio Christiani orbis imperio possit contendere, vel opibus, vel imperii finibus, vel rerum gestarum magnitudine, vel regum nobilitate; quos plurimos habuisse constat, non fortissimos modo, verum etiam pientissimos. Quapropter in hoc regno non iniuria senatus Christianus contra Thurcorum violentiam potissimum atque vnicum presidium sibi collocasse videtur.

Sed tamen vnum quiddam adhuc tanti imperii maiestas desiderare videbatur. Cetera vel par vel inferior, Liuio atque Salustio vincebat adhuc Italia. Nam (vt scite cecinit Horatius) regum ducumque bene gesta, quantumuis alioquin preclara, aut intermoriantur aut obscurentur etate necessum est, nisi historici eloquentis opera litteris, vnicis rerum custodibus, commendentur, perinde gloria apud posteros valitura atque is qui scripsit ingenio valuerit. Hanc tu supremam prouinciam, disertissime Gaguine, tanquam fatis tibi seruatam, velut alter Scipio summo omnium applausu suscepisti, difficilimam plane atque immensi negocii, sed tamen Roberto prorsus aptissimam. Quid ita credam rogas? Cum multis de causis, tum duabus potissimum ita michi videtur. Duo sunt enim precipua que in historico probato queri solent, nempe fides et eruditio. Nam vt scriptoris leuitas veris quoque nonnunquam fidem abrogat, ita et grauitas historiographi priuata auctoritate rebus ipsis fiduciam quandam addere solet. Vt item narratoris imperitia (vt fidem faciat, quod ne ipsum quidem potest) tamen res plerumque per se satis illustres obscurat, imminuit, deturpat; ita docti scriptoris ingenium obscura illustrat, humilia eleuat, splendidis lucem quandam ac decus apponit. Quoniam vero et fides et eruditio vtraque tanta in te sunt quanta in alio nemine, nemo profecto fuit isti muneri aptior; vel istud muneris nemini fuit aptius quam tibi vni, qui posses et pro singulari tua grauitate fidem facere et pro non vulgari eloquentia rem adornare.

Iam facile suspicor, humanissime Gaguine, te subirasci Herasmo tuo, qui laudum tuarum vel tantillum ausim attingere. Neque enim me clam est quam modesto, quam pudenti (ne dicam putidulo) sis ingenio preditus, quippe qui amicam etiam laudatiunculam multo molestius ferre soleas quam quispiam alius conuicium ferat. Sed obsecro te, dato hanc veniam meo in te amori, vt que passim omnes predicant fas sit etiam amico meminisse. Cui enim tuorum incredibilis vite tue morumque integritas, innocentia, grauitas, non est spectatissima? Vbi gentium non predicata? Adeo vt non modo de scriptis sed ne de dictis quidem Gaguini vlla possit incidere suspicio vanitatis. Adde quod quom omnes norint te Francos reges

43. Quid α : Qui β. 44. Cum β : quin α. 47. et β : vt α. 51. obscura β : obscurat α. 52. vero *add.* β. 57. Iam δ : Tam α.

36. Horatius] *Carm.* 4. 9. 25–8. 57. subirasci] Cf. Ep. 43.

tuo merito semper fecisse plurimi, seriis in rebus opera tua persepe vsos, te regiis arcanis consiliisque sepenumero accitum, te regio nomine quom apud diuersas gentes, tum apud Italos crebro legatione functum esse, facile coniiciunt te vnum Gallorum gesta et prisca curiosius relegisse et recentiora exploratius vestigasse. De eruditione porro tua quid ego commemorem? Ipsa (quod aiunt) abunde se predicat. Testis abunde est hoc celebratissimum gymnasium vrbis Parisie; cuius tu florentissima alioquin studia primus Latinarum litterarum opibus decorasti, pulcherrimoque incremento eloquentie, quam vnam adhuc desiderare videbantur, adauxisti. Ipsa testis est Italia, que te sepenumero maximis de rebus grauissime disserentem audiuit, non sine stupore, imo fortassis non sine dolore; quod (vt de Cicerone dixit Appolonius) eloquentie laudem, quam vnam adhuc sibi propriam habuisset, videret per te Gallie communem fieri. Testes sunt litteratissimi quique nostre memorie scriptores; qui certatim vno ore omnes tuum ingenium predicant efferuntque. Quorum nulla prope pagina est que sibi Gaguini nomen non habeat. Testes denique sunt vel locupletissimi, presul amplissime, tui libri qui iam per orbem disseminati passim summa cum studiosorum voluptate lectitantur. In quibus omnibus tametsi vel oratione soluta vel carmine non eruditis solum verum etiam curiosis auribus abunde satisfacias, in isto tamen scripti genere, id est in historia, (si quid vltra crepidam sutori permittis) singularem quendam ac mirificum artificem prestare videris, atque in ceteris quidem plurimos, in historia teipsum superasse. Tanta est sermonis puritas, elegantia Salustiana, felicitas Liuiana, summa luculentia, varietas iucundissima, in consiliorum, rationum, temporum, commoditatis, dignitatis, ac ceterorum id genus, que doctum historicum arguunt, obseruatione singulare artificium. Tanta est narrationis viuacitas, vt res geri, non narrari videatur. Nec deest vero dulcis quedam breuitas, que in historiis vt rara ita gratissima lectoribus est. Nam, bone deus, quam vastam rerum syluam quam breui volumine quam absolute complecteris, et prolixe breuis et breuiter prolixus!

Cui igitur non preclare cum Gallicis rebus actum videatur, cui talis preco contigerit? Alexander ille magnus qum ad Achillis sepulchrum peruenisset, O te fortunatum, inquit, Achille, qui Homerum tantum poetam laudum tuarum preconem sortitus sis! Et quis Franciam quoque non fortunatissimam censeat que Robertum suarum laudum preconem optimum nacta sit? Quid tibi superum benignitate prestari potuit pulchrius, magnificentius, diuinius?

70. crebra δ. 96. Neque vero deest β. 97. in *om.* β. hystoricis δ. 106. tibi α : illi β.

80. Appolonius] Plut. *Cic.* 4.

Nichil profecto; neque tu, Gaguine doctissime, insignem tuam erga patriam pietatem grauiore prorsus argumento potuisti declarare. Que tametsi antea quoque plurimum tibi deberet vt quam Latinis mercibus primus ditasses, hoc tamen inestimabili beneficio adeo deuinxisti vt, quantamuis habeat, parem tamen nunquam sit gratiam habitura. Que enim statua, qui tituli, quod monimentum valeat istius beneficii magnitudini respondere? Prisci illi maiores suos qui vel imperium parassent, vel auxissent rempublicam, vel alias de patria benemeriti essent, solebant diuinis afficere honoribus, titulis in aes incisis honorare, statuis donare aureis. Atqui longe prestantius est maiorum gloriam ab ortu ad occasum vsque protendisse quam agrorum limites extendere. Minus est saxea menia edesque vrbanas ab incendio tueri quam optimorum regum ac ciuium gloriam ab inuidis obliuionibus (sic enim appellat Horatius) et interitu vindicasse. Non paulo magnificentius michi videtur patriam optimis litteris auxisse, locupletasse, decorasse quam spoliis, quam exuuiis, quam ceris, quam id genus monimentis phalerasse. Nulle enim tabule, nulle ceree, nulla numismata, nulle statue, nulle pyramides neque clarius indicant neque fidelius custodiunt regum gloriam quam hominis eloquentis littere. Posthac Gallorum gloria, que hucusque tanquam angustiis inclusa delituit, fulminis instar emicabit, et Gallo quidem cantore, sed (quo pulchrius est) Rhomana tuba decantata omnium regionum aures personabit. Omnibus illa terris, vrbibus, gymnasiis legetur, celebrabitur, cantabitur, nec, Gaguini beneficio, vnquam interire nouerit; imo cum etate vsque succrescet. Amplectere igitur, O Francia, immortale laudum tuarum monumentum; Robertum Gaguinum, alumnum tuum, immortalitatis tue vindicem ama, cole, venerare. Nos certe et quibuscunque egregia studia cordi sunt te, presul amplissime, non amare non poterunt, per quem id quod in litteraria supellectile prestantissimum habebant, hoc est historiam, adauctum esse intelligant. Vale decus litterarum et meum.

46. From Robert Gaguin.

Epistole . . . Gaguini (1498), no. 62. ⟨Paris.⟩
⟨7 October? 1495.⟩

[From the mention of Charles VIII's Italian expedition and the battle of Fornovo (5 July), this letter must be placed in the autumn of 1495. M. Thuasne informs me that the precise month-date given by him (GE. 74) is obtained from a manuscript note by a contemporary hand in a copy of Bocard's edition of the *Epistole . . . Gaguini* (β). For this and α see Ep. 43.]

115. alias α: aliter β. 129. quo α: quod δ. 136. poterunt α: poterimus β. 137. habebant α: habebamus β: habeamus γ. 138. intelligant α: conspicimus β.

---

121. inuidis] Hor. *Carm.* 4. 9. 33, 4, has *liuidas obliuiones*.

ROBERTVS GAGVINVS HERASMO ORDINIS DIVI AVGVSTINI CANONICO S.

Bellvm, Hierasme, non tam difficile quam odiosum aduersus despicabile hominum genus, qui studiis humanitatis detrahere non desinunt, suscepisti; nullis enim machinis vincas, quos licet viceris, eos ignorantia pertinaciores facit. Nullo in illos grauiore tormento quippiam preliabitur quam quod iudices sibi sunt, eos solos in ore et fama hominum litteratorum versari, qui cum sapientia eloquentiam iunxerunt: et (quod ignorantissimus quisque illorum negare omnino non potest) ipsos quoque fabularum et rerum fere inutilium scriptores cum tempore preterire non potuisse, sed consenescere hactenus et cum admiratione et voluptate legi: eorum vero quibus est anilis quedam et herens balbucies, paucorum dierum esse memoriam. Quod cum ipsi aliquando sentiunt, si ex autoribus quos exibilant splendidum assumunt, illud suo operi tanquam aureum pannum committentes eloquentie opinionem aucupantur. Illudque maxime mirum est, inter sacros autores cum eos potissimum laudent qui vrbana et expedita elocutione suas cogitationes tradere potuerunt, cur in altero damnent quod in aliis admirantur et predicant. Cur reprehensibile censent in ea re eminere, vnde reliquos eiusdem generis anteire gloriosum estimatur? Si ratione ab inanimis distamus, cur non elaboremus in eo prestare quo homo homini sine iniuria superior esse potest? Quantum enim muto balbus antecellit, tanto est quippiam disertus balbo et diserto eloquens prestantior.

Et horum proculdubio impudentiam tametsi contemptui habeo, non improbo tamen propositam tibi in eos miliciam. Feriendi sunt omni genere telorum, que scite admodum congesta iacularis probe et acerrime torques. In qua re superuacuum quidem consilium tibi meum accederet, qui absoluto iam operi nec detrahere nec adiicere quicquam recte possum. Rem enim conceptam multa breuitate proponis, partiris luculenter et summo pertractas ingenio. Apte componis, ornas venuste; nec deest tibi Carneadis vehemens disputatio. Vnum, Herasme, ab amico non moleste feras. Protendis longiuscule prohemium, et Battum primas partes agentem, quod absque interlocutore longiusculus sit, quippiam forte reprehendet. Saciat enim

1. Herasme *β*. 4. pertinaciores *scripsi*: pertinacior *αβ*. 25. miliciam *β*: maliciam *α*.

1. Bellum] Evidently Erasmus had submitted the *Antibarbari* (p. 121) to Gaguin's notice. See l. 33 n.

Hierasme] This form is also found in Butzbach's *Hodoeporicon*. M. Thuasne has not preserved it.

5. quippiam] Cf. ll. 22 and 34.

33. Battum] Bk. i of the *Antibarbari* is mainly occupied with a speech by Batt in defence of good learning.

diu continuata locutio, que, dum disputatoris vicissitudine variatur, recreat quoque atque oblectat auditorem. Nec velim ad eam rem me censorem vtaris. Consule eos qui dyalogis agunt. Punctis quibusdam atque articulis frequenter, perpetuis autem orationibus per semet disputant raro. Plato ille inter Grecos, inter Latinos Cicero et alii nonnulli iuniores tibi autores erunt. Sed ridiculus tibi aliptes fuero, si in formose Veneris cute neruos curem. Satis tibi es expungere quod redundat et si quid desit apponere.

De iis autem que a Francis per superiores proximos dies gloriose gesta sunt longa conficienda esset epistola, immouero ingens tractatus. Constat enim iam supra annum Carolum regem superatis Alpibus, mox Liguribus Insubribusque Etruscis quoque et Latinis transmissis, expeditionem in Campaniam et Neapolim duxisse, exturbatoque Alphonsa regionem omnem recepisse; et de hostibus cum triumphasset, atque inde compositis ex sua sententia rebus in Franciam iter faceret, Venetos cum Ludouico Mediolanensi et multis Italicis regulis exercitum victori Carolo obiecisse, ratos intercipere posse eum a quo nulla fuissent iniuria lacessiti. Sed aliter ac sperabant accidit. Apud Fornouam triginta millibus stippatus in Francos irrumpens hostis repulsus fususque est, quattuor millibus amissis, cum ex Caroli copiis longe pauciores sint desiderati. Ad hunc modum saluo exercitu ad Astensem vrbem non sine hostium ignominia se recipit. Nunc autem auctis copiis Taurini aduersus hostem animosus perstat. Si hec prolixius scripta esse cupis, epistolam tibi mitto de hac victoria ab eo qui pugne affuit scriptam. Vale.

47. To Hector Boece.

Carmen de casa natalitia. a v°. Near Paris.
O[1] p. 189: Lond. xxxi. 22: LB. App. 396. 8 November ⟨1495⟩.

[The preface to Erasmus' *Carmen de casa natalitia Iesu* (a), Paris, Ant. Denidel. s. a. ⟨Jan. 1496?⟩, of which only two copies are known, one in the British Museum and the other at Cracow. The book contains a number of Erasmus' poems (cf. p. 3), in one of which Gaguin is said to be engaged on the Histories or *Annales*, first published in Oct. 1495, cf. Ep. 45, and Faustus on his *Eclogues*, which were not published till after July 1497. The poem, which is described as 'et ruri et autumno scriptum,' is plainly contemporary with the letter 'scriptum ruri,' Nov. 8; and speaks of Gaguin's *Annales* in a way that can only refer to the first edition. In i. p. 3. 24 Faustus is represented as being a recently made

35. β: continuatas a. 40. iuniores β: minores a. 41. cute β: cure a. 42. es aβ: est *Thuasne*. 48. Alphonso β. 51. obiecisse β: obcessisti a. ratos . . . lacessiti *add.* β. 57. recepit β.

45. iam supra annum] Charles VIII crossed the Alps into Italy on 8 Sept. 1494. For details of the expedition see the monograph by H. F. Delaborde (Paris, 1888), Creighton iii. 179–214 and 299, and GE. ii. 13 n. Charles reached Asti on 15 July 1495, and remained at Turin till early in September. Leaving there he arrived at Verceil on 12 Sept.

58. epistolam] M. Thuasne suggests the letter of Gilbert Poincet, written from Asti, 15 July 1495 (GE. ii. 13 n.).

friend (cf. Ep. 44. 30) when the poem was published; and in *Luc. Ind.* (1519) it appears as Erasmus' first composition, written 'ruri Parrisiis ante annos xxiiii.' 1495 may therefore be assigned as the date of the poem and the letter. A confirmation of this is that the book also contains Erasmus' poem '*ad Gaguinum nondum visum*,' and must therefore be prior to the *Sylua Odarum* (20 Jan. 1497; Ep. 49) in which is the poem *de suis fatis ad Gaguinum sibi amicissimum*. In *Luc. Ind.* and i. p. 3 these two poems are enumerated as Erasmus' second and third compositions. For further considerations see the note on Boece, and also cf. Ep. 52. 18. Knight's statement (*Life of Erasmus*, App. p. 16) that the *De Casa* was composed 'in compliment to the College of the Virgin Mary at Oxford, where he sojourned' is plainly an error. The poems, but not the letter, were afterwards printed with Erasmus' *Epigrammata*. Merula cannot have had the book before him; but must have printed from an inferior MS. copy.

Boece or Boys (c. 1465–1536) was afterwards first Principal of King's College, Aberdeen, and wrote a History of Scotland and other works. See DNB. He was B.A. at Paris 1493, M.A. 1494, and Proctor of the German nation 1495–6. There is no definite evidence of his being at Aberdeen before 20 Aug. 1500, when a document was signed in his presence (Rait, *Univ. of Aberdeen*, p. 30); but the Bull of Alexander VI for the foundation of Aberdeen University is dated 10 Feb. 149$\frac{6}{7}$ (ibid. p. 24) and in his *Episcoporum Aberdonensium Vitae* (p. 88, ed. Moir, 1895) Boece mentions Erasmus as one of the learned men in Montaigu at the time when Elphinstone took him from Paris to King's College. If this statement can be pressed, Boece's departure must be placed before the summer of 1496, when Erasmus left Montaigu (p. 158) and possibly about this very time; for the fact that Erasmus dedicated his first book, not to the Bp. of Cambray to whom his allegiance was due, but to an obscure Scotch friend, suggests that he may just then have had hopes of an introduction to Boece's more liberal patron Elphinstone, and thus of finding his way to Aberdeen. An autograph letter of Boece, dated 26 May 1528, is in the Town library at Breslau (Cod. Rhed. 254. 31) in which he reminds Erasmus of their intercourse in Montaigu thirty-two years before. Erasmus' answer, dated 15 Mar. 1530, is prefixed to his last catalogue of his writings; which is printed in his *Consultatio de bello Turcis inferendo*, Basle, Froben, 1530.

It is possible that the *epistola mixta* addressed to Robert ⟨Fisher?⟩ and dated from Carlisle, 30 Nov. ⟨1496?⟩, which is printed in Siberch's edition of the *De Conscrib. Epist.* (ff. 3–4) and speaks of the foundation of a university, may represent a genuine one from Boece on his journey to Aberdeen. A great many of the epistolary examples in the treatise are reminiscences of actual letters, see Ep. 71. For the letter here referred to, the *mixta epistola*, in which Erasmus narrates with great fidelity his English experiences in 1499–1500, was substituted in later editions.]

HERASMVS ROTTERDAMMENSIS HECTORI BOETIO VIRO LITTERATISSIMO ATQVE AMICISSIMO SALVTEM DICIT.

Qvid sibi volunt tot tue litigatrices epistole? Quenam est ista improbitas? Scribis enim atque rescribis; minitaris, conuiciaris; bellum denique palam denuncias, ni tibi meorum carminum copiam fecero. Vide, quaeso, quam iniquus sis, qui eius rei per me tibi copiam fieri postules, cuius mihi non sit ipsi copia. Equidem persancte deiero me neque iam olim in istis versari studiis, et si quid puer aliquando lusi, id omne in patria reliquisse. Neque enim barbaras ac pingue quiddam peregrinumque sonantes camenas meas huic celebratissimo gymnasio Parisiaco inferre sum ausus; in quo ego absolutissimos in omni genere litterarum quam plurimos florere non essem nescius. At tu nihil horum credis et vel in hoc poetari

TIT. ERASMVS ROTERODAMVS. O^1. 1. ista a: illa O^1. 8. ac a: aut O^1.

me suspicaris. Quis, malum, istuc rei tibi persuasit, poetam esse Herasmum? isto enim vocabulo subinde tuis in litteris nos appellitas, olim quidem persancto ac honorato, nunc ob multorum stolidam imperitiam inuidioso. Proinde tu, si me amas, caue posthac isto me nomine compellaueris. Ceterum, Hector vir amicissime, ne eadem sepe scribendo et te fatiges et nos obtundas, paulo liberius apertiusque fabulemur necesse est.

Principio non tam sum ineptus vt a quoquam pluris quam sim haberi studeam. Quanquam enim puero mihi dulces fuerint ante omnia Muse, non tamen in hoc studiorum genere tam accurate elaboraui, vt quicquam Apolline cedroque dignum e nostra possit officina prodire. Itaque contentus mihi cantare et Musis, malui nihil edendo latere quam inepte scribendo imperitiam meam prodere. Ii sua carmina ad omnia pulpita, omnibus in triuiis cantari gaudeant, qui iuxta Horatium iudicis argutum nihil acumen formidant, neque cum Cicerone recusant quo minus omnes omnia sua legant. Nos cum Lucilio Siculis ac Tharentinis scribimus, si quid tamen scribimus. At enim dices, Qui minus audeas tu quod hii atque illi neque doctrina tibi neque eloquentia pares? Adde si placet illud satyrici:

Scribimus indocti doctique poemata passim.

Et illud item alterius satyrici succine

Stulta est clementia, quom tot vbique
Vatibus occurras, periture parcere carthe.

Ego, mi Hector, istorum ineptam facilitatem ac (vt ita dixerim) tentiginem odisse soleo, non imitari; qui precoces (nam sic illos appellat Quintilianus) vbi vnum atque alterum poetam legerint, et tentata Apollinis fistula nescio quid arguti sonare ceperint, ilico ad scribendum repente prosiliunt, adeo sibi inepte placentes vt quicquid produxerint non secus ipsi mirentur, ament, amplexentur quam deformes simia filios. Nam si verum fateri fas est, quot Marsias, quot Panas hac nostra tempestate videmus, qui ne ipsum quidem Apollinem minimo (vt aiunt) dubitent prouocare? Et reperiunt quidem isti plausores cantore dignos; inueniunt Midas suos, quo-

13. Erasmum O^1. 14. persancto ac *om.* O^1. 18. fabulemur *a* : loquamur O^1. 20. Quanquam *a*: Quamuis O^1. fuerunt O^1. 22. cedroque *om.* O^1. 23–25. Itaque . . . prodere *om.* O^1. 25. Ii *a* : hi O^1. cantare O^1. 29. quod hii *a* : quam hi O^1. 33. item . . . succine *om.* O^1. 37. praecones O^1. illos *a* : nos O^1. 39. ilico *a* : illi O^1. 40. repente *om.* O^1.

22. cedro] Pers. 1. 42.
26. Horatium] *A.P.* 364.
28 Lucilio] Cic. *Fin.* 1. 3. 7.
31. satyrici] Hor. *Ep.* 2. 1. 117.
33. alterius] Juv. 1. 17, 8.
38. Quintilianus] *Inst.* 1. 3. 3.

rum pingues auriculas barbarico carmine deliniant, ac iudicum suorum vecordia freti Mantuane gaudia fame sibi pollicentur.

Non ego ventose venor suffragia plebis,

Non mihi dulce est, quom meo ipsius displiceam, imperitiorum iudicio probari, quorum alius nihil miratur nisi quod ipse aut fecit aut potest, alius e regione nihil nisi quod non intelligit. Hunc portentosa quedam ac phalerata capiunt, nugeque canore, vt apud Flaccum est. Hic obsoleta atque ex aboriginum seculo vsque petita veneratur,

attonitusque legit, terrai frugiferai.

Alius verborum congerie delectatus garrulitatem putat eloquentiam. Sunt qui poema venustum negent nisi sexcentis fabulis refartiatur. Solida perpauci suspiciunt, neque enim perspiciunt. Si pictori Apelli (si satis commemini) molestum fuit ab Alexandro rege pollentissimo sua iudicari opera, viro docto molestum non erit a quouis sutore, a quouis bubulco iudicari? Adde inuidie monstrum improbissimum, quod optima queque libentissime solet impetere. Ego huius excetre sibilos quid est qur gratis in me prouocem? Hanc contentionem subeant ii qui ventre magistro ad cantandum incitantur; aut certe quibus Syren illa laudis ac fame adeo blanditur vt malint vel Herostrati more nobilitari quam inglorii viuere. Ego gloriam inuidia non emo.

At quorsum ista tandem? inquies. Nempe huc, quod qum indoctior sim quam qui doctorum (si qui tamen sunt) possim auribus satisfacere, et doctior fortasse, aut certe generosior, quam qui cum istis digner ardeleonibus contendere; si quid scripsissem, Harpocrati potius quam Apollini dicare statuimus. Verum tamen ne in hominem mihi singulari beneuolentia copulatum nimium Demea viderer, ego Mitionis exemplo expugnari me sum passus (nam quis resistat Hectori?), ac de meo instituto paululum decedens vnum atque alterum carminum meorum ad te dedi, que nuper, dum ruri ad amnem spatiaremur, per otium lusimus; in quibus tu neque Maronis felicitatem, neque Lucani sublimitatem, neque Nasonis copiam, neque Baptiste Mantuani lenotinia ac doctrinam quesiueris. Ego enim

49. imperitorum O^1. 50. facit O^1. 55. terrai *restitui*: aurari *a*: aurai O^1. 59. potentissimo O^1. 63. quid ... in *a*: cur gratis quidem a O^1. 64. ii *a*: hi O^1. cantandum *a*: fandum O^1. 69. sim *a*: sum O^1.

48. Non ego] Hor. *Ep.* 1. 19. 37.

53. Flaccum] *A.P.* 322.

55. attonitusque] Mart. 11. 90. 5.

74. expugnari] This assumption of modesty is repeated in i. p. 3. 23.

79. Baptiste Mantuani] Bapt. Spagnuoli of Mantua (17 Apr. 1448–20 Mar. 1516), a Carmelite monk, who in his own day enjoyed a great reputation for poetic gifts (cf. Ep. 49). He wrote at great length on religious and moral subjects, and his collected works as published by Badius at Paris in 1513 fill two folio volumes; but

qum omnia mirer, nescio tamen quo pacto in scribendo illa Horatiana simplicitas ac siccitas placet. Tu si solida magis quam ambitiosa mirabere, spero carmina nostra non vsquequaque fastidies. Sed heus tu, pene preterieram quod maxime mandatum volebam. Si quid Herasmum amas, caue illius nugas vsquam efferas. Vale. Scriptum ruri tumultuarie sexto Idus nouembres.

48. To Nicholas Werner.

Vita Erasmi p. 192. Paris.
Lond. xxxi. 23: LB. App. 501. 13 September ⟨1496⟩.

[During his residence at Montaigu (p. 146) Erasmus fell ill (Epp. 52. 20, and 124. 6 seq.) and was obliged to leave Paris for his health. He returned to the Bp. of Cambray at Bergen, where he was kindly received and recovered his strength (ii. 104–7). Subsequently he visited Steyn and was encouraged by his friends there to return to Paris, whither he arrived in September 1496 (ii. 107, 8, Epp. 49 and 50, and GE. 77). The reference to *familia mea* (l. 12) and the general tone accords better with a return to Paris than with a first visit; so that this letter must be placed after 1495. The refusal to teach precludes 1498, when Erasmus visited Holland again (Epp. 76, 7); for in 1497 he had been driven to support himself in this way (Ep. 54).

The matriculation registers of Cologne University contain the following entry: '6 June 1496. Erasmus de Rotterdammis ad artes iurauit . . . pauper.' Dr. Richter regards this as referring to the famous Erasmus; but the identification is impossible for many reasons, even though the same person is called Gerardus elsewhere in the University registers. The form of the name differs from that used by Erasmus until 1503 (p. 73). It appears further that he took the degree of B.A. from his College or Hall, the Bursa Corneliana, on 8 June 1497, a proceeding which is hardly compatible with residence in Paris during the autumn and winter of 1496–7 (GE. 77, Epp. 49, 50). In 1496 Erasmus was in priest's orders, so that the title *Dominus* would be prefixed to his name in the registers by the Rector of the University; and a man of thirty would scarcely care to reside in a college among boys of fourteen to sixteen. I am indebted for most of this information to the kindness of Dr. Herm. Keussen, Stadtarchivar of Cologne, whose edition of this portion of the University matriculation registers is now in hand.

Nicholas Werner († 5 Sept. 1504) was the seventh Prior of Steyn, but was not Prior at this time; for the fifth Prior died on 8 Aug. 1496 (van Heussen, i. 194). He supported Erasmus in his endeavours to leave Steyn (Ep. 296. 165–9); and Erasmus writes to him always as to a friend and sympathiser.]

ERASMVS ROTERODAMVS RELIGIOSO PATRI NICOLAO WERNERO S. D.

Si vos istic omnes valetis, ita est vt et cupimus et confidimus; equidem perbelle valeo, gratia superis. Quanti apud me sacrae literae fiant, si cui antehac obscurum fuit, iam re ipsa declaraui. Dictu quidem superbius; at non decet Erasmum patrem amantissimum celare quicquam. Nuper in Anglos quosdam forte incideram nobiles, et

47. 80. miror O^1. tamen O^1 : tū *a*. 81. ac *a* : & O^1. quam *a* : -que O^1. 84. Erasmum O^1. 85. Novembris O^1.

they have received little attention in later times. He was six times Vicar-General of his order, and General in 1513. See Trith.[1], GE. i. 390, 1, and NBG.

48. 2. sacrae literae] Perhaps an indication that Erasmus had now left Montaigu; cf. l. 22. On the ground of this he may have been charged, when in Holland, with desiring to abandon Theology. Cf. Ep. 51. 13.

potentes omnes. Accessit nuperrime sacerdos quidam adolescens nummatissimus, et qui episcopatum oblatum recusasset, quod illiteratiorem se non ignoraret. Intra annum nihilominus a rege ad episcopatum reuocandus, quanquam citra omnem etiam episcopatum plus duo millia scutatorum annue possidet. Is vbi de meis literis audiuit, me incredibili amore coepit complecti, obseruare, venerari; nam aliquandiu in familia mea vixit. Centum scutatos obtulit, si se annum docere voluissem; obtulit beneficium intra paucos menses; obtulit trecentos scutatos mutuos, si ad dignitatem comparandam opus fuisset, donec de beneficio reddidissem. Eram mihi omnes huius vrbis Anglos eo beneficio deuincturus, omnes enim sunt ex primatibus, et per eos totam Angliam, si voluissem. Contempsi et rem amplissimam et spem multo ampliorem; contempsi et preces et lachrimas quas precibus addebant. Rem veram loquor et nihil amplifico; intelligunt Angli me nihili totius Angliae pecunias facere. Neque temere haec recusaui et recuso; nulla enim mercede a sanctis studiis abduci volo. Non huc docendi aut auri

21. hac O^1: *corr. Lond.*

---

6. sacerdos] Knight, *Life of Erasmus*, p. 19, conjectures this young priest to be James Stanley, stepson of Margaret, Countess of Richmond, who was born before 1470, became Bp. of Ely in 1506, and took part in the foundation of Christ's and St. John's Colleges at Cambridge; and this view is supported by Mr. Nichols, i. p. 116. I cannot find that any English bishopric was vacant about this time and filled by a young man; and I therefore incline to identify this priest, who is not expressly stated to be an Englishman, with James Stewart (see DNB.), second son of James III of Scotland, and brother of James IV then reigning, who received the see of St. Andrews before 22 May 1497 (*Exchequer Rolls of Scotland*, xi. 66), on the death of William Schevez, 28 Jan. 1497 (cf. ibid. x. 587 with Keith, *Bishops of Scotland*, ed. 1755, p. 20), and may have previously declined that of Argyle, which was vacant 1493-7. He died shortly before 15 Jan. 1504 (*Accounts of the Lord High Treasurers of Scotland*, ii. 223) at the age of twenty-eight (Crawfurd, *Officers of State*, p. 59); and must therefore have been about twenty-one at this time. It appears from a letter of John Ramsay, forfeited Lord Bothwell, Henry VII's secret agent in Scotland (Ellis, *Orig. Letters*, First Series, i. p. 23), that in August 1496 James Stewart agreed to support Henry in the expected struggle with James IV over Perkin Warbeck. It is possible that having thus compromised himself he withdrew to France to await the issue of events; the date agreeing well with his having arrived in Paris *nuperrime* on 13 Sept., and the circumstance perhaps accounting for his joining a party of English noblemen. *The Ledger of Andrew Halyburton* (ed. Innes, p. 88) mentions a payment of £10 to 'Schir Gylbart Hallday by command of my Lord off Rossis letters iij October ⟨14⟩96 in Handwarp,' but otherwise I find no trace of him in Scottish records again until 21 July 1497 (*Accounts of the Ld. High Treas.* i. 313).

It may be noted that the next Abp. of St. Andrews, Alexander Stewart, natural son of James IV, also went abroad to study and was Erasmus' pupil in Italy in 1508-9.

It is possible that Erasmus was afterwards persuaded to reconsider his refusal to teach this wealthy young noble; for his works (LB. iv. 623; cf. i. p. 18. 21) include a declamation styled '*Oratio Episcopi respondentis iis qui sibi nomine populi gratulati essent et omnium nomine obedientiam quam vocant detulissent.*' This was first printed by Froben (Basle, 1518) together with the *Encomium Matrimonii*, which probably belongs to the period of his residence in Paris (pp. 18 and 207).

cumulandi gratia veni, sed discendi. Doctoratum quidem in theologia petam, superis ita volentibus.

Antistes Cameracensis mirum in modum me amat: liberaliter promittit; mittit non liberaliter, ne ficte dicam. Te, pater optime, bene valere cupio. Deo optimo maximo tuis precibus me commendatum vt facias, te etiam atque etiam rogo: itidem fecero.

Parisiis e mea bibliotheca. Idus Septembris.

49. To Henry of Bergen.

Hermani . . . Sylua Odarum, f°. F⁴ v°. Paris.
LB. App. 395. 7 November 1496.

[This letter is printed at the end of *Guielermi Hermani Goudensis, theologi ac poete clarissimi, Sylua Odarum,* Paris, G. Marchand, 20 Jan. 1497; a volume edited by Erasmus. When visiting Steyn in the summer of 1496 he persuaded Herman to entrust some of his poems to him for publication; and on his return to Paris he showed them to Gaguin and persuaded the leader of the Parisian literary world to write a letter in answer to one he had brought from Herman, which might serve as a preface to his friend's volume (GE. 77, dated 16 or 17 Sept. ⟨1496⟩). In this letter Erasmus represents himself as breaking faith in publishing the poems, and of this profession Cornelius Gerard subsequently availed himself in the matter of Erasmus' Paraphrase of Valla's *Elegantiae* (p. 93); but in 1503 Erasmus writing to Herman (Ep. 178) claims to have acted with complete candour, and there can be no doubt that Herman was aware of the intended publication, the representations in Erasmus' letter being only an affectation of the modesty considered polite in a young author (cf. p. 121). The volume contains eighteen poems by Herman dealing with the friends and circumstances of his early life (see pp. 77, 87, 92, 118, 128, 133, 136, 169) and one by Erasmus (p. 155), each poem having a brief argument which was probably added by Erasmus at the time of publication. Besides the edition here mentioned Marchand printed another which is exactly similar in all respects, except that the name and device of the stationer Denis Roce appear on the title-page. M. Thuasne (GE. i. 128) also notes an edition of the same date by Johannes Philippi, who subsequently printed for Erasmus in 1500 and 1501 (Epp. 126 and 152); but I cannot discover the volume he refers to. The copy mentioned in the library of St. Geneviève at Paris is the simple Marchand edition. He also takes the date of the publication to be 20 Jan. 149$\frac{6}{7}$; but see EHR. xix. 585. A selection from Herman's Odes was subsequently reprinted by Adrian Barland with Erasmus' *De ratione studii*, Louvain, Th. Martens, 24 Sept. 1512.

Henry of Bergen († 6 or 7 Oct. 1502), second son of John, fifth Lord of Glimes and Bergen-op-Zoom (p. 144). On 3 May 1477, being already LL.D. and Canon of Liège, he received the Abbey of St. Denis-en-Broqueroie near Mons. When he became Bp. of Cambray, 17 May 1480, he refused to surrender the Abbey, and maintained it by force against the papal nominee until 1487, when he went on pilgrimage to Jerusalem (GC. iii. 109, 10 and 50). On his return he visited Rome in Dec. 1487 (Burchard, i. 279 and 282). His patronage of Erasmus probably began in 1493 (App. 5), perhaps in consequence of his promotion in April of that year to be Chancellor of the Order of the Golden Fleece (de Reiffenberg, *Hist. . . . Toison d'Or*, p. 217). In July 1493 he again resorted to force to assert the claim of his brother Antony to the Abbey of St. Bertin at St. Omer, see p. 334. As Chancellor he was the chief ecclesiastic at the court of Burgundy, and celebrated the marriage of Philip with Joanna of Spain at Brussels, 21 Oct. 1496, and also many christenings (Molinet, 288, 299, 306, 312). In July 1498 he was sent on an embassy to England (p. 203, and cf. Molinet, 304). He is said to have enlarged the 'Collegium Porci' at Louvain, but this is perhaps to be understood of the support given by him to Standonck (p. 200) in his reforms (Molinet, 318). In Nov. 1501 he set out with Philip on his journey to Spain, but after arriving there he quarrelled with Francis Busleiden, the Abp. of Besançon (Ep. 157), 'die onsen Princke (Philip) ghehelick op sijn hant hadde' (John of Naaldwyk, Chronicle, Brit. Mus. MS. Vitell. F. xv. f. 346 v°),

and was sent back, his brother John being at the same time deprived of his office of Chamberlain. He reached Château Cambrésis in Sept. 1502 (Macquéreau, *Chronicque de Bourgoigne*, ed. Buchon, 1838, p. 6) and died there shortly afterwards (Molinet, 318). For his will, which is preserved in the archives of Bergen, see MSH. 1862. pp. 415-7.]

DESYDERIVS HERASMVS CANONICVS ORDINIS DIVI AVRELII AVGVSTINI PIENTISSIMO IN CHRISTO PATRI HENRICO ANTISTITI CAMERACENSI SALVTEM DICIT.

Ecqvem me vno confidentius furacem vidisti? Quid istud principii est, inquies? Dabit veniam meae fiducie vel ingenio tua humanitas, antistitum ornatissime. Qum enim rara quadam atque admirabili mixtura ita prestantissimus esses vt nihil te vno facilius ac popularius, ita facillimus vt nihil augustius; libuit tamen in presentiarum humanitatis tue potius quam magnitudinis meminisse, tuaque cum beatitudine paulisper, si fas est, iocari. Quid, inquam, me vno confidentius? Quid huic simile Phormio ille Therentianus designauit? Parum audax visum est facinus alienum inuito domino sustulisse, ni furtum insuper meum ipse proderem, imo ostentarem, atque adeo (quod est impudentissimo impudentius) tibi; nihil neque tuam censuram veritus neque tabulas neque leges, sed ne seueram quidem illam Qu. Scaeuolae interpretationem: Quod cui seruandum datum est, si id vsus est, siue quod vtendum acceperit ad aliam rem atque accepit vsus est, furti se obligauit. Qua saltem calumnia hinc elabi queam? Cui non facinus culleo dignum videatur? Verum hoc vnum modo mihi concedat tua equanimitas; liceat paucis pro causa dicere. Vbi rem cognoris ordine, Herasmum non modo absolues, verum tu tanquam alter Apollo Mercuriale furtum meum et ridebis et probabis.

Guielmus Harmanus Goudensis, quo vno semper et a teneris (vt Greci dicunt) vnguiculis qum omnibus in rebus tum liberalibus studiis Patróclo Perithooque iucundissimo sum vsus, prima ac summa nostre Hollandie spes est; que qum antehac inculta squalidaque nil nisi sentes, carduos, syluestriaque effuderit, cepit vix denique Italiam aliquam frugem parturire. Cuius quidem primicias plurimis de causis tuo nomini placuit immolare. Apud hunc pridem, qum valetudinis confirmande gratia aliquot dies cessarem, inter multa que nostro more familiarissime simulque iucundissime conferebamus, Odas quasdam, quibus ille adolescens admodum preluserat, eruit atque depromit; scilicet vt me censore abolerentur. Aiebat enim suo more tum verecunde tum facete eiusmodi sibi videri illas quarum mende ne sexcentis quidem lituris tolli nequirent, vnica possent; neque Apolline eas sed Vulcano Neptunoque dignas arbitrari.

---

13. Scaeuolae] Gell. 7. 15. 2. 19. Apollo] Hor. *Carm.* I. 10. 9-12.

Addebat non minus festiue iampridem fetus illos suos, tanquam abortiuos eoque degeneres nulliusque spei futuros, parenti inuisos haberi. 'Me' inquit 'ipsum facere pietas prohibet volentem; tu Harpagus esto.' Simulque exponendos tradidit, nihil minus veritus quam quod consequtum est. Ego siquidem ex Harpago nominato primum Ciri, deinde Mosi, Oedipi, Romuli delectatus omine, pie fraudulentus clam educandos putaui quos ille impie seuerus prodidisset; in spem videlicet erectus futurum aliquando vt illa parenti desperata soboles efflouresceret ac patre etiam inuito regno potiretur.

Itaque periisse simulans Parrhisios repeto predamque mecum aufero. Hic ne solus adeo furto potirer, non me contineo quin intimis aliquot amicis aperiam, perpaucis quidem initio, deinde (vt fit) res ad complusculos serpsit. Quid multa? Denique vniuersi agmine in me facto efflagitarunt, ne tante spei primicias inuidus premerem, sed tot studiosis adolescentibus id muneris gratificarer; obiter interminati, cum bona quam cum mala gratia facere preoptarem. Mihi quidem, antistes ornatissime, doctissimi modestissimique adolescentis ingenium semper admirationi fuit, nihilque vnquam mediocre, nedum humile, nihil non egregium a tali indole expectandum iudicaui. Meo tamen vnius iudicio non satis fidebam, veritus ne coniunctissimi hominis amore allucinatus parum recte perspicerem. Verum vbi Robertus Gaguinus, quo vno litterarum parente, antistite, principe Francia non iniuria gloriatur, Guielmi mei carmina magnopere probauisset vltroque vt ederem hortaretur, eius iudicio facile acquieui. Quid enim tanti viri vel moribus vel doctrine non tribuendum existimem? Nec me fallit adeo saeuas a Guielmo mihi lites paratas, et quidem Demeanas: o coelum, o terra, o maria Neptunni. Expectande epistolae sexcentis conuiciis referte. Maleficum, proditorem clamabit. In ius denique trahet, opinor. Quid calumnie comminiscar? Quo me colore tuebor? Cicerone opus fuerit; verum vt par etiam ipse futurus sit vereor. Sed Mitionem imitabor, non pessimum impudentium causarum defensorem. Dicam preter ius me furti accusari, quod (vt vere a Pytagora dictum est) amicorum inter se communia sint omnia. Aut certe cum Cherea Therentiano magis ingenue fatebor amore me, non odio, peccasse.

Vtcunque tamen ille feret, humanissime Presul, ego meum furtum plane atratum prodire nolens, tui nominis auspicio prodire volui; siue quod tibi vnico Mecenati omnia mea studia, quecunque

72. Vtrūque *a* : *corr. LB.*

---

62. Demeanas] Ter. *Ad.* 790.

70. Cherea] *Eun.* 877, 8.

erunt, dicare certum sit, siue quod hec eiusmodi iudicassem, que tue benignitati probatum iri facile diuinarem: quippe in quibus due quedam res, quarum vtriusque te semper amantissimum noui, copulate cernerentur, cum eruditione insigni probitas non vulgaris; quarum quidem coniunctione vt nihil existit pulchrius absolutiusque, ita rarius nihil. Nam in plerisque mores quidem veneramur, at eruditionem, sine qua manca quodam modo virtus videtur, desideramus. Contra fere fit vt ii quibus felicius ingenium contigit, nescio quo pacto aut ad glorie inane studium male erecti sunt aut ad lasciuiam peius procliues; ceterum a Christiane religionis pietate simplicitateque abhorrent. Quare recentioribus his poetis, atque adeo Christianis, subirasci mecum interdum soleo, quod in deligendis sibi archetypis Catullum, Tibullum, Propercium, Nasonem quam diuum Ambrosium, quam Paulum Nolanum, quam Prudentium, quam Iuuencum, quam Mosen, quam Dauid, quam Salomonem sibi proponere malint, tanquam non sponte sint Christiani.

Sed reprimam me ne plus satis, presertim in amasios quondam meos, vt isti me insimulant. Equidem cum meo Gaguino libens sentio, qui ecclesiasticas quoque materias vernaculis opibus splendescere posse putat, modo pura adsit oratio. Neque improbauerim Aegyptiam adhiberi supellectilem; verum totam Aegyptum transferri non placet. Qua in re Baptista ille Mantuanus palmariam meo iudicio operam nauauit. Qui vt cum Marone communem patriam sortitus est, ita ad Maronis eruditionem non parum accessit; qui mihi non alio iure Christianus Maro videtur appellandus quam quo Firmianum Lactantium Agricola Christianum Ciceronem solebat appellare. Et nisi me fallit augurium, erit, erit aliquando Baptista suo conciue gloria celebritateque non ita multo inferior, simul inuidiam anni detraxerint. Habet, habet fortunatissimus ille Carmelitarum ordo quo sibi placeat, quo cunctos prouocet. Neque tamen huic iam seni Guielmum adhuc adolescentem ausim equare; quanquam his progymnasmatis in summam spem ducor Steynense illud rus aliquando habiturum quod Mantua iam bis felix nequeat contemnere. Nam qui tam feliciter abortum fecit, qualem fetum legitimo partu pollicitetur? Primi partus qum in nonnullis animantibus tum in ingeniis inanes fere prouenire solent. Si tam leta sunt Guielmi inania, que tandem erit illa matura solidaque fruges? Ad miraculi cumulum facit patrie barbaries, preceptorum penuria, honosque nullus apud nos studiis habitus. Quare si qui forte nasutuli in hec inciderint, etiam atque etiam premonitos velim vt etatis, vt patrie, vt cure rationem habeant, eque his preludiis hominis ingenium non metiantur, sed coniiciant potius ex herbe luxuria soli fertilitatem. Et si que neglectiora offenderint, lusisse Guielmum

heç meminerint, non scripsisse. Si que nimia videbuntur, meliorem esse spem luxuriantis quam frugalis ingenii cogitent. Diminuto enim non tam facile additur quam nimio detrahitur. Preterea si qua liberiora acerbioraque videbuntur, Acciani responsi meminisse non pigeat; qui qum adolescens Pacuuio, tragico quidem et illi sed iam admodum etate grandi, tragediam quam Atreum inscripsit desideranti legisset, atque is omnia sibi probari quidem dixisset, subdura tamen atque acerbiora videri, 'Fateor,' inquit 'nec me sane istius rei penitet. Nam quod in pomis est, idem aiunt in ingeniis euenire; que dura et acerba nascuntur, post fiunt mitia et iucunda.' Mihi certe in hoc carminis genere, in quo post Horatium nemo fere nobilis extitit, Guielmi mei libertas non displicet; tum quod locupletissime vene sit argumentum, in tantis lyricorum numerorum angustiis copie indulgere, tum quod Quintiliano non placuisse video eos qui procellam metuentes nunquam se pelago credunt et, vt ille ait, manum semper intra pallium continent. Horatianas Odas idem collaudat solasque fere lectu dignas iudicat, quod insurgant nonnunquam et foeliciter audeant.

Sed nimium extendimus epistolam. Lectori semel dicam, si quid in his Odis offendet, me, non Guielmum, reprehendat. Tu vero, vt ad te redeam, antistes amplissime, hos infantes expositicios ac plusquam orphanos in alumnos tuos me tradente si referes, antiqua tua humanitate dignum feceris. Parentem minime desyderabunt, si tu illis patronus contigeris. Desino plura. En adsunt ipsi mea opera vtcunque adornati. Bene vale, nosque commendatos habe.

Parrhisiis. a Christo nato anno 1496. Septimo idus Nouembres.

50. To Nicholas Werner.

Vita Erasmi p. 196. ⟨Paris.⟩
Lond. xxxi. 27: LB. App. 504. ⟨January 1497.⟩

[The date is fixed by the procession. Also cf. Epp. 51, 2 for Erasmus' illness and the praise of Herman.]

ERASMVS ROTERODAMVS RELIGIOSO PATRI NICOLAO WERNERO S. D.

Salve, pater obseruantissime. Scripsi pridem ad tuam paternitatem, verum arbitror tabellarium non reddidisse. Spero te bene valere, nos satis valemus. Nuper in quartanam incideramus, sed conualui-

123. Atteum *a*. 142. vtrûque *a*: *corr. LB.*

121. Acciani] Gell. 13. 2.
131. Quintiliano] *Inst.* 12. 10. 21.
134. collaudat] *Inst.* 10. 1. 96.
50. 1. Scripsi] Ep. 48.
3. quartanam] See *Erasmi Diuae Genouefae praesidio a quartana febre liberati Carmen*, Freiburg, Io. Emmeus, 1532; composed many years later. From the description there given of the power of the saint and the powerlessness of the physician, Wm. Cop, there can be little doubt that he is the physician mentioned here. The episode was repeated in 1500. Cf. Ep. 124.

mus confirmatique sumus non opera medici, tametsi adhibeamus, sed vnius diuae Genouefae, virginis nobilissimae, cuius ossa penes canonicos regulares seruata cotidie monstris choruscant et adorantur: nihil illa dignius, mihi salutarius. Vereor ne istic pluuia agros et omnia merserit. Hic quidem tres ferme menses perpetuo pluit. Sequana alueum egressus passim in agros atque in mediam vrbem sese effudit. Arca diuae Genouefae e suo loco in aedem diuae Mariae deducta est, Episcopo cum tota Vniuersitate obuiam prodeunte, summa pompa. Canonici regulares ducebant, Abbas ipse cum omnibus suis nudis pedibus incedentes. Quatuor toto corpore nudi arcam gestabant. Nunc nihil est caelo serenius.

Non permittor plura scribere plusquam occupatissimus. Guielmum, animae meae partem, quaeso vt tua pietas foueat commendatumque habeat. Eius nomen in hac Academia adoratur, colitur, et merito; dignus autem ille est quem vniuersus orbis miretur ametque, etsi inter notos doctrina singularis praeter inuidiam nihil reportat. Non poterit fieri quin in magni nominis virum sit euasurus. Corrugent nasum qui volent; hoc tamen impediet nemo. Bene vale.

51. To Henry of Bergen.

Farrago p. 251. Paris.
F. p. 372: HN: Lond. ix. 5: LB. 34. ⟨January 1497.⟩

[Evidently sent with a copy of the newly-printed *Sylua Odarum*, cf. Ep. 49. For Erasmus' illness cf. Ep. 50.]

ERASMVS R. P. HENRICO DE BERGIS EPISCOPO CAMERACENSI S. D.

CVM hominis coniunctissimi dignum immortalitate ingenium quam celebratissimum efficere cuperem, ornatissime Praesul, id ita demum fore existimaui, si celeberrimi tui nominis titulus operi nouo velut fax quaedam praeluceret: non quod hoc muneris tuae praestantiae aut aptum aut magnopere dignum iudicassem, verum vt nouo autori tuis e laudibus nonnihil tum gratiae tum autoritatis accederet; id quod mihi abunde videor assequutus. Tanto enim ardore meus Guilhelmus ab vniuersis huius academiae alumnis legitur, rapitur, tenetur, vt dictu prope sit incredibile; iam passim in publicis auditoriis, in collegiis Guilhelmi mei nomen perstrepit. Hoc munere si te nihil offendi sensero, sat pulchre procedo; sin gratiam etiam ineo, plane triumpho. Donamus enim aliena; nihil enim ipsi excudere potuimus, Theologiae studiis occupati; et Hieronymi monita sequuti, discimus

50. 6. adornantur *Lond.*

---

50. 5. Genouefae] Cf. GC. vii. 766 c, referring perhaps to this occasion.

11. deducta est] on 12 Jan. 149$\frac{6}{7}$. Cf. Felibien, *Hist. Paris*, ii. 892.

12. Abbas] Philip Cousin, Abbot of St. Geneviève, 1488–1517.

51. 3. operi nouo] Odae Guilhelmi Hermanni. E *in marg.*

12. nihil] since returning in September.

13. Theologiae] Cf. Ep. 48. 2.

Hieronymi] Hier. Ep. 133 § 12.

quod doceamus. Breui tamen aliquam studiorum nostrorum frugem expecta, quam tuo nomini propriam faciemus. Me morbus prorsus exhausit, et cutis et loculi laxissimi sunt; illa carne, hi nummis sarciendi. Tu pro tua consuetudine facito ac bene vale.

Parisiis. [M.CCCC.XCVIII]

52. To John Mauburn.

MS. Ste. Geneviève, Paris. Paris.
Gallia Christiana, vii. Inst. 282. 4 February ⟨1497.⟩

[This and Ep. 73 are preserved in the Bibliothèque de Ste. Geneviève at Paris. The volumes containing them are xviie copies of documents relating to Mauburn and his reforms. Each item is copied twice, this letter being in vol. 618, p. 1096 (α), which I follow here; and vol. 619, p. 369 (β). The copyist adds that Erasmus was 30 at the time of writing. The date is fixed by the reference to the *De casa natalitia*, and confirmed by Erasmus' business (Epp. 50, 1) on recovery from illness (Epp. 50, 1) and by the description of Wm. Herman (Ep. 50). The headings given in GC., ascribing the two letters to the Livry reforms, are not found in the MSS.

John Mauburn († 29 Dec. 1501) was born at Brussels and educated at Utrecht, where he became 'musicae cantor' in the cathedral. He entered the monastery of Mount St. Agnes near Zwolle as an Augustinian canon, and rapidly became distinguished in the reformed Windesheim congregation. At Zwolle he wrote a *Rosetum exercitiorum spiritualium*, which was printed in 1491 (Hain 13994). In 1495 being still young he was 'socius confessoris Monialium' at Campen. On 25 Sept. ⟨1496⟩ he arrived in Paris as the leader of a commission from the Chapter of Windesheim (p. 205) invited by the Abbot of St. Severinus' at Château-Landon, near Fontainebleau, to introduce reforms. The Abbey was made the head of a new congregation modelled on Windesheim, Mauburn being for a time Prior; and the success of his reforms there led to the invitation to the party in which Cornelius Gerard came to Paris in 1497 (p. 205). The chief mover in this, Nic. de Hacqueville, also induced Mauburn to undertake the reform of the Abbey of Livry, a few miles NE. of Paris, about 1498. Mauburn persuaded the Abbot-designate, John, Abp. of Tarsus in Cilicia, to surrender the Abbey to de Hacqueville for the introduction of the proposed reforms; and when these had been carried out, Mauburn succeeded de Hacqueville as Abbot (9 Apr. 1501) until his death, which occurred in Paris under the care of John Standonck of Montaigu. Faber Stapulensis speaks of himself as coming under Mauburn's influence (Pref. to *Contemplationes Remundi*, Paris, J. Petit, 10 Dec. 1505).

See Trith.[2] f. 73; GC. vii. 836 and xii. 203; GE. ii. 44, 5 and 75; Lebeuf, *Hist. de Paris*, ii. 595 seq. and the ms. volumes at Ste. Geneviève. In 619, p. 917, there is a life by J. Fronteau. The date of his arrival in Paris is given in a MS. at Ste. Geneviève (1150, f. 1 v°). It cannot be later than 1496, since the success of Mauburn's commission led to that for the reform of St. Victor (p. 92).]

EPISTOLA ERASMI ROTHERODAMENSIS AD IOANNEM BRVXELLENSEM.

Salve amice, frater iucundissime; ita enim te compellare libuit, vir integerrime, non pro tua praestantia sed pro meo affectu. Suspicio quidem in te tum ingenium tum vitae nitorem; sed pro humanitate tua studiorumque communium societate dulcius amplector. Illa te mihi reddunt admirabilem, haec amabilem.

At nunc ego non Abbati, non Priori scribo, sed cum amico familiariter garrio. Sane quam iucundum fuit meas abs te litteras requiri; doleoque, imo adeo irascor, animo meo opportunitatem non respon-

51. 17. M.CCCC.XCVIII *add. H.* 52. 2 affectu β: effectu α.

dere. Nam sum nuper a morbo recreatus, nondum plane confirmatus, et ita occupatus sum vt nunquam in vita occupatior. Alioquin tot tamque verbosis epistolis te obruerem vt plane satiareris, etiam si sis helluo litterarum, equidem tantus quantus ego, cui omnes familiarium epistolae breues esse solent. Nunc si occupationibus non vis, valetudini saltem veniam dabit tua humanitas; vbi continget ocium et ero paulo confirmatior, et frequens et loquacissimus fuero. Nihil solet mihi esse dulcius quam aut ad doctos amicos scribere aut illorum litteras legere.

Misi ad te tum meas nugas ante annum impressas et Guillelmi carmina, in quibus aliquot mendas offendes. Euenit enim vt in vtraque impressione aduersa valetudine laborarem; quo factum est vt castigare nequiuerim. Sed tu facile animaduertes.

Boschius Carmelita in litteris ad me suis tui meminit. Percunctatus est vbi esses, quid ageres. Scripsi omnibus de rebus. Vtinam, mi pater, propius abesses a nobis essemque ego liberior; quotidie aut te inuiserem aut scriberem. Esses tu mihi alter Guillelmus, altera pars animae meae. Tibi enim nescio quo pacto, cum inter nos nulla familiaritas intercesserit, afficior vehementer; eo tamen ingenio natus sum vt ad quaslibet amicitias conciliandas sim perfacilis; ad litterarum vero bonarum studiosos ita propensus sum vt vel aemulos amem. Te vero cur non habeam carissimum cum quo sit mihi optimorum studiorum societas, longe fidelissimum, vt Cicero sentit, beneuolentiae gluten; cuius modestia, humanitas, candor, integritas vel sine illis ad te amandum poterant impellere? Addo ordinem, habitum communem, animos, vt ego coniicio, non admodum dissimiles, excepto quod tu ad virtutem propensior.

Exilii tui te nonnihil pigere nihil miror, verum in re tam diuina, tam egregia maximo te esse animo et cupio et hortor. Equidem ita iam inde ab initio auguratus sum, et nunc item auguror, rem istam infiniti boni seminarium futuram. Dulcius quidem erat in otio litterario viuere; sed tibi Herculis viam, hoc est virtutis, ingresso Herculeus sumendus est animus. Cum saepe tum erudite poete significant, id quod Seneca dicit, arduum asperumque esse virtutis iter; eam non in balneis, non in cubiculis, non in conuiuiis versari, sed in sudoribus, in bellis, in negociis. Hoc sibi volebat Homerus, qui Vlyssem tantis iactari laboribus fingit. Idem sibi vult Virgilius,

9. confirmatus sum et β. 18. Guillermi β. 22. Bosclius *siue* Boselius αβ. 26. Guillermus β. 27. tamen *post* afficior *add.* β. 40. hoc est virtutis α : virtutis viam β.

18. nugas] The *De casa natalitia Iesu*. Ep. 47, and cf. Ep. 129.
Guillelmi] *Sylua Odarum*. Ep. 49.
20. valetudine] For Erasmus' repeated illnesses in the spring during his life in Paris cf. Ep. 124.
42. Seneca] *De Ira*, 2. 13. 1.
45. Virgilius] *Aen*. 1. 204–6.

qui Aeneae duros casus periculaque describit:

Per varios casus, per tot discrimina rerum
Tendimus in Latium, sedes vbi fata quietas
Ostendunt.

Hoc nobiles illi Herculis ac Thesei labores significant.

Sed auocor a scribendo. Bene vale ac nos in tuis precibus commendatos habe. Idque et vehementer et vnum te etiam atque etiam oro.

Parisius pridie nonas Februarias.

Erasmus tuus.

53. To Arnold Bostius.

Farrago p. 99. ⟨Paris.⟩
F. p. 257: HN: Lond. v. 6: LB. App. 397. ⟨Spring 1497?⟩

[There is no clue to the date of this letter. It may be placed here, at a time when Erasmus was corresponding with Bostius.

Arnold Boschius or Bostius (c. 1450–†4 Apr. 1499), a Carmelite of Ghent, of whom little is known. He was the friend of most of the literary men of his day, and though he published little himself was constantly encouraging others to write and publish; and he appears in this light in the correspondence of Charles Fernand, Gaguin, Trithemius, and Cornelius Aurelius (Molhuysen, *C.A.* p. 27). See also a letter to him from Judocus Beissel in John Beetz' *Expositio decem decalogi preceptorum*, Louvain, Egid. Vander Heerstraten, 19 Apr. 1486 (f°. b^{6} v° of the Index). Hermolaus Barbarus dedicated to him translations of Themistius, 1 May 1485 (GE. i. 312 n.), and Dionysius the Areopagite (Trith.[1] f. 127 v°); and J. Badius an edition of Baptista Mantuanus' *De patientia*, Lyons, 1498.

In 1494 he was living at Ghent (Trith.[1]); in 1495 'in noua Syon cenobio Monialium prope Brugas, annos etatis quinque et xl. supergressus' (Trith.[2]); but afterwards he returned to Ghent, where he died. The date of his death is given in Trithemius' *Chronicon Sponheimense*, first published by Freher in *Trithemii Opera Historica* (Frankfort, Wechel, 1601), ii. 410, as 'anno 1499 . . . pridie nonas Aprilis, hoc est 5. feria post festum Paschae'; and therefore 1499, when Easter fell on 31 March. There is a xvi^{c} copy of Trithemius' letter there mentioned, dated 25 Mar. 1499, not 1494, in the Bibl. Mazarine (MS. 1565).]

ERASMVS ARNOLDO BOSCHIO S. D.

Complvscvlas iam epistolas eodem prope tenore abs te recepi, quod me tibi suspicaris iratum; ni sine causa faceres, ferrem profecto iracunde, quod de homine tui amantissimo tam non amanter senseris. Vale.

54. To Christian Northoff.

Farrago p. 251. Paris.
F. p. 373: HN: Lond. ix. 6: LB. 33. ⟨Spring 1497?⟩

[After leaving Montaigu Erasmus maintained himself in part by teaching. Among his first pupils were two brothers from Lübeck, Christian and Henry Northoff, who were studying with Augustine Vincent (Ep. 131). Though living in a different house, Erasmus made their acquaintance through Augustine, and began to exchange letters with them; and subsequently he wrote for them a little book of forms for polite conversation entitled *Familiarium Colloquiorum Formulas* (Ep. 130. 92 n). Henry had entered Paris University, being received as B.A. in Sept. 1496 on a degree obtained elsewhere; and early in 1497 he proceeded M.A. After a time Christian returned to Lübeck and became a merchant;

Henry remaining behind with Augustine (Ep. 61) till Feb. 1498 (Ep. 70). In April 1500 the brothers visited Rome (Jänig, p. 113; where they are described as 'Henricus Northoff, clericus Lubicensis, artium magister, sacri palacii apost. causarum notarius,' and 'Cristianus Northoff, ciuis et mercator Lubicensis'), but after that I have not been able to trace their careers. In the Paris Univ. registers Henry's surname appears as Noerthoest and Noorthouen (cf. Ep. 141. 5).

These letters to Christian are plainly earlier than Ep. 61. Ep. 54 is prior to Ep. 55, because the *certamen* is not so far advanced.]

ERASMVS CHRISTIANO SVO QVI OPERA AVGVSTINI SCRIPSERAT FVCATIVS.

SALVETO quantum voles. Ita me deus amet, haud expectaram abs te tantum elegantiae, vel potius eloquentiae; nam elegantem futurum facile prospexi. Quare tuae literae voluptati mihi in primis fuerunt. Proinde te hortor vt isto cursu pergas, propediem tui praeceptoris simillimus euasurus. Sed genus aliquod dicendi tanquam signum tibi proponas censeo, ne varia suique dissimilis nascatur oratio; id autem genus potissimum eligendum, ad quod te potissimum natura composuit. De te coniecturam sumere licet. Videris ad Timonis propius quam ad Ciceronis formam accedere; equidem malim Ciceronis. Atticum erit praestantissimum. Ab Asiatico longe abes. Rhodium nihil est quod petas. Punicum referre videris, vel Allobrogicum potius; quod quidem longe temperatissimum esse constat, videlicet ex Arabico et Iberico medie mixtum, Caleno interim rubetam dissimulante. Verum inepte haec te doceo sus, cum tibi Minerua sit domi. Verum is, vt est noua quadam humanitate, dabit veniam, si meam falcem in ipsius messem misero; mittam enim saepius. Non displicet istud discendi genus, vt ille materiam, tu verba ministres. Idem olim Crassus factitauit, orator haud vulgaris, sed hic ex priscis. Vidi ipse corniculam Horatianam, cuius te similem esse nolim. Ita facies, si praeceptoris quam simillimus esse studueris.

Quod me amas, nihil scribis noui; sciebam enim antea. De nostro certamine, Christiane, nihil est quod labores; tu tanti es, nisi mihi Augustinus mentitus est, quod non solet. Bene vale cum tuo Daedalo. Luteciae. Anno [M. CCCC. XCVIII].

55. TO CHRISTIAN NORTHOFF.

Farrago p. 99. Paris.
F. p. 257: HN: Lond. v. 7: LB. 19. ⟨Spring?⟩ 1497.

ERASMVS CHRISTIANO S. D.

SALVE, mel Atticum. Heri nihil scripsi, et consulto quidem; nam eram stomachosior. Ne roga in quem, in te inquam. 'Quid

54. 8. Timonis *E*: ? Tironis 10. erit *E*: erat *F*. 13. medio *H*. 15. is *add. F*. 19. Ita facies *E*: Eris autem *F*.

54. 13. Caleno] Cf. Juv. 1. 69, 70. §§ 154, 5.
18. Crassus] Cf. Cic. *de Oratore*, 1. 19. corniculam] Hor. *Ep.* 1. 3. 19.

commerueram?' Verebar mihi insidias strui per te hominem argutissimum. Suspectam habebam illam tuam pixidem, ne quid simile nobis afferret quale ferunt Pandorae pixidem Epimetheo; quam vbi reclusissem, mihi ipsi succensebam qui fuissem suspiciosulus. 'Cur igitur ne hodie quidem scripsisti?' inquies. Eramus occupatissimi. 'Quid tandem negocii?' In spectaculo sedimus, sane iucundo. 'Comoedia' inquis 'fuit, an Tragoedia?' Vtrumuis, verum nemo personatus agebat, vnicus duntaxat actus, chorus sine tibiis, fabula nec togata nec palliata, sed planipedia, humi acta, sine saltatu, e coenaculo spectata, epitasis turbulentissima, exitus perturbatissimus. 'Quam, malum,' inquies 'mihi fabulam fingis?' Imo rem, Christiane, refero.

Spectauimus hodie matremfamilias cum famula domestica fortiter depugnantem. Sonuerat diu tuba ante congressum, conuicia fortiter vtrinque regeruntur. Hic aequo Marte discessum est, triumphauit nemo. Haec in hortis, nos e coenaculo taciti spectabamus, non sine risu. Sed audi catastrophen. A pugna conscendit cubiculum meum puella, concinnatura lectos. Inter confabulandum laudo fortitudinem illius, quod voce conuiciisque nihil cesserit dominae; caeterum optasse me vt quantum lingua valebat, tantundem valuisset et manibus. Nam hera, virago robusta vt vel athleta videri posset, subinde caput humilioris puellae pugnis contundebat. 'Vsqueadeone' inquam 'nullos habes vngues, vt ista impune feras?' Respondit illa subridens sibi quidem non tam animum deesse quam vires. 'An tu putas' inquam 'bellorum exitus a viribus tantum pendere? Consilium vbique valet plurimum.' Roganti quid haberem consilii, 'Vbi te rursus adorietur,' inquam 'protinus caliendrum detrahe' (nam mulierculae Parisiorum mire sibi placent nigris quibusdam caliendris): 'eo detracto mox in capillos inuola.'

Haec vt a me ioco dicebantur, itidem accipi putabam. Atqui sub coenae tempus accurrit anhelus hospes; is erat Caroli regis caduceator, vulgato cognomine dictus Gentil Gerson. 'Adeste,' inquit 'domini

13. malum *F*: malam *E*.

15. matremfamilias] Antonia (Ep. 60), the keeper of the boarding-house, in which Erasmus was living with his English pupils (Ep. 58). From Ep. 62 she seems to have been a Norman. She may perhaps be identified with a 'mulier, quam Galli Anthonette nominant,' who in 1500–1 occupied the greater part of a 'magna domus' belonging to the German nation at Paris University, 'in vico Sancti Brunelli prope paruas scholas Decretorum.' Her character is further shown by an entry for 1502: 'recepi a pessima muliere cum magno labore de locagio domus nostre magne 10 *l.* 13 *s.* 5 *d.*' Finally the nation ejected her at Christmas 1502. See the *Liber receptoris nationis Alamanie*, 1494–1530, in MS. in the Paris Univ. Library, ff. 37, 41, 49, 51; cf. *Bibliographe Moderne*, 1900, pp. 259, 60. In Dec. 1500 she was the wife of Jehan Hugier. See *Cartul. nat. Alamanie* (Bibl. Nat.) f°. 153; cf. Chatelain in *Mém. Soc. Hist. Paris*, 18. p. 93.

mei, videbitis cruentum spectaculum.' Accurrimus, offendimus matremfamilias ac puellam humi colluctantes. Vix a nobis diremptae sunt. Quam cruenta fuisset pugna res ipsa declarabat. Iacebant per humum sparsa, hic caliendrum, illic flammeum. Glomis pilorum plenum erat solum; tam crudelis fuerat laniena. Vbi accubuimus in coena, narrat nobis magno stomacho materfamilias quam fortiter se gessisset puella. 'Vbi pararem' inquit 'illam castigare, hoc est pugnis contundere, illa mihi protinus caliendrum detraxit e capite.' Agnoui me non surdae cecinisse fabulam. 'Id detractum' inquit 'mihi venefica vibrabat in oculos.' Id non admonueram. 'Tum' inquit 'tantum capillorum euulsit quantum hic videtis.' Coelum ac terram testata est se nunquam expertam esse puellam tam pusillam ac perinde malam. Nos excusare casus humanos et ancipitem bellorum exitum, tractare de componenda in posterum concordia. Ego interim mihi gratulabar dominae non subolere rem meo consilio gestam, alioqui sensissem et ipse illi non deesse linguam.

Habes nostra ludicra; nunc ad seria. Duplicem mecum contentionem acceperas, scribendi et munera mittendi. Altera te plane victum declaras, vt qui alienis manibus mecum dimicare coeperis; an inficiaberis impudens? Non arbitror, si quid frontis est. Alteram ipse ne suscepi quidem, sed vltro manus dedi. Literis longe vinceris, imo ne pugnas quidem, nisi vt Patroclus Achillis armis. Muneribus nolo tecum inire certamen. An poeta cum negociatore? Quid simile? Verum heus tu, ad aequiorem concertationem prouoco. Experire vtrum tu me prius mittendo an ego te scribendo defatigem. Hoc demum sit bellum dignum poeta, dignum institore. Tu si quid audes, accingere; ac bene vale. Parisiis. Anno M. CCCC. XCVII.

56. To Christian Northoff.

Fam. Colloq. Form. p. 75: E. p. 302: Paris.
F. p. 411: HN: Lond. x. 2: LB. 79 and App. 399. ⟨Spring 1497?⟩

[For the date see Ep. 54. First printed by Beatus Rhenanus (BRE. 80) in *Familiarium Colloquiorum Formulae*, Basle, Froben, Nov. 1518 (α) as *Erasmi . . . de ratione studii ad amicum quendam epistola protreptica.* Another Froben edition with Beatus Rhenanus' preface is dated Feb. 1519 (β). The book was then edited by Erasmus, who substituted his own preface, Louvain, Th. Martens, 1 Mar. 1519 (γ); and this was reprinted by Froben in May 1519 (δ). Christian's name was not inserted till Froben's edition of Oct. 1519 (ε). At the same time this 'epistola protreptica' was included in the collections of Erasmus' letters, from the *Farrago* onwards. It was possibly in type for the *Farrago* before the small volume, ε, was set up; but for convenience I have treated α–ε as prior to E-N in the apparatus criticus. I have not been able to consult γ, but only a reprint of it *s. a.*, which van Iseghem (175) attributes to 1520 or 1521. Of the two versions in LB the first is taken from N[1] or N[2], the second in spite of a few trifling differences probably from ε.]

61. Anno M.CCCC.XCVII *add. H.*

ERASMVS CHRISTIANO LVBECENSI SVO S. D.

Cvm te incredibili quodam literarum ardore flagrare minime dubitarem, Christiane non vulgaris amice, hortatione nihil opus esse putaui, sed eius quam ingressus esses viae duce modo ac tanquam indice. Id mei officii esse iudicaui, videlicet vt tibi homini non modo multis modis copulatissimo verumetiam iucundissimo vestigia quibus ipse a puero essem ingressus commonstrarem. Quae si tu pari cura accipies atque ego dicturus sum, futurum confido vt neque me monuisse neque te paruisse poenituerit.

Prima igitur cura sit vt praeceptorem tibi eligas quam eruditissimum. Neque enim fieri potest vt is recte quenquam erudiat qui sit ipse ineruditus; quem simulatque nactus eris, fac omnibus modis efficias vt ille patris in te, tu filii in illum vicissim induas affectum. Ad quod quidem cum ipsa honesti ratio nos debet adhortari (quod non minus debeamus iis a quibus recte viuendi rationem quam a quibus viuendi initia sumpsimus); tum mutua ista beneuolentia tantum ad discendum habet momenti, vt frustra literarum praeceptorem sis habiturus, nisi habueris et amicum. Deinde vt te illi et attentum et assiduum praebeas. Contentione enim immodica nonnunquam obruuntur ingenia discentium. Assiduitas vero et mediocritate sua perdurat, et quotidianis exercitationibus maiorem opinione aceruum accumulat. Satietate cum omnibus in rebus, tum in literis nihil perniciosius. Laxanda est igitur aliquoties illa studiorum contentio, intermiscendi lusus, sed liberales, sed literis digni, et ab his non nimis abhorrentes. Imo mediis ipsis studiis perpetua quaedam voluptas admiscenda est, vt ludum potius discendi quam laborem existimemus. Nihil enim perdiu fieri potest quod non agentem aliqua voluptate remoretur.

Optima quaeque statim ac primum disce. Extremae est dementiae discere dediscenda. Quod in curando stomacho solent praecipere medici, idem tibi in ingeniis seruandum puta. Caue aut noxio aut immodico cibo ingenium obruas; vtroque enim iuxta offenditur. Ebrardum, Catholicon, Brachilogum caeterosque id genus, quos

TIT. ERASMVS . . . S. D. *E*: DES. ERASMI ROTERODAMI DE RATIONE STVDII AD AMICVM QVENDAM EPISTOLA PROTREPTICA *α*: DES. . . . EPISTOLA PARAENETICA *β*: DES. . . . AD CHRISTANVM LVBECENSEM EPISTOLA PARAENETICA *ε*. 2. Christiane *ε*: N. *α*. hortatione *α*: hortatore *ε*. 4. . Id mei *α*: , Id quod mei *ε*. 5. multis modis *α E corrig.*: *om. E F*. 9. eligas *α*: deligas *γ*. 14. iis *α*: hiis *E*: his *F*. quibus recte *α δ E*: quibus rebus recte *γ ε*. 16. literarum . . . sis *α*: sis literatum praeceptorem *ε*: sis literarum praeceptorem *F*. 20. exercitationibus *α*: incrementis *ε*. 22. tum in *α ε*: tum precipue in *γ*. perniciosius *α*: periculosius *H*. 23. studiorum *α*: literarum *ε*. liberales *γ F*: literales *α ε*. 24. his *α*: iis *E*. 25. admiscenda *α*: intermiscenda *ε*. 26. fieri *α*: ferri *F*. 32. *α N*[3]: Ebrardon *E*. Catholicontem *H*. Brachilogum *add. ε*: Brachylogum *H*.

---

32. Brachilogum] Probably one of the numerous vocabularies (cf. Ep. 35. 86 n) rather than the legal compilation of that name.

percensere neque possum neque operaeprecium est, iis relinquito quos barbariem immenso labore discere iuuat. Initio non quam multa, sed quam bona percipias refert. Sed iam rationem accipe qua possis non solum rectius, sed etiam facilius discere. Hoc enim in homine artifice praestare solet artis ratio, vt tantundem operis quum rectius expeditiusque tum leuius etiam efficiat. Diem tanquam in operas partire, id quod et a Plinio Secundo et a Pio Pontifice Maximo, viris omnium memoria praestantissimis, factitatum legimus. Principio, quod caput est, praeceptorem interpretantem non attentus modo, sed et auidus auscultato. Non contentus impigre sequi disserentem, aliquoties praeuolare contende. Omnia illius dicta memoriae, praecipua etiam literis mandabis, fidelissimis vocum custodibus: quibus rursus ita confidas caue vt diues ille ridiculus apud Senecam, qui sic animum induxerat, vt se tenere crederet quicquid seruorum quisquam meminisset. Noli committere vt codices eruditos habeas, ipse ineruditus. Audita ne effluant, aut apud te aut cum aliis retracta. Nec his quidem contentus, aliquam temporis partem tacitae cogitationi tribuere memento, quam vnam diuus Aurelius tum ingenio tum memoriae in primis conducere scripsit. Conflictatio quoque et tanquam palestra ingeniorum neruos animi praecipue tum ostendit, tum excitat, tum adauget. Nec sciscitari si quid dubitas, nec castigari si quid errabis, sit pudor. Nocturnas lucubrationes atque intempestiua studia fugito; nam et ingenium extinguunt et valetudinem vehementer offendunt. Aurora Musis amica est, apta studiis. Pransus aut lude, aut deambula, aut hilarius confabulare. Quid quod inter ista quoque studiis locus esse potest? Cibi non quantum libidini, sed quantum valetudini satis est sumito. Sub coenam paulisper inambula, coenatus idem facito. Sub somnum exquisiti quippiam ac dignum memoria legito, de eo cogitantem sopor opprimat, id experrectus a teipso reposcas. Plinianum illud semper animo insideat tuo, omne perire tempus quod studio non impertias. Cogita iuuenta nihil esse fugacius, quae vbi semel auolarit, redit nunquam.

Sed iam hortator esse incipio, indicem pollicitus. Tu, suauissime Christiane, hanc formam, aut si quam poteris meliorem, sequere, ac bene vale. Lutetiae. [M. CCCC. XCIX.]

35. refert *α F*: referat *ε*. 40. omnium *α* : omni *E*. 42. contentus *β* : attentus *α*. 49. Nec *αδ*: Ne *γ* quidem *om. ε*. 51. tum memoriae *αδ* : cum memoriae *γ*. 52. quoque *add. ε* 58. hilaris *H*. 60. est *α* : sit *ε*. 63. insideat *α N* : insidat *ε* : insedeat *H*. 65. semel *add. γε* : *om. αδ*. 67. Christiane *ε* : N. *α*. 68. Lutetiae. M.CCCC.XCIX *add. H*.

---

46. Senecam] *Ep.* 3. 6. 5–8. 63. Plinianum] *Ep.* 3. 5. 16.

57. To Evangelist.

Farrago p. 252. ⟨Paris?⟩
F. p. 374: HN: Lond. ix. 9: LB. 23. 1497.

[The name of Evangelist does not occur elsewhere in Erasmus' correspondence, and is perhaps applied to some one with the name of John; possibly even to Christian, since Evangelist is plainly a companion in study. The letter is placed in E among a number of short notes belonging to the Paris period, and I have therefore inserted it here.]

ERASMVS EVANGELISTAE SVO S. D.

Verbvm illud, accensos, quod nos offendebat, apud Vegetium repperi, cuius haec sunt verba: Ad obsequia tamen iudicum vel tribunorum, necnon etiam principalium, deputabantur milites, qui vocabantur accensi, hoc est postea additi quam fuisset electio completa, quos supernumerarios vocant. Haec ille. Manifestum igitur est accensos ab accensendo dictos; hoc enim communicatum volui. Vale. M.CCCC.XCVII.

58. To Thomas Grey.

Farrago p. 254. Paris.
F. p. 375: HN: Lond. ix. 13: LB. 20. ⟨July⟩ 1497.

Besides Erasmus' relations with Augustine's Lübeck pupils (Ep. 54), in the early part of 1497 he was engaged in teaching two Englishmen, Thomas Grey and Robert Fisher (Ep. 62), who were living in the same house with him under the care of a Scotch guardian. After a time the guardian seems to have grown suspicious of Erasmus' feelings towards Grey (there is some resemblance in tone between the letters to Servatius, App. 3, and those to Grey) and requested him to leave. He complied, though in some distress, and betook himself to Augustine, whence he revenged himself by writing abusive letters about the Scotchman. Epp. 58–60 are evidently about the same date as Ep. 61.

The identity of Grey has not been determined. He was clearly of good family, but as he cannot be traced in the pedigrees of the house of Grey, the obscure allusion in ll. 3, 4 possibly indicates that he was a bastard. His friendship with Erasmus was not interrupted by the present disturbance but lasted throughout his life. He was perhaps in London in 1511 (Ep. 221 fin.). In 1516 he was living in Paris, having by that time married, and was in close friendship with Peter Viterius (Ep. 66). At the same time he seems to have had some connexion with Cambridge (LB. App. 263 and 280). In 1518 he visited Erasmus at Louvain and obtained from him an introduction to More, to help him in an attempt to recover some landed property in England, which was then in Colet's hands (LB. App. 311). In Oct. 1525 he was staying at Basle with Erasmus (Lond. xviii. 11; LB. 790). Lond. xxx. 16, LB. 576 is perhaps a note written at the conclusion of this visit. Erasmus' letter to the nuns of Denny, first printed in 1528, was written at Grey's request.

The guardian is variously described as 'semi-Scotus' (Ep. 61. 192) and 'Scotorum Scotissimus' (Siberch's edit. of *De Conscrib. Epist.* f°. 66). He was a man of

5. Manifestissimum *H*. 7. M.CCCC.XCVII N^2: M.D.XCVII *add. H*.

1. accensos] Liv. 8. 8. 8, and Varr. *Ling. Lat.* 5. 82, are the only authors quoted by the Thesaurus for this form of the word in the military sense. At Louvain it was the name for the bedell, whose duty it was to precede the Rector, when he walked abroad. Val. Andreas. *Fasti Acad. Lovan*, p. 29.

Vegetium] *De Re Mil.* 2. 19. It appears that Erasmus was using the edition printed at Utrecht, c. 1473; for the undated Cologne Vegetius (? 1474–80: Proctor 1126) and the editions of Rome (1487) and Bologna (1495) read *legio* for *electio*. The Utrecht edition reads however *accensici*.

fifty (l. 81) and held some official position in Paris as an agent of the English crown (Ep. 61. 175).

ERASMVS THOMAE GREIO S. D. SCRIPSIT IVVENIS.

Lampridem isthuc meae venissent literae, adolescens generosissime, quo vno ex vniuerso hominum genere nemo viuit mihi charior; nam si quominus iucundissimus appellari possis fata inuiderunt, at charitatem fortuna neque eripuit neque poterit eripere. Pridem, inquam, tibi scripsissem, quod et ego pro mea in te beneuolentia maxime cupiebam, et te pro mutuo in me amore maiorem in modum expectare sciebam; sed veritus sum ne vulnus acerbissimum, quod recens accepissem, adhuc crudum exagitarem: quod tantum aberat vt vllam omnino tractationem admitteret, vt nunc quoque leui admonitu recrudescere sentiam. En dolor iustissimus vberes mihi lachrymas excutit, iam cicatricem duxisse vulnus sperabam. Nulla est intolerabilior contumelia quam quae pro benefactis rependitur. Vtinam liceat tantum e Letheo haurire amne, vt totus ille senex cum suis iniuriis meis officiis animo effluat; cuius quidem memoria quotiens mentem subit, totiens non solum irascor verum multo magis admiror, tantum veneni, tantum inuidentiae, tantum perfidiae, tantum impietatis humano pectori insitum esse. Ita me deus amet, cum hominis animum sceleratissimum contemplor, videntur mihi poetae, homines alioquin in describendis hominum ingeniis tum acuti tum eloquentes, huiusmodi virus aut non vidisse aut dicendo assequi non potuisse. Quem enim lenonem tam perfidum, quem militem tam gloriosum, quem senem tam morosum, quod denique portentum tam inuidum, amarulentum, ingratum ausi sunt vnquam fingere, quam hic est senex fucatissimus, qui religiosulus etiam sibi videtur vitiisque suis splendida nomina fingit?

Vetabis me dolere. Ego, mi Thoma, rem pro sua atrocitate modestissime fero. At non possunt non dolere incommoda quae praeter expectationem accidunt. Quando ego vnquam pro meo candore, pro meis meritis, pro fide, pro amore pene fraterno, ab homine cano vt apparet, nobili vt iactat, religioso vt fingit, tam insignem contumeliam expectare potuissem? Summam ingratitudinem iudicabam officium officio non reponere. Legeram et hominum esse genus quos tutius esset offendisse quam officiis demeruisse. Non credebam, donec experientia fidem fecit, multo esse periculosius malis bene facere quam bonis male. Nam quum nebulo ingratissimus deuinctiorem sese mihi sentiret esse quam vt gratiam referre posset, a literis quas iamdiu misere vexauerat ocium sibi sumit, studiumque omne huc transfert vt suis nephariis machinamentis me perditum eat: quem postquam laboribus confici posse desperat

37. posset *F*: possit *E*.

(nam id iam frustra tentauerat), lingua Tartareo veneno imbuta conatur extinguere, et extinxit quantum quidem in ipso fuit. Quod viuo, quod etiam valeo, literis acceptum refero, quae me docuerunt nullis fortunae procellis cedere. Indigne fert homo sceleri natus se parum nocuisse. Parum est isti tanta rabie in me praesentem debacchatum esse, ab animo meo distraxisse me; et fugientem eminus veneno petit, atque mei odio in te, charissimam animae meae partem, saeuit. Saeuit, inquam, eo telo quo inter mortales vnus plurimum potest, maledicentia. O vipereum malum quouis aconito, quauis Cerberi spuma nocentius! Eiusmodine portentum solem purum aspicere? istiusmodi monstrum auras haurire, imo inficere vitales? tale dedecus communem sustinere terram? Nullum tam terrificum, tam pestilens, tam execrandum malum poetarum ingenia excogitare potuerunt quod monstrum istud non facile vincat. Quis enim Cerberus, quae Sphynx, quae Chimera, quae Tisiphone, quae larua cum isto malo conferri iure possit quod nobis Gotthia nuper euomuit? Quis scorpius, quae seps, quis basiliscus venenum habet praesentius? Venena fere non nisi irritata nocent. Leones bene meritis officium rependunt. Dracones officiis mansuescunt. Huic seni summa mea merita rabiem faciunt.

Habes animum virulentum. Iam vt solidum ostentum intelligas, si vultum truculentum, si totius corporis habitum paulo contemplere diligentius, nonne tibi videaris omnium scelerum quasi simulachrum quoddam intueri? Et hic laudanda est naturae prudentia, quae deformem animum digno corpori inclusit. Latent sub superciliorum hispida sylua oculi refugi, toruum semper tuentes. Frons saxea, nec in malis quidem vlla sanguinis verecundi nota; nares polypum spirant, setis siluescentibus occupatae. Buccae pendulae, labra liuida, vox erumpit non promitur, tanta est animi impotentia; latrare iures cum loquitur; ceruices intortae, crura curua. Nihil est denique quod natura non aliquo insigni stigmate notauerit. Sic sceleratos ac maleficos inurimus, sic canibus mordacibus nolam appendimus, sic bouem cornupetam feno alligato signamus. Mene huic turpissimo monstro meas literas communicasse, huius causa tantum aetatis, tantum ingenii, tantum operae triuisse? quae si perissent, minus essem miser. Nunc draconis dentes seuisse me video, qui in meam perniciem renascantur. Plus est quam perdere beneficium, amicum praestando hostem infestissimum parare; vbi enim tyrannus mea sit abusus opera, cui gratiam referre neque posset

45. et *om. N.* 66. nec *E*: ne *H.* 69. incurua *H.* 75. Nunc *F*: In *E.* *F*: saeuisse *E*

71. nolam] Cf. Avianus, *Fab.* 7. 8. 72. cornupetam] Vulg. Exod. 21. 29.

parem neque vellet vllam, nouum exitii genus homo ad maleficium tantum ingeniosus excogitauit, quo et me cui deuinctum esse non libet, et te pariter, cui turpiter iuueni puer quinquagenarius inuidet, funditus euerteret. Haeccine est illa, qua ad nauseam omnium gloriari solet, generositas? Hoc illud totiens iactati generis specimen? Hic scilicet est animus magnis natalibus dignus? Quis istum vel humano sanguine progenitum credat? Quis non Vergilianum illud illo dignum iudicet;

duris genuit te cautibus horrens
Caucasus Hircanaeque admorunt vbera tigres?

Et audet homo mortalium omnium impudentissimus se multa de te, plurima de me meritum praedicare, nosque vltro ingratitudinis accusare. Non tot meorum in se officiorum testibus, non suarum in me iniuriarum conscientia mouetur. Audet cum his factis inter homines viuere, modestius facturus, si Timonem illum imitatus ex vniuerso hominum coetu in remotissimos fluctus demigraret, ac belua cum beluis aetatem ageret.

Sed dolori quanquam iustissimo frenum stringamus. Tametsi in acerbissima contumelia me illud non mediocriter consolatur, quod haec adeo non sit impune ablaturus, vt iam praesentes mihi poenas pendere coeperit, daturus olim grauiores. Quas? inquis; nam ille quidem sibi plaudit. Esto. An non tibi abunde satis supplicii videtur esse, quod et stultissimus est et inuidentissimus, quod vtroque miserrimus? An grauius vllum supplicii genus excogitari possit inuidentia? quae ipsa sui carnifex est atque, vt poeta dixit, supplicium suum. Quare epigrammaticus ille et docte et facete inuidentissimo cuidam nebuloni, nostri vt arbitror senis simillimo, eam ipsam inuidentiam tanquam extremum malorum imprecatus:

Omnibus, inquit, inuideas, inuide, nemo tibi.

Equidem hominem nondum tam capitaliter odi vt tantum mali velim imprecari. Quanquam ille quidem dignissimus est cui aut hoc aut si quod est deterius eueniat. Nec dubito iamdudum euenisse, si vere Plautus dignis euenire digna scripsit. Cui enim ille non inuidet misere? qui quod tu diligentius in literis ageres, cuius virtuti debebat gratulari, adeo inuidit vt repente in morbum capitalem inciderit. Quid autem habet ille quod non misericordia potius quam inuidia sit dignum? si misericordiam meretur obstinata malicia. Iam alteras poenas accipe, quas nemo vnquam nocens effugit. Quas

92. *F*: iniuriarum testibus conscientia *E* 97. *H*: in tam acerbissima *E*. 110. est *add. H*. 113. inciderit *E LB*: incideret *Lond.* 115. mereretur *F*.

---

81. puer] Cf. *De Conscr. Epist.* LB. i. 463 B. 107. Omnibus] Cf. Mart. 1. 40. 2.
85. Vergilianum] *Aen.* 4. 366, 7. 111. Plautus] *Poen.* 5. 4. 100.

tu furias in illo tot scelerum conscio pectore saeuire reris? Quae illic stridere verbera, quas intentari faces, quos stimulos impingi?

> Poena autem vehemens et multo saeuior illis,
> Quas aut Ceditius grauis inuenit aut Rhadamantus.

Recte est et hoc ab aequissimo rerum autore comparatum, quod se iudice nemo nocens absoluitur. Hi sunt aeterni cruciatus, quos poetae apud inferos exerceri magno ingenio finxerunt. Quare si aegritudini vindicta mederi potest, iam omni dolore leuatus esse deberem. Verum ego vindictae genus tum honestius tum generosius puto iniuriam negligere. Nam nocentes vltro sua poena sequitur.

Quanquam si me molestiae sensu carere dicam, plane mentiar. Hoc tamen affirmo, me non mea magis contumelia, quae acerbior esse non potest, permoueri quam tuae conditionis miserescere. Mecum praeclare actum qui tandem e mediis venenis effugerim. Sed o me miserum, qui non totus euolarim, te dulcissima mei portione relicto! Tene, mi Thoma, isto animo tam ingenuo, isto ingenio tam pudico, tam mansueto, ista indole tam felici rabiosis beluis inseruire? Istancine mentem literis, virtuti, maximis rebus natam deliri senis inuidentia sepeliri? Optimus in pessimum incidisti, iuuenis ingeniosus in senem stupidum, candidus in inuidentissimum, humanissimus in spinosissimum, et iuxta vetus prouerbium, Auribus lupum tenes. O fata iniqua, o sydera inimica, o superos male propicios! Macte virtute adolescens! Quae saga, quae fascinatrix tuae praestanti nocuit indoli? An suas ipsa dotes tibi inuidisse natura credenda est? quae alioquin in te fingendo omnes suas opes effudisse videtur, ne quid in absoluto opere desyderaretur. Formoso corpori animum felicem inseuerat. Morum gratiam non inamabilem adiecerat. Genus, opes, ingenium contulerat. Breuiterque talem edidit quales antiquitus deorum filios solebant appellare. Et, o miserande iuuenis, qui genius malus, quod fatum te in istud barathrum coniecit? Itane praeclarum istum ingenii florem senex rancidus extinguet? Peribit illa fertilissimi soli spes? Interibit venae tam diuitis expectatio? O senilem inuidentiam, qua quid dici aut fingi potest monstrosius? Postquam ipsi, vt dignum illis fuit, in lustris aetatem exegere, tibi et adolescenti et ingenio feliciore et aetate aptiore, quod maturius te ad optimas literas contuleris, misere inuident. Inuident quod tibi feruidus sanguis circum praecordia saliat, cum ipsi nihil nisi plumbum in pectore gestent. Ac quem cessantem incitare debuerant, praecurrentem remorari moliuntur; ipsi cum sequi nequeant, praecedere conantur.

154. Ac *E*: Proin *H*.

---

119. Poena] Juv. 13. 196, 7. 137. Auribus] Ter. *Phorm.* 506.

Sed heu, quo me doloris abripuit impetus? Multis profecto modis iniurius in te sum, candidissime Thoma, cuius calamitatem, cum mitigare consolando debuerim, vltro etiam querelis meis exaspero. Iam haec dolori dederimus, caetera rationi tribuemus. Ego te, suauissime Thoma, te inquam vnum ex multis delegeram, in quo absolutum aliquod artis meae monumentum relinquerem, ad quod iam materiam quam maxime felicem mihi nactus videbar. Sed vtrum te mihi an me tibi fortuna inuidit? Me forte petiit, tibi certe plus nocuit. Certum est tamen mihi opus e manibus extortum, vel repugnante illa, qua licet persequi. Nam si quam adfert nostra disiunctio iacturam, eam scribendi frequentia facile sarciemus. Tu modo fac magno animo pergas, tibi instes, tibi te praeceptorem praestes.

Ad literas tuas venio, quae mihi tam voluptati fuere quam tu mihi charus et fuisti et es et futurus es. Placuerunt verba non torta, non affectata. Placuit sententiarum robur masculum, et ita placuit vt in dubium venerim, num ea tuo Marte confecisses an auxiliaribus armis adiutus. Quod te mei desyderium ferre grauiter scribis, nihil est, mi anime, quod te afflictes. Nam si pro tuo in me studio nostram vicem doles, sine causa doles. Ego enim non aliter sum affectus quam si nunc demum ab inferis emersissem; hoc vno miser, quod Pirithoum charissimum non vna licuerit educere. Quare si nobis mutuo amore respondes, gratulari tuo Erasmo debes qui vix tandem cathenam durissimam abruperit. Nec tua quidem causa cur tantopere te maceres video. Nam si illud te male habet, quod nostra sis doctrina priuatus, non incommode permutasti praeceptorem. Recepisti pro defesso integrum, pro parum diligenti diligentissimum, fortassis et doctiorem; nam amantiorem non credo. Qui si etiam qualiscunque contigisset, quantulum erat hoc damni quod mea migratione fecisti? Iam tum cum tecum essem, maligne me fruebaris et prope carebas. Quid ego te dignum dicere poteram, cum mihi asinus ad lyram assidue adesset? Denique si quid damni factum, id mutuis literis facile non compensabimus modo, verumetiam superabimus.

Tu modo ne tibi defueris caueto, nosque sic desyderes, ne de studiorum tuorum contentione quicquam remittas. Equidem memini te dicere solitum, simulatque ego vos reliquissem, te omnes ex animo literas deleturum. Cupio te, mi Thoma, vel vna ista in re vanum inueniri; neque tam religiosus videri velis, vt hic mea causa mentiri pudeat. Omni religione te soluo, et si quod erit piaculum admissum, in caput meum reuoco. Neglige iniuriam.

173. armis *E*: copiis *H*. 187. adesset *F*: esset *E*. 194. hic *add. H*.

---

181. praeceptorem] The new tutor was perhaps Peter Viterius. Cf. Ep. 66.

contemne senilem morositatem, me quoque si voles ex animo deleto, modo nihil praeter literas cogites. Nullius neque odium neque amor tantum apud te valeat vt a bene ceptis rebus desistere velis. Senis et linguam et animum ita oderis vt ferre velis, imitari nolis. Te tibi propone; quae tuo genere, quae tua indole, tua mente digna sint curato. Praeceptorem habes tam te dignum quam sene indignum; eum obserua. Cum Roberto ne pugnaris; hominem mihi amicum cupio. Senem si non oderis, modestiae et patientiae videberis meminisse; sin eiusmodi monstrum vnquam amare poteris, omnium mortalium leuissimus fueris. Nam si ex animo facies, stultissimus eris; sin adulatione, turpissimus assentator. Tam insanum est hostem complecti quam ingratum amicum negligere. Bene vale.

Parisiis. AN. M.CCCC.XCVII.

59. To a Friend.

Farrago p. 81. ⟨Paris?⟩
F. p. 244: HN: Lond. iv. 28: LB. 48. ⟨July 1497?⟩

[This resembles Ep. 58 in tone. It may have been addressed to Fisher, and sent at the same time.]

ERASMVS AMICO CVIDAM.

Per tuam humanitatem, N. iucundissime, obsecro vt mihi ignoscas, quod neque multa neque digna te tibi scripserim. Crede mihi, voluntas ardentissima erat, sed in luctu iocosa scribere perdifficile est. Nondum me collegi, nondum ad me redii, conor tamen Musis adiutricibus aliquid te dignum tibi dedicare. Verum ne me interim tantillum laboris tua causa defugisse putares, imperaui, vt potui, animo meo, ac Dionysiolam nostram sum imitatus; quae nonnunquam, vt scis, cum lachrymis canit ac saltat. Vbi in antiquum animum rediero, nihil a me frustra petes, quod quidem praestare queam. Te pro nostra necessitudine hortor, vt toto animo literis incumbas, nihil dubitans quin bonam partem sis assecuturus. Quas si amabis, me odisse non poteris. Hortor igitur te, non solum tua causa, verumetiam mea. Bene te valere cupio. Omnes tuae familiae recte valere precor. [M.CCCC.XCVIII.]

60. To John of Brussels.

Farrago p. 77. Paris.
F. p. 241: HN: Lond. iv. 22: LB. 16. ⟨July⟩ 1497.

[Probably written to announce the breach with his English pupils (Ep. 58). The significance of *antiquum.. animum*, and the reference to the Vicar identify this John of Brussels with the Canon of Ep. 155 and not with John Mauburn (Ep. 52). He was probably in dependence on the Bishop of Cambray and perhaps officially connected with the Vicar. Cf. Epp. 153-5.]

58. 199. rebus *om. H.* 204. cupio *F*: capio *E.* 59. 14. M.CCCC.XCVIII *add. H.*

ERASMVS D. IOANNI BRVXELLENSI S. D.

Ego vero quodnam ad te scribendi initium capiam prorsus haereo, nec quem incusem scio; quorundamne hominum, quos tu plus satis nosti, perfidiam, an Antoniae ineptam argutiam, an meam potius credulitatem? Sed tota hac de re mutire satius. Hoc vnum dicam, me pro meo officio summam inuidiam vndique contraxisse. Itaque ex illis aedibus Erasmus exulat; alii regnant, inuita quidem, vt suspicor, Antonia. Sed haec coram melius. Interim fac antiquum istum animum in nos obtineas. Omnes quibuscum isthic viximus, nominatim meis verbis salutabis diligenter; seorsum autem D. Vicario me etiam atque etiam commendabis. Bene vale, nosque mutuo dilige. Luteciae. Anno M. CCCC. XCVII.

61. For Henry Northoff to Christian.

Farrago p. 85. Paris.
F. p. 247: HN: Lond. iv. 35: LB. 32. ⟨August 1497.⟩

[The month-date is shown approximately in the second paragraph of the letter. The year-date is obtained thus: the quarrel with the Scotch guardian occurred before Erasmus went to England in the spring of 1499 (Ep. 88. 48): in 1496 Erasmus had not yet begun to take pupils (Ep. 48): in 1498 he did not return from Brussels till July at the earliest, and there is therefore hardly time for him to have taken up with the English pupils, and have left them before 1 August.]

HENRICVS CHRISTIANO FRATRI S.D. ERASMVS AVTOR EST EPISTOLAE.

Qvid hic agatur scire cupis, suauissime Christiane? Somniamus. Quidnam, inquis? Id quod amamus, literas, quibus nobis nihil est in vita dulcius, ac secundum eas Christianum, dilectam animae nostrae partem. An tu te a nobis abesse credis? Nihil minus.

Nulla dies sine te, nox mihi nulla fluit.

Soli sumus, Christianum cogitamus; cum amicis de te garrimus, et quidem perlibenter. Dormimus, te somniamus; nullum hic prandium, nulla coena sine te agitur. Conuiuaris nobiscum, studes nobiscum, dormis nobiscum. Quid quaeris? En, Christiane, frater hac vita non paulo mihi iucundior, quantum camporum, quantum montium, quantum vrbium, quantum fluminum me teque dirimit? At corpora distrahi possunt, animi diuelli nullo pacto possunt; ita vt somnus, qui coniunctos interdum consueuit disiungere, nos disiunctos copulet; siue hoc re ipsa fieri credendum est, vt corporibus somno inerti occupatis animi interim furtim tanquam e vinculis euolare

61. 3. in *add. F.*

60. 3. Antoniae] See Ep. 55.
7. antiquum .. animum] Cf. Ep. 153.
9. D. Vicario] Jacobus Anthonii of Middelburg (Ep. 153), who was Vicar General of the Bp. of Cambray.
61. 5. Nulla dies] Cf. Ov. *Tr.* 3. 3. 18.

gaudeant, immensoque spacio perniciter exacto suos amores inuisant: siue mens humana, quoniam ignea est miraeque agilitatis, simul atque omnia corporis organa somnolenti illi vapores occupauerint, illa interim ocii impatiens crassis illis nebulis obluctatur, et vel ipsa sibi fixas illic imagines renouat, vel ex diuersis vaporum discursibus diuersas sibi rerum facies depingit: siue, vt poetae narrant, rex quidam placidissimus ac deus humani generis amantissimus quem somnum vocant, vbi artus sensusque mortalium diutinis operis fatigatos aspersit succo Letheo, suique oblitos dulci quiete reficit, Morpheum quendam fingendarum formarum mirificum artificem in terras emittit, qui leui volatu nunc in huius nunc illius cubiculum illapsus notas vnicuique imagines repraesentat: siue ex vlmo illa ingenti huiusmodi visa, geminis portis ad nos euolant. Quod si non omnia mentiuntur poetae, cornea porta venisse non dubitem quod nuper mihi accidit somnium, longe omnium iucundissimum; quod me quidem ordine narrare non pigebit, modo tibi audire non sit molestum.

Calendis Augusti, qui quidem mihi dies omnium multo candidissimus effulsit, cum hilare, suauiter, prorsusque laute coenauissemus—Quinam et quot, rogabis? Tres animae, quibus nihil vnquam terra tulit sanctius candidiusque, Erasmus nunc plane noster, Augustinus communis quidem omnium amicus, tum tibi peculiariter deditus, ego tertius; tu non omnino aberas. Bellissimi prorsus homunculi, tum tempus aptum, locus lectus, apparatus non neglectus. Quoties ibi salutatus Christianus? quoties nominatus? quoties desyderatus? Num quem dextrae auris tinnitum sensisti, Christiane? Post mensas secundas prodeambulatum est, et quidem illic vbi se semel atque iterum tecum spatiatum narrabat Erasmus, cum mellitis sermonibus ebrii inter vineta reptantes oberraretis, tum cum te facundis illis suis hortatibus a sordidissimis curis auocaret totumque in literarum amorem raperet. Agnoscisne locum, Christiane? Ibi nos Erasmus literatis fabulis multo quidem lautius pauit quam coena. Adeo multa repetebat antiqua tanto orationis lepore, vt me quidem coelesti quadam voluptate afflauerit. Domum reuersi, in multam noctem de te sermonem traximus. Itum est vix demum dormitum, me quidem partim ex coena et potatiuncula largiore, partim ex deambulandi labore (nam pigritiam meam satis nosti) somnus altior oppressit. Ibi vero, quod ait Claudianus,

Omnia quae sensu voluuntur . . diurno,
Pectore sopito reddidit amica quies.

26. leni *H*. 27. siue *F*: sicut *E*.

28. vlmo] Cf. Verg. *Aen*. 6. 283. geminis portis] Cf. ibid. 893-5.
38. Bellissimi] Varro ap. Gell. 13. 11.
53. Claudianus] *vi Cons. Honor. Praef.* 1, 2.

Iam iisdem in vinetis deambulabam omne spacium remetiens, sed solus; omnia veris simillima. Subibat animum multa de te cogitatio; desyderabam veterem illam consuetudinem nostram. Veniebat in mentem tuus ille animus plusquam fraternus.

Iam sollicitus eram quid ageres, quid valeres, satin' saluae res; quod compluscullis mensibus nihil a te nunciaretur. Et ecce de improuiso fis obuius, tanquam ociose deambulans, vultu quidem nitido et cute bene curata. Iam hoc primum faustae tuae valetudinis omen accipio, mi Christiane. Ita te totum Morpheus ille effinxerat, vt ne tu quidem ipse tui tam sis similis quam imago illa. Ac me quidem conspecto familiarius tuo quodam more visus es subridere. Alterum id mihi est omen te recte valere. Deinde gestientes accurrimus vtrique, consalutamus. Ibi ego fusis prae gaudio lachrymis 'Tene' inquam 'teneo, mea voluptas, mi frater animo maxime desyderate meo? Quid fit? Quis te nobis vel deus vel casus obtulit? Vigilansne te video an imagine fallaci deludor?' Tum tu: 'Ego quidem, o animae dimidium meae, caetera perbelle valui; sed quod iucundissimo tuo conuictu carerem, plusquam dimidiatus mihi viuere videbar, meliore animae meae portione distracta.' At ego 'Neutiquam tibi concedam' inquam 'vt tu mei, quam ego tui desyderium tulerim, impatientius tuleris. Sed age doce, quidnam repente accidit quod tam immensum iter remensus Parrhisios repetere volueris? Nam vt plurimum a nobis desyderabaris, ita nihil minus quam tuum conspectum sperabamus.' 'Audies' inquiebas; 'neque enim me pudebit vt res habet fateri.

'Vbi ad illa Mercurialia mea negocia redissem, mirum est dictu quam mihi coeperim displicere, tibi inuidere, mihi irasci, quod sanctissimo Musarum contubernio relicto ad prophanas illas curas reuertissem. Mene sic desipuisse, vt vllum lucrum tanti habuerim, cui sanctissima studia posthaberem? Tum quidem mellita illa Erasmi oratio animo obuersabatur, qua me his ipsis in vineis tanquam in alium hominem transformabat, multa in huius quaestus sordes et incommoda disserens, cum bonas literas ita cum omni genere rerum conferebat, vt cum nullis omnino conferendas ostenderet: solas illas esse proprias hominis opes, neque dari a fortuna neque eripi posse; vsu augeri, non minui; meliores fieri, non deteri; non senescere cum forma et viribus corporis; non contingere ignauis, vt honores; non auocare hominem a virtute, sed instruere; eas solas tranquillare animum nostrum, semper parata esse praesidia: demum sine his ne homines quidem nos esse. Sed quid ego perstringo quae ille vix duabus horis perorauit? His ego inflammatus, Itane fiet, inquam? Henricus literarum tanto melioribus mercibus ditatur, et ego prophanis immersus negociis bene coepta turpiter relinquam?

Quid multa? Victus inuidia abrupi me, et omnibus relictis huc aduolaui, ne diutius essem a vestro contubernio alienus. Nunc tuae facilitatis erit transfugam in vestra castra recipere, posthac certum militem futurum.'

Tum ego nimio miratus opere 'Per Deum immortalem,' inquam 'quid narras? Itane inuidia tua te nobis restituit, imo te tibi? O faustam felicemque inuidiam! Verum si nunc te quam sis fortunatus doceam, credo tibiipsi incipies inuidere.' Hic tu, 'Quin tu igitur festinas istud exponere? Quid obticuisti?' At ego 'Vix tandem,' inquam 'o mi Christiane; curae leues loquuntur, ingentes stupent. Quicquid est in coelo syderum, quicquid deorum, omnia me, tuum Henricum, benigno vultu respiciunt. Prorsus deorum vitam adepti sumus, si modo bono hoc perpetuo liceat frui.' Ibi tu magis accensus audiendi cupiditate, 'Gratulor, ita me Musae ament, frater. Verum, vt vere tibi possim gratulari, quaeso rem paucis expedias.' Atque ego 'Summum' inquam 'bonum, si quod est in hac vita summum bonum, superum numine mihi contingit; quod ne optare quidem vnquam sum ausus. Iam diuinas, opinor, quid ego sim assequutus. Quid enim vel magis ex voto vel ex vsu potuit obtingere quam praeceptor tum eruditus tum amicus? Habeo omnium tum eruditissimum tum amicissimum; Erasmum, inquam, illum diu misere petitum: deinde habeo possideoque solus, potior proprio, fruor assidue, totus toto noctes diesque. Quid quaeris? Heliconem ipsum intra cubiculi mei parietes teneo. Quid est in Musarum choro viuere, si hoc non est? Omnia apud nos tum seria tum ludicra, ocia negocia literis condiuntur. Inter prandendum de literis garritur, coenae literariis condimentis lautae sunt. Inter deambulandum de literis nugamur, ne leuiores quidem lusus nostri a literis sunt alieni; de literis confabulantes somnus opprimit; dormientium literata sunt somnia, experrecti a literis diem auspicamur. Ludere mihi videor, non studere, et tamen nunc demum studere me sentio.

'Verum ne solitudinem nostram contemnas, multi cotidie nobiscum pransitant ac coenitant, quanquam ipsi satis multi sumus qui Gratiarum numerum repraesentemus; verum ita libet quotidie adhibere compotores varios. Quos, inquies? Ne tu istos cogites, qui calices exiccant; veteres illos amicos nostros nosti commodissimos, qui sumptum non adferunt, voluptatem adducunt. De probatis autoribus loquor. Conuiuium inituri, quem, inquimus, potissimum ad conuiuium vocabimus? Quid si adhibeatur Macrobius? Adhibeatur; sed bellaria sua, non somnium adferat. Aut certe vocetur

110. me *om.* *F*. 115. *F*: numen *E*. contigit *H*. 138. vocabimus *EN*[2]: inuocabimus *N*[1 3]. 139. *F*: somnum *E*.

Aulus Gellius, Macrobio lautior hospes, qui multam etiam in noctem nos suis candidissimis illis Noctibus detineat. Quid si Apuleium citemus, philosophum quidem illum sed fronte neutiquam tetrica? Si poetas malumus, veniat Catullus aut Martialis; aut si recentiores iuuat audire, vocetur Campanus, homo lepori iocisque natus. Accumbat Politianus, politissimi vir ingenii. Tetricos illos in compotationem non adhibemus sed in colloquium. An quicquam tu credis vel conuiuiis nostris esse lautius vel conuiuis commodius? Nam alios quidem conuiuas non sumptu solum nostro verum etiam sollicitudine necesse est accipere. Hi coenam ex tristi hilarem, ex tenui opiperam, ex parum condita conditissimam efficiunt. Et tantum abest vt nostro damno veniant, vt sumptibus aliquid etiam detrahant, lauticiis addant. Adde commoditatem atque vrbanitatem. Vocati non grauantur, iussi venire praesto sunt, inuocati sese non ingerunt, neminem mordent, nemini obtrectant, iniussi tacent, iussi loquuntur, vt volumus, quae volumus, quoad volumus, quantum volumus. Nihil eorum quae liberius inter vina solent effutiri, sub dium rapiunt; suos animos candide communicant, nostra arcana summa cum fide continent. Quum loquuntur, nihil barbarum, nihil insulsum, nihil ineruditum efferunt. Aliquid narrant, aut quod antiquitate delectet, aut quod nouitate placeat, aut elegantia sit politum, aut vtilitate commendetur. Haec tanta bona quum mihi ne speranti quidem contigerint, quid? num tibi videor satis fortunatus?'

Hic tu 'Videris' inquiebas 'omnino vel ipsa fortuna fortunatior, Henrice. Verum quis tam propicius deus, frater, te tanto beauit hospite?' 'Longa est' inquam 'O Christiane, iniuria, longae ambages. Vereor autem vt hic solidus ad narrandum dies suppetat, sed tamen accingar rem in pauca conferre. Nostine senium quoddam nomine N.?' Tu vero vocabuli inusitata barbarie offensus, quum exclamasses cuius daemonis id nomen esset, 'Desine,' inquam 'vox haec tibi parum barbara videatur, si hominis barbariem omni barbarie barbarioris vel ex parte cognosceres. Hic cum vniuersam aetatem suam omni scelerum genere strennue exercuisset, ita vt iam nullum neque latronem neque impostorem metueret;—quibus artibus ad id magistratus ascenderat, vt Parisiis regis sui nomine proditoris partibus fungeretur, quod huic muneri nemo sit admodum idoneus qui

156. *F*: effuturi *E*: effutire *E corrig.* 167. *F corrig.*: dies non suppetat *E*. 176. muneri *E*: numero *N*.

144. Campanus] (1427–15 July 1477). John Antony, a Campanian peasant, who for his ready wit was made court poet to Pius II and rose to be Bp. of Cotrone, 1462, and of Teramo, 1463. His life is prefixed to his works (Rome, 1495), and his letters have been edited by J. Burchard Mencke (Leipzig, 1707). See Creighton, ii. pp. 496, 7, Voigt, and NBG.

non idem proditor sit maximus;—et quanquam nullius facinoris ille rudis esset, hanc tamen laudem sibi proprie vindicabat, vt huius appellationis antonomasiam quandam sibi deberi putaret.' Tum tu subhaesitans 'Atqui' inquiebas 'portentum istud nescio an viderim.' 'Fortunatus' inquam 'tu, Christiane, si non visurus es. Nam ego quamuis furiam quam hoc ostentum malim aspicere. Vt autem paucissimis tibi hominis effigiem repraesentem; quicquid vnquam tetrum, horridum, monstrosum, distortum, foedum, in omnium hominum corporibus vidisse meministi, in vnum simulachrum compinge, et habes ipsius senis ipsissimam imaginem. Neque enim aliquid habet monstri, sed totus ex meris monstris constat; vt sicut in Pandoram illam poeticam omnium deorum omnia munera collata fuisse ferunt, ita in hunc omnium monstrorum monstra conflata compareant. Quem si aspiceres, neque hominem, neque pecudem, sed ipsam Erinnym esse diceres. Et ne te longius traham, is est Semiscotus Erasmi nostri carnifex. Huic cum in mentem venisset vexare literas, longum narratu fuerit, quibus artibus homo fucatissimus simplicem et candidum pellexerit.'

Tum tu me veniam praefatus, interpellans 'At quinam' inquiebas 'stipiti isti veniebat in mentem vt de literis cogitaret? Quid enim homini, qui non modo consenuisset, verumetiam in omni vitiorum coeno consenuisset, praeterea plumbeis praecordiis, mente iam furiata, cum literis?' 'Id prorsus' inquam 'quod asino cum lyra, graculo cum fidibus, boui cum palaestra, camelo cum histrionica, aut paulo etiam minus. Nam procliuius ego puto vel e sue philosophum facere quam ex illo literatum hominem, qui ne figuram quidem hominis habet, mentem vero furiarum. Sed stultum est rogare quid homini furioso in mentem venerit. Si quid sensit, nihil aliud illi in mentem venisse puto, nisi vt literas diuexaret, et literatis hominibus, quorum ocio monstrum inuidentissimum inuidebat, negocium facesseret.' 'O miseras' inquiebas 'literas nostras, vbi a talibus prodigiis vel nominari coeperint.' 'Hoc tum' inquam 'demum sentires, Christiane, si asinum illum ad lyram conspexisses. Sedebat homo canus, rugosus, saliua in hirtam barbam defluente, per supercilia syluosa doctorem oculis illis beluinis aspiciens, capite tremulo, labris liuentibus, dentibus rubiginosis; ex spurcissimis illis faucibus tartareum virus efflabat. Et quo magis mireris, in animo sibi esse dicebat sacris initiari. Nonne tibi fabula videtur agi, qua vulgo cacodaemonem inducunt qui in morbo monachum se fieri velle fingit? Et Erasmo quidem nostro canis suis ac lachrymis, quas meretricum more in promptu habet,

177. maximus, quanquam *H*. 187. vt *om*. *F*. 205. *ELB*: diuexarit *Lond*.

209. Sedebat] Cf. *De Conscrib. Epist.* (LB. i. 463 B) in *exprobratio*.

214. fabula] The earliest date given by Murray for the English rhyme on this subject is 1710. Bailey, *Dict. Brit.*, quotes also a late Latin couplet.

fidem fecit, et quidem facile; nimirum homini simplicissimo, et qui ne esse quidem huiusmodi in orbe portenta potuerit suspicari. Docuit hominem aliquot menses, ignarus se colubrum sinu fouere. At non possunt perpetuo latere venena. Eruperunt tandem illae furiae quas ille pectore claudebat. Erasmus tum demum intelligens se tantum officiorum ingratissimo nebuloni collocasse, repente hominem cum sua mente reliquit. Ego qui multum diuque illius consuetudinem ambieram, visus potissimum dignus ad quem sese reciperet. Miser ille tantum suae pecuniae confidit, vt nihil minus metuat quam ne Erasmum reuocare nequeat. Reliqua familia quanta est, senis morosissimi caput diris deuouet, lachrymis reposcunt Erasmum. Sollicitat Robertus, vir pecuniosissimus, promissis. Thomas, adolescens generosissimus, blanditiis oppugnat. Pater materque familias reuocant, ancillulae domesticae puerique pro se quisque vt remigret orant; adeo tum maximos tum minimos mirabili quadam morum suauitate sibi deuinxerat. Iam silicernium facti poenitet, sed pudet hominem fortem et constantem repente a sua rabie resipiscere. Furit, et viuit non suae modo familiae, non solum vniuerso mortalium generi, sed sibi quoque ipsi inuisus. Erasmus his rebus omnibus non magis permouetur quam si dura silex aut stet Marpesia cautes; nostrae familiae sese adscripsit.'

Hic tu hominis prodigiosam ingratitudinem admiratus, 'O miserum' inquiebas 'Erasmum, qui in illam furiam inciderit, et o pestilentem illum senem, in extremas Indiae solitudines deportandum!' 'At imo,' inquam 'Christiane, ego hominis furori maximas habeo gratias, qui nisi Erasmum extrusisset, ego beatus non essem. Et ille se hoc modo consolari solet, quod propicio etiam Deo in illud daemonium se dicat incidisse, vt esset a quo patientiam disceret, quemadmodum Xantippe olim Socratem exercuisse dicitur. Ita nostrum vtrique feliciter euenit haec comoedia. Quare te decet, Christiane, fratri tuo plaudere.' Tum tu 'Ego vero' inquiebas 'tantam animo gratulationem concipio, quantam exprimere omnino nequeam. Quod si par esset affectui dicendi facultas, gratularer tibi, o frater, oratione tam magnifica, tam copiosa, vt Cicero ipse nunquam sit vsus neque copiosiore neque magnificentiore. Sed balbutiem meam nosti. Quin hinc recta domum tendimus, Erasmum vt salutemus?' 'Recte mones,' inquam 'equidem nihil prius faciundum censeo.'

Hic dum ego tibi laeuum latus claudere conor, tuque vicissim mihi sinistrum praehensitas, in hoc mutuo vrbanitatis certamine somno solutus, Christianum meum perdidi. Erasmus, qui mecum communi

234. solum *add. F.* 235. *E*: Erasmus qui his *scripsit LB. in addendis.* 241. maximam . . gratiam *H.*

236. quam si] Verg. *Aen.* 6. 471.

in lecto cubabat, vbi me commotiorem sensit, quid habeam rogat. Narro rem ordine. Ille accito puero literis mandat, vt plane intelligeres ne somnia quidem nostra tibi celanda esse. Bene vale. Parisiis. Anno [M.CCCC.XCVIII.]

62. To Robert Fisher.

Farrago p. 252. — Paris.
F. p. 374: HN: Lond. ix. 10: LB. 38. — ⟨August 1497?⟩

[The concluding lines perhaps refer to an illness of the mind rather than the body. I therefore place the letter not long after the rupture mentioned in Ep. 58.

Robert Fisher was a kinsman of John Fisher, Bishop of Rochester, and was both lawyer and churchman. After staying a while in Paris he went to Italy in the spring of 1498 (Ep. 72), and obtained there the degree of LL.D. before 1502, when he was 'Doctor Fysher, the kyng's solicitor at Rome' (Brewer, iv. 5465). On 10 May 1507 he supplicated for incorporation at Oxford as 'doctor transmarinus.' He received from the King the living of Chedzoy near Bridgwater on 18 Dec. 1508; and a canonry at Windsor, which he vacated by death before 17 Feb. 1511, when his successor, Wolsey, was appointed (Brewer, i. 1506). Erasmus' *De Conscrib. Epist.* (Ep. 71) was written for him, and also perhaps the Paraphrase on Valla's *Elegantiae* (p. 108). In each connexion Erasmus writes of him in later life with little regard.]

ERASMVS SVO ROBERTO PISCATORI.

Vide quam sit auidum et querulum foeminarum genus. Nudiustertius puer meus ab hospite nostra veteri plurimum rettulit querelarum. De nostrum vtroque nescio quid maritus murmurabat. Mater, ne Normana plane non esset, querebatur se pro laboribus quos mea causa cepisset, nihil gratiae recepisse. Filia te permaligne soluisse aiebat, et pristinae tuae consuetudinis oblitum fuisse. Ego decuplo beneficium emo; redimo enim cumulatissima mercede officium, et nihilominus beneficium debeo. Hos mulierum mores cum mecum reputo, tum gaudeo me in hoc vitae genus incidisse: si casu, feliciter; sin iudicio, sapienter.

Habes ieiunam epistolam, argumentum mihi ieiuna illa mulier ministrauit. Tu si bona valetudine fueris, gaudemus: nos optamus quidem, imo iam speramus; coepit enim morbus paulatim remitti. Lutetiae. [MCCCCXCVIII.]

63. To Thomas Grey.

Farrago p. 253. — Paris.
F. p. 374: HN: Lond. ix. 12: LB. 21. — ⟨August⟩ 1497.

[After the rupture. I place it after Epp. 58–62, because Erasmus is less dejected.]

ERASMVS THOMAE SVO S. D.

Tametsi essem occupatior, suauissime Thoma, tamen vt intelligeres, quoties ad te scribendum erit, nullam prorsus excusationem me mihi

61. 258. literis rem ordine mandat *H*. 62. 4. ne *F*: nē *E*. 14. Lutetiae MCCCCXCVIII *N*[2]: Lutetiae M.D.XCVIII *add. H*.

permissurum esse, vel interpellantibus negociis tecum per literas loqui libuit. Caue posthac a me expectes, vt in singulis epistolis vel meam in te beneuolentiam testificer, vel ingenium tuum praedicem. Semel hoc tibi persuasum velim, tuo isto in me animo tam propenso, tam candido, tam modesto, tam ardenti, tam amico non esse mihi neque charius quicquam neque iucundius; meque plane sic affectum esse, vt tam dulce bonum nolim vel cum vniuersis Arabum opibus commutare. Porro de meo vicissim in te amore hoc perinde vt Apollinis oraculum accipias velim, dum tu et virtutem et bonas literas (id quod facis) amplecti perges, nulla consuetudinis intermissio, nullus casus hunc in te animum mutabit. Solidus enim amor a virtute profectus tam finem nescit quam virtus ipsa. Etenim quos cupiditas amicos facit, necesse est vt idem amoris lucrique sit finis. Quos vero voluptas ad amandum allicit, ibi finem amandi faciunt, vbi satietas subierit. Qui denique puerili impetu animorum sese beneuolentia prosequuntur, pari leuitate ab amicitia desciscunt qua accesserant. Nostra necessitudo longe melioribus initiis profecta non paulo solidioribus columnis innititur, quippe quos non commodi ratio, non voluptas, non iuuenilis affectus, sed honestus literarum et communium studiorum amor copulauit. Est enim inter bonos studiososque viros vel publica quaedam sed constantissima necessitudo, e similium rerum admiratione conflata. Et quoniam virtutis studium nec satietatem nouit nec casibus fortuitis subiacet, non potest bonorum beneuolentia non esse perpetua.

Hoc igitur amoris genere cum simus iuncti, vereri non debes ne quid in nostram amicitiam incidat, qualia vulgaribus amicis multa passim euenire videmus. Quanto tu innocentiae et literarum eris amantior, tanto mihi charior es futurus. Equidem abunde magnum amoris in te mei fructum tulisse videbor, si praeclaram virtutis indolem, quam in te primus animaduerti, mea opera ad frugem peruenisse videro. Ad quod vt manibus pedibusque enitaris, te, mi Thoma, etiam atque etiam hortor. Id facies, si optimos quosque autores tibi legendos propones, lasciuos et obscoenos non secus ac pestem quandam fugeris, praesertim ista adhuc aetate, quae sua sponte lubrica, non tam ad recta capienda propensa quam ad nequitiam procliuis est. Quorsum autem attinet istos cum morum detrimento legere, cum neutiquam desint qui doctrina non paulo plus prosint, obscoenitate nihil noceant? In quorum numero Vergilium in primis leges, Lucanum, Ciceronem, Lactantium, Hieronymum, Salustium, Titum Liuium.

7. non *F*: nihil *E*. 12. *F*: consuetudine intermissa *E*. 21. iuuenilis *add.* *F*. literarum et *F*: literarumque *E*. 22. communium studiorum *H*: communis quidam *E*. 25. satietatem *E* N^{2}: sanitatem $N^{1\,3}$.

Inuitus finem facio, ita mihi videor dum haec scribo iucunde tecum fabulari. Et vide, quaeso, quantulum id sit quod de nostra familiaritate corporum disiunctio detraxit. Animo te video, literis colloquor, fortasse etiam iucundius quam lingua. Quare gaude ac vale.

Ne literarum nouum colorem diutius mireris, amantium sanguine scriptas esse noueris. Atramenti penuria mori succo scripsimus.

Parisiis. Anno M. CCCC. XCVII.

64. To Thomas Grey.

Farrago p. 169. Paris.
F. p. 311 : HN : Lond. vi. 39 : LB. 85. ⟨August 1497.⟩

[Evidently written in the interchange of letters after the rupture; and subsequent to Ep. 63 in which the *consuetudo* is still unbroken. The comparison of Epimenides and the Scotists is found in the *Colloquiorum Formulae*, and was plainly suggested to Augustine by this letter, cf. Ep. 130. 92 n.

Erasmus' attendance at these lectures, which he so greatly derides, probably shows that he was discharging some formality required for the degree of Bachelor in Theology, which he must have obtained about this time, as the first step towards the Doctor's degree for the sake of which he had come to Paris, Ep. 48. The course was evidently completed before 1498 (Ep. 75. 14; see also Epp. 92. 7 and 129. 57) and probably at this time.]

ERASMVS ROTERODAMVS GENEROSO IVVENI THOMAE GREIO SVO.

SCRIPSIT IVVENIS.

Salve, candidissime Thoma. Quod pristinam scribendi consuetudinem dies iam aliquot intermisi, nihil est quod metuas. Vt vere

Res est solliciti plena timoris amor.

In amore nihil refrixi. Quid igitur? inquies. Scribere dedidici. Quid accidit, quid factum est, vt Erasmus calamum amiserit? Rem oppido quam prodigiosam audies, sed veram. Ego ille vetus theologus nuper Scotista esse coepi; quam rem vt superi bene vertant, tu quoque debes apprecari, si mihi faues. Conterranei tui somniis (nam Scotum, vt olim fuit Homerus, a diuersis regionibus certatim adoptatum Angli potissimum sibi vindicant) adeo sumus immersi, vt vix ad Stentoris vocem videamur experrecturi. Itane, inquies, dormiens ista scribis? σίγα βέβηλε, tu somnum theologicum haudquaquam sapis. Nos dormientes non modo scribimus, verum et scortamur et inebriamur et συκοφαντοῦμεν. Multa fieri re ipsa comperio, quae inexpertis nulla ratione persuaderi queant. Ego olim Epimenidis somnum plusquam fabulam esse putaui; nunc nihil miror, quippe similem expertus. Hic tu, sat scio, dicturus

64. Tit. GENEROSO IVVENI *om. H.* SCRIPSIT IVVENIS *add. F.* 13. Multi ... scribunt ... scortantur ... inebriantur ... συκοφαντοῦσιν *F.* 17. simile *F.*

64. 3. Res] Ovid. *Her.* 1. 12.

es, 'Quas, malum, mihi fabulas narras?' Quanquam prophanus es et a sacris theologiae adytis procul arcendus, tamen vide quantum te amem, cui rem tam arcanam aperiam.

Olim Epimenides quispiam fuit, is qui scripsit Cretenses omnes mendaces, ipse Cretensis, neque quicquam tamen interim mentiens. Nec satis erat ad multam vsque senectutem vixisse, quin et extincti pellis post multum tempus reperta est, literarum formulis notata. Eam quidam affirmant et hodiernis temporibus adseruari Luteciae in sacrosancto theologiae Scotisticae templo Sorbona, nec in minori haberi precio quam olim fuerit apud Cretenses diphthera aut apud Romanos libri Sibyllini: siquidem ab hac oracula petere dicuntur, sicubi destituuntur syllogismis. Nec fas obtueri, nisi qui quindecim annos totos M. N. titulum gesserit. Si quis alius ausit oculos prophanos intendere, continuo fit talpa caecior. Quod narro non esse naenias, vel antiquissimum Graecorum prouerbium arguit, τὸ ἐπιμενίδιον δέρμα, quo rem abstrusam neque vulgo proferendam significabant. Quin et libros aedidit theologicos; nam theologiae professione potissimum fuit insignis, etiamsi vates idem habitus est et poeta. In his eiusmodi syllogismorum nodos nexuit, vt nec ipse vnquam quiuerit dissoluere; ea mysteria congessit, quae nunquam ipse fuerit intellecturus, nisi vates fuisset.

Is fertur aliquando prodeambulandi gratia vrbem egressus, quod domi nihil non displiceret. Tandem specum quendam longissimo recessu subiit, siue frigus captans, iam aestu laborans, siue quietem quaerens, labore fatigatus; siue quod qui a via aberrasset (nam aberrant et theologi) metueret ne nox in agris deprehensum feris obiiceret; siue quod vero proximum est, locum captans ad cogitandum idoneum. Illic vngues arrodenti multaque comminiscenti de instantibus, de quidditatibus, de formalitatibus, somnus obrepsit. Non crediturus es, scio, si dixero non fuisse experrectum ante vesperam postridianam, cum diutius dormiant etiam temulenti. Imo somnus ille theologicus productus est, vt constanter ferunt autores, ad annum vsque quadragesimumseptimum; et hoc negant vacare mysterio, quod nec citius nec serius dormire desierit. O hominem mortuum, inquies. Imo mihi praeclare videtur actum

42. qui a *E* : quia *H*.

---

26. Sorbona] A college founded c. 1257 by Robert de Sorbon, chaplain to St. Louis, to encourage the study of theology by secular persons. The prominence which it enjoyed in XVI^{c} and XVII^{c} as the centre of the Theological Faculty was now just beginning; consequent on Louis XI's destruction of the international character of Paris University, coupled with the nationalization of the Church throughout Europe. Though Erasmus represents it as the home of Scotist theology, it was not opposed to progress; for it was a Prior of the Sorbonne, John Heynlin, who introduced printing into Paris in 1469. See Rashdall, *Universities*, i. 489 and 553, and A. Franklin, *La Sorbonne*.

30. M. N.] Magister Noster.

cum Epimenide, qui vel sero ad sese redierit. At plerique nostri temporis theologi nunquam expergiscuntur, et cum mandragorae indormiant, maxime vigilare sibi videntur. Sed ad Epimenidem expergiscentem reuertamur.

Expergiscens igitur, vbi somno conniuentes oculos confricuisset, nondum sibi satis fidens vigilaretne an somniaret, speluncam egressus est. Ibi cum cerneret totam circumiacentis regionis faciem immutatam, videlicet tanto spatio annorum fluminum alueis alio translatis, syluis alibi recisis, alibi enatis, campis in colles tumefactis, collibus in plana demissis, cum et ipsum specus aditum muscus obsidens ac vepreta mutassent, coepit homo de seipso quoque dubitare. Adit vrbem, et hic noua omnia; non agnoscit moenia, non vias, non monetam, non homines ipsos; alius cultus, alii ritus, alius sermo. Tanta est rerum humanarum volubilitas. Vt quisque erat obuius, compellat: 'Heus tu, non tibi videor Epimenides?' Ille se rideri putans, 'ἐς κόρακας' inquit 'hospitem quaere.' Ita ridiculus menses aliquot obambulat, donec in compotores aliquot incideret iam admodum senes, ab his vtcunque est agnitus.

Sed age, mi Thoma, quid tu Epimenidem tot annos somniasse reris? quid aliud quam has subtilissimas subtilitates quibus nunc se iactitant Scotidae? nam Epimenidem in Scoto renatum vel deierare non dubitem. Quid si videres Erasmum inter sacros illos Scotistas κεχηνότα sedentem, e sublimi solio praelegente Gryllardo? si cerneres frontem contractam, oculos stupentes, vultum sollicitum? Alterum esse diceres. Negant huius disciplinae mysteria percipi posse ab eo cui quicquam omnino commercii sit cum Musis aut cum Gratiis. Dediscendum est, si quid bonarum literarum attigeris; reuomendum, si quid hauseris ex Helicone. Adnitor pro virili, ne quid Latine dicam, ne quid venuste aut salse: et videtur res procedere; spes est fore vt Erasmum agnoscant aliquando.

Quorsum autem haec? inquies. Ne quid posthac expectes ab Erasmo quod pristina studia moresue sapiat, memor inter quos verser, inter quos cotidie sedeam; tu tibi alium congerronem quaere. Verum ne quid erres, mellitissime Grei, nolim haec interpreteris in ipsam dicta theologiam, quam, vt scis, vnice semper colui; sed in nostrae tempestatis theologastros quosdam iocari libuit, quorum cerebellis nihil putidius, lingua nihil barbarius,

---

75. Gryllardo] Evidently a wilful corruption of some name like Guillard, by composition with Gryllus; but Guillard does not appear in the 'Catalogus provisorum, sociorum et hospitum,' published by Franklin, *Sorbonne*. Cf. Listrius' note on Ep. 222. 36: Gryllus Graecus veneficiis Circes versus in suem disputat cum Vlysse, asserens brutorum animantium conditionem feliciorem esse humana; also Gryllo stultior, in the *De Copia*, LB. i. 35 F; and a letter of Cornelius Gerard ⟨1499?⟩, in Molhuysen's *Corn. Aurelius*, p. 30.

ingenio nihil stupidius, doctrina nihil spinosius, moribus nihil asperius, vita nihil fucatius, oratione nihil virulentius, pectore nihil nigrius. Bene vale. Luteciae. An. [M.CCCC.XCIX].

65. To a Friend.

Farrago p. 81. ⟨Paris?⟩
F. p. 244: HN: Lond. iv. 29: LB. 49. ⟨August 1497?⟩

[Possibly sent to Fisher at the same time as Ep. 64 to Grey.]

ERASMVS CVIDAM.

Qvod pristinam meam scribendi consuetudinem intermissam miraris, nihil est quod suspiceris mali; neque enim, quod semper fui, tui amantissimus esse desii. Bene vale.

66. To { Thomas Grey? / Peter Viterius }

Augustini Dathi . . . Epistolae, etc., f°. 39. ⟨Paris?⟩
LB. i. 519. ⟨1497?⟩

[The letter that follows has a curious history. It was printed first, in the form in which it stands here, in *Augustini Dathi Senensis . . . Epistolae; Praeterea Herasmi Roterdami Ratio Studii ac legendi interpretandique auctores iuuenibus apprime vtilis*, Paris, Geo. Biermantius Brugensis expensis Iohannis Granion, in praelo Caesareo, 20 Oct. 1511, as the preface to the latter article (α^1); and this was reprinted by Schürer at Strasburg (cf. Ep. 175) in July 1512 (α^2). On 15 July 1512 however Erasmus' *De Copia* issued from Badius' press at Paris, containing also the *De Ratione Studii* practically unaltered except that the name of Peter Viterius takes the place of Thale's, and that 'mi Leucophaee' has become 'mi Petre' (β). This version was reprinted by Schürer in August 1513 (γ) and August 1514 (δ), the title-page of the later edition being inscribed *De ratione studii . . . ex recognitione autoris dum mense Augusto Argentinae degeret, MDXIIII.*

The explanation seems to be that this treatise was originally composed for Thomas Grey, that it was among the papers which passed into the hands of Thale at Ferrara (cf. Ep. 30. 16 n.); and that Thale surreptitiously published it, as though it were written to himself, but had not sufficient Greek to detect the significance of 'Leucophaee.' When Erasmus discovered the fraud, he at once republished it with a preface to Peter Viterius, a close friend of Grey; and on passing through Strasburg in 1514, he arranged for a new edition of the authorized version with its guarantee displayed on the title-page.

It follows then that this treatise was written before Erasmus' return from Italy. If the date and place assigned by α are to be retained the letter must be attributed to 1506, the only year before the Italian journey in which Erasmus was in England on March 15. There is no evidence to show whether Erasmus was then in communication with Grey or not, but the fact that both *Luc. Ind.* and i. describe the *De Ratione Studii* as written for Peter Viterius, 'quod is ingenuos aliquot bonaeque spei adulescentulos erudiendos haberet' (i. p. 9. 6–9), suggests that Viterius may have succeeded Erasmus as tutor to Grey (Ep. 58, introd.), and that the treatise was written in Paris. In this case the date and place, which are removed in β, must have been added by Thale to impart an air of reality. It may be noted that Ep. 56 also treats 'de ratione studii.'

Peter Viterius (? Vitré) was a Frenchman of humble origin, who both now and in 1516–8 was in close relation to Thomas Grey. Before 1516 he was teaching in Calais; but for some reason he was ejected, and at Erasmus' suggestion returned

to Paris. There he taught first in the Lombard College and afterwards in the College of Navarre, to which he was still attached in 1535 or 1536 (Breslau MS. Cod. Rhed. 254. 159). He is perhaps the Norman schoolmaster of whom Erasmus speaks so contemptuously in Lond. xx. 94, LB. 991. See also Lond. i. 22: LB. 199, App. 71 and 95.]

ERASMVS ROTERDAMVS [GVILIELMO THALEIO] SVO S. D.

NAE tu istud, mi [Thaleie] suauissime, et acute preuidisti et grauiter vereque iudicas, plurimum referre qua ratione quoque ordine quid agas; idque maximum habere momentum, cum caeteris in rebus omnibus, tum praecipue in bonarum studiis litterarum. An non videmus ingentia pondera minimo negotio tolli arte, quae nullis alioqui viribus moueri poterant? Quemadmodum et in bello non perinde refert quantis copiis quantoque impetu, vt quam instructo exercitu quantoque ordine pugnes. Ac multo celerius quo tendunt perueniunt ii, qui semitas compendiarias norunt, quam qui amnem ducem sequuntur ad mare, quemadmodum ait Plautus. Proinde petis vt studiorum ordinem ac viam tibi praescribam, quam veluti Thesei filum secutus in auctorum labirynthis versari queas. Equidem pro mea certe virili non grauatim parebo homini tam amico, vt nefas sit quoduis etiam negare, nedum rem tam frugiferam tamque honestam.

⟨f°. 40 v°.⟩ Haec habui, mi Leucophaee, quae in praesentia de studii ratione tibi scriberem. Ea si placent, vtere; sin minus, saedulitatem certe nostram boni consules. Tu modo perge vt instituisti, ac nataliuum tuorum splendorem honestissimis etiam literis illustra. Vale.

[Londini Idibus Martiis.]

66. TIT. ERASMVS . . . SVO α: ERASMVS ROTERODAMVS PETRO VITERIO LIBERALIVM DISCIPLINARVM PROFESSORI EXIMIO β. 1. istud α: rem istam β. Thaleie α: Petre β. acute preuidisti α¹ (peruidisti α²): perspicis acute β. 3. agas α: instituas β. 4. tum α: tum vero β. 5. minimo . . . arte α, si artem adhibeas, minimo tolli negotio β. 7. quantoque . . . 8. pugnes α: quantisque viribus hostem adoriaris, vt quam probe instructo exercitu, quo consilio, quoque ordine pugnam capessas β. 10. ducem . . . Plautus α: vt ait Plautus, ducem sequuntur, et vel contempto Pythagora τῆς λεωφόρου ingrediuntur, vel variis etiam errorum ambagibus circumaguntur β. 11. petis vt α: rogas vt tibi β. tibi α: formamque β. quam α: quam tu β. 12. in . . . queas α: et in authorum labyrinthis citra errorem versari queas, et ad eruditionis summam celerius emergere, vel aliorum magis studiis consulere, quos bonis litteris instituis, quandoquidem ipse iam propemodum ad eruditionis fastigium peruenisti β. 14. quoduis etiam α: quiduis etiam flagitanti β. tam . . . honestam α: tam honestam tamque frugiferam. Quod si senseris nostrum hoc consilium tibi commodo fuisse, tui candoris erit et aliis ad bonas litteras enitentibus digito viam indicare β. 16. mi . . . 17. tibi α: in praesentia, mi clarissime (charissime δ) Petre, quae tibi de studii ratione β. 18. boni α: pro tuo candore boni β. vt . . . 19. literis α: ita vt instituisti in optimas (bonas γ) litteras incumbere, ac Galliam tuam alioqui florentissimam honestis (honestissimis γ) etiam studiis β. 21. Londini . . . Martiis *om.* β.

---

10. Plautus] *Poen.* 3. 3. 14, 5.

67 & 68. To and from Robert Gaguin.

Farrago p. 252. ⟨Paris.⟩
F. p. 373: HN: Lond. ix. 7, 8: LB. 45, 6. ⟨c. January⟩ 1498.

[These letters were perhaps exchanged during Gaguin's illness in the early months of 1498 (GE. 86–8). Erasmus was at work upon Jerome in 1500 (Ep. 138).]

ERASMVS GAGVINO.

Cereales et Anabasii qui sint apud Hieronymum in Rufinum, non satis intelligo. De Cerealibus somnio nescio quid. Vtroque verbo vestigatores quoquo versus dimissi significari videntur; tu me doceas velim. Dialectica Laurentii iampridem desydero: quae si tibi sint, obsecro commodes; sin minus, commonstres a quo mihi sint petenda. Bene vale. M. CCCCXCVIII.

GAGVINVS ERASMO.

Nec Cerealium nec Anabasiorum permittit me acerbissimus morbus meminisse, tam sum doloris impatiens. Dialecticen tibi demitto, quam remitti aliquando prouideas cum oratiunculis quas a me habes. Vale melius Roberto tuo. M.CCCC.XCVIII.

69. To Thomas Grey.

Farrago p. 252. ⟨Paris.⟩
F. p. 374: HN: Lond. ix. 11: LB. 47. ⟨February⟩ 1498.

[Erasmus was probably collecting his letters for the *De Conscribendis Epistolis*. Cf. Ep. 71.]

ERASMVS THOMAE GREIO S. D.

Si quid vnquam tibi gratum aut feci aut volui, quaeso vt hoc mihi gratiae referre non graueris. Huic iuueni quas ad te literas scripsi tradito; vbi meis id vehementer efflagitantibus copiam fecero, remittam. Bene vale. M.CCCC.XCVIII.

67. 6. M. CCCCXCVIII *add. H.* 68. 3. remitti *H*: remitte *E.* 4. M. CCCC. XCVIII *add. H.* 69. 3. id *om. H.* 4. M. CCCC. XCVIII *add. H.*

---

67. 1. in Rufinum] 3. 3.

4. Dialectica] A treatise on logic, first printed perhaps before 1499 (Hain. 15828). Erasmus revised his Paraphrase of Valla's *Elegantiae* about this time (Epp. 80, 1) and perhaps for Fisher (p. 108); but the *Dialectica* cannot have been of much assistance to him.

68. 3. oratiunculis] Some of Gaguin's *Orationes* were published with his *Epistole* by Bocard in 1498. Cf. Ep. 43.

70. To Christian Northoff.

Farrago p. 83. Paris.
F. p. 245: HN: Lond. iv. 32: LB. 26. 13 February 1498.

[Subsequent to Ep. 61, for Henry also is returning to Lübeck. 1499 is impossible, for Erasmus was then in Brabant.]

ERASMVS CHRISTIANO MERCATORI LVBECENSI S. D.

Expectabas tu quidem fortasse copiosam epistolam per fratrem tuum, sed erras vehementer; siquidem optimis legatis literas committere solemus aut nullas aut quam breuissimas. Cessator, nugator. Vah quibus te accepissem modis, nisi dolor animum ademisset! Iam tibi destinaram epistolam, vt dignus es, mille conuiciis refertam. Addis sceleri scelus; non modo non scribis, sed insuper Henricum, vnicas vitae meae delitias, tuis phaleratis dictis et scriptis a me distrahis. Quid dixi? a me? imo a Musis. Inuides illi, credo, quod tu iam Mercurium et Ianum pro Apolline nouemque sororibus colere coepisti. Quod nisi solatium meum quam primum remittes, vae tibi carnifex. Iam apud me sunt limata spicula, tela instructa; inuectiua istuc mittetur omni aceto acrior. Tum tibi nihil reliquum putato nisi vt aliquam suspendio trabem eligas. Heus, tibi dico an non? vt huc Henricum, non minus meum quam tuum, quam primum absoluas, neu tuis nugis Mercurialibus diutius remoreris; id nisi facis, bellum tibi iam nunc denuncio. Nihil est quod feciales aut patrem patratum expectes. Dixi. Caeterum quanquam omnino dignus es illo mitti, vbi lapis lapidem terit, vbi nequam homines polentam pinsitant, vbi viuos homines mortui incursant boues, tamen saluum te esse cupio, si resipiscas. Quod si perstiteris in tuo silentio, scin' quibus ego te vocabulis exornatum reddam? Nebulonem appellabo, carnificem, furciferum, ganeonem, scelus, sacrilegum, monstrum, somnium, stercus, sterquilinium, pestem, perniciem, dedecus, sycophantam, nepotem, custodem carceris, imo carcerem ipsum, gymnasium flagri, delitias virgarum, et si quid his contumeliosius excogitare potero; his, inquam, appellationibus te denobilitabo. Cogeris rescribere vel iratus.

Hac pagella lusum est satis, alteram seriis dabimus. Sed quae seria tecum, hoc est cum homine tam ridiculo, poterunt agi? Nulla, opinor. Typographi tua opera vehementer expectant. Nam es tu quidem per-

14. huc *F*: hunc *E*. 29. hoc est cum *add. H*.

3. Cessator] The *epistola iocosa* printed in Siberch's edition of the *De conscrib. epist.* ff. 75 v°–6 (cf. Ep. 71) was perhaps suggested by this letter.

doctus, nec rideo tamen. Epistolae tuae iam excuduntur; Augustinus interpretationem parat; Faustus eandem ambit prouinciam et Augustino palam inuidet. Auditum est te istic iampridem imprimere, verum liberos credo, non libros; quos quam optimos tibi generes oportet, vt tui quam simillimos fingas. Nihil enim te nequius. Quid tibi hoc dictum placet? Satisne salsum est, satis habet aceti? At mel hoc dices faxo, si caetera deprompsero. Verum ea seruo iusto bello; tu me time et caue.

Iam seriarum rerum satis, rursum ad iocos redeamus. Vt te, mi Christiane, quam plurimum amem, fraterni mores me cogunt, non modo tui; quibus ego nihil adhuc in vita vidi vel integrius vel candidius. Tuam praesentiam frustra optauimus. Saepe aliquid molimur quo te donemus; sed nostra fata ex Henrico cognosces, cui, in caeteris fideli, caue in meis laudibus credas. Mentietur enim de me suo more permulta, amoris magnitudine potius quam iudicio. Rodolpho Langio scripsi. Tu et me et meam epistolam tua commendatione adiuuabis. Sed longior exit epistola quam volebam. Facundum habeo tabellarium, ei caetera narranda relinquo. Tu nos ama valeque. Parisiis Id. Februarias. Anno M.CCCC.XCVIII.

33. imprimere *E*: excudere *F*. 36. satis *E*: satin' *F*.

32. interpretationem] A public lecture arranged for by a bookseller to advertise a new book. Augustine performed this office for Herman's *Sylua Odarum* (Ep. 81. 27) and for Erasmus' *Adagia* (Epp. 128, 9).

45. Langio] R. Lang or von Langen (c. 1438–25 Dec. 1519), a Westphalian humanist, born at Everswinkel, near Münster. He early received a canonry at Münster and there most of his life was spent. He matriculated at Erfurt in 1456, became B.A. there in 1458, and M.A. in 1460. In 1465 (see Jänig, p. 76) he paid a visit to Italy with Count Maurice of Spiegelberg. He was one of the circle of friends, including Wessel, Agricola and Hegius, who during the Abbacy of Henry de Rees (1449–85) made the monastery of Adwerth, near Groningen, into an Academy (Parmet, p. 70); and a number of letters written by him from Adwerth in Feb.–March 1469 are printed in Liber's *Compendium* (p. 106). Like Hegius and Liber he was keenly interested in education, and after a second journey to Italy with Hermann Busch in 1486 he laboured to secure the establishment of a school at Münster on humanistic lines; a project in which he at length succeeded in 1498, but he could not persuade Hegius to become head master. In Aug. 1505 he was received into the Bursfeld congregation of Benedictine monasteries.

On 23 Mar. 1476 he addressed to his uncle Hermann Lang, Dean of Münster († 23 Feb. 1484), a *Historia de Vrbis Hierosolymae excidio*, which was printed by Jac. de Breda at Deventer, c. 1486. He also published four volumes of poems, *Carmina*, 1486, *Rosarium*, 1493, *Horae de Sancta Cruce*, 1496, and *Carmina varia*, 1516: which are reprinted by Parmet. Rud. Agricola dedicated to him a translation of Plato's Axiochus; and John Murmell of Ruremond, whom he brought to Münster in 1500, some moral *Elegiae* (1507) and *Epistolae* (Deventer, A. Pafraet, 20 Sept. ⟨1513⟩), and Boethius' *De philosophiae consolatione* (ibid. c. 1514). See Trith. [1],[2]: A. Parmet, *R. v. Langen* (Münster, 1869): Dillenburger in *Zs. f. das Gymnasialwesen*, Berlin, 1870: Nordhoff, *Münsterisch. Humanismus* (1874): Cornelius, *Historische Arbeiten*: Reichling, *Johannes Murmellius*: and ADB. Hamelmann's *Oratio de R. L.* (Lemgo, 1580; ed. Detmer, Münster, 1905) is confused and inaccurate.

Münster is on the road from Lübeck to Paris. Lang had perhaps asked Christian to bring him into communication with Erasmus. Cf. Ep. 72. 8.

71. To Robert Fisher.

De Conscribendis Epistolis (1521) f^o. A^4 v°. ⟨Paris.⟩
⟨March 1498?⟩

The preface to an original draft of the *De Conscribendis Epistolis*, first published at Cambridge in 1521 by J. Siberch, who states in a preface to John Fisher, Bp. of Rochester, a kinsman of R. Fisher, that the book was printed from a copy made by a friend some years before from Erasmus' own manuscript. The publication was without Erasmus' knowledge; and on hearing of it he at once issued an authorized edition (Basle, Froben, Aug. 1522) in which for this preface is substituted one to Nicholas Bérauld, dated 25 May 1522 (Lond. xxix. 11: LB. i. 343). At the same time the book was enlarged and revised, fictitious names being put in place of real ones; e.g. Trebonius or Lucius for Erasmus, Praepositura Corinthiensis for Episcopatus Senensis, Sogdianus for Scotus.

From these two prefaces of Erasmus it is plain that he wrote the treatise for Fisher, who at the time was just starting for Italy. The composition was completed in two days after nearly three weeks' preparation, Erasmus inserting any thing that came into his head and, in particular, passages from his own and his friends' letters; see Epp. 61, 70, and 81, and cf. p. 155. The letter (LB. i. 453) from Santeranus (cf. App. 5) to Faustus is perhaps a genuine one brought back from Bergen after the visit in 1496; in 1522 Antonius was substituted in it for the name Erasmus. A copy of the treatise was made by Augustine, from whom Erasmus obtained it with difficulty (Ep. 80. 23 seq.), to be revised in the spring of 1499 for dedication to Adolphus of Veere (Epp. 94–5). In England it was sent to Lord Mountjoy (Ep. 117); but on returning to France Erasmus again proposed to dedicate it to Batt's pupil (Epp. 130. 94 and 145. 155). At this time was added a *mixta epistola* dated from Orleans 5 Dec. ⟨1500⟩ in which Erasmus' journey from London to Paris is unmistakably described and the capture of Lodovico il Moro by the French (10 April 1500) alluded to. It was resumed again at Cambridge in 1511 (Ep. 241), probably with a view to publication; but it was laid aside for more important tasks, and Erasmus does not seem to have touched it again until 1522.

Fisher's departure to Italy may be placed between Epp. 70 and 72; and therefore in the spring of 1498. Mr. Nichols puts it later on the ground of a long *exemplum narrationis* (Siberch f. 71 v°), in which the death of Charles VIII (7 April 1498) is evidently referred to. But the letter contains a number of inaccuracies, and is suppressed in the authorized edition of 1522; it is perhaps the 'prolixa epistola in qua nullum est verbum meum, insigniter insulsa nec quicquam faciens ad praesens argumentum,' which Erasmus describes Fisher as inserting (Lond. xxvii. 42; LB. 1295). Such a description hardly suits the present preface, which may therefore be accepted as genuine.

It is noticeable that one of the passages inserted from Erasmus' correspondence is from a letter of Dec. 1498, Ep. 81. The copy from which Siberch printed must therefore have been made after one of the later revisions, perhaps that of 1499, which is likely to have been interrupted by Erasmus' departure to England; for the retention of the preface to Fisher shows that the treatise cannot have been ready for dedication to Adolphus.]

D. ERASMVS ROBERTO FISCHERO S. P. D.

Vicisti tu quidem, Roberte; habes toties efflagitatam a nobis epistolarum scribendarum rationem. At vide interim, dum tuae morem gero voluntati, quantis calumniis me ipse obiecerim. Quid enim critici dicent, imo quid non dicent, vbi viderint ausum me tractare rem a tam multis, tam eruditis scriptoribus scite diligenterque tractatam? Vin tu, inquient, Penelopis telam retexere? Quid enim tu videas quod illi non viderint? Post tantos autores aut eadem aut deteriora scribas necesse est; quorum alterum super-

uacuum studiosis, alterum etiam perniciosum. Istis, quum plurima possim, hoc vnum duntaxat respondeo, mihi liberum fuisse amicissimo homini gratificari, istis aeque liberum esse quae non probant non attingere. Quanquam id vnum tibi vni polliceor, me neque alienis inhesurum vestigiis, et aptiora certe si non eruditiora conscripturum; non quo minus caeterorum studium probem, qui scissa quod aiunt glacie aliorum studium excitarunt, sed quia nemo sit omnium in quo non multa desyderem. Id quam ob rem alias fortasse; nunc quantum ipsi doctrina, vsu, imitatione consequi potuimus, quam breuissime trademus. Vale.

72. To Christian Northoff.

Farrago p. 74. — Paris.
F. p. 238: HN: Lond. iv. 19: LB. 4. — ⟨March 1498?⟩

[Evidently subsequent to Ep. 70; but at no great distance of time.]

ERASMVS CHRISTIANO S. D.

Non tu Erasmi calamum metuis, tam audacis tibi facinoris conscius? quippe qui Henricum delicias meas a me distraxeris. Deseruit me et Robertus Anglus, sed alia longe ratione; summa nimirum perfidia, ita vt illum decuit. Sed extra iocum, consilium vestrum non modo iniquo animo non fero, verumetiam vehementer probo. Consultius enim est sarcinam maiorem abiicere quam sub onere iniquo concidere; illius virtuti perinde vt meae gratulor. Tu fac fratrem imiteris, et Erasmum vel absentem diligas. Rodolphum Langium admoneas velim vt et meis literis et suis promissis satisfaciat. Bene vale. Lutetiae. [1496.]

73. To John Mauburn.

MS. Ste. Geneviève, Paris. — Paris.
Gallia Christiana, vii. Instr. 281. — ⟨April 1498?⟩

[This letter can be dated by reference to Gaguin's *Histories* (l. 31), revised editions of which were published on 24 June 1497, and 31 Mar. 1498 (Ep. 45). The events of Mauburn's life, and the dates of the reform undertaken by Nic. de Hacqueville with his aid at Livry, are not sufficiently clear to show decisively which edition is referred to: but the allusion to 'amicos vestros' and the work on which they were engaged, suggests the mission from Windesheim for the reform of St. Victor's, which was in Paris c. Nov. 1497—16 Aug. 1498 (pp. 92 and 205). It would seem that the endeavours for the reform of Livry were already beginning. The 'reuerendus . . . pater' (l. 12) who is to be admonished, was perhaps John, Abp. of Tarsus in Cilicia, who was designated Abbot of Livry at some time between 1496 and 1499, but was persuaded by Mauburn to surrender the Abbey to Nic. de Hacqueville for the purpose of reform (GC. vii. 835, and Instr. 280).
For the MS. of this letter see Ep. 52. It is copied twice, vol. 619, 333 (α) and 338 (β).]

72. 10. Lutetiae. 1496 *add. H*: M. CCCC. XCVI $N^{1\,3}$: D. CCCC. XCVI N^{2}.

EPISTOLA ERASMI ROTHERODAMENSIS AD MAVBVRNVM QVO TEMPORE STVDEBAT ERASMVS PARISIIS.

Litteras vestras iam diu satis ad me scriptas accepimus, praestantissime pater, sed paulo ante applicuerat ad nos Petrus vester, praesentium lator, qui de iis omnibus quae apud vos agerentur certiores nos reddiderat. Consultationem nobis iniunctam Domino Praesidenti de Hacqueuille dudum dedimus in praesentia Domini de Emery; quam, vt verum fatear, non sine voluptate magna receperunt cum munusculis Capituli vestri, gaudentes admodum cum ea quae apud vos acta fuissent et quae tunc agerentur recitarem. Reuerendum magistrum nostrum Standonck saepius commonui vt de his et aliis

2. β: applicuerunt α. 9. Standouch αβ.

5. de Hacqueuille] Nicholas de Hacqueville († Dec. 1500), Canon of Notre Dame and member of the Parliament of Paris in 1482. From Dec. 1490 till his death he was President of the Chamber of Inquests. He was so strongly impressed by the success of Mauburn's work at Château-Landon, that in the spring of 1497 he persuaded the Parliament and the Bp. of Paris to write to the General Chapter of the Windesheim congregation for men to reform the Abbey of St. Victor. In June 1499 he supported Standonck's first attempts to obtain new statutes for Montaigu. He received the Abbey of Livry, a. 10 Feb. 1499, 'in commendam,' and prepared it for the reforms carried out by Mauburn. See GC. vii. 836, in which his death is wrongly placed on 6 Jan. 1502; Felibien, *Hist. de Paris*, v. 720; Lebeuf, *Hist. de la ville de Paris*, i. 595; and Aubert, *Hist. du Parlement de Paris*.

de Emery] Probably magister Ioannes Emery, who was a supporter of Standonck, 'diligens dominum et zelans ecclesiam Dei'; see Ra. E. f. 23 vº.

9. Standonck] John Standonck, often Standouch, († Jan. 1504), the reformer of the College of Montaigu. He was born at Mechlin, and was admitted to the Sorbonne c. 24 Dec. 1480, being already a Bachelor of Theology. On 12 May 1483 he was appointed Principal of Montaigu, then entirely in decay. By taking in rich pupils he obtained revenues to maintain the *Domus Pauperum*, which Erasmus entered, and through his influence the college buildings were restored. From 16 Dec. 1485–17 Mar. 1486 he was Rector of Paris University. In the summer of 1499 he was banished from Paris by Louis XII for his resistance to the royal divorce and for being concerned in the tumults which followed the king's abridgement of certain University privileges; cf. LB. App. 378. 1769 CD. He withdrew to Louvain (Ep. 135) but was allowed to return by royal letters dated 17 Apr. 1500, and resumed his interrupted endeavours to obtain a new set of statutes for Montaigu. He was completely successful, the new statutes being ratified by the Dean and Chapter of Notre Dame on 13 Jan. 150$\frac{2}{3}$. His influence was widespread, in the direction of reforms enabling poor students to attend the Universities. Colleges for this purpose are attributed to him at Louvain, the former Collegium Porci, c. 1490 (cf. p. 160), Mechlin, Dec. 1500, Valenciennes in Hainault, by G. Moringus (*Vita Hadriani Sexti*, Louvain, Rescius, Nov. 1536, fº. B^4); and also at Cambray. Possibly they were founded on his model; just as his new statutes were imitated freely in other universities. Erasmus describes him as a man of enthusiasm, but lacking in judgement (*Ichthyophagia*, LB. i. 806 CD); and this is borne out by Ra. E. See Bulaeus, *Hist. Univ. Paris*, v. 830, 834 and 900; Felibien, *Hist. de Paris*, i. 528–31, ii. 896 and v. 710–43; Molinet, 265; Massaeus, *Chronica*, 1540, pp. 269, 70; and Ra. E. which contain a number of letters to and about him.

iniunctis vos certos efficeret, praesertim quid patribus scribendum putaret; quod et fecit.

Expectauimus et adhuc expectamus reuerendum in Christo patrem vestrum, quem admonendum et adhortandum diligenter curabimus per amicos vestros, viros vtique grauissimos; quibus quantum cordi sint negotia vestra et quanta ad vos afficiantur beneuolentia, meum certe non est dicere et ipsi satis intelligere potestis. Nec moleste ferendum si lento quidem gradu adhuc procedant omnia; arduum est enim assuetis dissuetudinem dare. 'Sed qui dedit incipere, per gratiam suam dabit et perficere, ita vt breui omnia consummentur. Eia igitur, dignissime Prior, milites vestros strenuissimos non cessetis cohortari ne deiiciantur, animare curetis ne consternentur. Sic enim faciet Deus cum tribulatione prouentum, ita vt non praeualeat Goliath aduersus Israel, sed funditus pereant Philistini.

Preces vestras, cum quantulacunque humilitate valeo, deuotissime imploramus. Vale, pater, cum vestris.

Dici non potest, pater piissime, quam ista coepta mihi placeant. Altius plane ac porro rem prospicio diuinam; prorsus mihi videtur,

> Tu ne cede malis, sed contra audentior ito
> Quam tua te fortuna sinet.

Est mihi animus pulcherrimum facinus vestrum, vbi quid otii dabitur, aliquo litterarum monumento nobilitare. Historias emendatius impressas mitto. Tu fac mei memineris in precibus tuis et bene vale, pater optime. Me tui amantissimum aut ama aut, si id multum est, saltem dilige.

Erasmus tibi proprius. Vale ex Parisiis.

74. To Nicholas Werner.

Vita Erasmi p. 193. ⟨Paris.⟩
Lond. xxxi. 24: LB. App. 502. ⟨c. April 1498.⟩

[Plainly contemporary with Ep. 75. It must be placed during Cornelius Gerard's visit to Paris (Ep. 78); and the approximate date may be obtained from the reference in Ep. 124. 8 (12 Apr. 1500) to a fever of which Erasmus had nearly died two years before.]

ERASMVS ROTERODAMVS NICOLAO WERNERO RELIGIOSO PATRI S.

Iam mensem et dimidium grauissime laboro, pater obseruande, nec adhuc spem salutis video. Quid est vita hominis, quantis doloribus mixta! Febricula leuis me pene occidit, sed quotidiana. Iam mundus displicet, contemno illas spes meas, desidero illam vitam qua in sancto otio possim mihi et vni Deo vacare, meditari in

73. 21. ne *ante* deiiciantur *om.* β. 32. omitto β.

73. 28. Tu ne] Verg. *Aen.* 6. 95, 6.

scripturis sanctis, eluere lachrimis veteres errores. Hoc mecum voluo; quod spero me aliquando tua opera et consilio assecuturum.

Cornelius Gaudanus hic gloriose agit. Charissimus est Episcopo Parisiorum; charissimus itidem Abbati. Bene vale.

75. To Arnold Bostius.

Farrago p. 108. ⟨Paris.⟩
F. p. 264: HN: Lond. v. 21: LB. 3. ⟨c. April 1498.⟩

[Contemporary with Ep. 74.]

ERASMVS ARNOLDO.

Salve, mi Arnolde. Iam sesquimensem grauiter laboro febri nocturna, lenta quidem illa sed quotidiana, quae me penitus extinxit. Nondum sum morbo liber, sed tamen aliquanto recreatior; nondum viuo, sed affulget aliqua vitae spes. Petis vt tibi animi mei consilium communicem; hoc vnum habe, mundum mihi iamdudum obolere; damno spes meas. Nihil aliud cupio quam mihi dari ocium, in quo possim totus vni Deo viuere, deflere peccata aetatis inconsultae, versari in scripturis sacris, aliquid aut legere aut scribere. Id in secessu aut collegio non possum. Nihil enim me tenerius; nec vigilias, nec ieiunia, nec vlla incommoda fert haec valetudo, etiam cum est prosperrima. Hic vbi tantis in deliciis viuo, subinde in morbum incido; quid facerem inter labores collegiales?

Decreueram in Italiam hoc anno concedere, et Bononiae aliquot menses theologiae operam dare, atque illic doctoris insigne accipere, deinde in anno iubileo Romam visere; quibus confectis ad meos redire atque istic vitam componere. Sed vereor ne haec vt volumus conficere non possimus. Metuo in primis ne tantum iter et regionis aestum valetudo haec non ferat. Denique reputo nec in Italiam veniri nec illic viui sine summo sumptu. Ad titulum quoque parandum grandi summa est opus. Et Episcopus Cameracensis dat perparce. Omnino benignius amat quam largitur, et prolixius omnia pollicetur quam praestat. Ipse propemodum in causa sum qui non instem; et sunt tam multi qui vel extorqueant. Faciam tamen pro tempore quod factu videbitur optimum. Bene vale.

Anno [M. CCCC. LXXXIX.]

75. 21. Omnino . . . 23. extorqueant *add. F.* 24. factu *add. F.* 25. M. CCCC. LXXXIX *E Corrig.*: M. CCCC. XLXXXIX *E*: M. LXXXIX *F*: M. CCCC. XC *H.*

---

74. 8. Episcopo] John Simon de Champigny, Bp. 20 Dec. 1492—† 23 Dec. 1502. For his attachment to Cornelius see GE. 89 *bis*.

9. Abbati] Probably Nicasius de Lorme, Abbot of St. Victor's, 1488–1514. See Molhuysen, *Corn. Aurelius*, p. 13.

75. 15. anno iubileo] This was proclaimed to begin on 24 Dec. 1499. Burchard ii. 582.

19. titulum] Cf. Ep. 64 introd.

76. To Martin.

Vita Erasmi p. 204. Brussels.
Lond. xxxi. 34: LB. App. 460. ⟨July? 1498.⟩

[The year-date of Epp. 76 and 77 is established by the embassy to England and the golden rose. The month-date is difficult. Mr. Nichols points out that if Erasmus was eager to leave Brussels after the Bishop's departure on 3 July, he is hardly likely to have remained till 13 Sept., the date given by Ep. 77, from lack of escort. It is possible that Merula's *Idibus Septembris* may represent *Sept. Id.* with *Iulias* dropped.

Master Martin seems, from the survival of this letter in the collection made by Francis (cf. p. 84), to have been a physician connected with the monastery or resident in Gouda.]

ERASMVS ROTERODAMVS MAGISTRO MARTINO MEDICO S. P.

Perge, perge ita vt coepisti, Erasmum tuum tuis praeconiis nobilitare, Martine humanissime. Sensi enim, nec iam gratis sum abs te praedicatus. Tua videlicet praedicatione fretus patruus Theobaldus tunica altera me exonerauit, nepoti opinor commodare studens, ne longius iter ingressurum sarcina premeret. Tua vero erga me studia, mi Martine, vehementer quidem mihi et grata sunt et iucunda. Sed tu, si verum audis, amiculum non perquam vehementer modo, sed et inepte, laudas. Pecuniosum iactas Erasmum; quis istud tibi credat de homine poetico et fataliter infortunato? Si certum est recentem amicum tuis mendaciis celebrare, modestiam finge eximiam, mentire bene literatum; talem fac qualem me esse et decebat et cupio; cum pecunia quid Erasmo?

De valetudine te certiorem fieri par erat. Ego, vt apud te coeperam, valetudinem meam tota Hollandia compotatione multa fatigaui, perrupi tamen pericula omnia et in virum euasi, rediit et color et animus; superos precor vt munus suum tueantur. Virium extremum periculum Dordraci feci, bene processit; omnes numeros adesse sentiebam. Sane quam inuitus ex eo oppido sum extractus, et quam illinc inuitus discessi, tam hic inuitus haereo. Quid, inquies, te remoratur? Malus credo genius meus, qui mihi loculos hic sine fructu exhaurit. Apud Antistitem sum decem ferme dies commoratus. Is quinto Nonas Iulias cum legatione in Angliam concessit. Nocuit et haec mihi legatio. Nam Episcopus et turba negotiorum oppressus et de viatico congerendo sollicitus, atque adeo subiratus quod Princeps Philippus, cuius nomine mittitur, sexcentis dumtaxat aureis iuuerit, multum apud me querelarum, pecuniae perparum effudit. Nunc, quod est molestissimum, hic haereo magno

19. tam *LB*: tum O[1].

3. Theobaldus] There is no other mention of Gerard's brothers.

13. valetudine] Cf. Epp. 74, 5.

17. Dordraci] Perhaps on this agreeable occasion Erasmus visited his mother's brothers. Cf. ii. 3, 4.

21. Antistitem] Henry of Bergen. For his embassy to England in 1498 see Bergenroth i. 196, 203, 204, 221, 227. The arrival of the ambassadors was being hourly expected in London on 18 July. They left about 25 Sept.

meo dispendio. Neque vehiculi neque comitatus adfertur copia, et Parisiis esse quamprimum expedit. Verum his de rebus satis.

Quod rediens te non offenderim, sane moleste tuli. Louanium visi, vbi noctem et diem commoratus a Francisco Cremensi, viro egregie litterato, aliisque sum singulari hospitalitate tractatus. Quod si nouas etiam res a me expectas, summus Pontifex Archiduci nostro praeclarum munus transmisit, Rosam auream non materia tantum sed multo amplius ipso opere admirabilem. Oratori Princeps vna cum Antistite ad duas leucas obuiam est profectus, idque pridie Calendas Iulias. Munus ipsum solemniter Bruxellas est illatum, comitantibus vtrimque Episcopis, ipso Oratore medio et Rosam auream sublatis manibus sustinente; quem vbi vsque ad hospitium suum dux esset prosecutus, ad sua quisque reuersus est. Postridie, hoc est Calendis Iulii, in templo Frigidi Montis pontificale donum frequenti coetu Principi traditum est. Habita oratio de muneris ipsius amplitudine, de Principis laudibus; gratiae per Cancellarium actae.

Multum nugarum effudi. Ita, tanquam tecum fabuler, iucunda haec mihi scriptio fuit. Bene vale ac nos, vt soles, ama.

Bruxellis e bibliotheca Antistitis.

77. To Nicholas Werner.

Vita Erasmi p. 193. Brussels.
Lond. xxxi. 25: LB. App. 503. ⟨9 July? 1498.⟩

[Contemporary with Ep. 76.]

ERASMVS ROTERODAMVS RELIGIOSO PATRI NICOLAO WERNERO S.

Solidam sanitatem et omnes virium numeros recepimus. Bruxellis iam multos dies sedemus inuiti admodum. Non data est hactenus neque comitatus neque essedi copia. Apud Antistitem decem ferme dies, reliquos apud eius vicarium egimus. Ille cum legatione in Angliam concessit Principis nomine. Quid negotii sit mussitatur.

---

76. 31. Francisco] of Crema, between Milan and Cremona, († 14 July 1525), a learned lawyer and author of *Singularia*, printed at Bologna c. 1472 and 1475; Hain 5818 and Proctor 6534. He was afterwards tutor to Prince Charles, together with Adrian of Utrecht who was appointed in 1507 (p. 380); but his later years were spent at Cividale in Friuli. See his *Assedio di Cividale dell' anno* 1509, Venice, 1859.

34. Rosam] In 1498. Cf. Bergenroth, i. 219. The decision to send it to Philip was not made at the time of blessing. Burchard, ii. 438.

41. in templo Frigidi Montis] The church of the Augustinian Abbey of St. James on the Koudenberg; near the modern Place Royale. See Sanderus, *Chorographia sacra Brabantiae*, 1727, ii. 10.

43. Cancellarium] Thos. de Plaine, Lord of Maigny, President of Flanders till 1476, Chancellor of Burgundy 1496–† 20 Mar. 1507. See Dunod, *Hist. du Comté de Bourgogne* (1740), p. 163; de Reiffenberg, p. 218; Molinet 303 and 315.

77. 4. vicarium] Iacobus Anthonii of Middelburg. See Ep. 153.

Episcopus, vt ipse diuino, praeter res Principis suam quoque caussam agit, vt opera Anglorum cardinalatum adsequatur. Nam et ab Anglorum rege vehementer est desideratus, et Cardinali Angliae maiorem in modum charus, a quo nuper vestem nobilissimam accepit dono, simulque eiusdem literis et summo Pontifici et Cardinalium collegio diligenter est commendatus. Vtcunque est, haec legatio meis loculis non parum damni attulit, tum quod occupatissimus est Antistes, tum quod ipse de viatico comparando non minus quam ego sollicitus. Vir enim magnificus ad populum et opulentum et ambitiosissimum mittitur, sexcentis duntaxat florenis a Principe adiutus. Munera autem, quae solent oratoribus donari, in euentu sunt, non in manu.

Calendis Iuliis pulcherrimum et mysticum munus est Principi nostro a summo Pontifice oblatum, Rosa aurea non minus opere ipso quam materia admirabilis. Ego me measque fortunas tuis orationibus maximo affectu commendo. Iubeo tuam paternitatem securo esse animo; superi aderunt, spero, et nauim nostram in portum optatum prouehent. Interim quanquam vela ventis permittemus, non tamen a clauo discedemus. Te tueatur immortalis Deus.

Ex Bruxellis. [Idibus Septembris].

78. To Cornelius Gerard.

Farrago p. 72. Paris.

F. p. 237: HN: Lond. iv. 17: LB. 18. ⟨c. Oct. 1498.⟩

[There is a slight difficulty about the date of Cornelius Gerard's visit to Paris. He speaks of himself in the *Batavia* (Bk. ii, p. 52, ed. Vulcanius, 1586) as with others 'ante duo lustra geminasque messes Parrisios reformationis gratia (petentes), Parlamentaea acciti auctoritate'; and he shows that he stayed much in St. Victor and visited Château-Landon (ibid. pp. 24, 62). It is clear from his letter to Gaguin (p. 92) and from a letter of Trithemius dated c. April ⟨1499⟩ (Molhuysen, *Corn. Aurelius*, pp. 12 and 34) that he was in Paris in the spring of 1498; and it therefore seems inevitable to connect this visit with the mission of brethren, whose names are not given, from the Chapter of Windesheim, invited by the Bp. and Parliament of Paris in April and May 1497, to reform St. Victor's Abbey. It may be noted that one of the promoters of the mission, Nicholas de Hacqueville, was warmly interested in Château-Landon, which had recently been reformed by John Mauburn (GC. vii. 836 B); that Cornelius became very intimate with the Bishop of Paris, GE. 89 *bis*, dated 28 Feb. ⟨1499⟩; and further that Epp. 74, 75 & 82 quite accord with the positions in which they are placed. M. Thuasne (GE. ii. 76–7) quotes from the narrative of the sub-prior of the time, showing that the mission spent 9½ months in Paris and left on 16 Aug. 1498, having effected nothing; but he is wrong in stating that it arrived on 28 Sept.

---

8. Cardinali] John Morton (1420?–12 Oct. 1500), Abp. of Canterbury 1486 and Cardinal 1493. See DNB.

14. opulentum] Cf. 'Angli ostentatores,' *De Conscrib. Epist.*, Siberch's edition f°. 21 v°. (Ep. 71), not in LB.; 'miramur .. si quis .. videat .. frugalem Anglum' *Parabolae* (LB. i. 599 D); and 'asscribo ... Anglis lautas mensas et formam.' Ep. to Dorp. LB. ix. 4 c.

16. Munera] Mr. Nichols shows from Bentley's *Excerpta Historica*, p. 119, that the Bp. did in fact receive £100 from Henry VII, c. 1 Aug. 1498.

1497, as he has applied to it a MS. which refers to an earlier mission headed by Mauburn (Ep. 52).

If Cornelius formed part of this mission of 1497–8, it is difficult to apply to it the passage quoted above. Alard's preface to the *Batavia* is dated 1515 and cannot be earlier than 1514, since it mentions that Erasmus was at Basle. It invites Cornelius as an authority on the subject to combat a statement, which was being freely made at Louvain and was championed by Gerard Geldenhauer of Nymegen, to the effect that Holland did not correspond to the ancient Batavia. Alard's letter was evidently called forth by a volume published by Martens at Louvain in 1514, *M. Dorpii . . . Opuscula*, containing an epistle by Chrysostom of Naples *De situ Hollandiae*, advancing that opinion, and a letter of Geldenhauer's *de Zelandia*, in which Holland was disparaged by comparison. To this Cornelius replied with a *Defensio Gloriae Batauinae*, dedicated to Reyner Snoy of Gouda, which forms Bk. i of *Batavia*. Bk. ii., in which Cornelius' statement occurs, was entitled by its author *Elucidarium variarum quaestionum super Batauina regione et differentia*, and was also dedicated to Snoy. It amplifies the *Defensio* and refers to it in several places; and is therefore later in date. Accordingly the visit to Paris referred to should not be placed earlier than 1502–3.

To bring the visit of 1497–8 and the statement in the *Batavia* into agreement it is necessary to suppose either that Cornelius (who is, however, usually precise in his dates) wrote *duo* for *tria*, perhaps *ii* for *iii*; or that the *Batavia* was written in 1509–10 and only produced five years later in response to Alard's request. Either view seems to me more probable than to suppose a second visit; since the known circumstances of his visit accord completely with the mission from Windesheim, and there is no trace of a second mission invited by the Parliament of Paris in 1502.

This letter must have been written not long after Cornelius' departure.]

ERASMVS CORNELIO CANONICO DOCTO S. D.

Adeone superbum te Gallia remisit, vt plebeios amiculos fastidire coeperis? Satrapis scribis, Erasmo non scribis. Quo meo merito? Sed habes causam probabilem et haud scio an veram. Nihil minus opinabar, inquis, quam te in Francia resedisse, qui tum certo consilio in Italiam iter parabas. Age, nihil refello, accipio causam, modo hoc damni quam verbosissima epistola sartias. Noui quod scriberem nihil erat. Me tui esse amantissimum vetus est. Boschio quid acciderit miror, iampridem enim ab eo nihil redditur. De nostro recessu hic mussatur. Tu fac de toto tuo itinere rerumque tuarum statu vt sciam. Si quid hic meo studio, cura, diligentia praestari posse iudicabis, id pro tuo iure audacter a me flagitabis. Meam dignitatem ne tibi commendem, arctissima nostra et vetus necessitudo postulare videtur. Guilhelmum meum, imo tuum, tuis monitis excitare ne desinas, vt aliquid se dignum moliatur. Meis de rebus certi nihil significare potui, quum omnia penderent. Valemus adhuc et te vehementer amamus. Petrum nostrum, quod facis, fac quam arctissime complectare. Si in his quae tibi pro nostra necessitudine impartii, vt Harpocrati satisfacias admoneam, videbor parum recte de tua fide deque tuo in me animo sentire. Quanquam sint qui te

19. sunt *H.*

5. Italiam] Cf. Epp. 75. 13 and 82. 17.   13. Guilhelmum] Cf. Ep. 83. 18–20.

nescio quid insimulent, tanquam meam absentis dignitatem parum integra fide fueris tutatus. Mea vero sic est de tua integritate confirmata opinio, vt de meipso sim, priusquam de te, dubitaturus. De nobis hoc tibi persuadeas velim, Erasmum tui amantissimum et esse et, dum viuet, fore. Bene vale. Lutetiae. [Anno M.CCCC.XCVII.]

79. To William Blount, Lord Mountjoy.

Farrago p. 74. ⟨Paris.⟩
F. p. 238: HN: Lond. iv. 20: LB. 5. ⟨November 1498?⟩

[This letter belongs to the period when Erasmus was teaching Lord Mountjoy. It might equally well be placed after the return from Tournehem (Epp. 87–91).

Wm. Blount, fourth Baron Mountjoy (c. 1479—8 Nov. 1534), succeeded his father as a child in 1485, and remained under the guardianship of his mother until 1499. It has been commonly supposed on the ground of the worthless year-date added in H and of Beatus Rhenanus' conjecture in iv. 69, that he paid two visits to Paris to study; and Ep. 117 lends some colour to this view. But Epp. 88 and 89 show that Erasmus had not known Mountjoy for long before going to Tournehem. His visit may be dated by the grace given by the President and Fellows of Queens' College, Cambridge, to Whitford (Ep. 89) to accompany Mountjoy abroad, dated 23 March 1498. The date in the College register is 1497; but Mr. F. G. Plaistowe, Librarian of Queens' College, has kindly informed me that from the arrangement of the register there can be no doubt that 149$\frac{7}{8}$ is intended. I do not agree with Mr. Nichols that i. p. 18. 7–16 necessarily implies that Mountjoy was unmarried when Erasmus wrote the *Encomium Matrimonii* for him in Paris. From consideration of Lady Mountjoy's age in 1497 (Ep. 105. 3 n.) and the words 'nouis nuptiis' (Ep. 117. 7), it seems likely that though the marriage ceremony took place in 1497, Mountjoy may not have received her as his wife till his return to England in 1499. For such arrangements see Dr. Furnivall's *Child-marriages in the Diocese of Chester*, 1561–6; *Early Engl. Text Soc.* 1897. For a subsequent proposal that Mountjoy should leave his wife and resume his studies see Ep. 105.

Mountjoy was an enthusiastic student and in consequence of his attainments was afterwards appointed by the King to direct the studies of the young Prince Henry (Lond. xxviii. 15, LB. 1160; cf. p. 434). When he returned to England in 1499 he took Erasmus with him; and he remained his patron for the rest of his life. Mountjoy's patronage was the more valuable by reason of his close connexion with the court; through which besides his association with Prince Henry he received the Lieutenancy of Hammes in 1503 (p. 283), and became Chamberlain to the Queen 1512, Lieutenant of Tournay 1513, and Bailiff 1514, and in later life Master of the Mint. One of the results of this patronage was the dedication to Mountjoy of the *Collectanea Adagiorum* (Ep. 126) and the *Adagiorum Chiliades* (Ep. 211); another was the invitation from Henry VIII sent through Mountjoy which brought Erasmus back from Italy to England in 1509 (Ep. 215). The pensions which Erasmus received from Mountjoy with more or less regularity were for many years one of his principal means of support. For Lord Mountjoy's life see F. M. Nichols, *The Hall of Lawford Hall*, pp. 193–351, and DNB., which perhaps credits him with more Latinity than is his due; see the introductions to Epp. 206 and 215.]

ERASMVS GVLIELMO MONTIOIO S. D.

Salve, vero nomine Monioie. Deprecatione vtendum erat, sed purgatione vti malui. Crimen admissum agnosco, quod hodie vos lectione fraudauerim; sed necessitas in causa fuit, haud voluntas. Cogor duos tabellarios simul literis onerare. Tu caue statum trans-

78. 20. absentis] Cf. Ep. 83. 68.
79. 1. Monioie] Gallis sonat meum gaudium. *E. marg.*

feras et falso necessitatem a me praetentam obiicias. Tum enim qui rei erat, actoris fiet, et qui iurisdicialis, coniecturalis aut certe definitiuus erit, vt quaeratur quid sit necessitas. Sed vide callidum defensorem; causam meam ago, nondum in iudicium vocatus, sed vt nullo accusante, meipso et defensore et iudice absoluar. Bene te valere et Musis quam charissimum esse iubeo. [M.CCCC.XCVI.]

80. To James Batt.

Farrago p. 284. — Paris.
F. p. 398: HN: Lond. ix. 32: LB. 31. — 29 November 1498.

[Subsequent to Whitford's grace (p. 207) but before the visit to Tournehem, Epp. 87–9. Batt was now established at the castle of Tournehem, between Calais and St. Omer, as tutor to the young Adolphus of Veere or Burgundy (Ep. 93), grandson and heir of Antony of Burgundy, the great Bastard (1421–1504), who had acquired the lordship of Tournehem through his wife, Marie of Viéville. Philip of Burgundy, Adolphus' father, had recently died (p. 229), and the boy was now in the care of his mother, Anne, daughter and heiress of Wolfart VI of Borsselen (†1486; de Reiffenberg, p. 166), lord of Veere, an important staple-town, near Middelburg.

Tournehem castle was the principal residence of Antony of Burgundy's later years; and his position thus on the frontier of two kingdoms exposed him to French intrigues. For nearly twenty years his loyalty had been suspected; and on 15 Jan. 150½ he was charged before a Chapter of the Order of the Golden Fleece, to which he had belonged since 1456, of substituting for it the French Order of St. Michael, which he had received from Charles VIII. Though he urged French pressure, he and his relatives were kept under surveillance for some time (Ep. 157. 20, 1); and a settlement was not reached until 1504, shortly before his death (de Reiffenberg, pp. 35, 142, 199, 234–268).

The Lady Anne (1469?—Dec. 1518) proved an uncertain patroness to Erasmus until 1501–2 (Epp. 146 and 172), when she married a second husband, Louis Viscount Montfort (†1505); and her relations with Erasmus ceased. Gairdner (*Letters and Papers of Henry VII*, ii. 276) prints a letter to her, dated 3 Mar. 1509, from James IV of Scotland, to whom her father had been related by marriage.

For the families of Burgundy and Borsselen see Anselme, *Hist. généal. de la maison royale de France* (1726) i. 254–8 and 314, and vii. 104, 5, and Stokvis, ii. 165 and iii. 491: for the importance of Veere see *the Ledger of Andrew Halyburton*, ed. Innes, pp. xxx–xxxii and liv–v. Of the castle of Tournehem little now remains.]

ERASMVS BATTO SVO S. D.

Non me clam est, optime Batte, quam tibi praeter expectationem eueniat, quod non continuo aduolarim, praesertim cum res felicius etiam ceciderit quam vteruis nostrum optare fuisset ausus. Verum vbi consilium meum cognoris, mirari desines, intelligesque me non minus tibi quam mihi ipsi consuluisse. Dici vix potest quantum voluptatis tua mihi epistola attulerit. Iam nunc felicissimi illius conuictus nostri simulachrum fingo. Qua libertate vna nugabimur! quibus modis cum Musis nostris victitabimus! Iam gestio ex hac odiosa seruitute euolare. Cur igitur contaris? inquis. Non temere factum intelliges. Nuncium non tam repente adfuturum expectaueram. Debetur mihi hic aliquanta pecuniola. Sed quid mihi

79. 8. sed *E*: scilicet *H*. — 10. M.CCCC.XCVI *add. H*.

non maximum videri debet? Sunt aliquot conditiones cum quibusdam imperfectae, quas sine detrimento non poteram relinquere. Cum Comite mensis iam coeptus est. Cubiculi locationem persolui. Cum Augustino nonnihil mihi rei est. Pueri mei libri nescio quo erraverint; eius nomine neque literas neque pecunias vllas accepi; rationes nonnihil habent controuersiae.

Haec omnia, mi Batte, sine dispendio vides me non posse relinquere. Quod si rebus imperfectis hinc migrassem, nihil mihi expectandum videbam, nisi vt illa perirent. Nosti illud Terentianum, vbi eras? cur passus? Haec quidem mihi non negligenda fuisse vides; illud vero multo maxime me mouit, quod si subito me hinc abripuissem, perissent ea quae De conscribendis epistolis composui, propterea quod penes vnum Augustinum sit copia. Neque Laurentius quidem sperandus erat neque quicquam scriptorum meorum. Nihil enim minus sperandum quam vti ille tibi sua mittat, dum ego absum, cuius vnius nomine facturus est, si quid faciet. Vix summa ope nisus ab eo extorsi vt Laurentii partem tibi mitteret, et ea quidem lege vt tu vicissim huc aliquid nostrarum literarum remittas. Aequum ille postulat. Manus enim manum fricat; da aliquid et aliquid accipe. Quibus rebus adductus hoc cepi mecum consilium, vt hic me adhuc mensem contineam, donec aes alienum recepero, conditiones absoluero, mea scripta recuperauero. Hoc consilium si probas, me non poenitebit; sin minus, facies me quamprimum certiorem: ex tua sententia faciam omnia.

Audies ex hoc tabellario nouam tragoediam. Is vbi ad me diuertisset, equo in caupona relicto, seque in sella pecuniolam abdidisse diceret, iussi in diuersorium recurreret pecuniamque eximeret. Iuit. Vbi redit crepusculo, adoriuntur eum satellites, trudunt, proculcant, vulnerant, in carcerem ducunt, pecuniam eripiunt. Primum suspicabar nactum quibuscum potitaret. Vbi postridie non reuertitur ad multum etiam diei, me nescio quid eiusmodi diuinante, commodum ille redit, lutatus, cruentatus, et miseris tractatus modis. Nos recta ad aduocatum, inde ad vrbis praefectum; noua prorsus illic auis. Malim quamuis cloacam quam illud antrum subire. Ipse apud iudicem expostulo; ille profert ensem in medio fractum. Id satellites detulerant factum, dum ille nescio cui brachium amputaret in via, atque in eo facinore compraehensum. Aderant nobis testes, qui docerent illum gladio fracto vrbem fuisse ingressum. Nam id

15. aberrauerunt *F*. 18. non *add*. *F*. 23. abripuissem *E*: rapuissem *H*. 24. Neque *E*: Ne *F*. 37. caupona *E*: pandochio *F*: pandocheio *H*. 44. Nos recta . . . 54. reliquimus *F*: Nos frustra iudici sumus questi *E*.

14. Comite] Mountjoy. Ep. 79.
15. libri] Cf. Ep. 82. 10.
20. Terentianum] *Ad*. 234.
23. De conscribendis epistolis] See Ep. 71.
24. Laurentius] See p. 108.

acciderat, non ab asino sed ab equo delapso asino. Iudex respondit se ius dicturum, vbi sceleris autores produxissemus. At illi, nam aderant suo iudici, simul atque nos viderent ingredi, subduxerant sese. Id Adrianus admonuit, sed illis iam egressis. Ita causam reliquimus.

Poteram iam hoc omine terreri. Eum apud me retinere cupiebam, quod vulneratus esset, sed te quamprimum de nostro consilio certiorem fieri volui, et tuam sententiam quam celerrime cognoscere. Praeterea tot occupationibus premebar, vt vix somno tempus suppeteret. Ei octodecim duodenarios ad augendum viaticum eius dedi. Aiebat enim se non plus triginta abs te accepisse, et quod erat, a satellitibus ereptum est. Praeterea iuueni cuidam putum mutaui aureum, quod tabellarius aurum eius auro in itinere mutasset. Cura vt cum rursus illi pecuniae mittentur, mittentur autem vt audio breui, iusta moneta mihi reddatur; ego illis nostratem restituam, vt isthuc referant.

Non es admonendus, mi Batte, noui enim et fidem et diligentiam tuam, vt et emolimento et dignitati meae consulas. Terret me nonnihil aulae natura, et fortunas meas agnosco quam sint malignae. Dominam isto in me animo esse plurimum gaudeo. Sed quo animo erat Antistes! quam spem ostendebat! quid nunc frigidius? Malim ego certam aliquam stipem in literis tuis quam amplissimam nominatam. Non tibi obiiciam Vergilianum illud,

Varium et mutabile semper
Foemina.

Ego enim istam non inter mulierculas sed viragines numero. Sed quotusquisque istic literas nostras miratur? Tum quis etiam omnem eruditionem non habet inuisam? In te quidem summa fortunarum mearum sita est. Sed si (quod omen magnus auertat Iupiter) res secus ciderit quam vterque volumus, tu cum aere tenearis alieno, praeterea tuo quodam etiam fato sis hac in parte infelicior, quid amiculo succurrere possis? Non tibi concedam vt tu magis nostri quam ego tui desyderio flagres. Sed etiam atque etiam videndum censeo ne nimium hoc caleat modo.

Haec scribo non quo vel sententiam mutauerim aut animo vacillem,

59. duodenarios *F*: duodenos *E*. eius *om. F*. 60. duodenos *post* triginta *add. E*: *om. F*. 61. putum *add. E Corrig.*: scutatum *F*. 62. auro *add. F*. 83. quo *E*: quod *H*.

53. Adrianus] the messenger, l. 110. Cf. Epp. 95, 101, 124, 133, 146.

59. duodenarios] For this and *scutatum* see Ep. 119. 187 and 109.

68. Dominam] Anne of Borsselen.

69. Antistes] of Cambray.

71. Vergilianum] *Aen.* 4. 569, 70.

79. tuo fato] This phrase is frequently used of Batt; Epp. 87. 7, 95. 51, 101. 43, 133. 3, 4, 139. 20. He was evidently considered by his friends to be a 'lucky' person.

sed vt tuam vigilantiam excitem; res enim communis agitur. Quod nisi optime de tua tum fide tum prudentia tum etiam diligentia existimarem, ita vt tibi mandata prouincia mihi in vtramuis aurem dormire licere putarem, iam hoc rerum principio, tanquam omine parum fausto, terreri potuissem. Mittitur equus mercenarius obolo emptus, tum viaticum non contractum modo verum pene nullum. Si principia frigent, mi Iacobe, feruebunt scilicet extrema? Quando erit tibi honestior et iustior petendi meo nomine occasio quam nunc, cum sum asciscendus, et ex hac vrbe ab his conditionibus? Ego tantula summula ne pedes quidem venire poteram; quid duobus comitatus et eques? Quod si res Dominae pecunia administratur, vt opinor, principium non placet; sin tua, multo etiam minus delectat, quod geritur non solum iniqua verumetiam aliena pecunia. Quid alienius a tali viro, qualem tu me istic descripsisti, quam statim ad primum nutum aduolare, praesertim talibus conditionibus? Quis non me aut leuem aut stultum aut certe miserrimum iudicet? Quis non contemnendum putet?

Nisi te effusissime amarem, mi Batte, et ita vt quaeuis etiam incommoda tui conuictus felicitate compensem, haec me ab instituto consilio poterant auocare; sed nihil etiam mouent. Te modo admoneo vt dignitati nostrae diligenter consulas. Quid igitur censes? inquis; dicam. Nos hic omnia studiose apparabimus, scripta nostra colligemus, negocia absoluemus. Vos interim istic quod mittemus transscribetis. Per puerum, quem propediem huc profecturum studii causa accipio, de omni sententia perscribes accurate; deinde vbi transscripseris Laurentium, post tres hebdomadas si videbitur hunc ipsum puerum remittes, Adrianum loquor, qui et Laurentium referat et viaticum adferat et literas certissimas, viaticum, inquam, me dignum. Meo enim sumptu venire nec possum, vtpote nudus, nec par est, quippe qui hic satis amplas conditiones relinquam. Praeterea equum meliorem, si fieri possit, mittas velim. Non peto magnificum Bucephalum, sed cui non pudeat quenquam insidere. Et scis mihi duobus equis opus esse; nam puerum omnino adducere statui. Hunc igitur alterum puero destinaui. Haec tu Dominae facile persuadebis. Causam habes optimam, et facundiam tuam noui, qua soles etiam ex pessimis causis optimas facere. Quod si facere grauabitur, qui quaeso stipem dabit, quae viaticum negat? Habes causas cur necessario nostram coniunctionem distulerim, quam in capite epistolarum aperui; eam scio tu probabis.

93. tantula summula *F*: triginta duodenis *E*. 94. ministratur *F*. 95. multo *F*: multa *E*. 110. per *ante* hunc *add. F*. 113. qui *om. H*. 115. quenquam *E*: virum *H*. 119. causis *add. H*. 122. epistolae *F*.

116. puerum] Cf. Ep. 82.

Habes quibus rebus meae dignitati possis consulere. Nunc reliquum est vt rem quantum potes matures. Ego hic haud dormiam, tu istic vigila. Ioannes Falco milies te resalutat, Augustinus bene precatur. Omnes te amamus. Dominae quae meo sis nomine dicturus, non es admonendus. Bene vale, mi Batte.

Vide etiam atque etiam te virum praebeas; nam Comitem iam absolui multa rogantem ac pollicentem, quo commodius omnia mea colligerem. Pluribus te, mi Batte, monerem, nisi tuae fidei plane confiderem. Petrum, magistrum Franciscum medicum, tuosque pueros generosissimos nominatim meo nomine salutabis. Bene vale ac vigila. Parisiis. Tertio Cal. Decembr. Anno M.CCCC.XCVIII.

Erasmus animus tuus.

81. To William Herman.

Farrago p. 79. Paris.
F. p. 242: HN: Lond. iv. 25: LB. 83. ⟨December 1498.⟩

[This letter was evidently written not long before Ep. 83. There is considerable similarity of language, cf. ll. 16, 24, 64, 5 with Ep. 83. 80, 50, 120–2; and the injunction in Ep. 83. 73, 4 not to pass on Erasmus' free remarks about N. may well be taken to refer to ll. 6–12 of this letter. The references to Cornelius' silence (l. 85) and the inquiries about Erasmus' brother (l. 80) accord with Ep. 78. 2 and 16. The 'quidam familiarium meorum' who is ill (l. 25), is probably the boy from Lübeck; who in Ep. 82 has recovered. These considerations seem to me to outweigh the references to Herman's *Sylua Odarum*, on the ground of which Mr. Nichols places the letter early in 1497.]

ERASMVS GVLIELMO SODALI S. D.

Salve mea vnica voluptas. Gratulor tibi quod isthic sis, si tu modo gaudes; gaudere autem debes, nam te gradum ad gloriam nactum confido. Me miserum, quod literae non ita vt studueram redditae sunt; non tam quod non acceperim id quod volebam, quam quod tuis suauissimis sim literis frustratus. Emoriar ni crebro me scriptis subleues. A N. mihi redditae sunt literae, in quibus familiarius ita vt iusseram animum suum aperit. Studium meum praedicare non audet: multis ait non probari: vereri ait quosdam ne aere alieno conflato meos onerem. Multa queritur suo more. Ego hominem metu liberaui; quanquam se quidem id nihil timere scribat, verum vt quibusdam satisfaciat. Me vt videtur amat, te non odit; nam de te satis amanter nunciat. Respondi ad haec tum pro ingenio meo tum pro autoritate, si qua est. De mea conditione

80. 131. magistrum *om. F.* 133. Anno M. CCCC. XCVIII *add. H.* 134. Erasmus animus tuus *om. F.* 81. 2. te *add. H.*

80. 125. Falco] Cf. Ep. 87.
131. Petrum etc.] Cf. Ep. 123.
81. 6. N.] Perhaps Nicholas Werner. Cf. Ep. 48. For his attitude towards Erasmus see Ep. 296. 165–9. The negotiation with the Bp. of Utrecht (l. 79) was perhaps a result of his advice.

satis abunde scripsi. De Antistite miror te laborare, quum iam decies et amplius scripserim; omnia recte, sed dat nihil, promittit satis. Ais isthic multum de me sermonem esse. Qualem? Si bonum, gaudeo; sin secus, isti viderint. Hic certe nihil nisi laus de me, fortassis merito meo. Quod me ad virtutem hortaris, facis vt Gulielmum decet; at ego vicissim te, mi Gulielme, hortor vt magno animo et virtutem et doctrinam capessas. Quod si facis, sic mihi persuasi te vnicum Hollandiae decus futurum; et isthic tu facilius in theologum euades quam ego hic. Crede mihi sic res habet.

Sed garriamus. Quid agis, inquies? More meo Vlyssem ago et nuper in languorem ex itinere incidi, vix adhuc valeo. Quidam familiarium meorum febricula correptus, conualescit tamen. Augustinus, tuus interpres, iampridem a me separatus est; arte me tractat, ego vicissim illum. Nihil synceri amoris inter nos neque est neque fuit vnquam, tantum est discrimen ingeniorum. Est isthuc breui venturus. Tu quoque arte tractabis hominem. Deferes illi apud alios; tractabis quam poteris magnificentissime. Dicet fortasse nonnulla in tuam laudem, auscultabis. Nunquam iterum isthic videbitur. Quare tua causa honorabis hominem; nec deest titulus. Palam hic interpretatus est, et quidem gratis, tua carmina. Ages gratias, dabis nihil, praesertim eorum quae mihi vsui esse possunt. Scripseram ad te quae fieri vellem. Si fecisti, obsecro vt mittas, nam res non exigui momenti est; sin nondum, leuabo te parte laboris. Meas Elegantias duntaxat mitte. Laurentii etiam tertium librum, si scriptus est, omnino mitte; sin minus, alium laborem te suscipere malim. Praeterea fac me omnium tuorum operum participem; quamobrem id tantopere cupiam, iam aperiam.

Sum apud nobilem quendam hominem atque humanissimum Anglum vna cum duobus adolescentibus generosis; sed ita sum, vt apud Antistitem non queam esse vel magnificentius vel honestius, etiam si ipse Antistes essem. Is tuis scriptis mirifice confidit; quod si curaueris vt tabellarius semper apportet aliquid noui, rem mihi feceris tum iucundissimam tum vtilissimam, nec tibiipsi quidem inutilem. Ante omnia scribes homini familiariter. Laudabis quod omnibus rebus contemptis nihil miretur praeter literas, quales pauci quidem sint: verum qui sunt, felicissimos eos esse. Narrabis

30. illi *add. F.*

14. Antistite] of Cambray.
27. interpres] Cf. Ep. 70. 32 n.
38. Elegantias] See p. 108.
43. Anglum] This influential person can hardly be Whitford (Ep. 89). Perhaps Mountjoy himself is meant, with two companions of his own age; or he may have been staying in the house of some English nobleman. Mr. Nichols, dating 1497, takes the young men to be Grey and Fisher (Ep. 58); but the latter was probably more than *adolescens* at that time, if he was king's solicitor at Rome in 1502 (p. 188).

quantum voluptatis sit in literis. Doctam probitatem efferes, me commendabis, te benigne offeres. Crede mihi, Gulielme, etiam nomini profuerit tuo. Vnus est qui inter suos plurimum valeat; habebis qui tua scripta per Angliam spargat. Iterum atque iterum te oro vt, si quid me amas, haec res tibi sit cordi.

Succenseo tibi quod tam breuiter, tam indiligenter scripseris. Me miserum, eo res rediit vt magnum tibi videatur, si vna nocte mea causa vigiles. An excidimus inter voluptates? Vtinam ego particeps istarum viuam. Sed vide quo nos ambitio reiecerit. Sisyphi saxum voluimus adhuc. Aliquid molimur, quod si parum processerit, isthuc aduolabo. De victu honesto nulla est mihi sollicitudo; certatim quaeror, vndique ambior. Sed o vtinam aut ego tecum aut tu mecum viueres. Nescis quam tui desyderio macerer, tui inquam vnius. Excidit K., excidit I., excidit C., excidere caeteri, quos non nomino, ne lites audiam. Vnus Gulielmus haesit penitus infixus medullis. Credo te veneficia callere. Non ego malim cum ipso Pontifice quam tecum viuere. Honestatis studio duriuscule hic viuimus. Valeat nomen theologi, valeat fama, valeat inutilis dignitas. Iam praelibaui quid sit esse aliquid. Quid potius quam garrire cum amiculo?

Iam tres menses sunt quod neque Faustum neque Gaguinum salutauerim. Tu tamen scribes ad Faustum doctissime et breuiter, ad Gaguinum verbosius; pauca familiariter disputabis, imo disputandi praebebis materiam. Tabellarium, cognatum tuum, quo diligentius nostra perferat, magnifice compellabis; est enim honoris auidior. Quod ad dandum attinet, a me curabitur; tu si quid voles aut egebis, mihi significato. Habemus semper vnum atque alterum coronatum Gulielmo. Vide quam Galli sumus. Sed extra iocum, de antistite Traiectensi res apud me refrixit; intelligo eum hominem famelicum. Quo pacto tibi isthic vita procedat, quid agat frater, quid Cornelius, quid Seruatius, quid caeteri, fac omnia sciam. Scribe verbosissime et diligenter; imo semper sub tabellarii aduentum literas parato.

Boschius a Cornelio literas accepisse se scribit; tua carmina petit; intelligo de me nihil scripsisse. Cornelium subiratum suspicor, nec

84. nec *E* : ne *F*.

---

58. excidimus] Cf. *De Conscrib. Epist.* (LB. i. 457 F–58 A), where Siberch's edition, f. 64, reads Erasmus for Lucius. The *expostulatoria epistola* in which it occurs was probably added in the revision of 1499; see p. 198.

78. Galli] Cf. *Famil. Colloq. Formulae* Gallorum magnificentiam (LB. i. 657 F).

79. Traiectensi] Frederick of Baden († 24 Sept. 1517); Bp. of Utrecht, 13 May 1496—1516. Erasmus had perhaps been urged by Werner to seek service under him; cf. l. 6 n.

83. Boschius] A letter from Bosch to Cornelius is printed by Molhuysen, *Corn. Aurelius*, p. 27. From internal evidence it is of about this date, and may be Bosch's answer to the letter mentioned here. The emphasis laid on 'Herasmus'' high opinion of Cornelius suggests that Bosch may have been aware of his present suspicions.

mihi quidem scripsit vnquam; miror quid sit. Amo hominem, dum te modo amet; nam de me non laboro. Scribe quid acceperis, nam quindecim tuorum carminum volumina misi; epistolam bene longam, quam partim ante morbum, partim recreatus, scripsi. De antistite Cameracensi nihil accipio. Bene vale.

Luteciae. [Anno. M. CCCC. XCIX.]

82. To a Man of Lübeck.

Farrago p. 73. Paris.
F. p. 237: HN: Lond. iv. 18: LB. 17. ⟨December 1498.⟩

[About a pupil from Lübeck, whom Henry Northoff had introduced to Erasmus. The reference to the books, l. 10, connects this letter with Ep. 80. 15, and places it therefore after the visit to Holland in 1498. It is later than Ep. 81, because the boy has recovered.]

ERASMVS CVIDAM LVBECENSI S. D.

Salve, vir integerrime. Filius tuus apud me viuit et a me docetur, iis quidem conditionibus quas ab Henrico accepi, qui mihi nomine tuo triginta duos coronatos et vestem promisit. Aegrotauit grauiter nuper, sed conualuit Dei beneficio et medicorum opera. Fuit in tutela mea compluscūlos menses, quibus ei quibus erat opus suppeditaui. Mense Octobri puerum in familiam meam adiunxi; curatur a me non vt alienus, sed vt ex me natus. Ingenio praeditus est singulari; mores pro ea aetate tractabiles sunt et tolerabiles. Dabo operam, quantum quidem in me erit, vt tibi eum restituam et me praeceptore et te patre dignum. Libros eius nondum ad manus meas perferri miror. Antuerpiensis ille mercator scripsit se per quendam mercatorem Parisiensem transmisisse, et eum nominat; verum is constanter negat. Pecunias adhuc nullas eius nomine accepi. Augustinus, sub cuius tutela erat, dum ego valetudinis causa in patria abessem, ab Henrico quinque aut sex florenos sese accepisse fatetur. Is eum tres menses et aluit et docuit, quod ego me tum in Italiam concessurum putabam. Ei eas pecunias reliqui pro opera sua: praeterea quod de ratione diminutum erat adieci, apud illum enim aegrotabat: praeterea meo sumptu vestitus est. Coeperat hic nescio quae febris pullulascere sed non admodum frequens; quare in locum vrbis apertissimum atque saluberrimum demigraui. Quod malum si repullulauerit, longius forte concedam. Nihil enim nobis salute antiquius esse debet et vita. Nam bene viuere, nisi viuamus, non possumus. Qua in re de tua sententia

82. 5. quibus ei *E* : quo tempore ei *H*. 17. . Ei eas *F* : , & eas *E*.

---

82. 14. Augustinus] Caminadus. *E marg.*

certior fieri cupio, placeatne puerum me consequi. Narrabat enim Henricus, etiam si filium tuum in Italiam duxissem, me id te approbante facturum.

Habes de rebus nostris omnibus; reliquum est vt de toto animo tuo nos facias certiores: verum neque pecunias neque literas, nisi per certissimum tabellarium miseris, nec Parisios miseris, sed ad eum mercatorem Antuerpiensem, ne si hinc concessero, illae ad alienas manus perferantur. Hoc quoque ad me perscribas velim, cui vitae generi filium tuum destinaris, et quibus potissimum literis imbui placeat. Finis enim vnaquaque in re praefigi debet, ad quem omnia tanquam ad signum conferantur. Nam quanquam omni quidem literarum genere pueri sint instituendi, refert tamen quo sua studia destinent, vt quum omnia perdiscere non liceat, saltem aptissima discamus.

Haec pluribus ad te scripsi quam debui, et quidem Latine, non fastidio linguae nostratis, sed quod neque facile id potuissem, neque tu facile intellexisses. Te cum optima coniuge tua vniuersaque familia bene valere precor. De me ita tibi tuisque persuadeas, in instituendo filio mihi neque fidem neque sollicitudinem neque diligentiam defuturam. Lutetiae. [Anno M. CCCC. XCVII.]

83. To William Herman.

Farrago p. 74. Paris.
F. p. 238: HN: O^1 p. 211: Lond. iv. 21: LB. 15. 14 December ⟨1498.⟩

[This is the only letter of the Paris period which found its way into the Gouda collection printed by Merula; see App. 7. The variants which it contains are in many cases interesting, and in one, l. 64, important. The reference there given to Cornelius' visit to Paris enables the year-date to be supplied. The close connexions with Epp. 78 and 81 are noticeable.
Besides the readings noted Merula's text has a great many inversions of order.]

ERASMVS GVLIELMO GAVDANO SVO S. D.

Sic est profecto, deerat, deerat hoc vnum infelicitatis meae numeris, vt abs te mihi epistola tam contumeliosa redderetur; perinde quasi nobis hic dolorum materia non abunde suppeteret. Tu vero, mi Gulielme, et vetustissimo nostro amore dignius et meis fortunis aptius facturus eras, si pro obiurgatione consolationem misisses. Quid tu amiculum tui perpetuo studiosissimum, miserrimum, etiam conuiciis insectaris? Ego in hac rerum conditione ne confirmationem quidem vllam aequo animo tulissem, et tu vltro erumnas meas etiam maledictis exasperas? Quid tu me ab inuidis nostris expectare iubes, cum huiusmodi mihi adferantur ab amico

82. 44. EN^1: Anno D. CCCC. XCVII N^2.
83. TIT. GAVDANO *om.* O^1. 1. deerat, *om.* O^1. 2. numeris *H*: muneris *E*. 4. mi *om.* O^1. 7. etiam *add.* O^1. 8. vltro *add.* O^1. 10. adferuntur O^1.

non modo vetustissima necessitudine verumetiam, quod arctissimum ego vinculum puto, studiorum societate coniunctissimo? Deplorare fortunas meas magis libet quam te confutare.

At vide interim, quaeso, quam merito me incuses. Indicatum est, nescio a quo, me tibi indignatum abisse. Primum, cur tu istis indicibus credis tam facile? tum si maxime indigner (vtar enim eo verbo inuidioso quo tu vteris), cur id non quaeris potius, quamobrem tibi indigner? Expostulaui tecum saepius per literas, nuper etiam coram, quod cessares in literis, quod nihil tuo ingenio dignum molireris. Hortabar vt quam maxime nominis immortalitati consuleres, aliquid excuderes tale quale omnes abs te expectarent; nihil tuae gloriae anteponeres, voluptatulas istas inerti vulgo relinqueres. Si haec sunt hominis suo commodo consulentis, si inimici, si superbi, nihil refello quo minus tu me iure criminatus fueris. Sin potius amantis et tui nominis auidissimi, et melius etiam de te quam tu ipse sentias sentientis, quid tu eiusmodi hominis infelicitatem atrocibus etiam dictis incessis? Si quid in te sum stomachatus, id vnum erat in causa, quod tu non tanti ingenium tuum quanti ego facerem faceres. Sed odiose, inquis, obtundis. Nulla igitur venia dignus est qui intemperantius amat? Non vides hanc meam improbitatem ab immensa quadam gloriae tuae cupiditate profectam? Nunc studium in te meum ferre aequo animo non potes, qui fastidia persaepe tulisti.

Quid autem sibi volunt verba illa, mi Gulielme, 'Quemadmodum isthic viuas, ipse scis nec ego ignoro.' Me miserum, quam metuo ne tu me hic ociosum ineptire, obsonare atque amare credas! Tu vero, mi Gulielme, Erasmum non ineptum sed miserrimum finge, et illum, quem tu praefractum appellare solebas, iam plane fractum et exanimatum. Caue me tu vel ex veteribus moribus vel ex tua felicitate metiaris. Quod autem Gaudae paulo liberius tecum pro nostra familiaritate garriebam, eam loquendi petulantiam vel vino, quo tum vt scis saepe madere cogebamur, vel valetudinis studio tribuere debebas; quam vt penitus confirmarem, paululum de pristina vitae seueritate prudens remiseram. Caeterum is mihi est animus, vt ineptire si liceat nolim; ea rursum rerum conditio,

12. ego *add.* O^1. 14. quaeso te, quam O^1. 15. cur *F*: qui *E*. 16. indignor O^1. 17. cur *F*: qui *E*. id *om.* O^1. quaeris *N*: queris *F*: credis *E*. 18. indigner *H*: indignor EO^1. 22. inerti *add.* O^1. relinqueres *F*: relinquens *E*. 28. id *E*: hoc O^1. in causa *om.* O^1. 34. verba *add.* O^1. mi Gulielme *om.* O^1. 36. obsonare *add.* O^1. 38. quem olim infractum appellitare solebas O^1. 39. tu *add.* *H*: *om.* EO^1. moribus *om.* O^1. 40. Goudae O^1. 42. valetudini in studio O^1. 44. pristinae O^1. 45. rursus O^1.

---

19. **cessares**] Cf. Ep. 78. 13, 4.
38. **praefractum**] Cf. Ep. 33. 38.
41. **vino**] The monks of Steyn had particular facilities for obtaining beer and wine. See H. v. R(yn), *Hist. van 't Utrechtsche Bisdom*, Leiden, 1719, ii. 322.

vt si maxime velim, haudquaquam tamen liceat. Stomachaberis et hic quoque fortasse. Quid te, inquies, ita male habet? Num eges? Non tibi summa faciendi quae libitum est libertas? Coram vix meas tragoedias explicare queam, tantum abest vt his literulis possim consequi. Ego ne Vlysseos quidem labores cum nostris conferendos censuerim. O me huius libertatis nimium expertum et o te parum!

Sed quid ego his querelis amantissimi hominis animum exaspero? Quod scribis isthic te gloriae meae inuidiam sustinere, quorsum istud attinet? Ego his in regionibus famae tuae prodesse possum; tu porro cur ⟨non⟩ inuidiosam etiam nostri defensionem sumis? Quis nescit Gulielmum Erasmo vel in causa iniquissima aequissimum fore? Quod vt non facias, nemo tamen non expectabit; quanquam tuum in me studium non gratissimum esse non potest. Sed si me mea fata non sinunt, tu saltem tuis literis primum patriam nostram, deinde teipsum quam maxime nobilita. Crede hoc mihi, Gulielme, nihil non poteris, modo animus non desit. Sed veniam dabis amori nostro qui te rursum hortari incipio.

De Cornelio caue quicquam nisi amicissimo viro dignum suspiceris; de te enim omnia amantissime praedicauit. Aut si quid apud me pro coniunctissima familiaritate nostra questus est, fecit id et modestissime et vt faceret is qui te ex animo amaret. Apud me quidem delatus est quod apud Anglos, dum istic abessem, parum synceriter egerit; quod vt de alio quouis (est enim inter mortales rara fides, animique hominum mutabiles) facile credi possit, ita de hoc nec credere libet nec suspicari. Tum satius esse puto his in rebus hallucinari, quam odiosa diligentia ea perquirere quae rectius latuissent. Quod tibi de N. tua veteri taciturnitate fretus indicaui, per fidem te obtestor, caue vel nutu significes. Tibi enim nihil commodaris, illi vero iustissimam in me stomachandi materiam praebueris. De Henrico scripsi Seruatio; hominis ingenium satis

46. tamen *om.* O^{1}. 47. quoque *om.* O^{1}. 49. iis O^{1}. 50. nec O^{1}. nostris *E*: meis O^{1}. 53. iis O^{1}. 54. istud EO^{1}: istuc *F*. 56. cur *E*: quid O^{1}. 60. patriam nostram *E*: ordinem nostrum O^{1}. 61. deinde *E*: dein etiam O^{1}. 63. rursus O^{1}. 64. Cornelio O^{1}: Henrico *E*. 65. Aut *add.* O^{1}. 66. id *E*: hoc O^{1}. 67. faceret is *om.* O^{1}. 68. istic abessem O^{1}: isthinc abissem *B*. 69. (est . . . 70. mutabiles) *E*: (vt sunt animi hominum mutabiles atque inter mortales rara fides) O^{1}. 70. possit *N*: posset EO^{1}. ita & de O^{1}. 71. iis O^{1}. 73. de N. *om.* O^{1}. veteri *om.* O^{1}. 76. De . . . Seruatio; *E*: Ego O^{1}.

---

64. Cornelio] The reading of the authorized editions is in itself open to suspicion from the mention of another Henry below in very different terms, but with no attempt at distinction. I therefore adopt Merula's reading which is supported by Ep. 78. 20.

68. abessem] Cf. Epp. 78. 20 and 82. 15.

73. N.] Cf. Ep. 81. 6.

76. Henrico] Perhaps the person alluded to in Ep. 95. 8; cf. also Epp. 190 and 296. 229.

mirari nequeo. Verum quid facias? His moribus nunc viuitur. Quare illud Chilonis probemus necesse est: Sic ama tanquam aliquando sis osurus, sic oderis tanquam aliquando amaturus.

Ais isthic multa de me renunciari, auditu neutiquam iucunda. Ego vero, Gulielme, innocentiam praestare possum, id quod facio; quid homines de me loquantur, praestare non possum. Hoc magis vereor, quid tu tandem de me sentias; quem vnum, ita me Deus amet, pluris facio quam reliquos omnes. Quid enim sibi voluit illa tua epistola qua vitam meam notare videris? Vis igitur scire quemadmodum hic viuat Erasmus? te enim nihil mearum rerum ignorare par est. Viuit, imo haud scio an viuat; sed viuit prorsus miserrimus, omni lachrymarum genere confectus; quot insidiis petitus, quoties amicorum praesidio delusus, quot casibus sursum ac deorsum iactatus! sed viuit innocentissimus. Scio me vix harum rerum tibi fidem facturum. Veterem adhuc Erasmum et libertatem meam et si quid est splendoris cogitas; verum si coram loqui liceret, nihil mihi facilius fuerit quam id tibi persuadere. Quare si verum Erasmi simulachrum tibi fingere voles, finge non ineptum, non comessatorem, non amatorem, sed afflictissimum, sed lachrymosum, sed inuisum sibiipsi, cui iam nec viuere libeat nec liceat mori; denique miserrimum, at fortunae iniquitate non sua culpa, miserrimum tamen, quid enim refert? sed tui amantissimum, studiosissimum, ardentissimum. Ita velint superi has meas erumnas aut in melius mutari aut matura morte finiri, vt nunquam mihi vel mea dignitas antiquior, vel gloria iucundior, vel vita charior quam tua fuit.

Si caeteris mortalibus sim inuisus, nihil miror; quis enim hominem tam miserum non iure optimo oderit? Tuum vero etiam amorem mea infelicitate mutari qui timere potui, in cuius vnius fide semper acquieui, quem sic complectebar, a quo me non vulgariter sed prisco illo more amari credebam. Si et huic me inuisum intelligo, et ob id inuisum quod sim miserrimus, quid est cur viuere velim? O mi Gulielme, vetus meum et vtinam perpetuum solatium, dolor tantum non cum lachrymis et vocem exprimit. Si quo graui et nephario scelere nostram amicitiam violassem, tu tamen infelicissimo amico pro iustissima ira misericordiam et lachrymas

79. tanquam *E*: vt O^1. 80. isthic *E*: Priori nostro O^1. 82. praestare *add.* O^1. 84. vult O^1. 87. imone scio O^1. 89. praesidio *E*: perfidia O^1. 90. At scio O^1. 91. Veterem enim adhuc O^1. et *E*: atque O^1. 92. meam *om.* O^1. 97. at O^1: & *E*: sed *F*. 103. sim *E*: sum O^1. 104. tam miserum *F*: tam miserrimum *E*: tanta oppressum miseria O^1. 106. me *om.* O^1. 110. tantum non *E*: enim O^1.

78. Chilonis] In the *Adagia* 1072 this saying is attributed to Bias.

impendere debebas. Nunc eum cui nulli vnquam casus, nullae rerum mutationes tui charitatem excutere potuerunt, maledictis potes incessere, potes probris insectari, tanquam desint qui manibus pedibusque in meam perniciem incumbant, qui me ferro ignique extinctum velint. Quid mihi isthic tam charum fuit, cuius inter hos casus non obrepserit obliuio? Vidisti ipse me nonnunquam νεανιεύοντα et risisti saepe. Scis quod pectus loquar. Quid vnquam amaui tenerius? Nunc mirum est dictu quam frigeam. Omnes amores illi vulgares excidere potuerunt; tu vnus pectori nostro inhaesisti; et ita inhaesisti vt charitas consuetudinis intermissione aucta sit, non extincta. Et tu amicum tam pertinaciter tibi deditum, cui felici inuidere non posses, miserrimum odisse poteris? Noui vulgo quidem hunc esse morem, sed o me miserum, si te literae a vulgi moribus vindicare non possunt. Quid tu igitur me Pyladem tuum, quid Thesea appellasti? Quanquam inuertere debueras, et Orestem potius ac Pirithoum appellare.

Sed sit tandem lachrymarum finis. Hoc vnum te, charissime Gulielme (iucundissimum enim dicere non licet) et per veterem nostram beneuolentiam et per meas fortunas afflictissimas obsecro atque obtestor, vt si me non odisse non potes, si misereri non potes, saltem parce maledictis crudelissimum vulnus exasperare; et quod victo hosti dare debueras, da amico nihil commerito. Tu tuam valetudinem tanto cura diligentius quanto mea desperatior est. Patri tuo, viro humanissimo beneque de me merito, praeterea domino Iacobo conuictori tuo me quam diligentissime commendabis. Tuus Iasparus me sibi habet deuinctissimum, et pudet me hominem tam amicum tam indiligenter amplexum fuisse. Vale, Guielme suauissime. Parisiis, postridie Id. Decemb. [Anno M. CCCC.XCVII.]

84. From Faustus Andrelinus to William Herman.

LB. App. 449. ⟨Paris.⟩
⟨December 1498.⟩

[Probably written at Erasmus' request to show his friends at Steyn that he was well thought of in Paris. It may be placed conjecturally with Ep. 83.

Publius Faustus Andrelinus (c. 1462–25 Feb. 1518) of Forli. He was educated at Bologna under Filelfo; and on 20 Apr. 1483 received the poets' laurel at Rome for his *Liuia* or *Amores*. From 1484–8 he was domestic poet to Louis Gonzaga, Bp. of Mantua, but left him in Sept. 1488 for Paris, where on 5 Sept.

113. nullae *F corrig.*: mille *E*. 118. ipse *om.* O^1. 121. illi vulgares *om.* O^1. 127. appellas O^1. 128. Perithoum O^1. 129. tandem *add.* O^1. 130. (iucundissimum . . . licet) *E*: per iucundissimam nostram amicitiam O^1. 131. et per *E*: perque O^1. 132. atque *E*: & O^1. 134. da . . . commerito *E*: id perdito calamitosoque amico, praeterea supplici, tribuere non graueris O^1. 137. domino *add.* O^1. 138. Tuus Iasparus . . . 139. fuisse *om.* O^1. 139. Vale . . . 140. suauissime *add.* O^1.

137. Iacobo] Perhaps Maurits of Ep. 176.

1489 he was admitted to lecture publicly in the University. On 1 Oct. 1490 his first book was published in Paris, an edition of the *Liuia* considerably amplified. In Sept. 1491 finding his position in Paris unsatisfactory he went for some months to Poitiers and Toulouse; but returned unsuccessful in 1492, and took part in the quarrels which expelled Balbus from Paris. On 3 Apr. 1494 he published his *Elegie* addressed to an Englishman, Thos. Ward (Gairdner, *Letters of Henry VII*, ii.), through whom he perhaps hoped to find employment in England, like Cornelius Vitellius and Bernard Andreas. His position in Paris was precarious until he won the favour of Chas. VIII with a poem *de Neapolitana victoria* and was made royal poet in 1496. This title appears first in his *De Neapolitana Fornouiensique victoria*, 31 Aug. 1496; but is lacking in his *De Influentia Syderum*, 10 May. He justified his appointment by a succession of poems on court subjects, and c. 1505 received a canonry at Bayeux, which he held until his death. His lectures in Paris were clever and attracted large audiences, but were marked by great laxity of morals (Lond. xxi. 20, LB. 489; cf. iv. 72–5). He nevertheless retained the patronage of many eminent persons and enjoyed the esteem of such men as Gaguin and the two Fernands. He was one of Erasmus' first friends in Paris, and in spite of diversity of character the tie formed was lasting. Besides his court poetry he wrote *Epistolae paroemiales ac morales* and a poem *De moralibus intellectualibusque virtutibus*. The first edition of Erasmus' *Adagia* contains a commendatory letter by him (Ep. 127).

See Mazzuchelli; Geiger in *Vierteljahrsschrift f. Kultur u. Litteratur der Renaissance*, i. (1885); GE. i. 338; EHR. xvii. 417 and xix. 585.]

FAVSTVS POETA REGIVS GVILIELMO SVO S.

Cvm mecum ipse cogito, mi Guilielme, quanta sit Erasmi nostri tum doctrina tum vita ab omnibus certe vitiis aliena, non possum profecto, non possum, inquam, non laetari, quod eum scilicet virum nacta sit religio tua, quem non solum vos ipsi, verum etiam Parisiense hoc Gymnasium amare, colere, obseruare, admirarique debeat. Quid enim melius, quid praestantius, quid denique diuinius, quam virum candidis et litteris et moribus nitentem reperiri, hac videlicet tempestate, quae quidem ita ignaua, ita corrupta, ita exsecrabilis est, vt Sardanapalicas potius voluptates quam Socraticas vel virtutes vel mores imitetur? Neque hoc adulationi meae adscribendum esse censeas velim, quandoquidem a derisoria et subdola assentatione semper alienus fuerim. Neque vel ad te vel ad alium scriberem, nisi is esset Erasmus, quo, vt cum stomacho, nec paruo quidem, loquar, tua non solum religio verum etiam patria indigna esset. Vale.

85. To Nicasius, Chaplain of Cambray.

Farrago p. 78. Paris.
F. p. 241: HN: Lond. iv. 23: LB. 77. 14 December ⟨1498?⟩

[The date given in the text is impossible, as Erasmus was then in England. The letter is evidently written after a visit to Holland. The names, which do not occur elsewhere in Erasmus' correspondence, afford no clue. I place it conjecturally with Ep. 83, because of the month-date.]

ERASMVS NICASIO SACELLANO CAMERACENSI SVO S. D.

Qvanqvam antea mihi literarum nomine charissimus esses, Nicasi doctissime, difficile tamen dictu fuerit quantus cumulus meo in te

amori ex illo nostro conuictu accesserit. Antea me tibi deditissimum habebas, nunc multo deuinctiorem. Sed suspecta quaedam res est verbis beneficium rependere. Tu si mei in te animi periculum facere velis, aliquid vicissim oneris impone. Nullam sarcinam tam grauem, tam molestam inieceris, quae mihi tua causa non leuissima, non etiam iucunda videatur. Epistolam tuam reddidi diligenter. Thomam Cameracensem tuo nomine saluere iussi. Tu quod es pollicitus fac praestes, vt ad me quam saepissime scribas. Michaelem Pauium, praeceptorem meum, nominatim vero illum hospitem, virum (ita me Deus amet) episcopatu dignum, cuius nomen excidit, humanitas comitasque, qua me isthic tractauit, nec excidit nec excidet vnquam, meis verbis salutabis accurate, et tuo more, hoc est diligentissime, gratias ages. Bene valere te cum tuis omnibus precor.

Parisiis, postridie Id. Decemb. [Anno M.CCCC.XCIX.]

86. To a Friend.

Farrago p. 82. ⟨Paris?⟩
F. p. 244: HN: Lond. iv. 30: LB. 50. ⟨1498?⟩

[This follows in all the early editions two notes, Epp. 59 and 65, which may have been sent to Fisher; and was perhaps therefore written for a friend going to Italy.]

ERASMVS CVIDAM.

Vbi nostrum N. istuc iturum intellexissem, nolui inanem venire, praesertim qui me obnixe rogaret vt sese apud te commendatum facerem. Obsecro itaque vt eum pro tua veteri consuetudine tractes. Non clam me est, nec ille quidem ignorat, quantum possis quantumque mea causa velis. Effice ne vel illum sua spes vel me mea de te opinio fallat. N. quidem tibi nouum amicum comparaueris, me vero arctius deuinxeris. Vale.

85. 6. imponito *H.* 10. Pauium *add. F.*

85. 8. Thomam] Probably Thos. Varvet of Cambray, a pupil of Standonck, who is mentioned by Felibien, *Hist. de Paris*, ii. 896, as concerned in the University riots in Paris in 1499 (p. 200; cf. LB. App. 378. 1769 CD). Varvet was accused of having spoken against the royal divorce, and withdrew from Paris before the king's arrival at the end of May 1499. He is also perhaps the 'literary man of the name of Thomas' (Bergenroth, i. 196) who accompanied the Bp. of Cambray to England in 1498 (p. 203). See also Massaeus, *Chron.*, p. 269.

10. Michaelem] of Pavia. He had been Rector of Paris University from the College of Navarre (Bulaeus, v. 924: and *Liber Receptoris Nationis Alamaniae*, iii. f° 135, in the Archives Nationales at Paris, Sér. H. 2588) 15 Dec. 1492–23 Mar. 1493. He was afterwards Dean of Cambray, 2 Oct. 1506–†17 May 1517, and Councillor and Confessor to Charles V. Erasmus perhaps was taught by him at Cambray or may have heard him lecture in Paris. See GC. iii. 72 and *Mém. Soc. des Sciences de Lille*, vii. p. 278 (1880).

87. To John Falcon.

Farrago p. 71. Tournehem.
F. p. 236: HN: Lond. iv. 15: LB. 7. 3 February ⟨1499.⟩

[The year-date is established by the sequence of events. Between Whitford's grace (23 March 1498) and the publication of the *Adagia* (June 1500) fall Mountjoy's stay in Paris, Erasmus' first visit to Tournehem terminating on Feb. 4, and his journey to England, from which he returned to Paris on Feb. 2 (Ep. 119). Erasmus' departure from Paris may be placed c. 23 Dec. 1498 (Ep. 88. 8 n.).

Nothing is known of John Falcon beyond the allusions to him in Epp. 80 and 119. It seems from this letter that his home was in Antwerp, and that he knew Batt. He is possibly to be identified with Joannes de Falce Gandavus, to whom Badius dedicated his edition of Solinus, 12 July 1503.]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI FALCONI SVO S. D.
EPISTOLA IOCOSA.

Tv caue salutem a nobis expectaueris. Deuoueo te, quoties tua mihi conuicia in mentem veniunt, quoties toruos illos oculos animo contueor, quoties os illud ad meras contumelias compositum. Itaque amare te plane non possum. Minus quidem odero, si bonas literas lucellis tuis praeponere poteris. Fata mea me hactenus persequuta sunt. Iter enim habuimus ad prodigium vsque asperum atque saeuum; caetera Batti mei fatis debeo. Nam Dominae candorem, beneficentiam, humanitatem, comitatem, modestiam, si tibi perscripsero, cum vix aliquam essem partem oratione consequutus, mendacissimus tamen viderer ei qui ipse expertus non esset. O te miserum, qui me sequi sis grauatus. Quid te fuisset beatius? Sed gaudeo tuam superbiam tibi nocuisse. Posthac sape, poetas fuge, et lanios sequere. Breui isthic adero, si superi adiutabunt. Tu et quae habes mea serua, et quae potes contrahe, ne quid in mora sit vbi venero.

Finem imponam epistolae, si te paucis monuero. Frustra sapit qui sibi non sapit. Mirare literas et lauda, sed lucrum sequere. Caue tibi ipse displiceas, ea res formae venustatem obscurat. Cutem ante omnia cura. Omnia tuis commodis postpone, amicitiam tua causa cole. Eruditionem parce attinge. Ama ardenter, stude modice, verborum prodigus, pecuniae parcus esto. Plura monendus eras, sed vale est aulico ritu Dominae dicendum, et cras in Hollandiam auolo. Meliorem vestem domi relinquo. Scis quamobrem? Timeo ne sorores eam tuae lacerent. Est enim mihi Antuuerpia faciundum iter. Nunc vide num nihil in me sit salis et tu sapias solus? Literas tuas adeo non expectabo, vt haud sciam an has ipse preuertam. Tu tibi viue et vale tibi et te solum, quod facis, ama.

Ex arce Tornenhensi. Tertio nonas Februarias. [An. M.CCCC.XCVII.]

14. mea *add. H.*

---

7. Batti . . . fatis] Cf. Ep. 80. 79 n.

88. To William Blount, Lord Mountjoy.

Farrago p. 70. Tournehem.
F. p. 235: HN: Lond. iv. 14: LB. 6. 4 February ⟨1499.⟩

[Contemporary with Ep. 87. The additions made in F. and H. are noticeable.]

GVILHELMO MONTIOIO COMITI ANGLO ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Pervenimvs tandem et quidem incolumes, tametsi inuitis (vt apparet) et superis et inferis. O durum iter! Quem ego posthac Herculem, quem Vlyssem non contemnam? Pugnabat Iuno semper poeticis viris infesta; rursum Aeolum sollicitarat; nec ventis modo in nos saeuiebat, omnibus armis in nos dimicabat, frigore acerrimo, niue, grandine, pluuia, hymbre, nebulis, omnibus denique iniuriis. Hisque nunc singulis nunc vniuersis nos oppugnabat. Prima nocte post diutinam pluuiam subitum atque acre obortum gelu viam asperrimam effecerat; accessit niuis vis immodica; deinde grando, tum et pluuia, quae simul atque terram arboremue contigit, protinus in glaciem concreta est. Vidisses passim terram glacie incrustatam, neque id aequali superficie, sed colliculis acutissimis passim extantibus. Vidisses arbores glacie vestitas adeoque praessas vt aliae summo cacumine imum solum contingerent, aliae ramis lacerae, aliae medio trunco discissae starent, aliae funditus euulsae iacerent. Iurabant nobis e rusticis homines natu grandes se simile nihil vnquam in vita vidisse antea. Equis interim eundum erat nunc per profundos niuium cumulos, nunc per sentes glacie incrustatos, nunc per sulcos bis asperos, quos primum gelu durauerat, deinde et glacies acuerat, nunc per crustum quod summas obduxerat niues; quod quidem mollius erat quam vt equum sustineret, durius quam vt vngulas non scinderet.

Quid inter haec animi Erasmo tuo fuisse credis? Insidebat attonito equo eques attonitus; qui quoties aures erigebat, ego animum deiiciebam, quoties ille in genua procumbebat, mihi pectus saliebat. Iam Bellerophon ille poeticus suo terrebat exemplo, iam meam ipse temeritatem execrabar, qui mutae beluae vitam et vna literas meas commiserim. Sed audi quiddam, quod tu credas ex veris Luciani narrationibus petitum, ni mihi ipsi Batto teste accidisset. Cum arx iam ferme in prospectu esset, offendimus omnia vndique glacie incrustata, quae vt dixi in niuem inciderat. Et erat tanta ventorum vis, vt eo die vnus atque alter collapsi perierint. Flabant autem a tergo. Itaque per decliue montium me demittebam, per summam glaciem velificans, atque interim hastili cursum moderans. Id erat claui vice. Nouum nauigandi genus. Toto fere itinere obuius fit

TIT. MONTIOIO *add. H.* 25. Bellerophontes *F.* 27. commisissem *F.* Sed audi . . . 34 genus *add. F.*

8. gelu] Molinet (300) describes this severe weather. It began on 24 Dec. 1498, and lasted for twelve or thirteen days in Hainault.

nemo, sequitur nemo, adeo non solum saeua sed etiam monstrosa erat tempestas. Quarto vix demum die solem aspeximus. Hoc vnum ex tantis malis commodi excerpsimus, quod latronum incursus timuimus minus: timuimus tamen, vt homines pecuniosos decebat.

Habes iter meum, adolescens generosissime idemque candidissime; quod vt durissimum fuit, ita reliqua fuere secundissima. Viui peruenimus ad Annam principem Verianam. Quid ego tibi de huius mulieris comitate, benignitate, liberalitate memorem? Scio rhetorum amplificationes suspectas haberi solere, praesertim iis qui eius artificii rudes non sint. At hic me nihil alleuare, imo re vinci artem nostram mihi credas velim. Nihil vnquam produxit rerum natura aut pudentius aut prudentius aut candidius aut benignius. Et vis verbo rem complectar? Tam illa praeter meritum nostrum in nos benefica fuit, quam senex ille contra merita maleficus. Tantis illa me officiis cumulauit nullis a me studiis prouocata, quantis ille contumeliis onerauit summis affectus beneficiis. Quid de meo Batto iactitem, cuius pectore nihil habuit hic orbis simplicius, nihil amantius? Nunc demum istos ingratos odisse coepi. Mene istis monstris tam diu inseruisse? O te mihi sero cognitum, a quo prius me fortuna distraxit quam necessitudo coniunxerat!

Haec scribebam in patriam concessurus; deinde isthic continuo adero atque adamatam Lutetiam repetam et has ipsas literas fortasse praecurram. Caeterum de nostro conuictu nihil certi scribere licet; tamen consilium ex tempore capietur. Hoc vnum tibi persuade, neminem viuere qui te magis ex animo amet quam tuus Erasmus. Battus quoque meus, omnium et amorum et odiorum meorum socius, te pari charitate prosequitur. Cura, mi Guilhelme, vt quam optime valeas.

Ex arce Tornenhensi. pridie nonas Februarias. [ANNO M.CCCC.XCVII.]

89. TO RICHARD WHITFORD.

Farrago p. 72. Tournehem.
F. p. 236: HN: Lond. iv. 16: LB. 9. ⟨4 February 1499.⟩

[Contemporary with Epp. 87–8.
Richard Whitford (c. 1470–1542) became Fellow of Queens' College, Cambridge, c. 1495. For his grace to accompany Mountjoy abroad see Ep. 79. He was received at Paris as B.A. on his Cambridge degree, 1498, being described as 'dioc. Assauensis'; M.A. 1499. He returned to England, probably with Mountjoy, and later became chaplain to Foxe, Bp. of Winchester. To More and Erasmus he was a 'familiar friend'; and in 1506 the latter dedicated a Declamation to him (Ep. 191). About 1507 he entered the monastery of Syon near Isleworth, of which his uncle, another Richard Whitford († 16 Sept. 1511), was already an inmate. Whilst there he wrote a number of devotional works in English, styling

40. Viui . . . 41. Verianam *add. H.* 44. sint *E*: sunt *H.* 56. atque . . . repetam *add. F.* 57. tamen *E. corrig.*: Tum *EF.*

48. senex] The Scotchman of Ep. 58, who held a permanent post in Paris (p. 185).

himself 'the wretche of Syon.' On the dissolution of the house in 1539 he passed under the protection of the Mountjoy family until his death. See DNB. and the introduction to Whitford's *Martiloge*, ed. F. Procter and E. S. Dewick, 1893, in which he is shown to have been no great scholar.]

ERASMVS ROT. D. RICARDO WITFORDO D. GVILHELMI MONTIOI A SACRIS S. D.

Copiosissimam ad te epistolam scribere gestiebat animus, Ricarde candidissime, ni et ocium deesset, et propediem vos ipse visere decreuissem. Non purgabo me, quod antea non scripserim; coram eam causam agere malo, et absolues me spero. De tuo Comitisque candore plurimus et frequens cum meo Batto mihi sermo fuit. De vestro quidem animo gaudeo, at tam sero esse cognitum doleo. Nos vbi patriam viserimus, isthuc continuo recurremus; tum plenis (vt aiunt) buccis nugabimur. Interim cura vt bene valeas teque tua philosophia oblectes. Priori apud diuam Genouefam, Guilhelmo canonico ὁμοτραπέζῳ, conterraneo tuo meis verbis salutem dices, praeterea familiaribus reliquis nominatim.

90. To James Batt.

Farrago p. 247. ⟨Steyn ?⟩
F. p. 370: HN: Lond. viii. 52: LB. 82. ⟨February⟩ 1499 ?

[The date is difficult. The letter was perhaps written at Steyn, during Erasmus' visit (Ep. 92), to introduce one of the monks, who was a favourite with the Lady of Veere, but not known to Batt. There is a slight resemblance between the beginning and end of this and Ep. 91 which is in contrast to the later letters to Batt. The words *nobis omnibus* would be applicable to a community such as the monastery, though they occur also in Ep. 80. 126, written from Paris; and the *Zoili* may well have been the monastic critics, who found fault with Erasmus' life (cf. Ep. 171). *Spero nos ex his scopulis euolaturos* may be compared with *si tu istos scopulos enauigaris* (Ep. 91. 6) and *ex arce breui sis euolaturus* (Ep. 101. 38).
The Lady is only described to Batt as *Veriana* or *Veriensis* in Epp. 91 and 101 besides this; in Ep. 80 and all the later letters she is simply *Domina*. For her predilection for monkish theologians cf. Epp. 138 and 146.
Richter places this letter before April 1500, Mr. Nichols in July 1501, the former conjecturing that Erasmus was at Tournehem, and Batt away; the latter that Batt was away from the Lady, for which cf. Ep. 124.]

ERASMVS BATTO S. D.

Si tu tuique recte valetis, Batte iucundissime, est vt cupimus, quod vehementer gaudeamus. Quanquam de amore nostro tibi perspectum arbitror, tamen etiam atque etiam tibi persuadeas velim nihil esse vno me Batti amantius, nihil illi deuotius. Quod si tu me amas aut bonas literas miraris, hunc hominem tuo more, id est perbenigne et comiter, accipe; quo neque charius mihi neque literatius quicquam. Et quod his temporibus perquam est rarum, summae

89. 9. apud diuam Genouefam *add. F.* 10. canonico ὁμοτραπέζῳ *F*: concanonico *E*. 90. 3. tibi *add. F corrig.*

eruditioni summam modestiam adiunxit. Hunc domina Veriana, hominis et ingenio et pudore delectata, vnice complectitur; quare et tua humanitate dignum et nobis omnibus vehementer gratum feceris, si hic ostenderis quanti nos facias.

De nostro statu nihil erat quod scriberem. Sibilant, vt solent, nonnulli quos tu non ignoras Zoili, sed spero nos aliquando ex his scopulis euolaturos. Te cum vniuersa familia quam rectissime valere cupio. Anno millesimo quadringentesimo nonagesimonono.

91. To James Batt.

Farrago p. 78. — Antwerp.
F. p. 241 : HN : Lond. iv. 24 : LB. 8. — 12 February 149$\frac{8}{9}$.

[Evidently following the first visit to Tournehem.]

ERASMVS IACOBO BATTO S. D.

Salve, meum praesidium, iucundissime Batte. Si domina Veriana valet, quondam tua, nunc mihi tecum communis patrona, et si omnia illi sunt secunda, ita est vt et optamus et confidimus. Literis committere nec possim si audeam, nec ausim si possim, quam scire cupiam num illa iam isthinc euolarit, num sua charissima pignora vna secum abduxerit. O te beatum, o superis charum, si tu istos scopulos enauigaris; si felicitate tua, quae mihi quidem summa videtur, sine inuidia frui possis. Quod vt fore confidam, Dominae virtus facit, cui superos omneis propitios beneuolentesque esse non dubito. Euenit mihi, mi Batte, in ista quod in te saepenumero solet, vt tum ardentius amare mirarique incipiam, quum absim. Bone Deus, qui candor, quae comitas in amplissima fortuna, quae animi lenitas in tantis iniuriis, quae hilaritas in tantis curis; tum quae animi constantia, quae vitae innocentia, quod in literatos studium, quae in omnes affabilitas! Proinde ita prorsus sentio, mi Batte, te esse vnum mortalium omnium felicissimum, si ista quam diutissime potiri dabitur; et dabitur haud dubie, si (quod facis) illius in te animo mutuis officiis responderis.

Nos Antuerpiam incolumes appulimus. Augustinus cum suo comitatu iam Parisios praecessit; pollicitus est sese aliquot dies

90. 11. hic *add. H.* 15. Anno . . . nonagesimonono *add. H.* 91. 3. sunt *F*: sint *E.* 5. *F.*: isthic *E.* 6. secum *add. F.* 9. beneque volentes *F.* 11. absum *H.*

91. 7. enauigaris] A metaphor which occurs frequently in Jerome; cf. *Adag.* 2047.

19. Antuerpiam] Cf. Ep. 87. 24. Erasmus must have returned from his visit to Holland : if he had been still on his way there, no haste would have enabled him to overtake Augustine.

20. Parisios] Mr. Nichols alters to Brussels. Or Erasmus may have intended to add the name of some town, perhaps Brussels, through which Augustine's route lay. In the next sentence, writing *tumultuarie*, he speaks of *illic*, thinking that he had already mentioned the place.

illic me opperiri. Quare properandum mihi censeo, ne tam certi comitatus commoditas praetereatur. Nihil est quod te admoneam; et tuam enim rebus in meis diligentiam noui, et tanta est liberalissimae Dominae in me benignitas, vt rubor mihi plane quidam oboriatur, cum animo reputo tanta me ab ea beneficentia cumulatum, de qua nihil vnquam sim meritus. Sed meum erit etiam atque etiam cogitare, vt non prorsus perisse in nobis illius beneficia declaremus. Reuolabo isthuc quam primum, si superi sinent. Precor vt vos omnes incolumes et recte valentes offendam, illam in primis, vnde nostrum vtriusque spes salusque tota pendet.

Non debes tumultuarium mirari characterem; scripsi enim haec in naui iam soluturus, omnibus vndique magno fragore perstrepentibus. Bene vale.

Filium herilem amabili indole puerum vna cum sorore fratris sui matrisque simillima recte valere precor. Familiares tuos nominatim meo nomine saluere iubebis.

Ex Antuuerpia. pridie Idus Februarias. Anno M.CCCC.XCVIII.

92. From William Herman to Servatius Rogerus.

LB. App. 491. ⟨Steyn ?⟩
⟨February 1499.⟩

[The date is given by Erasmus' visit to Steyn; which from the reference to Easter is to be understood of the journey in February 1499 (Epp. 87–9) rather than of that in the summer of 1498 (Ep. 76). The manner in which the faithful Batt is spoken of is noticeable.]

GVILIELMVS SERVATIO ROGERO S.

Qvas heri abs te accepi litteras, incredibili me affecere voluptate. Laetor ac triumphum actito Erasmo meo pro ipsius virtute atque doctrina tandem respondere fortunam, quam dum toto prope terrarum orbe persequitur, vix tandem est consecutus. Fuit hic Erasmus noster, fortasse (quod auertant superi omen) postremum nos vt videret. Post Paschae iturus Bononiam, (quam longum et quale iter!) iam comparat viaticum. Si bene procedit, redibit cum gradu ac triumpho. Sin quid forte fati sinistri, daturus est nobis luctum aeternum, mihi praesertim, quem semper, vt scis, fecit omnium plurimi.

Noster Iacobus Battus in Hollandiam venturus est; quid fiet ambigo. Caeterum hominis magnificentiam nosti, aget suo more

91. 27. prorsus *add. H.* 34. fratris *add. F. corrig.*

92. 6. Paschae] 31 Mar. 1499.

11. Hollandiam] It appears from Ep. 95. 46 to have been proposed that Batt should take his pupil to some school or University, perhaps Deventer or Louvain. Cf. Epp. 101. 39 and 138.

Thrasonem perpulchre. Incredibile tamen est quantum Erasmus eius in amore constantiam, fidem, candoremque ingenii probarit. Tu propera ad me venire, tum horum quae scisti causa, tum (si caetera desint) vel mea vnius gratia. Vale, amiculorum constantissime, atque interea (vt te tuoque dignum est otio) rebus incumbe pulcherrimis, id est studio litterarum: quid enim aliud agas cum laude?

93. To Adolphus of Veere.

Lucubratiunculae (1503?) f°. A^2. Paris.
LB. v. 65. ⟨March?⟩ 149$^{8}_{9}$.

This letter is the first piece in Erasmus' *Lucubratiunculae*, Hantuerpiae, Th. Martens, 15 Feb. 1503 (α^1), and is entitled *Epistola exhortatoria ad capessendam virtutem ad generosissimum puerum Adolphum, principem Veriensem.* In later editions of the same collection Erasmus styles it *Exhortatio ad virtutem* and *Oratio de virtute amplectenda*; but as it is cast in the form of a letter and dated, and contains illustrative matter about Adolphus of Veere, some extracts from it may be inserted here, although it was never included by Erasmus among his letters.

In the absence of any indication as to Erasmus' movements in the early part of 1503 it is not possible to determine whether the first edition is to be dated 1503 or 150$\frac{3}{4}$. The volume *De precellentia potestatis imperatoriae* (Ep. 173) is certainly 150$\frac{3}{4}$; but the date assigned to the *Panegyric* (Ep. 179) is 1504; so that in either case Martens seems to have been using the old and the new systems simultaneously. Erasmus' own untrustworthy memory decides for 1503 (Lond. xix. 91: LB. 746).

The *Lucubratiunculae* were reprinted by Martens 6 Nov. 1509 (α^2). A second edition, supervised by Nicholas Gerbell, was published by Schürer at Strasburg in September 1515 (β) and reprinted without change in June 1516 and November 1517; a third by Froben at Basle in July 1518 (γ), which was reprinted by Schürer in January and by Froben in October 1519. There are also editions by Martens in 1520 and by Froben in August 1535, which I have not been able to examine. A few changes occur in the various pieces in the *Opera* (vol. v) of 1540 (δ).

This letter can hardly have been composed before Erasmus' visit to Tournehem in the spring of 1499; and therefore importance may be attached to the date assigned on its publication, in any case not more than five years later. It was probably written immediately after Erasmus' return from Tournehem and may have called forth the present mentioned in Ep. 94. 2. On the other hand the frequent quotations from Homer (if not inserted at the time of publication) suggest 1500–1; cf. Epp. 131, 132, 143.

Adolphus of Burgundy, lord of Veere and Beveren (1490?—7 Dec. 1540), was at this time quite a boy. His father, Philip of Burgundy (c. 1453—4 July 1498), had held important offices, being Admiral of Flanders and Governor of Artois, Kt. of the Golden Fleece 1478, Governor of Flanders 1484, and Councillor and Chamberlain to the Archduke Philip; and to this was doubtless due the favour shown to Adolphus by Philip (l. 35). In 1513 Adolphus was already associated with his kinsman, Philip of Burgundy, in the duties of the Admiral of Flanders (Brewer, i. 3678), and when Philip became Bp. of Utrecht in May 1517, Adolphus succeeded him (ibid. ii. 3236). In 1516 he received the Order of the Golden Fleece; and as Admiral he rapidly became one of the leading members of Charles V's Council; see Brewer, *passim*. In the spring and summer of 1525 he was sent as ambassador to England; but in his later years he becomes less prominent. Reyner Snoy, who was his physician, in the preface to his *Psalterium*, dated 29 May 1533, speaks of having recently spent some months with him at Duveland in Zeeland, one of his lordships (cf. EE. 11), where he was conducting the repair of dykes broken by the sea. About 1513 he married Anne, daughter of John, 6th lord of Bergen (Ep. 42), and his eldest son, Maximilian of Burgundy, was born just when Erasmus visited him at Bergen in July 1514

13. Thrasonem *scripsi*: Nasonem *LB.*

(Ep. 301; cf. EE. 77). As a result of his family connexion with Scotland (p. 208) he received the order of St. Andrew. See Anselme, i. 256, de Reiffenberg, *Hist. Toison d'Or*, and BWN.

ERASMVS CANONICVS INSTITVTI DIVI AVGVSTINI ADOLPHO PRINCIPI VERIENSI S. P. D.

Pressivs intuenti mihi non vsquequaque assentandi palpandique vicio receptum videri solet, Adolphe suauissime, vt antiquitus reges et imperatores panegyricis solenniter, et quidem in os, laudarentur. Quin potius sic existimo, viros cordatos rerumque naturae atque humani ingenii egregie prudentes, qum spes non esset leoninam illam regii pectoris generositatem et aurium delicias vel monentis authoritatem vel increpantis seueritatem aliquando passuras, publicae vtilitatis respectu vela vertisse ac via quidem occultiore eodem tamen contendisse. Itaque sub laudationis spetie simulachrum quoddam absoluti principis eis velut in tabula depictum repraesentasse, vt ipsi sese ad propositum exemplar exigentes taciti secum agnoscerent quantum ab illa laudati principis imagine abessent, ac citra tum pudorem tum offensam discerent, quid vicii mutandum, quas virtutes praestare oporteret; eodemque titulo non idem ageretur, videlicet vt boni principes quae facerent recognoscerent, mali quae facere deberent . . .

[fo. A² vo.] Tibi vero, mi Adolphe, quaecunque ad perfectam virtutem adminicula coelitus dari possunt, adeo sunt affatim suppeditata, vt nisi omnia summa praestiteris, neque sorti a Deo creditae neque tuorum expectationi responsurus videaris. Primum enim quid ego referam fortunae miram in te raramque indulgentiam? quae te vixdum natum veluti manibus suis in summo rerum fastigio collocauit, quae te ad summas res non euexit sed genuit, imo quae principem florentissimum et antequam in lucem ederet fecit; quippe quae tibi genus largita est clarissimis vtrinque imaginibus illustre, paternum quidem a Philippo Burgundionum duce, heroe cum quouis etiam veterum componendo, maternum vero a Borbonica stirpe, id est Gallorum regibus, ductum, vt omittam interim rem amplam ac ditionem luculentam, vt sileam affinitates vtriusque sororculae sponsalibus cum summis proceribus adiunctas, vt ne tibi de matre tam pia gratuler, quae sollicitudine quadam incredibili te veluti denuo parturit, nihilque putat in vitam eduxisse, nisi et ad virtutem

31. sollicitudine *a*: solitudine *b*.

---

3. panegyricis] Cf. the defence of this practice in Ep. 180.

26. Philippo] the Good (†15 June 1467), great-grandfather to Adolphus.

27. Borbonica] Anne of Borsselen's mother was Charlotte of Bourbon, daughter of Duke Louis I. Anselme i. 314, and vii. 105.

29. sororculae] Anselme, vii. 105, gives Anne three sisters, all the wives of nobles. The youngest was perhaps not yet married.

perfectam prouexerit, vt ne id quidem recenseam, quod iam nunc te puellum quum plerique primates aulici, tum clarissimus ipse princeps Philippus certatim fatali quodam fauore studioque prosequuntur, nihil non ausi sibi de tua indole polliceri. . . .

[f°. A4] Iam nunc admodum adhuc puer, quasi gemini decoris specimen aedis, puta tum animi paterni belli pacisque artibus iuxta prestantis, tum materni ingenii in cuius se mores nihil habere iuris ipsa quoque fortuna miratur. Et illum quidem militiae decora atque

ardens euexit ad aethera virtus;

haec autem rarissimo prorsus exemplo cum femineo sexu masculum animi robur, cum summis vitae deliciis (quas illius fortuna, non animus, postulat) continentiam incredibilem, cum eximia nobilitate superbissimisque stemmatis modestiam et comitatem prope plusquam plebeiam, denique vt semel complectar, cum aula Christum copulauit. Vtrunque igitur parentem, Adolphe, alterum inuictissimum, alteram pientissimam modestissimamque iam spe quadam ita refers, vt simul et Mauortiis studiis capiaris, neque a Musarum litterario ocio abhorreas. . . .

[f°. A5] Illud autem spem de te nostram vel maxime confirmat, quod praeter istam naturae bonitatem domi contigit habere vtriusque virtutis magistros egregios, bellicae quidem auum tuum, in quo viro nihil eorum desyderes quae solent a fortissimo duce requiri, philosophiae vero ac veluti musices illius Platonicae Iacobum Battum, deum immortalem, quam rara doctrina, quam eximia vitae totius innocentia, quam singulari facundia virum. . . .

[ibid.] Quemadmodum Phoenix ille Homericus Achilli puello adhuc peneque infantulo datus est

διδασκέμεναι τάδε πάντα
μύθων τε ῥητῆρ' ἔμεναι πρηκτῆρά τε ἔργων,

itidem tuam infantiam vixdum a lacte depulsam statim Battus excepit; nutricandi munus cum nutricibus ex aequo partitus, vt illae corpusculum tuum curarent, hic animum fingeret, videlicet hoc iam tum agente matre, vt ipso prope cum lacte auriculis tenellis preclara illa sapientum dogmata instillaret, mentisque tuae recentem testulam, cuius odorem et in omnem vsque vitam esset redditura, philosophiae balsamo imbueret, neque lingulam istam sineret vulgari stribiligine pollui sed purissimo Musarum irrigaret succo, ac pectusculum istud rude adhuc et in quemuis habitum sequax praeceptis formaret amicis. . . .

48. pientissimam α : integerrimam β. 68. β : scribiligine α^1 : scribligine α^2.

41. ardens] Verg. *Aen.* 6. 130.
53. auum] Antony of Burgundy (p. 208).
58. Phoenix] *Il.* 9. 442, 3.
70. praeceptis] Cf. Hor. *Epp.* 2. 1. 128.

[fº. A6 vº.] Quae si in obscurum quempiam inciderint, etiamsi preclarae sint, tamen nescio quomodo authorum humilitate ceu fumo obscurantur; in tui vero similibus etiam mediocres mirum quam eluceant, dum vicissim et doctrina fortunam et fortuna doctrinam illustrat. Ipsae itaque litterae mihi gaudio gestire videntur; videre iam videor sorores illas Heliconias sibi plaudere, te dulcissimum alumnum certatim sinu rapere, exosculari, complecti, qum tu fortunatis istis articulis calamum per aequor chartaceum ductitas, dum blesa ac vixdum firma lingula Graecae pariter ac Latinae linguae verba meditaris, dum formosulo isto et generoso ore ac vocula amabili iam nunc orationem et liberam pronuncias et numerosam modularis. . . .

[fº. A7] Proinde vt in bene coeptis constanter pergas, Adolphe, non desinam Homericum illud tibi ad aures occinere. Qur autem non Graece potius, quando quidem tu etiam nunc Graece meditaris?

καὶ σύ, φίλος, μάλα γάρ σ' ὁρόω καλόν τε μέγαν τε,
ἄλκιμος ἔσσ', ἵνα τίς σε καὶ ὀψιγόνων εὖ εἴπῃ.

Et quoniam, vt saepius diximus, omnia ad perfectam laudem adsunt adiumenta, *φέρων ἄνεμός τε καὶ ὕδωρ*, facito vt et illud eiusdem poetae verum sit,

τὴν δ' ἄνεμός τε κυβερνήτης τ' ἴθυνεν.

Quod si feceris, futurum confido vt tu generi, patriae tuisque omnibus per litteras, et litteris inuicem per tuam fortunam, ingens sis tum decus tum praesidium allaturus. Illud addam in fine quod velim animo tuo quam penitissime insideat, vt persuasissimum tibi habeas nihil tam generosis ac bene natis dignum quam pietatem. Non temere moneo. Compertum enim habeo in aulis esse nonnullos qui nec sentire verentur nec dicere pudent Christi doctrinam nihil quicquam ad proceres attinere, sed sacrificis ac monachis esse relinquendam. Ad horum exitiales incantationes obturatis auribus, quo te mater, quo Battus vocat, sequere. Et vt iam nunc cum litterariis rudimentis Christum incipias imbibere, mitto tibi precationes aliquot quas matris rogatu Batto hortatore conscripsi, sed tibi. Eoque sermonis figuram nonnihil ad tuos annos attemperauimus. Quibus si diligenter vteris, simul et orationem tuam feceris meliorem et militares illas precatiunculas, quibus aulicum genus plaerunque delectatur, non indoctissimas modo sed et superstitiosissimas contempseris. Vale.

E Lutetia. anno a Christo nato: M. CCCC. duodecentesimo.

---

85. *καὶ σύ*] *Od.* 1. 301, 2.
88. *φέρων*] *Od.* 3. 300.
90. *τὴν δ'*] *Od.* 11. 10 and 12. 152.
101. precationes] *Precatio qum erudita tum pietatis plena ad Iesum Dei Virginisque filium; Paean in genere demonstratiuo Virgini matri dicendus;* and *Obsecratio ad eandem semper gloriosam* (LB. v. 1210, 1227, 1233) which are the next items in the book. Cf. Epp. 138, 145, and 167.

94. To Adolphus of Veere?

Farrago p. 104. Paris.
F. p. 261: HN: Lond. v. 17: LB. App. 458. 29 April ⟨1499.⟩

[There is good reason for identifying this Ludolph with Adolphus of Veere, to whom the *De conficiendis epistolis* is to be sent in Ep. 95.]

ERASMVS LVDOLPHO SVO S. D.

Hoc vnum mihi crede, Ludolphe optime, non committam vt munus tuum, sensi enim abs te profectum, male collocasse videaris. Coeperam quaedam ad Latine discendum mire conducibilia; ea tibi perfecta hinc mittam. Deinde nunquam desinam excudere quippiam quod tua studia possit prouehere. Tu modo maximo animo in honestissimas literas incumbe, simulque doctos viros fouere perge. Bene vale, charissime adolescens. Luteciae. III. Cal. Maias.

95. To James Batt.

Farrago p. 291. Paris.
F. p. 403: HN: Lond. ix. 36: LB. 53. 2 May 1499.

[After the visit to Tournehem and during Mountjoy's residence in Paris.]

ERASMVS BATTO SVO S. D.

Dvas iam epistolas ad te scripsi, quarum alteram ignoto cuidam commisi, altera periit eaque verbosissima; quare rem omnem quam potero paucissimis perstringam. Iter habui infortunatum. Epomis sellae alligata excidit, nec diu quaesita potuit rediberi. Erant in ea vestis linea, pileum nocturnum lineum, aurei decem, quos in hoc deprompseram, vt permutarem si licuisset; erant et preces horariae. Is cui pecunias hinc digrediens commiseram, egregie dissipauit; alias mutuo dedit, alias sumpsit sibi. Henricus, cuius vxori mutuum dederam, Louanium aufugit; vxor consequuta. Tertius, excusor librorum, absentis nomine pecuniam recepit de chartis venditis, nec reddit obolum. Ghysbertus hinc iam abierat. Permutandi auri vix tolerabilis conditio offertur. Augustinus nondum rediit; absens omnia perturbauit, pecunias missas intercepit, minacem epistolam misit; metuit enim ne eas iam inuncassem. Video, mi Batte,

95. 4. rediberi *E*: recipi *F*. 5. ea *H*: eo *E*.

---

95. 3. Epomis] See Corn. Crocus' *Farrago Sordidorum Verborum*, s.v. caputium: quod artium professores gestant, epomidem Erasmus vocat. (Printed with Erasmus' *Paraph. in Elegant. Vallae*, Paris, R. Stephanus, 1530, p. 95 v°; in the index 'chaperon de regent.')

8. Henricus] Cf. Ep. 83. 76.

9. excusor] Marchand, who printed the *De casa natalitia* and the *Sylua odarum*. Epp. 47 and 49.

11. Ghysbertus] The town-physician of St. Omer, who was closely connected with the Abbey of St. Bertin. A Ghisbert, a physician, is mentioned as employed in the Archduke Philip's household in Jan. 150½ (Gachard, *Voyages des Souverains des Pays-Bas*, i. 364); and Ghysbrecht Hessels, chirurgeon to Prince Charles, occurs in 1513 in Leglay's *Corresp. de Maximilien I et de Marguerite d'Autriche*, ii. 132. He was still living in 1521: Lond. xv. 14, LB. 435. The *Encomium artis medicae*, written about this time, was perhaps composed for him; cf. i. p. 18.

summam iam defluxisse et minorem quam credas factam. Equum quatuordecim fere dies saginatum quinque aureis vendidi; e pedibus laborabat. Iter distuli, non solum quod viaticum deesset, sed multo etiam amplius quod preces perissent. Cum Comite viuo vetere conditione, in qua me minime difficilem praebui, quo essem liberior; amat me et colit. Cum Fausto mihi et altero quodam nouo poeta summa familiaritas; cum Delio certamen acerrimum. Totum me libris dedo, sparsa colligo, cudo noua; nihil mihi ocii relinquo, quantum per valetudinem licet, quam duris itineribus nonnihil fractam intelligo.

Quo in statu res meae sint habes; nunc quid in posterum statuerim paucis accipe. Statui in Augustum iter Italicum reiicere, si queam interim ea comparare quae tantum iter postulat. Comes et ipse decreuit, si mater permittat, Italiam visere, sed post annum denique, neque de me ducendo verbum intercessit. Memini quam magnifice fuerim iam antea spe huiusmodi delusus; et si hic annum expectem, quando tandem meum Battum reuisam? Et dictu incredibile quantopere ad tuam consuetudinem animus reuolare gestiat. Quare visum est potius profectionem, quantum licebit, maturare. Opus de conficiendis epistolis recuditur; id absolutum propediem ad te mittetur, et quidem tuo Adolpho dicatum. De Copia, de Amplificationibus, de Argumentationibus, de Schematis adiicietur. Haec quoniam scholastica sunt, puero tibique communiter dicare placuit; quod quidem excusum mittere malim, et dabo operam. Contraxi aliquot scripta, quae nouo quodam fato e latebris prodierunt. Ea castigata ad te missurus eram, si tabellarius certus contigisset. Quare fac Adrianum quamprimum mittas, qui omnia mea secum adferat; caue quicquam relinquatur. Natalis Minorita theologus apud me fuit; per eum Dominae et caeteris scribam. Piquardus

22. mihi *om. H.*   42. Minorita *add. F.*

20. nouo poeta] Perhaps Scopus of Ep. 103. 1.

21. Delio] Cf. Ep. 103. 3, where he is named Delius Volscus, and Ep. 129. It is perhaps a jesting name for Aegidius of Delft, the theologian, whose name appears as 'Egidius Delius poeta' in a letter of Bosch, quoting Erasmus about him (Molhuysen, *Cornelius Aurelius*, pp. 27, 8). The town-library at Schlettstadt possesses (Cat. Rhen. 260 *bis*) a small collection of his poems printed on four leaves in thick Gothic type. The first of these, which seems to have been written for the festival of the Conception of the Virgin (Dec. 8), is addressed to Frederick of Baden, Bp. of Utrecht; another is 'ad Herasmum poetam.' The *certamen* is therefore perhaps an exchange of poems. Cf. Ep. 54. 22, and 55. 51 seq.

33. Opus] Cf. Ep. 71.

35. De Copia] Cf. Ep. 260 introd.

de Amplificationibus] One of the chapters in the *De Conscrib. Epist.* has this title.

42. Natalis] Cf. Ep. 101. 36.

43. Piquardus] Perhaps the local designation. Bulaeus, v, mentions a certain Eligius de Vaugermes, Picardus, who was Rector of Paris University, Oct.–Dec. 1481, and again March–June 1499; a turbulent fellow, who on the

Dominam ad Pentecosten reuisere statuit, qui quidem homo nihil me delectat; ipsa est theologia, imo scabies ipsa.

Adnitere quaeso, mi Batte, vt Louanii vna viuamus quam primum; perfice quod coepisti. Pudet me dicere quam me res ipsa vrit. Video mihi summam, quae iam magna ex parte dilapsa est, esse sarciendam; quae et in dies singulos deteratur necesse est. Nec est in vllo mortalium aliquid solidae spei, nisi in vno Batto. Tum quantum possis re ipsa comperi, modo fatalis iste animus non desit. Quid cupiam efficere vides; neque est pudoris mei hominem, a quo tantum beneficiorum acceperim, precibus onerare. Si manum porrigis, annitar et ipse; sin minus, quo fata vocant sequemur. Non deerit petendi argumentum, vel quod iter necessariis de causis differendum erat, vel quod satius sit librum meis sumptibus excudi. Tu quid spei aut animi habeas, facito me certiorem. Bene vale.

Postridie Calend. Maii, Lutetiae, M. CCCCXCIX.

96–100. FROM AND TO FAUSTUS ANDRELINUS.

Farrago pp. 103–4. ⟨Paris.⟩
F. p. 260: HN: Lond. v. 11–15: LB. 66–70. ⟨May 1499?⟩

[A date can only be conjectured for these notes, which were perhaps exchanged during the progress of a dull lecture. In Ep. 95 there is great familiarity with Faustus. They were probably published, like Epp. 53, 57, 65, and many others, as neat specimens of *Laconismus*, one of the recognized modes of letter-writing.]

FAVSTVS ERASMO SVO S. D.

FRVGALEM omnino mihi coenam postulo; nihil volo praeter muscas et formicas. Bene vale.

ERASMVS FAVSTO SVO S. D.

QVAE, malum, tu mihi obiicis aenigmata? Num me Oedipum putas, aut Sphingem mihi esse domi? Quanquam equidem somnio tuas muscas auiculas, formicas cuniculos velle. Verum alias iocabimur, nunc coena emenda est; quare aenigmatista esse desinas oportet. Vale.

FAVSTVS ERASMO.

NVNC plane intelligo te Oedipum esse. Nihil volo praeter auiculas, et quidem paruulas; de cuniculis absit. Vale, optime aenigmatum interpres.

57. habes *N*. 58. Lutetiae, M. CCCCXCIX. *add. H*. 97. 4. aenigmatistes *H*.

first occasion refused to surrender the Rectorship to his successor, and on the second caused a schism.

44. Pentecosten] 19 May 1499.
46. Louanii] Cf. Ep. 92. 11 n.
51. fatalis .. animus] Cf. Ep. 80. 79 n.

ERASMVS FAVSTO SVO S. D.

Vt tu, iocosissime Fauste, eadem opera et mihi ruborem et theologo illi stomachum excitabas; aderat enim in eodem auditorio. Verum non expedit, opinor, irritare crabrones. Bene vale.

FAVSTVS ERASMO SVO S. D.

Favstvm pro suo Erasmo vel emori audacter posse quis nescit? Blaterones istos tanti omnino faciamus quanti culicem elephantus Indicus. Vale.

Faustus inuito liuore tuus.

101. To James Batt.

Farrago p. 91. Paris.
F. p. 251: HN: Lond. iv. 36: LB. 37. ⟨May 1499.⟩

[Not long after Ep. 95 because of the lost bundle. The references to Natalis and Louvain also agree with Ep. 95.]

ERASMVS IACOBO BATTO SVO S. D.

Itane tu reuixisti vt me contumeliosa epistola occideres? Iam nunciatus eras lecto affixus esse, iam empirici secturi ferrum expectare. Nos luctuosi ac tristes epitaphium meditabamur. Et tu, si diis placet, subito exortus ad inuectiuam me prouocas. Quanquam longe malim, mi Batte, vel acerrimis inuectiuis bellum tecum gerere, quam epitaphii scribendi officio pium etiam amicum agere. Agedum, accingamur igitur, quando tu prior ad arma prouocas. O perditam audaciam! Audes virum tam magnifice nummatum tressis homuncio contumeliis lacessere? Quod si opes meas contempsisti, num vel calamum Erasmi metuebas? Scis quibus machinis soleant bellare poetae, quas si iratus in te torsero, actum de te fuerit; frustra te fossae istae, isti aggeres, ista moenia quantumuis munita cinxerint. Sed hactenus praeluserunt velites. Tu nisi pacem vltro petes, iusta tecum acie decernam.

Verum extra iocum, gaudeo oppido quam ex animo, mi Batte, tibi ridendi ocium non deesse. Nam mendax illa Adriani epistola me misere exanimarat, ita vt mecum deliberarem num isthuc recurrendum esset. Quod de sarcina elapsa scripsi, vtinam eiusmodi sit vt ioco scriptum fuerit. Quorsum tendam te sentire scribis. Id ego tibi verbo expediam. Pergam non quo cursum institueram, sed quo me tempestas agit transuersum, nisi tu nouas suppetias miseris. Haec neutiquam ioco dicta, mi Batte, re ipsa propediem experieris. Quanquam nos quidem probos naucleros imitabimur, et arte cum tempestate pugnabimus. Et vel iratis ventis, si recto

101. 13. praeluserint F.

cursu depellemur, velis tamen vtemur; et si eum portum quem maxime petimus contingere non licebit, certe in quoduis littus eiiciemur. Hactenus migrando et remigrando sumus tumultuati ac vixdum etiam consedimus. Omnia mea contraho perdiligenter, tu fac asellum nostrum quam primum huc clitellatum extrudas, eum tibi chartacea sarcina oneratum remittam. Tu praeter vestes meas, de quibus scripsi, epistolas quoque tum meas tum Guilhelmi mittito. Campanus hic venalis esse desiit, et nimio dum esset emebatur; tamen et hunc et Sulpitium mittam. Sed asinum nostrum expecto, neque enim ignoto iumento tantas merces commisero.

Natalis theologus diligenter me tuis verbis salutauit; ex quo dominam Veriensem iter Romam vna cum sorore instituisse cognoui, me sibi comitem velle ostendit. Quod ex arce breui sis euolaturus Louanium, gratularer tibi, nisi te tam insolentem noua libertas redderet. Tam ferox es factus, cui diutina seruitute afflicto vix tenuis quaedam libertatis spes affulserit. Quid tandem futurum est, vbi Louanii cum tua pompa regnabis? Fac me diligenter toto de animo tuo certiorem, et quid in te nostris de rebus fatalis spei resederit; nam sub discessum meum nihil dextre mihi visus es consuluisse. Quibus iubes scribam per Natalem. Comes, qua est comitate, te resalutat plurimum. Medici puer nunquam concedam vt me tam vestigarit quam fuerit a nobis vestigatus. Iam ne nominibus aulicis bonam epistolae partem occupem, quos par est et ita vt quenque par est, torquatos istos meo nomine salutabis. Adolphum alumnum tuum feliciter agere precor. Vale. Parisiis. [M. CCCC. XCVIII.]

102. To James Batt.

Farrago p. 102. Paris.
F. p. 259: HN: Lond. v. 9: LB. 22. ⟨May 1499.⟩

[Just before the visit to England. The only evidence as to the season of Erasmus' departure is in the *Mixtae epistolae exemplum*, which is found in the revised edition of *De conscrib. epist.* made in 1501, but not in the first edition of 1498 (Ep. 71; and cf. p. 155). In this *exemplum*, which is plainly drawn from the incidents of the English visit, Erasmus gives the following reasons for going: 'orabat is cui negare fas non erat, et per aestiuos menses in Gallia desidendum erat.']

ERASMVS BATTO SVO S. D.

Vide quantum maledicendo valeas. Vnica tantum epistola victus do manus, ex harena cedo, in Angliam vsque profugio; hic certe me

101. 50. M. CCCC. XCVIII *add. H.* 102. 2. ex *om. F.*

101. 32. Campanus] See p. 185. His complete works were published at Rome and at Venice in 1495.
33. Sulpitium] Cf. Ep. 117. 42 n.
37. Romam] For the general course from the Netherlands to Rome for Easter 1500 see Macquéreau, *Chronicque de Bourgoigne*, ed. Buchon, 1838, p. 5.
43. fatalis spei] Cf. Ep. 80. 79 n.

a tuis conuiciis tutum fore confido. Nam si me persequi voles, alter tibi adeundus erit orbis; et pigritiam probe noui tuam, qua tametsi mediis in fluctibus es natus, nihil tamen peius odisti fluctibus. Quod si huc quoque tuae conuiciatrices epistolae penetrabunt, audio in vltima Britannia Orchadas esse insulas. In has aufugiam, etiam si quid est Orchadibus remotius, vel ad Antipodas vsque. I nunc, et de gloriosa victoria magnificum triumphum agito. Bene vale.

Parisiis. [Anno M.CCCC.XCVII.]

103. To Faustus Andrelinus.

Farrago p. 103. England.
F. p. 260: HN: Lond. v. 10: LB. 65. ⟨Summer⟩ 1499.

[During his visit to England Erasmus accompanied Mountjoy to Bedwell in Hertfordshire, where Sir William Say had an estate. This is suggested by Ep. 115 and confirmed by an unpublished letter at Breslau (Cod. Rhed. 254. 56) in which the writer, a young man who had been introduced by Erasmus to Mountjoy's service, refers to Erasmus' knowledge of Bedwell.

This letter may well have been written from Bedwell; the vagueness of the address being perhaps due to Erasmus' unwillingness to use an awkward word in writing to a literary friend (cf. Ep. 133. 103 n.). The condition of society described may be taken to be that of an English country house at this period. Ep. 136. 46, *prope abiecta studia*, indicates that the English visit was a time of gaiety.

The letter was apparently not written immediately on reaching England, for Erasmus refers to news from France. From the concluding announcement of his intended return, I attribute it to the late summer, before de la Pole's flight had prevented Erasmus' departure. Cf. Ep. 106. 104 n.]

ERASMVS FAVSTO ANDRELINO POETAE LAVREATO.

Devm immortalem, quid ego audio? Itane Scopum nostrum repente e poeta militem esse factum ac pro libris horrida arma tractare? At quanto melius cum Delio Volsco (sic enim se nominauit) depugnabat! Quem si confecisset, bone deus, quantus triumphus hominem manebat!

Nos quoque in Anglia nonnihil promouimus. Erasmus ille, quem nosti, iam bonus propemodum venator est, eques non pessimus, aulicus non imperitus, salutat paulo blandius, arridet comius, et inuita Minerua haec omnia. Quid mea? Satis procedit. Tu quoque, si sapis, huc aduolabis. Quid ita te iuuat hominem tam nasutum inter merdas Gallicas consenescere? Sed retinet te tua podagra, vt ea te saluo pereat male. Quanquam si Britanniae dotes satis pernosses, Fauste, nae tu alatis pedibus huc accurreres; et si podagra tua non sineret, Daedalum te fieri optares.

Nam vt e plurimis vnum quiddam attingam, sunt hic nymphae diuinis vultibus, blandae, faciles, et quas tu tuis camoenis facile

102. 4. qua *E*: qui *H*. 10. M.CCCC.XCVII *EH*: M.D.CCCC.XCVII *F*.

103. 1. Scopum] Probably a nickname.
3. Delio Volsco] Cf. Ep. 95. 21 n.
11. merdas] M. Thuasne shows that in using this questionable word Erasmus is quoting from Faustus, in whose poems it occurs frequently; *Rev. des Bibliothèques*, Dec. 1904.

anteponas. Est praeterea mos nunquam satis laudatus. Siue quo venias, omnium osculis excipieris; siue discedas aliquo, osculis dimitteris; redis, redduntur suauia; venitur ad te, propinantur suauia; disceditur abs te, diuiduntur basia; occurritur alicubi, basiatur affatim; denique quocunque te moueas, suauiorum plena sunt omnia. Quae si tu, Fauste, gustasses semel quam sint mollicula, quam fragrantia, profecto cuperes non decennium solum, vt Solon fecit, sed ad mortem vsque in Anglia peregrinari. Caetera coram iocabimur; nam videbo te, spero, propediem.

Vale, ex Anglia. Anno M.CCCC.LXXXXIX.

104. TO PRINCE HENRY.

Adagia (1500) f° i[5]. ⟨Greenwich?⟩
Lond. xxix. 27: LB. x. 1859. ⟨Autumn⟩ 1499.

[The preface to *Prosopopoeia Britannie maioris, que quondam Albion dicta nunc Anglia dicitur, sibi de inuictissimi regis Henrici virtute deque regiae sobolis eximia indole gratulantis.* The circumstances under which it was written are related in i. p. 6. Erasmus was then staying on one of Mountjoy's estates at Greenwich, and was taken to visit the royal children at Eltham Palace by Arnold (Ep. 124) and More, who was perhaps staying at Well Hall, now a farmhouse near Eltham, the seat of the Roper family, into which his daughter afterwards married. That it precedes the visit to Oxford is shown by Ep. 113.

The poem was printed with this preface in the *Adagia*, Paris, Jo. Philippi, 1500 (*a*); see Ep. 126. In a subsequent edition of Erasmus' *Epigrammata* (*β*), Paris, J. Badius, 8 Jan. 1507, which he probably revised on his way to Italy in 1506, at the end of the poem is added: Finitum in Britannia, Anno a Christo nato, M. CCCC. nonagesimo nono. In the translations of Euripides printed by Badius for Erasmus, 13 Sept. 1506 (cf. Ep. 188), the poem is printed without the preface and without this addition.]

GENEROSISSIMO PVAERO DVCI HENRICO HERASMVS THEOLOGVS S. D.

MEMINISSE debes, Henrice Dux illustrissime, eos qui te gemmis auroue honorant, dare primum aliena, quippe fortunae munera, preterea caduca, deinde qualia quam plurimi mortales possunt elargiri, postremo ea que tibi ipsi domi abundent, queque donare aliis quam accipere magno principi longe sit pulchrius. At qui carmen suo ingenio, suis vigiliis elucubratum nomini tuo dicat, is mihi non paulo prestantiora videtur offerre; vtpote qui non aliena, sed propria largiatur, nec paucis annis intermoritura, sed que gloriam etiam tuam immortalem queant efficere, tum ea que perquam pauci possunt donare (neque aenim pecuniosorum et bonorum poetarum par copia), que denique non minus sit regibus pulchrum accipere quam remunerari. Et opibus quidem nemo non regum abundauit, nominis immortalitatem non ita multi sunt assequuti; quam quidem illi pulcherrimis facinoribus emereri possunt, at soli vates eruditis car-

103. 18. exciperis *F*. 25. M.CCCC.LXXXXIX *H* : M.CCCC.LXXXIX *E*.
104. TIT. ILLVSTRISSIMO PVERO DVCI HENRICO ERASMVS ROTERODAMVS S. P. D. *β*.
1. te *add.* *β*. 3. possint *β*. 4. ea *om.* *β*. ipsi *add.* *β*. 9. possint *β*.

minibus prestare; siquidem et ceras et imagines et stemmata et aureas statuas et incisos in es titulos et operosas pyramides longa annorum series demolitur, sola poetarum monumenta ipsa etate, que res omnis debilitat, inualescunt. Quod prudenter intelligens Alexander ille, cognomento Magnus, a Cherylo, poeta non admodum sane bono, singulos versiculos tolerabiles singulis Phylippicis ex pacto redimebat. Prospiciebat nimirum et Apellis tabulas et Lysippi statuas paucis annis interituras, nec quicquam omnino fortium virorum memoriam eternam posse reddere preter immortalitate dignas eruditorum hominum litteras; nec vllum esse glorie genus syncerius ac prestantius quam quod a posteris virtuti datur hominum, non fortunae, non ab amore, non a metu, non ab assentatione, sed libero iudicio profectum. Age iam, qui malos versus tam chare prodigus emit, nonne optet Homericos non singulis aureis, sed singulis vrbibus emercari? Quem quidem poaetam et in deliciis habuisse, et Achilli inuidisse legitur, beatum illum pronuncians non solum virtute, sed potissimum tali virtutum suarum precone.

Quanquam non me clam est hac nostra memoria principes plerosque litteris tam non delectari quam eas non intelligunt; qui vtrumque iuxta ineptum existimant, imo pudendum, optimatem virum vel scire litteras vel a litteratis laudari; quasi vero sint ipsi vel cum Alexandro, vel cum Cesare, vel omnino cum vllo veterum aut grauitate aut sapientia aut benefactorum gloria conferendi. Ineptum putant a poeta laudari, quia desierunt facere laudanda, nec tamen a Gnatonibus suis laudari refugiunt; a quibus se rideri aut sciunt, si quid sapiunt, aut id si nesciunt, stultissimi sunt. Quos quidem ego vel ipso Mida stolidiores iudico, qui asininis auriculis deturpatus est, non quod carmina contemneret, sed quod agrestia preferret eruditis. Mide itaque non tam animus defuit quam iudicium; at his nostris vtrumque. A quorum stulticia qum intelligerem generosam tuam indolem vehementer abhorrere, Dux clarissime, eoque iam inde a puericia tuos conatus spectare vt non tam tuorum temporum quam veterum similis euadere cupias, non veritus sum hunc qualemcunque panegyricon nomini tuo nuncupare. Qui si tue celsitudini longe impar (vt est) videbitur, memineris facito et Artarxersem, regem prestantissimum, aquam a rusticano quodam operario, quam ille manu vtraque haustum obequitanti obtulerat, hilarem subridentemque accepisse; et eiusdem nominis alium, vt opinor, pro malo a pauperculo quopiam allato perinde vt pro magnificentissimo munere gratias egisse, ratum videlicet non minus esse regale parua prompte accipere

17. monumenta *β*: momenta *a*. 19. *β*: 9gnomento *a*. 28. *β*: optinent *a*. 33. eas *add.* *β*. 36. vllo *β*: illo *a*. 39. si quid sapiunt *om.* *β*. 40. id *add.* *β*. sunt *a*: sint oportet *β*. 45. inde a puericia *a*: nunc a puero *β*. 51. haustam *β*.

quam magna munifice elargiri. Quid? Nonne etiam superi ipsi, qui nullis mortalium operibus egent, ita muneribus huiusmodi delectantur vt contempta interim diuitum hecatombe rusticana mica et thusculo paupere placentur, animo nimirum offerentis, non rerum precio, nostra donaria metientes.

Et hec quidem interea tanquam ludicra munuscula tue puericie dicauimus, vberiora largituri vbi tua virtus vna cum etate accrescens vberiorem carminum materiam suppeditabit. Ad quod equidem te adhortarer, nisi et ipse iamdudum sponte tua velis remisque (vt aiunt) eo tenderes et domi haberes Skeltonum, vnum Britannicarum litterarum lumen ac decus, qui tua studia possit non solum accendere sed etiam consummare. Bene vale, et bonas litteras splendore tuo illustra, auctoritate tuere, liberalitate foue.

105. To William Blount, Lord Mountjoy.

Farrago p. 142. Oxford.
F. p. 291 : HN : Lond. vi. 10 : LB. 64. ⟨October⟩ 1499.

[Erasmus had apparently been sent on to Oxford, whither Mountjoy intended to follow him. The length of this, his only, visit to Oxford has been greatly overestimated. Epp. 106–7 mark the beginning of his acquaintance with Colet, the introductory letter to which Colet refers having probably been brought by Erasmus. Epp. 108–11 are in direct sequence with one another and may therefore be presumed to have occupied no very great period of time. The reference to Ep. 106 at the beginning of Ep. 108 seems to imply no long interval between them; and the expression, Ep. 108. 17, 8 and 112, 3, of a wish for a daily interchange of views, 'ita vt coepimus,' supports this opinion. In Ep. 108 too the words in which Erasmus accounts for his coming to Oxford seem to me to apply better to a first visit than to a return, as Mr. Seebohm supposes. As Ep. 108 is written in the winter (l. 78), it follows that Ep. 106 cannot have been written much earlier than October, and Erasmus' arrival in Oxford may therefore be placed at the same time, unless Colet was absent from Oxford when he first came; for which, though possible, there is not a shadow of evidence.

This letter precedes Ep. 106 because the words 'hic omnia durissima videntur' seem to express dissatisfaction with new surroundings and are in strong contrast with the eulogies of Ep. 115.]

ERASMVS ROTERODAMVS CLARISSIMO COMITI GVILHELMO MONTIOIO S. D.

Qvidnam sibi vult illa tuae salutationis ἀναδίπλωσις, 'o salue mi praeceptor, salue mi praeceptor'? Vtrum doloris erat quod a charissima coniuge diuelleris, an gaudii quod ad aeque dilectas literas sis

104. 56. opibus α: opibus β. huiusmodi *add.* β. 64. β: Sheltonum α. 67. *Ad finem* Basil. Cal. Jun. Anno m.d.xxix *add. Lond. absurde.*

104. 64. Skeltonum] John Skelton (1460 ?–21 June 1529), the scholar, poet and satirist. See DNB. Skelton's 'Recule ageinst Gaguyne' there mentioned may be dated 1490, as Gaguin's embassy to England lasted from Oct. 1489–1490. GE. i. 81–7. It is not known at what date he became tutor to Prince Henry.

105. 3. coniuge] Elizabeth, daughter of Sir William Say by his second wife. The date of her birth is uncertain; but as Say's first wife was still living on 10 Apr. 1478 (Nichols, *Hall of Lawford Hall*, p. 155), even if she died shortly afterwards, for which there is no evidence, 1480 is the earliest date at which children could have been

rediturus? Mihi quidem, quanquam hic omnia durissima videntur, stat tamen sententia omne taedium amore tui deuorare, omnem exorbere molestiam; ne cum tu in amando constantissimum te praestiteris, ego vicissim in obsequendo parum constans fuisse videar. Tu fac eum ad nos animum adferas, ne vel tu sine causa consuetudinem vxoris neglexisse, vel ego frustra tantum taediorum pertulisse credar. Bene vale. Oxoniae. AN. M.CCCC.XCIX.

106_{107}. FROM JOHN COLET.

Farrago p. 96. Oxford.
F. p. 255: HN: Lond. v. 3: LB. 11. ⟨October 1499.⟩

[Shortly after Erasmus' arrival in Oxford; cf. Ep. 105.

John Colet (1466?–16 Sept. 1519), one of the leaders of the revival of learning in England, from this time onwards a close friend of Erasmus. He had returned from Italy to Oxford c. 1496 and is said to have settled in Magdalen College. The University Registers unhappily are missing from 1471–1505, and therefore give no assistance in tracing his University career. In 1504 he was appointed Dean of St. Paul's and used the resources thus obtained to found St. Paul's school in 1510.

See lives of him by Erasmus (Lond. xv. 14: LB. 435); by S. Knight, 1724; by J. H. Lupton, 1887; and DNB. There is an excellent estimate of his work in F. Seebohm's *Oxford Reformers* (3rd edit. 1887).]

IOANNES COLETVS ERASMO SVO S. D.

BRVMVS meus, Erasme, in epistola sua te mihi valde commendat. Commendauit te mihi antea tum fama tui nominis, tum quorundam scriptorum tuorum testimonium. Parrhisiis quando eram, Erasmus in ore doctorum non erat incelebris. Epistola quaedam tua ad Gaguinum scripta, in qua illius operam et artem in Gallica historia admiraris, a me lecta, erat mihi quasi specimen quoddam et degustatio perfecti hominis et magnae literaturae et multarum rerum scientiae.

105. 8. Tu *om. F.*   106. 1. Brumus *E*: ? Grocinus.

born by the second marriage, making allowance for the customary year's 'doole,' which Mr. Nichols thinks probable (ibid. pp. 169, 70). By his second wife Say had another daughter Mary, who married Henry Bourchier, Earl of Essex. There is nothing to show whether she or Elizabeth was the elder, except that Essex was the elder bridegroom when the two daughters were married, both at the same time, c. Easter 1497 (ibid. pp. 175, 176). If Elizabeth was the younger, she may well have been too young to be given at once to her husband. Cf. Ep. 79 introd.

106. 1. Brumus] This name is unknown amongst Colet's friends. I have suggested Grocinus, which is quite possible palaeographically, because Grocin was in London at this time (see his letter to Aldus, London, 27 Aug.⟨1499⟩, printed in the Aldine *Astronomici Veteres*, Oct. 1499, f° T. v°, cf. EHR. xviii. 515) and is a likely person to have given Erasmus an introduction to Colet. E, which was printed in Erasmus' absence, has several obvious misprints, e.g. Ludolpho, Ep. 94, Annunciationis, Ep. 301. Evidence of the want of supervision in these volumes is given by the perpetuation of 'Clyston' (Ep. 194) in all editions after E.

4. Epistola] Ep. 45. As Colet had now been three years lecturing in Oxford (Ep. 108. 67), he must have seen the first edition (30 Sept. 1495) of Gaguin's Histories.

Commendat autem te mihi maxime, quod venerandus pater apud quem es isthic, Prior domus et ecclesiae Iesu Christi, heri mihi affirmauit te suo iudicio virum optimum esse et bonitate praeditum singulari. Quam ob rem quantum possunt literae et rerum cognitio et syncera bonitas apud hominem, qui magis haec vult et optat quam profitetur, tantum tu mihi, Erasme, es iure istarum in te virtutum, et debes esse semper, commendatissimus. Quem cum videro, agam praesens pro mea persona quod alii egerunt pro te absente, commendaboque me tibi tuaeque sapientiae, quem indigne alii mihi commendauerunt. Nam minor maiori commendari debet et indoctior eruditiori. Verum si quid est in mea paruitate in quo tibi vel gratus vel vtilis esse potero, id erit in te tam promptum et liberale quam vult ista tua et exigit praestantia, quam iam venisse in Angliam gaudeo; cui velim tam iucunda esset Anglia nostra, quam te vtilem ei tua doctrina arbitror esse posse. Ego vero sum in te, et ero, is qui debeo esse in eum quem opinor tum optimum tum doctissimum.

Vale ex cubiculo Oxoniae. [Anno millesimo quadringentesimo nonagesimoseptimo.]

[106]107. To John Colet.

Farrago p. 96. Oxford.
F. p. 255: HN: Lond. v. 4: LB. 41. ⟨October 1499.⟩

ERASMVS IOANNI COLETO S. D.

Si quid omnino in meipso agnoscerem, Colete humanissime, vel mediocri laude dignum, laetarer profecto cum Hectore illo Neuiano laudari abs te, viro omnium facile laudatissimo; cuius ego iudicio tantum tribuo, vt longe mihi sit iucundior tacita tua vnius existimatio quam si vel vniuersum forum Romanum et acclamet et applaudat, aut tanta me miretur imperitorum multitudo quantum Xersis exercitum fuisse ferunt. Vt enim Horatianum sequens in-

106. 17. et *F*: vt *E*. 24. Anno etc. *add. H*. 107. 5. *F*: vel si *E*.

106. 9. Prior domus] Richard Charnock, prior of St. Mary's College, a house founded in 1435 at the instance of a number of Austin abbots and priors, to enable young Austin canons to study at the University. See Wood's *City of Oxford*, ed. A. Clark, OHS., vol. ii. pp. 228–45.

Charnock had been prior of the Austin house at Dunstable, in Bedfordshire, before 1 Oct. 1492, when his successor was appointed (Dugdale, vi. 239). His name does not occur in Wood's list of priors of St. Mary's, which is incomplete; but as Wood mentions a prior Hakborn in 1501, that may be taken as the date of Charnock's translation to be prior of the Austin settlement in London (see Ep. 240). Dugdale (vi. 151) says that he died in 1507; but adds the conflicting statement that his successor was appointed on 4 Aug. 1505, after his death. The absence of mention of him in Erasmus' letters from England in 1505–6 is some confirmation for the earlier date.

107. 2. Neuiano] Cic. *Fam.* 5. 12. 7.

7. Horatianum] *Ep.* 1. 19. 37.

stitutum ventosae suffragia plebis nunquam sum aucupatus, quippe quae pari temeritate et probat et reprehendit; ita a probatissimis viris laudari pulcherrimum semper existimaui, qui nec falso quenquam pro sua simplicitate velint laudare, nec possint pro sua prudentia falli, quorum neque doctrina suspicionem erroris, nec vita assentationis recipit. Verum tuae laudes, mi Colete, tantum abest vt mihi cristas erexerint, vt homo natura putidulus vehementius etiam mihi displicuerim. Videor enim admoneri qualem me esse conueniat, quum ea de me praedicantur quae in aliis veneror, in me desydero.

Noui, noui ipse optime, qua me parte calceus stringat. Neque tamen eorum, qui me tibi tam amanter commendarunt, aut officium aut humanitatem reprehendo, neque tuam in recipienda commendatione facilitatem vitupero. Siquidem vt humani est hominis de ignotis benigne sentire, ita festiui ac facilis amicis libenter credere. Nam quod ex meis ipsius scriptis me laudas, id tale esse puto vt aut vrbana laudatiuncula nos ad virtutem excitare volueris, aut incredibili quadam modestia tua fieret vt aliena tibi nimis placerent, tua nimium displicerent. Quare animum quidem in me tuum tam promptum, tam propensum, tam candidum amplector, vt debeo, libenter, veneror, exosculor; iudicium amo vt amicum, non probo vt verum: non quod te iudicem aut parum idoneum existimem, quum sis prudentia vir singulari, aut fictum, quum animi tui simplicitatem non ignorem; sed quod partim amore lapsus commendatoribus meis nimium credideris, partim candore miro quodam atque modestia alienis laudibus nimium benigne faueris. Qui tamen error tuus, mi Colete, hoc mihi debet esse iucundior, quod ab eo sit animo profectus qui me semper vnice delectauit, humano, facili, candido, ab omni inuidentiae labe alienissimo. Malo itaque te de nobis amanter errare quam integrum nihil falli.

Verum ne merces ignotas falsa laudatione tibi obtrusas fuisse postea queraris, et vt deligas priusquam diligas, en meipsum tibi describam, tanto quidem melius quanto sum ipse mihi quam aliis notior. Habebis hominem tenui, imo nulla, fortuna, ab ambitione alienum, ad amandum propensissimum, literarum tenuiter sane peritum, sed tamen admiratorem flagrantissimum, qui probitatem alienam religiose veneretur, suam habeat nullam; qui doctrina facile omnibus cedat, fide nemini; simplicem, apertum, liberum, simulandi ac dissimulandi iuxta ignarum; animo pusillo sed integro, sermonis parci; eum denique a quo praeter animum nihil expectes. Huiusmodi hominem si tu, Colete, potes amare, si tua familiaritate dignum iudicas, ita Erasmum in tuo aere numerato vt nihil aeque tuum existimes.

9. quae *F*: qui *E*.

Anglia vero tua mihi quum multis nominibus tum hoc praecipue nomine iucundissima est, quod iis rebus abundat, praeter quas nihil mihi solet esse iucundum, hominibus bonarum literarum scientissimis, inter quos, nemine reclamante, facile te principem numero: qui quidem ea sis doctrina, vt nulla morum probitate commendatus, tamen admirandus omnibus esse debeas, ea vitae sanctimonia, vt citra doctrinae commendationem nemini tamen non charus, colendus, venerandus haberi possis. Quid ego nunc dicam, vir optime, quantum me affecerit delectaritque stilus ille tuus, placidus, sedatus, inaffectatus, fontis limpidissimi in morem e ditissimo pectore scatens, aequalis, sui vndique similis, apertus, simplex, modestiae plenus, nihil vsquam habens scabri, contorti, conturbati; vt mihi plane visus sim animi tui simulachrum quoddam tuis in literis agnouisse? Loqueris quae vis, vis quae loqueris. Verba in pectore nata, non faucibus, sententiam sponte sequuntur, non illa voces sequitur. Denique felici quadam facilitate ea sine cura effundis, quae vix alius summo studio possit exprimere.

Sed temperabo a laudibus tuis apud te duntaxat, ne recentem tuam in me beneuolentiam offendam. Scio quam nolint laudari ii qui soli laudem merentur omnium. Bene vale.

Oxoniae. [Anno. M.CCCC.XCVIII.]

108. To John Colet.

Lucubratiunculae (1503 ?) f°. N⁴. St. Mary's College, Oxford.
Lond. xxxi. 45: LB. App. 403. ⟨October 1499.⟩

[This letter, for the date of which see Ep. 105, is the preface to the *Disputatiuncula de tedio, pauore, tristicia Iesu, instante crucis hora, deque verbis quibus visus est mortem deprecari: 'Pater, si fieri potest, transeat a me calix iste'*; first printed in the *Lucubratiunculae* of 1503 (?); for which and subsequent editions see Ep. 93.

The treatise had its origin in a discussion between the two friends—perhaps in St. Mary's College, since Prior Charnock was present—on Christ's agony in the garden of Gethsemane. Erasmus maintained the conventional view that Christ's anguish arose from His apprehension, in His human nature, of the sufferings before Him; Colet following Jerome attributed it to His perception of the guilt the Jews were about to incur. The discussion was broken off by Colet, neither having convinced the other; but Erasmus on thinking over his case, as Colet had bidden him, found it so strong, that he made haste to restate it on paper and, as he hoped, more convincingly.

The *Disputatiuncula* is followed, both in α and β, by the words: 'Bis respondit Coletus: toties Erasmus: verum ea non quibant haberi quum haec imprimerentur.' For Froben's edition, however, one of Colet's replies, with a preface (Ep. 110), was forthcoming, and was printed with the following note from Erasmus to the reader: 'Ex multis quae aliorum furacitas sustulerat, hoc vnum ministri furacitas seruauit, clam descripta hac portiuncula; quam reliquis adiiciendam putaui, adiecturus et alia si continget nancisci.'

These words do not, however, adequately represent the facts of the case; for the Gouda MS. 1324 (see App. 9) shows that the printed version of the *Disputatiuncula* in all the editions is an amplification of two separate essays on the subject. The former of these was the original statement of his case composed

58. inaffectatus *F*: inaffectus *E*. 59. limpidissimi *F*: lepidissimi *E*.

by Erasmus; and a portion of it, which is preserved in the Gouda MS., is printed here for the first time as a continuation of Ep. 109 in place of the expanded version printed by Erasmus. To this Colet sent a rejoinder, of which Ep. 110 forms a part; and in further response Erasmus wrote Ep. 111, which is also printed here for the first time from the Gouda MS. The references clearly show that before printing Erasmus combined his two replies into one; and thus the statement in α and β, that certain portions of the correspondence were not available, must be understood of Colet's replies, not of Erasmus'; and the promise in γ to add more of the missing writings, if they should come to hand, must also be referred to Colet's, since it is quite plain from Ep. 111 that only a part of the reply prefaced by Ep. 110 was recovered. The tone in which Erasmus addresses Colet in these original drafts is noticeably freer than that adopted when he came to print them.

Under these circumstances it may be assumed that Ep. 108, which was written in reply to a letter of 'objurgation' from Colet and was sent back by Colet's messenger, accompanied Erasmus' first statement of his case (Ep. 109). The letter answered was perhaps Colet's first reply inviting Erasmus to fulfil a promise made on the previous day of stating his views definitely; it plainly commented with some severity on their discussion, and especially on Erasmus' adherence to the opinions current among the theologians of the day.]

DESYDERIVS ERASMVS IOHANNI COLETO THEOLOGO DOCTISSIMO FACVNDISSIMOQVE S. P. D.

Qvam praeter meritum nos superioribus litteris tuis laudaras, doctissime Colete, tam his proximis immerentem obiurgas. Quanquam non paulo aequiore animo fero reprehensionem tuam quam non mereor, quam laudes tuli tuas quas non agnoscebam. Nam accusati non solum sine vicio nosmetipsos purgare possumus, verum etiam hoc citra culpam non facere non possumus; qum interim laudes accuratius refellere hominis esse videatur laudum ieiuni auidique, neque simpliciter id agentis ne laudetur, sed vt aut saepius laudetur aut copiosius. Tu, credo, vtroque in genere periculum nostri facere voluisti, ecquid mihi placerem tanti viri praeconio cohonestatus, ecquid aculeorum haberem obiurgatiuncula irritatus. Constantissimus in amore sis oportet, qui quidem sis in recipiendis amicis tam cautus, tam diligens, tam contabundus, tam explorans. Verum his tecum iocari libuit. Alioqui quam laetabar antea vel falso laudari a viro omnium laudatissimo, tam nunc admoneri gaudeo ab amico syncerissimo. Igitur posthac pro tuo arbitratu tuum Erasmum vel laudato vel obiurgato, modo quotidie litterarum tuarum aliquid huc aduolet, qua re mihi nihil possit accidere iucundius.

Sed iam ad epistolam tuam paucis, ne puer qui litteras tuas attulit, inanis ad te redeat. Quod neotericum hoc theologorum genus, qui meris argutiis et sophisticis cauillationibus insenescunt, tibi negas placere, ne tu mecum vehementer, mi Colete, sentis. Non quod illorum studia damnem, qui nullum omnino studium non laudo; sed

10. ecquid . . . 11. ecquid α : et quid . . . et quid β. 18. mihi *om.* δ. 20. hoc *om.* δ.

1. litteris] evidently Ep. 106. 15. laudari] Cf. Ep. 107. 3.

qum sola sunt ista nec vllis antiquioribus elegantioribusque condita litteris, eiusmodi mihi videntur vt sciolum et contentiosum hominem reddere possint, sapientem an possint viderint alii. Ingenium enim ieiuna et aspera quadam subtilitate exhauriunt, neque vllo vegetant succo, neque animant spiritu. Et, quod omnium est maximum, theologiam illam omnium disciplinarum reginam sic veterum facundia locupletatam ornatamque sua balbutie et orationis spurcissimae sordibus deuenustant; sic priscorum ingeniis expeditam spinis quibusdam impediunt, inuoluentes omnia dum omnia conantur resoluere, quemadmodum ipsi loquuntur. Itaque videas eam quae quondam augustissima fuerit maiestatisque plena, nunc poene mutam esse, inopem, pannosam. Illicimur interea dulci quodam et illecebroso morbo nunquam satiatae contentionis. Rixa e rixa nascitur, et miro supercilio de lana caprina digladiamur.

Tum ne nihil inuentis veterum theologorum adiecisse videamur, satis audacter et certas quasdam rationes prescripsimus, quibus Deus mysteria sua peregerit; qum interdum perfectius sit credere fieri, caeterum quibus modis id fiat, omnipotentiae Dei permittere. Adde quod ostentandi ingenii studio nonnunquam eiusmodi questiones agitamus, quas aures piae vix ferant, qum querimus num Deus potuerit diabolum aut asinum assumere. Fortasse tolerandum, siquis ista tanquam acuendi ingenii gratia modice per aetatem attigerit; sed in his, tanquam ad scopulos Syrenaeos, non consenescimus modo verum etiam immorimur, prae his nullas non litteras contemnimus. Accedit ad haec, quod nostra tempestate fere ad theologiae studium sese applicant, litterarum omnium principem, qui propter ingenium pingue parumque sanum vix vllis sunt litteris idonei.

Hec autem dixerim, non de doctis ac probis theologiae professoribus, quos inprimis suspicio veneror que, verum de sordido hoc ac supercilioso vulgo theologorum, qui prae se omnes omnium litteras pro nihilo ducunt. Quo cum hominum genere inexpugnabili qum tu, Colete, dimicationem susceperis, vt veterem illam ac veram theologiam istorum spinis obsitam implexamque in pristinum nitorem ac dignitatem pro tua virili restituas, prouinciam (ita me Deus amet) sumpsisti multis modis pulcherrimam, ipsius theologiae nomine piissimam, qum omnium studiosorum tum huius Oxoniensis florentissimae Academiae causa saluberrimam; verum (ne quid mentiar) et negocii et inuidiae plenam. Quanquam negocii quidem difficultatem tua tum eruditio tum industria superabit, inuidiam animi tui magnitudo facile negliget. Sunt et inter ipsos theologos non pauci qui tam honestos tuos conatus et velint et possint adiutare. Imo

36. Rixa] Cf. Hor. *Ep.* 1. 18. 15.

nemo non dextram iunxerit, qum nullus etiam doctorum sit in hac celeberrima schola qui tibi Paulinas epistolas publice iam triennium enarranti non attentissimas aures prebuerit. Qua quidem in re vtrum magis laudanda modestia illorum, qua non verentur omnium διδάσκαλοι hominis aetate iuuenili nullaque doctoratus (vt vocant) authoritate prediti ἀκροαταί videri, an tua singularis tum eruditio, tum aeloquentia, tum morum integritas, quam illi hoc honore dignam iudicant?

Demiror autem, non quod tu tanto oneri supposueris humeros, cui par esse potes, sed quod me nihili hominem in tam magnifici muneris societatem voces. Hortaris enim, imo poene conuicio efflagitas, vt quemadmodum tu Paulum, itidem ego vel priscum illum Mosen vel facundum Esaiam enarrans, hybernis his mensibus frigentia (vti scribis) huius gymnasii studia coner accendere. Ego vero qui mecum habitare didici, nec ignoro quam sit mihi curta supellex, neque doctrinae tantum arrogo quae tantis obeundis rebus sufficiat, neque tantum animi robur mihi reor adesse vt tot hominum sua fortiter tuentium inuidiam queam sustinere. Res ista non tyronem sed excercitatissimum requirit imperatorem. Neque vero me impudentem vocaueris qui ista recusem, impudentissimus omnino futurus ni recusarem. Tu, mi Colete, parum prudenter facis, qui (quod ait Plautus) e pumice postules aquam. Qua tandem ego fronte docebo quod ipse non didici? Qui frigus aliorum accendam, ipse totus tremens horrensque? Ipsa temeritate mihi magis temerarius videar, si statim tanta in re vires meas pericliter et iuxta Graecam παροιμίαν, ἐν τῷ πίθῳ τὴν κεραμείαν experiar. At expectaram, inquis, et opinione te falsum quereris. Tecum igitur ipse expostules oportet, haud mecum. Neque enim nos te fefellimus, quippe qui nihil istiusmodi vel promiserimus vel etiam ostenderimus; sed tu teipsum fefellisti, qui mihi de me vera praedicanti credere nolueris. Neque vero huc appuli vt poeticas aut rhetoricas litteras docerem, quae mihi dulces esse desierunt posteaquam desierunt esse necessariae. Hoc recuso quia minus est instituto meo, illud quia maius viribus. In altero obiurgas immerentem, mi Colete, quippe qui saecularium (vt vocant) litterarum professionem nunquam prae me tulerim; ad alterum frustra hortaris, vt cui me nimis imparem esse cognoscam.

Quod si maxime par sim, ne liceat quidem. Nam mox Luteciam relictam repeto. Interim dum me partim hyems hic alligat, partim

68. aures β: uares a^1: nares a^2. 70. vt vocant *add.* β. 85. imprudentissimus *Lond.* 86. β: pudenter *a.*

---

68. enarranti] Colet's lectures must have been based on the Vulgate, as he is specially mentioned as ignorant of Greek in 1516. RE. 226, *ad fin.*

79. mecum habitare] Cf. Pers. 4. 52.

86. Plautus] *Pers.* 1. 1. 41.

recens ducis cuiusdam fuga non sinit exire tuto, in hanc laudatissimam Academiam me contuli, vt vnum aut alterum mensem cum tui similibus potius quam cum torquatis istis aulicis agerem. Tuis vero pulcherrimis ac diuinis conatibus tantum abest vt velim aduersari, vt me (quoniam nondum adiutor sum idoneus) saedulum et hortatorem et fautorem fore pollicear. Caeterum vbi mihi conscius ero adesse robur et vires iustas, accedam et ipse tuis partibus et in asserenda theologia, si non egregiam, certe saedulam operam nauabo. Interim nihil mihi possit esse dulcius quam (ita vt coepimus) quotidie vel coram vel per epistolas de sacris litteris inter nos conflictari. Vale, mi Colete.

Humanissimus praesul Richardus Charnocus, hospes meus, communis mihi tecum amicus, iussit tibi suis verbis multam salutem asscribi.

Oxoniae e Collegio canonicorum ordinis diui Augustini, quod vulgo dicitur Sanctae Mariae.

109$_{110}$. To John Colet.

Lucubratiunculae (1503 ?) f°. N⁶. Oxford.
LB. App. 405. ⟨October 1499.⟩

[This is really the opening passage of the *Disputatiuncula* (cf. Ep. 108); but as it is cast in the form of a letter and contains further details about the conversation I have followed Le Clerc in placing it among the letters.

The second portion is printed from the Gouda MS. (see Ep. 108 introd.), where it has the following heading: 'Disputaciunculam de pauore, tristicia et tedio domini Iesu imminente passione bis aedidit Erasmus; sed aeditio posterior est priore longe eruditior ac locupletior. Quae sequuntur ex aeditione priore desumpta sunt.' The posterior edition, which was the only one published, must have been worked up in the years 1500–3, perhaps during the retirement at Courtebourne in the winter of 1501–2, when Erasmus was at work on the Fathers (Epp. 165–9); since their opinions on the question form a considerable part of the additions. I have given references here and in Ep. 111, from which it will be seen that in combining the two essays Erasmus reversed their order. Some idea may also be formed of the extent of the enlargement which Erasmus considered desirable before publication.]

ERASMVS IOHANNI COLETO SVO S. D.

Heri qum in pomeridiana conflictatiuncula nostra, Colete, multa quidem abs te tum acute tum grauiter dicerentur, nec tuam mihi sententiam satis probares, a qua tamen dissentire magis poteram quam refellere, mihique viderer non tam causa esse inferior quam facundia, contentionem tu quidem in praesentia pro tua modestia remittebas; verum digredientem, vt rem mecum attentius amussatiusque perpenderem, orabas; negans te dubitare quin, si ita facerem,

104. ducis] Edmund de la Pole, Earl of Suffolk, who was guilty of treason 1 July 1499 (*Rot. Parl.* vi. 546). He fled from England, and on August 20 a royal proclamation was issued forbidding any one to leave the kingdom. See Gairdner, *Letters and Papers of Henry VII*, ii. 377, and *Paston Letters*, No. 942. For the difficulty that Erasmus experienced in leaving England see Epp. 124. 54, 139. 7, 190.

111. theologia] Cf. Ep. 138. 47.

ilico pedibus in tuam iturus essem sententiam. Ac meo quidem iudicio faciebas prudenter. Sciebas enim (vt grauiter dixit Mimus ille nobilis) nimium altercando nonnunquam amitti veritatem ; praesertim si disputatio peragatur his testibus, apud quos doctrinae nostrae opinionem periclitari credamus. Aderat autem Richardus Charnocus, Praesul, vetustissimus amicus tibi, mihi recens hospes, sed vtriusque nostrum poene ex aequo tum amans tum admirans. Praeterea natura insitus contentionis calor et studium sua cuique tuendi mansuetioribus etiam mentibus nonnunquam imponit ; nam vt inuenias

qui velit agro paterno cedere,
qui velit ingenio cedere nullus erit.

Itaque monitis tuis, mi Colete, libenter sum obsequutus, remque totam mecum animo repetens paulo sum fixius pressiusque contemplatus ; deposito omni studio rationes vtriusque componens atque expendens, imo permutatione facta, vt tuis perinde ac meis fauerem, et meas non minus acriter quam si tuae fuissent excuterem. Mihi tamen inter haec neque noui quicquam in mentem venit neque cuiusquam quod dixerim poenituit. Experiar igitur si possim pugnam illam vniuersam litteris repraesentare, et tanquam eandem fabulam agere denuo ; non quod sim quam tum eram instructior, sed vt eadem illa, quae tum incondite (quippe imparatus) dicebam, nunc efferam paulo tum digestius tum munitius. Nam paribus copiis non nihil tamen refert quam scite collocata acie pugnes. Verum argumentis potissimum agemus, quandoquidem librorum subsidia in praesentiarum a nobis desyderantur. Qua quidem in re tu me foelicior ; verum quid mea ? In litteraria pugna qui sapit, non tam vincere cupiat quam vinci, hoc est non tam docere quam discere. Si succumbo, discedo doctior ; sin supero, tibi nihilo iniucundior.

Gouda MS. 1324. f°. 159.

. . . Age iam, inquies, donamus tibi contristatum teduisse, mortem exhorruisse Christum quippe hominem. Non erat hoc nolentis, sed pacientis ; erat naturae, non voluntatis. At mortem cur deprecatur ? Et quaenam illa voluntas, quam paternae submittit voluntati ? Si quando mori noluit, minus amauit ; si nunquam noluit, cur deprecatur quod voluit ? Nimirum homo tum hominum causa apud homines loquens humanis verbis reformidationem humanam significauit, vt voluntas illa nihil sit aliud quam naturalis ille mortis horror, quem ita nobis penitus inseuit natura, vt tam sit secundum naturam expauescere morte ostensa quam esurire subducto cibo. Sicut autem omnis ad quippiam propensio voluntas est quedam, ita fuga

8. meo $\alpha^1 \beta$: nemo α^2.

9. Mimus] P. Syr. ap. Gell. 17. 14. 18. qui velit] Mart. 8. 18. 10.

omnis et reformidatio nolle quoddam mihi videtur. Quisquis esurit, hocipso cibum vult quod esurit. Potest tamen nec inferiore quidem voluntatis parte cibum velle qui esurit. Sed hocipsum quod corporis habitus cibum desiderat, voluntas est quedam; ita reformidatio mortis ingenita fuga quedam est mortis, non magis voluntatem inuoluens quam esuritio. Potest enim mortem exhorrescere qui nulla racione mori nolit. Est tamen hocipsum nolle quoddam. Hanc naturae a morte fugam humano more loquens expressit Christus, 'Transeat' inquiens 'a me, Pater, calix iste; veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu.' Tamquam sic oret: 'Sentio, mi Pater, in me naturae quam assumpsi sensum quendam, calicem istum amarissimum vehementer reformidantem. Veruntamen tua voluntas fiat, non mea; quae quoniam tua, eadem est et mea. Nihil me hec animi mouet anxietas, quo minus ad hauriendum calicem sim paratus. Imo vehementer illum sicio. Nam mihi quidem tametsi erit amarissimus, iis tamen quos amo erit salutaris; neque salutaris esse potest, nisi mihi sit amarus. Volo igitur bibere. Verum ea est tua voluntas, non mea, quippe abs te est vt id constanter velim, non ex me; cuius munere sum quod sum.'

Rei quidem, Colete, vtcunque a me satisfactum puto. Verum vt tibi cumulatius eciam satisfaciam, quandoquidem te amoris illa alacritas maximopere delectat, ex quo fonte omnis nostra controuersia nata est, vnum quiddam addam, statim disputandi finem facturus. Nego vel in vniuersis martiribus tantam fuisse animi alacritatem, quanta id horae fuit in Christo, qum sanguineo maderet sudore. Iam tum ineffabili gaudio gestiebat adesse tandem illud ante tempora praescriptum a patre tempus, quo perditum mortalium genus patri morte sua reconciliaret. Nemo vnquam tam vitae fuit cupidus, qui tam viuere voluerit quam ille voluit mori. Nemo tam ardenter celorum regnum expeciit vt ille mortem suam siciebat. Quid queris? Adde, si libet, eciam huic cumulo aliquid. Nos enim quantum animo concipimus tantundem verbis assequi nequimus. At qui conuenit, inquis, mortem ardentissime sitire et eandem reformidare? Nihil impedit quo minus eadem anima in diuersis organis diuersa senciat, maxime in Christo; et (quod ante diximus) sensui sensum et affectui affectum impedimento nunquam fuisse. Eatenus qua proxima erat corporeis sensibus anima Iesu, cruciabiles senciebat affectiones: qua vero diuinitati erat proxima, alacritate gestiebat ineffabili. Nec ille mesticiae sensus alacritatem retardabat; nec ea alacritas hunc reformidationis sensum minuebat aut mitigabat.

66. Rei . . . 79. reformidare] The printed version, LB. v. 1286 BC, follows this very closely.

82. Eatenus] ibid. 1289 B.

Iam quid praeterea possis requirere, Colete, non video; nisi ille te adhuc scrupulus mouet, cur tantae alacritatis nullum aediderit indicium, qum reformidationis argumentum tam euidens ostenderit. Conabor et istum non scopulum sed scrupum amoliri. Non hoc agebat Christus vt nobis fortitudinis exemplum exhiberet, quanquam nec a forti quidem viro ista desideratur alacritas, et vox illa nimium virilis a philosopho tributa viro sapienti, vt in Phalaridis equo clamet 'Dulce est, non dolet.' Humanitatis, mansuetudinis, pacientiae, obedientiae simulachrum fingebatur, non animositatis. Totam Christi vitam ab incunabulis relege. Multa inuenies mansuete ac obedienter gesta; lenitatis exempla permulta, alacritatis nulla. Non tibi pacientiae abunde multa argumenta dedisse videtur, qum Petrum defugiendae mortis auctorem asperius increparet? qum in cena illa nouissima tam amanter discipulos suos acciperet? quando non suam condicionem deplorauit, sed illorum est pusillanimitatem consolatus? qum proditorem familiarem nec a conuiuio secluderet, nec osculum ferentem repelleret? qum supplicii ministris sese vltro obuium daret, qum accusatus obticeret, qum tanquam ouis ad supplicium duceretur? Adde quod alacritas ea non magnopere nobis conductura fuerit, mesticia profuit. Hoc agebatur vt is qui pro nobis mortem dependisset, verus homo crederetur. Quod qum a multis sit sepe negatum, quanto futurum fuerat suspiciosius, si ille magna vultus et voce et alacritate (tanquam sine humano sensu) supplicium pertulisset? Quis non illum fantasticum habuisse corpus dixisset? Quis Deum fuisse credidisset? Qui sponte mortem nostra causa adierit, eum non dubium est vehementer amasse. Qui mortem reformidauerit, eum dubitat nemo verum esse hominem. Ad humanae naturae veritatem asserendam magis faciebat hec paciens (pocius quam fortis et animosa) supplicii perpessio. Magis item nostris conueniebat affectibus, quibus non tam mirabilis esse voluit quam amabilis. Miramur fortitudinem, sed mansuetudinem et infirmitatem amamus, et amplectimur suauius. Magis quadrabat cum prophetarum oraculis, qui Christum hac inducunt persona, vt eum nunc agno mansueto comparent, nunc liuentem plagis, deformatum, destitutum, abiectumque faciant, nusquam alacrem, erectum, animosum. Tacentem faciunt, non magna loquentem. Gloriosa quedam et ambiciosa res est cruciatum interrito adire animo, magnum quid et forte inter ipsa tormenta dicere. At Christus suam mortem eciam ignominiosissimam esse voluit. Hanc alacritatis laudem martiribus suis seruabat, pro

118. oraculis *correxi*: oculis *MS.*

87. Iam] ibid. 1289 D.
93. Phalaridis] ibid. 1278 C.
94. mansuetudinis . . . 129. expressit] The printed version, ibid. 1289 E–1290 C, here follows the original very closely.

quibus est caput infirmatum vt membra fortiora redderentur. Denique eam in magnis cruciatibus alacritatem quam a nobis non requirit (repugnante videlicet natura), in se ipse non ostentauit; pacientiae et mansuetudinis quam nos a se iussit discere exemplum expressit. Et iis expressit notis quae sensibus humanis sunt maxime familiares. Nam quo fuerunt aeuidentiora in illo reformidationis signa, eo fuit et certius veri hominis argumentum, et obedientiae grauius exemplum. Ex qua reformidatione si nihil consequitur incommodi, si plurimum eciam commodi, si charitati redemptoris nihil decerpitur sed plurimum apponitur, si obedientiae exemplum magis idoneum comparatur, si denique omnia ad amussim quadrant, quid est cur ab omnium sentencia deficiamus et vnius Hieronimi sequamur non sentenciam sed commentarium, praesertim qum nihil habeat neque raes neque sermo, vnde vel tenue argumentum queamus elicere?

Meo quidem animo, Colete, vtcunque satisfeci; tuo iudicio an nondum satisfecerim nescio. Possent quae a me sunt disputata paulo cautius muniri, paulo eciam diffusius explicari. Verum cui scribam video. Nos quidem fecimus sedulo; tuum est qualiacunque sunt in bonam partem accipere. Volumus hec prima nostri tyrocinii praeludia sub tuis oculis aedere; non vt artis sed industriae laudem feramus. Neque enim vel tecum vel cum Hieronimo sed cum Paulo dimicauimus. His autem meis blateramentis adeo nihil confido vt ne cura quidem vlla digna iudicarim, nisi per te fuerint approbata. Quod si facies (facere autem neque tu potes neque ego velim, nisi iudicio ac merito), tum rursus incudi reddita recudam paulo diligencius. Sin tibi tam displicebunt quam mihi displicent, pereant quouis fato; et vel Veneris marito vel Achillis matri consecrentur. Vide, Colete, quam decorum obseruem, qui tam theologicam disputacionem poeticis fabulis claudam. Sed (vt inquit Horatius)

naturam expellas furca, tamen vsque recurret.

Vale, et nos quaeso refelle tum diligenter tum acriter, meque mihi ostende. Oxoniae.

^{109}110$_{111}$. From John Colet.

Enchiridion (1518) p. 213. ⟨Oxford.⟩
Lond. xxxi. 46: LB. App. 404. ⟨October 1499.⟩

IOANNES COLETVS ERASMO THEOLOGO FACVNDISSIMO S. P. D.

Tva epistola, eruditissime Erasme, vt est bene longa, ita est eadem vel multo magis certe et disertissima et iucundissima. In ea

140. Meo] ibid. 1290 c.
152. Veneris marito] 'id est Volcano vel . . . Thetidi consecrentur. Apud poetas Volcanus est ignis, Thetis aqua.' Hand A *in marg.*
154. Horatius] *Ep.* 1. 10. 24.

video memoriam tenacem et nostrae altercationis fidelem recensionem, in ea acumen istud tuum quo vis tam facile penetrans quam feliciter; in eadem etiam stilum philosopho dignum, aptum, verum, significantem, educentem in lucem res ipsas, et easdem quatenus materiae acrimonia patitur dulcorantem. Itaque et docuit me tua epistola lectitantem valde et delectauit. Tamen quanquam et argumentis impetuosa est, et postea exemplis potentibus certe tam pondere quam numero violenta, tamen meam mihi opinionem, quam ex Hieronymo alte imbibi, nihil adhuc nec extorquet nec diminuit. Non quod sumus proterui nos et improba pertinacia indurati; sed quod (haud scio an recte) tamen quod vel verum, vel quod verisimilius est, nos sequi et tueri arbitramur. Quapropter non possumus tam admittere quae contra adducis, quanquam valde suadent, quam velle refellere. Impellit enim nos ipsa veritas vt acuti et eloquentis hominis disputatione, magis diserta et copiosa quam vera, eam obrui indigne et opprimi non patiamur. In qua defendenda, vt nos opinamur, inuocamus eiusdem numinis subsidium, cuius tu ad oppugnandam veritatem videris nobis inuocasse.

Verum nunc nolimus cum vniuersa tua epistola congredi. Nam ad tantum praelium subito et statim nec ocium nec vires habemus. Sed primae eius partis et quasi aciei et frontis, quae mihi videtur, vt par est, belli esse validior, expugnationem aggrediamur. Tu interea patienter audi, ac nos ambo collidentibus inter se silicibus, si quis ignis excutiatur, eum auide apprehendamus. Veritatem enim quaerimus, non opinionis defensionem, quae forsan argumento argumentum recutiente, vt ignis ex ferro a ferro percusso, elucebit. . . . . .

Vale interea.

[110]111. To John Colet.

Gouda MS. 1324. f°. 153. Oxford.

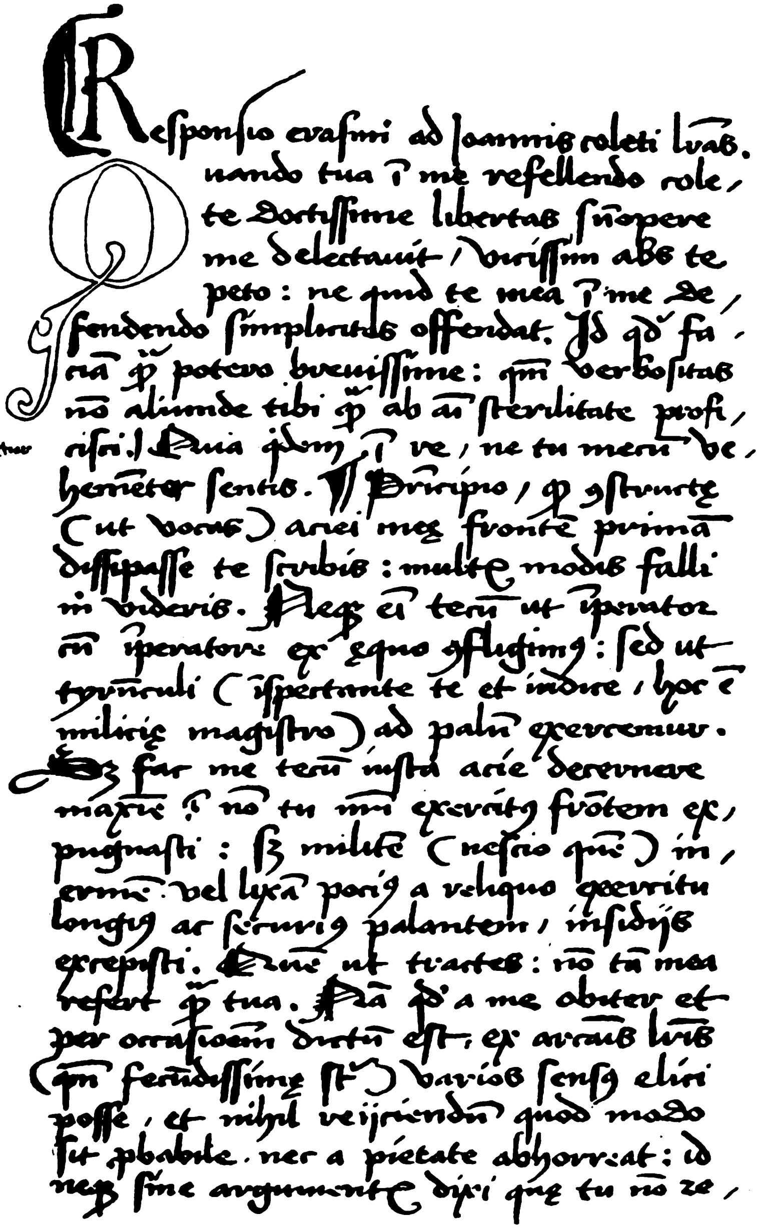
⟨October 1499.⟩

RESPONSIO ERASMI AD IOANNIS COLETI LITTERAS.

Qvando tua in me refellendo, Colete doctissime, libertas summopere me delectauit, vicissim abs te peto ne quid te mea in me defendendo simplicitas offendat. Id quod faciam quam potero breuissime, quoniam verbositas non aliunde tibi quam ab animi sterilitate proficisci videtur. Qua quidem in re ne tu mecum vehementer sentis.

Principio quod constructae, vt vocas, aciei meae frontem primam dissipasse te scribis, multis modis falli mihi videris. Neque enim tecum vt imperator cum imperatore ex aequo confligimus, sed vt tyrunculi inspectante te et iudice, hoc est miliciae magistro, ad palum

3. video γ: vidi δ. 27. defensionem γ: offensionem δ.

Responsio erasmi ad Ioannis coleti literas.
Quando tua in me refellendo cole-
te doctissime libertas summopere
me delectauit, vicissim abs te
peto: ne quid te mea in me de-
fendendo simplicitas offendat. Id quod fa-
ciam quam potero breuissime: cum verbositas
non aliunde tibi quam ab animi sterilitate profi-
videtur cisci.] Quia quidem in re, ne tu mecum ve-
hementer sentis. Principio, quod constructe
(ut vocas) aciei meae frontem primam
dissipasse te scribis: multis modis falli
mihi videris. Neque enim tecum ut imperator
cum imperatore ex equo confligimus: sed ut
tyrunculi (experiente te et indice, hoc est
militiae magistro) ad palum exercemur.
Sed fac me tecum iusta acie decernere
maxime tamen non tu mei exercitus frontem ex-
pugnasti: sed milites (nescio quos) in-
ermes vel lixas potius a reliquo exercitu
longius ac securius palantes, insidiis
excepisti. Sed haec ut tractes: non tam mea
refert quam tua. Nam quod a me obiter et
per occasionem dictum est, ex arcanis literis
(quae fecundissimae sunt) varios sensus eliciri
posse, et nihil reiiciendum quod modo
sit probabile nec a pietate abhorreat: id
neque sine argumentis dixi quae tu non re-

Gouda MS. 1324, f. 153: Ep. 111.

exercemur. Sed fac me tecum iusta acie decernere maxime. Non tu nostri exercitus frontem expugnasti, sed militem nescio quem inermem vel lixam pocius a reliquo exercitu longius ac securius palantem insidiis excepisti; quem vt tractes non tam mea refert quam tua. Nam quod a me obiter et per occasionem dictum est, ex arcanis litteris, quoniam fecundissimae sunt, varios sensus elici posse, et nihil reiiciendum quod modo sit probabile nec a pietate abhorreat, id neque sine argumentis dixi, quae tu non redarguis; et rei duntaxat mitigandae causa dixi, non affirmandae; denique non pro me sed pro te. Volebam quam maxime incruentam esse pugnam meam, et ita nos tueri vt neque Hieronimus neque quisquam vllum acciperet vulnus. At tu, vt video, maluisti maiore certare periculo, vt si aut tu Hieronimi sentenciam probaueris, reliquis omnibus sit internitione pereundum, aut si nos vicerimus, tum tuo cadendum sit Hieronimo. Quid si nec Hieronimum quidem tuum ista condicione possis defendere, nisi vulneres? Quid si plurima infligas vulnera, vt hoc vnum vulnusculum arceas? Semel hoc dixit, nec id quidem de suo; at sepius nobiscum sentit. Tu mauis eum sepius errasse quam semel. Nos nusquam errasse contendimus, sed commentantis libertate ac iure eadem de re non eadem commemorasse. Vtrum tu Hieronimo studes an ego? Tu, inquam, qui vulneras, deinde in capitis periculum vocas? an ego qui (quocunque raes cadet) saluum et integrum volo? Hic igitur qum mecum multis verbis pugnas, tecum pugnas, haud mecum; neque ego repugno, quando nihil ad me attinet. Non quod omnino desit quod respondeam. Res enim eiusmodi est vt, si nullum sit argumentum, tamen auctorum et consensu et multitudine possit sustineri; eiusmodi argumentis nititur vt citra omnem auctoritatem tuae raciones si non reuinci, certe queant labefactari. Quare quo Hieronimi periculo velis certare mea nihil refert; ego in portu nauigo.

Iam vbi rogaciunculas meas, quas ego velut exploratrices praemiseram, magno conatu diluis, tu iam vtroque cornu disturbato mediam aciem expugnare te putas, qum vixdum ad velites perueneris. Quo quidem in loco videre mihi, Colete, non theologum agere, sed vafra quadam atque rhetorica calliditate vti; et iuxta Fabii dogma nostra omissis confirmationibus immunita inermia nudaque repetis, idque frigide, tua dilatas amplificasque. Qua vafricie in tuis commemorandis adeo sum vsus vt addiderim pocius quam detraxerim.

Verum hic ad singula respondere (quoniam extra controuersiam

15. litteris] Cf. LB. v. 1267 A.
30. libertate] ibid. 1267 B.
39. periculo] ibid. 1267 C.
40. ego] Ter. *Andr.* 480.
44. vafra] Cf. 'non decet Germanum vafricies.' *Spongia* LB. x. 1663 F.
45. Fabii] Quint. *Inst.* 5. 13. 27.
48. addiderim] Cf. LB. v. 1266 DE.

sunt) operaeprecium non existimo. Pauca attingam modo. Miraris admodum me quaerere, si verba illa deprecatoria ad Iudeos pertineant (sic enim nostra recenses), cur non apertius agatur salus eorum, meque caligare in luce tanta. Nam luce eciam lucidius tibi videtur de Iudeis agi, qum illic calix nominetur quem erant Christo propinaturi Iudei, nec aliud omnino esse 'Transeat a me calix iste,' quam 'Non sit mea mors Iudeis mortis occasio.' Hic tu me iubes eciam atque eciam oculos attollere, et lucem, vt ais, clarissimam intueri. At tollo, Colete, tuo quidem monitu cecutientes ac lippientes oculos, et tuis sane in verbis, quibus Christum facis loquentem, lucis video plurimum. In Christi sermone eciamnum nihil video quod ad Iudeos pertineat; quem quantumuis illustres tuis verbis, inficiari certe non potes aliquid habere tenebrarum, de quo tot ac tanti viri addubitarint. Quo minus mirari debes si nos hic caligamus, vbi tibi Augustinus, Ambrosius, Leo, Gregorius—et quis non?—omnes ad vnum parum vidisse videantur. Haud mirum est illic cecutire noctuam vbi caligarunt aquilae, parum perspicere Tiresiam vbi fallitur Argus.

Quod si coniecturalis est locus et amotis interim auctoribus vestiganda coniecturis raes est, age circumstantias colligamus e quibus omnia coniecturalia ducuntur argumenta. Imminebat a tergo cruciatus, aduentabant cum duce sceleratiore milites sceleratissimi. Sciebat quid ageretur quem nihil latebat; captabat secessum, cepit tedere et mestus esse, sudare, contristari. Erant et discipulorum oculi prae mestitudine somno praegrauati. Iubebat eos vigilare et orare Christus, ne inciderent in tentacionem; spiritum quidem esse promptum, carnem autem infirmam. Orauit ipse, et quod verbo monuerat praemonstrauit exemplo, vt et nos quoties grauior aliqua ingruerit fortunae procella, ad preces fugiamus; vt eam pater celestis, si videtur, abigat a nobis aut certe animum fortem largiatur.

Si ex coniecturis eliciuntur argumenta, nonne hactenus omnia, si contrahas, hominem clamitant mortem reformidantem? De carne et spiritu praecessit mentio clarissima, de Iudeorum deploratione nulla. Defleuerat ante Hierosolymarum excidium, sed verbis haudquaquam ambiguis. Orauit in cruce pro homicidis, sed ita vt facile intelligatur. Quod si quem illa Christi misericordia magnopere delectet, abunde illi satisfactum opinor, quod semel ingratissimae gentis deplorarit interitum, quod de cruce pro hisdem orauerit. Hic qum nihil rem antecesserit, nihil rem comitetur, nihil consequatur vnde vel tenuis duci possit coniectura, imo qum omnes circumstantiae longe aliud clamitent, reclamet nihil, quid ita nobis in mentem

68. circumstantias] ibid. 1267 E.
69. Imminebat] ibid. 1268 A.
82. Defleuerat] ibid. 1267 DE.
87. rem] ibid. 1268 B.

venit vt hec ad Iudeos torquere velimus? maxime cum iniuria tot grauium auctorum qui a Hieronimo dissenciunt (si dissentire est diuersum sentire), illo neque ineruditiores, si doctis habenda est fides, neque pietate inferiores, si pietati credere malumus. Hoc erat, Colete, quod haud scio an scripserim, certe senciebam: in tam certa coniectura, in tanta celebrium auctorum turba non fuisse temere cum Hieronimo a recepto atque inueterato interpretamento desciscendum, non dicam sine argumentis, sed omnino sine argumentis certissimis. Alioqui somniare est istud, non interpretari.

Hic ego rursum efflagito vt vel tenuem mihi coniecturam ostendas, quare haec debeant ad Iudeos referri. Velim lucem illam clarissimam quam solus vides, nobis clarius aperias. Non audis, inquis, nominari calicem? Quid dici potest apertius? Ergone tota hec lux in eo vno est calice inclusa? Erant, inquis, Iudei calicem mortis Cristo propinaturi. Eum ne in suam perniciem ministrent orat his verbis: 'Pater mi, transeat a me calix iste.' At quid habet calix ille quo magis ad Iudeos propinatores referatur quam ad Christum qui erat calicem bibiturus? Quid si doceo verbum illud in quo tu totam lucem ponis, vehementer contra te facere? Repete quid Petro dixerit: 'Calicem quem dedit mihi pater, non bibam illum?' Si Pater dat calicem bibendum, si Christus bibendum accipit, nonne vides excludi Iudeos? Confer illud, 'Calicem quem dedit mihi Pater, non bibam illum?' et 'Transeat a me calix iste; iste, inquam, tuus, o Pater' (nosti enim eius pronominis eleganciam). Nam clarissime loquitur, 'Mi Pater, dedisti mihi ebibendum calicem amarissimum quidem illum; refugit hic homo quem assumpsi. Verum quoniam tu me vis eum bibere, non recuso; volo quicquid tu vis.'

Possemus et nos hec rhetorico more locupletare dicendo, nisi et breuitati daremus operam, et homini scriberemus omnium doctissimo. Verum vt omnia tibi largiar, torqueamus eam voculam *calix* ad Iudeos propinaturos. Quinam poterimus eum quem tu vis sensum emergere, 'Transeat a me calix iste,' id est 'Nolim Iudeis meam mortem esse mortiferam? Hic calix, hec passio quam Iudei parant, transeat a me.' Se nominat; Iudeos nec significat quidem. 'Iudei sunt occisuri me. Ego quidem mori non recuso. Hoc tamen oro, mi Pater, ne cui mors mea sit mortis occasio.' Id voluisse Christum contendis. At quis nisi diuinus istam sentenciam ex eis verbis accipiet, 'Transeat a me calix iste'? Quid aliud sonant quam [nisi] 'Transeat a me passio'? Odisse soles interpretaciones violentas. At ista tua interpretacione quid dici potest violencius coactiusque? Verum ad eam vos tanquam in scopulum compulit id quod ex meis

121. emergere *Bywater*: emūgere *MS.*

99. coniecturam . . .] ibid. 1267 B. 130. scopulum] ibid. 1269 E.

scriptis parum recte colligis. Si mortem, inquis, deprecatus est, noluit aliquando mori; et contrahitur minuiturque illa summae charitatis alacritas.

Istud, Colete, haud scio an per infantiam meam satis explicuerim, certe abunde me disseruisse arbitror clarissimisque ostendisse racionibus: nostram hanc, imo omnium, interpretacionem Christi neque fortitudinem neque charitatem quicquam imminuere, sed vehementer eciam augere. Ad quas qum nihil responderis, videbare mihi (dicam enim ingenue) disputacionem nostram aut non legisse aut certe non meminisse. Si hoc vnum te offendit in nostra sentencia, quod Christi caritatem obscurari putas, et si nos id ita sumus amoliti vt amplificari eciam monstrauerimus, quid est cur reclamantibus ipsis verbis ad detortam illam exposicionem omnibus aliis reiectis confugiamus? Nec libet, nec est necesse, ad singulas raciunculas tuas respondere. Illud argumentum meum tibi vehementer absurdum videtur, quod ego extra disputacionis aleam per occasionem interieci. Quid referebat an mortem deprecetur, an oret ne ab hominibus occidatur? Hic nos obtusiores eciam appellas, si in tanta rerum (sic enim scribis) vicinitate penetrantiore acie nequeamus cernere. Si magna tibi rerum vicinitas videtur, quid nos vocas obtusos? Quanquam tu, mi Colete, haud multum a me dissentis, si tibi parum cernere videor, qui mihi nihil cernere videor. Sed age tamen, experiamur quantum nobis per hanc caliginem subluceat. Ego quae tu coniunctissima putas, disiunctissima esse video; et quae tu racione tantum discreta existimas, ego re quoque et natura longissime distare perspicio. Potest enim mori qui ab hominibus non occidatur. Vides hec, opinor, a ceco distincta apertius quam tu Argus distinxeras. Frustra vero me eo vocaueris: at non potuit mori Christus nisi mactatus, alioqui hostia non fuisset. Nam si rerum naturam respicias, nihil falsius. Erat enim mortalis, nullo eciam occidente moriturus. At voluit et debuit occidi. Verum quidem. Sed quid istud ad rerum discrecionem?

Sed vt hec mittamus, accedam propius. Non potuit occidi vt hostia, nisi ab hominibus occideretur. Et ipse quidem occidi voluit; at Iudeos se occidere noluit. Hec scilicet erat illa rerum vicinitas in qua cecutiebam. Quis ita est litterarum imperitus vt ignoret aliud esse passionem, aliud actionem? quae non racione tantum, vt tu scribis, sed eciam genere distinguuntur. Neque eo mea spectabat racio vt duo hec idem esse mihi viderentur; sed alterum sic alterum consequi vt hoc ex illo inferatur. Neque hoc apud me natum est nouum argumenti genus. Apud rhetoricos et dyalecticos notissimum est et perantiquum, quod ex antecedentibus appellant. Concepit:

137. charitatem] ibid. 1282 E.

igitur cum viro concubuit. Peperit: igitur concepit. Mortuus est: igitur vixit. Num ergo idem mihi videntur concipere et parere, viuere et mori? Minime; sed alterum ex altero consequi significabam. Neque non video fieri posse vt mulier concipere velit, quae nolit eadem parere, aut parere velit quae nolit concipere. At nulla sana orabit vt pariat quae nolit concipere. Ita nemo naufragium optabit qui nauigationem abominetur. Nemo occidi cupiet et neminem se occidere nolet.

Verum quoniam id, vt diximus, extra causam est, quid senciam non expono; hec de argumenti synceritate duntaxat attigerim. Deinde quae tu, Colete, tum docte tum copiose disseris, Christum et voluisse Iudeos sese occidere et idem pariter noluisse, nec id alia voluntate voluisse quam qua noluit, nec aliter noluisse quam quia voluit (vt enygma nobis proposuisse videaris), nihil ad meam attinent controuersiam. Quanquam nec hic quidem tibi accedimus. Fieri enim nulla racione potest vt idem et velimus et nolimus. Christus occidi volebat; Iudeos sibi mortem inflicturos esse sciebat, non volebat. Occidi Christum bonum erat; occidere malum. Malum autem nulla racione vult Christus. Tua analogia de diuite, qua more Platonico pugnas, vide ne in te retorqueri possit. Diues, inquis, nullum vult dispendium; et tamen amplioris lucri spe damni nonnihil admittit. Vult igitur dispendium et idem non vult; et ex eadem habendi cupiditate vult illud dispendiolum qua non vult. Imo dispendium suaipsius causa non vult, et lucri causa vult. Quid refert quo nomine velit, dum velit? Multa diuersis racionibus volumus. Equidem in Gallia esse volo. Ea raes si digna videtur cur me nauigationi committam, volo eciam nauigare; non quod nauigatio per se delectet, sed conditione placet. Vigilamus, studemus, ieiunamus, oramus, celibes viuimus. Nihil horum propter se volumus, volumus tamen. Vir bonus rogatus num concubinam velit, quid respondebit? Se simul et velle et nolle; imo, Vellem, inquit, si liceret; quoniam non licet, nolo.

Dicamus igitur Christum ex duobus illis quae se fuerant non rerum cognatione sed euentu consecutura, vt et moreretur et a Iudeis occideretur, alterum voluisse, puta mori, alterum noluisse, Iudeos sibi suo malo mortem inferre. Poterat enim ab hominibus mente captis occidi; poterat occisoribus peccatum remitti. Nullum enim tam graue scelus quin ignosci possit.

Permulta praetereo et quidem prudens. Hoc attigi modo vt ipse cetera expendas diligencius. Hactenus meam argumentationem nec attigisti quidem. Eam vbi refelleris, tum aut ingenue manus dabimus aut nostra fortiter tuebimur. Pulchre tu quidem monueras vt silici-

186. enygma] ibid. 1283 F. 198. Gallia] Cf. Ep. 108. 102 seq.

bus racionum sese collidentibus ignem, si quis eluxisset, communiter apprehenderemus. At tu silicem meam nondum tuo saxo tetigisse mihi videris. Num putas veritatem in intimas venas penitissime retrusam languida ac prima statim collisione posse emicare? Vix multa ac valida conflictatione exprimitur.

Bene vale, Colete charissime. Oxoniae.

112_{113}. FROM JOHN SIXTIN.

Auctarium p. 24. ⟨Oxford.⟩
F. p. 100: HN: Lond. ii. 21: LB. 12. ⟨c. 27 October 1499.⟩

[This and Ep. 113 are plainly an introductory exchange of compliments between recent acquaintances. They may be placed later than Epp. 106–11, because Ep. 113 shows friendship with Colet.]

IOANNES SIXTINVS ELOQVENTISSIMO VIRO DESYDERIO ERASMO S. P. D.

OSTENDIT hodie mihi humanissimus dominus noster, Prior Richardus Charnocus, quaedam abs te carmina, non vulgari numero triuialiue currentia; quae si multo labore confecta essent, meo tamen iudicio non in infima laude forent reponenda. Quum vero elaborata exque tempore a te conscripta dicantur, quem credis futurum, modo sit vllius ingenii, qui non te cum summis illis priscisque vatibus, perlectis tuis versibus, sit collocaturus? Redolent enim Atticam quandam venerem mirificamque ingenii tui suauitatem. Quamobrem perge quaeso, mi Erasme, Musasque dulcissimas tuas excita, vt omnes ex te similibusque tui intelligant, id quod antea visum est incredibile, Germanorum nulla in re esse Italorum ingeniis inferiora.

Vale vates lepidissime ac suauissime.

Ad eundem Epigramma Sixtini.

Forsitan incomptos quod sum tibi mittere versus
Atque rudes ausus, magne poeta, meos,
Ridebis, tacito tecum sic murmure dicens,
Egregii spernunt horrida scripta viri.
Forsan ais, nolo gelidissima pallia Cosmus,
Purpuream mittas sed mihi posco togam.
Pestanae violae non sunt, Sixtine, colono
Mittendae, aut primo vilia dona duci.
Sed tamen, o nostri vatum celeberrime secli,
Est aliqua et paruae gratia Calliopes.
Quae mea si tersis placeat nunc auribus, ipse
Posthac inuisam limina laeta. Vale.

112. 18. nolo *F*: uolo *D*. 20. Pictaue *post* togam *in angulo paginae* D^1: Pe- D^2. *Desuntne igitur versus aliquot, an* Pictaue *mendose impressum*?

112. 2. carmina] Knight, *Life of Erasmus*, p. 20, wrongly identifies this with the *Carmen de Casa Natalitiâ Iesu*; see Ep. 47 introd.

[112]113. To John Sixtin.

Auctarium p. 25. Oxford.
F. p. 101: HN: Lond. ii. 22: LB. 13. 28 October ⟨1499.⟩

John Sixtin was a native of Bolsward in W. Friesland, where he owned estates. After studying in Oxford he was appointed Registrar to John Arundell, Bp. of Exeter 1502-4, of whose life as Bp. he gives a picture in the episcopal register, and from whom on 6 Oct. 1502 he received a prebend in St. Probus' church (Oliver, *Bps. of Exeter*, pp. 116, 7). On the Bp.'s death he went to Italy, where he read law at Bologna (Ep. 244. 20) and made the acquaintance of Thale, perhaps at Ferrara (p. 121); ultimately taking the degree of LL.D. at Siena. This may be dated in 1509 or 1510, since on 5 Nov. 1508 he appears in the Oxford University Registers without any degree, on 29 Nov. 1510 he supplicates to be allowed his Siena degree in Oxford. In 1511 he was in London (Epp. 235 and 244). In the autumn of 1513 he revisited Friesland (Epp. 273 and 291), but had returned again to London by 1516 (LB. App. 494-5). There he died in 1519, between 24 March, when he signed his will, and 7 May when it was proved. He was archpriest of Haccombe, near Newton Abbot, in Devonshire, and after 1515 rector of Egglescliffe in Durham; and by his will founded exhibitions at Oxford and Cambridge. See Lond. xxiii. 5, LB. 671; Knight, *Life of Colet*, pp. 218-220; and Trans. of the Devonshire Assoc., 1902.

DES. ERASMVS ROTEROD. D. IOANNI SIXTINO PHRYSIO S. D.

Non recipit tua syncera integritas, Sixtine, vel tenuissimam assentationis suspicionem; a qua te vel Richardi Prioris vel Ioannis Coleti grauissimum testimonium citra tuos mores, vel citra cuiusquam testimonium tui mores abunde vindicant, qui quum ab omni labe sunt purissimi, tum a fictione fucoque sic prorsus abhorrent, vt ne ipsa quidem simplicitas possit esse simplicior nec libertas ipsa liberior. Alioqui rideri me plane putarem, quum lauder abs te tam immodice, et quidem de re tam modica, imo tam friuola tamque nihili. Pudet (ita me deus bene amet) versiculos istos nescio quos, non sine cura modo sed omnino sine mente effusos, dum calamum nouum experior, non solum carmen appellari, verumetiam vt doctum carmen probari; quod si reprehendisses, vel hoc ipso nomine mihi perquam album visum fuisset. Huiusmodi enim nugas magni artifices ne obelo quidem suo dignas arbitrantur. Et a tui similibus reprehendi mediocris est laus. At tu, Sixtine, nugas illas meas plusquam friuolas ita miraris vt quae mihi hircum olere, tibi venerem Atticam sapere videantur; quaeque mihi Scythicam quandam barbariem, tibi mirificam ingenii suauitatem prae se ferre. Atque ex his quisquiliis priscis etiam, si Musis placet, me conferendum putas. Iterum dico, rideri me putarem, nisi haec a Sixtino scriberentur. Quid enim istud est aliud quam, vt ait Fabius, Pigmaeo Herculis cothurnos inducere et aquilam e culice facere?

Verum ne nihil tuarum laudum videar agnoscere, est omnino meis in versibus Atticum quiddam, Sixtine. Parcunt affectibus, et

1. *DH*: recepit *F*. 2. Prioris *D*: Charnochi *HN*[2]: Charnoci *N*[3] *Lond.* Ioannis *add. H.* 7. laudor *H.* 14. *H*: dignos *D.* 19. si Musis placet *add. H.* me conferendum. *add. F. Corrig.* 20. putas *H*: putes *D.*

22. Herculis] Quint. *Inst. Orat.* 6. 1. 36.

hos non multum attingunt; a concitationibus quae πάθη vocantur, prorsus abstinent; nulla in eis procella, nullus torrens ripas suas egrediens, nulla δείνωσις. Verborum mira frugalitas, malunt citra modum consistere quam vltra prouehi, ac vel littoribus illidi quam alto se committere. Fucus omnino est nullus, sed color natiuus quidem ille verum—quid mea?—vetus et mustelinus; artificium ita dissimulant vt etiam si Lynceus sis, nullum possis deprehendere. Qua quidem vna laude sum Atticis paulo etiam superior. Nam illi sic artem celant vt alios modo fallant, ego sic vt meipsum quoque. Illi hoc modo dant operam ne quid extet neue sit obuia; quae si non ab auditore, si non a lectore oscitabundo, certe a curioso, certe ab aemulatore sentitur, vbi, vt ait Horatius, sudatque diu frustraque laborat. At mea si quis ita insaniat vt conetur exprimere, tum demum artificii quam minimum sensurus est. Hactenus Atticismum praesto. Nam vt Ennianus ille modice philosophari voluit, ita ego Atticissare probo quidem, at nimium non probo. Terret me Theophrastus aniculae scommate notatus, quod nimium Attice loqueretur. Hanc ego notam vt effugiam, Anacharsidis Scythicismum meo Atticismo aspergo. Non nos Enniano more nunquam nisi poti ad arma dicenda prosilimus, nec Musam antiquam lacessimus; sobrii scribimus versus adeo sanos vt nullum omnino Apollinis vestigium habeant.

Cuius rei tantum abest vt me poeniteat, vt vehementer etiam mihi placeam, qui quidem id habeam cum Cicerone commune, nihil alioqui commune habiturus. Haec ita me locutum puta, Sixtine, vt nihil non ex animo, quando ridentem dicere verum quid vetat? Incidimus omnino in siccum quoddam, exile, exangue, exuccum carminis genus, partim ingenii paupertate quadam, partim cacozelia. Rectissime putat Cicero nihil aeque ad ingeniorum immutationem facere atque locum. Scripsimus pueri non Consentinis, sed Hollandicis, hoc est pinguissimis, auribus. Cecinimus Midae; quibus dum nimium religiose morigeramur, hoc demum sumus assequuti, vt nec illis nec eruditis placeamus. Conabamur de vna fidelia duos linere parietes, ita imperitis orationis simplicitate placere vt elegantia et acumine doctis non omnino displiceremus. Id consilium vt mihi tum videbatur callidum, infeliciter euenit. Eruditius scribimus quam vt ineruditis, ineruditius quam vt eruditis probemur.

25 concitatioribus *F*. 30. vetus *restitui*: verus *D*. 44. antiquam *D*: aliquam *F*.

29. color] Cf. Ter. *Eun*. 688, 9.
36. Horatius] *A.P.* 241.
39. Ennianus] Neoptolemus. Cic. *Tusc*. 2. 1. 1, and *Rep*. 1. 18. 30.
40. Theophrastus] Cf. Quint. *Inst. Orat*. 8. 1. 2, and Cic. *Brut*. 46. 172.
43. Enniano] Cf. Hor. *Ep*. 1. 19. 7, 8.
48. Cicerone] A marginal note in D adds 'Infelix in carmine Cicero.'
50. ridentem] Hor. *Sat*. 1. 1. 24, 5.
53. Cicero] *Div*. 1. 36. 79.
54. Consentinis] Cic. *Fin*. 1. 3. 7.

Habes meum, doctissime Sixtine, de meis versibus iudicium; in quo quantopere abs te dissentio, tantopere tuum in me studium amplector, vt quicquid de vero fuerit detractum, id amoris in me tui cumulo accrescat. Etenim quo minus agnosco quae mihi tribuis, eo me magis ames necesse est. Quare iucundissima prorsus fuit ab homine tum amantissimo tum integerrimo profecta laudatio; quae si vera fuit, pro testimonio, sin falsa, pro beneficio debeo. Is enim demum beneficium accipit, qui sine causa laudatur. Nam quod merenti datur, ius est, non beneficium. Quanquam ego tuam de me praedicationem verissimam esse percupio, aut ita certe mihi videri; de qua tantum mihi blandior vt homo ad vitium vsque putidulus iam propemodum mihi placere coeperim, quod tibi, hoc est Roscio, placuerim; cui si quis fastidium non mouerit, is non in postremis fuerit numerandus. Nitorque adeo mihi captioso etiam enthymemate imponere. Quid est, inquam, cur temetipsum abiicias, quum Sixtino videaris esse aliquid? Is quoniam te miratur, aut mentiatur aut erret necesse est. Atqui non mentitur homo simplicissimus, non errat doctissimus, idem iudicii vir acerrimi. Sed amat, et cecutiunt amantes. Amat, sed quia perspexit. Quid enim in me amat Sixtinus, nisi literas? quas si vere in nobis vidit atque hoc nomine amat, non cecutit; sin minus, ne amat quidem, sublato eo ob quod vnum erat amaturus. Quod si nec amat et falso laudat, profecto aut assentatur aut ridet; quae vitia si minus in Sixtini mores quam in Herculem ignauia conuenit, non minus vere quam amanter laudauit.

Ita sum ad mihi blandiendum acutulus. At rursum nimis impudens videtur laudes tam amplas agnoscere; nec libet tamen rescribere, et iuxta vetus adagium auribus lupum teneo, quem neque vti amittam neque vti retineam scio. Si recipio, nimium mihi; sin refello, parum tibi tribuerim. Si recuso, tuae vel fidei vel prudentiae derogo; sin admitto, mihimet plus satis arrogo. Si quod datur accipio, non aliorum modo verumetiam meo ipsius iudicio insolentissimus fuero. Sin renuo, aut tuam sapientiam aut integritatem in manifestum crimen vocem, vt aut parum perspexisse aut parum synceriter quod senseris pronunciasse videaris. In has angustias protrusus sum, vt mihi, si Scyllam fugero, in Charybdim sit incidendum, videlicet vt aut ridiculus sim ipse, si tuas laudes agnouero, aut contumeliosus, si reiecero.

Quamobrem meum quidem, suauissime Sixtine, consilium fuerit, vt posthac Erasmum tuum aut figurate laudes (strophas eas, quibus id fieri soleat, non inscite calles), aut certe apud alios. Quum enim mihi me laudas, munus offers iucundissimum illud quidem (quid enim optabilius quam ab eo laudari quem nemo non laudat?) sed

quod neque accipere possim sine pudore neque recusare sine contumelia. Apud alios vel deum me facias licebit, nullo alterutrius periculo. Non sumus quidem ex eo hominum genere qui se malunt alieno pede quam suo metiri, qui nunquam in semet descendentes nec quod in tergo est manticae in pectus reuocantes, toti ex aliorum suffragiis pendent et paui in morem ad adulantium voces sese dilatant. Quod genus si maxime simus, non tamen nocebit laus quam non sensero. Deinde siue credent apud quos de amiculo buccinaris, melius de me sensuri sunt; siue non credent, saltem non erit cur peius sentiant. Rursum ad te quod attinet, si fidem facies, candidus videberis, qui alienis virtutibus neutiquam inuideas; sin minus, vrbanitas tamen laudabitur, qui malis falsas aliorum virtutes laudare quam vera insectari vitia. Hic, vt vides, vtrique lucelli est aliquid, damni nihil. At amicum coram qui laudat, tametsi abundantia quadam amoris id facit, vide tamen quantum incommodi intempestiuo adferat officio. Aut enim vsurae spe foenerare eam laudatiunculam videbitur, vt solent qui laudant quo mutuo laudentur, aut assentari praesenti, aut vt in optimam partem accipiatur, amori indulgere suo. Vnde fit vt aut vana aut certe vero inferiora narrasse putetur. Tum si qui laudatur obticescat, laudem tametsi falsam libenter agnoscere; sin refellat, accuratius laudari velle videbitur. Si par pari referat, protinus illud exclamant, Mutuum muli scabunt.

Verum ego dum haec verbosius prosequor, Atticismi mei sum oblitus. Et quorsum, inquis, tandem tam multa? Vt intelligas, mi Sixtine, tuam, vt dixi, laudationem fuisse quidem iucundissimam; siue enim mereor, quod non opinor, doctissimi viri testimonio, siue non mereor, amicissimi hominis amore delector. Verum ne prophanis istis amusis, id est a musico ludo alienis, calumniandi literatos ansam praebeamus, hac scribendi vicissitudine quam maxime certemus, sed huiusmodi ferme argumentis vtentes, vt si quid in euoluendis libris alterutri nouum occurrerit, id communiter impertiamus; aut aliqua de re quae literaria lite sit digna digladiemur, aut salsis lepidisque fabellis studiorum nostrorum tristitiam exhilaremus; quiduis denique nugemur, modo ab hoc ambitioso nimiumque vulgato scribendi genere temperemus. Verum heus tu, Sixtine, ne quid de nostris erres verbis, lauda, imo vel conuiciare potius quam sileas.

Quod hortaris vt Musas meas excitem, Mercuriali virga opus esse scito, vt expergefiant. Et haud scio lethargusne sit an somnus; vtcunque est, melius opinor dormiunt, ineptae sunt, obstreperae.

114. *facies D*: *facis H*. 134. sed *F*: Verum *D*.

108. in semet descendentes] Cf. Pers. 4. 23, 4.

garrulae, importunae. Nihil periculosius quam Panem ad canendum prouocare. Enecabit, vbi semel coeperit,

Non missura cutem, nisi plena cruoris, hirudo.

Excitauimus nuper, et quidem iratas, a somno plusquam decenni, compulimusque liberorum regiorum laudes dicere. Dixerunt et inuitae et semisomnes cantilenam nescio quam, adeo somnolentam vt cuiuis somnum conciliare possit. Quae cum mihi vehementer displiceret, facile illas redormiscere sum passus.

Porro efficere vt intelligant homines Germanorum ingenia nulla in re Italis esse inferiora, id profecto aut tu, Sixtine, poteris, aut nemo; quem foecundissima illa illustrium ingeniorum parens Phrysia, illa inquam Africa quae semper aliquid huiusmodi noui miraculi parit, tanquam Hannibalem quendam in hoc genuisse videtur, vt esset qui posset cum Rhomanis de doctrinae principatu contendere. Sunt omnino in te dotes, Sixtine, a quibus nihil non expectare debeamus. Ingenium ardens, viuidum, solidum, masculum; memoria ampla, praesens, prompta; animus dexter et ad omnia versatilis; lingua vocalis et expedita; mores hiis virtutibus digni, vt non aliis rebus quam literis natus videaris. Adde huc quod non sero, vt plerique, ad haec studia accesseris, sed in ipso veluti Musarum gremio educatus pro lacte meram literaturam imbiberis. Et ea adhuc aetas est vt, si nunc demum his esses studiis initiandus, tamen ab ingenio isto flagrantissimo, ab ista tam felici memoria, ab ista tam infatigabili industria nihil nisi summum expectare conueniret. Nunc eo processisti vt plurimos post te reliqueris, paucissimis sis secundus. Quare magno animo accingere, Sixtine, et vel in aequandis Italorum ingeniis Hannibalem, vel edomandis quibus heu nimium bonae obsidentur literae monstris Herculem te praesta; nos spectatores plausoresque erimus. Carmen tuum omnino tale mihi visum est quale meum esse dicebas; praesuli Charnoco tam placuit quam ipse es charus. Es autem, mihi crede, Sixtine, vnus omnium charissimus.

Bene vale. Oxoniae. natali Simonis et Iudae. [An. M.CCCC.XCVII.]

114. To Thomas More.

Farrago p. 143. Oxford.
F. p. 291: HN: Lond. vi. 11: LB. 63. 28 October 1499.

[The date given by E entirely accords with Erasmus' visit to Oxford.

For More (7 Feb. 1477?—6 July 1535) see principally DNB; also a good life by W. H. Hutton, 1895. Mr. Nichols (*Proc. Soc. Antiquaries*, 1897, p. 321) has altered the date of More's birth to 1477, holding that the correction required in the manuscript discovered by Mr. Aldis Wright (*Notes and Queries*, 17 Oct. 1868,

151. *H*: somnium *D*. 156. inquam *F*: in *D*. 162. hiis D^1; his D^2: iis *F*.

147. Non missura] Hor. *A. P.* 476. 148. Excitauimus] Cf. Ep. 104.

pp. 365, 6, and Seebohm, *Oxford Reformers*, App. C) may be more easily made in the year-date than, as Mr. Wright makes it, in the day of the week. The manuscript has 'die veneris proximo post Festum purificacionis beate Marie virginis videlicet septimo die Februarii . . . Anno Regni Regis Edwardi quarti post conquestum Anglie decimo septimo.' By a precisely similar change the month-date may be corrected into *sexto*, which would yield 6 Feb. 1478; but the further considerations adduced by Mr. Nichols in favour of 1477 seem to make that year more probable.

In the *Colloquiorum Formulae* (p. 304) More is represented as coming to Paris on his way to Germany. The incident may be fictitious or may indicate an actual fact; but in any case it is probably an addition made when the *Formulae* were revised, perhaps in 1500, since there is no ground for supposing that Erasmus had met More before going to England. More spent a short time at the Universities of Paris and Louvain about 1508 (Ep. More to Dorp, 21 Oct. 1515, LB. App. 513); but there is no reason to think that Erasmus either revised the book or was in communication with Augustine at that date.]

ERASMVS THOMAE MORO SVO S.

Vix vllis literis consequi queam quibus diris huius tabellarii caput deuouerim, cuius vel indiligentia vel perfidia factum arbitror vt expectatissimis Mori mei literis fuerim frustratus. Nam in officio cessasse te suspicari nec debeo, nec libet; tametsi superioribus literis vehementiuscule tecum expostulauimus. Neque veremur ne quid nostra libertas te commouerit, qui non ignores Lacedaemonium illum ad cutem vsque pugnandi morem. Illud extra iocum oramus, mellitissime Thoma, vt aegritudinem, quam ex nimium diuturno tui tuorumque scriptorum desyderio cepimus, vsura aliqua sarcias. Expectamus omnino non epistolam, sed ingentem literarum sarcinam, quae vel Aegyptium ἀχθοφόρον degrauet. Si qui sunt isthic bonarum literarum cultores, tuum erit officium eos vt ad nos scribant extimulare, quo videlicet amicorum orbem omnibus numeris absoluamus; non ausim illos lacessere prior. Nam tibi nihil referre putamus, quomodo scribamus homini facillimo; ad haec mei, vt mihi persuasi, amantissimo. Vale, iucundissime More.

Oxoniae. AN. M.CCCC.XCIX. Natali Simonis et Iudae.

115. To William Blount, Lord Mountjoy.

Farrago p. 98. Oxford.
F. p. 256: HN: Lond. v. 5: LB. 42. ⟨November 1499.⟩

[Plainly by this time Erasmus had been some time in Oxford.]

ERASMVS GVLIELMO MONIOIO COMITI GENEROSO S. D.

Si tu tuaque generosissima coniunx, socer humanissimus reliquaque familia valetis, est cur maximopere gaudeamus. Nos hic quidem valemus perbelle, et indies bellius. Dici non potest quam mihi

114. 9. *H*: coepimus *E*. 11. sunt *E*: sint *F*.

115. 1. socer] Sir William Say, Kt. (c. 1453—4 Dec. 1529), the owner of large estates in Essex and Hertfordshire; see F. M. Nichols, *The Hall of Lawford Hall*, pp. 162–84. Erasmus had been staying with him at Bedwell (Ep. 115).

dulcescat Anglia tua, idque partim consuetudine, quae omnia dura lenire solet, partim Coleti Charnocique Prioris humanitate, quorum moribus nihil fingi potest suauius, mellitius, amabilius; cum his duobus amicis ego vel in extrema Scythia viuere non recusem. Idem quod scripsit Horatius, et vulgus interdum videre verum, res ipsa me docuit; cuius hoc tritum nosti, quarum rerum durissimi soleant esse aditus, eas felicius euenire. Quid nostro illo ingressu fuit, vt ita dicam, inauspicatius? at nunc secundiora indies omnia. Euomui taedium omne quo me quondam nauseantem videbas. Quod reliquum est, te oro, meum decus, vt quando tum quum meus me animus deficeret, tuo sustinuisti, nunc quum meus mihi non deest, tuus ne destituat.

Quod ad diem praefinitum non veneris, expostulare tecum nec libet, nec iure me posse puto. Quid te retardarit equidem nescio. Hoc vnum scio, quicquid fuit, legitimum quiddam et iustum fuisse, quare venire non potueris; nam voluisse nihil dubito. Neque enim vllam video causam cur istud fingere volueris. Et ea est generosissimae mentis tuae ingenua simplicitas, vt maxima etiam de causa mentiri nec scias si velis, nec velis si scias. Non est meum te vel hortari vel dehortari, imo dehortari potius. Quod tuae te res hortantur, id sequere. Nos ita te desyderamus vt interim te tuis commodis inseruire velimus. Si breui venturus es, gaudemus; sin qua res te retinet, modo incommodi nihil sit, vt hactenus fecimus, aequo te animo expectabimus.

Pecunias meas annulo tuo diligenter obsignatas mitte. Priori iam sum multis nominibus obaeratus; ministrat ille quidem tum benigne tum prompte. Verum quando ille humanissimi hominis officio functus est, par est nos inuicem gratorum hominum munere fungi, et quam ille libenter dedit, tam nos libenter reddere. Vt rara supellectile, ita bonis amicis parcius vtendum esse censeo. Si quid isthic nouatum est, facito me per literas certiorem. Bene vale.

Oxoniae. [Anno M.CCCC.XCVIII.]

7. Idem *E* : Id *F*.

8. Horatius] *Ep.* 2. 1. 63.

10. nostro illo ingressu] This passage might refer to some incident on the arrival of Mountjoy and Erasmus in England; but it accords better with Erasmus' arrival in Oxford. Cf. Ep. 105 and the *taedium* there mentioned. In this case *sustinuisti* must be understood of a letter.

16. non veneris] The business which detained Lord Mountjoy (cf. Ep. 117. 7) was a summons to attend the trial of the Earl of Warwick in Westminster Hall on 21 Nov. 1499. See *Plumpton Correspondence* (Camden Society, 1839), Letter 110.

28. Priori] Charnock. Ep. 106. 9 n.

34. nouatum] About the obstacles to Erasmus' return to France. Cf. Ep. 108. 104 n.

116. To John Sixtin.

Farrago p. 92. Oxford.
F. p. 252: HN: Lond. v. 1: LB. 44. ⟨November 1499.⟩

[This may be placed in the latter part of Erasmus' visit, when he had grown more intimate with his Oxford friends. As the University Registers are wanting between 1471 and 1505, it is impossible to identify Philip the lawyer and the second theologian; who from ll. 16 and 26 is evidently intended to be a champion of the mediaeval theology. The fact that Colet was presiding and that Prior Charnock was in the seat of honour, suggests that Colet had invited Charnock and Erasmus and Sixtin to dine with him, perhaps at Magdalen; in which case Wolsey may have been of the company.]

ERASMVS D. IOANNI SIXTINO S. D.

Qvam vellem nuper, vt expectaram, ita nostro illi conuiuio interfuisses; vero inquam conuiuio, non symposio. Mihi quidem omnino nullum vnquam fuit suauius, lautius, mellitius. Deerat nihil. Belli, vt inquit ille, homunculi, tempus lectum, locus lectus, apparatus non neglectus. Iis lauticiis vt vel Epicurum ipsum, iis sermonibus conditum erat vt vel Pythagoram delectare potuerit. Homunculi non belli solum verumetiam bellissimi, et eiusmodi qui Academiam possent facere, non modo conuiuium. Quinam, inquies? Accipe, quo magis te doleas abfuisse. Primum Richardus prior, ille Charitum antistes; tum Theologus is, qui eodem die Latinam habuerat concionem, vir tum modestus tum eruditus; deinde Philippus ille tuus, homo lepidissimae festiuitatis. Praesidebat Coletus veteris illius theologiae vindex atque assertor. Accumbebat dextro Prior, homo (ita me deus amet) non minus mirabili mixtura ex omnium literarum generibus omnibus quam ex summa humanitate summaque item integritate conflatus. Ad laeuam recentior ille Theologus, cui nos quidem laeuum latus clausimus, ne poeta conuiuio deesset. Ex aduerso Philippus, ne non adesset iurisperitus. Accumbit deinceps mixtum et sine nomine vulgus.

His ordinibus ita digestis statim bellum oritur inter pocula, non tamen ex poculis neque poculentum. Cum variis de rebus parum conueniebat, tum de hac pugna erat acerrima. Dicebat Coletus Caym ea primum culpa Deum offendisse, quod tanquam conditoris benignitate diffisus suaeque nimium confisus industriae terram primus prosciderit, quum Abel sponte nascentibus contentus oues pauerit. Contra, nos pro se quisque niti, Theologus ille syllogismis, ego rhetoriis. Ne Hercules quidem contra duos, aiunt Graeci. At ille vnus vincebat omnes; visus est sacro quodam furore debacchari ac nescio quid homine sublimius augustiusque prae se ferre. Aliud sonabat vox, aliud tuebantur oculi, alius vultus, alius aspectus, maiorque videri, afflatus est numine quando.

5. iis *E*: his *H*. 29. praeferre *N*.

19 vulgus] Perhaps cf. Manil. 5. 736. 30. maiorque] Verg. *Aen.* 6. 49, 50.

Tandem cum et longius processisset disputatio, et esset quam vt conuiuio conueniret grauior atque seuerior, tum ego meis, hoc est poetae, partibus functurus, vt et eam contentionem discuterem et festiuiore fabella prandium exhilararem, 'Res' inquam 'per antiqua est et ex vetustissimis autoribus repetenda, de qua quid ipse in literis repererim exponam, si prius detis fidem vos id quod sum narraturus pro fabula non habituros.' Vbi promisissent, 'Incidimus' inquam 'olim in vetustissimum codicem, cuius et titulum et autorem aetas aboleuerat tineaeque bonis literis semper infestae deroserant. In eo vnica tantum pagina nec erat carie viciata nec a tineis aut soricibus arrosa, Musis credo quae sua sunt tutantibus. In ea hac ipsa de re, de qua decernitis, legere memini aut veram aut, si vera non est, certe veri simillimam narrationem; quam si vultis recensebo.'

Iubentibus illis 'Erat' inquam 'Caym ille homo quemadmodum industrius, ita famelicus et auidus. Is a parentibus persaepe audierat in viridario illo vnde fuissent depulsi, segetes sua sponte prouenire laetissimas spicis amplissimis, granis praegrandibus, culmis adeo proceris vt alnum nostratem aequarent; eis nec lolium, nec spinam vllam aut carduum internasci. Haec quum ille probe meminisset videretque eam tellurem quam tum vexabat aratro, vix malignam minutamque frugem producere, dolum addidit industriae. Angelum illum paradisi custodem adiit, eumque veteratoriis technis adortus magnis promissis corrupit, vt sibi ex felicioribus illis segetibus vel paucula grana clam largiretur. Dicebat Deum iam olim huius rei securum ac negligentem esse; tum si maxime rescisset, facile impune futurum, cum res esset nullius momenti, modo de pomis illis nihil attingeretur, de quibus solis fuerat interminatus Deus.

'"Eia" inquit "ne ianitor sis nimium diligens. Quid si ingrata etiam est illi nimia tua saedulitas? Quid si falli etiam cupit, magisque illum hominum callida industria quam iners ocium delectabit? An vero tu tibi isto munere magnopere places? Ex angelo carnificem te fecit, vt miseros nos et perditos crudelis arceres a patria; te foribus cum romphaea alligauit, cui muneri nos canes nuper coepimus addicere. Nos quidem sumus miserrimi, at tu mihi videre conditione non paulo afflictiore. Nos quidem paradiso caremus, quia pomum nimium dulce gustauimus. Tu vt inde nos arceas, pariter et coelo cares et paradiso; hoc miserior, quod nobis quidem huc atque illuc, quo fert animi libido, vagari liberum est. Habet et haec nostra regio, si nescis, quibus exilium nostrum consolemur, nemora comis virentibus, mille arborum genera et quibus vixdum inuenimus vocabula, fonticulos passim ex cliuis, ex rupibus scaturientes; flumina

62. illum *add. H.* 63. munere *F*: numine *E.*

limpidissimis aquis ripas herbidas lambentia, montes aerios, valles opacas, ditissima maria. Nec dubito quin in intimis illis suis visceribus claudat tellus aliquid bonarum mercium; quas vt eruam, scrutabor omnes eius venas, aut si mihi defuerit aetas, nepotes certe mei facient. Sunt et hic aurea mala, sunt fici pinguissimi, sunt frugum omniiuga genera. Multa adeo passim sponte nascuntur vt paradisum istum non magnopere desyderemus, si liceat hic aeternum viuere. Infestamur morbis; et huic rei inueniet remedium humana industria. Video herbas mirum quiddam spirantes. Quid si et hic inueniatur aliqua quae vitam faciat immortalem? Nam scientia ista non video quid ad rem pertineat. Quid mihi cum his quae nihil ad me attinent? Quanquam in hac parte non cessabo, quando nihil est quod non expugnet pertinax industria. Ita nos pro vno hortulo mundum latissimum accepimus, tu vtrinque exclusus nec paradiso frueris neque coelo neque terra, perpetuo his affixus foribus, romphaeam semper versans, quid nisi vt cum vento pugnes? Eia age, si sapis, tibi simul et nobis consule. Da quod sine tuo detrimento largiri potes, et accipe nostra vicissim quae tibi facimus communia. Miser faue miseris, exclusus exclusis, damnatis damnatior."

'Persuasit pessimam causam vir pessimus, orator optimus. Paucula grana furtim accepta diligenter obruit, enata sunt non sine foenore, id foenus rursum terrae gremio commissum, iterumque atque iterum, aliud atque aliud. Nec sepius aestas recurrit, cum ille iam ingentem spatiosumque agrorum tractum hac semente occupauit. Quae res vbi euidentior esse coepisset quam vt superos latere posset, vehementer iratus Deus "Quantum intelligo," inquit "iuuat hunc furem labor et sudor. Eum ego illi magnifice cumulabo." Simulque cum dicto confertissimum vndique agmen immittit in segetem, formicarum, gurgulionum, bufonum, erucarum, murium, locustarum, scropharum, auium aliarumque id genus pestium, quae segetem partim adhuc humo conditam, partim herbescentem, partim iam flauam, partim horreo compositam depascerentur. Accessit ingens coelo calamitas grandinis et venti vis tanta vt quernis roboribus aequales culmi illi stipulae aridae in morem defringerentur. Angelus ille custos mutatus atque quod hominibus faueret, humano corpori inclusus. Caym, quum Deum incensis frugibus placare studeret, nec fumus subuolaret, certam illius iram intelligens desperat.'

Habes fabulam, Sixtine, inter pocula dictam atque inibi inter pocula natam, atque adeo ex ipsis, si libet, poculis, quam volui ad te per-

80. istam *F*. 83. aliqua *F*: aqua *E*. 87. nec *E*: neque *F*. 88. neque *ante* terra *EN*[2]: ne *HN*[3]. quidem *post* terra *add. H*. 95. iterumque *E*: iterum *F*. 98. occupauit *E*: occuparat *H*. 113. si libet *add. F*.

scribere; primum ne nihil scriberem, quum meas esse partes agnoscerem vt scriberem, quippe qui tuas literas posterior accepissem, deinde ne tu eius conuiuii tam lauti prorsus expers esses. Bene vale.

Oxoniae [ANNO M.CCCC.XCVIII.]

117. TO WILLIAM BLOUNT, LORD MOUNTJOY.

Farrago p. 248. ⟨Oxford.⟩
F. p. 371: Lond. ix. 1: LB. 43. ⟨November 1499.⟩

[At first sight it seems as though Mountjoy's 'nouae nuptiae' (l. 7), and the 'publica negocia' (l. 7) pointed to the summer of 1497, the latter being explained as his participation in the suppression of the Cornish insurgents (cf. Hall, *Chron.*, 1550, p. 42, P. Vergil, *Hist.*, 1534, p. 593); and thus the reference to his old love of learning would establish the supposed visit to Paris in 1496 (see p. 207). But Epp. 88. 53, 4, and 89. 6, prevent the possibility of this; and in Epp. 79 and 105 I have given reasons for supposing that Lady Mountjoy remained in her father's house until her husband's return to England in 1499. For the public business which had so suddenly arisen see Ep. 115. 16 n.

This letter, which appears to be incomplete, has the air of a preface; presumably to the *De Conscribendis Epistolis*, which had just been revised (cf. Ep. 71). It is difficult to reconcile Erasmus' conduct in the matter with his indignation at Grocin's jest about the translations of Euripides (cf. Ep. 188 and i. p. 5).

Another date, which might seem to fit some of the circumstances of this letter, is 1509, when Erasmus returned to England to find Mountjoy recently married again (Bergenroth, ii. 20) and much engaged in business (Ep. 215), and when his *vetus amor* for good learning would have been both surprising and welcome to his old tutor. But the title *adolescens patricius* is hardly applicable to Mountjoy's age in 1509; and after the recent rededication of the *Adagia* (Ep. 211) Erasmus was not then in need of showing his gratitude to his patron by a new work.]

ERASMVS GVILHELMO MONTIOIO ADOLESCENTI PATRICIO S. D.

QVOD locupletiorem quandam absolutioremque De conscribendis epistolis rationem a nobis efflagitasti, Guilhelme adolescens ornatissime, pudentius tu quidem pro tua modestia, sed tamen vt facile intelligerem quantopere eius rei studio arderes: tum animus iste tuus nos haud mediocriter delectauit, tum iudicium etiam non vehementer probare non potui; nam et agnosco in te perlibenter, quod repente tot priuatis publicisque negociis implicitus, tum nouis nuptiis vt par est occupatissimus, veterem tamen illum tuum erga bonas literas amorem non mutaueris. Siue vt his de rebus conscriberemus, tua ipsius interesse putabas, videlicet vt veterum principum exemplo, si quod vel absolutis negociis aut etiam inter ipsa contigisset ocii, id totum non nugis, quod vulgo faciunt, sed honestis studiis impartires; siue hoc nostro labore, qui tibi totus desudat, Angliae tuae studia pro tua virili iuuares, in qua videres Latinas literas indies magis magisque efflorescere. Mentem istam tuam, mi Guilielme, et te dignam et omnibus bonarum literarum studiosis cum voluptati tum praesidio futuram et laudo vt debeo, et agnosco, vt dixi, libenter. Nec minus iudicio tuo prudenti sane et acri gratulor, qui vtrunque recte perspexeris, et nondum antehac

ex multis qui de scribendis epistolis praeceperunt, huic tantae rei fuisse satisfactum; et nullam esse ex omni studiorum genere partem hac vna vel quae latius pateat, vel quae tantundem habeat aut vsus aut voluptatis: quo magis sunt reprehendendi qui de re tam vbere tamque necessaria tam ieiune indiligenterque, vt ne dicam inerudite, conscripserunt.

Vt enim interim de his taceam libellis, qui iam diu in ludis literariis soliti circumferri nuper politiore literatura reflorescente, tanquam nebulae sole emergente, propemodum euanuerunt, quo tandem consilio legitur a pueris Franciscus Niger? cuius non modo praeceptiones triuiales sunt neque ex intimis (vt oportebat) rhetorum fontibus petitae, sed nulla etiam extat epistola, non dicam elegans et venusta, sed ne Latina quidem. Tum illud quod Marii Philelphi nomine circumfertur opus, confusaneum mihi plane perturbatumque videtur, et si dicendum liberius est, parum tum eruditum tum ad id quod promittit accommodatum. Nam praeterquam quod synonima habet nimium puerilia, dicendi genera in singulis epistolarum generibus ferendum erat quod odiose inculcat, ni id et imperite faceret, qui eam grauissimam epistolam iudicarit, quae verbosissima esset et quam maxime alieno repetita principio. Tum in ipso operis limine quorsum attinuit rhetorices praecepta toties perscripta repetere? An vt reiectis Ciceronis et Fabii libris huius nugas pueri lectitarent? Nec Sulpitii Perottique doctrinam contemno, quibus in eis libris

29. Niger] († p. 1513), a learned Venetian noble, who taught at one time in Padua, and was afterwards at the Court of Ferrara. His first work, *Breuis Grammatica*, in which he describes himself as 'Sacerdos artiumque doctor,' was printed at Venice, J. L. Santritter, 21 Mar. 1480. The *Opusculum scribendi epistolas* here referred to was first printed at Venice, Herm. Lichtenstein, 5 Feb. 1488, and was very widely reprinted with the same or similar titles. There is an edition by Gerard Leeu, Antwerp, 5 Dec. 1489.

See Trith.[1]; and Agostini, *Scrittori Viniziani* (1754), ii. 473–87, in which Erasmus' adverse criticism is supported by reference to other writers.

32. Philelphi] (24 July 1426–1480), son of Fran. Filelfo, born at Constantinople and educated at the court of John Palaeologus. He was a poet laureate and taught in many of the towns of Italy, including Turin, Venice, Bologna, Milan, Verona, Bergamo, Ancona, Urbino, and Mantua; but his work was nowhere satisfactory. The preface to his *Nouum Epistolarium* is dated from Urbino 8 Feb. 1477, but the book was not published until after his death. An edition at Urbino in 1481 is mentioned, but is not certain.

See Trith.[1]; a life by G. Favre, written in 1810, but printed in his *Mélanges d'histoire litt.*, tom. i, Geneva, 1856; Voigt; and T. Klette, *J. Herrgot und J. M. Philelphus in Turin*, 1454–5, Bonn, 1898.

42. Sulpitii] Jo. Sulpitius of Veroli, who taught at Rome at the end of the fifteenth century. I cannot find any directions about letter-writing in his *Opus grammaticum*, first published at Rome, Steph. Plannck, 5 Aug. 1481; but he wrote a special treatise *De componendis et ornandis epistolis*, Venice, Christoph. de Pensis, 4 Apr. 1489, which obtained wide circulation.

Perotti] Nicholas Perotti (1430–13 Dec. 1480), of Sassoferrato. He was a *protégé* of Card. Bessarion; and in 1458 was created Abp. of Manfredonia. His *Rudimenta Grammatices*, first printed by Sweynheym and Pannartz, Rome, 19 Mar. 1473, and reprinted more than fifty times in the fifteenth century, contains a section *De componendis epistolis*. He is better known for his *Cornucopia*, a commentary on Martial,

quos grammaticos ipsi vocant, haud rhetoricos, facultatis huius degustamenta quaedam praebere consilium erat, etc. Bene vale.

[Anno M. CCCC. XCVIII.]

118. To Robert Fisher.

Farrago p. 95. London.
F. p. 254: HN: Lond. v. 2: LB. 14. 5 December ⟨1499.⟩

[1499, because Erasmus was brought to England by Mountjoy.]

ERASMVS ROBERTO PISCATORI AGENTI IN ITALIA ANGLO S. D.

Svbverebar nonnihil ad te scribere, Roberte charissime, non quod metuerem ne quid de tuo in nos amore tanta temporum locorumque disiunctio detriuisset; sed quod in ea sis regione, vbi vel parietes sint tum eruditiores tum disertiores quam nostrates sunt homines; vt quod hic pulchre expolitum, elegans, venustum habetur, isthic non rude, non sordidum, non insulsum videri non possit. Quare tua te expectat prorsus Anglia non modo iureconsultissimum, verum etiam Latine Graeceque pariter loquacem. Me quoque iampridem isthic videres, nisi comes Monyoyus iam ad iter accinctum in Angliam suam abduxisset. Quo enim ego iuuenem tam humanum, tam benignum, tam amabilem non sequar? Sequar, ita me deus amet, vel ad inferos vsque. Amplissime tu quidem mihi eum praedicaras graphiceque prorsus descripseras; at vincit cotidie, mihi crede, et tuam praedicationem et meam de se existimationem.

Sed quid Anglia nostra te delectat, inquis? Si quid mihi est apud te fidei, mi Roberte, hanc mihi fidem habeas velim, nihil adhuc aeque placuisse. Coelum tum amoenissimum tum saluberrimum hic offendi; tantum autem humanitatis atque eruditionis, non illius protritae ac triuialis, sed reconditae, exactae, antiquae, Latinae Graecaeque, vt iam Italiam nisi visendi gratia haud multum desyderem. Coletum meum cum audio, Platonem ipsum mihi videor audire. In Grocino quis illum absolutum disciplinarum orbem non miretur?

117. 44. etc. *add. F.* 118. 13. et *add. H.*

so replete with Latin lore of all kinds, that it became a kind of 'Thesaurus' for xv^c scholars. It was first printed after his death, Venice, Paganini, 14 May 1489. See NBG. and Voigt, ii.

118. 9. ad iter] Cf. Epp. 92 and 95. 26.

22. Grocino] Wm. Grocin (c. 1446–1519), one of the first to teach Greek in Oxford, where he was Fellow of New College, 1467, Divinity Reader at Magdalen, c. 1481; and after travelling in Italy, c. 1488–90, he held rooms in Exeter College, 1491–3. In 1496 he received a living in London, and when Erasmus met him had perhaps settled there, since his only printed work, a letter to Aldus, may be dated 27 Aug. ⟨1499⟩ from London; see EHR. xviii. 515, and cf. Ep. 106. 1 n. Much of his later life was spent there, and in the autumn of 1501 (cf. Brit. Mus. MS. Arundel 249, f. 85 v°: printed in *Anglia*, xiv. 498) he delivered in St. Paul's a series of lectures on the 'Ecclesiastical Hierarchy' of Dionysius, whose authorship, maintained by Colet, he contested. More was his pupil in London, and he was in close relations with Colet, who

Linacri iudicio quid acutius, quid altius, quid emunctius? Thomae Mori ingenio quid vnquam finxit natura vel mollius, vel dulcius, vel felicius? Iam quid ego reliquum catalogum recenseam? Mirum est dictu quam hic passim, quam dense veterum literarum seges efflorescat; quo magis debes reditum maturare. Comes ita te amat, ita meminit, vt de nullo loquatur saepius, de nullo libentius. Vale.

Londini tumultuarie. Nonis decembr. [Anno M.CCCC.XCVII.]

119. To James Batt.

Farrago p. 258. ⟨Paris.⟩
F. p. 378: HN: Lond. ix. 14: LB. 81. ⟨February 1500.⟩

[This and Ep. 128 form one letter in all editions; but the two parts are so widely distinct that I have taken the extreme step of severing them, at the point which seems most suitable. Mr. Nichols retains them in one, and holds that this was elaborately composed from a number of previously written letters for insertion in a letter-book. The numerous corrections made in later editions and the clumsy structure of the narrative, which plunges at once (l. 20) into an account of the second day's journey and then reverts in a parenthesis (l. 59) to the first, seem to denote hasty composition; and I therefore suppose that two letters have been joined together through a mistake of the editors. LB. App. 296 affords an example of such a mistake, which has arisen from the loss of a leaf of a letter-book.

The year-date assigned is unquestionable, because of the *Anglica fata* and the complete accord of the month-dates here given. Also Ep. 145. 59 states that Erasmus was threatened by robbers on his journey to Paris. His course is as follows. On 27 Jan. he was at Dover (Ep. 145), whence he crossed to Boulogne (LB. i. 378 B). He went then to Tournehem, and after spending two nights with Batt (Ep. 120) set out for Paris. He reached Amiens in the afternoon of 31 Jan., started on with horses the same evening, and slept at an unnamed village (l. 73). On 1 Feb. he passed to the west of Clermont and slept at Juilly (?), reaching St. Denis and Paris on 2 Feb.

This letter was not written immediately, since it alludes in ll. 1-6 to the

29. Anno M.CCCC.XCVII. *add. H.*

---

in 1504 became Dean of St. Paul's. In 1506 his old pupil and patron, Warham, appointed him Master of All Hallows, Maidstone; where he died.

See Prof. Burrows in OHS. *Collectanea*, II., and DNB. which in some points is incorrect.

23. Linacri] Thos. Linacre, c. 1460–20 Oct. 1524. Fellow of All Souls College, Oxford, 1484. From 1485 to 1499 (see EHR. xviii. 514) he was in Italy, where in 1492 he graduated M.D. at Padua, and afterwards spent some years in Venice, assisting in the Aldine edition of Aristotle. On his return to England he settled in London, and endeavoured without success to oust Bernard Andreas from his position as tutor to Prince Arthur. He continued in London, working at medicine and Latin; and in 1509 was appointed physician to Henry VIII. In 1512 he wrote a Latin grammar, for St. Paul's School, which, though rejected by Colet, in an improved form enjoyed a high reputation throughout Europe as late as the end of the century. He is more famous for a series of translations of Galen, published between 1517 and 1524, which placed him with Cop (Ep. 124) among the first physicians of Northern Europe. In 1518 he took a leading part in founding the College of Physicians. See a life by J. N. Johnson; Prof. Burrows, *op. cit.*, and DNB.

When this letter was written, Linacre's translation of Proclus' Sphere in Aldus' *Astronomici Veteres*, Oct. *fin.* 1499, had probably reached England and may have been in Erasmus' hands.

25. reliquum catalogum] Wm. Latimer, see Ep. 206, whose name is sometimes mentioned among the friends made by Erasmus during this visit, was in Italy at this time. See EHR. xviii. 514.

arrival of a messenger from Batt, with a parcel of Erasmus' papers which had been left behind; cf. Epp. 123. 1 and 124. By the same messenger, who appears to have been very talkative, Erasmus sent back this letter, together with part of his Paraphrase on Valla's *Elegantias* (p. 108), and a bundle of letters for Batt to forward to England, including one for Edward Arnold.]

ERASMVS BATTO S. P. D.

Mvltis nominibus tibi gratias agere debeo, mi Batte, qui vigilias meas, hoc est opes, miseris, cum mature, quod non soles, tum optima fide, vt consuesti facere; denique per tabellionem non modo diligentem verum etiam facundum, ita vt mihi non illius labori modo verumetiam orationi fuerit referenda merces. Verum artem arte lusimus et iuxta vetus prouerbium, Contra Cretensem Cretizauimus.

Anglica fata Parisios vsque nos sunt persecuta. En tibi alteram narro tragoediam priore etiam atrociorem! Pridie Calendas Februarias Ambianos peruenimus, bone deus, quam duro itinere! Iuno opinor aliqua rursus Aeolum in nos excitarat. Ego cum iam de via ita essem affectus vt morbum etiam metuerem, coepi de equis conducendis cogitare, non paulo praestare ratus corpusculo quam nummulis parcere. Et hic sunt ad perniciem secunda omnia. Dum diuersorium solitum peto, obiter forte aedes praetereo quasdam equis locandis inscriptas. Ingredior, aduocatur locator, homo effigie et habitu ita adamussim Mercurium referens vt mihi primo quoque congressu furis suspicionem dederit. Conuenit de mercede. Conductis duobus equis iter sub vesperum ingredimur, comitante iuuene quodam, quem generum esse suum aiebat, qui iumenta domum referret. Postridie ad viculum quendam, cui diuo Iuliano nomen est, peruentum est et quidem multa adhuc luce, locum latrocinio

6. Cretensem *F*: Cretem *E*. 7. persecuta *EF*: ꝑsecuta *E Corrig.* 8. Februarias *N*: Ianuarias *E*. 14. solitum *add. F*.

7. Anglica fata] Erasmus had with him £20, which he represents himself as having brought from France. But a law of Edward III forbade the exportation of gold and silver from England, and this had been re-enacted by Henry VII (4 Hen. VII. c. 23), with express statement that no exception was made for foreign coinage. More and Mountjoy seem to have been unaware of this, when they advised Erasmus that he could safely take his money out, if it were not in English coin. At the custom-house at Dover all but £2 (six angels) was taken from him, and his hopes of returning to Paris to study in affluence were rudely shattered; an injury which he resented for the rest of his life. It appears that the money was confiscated, for no attempt seems to have been made to recover it either by Erasmus or by his friends; cf. Epp. 145 and 279, i. p. 16, and LB. i. 378 B.

8. Februarias] The reading of the early editions is impossible, because of the date given in Ep. 145.

20. diuo Iuliano] This place, which Mr. Nichols is unable to identify, is perhaps Iuliacum (Juilly) between Dammartin and Meaux, which is about the requisite distance from Paris, with a river running between, and had an Augustinian abbey. It lies, however, somewhat off the direct route from Clermont to Paris. Erasmus was familiar with the place (l. 96), probably from his journey to Tournehem in 1499 (Epp. 87–9); l. 14 also shows acquaintance with the route.

destinatum. Ego vt pergeremus hortabar. Ille latronis discipulus causari, equos non esse supra vires defatigandos, satius esse illic pernoctare ac postridie id dispendii anticipata luce sarcire. Non repugnabam magnopere, nihil etiamdum sceleris suspicans. Iam propemodum coenaueramus, cum ministra iuuenem illum vna nobiscum accumbentem a conuiuio seuocat, alteri equo nescio quid mali esse dictitans. Discedit adolescens sed eo vultu vt aliud nunciatum intelligeres. Ego continuo puellam reuocans, 'Heus' inquam 'filia, vter equorum male habet, meusne an huius?' Nam aderat Anglus itineris mei comes. 'Et quid tandem est mali?' Illa conscientiam constanter dissimulare non valens subrisit, et figmentum confessa venisse notum quendam aiebat, qui iuuenem ad colloquium euocasset.

Nec ita multo post locator ipse, qui iugulos nostros victimae destinarat, coenaculum ingreditur. Nos admirari, rogare quidnam accidisset, quod tam inexpectatus atque improuisus adesset. Ait se rem adferre flebilem, filiam suam, eius iuuenis vxorem, ita ab equo calcibus percussam vt iam animam propemodum ageret; tumultuario itinere sese accurrisse, vt eum domum reuocaret. Mihi iam tum commentum obolere coepit. Vtriusque vultum et gestus curiosius obseruo. In locatore illico inconstantiam quandam animaduerto, in iuuene stuporem qui e regione accumbebat; ac mecum protinus Ciceronianum illud, Nisi fingeres, non sic ageres. Iam mihi nihil agendum putabam, nisi vt ab homine absoluerer, quippe qui nihil vsquam viderem quod non latrocinium saperet. Augebant anteacta suspicionem, quod quum Ambianis de mercede conuenisset, ille data opera me rogauit quasnam esset pecunias accepturus. Subito aderant, nec scio vnde emerserant, qui sermonibus adiuuabant fabulam. Mihi laudabant locatorem, gratulabantur de tali comite, me vicissim locatori commendabant. Rogabat semel atque iterum locator ecquem haberem postulatum, id est nomisma rarius. Nego mihi esse. Deprompsi scutatum vnum atque alterum, qui tametsi satis probarentur, tamen blandius efflagitabat vt e multis quos habere me putabat, vnum aliquem bellissimum darem. Est enim hoc huius sceleratissimae artis caput, explorare quantum quisque viator secum portet. Ostendebam quos tum habebam, e quibus ille bellissimum sibi retinuit.

Accedebant ad maleficii coniecturam quaedam a iuuene in itinere

23. illic *F*: illi *E*. 25. etiamnum *H*. 38. se *om.* *N*. 40. tum *E*: tunc *N*. 48. rogauit *H*: rogarit *E*.

44. Ciceronianum] *Brut.* 80. 278.

52. postulatum] A particular kind of florin, worth about 8 francs.

59. Accedebant] Here the narrative reverts to 31 Jan.; it is resumed again at l. 103.

dicta ac facta; quae consilio soceri de composito praeparata videri possent. E duobus equis alter erat ignauissimus, vt in fuga nihil futurum fuerit praesidii. Is cui ego insidebam, in collo vulnus ingens habebat adhuc vnguentis oblitum. Non ita procul aberamus ab vrbe, rogat iuuenis sibi liceat a tergo meo in lumbos equi conscendere, iumentum assuetum ferendis duobus ne quid metuerem equo. 'Sero' inquit 'exiuimus, hoc celerius perueniemus.' Passus sum; oritur sermo variis de rebus. Sic loquitur de socero quasi non optime de illo sentiret. Est et hoc vnum e latronum mysteriis. Interea crumena mea defluit in tergum, inerant autem octo ferme coronati aurei. Is reponit ad vmbilicum. Rursum defluentem reponit, admonens vt crumena semper sit in oculis. Ego ridens 'Quorsum' inquam 'attinet seruare vacuam?' Obscura iam nocte nemus quoddam emensi tandem in vicum quendam emersimus. Iuuenis circumspectans fingit se nescire vbinam locorum esset, ducit nos in aedes nescio quas. Iubeo vt iuuenis ipse se curet suo more, nos vtrique ieiuni cubitum imus. Anglus hoc religioni dabat, ego valetudini; nam grauiter e stomacho laborabam. Accedit mulier nobis, vt putabat, altum dormientibus, multa cum ignoto illo, vt simulabat, iuuene familiarissime collocuta est. Tandem iuuene submonente reliquus sermo sibilis peractus est, vt exaudire non possem.

Ante lucem extrudo eos ad iter. Toto itinere tracto iuuenem sane comiter. Vbi peruentum est ad oppidum cui nomen Claro monti, paro ingredi, non illic acturus noctem sed aurum commutaturus, ne quid ea res esset in mora in vico pernoctantibus. Dissuadet iuuenis, affirmans sibi satis esse monetae argenteae. Itaque ad leuam oppido relicto pergimus. Iam vico proximi cum essemus, forte praecesserat Anglus vna cum iuuene, ego sequor,

sicut meus est mos,
nescio quid meditans nugarum et totus in illis.

Interim imprudente me descenderat Anglus. Iuuenis adduxerat equum ad fores, vbi nunquam fuerat diuersorium. Vbi sensi, demiror quid cogitet. Ille circunspectans negat se illic intra quatuordecim fuisse annos. Rogat quod mihi placeat diuersorium. 'Quid si huc' inquit 'diuertamus?' Et ostendit domum destinatam. Non abnuo, memor quod illic olim sat commode acceptus fuissem,

69. mea *add. H.* 75. se *add. F.* 91. imprudente me *F*: imprudenter *E.*

---

70. coronati aurei] Gold coins, worth 35 solidi Turonenses under Charles VIII and Louis XII.

76. religioni] 31 Jan. 1500 was a Friday, the century years being leap-years until the Gregorian revision of the calendar.

89. sicut] Hor. *Sat.* I. 9. 1, 2.

sed ignarus hospitem esse mutatum. Datur ex more cubiculum. Apponitur vinum, sed male respondens palato. Atqui vix eramus ingressi, cum video ignoto illi iuueni in culina vinum in vitro appositum, eo colore vt mihi gratularer. Hac igitur spe frustratus descendo, expostulo cum hospite; mutatur vinum. Haec iam tum mirabar magis quam habebam suspecta.

Quare (vt ad intermissum narrationis ordinem redeam) iam certa suspicione latrocinii id agere coepi quo me cultro subducerem. 'Quid igitur' inquam 'tibi in animo est?' 'Ego' inquit 'fortasse vos Parisios deportabo, verum huic genero plane domum est recurrendum.' 'Imo' inquam 'commodius dabo consilium. Quando casus tam acerbus vobis accidit, vt tu filiam, hic vxorem prope perdiderit, illud vestra causa faciam. Habes a me scutatum sole insignem, restant passuum quatuordecim milia; diminue de ratione mercedis quantum de itinere superest, ac redite. Nos reliquum iter aut pedibus conficiemus, aut equos mutabimus.' Caput quatiebat homo, deinde descendit, iuuene relicto mira latrocinii peritia vt quid nobis esset sententiae per hunc expiscaretur. Hic ego accito adolescente 'Heus,' inquam 'quaeso, verum dicas, quidnam de vxore tua cedo?' Confessus est rem commenticiam, verum socero necessarium esse iter Parisios, vt creditum repeteret. 'Ne quid' inquit 'illius oratione commoueare. Quin vos cras summo diluculo equos conscendite, nos vtrique consequemur.' 'Atqui non temere est' inquam 'quod nos tanto itinere tam repente assequitur, et quidem noctu, tum die tam sacro.' Erat enim postridie Virginis matris purgatio. 'Et quorsum' inquam 'attinet tot concinnare mendacia?' Iussit me adolescens bono esse animo, se omnia ex mea facturos esse sententia. 'Quod si quid ille grauetur,' inquit 'ego non deseram te, donec mihi rumpatur cor'; atque haec vultu illo stupido. Ita adsimulabat sese, tanquam furtim mihi contra socerum studeret; deinde descendit et ille, quid nisi vt praeceptori suo rem renunciaret.

Interea solitudinem nactus Anglum rogo quid tandem ipsi videretur. Is praeter latrocinium paratum nihil se videre respondit. 'At quid' inquam 'consilii?' Iam nox erat profunda. Venit interea cauponaria lectos instratura; rogo vbinam essemus cubituri, lectum ostendit. 'Et vbi reliqui duo?' 'In altero' inquit 'hoc lecto'; qui communi cubiculo continebatur. Tum ego 'Est mihi' inquam 'quiddam nugarum transigendum cum hoc meo comite; sine nos

103. vt . . . redeam *add. F.* 110. pass. *add. F.* 117. Ne quid *F*: Nihil *E.* 124. esse *add. N.* 129. ipsi *F*: sibi *E.* 133. vbi *add. H.*

109. scutatum sole insignem] A gold coin, worth 36 sol., 3 den. Turonenses under Charles VIII and Louis XII.

in hoc cubiculo cubitare solos, dabitur merces vtroque pro lecto.' Ibi venefica mulier et quid ageretur haud ignara primum suadere coepit vt vna potius cubaremus; eos esse viros probos, nec causam esse quo minus illos in cubiculo dormire vellemus. Si quid inter nos haberemus communicandum, id sermone nostrate licere fieri; sin pecuniae nostrae timeremus, illis seruandam committeremus, ouem (vt aiunt) lupo. Et vt malefica dignum erat, manifestaria vanitate reliqua cubicula iam hospitibus occupata ementiebatur, quando praeter nos nemo in iis aedibus esset hospes. Quid multa? Argumentis victa obstinate sese id facturam negabat. Iubeo fores igitur aperiat ac nos aliquo eiiciat. Nec id quidem se facturam affirmat, descenditque irata ac submurmurans et homicidae illi rem omnem renunciat, me de gradibus subauscultante.

In Anglo nihil erat neque animi neque consilii neque linguae. Nam Gallice prorsus nesciebat. Mihi primum illud visum est esse consultissimum, obice ferreo occludere cubiculi ostium, obiecto et ingenti scamno querno. Verum id consilium mox displicuit reputanti nos in tam vastis aedibus solos obiici pluribus; et iam multa nox erat, nec vsquam vociferatio potuisset exaudiri, nisi qua parte cubiculum spectabat viam publicam: at illic obstabat templum monasterii cuiusdam. Interea dum circumspicio melius aliquod consilium, nec satis occurrit, puella pulsat fores. Ego clanculum submoto scamno rogo quid velit. Respondit nescio quid se adferre, sed voce alacri. Aperio fores, blandior et adludo puellae, quo metum dissimulem. Sedemus interim tanquam duae victimae mactatorem expectantes. Conuenit tamen inter nos vt ociose sobrieque fabularemur ad ignem absque potatione, donec intusiati caligatique vicissim dormiremus ac vigilaremus. Paulo post ingreditur bonus ille vir, tanquam omnium rerum ignarus; obseruo hominem oculis diligenter. Quo fixius contemplor, eo certius latronem video; qui cum tandem se vna cum suo tyrone lecto composuisset, consequimur et nos, nec ea nocte quicquam sensimus, nisi quod experrectus Anglus gladium, quem ad puluinum locauerat, longe amotum in extremum vsque cubiculi angulum repperit. Nam duobus nobis vnicus duntaxat erat ensis ac chirotheca loricata; haec erat nostra panoplia.

Ego multo ante diluculum consurgo, fenestras ac fores cubiculi aperio. Iam lucescere clamo, strepo, familiares expergefacio. Dum finem non facio, ibi latro voce quam diceres esse non somnolenti,

136. in *add. F.* 144. quando *E*: cum *F.* iis *E*: illis *H.* 146. Nec *E*: Ne *H.* 169 erat *add. F.* 158. se *om. N.*

150. Gallice] This passage and Ep. 124. 50 are sufficient evidence for Erasmus' knowledge of modern languages; which has somewhat absurdly been doubted.

162. intusiati] This form for *indusiati* occurs only in Varro *L. L.* 5. 131, quoting Plaut. *Ep.* 2. 2. 47.

'Quid paras?' inquit 'Vixdum est hora noctis vndecima.' Ego contra clamo coelum esse densissimis obductum nebulis, mox clarum diem emicaturum. Atque haec potissimum in fenestris. Quid multis? Adfertur lucerna. Interea vt obseruarem quid ageretur in inferioribus aedibus, decurro; obambulans ac circunspectans offendo latronum equos stantes ephippiis impositis, quomodo necesse erat eos totam stetisse noctem, cum praeter modo excitatam puellam nemo non esset in stratis. Tandem surgunt et nostri carnifices. Ibi res quaepiam incommoda, vt videbatur, nobis saluti fuit. Nihil enim latronem illum exciuerat, nisi quod nos quam pecuniosissimos esse existimaret; at haec vna res illi fidem facere potuit nos tenui pecunia esse. Minusculum erat argenteae pecuniae quam vt cauponi pro coena atque equis omnium satisfacere possem. Aut igitur ille aureum mutaret iussi, aut locator meo nomine quinque duodenarios (tantum enim deerat) redderet, apud diuum Dionysium a me recepturus. Cauponaria neque sibi lances domi, neque qui mutaret aurum esse iurabat. Latro ille ait se ea quidem lege facturum, si sibi aureum pignoris loco tradidissem; hortabatur impendio id vt facerem cauponaria, mulier vt scelesta, ita et impudens et stulta; inde multa ac longa inter nos rixa. Poscebam mihi fores aperiret, meipsum mutandi auri causa monasterii Priorem, quod e regione est, aditurum; illa negabat.

Rixatum est ad lucem vsque. Tandem iussi sumus aurum quod mutatum vellemus proferre; protuli. Ibi alii nummo pondus deerat, alius adulterina materia dicebatur, alius parum solidus; hoc nimirum consilio, vt si quid reconditi esset auri, id proferre cogeremur. Ego cum sancte adiurassem mihi praeter eos nullos esse aureos, 'At comitem' inquit 'quin tu suos proferre iubes? Video enim illum belle esse nummatum'; idque iam blandius coepit poscere. Ego vero vultu et voce, ita vt solent et vera et ex animo loquentes, nihil comiti praeter syngrapham esse deiero. Profertur denique libripens, prodit et caupo; ibi libratum est sesquihoram, nec aureus erat cui non aliquid scrupulorum deesset. In aliis deerat ponderi, in aliis causabantur materiam. Animaduerti tandem et lancibus subesse fraudem et ponderi. Et forte fortuna id quod erat grauius manu corripio, caupone etiam tum imprudente. Reliquum erat vt altero ponderaret, et repente vtraque lance aureus proponderabat. In vtramcunque lancem translatus esset, eam inclinabat. Erat enim

187. duodenarios *F*: duodenos *E*. 190. ait *add. H.* 192. inde *E*: vnde *F*. 209. etiam tum *E*: etiamdum *F Corrig.*: etiam *H.*

---

174. vndecima] 4–5 a.m.

187. duodenarios] Magni albi cum sole, silver coins worth 12 den. Turon., and therefore called duodenarii.

nummus peruetustus, cui supererat vltra legitimum pondus; vt in his decrescunt omnia.

Iam iugulis nostris vtcunque consultum erat, nihilque agebatur nisi vt lucelli aliquid per calumniam abraderent. Tum latro ille spe propemodum frustratus sua, vel quod parum magnifice nos nummatos intelligeret, vel quod se iam in certam suspicionem nobis venisse videret meque nonnihil etiam minitantem, denique quod iam multus esset dies, cauponem sibi nimisquam familiarem a nobis seuocat. Quonam? inquis; in thalamum ipsum, si diis placet, in quod latro ille solum se receperat. Vide vt propemodum sit inter fures quam inter reliquos mortales fides maior atque humanitas. Aureum inter sese mutant, pro coena et equis retinent quantum libuit. Accepi 23 denarios, equidem laetus: tum mente, quantum mea fert simplicitas, dissimulata, 'Quin' inquam 'iam equos conscendimus?' Stabat etiamdum ociosus locator ille. 'Quid tibi' inquam 'in animo est? Cur non hinc fugimus? An ire ne nunc quidem paratus es?' 'Non sum,' inquit 'nisi vniuersam summam reddideris.' 'Et quantum tandem poscis?' inquam; nam supra scutatum tres ad illum duodenarii redibant. Poscit impudentissime quantum libitum erat, et quantum poscere conueniebat impudentissimum latronem. 'Duc igitur' inquam 'ita vt recepisti me Parisios, atque illic ratione inita quod tuum erit accipies.' At ille 'Quid' inquit 'mihi Parisiis des, qui hic etiam mecum pugnas?' Sapiebat, non passus est se a suo latrocinio extrahi; nam a me quidem ista fingebantur, quippe cui nihil minus fuerit in animo quam cum carnificibus illis itineri me committere. Paulisper rixatus, cum ille nihil se commoueret, ad sacrum me ire fingo; verum recta transmisso flumine Parisios peto, nec prius latronis sicam timere desiuimus, quam Dionysius nos moenibus suis exciperet.

Postridie Cal. Februarias Lutetiam peruenimus, itinere vexati, exhausti pecuniis; vbi cum mihi nihil esset negocii, nisi vt tunicam reposcerem, hoc ipsum parum expeditum offendimus. Gallorum sanctimoniam accipe. Falco discedens scripto etiam mandauerat, vt mihi reuerso vestis quamprimum redderetur. Venio, reposco. Aiunt homines illi religiosi (vt videri volunt) vestem pignori relictam; si francum darem, ad me redituram esse. Me vero rem accuratius

223. 23 *E*: viginti tres *H*. 224. mente . . . dissimulata *E*: metu . . . dissimulato *F*. 226. etiamdum *E*: etiam non *H*. 227. nunc *add. F*. 231. poscere *add. H*. 234. pugnas *F*: pugnes *E*.

212. nummus peruetustus] The gold 'scuta vetera' under Louis XII were worth 40 sol. Turon.

244. Falco] See Ep. 87.

247. francum] The gold franc (Regalis Francus) was originally worth 20 sol. Turon., but under Louis XII had risen to 39; a smaller coin must be intended here. Cf. l. 52 n.; and Ep. 146. 8 and 59.

exploratum pergente restituunt vna cum scripto; quo semet manifestissimae vanitatis arguebant. Supersunt mihi tres scutati iniquissimi ponderis. Hospitium adiunxi cum Augustino vetere amico: viuimus in literis tenuiter quidem, nec tuam tamen tibi arcem inuidemus . . . .

120. From James Batt to William Blount, Lord Mountjoy.

Farrago p. 247. Tournehem.
F. p. 370: HN: Lond. viii. 53: LB. 62. ⟨February⟩ 1499/1500.

[Evidently contemporary with Ep. 119. Written after Erasmus' departure to Paris (l. 36), but probably before the arrival of Ep. 119 at Tournehem, as there is no allusion to Erasmus' further troubles. Mr. Nichols, noting that this is the only letter by Batt preserved in Erasmus' correspondence, suggests that it was written by Erasmus himself. But though this is hardly necessary, there can be no doubt that the letter was written at Erasmus' instance, cf. Ep. 84, if not actually composed by him. Erasmus wrote to Mountjoy from Tournehem in his own name (cf. Ep. 128. 30, 1), doubtless relating his misfortunes at Dover.]

IACOBVS BATTVS GVILHELMO MONTIOIO ADOLESCENTVLO GENEROSISSIMO S. D.

Expectatissimvs optatissimusque mihi erat Erasmi mei reditus, non quod eum tibi inuiderem, sed quod sine modo amarem. Non potui tamen non grauiter excruciari, vbi ille mihi acerbissimam illam suam tragoediam denarrauit, quam ego multo ante animo praesagieram. Quid illi non metueram? Quoties grauiora etiam somniaueram? et iam tum de illius fortunis anxie cogitabam, quum mihi eius epistola redderetur. Vtcunque euenit, gaudeo; gaudeo, humanissime Comes, quod tam dulcem animae meae partem vel mutilam atque vexatam receperim; tametsi non ita improbe illum amo, quin maluerim integrum apud te remansisse quam sic spoliatum et tam insigni contumelia spoliatum ad nos redisse. Deum immortalem, ne Musas quidem ac literas ab Harpyis illis tutas esse posse? Platoni apud Aeginetas profuit in crimine capitali quod esset philosophus. Phalaris immanissimus ille erga medicum suum Pythagoram philosophum et Sthesichorum poetam summa vsus legitur tum humanitate tum liberalitate. Verum quid in re desperata serae prosunt querimoniae? Ferendum, non culpandum, quod mutari non potest; praesertim quod pudendum existimem, cum ipse suam calamitatem tam infracto tamque praesenti animo ferat, me fractiore esse animo.

O rem praeclaram philosophiam, quam ille semper et coluit et praedicauit! Meum erat officium illius aegritudinem oratione lenire; at ille ridens meas lachrymas reprehendit, bonoque animo esse iussit. Nihil se poenitere etiam dicebat, quod Angliam petisset; non perisse illam pecuniam sine maximo quaestu, propterea quod istic eiusmodi

13. *F*: Aeginates *E*.

esset amicos nactus, quos vel Croeseis opibus anteponeret. Duas noctes vna pernoctauimus. Bone Deus, quanto ille affectu Prioris Richardi humanitatem, Coleti eruditionem, Mori suauitatem, oratione facundissima repraesentauit; vt si mihi liberum esset, cuperem et ipse tam docta, tam candida pectora visere. Te autem totum, optime Montioie, ita a capite, vt aiunt, ad calcem vsque depinxit, vt quanquam antea tui amore vehementer flagrarim, nunc in te amando nec Erasmo quidem ipsi cedam, qui te tamen plus suis oculis amat. Tibi adeo nihil imputat vt tuam quoque vicem apud me deplorauerit, qui ad tantos tum sumptus tum labores sua causa fueris adactus. Postremo, cum a nobis digrederetur, hoc mihi etiam atque etiam mandauit, vt tibi quam saepissime scriberem; quod quanquam pro tua singulari doctrina meaque imperitia facere vererer, tamen ne officio defuisse viderer, has qualescunque literas ad te dedi; quibus si te non offendi animaduertero, agam tecum saepius. Et vtinam id faxint superi, cuius spem nonnullam Erasmus ostendit, vt te propius paulo frueremur. Pro summa tua in Erasmum meum tum humanitate tum benignitate immensas gratias et habeo et dum viuam habebo. Plus enim me illi debere puto, si quis quid de illo bene mereatur, quam si in meipsum conferat.

Generosissimam dominam coniugem tuam, socerum optimum reliquamque familiam bene valere precor.

Ex arce Tornehensi. Anno. M. CCCC. XCIX.

121. To Robert Gaguin.

Farrago p. 81. Paris.
F. p. 243: HN: Lond. iv. 26: LB. 84. ⟨March⟩ 1499/1500.

[Richter ingeniously suggests that this and Ep. 122 belong to the period when Erasmus was composing the *Adagia*; and points out that references to the three authors mentioned occur in the beginning of that volume.]

ERASMVS ROBERTO GAGVINO S.D.

Singvlaris tua humanitas, qua non minore cum laude vincis omnes quam eruditione, mihi hanc ministrat fiduciam, vt tametsi nihil promeritus, audeam tamen tuum officium tam libere requirere. Est mihi cum Macrobio, homine (vt scis) perquam festiuo, aliquot

120. 43. immensam gratiam *H*. 48. Tornensi *H*.

120. 41. te propius] Mr. Nichols shows that this alludes to an expectation that Mountjoy would be appointed to the command of Hammes Castle, which his father had held until his death in 1485. The 'lieutenancy' was now vacant, through the relief of Robert Curson on 29 Aug. 1499, Rot. Pat. Franc. 15 Hen. VII, m. 12 (in the Record Office); but it was filled by the appointment of John Turberville on 12 Apr. 1500, ibid. m. 2. On the death of Turberville Mountjoy received the appointment, 26 June 1503, with effect, as in Turberville's case also, from 6 April preceding; ibid. 18 Hen. VII, m. 7.

121. 4. Macrobio] Cf. Ep. 126. 220.

dierum colloquium. Eum quaeso vt e tua doctissima bibliotheca ad nos ire iubeas. Nam tu quidem in tanta optimorum autorum copia Macrobium vnum non desyderabis, et nos in hac nostra inopia vehementer delectabit. Vale ac nos tibi iampridem deuinctissimos deuinctiores reddito. Lutetiae. M. CCCC. XCIX.

122. To Robert Gaguin.

Farrago p. 104. ⟨Paris.⟩
F. p. 261: HN: Lond. v. 16: LB. 86. ⟨March⟩ 1499/1500.

ERASMVS GAGVINO.

Salve, ornatissime vir. Vide, quaeso, quam sit insigni impudentia tuus Erasmus. Nunquam illi Gaguinus in mentem venit, nisi quum eget. Opus est mihi ad pauculos dies Trapezontio de Rhetoricis praeceptionibus (non rogo habeasne; scio nihil bonorum autorum tibi non esse); huius velim mihi tua humanitas copiam faciat. Quintilianum vna cum hoc conferre cupio, vtrunque propediem ad te saluum remissurus. Bene vale ac nos ama. M. CCCC. XCIX.

123. To James Batt.

Farrago p. 290. Paris.
F. p. 402: HN: Lond. ix. 35: LB. 80. ⟨March 1500.⟩

[Evidently between the return from England and the publication of the *Adagia*. I place it before Ep. 124, because in that the number of Adages is more definite, approximating closely to the number in the first edition, 818. The numerous corrections made in F are noticeable.]

ERASMVS BATTO SVO S. D.

Per quem mihi meas lucubrationes miseras, per hunc ego tibi Laurentii partem vna meis cum literis remisi. Tabellioni, ita vt iusseras, octo denarios dedi; praeterea nihil erat quod scriberem noui. Euenit mihi quod vulgo solet, vt vulnus illud in Anglia acceptum nunc demum dolere incipiat, posteaquam inueterauit; et hoc magis dolet, quod cum indignissima sit coniunctum contumelia, nulla tamen a me talio referri potest. Quid enim ego aut cum Anglia vniuersa dimicem aut cum Rege? Verum illa nihil commeruit; et in eum scribere qui possit non solum proscribere verumetiam occidere, dementiae extremae puto. Quare hac in re cum Themistocle obliuiscendi artem opto. Sum quidem totus in literis, et Adagiorum priscorum coniectanea meditor conscribere, tumultuario quidem opere.

121. 9. Lutetiae. M.CCCC.XCIX *add. H.* 122. 7. M.CCCC.XCIX *add. H.*
123. 6. coniunctum *add. F.* 8. Verum illa nihil *E*: Nihil illa *F.* 12. coniectanea *MS.*: collectanea *E.* *Vide E Corrig.*

123. 1. lucubrationes] Cf. Ep. 119. 1.
12. coniectanea] This word, for which there is sufficient authority in Gellius, puzzled the editors of E, who conjectured *collectanea* and noted the manuscript reading in the Corrigenda.

Video chiliades aliquot futuras, verum duas duntaxat, aut tres ad summum centurias emittere est animus. Eas tuo Adolpho dicabo. Verum an formularium queam inuenire, etiamnum addubito; et scis mihi esse nihilo minus.

Miror te per hunc Francisci fratrem nihil scripsisse. Vide vt sarcinam diligenter meam exceptes; nam Galba ille, vt scis, Anglus est; exceptam diligenter ad me mittas. Est in ea tunica nigra, partim nigro, partim subnigro suffulta: est chlamys abs te empta, est caligarum violaceo colore par: est Augustini Enchiridion membranis scriptum: sunt Pauli epistolae: sunt alia nescio quae. Graecae literae animum meum propemodum enecant; verum neque ocium datur, neque suppetit quo libros aut praeceptoris operam redimam. Et dum haec omnia tumultuor, vix est vnde vitam sustineam; hoc literis nostris debemus. M. Franciscum, Petrum de Vaulg philosophum, Petrum tuum, Ioannem cubicularium diligenter meis verbis salutato. Bene vale, Batte charissime.

Quaeso te ne quid nostrae querelae moueant; libuit enim, vt soleo, apud te animi curas effundere. Caeterum animum non temere abiiciemus, et iuxta vetus adagium, dum spirabimus, sperabimus.

Lutetiae, [M. CCCC. XCVIII.]

124. To James Batt.

Farrago p. 289. Paris.
F. p. 401: HN: Lond. ix. 34: LB. 29. 12 April ⟨1500⟩.

[Shortly before the publication of the *Adagia*, Ep. 126.]

ERASMVS BATTO SVO.

Salvtem tibi precor, mi Batte, quam ipse desydero. Ex quo Parisios redii, tenera omnino et delicata valetudine fuimus; tantos enim hyberni itineris labores, quos terra marique obiuimus, non cura sed assidua lucubratio excepit, vt laborem non posuerimus sed mutauerimus. Accessit hoc tempus tum per se difficile, tum meae valetudini mirum in modum inimicum. Memini enim, posteaquam in Galliam sum profectus, nullam adhuc praeterisse quadragesimam

123. 15. Verum. . . 16. minus *om. F.* 18. Anglus *E*: harpyia *F.* 19. nigra *om. F.* 23. ocium *E*: precium *F.* 26. M. Franciscum . . . 27. salutato *om. F.* 32. Lutetiae, M.CCCC.XCVIII *add. H.*

123. 14. Adolpho] This design was not carried out. See Ep. 124. 47; but also Ep. 125 introd.

18. sarcinam] Cf. Epp. 124 and 128.

Galba] Probably an agent in London; cf. Ep. 135. 62. Mr. Nichols suggests a courier, but such a person would hardly be able to influence Mountjoy's generosity. At the time this was written his grasping character seemed typical of all Englishmen.

21. Augustini] Cf. Epp. 135 and 138 for this and the black coat.

22. Pauli] For Erasmus' work at St. Paul cf. Epp. 164. 39 and 181. 31.

26. M. Franciscum, &c.] A group of persons connected with Tournehem Castle. Cf. Ep. 80. 130, 1.

124. 2. valetudine] Cf. Epp. 126. 9 and 146. 16–8.

quae mihi morbum non attulerit. Nuper autem mutato domicilio ita sum ea nouitate offensus, vt nocturnae illius febris, quae nos ante biennium Orco fere demiserat, manifesta vestigia senserim: nos contra omni cura medicorumque opibus pugnamus, vixque effugimus. Dubia enim adhuc plane valetudine sumus. Quod si denuo ea febris me arripuerit, actum de tuo, mi Batte, fuerit Erasmo. Non pessima tamen in spe sumus, diua Genouefa freti, cuius praesentem opem iam semel atque iterum sumus experti; maxime medicum nacti Guilhelmum Copum non modo peritissimum, verumetiam amicum, fidum et Musarum, quod rarissimum est, cultorem: eius extemporalem epistolam ad te misi.

De sarcina quod meam diligentiam requiris, ego vicissim tuam memoriam desydero. Praesentes enim tibi exposuimus eam a nobis non nautae, sed Arnoldo Eduardo iurisconsulto commissam, qui nautae qui primus idoneus occurrisset, traderet peruehendam. Eius nomen

16. Guilhelmum Copum *add. F.* 20. *F*: Praesens *E.*

9. febris] Cf. Epp. 74, 5.

14. Genouefa] Cf. Ep. 50 for one of the earlier occasions alluded to.

16. Copum] Wm. Cop (a. 1466–2 Dec. 1532) physician, astronomer, and humanist, who held in France the position that Linacre held in England. He was born at Basle and was older than Erasmus; see Erasmus' *Diuae Genouefae . . . carmen votiuum.* In Basle, c. 1474, he used to see Reuchlin, who at that time was teaching John Heberling of Gmünden, afterwards Cop's teacher (RE 189); a connexion in virtue of which Reuchlin calls Cop 'doctrinarum mearum nepos' (RE 203). Cop worked at Greek first under the Italian Mithridates (? at Cologne) and Conrad Celtis (? in Ingolstadt) and took the degree of Doctor (? in Medicine) in 1495, after which he came to Paris. He appears in the records of the University as physician to the German nation from 1497–8 to 1511–2. For his services to Erasmus in 1497 as well as now see Ep. 50; and Faber Stapulensis speaks of being cured of sleeplessness by him, c. 1505 (Pref. to *Contemplationes Remundi*, Paris, J. Petit, 10 Dec. 1505). In Paris Cop learnt Greek from John Lascaris and Erasmus, until they went to Italy, and afterwards from Aleander for a year. Erasmus' *Ode de Senectute*, composed on the way to Italy in 1506, is dedicated to Cop, and also Aleander's edition of Cic. *de Divinatione* (Paris, Aeg. Gourmont, c. 1510); in which Cop is mentioned as encouraging Aleander to prolong his stay in Paris and lecture, in 1509–10 (*Journal*, ed. Omont, pp. 12, 18). He published Latin translations from Paul of Aegina (Paris, H. Stephanus, 4 Apr. 151?), in the preface to which he gives an account of his Greek teachers; Hippocrates (ibid. c. Apr. 1512); and Galen (ibid. 1513, with a preface to Louis XII; also J. Badius, 25 Oct. 1523). In 1514 he seems to have been physician to Louis' court where he championed Reuchlin's cause (RE 189) and he certainly held that position under Francis I in 1517 (Lond. i. 15; LB. 197) when he took part in the endeavour to bring Erasmus to the Collége de France, then in course of foundation. See Trith.[3]; NBG; and Bulaeus, *Hist. Univ. Paris.* vi. 937.

19. sarcina] Cf. Epp. 123 and 128.

21. Arnoldo Eduardo] It is possible that Erasmus has reversed the names, and that the person here intended was a son of Richard Arnold (†1521), the author of the so-called *Chronicle*, who was a merchant trading to Flanders and was one of the principal inhabitants of the parish of St. Magnus, London Bridge, in which the Bridge itself was included. The surname Edward does not occur in a list of parish contributions to St. Magnus for 1494 given by Arnold in the *Chronicle* (p. 224, ed. 1811). For Rich. Arnold see DNB, and for this Arnold cf. i. p. 6. His name cannot be traced in the Inns of Court records; which except in the case of Lincoln's Inn have been lost for this period.

nemo toto Londino non nouit; habitat in aedibus paternis Eduardi mercatoris super pontem Londinensem. Nihil refert vtrum ad hunc mittas an ad Thomam Morum. Is agit in collegio Lincolniensi. Miror hunc Arnoldum tibi esse ignotum, cum literas meas ad illum scriptas ad te dederim per facundum illum tabellarium, per quem Laurentium miseram. Ei negocium dederam vt de latrone illo nostro sciscitaretur; nec ille mihi quicquam renunciat, nec tu mihi scribis. Cupio enim eum furciferum non quidem ad crucem adigere, sed tamen ex vrbe deterritum eiicere. Laurentii reliquos libros, quos petis, Augustinus tibi esse affirmat; non quod ille grauetur mittere, verum inspice quid tibi desit, id continuo mittetur.

Quod reliqua quae petis tibi non mittam, mi Iacobe, quaeso mihi ignoscas. Vtinam ita res haberet vt hic meum officium iure possis requirere. Iustiorem quam vellem causam habeo. Primum, quorsum tantopere ad rem attinet me longas epistolas scribere, cum tu sis ipse praesens et viua, vt aiunt, voce rem acturus? Quid ego vel elucubratissimis literis possim, quod tu sermone non longe melius possis? Tum si maxime ad rem pertineret, non ausim omnino valetudinem interdicto scribendi labore vexare. Expertus noui quanto facilius morbus declinatur quam admissus eiicitur; quem ego iam nimium notis argumentis adrepentem sentio. Et opus Adagiorum quantum possum paro, statim post Pascha, vt spero, euulgandum; opus, inquam, neque breue et infiniti laboris. Collegimus enim fere prouerbia octingenta, partim Graeca, partim Latina; id, si videbitur, tuo Adolpho nuncupabimus.

Quod ad Dominam properas gaudeo, praesertim vocatus; neque dubito quin mea causa partim te vocauerit; rem enim omnem illi male Gallice perscripsimus. Sustinebimus igitur nos adhuc mensem aere alieno, donec abs te boni quippiam adferatur; alioquin ipsi istuc redissemus. Indue, quaeso, mi Batte, veterem illum animum tuum; scio te nihil non perfecturum, si modo annitaris. Sed vnum hoc mihi in te displicet, quod posteaquam ex Anglia tibi semel fictitiam epistolam scripsimus, tu omnia a nobis fingi putas. Quanquam in ea epistola quam tu ficte scriptam arbitraris, moriar si quicquam finxi. Quare abiice istam de nobis opinionem, et caue quicquam credas a nobis, apud te praesertim, non vere, non ex animo scribi.

Est mihi in animo hoc absoluto opere ad dialogum absoluendum

---

25. Lincolniensi] More entered Lincoln's Inn on 12 Feb. 1496, 11 Henry VII.
34. quae petis] Cf. Ep. 128. 1.
41. interdicto] Cf. Ep. 126. 11.
44. Pascha] 19 April 1500.
46. octingenta] The first edition of the *Adagia* actually contained 818.
47. Adolpho] See Ep. 123. 14.
48. ad Dominam] Perhaps to Veere.
54. fictitiam] Cf. Ep. 108. 104 n.
59. dialogum] Either the *Antibarbari* (Ep. 30) or the *Colloquiorum Formulae* (Ep. 130. 92 n.).

toto conatu accingi, totamque hanc aestatem componendis libris dare. In autumno, si licebit, Italiam petemus, doctoris insigne paraturi; tu quaeso, mea spes, fac vt sit libertas, vt sit ocium. Ad Graecas literas totum animum applicui; statimque vt pecuniam accepero, Graecos primum autores, deinde vestes emam. De Adriano aut alio quouis in Angliam mittendo fac sententiam tuam cognoscam. Mihi quidem multis nominibus non praetereundum videtur. Quod simulatque significaris, exemplar scriptum vna cum literis ad te mittemus. Gelrium illum epigrammatum scriptorem comprehendendum ego et in vincula coniiciendum censeo; est enim haud dubie scurra perfricta facie et qui nullum scelus non audeat. Vale, mi Batte, et Erasmum tuum serua; vbi valetudinem sarserimus, nihil a nobis praeteribitur.

Parisiis. pridie Idus Apriles. [Anno M.CCCC.XCVIII.]

125. To ——.

Farrago p. 82. ⟨Paris.⟩

F. p. 244: HN: Lond. iv. 31: LB. 51. ⟨Spring 1500.⟩

[The work referred to at the end is probably the *Adagia*. The number mentioned (l. 40), though far larger than those actually printed in the first edition (818), corresponds with the *chiliades* of Ep. 123. 13; and the letter may therefore be placed here.

The identity of the person addressed is intentionally concealed. From the reference to *tua studia* and the intention announced in Epp. 123, 4, I conjecture that this was a preliminary dedication to the *Adagia* addressed to Adolphus of Veere, whose name was suppressed after the publication of the book. The letter does not appear in any edition of the *Adagia* but appears for the first time in E.]

CVIDAM.

Crebrivs ad te scripsissem, N. humanissime (soleo enim huiusmodi officiorum genere cum amicis perlibenter vti); verum verebar ne, si aut tua studia interpellatione mearum literarum interturbarem, aut non perinde iisdem officiis delectarere, improbus potius quam beneuolus videri possem. Nunc certe continere me diutius nequaquam potui (dicam enim simpliciter), non quod ocio abundarem, quod vnum in totum mihi interdixi, sed ne consuetudinis intermissio de pristina mea in te beneuolentia quicquam minuisse videretur. Ita enim de te prorsus sentio, mi N., vt, ni tu me singulari animo complecteris, tota errem via.

Quid rerum faciam rogas? Amicis operam do, horum consuetudine gratissima memet oblecto. 'Quos tu tandem amicos mihi iactitas,' inquis, 'homuncio leuissime? An quisquam te visum aut auditum

124. 72. Anno M.CCCC.XCVIII *add. N*: *om. E*: Aureliae Anno D CCCC XCVIII *H*.
125. 8. videretur *F*: viderer *E*. 9. enim *om. H*.

124. 67. exemplar scriptum] Perhaps a ms. copy of the *Adagia* for presentation to Adolphus, in case it should be decided to dedicate the book to Mountjoy; for such a practice cf. Ep. 117 introd. and p. 7. 22 n.

velit?' Equidem non diffiteor fortunatorum amicos esse plurimos; at nec pauperibus desunt amici, et quidem istis non paulo tum certiores tum commodiores. Cum his me concludo in angulum aliquem, et turbam ventosam fugiens aut cum illis dulcia quaedam mussito, aut eos aliquid insusurrantes audio, cum his non secus ac mecum loquor. An quicquam his commodius? Arcana ipsi sua celant nunquam, commissa summa cum fide continent: nihil foris quae liberius inter familiares effundere solemus, renunciant: vocati praesto sunt, inuocati non ingerunt sese: iussi loquuntur, iniussi tacent: loquuntur quae voles, quantum voles, quoad voles: nihil assentantur, fingunt nihil, nihil dissimulant: vitia tua tibi libere indicant, nemini obtrectant: aut iucunda dicunt, aut salutaria: secundis in rebus moderantur, consolantur in afflictis, cum fortuna minime variantur: in omnia pericula te sequuntur, ad extremos vsque rogos perdurant: nihil ipsis inter se candidius. Committo subinde, nunc hos, nunc illos mihi asciscens, omnibus aequus.

Cum his amiculis, optime N., sepultus delitesco. Quas ego tandem opes aut quae sceptra cum hac desidia commutauero? Verum ne nostra te fallat metaphora, quicquid de amiculis hactenus sum locutus, de libris dictum intelligas, quorum familiaritas me plane beatum effecit, hoc solo infortunatum quod non tecum mihi haec felicitas contigerit. Te, quanquam nihil opus, hortari non desinam vt toto animo praeclara studia complectaris, ne quid plebeium, ne quid mediocre mireris; ad summa semper enitere. Spero futurum aliquando vt me et fideliter et amanter consuluisse non semel fatearis.

Concepi de facetiis, prouerbiis sententiisque negocium. Degustamenta quaedam ad te dedi, quorum plus tria milia me annumeraturum breui confido, opus (vt auguror) tum gratiosum tum perutile, hactenus a nemine tentatum. Quod si tibi cordi esse intellexero, erit cur et libentius et ardentius eum laborem suscipiam. Interim vale nosque, quod facis, ama.

126. To William Blount, Lord Mountjoy.

Adagia (1500) Tit. v°. Paris.
LB. ii. init. ⟨June 1500.⟩

The preface to the first edition of the *Adagiorum Collectanea*, Paris, Jo. Philippi, 1500 (*a*). This and Ep. 127 were evidently written after the main part of the book had been set up in type, as with the title they fill four unnumbered leaves at the beginning, and the regular signatures begin with the adages. The book was probably through the press not later than July, since by the end of September (Ep. 133. 5, 6.) copies of it had been sent to England eight weeks before. It was reprinted by Philippi in 1505 without important changes. But in 1506 it was revised by Erasmus on his way to Italy and twenty adages were added from the collections he had made for an enlarged volume (Lond. xvii. 3:

20. foras *H*. 28. ipsis inter se *E*: illis inter ipsos *F*.

19. Arcana, &c.] Cf. Ep. 61. 152–6.

LB. 602). This second edition was published by J. Badius, 24 Dec. 1506 (β). For the subsequent history of the *Adagia* see Epp. 211 and 269 and BEr[2]. This preface was omitted after the transformation of the book into *Adagiorum Chiliades*.

DESYDERIVS HERASMVS ROTERDAMVS GVILIELMO MONIOIO COMITI CVM PRIMIS ILLVSTRI SALVTEM DICIT.

En tibi, mi Guilielme, pro epistola verecunde etiam flagitata volumen tuus mittit Herasmus, et quidem iustum; vtinam autem eiusmodi quod vel tuis in me meritis vel meo erga te studio respondeat; denique quod iudicium istud tuum acre exactumque non extimescat. Neque enim ignoro delicatissimo tuo palato quam vix etiam que vulgo lautissima videntur satisfaciant; tantum abest vt hec placitura sint fidutia, que non modo ad seuaerum vnguem exacta non sunt, verum ne primam quidem manum totam dum acceperunt. Etenim qum febricula, que nostram profectionem statim exceperat, afflictaremur, non tam graui quam diutina, dictauimus hec, non scripsimus; medicum interim fallentes, ne quid omnino librorum attingeremus interminantem. At ego iuxta Plinium perire ratus omne id temporis quod studio non impartiatur, committendum non putaui vt rem tam preciosam morbus sibi totam abriperet; maxime quod sine litterarum commercio non video quid hec habeat vita suaue. Intermissis itaque grauioris operae lucubrationibus hoc delicatiore studii genere per varios auctorum hortulos vagatus, adagiorum vetustissima queque maximeque insignia veluti omnigenos flosculos decerpsi et tanquam in sertum concinnaui. Ad quod quidem negotium suscipiendum partim me tum tua voluntas est adhortata, tum Richardi Charnoci antistitis extimulauit oratio; deum immortalem, qua humanitate, qua integritate viri, vt quam tu nobilitatis, tam ille Britannicae religionis vnicum ornamentum ac decus mihi videatur: partim quod augurarer hunc meum laborem, si non gloriosum auctori, at certe lecturis, iis vtique qui triuiali hoc sermone fastidito venustioris politiorisque dictionis essent studiosi, fore nec infrugiferum nec iniucundum.

Neque me interim ὄκνοι ὄνοι, id est pigri asini, isti, qui se carpende aliorum industriae natos putant, vel tantillum commouebant, modo bonae mentis adolescentes hoc cuiuscuiusmodi est boni consulerent; quod si non vt multae artis admiraturos, certe vt plurimae frugis libenter amplexuros confidebam. Quid enim aeque conducit ad orationem vel lepida quadam festiuitate venustandam, vel eruditis iocis exhilarandam, vel vrbanitatis sale condiendam, vel translationum gemmulis quibusdam distinguendam, vel sententiarum

TIT. DESYDERIVS ERASMVS ROTERODAMVS β. 2. Erasmus β. 7. sint *scripsi*: sit α β. 28. id est pigri asini *add.* β.

11. medicum] Cop. Cf. Ep. 124. 16 n. 12. Plinium] *Ep.* 3. 5. 16.

luminibus illustrandam, vel allegoriarum et allusionum flosculis variegandam, vel antiquitatis illecebris aspergendam, quam huiusmodi paroemiarum diuitem copiosamque suppellectilem et tanquam penum quendam extructum domique repositum habere? vnde ad omnem rationem qum velis depromas quod aut scita aptaque metaphora blandiatur, aut dicaci sale mordeat, aut acuta breuitate placeat, aut breui acumine delectet, aut nouitate aut vetustate commendetur, aut varietate alliciat, aut allusione faceta titillet agnoscentem, aut obscuritate demum ipsa lectorem oscitantem expergefaciat. Iam vero quis nescit precipuas orationis tum opes tum delicias in sententiis, metaphoris, parabolis, paradigmatis, exemplis, similibus, imaginibus atque id genus schematis sitas esse? que qum semper vehementer honestant dictionem, tum incredibilem adferunt ornatum et gratiam, quoties iam communi consensu recepta in vulgi sermonem abierunt. Libenter enim audit quisque quod agnoscit, maxime vero si vetustatis commendatio quedam accedat, si quidem adagia non aliter quam vina ab etate precium accipiunt.

Neque ad cultum modo faciunt. Neruos quoque non minus iuuant, eoque Fabius ea non solum in iis numerat quibus exhilaretur iudex, et in figuris; sed inter argumenta paroemiam plurimum valere putat, siue fidem facere cupias, siue aduersarium prouerbiali dicterio repellas, siue tua munias. Quid enim probabilius quam quod nemo non dicit? Quem tot aetatum, tot nationum consensus non permoueat? Allegata haec a me operis amore videantur, nisi res ipsa clamat ex auctorum omni genere, vt quisque maxime precelluit, ita prouerbiis huiusmodi maxime fuisse delectatum. Iam primum quid habet orbis Platonis vel oratione facundius vel philosophia diuinius? At is dialogos suos, bone Deus, quantis de rebus, tamen crebris adagiis veluti stellulis quibusdam interspersit, vt me quidem nulla perinde comoedia vt huius philosophi disputatio delectet. Tum Plautus, vnicae theatri deliciae, quam vbique scatet adagiis, quam prope nihil dicit quod non aut a vulgi sermone sumpserit, aut statim de proscenio in vulgi sermonem cesserit; vt hac potissimum virtute Musarum eloquio meruerit equari. Therentius artificio Plauto superior non tam passim quidem prouerbiis vtitur, sed exquisitioribus. An non M. Varro, vir vndecunque doctissimus, prouerbialibus dicteriis adeo est delectatus, vt Satyrarum suarum tum argumenta tum inscriptiones non aliunde petiuerit? e quibus subinde citantur adhuc ille, ὄνος πρὸς λύραν, γνῶθι σεαυτόν, δὶς παῖδες

37. variegandam α: variandam β. 46. similibus α: similitudinibus β. 55. et om. β. 59. β: Alleuata α. 74. ὄνος πρὸς λύραν α: ὄνος λύρας β.

54. Fabius] Cf. Quint. *Inst.* 5. 11. 37 and 41, quoted in the introd. to the *Chiliades*, LB. ii. 7 DE.

γέροντες, et Nescis quid serus vesper vehat, et Mutuum muli scabunt. Catullo sua adagia adime, et leporis bonam partem ademeris. Quid? Horatii poaetae tum varii tum acuti nonne plerique versus aut prouerbiales sunt aut prouerbii faciem habent? Huius emulator Persius qum ceteras illius figuras, tum hoc decus pro viribus affectauit. Atque vt Martiale Ausonioque pretermissis ad aliud auctorum genus veniam, Plinius Sequundus, tam multiiuga vir doctrina, quam studiose sit hoc genus ornatus sequutus, indicio fuerit vel prefatio illa in Historiam mundi, in qua scribenda homo diligentissimus mihi videtur (iuxta Flaccum) saepe caput scabuisse, viuosque vngues arrosisse, ac manibus pedibusque (quod dici solet) annisus, vt ea quam minime triuiali vaena scripta videretur; eoque a capite ad calcem vsque quamplurimis adagiis respersisse: vel illud, quod in amplissimo illo opere prouerbia, si qua incidunt, non indiligenter annotauit. Adde huc quod apud Graecos complures extiterunt non obscuri nominis auctores qui prouerbiorum collectanea vel ex professo conscripserunt, veluti Apostolius Bizantius, Stephanus, Diogenianus; quorum nos quidem preter nomina nihil adhuc nancisci quiuimus, nisi ex Diogeniani collectaneis fragmenta quedam, verum adeo mutila adeoque nuda nulla auctorum nomenclatura, nullis locorum indiciis, vt ex his nobis non multum accesserit. Porro apud Latinos nemo quidem ante nos (quod sciam) huiusmodi negocium tentauit, non quod operae precium non putarint: qur enim istud contempserint ii qui de singulis litteris, de verborum etymologia deque rebus etiam leuioribus anxie propemodum scribentes opere precium se facere existimabant? Ceterum quam non contempserint vel hinc collige, quod eleganti litteratura vir A. Gellius, huiusque aemulus Macrobius, preterea Donatus, Acron cum emulatore Porphyrione, vt Graecos interim commentatores taceam, si quando in auctoribus prouerbium subesse senserunt, non quod pueri clamitant in faba se repperisse sunt arbitrati, sed quod velut asterisco prenotandum diligentiusque explicandum iudicarent; vtpote qui non ignorarent saepenumero fieri vt duobus verbis comprehensum adagium multum tenebrarum adferret, si latuisset, plurimum vero lucis, si scite fuisset explicatum.

Hic si exemplorum, que tibi passim occurrent plurima, vnum aliquod requiris, en tibi statim in fronte a nobis vtcunque enarratum, Rideamus γέλωτα σαρδόνιον, id quod est in epistolis Tullianis, in quas ambages, in quem errorum labyrinthum enarratores mittit? Quod si Christiani Christianorum exemplis magis tangimur, non dubi-

91. Apostolus *aβ*. 98. *β*: ethymlogia *a*. 101. aemulus *β*: mulus *a*.

84. Flaccum] *Sat.* 1. 10. 71. 112. Tullianis] *Ep. Fam.* 7. 25.

tauerim Hieronymum vnum pro multis obiicere; cuius tam varia tamque recondita est eruditio, vt caeteri paene ad hunc neque natare (quod dicitur) neque litteras didicisse videantur; tanta rursum dicendi phrasis, tantum ponderis et acrimoniae, tam densa multiplexque translationum et allusionum supellex, vt cum hoc compositos reliquos theologos ranas Seryphias dixeris. At in huius libris plus adagiorum quam vel in Menandri comoediis inueneris, et quidem lepidissima, veluti illa: Bouem ducit ad ceroma, Camelus saltauit, Malo nodo malus querendus cuneus, Clauum clauo trudere, Bos lassus fortius figit pedem, Dignum patella cooperculum. Tum allegorice illae nominationes, Epicurus Christianus, nostri temporis Aristarchus, ad adagiorum naturam quamproxime accedunt. Neque dissimile Basilio studium fuisse video. Sed vt ad neotericos nostra festinet oratio, non verebor Hermolaum Barbarum, Picum Mirandulanum, Angelum Politianum vel in maximis authoribus ponere; qui suorum temporum vel doctrina vel eloquentia adeo non fuere contenti, vt mihi cum antiquitate certamen sumpsisse videantur, et haud scio an veterum permultos precesserint, Picus quidem diuina quadam ingenii felicitate, Hermolaus absoluta diligentia, Politianus nitore incredibili venereque prope dixerim plusquam Attica. Iis viris qum esset commune studium vt a vulgi, hoc est sordido, sermone quam possent longissime abessent, id ita demum se consequturos putarunt, si priscis adagiis iisque schaematis, que cum hoc genere cognationem habent quandam, orationem passim aspersissent. Quorum Hermolaus vsque adeo impense fuit studiosus vt nec affectationis quidem immodicae reprehensionem metuerit, tanquam nihil eruditum arbitratus quod non

117. dicendi *om. β.* 121. in *add. β.* 137. ꝯgnationem *α* : cōgnationem *β.*

128. Hermolaum Barbarum] (21 May 1454—14 June 1493 or 21 May 1494) was born at Venice, and was educated at Rome under Pomponius Laetus, and at Padua. He received the poet's laurel on 3 Dec. 1468; and in 1477 became professor of Philosophy at Padua, where he completed a translation of Themistius (Treviso, Bart. Confalonier, 15 Feb. 1481; but cf. p. 168). In 1486 he was Venetian ambassador to Frederic III and Maximilian, and delivered an oration, which has been printed, before them at Bruges on 3 August; and he also discharged embassies to Lud. Sforza at Milan in 1488, and Innocent VIII at Rome in 1491. He received the patriarchate of Aquileia before the publication of his *Castigationes Plinianae* (Nat. Hist.), Rome, Eucharius Argentius, 24 Nov. 1492. The date of his death is much disputed. See Trith.[1]; Mazzuchelli; Zeno, *Dissertazioni Vossiane*; GE, i. 388; and NBG.

Picum] della Mirandola (24 Feb. 1463—17 Nov. 1494), 'the Phoenix of the wits.' See his life by his nephew J. F. Pico, translated into English by Thos. More (London, Wynkyn de Worde, c. 1510) and edited by J. M. Rigg, 1890; a study in W. Pater's *Renaissance*; L. Dorez and L. Thuasne, *Pic de la Mirandole en France*, 1485–8 (1897); Creighton, iii. 142–4; and NBG.

129. Politianum] Angelo Ambrogini of Monte Pulciano (14 July 1454–24 Sept. 1494), the great Florentine scholar, who was Professor of Greek and Latin eloquence in the University, 1483. His chief work, the *Miscellanea*, was published on 19 Sept. 1489 (Florence, A. Miscomini). See NBG.

adagio aliquo condiretur; Politianus Miscellaneis suis, in quibus nihil non exactum et insigne voluit videri, neutiquam miscuisset pleraque prouerbia, si id grammatistarum negotium esse iudicauisset.

Verum ne longius catalogum proferam, huc omnis hec tam verbosa recensio spectat, vt quisque auctorum exquisitissime scripsit, ita paroemiarum quam maximam curam habuisse, ne nos homunculi contemnendas putaremus. At exorietur interea tristis (vt aiunt) Areopagita quispiam, qui se religiosulum videri velit et theologum, quando bonam theologiae partem in superciliis sedere putant, statimque patrua censoriaque voce nobis obstrepens 'Apage sis' inquiet, 'nugas istas pueriles; nos cum fucis istiusmodi vel vniuersam rhethoricen tanti omnino facimus quanti aut asinus aurum aut gallus iaspidem.' Age placemus et hoc hominum genus, huicque obiurgatori hunc in modum respondeamus. 'Si te rhethoricum hominem pudet appellari, at sapiens, at theologus optas tum esse tum videri. Fac interim (quod nemo, cui quidem pectus sapit, sensit) sermonis curam nihil ad rem pertinere; verum hoc prouerbiosum orationis genus non oratoribus sed sapientibus, prophaetis, theologis vel proprium germanumque ac peculiare semper fuit. Neque omnino aliud ex tam multis sunt sequuti veteres illi σοφοί, quos vtinam non tanto interuallo sapientia sequeremur, quanto loquacitate precessimus. Nimirum ii sapientie progenitores sophistica garrulitate in tantum non sunt delectati vt veneranda illa philosophiae mysteria breuissimis quibusdam adagiis incluserint, nonnihil etiam obscuritatis dedita opera aspergentes, adhibita aut metaphora aut aenygmate aut alio id genus schemate. Eaque non aliter quam de tripode prolata passim arripiebantur, perque omnium ora volitabant, cantionibus vulgaribus celebrabantur, pro templorum foribus inscripta visitabantur, perque omnem Graeciam marmoribus atque in aes incisa publicis monumentis seruabantur. Quo de genere sunt illa, Ignem gladio ne fodias; Nosce teipsum; Optimum condimentum fames; Que supra nos, nihil ad nos. An hoc saltem non animaduertisti, in Hebreorum prophaetarum arcanis litteris non pauca adagia et nominatim referri, totamque illorum orationem prouerbialibus figuris scatere? veluti huiusmodi, Baculo arundineo inniteris; Linum fumigans non extinguet; In foueam incidit quam fecit; In laqueum incidit quem tetenderat; et id genus bismille. An non legisti Salomonem regem Tyri philosophis ex hoc genere et proposuisse nonnulla et ab illis proposita dissoluisse? An non illius libri, quem Salomonis prouerbia nominant, altissimis mysteriis referti vel inscriptio ipsa commouit vnquam legentem? An non Ecclesiastae quem vocant et item alterius quem Ecclesiasticum dicunt

174. oratione I α : orationē I *corr.* β *perperam.*

simile argumentum admonuit? Qunque in apostolicis litteris (neque enim vsque adeo Scotus te capit, opinor, vt has non attingas) qunque etiam in Euangelicis libris adagia frequenter occurrant, nempe hec, Canis reuersus ad vomitum, sus in volutabro luti, Aerem verberans, Cymbalum tynniens, Cecinimus vobis et non saltastis; Festucam de fratris oculo educis, ipse trabem in oculo habens; Qua mensura mensi fueritis, remetietur vobis; Numquid pro pane lapidem, pro ouo scorpium dabit? et Oleum vendentes—qum hec, inquam (quid enim omnia recenseam?) occurrunt, nunquamne tibi venit in mentem hoc genus sermonis non fucos tantum, sed diuinum quiddam potius habere et celestibus rebus accommodatum? Quare multis de causis neque futilem neque sterilem laborem nobis suscepisse videbamur, si ad hanc sermonis rationem, quam non sine causa tot tam eruditi tamque diuini auctores sunt sequuti, studiosos adolescentes pro nostra virili aut instrueremus aut certe excitaremus.' His opinor rationibus censor ille placatus aut nobis accedet aut saltem molestus esse desinet.

Reliquum esse puto vt in opere nouo quid sequuti simus rationem reddamus. Erunt fortasse qui lecta statim inscriptione coniicient me indocto labore quamplurimas sententias ex auctoribus hinc inde congestas velut in lexicon retulisse. Quod genus sunt, Omnia vincit amor, Non omnia possumus omnes, Quot homines tot sententiae, Nusquam tuta fides, Nimium altercando veritas amittitur. Non istuc spectauimus; neque enim quod sententia sit, id continuo paroemiam putamus; rursus quod paroemia, non protinus sententiam arbitramur. Quemadmodum, Liuor velut ignis alta petit, sententia quidem est, non prouerbium. Contra, Ego in portu nauigo, vt prouerbium est, ita non est sententia; at, In vino veritas, pariter et sententia est et prouerbium. Ergo duo quedam ad hoc requiri videntur, vt paroemia sit; alterum vt aliqua re sit insignita clausula, aut translatione, vt, Contra stimulum calces, Que maxima turba est; aut allegoria, vt, Dionysius Corinthi, et, Fuimus Troes; aut enygmate vt, Dimidium plus toto; aut alia quauis figura, aut breuitate denique lepida commodaque, si simplex sit figura, vt, Suum cuique pulchrum: alterum vt ea iam in frequentem omnium sermonem abierit, aut theatro excepta, aut a sapientis alicuius apothegmate nata; quod genus est illud, Anacharsis apud Athaenienses soloecismum facit, Athenienses apud Scythas; aut e poaeta quopiam decantata (scribit enim Macrobius Homeri singula apothegmata prouerbiorum vice antiquitus celebrata fuisse); aut ex apologo sumpta, veluti,

Parturient montes, nascetur ridiculus mus;

192. fucos α: succus β.

---

220. Macrobius] Cf. Ep. 121. 4.

aut ex sermone cuiuspiam forte recepta, vt, Equus me portat, rex alit; aut ex euentu aliquo nouo et insigni tracta, sicuti illud, Multa cadunt inter calicem supremaque labra; aut ex hominis gentisue moribus translata, veluti, Phalaridis imperium, et, Sybarite per plateam. Neque statim quecunque huius essent generis, alba vt dicitur amussi conuerrimus; imo vero iuxta Grecum adagium, nec omnia, nec passim, nec ab omnibus. Primum vulgo sua reliquimus, vno aut altero exceptis; deinde nullum asscripsimus quod non priscum, non aliqua gratia insignitum. Ad hec quam potui breuissime sensum et vsum tanquam digito indicauimus.

Sed iam priusquam negotium aggrediamur, vitilitigatoribus istis omnes aditus tanquam prefixis vndique pinnis presepiamus; qui si in his meis Collectaneis eloquentiam desyderabunt,

Ornari res ipsa negat, contenta doceri.

Si quos et hic sermo vt nimium rhethoricus offendet, adagium obiiciam, Et sui putere amaricinum. Ordinem requiret aliquis; non curauit Gellius. Breuior videbor alicui; decet breuitas annotatorem. Dicar verbosior; datum est hoc imperitioribus. Aliena scribere culpabor; qui sua scribit, non scribit adagia. Obsoleta quedam dicentur; at vetustas paroemiam commendat. Quedam vt obscuriora displicebunt; hec est adagiorum natura. Apertiora quedam; admoneberis, si non disces. Leuicula nonnulla; est et hiis in magna turba locus. Frigere quepiam videbuntur; non fulget gemma in sterquilinio, quod in anulo. Que per se frigida videntur, in loco adhibita gratiam habent. Serii ridiculis, iocosi seriis minus delectabuntur; scripsimus vulgo. Pauciora si cui videbuntur ista, bimestri dictatiuncula contraximus, tum valitudinarii, denique aliud agentes. Rursum si cui nimis multa, at non pauca pretermisimus. Nec deerunt quibus totum hoc humile minutumque videatur; est et paruis e rebus nonnunquam maxima tum laus tum vtilitas. Nudiora quedam adhuc ac destituta qui dicet, is extremam manum patienter expectet. Hoc enim ea consilio emisimus vt noui operis quis esset genius futurus, non maximo sumptu leuiore alea iacta periculum faceremus. Si quis errata nostra indicabit, si quidem studio nostri faciet, multam a nobis feret gratiam; sin malicia, tamen audietur. Qui stolide·que non intelligit reprehendet, Apelleum adagium audiet, Ne sutor vltra crepidam. Erit cui nihil hic placebit; non scripsimus illi.

Habes, Guilielme suauissime, epistolam verbosam et prouerbiosam, nempe de prouerbiis; in qua veremur ne vetustissimi adagii simus

254. ea β : is α.

---

236. Ornari] Manil. 3. 39.

obliti, Nihil nimis; tuque iamdudum adagiorum satur ad reliqua non aliter quam ad cramben recoctam sis nauseaturus. Vale igitur, generosissime adolescens, cum te digna coniuge, et hoc operis futuri degustamentum equi bonique consulito; de quo si non pessime sperabis, iis ipsis que vides accuratius elimatis non pauca adiiciemus. Deinde alterum librum addemus, nostro quidem Marte conscriptum. Hui tantum adagiorum, inquis? Non erunt adagia, sed adagiis simillima; que scio te his multo magis delectabunt. Vale. Parrhysiis.

127. From Faustus Andrelinus.

Adagia (1500) Tit. v°. Paris.
15 June 1500.

[The date is unquestionable. I place this after Ep. 126, because, although it actually stands first in the book, it seems to be a letter of thanks for an 'advance copy.' It probably received the place of honour, in consequence of reaching Erasmus just when the title and preface were going to the press. Cf. Ep. 126 introd.]

FAVSTVS ANDRELINVS POETA REGIVS HERASMO SVO S.

Legi ego non sine maxima voluptate que ad me misisti adagia, dulcissime Herasme. Ea sunt mea quidem sententia que vel inimico iudice probari possint; adeo vtile dulci commiscent, vt omnia certe suffragantium puncta promereantur. Tam iucundas tamque frugiferas lucubrationes vt in publicum proferas non hortor modo, verum etiam familiari quodam iure precipio, ne scilicet videaris omnino vel sudorem tuum vel expectatam iam diu editionem aspernari. Neque timendi sunt hi qui aliena scripta subsannare soleant. Non debent nasutum quempiam rhinocerota formidare, qum non paruam sint et oblectationem et vtilitatem allatura. Vale et Augustinum Caminadum, animae plusquam dimidium mee, salutes. Parisiis. M.cccoc. xv. Iunii.

128. To James Batt.

Farrago p. 263. Paris.
F. p. 382: HN: Lond. (ix. 14): LB. (81). ⟨July 1500.⟩

[I have severed this letter from Ep. 119, of which it forms the concluding part in all editions. Even if they are retained in one, there can be no question that this portion belongs to the date assigned above. It refers to the dispatch of a youth named John to England with some copies of the *Adagia*; of which frequent mention is made in the letters from Orleans, and which occurred eight weeks before Ep. 133 was written.]

. . . Qvod Dominae mitteremus erat nihil, eaque gratia iuuenem hunc in Britanniam extrusimus, si quid forte queam a Comite abra-

270. Vale *add.* β.

128. 1. iuuenem] Cf. Epp. 129, 130, 133, 139, 146.

dere; sed nihil bene mihi animus ominatur. Video impudentius esse consilium et a meis moribus vehementer abhorrens, verum maximum telum necessitas omnia cogit experiri. Quod si ille mittet pauxillum, tu interea cura vel a Domina vel aliunde auellere nonnihil, vt triginta conficiamus aureos. Non temere, mi Batte, haec tantopere molior. Intelligo periculosum esse corpori meo diutius in his regionibus commorari, ne si quid (quod Deus auertat omen) acciderit, ego vna cum omnibus meis literulis periero; quod si profertur Doctoris insigne, vereor ne animus me deficiat priusquam vita.

Quare te obtestor atque adiuro, mi Batte, vt si quid igniculi veteris in nos amoris superest, toto animo de nostra salute cogites. Tu vt es animo suaui et lento, beasse nos tibi fortasse videris; at ego, nisi prospectum erit, mihi sic videor perisse vt aeque nunquam antehac, quando N. largitur nihil, Domina in diem promittit, Antistes etiam auersatur, Abbas iubet bene sperare. At interea qui det nemo exoritur praeter vnum N., quem ego iam miserum ita exhausi vt non sit quod praeterea largiatur; et a quaestu, in quo vno, vt dixi, spes erat, pestis depellit. Multa mihi interea animo obuersantur. Quo fugiam nudus? Quid si morbus accidat? Esto nihil istiusmodi eueniat, quid in literis potero sine librorum copia? Quae mihi licebit optare, si Parisios reliquero? Denique quid erunt citra autoritatem literae? an vt eiusmodi portenta, quale apud diuum Audomarum vidimus, me rideant atque oratorem vocent?

Haec scribo, non vt te querelis meis exanimem, sed vt dormitantem excitem; vt quod iamdiu frustra molimur, aliquando tandem efficiamus, redeamusque tandem ad felicissimum illum conuictum nostrum. Bene vale, mi Iacobe.

Per tabellionem qui sarcinulam attulit rescripsi. Si literae, quas istic ad Monioium scripseram, adhuc penes te sunt, vt huic tradas adolescenti rogo. Salutem dic quibus oportet. De iuuenis huius fide nihil dubitabis, si quid forte committendum erit. Augustinus opus Adagiorum palam enarrat, auditorio quidem frequentissimo; pulchre adhuc principia habent. Si putabis te apud diuum Audomarum aliquot codices posse diuendere, eos e sarcina exime. Rursum vale.

Lutetiae. [ANNO M.CCCC.XCIX].

---

16. N.] Lord Mountjoy, who is the only one of Erasmus' regular patrons at this time whose name is not mentioned here. Cf. Ep. 135. 61, where his name through inadvertence escaped suppression in E.

17. Antistes] of Cambray. Cf. Ep. 49.

Abbas] The first mention of Antony of Bergen, the bishop's brother, whom Erasmus had doubtless met when visiting Tournehem; see Ep. 143. He was at this time away in Brabant. Ep. 130. 51.

30. sarcinulam] Cf. Epp. 123, 4.

literae] Cf. Ep. 120 introd.

34. enarrat] Cf. Ep. 70. 32 n.

129. To James Batt.

Farrago p. 282. Paris.
F. p. 396: HN: Lond. ix. 31: LB. 36. ⟨Sept. init. 1500.⟩

[In the summer of 1500 an outbreak of plague in Paris drove Erasmus to the University of Orleans. This visit must be placed in 1500, since it was subsequent to the publication of the *Adagia* (Epp. 126, 7) but prior to Ep. 145; for Ep. 145 is plainly contemporary with Epp. 144 and 149 (cf. Ep. 146. 26); Ep. 149 follows Ep. 143 at no great interval; and Ep. 143 is contemporary, because of Dismas, with Ep. 147 in which Erasmus has recently returned from Orleans.

This letter may be placed at the beginning of September; for Erasmus left Orleans in the middle of December (Epp. 139, 40) after being three months with Voecht (Epp. 137 and 147) and a short time, perhaps a fortnight, with Augustine (Ep. 133. 22–6). The journey from Paris to Orleans could be accomplished in two days; cf. Aleander's *Journal*, ed. Omont, p. 18.

This letter appears to have been taken by the courier Adrian; cf. Ep. 130. 99.]

ERASMVS ROTERODAMVS BATTO SVO S. D.

Qvo die has scribebam literas, Aureliacum eramus profecturi. Nunquam abest aliquis malus genius qui nostra studia interturbet. Ad te quidem magis inclinabat animus, tum quod isthic patriae futurus eram vicinior, tum quod occasio videbatur oblata qua tua studia nonnihil possem aut adiuuare aut certe excitare. Verum ex aduerso in mentem veniebant multa, vix isthic patere locum idoneum: nam eum quem apud Petrum ostendebas, probo quidem, caeterum est ea in re scrupulus quem scis; non quod meae vel continentiae vel famae metuam, sed ne quid inde ad Petrum amicum suspiciosi rumoris redeat. Odit enim (vt scis) vulgus, maximeque aulicorum, literarum professores, et libentissime de nobis eiusmodi loquitur cuiusmodi ipsi factitant. Tum fore reputabam fortassis qui mirarentur me totiens isthuc recurrere. Postremo occurrebat et frigus tuum; propterea quod meminissem te, vt istuc confugerem, frigidius ac pene timide monuisse. Et haud scio an etiam delectent iam te literae; quandoquidem in nouum amoris genus incidisti, in quo blandimenta desyderium foueant, nec copia tamen vt in caeteris fastidium adducat.

Scis quid dicam. Iam non adeo me clam est quod in Guilhelmum factus es propensior, totoque animo de illo ornando cogitas; id quod adeo non inuideo vt etiam debere me hoc nomine tibi fatear. Verum me cuius salutis fundamenta ieceris, nunc destituere, quid aliud est quam filios velle gignere et susceptos exponere? Domina Guilhelmum magnifice viatico instruxit, me vacuum remisit, cum ille in patriam rediret, ego a patria recederem; ille ad compotationes properaret, ego ad libros. Respondebis Dominam sat esse beatam quae vtrisque benefaciat. Sed tu non ignoras aulicorum ingenia, scis muliebrium mentium auras praesertim; sed taceo. Vtcunque est,

5 aut . . . aut *E*: vel . . . vel *F*. 15. te *om.* *N*.

7. Petrum] Cf. Epp. 80. 131, 123. 27 and 138.

si ego promissis fraudor, gaudeo si in Guilhelmum meum transferuntur. Quod si falso haec suspicor, quod quidem peruelim, et tu Battus es qui soles, fac vt Domina quae promisit confirmet, praeterea sacerdotium largiatur; id tibi donatum puta, non mihi. Sic enim fuerit inuenta ratio qua sacerdotium possideas non sacerdos. Haec quam ob rem tantopere cupiam, dicam. Gestio quamprimum Franciam relinquere. Gestio apud meos viuere. Id video fore et ad famam vtilius et ad valetudinem tuendam conducibilius. Nunc enim nostrates qui istic sunt, credunt me libertatis gratia libenter abesse; qui hic sunt, suspicantur me a meis non desyderari et tanquam eiectum hic viuere. Postremo si nulla sit alia, haec est causa grauissima, vt te, vt Guilhelmum meum saepicule videam.

De libro excuso sic habeto, hic iam diuendi non posse, propterea quod ab interpretatione destitit Augustinus, et passim ob pestilentiam fugitur; et tamen nisi quamprimum diuenditur, non inuenero operi meo De literis, quod nunc prae manibus habeo, formulatorem. Quare facito hac in re, mi Batte, omni conatu, omnibus neruis, omni ingenio annitare. Scripsi domino Praeposito paulo accuratius misique codicem Adagiorum meorum, misi et Odas Guilhelmi, misi et nugas meas olim excusas De casa natalicia. Iudocum vbi redisse sensero, tum et illi scribam et Abbati. Repperi enim argumentum vtrique idoneum.

Misimus in Angliam iuuenem cum libris aliquot distrahendis; eum miramur nondum ad te peruenisse, tum cum isthinc Medicus discederet. Is vbi ex Anglia redierit, quoniam certissimus est et nos haud dubie Aureliacum consequetur, per eum diligenter omni de re ac spe nostra perscribas. Ego vt quicque in libris absoluero, statim ad te transmittam, vt si quis me casus interceperit, tu ingenii nostri monumenta emori non sinas. Doctoris titulum accipiam, si quid aut Monioius mittit aut Domina; sin minus, spem eius honoris abiiciam, et quacunque etiam conditione redibo ad vos. Iam pridem sum Franciae satur. Bene vale, optime Batte. Nos vt quimus valemus, non vt volumus. Salutem tibi optat Augustinus meus.

Misi ad te carmen in Delium, sed extemporale, neque lectu dignum nisi forte semel et cursim. Puta hoc de vnedonum esse genere,

30. Quod si *E*: Sin *H*. 46. annitare *F Corrig.*: annitere *EH*. 61. Salutem . . . meus *om. F*.

---

41. libro] The *Adagia*. Ep. 126.
42. interpretatione] Cf. Ep. 70. 32 n.
44. De literis] Probably the *De Copia*. Cf. Epp. 95. 35, 145. 155, and 260 introd.
46. Praeposito] Nicholas of Burgundy. Cf. Ep. 144.
47. nugas] Ep. 47.
48. Iudocum] Cf. Ep. 135. 133. Perhaps Judocus Beyssell, who was at St. Omer in 1500; see a letter from him in the Bibl. Mazarine (MS. 1565), in which the copyist (xvi^c) has omitted the name of the month, but gives the day. See Trith.[1. 2].
49. Abbati] Cf. Ep. 130. 48.
62. Delium] Cf. Ep. 95. 21.

semel aedisse plus fuerit satis. Adolpho tuo Adagiorum codicem vnum misi; eum si videro literis delectari, posthac propria quaedam dicabo. Verum Graece te scire, mi Batte, percupio, tum quod sine his literas Latinas mancas esse video, tum vt conuictus noster sit iucundior, si omnino iisdem studiis delectabimur. Adolpho quoque tuo prima elementa monstra. Mitte, inquies. Veneunt hic, et quidem paulo. Sed respondeo breuiter, mihi ne semiobolum quidem esse. Caetera tute diuinabis quam ego seruitutem seruiam, et animum meum non ignoras, quam sit seruitutis impatiens. Verum ego exitum omnium rerum harum cuiusmodi sit futurus expecto, bene tamen confido. Porro cui nos filiae causa studebamus, absolutum esse gaudeo. Vale iterum atque iterum, imo semel vale, Batte suauissime, et bene vale. Luteciae. [M.CCCC.XCVIII.]

130. To James Batt.

Farrago p. 277. ⟨Orleans.⟩
F. p. 393: HN: Lond. ix. 28: LB. 60. ⟨September 1500.⟩

[This letter must be of the same date as Ep. 129, from the identity of subjects dealt with—the preference of William Herman, the heretic, the letter to the Abbot, the sending of John to England. The place, St. Omer, assigned by the editors of the *Opus Epistolarum* may therefore be corrected to Orleans, where Erasmus was evidently still living with Augustine.
Erasmus appears to have written four times to Batt in close succession. First the 'morose' letter, of which Batt evidently complained in his reply; then, Epp. 128, 9, both written before the arrival of Batt's reply; and finally Ep. 130. The first three were written from Paris.]

ERASMVS BATTO SVO S. D.

EPISTOLA FAMILIARITER IOCOSA ET IRONIIS PLENA.

Video literas meas stomachum tibi fecisse, quas tu morosius scriptas ais, ego iocosius puto, aut si quid erat aloes, id non in te sed apud te iustissimus animi dolor effudit; etiamsi peccatum agnosco, neque id simplex, quippe cui neque mea conditio perditissima neque tua felicitas in mentem venerit. Neque enim conuenit hominem afflictissimum facetum videri velle, sed supplicem, dicacem et petulantem multo minus, maxime apud eum quem fortuna secundis ventis rapiat, cuique sis aliquot nominibus obaeratus. Tum id proprie quodammodo aulicum esse scio, vt ab iis quos abiecit hera fortuna quosque beneficiolo quopiam seruos fecerunt, non modo contumeliam nullam pati queant, verum vix etiam supplicem vocem ac timidam ferre, gratiam vltro expetentes vbi miseros ipsi plagis occiderint. Verum quod in magnis morbis solet euenire, vt homines sui sensum

76. Luteciae. M.CCCC.XCVIII *add. H.* TIT. ET IRONIIS PLENA *add. F.*

74. cui nos filiae] There is no clue to this person, beyond that given in Ep. 130. 59 seq. From the details there given the incident seems to have begun during a visit of Erasmus to Tournehem.

amittant, id accidit mihi in acerbissima animi molestia, vt cum essem afflictissimus, miserum tamen esse me non meminerim. Et credebam apud Battum Erasmo omnia impune licere. Nam amaui te hactenus tantum (cur enim non fatear?), non timui, nec ignoras ardentissimum amorem cum metu non cohaerere. Verum euexit me paulo longius amor vere caecus, et peccatum video; neque poenam deprecor atrocem, nisi vitium mutaro. Posthac ita Battum meum amabo vt amicum, vt bene meritum, vt eruditum. Ita reuerebor vt praeceptorem, vt regem meum, cui in manu sit me vel perdere vel beare. Vel fustigari non recuso, si posthac verbum vllum meis in literis deprehenderis, non dicam procax aut licentiosum, sed omnino non blandum, non supplex, non quod seruum non dedeceat, qui modo crucem metuat. Quin insuper habeo gratiam, mi patrone, quod me mihi in memoriam redegeris fortunaeque admonueris.

Nunc ad humanissimam tuam epistolam ordine respondebo, quae te oro vt placidus propiciusque audire ne graueris. Primum morem illum meum morose scribendi prorsus abiiciam. Et si parum putas poenituisse erroris, nullum ego supplicium deprecor, modo me in gratiam recipias; non eam qua fuimus olim, non sum tam impudens vt id rogare audeam; maximum fuerit, si vel extrema parte haerebimus. Quod Praepositus ex animo mihi bene cupit, meritum quidem meum nullum agnosco. Tuum erga me studium quo tanto me viro commendasti, adoro exosculorque. Quod apud Dominam nostro nomine gnauum fidumque patronum te fore polliceris, quid ego tibi vicissim, ornatissime Batte, pro ista tua in me pietate pollicear? Quid aliud quam meipsum? At iam olim sum in tuis mancipiis. Quod autem Guilhelmi epistolam ad me misisti, visus es mihi mandare vt quam primum arborem suspendio deligam. Actum de me iamdudum intelligo, siquidem ille successit. Sed quid ego malum meum tam impotenter fero, quod mea mihi stulticia accersiuerim ipse? Iam me etiam si in crucem sustuleris feram, quanquam id quoque leuius duco quam Guilhelmum mihi prelatum conspicere. Hoc vnum te supplex et per tuam felicitatem et per deos mihi iratos oro, si tibi decretum est me perdere, ne longo differas cruciatu.

Quod Abbati non scripsi, quaeso ne ignauiam meam in causa fuisse putes. Neque enim argumentum vllum excogitare quiui, et tarditatem meam non ignoras, damnandam quidem, sed quid facias asino? Tum ita cogitabam, illum in Brabantia diutius abfuturum.

25. modo *F Corrig.*: non *E*. 29. ne *F*: non *E*.

51. Brabantia] The Abbot's journey to Brabant was probably connected with his recent appointment as Councillor to Philip of Austria; see p. 334. In answering Ep. 129 Batt seems to have announced that his return was expected at once. But it was apparently delayed till December, since when

D. Antonio scripsimus, ne nos omnino in officio cessare putes. Ne nunc quidem occurrebat argumentum quale oportebat. Scio enim perniciosum esse scribere quibus curiositatis est plurimum, doctrinae non perinde multum. Sed vrgebant me obiurgationum tuarum stimuli, scripsique illi, si non vt volui, certe vt potui. Malui enim illum male scribendo offendere quam non scribendo te iratum habere.

Quod elapsus est quem hereticum faciebant, primum filiae gratulor, cuius piissimae lachrymae mentem meam excruciabant; deinde tibi quod non irrita vota filiae nomine susceperis; postremo viro etiam ipsi, si quidem mentem mutauit. Quanto magis eo supplicio dignus scelestus ille suffraganeus Praedicator, quo nihil contaminatius, nihil auarius, nihil arrogantius! In huius etiam odium diligentius homini sum patrocinatus apud Abbatem.

Quod Terentios aliquot emi iubes vna cum Guilielmanis Odis, faciam vt frugi me mancipium dixeris. Sed ignosces quod ipse non Parisios emendi gratia recurrerim; cupiebam quidem, sed ingens pluuia repente coorta impediebat. Et est iter, simulatque commaduit, vix etiam caballis superabile. Tum tabellarius sibi stanneum abs te nummum datum affirmabat, eumque se domi reliquisse. Mihi neque erat aliquid quod darem neque erat a quo mutuum peterem, et meipsum in ignota vrbe oppignerare non quiui. Experiar tamen, si quis me deus seruatum velit, vt quae petis possim mittere.

Quod me in arcem inuitas, si pestis hinc nos exigat, vitae spem reddidisti, Batte clementissime. Cur ego hic non genibus aduoluar tuis, non pedes pronus exosculer? Seruatum me vis, video, non vis inedia perire. Quod enim supplicium aut acerbius aut turpius? Mi

52. D. *om. H.* 60. piissimae *E*: piae *H.* 63. Praedicator *E*: Dominicanus *H.*

Epp. 137 init. and 138. 146, 7 were written Erasmus had still no news of it. On hearing of it he wrote at once to the Abbot and added a postscript to Ep. 137.

52. D. Antonio] of Luxemburg. Cf. Ep. 137.

59. hereticum] Cf. Ep. 129. 74.

63. Praedicator] John le Vasseur or Vassoris († 18 Jan. 150⅞), a Dominican who was for long Prior of their convent at St. Omer. He was a Dr. of Theology at Paris, *Fidei Inquisitor*, and Bp. of Gibel *in partibus*, also Suffragan to the Bishop of Terouenne, in which capacity he consecrated Antony of Bergen's rival for the Abbacy (see p. 334)—a circumstance which accounts in part for Erasmus' hostility towards him. He is said by De Laplane (*Les Abbés de St. Bertin*, ii. 73) to have consecrated the new Dominican church at St. Omer in Oct. 1507; but see Derheims, *Hist. civile de la Ville de St. Omer*, p. 587. His epitaph, from this church, is printed by Bled, No. 223 in *Épigraphie ancienne de la ville de St. Omer*; in *Mém. de la Société des Antiquaires de la Morinie*, vol. 23. No. 224 gives an inscription from the same church, which testifies to his numerous gifts to the convent. In Lond. xv. 14, LB. 435 Erasmus represents him as the author of a conspiracy against John Vitrarius. In his edition of that letter, *The Lives of Jehan Vitrier and John Colet*, Mr. Lupton has wrongly identified the suffragan with Le Vasseur's successor, Widebien. GC. x. 1569 gives a wrong date for his death.

patrone, iam nos hic pestis premit, iam in istam beatam arcem gestio aduolare, ita vt non in coelum aeque. Verum ignosces timori meo, metuo adhuc nescio quid ne nondum ira ista tua in me deflagrarit; id vbi certum sensero, tum demum aram ego hanc relinquam. Interim sine me pudoris causa aliquandiu abesse; deinde adhibitis precatoribus rediero.

Quod Gulielmi tui carmen tantopere scribis placuisse, rursus ego me concidisse intelligo; nec habeo quem inferum aut superum implorem, praeter te vnum qui mihi cuiusuis numinis es loco. Camynadus maximas tibi gratias agit quod in ornatissima tua epistola sui mentionem dignatus sis facere; is statim atque edictum accepit tuum, vniuersam euerrit supellectilem, quaerens quod tibi mitteret. Is, mihi crede, nihil habet quod idem tibi non sit, praeter sermones quosdam quotidianos, quibus in congressibus et conuiuiis vtimur. Eos si tibi mitti imperas, mittentur, vbi erunt tum emendati tum aucti. De Epistolis scribendis opus ad limam vocabo, et

89. statim *E*: simul *F*.

---

92. sermones] A little book of forms for polite conversation entitled *Familiarium Colloquiorum Formulae*. This was first published in Nov. 1518 (cf. Ep. 56) by Beatus Rhenanus, who in his preface (BRE. 80) describes Erasmus as writing it at Paris 'abhinc annos xx aut amplius in Augustini Caminadi ni fallor gratiam, qui Selandos quosdam pueros docebat'; but as Christian, Augustine, and Erasmus are the principal characters, *Selandos* is evidently an error. The version published by Beatus Rhenanus had been purchased from a certain Lambert Hollonius of Liège, who had acquired it from Augustine; and the publication was carried out entirely without Erasmus' knowledge. As soon as he heard of it, he was indignant; but being unable to recall the volume he decided to republish it with Martens at Louvain, where he then was, inserting a preface of his own dated 1 Jan. 1519. In this he describes the book published by Beatus Rhenanus as a compilation by Augustine from the various compositions made by Erasmus in Paris, the *Colloquiorum Formulae*, the *Paraphrase* on Valla (p. 108), the *Copia* (Ep. 260), the *De conscribendis epistolis* (Ep. 71), the *Antibarbari* (p. 121), and his private letters; with additions of his own, much of which was in barbarous Latin; and even the names of the characters, he declares, were inserted by Augustine. These assertions are borne out by the volume published by Beatus Rhenanus, which contains extracts from Ep. 64, a *Breuis de Copia Praeceptio*, (including a passage from one of Cornelius Gerard's letters (of c. Apr. 1499); cf. Molhuysen, p. 31, ll. 9–12) and a letter *De ratione studii* (Ep. 56; cf. Ep. 66). The book must have been composed first by Erasmus in 1497, and subsequently revised by him at this time and perhaps later. The incident of More's arrival in Paris on his way to Germany probably indicates an actual occurrence; and was evidently added after Erasmus' first visit to England. For other indications of this work see Epp. 124. 59 and 163. 12.

The *Colloquiorum Formulae* went through numerous editions (see BEr^3) in which considerable variations occur; passages being frequently inserted and removed (cf. p. 341), perhaps not always with Erasmus' authority. Besides those mentioned in Ep. 56 introd., there is one which Erasmus revised at Basle for dedication to the young Erasmius Froben (Basle, Froben, March 1522). They were not amplified into the *Colloquiorum Opus*, the Colloquies as they are now understood, until 1524.

94. De Epistolis] Cf. Ep. 71. Some notes, which Erasmus required for this work, were in Batt's hands, Ep. 138. 119; but the first draft was still with Augustine, Ep. 131.

id quoque, si iubebis, mittam. Praeterea si qua iubebis, parati operiemur.

Hactenus ad tuam epistolam, nunc extra epistolam pauca. Emiseramus iuuenem libris oneratum; is antequam ad te peruenisset, tuam epistolam iam scriptam fuisse coniicio. Scripsi deinde per Adrianum, sed o me miserum qui scripserim. Scripsi enim (quod poenitet pudetque) morosius; nondum tuam epistolam acceperam. Sed ignosce, obsecro, ita te semper in ista aula beatum ac diuitem viuere contingat. Bene vale; nos hic, vt digni sumus, esuriemus satis.

Dedi tabellario tres duodenarios, vix ab Augustino exoratos non sine pudore, et indicaui vbi libros possit emere. Scripsi Abbati: nihil erit epistola, nisi te pronunciante; quare fac adsis.

Vale, mi charissime suauissimeque Batte. Quod istuc nos vocas, non recuso. Nam certum est, si hic quoque pestis exoriatur, ad te potissimum confugere. [Audomari. M.CCCC.XCIX.]

131. To Augustine Vincent.

Farrago p. 84. ⟨Orleans.⟩
F. p. 246: HN: Lond. iv. 33: LB. 87. ⟨September 1500.⟩

[At Orleans Erasmus at first arranged to lodge with Augustine, who had also two pupils under his care. Not long after their arrival one of the boys fell ill (Ep. 133), and Erasmus fearing the plague betook himself to the house of James Voecht, with whom he stayed for the remaining three months of his visit (Epp. 137 and 147). This letter is probably soon after the migration, as Erasmus is still on good terms with Augustine (cf. Ep. 133) and because of the intention to revise the *De Conscrib. Epist.* (cf. Ep. 130. 94).

Aug. Vincentius Caminadus (perhaps of Kamin in Mecklenburg-Schwerin), a man of letters who supported himself by taking pupils (Ep. 54) and by other literary work (cf. Ep. 70. 32 n.). He had some connexion with Lübeck, which he visited frequently. From time to time Erasmus received support from him, and in return gave him instruction (Ep. 136. 39 and 45), and wrote treatises which Augustine seems to have regarded as payment. The detention of these by Augustine led to frequent quarrels between them. Augustine published an edition of Vergil (Paris, Jo. Philippi, 19 Feb. 1498) and corrected the *Adagia* of 1500 and 1505 for Philippi's press. In 1502 he went to Orleans to study law (Ep. 172). In 1510 he was secretary to the town of Middelburg and their ambassador to Scotland (Brewer, i. 1412 and 1414).]

ERASMVS AVGVSTINO S. D.

Itane vt medico tuo (nescio cui) gratificeris, me vnico taedii mei solatio spolias? nam munere quidem, non audeo dicere. Ego quidem ita huius autoris ardeo amore, vt cum intelligere nequeam, aspectu

96. *H*: operimur *E*. 104. Dedi . . 109 confugere *om. F*. 109. Audomari. M.CCCC.XCIX *add. H*.

130. 99. Scripsi deinde per Adrianum] Probably Ep. 129.

105. Scripsi Abbati] For the success of this letter see Epp. 137. 75, and 143. 54.

131. 1. medico tuo] Probably Peter d'Angleberme; see Ep. 140.

3. huius autoris] Erasmus had borrowed from Augustine a copy of Homer, which the latter now asked him to return, in order that it might be lent to the physician, who had attended the sick boy. Cf. Ep. 132.

cum intelligere nequeam] An

tamen ipso recreer ac pascar. Caeterum vehementer iniquum ratus tibi vlla in re vel parum aequa aduersari, praesertim in rebus afflictis, Homeri partem ad te mitto, vt et medici istius improbitati satisfiat, et ne ego omni solatio destituar. Nam ita quidem cum M. Iacobo viuimus vt soli viuamus. Itaque miser expecto donec in pristinam consuetudinem redeamus. Id quidem propediem futurum video, quandoquidem audio adolescentulum vehementer recreatum. Interim te oro vt vel literis mutuis mutuam quandam consuetudinem imaginemur.

Non possum te exorare vt Epistolarum opus mihi mittas, cum tantopere mea intersit et tua nonnihil. Quod ad Iacobum pertinet, ego me tibi quouis periculo obligabo, me illi ne literam quidem communem facturum. Ita assuefeci hominem, vt quid agam ne respiciat quidem. Salue, vale, charissime Augustine, nostram communem fortunam sustine animo quo soles.

Salutat te tuus Iacobus, et hoc nomine meus quoque, quia tuus. Epistolarum opus expecto, si non totum, at certe codicem vnum aut alterum, vt auspicari saltem liceat; et hoc opus interim videtur a me absolui posse: nam reliqua sine summa librorum copia qui perfici possint, non video. Cura vt valeas, optime Augustine. [M.CCCC.XCIX.]

132. TO A PHYSICIAN FOR A FRIEND.

Farrago p. 100. ⟨Orleans.⟩
F. p. 258: HN: Lond. v. 8: LB. App. 464. ⟨September 1500.⟩

[Evidently about the Homer lent to the physician (? d'Angleberme) in Ep. 131. The friend, who was *tanquam ab Orco reuocatus*, is probably the pupil of Augustine, whose illness is mentioned in Ep. 133. 23 seq.; perhaps Nicholas Bensrott, who was a collector of books (see Ep. 158). It seems likely, therefore, that the Homer, perhaps the Florentine edition of 1488 in two volumes, belonged to this pupil, who when he recovered sent the whole, not the part mentioned in Ep. 131. 6, and asked Erasmus to write him a letter to accompany it, cf. Ep. 61.]

ERASMI EPISTOLA PRO AMICO QVODAM SCRIPTA AD MEDICVM.

Ex re demum ipsa intelligo, vir eruditissime, grato animo nullum incommodum accidere posse acerbius quam si iis quibus immensam gratiam debeat, ne mediocrem quidem referendi suppetat facultas; id quod mihi in te prorsus euenit: cuius ego cum diuina merita animo recolo,—recolo autem assidue, dispicioque anxius si qua forte possim tantam tuam in nos humanitatem reponere, si non ex aequo,

7. M. *om. H.* 13. tantopere *F Corrig.*: tanti *E.* 15. me tibi *add. H.* 23. M.CCCC.XCIX *add. H.*

indication as to Erasmus' knowledge of Greek at this time. Cf. Ep. 143. 37. It is interesting to note that Pyrrhus d'Angleberme (Ep. 140 introd.) refers to 'Odyssea, quam preceptor meus Desiderius feliciter traduxit.' See Cuissard in *Mém. Soc. Arch. de l'Orléanais*, xix. 746.

7. M. Iacobo] James Voecht. Cf. Ep. 152.

id quod sperandum mihi non est, at aliqua saltem ex parte—toties fatis meis irascor maleque precor, quae me hac conditione nasci voluerint, vt summam tui similium humanitatem experiri necesse haberem, remetiri vero quod accepissem ne minima quidem ex parte possem. Qua quidem vna in re fortunae iniquitatem mihi grauem sentio, ingensque intimo pectori oboritur aestus, cum et ardet animus referre beneficium, simulque occurrit et quam sit exiguum quod nostra possit tenuitas, et quam immensum quod tua poscit humanitas. Quis enim vnquam vel opulentissimus medico gratiam parem rettulit? Vt Deo, ita nec medico talio rependi potest. A Deo vitam accepimus, a medico tanquam recipimus; a summo illo rerum satore viuendi munus accepimus, id medici cura tum seruatur ne pereat, tum restituitur alioqui periturum. Quare equidem virum medicum non vnum pro multis numerarim, vt scripsit Homerus, sed pro terrestri quodam numine inter mortales habendum censuerim.

At quantum reliquis mortalibus antecellit medicus, tantum ego te medicorum vulgus antecedere puto; vt tibi non modo vt medico debeam, sed vt medico in arte principi, fide rara et pene incredibili, cura et sollicitudine plusquam paterna, humanitate admirabili: quae omnia vno in medico reperire fortasse non minus sit rarum quam phenix ille poetarum, qui iam in raritatis adagium cessit. In te autem vno non solum haec omnia, verumetiam summa. Quid enim te vno vel in coniectando sollertius, vel in iudicando acrius certiusque, vel in pronunciando modestius? quibus rebus non modo omnes nostri temporis medicos longe praecurris, verumetiam ipsis artis autoribus, et tanquam diis, vt veteres loquebantur, iure optimo debeas aequari. Tum Deum immortalem, qua fide! quae quidem si arti detracta sit, periculosa quaedam res sit medicus: qua spectatissima id es consequutus, vt certatim magnatum quisque tibi capitis sui salutem non vt medico, sed vt parenti committat. Tum quam exacta vel minutissimis in rebus diligentia, quanta patientia laborum minimeque morosa, vt ista in re nulli vel amantissimae materculae cedas! Adde iam humanitatem singularem, qua iure tibi contigit vt nemo te non admiretur, nec admiretur solum, sed etiam amet; nam arte quidem doctis es miraculo, fide magnatibus places, diligentia curaque laborantibus, humanitate miraque morum suauitate vniuersis. His rebus omnibus, in summo meo periculo hominisque pene ignoti rebus propemodum desperatis, certe afflictissimis, ita es vsus vt ne in fratrem quidem potueris officiosius, vt tua plane sim arte tanquam ab Orco reuocatus.

Itaque quid debeam video, quanquam ne id quidem satis animo consequor, nedum verbis. Verum vbi de referendo, vt par est, in-

20. Homerus] *Iliad* 9. 116, 7.

cipio cogitare, tum vero ratio accepti atque expensi neutiquam conuenit. An de mea fortunula remetiar? quae perquam tenuis est planeque poetica, id est maligna ac pene nulla, cum praestantius sit id quod in nos contulisti quam vt vel Croesus ipse, si vniuersas opes exhauriat suas, par esse possit; aut mihi si fontes auri, vt poetae fabulantur, domi sint, aut Tagus aliquis Pactolusue aureas arenas voluens. Phalaris et tyrannus et opulentissimus cum Polycleto medico amplissima munera planeque regalia misisset, purgat tamen muneris exilitatem, imparem se eius beneficiis fassus. Ego vero sic vt res habet sentio, vt ne si me totum quidem quantus sum pignori opposuero, aut etiam capitis auctionem fecero, possim vlla ex parte soluendo esse. Verum scio te tam hac gratia non egere quam ego referre non possum; sed interdum bene egisse gratias, vt ait Seneca, retulisse est; siquidem Aeschynes grata modestaque oratione Socratem sibi deuinctiorem reddidit quam Alcibiadis animo liberalissimo pares diuitiae. At hic quoque quam sim impar agnosco; propterea quod tanta sunt tua in me merita, vt quantamuis etiam dicendi copiam superent, neque quisquam tam magnifice dicere possit quod non ad tuam humanitatem exile videatur, tum ea est nostra infantia vt ne mediocres quidem materias possit dicendo aequare. Denique ea est ingenii tui elegantia, ea iudicii acrimonia, vt illi nisi perpolitum exactum exquisitumque nihil queat satisfacere.

Quare cum vtroque modo vincar, vt nec referre vllam nec agere pares gratias possim, id quod vnum opis est nostrae facere nunquam desinam; nempe meminero, amabo, gratias agam pro viribus, referam hactenus vt ingratus omnino videri non possim; mittoque hoc ad te non in rationis deductionem, sed animi grati indicium, Homerum Graecum, quem ego ab homine amicissimo abstuli, vt te mihi eo faciam amiciorem. Bene vale.

133. To James Batt.

Farrago p. 280. Orleans.

F. p. 395: HN: Lond. ix. 30: LB. 76. ⟨September fin. 1500.⟩

[Evidently later than Ep. 131, as Erasmus is no longer on good terms with Augustine; but not long after the move to Voecht, since that is here announced to Batt for the first time.]

ERASMVS ROTERODAMVS BATTO SVO.

Salve plurimum, suauissime Batte. Res nostrae sic habent vt iam vel amantius blandiri vel iocosius stomachari neque libeat neque liceat. Res meas accipies; quare te quaeso vt Batticum

53. auri *F Corrig.*: aurei *E*. 69. illi *om. N.* 73. gratias *add. F.*

62. Seneca] *Ben.* 2. 30. 2 and 35. 1. Aeschynes] Cf. Sen. *Ben.* 1. 8.

illum animum adhibeas. Iuuenis ille quem ad te libris onustum miseramus, intra quatuor hebdomadas reditum pollicitus iam octo hebdomadas desyderatur. Neque ego nescio plura solere iter facientibus praeter opinionem obtingere, morbum, latrones, noua negocia, mille denique morarum causas. Verum non temere mihi summus incessit metus, ne quid ista in re magnae subsit fraudis. Principio Augustini ingenium et vetera facinora nosti; deinde audio iuuenem apud nos non paucis obaeratum, tum neque sapientem admodum neque certum; ad haec Augustino intimis consiliis coniunctissimum. Ea nunc demum emerserunt; ita vt fit, post festum, vt aiunt. Equidem saepenumero mecum sum admiratus, quod illud esset tam repentinum in Augustino proluuium, quae subita hominis metamorphosis, vt qui semper aliena furari consueuerit, nunc sua largiretur. Nam nunc demum paulo plus insumpsit quam a me acceperit. Suborta est nonnunquam animo suspiciuncula me inescari, vt semel captus omnem rem soluam aucupi. Ea suspicio, nisi plane fallor, me nunc neutiquam fallet. Id vt ita esse intelligas, quid acciderit cognosce.

Concessimus pestis metu Aureliam. Ibi statim post dies complusculos iuuenum alter, quos alit Augustinus, in morbum incidit, haud scio an contagiosum, necdum certum scimus. Nihil enim difficilius quam loliginem illam suis se tenebris inuoluentem deprehendere. Verum cum puer iam quatriduum et amplius assidue vomuisset aluoque assidue cita vteretur, veritus ne quid ex iis foetoribus valitudinis contraherem, Augustino exposui commodius esse si quinque aut sex dies aliquo concederem, ipsi locum facerem et naribus meis consulerem; deinde redirem. Statim Augustinus velut ansa arrepta inimice id tulit, etiamsi magnopere dissimularet. Negauit sibi esse quod mihi suaderet, facere iussit quod videretur, sibi neque mentem esse neque consilium. Id eo spectabat quod mihi tum temporis ne obolum quidem esse putaret, et citra pecuniam nihil posse, vt aut manerem inuitus aut in magnum inciderem malum. Adiunxi me Antuuerpiensi cuidam M. Iacobo Tutori, iuris Pontificii professori, iuueni perhumano nostrique cupientissimo, literarum nostrarum studiosissimo et admiratori et praedicatori; sed ita adiunxi vt ad Augustinum iuuene recreato redirem. Hic Augustinus non modo irasci, sed etiam inuidere huic coepit; planeque partim obticendo, partim aenigmaticis illis suis figuris significare mihi reditum ad se interclusum fore. Id tametsi pridem sensissem, libebat magis magisque expiscari. Simulabat ille multa, vt est

17. acceperat *H*. 23. Augustinus *H*: Au. *E*: Aug. *F*. 27. his *F*. 31. dissimularet *E*: dissimulabat *H*: id dissimulabat *N*. 32. *F*: facerē *E*. 42. senseram *H*.

homo; verum qui multa mentiuntur, non queunt semper sui memores esse. Quid multa? Deprehendi animum hostis, proditoris, latronis et, vt verbo absoluam omnia, Augustini, veteris inquam illius Augustini quem tibi ex parte descripsi.

Olfacio illum amara, perfida, subdola, denique se digna cogitare; illudque in primis quod dissimulat maxime, vt iuuenem in Angliam quem misimus, me clam excipiat, pecunias literasue si quas adferat, auferat; quid tum postea? deinde eundem alio ableget. Multas scio causas quibus id facillime possit. Mihi verba dabuntur, profugisse iuuenem, nusquam comparere. Interea fiet aliquid. Aut ipse Augustinus aliquo se in fugam coniiciet, aut certe nos aliquo pacto perdet. Mihi crede, Batte, nihil ab eo expecto nisi quod a perfidissimo sicario soleat expectari. At misere vereor ne iam redierit iuuenis ac praedam praedo possideat; captatam certo scio vel hoc argumento. Nam ipsi Augustino nuper exciderat multa mentienti, vt solet, se nescio quid de iuuenis aduentu inaudisse, illum iam in itinere esse, nec Parisiis sed alia via rediturum. Id eo spectabat ne nos occurreremus redeuntemque interciperemus. Ego continuo vrgere coepi a quibusnam id accepisset. Primum homo nugabatur, alias res interiiciebat; deinde vbi non desisto sciscitari ac premere, ait se ex quodam accepisse, eumque nominat. Ego protinus ad eum mitto, ecquid de Ioanne audisset. Ait nihil nisi quod ab ipso Augustino instructus videbatur. Expostulo cum Augustino, quid mihi eum nuncii autorem commonstrasset, cui narrasset ipse. Variat homo colorem, mutat sermonem, tandem premente me ait ebrium fuisse qui id dixisset; nam se quicquid esset illi dixisse.

Huiusmodi technas permultas possem commemorare. Verum hoc habe, mi Iacobe, nihil vnquam mihi fuisse exploratius quam Augustinum, si clam possit, perniciem mihi moliturum, in primis his pecuniis insidiaturum. Quare si me saluum vis, neque indormisces hac in re neque vlli labori aut sumptui parces. Nam si hunc scopulum praeternauigaro, caetera tuta fore confido. Hoc igitur est quod te volo facere, aut si quid habes melius. Si iuuenis nondum rediit ex Anglia, potest fieri vt ille alio littore transmiserit in Galliam, videlicet a magistro suo admonitus. Quare si libros aut pecunias ex libris collectas penes te habes, caue e manu emittas; serua quod habes: sin eum in Selandiam aut alio emisisti, isque nondum rediit, enitere omni cura vt iuuenem ad te reuoces et quicquid habet eripias, maxime quod ad me pertinebit, ne nummulum quidem com-

64. se *add. H.* 82. habet *E*: habes *N.*

47. descripsi] Epp. 80 and 95.

miseris. Dic te certum habere me isthuc inter pauculos dies adfuturum. Et si honesto praetextu potes, etiam Augustini res detine; nondum enim res omnes meas ab illo recepi. Si iuuenis iam rediit et apud te fuit, tu continuo per certissimos tabellarios transscribe, et quo die a te discesserit, et quid pecuniarum, et quo nomine, et quas literas habuerit, vt Augustino lupo possim negocium exhibere. Adde in epistola eiusmodi stimulos qui possint hominem etiam confidentissimum, vt hic est, terrere; aut Adrianum mitte qui, si videbitur, nos salutet et omnia fugitiui iuuenis vestigia odoretur. Hac in re, mi Batte, quicquid in te est doli, quicquid opis, quicquid diligentiae, id totum effundas oro. Iam si iuuenis ad te ex Anglia redeat omnibus rebus bona fide peractis, nihilominus omnia quae mea sunt apud te serua, ne plumam quidem crediderls, hoc quidem quo dixi praetextu. Tum si iuuenis pridem isthinc discessit et pecuniarum aliquid attulit, nec dubium videbitur quin Augustinus artem exercuerit suam, tu continuo in Angliam mitte qui rem olfactet, si ratum videbitur oportere. Quicquid autem a iuuene receperis, id per tabellionem diui Audomari mittito, et quidem probe instructum et praemonitum ne ad Augustinum diuertat; sed aut ad M. Dismam, Abbatis fratrem, aut ad M. Iacobum Voecht Antuuerpiensem, quicum viuo, aut si causa videbitur, Adrianum mittito. Vale, mi Batte optime ac suauissime. Per hunc iuuenem qui praetoris filium huc adduxit, nihil scripsisse demiror, cum tanta esset scribendi causa. Bene vale.

Salutat te M. Iacobus, meus familiaris. Libera me quam primum hoc metu, si fallor; malo, si recte suspicor.

Aureliae. Anno [M.CCCC XCIX.]

134. To Faustus Andrelinus.

Farrago p. 109. Orleans.
F. p. 265: HN: Lond. v. 23: LB. 71. 20 November ⟨1500.⟩

[Plainly in 1500, because of the *Adagia*.]

ERASMVS FAVSTO POETAE REGIO S. D.

Pver meus tuo iussu tuisque verbis formidolosum me appellauit, quod ob nescio cuius pestilentiolae metum solum verterim. Non

84. isthic *F.* intra *N.* 98. videtur *H.* 100. si . . . oportere *om. H.* 103. M. *om. H. bis.* ad *add. H.* Voecht *om. F.* 108. M. *om. H.*

103. Dismam] A younger brother of Antony of Bergen. Cf. Ep. 137. 12 n.
Voecht] This name was removed in later editions, as being unsuitable to a Latin letter. Cf. Ep. 103 introd. The form Tutor (l. 36) occurs usually; see Ep. 152.

109. malo] I owe to Mr. Nichols the punctuation of this sentence, which seems to have puzzled even the contemporary editors. They print '. . . metu, si fallor, malo: si recte, suspicor.'; as though Erasmus were expressing a hope that he was deceived.

ferendum conuicium, siquidem in militem Eluetium dicatur; at in hominem poeticum ocii vmbraeque amantem neutiquam haeret. Quanquam huiusmodi in rebus nihil formidare equidem non strennui hominis, sed stipitis esse duco. Vbi eo cum hoste res est qui propulsari, qui referiri, qui vinci contra pugnando potest, ibi qui fortis videri cupit, per me licebit. Lernea illa Hydra, extremus durissimusque laborum Herculis, ferro quidem domari non potuit, at Graeco tamen igni confici potuit. Huic malo quid tandem facies, quod nec cerni queat nec vinci? Quaedam melius fugiuntur quam superantur. Vir fortis Aeneas non congressus est cum Syrenibus sed longe a periculoso littore proram deflexit. At nihil est, inquies, periculi. At ego interim citra periculum multos interire video. Vulpem imitor Horatianam,

Quia me vestigia terrent
Pleraque te aduersum spectantia, pauca retrorsum.

In hac ego rerum facie non Aureliam modo, sed etiam ad Gades illas Herculeas, vel ad Orchadum extremarum extremam vsque non dubitarim auolare; non quod meticulosus sim animoque parum masculo, verum ne iure metuam; non ne moriar, cui rei nascimur omnes, verum ne vitio meo moriar. Si Christus suos monuit Apostolos vt mutatis subinde vrbibus persequutorum gladios effugerent, ego tam capitalem hostem, cum commode queam, non declinabo? Quanquam ad remigrandum iamdudum tum Musae me hortantur meae, quae quidem hic inter Accursium, Bartolum et Baldum misere frigent, tum acre hoc saeuumque gelu penitus extinguendis huius morbi reliquiis nimisquam opportunum. Sed faciunt adhuc scrupuli nescio quid illa ingentis incendii vestigia, fumus, odor, fauillae, et haud scio an etiam igniculi suppositi cineri doloso.

Scio quidem, humanissime Fauste, operam me omnem ludere, qui

3. Eluetium *add. F.* 19. vel *F*: & vel *E.* 28. *F*: importunum *E.* 30. *F*: fauillus *E.*

3. Eluetium] A large body of Swiss mercenaries, famed for their fierce but unruly courage, had recently entered the service of Louis XII on a ten years' agreement. Cf. Creighton, iv. 117, and Lavisse, *Hist. de France*, v. pp. 52 and 5.

12. Aeneas] Verg. *Aen.* 5. 864 seq.

15. Horatianam] *Epp.* 1. 1. 74, 5.

26. hic] Since xiv° Orleans had been renowned for the study of Civil Law, which had found a home there after being expelled from Paris early in xiii°. The earlier classical school had fallen into decay, and was hardly yet beginning to revive; but see p. 330.

Accursium] Franc. Accorso (1182–1260), a Florentine lawyer, author of *Glosa Ordinaria*, an attempt to arrange methodically the commentaries of his predecessors on the Code, the Institutes, and the Digest.

Bartolum] (1313–1356) of Sasso Ferrato in Umbria, Professor of Civil Law at Pisa and from 1343 at Perugia, author of Commentaries on various portions of the Civil Law, which were widely printed in the fifteenth century.

Baldum] (1327–1400) of the Ubaldi family; a pupil of Bartolus, and like him Professor of Civil Law at Pisa and Perugia as well as elsewhere; and author of Commentaries which were in wide circulation.

30. suppositi] Hor. *Carm.* 2. 1. 8.

quidem id te orem quod ipse tuapte sponte facere non desinis; orabo tamen vt Adagia nostra quae nuper abortu eieci, quo maturius distrahantur, tuo testimonio commendes atque exornes; idque non tam operi quidem ipsi quam nostrae necessitudini dones. Neque enim vsqueadeo mihimet assentor vt cuiusmodi sint non videam. Verum parum proba merx quam velis extrudere, hoc magis laudatore eget quo minus meretur. Et nos isto tibi nomine non paulo plus debebimus, si tuum suffragium non tuo iudicio, sed omne nostrae beneuolentiae accommodaris. Ne dicam interim quod nec integrum tibi reliquisti non laudare nugas meas, quibus iam semel asscripto epistolae tuae elogio nihil non tribuisti; vt alterutrum iam tibi sit necesse, aut illas constanter laudare aut te inconstantis hominis notam incurrere. Denique a nobis enixe dabitur opera vt illud idem prima manu deformatum opus non elimetur modo, verum incudi redditum totum quantum est diffingatur; eaque demum facie exeat vt neque te testimonii tui poeniteat, neque illud tuae laudationis tanquam parum conuenientis suppudeat. Qua quidem in re Faustum non modo censorem adhibebimus, verumetiam architectum. Bene vale.

Postridie Natalis diuae Elisabeth. Aureliae. [ANNO M.CCCC.XCIX].

135. TO JAMES BATT.

Farrago p. 287. Orleans.
F. p. 400: HN: Lond. ix. 33: LB. 74. ⟨November 1500.⟩

[Subsequent to Ep. 133, because the quarrel with Augustine is over. Prior to Ep. 137, because of Louis.]

ERASMVS IACOBO SVO S. D.

BONI consules pro veteri tua humanitate, quod secus atque statueramus, hic permanemus, non temere mutato consilio. Nam principio nihil erat viatici, nisi quod mutuum sumpsissem; deinde iam a morbo reualueramus, tum hyberno itinere nonnihil terrebar, maxime hoc anno et multum et infeliciter peregrinatus. Et pestis, vt audio, iam propemodum sopitur. Adde huc hominum maleuolentium fabulas, si totiens istuc recurrerem. Postremo Iacobus hic tui non tam nomine quam animo similis ea charitate me complectitur, vt si caeterorum nihil esset, hac vna possem compede vinciri. Abbas porro adeo me inuitat vt prope etiam ne veniam deterreat. Qui si maxime nos amet, haud etiam scio quam in partem sit nostrum

50. diuae *E*: diui *N*. *F*: M.D.CCCC.XCIX *E*. 135. TIT. SVO *E*: BATTO *H*. 3. mutuo *F*.

33. Adagia] *Farrago* adds here in the margin, *Adagiorum aeditio prima*; below against l. 47 it adds, *Chiliades Adagiorum*.
37. merx] Hor. *Ep*. 2. 2. 11.

135. 9. Abbas] This probably means that Erasmus had received no answer to the letter mentioned in Ep. 130. 105; but cf. Ep. 137. 75.

hunc metum accepturus; tum vt est animo non plumbeo, ne dicam leui, si amat, melius amabit absentem. Sin fratrem imitabitur, expedit quam longissime abesse. De cuius quidem, mi Batte, leuitate dicam an inuidia, pudet me tibi queri. O infelices literulas meas, quibus talis Antimecoenas contigerit, qui non solum non foueat, sed impense etiam inuideat. Rediit nuper, vt scis, e Louanio Ioannes Standonck vna cum paupere quodam magistro Mechliniensi. Huic Antistes ille grauis negocium dedit vt Parisiis quam sagacissime omnes vitae meae latebras vestiget atque olfactet, ad seque deprehensa transscribat, magnificum etiam praemium pollicitus delatori. Addidit homo impudentissime leuis se admirari qua fronte Parisiis sedere ausim a se exautoratus; insanissimus si haec cogitasset, quanto dementior qui haec scholastico et pauperi communicet. Auguror homini bilem augeri, partim quod negligi se putat, partim atque adeo maxime quod fratri aut aliis, a quibus forte meo nomine male audit, queri de se me putet. Verum haec adeo animum mihi non eripiunt, vt magis etiam libeat Parisiis insigne aliquod facinus aedere, quo illi rumpantur ilia.

Habes quibus adductus causis ad te non venerim, alioquin veniendi auidissimus. Id consilium, vt spero, comprobabis. Caeterum Ludouicum puerum olim meum ad te emandaui, hoc quidem nomine vt Iudoco inseruiat, quem ego iam redisse puto; qui si nondum rediit, peto vt interea adolescentem alteri cuipiam commendes aut certe quod ille malit, ipse recipias, si quo modo possis. Est fide illa vt nihil illi non concredi possit, id quod est in puero maximum. Tum scribit et expeditissime et polite, Gallice simulque Latine. Literatus mediocriter, patiens laboris, obsequentissimus, mente minime mala. Posset tibi quoque in libris transscribendis vsui esse. Quare si illi per te erit prospectum, et mihi feceris gratissimum et puero iam destituto subueneris. Quod si apud te locus erit nullus, vide ecquid apud Abbatem vacet. Sed si retines istic puerum, fac tabellario qui est in diuo Audomaro pecuniolas nostras quamprimum committas ad me perferendas vna cum Aurelio Augustino, qui est in membranis, et si quid praeterea quod mihi vsui fore putas.

Cum Augustino iamdudum me ipsa res reduxit in gratiam; agnoscit nomina, verum negat esse sibi quod det, et credo propemodum. Huic Iacobo meo iam scutatos aliquot debeo. Quare non omnem modo pecuniam, quam habes meo nomine, mittas, verumetiam si

18. Ioannes *add. H.* magistello *F.* 25. atque *F*: vsque *E.*
30. alioqui *H.* 35. fide illa *E*: ea fide *F.*

13. fratrem] The Bishop of Cambray.
18. Standonck] Cf. Ep. 73. 9 n.
31. Ludouicum] See Ep. 167.
33. Iudoco] Cf. Ep. 129. 48 n.
44. Aurelio Augustino] Cf. Ep. 123. 21.
48. Iacobo] Voecht; see Ep. 152.

quid ipse mutuum potes Erasmo commodare. Vnde recepturus, inquies? A Domina, quae adeo non erit dura vt natalem patiatur praeterire. Sic est necesse, mi Batte, si me saluum vis. Haud temere haec scribo. Si vero desperas te puero huic posse consulere, caue istic haerere sinas, sed continuo remittas tuis literis pecuniaque et libro, praeterea si quid est aliud, oneratum. Non potes aut scribere aut mittere per certiorem. Laudo quod tam es in literis cautus, verum per hunc, mihi crede, quiduis garrire potes. Addes illi de nostra pecunia viatici loco decem aut duodecim duodenarios. Siue autem istic retinebitur, siue remittetur, vestem illi nigram, quae apud te est, meam donabis, vt habeat aliquod ex me ministerii sui praemium, nisi iam erit alienata. Monioius ⟨dat⟩, vt scribis, perquam parce, id quod ego stolidissimo illi Galbae imputo, cuius eiusdem stulticia pecuniae meae in Anglia perierunt. Verum id interea mussitabimus. Erit aliquando referendae talionis locus. Nos nihilominus in literis instituto pergemus itinere. Poenitet Adagia istuc distrahenda misisse, cum hic et pluris veneant et frequentius. Iacobus hic meus, alter plane Battus, tanto affectu se tibi commendatum fieri cupit, vt maiore nequeat. Dignusque est, mihi crede, quem tu toto pectore complectare. Amat te effusissime; tu ne committe vt in amore victus videaris. Vale, mi Batte.

Scripsi neglectius, ne quid teneram adhuc valetudinem exagitarem. Aureliae, [An. M CCCC XCIX].

136. To Augustine Vincent.

Farrago p. 110. Orleans.
F. p. 266: HN: Lond. v. 24: LB. 72. 9 December ⟨1500⟩.

[Augustine had evidently returned to Paris, whither Erasmus followed him in a few days. It is difficult to reconcile the tone of this letter with the abuse of Augustine in Ep. 133; Erasmus' explanation is in Ep. 138. 12 seq.]

ERASMVS AVGVSTINO SVO S. D.

De Fausto, Gaguino et Aemilio alba feliciaque sunt quae nuncias omnia, neque noui tamen quicquam; at rursus perinde iucunda vt

61. Monioius *E*: N. *F*. 72. Aureliae, An. M CCCC XCIX *add. H*.

51. natalem] Christmas.
59. vestem] Cf. Ep. 123. 19.
61. Monioius] The omission of the name in subsequent editions is significant. Cf. Ep. 128. 16 n.
62. Galbae] Cf. Ep. 123. 18 n.
136. 1. Aemilio] Paulus Aemilius of Verona (c. 1460—5 May 1529) came to Paris in 1483 as a student of theology. He was patronized first by Cardinal Charles de Bourbon, and after the Cardinal's death in September 1488 by Charles VIII, from whom he received a pension as 'orateur et croniqueur Lombart' on 15 May 1489 (Laborde, *Ducs de Bourgogne*, Preuves, iii. 7433). He received also a Canonry in Notre-Dame and undertook to write a History of France, which must have competed with Gaguin's (cf. Ep. 45). The fourth edition of the latter was now on the eve of publication, and M. Thuasne

si noua. Talium enim virorum in me beneuolentiam, tam graue de me testimonium, quid ni plurimi faciam? Tuum item de mea gloria studium, vt vetus libens agnosco, tanquam nouum exosculor; etiamsi Faustina illa ὑπερβολή, qua penes vnum me literarum sacrarium esse dictitat, non ita nimis me delectauit; cum quod immodicae laudes neque nostro pudori neque mediocritati nostrae conueniunt, tum quod huiusmodi ferme figurae et fide carent et inuidiae plurimum contrahunt. Postremo ironiae quoque sunt affines; quemadmodum et illa tuis in literis etiamsi blandissime scripta, tamen mihi non admodum blandiuntur, 'Obseruandissime praeceptor, tuus deuotus discipulus dedo me tibi; iube quod vis, nihil habeo meum, sed omne tuum'; cuius omne ego sermonis genus a syncera beneuolentia quam longissime semotum esse oportere censeo. Nam vbi pure amatur, ita vt nos facimus opinor, ibi quid istis figuris opus? Vbi vero insyncera charitas, haec etiam in maleuolentiae suspicionem rapi solent. Quare pergratum mihi feceris, si gratiosas istas ὑπερβολὰς funditus tuis e literis sustuleris, vt suum habeat simplex amor sermonem, memineris que te coniunctissimo amiculo scribere, non tyranno. Fata etiam nunc tuis votis atque adeo virtutibus maligne respondere mihi quidem est opinione molestius, mitescere vero gaudeo. Quinetiam aut insignite me fallit animus, aut eam tam fatalem tempestatem noua quaedam serenitas consequetur. Tu modo obdura, mi Augustine, vti soles,

contraque audentior ito
quam tua te fortuna sinet.

Paulum Aemilium ad nos remigraturum tuis e literis olfacio. At ego multis modis hominem manere malim; nam hic quidem cur diutius haeream non video. Sed tu curabis vt omni de statu tuo mihi perscribas, ecquid nostri conuictus sarcinulam tua fortunula ferat; quandoquidem de voluntate nec tu vis me diffidere, neque ego possum, tot iam periculis et argumentis explorata spectataque. Quare

4. me *E*: te *F*. 12. Obseruantissime *N*. 16. opus *E*: est opus *N*. 26. ardentior *H*.

shows that there is good reason to identify Aemilius with the 'exterus calumniator,' whose criticisms Gaguin answers in his new preface. Aemilius' work was carried out very slowly and remained unfinished at his death. Four books—the fruits of twenty years' labour (Lond. i. 16, LB. 203)—were published by Badius in 1516; two more were added to an edition of 1519; and after his death his papers were collected by a compatriot, Daniel Zavarizzi, by whom ten books, bringing the history down to 1488, were published in 1543 (Paris, M. Vascosanus). He held a high position in the Paris world of learning and was generous in encouragement to younger men; for his high opinion of Budaeus see J. Faber's preface to his edition of Aristotle's *Ethics* (Paris, H. Stephanus, 5 Aug. 1505). See GE. i. 151–4 and ii. 289; NBG.; Tiraboschi, vii; Nicéron, xl. 61.

26. contraque] Verg. *Aen.* 6. 95, 6.

si quid erit quamobrem hospites vel parum tempestiui vel minus commodi futuri videamur, citra omnem fucum aperies, ea videlicet libertate quam tanta postulat necessitudo. Ego ne pilo quidem te minus amauero. Ita me superi omnes bene ament, non tam huc specto, quo fortunis meis prospiciam (quanquam huc quoque; cur enim inficier?) quam vt doctrinae tuae mea, vti scribis, opera deformatae suprema manus imponatur. Quod si eadem tibi mens, imo si fortuna patitur, vt vtrique commoda nostra cum alterius commoditate coniungamus, accerse; sin minus, tamen hoc ipsum scire permagni mea refert, vt properem aliis rationibus mihi consulere, etiam si prius illud potius est. Quicum enim cupiam potius mea consummare studia quam tecum, quem ego primum bonis literis initiaui, quicum ad iam prope abiecta studia me reuocaui, quicum tot annos coniunctissime vixi? Verum si id non potes quod vis, id velis quod possis.

Ostentatur nescio quae specula de adeunda Italia, et prurit nonnihil animus; verum simulatque tuas literas accepero, meis de rebus statuam. Nicolaum Benseradum, qui me, vt scribis, plurimum valere cupit, ego vicissim plurimum saluere iubeo. Tumultuor in mea Copia, sed Musis opinor inuitis. Quid enim possum pulchri, omnibus bonis libris destitutus? Et altius sese in recessu opus aperit quam in ingressu promittebat. Et tamen molior, quid enim aliud agam? Scilicet hoc ago ne, quod est turpissimum, nihil agam. Cura vt valeas, mi Augustine, meque, quod soles, ama.

Datum Aureliae postridie conceptionis virginis matris. [ANNO M. CCCC. XCIX.]

137. TO ANTONY OF LUXEMBURG.

Farrago p. 104. — Orleans.

F. p. 261: HN: Lond. v. 18: LB. 99. — 11 December ⟨1500⟩.

[Plainly at the end of the visit to Orleans.
Antony of Luxemburg was Steward of the Abbey of St. Bertin at St. Omer and had great influence with the Abbot, Antony of Bergen. He was afterwards Canon of Notre Dame at St. Omer (Ep. 273). By 1517 he seems to have resigned the Stewardship of the Abbey (LB. App. 187 and 309). At this time Erasmus' letters to the Abbot are usually sent through Antony.]

ERASMVS ANTONIO LVTZENBVRGO SVO S. P. D.

SCRIPTVRVS eram humanissimo D. Abbati, sed quoniam nuper admodum ex Batti mei literis certior factus essem illum nondum

39. vti *E*: vt *H*. 47. id *ante* non *om. H*. 137. 1. D. *om. H*.

46. initiaui] Cf. Ep. 138. 27.
reuocaui] Probably after the return from England, when Erasmus seems to have been friendly with Augustine. Cf. Ep. 119. 250 and Ep. 103 introd.

49. Italia] Apparently with assistance from the Lady of Veere (Ep. 139). The hope was again disappointed.

51. Benseradum] See Ep. 158.

53. Copia] Cf. Ep. 95. 35.

54. in recessu] Cf. Quint. 1. 4. 2.

e Brabantia rediisse, differendum putaui, donec de reditu illius cognouissem. Ad te dedi, non quod esset argumenti noui aliquid, sed vt constantem perpetuumque meum in te amorem scribendi officio declararem. Amo enim te, mi suauissime humanissimeque Antoni, aut pari aut certe quam proximo cum Batto meo amore; idque non modo plurimis tuis in nos officiis moribusque festiuissimis prouocatus, verumetiam fatali quadam beneuolentia, qua ita ducor vt tui etiamsi obliuisci velim, non queam.

Nos quoniam funditus extinctam pestem cognouimus, Parisios remigramus. Dismas, Abbatis frater, dum hic agerem, me coluit diligenter; nos illius vicissim consuetudine magnopere sumus delectati. Nihil, ita me deus amet, vidi in vita hoc adolescentulo ingeniosius, suauius, modestius. Non haec, mi Antoni, ad gratiam dico, sic ego re ipsa repperi. Verum ille iuxta sapientiae vocem animam sortitus est bonam et, vt Graeci dicunt, εὐφυὴς est, id est bene et feliciter natus. Nihil illius ingenio acutius, nihil mente syncerius, nihil moribus suauius, nihil pudore amabilius. Miratur literas; cum his versari gaudet vnde semper abeat doctior. Dignissimus est puer, vt quem natura optimis rebus finxisse videtur, exquisitissima etiam diligentia curemus, ne mens minime vulgaris ad vulgares istas sordes detrahatur. Sed viuit in tutela quadam, sic enim appellant, nimis profecto tutelariter, id est victu sordidissimo, immunda supellectile, neglectus inter nescio quos ociosos nebulones, qui nihil peius oderunt quam libros aut literatos sermones; grassatores nocturnos, potores diurnos, vnde praeter turpitudinem nihil discere queat. Et haud ignoras quam haec aetas facile trahatur ad vitium. Affricat enim scabiem suam conuictor infectus; et qui tangit picem, non potest non inquinari.

Est hic M. Iacobus Tutor, vir integritate summa, eruditione non vulgari et studii flagrantissimi, iuris Pontificii professor. Is domi suae nobiles aliquot adulescentes alit, et alit non tutelariter, sed mundissime; nam ipse sum apud eum tres menses diuersatus. Hic Dismam non secus atque filium amat, et amatur vt parens. Quare

16. sapientiae *E*: sapientis *H*. 23–4. sic enim appellant *add. F*. 27. nil *H*. 31. M. *om. H*.

3. Brabantia] For the prolonged visit of Antony of Bergen to Brabant see Ep. 130. 51 n.

12. Dismas] One of the thirty-six bastards of John of Bergen (Ep. 42). On 22 Apr. 1510 he married Mary, daughter of Jerome Lauweryn, Treasurer-general of Burgundy (Ep. 201), and perhaps received with her the lordship of Waterdyck. In 1513 he was Master of Requests to Margaret of Austria, and in July 1517 was appointed a member of Charles' Privy Council. He died at Barcelona, whilst on an embassy. See Henne, *Règne de Charles Quint en Belgique*, and Goethals, *Dict. Généal.* ii. s. Glymes.

16. sapientiae] Sap. 8. 19.

23. tutela] Apparently in the family of James Daniel, to which he afterwards returned, at Erasmus' advice, in spite of the present denunciations. Cf. Ep. 170.

29. Affricat] Cf. Sen. *Ep.* 1. 7. 7.

30. picem] Ecclus. 13. 1.

si D. Abbas adolescentis saluti recte consulere volet, id quod velle scio, properabit illum ex ea tutela eximere, in qua et magno viuit et immundissime et, quod est omnium grauissimum, cum iis vnde deprauari possit, doceri non possit; atque huic de quo memini Iacobo committet, viro, mihi crede, cuius ego laudes nullo sermone queam assequi. Is gaudebit contigisse cui suam doctrinam libenter communicet, quem ad honesta studia totum excitet. Dismas habebit quicum perinde viuat ac si cum parente viueret, apud quem nihil nisi honesta, nisi literata audiet.

Mirabere forsan cur ego rem hanc tantopere suadeam. Ad me quidem omnino nihil pertinet; nam mihi hic neque seritur neque metitur. Verum vbi tutelae sordes, vbi periculosos conuictores, vbi omnia contaminata perspexissem, et adolescentis optimam mentem amarem, tum etiam D. Abbati propter summam illius in me humanitatem omnia deberem, putaui me hoc sine summo scelere praetermittere non posse, quin quod ad Dismae salutem vehementer pertinere cognouissem compertissimumque haberem, literis meis admonerem. Nihil enim dubito quin si D. Abbati minima ex parte res, vti est, cognita foret, ne semihoram quidem in ea familia sedere sit passurus. Nec ille vos scrupulus commoueat, ne parum Gallice discat, si cum homine nostrate viuat; scit bene Gallice Dismas, et iam nunc loquitur expedite. Neque deerunt vsquam vnde Gallice audiat; at literas discet, virtutem discet. Quod si Abbati suaseris, poteris enim, Antoni, adolescentulum immortali beneficio tibi alligaris. Neque dubito quin omnes qui illi bene volunt, inter quos primum locum D. Abbas obtinet, mihi sint in posterum maximas gratias habituri, qui quidem in tempore admonuerim; quare non conquiesces, donec effeceris.

Antonio patri patrono tuo, iam etiam per te meo, me quam commendatissimum facere studebis, purgabisque quod nihil per hunc scripserim; scribam e Parisiis, vbi reuersurum audiero. Vale, mi Antoni charissime, nosque, quod facis, ama.

Praefectum aulae, virum humanissimum, caeterosque nobis bene cupientes, meis verbis salutabis.

Aureliae. III. Idus Decembres. Anno M. D. [I.]

APPENDIX.

Ne mireris, Antoni, quod in initio huius epistolae negauimus nos D. Abbati scribere, cum scripserimus. Cum enim is tabellio nos fefellisset, et hic puer a Batto praeter spem adesset, mutauimus

36. D. *om. H.* 37. ea *om. H.* 49. D. *om. H.* 53. D. *om. H.* 56. *F*: & Dismas iam hic *E.* 58. persuaseris *H.* 60. D. *om. H.* 61. maximam gratiam *H.* 63. Antonio *H*: N. *E.* 72. D. *om. H.*

63. Antonio] The editors of E and F were unnecessarily discreet.

70. APPENDIX] Written after hearing from Batt of the Abbot's return.

73. hic puer] Louis, with an answer to Ep. 135; Erasmus' reply is Ep. 139.

sententiam, maxime Batto vt ita facerem hortante; e cuius literis cognoui quanta humanitate vir ille meas literas acceperit, quod ego vix sperare audebam. Noui enim quam nihil habeant mea scripta, cur a magnis viris legantur.

De Disma quod scripsi, quaeso vt omni conatu adiutes. Omnino vehementer ad illius salutem pertinet; et nisi fiet, vereor ne nos omnes, puerum in primis, non fecisse poeniteat. Nos enim nihil ambiguum, sed oculis deprehensa scripsimus, neque quicquam praeter eius salutem spectamus; et ille in his est annis, qui facillime vel ad summam gloriam vel ad turpitudinem extremam flectantur; quare vigilandum et maturandum censeo. Vale.

138. To James Batt.

Farrago p. 243. — Orleans.
F. p. 366: HN: Lond. viii. 49: LB. 73. — 11 December ⟨1500⟩.

[Contemporary with Ep. 137.]

ERASMVS BATTO SVO S. P. D.

Secvlvm exisse mihi videtur, suauissime Batte, quod nihil abs te redditur; et hoc solo nomine arcem istam male odi, quod perraro occurrunt qui aut istinc ad nos aut hinc ad vos commeent. Quod si Louanii aut in Selandia ageres, assidua vicissitudine literarum nostrum desyderium leuaremus. Ludouicum puerum quondam meum vna meis cum literis ad te misi; is, quoniam non reuertitur, aut haesisse istic aut alio se conuertisse videtur. Sed quoniam neque ipse me volebam hyberno itineri committere, tum valetudini parcens, tum ne componendi laborem, in quo sum totus, denuo intermitterem, et res vehementius opinione premebat, hunc etiam mercede data conduximus.

Quid autem velim, paucis exponam. Augustinus Parisios remigrauit, amicus an inimicus hauddum etiam exploratum satis; neque fronti neque verbis satis tuto creditur. Verum non pessime spero; malo enim hac in re candidior videri quam suspiciosulus. Mihi quoque remigrare non solum commodissimum, verumetiam necessarium; tum vt quod Graecis in literis institui pergam, tum vt quae in manibus sunt absoluam. Sunt et aliae causae quas epistolae committere nolui, et vacuus neque hic sedere possum neque abire, nisi forte tu autor eris vt post tam capitales iras, atque adeo rixas etiam amarulentas, supplex vltro ad Augustinum redeam, scilicet me victum indicans et ferre non posse, vt ille me suo more deludat. Quod si animo sim vsqueadeo demisso vt ista perpeti queam, id est vt nihil

74. *H*: ita vt *E*. 82. vel *add. F*. 138. 2. male *F*: vilem *E*.

75. literas] Cf. Ep. 130. 105. 138. 15. candidior] Cf. Ep. 136 introd.

non queam pati, tamen haud etiam scio an ille supplicem sit admissurus; vt mori sit satius quam huius rei subire periculum. Quicquid dabit, accipiemus quidem. A quo enim potius beneficium accipiamus quam ab eo de quo sic meriti sumus, et qui meo beneficio est quicquid est? Verum nihil minus committendum puto quam vt in eas angustias descendamus, vt aut illius opem suppliciter implorare cogamur, aut cum maximo nostro tum pudore tum incommodo carere.

Quare non sine taedio quodam, sed tamen obfirmauimus nos atque hic resedimus, donec tu pecuniolam aliquam misisses, vt Luteciam reuerso liberum esset vel Augustini vti benignitate, si quidem ille syncere et vltro deferret, aut contemnere vicissimque vlcisci, si personata fucataque beneuolentia sese aliqua prodidisset. Quae res vt vel maxime ex animi sententia cadat, id quod non tam spero quam omnino non despero; tamen vndecunque mihi nummorum aliquantulum erat corradendum, qui me vestiam, qui Hieronymi, in quem commentarios paro, lucubrationes omnes, qui Platonem redimam, qui Graecos libros comparem, qui Graeci operam conducam. Haec omnia quantopere ad gloriam meam, imo ad salutem pertineant, etiamsi puto te perspicere, tamen oro vt mihi e re ipsa cognita affirmanti credas. Incredibile dictu est quam mihi flagret animus omnes nostras lucubratiunculas ad vmbilicum ducere, simul Graecae facultatis mediocritatem quandam assequi, itaque deinde me totum arcanis literis dedere, ad quas tractandas iamdudum mihi gestit animus. Valetudine sum, gratia superis, mediocri et futuram spero; quare hunc in annum omnes intendendi nerui, vt et quae cudimus in lucem exeant, et theologicarum literarum tractatione Zoilos nostros, quorum maxima turba est, ad suspendium, vt digni sunt, adigamus. Iam olim magna minantes aut nostrapte desidia aut fatum aliquod iniquum aut valetudo retardauit. Nunc, nunc tandem est suscitandus animus, nunc omnes contendere neruos oportet, vt aliquando cum Flacco nostro gloriemur, Inuidiaque maior, Et iam dente minus mordeor inuido; hoc est vt inuidentissimorum hominum maligni-

26. dabit *F Corrig.*: dabis *E*. 34. reuerso *H*: reuersus *E*: reuersos *F Corrig.* 48. futurum *F*. 52. minantem *F*. nostra *H*. 55. Inuidia quia *E*: *correxi*.

27. meo beneficio] Cf. Ep. 136. 45, 6.

39. Hieronymi] Cf. Epp. 139, 141, 149. The first mention of Erasmus' work at Jerome, which was completed at Cambridge (Epp. 245 and 270), and which made him ready in 1514 to undertake the *Epistolae* for Amorbach's great edition.

41. Graeci] Erasmus was probably contemplating studying under George Hermonymus of Sparta. Cf. i. p. 7. 22 n., which is usually taken to imply that Erasmus had been taught by him. Ep. 149 gives an unflattering account of his teacher; and cf. Ep. 194.

47. arcanis] Cf. Erasmus' promise to Colet, Ep. 108. 111.

50. Zoilos] Cf. Ep. 90. 13.

55. Flacco] *Carm.* 2. 20. 4 and 4. 3. 16; cf. *Adag.* 2001 and 2022.

tatem virtutis splendore obruamus: id quod ego superis bene fortunantibus futurum confido, modo triennium viuere detur.

Sed omnia pene mea fata in te vno sita sunt. Quapropter pari studio conantes nos adiutes oportet, id quod plurimis de causis praestare debes: tum quia felicitatis nostrae abs te profecta sunt auspicia; tum quod tam arcta necessitudo nos iam olim copulat, vt copulatior inter duos mortales esse non possit; tum quod tui nominis immortalitatem cum aeternitate scriptorum meorum vides esse coniunctam, vt siquidem nos ingenio libros nostros ab interitu potuerimus asserere, tui quoque candoris memoria nunquam sit interitura. Eia age, mi iucundissime Batte, pectus istud tuum candori et Gratiis consecratum excita, omnes beneuolentiae venas excute, vt si vnquam de Erasmo tuo iuuando amice cogitasti, id quod nunquam facere destitisti, nunc toto animo incumbas.

Sed ne ego nostrae necessitudini grauem iamdudum facio iniuriam, qui quidem te rogem tam diligenter, quem vel admoneri plus satis fuerat futurum. Non orabo igitur vt me ames; non enim potes ardentius: non vt fortunis meis faueas, quas tuis ipsius anteponis: non vt in curandis rebus meis fidem studiumque tuum praestes, quibus meipsum quoque vincis: sed quod est omnium leuissimum, id vnum vt exorem permagni refert, ne quae a nobis nostris de rebus ad te perscribuntur, logodaedala credas esse et arte conficta, quo nostris commodis inseruiamus. Quod si quando per ocium aut iocis lusimus aut pro re nata quid adumbrauimus, habent illa, mi Batte, suum tempus. Nunc ita res habent vt salibus indulgere neutiquam vacet, et nihil sit causae cur quippiam mentiar. Ita velint superi nos ambos mutua charitate feliciter consenescere, et apud posteros quoque amoris nostri syncerissimi memoriam quam diutissime viuere, vt nullum ego apicem his inserui literis, qui cum hoc pectore dissideat. Quid enim est quod tecum, id est meo cum animo, communicare non aut tuto possim aut libere debeam? Proinde te oro, mi Batte, ne quid horum quae scribo, pro fuco accipias, cum a me quidem magis etiam serio dicantur quam vteruis nostrum velit; ne plane planum illum referam Horatianum, et crure vere fracto ridear ab omnibus, subleuer a nemine; quod vnum si persuadeo, caetera tibi curae fore scio.

Domina si quid misit, id velim certo tabellioni aut Ludouico committas vna cum Britannica pecuniola; aut huic denique, si certior non occurret, recte committi arbitror: habet Aureliae vxorem cum liberis, et complurium literas perfert. Quod si vel a Domina nihil est

72. vel *om. N.* 74. non *add. H.* 78. praescribuntur *F.*

90. Horatianum] *Ep.* 1. 17. 58 *seq.*

allatum, vel tabellio non placet, tamen huic Britannicos nummulos fac tradas, quibus me Parisios referam; id quod a feriis nataliciis facere constitui, et cautes nulla me potest esse nudior.

Quid igitur tuus Iacobus, inquies, facit? Omnia, mi Batte, quae a te ipso solent, eo vultu, eo pectore quo soles ipse. Amat effusissime, miratur vnice, laudat sine modo, sine fine. Fortunulas suas ita alacriter, ita libenter impartit vt nemo vnquam tam libens beneficium acceperit quam hic dat; nihil alleuandi gratia dicam; aut idem est qui tu, aut alter certe Battus: ita adamussim tuum candorem, tuam charitatem, breuiter tuum istud syncerissimum niueumque pectus repraesentat. Sed erant permulta quae me Parisios reuocabant, tum pudoris erat mei, amici tam integri tamque parati fortunulas non grauare. Expectat enim magnam potius fortunam quam possidet; et habet tamen sibi quidem mediocrem, mihi alendo fortassis angustam: quanquam ego illud vel praecipue candidissimo vnione signandum arbitror, quod hic mihi contigit amicus non blandissimus, vt sunt permulti, sed certissimus, vt perpauci aut fortassis nulli. Is te, mihi crede, iam non minus ardet atque meipsum. Battus illi in ore plurimus; videre complectique, quoties te laudo, gestit. Redamabis igitur hominem, Iacobus Iacobum, candidissimus candidissimum, doctus eruditum, Erasmi admiratorem admirator pene nimius. Deposce me, si operam luseris.

Mitte pariter quod est in sarcinula de epistolarum praeceptionibus; hoc enim opus a me perficitur: praeterea Augustinum in membranis scriptum, tum orationis ad Virginem Matrem exemplar; nam meum Augustinus auertit. De Domina quid spei, quid nos amet Praepositus, quid Abbas a fratre non amico reuersus de nobis sentiat, ecquid Adagia nostra placeant, ecquid ab Anglis noui; expecto, vt ait Cicero, πάντα περὶ πάντων.

Scripsi etiam per hunc Antonio, a Disma nimirum Abbatis fratre compulsus, hac quidem de causa. Adolescens ipse mente est optima praeditus, ita vt nihil meminerim in vita vidisse aut ingeniosius aut modestius; studia miratur vnice, dignusque est omnino qui vulgari ista eruditione videatur indignus. Sed viuit in tutela, vt appellant, quadam neglectus, victu immundo et sordido, inter scurras potius quam studiosos, quos gladiorum vsus delectat potius quam librorum, quique pulchrius ducunt nocturnis grassationibus Bacchanalibus quam

102. sine modo *om. N.* 113. fortasse *H.*

98. a feriis nataliciis] The arrival of Louis (Ep. 139) with money enabled Erasmus to return at once.

100. Iacobus] Tutor. Cf. Ep. 152.

119. epistolarum] Probably some notes required for the *De Conscrib. Epist.* Cf. Epp. 71 and 130. 94.

120. Augustinum] Cf. Epp. 123 and 135.

121. orationis] Cf. Ep. 93. 101 n.

122. Praepositus] Cf. Ep. 144.

125. Cicero] *Ep. Fam.*, 12. 20 and 15. 17.

126. Antonio] of Luxemburg. Ep. 137.

ad librum lucubrare; et scis quam facile aetas illa improbo conuictu deprauetur. Adolescentulus partim ingenii bonitate, partim consuetudine nostra literas magis ac magis ardet, misereque cupit ex illa hara ociosorum iuuenum ad meum Iacobum emigrare. Amant enim inter se mirum in modum; cupit ille quempiam vulgi dissimilem, qui toto pectore bonas literas amplectatur, cui doctrinam suam communicet; cupit alter apud quem munde et totus in literis viuat. Quare tu quoque, si quid vsu venerit, operam accommodabis tuam vt Abbas hunc ex ea eximat familia et Iacobo Tutori meo committat; et adolescentem bearis et Iacobo nostro fueris gratificatus, et Abbas non dubium quin nobis omnibus hanc ob rem maximam sit gratiam habiturus. Ergo Antonium, ad quem scripsi, excitabis vt Abbatem commoneat. Abbati ipsi mutata sententia non scripsi, nec scribere consilii est, donec tuis literis certior ero factus. Adibis Audomarum ipse, quo melius omni de re cognoscas.

Guilhelmi nostri ad me scriptam epistolam ad te transmitto, scilicet vt rideas; est enim perquam faceta et technologa. Vide, obsecro, quibus ille anfractibus circumuehitur, quam huc atque illuc cursum flectit, vt tanquam aliud agens eo denique euaderet, vti Adagiorum libellos aliquot mitterem, meo videlicet periculo, se bona scilicet fide sortem remissurum. Haud stultus mercator, siquidem aliena pecunia alienoque periculo suum lucrum facere nouerit. Iacobus meus illi Graecam Grammaticen dono misit. Percupio enim illum has literas degustare; tuum erit eundem tuis epistolis frequenter excitare. Est per se lentior; tum genus illud vitae, nullus studiorum comes, nullus aemulus, nemo mirator, nemo fautor, nullus honos, nulla praemia, quem tandem ista non vel ex diligentissimo ignauissimum reddant?

Opus de epistolas scribendi praeceptionibus prae manibus est; id, si videbitur, tuo Principi Adolpho dicabimus; de Copia item tentabimus absoluere. Tabellarius qui has reddidit, mihi non incertus videtur; quare recte, quae voles, commiseris. Si iam Ludouicum remiseris, tamen scribito quid rerum illi mandaueris. Petrum tuum candidissimum cum optima coniuge meis verbis salutabis perdiligenter. Adolpho tuo me facies commendatum. Iacobus hic alter tu alterum se, id est te, plurimum saluere iubet cupitque tibi quam commendatissimus esse; et est, mihi crede, quem tu ames non aulico sed Battico amore.

Vale, mi optime ac suauissime Batte. Aureliae. III. Idus Decembres, antelucano. [Anno M.CCCC.XCIX.]

148. *H*: Adomarum *E*. 154. *F*: sorte *E*. 161. epistolas *F Corrig.*: epistolaribus *E*. 165. tamen *E*: tum *F Corrig.*

146. mutata sententia] Cf. Ep. 137. 1–4.

149. Guilhelmi] Herman. Cf. Epp. 139 and 142, which is couched in a tone of affection quite belying Erasmus' suspicions. Herman's interests were historical rather than literary; see p. 128.

139. To James Batt.

Farrago p. 237. Orleans.
F. p. 362: HN: Lond. viii. 48 (47): LB. 94. ⟨c. 12 December⟩ 1500.

[Plainly written not long after Ep. 138. Mr. Nichols considers that Erasmus had left Orleans on the ground of *quas ex Aurelia scripsi* (l. 11) and dates from Paris, c. 27 Jan. 1501, referring *nostras literas* (l. 22) to Ep. 145. But these reasons do not seem to me sufficient for disregarding *Aureliae*, which is given by all editions. The former phrase might have been used by Erasmus though still at Orleans, and the latter direction may be referred to the action Erasmus wished Batt to take, as soon as he should have written to the Lady of Veere. Also the expression *haec fuga Aureliana* (l. 29) seems to imply that the visit to Orleans was not yet over. I therefore conclude this letter to have been written in answer to Batt's, which was brought by Louis and arrived after Epp. 137–8 were written. See Appendix to Ep. 137. Ep. 146 shows that Erasmus was indignant at Batt's letter, but was persuaded by Tutor to send a reply by Louis, presumably from Orleans.]

AD BATTVM.

Demiror qui tandem tibi in suspicionem venerim, tanquam in literis quas ad te scribo logodaedalum agam, id est non simplicem ac syncerum, sed fucatum et dissimulantem. De me, optime Batte, sic velim semel statuas, nihil mihi aeque ac hypocrisim esse inuisam, neque ipsum me apud amicos fingere quicquam, neque figmentis alienis delectari. Iusseram ex Anglia scribens, vt adumbratis literis me scilicet eriperes. Ea fraus non in te (non enim fallebaris), sed in Anglum tendebatur. Caeterum eas literas quas postea misi de meo consilio, moriar nisi ex animo scripsi. Tuas item, quas tu postea fassus es mihi reuerso te vt fictis fictas retulisse, ego ex animo scriptas credidi. Iam vero quas ex Aurelia scripsi de rebus meis angustissimis satis apparet pari arte scriptas videri; quod ni esset, non hunc Ludouicum nobis tribus scilicet nobilibus oneratum remisisses. Prudens hic praetereo, Batte, et quanto alia expectarim abs te, et quantum hac re meam felicitatem auxeris. Si ludere tibi videor in epistolis quum sic scribo, nihil esse causae puto cur vnquam ad te scribam.

Sed haec missa. Quoniam non dubito, optime Batte, quin tu amantissimo animo facias quaecunque facis, quaeso vt totum illum Battum ad me beandum explices. Conficies, haud dubium, si modo fatalem illum animum concipies. E vestigio Ludouicum ad Dominam mitte et, si commodum, ipse proficiscere nostras literas tua facundia adiuturus. Adolphum instiga vt primarum precum religione maternum animum obtestetur, sed caue nugatorium quicquam optet; eadem enim opera vel maximum quiddam exorabimus. Si Erasmi tui fortunae ex animo tibi curae sunt, sic agas. Dominae pudorem

9. emoriar *H*. 13. nobilibus *E*: angelatis *H*. 19. facias *F*: facies *E*.

7. adumbratis literis] Cf. Epp. 108. 104 n., and 124.

13. tribus . . . nobilibus] sufficient however to enable Erasmus to return to Paris at once instead of waiting until after Christmas. Cf. Ep. 138. 98.

20. fatalem illum animum] Cf. Ep. 80. 79 n., and *infra*, ll. 74 and 104.

meum amabilibus verbis excusabis, tanquam ingenium meum non sit passum vt illi ipsi meam egestatem aperirem. Tu vero scribes me iam in summa egestate versari, eo quod haec fuga Aureliana mihi magno sumptui fuerit. Recedendum enim erat ab iis a quibus compendii nonnihil capiebam. Nec vsquam doctoris titulum rectius accipi posse quam in Italia, nec Italiam ab homine delicato posse adiri sine summa vi pecuniae; maxime quod mihi ob literarum qualemcunque opinionem sordidius viuere ne liceat quidem. Ostendes quanto amplius ego sim meis literis decus Dominae allaturus quam alii, quos alit, theologi. Nam illi vulgaria concionantur; ego scribo quae semper sint victura. Illi indocte nugantes vno aut altero in templo audiuntur; mei libri a Latinis, a Graecis, ab omni gente toto orbe legentur. Eiusmodi indoctorum theologorum permagnam vbique esse copiam, mei similem vix vnum ex multis seculis inueniri; nisi forte adeo superstitiosus es, vt religio tibi sit in amici negotio mendatiolis aliquot abuti. Deinde ostendes nihilo illam pauperiorem futuram, si vt Hieronymus iam deprauatus, si vt vera Theologia instauretur, aliquot aureis adiuuerit, quum tanta ex illius opibus turpissime pereant.

Haec vbi pro tuo ingenio amplificaris, deque meis moribus, deque mea spe, de charitate in Dominam, de verecundia multa scripseris, tum addes me scripsisse ducentis francis omnino mihi opus esse, vt posteri anni salarium impraesentia largiatur; id quod ego, Batte, neutiquam fingo. Nam centum francis, nec iis quidem integris, Italiam petere non mihi tutum videtur, nisi rursus in seruitutem cuiuspiam dedere me velim; id priusquam fecero, emoriar potius. Tum quantulum referet eius in praesentiane an post annum donet, et mea quidem refert plurimum; deinde suade vt sacerdotio mihi aliquo prorsus consulat, vt reuersus habeam vbi in literis quiescam. Neque solum hoc suade, sed etiam rationem a teipso excogitatam quam poteris commodissimam ostende, vti ex multis primum mihi promittat, si non optimum, tolerabile certe, quod mutem vbi amplius contigerit. Neque nescio multos esse qui sacerdotia petant; verum me esse dices hominem vnum, quem si cum omnibus caeteris componat, etc. Scis morem tuum antiquum effusissime mentiendi de Erasmo. Haec eadem vt scribat Adolphus tuus curabis, te scilicet preces dictante blandissimas; continuoque curabis vt centum francorum promissio confirmetur et, si fieri potest, cum Adolpho tuo communicetur, vt si quis casus matrem (quod omen absit) eripuerit,

40. vnum ex *om.* *N.* 60. componat, etc. . . . 62. Erasmo. *H*: componat . . . Erasmo, etc. *E.*

32. Italia] Cf. Ep. 136. 49. 43. Hieronymus] Cf. Ep. 138. 39.

a filio sumam. Adiicies in fine me in literis esse questum id quod Hieronymus in epistolis queritur non semel, studium oculos mihi eripere, eoque rem spectare vt cum Hieronymo auribus et lingua tantum studere incipiam; et quam poteris facetissimis verbis persuadebis, vt saphirum aliquem aut gemmam oculis confirmandis vtilem mihi mittat. Quae vero gemmae eam vim habeant, scripsissem ipse, sed non aderat Plinius; tu e medico tuo expiscare.

Haec, mi Iacobe, neque improba neque desperanda mihi videntur, si modo tu poteris animum illum tuum mihi fatalem induere. Et nunc maxime mihi videtur καιρὸς ille capillo arripiendus, cum tam honesta offertur ansa. Quaeso te, mi Batte, hoc etiam atque etiam tecum cogita, tantam esse nostram necessitudinem, vt si vteruis alteri vel graui suo incommodo prodesse queat, tamen nihil recusandum fuerit; nunc quum Erasmo, quem semper amore etiam vicisti, citra vllum incommodum tuum tantum possis adferre emolumenti, in ea re negare operam non tam quidem parum amici quam omnino inimici mihi videtur. Neque est quod ille scrupulus animum tuum mordeat, 'Si hoc nunc dat Domina, qua fronte petam quae mihimet sunt petenda.' Scio enim tibi vehementer Dominae liberalitate esse opus. Verum id velim tecum ipse reputes, simul vtrunque non recte confici posse. Nunc quum opportunitas datur, tuo dilato amici negocium age; tuum suo loco acturus, et acturus nihilo incommodius. Neque vereare ne tantilla res Dominam exhauriat. Simul illud cogita, tibi quotidie petendi opportunitatem dari, mihi non item.

Tu fortassis bene mecum agi putas, si mendicitatem effugio. Ego vero sic sum affectus, vt aut prorsus abiicienda putem studia, aut comparandum vndecunque quod literae postulant. Postulant autem vitam non omnino sordidam et afflictam. Quanquam quid a mendicitate aberamus, imo etiam absumus, quum ne Turonus quidem in loculis sit? Reliqua pudet scribere. Circumspice quot asini omnino nullis literis quas opes possideant; et magnum videtur, si non esuriat Erasmus? Adde, quid si morbus incidat, quando febris iam pene anniuersaria recurrit quotannis, quid si multa alia, quae in hominum vitam incidere et ipse expertus es? Ecquid adhuc a Domina praeter spem accepimus? At periit, inquies, res in Britannia; non tua quidem, sed nec mea rursus culpa periit. Ego enim neque temere Angliam adii, neque inconsulte exitum sum molitus. Verum fatales casus nobis in manu non sunt.

77. vteruis *F*: vter *E*. 94. quid *E*: quantulum *H*. 95. Turonus *E*: teruncius *H*. 100. Ecquid *E*: Et quid *F*.

95. Turonus] H substitutes a more classical word. The Grossi and Denarii Turonenses bore the inscription *Turonus*.
101. in Britannia] Cf. Ep. 119. 7 n.

Quod vero clamas me nihil mittere, equidem mediusfidius miror; quasi vero aut ego sim celaturus, si quid apud me esset quod mitti possit, aut hic dormiam, vt mihi extimulatore sit opus. Crede mihi, non cessatur hic, imo vix etiam valetudini parcitur, dum amicis do operam, dum aliis compono, aliis praelego, aliis castigo, dum mihi lego, dum colligo, dum emendo, dum compono, dum Graecas literas vtique difficillimas meditor. Et postea tu nostrum ocium ex tuo mensus clamas, scribe huic librum, scribe sexcentas epistolas, quasi ingenium habeamus adamantinum. Credo tibi ista perfacilia videri, quod non admodum hac in palaestra sudasti. Experire ipse quid sit librum scribere, et tum, si videbitur, me tarditatis incusa.

Admisces in epistola quaedam vt tibi videntur, faceta, vt mihi, contumeliosa aut certe ἄκαιρα. Quaeso te, mi suauissime Iacobe, temperemus ab huiusmodi salibus Momum, non lepores, sapientibus. Quod si iuuat interdum eruditis iocis lusitare, ita his vtamur sermonibus vt, dum tempus feret, in re nihil ab alterutro cessetur. Teque per nostram amicitiam obtestor, ne tibi veniat in mentem vt libeat periculum facere, num possim etiam istam spem quae mihi sola est reliqua contemnere, neue iucundissimum nostrum amorem intempestiuis nugis obscuremus. Ego toto pectore nihil aliud cogito, nisi vt quam absolutissimam doctrinam mihi comparem, eoque triuialem hanc maximo animo contemno. Video enim, iamdudum video vulgi insaniam. Sed libri mei non statim euolabunt. Malo mihi gloriam paulo serius contingere sed solidam, quam maturius verum poenitendam; id quod non paucis euenisse video. Quare te quaeso, sine me meo arbitratu hanc rem agere. Mihi neque studium neque animus deerit; tu cura modo ne mihi omnino desit fortuna, quod quidem tu potes citra tuum incommodum, fortassis etiam magno tuo commodo efficere. Neque ego haec scribo tanquam te putem stimulis vllis egere; hoc opus erat, vt maximum animum sumeres. Ab optimatibus nihil minuti petendum, et pro amico nihil non honeste tentaueris. Et mihi crede, si rem prudenter institueris, bene procedet. Quod si omnino desperas, ne me vana spe lactaueris; sine me alias spes circumspicere.

Haec tu, mi Batte, non durius a me scripta, sed simplicissime in bonam partem accipies. Erat enim in re seria seriis verbis vtendum. Audi quid etiam amplius te cupiam moliri, vt ab Abbate muneris aliquid auellas. Calles hominis sensum; finge verecundum quoddam et blandum argumentum vt petas. Dic me magnum quiddam moliri, vt Hieronymum totum, quantus est, inscitia theologorum deprauatum, mutilatum, confusum (nam non pauca in illius scriptis adulterina subditiciaque deprehendi) restituam, Graeca reponam.

111. *F*: difficillimas colligo, meditor *E*.

Antiquitates et artificium, ausim dicere, a nullo adhuc intellectum aperiam. Ad hanc rem non paucis libris esse opus, deinde Graecorum opera, vt munere aliquo adiuter. Hic nihil, Batte, mentieris. Nam hoc molior omnino.

Quod si a Domina magnam impetras pecuniam, vt facturum confido, remittito ilico Ludouicum ad nos. Sin decem aut duodecim scutatos tantum dabit aut nihil, ne redeat Ludouicus, sed Ioanni perferendum quicquid erit tradatur, nisi forte puer vltro sese ad iter offerat. Ioannes ad quem diem in Selandia futurus sit, Ludouicus ipse scit. De veste quod scribis nimis contumeliose, fac vt videbitur. Mihi tamen ridiculum videtur puerum alere et non vestire. De Domina huiusmodi minutulas res emendicare mihi non placet magnopere, sed vt dixi, tu videris. A Domina si non quantum vis accipies, tamen hoc cura vt saltem aliquot scutati vna tua cum pecunia ad me perferantur. Magna librorum penuria, ocium nullum, valetudo parum firma; i tu et inter haec libros scribe.

De Ioanne tabellione video rem parum esse certam; quare an hunc Ludouicum huc redire malis, ipse statues, sed caue miseris cum vno aut altero nobili. Matura, quaeso, mi Batte. Augustini libros Ludouico trades, qui Veriam ad Thomam illum nostri amantissimum perferat, vt et in itinere si quos possit vendat puer, reliquos Thomas per certum nauitam Goudam transmittat ad N.; vt is partim apud se distrahat, partim Gulielmo distrahendos quamprimum mittat Haerlem. Et per tabellionem scribam.

Bene vale, mi charissime atque optime Batte, et in hanc rem totum Battum effunde, amicum illum dico, non etiam cessatorem.

Aureliae. Anno M. D.

140. To Peter d'Angleberme.

Farrago p. 138. — Orleans.
F. p. 288: HN: Lond. vi. 7: LB. 93. — ⟨c. 13 December⟩ 1500.

[As Ep. 141 is written from Paris on 18 December, Erasmus' departure from Orleans may be placed about the 14th.

Peter d'Angleberme, a physician practising at Orleans, who is said to have been born at Prague or Frankfort (Bimbenet, *Hist. de l'Université d'Orléans*, p. 352). He is probably the physician of Ep. 131, since it was through Augustine that he was known to Erasmus. He was still living in November 1517, LB. App. 213. His son (l. 34) John Pyrrhus d'Angleberme is more famous. He was born at Orleans between 1470 and 1475 and died at Milan in 1521, from a dose of an untried drug. He studied Greek under Erasmus at Paris; and in Dec. 1510,

165. nobili *E*: angelato *H*.

148. Graecorum] Cf. Ep. 138. 41 n.
153. Ioanni] Cf. Ep. 128. 1.
156. veste] Cf. Epp. 135. 59 and 146.
165. Augustini libros] Some copies of the *Adagia* on which Augustine had a claim, cf. Ep. 172. For Herman's part in the transaction see Epp. 138. 152 seq. and 142.
166. Thomam] Perhaps Varvet of Cambray: cf. Ep. 85. 8 n.

when Rector of the University of Orleans, he brought Aleander (*Journal*, ed. Omont, pp. 18, 9) thither to teach Greek. He continued to lecture on law at Orleans till 1515, when he was appointed by Francis I a member of the Council of Milan. He became there a friend of Alciati.

His works are: *Institutio boni magistratus*, Orleans, Peter Asselinus, 1500 (?); *Comment. in tit. de Regulis iuris apud Pandectas*, Milan, A. Minutianus, 1515; *Opuscula* (including translations from Plutarch and Lucian and *Panegyricus Aureliae*), Paris, Andr. Bocard, 1517; *Militiae Francorum regum pro re Christiana*, Paris, J. Badius, 1518; *Apuleii Florida*, Paris, J. Badius, 1518; *Tres posteriores libri codicis Justiniani*, Orleans, J. Hoys, 1518: and other legal writings, some published posthumously. See *Les Hommes Illustres de l'Orléanais* (1852), ii. pp. 61–4; Bimbenet, *op. cit.*, pp. 352–4; Cuissard, *Mém. Soc. Arch. de l'Orléanais*, xix. pp. 743–8; Herluison, *Imprimeurs d'Orléans*, pp. 6–8; and NBG.]

ERASMVS ROTERODAMVS PETRO ANGLEBERMEO MEDICO S. D.

Emoriar si vllum deorum nectar suauius esse credam, optime Petre, quam villum hoc tuum, plurimum quidem aromatis efficacibus et Apollinea arte, qua tu non minus quam humanitate mortaleis omneis albis, vt aiunt, equis praecurris, verum multo multoque amplius de pectore isto candidissimo et gratiarum pleno conditum sapidumque; cuius ego niueam simplicitatem humanitatemque prope incredibilem, iam pridem ex Augustini tui sermone cognitam atque adamatam, nunc etiam re prius quam oratione experior, donatus videlicet abs te munusculo tam bello, tam lauto, tam denique apto. Recte enim et hoc Seneca monet, permagni referre quis cui quid muneris mittas. Porro cum Bacchum vt eloquentiae ministrum passim celebrent poetarum literae, et aromata spiritus vitales viresque pectoris reficiant instaurentque; quid obsecro poteras hoc mittere aptius, homo medicus homini poetico, tum in literis assiduo, quam vinum quod a vulgo quidem Hippocraticum, a doctis tum trimma tum aromatites dicitur, nisi tu vel murinum vel aromaticeum mauis? cui xenio vtinam ἀντίδωρον aliquod rependere tam facile possimus quam impense cupimus, neque voluntatem flagrantissimam destitueret facultas.

Verum ne prorsus ἄδωροι videamur, neue quam duplicatam oportebat redisse gratiam nulla reponatur, poetarum more qui chartarum tantum vt diuites sunt, ita sunt et liberales, literariam gratiam referimus, pro munere epistolam reddentes, quanquam non perinde conditam nec arte pari concinnatam, videlicet vt ad Homerici Diomedis exemplum,

χρύσεα χαλκείων, ἑκατόμβοι' ἐννεαβοίων

permutemus. Eam compensationem si tu non recipis, quippe vehementer iniquam, vide ecquid hoc etiam auctarium placeat. Hunc homuncionem quantulus quantulus est tibi addico; quem

Tit. ANGLEBERMIO *N*. 16. aromatites *EH*: aromatices *F*.

10. Seneca] *Benef.* 1. 6. 1 and 1. 11. 24. Homerici] *Il.* 6. 236.

si non poenitebit tuis in bonis scribere, vehementer erraris si quicquam credas tuis in rebus vnquam fuisse tam tuum, quoue sic pro tuo arbitratu vel vti possis vel abuti. Interea ansam hanc ad te scribendi, id quod diu fuerat in votis, per te mihi oblatam esse gaudeo. Lutetiam reuersus (nam in crastinum paramus iter) filii tui studia quibuscunque potero rationibus lubens adiuuero. Bene vale. Aureliae. ANNO M. D.

141. TO GREVERADE.

Farrago p. 106. Paris.
F. p. 262: HN: Lond. v. 19: LB. 78. 18 December ⟨1500⟩.

[There is no decisive indication as to the date of this letter. 1499, the year assigned by E, is plainly impossible. It may be placed in 1500, because of the interest in Jerome shown in Epp. 138, 9. A difficulty arises about Augustine, by whom this letter was sent. He paid a visit to Lübeck in the summer of 1501 (Epp. 155, 6), but at the end of January 1501 he was evidently still in Paris (Ep. 146). The letter was probably written in December, but kept back for want of a messenger until Augustine went; the postscript being added later.

The name Greueradus is otherwise unknown; it is perhaps a local name derived from Greverath, a small town about twenty-five miles NE. of Trèves, and may be compared with Caminadus (Ep. 131). The person indicated seems to have resided near Paris (l. 11), and to have been not directly known to Erasmus and unacquainted with Augustine; but I can find no clue to his identity, except that in the Index to H, though not in the text, this letter is entered as 'Euerado Aduocato,' and in the Index to N both as 'Euerado' and 'Greuerado.' The name may therefore be corrupt; for in the text of Erasmus' last will the London edition has twice printed the name Everard Goclen, where the manuscript unmistakably has Conrad.]

ERASMVS GREVERADO ADVOCATO S. P. D.

QVOD ignotus ignotum meis literis inexpectatis interpellare sum ausus, vir optime atque integerrime, non tam debes improbitatem accusare meam, quam beneuolentiam et ab hac profectam fiduciam amplecti; quanquam qui mihi ignotus esse potes, cuius animum, mores, studium Henricus Noorthouius, homo omnium qui viuunt minime mendax, familiari sermone ita saepenumero descripsit, vt non aliter quam in tabula depictam tui imaginem coram videar intueri? Si tantam vim habet probitatis et eruditionis admiratio vt toto fere orbe disiunctos arctissima tamen charitatis copula coniunctissimos esse videamus, ego viri tam modesti, tam studiosi, tam candidi bonarum literarum admiratoris et tam vicini gratiam non quauis etiam ratione conabor aucupari? Neque vulgari more tecum hanc mutuam beneuolentiam inire est animus. Sancta quaedam res est

141. 3. hac *N*: hoc *E*. 5. Noorthouius *scripsi*: Noorthonius *E*. *Sed cf. Ep.* 54. 12. more *E*: sermone *H*.

140. 34. filii tui] In the preface to his *Comment. in Consuetudines Aurelianenses* (in the *Opuscula*) Pyrrhus describes himself as 'a doctissimi illius Erasmi delitiis quondam ad ciuilis philosophiae scholam reuocatus.'

eruditorum societas et non nisi sancto aliquo pignore sancienda. Id quale sit iam paucis exponam.

Flagrat iam olim mihi incredibili ardore animus Hieronymianas epistolas commentariis illustrandi, et nescio quis deus mihi pectus accendit agitque vt rem tantam et a nullo hactenus tentatam audeam animo concipere. Mouet me viri coelestis et omnium Christianorum sine controuersia longe tum doctissimi tum facundissimi pietas; cuius scripta cum digna sint quae ab omnibus passim legantur et ediscantur, vix pauci legunt, pauciores mirantur, paucissimi intelligunt. Deum immortalem, Scotus, Albertus et his indoctiores autores omnibus in scholis perstrepent, et ille vnicus religionis nostrae pugil illustrator ac lumen Hieronymus, qui meruit vt vnus celebraretur, vnus ex omnibus tacebitur? Sed rem video indignissimam, ob hoc ipsum negligi Hieronymum, per quod promeritus est ne negligeretur. Nocet autori eloquentia quae religioni profuit. Alienat multos abstrusior eruditio qua potissimum oportebat eum commendari. Pauci itaque mirantur quem perpauci intelligunt. Quod si talis autor dignis commentariis fuerit illustratus, futurum prospicio vt Hieronymiana gloria, tanquam noua luce accepta, quam latissime enitescat; vt passim in scholis, in auditoriis, in templis, domi, publice priuatimque legatur et ediscatur.

Nec me adeo fallit quam audax facinus animo praesumpserim. Primum quanti negocii fuerit mendas, quae per tot secula penitus insederunt, eradere? deinde quantum in illo antiquitatis, quantum Graecarum literarum, quantum historiarum? tum quae phrasis, quod dicendi artificium? quo non Christianos modo omnes longo post se interuallo relinquit, verumetiam cum ipso Cicerone certare videtur. Ego certe, nisi me sanctissimi viri fallit amor, cum Hieronymianam orationem cum Ciceroniana confero, videor mihi nescio quid in ipso eloquentiae principe desyderare. Tanta in hoc nostro varietas, tantum sententiarum pondus, tanta enthymematum volubilitas. Quod artificium in eloquentium literis indicare, vt difficillimum est, ita longe vtilissimum. Id quod ita me, modo ipse dexter adsit, confecturum confido, vt qui hactenus Hieronymianam eloquentiam sunt admirati, iam eloquentem fuisse se nescisse fateantur.

A me quidem quicquid vigiliis, quicquid assiduo studio, quicquid

23. indoctiores *E*: impolitiores *F*. 28. Alienat ... 29. commendari *add. H*. 40. reliquit *H*.

23. Albertus] of Bollstadt (1193?-1280), known as 'the Great.' The famous Dominican teacher of Cologne, who with his pupil Thomas Aquinas adapted the Aristotelian philosophy to the service of the Church. See Rashdall, *Universities of Europe*, i. 363-7; and NBG.

eruditione mediocri, quicquid ingenio non pessimo praestari poterit, id sedulo Hieronymo praestabitur. Verum vt ad graue bellum auxiliaribus copiis, ita et ad tam arduum negocium duce aliquo et auspice opus esse video. Quem vero ex omnibus ad id maxime idoneum deligam, nemo te melius possit indicare, vel quod tu huius autoris praecipuo quodam amore perpetuo flagrasti (ita enim mihi narrare solebat Henricus), vel quod hoc tanto pignore mutuam hanc inter nos societatem et beneuolentiam placuit initiare. Age, vir optime, da dextram et mecum ad tam pulchrum facinus magno animo accingere. Aderit ipse et literarum suarum, quas tantis vigiliis excudit, vindicibus fauebit; nec sua tam pius labor noster mercede fraudabitur. Bene vale. Parisiis. xv. Calendas Ianuarias.

Vide quantum fiduciae mihi tui mores praestant, qui perinde vt iam vetulus et notus amicus tam indiligenter ad te scribere non verear. Caetera ex tabellario Augustino Caminado, viro et doctissimo et mihi coniunctissimo, cognosces, qui literas humanitatis quas vocant in vrbe Parisiorum maxima cum laude professus est. Hunc tu tuo more complecteris; est enim tuo amore dignissimus.

Luteciae. [Anno M.CCCC. XCIX.]

142. From William Herman to Servatius Rogerus.

LB. App. 492. ⟨Haarlem⟩
6 January ⟨1501?⟩.

[This letter cannot be decisively dated. Some difficulty had arisen about the copies of the *Adagia*, which were dispatched in December (Epp. 138, 9), but it is impossible to say what; they may have been lost on the road or have fallen into Augustine's hands. The interval between Ep. 139 and this is not too short for some such misfortune to have occurred. Mr. Nichols dates Ep. 139 in January 1501, and therefore places this in 1502.

The mention of *tabellio Parisiorum* gives a slight presumption that Erasmus was in Paris; but it is not conclusive, since Herman may not have known of Erasmus' movements, or if Erasmus was anywhere on the route between Paris and Haarlem, his letters might have been taken on to Haarlem by the Paris courier.

In the summer of 1501 Erasmus apparently quarrelled with Herman, Ep. 157, but the friendship was renewed in the autumn of 1502, Ep. 172.]

GVILIELMVS GOVDANVS SERVATIO SVO S. D.

Salve, mi Seruati. Venit ad nos Arnoldus, qui me tuis verbis salutauit; vtrum iusseris necne, an ille id commentus sit quo foret apud me acceptior, ipse nosti. Ego facile credo iussum esse vel ideo certe quod mihi iucundum sit ab homine amicissimo salutem afferri. Rogito mox Arnoldum quid tu valeres; loquitur optata; ego vero laetabar de bona tua valetudine. Fuissem sane laetior, si haec tuo ore, non alieno, cognoscere licuisset; non autem mirari nequeo non a te

141. 57. tanto *N*: tantum *E*. 66. quas vocant *add. F*. 142. 2. iusseris *scripsi*: iusseras *LB*.

mitti litterulam, imo vero nisi forem animo quam lenissimo, iustam videbar habere causam succensendi atque obiurgandi tui. Scripsi ad te iterum atque iterum, si tamen litterae perferuntur; vnas certe perlatas nihil ambigo.

De libellis Adagiorum Erasmi quid sum responsurus homini mei studiosissimo, quum me horum libellorum admonebit? Ita me tu ames, mi Seruati, vt tabellionem Parisiorum iamiam affore metuo. Nam quomodo Erasmo nostro satisfaciam haereo; cui sane vt multum debeo, ita nihil gratiae vel meapte negligentia vel fortuna refero. Itaque si quid meministi tui Guilielmi, fac me de his rebus quamprimum certiorem. Dicam an sileam? Vereor (cur enim dissimulem?) alterum e duobus in me euenire, aut, sicut tritum est verbum, qui extra conspectum sit, eum animo excidisse, aut successisse nouos amicos atque his nouis me veterem concessisse.

Haec nos tuo more expostulauimus, nonnihil etiam nostro. De illo quod scribis, quid spei restat? Obdura animum et temet rebus seruato secundis. Mobilis est fortuna atque vt temere nocet, ita interdum temere prodest. Fortassis spe citius numina te respicient. Vale, sodalium dulcissime; tui amores bene valeant. Denique nihil praetermittas quod scire mea intersit aut iucundum mihi fore arbitrabere. Ex bibliotheca mea ipso die Epiphaniae multa nocte.

143. To Antony of Bergen.

Farrago p. 297. Paris.
F. p. 407: HN: Lond. x. i: LB. 91. 14 January 150$\frac{1}{2}$.

[Plainly 1501 because the negotiation about Dismas is still on hand. Though dated some days before Epp. 144-6, it was evidently sent at the same time.

Antony of Bergen (14 July 1455-12 Jan. 153$\frac{1}{2}$) was the fourth son of John, fifth Lord of Glimes and Bergen (p. 144). He was Abbot first of Mont Ste. Marie, in Burgundy, a Cistercian house (GC. xv. 306). In 1483 he received the Benedictine Abbey of St. Trond in Limbourg (GC. iii. 964), but was ejected by the family of Aremberg, who imprisoned him and only released him on ransom. For a time he retired to Louvain, where he was supported by his elder brother John. When John de Lannoy, Abbot of St. Bertin at St. Omer, died on 27 Nov. 1492, the monks elected James du Val to succeed him. But through the influence of Henry of Bergen, Bp. of Cambray, with the young Archduke Philip, the Pope was persuaded to annul the election and appoint Antony; who, in spite of Du Val's consecration on 2 July 1493 by the Bp. of Terouenne's Suffragan (see p. 303), was forcibly installed by his brother, the Bishop, later in the same month, and retained undisturbed possession till his death (GC. iii. 505). The Abbey of St. Trond he resigned in 1517.

On the occasion of the visit of the Archduke Philip to St. Omer in May and June 1500, Antony was appointed one of his councillors; and in 1501 he was entrusted with the charge of escorting Margaret of Austria to Dôle for her marriage to Philibert of Savoy, which was celebrated on 26 Sept. On 7 Nov. 1503 he met Philip, who was returning from Spain, at St. Trond, and entertained him sumptuously (Gachard, *Voyages des Souverains des Pays-Bas*, i. 336). The abbey church of St. Bertin, the massive ruins of which still dominate the town of St. Omer, was completed during his Abbacy in 1520; see Derheims, *Hist. de la Ville de St. Omer*, p. 590. In 1528-9 he was instrumental in negotiating the Treaty of Cambray. The *Bertinias*, a poem on the life of St. Bertin, by Peter

19. aut *correxi*: vt *LB*.

de Ponte of Bruges (Paris, D. Roce, 7 Mar. 1510) is dedicated to him. See Goethals, *Hist. Lett.* i. 85–94, and De Laplane, *Les Abbés de St. Bertin*, ii. 59–88. He was a patron from whom Erasmus hoped, but did not obtain, much at this period.]

ORNATISSIMO PATRI PRAESVLI DIVI BERTINI ERASMVS S. P. D.

Cvm incredibilis humanitas tua, pater amplissime, cumulatioribus beneficiis me sibi teneat obaeratum quam vt (etiamsi capitis huius auctionem fecero) vel sorti soluendae par esse possim, ego tamen grati animi conatum cuperem officio literarum vtcunque significare, ne pessimum nomen iure videri possem, si aes alienum vel qualicunque opera redimere dissimulassem. Contatio me quaedam aliquantisper tenuit, verentem videlicet nonnihil ne grauissimis istis sanctissimisque occupationibus, quae quidem non sum nescius quam paternitatem tuam domi, foris, priuatim, publice distringant, nugis meis intempestiuis obstreperem, ac dum impense officiosus studeo videri, fierem odiosus. Eleganter enim Graeca paroemia dictum est, ἄκαιρος εὔνοι' οὐδὲν ἔχθρας διαφέρει· qua vere significatum est nihil interesse maleuolentiane an beneuolentia sis molestus. Verum vbi e diuerso succurreret ista corporis heroica species ac valetudo felicissima, quibuslibet etiam laboribus facile par, tum animus isto scilicet corpore dignus, εὐγενής, id est albus et bene natus, ingens, amplus, tantarum simul rerum capax, dexter, ad quiduis versatilis et tanquam ad omnia factus; miraque naturae indulgentia tibi contigisse vt tam multiplex negociorum sarcina, quorum pars quantalibet alium quemuis facile obruat, te vix etiam leui sensu perstringat:—id quod ego ceu stirpi tuae gentilitium olim et in Pontifice fratre tuo, Mecoenate meo, cum in familiaribus eius essem, animaduerti; neque raro sum admiratus vnicum illud pectus tot pariter rebus sufficere. Est istud quidem Herculeum animi robur tibi cum caeteris gentilibus tuis commune, Praesul humanissime; caeterum in te, nescio quo modo, praeter caeteros peculiariter elucet mellita quaedam morum suauitas, et ea quidem summa cum maiestate coniuncta, vt in obeundis negociis publicis nihil vno te sit augustius; rursum in consuetudine familiari nihil comius, nihil popularius, nihil elegantius: vt illic nulli non admirabilis, ita hic omnibus amabilis, vtrobique dexterrimus; vsqueadeo tibi in promptu quam velis personam aut exuere aut sumere, parique decoro vel cum purpureis tyrannis agere vel cum mei similibus infimae classis homunculis plebeia quadam affabilitate vti, vt haud sciam an in vllum mortalem melius quadret Graecus ille παροιμιώδης versiculus (feret enim me tua aequanimitas nimis fortassis et ineptius in epistola

Tit. ANTONIO A BERGIS, ABBATI DIVI BERTINI *H*. 9. paternitatem *E*: celsitudinem *F*. 20. leui *F*: leni *E*. 29. *H*: nihilque popularius *E*. 35. N^2: παροιμοιώδης EN^3.

12. ἄκαιρος] Zenobius in *Paroemiogr. Graeci*, i. p. 20.

Graecantem, quod huius linguae nuper esse candidatus coepi), ἅπαντα τοῖς καλοῖς ἀνδράσι πρέπει, cuius hic quidem est sensus, Tui similes egregios viros nihil non decere. Eandem ingenii dexteritatem in Aristippo celebrauit Flaccus, Omnis, inquiens, Aristippum decuit color, siue regali purpura conspicuus incederet, siue Cynico pallio sordidatus ingrederetur; quanquam tu quidem inaequalis nusquam, mira quadam harmonia et in amplitudine humanissimus et in humanitate amplissimus.—

Sed quorsum ista tam multa? inquies. Probe profecto mones; fulcienda enim quae pendet adhuc periodus et claudendus vel sero μακρολογισμός, quem mihi non natura loquacior sed iucunda quaedam tui simulachri contemplatio facit. Ergo cum mihi succurreret, inquam, ista noua corporis animique tui felicitate fieri vt tanta tranquillitate summa obires negocia, quanta vix alius quisquam summo in ocio versetur, tibi summas occupationes pro ludo esse, non putaui me magnopere vereri oportere ne quid his literis nostris intempestiuius interpellatus offendereris; maximeque quod ex Batti mei literis cognouissem quam serena fronte superiores illas accepisses. Quanquam ne inpraesentiarum quidem erat adeo quod scriberem, nisi mihi cum Rhamnusia illa luctam esse assiduam; me tamen sic esse animatum vt si literas assequi non queam, certe cum Philemone libris immori cupiam: tum tuorum in me meritorum memoriam apud me non modo non consenescere, verum ita quotidie animo obuersari vt ne tum quidem cum praesens experirer, aut recentior aut etiam iucundior humanitatis tuae sensus esse potuerit: proinde nihil mihi perinde in votis esse vt ansam quampiam per te praeberi, qua possim hoc ingeniolo, si quod est, meo et literariis vigiliis tuam paternitatem quam maxime demerere. Sed hoc ipsi circunspectabimus; interea ne non longam epistolam legas, tragoediam accipe, recentiorem quidem illam, sed ita atrocem vt cum hac vel Medaea aut Thyestes vel veterum quaeuis collata comoedia videri possit.

Anno superiore Magduni, id est oppidulum haud ita procul ab Aurelia, maleficus quispiam decessurus vxori mandat vt quicquid esset apud se librorum magicorum reliquaque eius sacri arma ciui cuidam Aureliano tradat, propediem videlicet petituro, quod hunc sceleris conscium ac participem habuisset. Is haec omnia Aureliam transfert: iam ipse sacerdos domi suae plus triennium nefandum sacrum et quauis idololatria execratius non insciente vxore, filia

55. in praesentia *H.* 64. paternitatem *E*: amplitudinem *F.* 71. perituro *H.*

37. ἅπαντα] Diogenianus in *Paroemiogr. Graeci*, i. p. 219.
40. Flaccus] *Epp.* 1. 17. 23.
54. superiores illas] Cf. Epp. 130. 105, and 137. 75.
57. Philemone] See Apul. *Flor.* 16.
68. Magduni] Méung-sur-Loire, sixteen miles SW. of Orleans.

virgine etiam adiutante, peragitat. Quibus vero ceremoniis quoue ritu sacrilegium hoc constiterit, paucis referam, ita vt a certissimis hominibus accepi.

Corpus illud adorandum vindicis nostri Iesu in pixidula quadam saligna conditum sub lecti stramentis abdiderat. O diuinam patientiam, mihi referenti frigidus horror membra quatit! Id ante triennium a sacrificulo quopiam famelico et impio (cuiusmodi hic nimis magna copia) fuerat mercatus et quidem minoris, opinor, quam olim Iudaei Christum; vt scelestissimus ille sacerdos Iudam nobis non retulerit solum, sed etiam vicerit: et illum quidem rumor est subitanea morte impietatis poenas dedisse. Ergo quoties veneficus ille rem non diuinam sed diabolicam facturus esset, depromebatur prophanis manibus coeleste mysterium, atque e stramentis erutum nudatumque exponebatur. Filia, puella neque dum virum passa, ensem nudum manu sublata tenebat (quod id muneris nisi a virgine obiri rite non posset), mucronem in sacrum illud corpus intentans, scilicet minitanti similis. Tum caput quoddam proferebatur ex nescio qua materia triplici facie caelatum, nempe monadem illam triformem et triadem vniformem repraesentans. Id nouies reducto ambitu cingebatur. In iis mille figurae Tau inauditis angelorum nominibus inscriptae; postea totidem ambitus cacodaemonum horrendis vocabulis distincti. His ita compositis maleficii antistes, explicitis libris, execratis illis precibus, Hecate dictante, primum adorandam triadem et angelorum quam plurimos suo quosque choro, deinde cacodemonum sexcenta nomina citat; neque finis donec daemon ille praesto fit praesensque vocanti respondet.

Is erat ingentium thesaurorum aut opifex aut certe monstrator. Promiserat scelestus ille sacrifico suo Persicos montes, largitus etiam nonnihil; sed adeo infra spem vt virum iam operae, quippe triennis, coeperit poenitere. Itaque promissorem suum solitis precaminibus euocat, expostulatque se iampridem lactari et spe modo duci, neque vllum operaeprecium facere. Purgat ille se contra, negans id sua culpa accidere; verum deesse quiddam ceremoniis, quod hominem literis praeditum desyderaret: quem si nancisci posset, se thesauros indicaturum omnium votis ampliores. Simulque percontanti quis esset ad eam rem potissimum asciscendus, suadet Priorem monasterii monachorum, qui se Praedicatores appellitant (id est pone moenia Aureliana), adeat, et cautim virum pertentet. Est vero hic Theologiae Baccalarius, vt vocant, formatus, apud vulgus opinione non

81. impio *E Corrig.*: improbo *E.* 92. *H*: celatum *E.* 94. his *F.* 100. *F*: sit *E.* 113. *F*: Baccalurius *E.*

80. horror] Verg. *Aen.* 3. 29, 30.
113. Baccalarius] *Baccalaurei formati* dicuntur illi qui expleto Theologiae cursu possunt ad superiores gradus

incelebri et concionator non omnino pessimus, vt nunc quidem sunt theologi; caeterum vt mihi post visum est (et fere sunt huiusmodi) famae perquam auidus. Sed haud etiam coniectura consequor quid genius ille malus captarit, vtine sacerdotem suum iamiam ad defectionem spectantem recta in perniciem induceret; an quod ita serio sibi promiserit, theologi mentem praemii propositi magnitudine posse corrumpi: hac opinor fiducia quod, vt diuinitus scripsit Maro,

Quid non mortalia pectora cogit
Auri sacra fames?

tum quod, vti aiunt ii qui cum istiusmodi hominum genere familiarius sunt versati, sub illis cucullis et mendicitatis nomine deploratissimae nonnunquam mentes latitent intolerabili arrogantia et extrema pecuniae cupiditate flagrantes.

Verum hoc quidem in medio relinquimus. Vir igitur persuasus hominem conuenit, vtque pedetentim illius animum praetentaret. fingit sibi codices aliquot esse domi, inutiles quidem sibi, quippe idiotae, verum homini literato longe vtilissimos. Rogat num quos emptos velit. Theologus proferri iubet, inspiciundos scilicet. Promit ille Vetus Testamentum, quam vulgus Bibliam vocat, Gallice versum. Eum codicem vbi contempsisset theologus, ecquos alios haberet percontanti grauatim quidem ac retractanti similis alium quendam sinu abditum producit; quem euolutum, vbi animaduertisset improbatarum artium esse magistrum, haud etiam scio an nouitate captus (ita vt fit) curiosius inspectarit, an vt fraudem, quam subesse sentiscebat, prorsus expiscaretur. Rogatus itaque quidnam ille placeret, respondit maleficum sibi videri librum. Tum ille silentii fidem obtestatione stipulatus ait eiusdem generis aliquot domi sibi esse, sed eruditi hominis operam desyderari; alioqui thesauros immensos posse his libris conflari. Ibi arrectior theologus orat vt eos quoque ad se ferat inspiciendos: sibi rem hanc vehementer esse cordi, nec omnino in negocio tam diuino indormiendum; sibi spem esse certissimam feliciter euenturum.

Ergo datis inuicem dextris miser ille reliquos libros adfert. Theologus expiscari non desinit donec homo iam eius animi securus omni de re palam facit, postremo etiam de Christi corpore. Ibi ille tanquam vehementer gauisus impensius obsecrat vt res tantas sibi ostendat; se iam toto pectore de maturando negocio cogitare. Hic hominem domum suam deducit; vxorem mysterium illud reliquaque item maleficii arma depromere iubet. Proferuntur, inspectantur.

134. detrectanti *F.* 141. desiderare *H.* 143. perferat *H.*

provehi, atque inde alio nomine vocantur *Dispositi*. Ducange. See also Böcking, s.v.

120. Maro] *Aen.* 3. 56, 7.

Monachus longe aliud simulans, vt narrat ipse, recta inde ad Officialem quem vocant, virum profecto summa vitae integritate et absoluta iuris vtriusque prudentia spectatissimum, nostri maiorem in modum amantem. Is vero in re tam prodigiosa nihil etiam contandum ratus, hominem prodente theologo per regios ministros in vincula coniicit, non sine vxore et filia. Protinus in aedes irruptum, mysterium illud adorandum honore quo conueniebat prolatum, dieique eius quod erat reliquum et nox omnis a clero monachisque pernoctes excubias agentibus solennibus cantionibus et precibus celebrata.

Postridie indicta solennis supplicatio, vestiuntur tapetibus vtrinque viae, quaque ibatur quaque ad templum redibatur; perstrepebant vrbe tota templa sacris tintinnabulis. Procedit clerus vniuersus cum suis quisque reliquiis tota ciuitate ad spectaculum effusa, dignaque pompa sacramentum e consceleratis aedibus sublatum in templum salutiferae Cruci sacrum defertur. Ibi theologus tam frequenti concione quantam antea visam fuisse negant, rem omnem non sine gloriae suspicione exponit; identidem obtestans Christi corpus inibi sub dio appositum, vt erat ex aedibus malefici deportatum. Fecerat idem postridie, facturus item deinceps et, vt quicque illi in vinculis fuissent confessi, ita quotidie populo renunciaturus; quod sibi credo certissimam parandae immortalitatis materiam oblatam esse iudicaret, nisi Officialis, vir minime stultus, theologo iam ventoso gloriae curru volitanti silentium imposuisset. Excutiuntur et audiuntur assidue a theologis a Lutetia in hoc ascitis, adhibitis item duobus iureconsultis. Narrauit nobis Officialis prodigiosa quaedam in quaestionibus a viro aperiri, sed quae nondum pro certis referri possent, quod ipsum sibi parum adhuc constare diceret: mulierem noctu miseris modis a cacodaemone vexari, pungi, caedi, raptari, peneque exanimari: filiam vero sui securam neque quicquam supplicii metu commoueri, quod sibi quotidie cum luce praesto fieri affirmat nescio quem, qui consolando dolorem illi omnem adimat animoque tranquillo esse iubeat. Tenetur et Magduni malefici cuius supra memini vidua.

Eamus nunc et Medeam, Thyestem, Neronem poetarum nugas esse credamus, cum Christiana impietas eiusmodi piacula protulerit, quorum ne nomina quidem norit antiquitas. Quod enim tandem huic monstro vocabulum indemus? Nam Chaldaeorum, genethliacorum, mathematicorum, maleficorum, Pythonicorum, diuinorum, haruspicum, augurum, ariolorum, necromanticorum, geomanticorum, sortilegorum, incantatorum vti leuia nomina nihil etiam ad huius

176. a *ante* Lutetia *om. H.* 190. Pythonicorum *H* : Plutonicorum *E*: Phytonicorum *F* : *item infra l.* 196.

174. Officialis] Iudex Episcopalis, Ducange; the modern Chancellor.

sceleris atrocitatem facere mihi videntur. Augur praepetes auium volatus et solistimum tripudium obseruat, haruspex extorum fibras rimatur, Chaldaeus sydera consulit, veneficus herbas incantatas colligit; incantator praecaminibus agit, Pythonicus manes euocat, chiromantis manuum rugas contemplatur. Atrocia sunt ista, quaeque vix aures ferant Christianae; sed quid obsecro ad Aurelianam tragoediam? Quid vnquam simile Thessalia maleficiis infamis designauit? Et manium quidem consultores Hebraeorum leges capitali supplicio damnant. Imperatoriae vero haruspicum et augurum superstitionem et atrocissimis verbis insectantur, quippe quos naturae peregrinos et humani generis hostes appellent; et ipsos quidem vltori gladio, incendio feralique pesti (his enim verbis Constantinus vtitur) addicunt, consultores autem in insulam deportari iubent bonis omnibus spoliatos: id quod apparet in Codice, titulo De maleficis et mathematicis, vbi et glossema vere, vt Accursiani loquuntur isti, notabile sed atro carbone notandum, quippe quod haruspicem pro momentorum et auium obseruatore nimis ridicule interpretatur, tum sacerdotem pro necromantiae doctore exponit, et item alia quaedam nescio magisne barbare an inerudite, omnino tamen deridicule: quae mihi tamen neutiquam sunt noua, cum toto Digesto istiusmodi portenta ita passim occurrant, vt assueto mihi ne risum quidem iam moueant, nedum stomachum.

Sed ad rem. Decreta vero Pontificia et item epistolae quas Decretales vocant, vbi de sortilegiis et id genus damnatis superstitionibus meminerunt, huiusmodi maleficium ne verbo quidem attingunt: siue quod ea secula ne suspicionem quidem tantae impietatis habuerunt; siue quod qui ea literis prodiderunt, mortalium auribus parcendum esse putarunt. Nouum hoc et inauditum portentum non Nox Eumenidum mater, vt poetae fabulantur, sed scelerum omnium parens auaricia produxit, et portentum non simplex, sed ex superstitione, impietate, idololatria, sacrilegio, tanquam variis ex monstris conflatum. Et mirantur homines, si nostra aetas nunc bellis, nunc fame, nunc peste, nunc aliis atque aliis malis laboret; cum praeter ea vitia, quae iam propemodum vitia videri desierunt, quod nimis vulgaria, Gigantes ipsos fulmine deturbatos et Licaoniam inhumanitatem diluuio tanto vix expiatam nostris sceleribus longe vincamus? Miramur si quotidie nouis plagis afficimur, cum quotidie nouis vitiis Deum optimum maximumque irritemus, neque, vt ait Flaccus, per nostrum patiamur scelus iracunda Iouem fulmina ponere?

209. necromantices *H.*

---

204. Constantinus] In the title of the Code (ix. 18) quoted below, §§ 3, 5, 7. Only the first, on which is the *glossema*, is the work of Constantine.

207. Accursiani] Cf. Ep. 134. 26 n.

231. Flaccus] *Od.* I. 3. 38–40.

Habes Iliadem, humanissime pater, sed abripuit calamum pene imprudentem partim grauis animi dolor, partim voluptas quaedam tua cum paternitate miscendi sermonem. Ignosces igitur nostro vel amori vel dolori. De Disma scripsimus Antonio, sacellano tuo; quod si persuadeo, futurum confido, et quidem propediem, vt ego me gaudeam admonuisse et tu multo magis gaudeas monenti paruisse. Bene vale. Parisiis postridie. Id. Ian. ANNO M. D.

144. To Nicholas of Burgundy.

Farrago p. 108. — Paris.
F. p. 264: HN: Lond. v. 20: LB. 24. — 26 January ⟨1501⟩.

[The reference to 'Britannicus ille Aquilo' (cf. Ep. 119) indicates that this is later than 1500. It is evidently the letter referred to in Ep. 146, and therefore contemporary with Ep. 143.

Nicholas of Burgundy († a. Nov. 1522) was a natural son of Antony of Burgundy (p. 208), and therefore closely connected with the family of Borsselen and Veere. In 1498 he was made Provost of St. Peter's church at Utrecht, and he also held the living of Brouwershaven in Duveland, which was in the gift of the Veere family. In 1501 he was imprisoned (Epp. 151. 10 and 157. 20 n.), probably in connexion with the charge brought against his father (p. 208). In 1515 he was living in Louvain (Lond. xxxi. 42: LB. ix. 16 D); and probably also in 1519, since in Martens' edition of the *Colloquiorum Formulae*, f°. b[4], though not in others (p. 304), he is mentioned as indicating to Erasmus the use of a word in Martial.

See EE. 11, and H. v. R⟨yn⟩, *Hist. van't Utrechtsche Bisdom*, Leiden, 1719, i. p. 257.]

ERASMVS D. NICOLAO DE BVRGVNDIA PRAEPOSITO S. D.

Sic te amo vt meo erga te studio nulla epistola non sit futura breuissima; ita sum occupatus vt negociis meis nulla quamlibet breuis non sit longissima futura. Veteres illi poetas et homines eloquentes allegorice cygnos appellabant, neque id, opinor, temere. Nam vt hi plumis, ita illi pectore candidissimi; vtrique Phoebo sacri, vtrique lympidis amnibus et pratis irriguis impense gaudent, vtrique canori. Sed hodie maxime nostrate coelo obmutuisse videmus vtrosque ac ne morte quidem vicina fieri vocales. In causa est, vti coniicio, quod autores sunt physici, olorem non nisi spirante Fauonio canere; et miramur nunc omnes mutos esse cygnos, cum tot spirent Boreae, tot Austri, nulli Zephyri? Nam mihi quidem Britannicus ille Aquilo vna cum nummis ita vocem ademit, vt non lupus aeque possit qui te prior viderit. At non flant Zephyri nisi vere ineunte. Quare, humanissime Praeposite, si tu Dominae Veriensi, patronae meae, ver fueris, illaque mihi Fauonius aspirauerit, ego vicissim vtriusque cygnus fuero ita canorus vt ipsa etiam exaudiat posteritas. Nihil habeo necesse aenigma euoluere, nimirum Oedipo

143. 235. paternitate *E*: amplitudine *F*.

144. 17. Oedipo] Ter. *Andr.* 194.

scribens, non Dauo. Tantum alterum illum Battum quem mihi pollicitus es, apud Dominam paulisper expedi. Bene vale. Datum Luteciae VII. Calend. Februarias. [Anno M. CCCC. XCVIII.]

145. To Anne of Borsselen.

Farrago p. 293. Paris.
F. p. 404: HN: Lond. ix. 38: LB. 92. 27 January 150$\frac{0}{1}$.

[1501, because the anniversary of the spoliation in England, Ep. 119. For Anne of Borsselen see Ep. 80 introd.]

CLARISSIMAE ANNAE BERSALAE PRINCIPI VERIANAE
ERASMVS S. P. D.

Tres Annas veterum literae prodiderunt posteritati: eam cui cognomen Perenna, quam ob egregiam in Didonem sororem pietatem in coelitum numerum relatam antiquitas credidit; alteram Helcanae vxorem, cuius ad laudem abunde satis est quod et anus et auspice Deo Samuelem peperit, non vtique sibi, sed Deo quidem sacerdotem religiosissimum, populo vero iudicem incorruptissimum; tertiam Virginis Matris parentem ac Iesu Dei et hominis auiam, vt ne haec quidem iam aliis egeat praeconiis. Et primam quidem Romanae Musae immortalitati consecrarunt. Secundam Hebraeorum annales multa laude nobilitant. Tertiam Christiana pietas adorat, Rodolphi Agricolae Baptistaeque Mantuani facundissimis literis celebratam. Nunc o si meae quoque tantum literae valeant vt tuum istud tam pium, tam niueum, tam castum pectus posteritas norit, et tribus Annis quartam te annumeret: et fiet profecto, modo tuae virtuti nostrum ingeniolum respondeat.

Equidem adducor vt credam nomen istud non sine mente, vt ait Maro, nec sine numine diuum tibi contigisse; adeo multa video tibi cum illis esse communia. Nobilissimae illae; tuis vero imaginibus quid habet nostrum hoc regnum illustrius? Illae pietate insignes; et tua gratissima coelo pietas. Illarum afflictissimis rebus multum iactata, multum spectata patientia; quod tibi cum illis communius etiam quam vellem. Erat enim tua ista integritas et virginea simplicitas, fateor, perpetua prosperitate dignissima. Verum quid facias? Hic est vetus ille fortunae ludus, indignos in altum euehere et innocentiae negocium facessere. Tu vero, mea patrona, palmae arboris exemplo,

Ne cede malis, sed contra audentior ito
Quam tua te fortuna sinat.

145. 5. pepererit N. 6. vero *add.* F.

145. 17. Maro] *Aen.* 5. 56. 27. Ne cede] Verg. *Aen.* 6. 95, 6.

Ego vero quanquam pro incredibili mea in te charitate vel pietate potius (salutem enim illi omnem debeo, cuius beneficio mihi contingit in literis viuere, sine quibus ne viuere quidem possim) casus tuos acerbe omnino fero, tamen hoc me non mediocriter recreat, quod istiusmodi procellae nonnunquam a superis propitiis immittuntur, non vt obruant, sed vt virtuti segetem quandam et materiam suppeditent, quo videlicet magis magisque splendescat. Sic Herculis et Aeneae Vlyssisque virtus effulsit; sic Iob probata tolerantia.

Non igitur tantum capio dolorem quod ista obiiciuntur, quantum voluptatis quod obiecta sic feras: fers autem, id quod ego non semel sum admiratus, adeo non dicam toleranter, sed omnino alacriter, vt ego me iam tuo exemplo (dicam enim simpliciter) confirmem magis quam vllo veterum, homo pene ad infortunia natus; quippe qui iam annum solidum aduersis ventis, aduerso flumine, irato coelo nauigem. Fit etiam nescio quo modo (nam cur non audeam tibi fateri?) vt te hoc quoque nomine peculiarius diligam, quod Rhamnusiam illam quam ego semper iniquissimam tuli, ne tibi quidem satis aequam esse video, vt inter mortales et malorum societas aliquoties conciliat beneuolentiam. Quanquam quid hoc simile? Nam tua quidem dignitas iam prope extra fortunae est aleam et te quidem nonnunquam vellicat; at in me sic constanter debacchatur, scilicet hoc vno sui dissimilis, vt possit in literas meas coniurasse videri.

Succurrit has literas exaranti (cui enim potius infelicitatem meam aperiam quam quae sola et possit et velit mederi?)—succurrit, inquam, hunc ipsum solem iam anniuersarium illuxisse, quod in Britannico littore pecuniola mea, studiorum meorum alimonia, naufragium fecit; a quo quidem die, vt memini, perpetuam malorum cathenam trahentibus inuicem ansis in hanc vsque lucem fortuna porrexit. Etenim simulatque nudum me Britannica Charybdis orbi nostro reuomuisset, saeua tempestas atque ob eam iter longe durissimum, deinde in iugulos nostros acutae latronum sicae exceperunt, tum febris, postea pestis, quae tamen fugauit tantum, non afflauit. Adde his domesticas curas, quas non parum multas quotidie mortalium vita paritat. Sed partim pudet, ita me deus amet, me virum vtcunque literarum praesidio munitum ac philosophiae praeceptis armatum animo consternari, cum tu, quam et natura foeminam finxit, quam fortunae indulgentia summo loco genuit, maximis deliciis educauit, nonnihil habes quod feras, et feras tam non muliebriter: partim quod quantumuis in me detonaret fortuna, nullam esse causam statuerem cur literas deseram animoque frangar, dum

30. contigit *N*. 33. *F*: remittuntur *E*. 36. Iobi *H*. 44. *H*: Rhamnusia illa *E*. 63. vtcunque *add. F*.

59. sicae] Cf. Ep. 119.

tu mihi ceu certissima quaedam Cynosura praeluxeris; siquidem literas fortuna ne potest quidem nobis eripere, pecuniolam vero, quantulam hoc ocium desyderat, opes tuae animo scilicet tuo pares facile possint suppeditare. Et fortunae quidem tuae debes quod vales; animo tuo ego debeo quod vis, et vis etiam libenter, Musas meas alere ex te nimirum vna pendentes, te vnam respicientes, tibi vni consecratas. Aluit Cherylum malum ferreumque, vt ait Lucilius, scriptorem Alexander Magnus. Maronis et Flacci tenuitatem Mecoenatis inexhausta benignitas fouit. Plinianas lucubrationes Vespasiani studium acuit. Semigraeculas Ausonii musas Gratiani Caesaris humanitas etiam consulatu Romano decorauit. Hieronymi piam facundiam Paulae et Eustochii nobilitas ornauit. Nuper etiam Politianum, seculi nostri delicias, Laurentius Medices tanquam gremio suo educatum extulit. Et ne iuxta Graecorum dictum harenas numerem, suus cuique ingenio contigit Mecoenas.

Neque gratiam adeo poenitendam ii mihi videntur suis patronis retulisse, quorum memoriam aeternitati libris suis consecrarunt. Ego vero, mea nutricia, ne Mecoenatem quidem vllum aut Caesarem tecum sanus permutauerim, et quod ad reponendam vicem attinet, quantum hoc ingeniolo potero contendere, pro mea quoque virili enitar vt et meam Mecoenatem postera secula nouerint, mirenturque vnam extremo orbe foeminam extitisse, quae bonas literas partim imperitorum inscitia corruptas, partim principum vitio iacentes, partim hominum desidia neglectas, sua beneficentia studuerit excitare, quae Erasmi literulas a splendidis pollicitatoribus destitutas, a tyranno spoliatas, omnibus fortunae casibus oppugnatas, passa non sit egestate concidere. Quod vti instituisti, ita pergas, supplices tibi manus tendunt literae meae, alumnae tuae, teque et per tuam obtestantur fortunam, quam et secundam summa cum laude contemnis et aduersam fortissime tulisti, per suas item fortunas semper iratas, contra quas tuo vnius patrocinio consistunt, et per excellentis illius reginae, nempe veteris theologiae, amorem, quam ψαλμογράφος ille diuinitus afflatus aeterno regi dextram astitisse scribit interprete Hieronymo, non sordidatam, non pannosam, qualis nunc visitur in ludis sophistarum, sed in vestitu deaurato, circumamictam varietate, cui ab situ recipiendae vigiliolae nostrae omnes desudant.

Quam ad rem duo quaedam pernecessaria iamdudum sentio, alterum vt Italiam adeam, quo scilicet ex loci celebritate doctrinulae nostrae nonnihil autoritatis acquiratur; alterum vt Doctoris nomen

75. *H*: & malum *E*.   78. Gratiani *add. H.*   101. aeterno *add. F.*

75. Lucilius] Cic. *Fin.* 1. 2. 5, where all MSS. read Licinius or Licinus.

100. ψαλμογράφος] 44. 11 in the version of Jerome.

mihi imponam, ineptum quidem vtrunque. Neque enim, vt inquit Horatius, statim animum mutant qui trans mare currunt, neque me vel pilo doctiorem magni nominis vmbra fecerit; verum vt nunc tempora sunt, ita morem geras, quando nunc, non dicam vulgo, sed etiam iis qui doctrinae principatum tenent, nemo doctus videri potest nisi Magister Noster appelletur, etiam vetante Christo, theologorum Principe: cum antiquitus non ideo quis pro docto habebatur quod doctoris nomen esset mercatus, sed ii doctores dicebantur qui libris aeditis manifestum doctrinae specimen dedissent. Verum, vt diximus, frustra bonam fabulam egerimus, quam nemo non explodat. Quare leoninam pellem induamur oportet, quo fides fiat et nos literas didicisse istis qui de vocabulo non de libris (quippe quos non intelligunt) hominem censent. Ii sunt homines quidam praeposteris literis imbuti, magna nimirum mercede docti nihil scire, crassa Minerua, sensu vix etiam communi, sed Deum immortalem, quam ceruicosa arrogantia, quanto supercilio! quippe qui sibi vna cum inani nomine consummatae doctrinae falsissimam persuasionem induerunt. Ii Philoxenum et Gnathonem, turpissimos gulones, referentes disciplinas omnes culinarii sermonis sordibus et tanquam emuncto mucco foedant, quo generosis ingeniis nausea deterritis ipsi soli rerum potiantur. Cum his quoque monstris mihi decertandum est et Hercules alter praestandus; quare si tu Erasmum tuum armaueris, vt possit cum his portentis pari tum animo tum autoritate contendere, non nos modo verumetiam ipsae literae se tibi debebunt. Armandus autem, mea princeps, Homerici Glauci armis, sed quae dedit, non quae recepit. Hoc aenigma quid sibi velit, e Batti mei literis cognosces, cui citra fucum omnem sortem meam aperui. Perfricui faciem contra morem meum contraque ingenium, contra virgineum illum literarum pudorem; sed, vt ait ille, durum telum necessitas.

Misi te tibi, Annam Annae, carmen vel rithmos potius a me puero admodum lusos; nam iam inde a tenellis vnguiculis eius Diuae pietate flagraui. Misi praeterea obsecrationes quasdam, quibus ceu magicis precaminibus possis non lunam illam, sed eam quae iusticiae solem genuit, coelo vel inuitam, vt ita loquar, deuocare; quanquam ea quidem solet esse facillima, si virgo virgineis votis vocetur. Nam te quidem non tam in viduis quam in virginibus pono; siquidem quod olim puella admodum nupsisti, id quidem partim parentum autoritati, partim generi propagando datum; et eiusmodi fuit coniu-

114. haberetur *H*. 120. *F*: quidem *E*. 138. pietate *E*: pio studio *F*.

109. Horatius] *Ep.* I. II. 27.
132. Glauci] *Il.* 6. 230–6.
136. ille] Erasmus, *Adag.* 1240, refers to Livy, 4. 28. 5, for the origin of this proverb.

137. carmen] *Rhythmus iambicus in laudem Annae, auiae Iesu Christi*, first published in the revised edition of the *Enchiridion*, Basle, Froben, July 1518; see Epp. 93 and 164 introd.

gium vt non tam sit imputanda voluptas quam patientia spectata. Quod autem nunc ista adhuc aetate virenti et pene puellari nulla procorum instantia possis a continentiae proposito diuelli, quod in fortuna tam affluenti tam nihil indulges tibi, id ego non viduitatem sed virginitatem existimo; in quo si, vt confido, perseuerabis, ego te, mihi crede, audacter non in adulescentularum choro, quarum, vt ait Scriptura, non est numerus, non in octoginta Salomonis concubinis, sed in quinquaginta reginis, et Hieronymo quidem, vt spero, approbante, annumerauero.

Est iamdudum in manibus De Epistolis et item De varianda oratione opus, Adolphi filii tui studiis adiuuandis destinatum; tum praeterea De literis, tuo videlicet nomini consecrandum. Quae si forte serius voto prodibunt, non meam tarditatem sed fortunam accusabis aut, si mauis, operis difficultati imputabis; nam malos quidem libros emittere insanissimum, bonos aedere longe difficillimum. Bene vale et Musas nostras tibi commendatas habe.

Datum Luteciae. vi. Calend. Feb. Anno. M. D.

146. To James Batt.

Farrago p. 241. — Paris.
F. p. 365: HN: Lond. viii. 48: LB. 52. — 27 January ⟨1501⟩.

[Plainly contemporary with Epp. 143–5. Leclerc dates it 27 February, by obvious mistake.]

ERASMVS BATTO SVO S. D.

Reddidit mihi colax ille alteras literas tuas, si diis placet, sed superioribus illis nihilo minus tum ineptas tum contumeliosas. Aut ego fallor, mi Batte, aut aliquis malus genius bene concordibus amicis iratus machinatur vt nos tanta beneuolentia suauissime copulatos distrahat. Quod per me certe stabit nunquam, per te vide ne steterit.

Primum quid opus erat vt Ludouicus huc recurreret, quasi mille nobiles essent ac non potius octo franci? Non poterat ea pecuniola per alium quemuis mitti? Deinde quum mitteres, cur e tantillo aceruo aliquid etiam detrahendum putasti? ne scilicet ego pecuniosus factus officii mei obliuiscerer, aut vt esset vnus aut alter

146. 8. nobiles *E*: angelati *H*. potius *add. H*.

145. 148. procorum] The insincerity of this passage is shown by Ep. 146. 45, 6 and 54–6. It was probably dictated by a desire to keep his patroness from a second marriage. Cf. Ep. 172.

152. Scriptura] Cant. 6. 8.

155. De Epistolis] Cf. Ep. 71.

De varianda oratione] This is the principal subject in Bk. i. of *De Copia* (Ep. 95. 35).

157. De literis] Cf. Ep. 129. 44.

146. 2. superioribus] The letter brought by Louis and answered by Ep. 139.

7. Ludouicus] A renewal of the complaints made in Ep. 139. 13.

aureolus, cuius gratia denuo legatum aliquem huc mitteres? Nam quod de literis obiicis, mihi crede, sine his literis omnis res non minus commode confici potuisset, modo tibi animus non defuisset, et poteras has ipsas literas per alium poscere; neque tu vnquam intelliges quantum hic recursus incommodi attulerit. Sunt duo tres aut quatuor menses, quos mihi ex anno solido febris ad studii vsum relinquit, itaque iam magno animo opus. De epistolis quod deformauimus olim dedolabam, vel potius recudebam. Praescripseram mihi pensum graue sane et laboriosum; interea adest hic cum tuis epistolis plenis conuiciorum, cum pecuniola etiam mutilata; quae res ita me commouit vt quod erat in manibus abiicerem, iuuenem sine literis remissurus, nisi me Iacobus Tutor multo suasu in diuersam sententiam reduxisset.

Emoriar autem si quid vnquam in vita sic repugnante animo scripsi vt has nugas, imo Gnathonismos, quos ad Dominam, ad Praepositum, ad Abbatem scripsi. Hic morositatem meam incusabis, scio; at non facies, Batte, si et conditionem meam recte perpendes, simulque cogitabis quam durum sit animum ad magnum opus scribendum impellere, quanto porro durius iam flagrantem ad alias nugas deuocari. Haec quia ipse non es periclitatus, existimas nobis ingenium semper esse integrum, semper alacre, vt tibi est in summo versanti ocio. Non intelligis nullum esse grauius taedium quam ingenii scribendo defessi, neque reputas mihi hic his satisfacere oportere quorum beneficiis vtor? Postremo magnas librorum sarcinas poscis, neque curas vt mihi ocium detur quod ad conscribendos libros requiritur. Postremo non sat tibi est si nostram amicitiam, si Dominae munificentiam libris aeditis aliquando nobilitauero, nisi quotidie sexcentas epistolas scriptitem.

Iam abiit annus ante quem promissa erat pecunia, tu interea nihil nisi meram spem literis tuis adfers; 'non despero,' 'causam tuam gnauiter agam,' et huiusmodi mihi iam nauseam facientia totiens nimium auribus meis inculcata. Postremo deploras Dominae fortunam. Videre tu mihi de alieno morbo aegrotare. Illa suam fortunam negligit, et tu scilicet angeris? Illa nugatur et lusitat cum suo N., et tu ringeris? Nihil habet quod det? Hoc vnum ego perspicio, si ob istas causas nihil dat, nihil vnquam daturam; nunquam enim huiusmodi causae desunt magnatibus. Quantulum id

13. *H*: obiicies *E*. 16. duo *E Corrig.*: ii *E*: *om. F*. 23. ni *N*. 46. ringeris *F*: angeris *E*.

---

13. literis] Batt had evidently insisted on having a letter from Erasmus to the Lady Anne, before making an appeal.

18. De epistolis] *Opus de conscribendis epistolis*. E *in marg*. Cf. Ep. 71.

23. Tutor] See Ep. 139 introd.

26. Gnathonismos] Epp. 143–5.

46. N.] Probably Louis de Montfort. See p. 208, and cf. Ep. 145. 148 n.

erit momenti in tam immenso numero rerum plane pereuntium, si ducentos mihi francos donauerit? Habet quo cucullatos istos scortatores et turpissimos nebulones, scis quos dicam, alat, et non habet quo eius sustineat ocium, qui possit etiam posteritate dignos libros conscribere, vt aliquid de me ipso dicam gloriosius? Incidit quidem illa in multas angustias, sed suapte culpa, quae se maluit bello ille homunculo stipare quam viro aliquo graui ac tetrico, vt et sexum illius et aetatem decebat. Ego iam longe maiora incommoda prospicio, nisi mentem istam abiecerit; quanquam hoc ego in illam non scribo inimice, quam sic amo, vt debeo optime de me meritam.

Sed quid, obsecro, hoc ad illius fortunam, si ego ducentos francos accipio? qui vbi septem horas fuerint dati, illa iam nec meminerit. In hoc omne negocium est, vt auellatur pecunia, si non praesens, vel a mensario, vt hic Luteciae petam. Tu iam multis literis ad illam de hac re scripsisti, omnibus mandas, significas, innuis. Quid inutilius? Expectanda erat, si non optima, mediocris certe opportunitas, tumque semel res prudenter instituta fortiter conficienda; nunc idem vel sero faciendum. Peream, ni rem ex sententia confeceris, siquidem magno animo fueris aggressus. Potes ipse in amici causa esse paulo impudentior, vt mei tamen pudoris obtineas rationem. N. quantum sit indicandum tute statues. Verum antequam proficiscaris aut mittas, mitte per quempiam non incertum reliquos aureos; et si possum exorare, quatuor aut quinque de tuis, ne interea egeam, e Dominae nummis recepturus. Vide quemadmodum ea pecuniola defluxerit. Accepi octo francos, tanti enim hos nobiles mutaui; ex iis puer duos abstulit, aut non multo minus. Vt de victu interim taceam, ais restare duos angelotos, a quibus etiam is qui adferet, nonnihil deducat oportet. Ioannes ille quem in Angliam miseras, fugit, nisi fallor, non sine furto; eum Augustinus est equo Aureliam consequutus; hic erunt, vt video, turbarum plena omnia. Caetera Ludouicus narrabit.

Vale, mi Batte, et haec a me non commote aut πανικῶς scripta, sed vt par erat apud hominem vnum ex omnibus amicissimum simplicissime, in bonam partem accipies. Puerum Ludouicum tractabis, non vt Adrianum scurram in quo detrimenti nihil poterat fieri, sed vt meliore mente natum et multas ad res vtilissimum tibi futu-

51. scis quos dicam *add. H.* 53. vt . . . gloriosius *add. F.* 70-72. et si . . . recepturus *om. F.* 73. nobiles *E*: angelatos *H.* 75. angelotos *E*: angelatos *F.*

68. N.] Perhaps as in l. 46.

70-72. et si . . . recepturus] This passage, which reveals Erasmus' necessity, was omitted in subsequent editions.

73. nobiles] Cf. Ep. 139. 13.

75. angelotos] Angelot was the popular name.

76. Ioannes] Ep. 128. 1.

83. Adrianum] Ep. 80. 53 n.

rum. Oblectabit solitudinem tuam, habebis cui legas, quicum de literis garrias, quicum postremo te exerceas; quare de veste non quidem pugno, sed tamen si dederis, feceris gratissimum neque iniquum. Vale.

Luteciae. sexto Calendas Februarias. [Anno M.CCCC.XCIX.]

147. To Antony of Luxemburg.

Farrago p. 266. Paris.
F. p. 384: HN: Lond. ix. 16: LB. 25. 27 January ⟨1501⟩.

[Identical in subject with Ep. 137, and therefore 1501.]

ERASMVS ANTONIO LVTZENBVRGO SVO S. D.

Etsi mihi tecum perpaucorum dierum consuetudo intercessit, Antoni humanissime, tamen nescio quomodo fatali quodam amore erga te ducor, mihi crede, non aliter quam a magnete ferrum trahitur, adeoque incredibili tui amore flagro, vt Battum ipsum quam te non amem effusius; quem tamen meipso etiam plus diligo. Neque vero dubito, mi Antoni, quin mutuo id faciam; ita benignam tuam indolem et animum ad complectendos amicos propensum, quum istic agerem, multis modis perspexi.

De statu nostro si cupis cognoscere, Aurelia relicta in veterem nostram Luteciam remigrauimus, peste videlicet quae nos fugauerat extincta. De Disma malui ad te quam ad Abbatem scribere, tum ne librum illi, non epistolam, misisse viderer, tum vt hac in re tua quoque autoritas, qua vales apud Abbatem plurimum, adolescentis optimi saluti suffragaretur. Nam, mihi crede, Antoni, si quid omnino credis, non scribam nugas, sed quae magnopere ad Dismae salutem pertinere compertissimum habeam. Itaque quoniam res Abbatis curae tibi esse scio, negocium hoc attentissimis auribus accipies et adiutabis diligenter. Principio quidem de Dismae genio illud testandum mihi puto, non quidem ad gratiam, sed quod re ipsa sic repperi, nihil adhuc in vita vidisse me illius indole generosius, amabilius, felicius; vere iuxta sapientis verbum, animam ille sortitus est bonam, vt natura illum maximis rebus finxisse videatur. Plurimum ingenio pollet, mira discendi celeritas, memoria fidelis, mores verecundi, modesti, suaues. Miratur bonas literas, cumque his versari gaudet vnde semper abeat doctior; nihil habet in quotidiano conuictu durum ac molestum.

Nos itaque (coluit enim nostram familiam) eius frequentia sumus maiorem in modum delectati; nec fere quisquam Aureliae fuit de

147. 9. relicta *add. F.*

146. 86. veste] Cf. Epp. 135. 59 and 139. 156.

147. 11. Abbatem] Cf. Ep. 143 fin., which is evidently the *liber* here referred to.

21. sapientis] Wisdom 8. 19.

quo praecipuam aliquam spem conceperim, praeter hunc vnum. Quem quoniam natura ad res maximas dotibus omnibus instruxisse videtur, vestrae partes esse videntur curare ne tam egregium ingenium et tam bene natum contagione vitiorum, aut etiam desidia, ad vulgarem indolem degeneret. Neque enim parum periculi video, propterea quod viuit adolescens in tutela quadam, vt vocant, nimis profecto tutelariter, victu parum mundo, supellectile sordida, neglectus, incuratus, inter nebulones nescio quos, ociosos, indisciplinatos, incompositos, qui nihil peius oderunt quam bonas literas, iurisinconsultissimos, grassatores nocturnos, potores diurnos; vnde praeter nequitiam nihil possit discere. Et Dismas quidem iam (vti scis) lubricum ephoebiae ingreditur. Neque ignoras quam facile ista aetas, quamuis bona, trahatur ad vitium. Affricat enim, vt inquit Seneca, morum suorum scabiem conuictor corruptus: et, vt scripsit sapiens quidam Hebraeus, Non potest non inquinari qui picem contrectauerit. Neque ego de alienis moribus haec scripturus eram, nisi res adeo palam esset vt nemini possit dubia videri.

Habes igitur periculum; nunc quomodo succurrendum accipe. Est Aureliae M. Iacobus Tutor Antuuerpiensis, apud quem tris menses, quos illic egi, sum diuersatus; vir (ita me deus amet) integritate incredibili, eruditione minime vulgari, studio flagrantissimo, iuris pontificii iampridem Licentiatus, sic enim appellant. Hunc ipse Officialis, homo scilicet vita laudatissima, perinde atque fratrem complectitur, et cum eo optimus quisque. Is Dismam partim propter veterem consuetudinem quam cum eo Louanii habuit, non secus atque filium amat, et amatur ab illo vt parens. Cum hoc ego Dismam coniungendum censeo, idque quam primum, ne si diutius ista aetate in tutela haereat, ad deteriora deflectatur. Alit hic Iacobus noster domi suae aliquot adolescentes generosos; atque in primis duos fratres Bredanos, cognominatos de Nassouuen, adolescentes moribus optimis et tanta concordia quantam antehac inter fratres non viderim. Eorum alter sacerdotium habet ecclesiae Bredanae. Inter hos si vixerit, nihil audiet, nihil videbit indignum se, et habebit

36. indisciplinatos *E* : male moratos *H*. 37. *F* : iurisconsultissimos *E*. 40. ephebiae *F*. 47. M. *om. H*. 58. *E Corrig.* : Nassauuen *EF*. adolescentes *om. H*.

42. Seneca] *Ep.* 1. 7. 7.

43. Hebraeus] Ecclus. 13. 1.

58. Bredanos] Henry (12 Jan. 1483–14 Sept. 1538) and William († 1559), the two sons of Count John v of Nassau-Dillenburg, the younger brother of Count Engelbert II of Nassau-Breda. On the death of Engelbert, 31 May 1504, his Dutch estates passed to John; and on their father's death in 1516 Henry succeeded to Breda, and by his second marriage brought the principality of Orange into the Nassau family; William succeeded to Dillenburg and became the father of William the Silent (born 16 April 1533). See Stokvis, iii. cap. 8. tab. 55. For Henry who was Governor of Holland and Zeeland, 1517–22, see Leglay, *Négociations entre la France et l'Autriche*, i. p. xxvi. William was evidently destined for the Church, but did not enter it.

Iacobum vitae moderatorem; qui, cum studiosissimus sit, gaudebit sibi contigisse cui suam doctrinam libenter communicet. Habebit Dismas quicum perinde viuat ac si cum parente viueret; cuius exemplo atque familiari hortamine ad honestissimas res incitetur. Haec vt scriberem, mi Antoni, partim ipsius adolescentis ingenium commouit, partim cum isti generi omnia deberem, non putaui hoc posse me sine summo scelere praetermittere: alioquin hac in re mihi neque seritur neque metitur.

Vale, Antoni charissime, nosque humanissimo patrono tuo quam commendatissimos facito. Dictaui hanc ad te epistolam, non scripsi; tum quo stomacho parcerem, tum quod essem iam scribendis literis defatigatus. Luteciae. sexto Calendas Februarias. [Anno millesimo quadringentesimo nonagesimooctauo.]

148. To Antony of Luxemburg.

Farrago p. 268. ⟨Paris.⟩
F. p. 386: HN: Lond. ix. 18: LB. 89. ⟨February 1501?⟩.

[There is no certain indication of date. The *pecuniola* sent by Batt may be the two angels, which Ep. 146. 75 mentions as still remaining of Erasmus' money, and which Batt may well have sent in response to the urgent entreaties of that letter. Some interval must therefore be allowed before Ep. 149, since Erasmus there makes no reference to the Abbot's gift. For his ill-health cf. Ep. 151. 7.]

ERASMVS ROTERODAMVS ANTONIO LVTZENBVRGO SVO S. P. D.

Accepi simul et Abbatis munus et a Batto missam pecuniolam; qua de re si nunc parum accurate gratias ago, ne putes id inde esse quod parum hoc munere sim laetus, sed erat negocii quiddam, et valetudo admodum agitata. Caeterum quantum et te et R. A. de hoc dono pro meis meritis, quae nulla sunt, deamem, breui declarabo. Valebis et tui similis, mi Antoni, esse perges.

[Anno millesimo quadringentesimo nonagesimonono.]

149. To Antony of Bergen.

Farrago p. 264. ⟨Paris?⟩
F. p. 383: HN: Lond. ix. 15: LB. 75. ⟨16 March? 1501.⟩

[Plainly subsequent to Ep. 143 because it reports the punishment of the necromancers; probably the unpolished letter (l. 4) referred to in Ep. 150. 19. H dates this from Orleans; but as there is no evidence for a return there, and from the fact that the Greek studies were presumably being carried on in Paris (Ep. 138), I have dated it thence.]

ORNATISSIMO PRAESVLI D. ANTONIO ABBATI S. BERTINI S. D.

En tibi, pater humanissime, asellum illum Aesopicum nostrae referunt literae, quibus quidem festiuitatem tuam atque facilitatem

147. 64. si *add. F.* 73. Anno . . . nonagesimooctauo *add. H.* 148. 4. R. A. *E*: Abbatem *F.* 5. deamem *F*: maxime deamem *E.* 6. Anno . . . nonagesimonono *add. H.*

148. 4. R. A.] Reuerendum Abbatem.

iterum atque iterum expertis tantum fiduciae accreuit, vt audeant ad tuam amplitudinem et extemporales venire, quae antea ne multa quidem cura comptae id facere audebant. Quam tamen negligentiam nolim securitati nostrae tribuas, sed literariis lucubrationibus, quae me cum semper, quatenus per valetudinem licet, totum possident, tum in praesentia ita distringunt vt ne valetudini quidem parcant. Nam Graeca quaedam forte fortuna sum nactus, in quibus furtim transcribendis et pernox sum et perdius. Roget quis, quid ita me Catonis censorii delectet exemplum vt hoc aetatis libeat Graecari. Si quidem puero mihi, pater optime, aut haec mens fuisset, aut non defuissent potius mihi tempora, longe felicissimus essem. Nunc ita statuo, satius esse vel serius discere quam nescire quae cum primis oportet tenere. Delibauimus et olim has literas, sed summis duntaxat (vti aiunt) labiis; at nuper paulo altius ingressi, videmus id quod saepenumero apud grauissimos autores legimus, Latinam eruditionem, quamuis impendiosam, citra Graecismum mancam esse ac dimidiatam. Apud nos enim riuuli vix quidam sunt et lacunulae lutulentae; apud illos fontes purissimi et flumina aurum voluentia. Video dementiam esse extremam, theologiae partem quae de mysteriis est praecipua digitulo attingere, nisi quis Graecanica etiam sit instructus supellectile, cum ii qui diuinos vertere libros, religione transferendi ita Graecas reddant figuras, vt ne primarius quidem ille, quem nostrates theologi literalem nominant, sensus percipiatur ab iis qui Graece nesciunt. Quis enim illud in Psalmo intelligat, Et peccatum meum contra me est semper, nisi Graeca legerit? quae sunt huiusmodi, καὶ ἡ ἁμαρτία μου ἐνώπιόν μου ἐστὶ διαπαντός. Hic mihi theologus quispiam longam texuerit fabulam quomodo caro cum spiritu pugnet assidue, praepositionis, scilicet contra, deceptus amphibologia, cum illud ἐνώπιον non pugnam sed situm significet, perinde ac si dicas, e regione, id est in conspectu: vt significarit Propheta culpam suam vsqueadeo sibi displicere, vt eius memoria nunquam ab animo recederet, sed semper veluti praesens obuersaretur. Quod autem alibi est, Bene patientes erunt vt annuncient; quis non figurae lubrico decipietur, nisi a Graecis didicerit quemadmodum Romani sermonis consuetudine bene facere dicimus eos qui beneficio quempiam afficiunt, ita Graecos εὐπαθοῦντας bene patientes dicere qui beneficio afficiantur? vt sit sensus, Bene patientes erunt vt annuncient, Bene cum illis agetur et beneficiis meis iuuabuntur, vt meam in se beneficentiam praedicent.

---

15. olim] Cf. ii. 39 n. and App. 6.
24. primarius . . . sensus] See Seebohm, *Oxford Reformers* (1887) pp. 30 and 122 n.
26. Psalmo] 50. 4 (51. 3).
35. alibi] Ps. 91 (92). 14.

Sed quid ego e plurimis et maximis paucissima quaedam et leuicula repeto, cum mecum stet sacrosancta Pontificii senatus autoritas; cuius decretum extat adhuc in Epistolis Decretalibus, vt in praecipuis (vti tum erant) Academiis pararentur qui Hebraicas, Graecas, Latinasque literas perfecte possent tradere, quod sine his diuinas literas percipi posse negarent, multo autem minus tractari? Quod saluberrimum sanctissimumque senatusconsultum adeo contemnimus, vt vel primis Latini sermonis rudimentis abunde simus contenti; sic persuasi scilicet vno e Scoto, veluti e quodam copiae cornu, vniuersa peti posse.

Quo cum hominum genere non equidem pugno; sit per me suum cuique pulchrum, ducat cascus cascam. Mihi placet hac ingredi quo me diuus Hieronymus cum pulcherrimo tot veterum coetu vocat; quibus cum viris, ita me bene ament superi, insanire malim quam cum neotericorum vulgo theologorum quantumuis sapere. Praeterea molior arduum quoddam et, vt ita dicam, Phaethonteum facinus, vt Hieronymianos libros partim ab iis semidoctis deprauatos, partim ob rerum antiquarum et Graecae literaturae inscitiam aut obliteratos aut truncos aut mutilos aut certe mendosos et portentis plenos, pro mea virili restituam: neque restituam modo, verumetiam commentationibus illustrem; vt apud se quisque lector agnoscat Hieronymum illum, quem vnum habet ecclesiasticus orbis vtraque doctrina sacra et gentili, vt vocant, iuxta absolutum, ab omnibus legi posse, at non nisi ab eruditissimis intelligi posse. Id quoniam impendio conor et Graecanitatem in primis asciscendam video, menses aliquot Graecum didascalum audire decreui plane Graecum, vel potius bis Graecum, semper esurientem et immodica mercede docentem.

De maleficis nihil habebam quod scriberem, nisi quod e Tutoris mei literis cognoui virum aeterno carceri addictum, mero pane et aqua simplici saginandum; vxori trimestrem carcerem poenam esse, puellulam in monasterium ablegatam; si sua sponte, beatam, sin minus, vtroque parente damnatam acerbius. Libri, gladius, caeteraque maleficii monumenta igni exurentur. Sed auguror a ciuili supplicio temperatum, quod omnis maleficii proditio ab ecclesiastico profecta sit iudice: caetera negat ab Officiali cognosci potuisse. Bene vale. [Aureliae. Anno millesimo quadringentesimo nonagesimonono.]

42. e *add.* *F.* 44. vt in *F Corrig.*: vti *E.* 73. *H*: libros, gladium *E.* 77. Aureliae . . . nonagesimonono *add.* *H.*

---

43. Pontificii senatus] Apparently a loose statement of Clement's *Constitution* promulgated at the Council of Vienne, 1311. Cf. Ep. 182. 78 n.

58. Hieronymianos] Cf. Ep. 138. 39 n.
66. Graecum] Cf. Ep. 138. 41 n.
68. esurientem] Cf. Juv. 3. 78.
76. negat] sc. Tutor.

150. To Antony of Luxemburg.

Farrago p. 268. Paris.
F. p. 385: HN: Lond. ix. 17: LB. 27. 16 March ⟨1501⟩.

[Plainly 1501, because of Dismas' move. Cf. Epp. 137 and 147.]

ERASMVS ANTONIO LVTZENBVRGO SVO S. D.

Antea, mi iucundissime Antoni, te tantum vt hominem humanissimum et optime de me meritum amabam; nunc etiam vt literatum amplector, id quod ego nunc demum tuis e literis cognoui. Caue me putes assentari, maiorem in modum delectauit stilus ille simplex et naturalis; verba non ascita sed vna cum ipsis sententiis cohaerentia; sensus sani ac solidi, nihil neque in verbis neque in sententiis aut portentosum aut distortum aut coactum aut imminutum denique aut redundans.

De Disma sic habe; extat et apud Varronem et apud Gellium peruetustum adagium huiusmodi, Malum consilium consultori pessimum; at ego confido hoc optimo consilio nos omnes gauisuros: in primis humanissimum Abbatem, patronum, si pateris, mihi tecum communem, qui charissimo adolescenti pulcherrime consuluit; me qui bene monuerim; te qui fidelem et amicam nauaris operam; Dismam ipsum, qui iam nunc mihi gratias agit maximas; denique et Tutorem, qui tandem nactus est cui libenter literas suas communicet et apud quem industriam suam bene collocet. Est is, mihi crede, vnus omnium quos aspicit sol integerrimus vir et candidissimus. Purgabis me reuerendissimo D. Abbati, quod tam incomposite scripserim. Battum excita vt Battus sit; nunquam enim fuerit opportunius. Bene vale, mi Antoni. Luteciae. XVII. Calend. Apriles. [Anno millesimo quadringentesimo nonagesimooctauo.]

151. To James Batt.

Farrago p. 268. Paris.
F. p. 386: HN: Lond. ix. 19: LB. 28. 5 April ⟨1501⟩.

[1501, because of the *Officia Ciceronis* (Ep. 152).]

ERASMVS BATTO SVO S. D.

De morbo tuo spero equidem ψευδολόγον esse; metuo tamen nonnihil, vt sunt res mortalium. Nostra causa nihil est quod te angas, anime mi, nostra charitas vt non cepit a commodis initium, ita his sublatis non euanescet; quod autem sors fert citra nostram culpam, id aequo atque adeo magno animo ferendum. Vtinam valetudo

150. 19. reuerendissimo D. *om. H.* 22. Anno . . . nonagesimooctauo *add. H.*

150. 9. Varronem] *R. R.* 3. 2. 1. Gellium] 4. 5. 5.

tantum nobis prospera contingat a superis, caetera ipsi perrumpemus; sed ea, mi Batte, iam nunc vacillat admodum.

Illa quae se negauit olim mihi foeminam fore, cur nunc etiam plus sit quam foemina, vehementer admiror. Sed durum telum necessitas; quare mussitanda res et tempori seruiendum. De D. P. semper mihi male praesagiit animus, sed haec ab exitu spectabuntur. Desino iam, mi Batte, de mea fortuna queri, quando sperare desii; hoc vnum pudet, rem tam late manasse, non sine multorum (vt opinor) inuidia. Tu, mi anime, facito te confirmes tibique quam primum consulas. Vides enim rerum aulicarum qui sint aestus.

Annotationes scripsi in Officia Ciceronis; is propediem excudetur. Dicaturus eram Adolpho, sed nihil video causae. ⟨Ludouico meis verbis dices, gratissimum mihi facturum, si quae sunt apud te epistolae diligenter perscripserit.⟩ Vale, optime ac suauissime mi Batte. Luteciae. nonis Aprilibus. [Anno millesimo quadringentesimo nonagesimooctauo.]

152. To James Voecht.

Officia Ciceronis, 1520, f^o. Ee^3 v°. Paris.

28 April ⟨1501⟩.

[This letter is printed first, so far as I can discover, in an edition of Cicero's *Officia*, annotated by Erasmus, Basle, Froben, August 1520. In the preface to that volume, addressed to Voecht and dated 10 Sept. 1519 (Lond. xxviii. 17; LB. 457), Erasmus refers to an earlier edition, also addressed to Voecht: which may be identified with one published for Erasmus by John Philippi, the publisher of the *Adagia*, at Paris without date. Only two copies of it are known to me, one in Beatus Rhenanus' library at Schlettstadt (Cat. Rhen. 349; his autograph, 'Est Beati Rhenani Parisiis', shows that he acquired it there in the years 1503–7), the other in the Ducal library at Wolfenbüttel; its title-page runs as follows: 'Officia Ciceronis solertissima cura Herasmi Roterdami ex multis exemplaribus exactissime castigata, appositis ad singula capita argumentis commodissimis crebrisque in marginibus annotamentis ceu compendiario commento sic illustrata vt et pro enchiridio manibus commode gestari possint et citra verbosa glossemata intelligi. (m. typ. J. P.) Venalis inuenietur hic liber in officina M. Iohannis Philippi diligentissimi artificis in via diui Marcelli ad signum adorandae Trinitatis.' The volume is a small octavo.

Except for the title-page there is no indication of Erasmus' editorship, and there is also no preface or dedication. It is nevertheless clear that Philippi's edition was published at this time (cf. Ep. 151. 16), and that this letter was intended to serve as its preface. But after Erasmus' hurried departure from Paris in May (Ep. 153 introd.) the preface seems to have been overlooked; cf. a letter written by Erasmus in 1534: 'In Catonem Ciceronis nihil a me notatum. Tantum annotaui in Officia, idque ante annos triginta sex; reliqua adiecit Faustus me in patriam reuerso. An post addiderit aliquid Goclenius nescio.' *Sepulvedae Opera* (1780), iii. *Epistolae*, pp. 91, 2. The calculation of years is probably based on the date assigned to this preface in Froben's edition. The references here to Voecht's acquaintance with Erasmus' habits, l. 13, and to his legal studies,

6. ipsi *F Corrig.*: ipsa *E*. 8. Illa *F*: Illam *E*. 16. is *E*: hae *H*. excudetur *E*: excudentur *F Corrig.* 20. Anno . . . nonagesimooctauo *add. H.*

8. Illa] The Lady of Veere.

10. D. P.] Probably Domino Praeposito; Nicholas of Burgundy (Ep. 144).

17. Ludouico] Cf. Ep. 163. 13.

ll. 38, 9, make it highly probable that this dedication was composed shortly after Erasmus' return from Orleans, and therefore in 1501.

BEr[1] mentions an edition of the *Officia . . . ab Erasmo adnotata*, Paris, Gilles de Gourmont, 30 Mar. 1507, of which Erasmus may have had cognizance, and some probably unauthorized reprints; but I have not been able to examine them.

James Voecht or Tutor, of Antwerp, was a young Dr. of Law, who had recently come to Orleans from Louvain, and was supporting himself by taking pupils. Erasmus quickly became attached to him, and the friendship lasted for many years. In 1519 Voecht was 'pensionarius,' or chief magistrate, of Antwerp.]

ERASMVS ROTERODAMVS ORNATISSIMO VIRO M. IACOBO TVTORI IVRIS VTRIVSQVE PRVDENTISSIMO S. D.

Plerique lucubrationes suas primatibus inscribunt, partim vt ab his honestissimarum vigiliarum praemium ferant, partim quo ipsis contra nouitatis inuidiam magni nominis autoritas suffragetur. Ego vero, candidissime doctissimeque Tutor, non lucubrationes, sed cessationes meas, etiam si neutiquam ociosas, nostrae necessitudini malui consecrare; quam cum augurarer fore perpetuam, propterea quod hanc non vulgares illae amandi causae stuppeis funibus, sed honestissimorum studiorum societas et virtus ipsa immortalis adamantinis vinculis nodoque, quod aiunt, Herculano colligasset, consentaneum esse ratus sum vt eiusdem aeternum aliquod extaret monumentum. In rebus autem humanis aut nihil omnino durabile, aut profecto literae sunt. In proximis igitur meis inambulationibus, quibus ob valetudinis imbecillitatem a cibo crebrius vti solitum scis (nam vnus fere correptabas), tres illos M. Tullii de Officiis libellos vere aureos relegimus, incertum maiorene voluptate an fructu.

Quos quoniam Plinius Secundus negat vnquam de manibus deponi oportere, voluminis magnitudinem quoad licuit contraximus, quo semper in manibus enchiridii vice gestari et, quod scripsit idem, ad verbum edisci possint; pro Petri Marsi commentis, vtinam exquisitis potius quam immanibus, crebras annotatiunculas asscripsimus, que velut asterisci quidam commode ad omnem caliginem alluceant. Praeterea titulos illos quibus nescio quis opus illud intersecuit magis quam distinxit, partim vt ociosos sustulimus, partim vt alienos alio traiecimus, mutauimus omnes atque vberiores argumentulorum instar reposuimus. Neque minimus in castigando sudor. Mendas offendimus (vt in opere tam trito) plurimas, dum notariorum inter scribendum hic compositionem perturbat, ille pro voce quae forte fugerat finitimam reponit, non illas quidem portentosas, sed tamen

16. Plinius] *N.H.* Praef. 22.

18. enchiridii, etc.] Cf. the title-page.

19. Petri Marsi] (c. 1430–p. 1509), an Italian scholar of whom not much is known. He was a pupil of Pomponius Laetus at Rome, and wrote annotations on Cicero's *Officia*, *de Senectute*, *de Amicitia*, and *Paradoxa*, Venice, Bapt. de Tortis, 12 Oct. 1481; Silius Italicus, ibid., 6 May 1483; Terence; and Cic. *de Nat. Deorum*. Erasmus, who met him in Rome in 1509, admired his industrious old age rather than his learning. Lond. xxiii. 5: LB. 671.

in tanto autore non ferendas. Eas omnes partim conferendis exemplaribus, in quibus incredibile quanta dissensio, partim Tulliani characteris sagaci coniectura correximus, vt hoc certe possim lectori spondere, nullum his exemplar propius ad archetypum accedere.

Quapropter te hortor, mi charissime Iacobe, vt hunc pugiunculum semper in manibus gestites: breuem quidem illum, sed non Vulcaniis armis aut Homericus Achilles aut Aeneas Vergilianus munitior. Nam et fortius est cum viciis quam cum viris congredi, et vt rectissime scripsit ille, *ὅπλον μέγιστόν ἐστιν ἡ 'ρετὴ βροτοῖς*, quod homines nullis armis melius armentur quam virtute. Et quanquam a iurisperitorum latissimis campis opimam frugem demetis, tamen hic agellus licet angustus, si diligenter excolueris, omnia vnus suppeditabit. Hinc efficacis succi herbas legas licebit, quibus per media monstra ad vellus aureum penetres. Neque alibi reperies Homericam illam herbam quam moly nominant, repertu difficillimam, contra omnia Circes veneficia praesentissimam antidotum. Hinc vel laureum surculum qui consilia tua bene fortunet, vel aureum ramum decerpere poteris, quo tutus etiam inferos adeas. Hic fons ille diuinus honestatis in quatuor riuulos se diuidit, qui potus non solum vocalem, vt Aonius ille, verum etiam immortalem faciat; cuius vndis, si subinde mentis artus tinxeris, velut Achilles alter ad omnia fortunae tela impenetrabilis euades. Bene vale.

Luteciae quarto Calendas Maias. [Anno M. CCCC. XCVIII.]

153. To James Anthonisz.

Farrago p. 275. Tournehem.
F. p. 391: HN: Lond. ix. 26: LB. 54. 12 July ⟨1501⟩.

[The following group of letters hangs closely together and must be placed in 1501; since they are subsequent to the visit to Orleans, where Erasmus' acquaintance with Tutor was formed, and to the removal of Dismas into Tutor's house, but prior to the death of Batt, which took place before 2 July 1502 (Ep. 170).

The course of Erasmus' journey to Holland is not easy to trace; the following seems to me the most probable sequence of events. He left Paris because of the plague, shortly after Ep. 152 was written, and proceeded at once to Holland, where he spent more than a month (Ep. 154. 45 n.), visiting his friends at Steyn and going on afterwards to Haarlem to see William Herman (Ep. 157). It was perhaps on this occasion that he visited Amsterdam (Lond. xxiv. 7: LB. 868). He returned by Dordrecht, 9 June (Ep. 157), and Ziriczee, where he spent several days (Ep. 157), to visit the Bp. of Cambray, probably at Brussels. Thence he travelled by Antwerp (Ep. 153. 10) to Veere (Ep. 157), and after the briefest stay went on at once to Tournehem (Ep. 157).

This is the order of events given in Ep. 157; but a difficulty arises from the mention in Epp. 154, 5, of circumstances—the length of Erasmus' visit to Holland, and the illness of the boy at Dordrecht—which he would presumably have mentioned when he visited his correspondents. If, however, the visit to the Bishop is placed before the visit to Holland, the length of time available for the latter is curtailed and an interval of a month remains to be filled with the journey from Ziriczee to Veere and on to Tournehem; also it is necessary to

---

37. ille] Menander, *Gnomae*, 433.

suppose that Louis was sent by the Bishop into Holland (Ep. 157), when Erasmus was still in Paris. The former difficulty seems to me the easier to surmount, by supposing that Erasmus writing in haste (Ep. 155) forgot that his correspondents already knew the facts mentioned.

James Anthonisz was a native of Middelburg, and Doctor of Canon Law. He was Vicar-General to Henry of Bergen, Bp. of Cambray, and had recently composed a treatise *De precellentia potestatis imperatoriae* (Ep. 173) addressed to the Bishop, the peroration of which is dated from Brussels, 31 October 1500. He describes himself there as 'humilis cantor ecclesie Sancte Gudule Bruxellensis. In Ep. 173. 53, 4 Erasmus speaks of him as 'in aetate tam grandi.']

ORNATISS. D. IACOBO VICARIO R. CAMERACENSIS EPISCOPI ERASMVS S. D.

Cvm nullum omnino meum in te officium extaret adhuc, vir nescio humaniorne an eruditior, omnino ornatissime, tuque is erga hunc homuncionem fueris vt me prope incredibili quadam humanitate tua maximis beneficiis veluti sarcina grauiore obrueris, gaudebam impendio vel tandem obiectam mihi qualemcunque opportunitatem, qua possem si non referre gratiam, certe propensam promptamque animi voluntatem quali quali officiolo meo declarare. Non potui non implacabiliter commoueri quod puer meus, iterum atque iterum admonitus et quidem accuratissime, libellum tuum ornatissimum istic reliquerit; neque id persensimus priusquam Antuuerpiam iam peruentum esset. Sed humanissimam paternitatem tuam per tua in me merita perque meum hunc in te animum obtestor, vt huic qui has literas reddidit, codicem ad nos perferendum tradas: aliquot menses hic sedere consilium est. Est autem iste de grege familiaque clarissimi principis Antonii Nothi, iuuenis fide diligentiaque spectata, summo in nos studio; mihiipsi non rectius in manus dederis. Tantum facito vt ille intelligat rem non nullius esse momenti neque citra periculum negligi posse. Efficiam vt ad te aut mecum aut certe per hominem certissimum redeat.

Apud amplissimum patrem patronumque meum Praesulem Cameracensem morem obsecro antiquum obtineas, vt illi nos aut facias commendatiores, si vetus illa gratia etiamnum viuit, aut in gratiam reponas, si refrixit. Deum Optimum Maximumque testor, qui specus omnis humani pectoris perspicit penitissime, me non minus flagranter amare illum quam primis illis mensibus, cum et ille me paterna quadam pietate complecteretur et ego illum supra modum tum mirarer tum amarem. Quo magis cupio tuo in libro meam pro virili nauare operam, quod plane intelligo gloriam istam, imo fructum

2. omnino *E*: certe *F*. 11. paternitatem *E*: celsitudinem *F*. 23. Max. que *E*: Max. *H*. 28. gloriam *H*: me gloriam *E*.

9. libellum] The treatise *de precellentia potestatis imperatoriae*, for the publication of which Erasmus had probably been asked to arrange at Paris. See Ep. 173 for Erasmus' share in it.

10. istic] Probably Brussels.

15. Antonii Nothi] Cf. Ep. 80 introd.

potius atque vtilitatem, communiter ad te hospitem meum humanissimum et ad illum patronum et studiorum, id est vitae autorem meae, pertinere.

Bene valebis, ornatissime praeceptor, et hunc clientulum tibi toto pectore deditissimum ita vt soles amabis. De tabellionis huius abitu ad nonam demum horam vesperi sum factus certior, et ille sub gallicinium parabat iter; mihi tres epistolae et sera nocte et largiter coenato scribendae, et ad eos quidem ad quos ne accuratissime quidem citra periculum scribi solet. Sed hanc meam fiduciam tuae ipsius humanitati imputabis.

Ex Tornehen. IIII. Idus Iulias. [Anno M. CCCC. XCIX.]

154. To Henry of Bergen.

Farrago p. 276. — Tournehem.
F. p. 392: HN: Lond. ix. 27: LB. 56. — 12 July ⟨1501⟩.

[Plainly contemporary with Ep. 153.]

AMPLISSIMO PRAESVLI CAMERACENSI PATRONO SVO ERASMVS S. D.

Devm mihi maximum optimumque iratum habeam, si fortuna alioquin insigniter infensa vulnus vnquam animo meo inflixit acerbius, quam quod proximo congressu humanissima tua me paternitas ingratitudinis subincusauit; vel quod tibi vni probari malim quam reliquorum multis milibus, vel quod in primis ab vno isto vitio non solum instituto, sed ingenio naturaque semper abhorrui: nihilque in rerum natura tetrius, nihil foedius, nihil execratione publica dignius existimaui quam beneficium acceptum, non saltem voluntate memoriaque, rependere. Quam equidem obiurgationem ita tuli, non vt ab inimico laesus, sed vt a parente medicoque amantissimo castigatus. Reliquum est vt te obtester, meum praesidium meumque dulce decus, perque tuum pectus istud exorabile ac mitissimum perque nostras fortunas, vt si quid antehac peccatum est, imo quia peccatum est, id vel simplicitati meae vel imperitiae condones; nam malitiae certe mihi non sum conscius. Imprudentiam et inscitiam tum hac in re, tum aliis multis in rebus agnosco. Omnia dira huic capiti precor, nisi semper eo animo tuam beneficentiam accepi quo probum et officii memorem clientulum oportuit. Amaui toto pectore, suspexi, veneratus sum, celebraui, memini; nullum a me sacrum hunc vsque in diem fit quo non Deum immortalem orem vt quae in me contulisti, ille qui potest vnus, multo cum foenore in te refundat.

153. 39. Ex arce Tornehensi. *H*. 154. 4. paternitas *E*: sublimitas *H*. 11. est *add*. *F*. 15. Impudentiam *N*.

154. 4. ingratitudinis] For utterances upon which the Bishop's charge may well have been based see Epp. 48, 75, 76, 80, 81, 135, and even 157 and 159.

Praeter haec autem quid possum? Id si nondum adduci potes vt credas, illud quaeso mihi concedas persuadeasque tibi, me iam nunc hoc esse animo futurumque dum haec me destituet animula. Fortunam praestare non possumus; at hunc animum eiusmodi in te polliceor vt nulli tuorum sit concessurus. Saeuiant in me mea fata, afflictissimum facere possunt, ingratum neque facient neque poterunt. Quod si tua benignitas quod antehac largita est, id satis nunc putat, ego vero, Praesul optime, cumulatissimum etiam existimabo, quum tu permulta et sponte et humanissime donaris, ego promeruerim nihil. Neque vero sum adeo rustice ingratus vt quid accipere mea postulet necessitas, respiciam potius quam quod praeter meritum omne meum tua benignitas profuderit. Postremo cogites velim initio Erasmum non ita clementiae tuae fuisse traditum, vt potentem hominem, vt opulentum, vt magno loco natum (hoc enim nemo ipsi largitur), sed vt studiorum admiratorem. Is nunc etiam perseuerat animus, longe quam fuit vnquam flagrantior. Hunc totum tibi dedico consecroque. At o me terque quaterque felicem, si qua vnquam dabitur opportunitas qua hunc non modo non ingratum declarem, sed gratissimum fuisse demonstrem. Hic si ego studium vllum, si laborem, si vigilias vllas defugero, non recusauerim teterrimo isto carbone denotari. Interim Erasmo tuo fias oro propicius. Quod si non impetro, tamen ego patronum vel infensum amare venerarique non desinam, ac sycophanticis istis qui nos dirimunt, praecabor quae talibus digna sunt.

Apud meos in Hollandia plus mensem sum versatus. Iis placuit vt annum etiam studiis impartiam; suo quoque nomine pudendum putant, si tot annis nihil omnino autoritatis assecutus reuertar. Bene vale, humanissime ornatissimeque Praesul.

Ex Tornehen. Quarto Idus Iulias. [AN. M.CCCC.XCIX.]

155. TO JOHN OF BRUSSELS.

Farrago p. 274. Tournehem.
F. p. 391: HN: Lond. ix. 25: LB. 55. 12 July ⟨1501⟩.

[Plainly contemporary with Ep. 153. For Canon John cf. Ep. 60.]

ERASMVS M. IOANNI BRVXELLANO AMICO NEVTIQVAM VVLGARI.

PER fortunas obsecro te, mi candidissime Ioannes, purga me humanissimo hospiti patronoque meo, D. Vicario, quod libellus pueri obliuione istic relictus est. Ita me ament superi vt nihil iam multis

154. 32. quod *E*: quid *F*. 49. *F*: Tonrnehē *E*: arce Tornehensi *H*.
155. TIT. ERASMVS ROT. IOANNI CANONICO BRVXELLANO S. D. *H*. 2. D. *om*. *H*.

154. 45. plus mensem] Erasmus' estimates of the length of his stay in Holland vary from this to *plus sesquimensem* (Ep. 159) and *fere bimestres* (Ep. 157). This is corroborated by Ep. 156, which speaks of the whole journey as *pene bimestris*.

Iis placuit] Cf. Ep. 159. 63.

annis accidit quod aeque doluerim. Si quid habes nouarum rerum vel de Augustino nostro, vel de Benserado, vel de Episcopo patrono meo, vel de Ludouico denique, qui istas in regiones est emandatus vt me accerseret, per nostram amicitiam te etiam atque etiam oro, facito me tuis literis certiorem. Erit istud inter plurima tua in me officia non ingratissimum. Tabellionem habes ex Antonii Nothi familiaribus certissimum, cui quicquid voles rectissime commiseris.

Veris offendi res omnes eo loco quo tu praedixeras. Domina forte fortuna in via facta obuia dextram porrexit, vultu non inimico; caeterum a quibusdam non male cupientibus, vt arbitror, deterritus a colloquio abstinui. Puer meus Dordraci febri arreptus est, et quidem tertiana. Ea res me maiorem in modum sollicitum habuit, ita vt eius gratia Zierczee nauigarem; illic enim matrem habet. Valemus adhuc, praeterea nihil est quod fortunae gratulemur. Valet Battus et te salutat oppido; amat is quemcunque Erasmus amarit. Cura vt quam optime valeas, humanissime mi Ioannes, et amiculum vel potius clientulum addictissimum Erasmum tueri amareque pergito.

Ex Torneheim tumultuantissime ad multam noctem. IIII. Idus Iulias. [Anno M.CCCC.XCIX.]

156. To Augustine Vincent.

Farrago p. 84. St. Omer.
F. p. 246: HN: Lond. iv. 34: LB. 39. ⟨c. 15 July 1501.⟩

[The close resemblance between the circumstances of this letter and the uncertainty as to Augustine's movements expressed in Epp. 155, 157, 158, and 160, show that this is the letter referred to in Epp. 158 and 160. Erasmus' statement that he has settled down with Batt makes the address *Apud sanctum Bertinum* appear wrong. But *Antonius quidam* may probably be identified with *Antonius tabellio* of Ep. 161, who is then at St. Omer; and Mr. Nichols is therefore to be followed in his suggestion that this was written during a short visit to the Abbey (cf. Ep. 157. 27 n.), which was only twelve miles distant from Tournehem.]

ERASMVS ROTERODAMVS AVGVSTINO SVO S. D.

De meo in te animo ex literis quas isthic reliqui potes cognoscere. A bimestri pene peregrinatione vix demum apud Battum nostrum consedimus. Crebri huc rumores adferuntur pestem isthic populari omnia. Quod si tu e re tua ducis esse vt huc commigres, id quod scripsi, ipsa re comperies. Caue suspiceris meam isthinc migrationem vlla cum maleuolentia doloue fuisse coniunctam. Emoriar si antehac vnquam perinde nolens reliqui Luteciam; sed crebra me funera territabant. Quod si propter veteres offensas nonnulla animum tuum habet suspicio, nostri periculum facito; intelligas faxo sic te a nobis amari vt antehac friguisse videamur.

155. 5. nostro *om. F.* 8. tuis *F*: de tuis *E.* 11. Veriae *H.* 21. *F*: Torneheī *E*: arce Tornehensi *H.*

155. 5. Augustino] Cf. Ep. 156.
6. Ludouico] Cf. Ep. 157. 30.

156. 1. isthic] Paris, to which Augustine might by this time have returned.

Toto itinere nihil vsquam de tuo reditu potuimus cognoscere, id quod partim dolebam, partim etiam mirabar. Tandem Antonius quidam narrabat audisse se quendam, qui te Lubeci a se visum conuentumque affirmaret vel hoc argumento, quod Laurentianas Elegantias a me quondam concinnatas in compendium tibi tradidisset. Nec ad hunc vsque diem vel certus vel incertus huc rumor allatus est te Luteciam reuertisse. Eoque scripsimus tum breuius tum neglectius, ne maioris operae aleam tentaremus. Tu si iam reuersus es, saltem de toto tuo itinere reliquisque fortunis epistolam quam longissimam texito.

Rudolpho tuo multis de causis quam commendatissimus esse cupio; Nicolaum reliquosque discipulos tuos optime de me meritos meis verbis saluere iubebis. Tu cura vt valeas. Huc si aduolas, quanquam hoc vix audeam sperare, nihil polliceor verbis, re faciam quaecunque digna sunt gratissimo homine atque amantissimo.

Apud sanctum Bertinum. [Anno M. CCCC. XCVIII.]

157. To James Tutor.

Farrago p. 272. ⟨Tournehem.⟩
F. p. 389: HN: Lond. ix. 23: LB. 35. ⟨17 July 1501.⟩

[In spite of the place and date, which are given by all editions, this must be the letter referred to in Ep. 159. The month-date of Ep. 160 enables Epp. 157–9 to be dated precisely.]

ERASMVS TVTORI SVO S. D.

Recta ad vos migraturus fueram, optime Tutor, a Lutecia; nam quo libentius? Et iam nummulorum nonnihil contraxeram, vt sarcinam non fuerim tuis fortunis allaturus; sed cum audirem istic quoque morbum subnasci, horsum vela vertere coacti sumus. Parentes tuos optimos tuique, vt par est, simillimos Antuuerpiae visimus. In Hollandia fere bimestres non sedimus quidem, sed vti in Aegypto canes, assidue cucurrimus ac bibimus; equidem malim vel apud Phaeacas viuere. Guilhelmum nostrum, hominem suauem, quum nullis stimulis ad studium posset excitari, sic reliquimus vt ne nunc quidem illius desyderio teneamur. Tuo certe nomine sic obiurgaui vt me pene inimicus inimicum dimiserit. Si Epicurus ipse renatus illud vitae exemplum aspiceret, sibiipsi tetricus Stoicusque videretur. A Dordraco periculo summo nauigauimus pridie Sacramenti. In Zierczee, dum pueri causa, qui febricitari ex nauigatione coeperat, complures dies commoramur, ipsi pene in morbum incidimus, nisi

156. 24. audeo *H*. 157. 1. fueram *E*: eram *N*. a *om*. *H*.

156. 14. Elegantias] Cf. Ep. 23. 106 n.
21. Rudolpho] Probably Lang. Cf. Ep. 70. 45 n.
22. Nicolaum] Bensrott. See Ep. 158.
157. 13. Sacramenti] The festival of *Corpus Christi*; 10 June 1501.

quam ocyssime a Selandia, id est ab inferis, euolassemus. Episcopum nostrum salutauimus; is suo more causas nouas comminiscitur ne quid det. Apud Dominam Veriensis oppidi res hoc erant loco vt nec colloqui sine summo periculo potuerim nec abire sine graui suspicione. Nosti causam Praepositi, qui vt nunc in vinculis est, ita Domina in tutela. His ergo spebus liberatus, miserrimum enim puto inaniter pendere, recta ad Battum meum contendo. Hoc vno me oblecto. Graecamur hic, sed soli; nam Batto nec ocii satis suppetit, et est Romani sermonis amantior. Hoc in loco ad mensem vnum aut alterum ancoras figere consilium est; deinde quocunque venti vocabunt soluemus.

Iamdudum expectas ecqua tandem humanitate R. P. nos amplectatur e proximo. Nihil habeo, mi Tutor, quod hic scribam; nam non Euripus ipse tot aestibus reciprocatur quot huius animus. Paulo ante quam huc venirem, sic ardebat vt Ludouicum, tumultuatorem illum, nostri accersendi gratia in Hollandiam emandarit; largitus insuper aureos duos in sumptum viaticum. Vbi vero venissem ipse, sic friguit homo vt monstri simile dicas. Quare de his aestuariis admiratoribus mihi non esse pendendum censeo. Domina forte in viis obuia dextra porrecta vultuque perbenigno veteris in nos animi non obscurum argumentum praebuit; sed sperare vix ausim, adeo vigilant canes excubitores qui iam ipsi lupi quoque. Itaque Erasmus se iam alit suisque vestitur plumis. Vt Guilhelmum meum viserem, imo vt Graecum facerem, magna cum librorum sarcina Harlem vsque profectus sum, hauddum scio maiorene sumptu an labore et periculo; verum omnem hic tum operam tum impensam lusimus. Perierunt eo itinere coronati duodecim, periit vna amicus vnus. Nam eiusmodi hominis animum perspexi, vt antea mihi de illo mihimet verba dedisse videar; sed sapiemus vel puerorum exemplo verberibus admoniti, et nobis potius quam aliis sapiemus.

Habes, mi charissime Tutor, omnibus fere de rebus Erasmi tui; nefas enim putaui si Erasmicum quicquam Tutor ignoraret. De Disma magnopere confido te tuum officium facere; quare audacter tum tuo tum illius nomine polliceor. Reliquum vt tu de tuis fortunis omnibus facias me certiorem, quid agant Bredani fratres, quos equidem arctissimo freno continendos esse censeo, ne quid in studiis nimis; quid de Augustino nostro noui, de quo nihil adhuc

17. nostrum *add. H.* 20. Nosti . . . 21. tutela *add. H.* 28. hic N^2: huic *E*: hinc FN^3. 33. frigebat *F.*

20. Praepositi] Ep. 144. For the probable cause of these troubles see p. 208.

27. R. P.] Reuerendissimus Praesul: Antony of Bergen, who required Erasmus' services for Ep. 162.

30. Ludouicum] Cf. Ep. 155. 6.

42. coronati] See Ep. 119. 70 n.

quiui cognoscere; praeterea Benseradus meus quid agat. Breuiter de omnibus rebus quaeque ad me quaeque ad te pertinebunt, scribito diligenter. Battus meus sic te amat vt ne me ipsum quidem ardentius. Hoc, mi Tutor, caue putes ψευδολόγον, nihil est omnino verius. De Italia hoc autumno petenda cogito vel somnio potius; nihil enim vsquam affulget spei. Audio Hieronymum Bizantini praesulis fratrem eo proficisci destinasse; hominem ipsum studiosos in precio habere, neque de meo quidem ingenio pessime sentire: quod nisi mihi istic mens omnino leua fuisset, aliqua certe rima in hominis familiaritatem irrepsissem. Bene vale. [Luteciae. Anno M.CCCC.XCVIII.]

158. To Nicholas Bensrott.

Farrago p. 274. ⟨Tournehem.⟩
F. p. 390: HN: Lond. ix. 24: LB. 40. ⟨17 July 1501.⟩

[The letter referred to in Ep. 160.

Nicholas Bensrott of Ueffeln, near Fürstenau in the province of Osnabrück, was brought up in the household of the Counts of Virneburg, near Coblenz. After studying law at Bologna he came to France. It appears from Epp. 136. 51 and 156. 22, that he was one of Augustine Vincent's pupils at Orleans; and either there or subsequently in Paris he was taught by Erasmus, to whom he became attached and whose necessities he was glad to relieve by an advance of money. On returning to Germany with the degree of LL.D. he became secretary to Count Dietrich of Virneburg, and whilst there formed a friendship with Butzbach, who used to visit him from the neighbouring monastery of Laach; and it was from Bensrott's library that much of Butzbach's *Auctarium* was derived. Suddenly, tired of his legal work, he fled from Virneburg, and in quest of the religious life which he had long desired, hid himself among the

59. Besontini *H*. 61. neque *E*: ne *F Corrig*.

---

59. Hieronymum] Busleiden. See Ep. 205.

Bizantini praesulis] Francis de Busleiden († 27 Aug. 1502), second son of Giles de Busleiden, Kt., and secretary to Philip the Good of Burgundy; the family originating from Busleiden, near Wilz, in Luxemburg. He studied at Cologne and Dòle, and afterwards at Paris, where he was B.A. 1471-2, M.A. 1473, and took the degree of Dr. of Canon Law from the Collège d'Italie. He went to Italy, and is said to have taken the same degree at Perugia. At Rome his legal ability obtained him an entry to the Papal Court; and an undated volume which he published at that time, *Oratio in funere Leonardi de Robore* († 1476), printed four times in Rome, describes him as Bp. (probably Administrator) of Coria in Spain and Papal *datarius*. He was sent on Papal embassies to France, Spain, and Granada; and one to Maximilian won for him the post of tutor to the Archduke Philip, whose Chancellor he afterwards became. In 1490 he was created Provost of St. Donatian's at Bruges, in 1492 Provost of Liège, in 1498 Abp. of Besançon and Dean of Antwerp. He was also Treasurer of the Church of St. Gudule in Brussels. He was nominated by Alexander VI for the Cardinalate and for the See of Cambray at its next vacancy. But he did not live to receive these dignities; for, accompanying Philip to Spain in 1501, on an expedition which his statesmanship had done much to facilitate (Pontus Heuterus, *Rer. Belg.* XV. 254; quoted by Le Glay, *Négoc. diplomatiques*, i. p. l.), he died in the monastery of St. Bernard, near Toledo (Molinet, 318). For his influence over Philip see p. 160; and for his industry Lond. ii. 27, LB. 219.

See also a XVIe catalogue of the Abps. of Besançon, printed in *Mém.... pour servir à l'histoire de la Franche-Comté*, vol. ii. 1839: Dunod, *Hist. de Besançon*, i. 274-8: GC. iii, v, and xv: Burchard, ii. 512: and BN.

Franciscans at Marburg, distributing his library to various friends and religious houses; but in 1509 Butzbach was expecting his return to Coblenz. See Butzbach[2], pp. 179, 180, and 214–6; also Epp. 159. 51, 2 and 160.]

ERASMVS NICOLAO BENSERADO.

FREQVENTES huc certissimique rumores quotidie adferuntur, pestilentiam istic maiorem in modum debacchari nihilque reliqui facere. Quare quod metuebam ne tu iam aliquo profugisses, non putaui vel pluribus scribendum vel plura mittenda, ne scilicet multum periret operae, si tu abfuisses. Rerum autem modo summa attingam capita. Hic primus datus est, B., per quem scriberemus. Euripidem et Isocratem ad te mittimus; parantur alia quae posthac ad te ibunt; de Miloniana defensione dabimus operam vt tuae satisfiat voluntati, simulatque orationem et libros ad id necessarios erimus nacti. Si quid istic rerum est natum quod me scire iudicabis oportere, fac vt sciam. Augustino, si iam reuersus est, has quas tuis coniunxi reddes. Nugas meas quas apud te deposui, tibi etiam atque etiam commendo. De nostra coniunctione si quid excogitasti, habebis me ad istud facillimum; intelligis, opinor, quid dicam. Id quantopere cupiam, humanissime Nicolae, vix tibi persuasero. Sed vt sperare vix audeo, ita suadere nequaquam. Illud me cruciat, animum istum tuum tam niueum, tam philosophicum, nunc vix denique mihi perspectum esse; de quo tametsi nos nunquam non optime et sensimus et praedicauimus, tamen nescio quo modo id accidit, vel nostra vtriusque modestia pene nimia vel aliorum opera, vt intimam familiaritatem Benseradi non sim mihi ausus polliceri; et quam esse soleo in colendis amicis pertinax, tam sum in asciscendis verecundus.

Si quid nouae Graecanitatis istuc aduectum est, onera et hunc hominem sarcina et me beneficio. Neque metuas, Nicolae, ne tuis in me meritis parum respondeam; crede mihi, non defatigabor neque conquiescam donec pro viribus aes omne dissoluero. Quum aes dico, non eos modo nummulos dico quos mutui nomine abs te accepi; nullo enim leuiore nomine me tibi puto astrictum; sed

21. Benseradi *H*: Bens. *E*. 28. leuiore *F*: meliori *E*.

6. B.] *Benserade*, as below ll. 21, 31.

Euripidem] These literary undertakings were evidently a method of discharging Erasmus' debt to Bensrott; cf. p. 305. The Euripides can hardly be the translations published in 1506 (Epp. 188 and 198), which were made at Louvain and in England (i. pp. 4, 5; *Resp. ad P. Cursii defensionem*, LB. x. 1755 F; and Lond. xxi. 4, LB. 689). Also in 1506 Erasmus repudiated indignantly Grocin's jest that the *Hecuba* had been dedicated to any one before Warham. The Isocrates was perhaps Rud. Agricola's translation of the *Paraenesis ad Demonicum*, printed later in the *Cato* (Ep. 298). This might account for the charge made against Erasmus in after life (LB. x. 1755 F, 6 A) that he had published Agricola's translations of Euripides as his own.

8. Miloniana defensione] Possibly Erasmus had been asked by Bensrott to compose a speech by Milo in his own defence. Cf. the declamations by Erasmus and More in answer to Lucian's *Tyrannicida*.

11. has] Ep. 156.

multo magis tuum istum in me animum summaque officia, quorum apud me nunquam est intermoritura memoria.

Haec, mi B., boni consules in praesentia; vbi certum cognouero te istic agere, curabo vt subinde aliquod studiorum meorum monumentum ad te proficiscatur. Epistolam ad Iacobum Tutorem scriptam velim per certum hominem cures Aureliam perferendam. Bene vale. Ex arce Tornensi. [Anno millesimo quadringentesimo nonagesimooctauo.]

159. To James Tutor.

Farrago p. 269. Tournehem.
F. p. 386: HN: Lond. ix. 20: LB. 59. ⟨18 July 1501.⟩

[Plainly belonging to the group of letters, Epp. 153-61. A recapitulation of Ep. 157. This and Ep. 160 were sent through St. Omer; cf. Ep. 161.]

ERASMVS IACOBO TVTORI.

Pridie quam has scriberem iam alium quendam literis ad te datis oneraueram; verum certius existimaui, si quid forte fortuna accidisset, alteras per hunc addere, non iisdem quidem verbis sed eodem ferme argumento. In Hollandia plus sesquimensem non sine maximo sumptu contriuimus; contriuimus, inquam; nihil enim aeque periit. Rursus in Selandia pueri mei morbus complures me dies remoratus est, non modo summo cum taedio, quod alio properarem, verumetiam non mediocri periculo valetudinis. Nihil enim adhuc eo coelo sensi asperius meoque corpusculo inimicius. Caetera, mi suauissime Tutor, sic euenerunt vt Erasmi tui res consueuerunt. Antistes Cameracensis sui simillimus est. Veriana duris fatis premitur, vt subleuanda potius quam oneranda videatur.

Nunc ego in Batti mei complexibus et in literis acquiesco; neque tamen omnino sine te; adeo multus in sermone nobis est Tutor, neque ego fabulor quicquam libentius, neque rem vllam audit Battus auidius. Iam te deamat, iam ardet, iam videre gestit. Mihi crede, si quid omnino credis, tantum ego fucorum, tantum perfidiae in hominum amicitiis reperio, non his modo vulgaribus, verum his quoque quas Pyladeas vocant, vt mihi iam non libeat nouarum periculum facere. In Batto vno mortalium omnium beneuolentiam perspexi, vti synceram, ita constantem. Hunc ego amicum fortunae non debeo, quippe quem mihi virtus vna conciliauit; hunc item non vereor ne mihi fortuna praeripiat. Cur enim afflictum amare desinat, qui amare coepit vel afflictissimum? Hunc tu, doctissime Iacobe, quemadmodum praenomine, ita candore miraque simplicitate refers. Itaque de vestro duorum animo sentio vt si (quod omen

158. 35. Ex arce . . . nonagesimooctauo *add. H.* 159. 21. *F*: syncerum *E.* 26. sentio *E*: ita sentio *F*.

auertant superi) vestra me fides fefellerit, ne ipsi quidem fidei fidem sim habiturus.

Valetudine sumus, gratia superis, mediocri et firmiuscula quam isthic eramus. A Romanis Musis ad Graecanicas pene desciuimus, neque conquiescemus donec ad mediocritatis metam aliquam peruenerimus. Ardebat supra quam dici possit animus in tuam remigrare familiam; videbar enim iam citra tuum sumptum posse et te frui, homine hominum qui viuunt suauissimo, et mei vicissim copiam facere; sed absterrebat morbus idem qui Lutecia me eiecit et hoc in exilium protrusit. Quid enim hic vsquam quod me capiat praeter vnum Battum? quo ne ipso quidem toto fruor, quod magnam sui partem impendere cogitur aulicae seruituti.

Dismam tibi commendo, etiamsi tibi pluribus nominibus quam commendatissimum esse scio, vel quod ingenio moribusque suis tibi iucundissimus est, vel quod incredibilem es gratiam reportaturus, si quam optime finxeris adolescentem dignumque omnium expectatione reddideris. Est enim pene totius generis Bergensis publica de isto expectatio, tamen nostro quoque nomine calculus aliquis charitatis atque diligentiae velim accedat. Probam nactus es materiam, tu facito probum artificem praestes. Si quid istic opus erit, tu quod soles, optime Iacobe, Erasmi tui famam summa vi defende, et lupum illum quam clarissimo audacissimoque latratu deterre. Grammaticen Graecam summo studio vestigaui, vt emptam tibi mitterem, sed iam vtraque diuendita fuerat, et Constantini quae dicitur, quaeque Vrbani; testis erit huius rei Nicolaus Benseradus certissimus, cui vel iniurato tuto credas.

34. hominum *add. H.* 35. morbus idem qui *E*: pestilentia quae *F.*

50. Constantini] Lascaris (1434–c. 15 Aug. 1501), a Greek grammarian of the Imperial family, who came to Italy after the fall of Constantinople. He was teaching at the court of Milan from 1460 to 1465; when he became professor of Greek at Naples. In 1466, when on the point of returning to Greece, he was persuaded to settle in Messina, and spent the remainder of his life there. He left his library to the town; but it was afterwards transplanted to the Escurial. His Greek Grammar was first published at Milan in 1476 as Ἐπιτομή. Aldus published an edition of 8 Mar. 1495, and another without date, which Renouard (*Annales*, pp. 31, 262, 332) places between Feb. 1501 and 22 June 1503. See Legrand, *Bibliogr. Hellénique* (xve), i. lxxi–lxxxvii, and AE. 59.

Vrbani] The *Institutiones Graecae Grammatices* (Ven. Aldus, Jan. 1497) of Urban Bolzani of Belluno (1443–1524), a Franciscan, who was the Greek teacher of the future Leo x. He accompanied Andrea Gritti, afterwards Doge of Venice, on an embassy to Constantinople, and took the opportunity to travel through Thrace, Egypt, Palestine, Arabia, and Sinai? (Syna; Roscoe and Didot alter to Syria). He also visited Greece and Sicily, where he explored the crater of Etna. By 1496 he had established himself in Venice, where he assisted Aldus in the production of many of his books. Erasmus mentions him (*Adag.* 1001) as one of the contributors to the *Adagiorum Chiliades* (Ep. 211). See a detailed account of him by his nephew, Jo. Pierius Valerianus, in his *De litteratorum infelicitate* (1620), p. 100: used by Roscoe, *Leo X*, chap. 11, and Didot, *Alde Manuce*, pp. 445, 6. For the Grammar see Hilgard in a Heidelberg *Festschrift*, C. Winter, 1896.

In reliquum quid statuerim iam accipe. Nonnunquam de repetenda Britannia cogito, vt meo cum Coleto mensem vnum aut alterum in theologiae sacris verser; neque enim ignoro quantus ex ea re fructus mihi capi possit; sed terrent infames scopuli adhuc ad quos olim naufragium feci. Italiae visendae nunc nos habet ardor qui semper; sed, vt ait Plautus, sine pennis volare haud facile est. A Gallia morbus nos arcet. In Hollandia coelo quidem iuuor, sed Epicureis illis comessationibus offendor; adde hominum genus sordidum, incultum, studiorum contemptum praestrennuum, nullum eruditionis fructum, inuidiam summam; maxime quod id taciti omnes mei flagitare videntur, vt autoritate confirmatus et tanquam contra indoctissimorum hominum arrogantiam armatus redeam. Nullo itaque certo consilio pendemus adhuc, quo venti secundi vocabunt, in eam partem cursum flexuri. Tu si quid in amici negocio aut perspicis acutius aut prospicis sagacius, consilio iuua. Quicquid erit apud vos quod me scire oportere putabis, id scribito diligenter.

Vale cum familia. Bredanis adolescentibus optimis ac festiuissimis meis verbis salutem annunciabis. Ex arce Tornehensi. [Anno millesimo quadringentesimo nonagesimonono.]

160. To Nicholas Bensrott.

Farrago p. 270. Tournehem.
F. p. 388: HN: Lond. ix. 21: LB. 58. 18 July ⟨1501⟩.

[A recapitulation of Ep. 158. It clearly belongs to the group of Epp. 153-61.]

ERASMVS BENSERADO SVO S. D.

Scripsimvs heri de rebus omnibus, humanissime doctissimeque Benserade, sed quoniam alter datur tabellio, rei summam modo repetam. Ex Hollandia reuersus apud Battum totus in literis viuo, maxime Graecanicis. Misimus ad te Euripidem et Isocratem, missuri plura, sed metus erat ne pestis istinc te iam aliquo propulisset. Si quid est nouae Graecanitatis, vestem citius oppignerauerimus quam non potiamur; maxime si qua Christiana, vt ψαλμοί, vt Euangelia. Opes meas apud te depositas tibi commendo. Scripsimus et Augustino, de quo quid sit cupio discere; nihil enim adhuc inaudiuimus. Vtinam, mi Benserade, nostras Musas liceret coniungere; sed hac de re aliisque omnibus scribes copiose. Summam tuam in me humanitatem, optime Nicolae, neque apud me patiar intercidere

159. 59. morbus *E*: pestis *F*. 71. Ex arce ... 72. nonagesimonono *add. H*.
160. 6. est *add. H*.

---

159. 56. scopuli] Ep. 119. 7 n. 60. comessationibus] Cf. Ep. 83. 40-2.
58. Plautus] *Poenulus*, 4. 2. 49 (871). 63. mei] Cf. Ep. 154. 45.

neque dissimulabo. Enitar pro viribus vt si grati nomen non possim assequi, saltem ingrati hominis notam videar effugisse. Vale.

Salutat te ex animo Battus, toto pectore tuus. Ex Tornehen. xv. Calendas Augusti. [Anno M.CCCC.XCIX.]

161. To Antony of Luxemburg.

Farrago p. 271. Tournehem.
F. p. 388: HN: Lond. ix. 22: LB. 57. 18 July ⟨1501⟩.

[Contemporary with Ep. 159.]

ERASMVS ROTERODAMVS D. ANTONIO LVTZENBVRGO S. P. D

Qvasi parum fuerit quod cum istic essemus, tam improbe tibi negocium fecimus, absenti quoque faciemus; verum istud, Antoni festiuissime, non impudentiae nostrae, sed tuae singulari facilitati imputes oportet. Scripsimus Iacobo Tutori, partim vt veterem hospitem nostrum hoc tanquam ξενίῳ donaremus, partim vt illi veluti stimulos subiiceremus; quo magis curando summa vi, studio, ingenio fideque annitatur vt talis redeat adolescens qui possit Bergensi stirpi facile omnium ornatissimae tum eruditione tum moribus splendoris accessionem aliquam adiungere. Ad eam rem tametsi nihil ambigo quin ille suapte sponte summo nisu incumbat, tamen meas partes esse puto meoque in omne istud genus amore illiusque in me beneficiis dignum, vt subinde vel currenti, quod aiunt, calcar addere curem. Eas literas Antonio tabellioni studiose trades, commendabisque vt qua solet cura fideque Aureliam perferat; profecturum enim audio.

Caeterum, humanissime mi Antoni, si quid etiam valeamus libet cognoscere, agimus certe feliciter atque suauiter; vel quod Batto fruimur, cuius ego animo certissimo candidissimoque sic me oblecto, sic pascor, vt nolim vel vniuersas Arabum gazas cum hac vna felicitate commutare; vel quod toto pectore in literis sumus, et tanquam ab omni negociorum strepitu longe semoti in intimis Musarum recessibus abditi latemus. Deorum plane vita, si plusculum adesset librorum. Hunc igitur animum cum literulis meis debeam, mi Antoni, nonne tibi videar ingratissimus, si studiorum meorum me capiat poenitudo, tanquam quae nullam frugem attulerint? Inaurentur alii, in fastigium euehantur, creentur magistratus, mihi Musae meae nihil praeter vigilias et inuidiam reportent; nunquam tamen harum poenitebit, dum hic mihi perseuerabit animus fortunae volubilis

160. 15. Ex arce Tornehensi *H.* 16. Anno M.CCCC.XCIX *add. H.*
161. 5. Xenio *F.* 26. creentur magistratus *om. F.*

161. 4. Scripsimus] Ep. 159. 13. Antonio] Cf. Ep. 156 introd., and Ep. 167.
7. adolescens] Dismas.

contemptor. Neque vero me clam est, hoc quod sum sequutus studiorum genus aliis alienum, aliis infinitum, aliis infrugiferum, aliis etiam parum pium videri; nempe vulgo omnium qui nunc literas profitentur. At ego tanto magis accendor, cum vtrunque cognitum habeam, neque vulgo vnquam optima placuisse, et hoc studii genus paucissimis quidem, sed tamen eruditissimis, probari maxime. Si Hieronymus insanus fuit, si indoctus, iuuat cum huiusmodi viro desipere; iuuat huic indoctorum gregi potius quam istorum deorum choris annumerari. Quod si etiam huius cursus nostri metam non contingemus, contendisse certe ad res longe pulcherrimas non illaudabile fuerit. Hanc meam mentem si non approbabunt homines, Deus, opinor, et probabit et iuuabit. Reflabit fortuna; at ille, quod antehac fecit, aspirabit. Probabunt olim et homines, certe posteri.

Sed vt vltra metas epistolam porrigo, dum tuo amore velut amabili quodam furore debacchans mei oblitus rapior! adeo mihi non epistolam scribere sed tecum fabulari videor. Quod humanissimo amplissimoque Praesuli, patrono tuo, non scripsi, id neque ignauia neque ocii inopia factum est; sed neque argumentum erat illo heroe dignum, simulque verebar patri benignissimo quidem illi, sed omnino plurimis maximisque negociis occupatissimo, scholicis nugamentis (qualia fere nostra sunt) obstrepere. Caeterum, mi Antoni, scito mihi nihil perinde in votis esse quam vt liceat illius amplitudini quocunque officio meo gratificari. Sed aliud est amiculo quicquid in buccam venerit scribere, aliud summorum virorum heroicas mentes epistola compellare, quas religiose etiam a salutantibus adiri debere Plinius scripsit. In praesenti igitur tute mihi apud augustum patrem epistolae vice fungeris; deinde summa humanitate viro Georgio Priori meque Battumque summo studio commendabis. Medico ac M. Iacobo Plumioni canonico, viris amplissimis deque nostrum vtroque optime meritis, plurimam salutem annunciabis verbis vtriusque.

Valebis, optime Antoni. Ex Tornehen. xv. Calend. August. Anno [M. CCCC. XCIX].

36. potius *add. F.* 37. annumerari *F*: innumerari *E.* 38. non *add. F Corrig.* 55. debere *add. H.* augustum *F*: Augustinum *E.* 57. Georgio *H*: domino *E.* 58. M. *om. H.* Plumioni *add. H.*

46. Praesuli] Antony of Bergen.

55. Plinius] *N.H.* praef. 11.

57. Georgio] George of Brabant, or de Bourbourg († 1505). He entered St. Bertin's in 1459, and was *frumentarius* to the Abbey, before becoming Prior. See De Laplane, *Les Abbés de St. Bertin*, ii. 28; who notes that a cartulary which was formerly in the Abbey Library is annotated in de Bourbourg's hand.

58. Medico] Ghisbert. Cf. Ep. 95. 11 n.
Plumioni] Not otherwise known to me.

162. From Antony of Bergen to John dei Medici.

Farrago p. 292. — St. Omer.
F. p. 404: HN: Lond. ix. 37: LB. 98. — 30 July 1501.

[Written on behalf of the Abbot of St. Bertin in answer to a letter from the young Medici Cardinal, who is better known as Leo x, acknowledging the hospitality shown to him, when on the travels from which he returned to Rome on 19 May 1500 (Burchard, iii. 42). It can hardly be placed in 1500, since Erasmus was then practically a stranger to Antony of Bergen; and if such an incident as this had occurred, there could not fail to be some reference to it in the letters of that autumn, considering the reluctance with which he addresses the Abbot (Epp. 130, 137, 8). In support of the date given by E cf. Ep. 157. 27 n.
A letter from Leo x, as Pope, to the Abbot reminding him of his former hospitality was long preserved at St. Omer. De Laplane, *Les Abbés de Saint-Bertin*, ii. 74.]

ANTONIVS DE BERGIS ABBAS BERTINICVS R. D. IOANNI DE MEDICIS CARDINALI PER ERASMVM.

Salvtem quam amplitudo mihi tua scripsit equidem maximi muneris instar accipio, eamque tibi plurimo foenore cumulatam rescribo. Ex epistola tum eruditionis tum modestiae plena humanissimi pectoris istius et omnino Medicum gente digni simulachrum libenter agnoui, id quod antehac, cum apud nos ageres, perspexeram. Quod autem hospitioli nostri non solum meministi, verumetiam tam diligenter pro eo gratias agis, quodque tam benigne tuam inuicem operam offers, animum quidem istum tuum tam propensum volens gaudensque amplector, meritum meum nullum agnosco. Quod enim nostra mediocritas, cum cognoscendi studio in his regionibus nostratibus velut Vlysses Homericus aut Solon Herodoticus peregrinum ageres, qualicunque sedulitate accepimus, nulla hic nostra praedicanda est humanitas, sed summa barbaries inhumanitasque, ni fecissemus, fuisset. Vtinam autem vel tuae dignitati vel nostro animo satisfactum esset. Mea quidem tecta multis iam annis hospes nullus subiit vel ornatior vel iucundior, vt hoc nomine me tibi beneficium debere potius existimem quam credidisse. Porro opera tua, si quando erit vsus, tanta omnino libertate vtar quanta tu benignitate offers.

Libuit autem interim et hac in re priscum referre morem, vt tuae praestantiae non solum hospitalis epistolae verumetiam xeniorum vice nonnihil adderem. Mitto autem cantiunculas musicas duas; quod ego munus, tametsi perquam exiguum ac Ciceroniana etiam leuidensa leuius, tamen haud ingratum fore confido, vel quod es ipse huius artis antiquissimae omniumque consensu diuinae longe scientissimus, itidem vt aliarum omnium; vel quod cantilena recens est

12. praedicanda est *add. H.* 15. multis iam *E*: iam *H*: iam aliquot *N.*
26. est *add. H.*

23. Ciceroniana] *Fam.* 9. 12. 2.

et nuperrime nata, et ex eo quidem nata qui se quondam in clarissima Medicum familia praedicat alitum fuisse; quae mihi nimirum ingeniis excitandis ornandisque studiis coelitus data fuisse videtur. Is est in nostra vrbe musicae artis princeps.

R. D. Praeposito Vuatensi salutem tuam tuis verbis annunciaui; eam incredibili accepit cum voluptate, suamque largiter asscribi iussit. Praestantissimam amplitudinem tuam florentem et incolumem tueantur superi. Apud diuum Audomarum. III. Calend. Augustas. Anno a Christo nato supra millesimum quingentesimoprimo.

163. To James Batt.

Farrago p. 279. St. Omer.
F. p. 394: HN: Lond. ix. 29: LB. 61. ⟨August 1501.⟩

[Written after leaving Tournehem for St. Omer, an event which may be placed in August or September 1501, since in Ep. 157 Erasmus proposes to spend a month or two with Batt. Subsequent to Ep. 135, when Louis joined Batt.

Erasmus was evidently endeavouring to arrange to spend the winter at St. Omer, either at St. Bertin's or in the Franciscan convent.]

ERASMVS BATTO S. D. EPISTOLA IOCOSA.

Nihil opus vt te gaudere iubeam, quum iamdudum te abunde gaudere sciam, qui quidem me molestam sarcinam humeris tuis excusseris. Adrianus etiam nunc ad se inuitat. Gardianus palam

162. 31. R. D. *om. H.* 163. TIT. EPISTOLA IOCOSA *add. F.* 3. etiamnum *H.*

162. 30. musicae artis princeps] Vander Straeten, *La Musique aux Pays-Bas*, vi. 323, 4, is unable to identify this person. For the number of Northern musicians who found a living in the Medici court see Vander Straeten, op. cit.; Fétis, *Biogr. des Musiciens*, under Obrecht; and ADB under Isaac.

31. Vuatensi] The Provost, or Abbot, of an Augustinian abbey in the village of Watten, which lies five miles distant from St. Omer on the Calais road. The list of Abbots given in GC. iii. 522–5 is deficient at this point.

163. 3. Adrianus] Perhaps a Franciscan. See Ep. 166. For the Franciscan settlement at St. Omer see J. Derheims, *Hist. de la Ville de St. Omer*, p. 594.

Gardianus] The title of the head of a Franciscan convent. The Warden here mentioned can be identified without difficulty with John Vitrarius, a Franciscan for whom Erasmus soon felt a great admiration, cf. Ep. 165. 3, 13, and of whom he afterwards wrote a short sketch in a letter, Lond. xv. 14, LB. 435. This has been carefully translated and edited as *The Lives of Jehan Vitrier and John Colet*, by Mr. J. H. Lupton; who shows that on 2 Oct. 1498 the Theological Faculty at Paris condemned some propositions drawn from the sermons of John Vitrarius, a Franciscan of Tournay, see d'Argentré's *Collectio Iudiciorum*, i. pt. 2, pp. 340, 1. He identifies the two persons and suggests that Vitrarius was transferred, according to the regular Franciscan practice, from Tournay to St. Omer in the interval; a view which is borne out by these letters, since the distrust here expressed, which has already disappeared in Ep. 165. 3, shows that at this time Vitrarius was a new acquaintance. Very little is known of his life, beyond the information given in Erasmus' letter; which mentions struggles with the Suffragan Bishop of Boulogne (see p. 303), and a visit to Colet in England. It appears from the same source that his strictness as Warden led to his deposition and transfer to be Confessor to a nunnery near Courtrai. In i. p. 20, the *Enchiridion* (Ep. 164) is said to have been shown to Vitrarius shortly after it was written. For other intercourse between them at this time see Ep. 169 introd.

suadet vt apud Abbatem potius verser, si commode queam; Medicus contra vt apud Adrianum. Vterque facit, opinor, quod canes solent, qui socium in culina nullum amant. De Gardiano an per omnia syncerus futurus sit subhaesito; nam subarrogantem esse sentio. Neque de Adriano vnquam verbum apud te fecit, cum per illum res haec potius confici debuerit. Nos quicunque erit exitus magno animo excipiemus.

Tu cura vt valeas, mi Batte. Mitte vt primum commoditas dabitur, nostra omnia nostrosque Dialogos omnes, si libeat forte perficere. Ludouico insta, vt quantum potest omnes meas epistolas transscribat. Vale.

Non remoror Ludouicum dehortante medico, ne magis in me murmurent isti cucullati. Audomari. [1499.]

164. To John.

Lucubratiunculae (1503?) f°. D. St. Omer.
Lond. xxix. 93: LB. v. 1. ⟨Autumn⟩ 1501.

[This letter is composed of the opening and concluding passages of Erasmus' *Enchiridion Militis Christiani*, a treatise begun at Tournehem, completed at St. Omer in its original form, and afterwards worked up for publication at Louvain; see i. pp. 19, 20. It was first printed in the *Lucubratiunculae*, see Ep. 93. To the editions enumerated there may be added one of the *Enchiridion* alone by Th. Martens at Louvain, 25 June 1515, following *a*. BEr[1] also mentions one by Gilles Gourmont at Paris without date, which must be later than 1512 (cf. Ep. 263). In Froben's edition (γ) an entirely new preface is added, dated 14 Aug. 1518, and addressed to Paul Volz, Abbot of Hügshofen, near Schlettstadt (Lond. xxiii. 7: LB. 329). The courtier friend to whom this treatise of moral exhortation is addressed is depicted in i. as a soldier of jovial nature, but hot-tempered and loose-lived, married to a woman of high character whom he shamefully neglected; and in the preface to Volz he is described as 'prorsus ἀναλφάβητος.' He had a sister in Court service at Mechlin (Lond. xxx. 24: LB. App. 83 and 194), and they seem to have had some connexion with Nuremberg. In November 1517 Erasmus speaks of him as recently ennobled, 'totus inauratus a Principe,' LB. App. 199. If this phrase could refer to the Order of the Golden Fleece, he might be identified with a certain John de Trazegnies, who was promoted to that Order in Nov. 1516. None of the other Johns then promoted suit in point of age; and de Trazegnies has the qualification that, being connected through his great-grandmother with the Borsselen family, and owning estates in Artois, he might have met Erasmus at Tournehem in 1501. But the word 'inauratus' is of too wide application to allow this identification to be accepted.

The *Enchiridion* did not at first attract much notice; but after the publication of *β* it was translated into many languages, English 1518, Czech 1519, German 1520, Dutch 1523, Spanish 1527, French 1529, Portuguese 1541, Italian 1542, and Polish 1585, in most cases in more than one version; see BEr[1].]

16. Audomari. 1499. *add. H.*

---

4. Medicus] Ghisbert. Cf. Ep. 95. 11 n.

12. Dialogos] Cf. Ep. 124. 59 n.

13. epistolas] To Louis' labour (cf. Ep. 151. 17–19) is evidently due the survival of the letters to Batt and other friends of this period, which form so large a part of E.

For the composition of the various volumes of letters see App. 7.

ERASMVS CANONICVS ORDINIS SANCTI AVGVSTINI AVLICO CVIDAM AMICO S. D.

Efflagitasti non mediocri studio, frater in Domino dilectissime, vt tibi compendiariam quandam viuendi rationem praescriberem, qua instructus posses ad mentem Christo dignam peruenire. Ais enim te iampridem aulicae vitae pertesum hoc tecum agitare, quo pacto queas Aegyptum vna cum suis et viciis et deliciis effugere, ac Mose duce ad virtutum iter foeliciter accingi. Quo mihi charior es, hoc impensius gratulor tuo tam salutari proposito, quod spero vel citra nostram operam fortunabit prouehetque ipse qui dignatus est excitare. Ego tamen nimis quam libens parui vel homini tam amico vel tam pia postulanti. Tu modo annitere ne vel ipse nostrum officium sine causa videare flagitasse vel ego sine fructu tuae morem gessisse voluntati. Imo votis communibus benignum illum Iesu spiritum imploremus vt et mihi scribenti suggerat salutaria et tibi ea reddat efficacia. . . .

[fo. N3] Hec omnia tametsi non dubitem quin affatim tibi suppeditatura sit sacra lectio, tamen fraterna charitas nos est adhortata vt saltem hac extemporali scriptiuncula pro mea virili sanctum tuum propositum promouerem adiuuaremque. Id quod eo feci maturius quod nonnihil metuerem ne in superstitiosum istud religiosorum genus incideres, qui partim questui seruientes suo, partim ingenti zelo sed non secundum scientiam circumeunt mare et aridam, et sicubi nacti fuerint hominem a viciis ad meliorem vitam iam resipiscentem, eum illico improbissimis hortamentis, minaciis, blandiciis in monachatum conantur detrudere, perinde quasi extra cucullum Christianismus non sit. Deinde vbi scrupulis meris et inextricabilibus spinis pectus illius expleuerint, ad humanas quasdam traditiunculas astringunt planeque in Iudaismum quendam praecipitant miserum, ac trepidare docent, non amare. Monachatus non est pietas, sed vitae genus pro suo cuique corporis ingeniique habitu vel vtile vel inutile. Ad quod equidem vt te non adhortor, ita ne dehortor quidem. Hoc modo commoneo, vt pietatem neque in cibo neque in cultu neque in vlla re visibili constituas, sed in iis quae tradidimus. In quibuscunque vero deprehenderis veram imaginem Christi, cum iis te copula. Porro vbi desunt homines quorum conuictus te reddat meliorem, abducito te quantum potes ab humano consortio et Prophetas sanctos, Christum, Apostolos in colloquium ascisce. In primis autem Paulum tibi facito familiarem. Hic tibi semper habendus in sinu, nocturna versandus manu, versandus diurna, postremo et ad verbum

TIT. ERASMVS . . . AMICO *α*: ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI GERMANO AMICO CVIDAM AVLICO. *β*. 13. salutaria *α*: salubria *γ*. 31. in *ante* vlla *add*. *γ*.

ediscendus. In quem nos iampridem enarrationem magno studio molimur. Audax quidem facinus, sed tamen diuino auxilio freti sedulo dabimus operam, ne post Origenem, Ambrosium, Augustinum, ne post tot recentiores interpretes hunc laborem omnino vel sine causa vel sine fructu suscepisse videamur; atque vt intelligant calumniatores quidam qui summam existimant religionem nihil bonarum litterarum scire, quod politiorem veterum litteraturam per adolescentiam sumus amplexi, quod vtriusque linguae, Graecae pariter ac Latinae, mediocrem cognitionem non sine multis vigiliis nobis peperimus, non ad famam inanem aut puerilem animi voluptatem spectasse nos, sed multo ante fuisse premeditatos vt dominicum templum, quod nonnulli inscitia barbarieque sua nimis dehonestarunt, exoticis opibus pro viribus exornaremus, quibus et generosa ingenia possent ad diuinarum scripturarum amorem inflammari. Sed hac tanta re pauculos dies intermissa hunc laborem tua causa assumpsimus, vt tibi veluti digito viam quae compendio ducit ad Christum, indicaremus. Precor autem Iesum istius (vti spero) propositi parentem, vt salubribus tuis coeptis benignus aspirare dignetur, imo vt suum in te mutando munus augeat perficiatque, quo cito grandescas in eo et occurras in virum perfectum. In eodem bene vale, frater et amice, semper quidem animo dilecte meo, at nunc multo quam antehac tum charior tum iucundior.

Apud diui Audomari, ex monasterio Bertinico, Anno a Christo nato supra millesimum quingentesimo prime.

165. To Edmund.

Farrago p. 249. Courtebourne.
F. p. 372: HN: Lond. ix. 2: LB. 96. ⟨Autumn 1501.⟩

[This letter is written from a castle or country-house belonging to Florent de Calonne, Baron of Courtebourne, in the County of Guines, and lying therefore about 10 miles to the NW. of St. Omer. The invitation perhaps came to Erasmus through Peter of Courtebourne (Ep. 169), who seems to have resided there. It does not appear whether the Baron was at Courtebourne during Erasmus' visit; he doubtless had castles elsewhere.

Epp. 165–9 are connected together and must be placed before the death of Batt in the early part of 1502 (Ep. 170) and after Louis' entry into Batt's service. The visit to Courtebourne must therefore be placed in the autumn of 1501.

Edmund was probably a member of the Franciscan community at St. Omer.]

ERASMVS EDMONDO SACERDOTI OPTIMO S. D.

Abdidi me in villam humanissimi Principis de Courtebourne, hybernis his mensibus in arcanis literis mussaturus; et vtinam id

164. 61. ex monasterio Bertinico *om.* β. 165. 1. a Courtemburne *F.*

---

164. 39. enarrationem] Cf. Epp. 181. 32; 296. 157, and 300.

165. 1. de Courtebourne] Florent de Calonne, Baron of Courtebourne, Seigneur of Beverlinghen and Alembon. He married in 1489 Claude d'Humieres,

te comite, mi charissime Edmonde, Gardiano duce licuisset. Sed hac in re, itidem vt in caeteris, vulgato praecepto libenter vtemur; quando non potes quod vis, id velis quod possis. Caeterum tuae fuerit charitatis Adrianum extimulare vt me libris aliquot instruat. Mittat oro in Paulum, Augustinum, Ambrosium. Origenem a Bertinicis in tempore petat, certaque fiducia pro me fideiubeat; non enim falletur. Praeterea percupiam, si fieri possit, vt Origenis Homiliae vna mittantur, quas habet Gardianus. Lyranus aut si quis alius in Paulum scripsit, et eum ad nos venire velim. Mittetur sabbato vehiculum quo omnia huc perferantur; interim curabitis vt libri sint in eum diem parati. Si quando vel Adrianus vel Gardianus dignabitur nos inuisere, cupide videbimus vtrumlibet. Vale, mi optime Edmonde, et hac in re quaeso diligenter operam tuam naues.

Ex arce Courtenburnensi. Anno [M.D.]

166. To Adrian of St. Omer.

Farrago p. 250. ⟨Courtebourne.⟩
F. p. 372: HN: Lond. ix. 3: LB. 95. ⟨Autumn 1501.⟩

[Subsequent to Ep. 163, because Louis has left Tournehem, and to Ep. 165 because of the books lent.

In the lack of further information the personality of Adrian can only be a matter of conjecture. Mr. Nichols suggests that he was a bookseller. Ep. 163 seems to imply, however, that he was in close relation with Vitrarius, the Franciscan Warden; and that in staying with Adrian, Erasmus would be staying with Vitrarius also. In Epp. 167, 8 Erasmus speaks of him with great respect. He was perhaps a member of the Franciscan community. In the index to H and N he is described as *Audomaricus*.]

ERASMVS D. ADRIANO IN CHRISTO AMICISSIMO S. P. D.

Hvnc Ludouicum puerum hactenus Iacobus Battus mei respectu aluit in Tornehen: nunc ita libitum iis qui impraesentia tyrannidem obtinent, vt alio concedat; qui Batti fratrem expulerunt, ipsum etiam Battum expellere conati. Quare monui adolescentem vt te primum viseret; quem si in familiam tuam receperis, rem feceris et mihi vehementer gratam et erga iuuenem officiosam et erga Deum piam, postremo tuis commoditatibus non inutilem. Est enim iuuenis mediocri doctrina, scribendi artifex egregius, moribus et fide integerrima; id quod ipse facile comperies, et ipse meo periculo non dubitem affirmare. Vale.

De libris communicatis habeo gratiam; referet autem is qui

165. 3. Edmonde *add. F.* 10. Lyranum *F Corrig.* 166. 2. *F Corrig.*: Tornehey *E*: arce Tornehensi *H.* in praesentia *F.*

---

and in 1529 was Mayor of St. Omer. Erasmus makes no other mention of him. See Anselme, *Hist. Généal. de la Maison Royale de France*, viii. 218; Aubert de la Chenaye, *Dict. de la Noblesse de France* (1771), iii. 421.

pietatis officia multo cum foenore solet remetiri, Deus.

Ex arce Cortenburgen. [M.D.]

167. To Louis.

Farrago p. 246. ⟨Courtebourne.⟩
F. p. 369: HN: Lond. viii. 51: LB. 88. ⟨Winter 1501.⟩

[Subsequent to Ep. 166 because Adrian is now Louis' patron.
Louis was a boy, apparently of French origin, who had been in Erasmus' service, perhaps from his return from England until he left Paris for Orleans, and was possibly the bearer of Ep. 130. When Erasmus went to Orleans he sent him to Batt (Ep. 135), who maintained him for a year at Tournehem; during which time he was employed as a messenger to Erasmus during his visit to Holland, Epp. 155 and 157. Later he was ejected from Tournehem, and found shelter in the Franciscan convent at St. Omer. He did much copying for Erasmus at this time. I know nothing further of his career, but the example of Stephen Gardiner, cf. Ep. 277. 26 n., suggests that he may perhaps be traced in some more distinguished line of life.]

ERASMVS LVDOVICO SVO S. D.

Mitto ad te tres Precationes, vnam ad Iesum Filium Virginis, duas ad Virginem Matrem; quas facito vt diligenter perscribas, quantum potes. Prima est perturbatior, sed errare non poteris, si lineas indices sequare. Semel quam primum describi omnes cupio, propterea quod is cui sum donaturus, intra quatriduum aut etiam fortasse maturius Parisios iturus est; de reliquo consultabimus, vbi nos viseris. Aut si tibi est ocium vt saepius perscribas, vtere charta quam potes optima, nitidissimis lineis deformata, marginibus spatiosioribus quam meae sint, et versus inter se latiuscule distent. Scribe quam potes politissime; non feceris gratis. De Francisci libro, si parum tibi spatii est, cura vt sciat qui possit alium notarium sibi comparare; nam a me posthac non deerit quod scribas, si tibi quidem ocium non defuerit.

Si tibi per tuos licebit, post biduum aut triduum, vbi semel transcripseris, nos visito vt colloquamur. Pileum meum velim adferas; nam pileum Adriani, quod est apud me, saluum est et intactum; nam simul atque hic recepi, nunquam sum vsus. Deinde adito N. fac vt scias quanti possit emi tale capital linteum, quale periit a diuo Bertino; vt aut emptum recipiat aut, si malit, pecuniam qua emat: adito hominem rogatoque vtrum malit, aut potius ipse emito consilio viri, vt plane illi satisfiat; reddam tibi vbi ad nos veneris. Humanissimo D. Adriano patrono tuo simulque D. Edmondo, mihi fratris loco dilecto, multis modis facies me commendatum. Vale.

166. 13. Ex arce Cortenburgen. M.D. *add. H*: Ex arce Cortenburnensi. Anno M D *N*²: Ex arce Cortenburnen. M.D. *N*³. 167. 18. capitale *H*. diuo *E*: D. *N*. 22. D. *om. H*. D. *om. H*.

167. 1. Precationes] Cf. Ep. 93. 101 n.
6. Parisios] Erasmus was perhaps sending them to Paris with the *Enchiridion* (Ep. 164) in the hope of finding a publisher.
10. Francisci] Cf. Ep. 168, and perhaps Ep. 10.
18. capital] Cf. Ep. 168. 10.

Si quid a Parisiis ab Antonio noui est, fac vt sciam. Medico, vbi commodum erit, salutem multam dices meis verbis, et Gardiano, si iam rediit. [Anno millesimo quadringentesimo nonagesimonono.]

168. To Edmund.

Farrago p. 250. ⟨Courtebourne.⟩
F. p. 372: HN: Lond. ix. 4: LB. 97. ⟨1502 init.⟩

[Subsequent to Ep. 167 because the *Exemplar precationum* is with Louis.]

ERASMVS EDMONDO VT FRATRI DILECTO S. D.

Certior per te fieri cupio num iam redierit noster Gardianus, aut quam mox expectetur adfuturus. Adrianum orabis meis verbis vt de libris suis patienter agat; nam post paucos dies alio me conferam, sed non prius quam codices multa cum gratia restituero. Mirum quam mihi gratuler qui hunc laborem susceperim; confido enim me posthac toto pectore in arcanis literis libenter versaturum. Meus Franciscus intra dies ferme octo in patriam redit; quare Ludouicus recte fecerit, si paginas, si quas habet, de Laurentio miserit; de mercede nulla fuerit contatio. Praeterea de tabellione ecquid cognorit, vt sciam faciat; tum de sudario quod perierat, quid egerit. Exemplar precationum mearum, si desiit vti, iube remittat. Vos omnes iamdudum expecto, sed frustra. Cum primis pio mihique plurimis nominibus obseruando viro D. Adriano salutem meis verbis annunciabis. Ipse recte valebis, ac nos tui amantissimos vicissim amabis, nosque pro mutua charitate mutuis apud Deum precibus adiuuemus.

Ex arce in qua diuersor, raptim. [M.D.]

169. To Peter of Courtebourne.

Farrago p. 246. ⟨St. Omer.⟩
F. p. 369: HN: Lond. viii. 50: LB. 90. ⟨c. March 1502.⟩

[Written when on a visit to St. Omer, and contemplating return to Courtebourne before Easter, 27 March 1502. It was probably on this occasion that Erasmus had the conversation with Vitrarius (p. 372) about fasting in Lent, which is recorded in Lond. xv. 14, LB. 435, since this is the only occasion on which Erasmus is known to have been at St. Omer in that season.

Peter of Courtebourne was perhaps a bastard son of the present Baron's father. Cf. Ep. 165 introd.]

ERASMVS ROTERODAMVS PETRO NOTHO SVO DE COVRTENBVRNE S. D.

Qvod tam officiose res nostras curas, Petre humanissime, deamo te et gratiam habeo plurimam. Iam pridem istic me videres, nisi

167. 25. Guardiano *H.* 26. Anno . . . nonagesimonono *add. H.* 168. 13. D. *om. H.* 17. M.D. *add. H.* 169. TIT. SVO DE COVRTENBVRNE *om. H.*

---

167. 24. Antonio] Probably the messenger of Epp. 156 and 161. Medico] Ghisbert. Cf. Ep. 95. 11 n.
168. 7. Franciscus] Cf. Ep. 167. 10 n.

Abbas Bertinicus iamiam abeuntem, iam accinctum remoratus esset. Psalterium fac emas, si modo castigatum est et integrum, et si caracter mediocris; adero istic dubio procul citra Paschales ferias. Pecuniam missurus eram, sed cum has scriberem literas, puer haud etiam certus erat num istuc esset iturus; quare de pecunia iubeo te securum esse. Vale, et nos ama.

[Anno millesimo quadringentesimo nonagesimonono.]

170. To James Tutor.

Farrago p. 109. — St. Omer.
F. p. 264: HN: Lond. v. 22: LB. 30. — 2 July ⟨1502⟩.

[Later than 1501, because Batt is certainly alive on 18 July 1501 (Epp. 159-61); probably 1502, because the deaths of Batt and Francis Busleiden are placed in one year, Ep. 172.]

ERASMVS IACOBO TVTORI SVO S. D.

Sic est animatus Abbas, vt Dismam et Antonium a sermone nostrate omnino procul abesse velit. Sic habent res tuae vt nolis sine nostratibus viuere. Quare Antonio Lutzenburgo, qui toto pectore tibi bene cupit, meque autoribus iubet eos in M. Iacobi Danielis familiam remigrare. Tu tamen, mi Iacobe, tuo more vteris, dabisque operam vt adolescentes quam optime et quam maxime ex Abbatis sententia, quae te non fugit, collocentur. Idem Augustinum facturum confido. Vtrique gratum facietis ornatissimo humanissimoque Praesuli.

De meis fatis scripsi Augustino per Cornelium tabellionem. Posteaquam Battus periit, quis dubitat et Erasmum periisse? Praeterea autem caeterae res sic habent vt peius non possint. In vna virtute spes omnis salutis reliqua. Vale cum Augustino nostro, quem audio tecum victurum.

E diui Audomari. postridie Calendas Iulii. [Anno M.CCCC.XCVIII.]

171. To Nicholas Werner.

Vita Erasmi p. 197. — ⟨Louvain.⟩
Lond. xxxi. 28: LB. App. 505. — ⟨September 1502.⟩

[Contemporary with Ep. 172 because of the offer from the magistrates. Erasmus had left Paris because of the plague in 1501 (p. 357), and remained away for fully a year. It seems possible from i. p. 20. 11, 2 that he returned again

169. 5. citra *E*: ad *F*. 9. Anno . . . nonagesimonono *add. H*. 170. 4. bene *add. F*. M. *om. H*. 15. Anno M.CCCC.XCVIII *add. H*.

170. 1. Antonium] Probably Antony, third son of John, sixth Lord of Bergen, the Abbot's eldest brother. See Pontus Heuterus, *Genealogiae*, p. 90, and Goethals, *Dict. Généal.* ii. s. Glymes.

4. Danielis familiam] *Remigrare* suggests that this was the family of which Erasmus writes so severely in Epp. 137 and 147.

7. Augustinum] Augustine took up the study of Law, probably at Orleans, in 1502; Ep. 172. 5, 6.

in July or August 1502; but if he did so, he must have been frightened away again very quickly by a fresh outbreak of the disease. He next thought of going to Cologne, but there the ravages of the pestilence were as great as in Paris (Ep. 172. 6 n.), and he therefore betook himself to Louvain.]

ERASMVS ROTERODAMVS PATRI NICOLAO WERNERO S.

Si mihi vera nunciantur, videris non nihil offensus nostra epistola, fortasse, quanquam esset verissima, tamen quia liberius scripta quam oportebat. Verum hoc vel iusto dolori meo tua humanitas debebat ascribere; vel quia in epistola, cui semper arcani fides debetur, licet interdum liberius agere. Nam qui talia verba in me effudit vel euomuit potius, quid ego dignum stomachari queam? Contemnunt me istic nescio qui plane stolidi et indocti, qui pietatem vniuersam in cucullo et tristitia sitam esse putant; nihil facilius quam aliena contemnere, nihil etiam stolidius.

Vix Louanium veneram, continuo mihi nec ambienti nec expectanti magistratus oppidi publice legendi munus obtulere, idque commendatione spontanea domini Adriani de Traiecto, huius loci Decani. Quam conditionem ego certis de causis refutaui, quarum haec vna est, quod tam prope absum ab Hollandicis linguis, quae plurimum nocere norunt, nulli autem prodesse didicerunt. Vale.

172. To William Herman.

Vita Erasmi p. 203.	⟨Louvain.⟩
Lond. xxxi. 32: LB. App. 446.	⟨September 1502.⟩

[This and Ep. 171 seem to announce a first visit to Louvain. The Abp. of Besançon died on 27 Aug. 1502 (p. 364); but the date of Batt's death is unknown. It was prior to Ep. 170, but the year-date of that is supplied from here. The order in which they are mentioned here suggests that the Abp.'s death was the later. Also the words *hoc anno* (l. 1) are more probably to be referred to a definite year, which is therefore 1502, than to a year's time.

As Erasmus was definitely at Louvain in Feb. 1503 (Ep. 173), these letters may be placed in the preceding autumn. The fact that Henry of Bergen

12. Adriani de Traiecto] (1 March 1459–14 Sept. 1523) afterwards Pope Adrian VI. Since his matriculation on 1 June 1476, his life had been spent continuously in Louvain, where he had won many academical distinctions. In 1493 he received one of the Professorships of Theology, with a Canonry in St. Peter's Church attached. He was twice Rector of the University—in 1493 and 1500–1. In 1497 he was appointed Dean of St. Peter's, and therewith Deputy for the Chancellor; that office in its turn being regularly associated with the Provostship of St. Peter's. In 1507 he was appointed tutor to the young Prince Charles, whom he continued to serve as ambassador and afterwards administrator of Spain. He was promoted to the See of Tortosa, 18 Nov. 1516; became Cardinal 1 June 1517; and Pope 9 Jan. 1522. In 1512 he founded a house for young priests, which he completed in 1523 as the Collège du Pape.

For the friendship that arose between Erasmus and Adrian through the latter's kind offices, see Lond. xxviii. 9, xxiii. 3, 4, xxx. 30, LB. 633, 639, 648, 646.

See a contemporary life by Gerard Moringus, Louvain, R. Rescius, Nov. 1536; Val. Andreas, *Fasti Acad. Lovan.*; Burmann, *Analecta Historica de Hadriano VI*, 1727; a sketch by Lepitre, 1880; v. Höfler, *Papst Adrian VI*, 1880; and BN. under 'Boeyens,' his actual surname being unknown.

(† 7 Oct. 1502) is not mentioned among the friends and patrons whom Erasmus had lost gives some confirmation to the date suggested. Friendly relations with Herman had now been resumed after the quarrel mentioned in Ep. 157.]

ERASMVS ROTERODAMVS GVLIELMO GAVDANO AMICO DOCTISSIMO S.

Lovanii, quo nos coniecit pestis, adhuc retinet; hoc anno magnifice saeuiit in nos fortuna. Battum mors ademit vel venenum potius, et item Episcopum praeterea Bisontinum, in quo mihi summa spes erat. Dominam Veriensem matrimonium plusquam seruile eripuit; Comitem Anglum mare a me segregat; Augustinum iuris studium auocauit; pestis simul et Galliam et Britanniam et Germaniam mihi adimit. Louanii placent omnia, nisi quod victus rusticior et nimio emendus, praeterea quaestus omnino nullus. Legendi munus a magistratibus oblatum recusaui. In Graecis litteris sum totus, neque omnino operam lusi; eo enim profeci vt mediocriter quae velim Graece scribere queam, et quidem ex tempore. Audio editos esse Apologos tuos, quare libros aliquot mittito; tum Graecas fabellas, quoniam iam opus non habes, remittito. Nos enim hic magna Graecorum librorum penuria laboramus. Augustinus de suis Adagiis satis contumeliose ad me scribit, tu nihil aliud quam rides.

Si quid istic est quod mea referat scire, scribito. Miror te nihil scribere; nam etiamsi me haberes inuisum, tamen scriberes ad eum qui possit tuae famae prodesse; versor enim tum apud multos, tum apud doctissimos interdum. Es mihi tamen in ore plurimus, nedum ex animo elapsus, quanquam te video animo pene inimico. Sed amore quidem tecum libenter certauero, contemptu vero aut odio non libet, praesertim tecum quem sic amauerim. Bene valebis, optime Guielme, nosque, si potes, amabis.

173. To James Anthonisz.

De precellentia potestatis imperatoriae, f. 2. Louvain.
E. p. 377: F. p. 465: HN: Lond. xi. 26: LB. 100. 13 February 150⅔.

[A complimentary letter prefixed to a treatise by James Anthonisz, *de precellentia potestatis imperatoriae* (*a*), Hantvuerpie in officina . . . Theoderici cognomine Mertens, Anno domini millesimo quingentesimo secundo, Calendis Aprilibus; of which there are copies in the British Museum, the Royal Library at Brussels, and the University Library at Freiburg. As the letter mentions the death of the Bp. of Cambray and is preceded by an elegiac poem of Erasmus addressed to

5. Augustinum] Probably to Orleans. Cf. Ep. 170. 7 n.

6. Germaniam] For Erasmus' project of going to Cologne see Lond. xvii. 3, LB. 602. The matriculation registers of Cologne University show that the plague 'maxime viguit' there from the summer of 1502 to the spring of 1503. I owe this information to Dr. Herm. Keussen.

12. Apologos] The prose version of Avianus. Cf. p. 128, and Ep. 178. 16 n., and 48 n.

15. Adagiis] Cf. Ep. 139. 165 n.

Antony of Bergen on the same subject, both letter and book must be dated 150¾. For Erasmus' previous interest in the book cf. Ep. 153. 9 n.]

ERASMVS CANONICVS ORDINIS SANCTI AVGVSTINI ORNATISSIMO VIRO MAGISTRO IACOBO MIDDELBVRGENSI PONTIFICII IVRIS CONSVLTISSIMO CAMERACENSIS EPISCOPI VICARIO GENERALI S. P. D.

Demiror equidem te, non dico meum, sed cuiuspiam omnino suffragium praeterea requirere, qum tantum habeas tum suscipiendi tum aedendi operis tui authorem, nempe Henricum a Bergis, Cameracensem Episcopum; qui quidem vti te sibi Vicarium Generalem, id est per omnia velut alterum se, constituerat, ita prorsus tanquam alterum se deamabat, neque rursus aliter quam te ipsum Apologiam hanc tuam complectebatur, efferebat, exosculabatur, quippe veluti primogenium quendam istius ingenii (quo tantopere delectabatur) foetum. Quam autem in amando te non fallebatur, tam non errasse in laudando libello tuo consentaneum est. Quanquam exoculant quidem suum amorem poetae, mirum ni terrestris illius Veneris filium; nam altero illo, quem caelesti matre prognatum scripsit Plato, nihil profecto perspicacius oculatiusque. Non enim ideo parum perspexisse putandus est Episcopus, quod te sic vnice amauit, quin potius ob hoc ipsum tam amabat effuse, quod Lynceis quibusdam oculis tuas virtutes penitissime perspexerat, vir, vt scis, cum reliquis in rebus plane (quod ait Flaccus) emunctae naris, tum in pensitandis ingeniis nequaquam, vt Greci dicunt, λευκὴ στάθμη, sed omnino Λύδιος λίθος. Ergo qum tam grauem tamque doctum habeas autorem qui tibi vnus vel pro multis milibus esse debeat, tamen vt es incredibili modestia, velut Apelles quidam meum, hoc est vulgi, quoque iudicium captas, visque, quod ille non ferebat, sutorem et vltra crepidam audere; id quanquam video mihi vehementer ineptum, in re qum ardua tum a meis studiis aliena quasi censoriam virgulam sumere, tamen posteaquam tu ita vis cui nihil negare fas est, age iuxta Platonicam paremiam τὴν λεοντῆν ἐνδύσομαι, meamque sententiam solita libertate proferam, sed quae nihil ab Episcopi iudicio discrepet, nisi quod ille, quo perspiciebat acrius, hoc laudabat impensius. Nos quedam poene suggillabimus, sed perpauca, vt vel hoc argumento cognoscas cetera nobis magnopere placuisse.

3. Henricum a Bergis *add. E.* 16. Lynceis quibusdam *a* : Lyncei vt ita loquar *F.* 17. cum *E* : tum *a.* 23. audere *N* : audire *a.*

7. Apologiam] In the heading prefixed to the treatise itself, the book is styled an *Apologeticon contra Aretinum quendam.*

17. Flaccus] *Sat.* 1. 4. 8.

26. Platonicam] *Crat.* 411 A.

Iam primum igitur, si tam illustre scribendi argumentum tibi delegisses, prudentia modo tua laudanda fuerat; nunc vero quoniam forte obiectum commode arripuisti, foelicitati quoque tuae gratulandum esse puto. Quod enim vel splendidius vel magis pium munus obuenire poterat, quam vt pro Caesarea maiestate calamum sumeres, quae pro omnibus sumit arma; eamque ingenii tui clypeo a calumniae telis defenderes, quae pacem Christianam a belli calamitate defendit? Tum autem muneri isti quanquam amplissimo adeo non defuisti vt longe etiam superasse videaris. Parum enim tibi visum est si inuictissimam potestatem inuictis aeque argumentis a calumnia vindicares; sed hinc arrepta velut ansa maius quiddam animo destinasti, vt eandem tuis litteris tanquam immortali quodam monumento decorares. Mihi certe hoc vsu venisse scio, vt cum semper magnificentissime senserim de ea potestate quam in rebus politicis Deus secundum se voluit esse pollentissimam, tamen simulatque tuam euolui defensionem, mirum quam coeperit apud me apparere amplior atque augustior. Illud autem precipuae cuiusdam prudentiae mihi videtur, quod vbi factiosa quedam incidunt, vel arte pretercurris, vel si id non licet, tamen in periculosis questionibus, velut inter Cyaneas cautes nauigans, ita docte stili cursum moderaris vt neque verum taceas neque in factionem vllam impingas.

Iam vero neminem fore puto quin admiraturus sit in aetate tam grandi ingenium istud tam ardens, tam viuidum, in fortuna tam lauta industriam tam infatigabilem, in tantis negociis animum tam vigilantem et vel ad minutissima queque attentissimum, vno in homine memoriam amplissimam et tantarum simul rerum capacem, in opusculo qum breui tum poene tumultuario tam variam omnigenae doctrinae vim, tantam vtriusque iuris, tantam theologiae, tantam historiarum, tantam scriptorum omnium et veterum et recentium in omni genere notitiam; vt mihi tanquam sedula quaepiam apis per omnia circumuolitans nullum preterisse librum videare vnde non aliquid decerpseris, incredibili quidem sedulitate, at malim maiore delectu neque sine modo. Etenim cum aliquotiens in re nec ita magni momenti et iam dudum euicta tantum testimoniorum inculcas, metuendum erat vetus illud loedorium, τὸν λύχνον ἐν μεσημβρίᾳ· non quod ea sint lectu vel inutilia vel inamoena, sed quod pro studio magis scribentis quam pro rei propositae necessitate videbuntur ascita. Quo fit et illud, vt qum ordine summo sis vsus, tamen ipsa copia sic obscuretur vt attentum etiam et memorem lectorem fallat interdum. Verum quando nihil adhuc in rebus humanis extitit sic arte ingenio curaque elaboratum, in quo non μῶμος ille Graecorum aliquid inuenerit quod calumniaretur, nulla poterat

32. scribendi *a*: scribi *H*. 66. *F Corrig.*: ledorium *a*: laedorium *F*.

honestior admitti reprehensio quam si dicaris vtilibus superfluere. Est enim ista ingenii foeliciter luxuriantis laus potius quam culpa. Porro stili humilitatem tantum abest vt reprehendam, vt illud vel praecipua laude dignum ducam, quod orationis phaleras, quas argumenti natura respuebat, ne affectaueris quidem, ne plane fieret vel illud *τὸ ἐν φακῇ μύρον*, vel illud *πίθηκος ἐν πορφύρᾳ*.

Sed quid ego haec que tu non vno loco tam belle defendis? Videberis igitur rem indignam facere, si opus omnibus omnium eruditorum calculis laudatum, vt dignum oculis atque auribus studiosorum, dignum luce, dignum posteritate, dignum denique vel charissima tibi Praesulis memoria vel ipso decore Caesareae maiestatis premas atque oblitteres, presertim in quo tantum olei operaeque consumpseris. Age iam sat superque verecundiae datum; reliqua vel amicorum votis, vel doctorum iudiciis, vel amantissimi Praesulis voluntati largire, neque quod viuenti consecrasti, mortuo eripias. Patere tandem tibi excuti e manibus, exeat in lucem, prodeat bonis auibus, versetur in coronis; vt quoniam tibi tantum amicum, mihi studiorum meorum Moecenatem mors inuidit, saltem hoc solatio desiderium nostrum leniamus. Mihi sic presagit animus, rem istam tibi gloriae, studiosis vsui, toti Germaniae voluptati atque ornamento futuram.

Finem faciam si prius hoc vnum monuero, eam epistolam, quicum tibi suscepta est dimicatio, Leonardi Aretini falso inscribi; quam quidem ab alio quodam Aretino profectam esse, qum libri castigatiores, tum stilus ipse Leonardino longe dissimillimus facile indicat; verum cognomen ambobus commune locum fecit errori. Vale, multum obseruande domine et amice singularis, nosque tui studiosissimos mutuo dilige. In nobili Louaniensium Acadaemia, Anno a Christo nato. Millesimo quingentesimo secundo Idibus februariis.

174. From James Faber.

Alexandri Hegii Carmina Tit. v°. Deventer.
9 July 1503.

[The preface to *Alexandri Hegii Gymnasiarchae iampridem Dauentriensis . . . Carmina et grauia et elegantia cum ceteris eius opusculis*, Deventer, R. Paffraet, 29 July 1503.

James Faber or Fabri of Deventer (19 Aug. 1473–p. 1517) was a pupil of Alex. Hegius at Deventer, where he was somewhat later than Erasmus (cf. l. 10), who left in the summer of 1484; see App. 2. Under Hegius he is said to have become

96. *E*: Leonardini Aretini *a*: Leonardo Aretino N^3. 102. Idibus februariis *a*: Idus Febr. $EN^{1,2}$: idus Februarias *H*: Idus Februarii N^3.

95. epistolam] Leonardus Cyriaco S.; in *Aretini Epist.* vi. 9. The subject is 'Regis nomen maius esse quam dictatoris, dictatoris autem praestantius imperatoris nomine fuisse.'

96. falso inscribi] I can find no confirmation of this statement; which Anthoniaz, however, accepts at the end of his treatise, f^o m^3 v°: 'Aretino illi, quisquis fuit (Leornardum enim non fuisse nuper comperi).' The letter is included in the 1472 and 1495 editions of Aretino's letters, and also in Mehus' of 1741.

proficient in Latin and Greek; and he remained at St. Lebuin's school as 'intraneus lector secundae classis' and 'domus clericorum moderator.' Revius mentions a visit to Louvain, when he rescued a copy of Fulgentius from an Augustinian convent; and he was a friend of James Faber of Etaples (Ep. 315). But his life was spent mainly in Deventer. He was still living in 1517 (LB. App. 209). The Latinity of this letter does not bear out his reputation.

Besides this book he published *In . . . Iesu Christi Triumphum Panegyricon*, Deventer, R. Paffraet, c. 1499; *Panegyricon de . . . Mariae . . . serenitate*, Deventer, Ja. de Breda, c. 1500; Hegius' *Dialogi*, see l. 65 n.; a translation of Basil's *Oratio in ebrietatem*, Deventer, Th. de Borne, Dec. 1510; and Revius credits him with an edition of Cato's *Disticha*, 1511. The first decade of Corn. Gerard's *Mariad* was dedicated to him; cf. Ep. 40.

See Butzbach; Campbell, *Ann. Typ. Néer.*, where he is described as *de Werdea*; and Revius, *Dauentria illustrata*, pp. 140–4. The dates there given, from his own MS., for his birth are conflicting; the reference to the Dominical Letter and the solar cycle establish the year as 1473. See also EHR. Apr. 1906.]

IACOBVS ERASMO SVO VTRIVSQVE LINGVE PREDOCTO CANONICO REGVLARI SALVTEM.

⟨C⟩OMMVNIS preceptoris viri doctissimi lucubratiunculas, Erasme suauissime, dignissimas quas edam tuo auspicio, politioribus characteribus exprimantur, quantum in me erit, curabo quam diligentissime. Impietatis non iniuria aget me quispiam, immo studiosis adolescentulis inuidere asseueret, quando hanc prouinciam subire suorum videam neminem subterfugientium laborem, si vigilias illas a blattis corrodentibus non vindicarem situ squalentes, tenebris abstrusas; opera certe cedro tingenda Pallados, penitiore ex adyto deprompta Alcide nostro. Non sum nescius quantum preceptori, sub quo meruimus non tempore vno eodemque, debeam; cuius beneficiis quis respondit aliquando? eo plura cui referam accepta, quo mihi deuinctus magis. In quem quam pium te prestiteris, Adagia Graeca a te iampridem traducta docent luculentissime. Non longe enim a principio, in adagio (vt mens fert) Quid canis in balneo, vt de eo memineris, haud tibi mente excidit: Rodolfus, inquam, Agricola, 'quem ego virum totius Germaniae publico honore nomino: nominoque hoc libentius quod puellus huius discipulo sum vsus preceptore, Alexandro Westphalo, vt huic ⟨filii⟩ pietatem, illi tanquam nepoti⟨s⟩ debeam charitatem. Verum ne Rhodolfi nostri gloriam Germanus preco faciam inuidiosam, Hermolai Barbari, quem nemo (vt opinor) negat inter Italos preter summam morum innocentiam et eruditionis arcem tenuisse, epitaphium de eo subscribam:

Inuida clauserunt hoc marmore fata Rodolfum
  Agricolam, Phrisii spemque decusque soli:
Scilicet hoc viuo meruit Germania laudis
  Quicquid habet Latium, Graecia quicquid habet.'

18. filii *addidi*, nepotis *correxi secundum primam editionem Adagiorum.*

14. adagio] A quotation from *Adag.* (Canis in balneo. Graeci sic, τί κυνὶ καὶ βαλανείῳ; id est, quid cani et balneo?) in the first edition (Ep. 126). In later editions this Adage is much enlarged and is No. 339.

Quanti autem is ipse nostrum fecerit, hinc profecto clarum; siquidem nostrum sibi persuasit pro eius summo studiorum amore proque eius candore animi (qualem sibi exoptabat) studiorum fuisse acerrimum et exactorem et stimulum et socium, quocum communicaret gratissimum fuit quicquid cogitando inuenerat, quicquid scribendo effecerat, quicquid legendo didicerat, quicquid vel laude vel acriori dignum iudicio annotauerat; que in eius aures ipse, vt itidem in suas ille, deposuit. Semper vel ingerebat aliquid vel contabatur vel dubitabat vel disceptabat, nunc negligentiam liberiori reprehensione castigabat, nunc conatum benigniori prouehebat laude, verum et dicere et audire qui et sciuit et voluit. Itaque quocum etatem vna degere hoc nostro maluerit habuit neminem; id quod per res vtriusque non licuisse tulit egerrime.

Que nostrum commendant quis dixerit facile? qui et dignitate et auctoritate pre ceteris valens infimos quosque facilitate incredibili aequauit. Vigilantissimus negociosam vitam et quietae et tranquillae pretulit semper; mirum in modum sollicitus qua ratione iuuentuti studiosae consulendum optime; cui bene instituendae vt se natum duxerit vita acta docet. Solida queque summo sudore amplexus, quantopere luctandum non preuidit. De hac enim bene mereretur, hanc sibi conciliaret, laborem omnem duxit minimi. Hunc quesiuit prodesse desiderans, non caeco Midae stolidi captus auro. Quos pauperes esse perspicuum erat, haud ab aliis idipsum pretendentibus mercede defraudari eque passus, celum sibi proponens admisit facillime; quos bonis artibus, aeque atque diuites quosque, instituit diligentissime. Vnde ad vitam bene modesteque transigendam quid ei in viuis defuit? Deo incumbens non est spe frustratus, cui is ipse respondit abunde virtute preditus, virtute consumatus. † Cuius illam † admouit accuratissime, ad quam colendam inuitauit maiorem in modum, hanc predicans, hanc extollens, a viciis dehortatus, vicia detestans. Quibus quam infestum se prestiterit, pleraque eius carmina grauissima, que quotannis vt moris est dedit, luce clarius ostendunt; que consilio aliis sudoribus eius longe et melioribus premittenda censui. Cognoscetur enim hinc quo vultu, quo animo suscipientur. Que vbi placuisse videro, que nulli non, et qui litteris affectus et qui doctus, ob tum singularem doctrinam tum admonitiones modestas futura sunt gratissima, facilius (non vt modo) calchographi importunitate improba victus librarie officine alia imprimenda dabo. Hec quidem:

52. Vnde . . . 53. quid . . . defuit? *scripsi*: Vñ . . . q̇d . . . defuit: *a*: unum . . . quod . . . defuit, *Richter*. 55. Cui⁹ illam *a*: cuique illam *scripsit Richter*: *forsitan* Curam illi⁹ *legendum*.

65. Hec] The works enumerated here are included in the title of this volume; but were printed separately by R. Pafraet on 31 Dec. 1503 as

De vera Paschae inueniendi ratione, que Bibliae innititur: quam ex Isaac Argyro Greco excepisse apparet, adiunctis plaerisque de incarnationis mysterio.

De scientia et eo quod scitur, contra Academicos.

De philosophia.

Erotema interloquutoribus insertis de triplici anima, vegetabili, sensibili, rationali.

De arte et inertia.

De rhetorica.

De moribus.

De sensu et sensili. Et alia non nulla.

Quocirca mentis bona rebus et fluxis et caducis quo prestantiora sunt, laus eius eo magis solidis ex bonis surgat semper; qui docendo de suis meritus est quam optime, quos non ambagibus, non inuolucris, non inanibus argutiunculis nihil ad rem facientibus suspendebat, qui lumen soli ingerere non didicit, qui luce clariora crassis velaminibus non obtexit, intellectum inutilibus adductis interimens. Sed contra in medium obscura queque misit clarissime; adeo vt nemo non, cui haud gelidus circum precordia sanguis, intelligat quam facillime. Dignus igitur cuius apud posteros que liquit monimenta extent semper.

Haec hactenus. Ceterum nescio quid sibi velit, Erasme dulcissime, quo minus Libanii orationem Graecam, vbi Latinam feceris, quam expecto, ad me (vt conuenimus) dederis. Preuideo consilium tuum; quos in manibus habes De illustribus metaphoris, De allegoriis ecclesiasticis, De auctorum allusionibus, De scite et dictis et responsis libros, Libanio meo addere instituisti. Quo vno me consolor, vt moram longiusculam haud feram animo iniquo. Accipe nunc preceptoris nostri carmina grauissima, ad que accedent, vbi et tibi et candidis lectoribus grata viderim, eius insuper de diuersis Erotemata colloquutoribus insertis, Platoni se in hoc accommodans, qui erat ei quam familiarissimus. Dabo tandem operam, quicquid de Rodolfi Agricolae operibus ad manus hic veniet, preter ea que superioribus annis edita apud bibliopolas exponuntur, te adeant. Non absurdum rursus putaui subiicere epicedion incultum, quod ei

66. innititur *corr. Richter*: innitur *a*.

Alexandri Hegii . . . Dialogi. The editor was undoubtedly Faber, but his name does not appear; the two prefaces, dated 21 Nov. 1503, on ff. A³ and A⁴ being headed '*Ad candidos lectores idem.*'

67. Argyro] A Benedictine monk, who wrote a *Canon Pascalis* c. 1372; which was much used, although no part of it was printed until 1595. For his numerous mathematical works see Fabricius, *Bibl. Graec.* xi. 126, and NBG.

87. Libanii orationem] Cf. Ep. 177.

89. De . . . metaphoris] Possibly an anticipation of the *Parabolae*; see Ep. 311. The other works mentioned perhaps originated out of the collections made for the *Adagia*; see Ep. 125. 39. They were never carried out under the titles here given; but may have been incorporated in the enlarged editions of the *Adagia*.

97. Agricolae] Cf. EHR. Apr. 1906.

vita defuncto inueni, in quo prestinguntur quedam quibus ille noster miratur, qui tuis commendatus sit semper.

Vale ex Dauentria, Anno a Natali Christianissimo millesimo supra quingentesimum tercium, septimo Idus Iulias.

175. To Robert de Keysere.

Concio de puero Iesu ⟨1511?⟩ Tit. v°. Louvain.
⟨September 1503.⟩

[This letter is printed for the first time in *Desiderii Erasmi Rotterdami vtriusque linguae doctissimi Concio de puero Iesu a puero in schola Coletica nuper Londini instituta pronuncianda*, a rare volume of which there are copies in the British Museum, the University Library at Ghent, and the Imperial Library at Vienna. It has no printer's name, but M. Vanden Berghe identifies the type and printer's mark with those used by Robert Caesar, the latter containing the arms of the city of Ghent and a verse referring to its reputed foundation by Julius Caesar. The only date is in the colophon, *Kal. sept.* Besides the *Concio* the volume contains the *Expostulatio Iesu*, *Carmina ad scholam pertinentia*, one of which is entitled *Imago pueri Iesu posita in ludo litterario quem nuper instituit Coletus*, and the *Epitaphium scurulae temulenti* referred to in Ep. 216. As the building of St. Paul's School was only completed in 1510 (R. B. Gardiner, *Admission registers of St. Paul's School*, p. 7), the *Concio* was certainly not composed until that year, and probably not until 1511; so that the volume may probably be dated 1 Sept. 1511. It cannot be placed later, since it is referred to in Ep. 263. 9, 10, and was reprinted by Schürer at Strasburg in July 1512. It is noticeable that in the same volume Schürer printed the 'pirate' edition of the *De ratione studii*, which had afterwards to be withdrawn, cf. Ep. 66. In all later editions of the *Concio*, from Schürer's of August 1514 onwards, this letter to Caesar is omitted.

The date is fixed almost conclusively by the words *noctes diesque paro quaedam in Principis aduentum*, which may be taken to refer to the Panegyric prepared for the Archduke Philip, cf. Epp. 176 and 178–80. In support of this date may be noted the resemblance between ll. 4, 5, and Ep. 178. 35–7. The only other year which could be assigned is 1509, when Erasmus passed through Louvain (Ep. 266); but nothing is known of that occasion, and I am not aware of any visit from Prince Charles for which Erasmus could have been preparing.

The composition of the volume printed by Caesar is therefore difficult to account for. Erasmus' letter plainly cannot be a preface to the *Concio* as it stands, though it is possible that it accompanied an early draft of the *Concio*, written for the school over which Caesar then presided; for such re-editing cf. the Paraphrase on Valla (p. 108), the *De conscribendis epistolis* (Ep. 71), and the *De Copia* (Ep. 260). More probably it may be supposed that Caesar obtained the *Concio* and the poems from Erasmus in Paris, with which he then had connexions, in the summer of 1511, and that in reprinting them he added, though unconnected, a letter written to himself some years before, which he had doubtless treasured. This view is supported by the fact that the volume of verse by Ammonius which Erasmus took with him to Paris in 1511, cf. Ep. 218, contains poems on the same subjects: *Ad Coletum . . . de schola quam pueris construxit*, and *Inuitat pueros ad supradictam scholam, in qua Christi pueri docentis imago locata est.*

Robert de Keysere (Caesar) of Ghent was probably a connexion of the Peter Caesar, his fellow-citizen, who printed at Ghent about this time. He was a versatile person and passed readily from one employment to another. In 1503 he was evidently a schoolmaster at Ghent. Subsequently he took to printing, and after the present volume, which was probably produced in Ghent, he printed Valerius Flaccus' *Argonautica* (Paris, in prelo Caesareo, 5 Jan. 1512) for Gervasius Amoenus (p. 442), who dedicated the volume to him, as 'Pri. Col. Tor.' (Primicerius Collegii Tornacensis?), and congratulated him on the establishment of his press capable of printing Greek. On 11 March 1513 he printed a *Tractatus de penitentia* by his pupil, Eligius Houcarius, at Ghent 'in Lynce,' a great house belonging to him (cf. LB. App. 102). In Feb. 1517 he was studying law at Ghent (Lond. i. 26, LB. App. 400); and in December he was learning Greek (LB. App. 223). He is possibly the Robert of Ghent, who,

with the support of Jacques de Luxembourg, Lord of Fiennes, was endeavouring to secure the appointment of tutor to the royal children in 1507, when they were outgrowing a *custos*. See a letter printed by Le Glay in *Compte-rendu . . . de la commission royale d'histoire* (1841), iv. 110. I owe much of the above information to the kindness of M. Vanden Berghe.]

D. ERASMVS RO. CAESARI S. D. P.

Perge, mi Roberte, in instituto omnium (meo quidem iudicio) pulcherrimo superisque gratissimo, vt iuuentutem Gandauorum puro Latinae linguae sermone pares ad optimas disciplinas percipiendas. Liuidorum blateramenta non magis animum tuum permoueant quam culex elephantum, imo magis magisque accendant oblatrationibus suis. Bellum est esse quos tua virtute male vras. Illud et miror et doleo, qui ita repente nos reliqueris. Doluit maiorem in modum et hospes meus, vnicus admirator tui similium. Ostendi nostris tuorum alumnorum scripturas; at vix vlli persuadeo eas à pueris esse profectas. Scripturus eram Antonio, sed noctes diesque paro quaedam in Principis aduentum. Mittam ad te breui quedam quibus ipse fateberis tuum munus abunde fuisse compensatum.

Bene vale, mi Roberte iucundissime, et tuum Erasmum sic ama vt ab eo diligeris; diligeris autem plurimum.

Ex Louanio.

176. To James Mauritsz.

Vita Erasmi p. 208. Louvain.
Lond. xxxi. 38: LB. App. 461. 28 September ⟨1503⟩.

[Later than Ep. 175, because the Panegyric is nearly finished.

James Mauritsz was a citizen of Gouda, where he was at one time Pensionarius. In 1519 he was a member of the Council of Holland, residing at the Hague. In 1522 he was at Louvain, and in January attended Vives' lectures; later in the same year he went to England, perhaps in the train of the Emperor Charles V (Brewer, iii. 2288). It is evidently owing to his connexion with Gouda that this and Ep. 202 have survived.]

ERASMVS ROTERODAMVS MAGISTRO IACOBO MAVRITII VTRIVSQVE IVRIS LICENTIATO DOCTISSIMO S.

Etsi eram iampridem multo scribendi labore pene delassatus (quid enim laboriosius quam scribere, praesertim edenda?), tum

175. 7. reliqueris] It is singular that a similar episode occurs in Lond. vii. 26, LB. 246, dated 29 Apr. ⟨1518⟩.

8. hospes meus] John Paludanus; see Ep. 180.

10. Antonio] Ant. Clava (? Colve), a citizen of Ghent, who was a friend of Robt. Caesar and a patron of letters. By July 1514 he had become a member of the Council of Flanders (Ep. 301) and had begun to learn Greek (Lond. i. 27, LB. App. 401); of which he was an enthusiastic student even in old age (Lond. Vives. 10, LB. 634). Caesar's pupil, Eligius Houcarius, dedicated to him *Liuini vita, elego carmine conscripta*, Paris, J. Badius, 13 Jan. 1511 (Vander Haeghen, *Bibliogr. Gantoise*, i. 31); and Erasmus' *Epistole elegantes* (C^1) were addressed to him by Peter Gilles. His death occurred between 1 Feb. 1529 (Lond. xxviii. 23, LB. 1011) and 28 Jan. 1530, when Erasmus sent his epitaph to Gilles (Ep. to Gilles in Xenophon's *Hiero*, Basle, Froben, 1530).

11. Principis] A contemporary manuscript note in the British Museum copy adds *Philippi ex Hispania*.

impraesentiarum quoque in absoluenda Panaegyrici coronide sic occupatus vt occupatior esse non possem—et hic labor quem tu mihi iniunxeras, quum molestissimus sit, tamen inutilissimus; quid enim molestius quam alieno scribere stomacho? quid inutilius quam ea scribere quibus scribendis dediscas bene scribere?—tamen meus in te amor effecit vt neque molestus esset mihi neque inutilis videretur, quando mihi semel decretum est meo Iacobo per omnia morem gerere, non solum officiose, verumetiam libenter.

Vale, Louanii quarto Calendas Octobris.

177. To Nicholas Ruistre.

Aliquot Declamatiunculae f°. A. v°. Louvain.
Lond. xxix. 16: LB. i. 547. 17 November 1503.

[The preface to translations of three Declamations of Libanius. The first edition known to BEr[1] was published by Th. Martens at Louvain, July 1519 (α), the second by Froben at Basle, March (in coloph. Cal. Maii) 1522 (β). The date given by α for this preface is confirmed by Epp. 176 and 178; and by the fact that four scazon lines which appear on the title-page of α are printed in the *Epigrammata*, Paris, J. Badius, 8 Jan. 1507, as *In fronte libelli dono missi Episcopo Atrebatensi Scazon*, together with the lines written by Erasmus for Herman's *Sylua Odarum* (Ep. 49) and *Apologi* (Ep. 178. 16 n.), and for Anthonisz' *Libellus de precellentia* (Ep. 173).

Like Herman's *Apologi* these translations were probably not printed at first, since the Latin version alone would make a very small book, and Martens, who published at this time the *Enchiridion* (Ep. 164) and the *Panegyric* (Ep. 179), was not yet able to print Greek. With the Greek added α only fills sixteen quarto leaves.

Nicholas Ruistre or Le Ruistre of Luxemburg (c. 1442–15 Nov. 1509) was brought up as a boy at the Court of Burgundy and served faithfully four Dukes, Philip the Good, Charles the Bold, Maximilian, and Philip the Fair, as 'secrétaire audiencier,' 'maistre des requestes,' 'signant en finances et controsleur d'icelles'; and also was sent on many embassies. He held canonries at Lierre and Termonde; the Archdeaconry of Brussels 4 Dec. 1484; provostships of St. Bavo at Haarlem and of St. Peter at Louvain, the latter in combination with the Chancellorship of the University, 1487, cf. p. 380; and finally the Bishopric of Arras, 1501. As Chancellor of Louvain he founded the 'Collegium Atrebatense.' See Molinet, 319; Ferreolus Locrius, *Chronicon* (1616), p. 570: Val. Andreas, *Fast. Acad. Lovan.*, 1650, pp. 59 and 301; de Reiffenberg, *Hist. Toison d'Or*, p. 225 n.; and GC. iii. 346.

REVERENDO IN CHRISTO PATRI NICOLAO RVTERIO EPISCOPO ATREBATENSI INSIGNIS AC FLORENTISSIMAE LOVANIENSIS ACADEMIAE CANCELLARIO ILLVSTRISSIMI ARCHIDVCIS AVSTRIAE PHILIPPI CONSILIARIO S. D. ERASMVS DESYDERIVS ROTERODAMVS.

Cvm nuper essem declamationes aliquot Graecas nactus, Praesul amplissime, eisque vertendis periculum de me ipso facere statuissem, quantum in vtriusque linguae facultate fecissem operae precium, circunspicienti mihi cui potissimum hoc progymnasmatis consecrarem, tu primus atque adeo solus occurristi. Cui enim potius, etiam si nihil aliud, conuenit studiorum nostrorum prouentus appendere quam huius florentissimae scholae Cancellario, id est omnium

studiorum moderatori ac principi perpetuo? Huc igitur sponte eunti multum et fiduciae et animi addidit quum passim per ora mortalium volitans tuarum virtutum fama, tum praecipue hospitis mei Ioannis Paludani, hominis doctissimi atque humanissimi, pene quotidiana praedicatio, qui mihi totius animi tui simulachrum quoddam absolutum ita depinxit oratione vt nullus Apelles corporis figuram penicillo expresserit euidentius. Atque inter innumera tua decora illud in primis memorabile, quod quum perpaucis mortalium contigerit vni principi diu placuisse, tu singulari quadam sapientia raraque morum dexteritate quatuor iam Burgondionum Ducibus, alii post alium, sic perpetuo placuisti placesque, vt nullus inter aulicos proceres tantundem gratia floreret, authoritate polleret, sapientia prospiceret, consilio prodesset; quum interim vsu tam longo nihil vnquam de tua synceritate aula detriuerit, tu semper aliquid de illius moribus emendaris. Nec minus insignis illa tua laus quam ea quam vni Nestori tribuit Homerus, quod incorrupta tua in agendo integritas, simplex in dicendo libertas, semper fuit principibus gratior, multitudini popularior, quam aliorum obsequiosa assentatio. Quid ego iam referam toties obitas summa cum laude legationes, quae quidem faciunt vt apud exteros quoque longe lateque, solis instar, tui nominis splendor sit propagatus? Quid amplissimos honores, non tam fortunae munera quam virtutum tuarum praemia, quos omnes ita gessisti gerisque vt longe plus illis per te quam tibi per illos dignitatis accesserit, neque tam tu honoribus quam te honores foelices esse videantur?

Verum haec quidem, quia sunt amplissima, deterrere poterant, nisi me illa rursus inuitarent, quod audio te, vt literis ac pietate insigniter esse praeditum, ita omnes in quibus egregium aliquod probitatis aut doctrinae specimen eluceret, singulari semper amore complecti, effusissima beneficentia solere prosequi; neque prorsus alium multis iam saeculis extitisse, qui pari atque tu studio, libertate, dimicatione, inuidiae contemptu, tum ecclesiae tum studiorum dignitatem fortunasque tueretur. Adeo quicquid facultatis vel tua tibi fortuna largita est vel peperit industria, id totum ad ornandos iuuandos prouehendosque probos ac doctos viros conferre gaudes. Haec quidem et cum his alia plurima vbi cognouissem, pater humanissime, quum vltro mihi iamdudum ardebat animus, tum hospitis adhortatio quasi currenti calcar accessit, vt tuam amplitudinem mihi quoquo modo demererer. Auxit insuper fiduciam, quod recordarer olim, vt refert Plutarchus, tenuem quendam ac plebeum

22. ea quam *add.* β.

11. Paludani] Cf. Ep. 180.
17. quatuor] So Molinet, 319.
47. Plutarchus] *Apophtheg.* p. 172 B. The offering is water, not an apple.

hominem donato pregrandi malo magnam ab Artaxerxe Rege gratiam inisse; tum Maronem Augusti beneuolentiam vnico disticho redemisse; neque raro alias summos viros exiguis munusculis impendio fuisse delectatos; postremo, quod eleganter scripsit Plinius, numinibus ipsis salsa mola litare eos qui thura non habent.

Quibus rebus fretus ausus sum et ipse tuae praecellentiae hos quasi tres flosculos strenulae vice dono mittere de Graecorum rosariis decerptos; quandoquidem hoc nomine vel Paestanas delicias vincunt Musarum hortuli, quod nullo mense non vernant. At primus quidem longe bellissimus ac fragrantissimus in Latinum sermonem transplantatus est de cultissimis areolis Libanii sophistae, cui doctorum hominum calculis inter Atticistas praecipuus locus tribuitur. Eius ille seminarium, hoc est argumentum, ab omniparis Homeri campis desumpsit, idque ex Antenoris oratione, libro Iliados tertio; vbi refert Menelaum atque Vlyssen, quum ad res repetendas ad Troiam venissent, apud se fuisse diuersatos, et vtriusque speciem ac dictionem a se diligenter animaduersam describit confertque. Dialectos Attica est. Quanquam nihil omnino veneris Atticae deest, in Menelai persona decorum mire seruauit. Nam et Spartanam illam in dicendo simplicitatem libertatemque quae prouerbio quoque locum fecit, scite adumbrauit; tum velut ex Homerico archetypo regi summam animi magnitudinem appinxit, sed summa cum moderatione neque non animi iucunditate coniunctam. Nam Priamum etiam laudat, a populo vero omnem criminis inuidiam in vnum Paridem confert; ac ne in hunc quidem quicquam atrocius aut rabiosius dicit. Porro bellum ita dissuadet vt ipse iam de victoria securus tantum ipsorum rebus consulere videatur. Denique breuiloquentiam nominatim etiam effinxit; quam quidem praeterquam quod homini Laconi quasi gentilicia est, peculiariter in Menelao cum subtilitate elegantia iucunditateque fuisse coniunctam Cicero, Fabius, et Gellius testantur, sed omnes eundem authorem Homerum sequuti, cuius haec verba sunt in eo loco quem modo rettulimus:

> 'Αλλ' ὅτε δὴ μύθους καὶ μήδεα πᾶσιν ὕφαινον,
> 'Η τοι μὲν Μενέλαος ἐπιτροχάδην ἀγόρευε
> Παῦρα μέν, ἀλλὰ μάλα λιγέως, ἐπεὶ οὐ πολύμυθος
> Οὐδ' ἀφαμαρτοεπής, εἰ καὶ γένει ὕστερος ἦεν.

Quae nos vtcunque vertimus ad hunc modum:

> Verum vbi consilia et sermones texere cunctis
> Cepere, strictim est Menelaus pauca locutus,
> Pauca, sed argute nimium, neque multiloquus nec
> In verbis errans, quamuis natu minor esset.

63. ad *om.* β. 70. cum β: item α.

51. Plinius] *N.H.* Praef. 11. 80. 'Αλλ' ὅτε] *Il.* 3. 212–5.

Porro altera declamatio e Tragoedia sumpta est, tertia ex Iliados vltimo, vbi in comploratione Hectoris fere similia lamentatur Andromache; vtraque autem vt incerto authore, ita notae multo inferioris. Quanquam res tota leuicula est, sed in hac placuit primam huius laboris aleam experiri, ne videlicet iuxta Graecam paraemiam ἐν τῷ πίθῳ τὴν κεραμείαν, id est In dolio figulariam, sed potius ἐν Καρὶ τὸν κίνδυνον, id est In Care periclitarer. Secutus sum veterem illam M. Tullii regulam, vt in vertendo sententias modo mihi putarim appendendas, non annumeranda verba. Tametsi nouus interpres, religiosior esse malui quam audacior. Verum quantum nostro conatu simus assecuti, aliorum esto iudicium. Illud vnum testamur, nimirum experimento docti, nihil esse difficilius quam ex bene Graecis bene Latina reddere. Quod si cognouerimus haec nostra praeludia et quasi primicias tibi non displicuisse, tum tuo iudicio tuaque authoritate freti magno animo ad maiora accingemur; iamque non flosculos, sed fruges de literariis segetibus collectas mittere audebimus.

Vale, Pater ac Praesul amplissime, ac me meaque studia in tuam clientelam asscribere dignare.

Louanii, Anno a Christo nato M.D.III. Decimo quinto calendas decembres.

178. To William Herman.

Vita Erasmi p. 194. Louvain.
Lond. xxxi. 26: LB. App. 445. 27 November ⟨1503⟩.

[Before the delivery of the *Panegyric*, cf. Ep. 179, and subsequent to Ep. 177.]

ERASMVS ROTERODAMVS GVLIELMO GAVDANO AMICO PRIMARIO S.

Salve etiam atque etiam, mellitissime Gulielme. Verti nuper declamatiunculas aliquot, vnam Libanii Sophistae, duas incerto authore; eas dicaui donauique domino Nicolao Ruterio, episcopo Atrebatensi, huius Academiae Cancellario. Is magnopere nostro munusculo delectatus, quanquam perquam pusillo, ad conuiuium vocauit; obtulit officium suum, quacunque in re aut mihi aut meis posset gratificari. Abiens misit per Decanum Mechliniensem aureos decem. Adoriemur ante Dominicum Natalem et Ducem nostrum Philippum Panegyrico de profectione Hispanica et reditu faelici; quem iamdudum tradidissemus, nisi de re parum fuissemus instructi.

177. 107. M.D.III *a Corrig. β* : M.D.XV *α*.

177. 89. Tragoedia] Medea.
92. primam . . aleam] Cf. i. p. 8. 34, 5.
96. Tullii regulam] *Opt. Gen.* 14; cf. Ep. 188. 53–5.
178. 7. Decanum Mechliniensem] John Robyns (†28 Dec. 1532). He was elected Dean of Mechlin, c. 1502, init., and was appointed with Adrian of Utrecht, then Vice-Chancellor of Louvain University, to draw up statutes for the Collegium Atrebatense (Ep. 177 introd.). See GC. v. 27.

Conciliaui mihi, vel potius se mihi conciliauit Hieronymus Buslidanus, archidiaconus Cameracensis, frater Episcopi, vir vtriusque linguae callentissimus. Is subinde dictitat me fortunatum fuisse futurum, si vir ille redisset incolumis; spes certe mihi omnis in eo viro sita fuerat.

Donaui illi Apologos tuos cum epistola laudatrice ingenii morumque tuorum. Neque enim desino passim apud amicos praedicare Gulielmum meum; quanquam iam pridem video te gloria Hollandica contentum. Iam enim tot annos verso in Gallia, in Anglia, in Artesia, in Brabantia, neque tu vnquam quidquam lucubrationum tuarum misisti, vt idoneam haberem occasionem praedicandi ingenii tui; non saltem scribis epistolam quam doctis ostentem amicis. Et tamen in Odis perspexisti candorem animi mei; etiamsi me contemnit Hollandia, hic certe non vsquequaque contemnor, neque inter magnates, neque inter religiosos, neque inter eruditos. Tu fortasse iam dices, abunde sat famae, modo plusculum rei. Ego vero in hoc toto animo abs te dissentio, quanquam non raro compendium ex fama nascitur. Hac de re saepenumero sum admiratus, mi Gulielme, tuum institutum; sed nolui crebris hortamentis odiosus esse amiculo indissociabili. Coniector autem te fortassis studio ⟨te⟩ subducere a familiaritate nostra, ne et in inuidiae communionem voceris. Quae si me coniectura non fallit, nil moror quam officiose istud facias, qui pro amico vetustissimo, aemulo studiorum (ne quid addam amplius), non sustineas cucullatorum aliquot homuncionum aut muliercularum blateramenta contemnere; quos, si ingenii doctrinaeque tuae magnitudinem respicias, non pluris facere oporteat quam muscam elephantus. Isto certe metu quantum ipse tibi incommodaris, nemo me melius nosse potest.

Sed missa haec. Hospes meus Iohannes Paludanus, rethor huius Scholae, vir vtriusque linguae peritus, ardentissime exspectabat aduentum tuum; quem miror cur promissum non exhibueris. Dominus Praepositus Traiectinus, vicinus noster, frequenter et

---

11. Hieronymus Buslidanus] Cf. Epp. 157 and 205. His name does not occur in the list (incomplete) given by Leglay, *Cameracum Christianum*, p. 387, for the Archdeaconry of Cambray, the senior in the diocese. It fell vacant in 1501. He had recently, 13 Oct. 1503, become Archdeacon of Brussels also, Leglay, p. 388. For his patronage of Erasmus at this time see Lond. xvii. 3, LB. 602.

16. Apologos] See Ep. 172. 12. It was probably for this book that Erasmus wrote the epigram 'In fronte libelli Buslidio dono missi,' which occurs in Badius' edition of the *Epigrammata*, 8 Jan. 1507.

17. praedicare] A flattering mention of Herman occurs in the *Panegyric*, LB. iv. 512 D.

23. Odis] See Ep. 49.

39. Paludanus] See Ep. 180.

42. Praepositus Traiectinus] Philibert Naturel († 22 July 1529), of the Burgundian family of Plaine (Ep. 76. 43 n.); a member of the Privy Council of the Netherlands, 1484; Provost of the Cathedral at Utrecht, 11 Feb. 1500; Chancellor of the Golden Fleece, 30 Nov. 1504. He discharged many embassies;

lubenter de te loquitur. Quaeso te, quantum esset negotii talium virorum amicitiam literulis alere? Florentius Egmondanus in omnibus certaminibus victor tantum laudis ex Hispania, Sabaudia, Gallia, Germania retulit, vt vnus omnium procerum gloriam, non dicam offuscarit, sed plane extinxerit; eius laudes Panegyrico nostro admiscebo. Tu sapies, si illi epistola fueris gratulatus aut, quod malim, carmine; curabo vt accipiat, et quidem per me. Episcopum Cameracensem tribus Latinis epitaphiis celebraui, vno Graeco; miserunt sex florenos tantum, vt etiam mortuus sui similis esset. Si hospiti meo dignareris vel breuem epistolam scribere, tum illi, tum mihi pergratum faceres, et tibi fortassis non inutile. Est enim omnium qui viuunt candidissimus admirator et adiutor hominum literatorum. Vale, doctissime Gulielme.

Louanii quinto Calendis Decembris.

179. To Nicholas Ruistre.

Panegyricus ⟨1504⟩ Tit. v°. ⟨Antwerp?⟩
Lond. xxix. 57: LB. iv. 555. ⟨February 1504.⟩

[The Preface to *Ad illustrissimum Principem Philippum, Archiducem Austriae . . . de triumphali profectione Hispaniensi deque foelici eiusdem in patriam reditu gratulatorius Panaegyricus. Conscriptus ac eidem Principi exhibitus a Desyderio Erasmo Roterodamo, Canonico ordinis diui Aurelii Augustini*, Antuerpiae, Th. Martens, s. a. (*a*). A note subjoined to the *Panegyric* states that it was delivered on the Feast of the Epiphany, 1504, before Philip 'in arce Ducali Bruxellensi, presentibus magnificentissimo domino de Maigny etc., magno Cancellario Burgundiae, R. patre Episcopo Atrebatensi, Audientiario etcet.' The *Panegyric* was reprinted by Badius at Paris (*β*) after revision, c. 1506, since it contains the *Ode to Cop* (p. 426); and later it was included by Froben in various editions of the *Institutio Principis*

---

to Maximilian at Innsbruck, Feb. 1501, to France in July 1504, to Rome in Apr. 1506, and to France again in 1510 and 1518. See Leglay, *Négociations . . . entre la France et l'Autriche*, i. p. xxii; de Reiffenberg, *Hist. Toison d'Or*, pp. 267, 8; and H. v. R⟨yn⟩, *Hist. van 't Utrechtsche Bisdom*, i. p. 90.

44. Florentius Egmondanus] (1469–14 Oct. 1539) son of Frederic of Egmont, Lord of Ysselstein. He held office in Philip's court and accompanied him to Spain in 1501. In 1505 he received the Order of the Golden Fleece. He was admiral of the fleet which accompanied Philip to Spain in Jan. 1506; and after Philip's death he was a member of the Council of Margaret of Austria. In 1515 he became Stadhouder of Friesland, which he defended many times against Charles of Gueldres. There is no mention of him in the *Panegyric* in its printed form. See BN, Brewer *passim*, and de Reiffenberg, *Hist. Toison d'Or*, p. 271.

48. epistola] At a later date Herman dedicated his *Aesop* (p. 128) to Egmont. In the preface, which is without date, he represents himself as encouraged to do so, not by Erasmus, but by a certain Antony (? Clava; cf. Ep. 175. 10 n.).

50. epitaphiis] One of the Latin was printed in Anthonisz' book (Ep. 173), and the other two in Erasmus' *Epigrammata*, Paris, J. Badius, 8 Jan. 1507. The Greek epitaph is lost.

51. sex florenos] The following extract from the Cambray archives, concerning the funeral of Henry of Bergen, illustrates this statement: 'A Me Erasme de Roterdamis, poéte, pour avoir fait aulcuns épitaphes et en aulmosne, vi[l].' See Houdoy's *Hist. de la Cathédrale de Cambrai*, p. 273, in *Mém. Soc. des Sciences de Lille*, vii. 1880. The lines which follow the two epitaphs in the *Epigrammata*, 'In Magnatem quendam, sed ficto nomine, qui laudes suas exiguo munusculo pensarat,' probably refer to this occasion.

Christiani, the earliest of which is dated Apr. 1516 (γ). After Erasmus' next visit to Basle, Froben published revised editions, in July 1518 (δ), and June 1519 (ε). In the collected edition of 1540, vol. iv (ζ) there are a few alterations. γ adds the name of the Count of Nassouven (cf. Ep. 147. 58 n.) as present, and states that the Chancellor, Thomas de Plaine, Lord of Maigny (Ep. 76. 43 n.), replied in Philip's name. The date is confirmed by Philip's return from Spain in 1503; and the book was presumably printed soon after the delivery of the *Panegyric* and in any case before Ep. 181. Ep. 180 indicates that Erasmus went to Antwerp to superintend the printing of this and possibly of the *Enchiridion* (Ep. 164). The preface seems to have been written after the *Panegyric* was delivered, and therefore probably while the book was in the press. It affords a specimen of the amplification that Erasmus' complimentary writings sometimes underwent. Cf. Epp. 333-5.

In spite of the slight discrepancy the following extract from the records of the Archduke Philip's exchequer, quoted by Pinchart, MSH. 1855, p. 123, plainly refers to Erasmus and the *Panegyric* (cf. i. p. 44. 25-7):

'A ung religieux de l'ordre de Saint-Augustin l livres pour don que Monseigneur lui en a fait pour ses peines et labeurs d'un beau livre par lui lors fait et composé à la louange de Monditseigneur touchant son voyaige d'Espaigne, et lequel il lui avoit le ix du mois de janvier xve iij présenté en don.'

Registre n° F 190 de la chambre des comptes, Archives du Dépt. du Nord, Lille.

This gift (l. 14) is probably the 'singularis munificentia' of iv. 324. For further liberality on Philip's part see Ep. 181 introd.]

AMPLISSIMO PATRI NICOLAO RVTERIO EPISCOPO ATREBATENSI DESYDERIVS ERASMVS . D.

Mvltis adeo nominibus mihi visum est conuenire, Praesul ornatissime, vt Panaegyricus quem Principi Philippo ex Hispania reduci nuper exhibui, tui potissimum nominis auspiciis in manus hominum exiret: primum quod vnus omnium apud nos rei litterariae candidissime faueas, prorsusque erga doctos omnis Moecenatem quendam vel parentem potius agere soleas: deinde siue quid ad illustrandam Principis gloriam labor hic meus adferet momenti, nemo te dignitatis illius studiosior; siue magis ad cohortandum valebit, isthuc vero tibi semper vnicum et a Philippo ad Philippum, proauo pronepotem, perpetuum studium fuit salutaribus ac liberis consiliis ducum animos ad honesta vocare: postremo vt per eundem bonis ingeniis commendaretur nostra gratulatio per quem antea Principi placuisset. Placuisse autem quum oculis vultu atque ipsa (quod aiunt) fronte, tum amplissimo munere quasi iudicii sui pignore testatus est, nihil non offerens, si voluissem in aulicam immigrare familiam. Nam plures alioqui causae suadebant vt eam pro viribus abderem premeremque, quod hinc ingenioli mei modulus succurreret, hinc obuersaretur animo quantum esset negocii maximorum principum maiestatem oratione sustinere, quantum autem

2. Philippo *add.* γ. Hispaniis γ. 4. omnium apud nos *add.* γ. 10. αγ: ad *post* proauo *add.* β. 12. nostra gratulatio *add.* γ. 14. quasi α: veluti γ. 15. nihil . . 16. familiam γ: ipse α. 16. eam γ: eum α. 17. premeremque *add.* γ. 18. obuersabatur γ. animo *add.* γ. quantum esset negocii α: quam arduum esset γ. 19. autem *add.* γ.

9. a Philippo] Cf. Ep. 177 introd.

flagitium eam culpa deterere ingenii, quemadmodum ait Horatius. Neque vero cuiusuis penicillo numinum effigies digne repraesentantur. Adde iam quod et alias impar, ipso etiam tempore, sicuti scis, excludebar.

Etenim quum sero mihi venisset in mentem, tum de re nihil tenerem nisi quantum homini rerum huiusmodi neutiquam curioso semperque libris immussanti publicus rumor suggessisset, tumultuaria primum opera verborum quasi syluam quandam repente corrui; ac velut primo, sicut aiunt, coelo futuri Panaegyrici rude simulachrum deformaui. Dehinc vbi de re multum vestigata non multo factus essem instructior, negligentibus aliis, aliis etiam studio coelantibus, et aeditio iam passim efflagitaretur a studiosis, neque liberet totam operis telam retexere, compluribus locis interfulsi quaedam. Vnde vereor ne peritiorum vngues orationis inaequalitatem et hiantes alicubi commissuras sint deprehensuri. Porro, quum oculi sint vnici bene narrandi magistri, mihi ne audire quidem contigit nisi perpauca quaedam eaque incomperta, vt hic totus locus fuerit quasi summis pedibus transiliendus. Nam de principe et parum confessa scripsisse sacrilegii genus est.

Accedebat huc quod mea simplicitas, vt ingenue dicam, a toto hoc scripti genere nonnihil abhorreret, in quod vnum vel maxime videatur herere Platonicum illud, *τέταρτον κολακείας μόριον*. Quanquam ista non tam *αἴνεσις* quam *παραίνεσις* est. Nec alia prorsus aeque efficax emendandi principes ratio quam si eis sub laudandi specie boni principis exemplar offeras, modo sic virtutes tribuas, sic vicia detrahas, vt ad illas adhortari, ab hiis deterrere videare. Neque enim medici quemlibet eadem, sed quenque aptissima curant via. Hac videlicet formula tueri me poteram, nisi in eum Principem incidissem in quo laudando ne necesse quidem fuit quicquam affingere, hac vna in re fortunatus; fortunatiores tamen futuri qui hunc ipsum iam senem describent; cuius consilia vt nobis diuina benignitas magis magisque prosperet precor. Vale.

20. flagitii γ. quemadmodum ait Horatius *add* γ. 21. vero α: enim γ. 22. iam *add.* γ. et *add.* γ. ipso *add.* γ. sicuti scis *add.* γ. 25. rerum huiusmodi *add.* γ. neutiquam α: minime γ. 27. primum *add.* γ. 28. veluti γ. sicut aiunt *add.* γ. futuri *add.* γ. 30. studio *add.* γ. 31. a studiosis *add.* γ. 32. interfulsi quaedam γ: interfulsi α: velut interfulsi β. 36. totus *add.* γ. 39. vt ingenue dicam *add.* γ. 40. vel *add.* γ. 41. Platonicum α: Socraticum γ. *τέταρτον* α: *τὴν ῥητορικὴν τρίτον εἶναι τῆς* γ. 43. eis *om.* γ. 45. his β. 51. prosperet α: prospera velit esse γ. Bene vale γ.

---

20. Horatius] *Od.* 1. 6. 12. 41. Platonicum] *Gorg.* 463 BC.

180. To John Desmarais.

Panegyricus ⟨1504⟩ f°. F⁶. Antwerp.
Lond. xxix. 56: LB. iv. 549 C. ⟨February 1504.⟩

[Printed with the *Panegyric*, cf. Ep. 179.

From its position at the end of the book followed only by a poem of three pages, and from its signature this letter seems to have been written during the printing.

John Desmarais or Desmarez (Paludanus), of Cassel, near St. Omer, † 20 Feb. 1525, was a friend from whom Erasmus received much hospitality, and of whom he always speaks with admiration. He had had at one time some experience of court life (Ep. 197. 7–9), but was now Public Rhetor in Louvain University, and held with that post a canonry in St. Peter's Church, cf. p. 380; and on 23 Dec. 1504 he was appointed Dictator or Scribe to the University, his duty being to conduct its correspondence. Erasmus also dedicated to him one of his translations from Lucian (Ep. 197) and Gerard Lyster his commentary on the *Moria* (p. 459). A letter from him to Peter Gilles dated 1 Dec. 1516, and some verses were prefixed to the first edition of More's *Utopia*, but were subsequently withdrawn. In July 1517 Erasmus was staying with him again (LB. App. 241); Gerard Geldenhauer's *Epistola de triumphali ingressu Philippi de Burgundia*, Louvain, Th. Martens ⟨1517⟩ is addressed to him. See BN.]

ERASMVS M. IOHANNI PALVDANO DOCTISSIMO ATQVE HVMANISSIMO HOSPITI SVO S. D.

Intelligo tuis ex litteris, musarum meumque delicium, Iohannes Paludane, id quod et sine litteris facile coniectabam, vt es mei nominis vel meipso studiosior, te iamdudum sitienter expectare Panegyrici nostri iam emergentis in lucem quasique nascentis quod tandem fatum, quis genius fore videatur. Vix dum prima pagella recens et adhuc ab officina madens coeperat ostentari atque (vt fit in re noua) aliis ab aliis per manus tradi; Erasmus interim, quem scis quantopere semper delectarit Apelles ille post tabulas latitans, nusquam non aures arrectas habebat, vndique captans, non quam multis placeret (quum mihi quidem ad conscientiae fiduciam et vnius hominis iudicium abunde sufficiat, modo is vel Valasci nostri vel tui similis sit), sed qua parte displiceret. Nam laudator, nisi eximie doctus, officit quoque; at reprehensor etiam parum eruditus aut admonet quod te suffugerit, aut ad defensionem recte dictorum expergefacit, et aut doctiorem facit aut certe reddit attentiorem. Proinde dispeream nisi mihi Momum vnum malim sanus quam decem Polyhymnias.

TIT. HOSPITI SVO α: LOVANIENSIS ACADEMIAE RHETORI β: INCLYTAE LOVANIENSIVM ACADEMIAE RHETORI γ. 3. iamdudum αγ: *om.* β. 8. scis α: scias ζ. 11. Valasci nostri γ: Hieronymi Valasci α: Lusitani Valasci β. 14. suffugerit α: fugerit ζ.

11. Valasci] The removal of the name Hieronymus in the second edition perhaps indicates that it was wrong; in which case this person may possibly be identified with Ferdinand Valascus, vtriusque iuris consultus, who as ambassador tendered the obedience of John II of Portugal to Innocent VIII in 1484. This Valascus may have come on an embassy from Portugal to Philip.

12. laudator] Cf. Ep. 182. 57–60.

Sed quid verbis opus? Illud in totum affirmarem, si quam vere, tam non arroganter dictum videretur, non paulo plures fore qui carpant quam qui intelligant. Ex tribus autem reprehensorum generibus primum haud satis etiam scio risui mihi magis fuerit an miserationi, videlicet eorum qui sibi praeclare litterati videntur, quum nihil sint minus. Ii me statim in ipso Panegyrici limine offendisse quasique in portu (quod aiunt) impegisse praedicabant, ibi erratum esse putantes quoties non satis intelligebant. Quid autem, bone Deus, intelligunt isti? Itaque quasi sorices suomet indicio peribant, propriam prodentes inscitiam, dum insectantur alienam. Sed totam hanc fabulam malo coram, quam quidem scio tibi magnae voluptati futuram. Coeterum neutiquam mihi contemnenda ducebam reliqua duo calumniatorum genera, alterum imperitorum neque satis prudentium, qui totum hoc meum ornandi Principis studium adulationem vocabant; alterum mediocri litteratura hominum, qui in opere quasi nondum dedolato nonnullis rebus offendi vel desyderare quaedam potius videbantur. Et altius quidem me pupugit prior illa reprehensio, quippe quae moribus labem conetur aspergere; altera leuius commouebar, quod ingenium modo taxaret, non etiam vitam contaminaret. Hiis igitur pro viribus est satisfaciendum, illi sunt acrius refellendi.

Principio qui panegyricos nil aliud quam assentationes esse putant, prorsum ignorare videntur quo consilio, cui rei, genus hoc scripti sit a prudentissimis viris repertum; nempe in hoc vt obiecta virtutis imagine improbi principes emendarentur, probi proficerent, rudes instituerentur, admonerentur errantes, extimularentur oscitantes, denique ipsi apud sese pudescerent deplorati. An vero credendum est Calisthenem tantum philosophum, qum Alexandri laudes diceret, an Lysiam atque Isocratem, an Plinium et cum hiis innumerabiles, quum hoc in genere versarentur, alio spectasse quam vt sub laudandi pretextu cohortarentur ad honesta? An tu censes regibus sic natis, sic educatis, tetrica illa Stoicorum dogmata et Cynicos latratus esse proponendos? Scilicet vt aut cachinnum moueas aut acrius etiam irrites? Generosus animus quanto commodius ducitur quam trahitur, quantoque melius blandimentis sanatur quam conuiciis! Quod autem efficacius, imo quod aliud prudentibus est vsurpatum cohortandi genus, quam vt magna iam ex parte tribuant ea decora ad quae prouocant? An non laudata virtus

Crescit, et immensum gloria calcar habet?

26. *ae*: iudicio δζ. 29. neutiquam *a*: haud quaquam γ. 35. conaretur γ. 37. His β. 41. in hoc β: *om.* *a*γ. 46. his β.

39. Principio] Cf. Ep. 93. 1–16. 56. Crescit] Ovid, *Pont.* 4. 2. 36.

Quid quod ipse Paulus Apostolus non raro hoc artificio quasi pia quadam vtitur adulatione, laudans vt emendet? Iam vero qui possis scelesto principi tum impunitius tum acerbius exprobrare crudelitatem quam si in eo clementiam praedices; qui rapacitatem, violentiam, libidinem quam si benignitatem, moderationem, castimoniam efferas,

Virtutem vt videat, intabescatque relicta?

Sed Augustinus (inquiunt) multa se fatetur ementitum fuisse in referendis laudibus Imperatoris. Quorsum isthuc pertineat quod ille scripsit vir obstinatius etiam infensus mendacio, non est huius loci disputare. Certe Plato, certe Stoici mendacium officiosum permittunt sapienti. An non recte puerilem indolem falsis laudibus nonnunquam ad virtutis studium inflammamus? Nonne et optimus quisque medicus in egrotis affirmant sibi placere colorem atque oris habitum, non quod tales sint, sed vt tales efficiat? Adde hiis quod candidi pectoris est in sui principis admiratione vel allucinari, et in eo laudando modum obliuisci, in quo amando nullus debet esse modus. Tum autem publicitus interest vt de principe etiam non optimo, tamen plusquam optime sentiant ii quibus imperat. Hiis nimirum panegyricus scribitur, non principi, si sit illaudatus. Neque enim vni prestatur de quo dicitur, sed plurimis apud quos dicitur, quorum auribus permulta tribuas necesse est; quemadmodum fit in concionibus, cui panegyricorum genus esse simillimum vel ipsa vox admonet, quae Graecis a conuentu promiscuae multitudinis dicitur. Vnde et Fabius nullo in genere tantum esse licentiae credit, quantum in iis in quibus fas est ad demulcendas auditorum aures omnes rhetorices fucos, omnes delicias palam ostentare. Denique posteris quoque scribuntur ista, scribuntur orbi; neque ita magni refert huc spectanti cuius nomine boni principis exemplar proponatur in publicum, modo id scite facias, vt cordatis non inescasse, sed monuisse videare.

Verum qui crimen adulationis impingunt, primum parum animaduertere videntur sese non tam mihi quam ipsi Principi conuicium facere, deinde non intelligunt in sese recidere contumeliam, cum ipsi adulatores sint maximi. An vero, iuxta Hesiodum, hic quoque

κεραμεὺς κεραμεῖ φθονέει; καὶ τέκτονι τέκτων

Verum nimium est interualli inter istorum teterimum assentandi genus et hoc non meum, sed eruditorum omnium. Illi laudant et

59. δ: exprobare α. 63. αγ: videant, intabescantque β. 71. his β. 75. Hiis α: Iis β: His γ. 77. de quo dicitur αγ: de quo scribitur β. 90. sese α: se ζ.

63. Virtutem] Pers. 3. 38.
64. Augustinus] *Conf.* 6. 6.
81. Fabius] Quint. *Inst.* 6. 2. 5–7.
91. Hesiodum] *Op.* 25.

turpia, et sui compendii causa seruiliter blandiuntur auribus stultorum; nos amabilem illam virtutis quasi faciem in commune proponimus, idque eius nomine quem ea maxime deceat, cuiusque titulo facillime commendari queat multitudini. Quod si qui clament totum hoc ineptum esse, laudare quempiam, possem istis Plinianis respondere verbis, sic illis videri, quia desierint facere laudanda. Verum sint isti quantumlibet seueri, nobis liceat ineptire cum Ambrosio, cum Hieronymo, qui multos scriptis ad ipsos laudibus ornarunt. Quod viris tam diuinis in priuatis licuit epistolis, mihi in tam populari tamque poene theatrico scripti genere non licebit? Haec purgatio apud prudentes iudices non inhonesta videretur, opinor, etiam si mihi Phalaris aliquis aut Sardanapalus aut Heliogabalus hoc panegyrico laudatus esset. Nunc ne quis forte suspicetur me postulare vt mihi quicquam eorum quae dixi aduersus adulationis calumniam patrocinetur, Principem vtcunque depinximus, iuuenem quidem illum, sed in quo praeter fortunae commoda, quibus nulli certe secundus est, magnae iam virtutes eluceant, tum in posterum nulla non virtus expectetur; a quo quidem non tam mihi speranda sit studii mei gratia, quod laudarim, quam metuenda (quod abominor) indignatio; idque propter singularem ipsius modestiam, cui nulla non de se laus nimia videtur esse.

Rursus autem in ius vocabunt alii, quibus illius decora notiora sunt quam mihi, quod omnia tum minora tum pauciora veris scripserim. An effecerim nescio; certe sedulo conatus sum sic totius orationis consilium ductumque temperare, vt doctis atque attentis quouis potius spectasse viderer quam ad assentationem; a quo profecto vicio (te in primis teste) sic abhorrui semper, vt ne possim quidem adulari cuiquam si velim, neque velim si possim. Proinde nihil vereor ne crimen istud in meos hereat mores apud eos qui tecum Erasmum intus et in cute norunt. Vt igitur apud istos tu meae simplicitatis vel testis vel patronus esse optimus potes, ita quantum ad ingenii calumniam attinet, nemo te melius nouit, quippe sub cuius oculis res omnis et coepta est et absoluta, tria quaedam praecipua defuisse, πρᾶγμα, πάθος καὶ χρόνον. Quorum primum tantum habet momenti, vt sine eo ne quod incipias quidem dicere habeas. Quid enim dicat vel Tullius ipse, nisi de causa edoctus? Alterum tantum adfert momenti, vt teste Fabio vel citra doctrinam disertissimos soleat reddere. Scis autem quam vix extuderis, quam vix mihi imperarim, vt hanc curam susciperem, quam refraganti reclamantique animo, denique quam non meo stomacho scripserim. Porro tercium

101. sint αγ: sunt β. 114. ipsius αγ: illius β.

124. intus] Pers. 3. 30. 131. Fabio] Quint. *Inst.* 6. 2. 26.

eiusmodi est vt ne doctissimus quidem quicquam elimatum queat adferre, nisi multa dies et multa litura coercuit. Iam regni limites attigerat Princeps, priusquam tibi veniret in mentem. Et frigidum fuerat tum de reditu gratulari, quum is iam inueterauisset; πᾶν γὰρ ἄκαιρόν ἐστιν ἀνηδύ.

Itaque tumultuanter moles quaedam verborum congesta est; quid enim aliud poteram totius ignarus argumenti? Quod autem est sine ossibus corpus, id est sine rebus oratio; quasdam vero res accipit orator, non excogitat. Neque mihi pro temporis angustia defuit percontandi studium, sed alii conuiuiorum apparatus atque id genus nugas respondebant, partim incompertiora quam vt auderem litteris committere. Quod si in hac parte tam non defuissent gloriae Principis quam suis commodis non desunt quidam, equidem peruidebam rem probe posse splendescere, verum esse totam orationis telam de integro retexendam. Et iam minus etiam adiuuabar animo, quod spe quoque parandae instructionis essem destitutus. Quod igitur solum et licuit et libuit, relicto tenore pristino multis locis multa velut intertexui, idque ex tempore, ne a reliquo corpore velut perperam assuta discreparent.

Hoc pacto certe longiorem feci Panegyricum, an meliorem fecerim nescio. Porro necessum erat aliquoties ad locos communes diuertere et duriores interdum παρεκβάσεις adhibere, quae tamen ipsae quocunque modo erant ad profectionis argumentum detorquendae. Quanto videlicet me foelicior Plinius Cecilius, non solum quia disertior, non modo quod ei talis contigerit Imperator, isque iam canus, iam omnibus ciuilis ac bellicae rei muneribus perfunctus, sed multo maxime quod quae laudabat pleraque viderat. Optime narramus quae nobis notissima sunt. Nihil autem notius quam quod oculi tradiderunt animo. Quas quidem ob res ausus est ille in epistola quadam oscitantem lectorem ad pressius annotandas figuras transitus et ordinem expergefacere. Mihi magis rogandi sunt ii quibus lyncei sunt oculi, vt ad multa conniueant. Video et ipse quaedam adhuc hiantia, quaedam ascita, quaedam perturbatiora, nonnulla verbis luxuriantia, nihil autem satis excussum atque expolitum. Ea tamen qui sunt equiores non tam mihi imputabunt quam iis incommodis quae modo rettuli.

Atque haec quidem verbosius ad te, doctissime Paludane (cui enim potius quam tibi?), qum nullius magis partes esse videantur quam tuae, aduersus omnes calumnias nostri patrocinium suscipere; non solum quod abundantia quadam amoris erga me tui meis rebus

145. incompertiora αγ: incomptiora β. 156. γ: ἐκβάσεις α. 158. quia β: om. αγ. 169. Ea α: Et γ.

136. multa dies] Hor. *A. P.* 293.

perinde vt tuis soleas commoueri, verum etiam quod bona pars ad te pertinere videatur vel criminis, si merear reprehendi, vel etiam laudis, si qua laus hinc mihi debeatur. Tu siquidem mortalium vnus vt hoc laboris capesserem reluctantem detrectantemque perpulisti, idem vt pergerem assiduos stimulos subdidisti; tu vt illustrissimo Principi exhiberem, et author et adiutor fuisti, idem vt aederem denique non conquieuisti, donec persuaseris. Quin in ipso operis progressu quum alia quaedam, tum illud in primis suggessisti, id quod ego libenter arripui, vt honorifica mentione ornatissimi patris Francisci Buslidiani, archiepiscopi Byzontini, viri nunquam satis laudati, memoriam qua possem ab obliuione situque assererem. Adieci carmen eiusdem texturae, id est extemporale, id quod vel tacente me ipse facile perspicies. Vale, litterarum decus, nosque (quod et potes et debes vnus omnium maxime) fortiter defende.

Antvverpiae, ex officina chalcographica.

181. TO JOHN COLET.

Farrago p. 307. Paris.
F. p. 414: HN: Lond. x. 8: LB. 102. ⟨c. December⟩ 1504.

[Ep. 182 shows that Erasmus was still in Louvain in the summer of 1504. He may be traced there in the autumn also, through a grant from the Archduke Philip. Houdoy, *Hist. de la Cathédrale de Cambrai*, p. 103 in *Mém. Soc. des Sciences de Lille*, vii. 1880, quotes the following entry in the Comptes de la Recette générale de Flandre, now in the archives of the Département du Nord at Lille, under 1504: 'A Frère Erasme Rotherdamensis, religieux de l'ordre de Saint-Augustin, pour don que M. S. ⟨Philip⟩ lui a fait pour Dieu et en aulmosne pour l'aidier à entretenir à l'escole de Louvain, où il estudioit lors, dix livres de quarante gros.' The same archives possess also Erasmus' quittance, Cart. B. 2. 189: 'Je, frère Erasme Roterdamensis, religieux de l'ordre de Saint-Augustin, confesse avoir receu de Simon Longin, conseillier et receveur général de toutes les finances de monseigneur l'Archiduc d'Austrice, duc de Bourgoingne, etc^a^, la somme de dix livres de quarante gros monnoie de Flandres la livre pour don que mondit seigneur m'en a fait de grâce espécial pour une fois pour Dieu et en aulmosne pour m'aidier à entretenir aux escoles à Louvain où je estudie présentement. De laquelle somme de x livres dudit pris je suis content et bien paié et en quicte mondit seigneur, sondit receveur général et tous aultres. Tesmoing le seing manuel de maistre Philippe Haneton, secrétaire d'iceluy seigneur, cy mis à ma requeste le xxie d'Octobre, l'an xve et quatre.'

This letter, which was written apparently in the autumn or winter, announces to Colet Erasmus' return from the Netherlands, and was therefore probably written shortly after arrival in Paris. It cannot be placed in the winter of 1505-6, since Erasmus was then in England. The publication of the *Lucubratiunculae* and *Panegyricus*, Epp. 164 and 179, prevents an earlier date than 1504; which is confirmed by the allusion to the Commentaries on the Epistle to the Romans, cf. Ep. 164. 39 n. The reference to the *Adagia* is, however, conflicting.]

ERASMVS IOANNI COLETO SVO S. P. D.

Si vel amicitia nostra, doctissime Colete, vulgaribus causis coiisset, vel tui mores quicquam vnquam vulgi sapuisse visi essent, vererer equidem nonnihil ne ea tam longa tamque diuturna locorum ac temporum seiunctione, si non interisset, certe refrixisset. Nunc

180. 184. Buslidiani] LB. iv. 528 F; and see Ep. 157. 59 n.

quoniam te mihi doctrinae cuiusdam singularis admiratio amorque pietatis, me tibi spes fortasse nonnulla vel opinio potius harum rerum conciliauit, non puto metuendum esse, quod vulgo videmus accidere, ne ideo desierim esse in animo quod absim ab oculis. Quod autem compluribus iam annis nihil a Coleto redditur literarum, vel occupationes tuas, vel quod certum non scires vbi locorum agerem, denique quiduis potius in causa fuisse mihi persuaserim quam obliuionem amiculi. Sed vt de silentio nec debeo nec velim expostulare tecum, ita maiorem in modum te oro obsecroque vt posthac tantillum ocii suffureris studiis negociisque tuis, quo me nonnunquam literis tuis compelles. Miror nihildum tuarum commentationum in Paulum atque in Euangelia prodiisse in lucem. Equidem non ignoro tuam modestiam; verum ista quoque tibi aliquando vincenda et publicae vtilitatis respectu excutienda. De Doctoris titulo ac Decanatus honore neque non aliis quibusdam ornamentis quae tuis virtutibus vltro delata esse audio, non tam tibi gratulor, quem certo scio nihil inde sibi praeter laborem vendicaturum, quam iis quibus tu ista gesturus es, quam ipsis honoribus, qui tum demum hoc nomine digni videntur, quum inciderint in promerentem neque tamen ambientem.

Dici non queat, optime Colete, quam velis equisque properem ad sacras literas, quam omnia mihi fastidio sint quae illinc aut auocant aut etiam remorantur. Sed fortunae iniquitas, quae me perpetuo eodem aspicit vultu, fuit in causa quo minus me quiuerim ab hiis tricis expedire. Hoc itaque animo me in Galliam recepi, vt eas si nequeam absoluere, certe quocunque modo abiiciam. Deinde liber ac toto pectore diuinas literas aggrediar, in hiis reliquam omnem aetatem insumpturus. Quanquam ante triennium ausus sum nescio quid in epistolam Pauli ad Romanos, absoluique vno quasi impetu quatuor volumina; progressurus, ni me quaedam auocassent; quorum illud praecipuum, quod passim Graeca desyderarem. Itaque iam triennium ferme literae Graecae me totum possident, neque mihi

27. his *F*. 30. his *F*.

---

18. Doctoris] The University registers from 1471–1505 are missing, and thus the date of this degree is not known. Wood's dates in the *Fasti*, B.D. 1501, D.D. 1504, are conjectural.

Decanatus] In the Deanery of St. Paul's Colet succeeded Robert Sherbourn, who became Bp. of St. David's in succession to John Morgan, or Young, who died between 25 April and 24 May 1504. The temporalities of St. David's were not restored to Sherbourn until 12 Apr. 1505; and thus Colet did not actually become Dean until May 1505 (Le Neve). But Colet's epitaph speaks of his having administered the Deanery for sixteen years († 16 Sept. 1519); so that he must have been appointed to act for Sherbourn as early as 1503. This is rendered probable by the fact that at this time Sherbourn was much employed in diplomatic business. In May 1503 he was sent to Scotland, Rymer. xiii. pp. 58 and 65; in Feb. 1504 to Rome, returning in July, Bergenroth, i. 392, 6, and Brewer iv. 5465; and in Oct. or Nov. 1504 to Rome again. Cf. Rymer. xiii. p. 108 with Bergenroth, i. 414.

videor operam omnino lusisse. Coeperam et Hebraicas attingere, verum peregrinitate sermonis deterritus, simul quod nec aetas nec ingenium hominis pluribus rebus pariter sufficit, destiti. Origenis operum bonam partem euolui; quo praeceptore mihi videor non nullum fecisse operaeprecium. Aperit enim quasi fontes quosdam et rationes indicat artis theologicae.

Mitto ad te munusculum literarium, Lucubratiunculas aliquot meas; in quibus est et concertatio illa De reformidatione Christi, qua quondam in Anglia sumus conflictati; quanquam adeo mutata vt vix agnoscas. Praeterea, quae tu responderas quaeque ipse retuleram, non quibant inueniri. Enchiridion non ad ostentationem ingenii aut eloquentiae conscripsi, verum ad hoc solum, vt mederer errori vulgo religionem constituentium in ceremoniis et obseruationibus pene plusquam Iudaicis rerum corporalium, earum quae ad pietatem pertinent mire negligentium. Conatus autem sum velut artificium quoddam pietatis tradere, more eorum qui de disciplinis certas rationes conscripsere; reliqua omnia pene alieno scripsi stomacho, praesertim Paeana et obsecrationem, quod laboris datum est animo Batti mei et affectibus Annae Principis Verianae. A Panegyrico sic abhorrebam vt non meminerim quicquam fecisse me magis reluctante animo. Videbam enim genus hoc citra adulationem tractari non posse. Ego tamen nouo sum vsus artificio, vt et in adulando sim liberrimus et in libertate adulantissimus.

Si quid tuarum lucubrationum voles excudi formulis, exemplar tantum mittito; reliquum a me curabitur, vt emendatissime excudatur. Et scripsi nuper, et meministi opinor, de centum Adagiorum libris nostro sumptu in Angliam transmissis, idque ante triennium. Scripserat mihi Grocinus se summa fide summaque diligentia curaturum vt ex animi mei sententia distraherentur. Neque dubito quin promissa praestiterit, vt est vir omnium quos alit Britannia integerrimus optimusque. Dignaberis igitur et ipse hac in re operam tuam mihi commodare, admonendo atque extimulando eos per quos putabis negocium oportere confici. Neque enim dubitandum quin tanto spatio diuenditi sint libri, et necesse est pecuniam ad aliquos peruenisse; quae mihi in praesenti sic vsui futura est vt nunquam aeque. Quauis enim ratione mihi est elaborandum vt menses aliquot totus mihi viuam, quo me aliquando ab iis extricem quae in literis prophanis institui; id quod hac hyeme sperabam futurum, nisi me tam multae spes elusissent. Neque admodum magna pecunia redimi poterit haec libertas, nimirum paucorum mensium.

49. earum *E*: ea *F*. 53. praesertim . . . 54. Verianae *add. F.*

49. Iudaicis] Cf. Epp. 164. 27 and 296. 83. 61. Adagiorum] Cf. Ep. 126 introd.

Quare te obsecro vt me ad sacra studia vehementer anhelantem quoad potes adiuues, atque ab iis literis, quae mihi iam dulces esse desierunt, asseras. Non mihi rogandus est Comes meus, Guilielmus Montioius; tamen neque ab re neque absurde facturus videatur, si sua benignitate nonnihil adiuuerit me, vel quod sic semper fauit studiis meis, vel quod argumentum est ipso autore susceptum ipsiusque inscriptum nomini, nempe Adagiorum. Poenitet enim prioris aeditionis, vel quod typographorum culpa sic est mendosa vt studio deprauata videatur, vel quod instigantibus quibusdam praecipitaui opus, quod mihi nunc demum ieiunum atque inops videri coepit, posteaquam Graecos euolui autores. Decretum est igitur altera aeditione et meam et chalcographorum culpam sarcire, simulque studiosis vtilissimo argumento consulere. Quanquam autem interim rem tracto fortassis humiliorem, tamen dum in Graecorum hortis versor, multa obiter decerpo in posterum vsui futura etiam sacris in literis. Nam hoc vnum expertus video, nullis in literis nos esse aliquid sine Graecitate. Aliud enim est coniicere, aliud iudicare, aliud tuis, aliud alienis oculis credere. En quo creuit epistola: verum sic loquacem amor, non vitium, facit. Vale, doctissime atque optime Colete.

Sixtino nostro quid acciderit, cupio cognoscere; tum quid rerum agat D. Prior Richardus Charnocus, animus tuus. Quo certius ad me perferantur ea quae scripturus missurusue es, iubebis reddi M. Christophoro Fischero tui amantissimo omniumque literatorum fautori summo, in cuius familia diuersor. Luteciae. ANNO M.D.IIII.

182. TO CHRISTOPHER FISHER.

Vallensis Adnotationes, Tit. v°. Paris.
E. p. 51: F. p. 221: HN: Lond. iv. 7: LB. 103. ⟨c. March⟩ 1505.

[The preface to *Laurentii Vallensis . . . in Latinam Noui Testamenti interpretationem ex collatione Graecorum exemplarium Adnotationes*, Paris, Badius, 13 April 1505 (*a*). As Ep. 183, which follows this directly in *a*, is dated 7 March 1505, this letter may be dated about the same time.

A couplet in the epigram of Badius to Fisher, which follows the colophon in *a*,

Multa quoque Erasmo debebitur ingenioso,
Multaque Parcensi gratia coenobio,

indicates that the manuscript was found by Erasmus in the Praemonstratensian Abbey of Parc, which lies just outside the walls of Louvain. He brought it to Paris, and showed it to his host Fisher, who persuaded him to publish it.

Christopher Fisher († 1511) was an Englishman in the service of the Papal Court, with whom Erasmus lodged on returning to Paris in the autumn of 1504. He was at this time Papal Protonotary; but in 1506 his service was rewarded by the See of Elphin in Ireland, which he is said never to have visited. In 1509 he was in Rome (*Adag.* 3702 and Brewer i. 880; and cf. Ep. 216. 41 n.); on 13 Feb. 1510 he was appointed notary to Warham, being

77. quod *F*. 96. D. Prior *E*: Praesul *H*. 98. M. *om. H*.

86. altera aeditione] Cf. Ep. 126 introd.

then in Rome (Reg. Warham, f°. 14; at Lambeth); and in April 1510 he was appointed to carry the Holy Rose to Henry VIII, Brewer i. 982, 3, being then Secretary and Clerk of the Sacred College.]

SPLENDIDISSIMO ATQVE ORNATISSIMO VIRO CHRISTOPHORO FISCHERO PROTONOTARIO APOSTOLICO AC PONTIFICII IVRIS DOCTORI ERASMVS ROTERODAMVS S. P. D.

Aestate superiore, quum in peruetusta quapiam bibliotheca venarer (nullis enim in saltubus venatus iucundior), forte in casses meos incidit praeda neutiquam vulgaris, Laurentii Vallae in Nouum Testamentum annotationes. Hanc equidem ilico magnopere volebam studiosis omnibus impertire; videlicet ingenerosum esse ratus, quod venando nactus essem, id solum me ac tacitum deuorare. Sed deterrebat non nihil quum vetus illa Laurentiani nominis inuidia, tum hoc argumentum multo in speciem inuidiosissimum. At tu simul atque librum euolueras, non solum meam opinionem tuo grauissimo iudicio confirmasti, verumetiam hortari atque adeo conuiciis extundere coepisti, ne propter paucorum oblatrationes simul et authorem merita gloria et tot milia studiosorum tanta commoditate fraudarem; negans dubitare te quin opus illud sanis et candidis ingeniis vt vtilissimum, ita et gratissimum esset futurum; coeterum alios cum suo morbo fortiter esse negligendos. Denique patronum te propugnatoremque offerebas; exiret modo in publicum vel tuo vnius periculo. Equidem opinor, ornatissime Christophore, Vallam tuum, tametsi per se non instrennuus inuidiae contemptor semper fuit, tamen aliquanto fidentius in aciem proditurum, tanti videlicet tamque inuicti ὑπερασπιστοῦ fretum praesidio, tum hac praefatione velut Aiacis clypeo praemunitum; in qua quidem ex tua sententia de huius operis ratione atque vtilitate disseremus, sed si paucis prius generalem Laurentiani nominis inuidiam fuerimus amoliti.

Primum igitur, si candorem quem ab aliis exigimus, ipsi praestaremus iis erga quos non solum non maligni verumetiam grati esse debemus, profecto Laurentianum nomen apud omneis qui bonas amant litteras, pro inuidioso gratum ac venerandum haberetur; quippe qui studio restituendae rei litterariae partes multo odiosissimas sciens ac prudens sibi sumpserit. Neque enim non videbat vir acutus tam inueteratum morbum non posse sanari nisi tristibus pharmacis vsturis ac sectionibus, idque magno cum dolore plurimorum; neque vero nesciebat adeo delicatas esse mortalium aureis, vt vix etiam inter bonos viros inuenias qui verum libenter audiat; foreque vt non ii tantum exclamarent quorum hulcera tetigisset, verum etiam illi qui ex alieno malo sibi metum fingerent: tamen

23. inuidiam] For an earlier defence of Valla see Ep. 26.

pio quodam calore percitus nullum laborem, nullam recusauit inuidiam, modo paucis non ingratis (omneis autem gratos esse oportebat) beneficium suum commendaret. At nunc nostro vitio fit vt praepostere obsequium amicos, veritas odium pariat.

Sed foenum, inquiunt, habet in cornu et neminem non lacerat. Itane tandem lacerare vocant dissentire in litteris, ac docendi studio, quum plurima laudaris, paucula quaedam suggillare? Quod si iuxta Fabium nihil tam efficax est in docendo quam in artificum operibus non imitanda modo, sed etiam vitanda quae sint, commonstrare, quanto magis idem oportebat in dedocendo facere? Ausus est Laurentius in authoribus aliquot voculam taxare. Indignum facinus! quasi vero non omnia poene in omnibus repraehenderit Aristoteles, quasi non totam Ciceronis dictionem contempserit Brutus, Maronis ac Liuii Caligula, Senecae Fabius atque Aulus Gellius, Augustini Rufinique Hyeronimus, postremo Quintiliani Philelphus. Quid quod Plinius non credit librum suum amico placuisse, nisi cognouerit quaedam displicuisse? Adeo vicio danda non est, vt etiam vehementer optanda sit ista in studiis dissensio conflictatioque quam Hesiodus vtilissimam esse mortalibus scripsit, modo ne in rabiem exeat ac citra conuicia consistat. Mihi quidem sano non gratior sit amicus applausor quam vel inimicus repraehensor, dum ne plane sutor vltra crepidam. Nam vt nunquam fere non nocet laudator, ita semper prodest repraehensor. Etenim si vere repraehendit, discedo doctior; sin falso, tamen acuor, extimulor, expergefio, reddor attentior cautiorque, animor ad defensionem veri. Siquidem minus acre calcar habet gloriae cupiditas quam ignominiae metus.

Iam vero quod quosdam in totum damnauit, quid obsecro tam erat necessarium quam indoctis authoritatem, hoc est *ὄνῳ τὴν λεοντῆν*, detrahere, ne turba imperitorum pessima pro optimis sequeretur? Quibus in rebus si quando vir ille videtur nimis excandescere, non huius vitio, sed deprauatoribus istis erat imputandum. Denique nimio consultius fuerat alieno vti vitio quam ob vnam maculam a tot commoditatibus alienari. Sunt enim prorsum quaedam *ἀναγκαῖα κακά*, quibus tamen vel sua causa sapientes vti consueuerunt. Postulabant sic deprauatae, sic contaminatae litterae audacem Zoilum ac *βαρβαρομάστιγα* magis quam Partheniam, id est acrem censorem ac plane Momum quempiam; et si vis, etiam contumeliosum, qui nimirum auderet *ἀποπαρδεῖν πρὸς τὰς βροντάς*, vt vetus habet Comoedia, quique malo nodo malum cuneum adhiberet. Itaque vnius Laurentii mordacitas (si quidem ita malunt appellare) non paulo plus conduxit

45. *E*: dedocendis *a*. 67. abuti *E*. 69. abuti *H*. 73. *ἀποπερδεῖν* *E*.

39. obsequium] Ter. *Andr.* 68.
43. Fabium] *Inst.* 2. 5 and 10. 2.
54. Hesiodus] *Op.* 19.
73. Comoedia] Ar. *Nub.* 293, 4.

rei litterariae quam plurimorum ineptus candor omnia omnium sine delectu mirantium sibique inuicem plaudentium ac mutuum, quod aiunt, scabentium. Quod si quis perpenderit quam foede disciplinas omnis confuderint isti Gothi, quanto supercilio suam inscitiam perdoceant, quam stolida peruicacia et propriam tueantur ignorantiam et alienam eruditionem aspernentur, fortasse permodestus videbitur Vallae dolor, pia stomachatio, ac necessaria magis quam procax repraehensio; quae quidem vel ob hoc ipsum fauorem eruditorum promerebatur, quod quum per se sit inuidiosa, tamen est ab Laurentio nostri iuuandi causa suscepta.

Ac vide, quaeso, quam hic studio sumus iniqui, imo quam nobisipsis inutiles. Pogius, rabula adeo indoctus vt etiam si vacaret obscoenitate, tamen indignus esset qui legeretur, adeo autem obscoenus vt etiam si doctissimus fuisset, tamen esset a bonis viris reiiciendus —hic, inquam, talis vt homo candidus, scilicet sine inuidia, passim habetur in manibus, lectitatur in nullam non linguam transfusus. Laurentius neque obscoenus et centuplo doctior laborat inuidia mordacitatis, atque vt bos cornupeta vitatur, etiam ab iis qui scripta hominis nunquam legerunt. Sunt enim qui, quod est nimis profecto ridiculum, nihil quicquam de Valla didicerunt nisi quod est mordaculus; atque hac vna in re illum imitantur vel superant potius, quod mordent etiam ignotum. Prorsusque homines sapientes ideo perpetuo barbari esse praeoptant, quod mordax est Laurentius. Quin Epicteti magis pulcherrimam regulam secuti ea quemque ansa praehendimus, qua commode teneri queat, hac nimirum qua Vergilius Ennium, Cyprianus Tertullianum, Hieronymus praeter alios Origenem, Augustinus Thiconium arripuerunt? Laurentium quum tam multas habeat ansas quibus possit vtiliter teneri, quur hac sola appraehendimus, quod est mordacior? Quur non potius leue vitium tot virtutibus compensamus? Imo quur ingrati necessariam libertatem maledicentiae titulo deprauamus?

Sed his de rebus hactenus. Nunc ad ea veniendum quae huius argumenti sunt propria. Futurum enim auguror vt quidam vixdum perlecto operis titulo, priusquam de re cognoscant, illico τραγῳδικῶς sint exclamaturi, O coelum, o terra! quum belle moneat Aristophanes in Pluto οὐ σχετλιάζειν καὶ βοᾶν πρὶν ἂν μάθῃς. Atque haud scio an hi sint omnium odiosissime obturbaturi ad quos maxima pars vtilitatis pertinet, nempe theologi. Non ferenda, inquient, temeritas, hominem grammaticum post vexatas disciplinas omnis ne a sacris quidem litteris petulantem abstinere calamum. Atqui si

89. esset *E* : erat *a*. 93. iis *a* : his *H*.

111. Pluto] 477.

Nicolaus Lyra auditur, non dico indoctus, sed certe recens, Hieronymum γερονταγωγῶν multaque conuellens tot iam saeculorum consensu consecrata, idque ex Iudeorum libris (vnde vt donemus nostram hanc manare editionem, tamen haud scio an studio deprauatis); quod tandem flagitium est, si Laurentius collatis aliquot vetustis atque emendatis Graecorum exemplaribus quaedam annotauit in Nouo Testamento, quod sine controuersia totum ab illorum fontibus manat, quae vel dissonent, vel dormitante interprete parum commode reddita videantur, vel quae significantius ab illis dicantur; postremo si quid apud nos deprauatum appareat? An dicent non idem esse iuris Vallae grammatico quod Nicolao theologo? Vt ne respondeam interim Laurentium a magnis viris inter philosophos quoque ac theologos referri, Lyra quum vocem excutit, num theologi ac non magis grammatici vices agit? imo totum hoc, diuinas vertere scripturas, grammatici videlicet partes sunt. Neque vero absurdum si quibusdam in rebus plus sapit Iethro quam Moyses.

Ac ne ipsa quidem, opinor, disciplinarum omnium regina theologia ducet indignum admoueri sibi manus, ac debitum exhiberi obsequium a pedissequa grammatica; quae tametsi nonnullis est dignitate posterior, nullius certe opera magis necessaria. In minimis versatur, sed sine quibus nemo euasit maximus; nugas agitat, sed quae seria ducant. Quod si reclament maiorem esse theologiam quam vt grammaticae legibus teneatur, totum interpretandi negocium de sacri Spiritus afflatu pendere, noua vero theologorum dignitas, si solis illis licet barbare loqui. Sed expediant interim quid sibi velit, quod Desyderio suo scribit Hieronymus, Aliud est, inquiens, esse vatem et aliud interpretem. Ibi Spiritus ventura praedicit; hic eruditio et verborum copia quae intelligit transfert. Tum quorsum attinuerit eundem de ratione vertendi diuinas litteras praecipere, si facultas ista diuino contingit afflatu? Postremo quur Paulus in Hebraica lingua quam Graeca dictus est disertior? Quod si fieri potuit vt Veteris interpretes Testamenti errauerint alicubi, in his praesertim in quibus fides non violatur, quidni potuerint labi et Noui? quod quidem Hieronymus non tam vertit quam emendauit, idque modice, relictis vt ipse testatur verbis, quae potissimum excutit Laurentius. Verum num etiam nostros errores ad Spiritum authorem referemus? Esto bene verterint interpretes; sed bene

116. Lyranus *E*. 124. ab illis *a* : apud illos *F*. 128. Lyranus *E*. 137. ducunt *H*. 146. dictus est *add*. *H*.

116. Nicolaus Lyra] (c. 1270–23 Oct. 1340) of Lyre near Evreux, a Franciscan of Paris and Dr. of the Sorbonne; 'doctor planus et vtilis.' The most celebrated Bible commentator of his age; his chief work, *Postillae perpetuae in Vetus et Nouum Testamentum*, was printed at Rome in 5 vols. fol., 1471–2.

141. Hieronymus] *Apol. adv. Libr. Rufini*, ed. Migne, ii. 520.

versa peruertuntur. Emendauit Hieronymus; at rursum deprauantur emendata. Nisi forte nunc aut minor audacia semidoctorum, aut peritia linguarum maior, aut non facillima deprauatio propter artem calchographicam, quae vnicum mendum repente in mille propagat exemplaria.

At fas non est, inquiunt, in sacris scripturis quicquam immutare, propterea quod illic ne apiculi quidem mysterio vacant. Imo tanto magis nefas est deprauare, tantoque attentius corrigendum a doctis quod per inscitiam est adulteratum; ea tamen cautione temperantiaque, quae quum omnibus libris tum sacris in primis debetur. Verum non recte, aiunt, sibi sumit Laurentius quod Hieronymus mandante Damaso suscepit. Ne propositum quidem simile. Hieronymus veterem editionem noua sustulit; Laurentius quod annotauit, in priuatos commentarios refert, neque postulat vt hinc quicquam in tuo codice demutes, quanquam ipsa nostrorum exemplarium varietas satis arguit ea non carere mendis. Porro vt veterum librorum fides de Hebraeis voluminibus examinanda est, ita nouorum veritas Graeci sermonis normam desyderat, authore Augustino cuius verba referuntur in Decretis distin. ix. Quo quidem in loco neminem esse tam saxeum arbitror quin misereseat, neminem tam ἀγέλαστον quin rideat, insulsissimum glossema nescio cuius somniantis Hieronymum in epistola ad Desyderium affirmasse Latina exemplaria castigatiora esse Graecis, Graeca Hebraeis. Non vidit autem eum illatione rei palam absurdae confirmasse quod proposuerat; atque haec verba 'aliud est si' perinde valere ac si dicas 'nisi forte'. Alioqui quae tandem dementia fuerat alterum Testamentum ab Hebraeis vertere, alterum a Graecis emendare, si nostra erant vtroque in genere meliora? Quorsum attinebat vt in Viennensi concilio (quod refertur Clemen. libro secundo, titulo De magistris) tam sollicite statuerit authoritas ecclesiastica de parandis trium linguarum doctoribus? Quo in loco rursus admiror quo consilio Graecam linguam eraserint.

170. Augustino] This passage is quoted from Jerome, *Ep.* 71. 5, ed. Migne; it is wrongly attributed in Gratian's *Decretum*, pt. i, distinc. 9, to Augustine.

174. Hieronymum] The passage mistaken by the glossator occurs in the concluding sentences of Jerome's *Preface to the Pentateuch*, addressed to Desiderius.

181. Clemen.] The reference is to the *Constitutions* of Clement v, promulgated after the Council of Vienne, 1311–2, Bk. 5, tit. 1, cap. 1; in which for the better conversion of the infidels it was ordained that two teachers for each of the three languages, Hebrew, Arabic, and Chaldaean, should be appointed in each of the four universities, Paris, Oxford, Bologna, and Salamanca. The commentary of John Andreae († 1348) notes that in the original document Greek was added to the list; and conjectures that it was omitted on the ground that the Greeks, though disobedient to Rome, were not infidels. The importance attached to Clement's *Constitutions* is shown by the fact that they were printed as early as 1460 by Fust at Mainz, and afterwards many times in xv°.

Verum haec doctos admonuisse tantum sat habeo. Illud audio quosdam dicere, veteres interpretes trium linguarum peritos satis explicuisse sicubi fuit opus. Primum malim ego meis oculis cernere quam alienis; deinde vt plurima dixerint, certe multa posteris dicenda reliquerunt. Quid quod, vt ea enarrantes intelligas, opus est mediocri linguarum peritia? Postremo vbi veterum libros in omni lingua deprauatos (vt sunt) offenderis, quo te conuertes? Proinde vero verius est, quod tu, doctissime Christophore, saepenumero soles dicere, neque cor neque frontem esse iis qui audent non solum in sacros, sed omnino in vllos veterum libros scribere, ni litteraturam vtranque mediocriter teneant; fieri enim vt cum isti moliuntur maxime seseque doctissimos ostentare conantur, ibi linguarum peritis sint maxime deridiculi totusque ille tumultus prolata Graeca voce eludatur. Quod si quibus non vacat totam Graecorum linguam perdiscere, ii tamen Vallae studio non mediocriter adiuuabuntur; qui mira sagacitate Nouum omne Testamentum excussit, non pauca obiter annotans et ex Psalmis, quorum vsitata nobis editio a Graecis fluxit, non Hebraeis. Plurimum itaque studiosi debebunt Laurentio, Laurentius tibi, per quem publicum accepit, cuiusque et iudicio bonis ingeniis erit commendatior et patrocinio contra maledicos instructior. Vale. Lutetiae, M.D.V.

183. FROM JOSSE BADE.

Vallensis Adnotationes f°. A^2. v°. ⟨Paris.⟩
LB. App. 2. 7 March 1505.

[The date is established by the book; cf. Ep. 182.

Josse Bade (1462–1534–5) was born at Assche in Brabant, but educated at Ghent in the school of the Brethren of the Common Life, from whom he perhaps acquired his interest in printing. He studied in Italy, under the younger Guarino at Ferrara; and on returning settled at Lyons, where he corrected for the press of John Trechsel, and by his scholarship enhanced the fame of its productions. He married Trechsel's daughter, and on his death succeeded to his press; but in 1499 he moved to Paris, where he became Professor of Letters in the University, and established the *Prelum Ascensianum*, having assumed before 1492 the appellation of Ascensius, instead of Gandauensis which he used in early years. He emulated Aldus in the care with which he produced editions of the classics; and in 1507 was appointed Printer to the University. Besides printing and editing a great number of books, amongst which were many of Erasmus' works, he composed four, chiefly on moral subjects; and wrote a life of Thomas a Kempis.

See Trith. [1, 2]; BN.; and a forthcoming bibliography by M. Renouard. Some of his letters are printed in MHE. i. and ii.]

195. cum *a*: dum *E*. 199. ii *a*: hi *N*. 202. nobis *add. H*. 205. Lutetiae, M.D.V. *add. H*.

201. Psalmis] The version of the Psalms retained in the Vulgate is not Jerome's, which was translated from the Hebrew, but represents the old Latin version translated from the Greek.

IODOCVS BADIVS ASCENSIVS DESYDERIO ERASMO ROTERODAMO S. D.

Enimvero, Erasme disertissime, non possum candido tuo atque graui de Valla nostro iudicio non subscribere; vt enim nullius aeque censentis inuidiam, ita studiosorum omnium non infimam et gratiam et beneuolentiam meruit. Nam si, vt de doctrina Christiana recte sentit diuus Augustinus, in vna lingua subobscura et clausa ex alterius collatione fiunt illustria et aperta, quae tandem inuidia si eos locos in quibus Latina exempla ab Graeco exemplari modo discrepant, modo etiam frigent, in medium afferat? nisi id illi forsan inuidemus, quod tanto nos labore leuarit. Sed nolo stomachari; spero enim fore vt venatio tua omnibus diuinae lectionis studiosis, vt est gratissima, ita sit et iucundissima. Vale.

Nonis martiis sub annum. MDV.

184. To Peter Gilles.

Farrago p. 81. Paris.
F. p. 243: HN: Lond. iv. 27: LB. 101. ⟨c. March 1505.⟩

[Erasmus was probably only once (Ep. 171 introd.) in Paris between the spring of 1501 and the autumn of 1504, and there is no evidence to show that he had met Gilles before 1504; so that 1505 is the earliest date to which this letter can be assigned. There is no subsequent year in which it can be placed except 1510, since Gilles published Agricola's *Opuscula* on 31 Jan. 1511 (cf. EHR., Apr. 1906). But 1510 is somewhat late for Gilles to have been a student; and Erasmus was then probably in England. Some confirmation for the position here assigned is given by the mention of Valla.

Peter Gilles (1486–7—11 Nov. 1533) was the son of Nicholas Gilles of Antwerp. His acquaintance with Erasmus may have begun earlier, but certainly dates from 1504, when Erasmus was at Antwerp for the printing of the *Panegyric* (Ep. 179), Gilles being at the time a corrector for Th. Martens' press, in which he had recently supervised the printing of the *Lucubratiunculae* (Ep. 164). It is not known whether he came to Paris on this occasion, but his studies were probably directed towards the law. In 1510 he was appointed Chief Secretary to the town of Antwerp, but continued for some years to work for Martens: for whom he edited the Epistles of Politian (1510), the works of Rud. Agricola (1511), some versions of Aesop's Fables (1513), which included those of Herman of Gouda (Ep. 172. 12 n), the *Parabolae* of Erasmus (1515), two collections (B and C) of Erasmus' *Epistolae* (1516 and 7) and More's *Utopia* (1516), the first edition of which is dedicated to him; and in 1518 he edited some dialogues of Lucian for Hillen at Antwerp. He compiled also a legal treatise, *Summae . . . legum diuersorum imperatorum* (Louvain, Th. Martens, 1517). Throughout his life Erasmus remained his close friend and adviser.

See a memoir by Britz in MSH. 1864, 181–208; van Iseghem; and BN.]

ERASMVS PETRO AEGIDIO S. D.

Scriptvrvs eram ad te, nam ita decreueram, mi Petre, verum interuenere nescio quae quae propositum hoc excuterent. Laurentius et alia quaedam collectanea tua sunt in tuto iamque ad te redis-

183. 8. afferat *LB*: afferre *a*.

183. 5. Augustinus] *De Doct. Christ.* 2. 11.
10. venatio] Cf. Ep. 182. 1, 2.
184. 2. Laurentius] Perhaps some of Valla's writings which Erasmus had borrowed for reference when editing the *Adnotationes*, Epp. 182, 3.

sent, ni mihi consilium tuum displicuisset. Nam si huc ad Pascha venturus es, vt scribis, sine causa libros repetis; si non es venturus, tum mittentur, vbi videbitur. Nam nihil est periculi ne quid pereat, praesertim me aduigilante. Cum Antuerpiae proxime essem, pater adito me volebat dicere nescio quid magnum ac serium; verum erat abeundum mihi. Suspicabar agi de te mihi committendo; quam equidem rem neque suasurus sum, ne videar mei compendii gratia cupere, neque dissuasurus, quum percupiam tibi prodesse: et video quantum possim, si mecum menses aliquot fueris. Et vtinam patri mens ea fuisset, priusquam isthinc abirem.

Vale et vndecunque potes collige Rodolphi Agricolae opuscula tecumque deporta. M. Ioannes Gorcumensis salutem multam iussit tibi asscribi. Lutetiae. [Anno M.D.III.]

185. To Servatius Rogerus.

Vita Erasmi p. 204. London.
Lond. xxxi. 33: LB. App. 485. ⟨1505 fin.?⟩

[The date of Erasmus' second visit to England is unknown, but it clearly falls between the publication of the *Vallensis Adnotationes* (Ep. 182) and the close of the year. When this letter was written he had already been 'menses aliquot' with Mountjoy, and when he returned to France in June 1506 he speaks of that country as 'iam diu non visa' (Ep. 196. 11, 2). Even if London House is to be understood here (l. 22 n.), no certainty of date for this letter can be derived from the Bishop's death, since the see remained vacant till August 1506, and Erasmus might have continued in the house after his patron's death. But as this letter is the first to announce at Steyn Erasmus' visit to England, it must be placed a considerable time before Ep. 189.]

ERASMVS ROTERODAMVS SERVATIO SVO S.

Scripseram ad te multo ante quam e Parisiis discederem; eas literas opinor tibi redditas esse, verum vereor nonnihil (vt est tabellariorum indiligentia) ne interciderint. Quare si quid casu peccatum est, id nos diligentia crebrae scriptionis resarciemus. Longum sit exponere quo consilio in Angliam nos receperimus, praesertim quod et hic olim pecuniis exuti fuerimus, et istic iam non contemnendae spes impendere viderentur. Sed hoc velim credas, me non sine grauibus causis ac prudentum virorum consilio Britanniam repetiisse; porro vt ea res bene vertat, superis in manu est, quanquam nos non fortunam sed eruditionis compendium sumus secuti.

184. 6. vbi *E*: quo *H*. 15. M. *om*. *H*.

184. 4. Pascha] 23 March 1505.

15. Ioannes Gorcumensis] Possibly Io. Theodoricus Harius, collegii Gorchomii canonicus, to whom Cornelius Gerard dedicated part of his metrical version of the Psalms (Leiden MS. Vulc. 99, ff. 30 and 88 v°). Cf. p. 92.

185. 6. pecuniis] Cf. Ep. 119. 7 n.

7. spes] Perhaps at Louvain, where Erasmus had already been offered a lectureship (Epp. 171, 2); the patronage he had received from the Archduke Philip (Epp. 179 and 181) had doubtless led to hopes for the future.

Ago nunc menses aliquot apud Comitem meum Montioye, qui me magno studio in Angliam reuocauit, non sine consensu omnium eruditorum virorum. Sunt enim Londini quinque aut sex in vtraque lingua exacte docti; quales opinor ne Italia quidem ipsa impraesentiarum habet. Nihil mihi arrogo; sed, vt videtur, nemo horum est qui non multum tribuat ingenio doctrinaeque meae. Quod si vllo pacto gloriari liceret, hoc certe nomine mihi placerem quod his viris prober, quibus nemo tam inuidus, nemo tam est inimicus quin in literis illis tribuat principatum. Verum ego nihil actum arbitror, nisi prober et Christo; ex huius vnius calculo pendet summa faelicitas nostra. Vale.

Londini ex aedibus episcopalibus.

186. To Francis Theodoric.

Vita Erasmi p. 201. London.
Lond. xxxi. 30: LB. App. 435. ⟨1505 fin.?⟩

[Probably contemporary with Ep. 185, and sent by the same messenger to Gouda.]

ERASMVS ROTERODAMVS FRANCISCO SVO S.

Vehementer mihi gratum feceris, amice iucundissime, si dederis operam vt epistolae, quas accuratius ad alios atque alios scripsi, quantum potest colligantur. Nam mihi in animo est vnum epistolarum librum edere, earum potissimum quas scripsimus multas ad Cornelium Gaudanum, plurimas ad Guielmum meum, nonnullas ad Seruatium. Corrade quidquid potes et vndecunque potes; verum ne miseris, nisi per quem iussero.

Obsecro te, mi Francisce, per mutuam charitatem nostram et per faelicitatem tuam, quae mihi non minus curae est quam mea, vt toto pectore incumbas in sacras literas; euolue veteres interpretes.

185. 11. Ago] Erasmus seems to have regarded Lord Mountjoy as his principal patron in England, even when not actually staying with him.

13. Londini] Grocin, Linacre, More (cf. Ep. 118), and Lily were certainly of this band; the number may perhaps be completed by Latimer and Tunstall, since Ep. 207. 22 n. gives ground for supposing that they had returned to England by 1506. Colet cannot be included, for he knew little Greek; cf. Ep. 108. 68 n. It is noticeable that even after visiting Cambridge (App. 6) and with his previous experience of Oxford (Epp. 105–17) Erasmus gives the pre-eminence to London; cf. Ep. 195. 4–8.

22. aedibus episcopalibus] The Bp. of London's palace lay to the NW. of St. Paul's Churchyard, with the Deanery adjoining. But the Bp. at this time, William Barnes (13 Nov. 1504—9 or 10 Oct. 1505), is never mentioned by Erasmus as a patron or benefactor; it seems probable, therefore, that Erasmus was now residing with Foxe (cf. Epp. 187 and 191) at Winchester House, or with Fisher (App. 6) at Rochester House, in Southwark, or even with Warham at Lambeth, since the distinction of Bp. and Abp. is not always preserved.

186. 2. epistolae] It is to this request that we owe the formation of the Gouda collection which afterwards passed into Merula's hands. See App. 7.

Crede mihi, aut hac via perueniemus ad beatitudinem, aut nunquam perueniemus, quanquam non dubito iam id te facere ad quod hortor. Vale, ac tuis precibus me subinde Christo commenda.

Salute impartias Guielmum meum, cui non scribo, videlicet occupatissimus, tum valetudine dubia. Extunde, si potes, a Gulielmo vt scribat quam potest accuratissime Comiti meo; est enim eo animo in doctos vt nihil vnquam sol viderit simile.

Londini ex aedibus Episcopalibus.

187. To Richard Foxe.

Luciani Opuscula, Tit. v°. — London.
Lond. xxix. 3: LB. i. 213. — 1 January 1506.

[The Preface to a translation of Lucian's *Toxaris*, which is the first piece in *Luciani . . . opuscula . . . ab Erasmo Roterodamo et Thoma Moro . . . in Latinorum linguam traducta*, Paris, J. Badius, 13 Nov. 1506 (α). The date is confirmed by the book. The *Toxaris* and the other dialogues (Epp. 191–3, 197, 199) were reprinted by Badius in *Luciani Dialogi*, Paris, 1 June 1514, without the prefaces; but these were restored in the next edition, Basle, Froben, Dec. 1517, 'ex posteriori recognitione' (β), which was reprinted at Basle with slight alterations in August 1521 (γ), 1534 (δ), and 1540, vol. i (ε).

Richard Foxe (1448?–5 Oct. 1528), a statesman whose devotion to Henry VII's cause had brought preferment and power. He held successively the sees of Exeter 1487, Bath and Wells 1492, Durham 1494, and Winchester 1501; and was Lord Privy Seal from 1485 till he retired from politics before Wolsey in 1516. He was Chancellor of Cambridge University in 1500, and Master of Pembroke College there 1507–19; and in Oxford he founded Corpus Christi College, in which Erasmus afterwards took great interest, to be the home of the new learning, 1515–6. See Dr. T. Fowler's *Hist. of C.C.C.*, OHS. vol. 25 (1893), written in shorter form in 1898; and his article in DNB.]

REVERENDO PATRI DOMINO RICARDO EPISCOPO VVINTONIENSI ERASMVS ROTERODAMVS SALVTEM PLVRIMAM DICIT.

E PRISCORVM vsque saeculis mos hic in haec nostra tempora deductus est, amplissime pater, vt Calendis Ianuariis, principe ineuntis anni die, munuscula quaepiam missitentur; quae nescio quid laetioris ominis afferre creduntur, tum iis ad quos abeunt, tum illis ad quos redeunt. Itaque quum ego dispicerem ecquid tandem muneris a nobis iret ad tantum patronum, ad tam potentem amicum, neque quicquam in mea reperirem supellectile praeter meras chartulas, profecto chartaceam strenam mittere sum coactus: quanquam quid aliud potius mitti conueniebat ab homine studioso ad Praesulem omnibus quidem fortunae muneribus magnificentissime cumulatum, sed qui virtutem virtutisque comites honestas litteras infinitis calculis anteponat, quique tanquam contemptim poeneque dixerim inuitus fortunae dona admittat, contra animi bonis quum sit opulentissimus, tamen semper magis ac magis cupiat ditescere?

187. 13. contra *add.* β.

---

187. 1. mos] Cf. i. p. 8. 7 n.

Porro nostrum hoc munusculum, si nulla alia licet, saltem Terentiani Parmenonis exemplo hoc nomine commendabimus; quod non ex Aethiopia, verum e Samosata vsque Graeciae vrbe sit profectum. Est autem dialogus Luciani, cui titulus Toxaris siue de amicitia, quem nos paucis his diebus Latinum fecimus. Qui quidem (vti spero) non omnino futurus est ingratus tuae excellentiae, vel ob id quod amicitiam praedicat, rem adeo sanctam vt barbarissimis etiam nationibus olim fuerit veneranda. Nunc Christianis vsque adeo in desuetudinem abiit, vt non dicam vestigia, sed ne nomen quidem ipsum extet; quum nihil aliud sit Christianismus quam vera perfectaque amicitia, quam commori Christo, quam viuere in Christo, quam vnum corpus, vna anima esse cum Christo; hominum inter ipsos talis quaedam communio qualis est membrorum inter se corporis. Neque minus tamen iucundus quam frugifer futurus est, si quis modo decorum obseruet, quod in personis situm est. Nam Mnesippi Graeci sermo quam totus Graecanicum quiddam sapit! comis, facetus, festiuus. Contra, Toxaridis Scythae oratio quam tota Scythicum quiddam spirat! simplex, incondita, aspera, sedula, seria, fortis. Quin etiam dictionis discrimen quasique diuersum filum a Luciano de industria affectatum pro nostra virili referre curauimus.

Hanc igitur qualemcunque clientuli tui strenulam, amplissime Praesul, felicibus auspiciis accipe; et Erasmum, sicuti iampridem facis, amare, ornare, iuuare perge.

Vale Londini Calendis Ianuariis. MDVI.

188. To William Warham.

Euripidis Hecuba et Iphigenia f°. A². London.
Lond. xxix. 24: LB. i. 1129. 24 January ⟨1506⟩.

[The preface to *Hecuba* in *Euripidis . . . Hecuba et Iphigenia*; *Latinae factae Erasmo Roterodamo interprete*, Paris, J. Badius, 13 Sept. 1506 (α), which was reprinted at Venice by Aldus in Dec. 1507 (β) under Erasmus' supervision (Epp. 207, 8); and afterwards by Froben at Basle, Feb. 1518 (γ), Feb. 1524 (δ), and Apr. 1530. There are signs of revision in the collected edition of 1540 (ε). *Luc. Ind.* mentions an edition by Badius, *recognita*, between β and γ; but I cannot find any trace of it.

Only 1506 is possible, since Warham did not become Abp. until the end of 1503, and Erasmus was in Antwerp in January 1504 and in Paris in 1505. For the composition of these translations at Louvain and their revision in England see Ep. 158. 6 n.; and for the circumstances under which the *Hecuba* was presented to Warham, see i. p. 5. It was acted at Standonck's college in Louvain under the direction of Adrian Barland in September 1506; see Barland's *Dialogi*, Antwerp, M. Hillen, Apr. 1534, f°. E⁷.

William Warham (1450?–22 Aug. 1532), a churchman whose knowledge of law won for him advancement. He was Master of the Rolls 1494–1502, Bp. of London 1501, and Abp. of Canterbury 1503: in which position he lived to be

17. Graeciae α : Commagenorum β. 19. hisce β. 29. quis *add.* β.

16. Parmenonis] Ter. *Eun.* 165.

Henry VIII's unwilling agent in the Reformation. He was Lord Chancellor of England, 1504–15; and Chancellor of Oxford University from 1506 until his death. Erasmus' writings abound with his praises; see especially the *Ecclesiastes*, Bk. i. (LB. v. 810–2), *Annot. in Thess.* i. 2 (LB. vi. 903, 4); and the preface to the *Adagia* of 1533. For his life see DNB. and EHR. xvii. 303.]

REVERENDO IN CHRISTO PATRI GVILHELMO ARCHIEPISCOPO CANTVARIENSI PRIMATI ANGLIAE ERASMVS ROTERODAMVS CANONICVS ORDINIS DIVI AVGVSTINI S. P. D.

QVVM in animo statuissem, Praesul amplissime, vertendis Graecis authoribus rem theologicam, Deum immortalem quam indigne sophisticis nugis deprauatam, pro virili mea vel restituere vel adiuuare, ne statim iuxta Graecorum adagionem ἐν τῷ πίθῳ τὴν κεραμείαν periclitari viderer et ad tantum munus illotis, vt aiunt, pedibus irrumpere, visum est mihi prius periculum facere quam non lusissem operam in vtriusque linguae studium insumptam, idque in re difficillima quidem illa, sed tamen prophana; quo pariter et negocii difficultas ad meditationem conduceret, et si quid esset peccatum, citra sacrarum scripturarum iniuriam solius ingenii periculo peccaretur. Itaque duas Euripidis tragoedias, Hecubam et Iphigeniam in Aulide, Latinas facere sum aggressus, siquis forte deus coeptis tam audacibus dexter aspiraret. Deinde quum viderem operis instituti specimen non displicere viris vtriusque linguae callentissimis (quos profecto iam aliquot habet Anglia, liceat modo verum citra inuidiam fateri, quouis in genere doctrinae vel Italiae totius admiratione dignos), intra pauculos menses Musis bene iuuantibus ad vmbelicum perduxi. Quanto cum sudore, id ii demum experientur quicunque in eandem palaestram descenderint.

Etenim quum illud ipsum ex bene Graecis bene Latina facere sit eiusmodi vt singularem aliquem requirat artificem, neque solum sermonis vtriusque copiosa parataque supellectile ditissimum, verum etiam oculatissimum vigilantissimumque, adeo vt saeculis iam aliquot nullus extiterit qui in hoc munere omnibus eruditorum calculis probaretur; facilis nimirum est coniectura quantum fuerit negocii carmen carmine reddere, praesertim tam varium et inusitatum, idque ex authore non modo tam antiquo eoque tragico, verum etiam mirum in modum presso, subtili, excusso, in quo nihil ociosum, nihil quod vel adimere vel mutare citra flagitium queas; praeterea qui in tractandis locis rhetoricis tam creber sit, tam acutus, vt passim declamare videatur. Adde nunc choros nescio quanam affectatione adeo obscuros vt Oedipo quopiam aut Delio sit opus magis quam interprete. Accedit ad haec codicum deprauatio, exemplarium inopia, nulli interpretes ad quos confugiamus. Quo minus admiror si ne hoc quidem felicissimo saeculo quisquam

32. affectatione γ : affectione a.

Italorum ausus fuit hoc muneris aggredi, vt tragoediam aliquam aut comoediam verteret, quum plures Homero manus sint admoliti, inter quos etiam Politianus ipse sibi non satisfecit; quidam Hesiodum tentarit, neque id satis feliciter; alius Theocritum sit aggressus, sed multo etiam infelicius; denique quum Franciscus Philelphus (id quod post institutam interpretationem cognouimus) primam Hecubae scaenam in oratione quadam funebri traduxerit, sed ita vt nobis alioqui putidulis vir tantus animi non parum adderet.

Ego porro neque tantis exemplis neque tam multis operis difficultatibus deterritus, magis quam poetae huius suauiloquentia plus quam mellita, quam illi tribuunt etiam inimici, allectus, rem hactenus intentatam non sum veritus aggredi; futurum sperans vt etiam si parum praestitissem, tamen candidi lectores vel hunc meum conatum laude aliqua dignum ducerent; porro maligniores saltem veniam darent operis tam ardui nouo interpreti: maxime quod ad caeteras difficultates ipse prudens non mediocre pondus adiecerim mea in vertendo religione, dum conor, quoad licet, Graecanicis poematis figuras quasique filum repraesentare, dum versum versui, dum verbum pene verbo reddere nitor, dum vbique sententiae vim ac pondus summa cum fide Latinis auribus appendere studeo: siue quod mihi non perinde probatur illa in vertendis authoribus libertas, quam Marcus Tullius vt aliis permittit, ita ipse (pene dixerim immodice) vsurpauit; siue quod nouus interpres in hanc malui peccare partem, vt superstitiosior viderer alicui potius quam licentior, id est vt littoralibus in harenis nonnunquam haerere viderer potius quam fracta naue mediis natare fluctibus; maluique committere vt eruditi candorem et concinnitatem carminis in me forsitan desyderarent quam fidem. Denique nolui paraphrasten professus eam mihi latebram parare qua multi suam palliant inscitiam, ac loliginis in morem, ne depraehendantur, suis se tenebris inuoluunt. Iam vero

52. Graecanici *β*. 64. palliant *a* : praetexunt *δ*.

37. comoediam] Not quite true; for there is an adaptation, rather than translation, of Aristophanes' *Plutus* into Latin by Franc. Passius of Carpi; Parma, Angelus Ugoletus, 12 Sept. 1501, 4°.

Homero] For the numerous attempts made in Italy to translate Homer, both into prose and verse, in xiv^c and xv^c see Voigt, ii. 191–7. Politian translated parts of Iliad ii–v into Latin hexameters, with a dedication to Lorenzo dei Medici. His composition was for long thought to be lost, but it was discovered in the Vatican by Mai and published in his *Spicilegium Romanum*, ii. The reason why Politian abandoned the undertaking is not plain; Erasmus perhaps refers to the story that in 1468 Politian threw it aside, in order to write his *Stanze* for Julian dei Medici. See NBG.

38. Hesiodum] There are Latin verse translations of the *Georgica* by Nicholas de Valle, Rome, Sweynheym and Pannartz, c. 1471; and of the *Theogonia* by Bonninus Mombritius, of Milan, Ferrara, Andr. Bellfortis, 1474.

39. Theocritum] Martin Phileticus translated Theocritus into Latin verse, Rome, Euch. Silber, s.a.

40. Philelphus] Cf. i. p. 4. 32 seq.

53. versum versui] This close translation is abandoned in the *Iphigenia*. Cf. Epp. 198, 208, 209; also 177. 96 n.

quod Latinae tragoediae grandiloquentiam, ampullas et sesquipedalia, vt Flaccus ait, verba hic nusquam audient, mihi non debent imputare, si interpretis officio fungens eius quem verti pressam sanitatem elegantiamque referre malui quam alienum tumorem, qui me nec alias magnopere delectat.

Porro certissimam in spem vocor fore vt hic labor meus, quum aduersus iniquorum calumnias sit egregie tutus, tum candidis et aequis gratissimus exeat, excellentissime Pater, si tuo quoque calculo fuerit comprobatus; quem equidem in tanto ornatissimorum principum numero facile mihi delegi cui meas has vigilias consecrarem; vt quem vnum perspexerim praeter summum fortunae splendorem litteris, eloquentia, prudentia, pietate, modestia, integritate, postremo singulari quadam erga bonarum litterarum cultores benignitate sic praeditum, ornatum, cumulatum, vt istud Primatis vocabulum in neminem magis competat quam in te, qui non solum officii dignitate, verum multo magis omnium virtutum genere primas teneas, idem et regiae aulae praecipuum ornamentum et ecclesiasticae dignitatis vnicum fastigium. Quod si mihi contigerit vt hoc meum studium probetur a viro tam probato, profecto nec hactenus exhausti laboris me poenitebit, neque grauabor in posterum maiore conatu rem theologicam adiuuare.

Vale, et Erasmum in eorum numerum asscribito qui tuae paternitati toto pectore sunt addictissimi. Londini IX Calendas Februarii.

189. To Servatius Rogerus.

Vita Erasmi p. 202. London.
Lond. xxxi. 31: LB. App. 484. 1 April ⟨1506⟩.

[The dates of this and the following letter are established by the unpremeditated visit of Philip of Burgundy to England caused by a storm which lasted from 15–26 January 1506. Philip, who was sailing from Flanders to Spain, was driven to land at Weymouth on 17 January; on the thirty-first he reached Windsor, whence on 14 February he followed Henry to Richmond. After a fortnight in London he returned with Henry on 28 Feb. to Windsor, and set out thence on 2 March to join his ships at Falmouth. See Brit. Mus. MS. Cotton, Vespas, C. xii, printed by Tighe, *Annals of Windsor*, i. 434–44, in completion of the extract given by Anstis, *Order of the Garter*, ii. 254–6; and also by Gairdner, *Memorials of Henry VII* (Rolls Series).

On 4 April Philip was still at Falmouth, where he signed the 'intercursus malus,' Rymer, *Foed.* xiii. 140.

For Erasmus' view of the relations between Philip and his host see *Adag.* 1401. A narrative of the voyage from Flanders to England, by Aloisius Marlianus, who accompanied Philip as physician, is printed in Isocrates' *De regno gubernando*, ed. J. Spiegel, Vienna, 13 Feb. 1514. See also Molinet, 334.]

ERASMVS ROTERODAMVS DOMINO SERVATIO SVO S.

Dedi ad te iam epistolas aliquot, ad quas te ne literam quidem referre demiror. Ago adhuc Londini gratissimus, vt videtur,

188. 68. sanitatem β: suauitatem α. 87. numero ε. 88. addicti β.

188. 67. Flaccus] *A. P.* 97.

maximis ac doctissimis totius Britanniae viris. Rex Anglorum sacerdotium pollicitus est; eam rem Principis in Angliam aduentus intermittere coegit.

Ego id etiam atque etiam in animo verso, quemadmodum possim id quod mihi superest aeui (quod quidem quantum sit futurum nescio) totum pietati, totum Christo impartire. Video vitam hominis, etiam vt longa sit, rem esse fugacem et euanidam, tum me corpusculo esse delicato, cuius viribus non parum etiam studiorum labor detraxit, nonnihil infortunia. Video in studiis nullum esse exitum; fierique vt quotidie videamur incipere. Quare decreui hac mea mediocritate contentus (praesertim cum Graecitatis quantum sat est adhibuerim) meditandae morti et animo fingendo operam dare. Oportebat quidem iam olim id agere et annis, id est rei pretiosissimae, tum parcere cum esset optima. Verum tametsi sera in fundo parsimonia, tamen hoc nunc parcius dispensanda, quo minor est, quo deterior. Vale Londini Calendis Aprilis.

190. To James Mauritsz.

Vita Erasmi p. 208. London.
Lond. xxxi. 39: LB. App. 462. 2 April ⟨1506⟩.

ERASMVS ROTERODAMVS MAGISTRO IACOBO MAVRITII VTRIVSQVE IVRIS LICENTIATO DOCTISSIMO S.

Si vales, amice syncerissime, est cur maiorem in modum gaudeam. Nos valemus belle tuique semper meminimus, dum spiritus hos regit artus. Futurum spero vt te hac aestate sim visurus. Tum omnia coram et inferorum mysteria prodemus. Nam in regno Plutonis oportet de redeundo cogitare cunctaque cautim agere.

Principem nostrum in hanc incidisse regionem equidem ex animo doleo, idque multis de causis. Is nondum soluit, meo magno malo. Maecenas meus regio iussu illi adesse cogitur, idque suopte sumptu. Interim ego pecuniolam profundo meam. Scripsi Guielmo nostro copiosius. Saluta dominum Reynerum medicum, alterum literarum

189. 8. impartire. Video *correxi*: impartiam. Vide O^1.

190. 2. dum spiritus] Verg. *Aen.* 4. 336.

5. de redeundo] For Erasmus' former difficulty in this matter see Ep. 108. 104 n.

9. Guielmo] Herman.

10. Reynerum] R. Snoy of Gouda, c. 1477–1 Aug. 1537. He became Dr. of Medicine at Bologna, and on returning to Holland was made physician to Adolphus of Burgundy and Veere (Ep. 93). In 1513 (*De rebus Bat.* p. 100) he went on an embassy to James IV of Scotland; cf. p. 208 for the connexion between Veere and Scotland, and for previous embassies see *Reg. Mag. Sig. Scot.*, 12 Dec. 1507, and Gairdner, *Letters of Henry VII*, ii. pp. 263, 4. and 276, 7. in 1508, 9. In the same year he published *Herasmi Roterodami Silua carminum antehac nunquam impressorum*, Gouda, Aellard Gauter, 18 May 1513, containing the poems mentioned in i. p. 5. 33 n., the *Apologia Herasmi et Cornelii*, (cf. Ep. 19. 6 n.), and Herman's

Hollandicarum decus; et magistrum Henricum, festiuissimum hominem, reliquosque mei amantissimos. Vxori tuae dulcissimae iucundissimisque liberis omnia fausta laetaque precor. Vale. Londini postridie Calendas Apriles.

191. To Richard Whitford.

Luciani Opuscula f. 30. The Country.
Lond. xxix. 7: LB. i. 265. 1 May 1506.

[The preface to Erasmus' Declamation in reply to Lucian's *Tyrannicida*, printed in *Luciani Opuscula*, 1506 (see Ep. 187; where a list of editions is given). In β this preface precedes the *Tyrannicida*, but a note in the *corrigenda* says that it should be placed before the Declamation. All the subsequent editions however repeat the error.

There is no reason to question the date. Whitford was now probably chaplain to Foxe. See Ep. 89 introd.; and cf. the dedication of Ep. 187. For Erasmus' movements at this time see App. 6. He may have been paying a farewell visit to Mountjoy at Bedwell (cf. Ep. 103 introd. for the vagueness of the address) before departing for Italy.]

ERASMVS ROTERODAMVS RICARDO VVITFORDO BRITANNO DOCTO IVCVNDOQVE AMICO S. P. D.

Qvvm annis iam aliquot totus Graecanicis in litteris fuerim, Ricarde charissime, nuper quo cum litteris Latinis redirem in gratiam, Latine declamare coepi, idque impulsore Toma Moro cuius (vti scis) tanta est facundia, vt nihil non possit persuadere vel hosti; tanta autem hominem charitate complector vt etiam si saltare me restimque ductare iubeat, sim non grauatim obtemperaturus. Tractat ille idem argumentum, et ita tractat vt nullus sit omnino locus quem non excutiat eruatque. Neque enim arbitror (nisi me vehemens in illum fallit amor) vnquam naturam finxisse ingenium hoc vno praesentius, promptius, oculatius, argutius, breuiterque dotibus omnigenis absolutius. Accedit lingua ingenio par, tum morum mira festiuitas, salis plurimum, sed candidi duntaxat, vt nihil in eo desyderes quod ad absolutum pertineat patronum.

Quare non hoc animo laborem hunc suscepi, vt tantum artificem vel aequarem vel vincerem, sed vti cum amico omnium dulcissimo, quicum libenter soleo seria ludicraque miscere, in hac ingeniorum palestra quasi colluctarer; idque feci eo libentius quod magnopere

Ode 3 (Ep. 49). But his chief composition was a History of Holland entitled *De rebus Batauicis Libri xiii*, first published in 1620 by his kinsman, James Cool (Brassica) at Frankfort; cf. LB. App. 474. He is found in Adolphus' service in 1524 (Leiden MS. Vulc. 66, f°. 131) and again in 1533 (cf. p. 229) when he composed a Paraphrase on the Psalms, published at Louvain in 1534. Cornelius Gerard, who speaks frequently of Snoy as his patron, dedicated to him the two parts of his *Batavia* (p. 206). See a life by Cool prefixed to the *De rebus Batauicis*.

190. 11. Henricum] Cf. Ep. 83. 76 n.

191. 1. Graecanicis] Cf. App. 6.

7. idem argumentum] More's translation of the *Tyrannicida* and Declamation in reply are printed in his part of the volume, ff. BBb[5] v°–CCc[4] v°.

cupiam hoc exercitii genus, quo nullum aliud aeque frugiferum, in ludis nostris aliquando instaurari. Neque enim aliud esse in causa puto, quod hac nostra tempestate, quum tam multi sint qui scriptores eloquentissimos euoluant, tam pauci tamen existant qui non infantissimi videantur, si quando res oratorem poposcerit. Quod si tum Ciceronis Fabiique authoritatem, tum veterum exemplum sequuti in huiusmodi μελέταις diligenter a pueris exerceremur, non esset (opinor) tanta dicendi inopia, tam miseranda infantia, tam pudenda balbuties, etiam in his qui litteras oratorias publice profitentur.

Nostram declamationem ita leges vt eam me pauculis diebus lusisse cogites, non scripsisse. Hortor autem vt et Moricam conferas, itaque iudices numquid in stilo sit discriminis inter hos quos tu ingenio, moribus, affectibus, studiis vsque adeo similes esse dicere solebas, vt negares vllos gemellos magis inter se similes reperiri posse. Vtrunque certe ex aequo amas, vtrique vicissim ex aequo charus. Vale, meum delicium, Ricarde festiuissime.

Ruri. Ad calendas Maias. MDVI.

192. TO THOMAS RUTHALL.

Luciani Opuscula f. 22. — London.
Lond. xxix. 6: LB. i. 255. — ⟨June init. 1506.⟩

[The preface to *Timon* in *Luciani Opuscula*, 1506 (Ep. 187), written just before leaving London at the outset of the journey to Italy. Though Erasmus was not in Basle when β was printed, the dates were probably added at his direction. But his memory for dates was inaccurate (p. 2 n.); and that assigned here is manifestly wrong, since Ep. 181 makes it impossible to suppose any visit to England between 1500 and 1505.

Thomas Ruthall or Rowthall (†4 Feb. 1523) was now Dean of Salisbury. He was in the royal service in 1497 (Rymer, *Foed.* xii. 667), and on return from an embassy to Louis XII in 1499 was appointed King's Secretary. In 1503 he was Chancellor of Cambridge University. In 1509 Henry VII nominated him Bp. of Durham; and the appointment was confirmed by Henry VIII, whom he continued to serve as Secretary until his death. See DNB.; which is wrong in stating that he was Dean of Lincoln. Le Neve shows that he was Dean of Salisbury, 10 Oct. 1502–9; and Ammonius' poems (see Ep. 218) also connect him with Salisbury.]

ORNATISSIMO IVRIS VTRIVSQVE DOCTORI RVTHALLO SECRETARIO REGIO ERASMVS S. P. D.

VIDE quantum audaciae mihi suppeditet singularis quaedam ingenii tui morumque facilitas, humanissime Ruthalle; qui quum neutiquam ignorem te inter aulicos primores vel authoritate vel gratia vel splendore vel eruditione praecipuum esse, tamen non verear meas nugas rudes adhuc vixque e prima scheda repurgatas ad tuam excellentiam mittere. Sed quid facerem? Iam vrgebat

191. 18. aeque *a*: magis *ε*. 24. in huiusmodi *a*: ἐν τοιαύταις *β*.
192. TIT. NVNC EPISCOPO DVNELMENSI *post* REGIO *add.* *β*: POST EPISCOPO DVNELMENSI *δ*.

nauita, ventos et aestum nulli seruire clamitans. Itaque ne nihil mei apud hominem tam nostri studiosum relinquerem, id quod tum forte erat in manibus, Misanthropum, misi, nimirum ad virum vnum omnium philanthropotaton. Is est Luciani dialogus quo vix alius lectu vel vtilior vel iucundior; versus quidem ille iampridem ab alio nescio quo, sed ita versus vt interpres hoc modo demonstrare voluisse videatur sese neque Graece scire neque Latine; neque temere adeo quis suspicetur eum interpretem subornatum esse ab iis qui Luciano male volunt. Tu nostram hanc audaciam boni consules, et Erasmum in eorum numero pones qui tui sunt amantissimi.

Vale. Londini [An. M.D.IIII.]

193. To Christopher Urswick.

Luciani Opuscula f. 16 v°. Hammes.
Lond. xxix. 5: LB. i. 243. ⟨June init. 1506.⟩

[The preface to *Gallus* in *Luciani Opuscula*, 1506 (Ep. 187). Mr. Nichols accepts the date 1503 given by β and supposes that the translation was made during a visit to Lord Mountjoy at Hammes in the winter (l. 22) of 1503–4; see p. 283. But this date has no more value than those assigned to Epp. 192 and 9; and in the absence of any other evidence of a visit to Hammes at the time suggested, I incline to suppose that the *Gallus* was revised by Erasmus for publication in Paris, whilst staying with Mountjoy at Hammes on his way to Italy. The verses entitled *Arx vulgo dicta Hammensis*, printed by Badius in the *Epigrammata*, 8 Jan. 1507, were doubtless composed on this occasion.

Christopher Urswick (1448–24 Jan. 152½), an ecclesiastic whose fortunes had been founded by devotion to the cause of Henry in 1484, 5. He was Master of King's Hall, Cambridge, 1485, Dean of York 1488, Dean of Windsor 1495; and by 1496 had served on eleven embassies. In 1502 he received the living of Hackney, where he spent the remainder of his life. See DNB. The suggestion repeated there, that he made the acquaintance of Erasmus in 1483, is entirely baseless. Gasquet, *Eve of the Reformation*, 1905, p. 29, refers to a volume (Brit. Museum Add. MS. 15673) sent by Urswick to Prior Goldstone of Canterbury.]

ORNATISSIMO VIRO D. CHRISTOPHORO VRSEWICO ERASMVS S. P. D.

EQVIDEM hac mente semper fui, ornatissime idemque humanissime Christophore, vt a nullo prorsum vitio perinde abhorruerim atque ab ingratitudine, nec vnquam istos hominis vocabulo dignos iudicarim qui alieni in se meriti tempore vllo possent obliuisci. Rursus eos existimaui beatos quibus tantum facultatis fortunae commoditas suppeditauit, vt bene de se meritis possint parem remetiri gratiam; beatissimos autem quibus licuisset acceptum beneficium aliquo cum foenore rependere. Proinde quum antehac saepenumero mecum

192. 17. Londini An. M.D.IIII. *add.* β. 193. 5. existimauerim β. 6. suppeditasset β. de se *add.* β. possent β.

---

192. 7. ventos] Apparently the proverb 'Time and tyde stayes for no man'; for which Howell in his *Proverbs*, London, 1659, quotes French, Italian, and Spanish versions.

12. nescio quo] The *Timon* is included in a volume of translations from Lucian, Venice, S. Bevilaqua, 25 Aug. 1494 and J. B. Sessa, '31' June 1500; the names of the translators are suppressed.

repeterem quantum in me nihil promeritum tua benignitas contulisset (nam collatum arbitror quicquid ita delatum est, vt haud scio vtrum per fortunam, an per meipsum, certe per te non steterit quo minus acceperim), circunspectaremque quonam argumento possem aliquam saltem erga te memoris gratique animi significationem dare, neque in tanta fortunae meae tenuitate quicquam occurreret quod vlla ex parte, non dicam tuis meritis responderet, sed quod vel animo satisfaceret meo; illud denique mihi venit in mentem, vt saltem istos quosdam non inurbanos homines imitarer, qui flosculo quopiam insigni aut alio simili symbolo misso voluntatis propensionem promptique animi studium testificari solent; praesertim ipsi tenues erga eos quibus neque res neque animus sit aliorum egens munerum.

Ergo Graecanica ingredienti μουσεῖα (nam Musarum horti vel mediis vernant brumis) statim inter multos varia adblandientes gratia hic Luciani flosculus praeter caeteros arrisit. Eum non vngue sed calamo decerptum ad te mitto, non solum nouitate gratum, colore varium, specie venustum, nec odore modo fragrantem, verum etiam succo praesentaneo salubrem et efficacem. Omne tulit punctum (vt scripsit Flaccus) qui miscuit vtile dulci. Quod quidem aut nemo, mea sententia, aut noster hic Lucianus est assecutus, qui priscae comoediae dicacitatem, sed citra petulantiam referens, Deum immortalem, qua vafricie, quo lepore perstringit omnia, quo naso cuncta suspendit, quam omnia miro sale perfricat; nihil vel obiter attingens quod non aliquo feriat scommate, praecipue philosophis infestus, atque inter hos Pythagoricis potissimum ac Platonicis ob praestigias, Stoicis item propter intolerandum supercilium, hos punctim ac caesim, hos omni telorum genere petit, idque iure optimo. Quid enim odiosius, quid minus ferendum, quam improbitas virtutis professione personata? Hinc illi blasphemi, hoc est maledici, vocabulum addidere, sed hi nimirum quorum vlcera tetigerat. Pari libertate deos quoque passim et ridet et lacerat, vnde cognomen inditum ἀθέον, speciosum profecto vel hoc nomine quod ab impiis ac superstitiosis attributum. Floruit (vti putant) Traiani ferme temporibus, indignus, ita me deus amet, qui inter sophistas annumeretur. Tantum obtinet in dicendo gratiae, tantum in inueniendo felicitatis, tantum in iocando leporis, in mordendo aceti, sic titillat allusionibus, sic seria nugis, nugas seriis miscet;

20. alienorum *β*.

22. brumis] This is perhaps an indication that the translation was first presented to Urswick in the early months of 1506. From the fact that the *Alexander* (Ep. 199) was brought to Paris without a dedication, it is possible to conjecture that the preface and translation of the *Gallus* were composed in the winter, the preface being sufficiently indefinite to allow any name to be inserted; and that in the haste of publication Erasmus overlooked this indication of date.

27. Flaccus] *A. P.* 343.

sic ridens vera dicit, vera dicendo ridet; sic hominum mores, affectus, studia quasi penicillo depingit, neque legenda, sed plane spectanda oculis exponit, vt nulla comoedia, nulla satyra cum huius dialogis conferri debeat, seu voluptatem spectes, seu spectes vtilitatem.

Caeterum si nominatim quaeras huius argumentum dialogi, facit id quod semper facit. Pythagoram velut impostorem ac praestigiatorem taxat; Stoicorum fastum et sapientem barbam ridet; diuitum ac regum vita quantis sit erumnis obnoxia docet: contra, quam expedita res paupertas hilaris suaque contenta sorte. Quem vti legas attentius, te maiorem in modum rogo, si quando tibi per tua licebit negocia frontem exporrigere. Audies enim Gallum cum haero sutore confabulantem magis ridicule quam vllus possit γελωτοποιός, sed rursum sapientius quam theologorum ac philosophorum vulgus nonnunquam in scholis magno supercilio magnis de nugis disputat.

Vale, optime atque humanissime Christophore, et Erasmum inter tuos asscribito clientulos, amore, studio, officio cessurum nemini.

Ex arce Hammensi, [An. M. D. III.]

194. TO THOMAS LINACRE.

Farrago p. 305. Paris.
F. p. 413: HN: Lond. x. 6: LB. 105. ⟨c. 12 June⟩ 1506.

[This and Epp. 195, 6 are plainly contemporary. The date is confirmed by the allusion to the journey to Italy, which is fixed in 1506 by the Turin degree. Erasmus' course can easily be traced. He started with his companions from London (Ep. 192) and after a four days' passage (Epp. 194 and 196) reached Calais, whence he journeyed to Paris, visiting Lord Mountjoy at Hammes on the way (Ep. 193). He reached Paris about June 11 (Epp. 195, 6), so that his departure from London must be placed at the beginning of the month. The publication of the books he had brought (Ep. 201. 10 n.) detained the party at Paris for nearly two months. The disaster which led to the dedication of the *Alexander* to René d'Illiers (Ep. 199) implies that they were still in Paris at the end of July, but in August they set forth again and after halting a few days at Orleans (Lond. i. 13, 4: LB. 201. 2), passed on to Lyons (Lond. xxv. 16, LB. 1179; cf. Breslau MS., Cod. Rhed. 254. 140, and *Diuersoria*, LB. i. 715 F seq.). Thence they went through Savoy and over the Mont Cenis to Turin, the Ode to Cop (i. p. 4. 8) being written during the passage of the Alps. At Turin Erasmus received the long-coveted Degree in Theology (Epp. 200, 1) with an English friend (iv. 109), possibly Clyfton. The party then settled at Bologna, but the advent of the armies of Julius II compelled them to leave hastily for Florence (Ep. 200). As soon as the flight of Bentivoglio broke down the resistance of the town, Erasmus hastened back, and was in time to witness Julius' triumphal entry, on Nov. 11 (*Annot. in N.T.*, LB. vi. 455 F and *Apol. contra Stunicam*. LB. ix. 361 A).]

DES. ERASMVS ROTEROD. THOMAE LINACRO SVO S. D.

LVTECIAM peruenimus caetera quidem incolumes, verum nauigatione quatriduana molestum quoddam malum contraximus collecto frigore, quod etiam nunc synciput meum male discruciat. Tument

193. 64. Ex arce Hammensi, An. M.D.III. *add.* β.

vtrinque sub auribus glandes, palpitant tempora, tinniunt aures ambae. Atque interim nullus adest Linacer qui me arte sua liberet. Tanti iam nunc constitit nobis συνθήκη Ἰταλικῃ. Nam mihi nihil vnquam aeque fuerat decretum in vita quam ne quando fluctibus et ventis me committerem, vbi terra pateret iter.

Galliis reuiximus; nam hic constans perpetuaque fama dissiparat Erasmum ad superos abiisse. Eum rumorem auguror e Milonis illius Galli morte per errorem natum fuisse; siquidem et ille e Gallia profectus in Monioii familiam concesserat, paucisque post diebus pestilentia correptus interiit. Huic autem errori (nam omine nihil moueor) illud certe debeo, quod iam nunc viuus praegustarim quid sint superstites dicturi de mortuo. Sic mihi arridet reuerso Gallia, vt dubium sit vtrum magis animo meo blandiatur Britannia, quae tot talesque mihi pepererit amicos, an Gallia vetere familiaritate, tum libertate, postremo propenso quodam in me fauore ac studio dulcissima. Quo fit vt duplici quadam voluptate perfundar, dum pariter iuuat et Britannicae consuetudinis meminisse, praesertim quam breui sperem mihi repetendam, et Gallicos amicos reuisere.

Non possis non ridere, si scias quam auide meus Graeculus δῶρον illud a me pro calamis Cypriis promissum expectarit, quoties δώρου meminerit, quoties incusarit quod non mitteretur. Iuuat profecto sic coruum delusisse hiantem. At homo stupidus non animaduertit me scripsisse ad hunc modum; πέμψω δῶρόν τι ἄξιόν σου, id est rem malam.

Prouinciam susceptam de Baptistae liberis instituendis spero feliciter cessuram. Video enim pueros bene ingeniatos, modestos, tractabiles et qui iam nunc plusquam pro sua aetate sapiant. Clyfton illo eorum curatore nihil candidius, nihil amantius, nihil officiosius.

Vale, doctissime atque humanissime praeceptor, et crebrius ad nos scribe, vel paucis, modo scribas. Lutetiae. ANNO M. D. VI.

30. Clystone *F*.

---

10. Milonis] Not otherwise known to me.

22. Graeculus] Perhaps Hermonymus. Cf. Ep. 138. 41 n.

28. Baptistae] For him and his sons see Ep. 267 introd.

30. Clyfton] This name has been reproduced as Clyston in all subsequent editions and biographies of Erasmus, the type in E being somewhat worn. Erasmus' high opinion of Clyfton did not continue long; see i. p. 4 and Lond. xxv. 19, LB. 1182. He may well have been the companion who took a degree with Erasmus at Turin (iv. 109); and is possibly to be identified with Dr. William Clifton, LL.D. (not of Oxford or Cambridge), who in 1523 was Wolsey's Vicar-General in the province of York, and was Subdean of York 1529–† 1548. See Brewer and Le Neve. Beatus Rhenanus represents the degree as one in Theology; but his evidence is not first-hand.

195. To John Colet.

Farrago p. 318. Paris.
F. p. 422 : HN : Lond. x. 21 : LB. 104. 12 June 1506.

IOANNI COLETO SVO PLVRIMVM OBSERVANDO ERASMVS S. P. D.

Posteaqvam relicta Britannia Gallias repetii, difficile dictu quam varie fuerim affectus. Neque enim facile iudicarim vtrum laetior fuerim qui pridem relictos in Gallia amicos reuiserem, an tristior qui nuper in Anglia paratos reliquerim. Nam illud vere possum affirmare, nullam esse regionem quae mihi vel vniuersa tam multos pepererit amicos, tam synceros, tam eruditos, tam officiosos, tam splendidos, tam omni virtutum genere decoratos, quam multos vna peperit vrbs Londinensis; quorum quisque sic in amando me iuuandoque certauit, vt nesciam quem cui debeam praeponere, necesseque habeam omnes ex aequo redamare. Horum desyderio non possum non excruciari; at rursum recordatione recreor, dum illos mihi perpetua cogitatione quasi praesentes reddo, dumque spero propediem futurum vt eos repetam, haud vnquam postea relicturus nisi si mors vna diuulserit. Id quo fiat ocyus atque commodius, confido te pro tuo in me amore studioque cum reliquis amicis daturum operam.

Dici non potest quam mihi placeat indoles liberorum Baptistae; nihil modestius, nihil tractabilius, nihil in literis diligentius: quibus rebus futurum confido vt et paterno animo et meo studio respondeant, magnumque olim Britanniae decus adferant. Vale.

Parisiis. postridie sacramenti. Anno. M.D.VI.

196. To Roger Wentford.

Farrago p. 233. Paris.
F. p. 359 : HN : Lond. viii. 42(41) : LB. 106. 12 June ⟨1506⟩.

[Roger Wentford was the master of St. Antony's School in Threadneedle St., at this time perhaps the leading school in London. It was founded by Henry III, about 1231, as a hospital and school, and was enlarged by Henry VI, who in 1442 founded scholarships for five boys to proceed thence to Eton and Oxford. It was despoiled of some of its property in 1485, but continued to exist down to the reign of Elizabeth. See Stow, *Survey of London*, ed. Strype (1720), Bk. i. p. 163, and ii. p. 120, and Stapleton, *Tres Thomae* (1588), *Vita Mori*, p. 11. More was one of its scholars, under a former master, Holt, to whom Stow gives the name of Nicholas. Stapleton gives only N. Holt : an initial which perhaps denotes uncertainty as to the real name.

Wentford remained a confidential friend of Erasmus, who contemplated dedicating the *Colloquia* to him in 1518; see LB. App. 286 and 135.]

6. peperit *H*. 21. M.D.XVI *H*.

8. Londinensis] For the eminence of London at this time as a centre of learning see Ep. 185. 13 n.

21. sacramenti] Corpus Christi Day, 11 June 1506; miscalculated by Leclerc.

ERASMVS ROGERIO SVO S. P. D.

INTER multos amicos quos mihi dulcissimos Britannia conciliauit, tu, mi Rogeri, vel in primis occurris, qui me tam constanter amasti, sic tua consuetudine delectasti, sic officiis iuuisti, vt quocunque terrarum mea me fata deferent, Rogerii mei iucundissimam memoriam mecum sim ablaturus. Atque vtinam eam libertatem tua tibi fortuna permitteret, vti nos in Italiam consequaris; possidebis totum Erasmum, quem iam multis modis tuissimum, vt ita dixerim, effecisti. Iter sat bene vertit, nisi quod odiosa fuit nauigatio. Quatuor enim noctes de ventorum ac fluctuum arbitrio pependimus; vnde et capitis dolorem contraximus, quo quidem breui leuabimur, spero. Mirum quam mihi arrideat Gallia, hoc dulcior quod iam diu non visa. Vti Britanniae desyderio tenear, illud potissimum facit, quod in ea reliquerim amicos tam multos, tam doctos, tam integros, tam amantes, tam officiosos, tam iucundos, denique sic de me promeritos. Inter quos tu praecipuo loco ponendus. Quare fac vt in amando Erasmo tui similis esse pergas. Ego vicissim in complectendo Rogerio meipsum quotidie vicero.

Vale Parisiis, postridie Sacrament. ANNO M.D.VI[I].

197. TO JOHN PALUDANUS.

Luciani Opuscula f. 43. ⟨Paris?⟩
Lond. xxix. 8: LB. i. 297. ⟨July? 1506.⟩

[The preface to *De mercede conductis* in *Luciani Opuscula*, 1506 (Ep. 187). Mr. Nichols places it in May or June; but from its position at the end of the volume I suggest that it was written in Paris, like Epp. 198, 9, while the book was in the press.]

ERASMVS ROTERODAMVS M. IOHANNI PALVDANO RHETORI LOVANIENSIVM S. P. D.

VT intelligas, humanissime Paludane, Erasmum illum tuum tametsi per omnes terras mariaque volitantem, tamen tui memoriam perpetuo secum circumferre, mitto quasi symboli vice Luciani Dialogum cui titulus περὶ τῶν ἐπὶ μισθῷ συνόντων· quem in Italiam profecturus in ipso poene procinctu Latinum feci. In eo non sine voluptate tanquam in speculo videbis aulicae vitae incommoda; quae tu mihi saepenumero commemorare solebas, nimirum expertus et veluti naufragio eiectus ac vix isti liberae litterariaeque vitae redditus. Idque feci eo studiosius vt meo exemplo te prouocarem, vti iam diu Graecanicis in litteris versatus incipias et ipse aliquando audere aliquid. Quur enim non dicam audere? quum nullum sit

196. 6. possideres *F*. 10. vti *α*: quo *β*.
197. TIT. LOVANIENSIVM *α*: LOVANIENSIS ACADEMIAE *β*.

mea sententia facinus audacius quam si coneris ex bene Graecis bene Latina facere. Vale, meque tui amantissimum mutuum ama.

198. To the Reader.

Euripidis Hecuba et Iphigenia f°. F. v°. ⟨Paris.⟩
⟨c. July 1506.⟩

[The preface to *Iphigenia* in the volume of Sept. 1506 (Ep. 188). The play was translated in England (i. p. 5), and this preface was probably composed in haste during the printing; since it was withdrawn in favour of one addressed to Warham (Ep. 208) in the Aldine volume of Dec. 1507.]

ERASMVS LECTORI S. P. D.

Qvoniam intelligebamus aliis alia placere, quo cunctis (quoad fieri posset) faceremus satis, simulque ipsi nihil non experiremur, in hac tragoedia vertenda nonnihil de pristina illa religione remisimus, pauloque maiorem habuimus rationem candoris et perspicuitatis. Praeterea in choris immodicam metrorum variationem temperauimus, non nostris consulentes commodis, sed partim quod videremus tantam generum confusionem ab oratione soluta non multum abesse, partim quod intelligeremus et Senecam tragicum ab eius rei imitatione abstinuisse. Vale, lector optime.

199. To René d'Illiers.

Luciani Opuscula f. 9. Paris.
Lond. xxix. 4: LB. i. 229. ⟨August init. 1506.⟩

[The preface to *Alexander seu Pseudomantis* in *Luciani Opuscula*, 1506; see Ep. 187, where a list of editions is given. It occupies about a third of f. 9, the remainder being left blank, and the *Pseudomantis* beginning on the verso; an arrangement which indicates that the translation was brought to Paris ready, and was printed before Erasmus determined to whom it should be dedicated. The hurried character of the composition is also shown by the numerous emendations made in β. The reference to the catastrophe at Chartres enables the letter to be dated with some precision.

René d'Illiers (†8 Apr. 1507), a member of a powerful family which at this time almost monopolized the ecclesiastical preferment of the diocese of Chartres, holding the Bishopric consecutively for fifty years, the Deanery for one hundred, the Archdeaconry and the rich Abbey of Bona Vallis also for fifty. René was first appointed Archdeacon; on 18 March 1486 he obtained Bona Vallis in succession to one uncle, and on 3 Dec. 1492 the Bishopric in succession to another (cf. GE. 59), both of which preferments he held till his death. GC. viii. 1186.]

ORNATISSIMO IN CHRISTO PATRI D. RENATO EPISCOPO CARNVTENSI ERASMVS ROTERODAMVS CANONICVS ORDINIS DIVI AVRELII AVGVSTINI S. P. D.

Qvvm multis modis compertum haberem, ornatissime pater, quam candide de meo ingeniolo meisque nugis sentias, vir alioqui

199. 2. sentias α: tum sentias, tum praedices β.

198. 3. pristina] Cf. Ep. 188. 53 n.

naris emunctissimae, profecturus in Italiam, vt esset interim quod te tui Erasmi commonefaceret, Luciani Pseudomantem misi, scelestissimum quidem illum, sed quo nemo sit vtilior ad depraehendendas coarguendasque quorundam istorum imposturas, qui nunc quoque vel magicis miraculis, vel ficta religione, vel adsimulatis condonationibus aliisque id genus praestigiis, vulgo fucum facere solent. Eum igitur leges, vti spero, non modo cum fructu aliquo, verum etiam summa cum voluptate, propterea quod excellentia tua, quanquam praeter generis claritatem, fortunae splendorem, muneris authoritatem, seriis illis ac tetricis in studiis est absoluta, tamen propter summam ingenii festiuitatem miramque morum iucunditatem non solet admodum ab his etiam elegantioribus Musis abhorrere ac frugiferas has nugas arduis illis negociis libenter intermiscere. Porro quicquid est vel nigri salis quem Momo tribuunt, vel candidi quem Mercurio asscribunt, id omne in vno Luciano copiosissime reperias licebit.

Carnutensis oppidi tam splendidum profecto tamque celebre phanum fulmine conflagrasse, dici non potest quam feram acerbe. Vale.

200. To Servatius Rogerus.

Vita Erasmi p. 206. ⟨Florence.⟩
Lond. xxxi. 35: LB. App. 486. ⟨4 November 1506.⟩

[Epp. 200–2 are plainly contemporary: the year-date is supplied from the Degree. The month-date for Epp. 200, 1 is given by Ep. 202.]

ERASMVS ROTERODAMVS SERVATIO SVO S.

Italiam multis de causis adiuimus, quanquam hanc magnis bellorum tumultibus agitatam offendimus; adeo vt Pontifice vna cum Gallorum copiis Bononiam obsidere parante illinc Florentiam profugere simus coacti. Verum quoniam certus adfertur rumor Bentiuolum

199. 3. profecturus in Italiam *a*: iamque ad Italicum iter accincto per itineris comites non liceret celsitudinem tuam interuisere *β*. esset *a*: esset tamen *β*. 4. sceleratissimum *β*. 5. nemo *a*: non alius *β*. 6. nunc quoque *a*: hisce quoque temporibus *β*. 10. excellentia tua, quanquam *a*: intelligam te, licet *β*. 12. in *om.* *β*. est absoluta *a*: absolutum *β*. tamen . . 14. solet *a*: non solere tamen *β*. 15. ac frugiferas has nugas *a*: et huiusmodi lusus nec inamoenos nec infrugiferos *β*. illis *om.* *β*. 21. Vale *a*: Bene vale in reditum ex Italia nostrum. Lutetiae, [An. M.D.V.] *β*.

199. 19. Carnutensis] On 26 July 1506, about six o'clock in the evening, the north-western tower of the cathedral at Chartres was struck by lightning, and being of wood was consumed by fire with six bells which hung in it. See a poem inscribed on the rebuilt tower in 1508; Roulliard, *Hist. de la . . . eglise de Chartres* (1609), vol. i. p. 150 b.

200. 2. Pontifice] For this campaign of Julius II see Creighton, iv. 89, 90. The Pope set out from Perugia against Bologna on 21 September.

4. Bentiuolum] Giov. Bentivoglio (1443–1509), Duke of Bologna, retired to the French camp on 2 November; and the Bolognese submitted to Julius. For him and his sons (p. 498) see Jo. Garzonius in Muratori, xxi. 1157; and cf. *Adag.* 2092.

vna cum tribus filiis profugum a Gallis interceptum esse, rebus, vt spero, pacatis Bononiam redimus. Nam illic Pontifex cum suis Cardinalibus hyematurus est.

Doctoratum in sacra Theologia accepimus, idque plane contra animi mei sententiam ac precibus amicorum expugnati. Aestate proxima te reuisam, vti spero. Vale.

201. To John Obrecht.

Vita Erasmi p. 207. ⟨Florence.⟩
Lond. xxxi. 36: LB. App. 468. ⟨4 November 1506.⟩

[John Obrecht is not mentioned except in this and Ep. 202. He was presumably a kinsman of William Obrecht, and perhaps of the great musician; cf. iv. 9 n.]

ERASMVS ROTERODAMVS DOMINO IOHANNI OBRECHT S.

Volvptati mihi est quod tam amice de nobis et sentias et loquaris. Id enim mihi renunciauit Magister Gulielmus, liberorum Thesaurarii magni praeceptor, homo tui amantissimus, qui iam Bononiae agit nobis familiarissimus. Nuper in Theologia doctoratum accepimus, idque contra animi sententiam ab amicis compulsi, qui titulum hunc putabant mihi non nihil authoritatis allaturum. Reuisam vos, vt spero, aestate proxima, coramque omnia conferemus. Plurimam salutem annunciabis communibus amicis nostris, quibus equidem omnia laeta precor. Si te nugae nostrae delectant, nuper Parisiis impressa sunt multa mea lucubramenta formulis Badianis. Vale.

---

200. 8. Doctoratum] On 4 Sept. 1506 at Turin. The original diploma is preserved in the University Library at Basle, and has been printed in Q, p. 1, and by Vischer, *Erasmiana*, p. 7. Erasmus is there described as 'in . . . sacre theologie facultate bachalarius.'

201. 2. Magister Gulielmus] In ANGB. p. 268, under the receipts from the 'domini intitulati' in 1507, occurs the following entry:

'A nobilibus dominis magistro Mathia Lawen, domino de Watervelt, et domino Marco et domino Petro Lawen Brugianis, Tornacensis diocesis, et preceptore eorum domino Wilhelmo Obrecht Delfino, Traiectensis diocesis, vtriusque iuris licentiato, accepimus duos ducatos.'

Obrecht's pupils were the sons of Jerome Laurin or Lauweryn († 1 Aug. 1519), Chamberlain and Treasurer to the Archduke Philip. He had recovered from the sea a tract of country to the E. of Bruges, which had been inundated in 1377. Philip formed from this three lordships and presented them to Lauweryn, who took his title, Lord of Watervliet, from the largest of them.

His eldest son, Mathias († 9 Sept. 1540), succeeded him as Lord of Watervliet, and also as Treasurer; and was Burgomaster of the Frank of Bruges in 1528, 1533, and 1538. See also Lond. xviii. 33, LB. 789.

Mark, the second (17 May 1488—4 Nov. 1546), was afterwards an intimate friend of Erasmus and of Vives. In 1512 he became Canon, and in 1519 Dean, of St. Donatian's at Bruges; where Erasmus visited him in 1519 and 1521. See BN. xi. 458, 9.

4. agit] M. de Nolhac proposes to read *egit*; but *agit* can be retained if we suppose that Wm. Obrecht had not left Bologna.

10. lucubramenta] Euripides and Lucian; see Epp. 188 and 187. Besides these the new edition of the *Adagia* (Ep. 126), and the *Epigrammata* were now in Badius' hands; the former was published on 24 Dec. 1506, the latter on 8 Jan. 1507. Probably also the revised edition of the *Panegyric* (Ep. 179).

202. To James Mauritsz.

Vita Erasmi p. 209. Florence.
Lond. xxxi. 40: LB. App. 463. 4 November ⟨1506⟩.

ERASMVS ROTERODAMVS MAGISTRO IACOBO MAVRITII VTRIVSQVE IVRIS LICENTIATO DOCTISSIMO S. D.

Erasmvs tuus viuit valetque, gratia superis, nusquam non memor tui. Is hoc officii abs te petit, vt has literulas quamprimum cures reddendas domino Ioanni Obrecht; quaeso ne pigeat tantillum operae pro me suscipere. Multa sunt hic in Italia noua scriptu digna, verum iam aufugit tabellio. Saluta eruditissimum dominum Reynerum medicum, itemque Henricum reliquosque amicos omnes. Vale faustissime cum omni familia.

Florentiae pridie nonas Nouembres.

203. To Servatius Rogerus.

Vita Erasmi p. 207. Bologna.
Lond. xxxi. 37: LB. App. 487. 16 November ⟨1506⟩.

[Repeating Ep. 200. For incidents of Erasmus' residence at Bologna see Ep. 296. 178; iv. 112 seq.; and Lond. xxiv. 5, LB. App. 442.]

ERASMVS ROTERODAMVS SERVATIO SVO S.

Tametsi scripsimus nuper e Florentia, tamen quia non raro fit vt in tanto itinere literae intercidant, de eisdem denuo scribo. Italiam adiuimus Graecitatis potissimum caussa; verum hic iam frigent studia, feruent bella, quo maturius reuolare studebimus. Doctoratum in Theologia accepimus, neutiquam ex animi sententia, verum ab aliis compulsi.

Bentiuolus excessit Bononia. Galli vrbem obsederant, sed repulsi a ciuibus paucis occisis. Natali diui Martini Iulius summus Pontifex Bononiam ingressus est, proximo die Dominico sacrum in summo templo fecit. Expectatur Imperatoris aduentus, paratur et in Venetos expeditio, ni cedant locis Pontifici debitis. Studiorum interim sunt feriae. Vale.

Bononiae, decimo sexto Calendis Decembris.

204$_{206}$ To Prince Henry.

Opus Epistolarum p. 973. ⟨Bologna.⟩
N: Lond. xxiii. 15: LB. 1038. ⟨c. 17 November 1506.⟩

[This fragment occurs in a letter of 1522, and serves to introduce Erasmus' assertion that its answer, Ep. 206, which follows it, was a genuine composition by the Prince. That Erasmus should write to Henry and receive a reply from him may indicate nothing more than a continuance of that mutual attraction

202. 2. literulas] Ep. 201.
6. Reynerum . . . Henricum] Cf. Ep. 190. 10, 1.

203. 9. ingressus est] Cf. p. 426.
die Dominico] 15 November.
11. locis] The Romagna.

which was aroused by their first meeting (i. p. 6); but in view of the scanty support and encouragement which Erasmus received from Henry in later years, it is more probably an indication that Lord Mountjoy had now begun that supervision of the Prince's studies to which he was appointed by Henry VII (p. 207; cf. Lond. xix. 107, LB. 635), and which in 1509 led to the invitation to Erasmus to return to England as one of the first acts of the new reign (Ep. 215). Erasmus' letter is plainly of the same date as Ep. 205; the statement that it was written at Venice is almost certainly an error. The fragment which follows was recalled by him from memory.]

ALLATVS est hic rumor tristior quam vt verum esse credere libeat, sed idem constantior quam vt omnino vanus videri possit, Philippum principem in fata concessisse, etc.

205. TO JEROME BUSLEIDEN.

Luciani Opuscula f. 48 bis. Bologna.
Lond. xxix. 9: LB. i. 311. 17 November 1506.

[The preface to some additional dialogues of Lucian, printed to supplement the *Luciani Opuscula*, 1506 (Ep. 187), and found in some copies. They fill twelve leaves, numbered by mistake xlviii to lxi (for lix), although the original volume is numbered up to liii; the colophon has no date. For the list of editions see Ep. 187; besides those enumerated there these dialogues were reprinted by Th. Martens at Louvain, 24 Aug. 1512, and again in 1515, without change. The reference to Philip's death (25 Sept. 1506) confirms the date given.

Jerome Busleiden (c. 1470—27 Aug. 1517), third son of Gilles Busleiden (see Ep. 157. 59 n.). After studying at Louvain, he was at Orleans in the autumn of 1500 and met Erasmus there (Ep. 157). In 1501 he went to Italy (ibid.) and became LL.D. at Bologna; also studying at Padua, where he made the acquaintance of Tunstall (Brewer, ii. 1383). He held much ecclesiastical preferment; besides having canonries at Mechlin, Mons, and Liège, he was Provost of Aire, in Artois, Archdeacon of Cambray and of Brussels (cf. Ep. 178. 11 n.), and succeeded his brother as Treasurer of St. Gudule's at Brussels. He was also an ecclesiastical member of the Great Council at Mechlin. In the winter of 1505–6 he went on an embassy to Rome, and in 1509 he was one of the nobles sent to England to congratulate Henry VIII on his accession; and similarly to Francis I in 1515. His love of learning led him to use his wealth for its encouragement; and he built a magnificent house at Mechlin in which he welcomed scholars. More was one of his friends, and the *Utopia* contains a letter of congratulation to him from Busleiden; see also More's *Epigrammata*.

In Dec. 1516 he was sent on a mission to Utrecht, and in the following year he was chosen to accompany Charles to Spain; but on the way he died at Bordeaux. He left a large sum of money, which he directed to be employed in founding a *Collegium Trilingue* at Louvain, which, like Corpus Christi College in Oxford (p. 416), should be the special home of the New Learning. In promoting the execution of this will Erasmus played a very active part.

See F. Nève, *La Renaissance des Lettres en Belgique*; *Mémoire sur le Collège des Trois-Langues à Louvain*, in which extracts from his will, dated 22 June 1517, are printed; and BN. The Bibl. Royale at Brussels has a MS. collection of his *Carmina*, *Orationes et Epistolae* (N°. 15676, 7; fonds van Hulthem), some of which are printed by Nève in the *Bulletin de l'Acad. de Belgique*, vol. 36, 2nd ser., 1873.]

HIERONYMO BVSLIDIANO PRAEPOSITO ARIENSI CONSILIARIO REGIO ERASMVS ROTERODAMVS S. P. D.

RVMOR iampridem hic perseuerat acerbior quam vt verum esse libeat credere, sed constantior tamen quam vt vanus credi possit, Philippum Principem nostrum e viuis excessisse. Quid querar, mi Buslidiane, quid vociferer, quem incusem hominumue deumue? Quae

comploratio, ⟨quae⟩ tragoedia quae huic tam atroci vulneri sufficiat? Nimio, heu nimio constitistis Hispaniae, quae quidem primum Franciscum Buslidianum, archiepiscopum Bizontinum, nobis ademistis, neque tanti viri iactura contentae Principem etiam eum absorbuistis, quo (si viuere modo licuisset) nihil vnquam habuit hic orbis neque maius neque melius. Quanquam quid, quaeso, supererat etiam adolescenti, nisi vti iam ipse sese superaret?

Sed o dirum fortunae ludum, o nouam fatorum inuidentiam, o mors quam iniqua! tam etiam inuida vt semper praestantissima quaeque quam ocyssime tollis e medio, vixque oculis ostensa protinus subducis. Cuius ego vicem hic potissimum deplorem? Maximilianine patris qui tali sit orbatus filio, quem vnum multis etiam imperiis anteponebat? an liberorum magis quibus aetate tam immatura tam pius sit ereptus pater? an patriae potius cui de charissimo Principe tam serum gaudium, tam praeproperus contigerit luctus? an orbis demum vniuersi cui tam singulare lumen sit ademptum, idque tam ante diem. Hoc, nimirum hoc tempestas illa fatalis, qua medio e cursu in Britanniam depulsus est, portendebat, videlicet fatis illum palam ab Hispania reiicientibus. Equidem Panegyrico qualicunque laudaui iuuenem. Tum autem, bone Deus, quot mihi Panegyricos, quam copiosos pollicebar! Et en repente commutatis rebus epitaphium paro miser. Eamus nunc nos homunculi et fortunulis nostris fidamus, quum eos etiam pro sua libidine mors rapiat quos quam diutissime viuere tantopere omnium refert.

Sed quid ego, mi Hieronyme, dum meo indulgeo dolori, tuum exhulcero? Quod reliquum est, precor vt superi propitii liberis paternam quidem felicitatem, sed cum diui Federici viuacitate copulatam, largiantur; tibi item in moderandis illis fraternos successus, sed vitam fraterna diuturniorem. Litteris his, ne ad tantum tamque doctum amicum nullo litterario munusculo comitatae venirent, Dialogos aliquot Luciani comites addidi; quos pauculis his diebus, dum obsidionis metu Florentiam profugeremus, Latinos feci; hoc nimirum agens ne nihil agerem. Nam in praesentia quidem in Italia mire frigent studia, feruent bella. Summus Pontifex Iulius belligeratur, vincit, triunphat, planeque Iulium agit. Vale et amplissimo patri, Nicolao Ruterio, episcopo Atrebatensi, etiam atque etiam Erasmum commendato.

Bononiae xv. Cal. Decemb. MDVI.

5. tragoedia α : tam tragica γ.

---

21. tempestas] Cf. Ep. 189 introd.

31. Federici viuacitate] Frederick III was in his seventy-eighth year when he died, 19 Aug. 1493.

[204]206. From Prince Henry.

Opus Epistolarum p. 973. Richmond.
N: Lond. xxiii. 16: LB. App. 451. 17 January ⟨1507⟩.

[Printed after a letter (Lond. xxiii. 15, LB. 1038) dated 1 April 1522, in which it is referred to as a token of Henry's ability. Erasmus describes there at some length how he refused to believe that the letter could really be the work of the young Prince, who was then between fifteen and sixteen; and how completely he was convinced by Lord Mountjoy, who produced a great number of other letters written in Henry's own hand. This has usually been regarded as sufficient ground for accepting the letter as a genuine composition by Henry; who is therefore credited with considerable attainments in Latin. But the consideration that Erasmus supported his patron in passing off as his own a letter (Ep. 215) which was very probably the work of his secretary, suggests some hesitation as to that conclusion. Ammonius perhaps had a hand in it. For the importance attached to this letter by Erasmus see Ep. 296. 111 seq.; and Pace's *De Fructu*, p. 112. Pace in the same passage testifies that he had heard Henry speak Latin with ease and readiness. For another defence of Henry's ability by Erasmus, also undertaken in 1522 and in the same connexion, see Lond. xix. 107, LB. 635.
The reference to the death of Philip of Castile (25 Sept. 1506) gives the date.]

PRINCEPS HENRICVS DES. ERASMO VIRO VNDICVNQVE DOCTISSIMO S.

Iesus est spes mea.

Tvis plurimum sum literis affectus, disertissime Erasme, quippe quae et venustiores sunt quam vt raptim videantur exaratae, et lucidae simplicesque magis quam quae ab ingenio tam solerti praemeditatae iudicentur. Fit enim nescio quo pacto vt quae ab ingeniosis elaborata deditiore depromuntur opera, plus pariter affectatae secum afferant difficultatis; nam dum tersiori studemus eloquio, subterfugit nos clanculum apertus ille clarusque dicendi modus. Sed tua isthaec epistola quantum venustate pollet, tantum etiam sua perspicuitate liquet, vt prorsus omne punctum tulisse videaris. Sed quid ego tuam laudare paro facundiam, cuius per totum terrarum orbem est nobilitata scientia? Nihil queo equidem in tuam laudem effingere quod tam consummata isthac eruditione satis dignum sit. Quare tuas laudes omitto, de quibus silere satius puto quam nimis parce dicere.

Rumorem illum de morte Castellani Regis, mei fratris penitus penitusque desideratissimi, longe ante quam ex tuis literis oppido inuitus acceperam; sed eum vtinam aut serius multo aut minus verum ad nos fama tulisset. Nunquam enim post charissimae genitricis mortem nuncius huc venit inuisior. Et parcius, vt verum fatear, huic literarum parti fauebam quam earum singularis postulabat elegantia, quod cicatricem, cui callum tempus obduxerat, refricare visa est. Verum quae superis sunt visa, mortalibus rata haberi

2. venustiores sunt quam vt] After quoting the fragment of Ep. 204 Erasmus remarks 'Agnouit ille protinus schematis gratiam et suam epistolam . . . similiter exorsus est.'
9. omne punctum] Hor. *A.P.* 343.
19. genitricis] Elizabeth of York, † 11 Feb. 1503.

fas est. Tu vero perge, eaque nobis literis significa si qua sunt isthic noua, sed iucundiora. Deus fortunet quaecunque memoratu digna acciderint. Vale. Ex Richemundia decimoseptimo die Ianuarii.

207. To Aldus Manutius.

Vatican MS.: Reg. Vat. 2023 f. 163. Bologna.
28 October ⟨1507⟩.

[The year 1507 was spent by Erasmus with his pupils at Bologna, and during this time the *Adagia* were enlarged from *Collectanea* into *Chiliades*, the title which is henceforward applied to them. At the conclusion of the year for which he had bound himself he contemplated returning to the north, but before going he wished to reprint the translations from Euripides (cf. Ep. 188) as a suitable volume for presentation to his friends. The famous Aldine press, founded in 1494, was now somewhat in eclipse. Its head, Aldus Manutius (1449—6 Feb. 1515), of Bassiano near Velletri, or, as he later styled himself, of Rome, had been thrown into prison in the wars which ravaged Italy from 1505-7, and had lost most of his possessions. No books issued from it in 1506, and none in 1507, except this volume for which Erasmus now arranged. Under these circumstances it was something of a venture for Aldus to accept the work of an author still only slightly known to fame, as the first production of his restored press. The connexion once established he hastened to secure the services of Erasmus, who was thus detained in Italy for more than a year longer than he had intended.

This letter and Epp. 209, 212, 3 were discovered by M. de Nolhac, and are printed with a facsimile in his *Érasme en Italie* (2nd edit. 1898); they are the earliest known specimens of Erasmus' handwriting. The date of this is given by a note in Aldus' hand on the back: 'Erasmus Roterodamus. Ex Bononia v Kal. Nouembr. 1507.' It is confirmed by the publication of the Euripides in Dec. 1507.]

ALDO MANVTIO ROMANO ERASMVS ROTERODAMVS S. P. D.

Illvd apud me saepe numero optaui, doctissime Manuti, vt quantum lucis attulisses vtrique litteraturae, non solum arte tua formulisque longe nitidissimis, verum etiam ingenio doctrinaque neutiquam triuiali, tantundem emolumenti illa tibi vicissim rettulisset. Nam quantum ad famam attinet, dubium non est quin in omnem vsque posteritatem Aldus Manutius volitaturus sit per omnium ora, quicunque litterarum sacris sunt initiati. Erit autem memoria tua, quemadmodum nunc est fama, non illustris modo sed fauorabilis quoque et amanda, propterea quod (vt audio) restituendis propagandisque bonis authoribus das operam, summa quidem cura, at non pari lucro, planeque Herculis exemplo laboribus excerceris, pulcherrimis quidem illis et immortalem gloriam allaturis aliquando, verum aliis interim frugiferis magis quam tibi. Audio Platonem Graecanicis abs te formulis excudi, quem docti plaerique iam vehementer expectant. Quos authores medicinae impresseris cupio cognoscere. Atque vtinam Paulum Aeginitam nobis dones. Demiror

---

207. 13. Platonem] The Aldine Plato was not published until Sept. 1513.

16. Paulum Aeginitam] A favourite author with the humanists. Cop published a translation of his *Praecepta Salubria* in 1511 (p. 286); but the Aldine edition of his seven books of medicine, in Greek, did not appear till Aug. 1528. It is dedicated to Stephen Gardiner, who was then in Italy.

quid obstiterit quo minus Nouum Testamentum iampridem euulgaris, opus (ni me fallit coniectura) etiam vulgo placiturum, maxime nostro, id est Theologorum, ordini.

Mitto ad te duas Tragoedias a me versas magna quidem audacia, coeterum satisne foeliciter ipse iudicabis. Tomas Linacer, Gulielmus Grocinus, Gulielmus Latimerus, Cutbertus Donstallus, tui quoque amici, non tantum mei, magnopere probarunt; quos ipse nosti doctiores esse quam vt iudicio fallantur, synceriores quam vt amico velint adulari, nisi si quid amore nostri coecutiunt; neque damnant conatum meum Itali quibus adhuc ostendi. Badius impressit sibi sat foeliciter, vt scribit; nam ex animi sententia diuendidit exem-

---

17. Nouum Testamentum] As early as 1499 Aldus had projected an edition of the Bible, see Grocin's letter in Aldus' *Astronomi Veteres*, Oct. 1499, f° r v°; but it was not carried out till Feb. 1518. Cf. iv. 280 n.

22. Latimerus](1460?—c. Sept. 1545), an English scholar of great fame in his own day, who has left, however, no memorial in his work. He became Fellow of All Souls College, Oxford, in 1489, and graduated B.A.; after which he went to Italy and studied there for six or seven years. Pace found him at Padua in 1498 or 9, and there is a letter from him to Aldus dated from Padua, 4 Nov. 1498 (?) (AE. 87). As Erasmus never alludes to meeting him in Italy, the translations from Euripides were probably shown to him and to Tunstall in London (cf. Ep. 185. 13 n.); so that his return may be placed before 1506. He perhaps remained in London for some years, for he was not incorporated as M.A. at Oxford till 18 Nov. 1513. About that time he was chosen as tutor to Reginald Pole, who graduated B.A. at Oxford in 1515, and to whom Latimer's subsequent ecclesiastical preferment may be traced. In 1516, when he visited London from Oxford, Erasmus and More endeavoured to persuade him to stay and teach Greek to Fisher, Bp. of Rochester; but he declined on the ground that for eight or nine years he had been engaged in other studies and had not touched Latin or Greek. For the same reason he declared himself unable to help Erasmus in preparing for a second edition of his N. T. These studies were perhaps musical; for Pace (*De Fructu*, p. 34) speaks of being urged by Latimer to interest himself in that subject, and of having taken it up at Rome when there in Cardinal Bainbridge's train, 1513-4.

Latimer was still in Oxford in 1520, when he acted as arbiter to fix the price paid by Corpus Christi College for books acquired by it from Linacre at the sale of Grocin's library (OHS. *Collectanea*, II. 1890, pp. 328, 9). His latter years were perhaps spent as a parish priest, for besides a prebend at Salisbury he held the livings of Weston-sub-Edge and Saintbury in Gloucestershire; in the latter church his portrait remains in a stained-glass window. See Lond. x. 22, LB. 301; EHR. xviii. 514-7; Knight, *Life of Erasmus*, pp. 29-31; and DNB.

Donstallus] Cuthbert Tunstall (1474—18 Nov. 1559), bastard son of a Yorkshire nobleman. After studying at Oxford and Cambridge he went to Italy, before 1498-9 (EHR. xviii. 516), and graduated LL.D. at Padua, where between 1501-3 (Ep. 205 introd.) he enjoyed 'longe familiarite' with Jerome Busleiden (Brewer, ii. 1383). In Italy, too, he met James Faber Stapulensis (Lond. iii. 2, LB. 272). He had returned to England by Dec. 1506, when he received his first benefice; and soon won the favour of Abp. Warham, whose Chancellor he had become by 22 July 1509 (Reg. Warham, f. 13), and for whom, as Commissary, he conducted the archiepiscopal Visitation of 1511. He was sent as ambassador to Prince Charles' court at Bruges in 1515, to Cologne 1519, Worms 1520-1, and Toledo 1525; and in 1528-9 he helped to negotiate the Treaty of Cambray. He was made Dean of Salisbury 1521, Bp. of London 1522, Bp. of Durham 1530; and in 1537 was President of the Council of the North. In the Reformation his sympathies were with Rome, though strongly opposed to persecution; and he was twice deprived of his see, at the end of Edward VI's reign and under Elizabeth. See DNB.

plaria iam omnia. Verum non satis consultum est famae meae, vsque adeo mendis scatent omnia, atque offert quidem ille operam suam vt superiorem editionem posteriore resarciat. Sed vereor ne iuxta Sophocleum adagium malum malo sarciat. Existimarim lucubrationes meas immortalitate donatas, si tuis excusae formulis in lucem exierint, maxime minutioribus illis omnium nitidissimis. Ita fiet vt volumen sit perpusillum, et exiguo sumptu res conficiatur. Quod si tibi videbitur commodum negocium suscipere, ego exemplar emendatum quod mitto per hunc iuuenem gratis suppeditabo, nisi quod paucula volumina mittere volueris amicis donanda.

Neque ego vererer rem meo sumptu meoque periculo moliri, nisi mihi esset intra paucos menses Italia relinquenda. Quare peruelim rem quamprimum absolui. Est autem vix decem dierum negocium. Quod si modis omnibus postulas vt centum aut ducenta volumina ad me recipiam, tametsi non solet mihi admodum propicius esse Mercurius ille κερδῷος et incommodissimum erit sarcinam transportari, tamen ne id quidem grauabor, modo tu equum praescribas precium. Vale, doctissime Alde, et Erasmum in eorum numero ponito qui tibi ex animo bene cupiunt.

Si quid est in officina tua non vsitatorum authorum, gratum facies si indicabis; nam docti illi Britanni hoc mihi negocii dederunt vti peruestigarem. Si de imprimendis Tragoediis res animo tuo non sedet omnino, reddes exemplar huic ipsi qui attulit ad me referendum. Bononiae. v. Cal. Nouembr.

⟨Aldo⟩ Manutio Romano, viro ⟨vnde⟩cunque doctissimo. Venetiis.

208. To William Warham.

Hecuba et Iphigenia f°. d. ⟨Bologna.⟩
Lond. xxix. 25: LB. i. 1153. ⟨November 1507.⟩

[The preface to *Iphigenia* in the reissue of *Hecuba et Iphigenia in Aulide Euripidis tragoediae in Latinum tralatae Erasmo Roterodamo interprete*, Venice, Aldus, Dec. 1507 (β, as in Ep. 188, where a list of editions is given). It was written to take the place of the previous preface, Ep. 198, of which it is plainly an amplification, and sent with Ep. 209, as soon as Aldus accepted the proposal made in Ep. 207.]

GVLIELMO ARCHIEPISCOPO CANTVARIENSI ERASMVS S. P. D.

Posteaqvam huic tragoediae manus admoliri coepissem, amplissime Praesul, protinus alium quendam orationis gustum diuersamque carminis indolem sentire mihi sum visus. Nam (ni fallor) et plusculum habet candoris et fusior est dictio. Quo quidem nomine Sophoclea videri queat; at rursus argumentorum densitate quasique declamatoria quadam suadendi ac dissuadendi facultate parentem Euripidem magis refert. Quanquam vtri sit inscribenda neque

207. 31. Sophocleum] *Ajax*, 362. 42. Mercurius] Cf. Epp. 181 and 225.

meum est pronuntiare neque magni referre puto. Nobis tamen visum est de pristina illa nostra religione non nihil remittere, ne non hac etiam in parte congrueremus argumento. Proinde Iphigeniam paulo tum fusius tum copiosius traduximus, at ita rursum vt ab interpretis fide neutiquam recederemus. Hoc vno in vtraque sumus ausi dissentire, quod in choris immodicam illam carminum varietatem ac licentiam aliquantulum temperauimus, sperantes futurum vt hac in re docti nobis veniam darent, nimirum in tantis versantibus angustiis; quandoquidem neque Flaccus lyricorum neque Seneca tragicorum poetarum tantam in metris aut pedum libertatem aut generum diuersitatem sit aemulatus, cum vterque sequeretur Graecos duntaxat, non etiam interpretaretur. Quod si mihi per grauiora studia liceret alias aliquot vertere tragoedias, non modo me non poeniteret huius audaciae, quin etiam non vererer chororum et stilum et argumenta commutare; mallemque vel locum quempiam tractare communem, vel in amoenam aliquam παρέκβασιν exspatiari, quam in canoris (vt vocat Horatius) nugis operam sumere. Nusquam enim mihi magis ineptisse videtur antiquitas quam in huiusmodi choris; vbi dum nimium affectat noue loqui, vitiauit eloquentiam, dumque verborum miracula venatur, in rerum iudicio cessauit. Vale, meum decus.

209. To Aldus Manutius.

Vatican MS.: Reg. Vat. 2023 f. 162. ⟨Bologna.⟩
⟨November 1507.⟩

[Referring to the new edition of the *Hecuba* and *Iphigenia*, and probably replying to Aldus' answer to Ep. 207. Aldus' note on the back is: 'Ex Bononia, Erasmus, 1507.']

ALDO MANVTIO ROMANO ERASMVS S. P. D.

Invitabat me vel vrbis tam celebratae spectaculum, inuitabat res ipsa, inuitabat vel in primis animus iste tuus, Alde, tam amicus, tam candidus, vt isthuc aduolarem, si vel adesset ver aut vernaret autumnus. Nunc territat me coelum quum nouum adhuc mihi, tum in praesentia perquam incommodum, maxime quod ante paucos dies coelum hoc Bononiense valetudinem nostram, alioqui per se quoque delicatam, non nihil afflixerit.

Erunt fortassis nonnulla in quibus a me dissenties. Equidem hac gratia cupiebam adesse vel praecipue. Sunt aliquot loca in quibus etiam ipse subdubito, in paucis suspicor exemplar non ca-

208. 21. β: chorum ε.

208. 9. pristina] Cf. Ep. 188. 53 n. 24. Horatius] *A.P.* 322.

ruisse mendo. Quemadmodum in Hecuba B. 4. facie dextra, οὐ μήν γε πείθῃ, lego οὐκ ἦν γε. In fine, οὗτος σὺ μαίνῃ puto rectius Agamemnoni tribui quam Hecubae. In Aulide Z. 6. facie sinistra, ταχθεῖσα τοῖσι φιλτάτοις, lego τἄχθιστα. Item aliis aliquot locis quae menti nunc non occurrunt, ausus sum ab exemplari dissentire. Super hiis magnopere vellem tecum communicare coram, vtpote cuius iudicium plurimi facio, nisi valetudini parcerem. Quod sicubi manifestarium erratum offendes, nam homo sum, ius tibi facio tuo mutare arbitratu; fungere amici officio, quem te iam esse scribis. Sin anceps videbitur quippiam ita vt defendi possit, et in quo videri possim non tam lapsus inscitia quam diuersam sequutus sententiam, aut relinques aut si libet etiam mutabis. Quid enim iam non ausim Aldo meo committere?

De carminibus mihi non videtur magnopere ad rem pertinere. Primum enim non sum in choris iisdem vsus carminum generibus quibus Euripides, praeterquam in vno atque altero. Nam quum in plerisque choris poene tot genera sint quot versus, deinde libertas illa Grecorum in variandis pedibus, quum autem viderem neque Flaccum lyricorum neque Senecam tragicorum carminum aut confusionem tantam aut libertatem imitatum fuisse, stultum existimaui me id conari in tantis versantem angustiis. Itaque paucioribus aliquot contentus fui. Deinde si carminum quibus in choris vsi sumus nomina, que singulis compluscula sunt, si mixturas, si leges pedum, si libertatem velimus asscribere, idem erit et in reliquis faciundum; neque enim reliqua semper trimetris iambicis constant, sed subinde genus metri commutant. Parum autem congruere videtur vt volumen tantillum tanta crescat appendice. Mihi videbitur elegantius si purum opus emittatur, et in presentia non adsunt mihi quos ad id desydero authores; proinde satius est non attingere rem quam parum scite id facere.

Nec spacium quidem temporis suppetit. Multis enim nominibus cupio rem quamprimum absolui, vt hac strena doctos amicos donem Calendis Ianuariis. Est autem mihi necessitudo cum omnibus qui hic bonas litteras aut sciunt aut profitentur. Deinde statim a Natali Iesu Romam adeo, nimirum vt et illic amicos huiusmodi munusculo aut renouem veteres aut nouos parem. Epistolam ad te meam mitto

11. Hecuba] Erasmus refers to the pages of Musurus' Euripides, Venice, Aldus, Feb. 1503. His reading for this line, 399, has been accepted by subsequent editors; and he alters his translation in the Aldine edition in accordance with it.

12. οὗτος] In the Aldine edition of his translation Erasmus gives this line, 1280, to Agamemnon, instead of to Hecuba, as in his Paris edition.

13. Aulide] zz^5. v° in vol. ii of Musurus' Euripides; line 1170.

42. strena] Cf. i p. 8. 7 n., and Ep. 187 init.

46. Epistolam] Possibly a complimentary letter to Aldus, which Erasmus may have offered for inclusion in

pauculis immutatis, de tua inscriptione negocium omne tuo permitto arbitratui; mihi pergratum erit Aldi testimonium. Quod si quis alius est quem videaris ea re demeriturus, fac arbitratu tuo. Simul atque res erit absoluta, peruelim protinus viginti aut triginta mitti codices estimatos. Pecunia dabitur adportanti libros, aut cui tradi iusseris. Quod si malis isthuc premitti, fiet hoc quoque. Vale, doctissime pariter et humanissime Alde, et Erasmum in eorum numero pone qui te et admirantur et ex animo bene volunt.

Si quid est in epistola ad te mea quod mutari cupias, fac tuo iure quod videbitur. Omittes epigramma quod in calce Tragoediarum appositum est. Est enim adolescentis cuiusdam Galli, tum ministri mei, cui per iocum persuaseram imprimendum illius carmen, Badioque tradideram abiens iuuene vidente, vt idem speraret. Demiror autem quid illi postea venerit in mentem vt impresserit, quum hominem admonuerim me puerum hac spe ludere velle.

Mutaui prefatiunculam Iphigeniae; quare sublata vetere hanc substitues. In epistola, si quid offendet prolixitas, lineis subnotaui quae commodius possint omitti. Non dubito quin offensurus sis plurimum adhuc erratorum, quae committunt ii qui formulas concinnant. Sed hac in re te quaeso vt vigiles.

Scribe quam primum, vt cognoscam num has meas litteras acceperis (nam trapezitae nonnunquam verba dant nobis), sciamque ad quem diem opus sit absoluendum. Vale et tuo Erasmo que voles impera.

Aldo Manutio Romano ⟨vn⟩decunque doctissimo. Venetiis.

68. *ante* verba dant *Erasmus* illudunt *scripserat, sed deleuit.*

the book. But no such letter was printed; nor is there any *testimonium* in favour of the author such as publishers often added to their books.

51. codices estimatos] M. de Nolhac interprets 'exemplaires soignés.' From comparison with LB. App. 236 the meaning seems rather to be that Erasmus wished the price of the books to be marked; as a precaution against fraud by intermediaries and to enable him to know at once the amount of his liability. See also *Adag.* 1001 fin.

56. epigramma] *Geruasii Omenii Drocensis ad lectorem epigramma*, which is printed at the end of the *Iphigenia* in Badius' edition. Erasmus is described therein as 'Prothermes.' It does not appear in the Aldine volume.

57. ministri] Gervase Amoenus of Dreux, a boy who became servant-pupil to Erasmus, perhaps during his brief stay in Paris in 1506. He afterwards entered upon a literary career and published an edition of Valerius Flaccus' *Argonautica*, Paris, J. Badius, 5 Jan. 1512; in the preface of which his name is given as Geru. Amoenus Drucensis. In Oct. 1513 Badius writes to Hummelberg that he is printing 'Lucubratiunculas Geruasii Chuaeni, discipuli Erasmi nostri' (MHE. i. 24); and Simler suggests a Venice edition; but I cannot discover any such volume. It may be a translation of Gaza's Grammar, Bk. iv; cf. Rich. Croke's preface to his own translation of the same (Leipzig, V. Schumann, 1516): 'scribit ad me . . . Morus ⟨Geruasium Amenum⟩ Erasmica prelectione adiutum iampridem eundem quartum et vertisse et edidisse.' The Bibl. Nationale has a poem by him, *Ad sanctam virginem Hoildim ob recuperatam oculorum sospitatem votitium carmen*, Paris, Badius, 18 Apr. 1522.

62. hanc] Ep. 208; substituted for Ep. 198.

210. From Paolo Bombace.

Scrittori Bolognesi ii. p. 280. ⟨Bologna.⟩
6 April 1508.

[This and Epp. 217, 223, 251, 257 are brief abstracts or notes of letters from Bombasius to Erasmus, preserved in Fantuzzi's *Notizie degli Scrittori Bolognesi* (1782). When Fantuzzi wrote, a considerable number of original letters by Bombasius were in the possession of a Sig. Giacomo Biancani; but the collection, which Fantuzzi unhappily could not afford space to print, has since been dispersed, and only one of the letters, to Aldus, is now known to survive, in the Bibliothèque Nationale (Nouv. acq. Lat. 1554, f° 18).

The date of this letter is confirmed by the reference to the *Hecuba* and *Iphigenia* (Ep. 188).

Paolo Bombace († 6 May 1527), a Bolognese of good family, whose acquaintance Erasmus made during his stay in that town, and to whom he became closely attached. In 1502 he delivered an oration to Louis XII in the name of the Senate of Bologna. From 1505–1512 he was Public Reader in Rhetoric and Poetry, and till 1511 also in Greek, in his native city. In 1513 he went to Naples, and thence to Rome, where he became secretary to Cardinal Pucci. In August 1517 he accompanied Pucci, who was sent as Nuncio to Switzerland, and there he renewed his acquaintance with Pace, for whose *De Fructu* he wrote a preface. He returned to Rome in 1518 and was made Chevalier of St. Peter, 1 Jan. 1519; and remained in Pucci's service until 5 Sept. 1524, when Clement VII appointed him secretary to himself. He met his death during the sack of Rome by the Duke of Bourbon's troops in 1527. See Fantuzzi; AE. pp. 82–90; de Nolhac, *Érasme en Italie*; Mazzuchelli; and *Adag.* 501. A number of unpublished letters of Bombasius are in the Vatican, MSS. 4103 and 5.]

LETTERA DI PAOLO AD ERASMO DELLI 6 APRILE 1508.

Gli raccomanda certo Merlino, come pure lo raccomanda ad Aldo Manuzio, e dice: Inuidiae fluctibus tuus agitur Paulus, tantum quia sese Doctoribus inserere fuerit ausus. *Indi soggiunge*: Tuae Tragediae haud ita pridem distrahi ceptae fuerunt, *e si rallegra, che il giudicio che ne aveva già dato, sia confermato da' dotti. Indi ricerca cosa mediti Aldo sopra Plutarco.*

211. To William Blount, Lord Mountjoy.

Adagiorum Chiliades f°. 12 infra. ⟨Venice.⟩
LB. ii. f°.* 4. ⟨September 1508.⟩

[As a result of the connexion established with Aldus through the printing of the Euripides (Epp. 207 and 209) Erasmus went to Venice and saw the new edition of the *Adagia* through the press; living under Aldus' roof on intimate terms with the members of the Academy, and writing continually to enlarge the book, whilst the printing was going on (cf. *Adag.* 1001 and 2001). The character of the work was entirely changed. Profiting by Gaguin's criticism (Lond. i. 12, LB. 200) Erasmus had made preparations for a considerable enlargement, before coming to Italy (Lond. xvii. 3, LB. 602). He was determined that it should no longer be jejune, and allowed himself a free hand in writing his comments, which on congenial topics were expanded into essays. From 838 adages (cf. introd. to Epp. 125, 6) the book grew to 3,260; and its title was changed from *Collectanea* to *Chiliades*.

This letter is printed on the last of twelve pages which are prefixed to the book, and contain the *Index secundum materias*. Plainly, therefore, it was written when the book was nearing completion, and its date may be taken from the colophon, Sept. 1508 (α). The preface is corrected in Froben's edition of 1517–8 (β).

210. 1. *Merlino*] Perhaps James Merlin 'Victurniensis,' who edited Origen, Paris, Badius, 15 Oct. 1512. Hurter, *Nomenclator Literarius*, iv. 1307, mentions a J. M. of Limoges († 26 Sept. 1541).
6. *Plutarco*] Aldus and Andr. Asulanus published *Plutarchi opuscula lxxxxii Graece* in March 1509, Fol.

After the completion of the *Adagia* Erasmus remained at Venice till December, working for Aldus at Plautus and Terence and at the tragedies of Seneca (i. p. 13. 4–10 and iv. 164). He also resumed the *De Copia*, Epp. 212, 3 and 260.]

ERASMVS ROTERODAMVS GVLIELMO MONIOIO CLARISSIMO OPTIMATI S. P. D.

OLIM Lutetiae prouerbiorum ceu syluulam quandam pauculis sane diebus, nec id quidem admodum accurate, denique in summa Graecorum inopia voluminum congesseram, ornatissime Gulielme Monioie, videlicet vt tibi priuatim commentarioli vice foret, quod animaduertissem te hoc genere peculiarius delectari. Eam quidam sedulo quidem illi sed sinistro nimioque studio mei publicandam etiam ac formulis excudendam curarunt, sed adeo deprauate vt alioqui dedita factum opera videri posset. Attamen sic congestam, sic editam maior opinione fauor excepit; siue is tuus, siue operis fuit genius. Tantum autem adiumenti videbatur attulisse politioris literaturae candidatis, vt plurimum amplitudini tuae, non nihil etiam industriae nostrae debere sese faterentur. Proinde quo simul et superioris editionis alienam culpam sarcirem et cumulatiore munere studiosos omneis nostrum vtrique demererer, peculiariter autem Angliae tuae indies magis ac magis gliscentia studia hac parte iuuarem, nactus iustam propemodum Graecanicorum librorum supellectilem idem illud operis sub incudem reuocaui, supraque Chiliadas adagiorum treis et centurias duas (cur enim haec non ceu thesauros numeremus etiam?) e plurimis autoribus in commentarium redegi.

Erat animus veluti de eodem oleo, quod aiunt, adiungere metaphoras insignes, scite dicta, sententias eximias, allusiones venustiores, allegorias poeticas, quod omnis ea supellex adagiorum generi confinis esse videbatur ac pariter ad locupletandam venustandamque orationem conducere; accuratius autem arcanarum literarum allegorias ex veteribus illis theologis statueram annectere, quod ibi tanquam in mea harena proprioque meae professionis munere mihi videbar versaturus, quodque ea pars non solum ad ingenii cultum verumetiam ad vitae pietatem pertineret. Sed cum viderem hanc operis partem in tantam molem assurgere, deterritus infinita prope magnitudine laboris reduxi calculum, et hoc cursu contentus alii, quicunque volet operis vices capessere, lampada trado. Me quidem huius laboris non admodum adhuc poenitet, vt qui mihi puerilium studiorum iam obsolescentem memoriam aliqua ex parte renouauit. Sed hactenus peregrinatum esse licere videbatur. Caeterum in alieno negocio consenescere magnamque vitae partem insumere, id neque

6. illi *β*: illo *a*.

6. publicandam] There is no trace of this polite fiction (cf. p. 121 n.) in Ep. 126; but cf. Ep. 127. 5.

decorum mihi neque calumnia cariturum existimabam. Itaque theologicas allegorias, quando nostri sunt muneris, cum erit Graecorum in hoc genere voluminum copia, tractabimus, et hoc tractabimus libentius quod videam multis iam seculis theologos hac vel praecipua parte neglecta omnem operam in quaestionum argutiis conterere, re non perinde reprehendenda, nisi solum hoc ageretur. Reliquas autem partes hoc libentius praetermittam, quod intellexerim iandudum suapte sponte ad eas accinctum Ricardum Paceum, iuuenem ea vtriusque literaturae scientia praeditum vt vnus omnem Britanniam ingenio suo possit illustrare, ea morum puritate modestiaque vt tuo tuique similium fauore sit dignissimus. Hoc itaque tam idoneo successore pariter fiet, vt et nos non solum nulla studiosorum iactura verumetiam lucro aliquo reliquum illum laborem fugerimus, et totum hoc quicquid est operis vestrae Britanniae debeatur.

Habes quibus adductus rebus hoc operis et hoc tantum susceperim; nunc quid secutus sim, paucis accipe. Ordinis vice (si modo vllus in his ordo) substituimus indicem, in quo prouerbia, quae velut consimilis monetae confiniaque videbantur, in suam quaeque tribum digessimus. In colligendo nec vsqueadeo superstitiosi fuimus vt vereremur adscribere, nisi quod τὸ φασίν aut eiusmodi manifestarium aliquod symbolum prae se ferret, neque rursum ita temerarii vt quicquid quocunque pacto ad aliquam adagii speciem accederet, ilico conuerreremus, ne plane quemadmodum Midae in aurum, itidem

43. Paceum] 1482?—c. July 1536. Nothing is known of his origin. About 1498 he was sent to Padua by Thos. Langton, Bp. of Winchester, whose secretary he had been. There he was received and helped by Wm. Latimer and Tunstall; but their endeavours to learn Greek met with little encouragement from Musurus (Lond. x. 22, LB. 301). He was enabled to prolong his studies in Italy through a legacy from Langton of £10 for seven years; and he also received assistance from Rich. Ber, Abbot of Glastonbury (Lond. xviii. 46, LB. 700). At Padua he was a pupil of Leonicus (cf. his translation of Aristotle's *Parua Naturalia*, Venice, June 1523, dedicated to Pace), and made the acquaintance of Erasmus. Before the end of 1508 he went on to Ferrara, to work under Leonicenus; and there Erasmus visited him and deposited with him some papers, including the *Antibarbari* (pp. 121 and 193), which he did not wish to carry with him to Rome. Subsequently Pace went to Bologna, where he was a pupil of Bombasius; and then to Rome (cf. Ep. 254). There he entered the service of Card. Bainbridge, Abp. of York, who was English Ambassador to the Holy See; but when his master was assassinated, 14 July 1514, Pace at length returned to England. He won Wolsey's favour, and in Oct. 1515 was sent on an important mission to Switzerland; during which he wrote his *De Fructu qui ex doctrina percipitur* (Basle, Froben, Oct. 1517) at Constance. On his return he was made Royal Secretary, and was sent on embassies of even greater moment; to endeavour to secure the Empire for Henry in 1519, and the Papacy for Wolsey in 1521 and 1523. He was kept in Italy till 1525; after which he was obliged by failing health to return to England. His last years were spent in confinement. As reward for his services he received a great number of benefices, including the Deanery of St. Paul's in succession to Colet, 25 Oct. 1519. See his *De Fructu*, which is full of detail about his life, EHR. xviii. 516, and DNB. There is another eulogy on Pace and his proposed work in *Adag.* 581. For a possible visit to England in 1513 see Ep. 283. 135 n.

nobis quicquid forte contigissemus protinus in adagium verti iure quis calumniari posset. Graeca quae citamus, omnia ferme Latine reddidimus, haud nescii cum praeter veterum consuetudinem id esse, tum ad orationis nitorem inutile. Sed nostri temporis habuimus rationem. Atque vtinam Graecanicae literaturae peritia sic vbique propagetur, vt is labor meus tanquam superuacaneus merito contemnatur. Sed nescio quo pacto sumus ad rem tam frugiferam cunctantiores, et quamuis eruditionis vmbram citius amplectimur quam id sine quo nulla constat eruditio, et a quo vno disciplinarum omnium synceritas pendet.

Carminum, quorum hic infinita vis incidit, suo quodque metri genere reddidimus, pauculis admodum exceptis, nempe Pindaricis aliquot choricisque, quod ridiculae cuiusdam anxietatis videbam fore si totidem syllabis ea reddidissem, rursus ineptum si diuersum e proxima serie genus voluissem assuere. In reliquis autem, quod ad metri legem attinet, rarius quidem sed tamen aliquoties nobis idem permisimus quod sibi permiserunt autores a quibus ea mutuamur; velut in Aristophanicis trimetris anapaestum in paris numeri locis, in Homericis hexametris *μείουρον*, ac syllabae finalis ectasin in prima cuiuslibet pedis arsi, et siqua sunt huiusmodi. Quod ideo duximus admonendum, nequis temere tanquam inscitia factum calumniaretur.

Nos sane quoad licuit in tam infinita rerum turba, praesertim antiquarum, deinde in tanta codicum cum inopia tum vero deprauatione, denique tam angusto temporis spatio, quod otio nostro magis quam operis ratione metiri fuit necesse, sedulo dedimus operam nequid ab aequo lectore desyderaretur. Restant tamen nonnulla quae nec mihi faciunt satis. De quibus siquid posthac compertius vel posterior cogitatio, quae iuxta prouerbium melior esse consueuit, vel vberior librorum copia suppeditabit, haud quaquam pudebit *παλινῳδεῖν*, idque veterum exemplo. In quo siquis alius anteuerterit nostraque castigarit, huic multam etiam gratiam habituri sumus, tantum aberit vt nobis iniuriam esse factam arbitremur. Equidem vt probo diligentiam eorum qui id conantur, ita felicitatem admiror, qui praestare quoque possint in scriptis suis, nequid Momo reliqui fiat quod queat carpere. Nostra certe mediocritas non istud ausit polliceri, praesertim in hoc argumenti genere. Verum siquid incognitum vulgo potuimus eruere, cuiusmodi non parum multa (ni fallor) in hoc volumine reperies, libenter citraque iactantiam impertimus; contra siquid fefellit, non minus libenter admoneri nos patiemur, iuxta parati vel candide docere quod scimus vel ingenue discere quod ignoramus. Neque enim vnquam mihi placuit istorum exemplum qui pro vocula siquam inuenerint, perinde quasi Babylonas

coeperint, ita gestiunt, exultant, triumphant officiumque suum studiosis velut exprobrant; rursum siquis verbo dissentiat, ibi non aliter atque pro focis arisque digladiantur.

Spes est autem ita vel maxime candido lectori probatum iri vigilias nostras, si quidem tu eas fronte qua soles acceperis, vnice studiorum meorum Mecoenas. Nam quo alio verbo breuius pleniusue complectar vel tuum istum tam singularem in nos animum vel laudum tuarum summam? Qui quidem es vnus pulcherrimo illo Apulei dignus elogio, inter doctos nobilissimus, inter nobiles doctissimus, inter vtrosque optimus; illud adiiciendum, inter omneis modestissimus. Vt enim antiquam generis claritatem eruditione, eruditionem miro vitae candore decorasti, sic his omnibus omnium pulcherrimum apicem et colophonem (vt aiunt) addidisti, admirabilem animi modestiam. Quin illud tibi absolutae laudis et vel longissimi encomii instar fuerit, placuisse Regi non modo quos nostra vidit aetas, sed quos veterum etiam annales referunt, cordatissimo, quaeque praecipua regum virtus, in deligendis quos diligat diligentissimo. Quanquam autem is mos est scriptoribus vt eorum laudibus, quibus suas nuncupant lucubrationes, bonam praefationis partem occupent, et hoc verae virtuti praemium deberi videtur vt eius memoria posteritati consecretur, id quod non aliis monimentis rectius fit quam libris, mihi vero tantus vere citraque fucum laudandi campus patebat quantus aliorum nemini; tamen quoniam et mea simplicitas tibi non ignota non ab adulatione tantum verum ab omni blandiloquentiae specie vehementer abhorret, et tua singularis modestia nihil minus pati solet quam laudes etiam modestissimas, praetermissis his ad adagiorum tractationem accedemus, quam quidem visum est a finitione iuxta philosophorum praeceptum auspicari. Tu lege ac vale, vel interim potius quammaxime mecum esto.

212. To Aldus Manutius.

Vatican MS.: Reg. Vat. 2023 f. 164. Padua.
9 December ⟨1508⟩.

[The date is given by Aldus' note on the back: 'Mense Decembr. 1508, Da Padua, Erasmus.' The letter could hardly be placed in 1507, since Erasmus is evidently intimate with Aldus' circle, and is journeying away from Venice. The length of Erasmus' stay at Padua is uncertain; he speaks of himself in ii. 125 as passing the winter there; and he certainly made many friends there. Cf. de Nolhac, pp. 53–8.]

ALDO SVO ERASMVS S. P. D.

Germanvs suis incantamentis hic me remoratus est, alioqui ad iter iam accinctum. Adhortaberis Franciscum vt properet

---

211. 109. Apulei] Cf. *Flor.* 3. 16. 6.
116. Regi] Henry vii.

212. 1. Germanus] Brixius (Brice) of Auxerre, †1538, a young Frenchman

commentariolum nostrum transscribere. Experiar enim si interim munere hoc aliquem mihi queam demereri et predam aliquam nancisci, ne nihil his mensibus agamus. Andreas omnes scutatos mihi numerauit, haud imprudens. Verum non dubito quin hac in re suo sit functurus officio.

Vale, doctissime atque humanissime Alde. Patauii, Postridie Conceptionis.

Eruditissimo Aldo Manutio, bonarum litterarum vindicatori.

---

who was studying in Italy. He met Erasmus first at Venice, where he was servant-pupil to John Lascaris; an opportunity which enabled him to secure the insertion of one Latin and two Greek epigrams into the Aldine *Adagia* (Ep. 211). From Venice he went on to Padua, where he was a pupil of Musurus; and afterwards to Rome (EE. 140). After leaving Italy he entered the service, first of Louis of Amboise, Cardinal Bp. of Albi, from whom he received the Archdeaconry of Albi; and afterwards of John de Ganay, Chancellor of France. On de Ganay's death (27 May 1512) he addressed to the Queen, Anne of Brittany, a poem on the burning of 'the great carrick of Brest' (see Brewer, i. 3388) by the English on 10 Aug. 1512 and the heroism of its commander, Herveus Portimoger; which won him the appointment of Secretary to the Queen. The poem was immediately published as *Chordigerae nauis conflagratio* by Badius, 13 Jan. 1513; and More, taking exception to the language used in it about the English, wrote a string of epigrams in reply. When these were published by Froben in March 1518, Brixius in great indignation composed a poem, *Antimorus*, which in spite of Erasmus' entreaties he published in the winter of 1519. More's lengthy replies, addressed to Brixius and to Erasmus, concluded the controversy; but some years elapsed before the quarrel was composed. Brixius had by that time attained to wealth and position, being Canon of Notre Dame in Paris and Almoner to Francis I. He bought an estate at Gentilly for the entertainment of his friends; amongst whom was his old master, Lascaris, when he came to Paris in 1526. In his later years Brixius worked at Chrysostom and translated some of his writings. His last controversy was with Erasmus, whom he attacked, more amicably, on the relative positions assigned to Budaeus and Badius in the *Ciceronianus* (Basle, Froben, March 1528). See NBG.

2. Franciscum] Torresanus of Asola (c. 1481—Nov. 1546), eldest son of Andr. Torresanus (*v. infra*). After the death of Aldus he assisted his father in conducting the press, and wrote a large number of prefaces for the books published. On his father's death a quarrel ensued between Francis with his brother Frederic and their nephews, Aldus' sons; and, until it was settled, the press remained idle. In 1533 the two parties united and published books as the heirs of Aldus and Torresanus; but they separated again in 1540. The last book bearing Francis' name is dated July 1544. See Bernoni, *Dei Torresani, Blado e Ragazzoni*; and Renouard.

3. commentariolum] The *De Copia*; cf. Ep. 260.

5. Andreas] Torresanus of Asola (4 March 1451—15 March 1529), Aldus' father-in-law and partner. He began to print at Venice in 1479; and in 1482 his press gained distinction by the acquisition of Jenson's type. In 1503 he assisted Aldus to publish Origen, and in 1505 (AE. p. 17) Aldus married his daughter. When the wars of 1506–7 involved Aldus in difficulties (p. 437), Torresanus came to his assistance, and the two presses were united in 1508, their first book, Pliny's Letters, being published in Nov. 1508. After Aldus' death Torresanus carried on the press with his sons until 1529. See Bernoni, *op. cit.*; Renouard; Proctor.

213. To Aldus Manutius.

Vatican MS.: Reg. Vat. 2023 f. 164. ⟨Padua.⟩
⟨December 1508?⟩

[Evidently later than Ep. 212. Aldus on the back notes only: 'Erasmus.']

ERASMVS ALDO SVO S. P. D.

Male precor bellis istis, per quos non licet nobis ea Italiae parte frui quae mihi in dies magis ac magis arridet. Iube Francisco vt commentarium meum remittat, nam intra biduum hinc discedimus omnes. Vale, mi amicissime Alde. Bombasio quae scribi iubes presens explicabo et tuum erga se studium. Vale.

214. From William Warham.

Brussels MS.: Bibl. Roy. Sér. ii. 53 f°. 5. ⟨May 1509?⟩

[This fragment is perhaps from a letter written by the Archbishop to invite Erasmus to England on the accession of Henry VIII, cf. Ep. 215. 70, 1. Ep. 296. 128 mentions a gift from Warham exactly corresponding to that promised here.

It occurs in the *Collectanea* of Gerard Geldenhauer of Nymegen, which exists in manuscript in the Bibl. Royale at Brussels, and has been printed by Dr. Prinsen (Amsterdam, 1901, pp. 19, 20). The book is a medley, and though there is a rough attempt at chronological arrangement, no argument can be drawn as to the date of an item from its position in the book.]

GVILIELMVS ARCHIEPISCOPVS CANTVARIENSIS IN QVADAM EPISTOLA AD ERASMVM ROTERODAMMVM.

'Persvasvm sit tibi volo te, vbi primum ad nos accesseris, centum [nobileis] et quinquaginta nobileis a nobis accepturum, modo velis in Britannia reliquam aetatem agere; ita tamen vt tibi liceat natale solum parentes ceterosque amicos in oportuno tempore reuisere.'

Haec scripsi ex architypo.

215. From William Blount, Lord Mountjoy.

Deventer MS. 91 f°. 195 v°. Greenwich.
E. p. 49: F. p. 219: HN: Lond. iv. 6: LB. 10. 27 May ⟨1509⟩.

[The date is fixed by the death of Henry VII, 21 Apr. 1509. Ep. 283. 73, 4 shows that without recognizing the handwriting Erasmus took this letter to be the work of Ammonius, who was evidently in Lord Mountjoy's service at the time. Considering Ammonius' attainments as a Latin scholar (p. 455), it seems hardly likely that Mountjoy would have retained him merely as a copyist; so that this letter is very probably his composition (cf. Ep. 206 introd.). In the manuscript heading GVILHELMVS MONTIOIVS is a correction in Erasmus' hand for ANDREAS AMMONIVS, which he had written first (see facsimile). It follows, therefore, that

213. 1. bellis] In spite of *quos*, M. de Nolhac refers this to the wars imminent from the schemes for the spoliation of Venice, which were cemented by the League of Cambrai, 10 Dec. 1508. It is easier to understand it of the *belli homunculi* responsible for bringing on the wars.

if this letter was not Mountjoy's composition, Erasmus was a party to its attribution to him.]

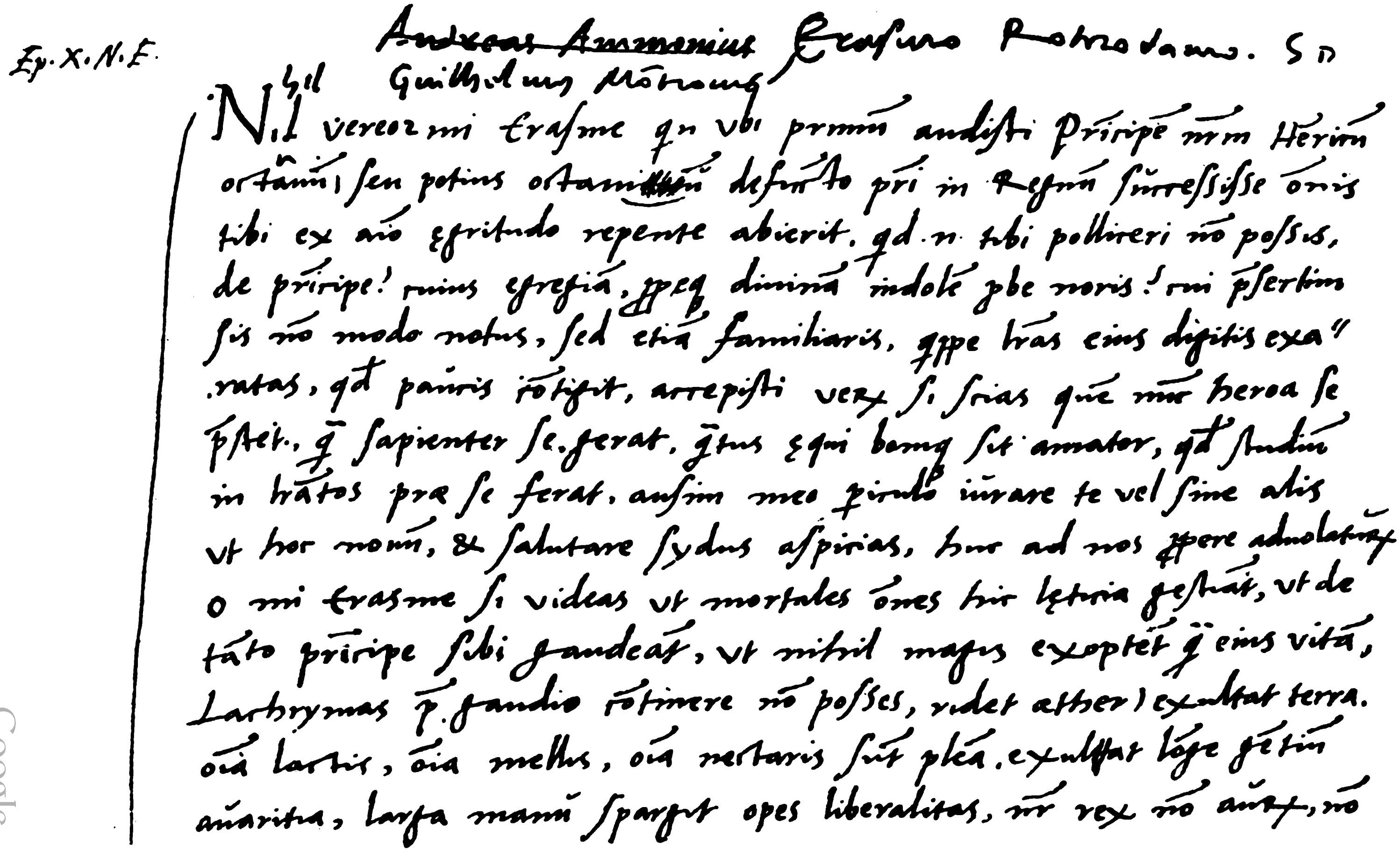
GVILHELMVS MONTIOIVS ERASMO ROTERODAMO S. D.

NIHIL vereor, mi Erasme, quin vbi primum audisti Principem nostrum, Henricum octauum seu potius Octauium, defuncto patri in regnum successisse, omnis tibi ex animo aegritudo repente abierit. Quid enim tibi polliceri non possis de Principe cuius egregiam propeque diuinam indolem probe noris? cui praesertim sis non modo notus, sed etiam familiaris, quippe literas eius digitis exaratas, quod paucis contigit, accepisti. Verum si scias quem nunc heroa se praestet, quam sapienter se gerat, quantus aequi bonique sit amator, quod studium in literatos prae se ferat, ausim meo periculo iurare te vel sine alis, vt hoc nouum et salutare sydus aspicias, huc ad nos propere aduolaturum. O mi Erasme, si videas vt mortales omnes hic laeticia gestiant, vt de tanto Principe sibi gaudeant, vt nihil magis exoptent quam eius vitam, lachrymas prae gaudio continere non posses. Ridet aether, exultat terra; omnia lactis, omnia mellis, omnia nectaris sunt plena. Exulat longe gentium auaritia, larga manu spargit opes liberalitas. Noster Rex non aurum, non gemmas, non metalla, sed virtutem, sed gloriam, sed aeternitatem concupiscit. Gustum tibi dabo. Superioribus diebus, quum se eruditiorem optaret, 'Non hoc' inquam, 'nos a te, sed vt eruditos amplectaris et foueas expetimus.' 'Quid ni?' inquit, 'nempe sine illis vix essemus.' Quae vox ore principis praeclarior emitti potuit? Sed ego imprudens, qui fragili rate Oceanum ingredior: tibi haec prouincia seruatur. Haec tamen paucula de diuini Principis laudibus in principio statim epistolae praeponere volui, vt si quid tibi tristiciae in animo resideat, protinus expellerem; aut si omnis pulsa sit, spem quam concepisti, non solum confirmarem sed magis magisque augerem.

Nunc ad tuas literas venio, quarum vnas III, alteras vero pridie Kal. Maias Romae ad me dederas. Primis et iucunditatem mihi et molestiam pariter attulisti; quod, vt debes, amice et familiariter tuo Monioio consilia, cogitationes, casus, aerumnasque tuas aperueris. Hoc quidem iucundum; id vero molestum, quod te amicissimum meum, cui in primis bene esse cupio, variis fortunae telis impeti perspicio. Consolarer te bonoque animo esse iuberem, ni tua te sponte, si quid tamen sperare audes, in spem non paruam erectum

TIT. GVILHELMVS . . . S.D. *add. Erasmus ipse, qui primo* ANDREAS AMMONIVS *scripserat pro* GVILHELMVS MONTIOIVS. 1. Nihil: nil *a prima manu scriptum corr. Erasmus.* 20. expetimus *MS. LB.*: expectemus *Lond.* 22. fragili rate *MS. F*: fragilitate *E Corrig.* 28. III. *MS.*: tertio *E.*

5. diuinam] Cf. Ep. 221. 26 and LB. App. 130. 6. literas] Ep. 206.

Ep. X. N. E.

~~Andreas Ammonius~~ Erasmo Roterodamo. S. D.
Guilhelmus Montioius

Nihil vereor mi Erasme quin ubi primum audisti Principem nostrum Henricum
octauum, seu potius octauium defuncto patri in Regnum successisse omnis
tibi ex animo egritudo repente abierit. quid enim tibi polliceri non possis,
de principe? cuius egregiam, et prope diuinam indolem probe noris? cui praesertim
sis non modo notus, sed etiam familiaris, quippe literas eius digitis exa-
ratas, quod paucis contigit, accepisti. verum si scias quam nunc heroa se
praestet, quam sapienter se gerat, quantus equi boni sit amator, quod studium
in literatos prae se ferat, ausim meo periculo iurare te vel sine alis
vt hoc nouum, & salutare sydus aspicias, huc ad nos propere aduolaturum.
O mi Erasme si videas vt mortales omnes hic letitia gestiant, vt de
tanto principe sibi gaudeant, vt nihil magis exoptent quam eius vitam,
Lachrymas prae gaudio continere non posses, ridet ether, exultat terra.
omnia lactis, omnia mellis, omnia nectaris sunt plena. exulat longe gentium
auaritia, larga manu spargit opes liberalitas, noster rex non aurum, non

Deventer Letter-book, f. 195 vº: Ep. 215.

putarem. Miseriarum supremum diem tibi diluxisse arbitreris. Venies ad Principem qui dicat,

'Accipe diuitias et vatum maximus esto.'

Haec ad primas. Illud tamen non praeteribo, nec permittam vt tu te fallas. Ais enim te mihi multum debere, quum ego contra tanto tibi debito astrictus sim, qui me tuis scriptis immortalitate donaueris, vt me soluendo non esse iudicem.

Tuis vero secundis literis et epistolam meam et tabellarium amicum tuum eodem infortunio perdidisse defles. Sed vtinam par esset vtriusque iactura; altera enim reparabilis non est. Nam meis literis nihil fere aliud scribebam nisi me opus tuum Adagiorum accepisse: opus, inquam, tuum, id est, vt docti omnes sentiunt, perinde doctissimum atque eloquentissimum, et, ni meus amor erga te me fallit, plane absolutum ac profecto dignum tantis laboribus, tantis nixibus; et quo non me, quem pusillum et tuum sciebas, sed quamuis magnum virum tibi patronum comparares. Verum postquam ego visus sum tibi prae caeteris auspicatior cui tuas tam praeclaras elucubrationes nominatim dicares, ingentes tibi gratias habeo: nam referre qui possum, quum me aeternum, vt dixi, reddideris? Mecum tamen vellem temperantius egisses; tot enim laudibus me oneras verius quam ornas, vt non sane quotam partem agnoscam. Quis enim, modo me noscat, aequis auribus accipiat quod ego literatissimus appeller, qui ne literarum quidem studiosus censendus sim. Quamobrem acriter tibi succenserem; sed modestus saltem, quod etiam mihi tribuis, videri volo, ne in omnibus mentitus fuisse conuincaris. Scribebam praeterea multis occupationibus aliisque certis causis, quas literis committere non audebam, effectum fuisse quominus nonnullis tuis literis ad eam diem respondissem: nil tamen idcirco voluntatem et studium erga te meum immutatum imminutumque vnquam fuisse, sed tua absentia, quod non putaram, creuisse. Habes quid in illis literis, quas doles te perdidisse, scripserim.

Ad opus tuum reuertor, quod summis omnes laudibus in coelum tollunt. Sed prae ceteris D. Cantuariensis ita probat et admiratur vt ex eius manibus illud extorquere nequeam. At dices, Nihil adhuc praeter laudes? Idem D. Cantuariensis sacerdotium tibi, si redeas, pollicetur, et modo libras quinque pro viatico ad nos tibi mittendas dedit; quibus ego tantumdem adieci, non quidem muneris loco, alia enim appellanda sunt munera, sed vt ad nos properes et tui desyderio diutius ne torqueas. Id postremo coram restat admonendum,

39. vt *MS.*: ne *E.* 51. posteaquam *E.* 52. lucubrationes *E.* 63. eum *E.* 66. te *add. F.* 68. D. *MS.*: Archiepiscopus *H.* 70. D. *om. H.*

38. Accipe] Mart. 8. 56. 11. 46. Adagiorum] cf. Ep. 211.

vt caueas tuis literis me quicquam gratius accipere aut vlla in re abs te offendi posse arbitreris.

In Italia valetudinarium te factum moleste fero. Scis me tibi authorem nunquam fuisse vt Italiam peteres; verum quum te tantum et literarum et nominis illic adeptum esse perspicio, poenitet hercule me tibi comitem non fuisse. Non enim esuritione solum, egestate et morbis, verumetiam ipsa morte tantam doctrinam et gloriam redimendam puto. Pecuniarum syngrapham his literis inclusam accipies; quare valetudinem tuam cura et ad nos te quamprimum recipe.

Ex praetorio Grenwici vi Kal. Iun.

Tuus quantus est G. Mountioius.

216. From James Piso.

Farrago p. 310. Rome.
F. p. 417: HN: Lond. x. 12: LB. 108. 30 June 1509.

[It has been assumed by all the biographers of Erasmus that this letter was written after his departure from Rome. This implies either that Erasmus, who was certainly in Rome after receiving the offer from England (cf. Lond. xxvi. 34, LB. 1175), paid no visit to Piso before his departure and only wrote to inform him of the step he had taken, or else that Piso was absent from Rome when Erasmus left and returned to find him gone, of which there is not the least indication in this letter. A more probable explanation is that it was written when Erasmus was still absent from Rome on his journey to Naples with Alexander Stewart, a journey for which the principal evidence is in iv. 210–3, supplemented by *Adag.* 3714 and 4120, and Lond. iii. 44, LB. 233, and LB. App. 171, and the duration of which is not specified. The third paragraph of this letter implies that Erasmus had not yet made up his mind to accept Lord Mountjoy's offer; since Piso would not have been hesitating what advice to give if Erasmus had already started for England. *Post te absentem* (l. 21) also suggests that Erasmus had left Rome for a time and was expected to return; not that he had taken his departure. Indeed, throughout the letter there is no note of farewell. It is noticeable further that Piso speaks of answering 'serius' a letter from Erasmus received 'iampridem.' As Ep. 215 is dated 27 May, there cannot have been a long interval between its arrival in Rome and the writing of this letter.

The following may therefore be taken as the chronology of Erasmus' movements in 1509:—

Feb. fin. First visit to Rome from Siena (de Nolhac, p. 64).
April. Second visit to Rome, where he can be traced on 6 Apr., Good Friday (*Ciceronianus*: LB. i. 993 A), and 30 Apr. (Ep. 215. 28).
July init. He returns to Rome and hastens on to England.

He can be traced at Bologna (AE. 76, which must be placed before 28 Sept. because of another letter of that date announcing the arrival of Carteromachus. Fantuzzi, *Scritt. Bologn.*, ii. 281), and his route then lay over the Splügen to Chur, Constance, Strasburg, and so down the Rhine to Antwerp (iv. 216 seq.), and after a visit to Louvain (cf. Ep. 266) he crossed to England.

The importance of this correction of Erasmus' movements lies in its bearing on the date assigned to Ep. 222.

James Piso or Borsody († March 1527), a native of Medgyes, in the Hungarian province of Transylvania, and at this time Hungarian ambassador in Rome. He is probably to be traced in Rome as early as 1507 (AE. 63). Erasmus plainly made his acquaintance on his first visit to Rome in Feb. 1509, since it was to Siena that he sent the MS. book of Erasmus' letters, which he had discovered (Lond. i. 1, LB. 507). In the autumn of 1513 he was sent by Leo x to attempt

75. vt caueas *MS.*: caue credas *F.* 77. *E*: meleste *MS.* 86. Tuus . . . Mountioius *om. E.*

a mediation between the King of Poland and the Duke of Muscovy, and he addressed a letter from Vilna, 26 Sept. 1514, to his friend, John Goritz, at Rome, in which he narrates the progress of his negotiations and describes the battle of Smolensko. In this letter, which is printed in A, he speaks of having been nearly a year away from Rome and alludes to another embassy on which he was sent by Julius II and which lasted eleven months. In Oct. 1516 he was Provost of Fünfkirchen and tutor to Louis II, King of Hungary (VE. iii. p. 156). In later life he discharged various embassies for the Hungarian court (EE. 7 and 47). He died at Pressburg in great distress (LB. App. 344).]

PISO ERASMO ROTERODAMO SVO S. D.

QVOD tuis alioqui iampridem mihi redditis, Erasme doctissime, aequo forte serius respondeo, perfrixisse tibi in amicitia fortasse videri possum; a quo tantum reuera absum, vt strennue negem te sine vllum mihi momentum fluere. Eatenus enim cordi meo insedisti vt nulla vnquam aetate, nulla arte inde euelli possis. Et nego et inficias eo vllam mihi aliquando conuersationem cum quocunque fuisse amoeniorem. Nam vsufructum taceo; quem tamen non absque ingenti foenore accepi, debebo plane perpetuum tibi, qui me literatissima atque humanissima tua conuersatione ad literas iampridem residem quasi postliminio reuocare coeperis. Atque vtinam perpetem mihi vitam tecum liceat traducere; et diutius et iucundius forte viuerem. Quod cum fieri haud quaquam possit, mutuis saltem literis quantulancunque capiamus voluptatem. Nolo te altius emonere, ne me forte de tua erga me beneuolentia dubitare putes. Ego item abs te inuitari nolo; qui iam sponte paratus sum nihil minus quam ad te meas negligere.

Veniam mihi non grauatim, spero, huius morae dederis; cui profecto tantum forte inciderat occupationum, vt ne meus quidem esse complureis dies potuerim. Testes mihi erunt Muschoronus et Thomas nostri, quibuscum soleo, quoties per ocium licet, familiarissime agere. Cum Christophoro tuo post te absentem nihil nisi obiter egi. Nosti qua sim fronte, in amicis nihil candori confero, adeo non praefero quicpiam. Quo ille in te sit animo, me nosti melius; puto tamen recto atque constanti esse. De me autem id tibi persuadeas velim, esse plane neminem cui in te amando cesserim; vellem id mihi ita licere, vt lubet, re ipsa comprobare. Animum certe fortuna neque vnquam abstulerit neque mutauerit, quin et

5. reuelli *H.*

4. te sine] Cf. Ov. *Tr.* 3. 3. 18; quoted in Ep. 61. 5.

19. Muschoronus] John de Mouscron († 1535), afterwards Archdeacon of Cambray (Leglay, *Cameracum Christianum*, p. 387). He studied at Padua c. 1502, with Jerome Busleiden (Nève, *Renaissance en Belgique*, p. 105).

20. Thomas] Identified by M. de Nolhac with Halsey (cf. Ep. 254), or perhaps Inghirami, the librarian of the Vatican.

21. Christophoro] Probably Fisher, who was in Rome at this time and brought the unfortunate Hermicus (l. 41 n.) to his end; see Ep. 182 introd.

tecum vbique et tuus sit omnino totus; vtere ergo Pisone tuo et semper et libere. Non fallam opinionem tuam.

Conditionem ex Anglia tibi delatam plurimum laudo. Tardiore sum ingenio quam vt consulere tibi valeam (non enim sus Mineruam); te tamen ipse examina, sed ita ne exanimes. Festiua quidem res est diuitem esse, multo tamen festiuior liberum esse. Si vtrunque simul fortuna porrigit, vtraque manu assere. Meretur omnia animus ille tuus nulla non virtute insignis; merentur et Graecae et Latinae literae, quibus ad inuidiam vsque excellis, quae vel ipsae tibi plurimum debent, neque patronum suum diu patientur latere. Alii quod velint dicant; ego ingenue fateor lucubrationibus tuis me veterno excussum esse. Vale, doctissime et idem suauissime Erasme. Ego valeo. Roma pridie Cal. Iulias M. D. IX.

Expecto abs te epitaphia scurrulae istius merobibi. Te precor ne me fallas. Ab aliis doctis tuis amicis alia super eo impetrabis et ad me mittes.

217. FROM PAUL BOMBASIUS.

Scrittori Bolognesi ii. 280. ⟨Bologna?⟩
⟨March 1511?⟩

[See Ep. 210. The date of this letter may be fixed conjecturally from a letter of Aldus Manutius, written from Bombasius' house at Bologna on 20 April 1511 (Renouard, p. 519). Aldus was at the time a fugitive from Venice, and had recently passed through Ferrara. For Bombasius' visit to Siena see Ep. 251.]

LETTERA DI PAOLO AD ERASMO.

Che era per andare a Siena, e gli dà parte, che Aldo era a Ferrara, e per portarsi a Bologna, ed in sua casa, e che Carteromaco era andato a Pavia.

216. 38. quod *F*: quid *E*.

---

216. 41. scurrulae] Probably 'Hermicus, natione Lusitanus,' who died of 'οἰνάγχῃ' during Erasmus' visit to Rome, *Adag.* 3702. The epitaph was first printed in *Desiderii Erasmi Rotterdami . . . Concio de puero Iesu*, Ghent, R. Caesar, 1 Sept. ⟨1511⟩; see Ep. 175.

217. 2. Carteromaco] Scipio Forteguerra (4 Feb. 1466—16 Oct. 1515) was born at Pistoia of good family. He was a pupil of Politian at Florence, and then settled at Venice, where he associated himself with Aldus and took an active part in the publications of his press. He was especially interested in Greek; and was one of the founders of the Neacademia in 1500 or 1 (p. 462). In the autumn of 1504 he was invited to Rome by Cardinal Grimani to teach his nephew Marino; and on leaving him in 1505 became tutor to Galeotto della Rovere, a nephew of the Pope. In the winter of 1506–7 he was at Bologna, and there made the acquaintance of Erasmus (Lond. xxiii. 5, LB. 671); but returned to Rome on 11 Apr. 1507 (AE. 37). In the winter of 1508 Erasmus found him at Padua (iv. 170–2; cf. iii. 94–6), and in Feb. 1509 at Rome (LB. 671 and x. 1750 F); but Carteromachus had then entered the service of Cardinal Alidosi, who was governing Bologna for the Pope (cf. p. 568), and left Rome in March. After the murder of Alidosi (24 May 1511) Carteromachus retired for a time to Pistoia, but in 1513 was again in Rome. He died in Florence. See a life by Seb. Ciampi (1811); AE. 32–46, 77–8, where a list of unprinted letters to him from Bombasius (Vatican MS. 4103 and 5) is given; and Didot, *Alde Manuce*, p. 453.

218. To Andrew Ammonius.

Farrago p. 230. Dover.
F. p. 357: HN: Lond. viii. 38 (37): LB. 169. 10 April ⟨1511⟩.

[The date of Epp. 218-21 is given by Linacre's preferment to Hawkhurst. The business for which Erasmus went to Paris was clearly the publication of the *Moria* (Ep. 222). It appears from Ep. 221 that this letter did not reach its destination.

In the remarkable absence of all trace of Erasmus between his journey back from Italy in 1509 (Ep. 216 introd.) and this visit to Paris in 1511, his movements can only be a matter of conjecture. For some part of the time he was probably with Lord Mountjoy (cf. Ep. 252. 12 n.); but the period before this journey had evidently been spent in London, where he had been living with Ammonius (Ep. 221. 28) in More's house in Bucklersbury (l. 19 and Ep. 232. 3).

Andrew Ammonius (de Harena) of Lucca (c. 1478—17 or 18 Aug. 1517) was one of Erasmus' most intimate friends; an Italian, who had come to England from Rome to seek his fortune. Ep. 243. 25-32 implies that he had known the members of the Rovere family there mentioned at a time when their fortunes were not in the ascendant, and therefore before the election of Julius II to the Papacy (1 Nov. 1503). But his departure from Rome is probably to be placed in the autumn of 1504; when his fellow-townsman Sylvester dei Gigli of Lucca, Bp. of Worcester, whom he mentions as his patron (Lond. ii. 7, LB. 236), was sent to carry the Papal cap and sword to Henry VII (cf. Creighton, *Historical Essays*, pp. 211, 2; and Gairdner, *Memorials of Henry VII*, p. 86). He was already in England in 1506, since he knew Erasmus before the latter's journey to Italy (Ep. 283). In 1509 he was in Lord Mountjoy's service (Epp. 283 and 215); being in Pace's judgement (*De Fructu*, p. 73) the most accomplished Latin secretary of his day. In 1511 he published in Paris a small volume of verse, of which only one copy is known to exist, in the Bibl. Nationale at Paris (Rés. m. Yc. 660), and that perhaps incomplete (l. 6 n.). It was dedicated to Mountjoy (Ep. 220), to whom the opening verses are addressed; and contains besides these and the Eclogue (l. 12) poems on the accession of Henry VIII and his marriage, and others addressed to Foxe (4) and Ruthall (2). There is also a sapphic ode on Henry VI; epigrams on Peter Griphus (Ep. 243. 60 n.), Ant. Bochier, Abbot of Fécamp, one of the French ambassadors who signed a treaty of peace in London on 23 Mar. 150$\frac{9}{10}$ (Rymer, xiii. 270), Louis Marlian, physician to the Archduke Philip, Colet and his school (p. 242), and Erasmus. By July 1511 he had entered the King's service as Latin Secretary; and on 3 Feb. 1512 received a Canonry in St. Stephen's, Westminster. He was naturalized on 12 Apr. 1514; and in March 1515 obtained through Henry's influence with the Pope a subcollectorship of Peter's Pence in England. He died of the sweating sickness, aged rather less than forty (Lond. xxiii. 5, LB. 671). See Brewer, and Knight, *Life of Colet*, p. 213; there is an inaccurate article in DNB. Brewer (ii. 311 n.) mentions a copy of Ammonius' book in the British Museum; but I can find no trace of it.]

ERASMVS ANDREAE AMMONIO S. D.

Cvm Douariae per occasionem ostendissem Mecoenati nostro tua poemata, ingenium et eruditionem vbique probauit. Caeterum praefatione tua visus est mihi non admodum delectari, iisdem de causis quas apud te coniectaram non ignarus ingenii hominis. Mirum est quam abhorreat ab omni κενοδοξίας suspicione. Itaque admonuit me vt si aederem, praefationem omitterem; ipsum enim carmen prae-

1. *F*: Donariae *E*.

---

1. Mecoenati] Mountjoy.

6. praefationem omitterem] It seems likely that this injunction was carried out, since the Bibl. Nat. copy lacks the first signature, and begins on f°. b with '*Ad Gulielmum Monioium Anglie Baronem Andree Ammonii Lucensis Carmen Asclepiadeum*.' In this case Mountjoy must have been shown the book in proof. The substituted preface (Ep. 220) is not nearly long enough to have filled Sheet a; and was presumably therefore offered to Mountjoy in manuscript. The *aegloga* follows the *carmen* on f°. b².

fationis vice fore. Praeterea in carmine cum ais,

turba tui quod facit ordinis,

moxque aleas et perpotationes commemoras, veretur ne is locus et tibi et sibi nonnullam pariat inuidiam, quasi libenter accipiat suum ordinem taxari. Si praefationem mutas, addas velim mentiunculam de aegloga ipsi dicata. Nam id velle sensi propter Angliae Regisque laudes quibus vnice delectatur. Hac de re tuas literas expectabo, quas ad Iodocum Badium mittes; nam nisi tua cognita sententia nihil omnino tuis in scriptis sum mutaturus. Vale, amice candidissime.

Moro multam ἀπ' ἐμοῦ salutem dicito. Linacro meis verbis etiam gratulare; siquidem audiui apud Archiepiscopum quod audiui non illibenter. Morum admonebis vt τὰ βιβλία quae reliqui in cubiculo, Coleto reddenda curet. Douariae. IIII. Id. Apr. [M.D.XV].

219₂₂₁ TO ANDREW AMMONIUS.

Farrago p. 202. Paris.
F. p. 336: HN: Lond. viii. 4: LB. 110. 27 April ⟨1511⟩.

[Contemporary with Ep. 218, to which no answer had come. Delivered in London on 16 May.]

ERASMVS ANDREAE AMMONIO S. D.

De praefatione carminum quid fieri velis, quam primum rescribe, mi Andrea; nam Monioius omnino non probabat. Prouerbium quod istic ostendisti annota; nam mea hic denuo imprimentur. Aldina habentur venalia, et quidem mediocri precio, hoc est sesquiscutato, cum pluris Romae venirent. Si qui volent, petant ab Italo illo qui solus Aldinos libros distrahit.

Reuerendo patri Episcopo Dunelmensi modis omnibus me facies commendatum; cui scribam, vbi et ocium contigerit et nuncius paulo certior. Luteciae. v. Cal. Maias. [Anno M.D.X].

218. 9. *F*: alias *E*. 20. *F*: Donarie *E*. M.D.XV *add. H*. 219. 7. *F*: Dulmenensi *E*.

---

218. 8. turba] *Carm. Asclep.* f°. b:
Non tu, turba tui quod facit ordinis,
Doctae posthabitis Pallados artibus
Elumbam Veneris militiam colis,
Damnosamque auide non iacis aleam,
Nec noctes posito continuas mero.

12. aegloga] The principal poem in the book, a bucolic, in which the praises of England are loudly sounded.

17. Linacro] Admitted by Warham to the living of Hawkhurst in Kent on 24 March 15$\frac{10}{11}$ (Reg. Warham, f°. 341 v°; at Lambeth).

219. 3. imprimentur] By Badius, who in May 1512 was still preparing to carry out this revised edition of the *Adagiorum Chiliades* (Ep. 211), in spite of Froben's competition (Ep. 263. 18-25). Erasmus wrote a preface for it in Jan. 1513 (Ep. 269), but this with his revised text passed into Froben's hands instead of Badius' (Ep. 283. 152 seq.).

5. Italo illo] Perhaps Francis of Padua. Epp. 221. 17 and 240. 50 n.

7. Dunelmensi] Ruthall. Cf. Ep. 192.

220. From Andrew Ammonius to William Blount, Lord Mountjoy.

Farrago p. 179. ⟨London.⟩
F. p. 318: HN: Lond. vii. 6: LB. App. 465. ⟨c. 18 May 1511.⟩

[Probably the second preface, which was sent with Ep. 221 (l. 3). The emphasis laid on Ammonius' gratitude to many patrons in England seems to denote an endeavour to comply with Mountjoy's wishes as expressed in Ep. 218. 2 seq.]

ANDREAS AMMONIVS LVCENSIS G. MONIOIO VIRO CLARISSIMO S. P. D.

Semper optaui, clarissime Monioie, vbi gratiam referre non possem, saltem non ingrati animi et esse et haberi. Quare tum a te, altero Mecoenate, tum a multis aliis benignissimis literarum patronis in hac vestra Britannia, quae tot annos me fouit vt iam et meam non iniuria appellare posse videar, nullo non genere humanitatis affectus, quum paupertas, quae (vt ille ait) ἀγνώμονας πολλοὺς ποιεῖ, vias alias persoluendi gratiam mihi praecluderet, quam potui sum ingressus; laudare coepi quibus me plurimum debere arbitrabar. Quod officium Plinius iunior ita gratum olim fuisse ait, vt qui singulorum laudes vel vrbium scripserant, honoribus aut pecuniis moris esset ornare. Siquidem Cherilus ab Alexandro

incultis pro versibus et male natis
Rettulit acceptos, regale numisma, Philippos.

Et P. Cor. Scipio Africanus Ennium arte vtcunque rudem intimum habere, suum pulcherrimum triumphum laureatum sequi, et Corneliorum monumento demum inferri, non fuit dedignatus. Sed mortales praetereo. Deus Opt. Max. quam pro suis immensis erga nos beneficiis a nobis gratiam reposcit? nempe laudem. Qua victima nos sibi facere iubet? non alia profecto magis quam laude, nimirum quod haec vna nostrum munus est, caetera autem illius sunt.

Hanc ergo ipse gratiam meae altrici Britanniae, hanc tibi, hanc aliis meis patronis habere sum conatus. Vestra bona, vestras virtutes, non satis sed quod potui, laudaui. Quod si pulcherrimae materiae parum decoris addidi, scis illud, In magnis et voluisse satis. Istas vero meas qualescunque ineptias ideo tibi nominatim dicare audeo, quod te hominem minime fastidiosum esse noui, et pro tuo illo mirifico candore meas nugas non omnino nihil existimare perspexi. Proinde quicquid hoc est, ea velim hilaritate, qua rustica et vilia munuscula soles, accipias; et quod facis, non rem sed animum offerentis expendas. Vale.

2. et esse *E*: esse *N*. 20. illius *F*: sua *E*. 22. habere *E*: referre *F Corrig.* 24. et *add. F Corrig.*

11. Cherilus] Hor. *Ep.* 2. 1. 233, 4. 24. In magnis] Prop. 2. 10. 6.

219 221. From Andrew Ammonius.

Farrago p. 230. London.
F. p. 358: HN: Lond. viii. 39 (38): LB. 175. 19 May ⟨1511⟩.

AND. AMMONIVS ERASMO THEOLOGO S. D.

Video, mi officiosissime Erasme, ineptiarum mearum praefationem Monioio (quod tuo diuino iudicio coniectaras) minime probari. Ideoque aliam ad te mitto; at equidem recenti foetura mihi videtur minus mala quam altera erat, et si felici tua lima dignaberis, ausim sperare bonam. Sin vero manus tua materiam istam refugiet, mihi certum est non amplius, vt in hoc tibi placeam, laborare; in re tua vel capitis discrimen subire possum. Vtcunque, mi Erasme, meum nomen quantulumcunque est, tibi iterum atque iterum commendo. Si vides has nugas commiserationem mihi aliquam allaturas, pone illis, rogo, modum quem voles, et in summa tui amiculi honori consule. Scio te plus in re mea quam egomet sapere, nec vereor quin tantundem sis effecturus; noui enim quam sis amicus amico, ideoque verbum non amplius addam.

Tua Adagia istic rursus excusum iri gaudeo, quanquam ego Aldina exemplaria malim, cum ob Latinorum tum ob Ἑλληνικῶν χαρακτήρων χάριν. Verum ad quem Italum me alleges non intelligo, neque enim quenquam Italum bibliopolam hic noui; sed perquiram diligentius, nam valde cupio emere. Episcopo Dunelmensi te quam potui diligenter commendaui. Gauisus est nuncio, et tibi gratiam habet, interrogauitque quando esses rediturus; respondi, quantum ego coniicerem, breui. Caeterum male sit illi cui tuas literas ad me dedisti; eius enim negligentia factum puto vt quum tu quinto Calen. Maias dederis, non ante xvii. Calen. Iunias mihi redderentur, vt sane verear ne serum iam sit ad ea quae scribis respondere.

De rebus Britannicis quod operaeprecium sit scire, noui fere nihil est, praeterquam de ipso Rege qui diuiniorem indies se praebet. Sed hoc vetus tibi est. De te vero mirum mehercule desyderium; obtundor his vocibus, quoniam me tibi contubernalem norunt, 'Quid de Erasmo? Quando reueniet? Est plane sol nostri seculi. O si redeat'; et multa alia, quae scribere nolo, ne quid postea in me referas. Morus noster mellitissimus cum sua facillima coniuge, quae nunquam tui meminit quin tibi bene precetur, et liberis ac vniuersa familia pulcherrime valet. D. Linacer sacerdotio auctus est, pro quo omnes Musas fortunae gratias egisse arbitror; tuus Leuco-

33. D. *om.* *H.*

13. verbum] Hor. *Sat.* I. I. 121.

31. coniuge] More's first wife. She must have died during the summer (cf. Ep. 228. 11 n.); for the 'harpy' of Ep. 236. 47 is evidently his second wife, whom he married within a month of his bereavement. See EHR. vii. 714.

33. Linacer] Cf. Ep. 218. 17 n.

34. Leucophaeus] Probably Thomas Grey; see Epp. 58 introd. and 66.

phaeus saluere te iubet. Tu cura vt valeas et ad nos sospitem te referas, ἀλλὰ καὶ παρ' ἐμοῦ τὸν φίλτατον πολυγράφον ἀσπάζου, καὶ τὸ συμβόλαιον οὐδαμῶς τηρεῖν παράγγελλε.

Londini. Decimoquarto Cal. Iunii. [M.D.XV.]

222. To Thomas More.

Moriae Encomium ⟨1511⟩, Tit. v°. ⟨Paris?⟩
Lond. xxix. 55: LB. iv. 401. 9 June ⟨1511⟩.

[The preface to the *Moriae Encomium*, the first edition of which was published by Gilles Gourmont at Paris without date (*a*), and reprinted by Schürer at Strasburg in Aug. 1511 and Oct. 1512; by Th. Martens at Antwerp, Jan. 1512; and by Badius in Paris, 27 July 1512. No changes occur in the preface in these reprints, although in Badius' the *Moria* is described as 'rursus ab ipso Erasmo recognita.' It was revised however for Schürer's edition of Nov. 1514 (β); which was followed, except for trifling differences of spelling, by Froben's editions of May and ⟨Autumn 1515⟩, Nov. 1517, Nov. 1519, Oct. 1521, and by Schürer's of Dec. 1517, and June 1519. A commentary by Gerard Listrius is added to the first (May 1515) and all subsequent Froben editions.

The history of the composition of the *Moria* has been obscured by the want of date in the first edition and by an impossible year-date, 1508, which is added to the preface for the first time in the Froben edition of July 1522 (γ), and is retained in all subsequent issues. Erasmus wrote the *Moria* in More's house immediately after his return from Italy, whilst awaiting the arrival of his books (Lond. xxxi. 42, LB. ix. 3 DE: *Adag.* 1140: and i. p. 19. 6), but did not publish it at once. The month-date prevents any earlier year than 1510, since in any case Erasmus could not have returned from Rome by 9 June 1509 after receiving Ep. 215; and it has been shown (Ep. 216 introd.) that his setting out from Rome cannot be placed before July. But in Lond. xxxi. 42, LB. ix. 3 E, Erasmus declares that the *Moria* was reprinted several times within a few months; and even without this statement it is impossible to suppose that if it appeared in June 1510, it should not have been reprinted until Aug. 1511. 1511 may therefore be accepted as the date of the first issue.

Erasmus went to Paris to see it through the press (i. p. 19. 8; and see a letter of Stephen Gardiner, Breslau MS., Cod. Rehd. 254. 68, printed in the *Academy*, 19 Oct. 1895); and his statement that it was published by Richard Croke may be taken as another example of a polite fiction in the cause of modesty; cf. p. 121. His reference in i to the incorrectness of the first edition is borne out by the fact that it contains two and a quarter pages of Corrigenda at the end. The signature 'Ex rure' which has been thought to denote More's house at Chelsea, may be compared with that of Ep. 47, and perhaps indicates a visit to friends in the neighbourhood of Paris, such as to the Abbey of St. Germain des Prés, the home of his friend James Faber of Étaples. Erasmus had been staying with More, however, just before the visit to Paris (Ep. 218 introd.). The position of the preface in the first edition shows that it was already composed when the printing of the book began.

The statement in More's letter to Dorp, dated 21 Oct. ⟨1515⟩ (Lond. *Mori Epist.* 2, LB. App. 513, 1912 F), that the *Moria* had then been 'iam plus annis septem septies . . . excusa' is plainly impossible. *Septem* perhaps arose from a confusion in writing between iiii and vii. This sentence of More's may be the origin of

36. *N* : ἀσπάσου *E*. 38. M.D.XV *add. H.*

36. πολυγράφον] Mr. Nichols suggests Croke (Ep. 227), who was now in Paris and correcting the *Moria* for the press (i. p. 19. 8); and interprets the next sentence as a release by Ammonius from some obligation contracted by Croke, perhaps money borrowed for his journey to Paris (see *Times, Literary Supplement*, 13 Jan. 1905). Πολυγράφος is a not uncommon term. Erasmus uses it of himself for his abundant writing (Lond. i. 10, LB. 221); and it is applied to Luther in Lond. xvii. 14, LB. 594. Possibly Badius is here intended; from his industry and amiable character he certainly merited the title.

the addition of 1508 as a year-date to the preface in 1522; but it is to be noted that Erasmus was in Basle when that edition was in the press.]

ERASMVS ROT. THOMAE MORO SVO S. D.

Svperioribvs diebus cum me ex Italia in Angliam reciperem, ne totum hoc tempus quo equo fuit insidendum ἀμούσοις et illitteratis fabulis tereretur, malui mecum aliquoties vel de communibus studiis nostris aliquid agitare, vel amicorum, quos hic vt doctissimos ita et suauissimos reliqueram, recordatione frui. Inter hos tu, mi More, vel in primis occurrebas; cuius equidem absentis absens memoria non aliter frui solebam quam presentis presens consuetudine consueueram; qua dispeream si quid vnquam in vita contigit mellitius. Ergo quoniam omnino aliquid agendum duxi, et id tempus ad seriam commentationem parum videbatur accommodatum, visum est Moriae Encomium ludere. Que Pallas istuc tibi misit in mentem? inquies. Primum admonuit me Mori cognomen tibi gentile, quod tam ad Moriae vocabulum accedit quam es ipse a re alienus; es autem vel omnium suffragiis alienissimus. Deinde suspicabar hunc ingenii nostri lusum tibi precipue probatum iri, propterea quod soleas huius generis iocis, hoc est nec indoctis, ni fallor, nec vsquequaque insulsis, impendio delectari, et omnino in communi mortalium vita Democritum quendam agere. Quanquam tu quidem, vt pro singulari quadam ingenii tui perspicacitate longe lateque a vulgo dissentire soles, ita pro incredibili morum suauitate facilitateque cum omnibus omnium horarum hominem agere et potes et gaudes. Hanc igitur declamatiunculam non solum lubens accipies ceu μνημόσυνον tui sodalis, verum etiam tuendam suscipies, vtpote tibi dicatam iamque tuam non meam.

Etenim non deerunt fortasse vitilitigatores, qui calumnientur partim leuiores esse nugas quam vt theologum deceant, partim mordaciores quam vt Christiane conueniant modestie; nosque clamitabunt veterem comediam aut Lucianum quempiam referre atque omnia mordicus arripere. Verum quos argumenti leuitas et ludicrum offendit, cogitent velim non meum hoc exemplum esse, sed idem iam olim a magnis auctoribus factitatum; cum ante tot secula Βατραχομυομαχίαν luserit Homerus, Maro Culicem et Moretum, Nucem Ouidius; cum Busyridem laudarit Polycrates et huius castigator Isocrates, iniustitiam Glauco, Thersiten et quartanam febrim Fauorinus, caluitium Synesius, muscam et parasiticam Lucianus; cum Seneca Claudii luserit ἀποθέωσιν, Plutarchus Grylli cum Vlysse dialogum, Lucianus et Apuleius Asinum, et nescio quis Grunnii

11. Encomion *β*. 29. et ludicrum *add. β*. 31. cum ante . . . 38. Hieronymus. *β*: cum Busyridem laudarit Polycrates, iniusticiam Glauco, quartanam febrim Fauorinus, caluicium Synesius, muscam Lucianus. *α*.

Corocottae porcelli testamentum, cuius et diuus meminit Hieronymus.

Proinde, si videbitur, fingant isti me laterunculis interim animi causa lusisse, aut si malint equitasse in arundine longa. Nam que tandem est iniquitas, cum omni vite instituto suos lusus concedamus, studiis nullum omnino lusum permittere, maxime si nuge seria ducant, atque ita tractentur ludicra vt ex his aliquanto plus frugis referat lector non omnino naris obese, quam ex quorundam tetricis ac splendidis argumentis? veluti cum alius diu consarcinata oratione rhetoricen aut philosophiam laudat, alius principis alicuius laudes describit, alius ad bellum aduersus Turcas mouendum adhortatur, alius futura predicit, alius nouas de lana caprina comminiscitur questiunculas. Vt enim nihil nugacius quam seria nugatorie tractare, ita nihil festiuius quam ita tractare nugas vt nihil minus quam nugatus fuisse videaris. De me quidem aliorum erit iudicium; tametsi, nisi plane me fallit φιλαυτία, Stulticiam laudauimus, sed non omnino stulte.

Iam vero vt de mordacitatis cauillatione respondeam, semper hec ingeniis libertas permissa fuit, vt in communem hominum vitam salibus luderent impune, modo ne licentia exiret in rabiem. Quo magis admiror his temporibus aurium delicias que nihil iam fere nisi solennes titulos ferre possunt. Porro nonnullos adeo prepostere religiosos videas, vt vel grauissima in Christum conuicia ferant citius quam pontificem aut principem leuissimo ioco aspergi, presertim si quid πρὸς τὰ ἄλφιτα, id est ad questum, attinet. At enim qui vitas hominum ita taxat vt neminem omnino perstringat nominatim, queso vtrum is mordere videtur an docere potius ac monere? Alioqui quot obsecro nominibus ipse me taxo? Preterea qui nullum hominum genus pretermittit, is nulli homini, viciis omnibus iratus videtur. Ergo si quis extiterit qui sese lesum clamabit, is aut conscientiam prodet suam aut certe metum. Lusit hoc in genere multo liberius ac mordacius diuus Hieronymus, ne nominibus quidem aliquoties parcens. Nos preterquam quod a nominibus in totum abstinemus, ita preterea stilum temperauimus vt cordatus lector facile sit intellecturus nos voluptatem magis quam morsum quesisse. Neque enim ad Iuuenalis exemplum occultam illam scelerum sentinam vsquam mouimus, et ridenda magis quam foeda recensere studuimus. Tum si quis est quem nec ista placare possunt, is saltem illud meminerit, pulchrum esse a Stulticia vituperari; quam cum loquentem fecerimus, decoro persone seruiendum fuit. Sed quid ego hec tibi, patrono

41. si malint *add.* β. 62. id est ad questum *om.* β.

38. Hieronymus] *Comment. in Isaiam.* xii. init.

41. equitasse] Hor. *Sat.* 2. 3. 248.

49. lana caprina] Hor. *Ep.* 1. 18. 15.

tam singulari vt causas etiam non optimas optime tamen tueri possis? Vale, disertissime More, et Moriam tuam gnauiter defende. Ex Rure Quinto Idus Iunias, [AN. M.D.VIII].

223. FROM PAUL BOMBASIUS.

Scrittori Bolognesi ii. p. 281. ⟨Siena?⟩
⟨June 1511?⟩

[See Ep. 210. From the movements of Aldus (cf. Ep. 217) and the use of *seco*, it may be conjectured that Bombasius was making the visit to Siena announced in Ep. 217 (cf. Ep. 251); and that Fantuzzi is wrong in ascribing the visit to Erasmus. By 29 Aug. 1511 Bombasius had returned to Bologna (AE. p. 90 n.; Vatican MS. 4105, f. 295). For a continuance of the correspondence see Ep. 226. 1.]

LETTERA DI PAOLO AD ERASMO;

dalla quale si rileva, che [Desiderio] era a Siena, c che seco era Aldo, il quale prima era stato a Bologna ed in sua casa; e che si era ivi discorso dell' Accademia che instituir voleva detto Aldo, la quale sembrava simile alla Repubblica di Platone. Gli notifica, che il Musuro suo nemico diceva male degli Adagii suoi, e che erano mal tradotti per entro ad essi i passi degli Autori greci.

224. FROM JAMES WIMPFELING.

Moriae Encomium (1511), f°. H⁴. Strasburg.
19 August 1511.

[Appended to Schürer's edition of the *Moria*, Strasburg, August 1511. The opening sentences might seem to imply that the *Defensio* was written after the *Moria*. But there is no reference to Erasmus or his writings throughout the

222. 80. AN. M.D.VIII *add.* γ.

---

223. 3. *Accademia*] Aldus' Neacademia was founded originally in 1500 or 1501, but from 1505 onwards (AE. 50) he addressed himself to various princes in turn—Maximilian, Lucretia Borgia, Leo x—in the hope of persuading them to give it a habitation and financial support within their dominions. See J. Schück, *Aldus Manutius*, pp. 64-8.

4. *Musuro*] Marcus Musurus (c. 1470—autumn 1517), a native of Retimo in Crete. He came to Italy and studied in Florence under John Lascaris, c. 1486, and after a visit to Crete returned to settle in Venice, perhaps as early as 1494 and certainly by 1497. There he associated himself with Aldus and edited or assisted in a great number of the Greek books which issued from his press. In 1499 he became for a time tutor to Alberto Pio, Prince of Carpi: but this did not interrupt his work with Aldus. In July 1503 he was appointed Professor of Greek at Padua, and held the chair until the University was broken up by the wars in 1510-11; when he retired to Venice. In 1504 he had been a candidate for the Greek Chair at Venice against Leonicus; but Leonicus having resigned in 1506, when the office was again filled at the close of the war, c. 1512, Musurus was elected. In 1516 he moved to Rome in order to assist John Lascaris in instituting the College of Greek planned by Leo x; from whom he received the Bpric. of Hierapetra in Crete, and shortly before his death the Abpric. of Monembasia in Laconia. For his life and a detailed account of his works see Legrand, *Bibl. Hellénique* (xve), I. cviii-cxxiv, and *passim*. In contrast to the reference to him here, Erasmus mentions him as assisting in the *Adagiorum Chiliades* (*Adag.* 1001, and LB. ix. 1137 C), and at a later date the relations between them were most cordial (Lond. i. 23, 4, LB. 183 and 192).

book, and it becomes clear that the purpose of this letter is to explain that in spite of Wimpfeling's recent defence of theology (l. 1) against poetry in its less moral forms, he is nevertheless in sympathy with Erasmus' satire on the unintelligent study of theology, and is not one of the 'vitilitigatores,' whose criticisms Erasmus anticipates in the preface to the *Moria* (Ep. 222. 25 seq.). On the following leaf is a letter with similar purport, addressed 'Vniuersis poetis et poeticae cultoribus' and dated 13 Aug. 1511, of which the opening words are: 'Ex mea Defensione Theologiae scholasticae ab inepto poeta . . . fecibus asininis comparate, non suspicemini (precor) me omnes poetas omniaque poemata floccipendere . . .'

James Wimpfeling of Schlettstadt (25 July 1450—17 Nov. 1528), the type of serious German humanism. He laboured throughout his life to promote good religion and sound learning, and engaged freely in polemics to champion these causes. His university career began at Freiburg c. 1463. From 1469 to 1483 he taught at Heidelberg, where he was Rector of the University in 1481–2. He was Preacher at Spires, 1483–98, when he returned to Heidelberg. From 1499?–1508 his life was passed mainly at Strasburg, where he was in close connexion with John Geiler of Kaiserberg and Sebastian Brant. His last years, from 1515, were spent at Schlettstadt. He founded literary societies in many of the cities where he dwelt. In Oct. 1512 he wrote an autobiography, *Expurgatio contra detrectatores*, which was published by his nephew James Spiegel, with a translation of Isocrates' *De regno gubernando*, Vienna, 13 Feb. 1514.

See also Trith.[1, 2]; Lond. xxiii. 10, LB. 1008; his life by J. Knepper (Freiburg, 1902); Riegger, *Amoenitates literariae Friburgenses*, pp. 161–581; Schmidt, *Hist. Litt. de l'Alsace*, i. 1–188, ii. 317–40; and ADB. xliv.]

DESIDERIO ERASMO ROTTERODAMO IACOBVS VVIMPHELINGIVS SELETSTATINVS, GERMANVS GERMANO, THEOLOGO THEOLOGVS, DISCIPVLVS PRECEPTORI S. D.

NEMO tibi persuadeat, Rotterodame dulcissime, me in Defensione theologiae neothericorum contra Philomusum Moriam tuam taxare voluisse. Nam etsi iunioribus et adhuc ingenio vegetis nobilem philosophiam et subtilem logicam Aristotelis eiusque metaphisicam ac theologos neothericos existimem tum ad acumen ingenii exercitandum, tum ad elidendas haereses, non esse prorsus inutiles, eis tamen solis tota vita vsque in sepulchrum inuolui et implicari, Christi Paulique ac quattuor ecclesiae luminarium doctrina neglecta, probare non possum; cum tam caecus amor in neothericos, in vnum praesertim sui ordinis, quosdam Vulcanum perferre coegerit, quosdam

1. Defensione] Wimpfeling's *Contra turpem libellum Philomusi Defensio theologiae scholasticae et neotericorum, s. l. et a.*; but with a preface dated 28 July 1510. See Knepper's *Wimpfeling*, pp. xiii and 219; Riegger, pp. 318, 9.

2. Philomusum] James Locher (July fin. 1471—4 Dec. 1528), an alumnus of Basle, Freiburg, and Ingolstadt Universities, who travelled in Italy, 1492–3, and was brought thence by the Markgraf of Baden to Ulm. In 1495 he went to Freiburg, where in 1497 Maximilian made him *poeta laureatus*. He was *Lector in Poesi* at Ingolstadt in 1498, succeeding Celtis; and at Freiburg in 1503, following Zasius. Whilst there he engaged in a literary quarrel with Zingel, an aged theologian of Ingolstadt, Locher posing as the champion of humanism. It was in this quarrel that Wimpfeling took part. In the spring of 1506 Locher was recalled to his former post at Ingolstadt, and remained there almost without interruption till his death. He is said to have acquired the title Philomusus in Italy. He published two orations of Cicero in 1494, and the first edition of Horace in Germany (Strasburg, Grüninger, 1498), besides numerous other works. See a life by Zapf (1802) and ADB.

10. Vulcanum] Cf. Ep. 109. 152 n.

ab Augustino, Gregorio, Leone, Guilhelmo Parisiense Ioanneque Gerson adeo auellat, ita vt nec ad historias nec ad Decreta pontificum nec ad conciones, sed neque ad orandum scriptisque aut ore persuadendum idonei satis esse videantur. Et cum maxime opus esset ad res ciuiles aut ecclesiasticas, ad negocia contractuum, praebendarum, regiminis animae, et ad causas in generalibus conciliis pertractandas, eorum opera nemo foeliciter vti possit.

Liceat eis et expediat questiones legere, concertare, argutias meditari. Liceat huius ordinis doctum et suam opinionem alterius religionis scriptori (an ex fastu aut zelo nescio) praeferre. Sed et expedit atque decet antiqua et summa religionis nostrae lumina nequaquam obliteratum iri. Ni fallor, assentitur aliquantulum nobis Aulus Gellius libri noni capite vicesimo secundo, ex Platonis Gorgia longam et elegantem sententiam citans. Sic et noster Icolampadius nobis consentiens abhorret ab eis theologis qui theologiam ad verbosam loquacitatem et (vt Gerson ait) ad chymerinam mathematicam redigunt, qui Aristotelis, Auerrois, et Auicennae probatiores sententias creberrime proferunt, ex lege, ex prophetis, ex Euangelio et Apostolis adducunt nihil, fragilemque harundinem pro defensandis dictis suis leuant, et coelitus missum ensem nunquam superabilem, in quo fidere possent, vagina reconditum seruant. Ille idem Icolampadius etsi scholasticam theologiam in omnibus probet, visi sunt tamen ei complusculi ex eius cultoribus in Rachele lippescere, in Lia sterilescere; affectiue virtutis stomacho incoquibiles recipere cibos, vnde

---

11. Guilhelmo Parisiense] A native of Aurillac in Auvergne (†30 Mar. 1248), who being one of the leading Realists in Paris University was made Bp. of Paris in 1228, and became a strong statesman under Louis IX. His *Postilla* and other works were printed frequently in xv^{c}. See NBG. xxii. 688.

12. Gerson] John Charlier (14 Dec. 1363—12 July 1429) of Gerson, near Rethel in Champagne, one of the leaders of the party of ecclesiastical reform in Paris University, which played a prominent part in the Council of Constance. His works were first printed at Cologne, J. Koelhoff, 1483-4, and frequently afterwards. See NBG. and Creighton, vol. i.

24. Icolampadius] John Hussgen of Weinsberg, near Würzburg (1482—24 Nov. 1531), one of the leaders of the Reformation at Basle. Educated first at Heilbronn, he went for a short while to read law at Bologna; but returned in Oct. 1499 to the more congenial study of theology at Heidelberg, where he fell under the influence of Wimpfeling, and became M.A. Oct. 1503. After a short stay as tutor at the court of the Pfalzgraf Philip, he returned to his home, as a parish priest; some of his sermons preached there were edited by Zasius at Freiburg in 1512. In 1513 he matriculated at Tübingen as Icolumbadius and read Greek with Melanchthon; and then returned to study Hebrew at Heidelberg, where he formed a close friendship with Capito. 1515-8 he spent mainly in Basle, at the invitation of the Bp., Christopher von Utenheim, and helped Erasmus with the Hebrew of the *Nouum Instrumentum*, at the end of which a commendatory letter by him is inserted. From 1518 to 1520 he was at Augsburg; in 1520 he sought shelter from the Reformation in a monastery, but emerged in 1522 to take part in the struggle, and returned to Basle where the remainder of his life was spent. In later years he adopted the form Oecolampadius as his name. There is a contemporary life by Capito; and see ADB.

et intellectiue perturbari oculos necesse est, obliti quia Deus ipsorum scientiam destruet, obliti quia scientia inflat, caritas aedificat; sic scandala quotidie suborientia docent.

Quapropter, mi Erasme, si vtriusque nostrum animus recte perspectus fuerit, nec tua Moria meae Defensioni, nec Defensio mea tuae Moriae videbitur refragari. Quam, mi humanissime Desideri, desiderabiliter a me lectam persuasi conciui gentilique meo, Matthiae Schurerio, denuo a se impraessum iri, vt plurimi nostratium tuarum lucubrationum lectores auidissimi fructum ex ea capiant atque voluptatem. Bene vale in Domino.

Ex Argentoraco. xiiii. Kal. Septembres, Anni salutis nostrae. M.D.XI.

225. To John Colet.

Farrago p. 309. Queens' College, Cambridge.
F. p. 416: HN: Lond. x. 10: LB. 117. 24 August 1511.

[The date of this and Ep. 226 are established from Ep. 228, which is plainly written to thank for the wine asked for in Ep. 226.

When Erasmus left Paris in June (Ep. 256. 22 n.), he expected to stay for some time at Hammes Castle with Lord Mountjoy (Ep. 252. 11, 2); but being disappointed in this, perhaps because his patron was expecting to return shortly to England (cf. Ep. 231. 7 n.), he passed on to London. There he seems to have fallen ill with the sweating sickness (Epp. 226. 3 and 237. 56), perhaps in Grocin's house (Ep. 241. 23 n.); and the attack was so serious that rumours of his death were circulated (Epp. 244 A and 251). On recovering he went down to Cambridge, perhaps at Fisher's suggestion, and returned to the College in which he had formerly lodged (App. 6); though Fisher had resigned the Presidency in 1508.]

ERASMVS COLETO SVO S. D.

Si tibi risum mouere possunt nostra infortunia, mi Colete, est quod abunde rideas. Nam praeter ea quae iam Londini contigerant, equus ministri mire claudicabat; mutarat enim auriga eum quem Bouillus miserat; deinde toto itinere nihil erat quod ederetur. Postero die perpetua pluuia vsque ad prandium; a prandio fulgura, tonitrua, hymbres; equus ter collapsus in caput. Bouillus consultis astris ait se deprehendisse Iouem nonnihil iratum. Hoc mihi iam nunc placet, video vestigia Christianae paupertatis. Quaestum

224. 42. Schurerio] Matthias Schürer of Schlettstadt (1470 init.–1519 fin.) was educated first in the celebrated school of his native town. In 1489 he matriculated at Cracow, where he became B.A. 1491, M.A. 1494. He settled in Strasburg in 1500 and became corrector for the press to his uncle, Martin Flach; and afterwards to Prüss and Knoblouch. In June 1508 he opened his own press, and until his death he published a great number of books connected with humanism. The first work of Erasmus printed by him was the *Collectanea Adagiorum*, July 1509. See ADB. xxxiii: the monograph on Schürer by Dr. Knod there promised has not yet appeared.

225. 4. Bouillus] Henry Bullock (†1526), a young Fellow of Queens' Coll., Cambridge. He was an ardent student of Greek and in 1521 published a translation of Lucian's Περὶ Διψάδων in Siberch's press at Cambridge. He was Vice-Chancellor of the University, 1524–5. See DNB.

vsqueadeo non spero, vt intelligam hic demum effundendum mihi quicquid a Mecoenatibus queam auellere.

Est hic medicus nostras qui praesidio quintae essentiae prodigiosa designat facinora, e senibus iuuenes, e mortuis viuos facit; vnde nonnulla spes est futurum vt reiuuenescam, si modo liceat quintam essentiam degustare: quod si contingat, non omnino poenitebit huc aduenisse. De quaestu nihil video; quid enim auferam a nudis, homo nec improbus et Mercurio irato natus? Bene vale, praeceptor optime. Vbi coeperimus profiteri, significabo quo pacto res succedat, vt magis etiam rideas. Cantabrigiae e collegio Reginae, natali diui Bartholomaei.

Audebo fortassis et Paulum tuum aggredi. Audaciam Erasmi tui specta. Rursum vale. M.D.XI.

226. To Andrew Ammonius.

Farrago p. 211. Queens' College, Cambridge.
F. p. 342: HN: Lond. viii. 16: LB. 118. 25 August 1511.

[Contemporary with Ep. 225, and prior to Ep. 228.]

ERASMVS ROTERODAMVS ANDREAE AMMONIO SVO S. D.

Mitto ad te literas ad Bombasium scriptas. De statu meo nihil adhuc noui est quod scribam, nisi iter fuisse incommodissimum et valetudinem adhuc subdubiam esse a sudore illo. Videor mihi saltem ad dies aliquot in hoc collegio commoraturus. Auditoribus nondum copiam mei feci, cupiens valetudini inseruire. Ceruisia huius loci mihi nullo modo placet, nec admodum satisfaciunt vina. Si possis efficere vt vter aliquis vini Graecanici, quantum potest optimi, huc deportetur, plane bearis Erasmum tuum; sed quod alienum sit a dulcedine. De pecunia nihil sis sollicitus; mittetur et ante tempus, si voles. Iam hoc commodorum quae ex bullis sanctissimis capiuntur initium est; siti enecamur. Tu coniicito caetera. Et nondum traiecimus. Bene vale, charissime Ammoni.

Ex collegio Reginae, postridie Bartholomaei. M.D.XI.

225. 20. *F*: mi *ante* Erasmi *add. E.* 21. M.D.XI *add. H.* 226. 13. M.D.XI *add. H.*

---

225. 11. medicus nostras] Probably Bont; see Ep. 275.

quintae essentiae] Cf. S. Bentley's *Excerpta Historica*, p. 120, from Henry VII's privy purse: 'Jan. 1499. To a straunger of Purpynyan that shewed quintasencia, in rewarde £2.'

16. Mercurio] Cf. Epp. 181 and 207.

20. Paulum] Cf. Lond. xv. 14, LB. 435.

226. 1. literas] Perhaps answering Ep. 223; see Ep. 251 introd.

3. sudore illo] Cf. Ep. 225 introd.

10. bullis sanctissimis] This enigmatic sentence perhaps indicates that Erasmus was now endeavouring to obtain formal confirmation of the dispensation granted to him by Julius, perhaps in 1507 (Ep. 296. 186 n.); and the meaning would thus be that he had expended on the legal process so much of his resources that when leaving London he had no money to buy wine. Mr. Nichols interprets it of the efforts of Julius II to form a confederation against France, from which a rise in the price of wine might be expected.

227_{230} TO JOHN COLET.

Farrago p. 314. Cambridge.
F. p. 420: HN: Lond. x. 17: LB. 149. 13 September ⟨1511⟩.

[In direct sequence with Epp. 230 and 237, the latter of which must be placed in 1511, because the *De Copia* (Ep. 260) is not yet finished.]

ERASMVS COLETO SVO S. D.

MITTO quae petis, Officium Chrysostomi, et epistolam, in qua, nisi fallor, erunt quae non probabis, propterea quod tu rationem et artem contemnis; ego his nonnihil tribuo, praesertim in praeceptore. De Linacro caue ne cui temere credas; nam ego certis argumentis habeo compertum illum obseruantissimo in te esse animo, et de reiecta grammatica non magnopere laborare: quanquam id est hominum ingenium, vt suis quisque scriptis, ceu parentes filiis, impensius faueat. Quod si quid etiam ea res hominem mouet, tuae dexteritatis erit dissimulare neque refricare eam cicatricem, vultuque et consuetudinis alacritate magis quam excusatione, praecipue per alios facta, reuocare; hoc pacto, si quid illi dolet, id tempore sensim euanescet. Sed nae ego egregie impudens, qui haec tibi, hoc est sus Mineruae. Nondum occurrit quem existimem idoneum hypodidascalum tuae scholae; pergam inquirere et, simulatque repperero, certiorem te faciam. Bene vale, praeceptor optime.

Est hic mihi nonnunquam dimicatio pro te cum his Thomistis et Scotistis; sed de his coram. Coepi vertere Basilium in Hesaiam; mihi quidem opus valde placet. Exhibebo gustum Episcopo Rophensi, experiarque num is velit hos labores nostros aliquo praemiolo lenire. O mendicitatem! iam rides, sat scio. At ego meipsum odi, planeque decretum est aut aliquam nancisci fortunam quae me ab his mendicabulis eximat, aut prorsus Diogenem imitari. Rursum vale.

Cantabrigiae. Id. Septemb.

Si quas pecunias habes in manibus in hoc commissas vt dentur in subsidium, rogo mittas aliquot nobiles Ricardo Croco, quondam

1. nisi *E*: ni *H*. 8. faueant *H*. 11. id *om. H*. 12. sensim *add. H*.

---

1. Officium Chrysostomi] Probably *Missa Sancti Ioannis Chrysostomi supra complures annos ab Erasmo Roterodamo in gratiam Episcopi Roffensis versa*. It seems to have been printed first by Wechel at Paris, 1537, 8°; and was afterwards included in the Froben edition of Chrysostom's *Opera*, 1539, vol. v. pp. 656–68.

epistolam] The *De Ratione Studii*, which is cast in the form of a letter; cf. Ep. 230. 2 and 8 n. It was being printed just at this time without Erasmus' knowledge; see Ep. 66 introd.

6. grammatica] For this school Latin grammar by Linacre see DNB. It was probably printed as *Linacri Progymnasmata Grammatices Vulgaria* (1525?), of which there is a copy in the British Museum. His fame as a grammarian, which was very great, rested upon his *De emendata structura Latini sermonis*, London, R. Pynson, Dec. 1524—a much more elaborate work.

17. Scotistis] Perhaps cf. Lond. xxxi. 42, 2016 c, LB. ix. 12 E.

Basilium] Cf. Epp. 229 and 237.

25. Croco] Rich. Croke (c. 1489—Aug. 1558), a scholar who, after studying at Cambridge 1506–10, and in Paris 1511–2, where he was the pupil of Erasmus and Aleander (i. p. 19. 8 and Ep. 256. 25), taught Greek at Louvain,

ministro ac discipulo Grocini, qui nunc Parisiis dat operam bonis literis. Iuuenis est bonae spei et in quem recte beneficium collocaueris, nisi me plane fallit animus. Rursum vale, vnice praeceptor.

Cantabr. [M.D.XIII.]

228. To Andrew Ammonius.

Farrago p. 201. Queens' College, Cambridge.
F. p. 336: HN: Lond. viii. 1: LB. 116. ⟨16 September⟩ 1511.

[The year-date is established by the Pope's illness. The month-date given by all editions is plainly impossible, since this must follow Ep. 226. The easiest correction is to suppose that Erasmus made the not infrequent confusion between the actual month and that required by the Roman calendar.]

ERASMVS AMMONIO SVO S. D.

Bis nos exhilaras, Andrea suauissime, dum vino iucundissimo literas addis multo iucundiores, planeque tuum ingenium tuosque mores resipientes, quibus mea quidem sententia nec fuit vnquam, nec erit, quicquam mellitius. Quare duplici nomine tibi gratias agimus. De pecuniae mentione quod succenses, equidem non ignorabam animum tuum regia fortuna dignum, verum existimabam te missurum vtrem maiusculum in menses aliquot duraturum; quanquam hic quoque maior erat quam vt ab homine modesto gratis accipi possit.

De Graeco epistolio risimus adfatim. Iniquissimus sim, nisi Moro dem veniam tam seriis occupato negociis. Demiror te sic perpetuo nidum premere nec vsquam euolare. Hanc Academiam si quando libeat reuisere, multis gratissimus veneris, mihi in primis. Quod iubes me isthuc redire, si perduret languor, nihil video quod mihi blandiatur Londini praeter duorum aut trium amicorum consuetudinem; verum his de rebus alias. Audio Iulium maximum vita defunctum.

227. 29. Cantabr. M.D.XIII N^3 : Lutetiae M.D.XIII *add. H.*

Cologne, and Leipzig, 1515–7; and returned to be Greek Lecturer at Cambridge in 1518. In 1529 he was sent to Italy to collect opinions about the King's divorce, and on return was made Canon of Henry VIII's College at Oxford, now Christ Church. The otherwise excellent account of Croke in DNB. is wrong in stating that after leaving Cambridge he went to study Greek in Oxford under Grocyn. There is no evidence to connect Grocyn with Oxford after 1493, and Erasmus' language here implies that Croke's stay with Grocyn was at some distance of time, probably in London, Croke's birthplace, before he went to Cambridge. DNB. is also wrong in the date of Croke's residence in Paris. See also *Revue des Études Juives*, 27, pp. 49 seq.

228. 11. negociis] Probably the death of his first wife; cf. Ep. 221. 31 n.

13. reuisere] It is not known when Ammonius visited Cambridge; possibly with Erasmus in 1506. See App. 6.

16. Iulium maximum] The Pope was taken ill on 17 Aug. 1511. His life was despaired of on the 20th, but by the 22nd he had recovered consciousness; see Creighton, iv. pp. 134, 5.

Vale optime Ammoni. Frequenter ad nos scribas rogo; gratius mihi facere potes nihil.

Cantabrigiae e collegio Reginae. XVI. Cal. [Septemb.] Anno M.D.XI.

229. To John Fisher.

Enchiridion (1518) p. 230. Cambridge.
Lond. xxix. 90: LB. viii. 483. ⟨September 1511.⟩

[The preface to *Basilii in Esaiam Commentariolus*, printed by the Frobens at Basle in the *Enchiridion Militis Christiani*, in July 1518 (α), October 1519 (β), March 1532 (γ), and in the collected edition of Erasmus' works (δ). I have not been able to examine γ. From the similarity of phrase, *Gustum* . . . *damus* (l. 20) to *Exhibebo gustum* in Ep. 227. 18, this letter is probably contemporary and sent by the messenger who took Epp. 227, 8. For the failure of the design upon Fisher see Ep. 237. 9 seq.

John Fisher (1459?—22 June 1535) was at this time a patron from whom Erasmus had much to hope. After rising to be Master of his College, Michaelhouse at Cambridge, in 1497, he attracted the notice of the Lady Margaret Tudor, and was appointed her confessor. He was Vice-Chancellor of the University, 1501, and Chancellor 1504–35; and through his influence the Lady Margaret instituted Professorships of Divinity at Oxford and Cambridge and founded two Colleges, Christ's and St. John's, to be the home of the New Learning in Cambridge. He was appointed Bp. of Rochester 1504, and was President of Queens' College, Cambridge 1505–8. For his patronage of Erasmus in 1505–6 see App. 6; in 1512 he proposed to take him as his secretary to Rome (Ep. 252). At this time the negotiations for the foundation of St. John's College were still continuing, its charter having been granted on 9 Apr. 1511; but the College was not completed until 1516. Fisher remained Erasmus' friend and supporter for long, but in later years their relations were perhaps somewhat less friendly; cf. Ep. 237. 15 n. For his life in detail see DNB.]

REVERENDO IN CHRISTO PATRI AC DOMINO D. IOANNI EPISCOPO ROFFENSI ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Tantis et officiis et beneficiis toties a te prouocatus, Praesulum integerrime idemque doctissime, ne simpliciter ingratus viderer, coepi tandem circumspicere si quod munus literarium parare possem tua dignum amplitudine, hoc est pium iuxta atque eruditum; et commodum e Grocini bibliotheca mecum aduexeram diui Basilii commentarios in Esaiam, hoc est eloquentissimi Theologi in eloquentissimum Prophetam. Hunc aggressus, Latinum facere institui; sed quo altius descendo in operis penetralia, hoc minus mihi visum est diuinam illam Basilii phrasim sapere; tametsi mox in ipso libri vestibulo titulus nonnullam animo suspicionem iniecerat, ita testans ab ipso quidem Basilio descriptum opus, caeterum ab illius obitu ab alio quodam presbytero euulgatum. Auxit suspicionem quod ne apud scriptores quidem qui Basilii recensent lucubrationes huius voluminis vlla fiat mentio. Proinde sum in hac propemodum sententia, libros hos aut alterius cuiuspiam esse Basilii, vt sunt eius nominis plures, non illius Caesariensis Episcopi cui frater fuit Gregorius Nasianzenus, aut titulum studio additum, quo magis

228. 20. Anno M.D.XI *add. H.* 229. 5. Grocini γ? δ : Graecini αβ.

commendarentur lectori. Quod ni tu prorsus a me dissentis, mihi non satis idoneum videtur, vel quod tuo dicetur nomini, vel in quo nos tantum ponamus operae. Gustum interea damus, tuum in caeteris iudicium non secus atque oraculum secuturi. Bene vale.

E Cantabrigia tua An. [M.D.IO.].

227 230. From John Colet.

Deventer MS. 91, f°. 122 v°. ⟨London.⟩
LB. App. 4. ⟨Sept. fin. 1511.⟩

[For the answer to this letter see Ep. 231. 4.]

IOANNES COLETVS ERASMO ROTEROD. S. P.

Qvid non probabo? ita scribis. Quid est Erasmi quod non probem? Legi epistolam istam tunc de studiis cursim, quoniam pedetentim per occupationes adhuc non licet. Inter legendum non solum probo omnia, sed admiror sane et ingenium tuum et artem et doctrinam et copiam et eloquentiam. Sepe optaui ad istum modum instituerentur pueri scholae nostrae, quemadmodum diffiniisti faciendum esse. Sepe etiam optaui tales essent praeceptores, quales sapientissime descripsisti. Quando veni ad eum locum in extrema epistola tua, vbi profiteris te paucioribus annis posse adolescentes perducere ad mediocrem vtriusque linguae eloquentiam, quam isti litteratores ad balbutiem, O Erasme, quam tunc optaui te praeceptorem in schola nostra. Sed habeo spem te allaturum nobis aliquid adiumenti vel in instituendis praeceptoribus nostris, quando discesseris ab istis Cantabrigiensibus. Seruabo exempla tua vt iubes integra. De Lynagro nostro faciam quod consulis et amanter et prudenter. Non desinas nobis perquirere hypodidasculum, si isthic sit aliquis, talis qui non superbiat, quique non dedignetur sub primo magistro esse.

Quod scribis dimicare te nonnunquam mei causa cum istis Schoti militibus, gaudeo me habere talem pugilem et propugnatorem mei. Sed est iniquum tibi certamen et inglorium: quid enim laudis est tibi, si abegeris et confoderis muscas? Quid gratiae promereberis a me, si prostraueris arundines? Est dimicatio magis necessaria quam magnifica aut strenuis; at vtcunque significat sollicitudinem et amabilem curam quam habes mei. Perge, Erasme, in dando nobis Basilio, qui dabis nobis Esaiam. Bene facies meo iudicio et tibi optime consulis, si imiteris Dioginem, et paupertate delectatus te

229. 22. M.D.X. β. 230. 24. ꝓ¹ (significat) *MS.* : probat *LB.*

230. 8. ad eum locum] In the last lines of *De ratione instituendi discipulos* (LB. i. 530 AB), which follows *De ratione studii* in the first edition of the *De Copia* (Ep. 260).

9. epistola] Cf. Ep. 227. 1 n.

regem regum esse ⟨putes⟩; forsan contemptu nummorum nummos et fortunam assequere. In viris Christianis mundus sequitur fugientes. Vnde tot facultates et opes in Ecclesia, nisi ex fuga? Sed scio, non placent tibi ista parodoxa.

Quod scribis de Richardo Croco miror; quid ego cum pecuniis aliorum, vnde iudices aut suspicere apud me esse pecunias quoquo modo mihi creditas? Non asto morituris, non blandior pecuniosis viduis, non immisceo me in testamentis diuitum, non quaero familiaritates locupletum, non laudo peccata eorum, non iubeo redimant scelera sua pecuniis arbitrio meo positis. Crede, apud nos qui non est id genus hominum, non facile habebit pecunias elemosynarias. Ego meas solum pecunias tracto, quas in quam partem effundo, tu nosti. Sed subrisi, Erasme, et simul amaui istam tuam innatam simplicitatem, quod in ista odiosa tua mendicitate egisti potius causam aliorum quam propriam. Summa est, vt nihil habeam alienae pecuniae pro aliis, ita si humiliter mendicaueris, habeo aliquid proprie et meae pecuniae pro te; quod si petas inuerecunde, paupertas paupertatem saltem pauperrime adiuuabit. Vale, et sepe, te quaeso, ad me scribito.

Tuus Io. Coletus.

231_{237} To John Colet.

Farrago p. 309. Cambridge.
F. p. 416: HN: Lond. x. 9: LB. 121. 5 October 1511.

[Contemporary with Ep. 232, and briefly responding to Ep. 230.]

ERASMVS ROTERODAMVS COLETO SVO S. D.

Iam nunc subodoror genus hoc hominum de quo memineras; qua de re plura coram. Cum proxime essem Londini, non adii te, ne quid tibi molestus essem; nam erat statim a prandio equitandum. Petrus vnoculus casu mihi factus obuius indicauit te proximis literis meis respondisse, verum eas nondum accepi. Nisi me deterreret pestilentia, sub Decembrem me ad vos reciperem; praesertim si

230. 41. medicitate egistis *MS.*: *corr. LB.*

230. 38. id genus hominum] Cf. Ep. 231. 1.

231. 1. memineras] An allusion to Ep. 230. 38, not a direct answer.

2. Londini] Erasmus seems to have made a hasty visit to London, perhaps to interview Badius (Ep. 232). For the connexion between them at this time see Epp. 218, 219, and 263.

4. Petrus] Peter Meghen (Magius) of Hertogenbosch in Brabant, a one-eyed man, who made his living as a scribe and as a messenger. Lupton, *Life of Colet*, pp. 62, 3 enumerates some MSS. at Cambridge written by him for Colet, one of which was finished on 8 May 1509. Two written at Urswick's (Ep. 193) instruction in 1514 for the Cistercian Abbey of Hailes in Gloucestershire are now in the Chapter Library at Wells. See Canon C. M. Church's *Notes* on that Library, p. 23, where other MSS. written for Colet are referred to.

proximis literis] In answer to Ep. 230.

redeat Montioius, vt liceat mihi domo illius vti, quod nunc per Cerberum illum non licet. Bene vale, praeceptor vnice.

Cantabrig. Tertio Non. Octob. M.D.XI.

232. To Andrew Ammonius.

Farrago p. 202. Cambridge.
F. p. 336: HN: Lond. viii. 2: LB. 122. 5 October 1511.

[One of the three letters referred to in Ep. 236, because of Ammonius' move from More's house into St. Thomas' College. Cf. also Ep. 233. 3.]

ERASMVS AMMONIO SVO S. D.

Malo quodam genio meo non licuit tecum, cum istic adessem proxime, congredi, mi Andrea; nam cum primum aduenirem, nihil minus suspicabar quam te etiamdum apud Morum agere, praesertim cum Iodocus bibliopola mihi confirmasset te iam in Collegio diui Thomae versari. Postridie mane pulsaui fores cubiculi tui, nec eras domi. Vbi redissem a sacro, sensi strepitum equitum; iussi Linacrum prospicere, nam ego scribebam nescio quid; ille nunciat te discedere. Sed posteaquam iam abieras, multis modis cupiebam tecum colloqui; verum id alias licebit.

Rogo facias me certiorem quid de aduentu D. Monteiouii istic feratur, praeterea num pestis tanta quantam praedicant; postremo si quid est de rebus Italicis Gallicisque quod tuto literis committi possit. Bene vale. Cantabrigiae. tertio nonas Octobres. M.D.XI.

233. To Andrew Ammonius.

Farrago p. 202. Cambridge.
F. p. 336: HN: Lond. viii. 3: LB. 123. 16 October 1511.

[Shortly after Ep. 232, which is referred to in line 3.]

ERASMVS AMMONIO SVO S. D.

Nihil erat noui quod scriberemus, nisi quod mihi decretum est neminem, qui modo certior contingat, nostris ad te literis inanem hinc dimittere. Scripseram ante dies pauculos. Cupio scire quid

231. 9. M.D.XI *add. H.* 232. 3. etiamnum *H.* 7. te *add. F.* 10. D. *om. H.* 13. M.D.XI *add. H*: Anno M.D.XI N^3.

231. 7. Montioius] Lord Mountjoy returned from Hammes early in November 1511. See Ep. 239. 32, 3.

Cerberum] Cf. Epp. 240 and 247. Probably a porter; but perhaps Bernard Andreas is intended. Cf. Ep. 248. 30.

232. 3. apud Morum] The move was perhaps necessitated by More's second marriage; cf. Ep. 221. 31 n.

4. Iodocus] Perhaps Badius; but cf. Ep. 278. 16.

Collegio] The Hospital of St. Thomas of Acon, built on the site of the birthplace of St. Thomas a Becket; on the N. of Cheapside, where the Mercers' Chapel now stands. It was a *militia hospitalis* for a Master and brethren. See Dugdale, vii. 645–8; and a monograph on the Hospital by J. Watney, London, 1892.

valeas, num Monioius meus iam redierit; tum quid procedant res Italiae, quid agat inuictissimus Iulius. Sub brumam ad vos superis volentibus remigrabo, si modo rigor hyemis pestem restinxerit, quam audio istic increbescere; nec ea quidem longius hinc abest.

Hactenus praelegimus Chrysolorae Grammaticen, sed paucis; fortassis frequentiori auditorio Theodori Grammaticam auspicabimur; fortassis et theologicam lectionem suscipiemus, nam id nunc agitur. Quaestus minor est quam vt me moueat, tamen interim et bene meremur de studiis pro nostra quoque virili; et menses aliquot, vt Ouidiano vtar verbo, decipimus. Cura vt recte valeas, mi Andrea, mortalium omnium mihi charissime. Fac vti frequenter ad nos scribas. Cantabrigiae. postridie Idus Octob. M.D.XI.

234_{236} TO ANDREW AMMONIUS.

Farrago p. 219. Cambridge.
F. p. 348: HN: Lond. viii. 22: LB. 124. ⟨c. 20 October⟩ 1511.

[The date is given approximately by Ep. 236.]

ERASMVS ANDREAE SVO S. D.

REMITTO lagenam tuam, quam vacuam diutius apud me detinui, quo vel odore vini fruerer Graecanici. Tu pro optimo vino versiculos accipies pessimos, hoc est plane κατὰ τὸ Ὁμηρικὸν ἐκεῖνο, χάλκεα χρυσείων. Porro iambi me autore iam discunt ἐγκωμιάζειν. Carmen asscribam.

Quicunque dotes reputet, Ammoni, tuas,
Oculisque totum lustret admotis prope
Oris decus, proceritatem heroicam,
Vultuque toto et vniuerso corpore
Bene temperatam dignitate gratiam,
Nitentium blandum vigorem luminum,

233. 6. restinxerit *E, LB*: restrinxerit *Lond.* 15. M.D.XI *add. H.*

233. 8. praelegimus] These Greek lectures are referred to in Ep. 296. 135. Brewer (i. 4428) is probably right in referring to this connexion a letter written, evidently by some University, to Lord Mountjoy, asking him to contribute to the maintenance of a teacher in Greek, whom they were afraid of losing; see App. 10. The letter may have been written either in 1511 or in 1513, when Erasmus was in great need and looked to Mountjoy for aid. Cf. Epp. 237 and 241; and Epp. 281, 2.

Chrysolorae] Manuel Chrysoloras of Byzantium († 15 April 1415), who, c. 1396, taught Greek in Florence and afterwards in Pavia; see Legrand, *Bibliogr. Hellénique*, xve, I. xix–xxx. His Greek grammar, the *Erotemata*, was first printed c. 1478 (Proctor).

9. Theodori] Th. Gaza of Salonika († 1475), who, c. 1435, landed in Italy from Byzantium. After learning Latin in Vittorino da Feltre's school at Mantua, he taught Greek in Ferrara, Rome, and Naples. See Legrand, I. xxxi–xlix. His Greek grammar was first published by Aldus, 25 Dec. 1495, and twice by Gourmont, *s. a.* (ibid. iii, pp. 106, 7).

10. theologicam lectionem] Cf. Epp. 245. 4 n., and 296. 135. His statement in the latter that he taught for nothing perhaps means that he took no fees from his pupils, though he received a stipend as lecturer. Cf. Ep. 282. 48, 9.

13. Ouidiano] *Tr.* 4. 10. 114.

234. 3. Ὁμηρικὸν] *Il.* 6. 236.

Linguaeque plectrum tam suaue tinniens,
Mores dehinc horas ad omneis commodos,
Faciles, amicos, melle melleos magis,
Veneres, lepores, Gratias, risus, iocos,
Mitem indolem, mentisque candorem nouum,
Mireque mixtam simplicem prudentiam:
His pectus adde sordido auersum lucro,
Dextramque quam pro sorte largiusculam:
Iam quam benigni vena diues ingeni,
Quot animus vnus expolitus literis;
Ac rursus his par addita est facundia,
Demum vniuersa haec rara condit comitas,
Et improbi liuoris arcet fascinum
Modestiae iocunditas, cum dotibus
In tam superbis nil superbum in moribus.
Haec quisquis, inquam, pensitet tot affatim
Congesta in vnum, nonne merito dixerit,
Soli parentem fuisse naturam tibi?
Contra nouercam caeteris mortalibus,
Horum licet tibi ipse debes pleraque.
Restant tuae, Fortuna, iam partes, vti
Dotes ita amplas opibus exeques tuis,
Nisi vis videri aut caeca plane aut inuida.

Rogo vt has literas quas tuis adiunxi, reddas Episcopis ad quos scriptae sunt, vbi vel ipse vises regiam vel certum hominem nactus eris. Cura vt recte valeas. Iubet te saluere Bouillus, candidus ac tui non dissimilis amicus. Expecto literas tuas; nam vnas adhuc duntaxat accepi. Si inciderit opportunitas apud tuos Episcopos, fac is sis qui semper in Erasmum tuum esse consueuisti. Si tua carmina veneunt Londini, rogo vt libellum vnum huc mittas. M.D.XI.

235. From John Sixtin.

Deventer MS. 91, f°. 152 v°. London.
LB. App. 493. 20 October ⟨1511⟩.

[The letter answered by Erasmus on 28 October. Cf. Ep. 244. 38–53.]

IOANNES SIXTINVS DOMINO ERASMO SVO S. P. D.

Havd credas quam mihi dolet obliuio tua mei. Creberrime afferuntur abs te ad tuos litterae, ad me nullae: vnde isthuc,

234. 31. licet . . . debes *E*: ipse quamuis debeas tibi *H*. 41. M.D.XI *add*. *H*.

234. 35. Episcopis] Foxe and Ruthall. Cf. Ep. 236. 32.
37. Bouillus] See Ep. 225. 4 n.
40. carmina] Cf. Epp. 218–21.

nisi ex obliuione mei? Crede mihi, memorem esse me amplorum in me tuorum officiorum, quibus etsi gratiam adhuc nullam rettuli, referam tamen cum primum potero; quanquam, quae tua est animi et generositas et liberalitas, eam non expectas [non] magnopere. Fac igitur intelligam expunxeris me ex amicorum pagina necne: id quod vel ex litteris vel silentio tuo iudicabo, vt deletum me sentiam si tacueris, tenere locum si rescripseris. Vale et ignosce et simplicitati et breuitati meae.

Londini 13° Cal. Nouemb.

[234]236[245] FROM ANDREW AMMONIUS.

Farrago p. 220. London.
F. p. 348: HN: Lond. viii. 23: LB. 125. 27 October 1511.

[The date is established by the events in Italy. The letter did not reach its destination until 24 Nov.]

ANDREAS AMMONIVS ERASMO DESYDERIO SVO S.

VICISTI, Erasme, tuis literis omnem meam expectationem, desyderium tamen non explesti. Scripsisti ad me saepius, vt verum fatear, quam te facturum putabam, multo tamen quam exoptabam rarius; quod amantissimum tuum officium tanti apud me est, quod eo me tibi penitus penitusque obligasses, si deuinctior esse potuissem. Nam tuis literis nihil accipio suauius; et me haud vulgariter abs te amari, hoc (mea sententia) non leui argumento perspexi; id quod sane antea credebam, nunc vero mihi videor plane scire. At non licuit mihi esse erga te perinde officioso, partim regiis (vide quam gloriosam excusationem praetendam) et intricatissimis amicorum negociis, partim culpa eorum quibus alteras ad te literas dedi; quas intelligo tibi non fuisse redditas, licet pro vectura nonnihil dederim.

Ego tres tuas epistolas accepi, duas plenas saccari, tertiam nectaris, quam ex inscriptione et vini Graecanici mentione primo ad me scriptam non dubitaui; sed mox vbi ad carmina perueni, suspicari occepi, quando ea quae illic extollis mea esse non agnoscerem, ad alium aliquem te scribere. Sed vbi te dubio procul de me loqui perspexi, mecum continuo, Quid times Erasmo de te credere, cui et vitam crederes? Ac in summa, nisi tuum in me amorem huic tuo Lynceo alioquin iudicio imponere existimassem, egomet mihi imposuissem; et vtcunque ne quid tecum dissimulem, paulo plus tuis carminibus quam antea mihi placeo, vel hoc solo, quod Erasmum nactus sum laudatorem. Qua in re Alexandro Magno fortunatiorem me arbitror, et Achilli ne tantillum quidem inuideo. Id vero ipse

235. 5. rettuli *LB*: rettulit *MS*.

236. 13. tres tuas epistolas] Epp. 232-4.

verius quam tu dicere possum, χάλκεα χρυσείων, quod aeneum vinum aureis, immo smaragdinis, immo auro, lapillis, et metallis omnibus preciosioribus carminibus permutauerim. Sed improbus sum nec ingenti hoc lucro contentus; nam si lagenam quam vacuam remittis, recipere potero, animatam iubebo ad te iter remetiri, vt experiar an alios possim versiculos elicere; qui etsi mentiantur, elegantissime tamen canunt.

Literas tuas Domino Vuintoniensi et Dunelmensi intra paucos dies in manum spero me redditurum; quod si mea oratione commendatiorem te illis facere potero, ipsum Tullium vincam. Quem enim quamuis infantem tam bona causa non modo disertum, sed etiam eloquentem non redderet? De rebus Italicis haec habentur. Hispanus apertum propemodum cum Gallo bellum gerit, cuius Angli non erunt, vt coniicitur, tantummodo spectatores. Iulius Maximus ad templum Deiparae in Laureto se contulit salutem suam Diuae gratulaturus. Veneti supra quingentos, sic fertur, Gallorum equites ex insidiis deleuere. Imperator ita friget vt ex suis hypocaustis prodire non audeat. Florentini Pisanique diris detestationibus sunt acti, quod conciliabulum schismaticis illis Cardinalibus praebent. Cardinalis Rheginus in fata concessit.

Nos hic in gratiam cum peste nondum rediuimus. Ego in Collegium diui Thomae tandem immigraui, vbi sum nihilo magis ex sententia mea quam apud Morum. Non video τῆς ἁρπυίας τὸ ἀγκύλον ῥάμφος· sed multis aliis offendor, vt nesciam, ita me Deus amet, quo in Anglia iam pacto sim victurus. Primum apud nostros mercatores, quod animo meo gratum esset, honeste me negant esse posse; tum istorum sordes quas iam satis sum expertus, mihi omnino non placent: domum vero conducere et vt velim viuere paupertas non sinit. Sed vt hoc taedium pellam, ego quoque poetabor.

Vis tanta, Erasme, carminis fuit tui,
Ἄμουσον vt me prorsus et lapidem merum

32. Domino *E*: episcopo *H*. 48. ῥάμφος *scripsi*: ῥόμφον *E*. 55. me *add*. *F*.

37. Hispanus] Ferdinand of Aragon, now king of the southern dominions of Naples. For these events see Creighton, iv. 133.

39. Laureto] Probably an error. Marino Sanudo (xiii. 76) shows that the Pope went to return thanks for his recovery at Sta. Maria del Popolo on Oct. 5; but he does not seem to have left the neighbourhood of Rome for some months after his illness. Sanudo mentions a visit to Loretto in June.

41. suis hypocaustis] Germany.

43. conciliabulum] The Schismatic Council opened at Pisa in Sept. 1511. For supporting it Julius laid Florence under an interdict.

44. Rheginus] Peter Isuaglies († 22 Sept. 1511), a Sicilian, who was made Governor of Rome by Alexander VI in 1496, Abp. of Reggio 1497, and Cardinal 1500. In 1510 he was created Abp. of Messina. See Ciaconius, iii. 195, and Burchard.

47. ἁρπυίας] An ungallant allusion to More's second wife, who seems, from Lond. viii. 14, LB. 133, not to have welcomed her husband's friends. Cf. Ep. 221. 31 n.

51. istorum] Cf. Ep. 243. 55 n.

Certare tecum iambicis adegerit;
Sed vellit aurem Apollo continuo mihi,
Et 'Rana bobus audet, aut oloribus
Certare coruus?' inquit; extemplo manu
Delapsa nostra perculit solum lyra.
Refrixit ille mentis et breuis furor,
Ac paucula haec aegre potui ad te scribere:
Addam, sed haec Apolline inuito tamen,
Erasme, nostri seculi decus, vale.

Cras regiam petam tuamque rem sedulo illic curabo, et negocium alicui dabo vt quum Cantabrigienses carrucarii huc reuenerint, altera lagena vini cum his literis ad te referatur. Bouillum millies resaluta meis verbis. Cura iterum vt valeas, et me, vt facis, ama.

Londini. VI. Calend. Nouemb. Anno M.D.XI.

[231]237. To John Colet.

Farrago p. 314. — Cambridge.
F. p. 420: HN: Lond. x. 18: LB. 150. — 29 October ⟨1511⟩.

[Before the publication of the *De Copia* (Ep. 260).]

ERASMVS COLETO SVO S. D.

In absoluenda Copia mea nunc sum totus, vt iam aenigmatis instar videri possit, me simul et in media Copia et in summa versari inopia. Atque vtinam liceat vtranque pariter finire; nam Copiae breui finem imponam, si modo Musae melius fortunarint studia quam hactenus fortuna rem. Atque id quidem in causa fuit quo et breuius et indiligentius tuis literis responderem. Cum Scotistis, inuictissimo hominum genere et quo non aliud felicius sibi placeat, non admodum dimico, ne oleum perdam et operam, tum autem crabrones irritem. A Basilio vertendo propemodum alienatus est animus, non tantum ob id quod subolet aliquot coniecturis opus non esse germanum, verumetiam quod Episcopus Rophensis, ad quem degustationem misi institutae traductionis, epistola testatus me hoc agere, vt Basilius illius auspiciis atque adeo ex illius Academia in manus Latinorum veniret, visus sit non admodum auidus: et vt ex amico quodam cognoui, suspicatur me non vertere e Graeco, sed ab alio versum expolire. Quid non venit in mentem hominibus?

236. 57. *F*: continuo Apollo *E*. 69. Anno M.D.XI *add. H*. 237. 6. responderim *F*. 12. traductionis *E*: translationis *F*. 13. vt *ante* ex *add. H*. 14. et vt . . . 16. hominibus *add. H*.

---

237. 9. Basilio] Cf. Epp. 227 and 229.
15. suspicatur] That such a passage should have been inserted in 1529 under Erasmus' supervision, perhaps indicates that his feeling towards his old patron cooled in later life.

Quod de Diogene rides, equidem gaudeo me tibi quoquo pacto voluptati esse. At ego serio Diogenem agam, si pergat fortuna; non vt mihi rex regum maximus videar, sed vt plane vitam ipsam contemnam; alioqui quid aliud sit hac aetate atque hac valetudine Diogenem agere? Quid autem non postea contemnat qui vitam negligat? Verum id quouis loco licebit, vel apud Garamantes; tametsi hoc quoque felicius cessurum arbitror quam hanc ambitionem multo infelicissimam, etiamsi foeda non esset.

De Croco scripsi, non quod mihi persuasum esset apud te pecunias esse alienas, vt quem sciam et vltro traditas abiecisse; sed existimabam in Anglum te libentius collocaturum, si quid forte esset; praeterea in iuuenem rectius etiam collocari beneficium, si modo bonae sit spei: et destituitur ille a nonnullis qui promiserant subsidium. Porro quod mihi tuas offers pecunias, agnosco veterem tuum in me animum, et gratiam habeo quam possum maximam. Sed pupugit nonnihil animum meum verbum illud, quamlibet ioco dictum, 'Si humiliter mendicaueris.' Fortasse significas, et vere significas, quod sortem nostram tam iniquo ferimus animo, id totum ab humana superbia proficisci; nam vere mitis animus et Christianus omnia boni consulit. Hoc magis admiror, quo nodo humilitatem cum inuerecundia copularis. Sic enim scribis, 'Si humiliter mendicaueris,' et 'si inuerecunde petas.' Nam si vulgari more humilitatem vocas quae pugnet cum arrogantia, qui conuenit impudentiae et modestiae? Sin humiliter appellas seruiliter atque abiecte, longe dissentis a Seneca, mi Colete, qui putat nihil constare charius quam quod precibus emitur; nec eum omnino amici officio fungi qui ab amico verbum illud humile 'Rogo' expectat. Socrates aliquando cum amicis confabulans, 'Emissem' inquit 'hodie pallium, nisi mihi pecunia defuisset.' Sero dedit, inquit Seneca, qui post hanc vocem dedit. Alius quidam amico, cum et egeret et aegrotaret, vtrunque tamen pudore quodam dissimulanti, pecuniam sub ceruicale dormienti subiecit. Ego cum haec adolescens legerem, mirum quam alterius verecundiae fauerim, alterius candorem amauerim.

Sed obsecro, quid me potest esse inuerecundius aut quid abiectius, qui iam diu publice mendicem in Anglia? Ab Archiepiscopo tantum accepi vt plusquam improbissimum sit ab eo quicquam, etiam si offerat, accipere. Ab N. satis audacter petii, at ille impudenter rogantem impudentius reppulit. Iam etiam Linacro nostro videor parum verecundus, qui cum sciret me Londino discedere vix sex instructum nobilibus, et valetudinem optime norit, ad haec instantem hyemem, tamen sedulo monet vti parcam Archiepiscopo, vti parcam

42. eum *add.* *H.* 56. nobilibus *E*: angelatis *F.*

45. Seneca] *Ben.* 7. 24. 53. N.] Probably Mountjoy.

domino Montioio; sed ipse potius me contraham et assuescam fortiter ferre paupertatem. O amicum consilium! Atqui hoc nomine vel maxime odi fortunam meam, per quam non liceat esse verecundum. Cum vires ferrent, libebat dissimulare inopiam. Nunc non licet, nisi libeat et vitam negligere; quanquam non vsqueadeo perfricui faciem vt omnia petam ab omnibus. A caeteris vereor ne frustra petam; a te vero qua fronte, quaeso, petam? praesertim cum ipse hoc opum genere non admodum abundes. Attamen si tibi probatur inuerecundia, finiam epistolam clausula quam possum impudentissima. Nec adeo possum perfricare faciem vt nullo titulo abs te petam; nec adeo superbus tamen sum vt munus reiiciam, si quis talis amicus libenter dederit, praesertim hoc rerum statu. Vale. Sum oblitus breuitatis quam proposueram.

Venit in mentem quiddam quod ridebis, scio. Cum inter magistros aliquot proponerem de hypodidascalo, quidam non infimae opinionis subridens, 'Quis' inquit 'sustineat in ea schola vitam agere inter pueros, qui posset vbiuis quomodocunque viuere?' Respondi modestius, hoc munus mihi videri vel in primis honestum, bonis moribus ac literis instituere iuuentutem, neque Christum eam aetatem contempsisse, et in nullam rectius collocari beneficium, et nusquam expectari fructum vberiorem, vtpote cum illa sit seges ac sylua reipublicae. Addidi, si qui sint homines vere pii, eos in hac esse sententia vt putent sese nullo officio magis demereri Deum quam si pueros trahant ad Christum. Atque is corrugato naso subsannans, 'Si quis' inquit 'velit omnino seruire Christo, ingrediatur monasterium ac religionem'. Respondi Paulum in charitatis officiis ponere veram religionem; charitatem autem in hoc esse vt proximis quam maxime prosimus. Reiecit hoc tanquam imperite dictum. 'Ecce,' inquit, 'nos reliquimus omnia; in hoc est perfectio.' 'Non reliquit' inquam 'omnia qui, cum possit plurimis prodesse labore suo, detrectat officium quod humilius habeatur.' Atque ita, ne lis oriretur, hominem dimisi. Vides sapientiam Scotisticam et habes dialogum. Rursum vale. Cantabrigiae postridie Simonis et Iudae. [M.D.XIII.]

238_{239} To Andrew Ammonius.

Farrago p. 204. Cambridge.
F. p. 337: HN: Lond. viii. 7: LB. 126. 2 November 1511.

[A repetition of Ep. 234.]

ERASMVS ANDREAE AMMONIO SVO S. D.

Remisi tandem oenophorum tuum vna cum versiculis male natis. Auriga confirmat se reddidisse Moro, quod id temporis aberas. Ad

237. 58. domino *om. H.* 63. vereor *om. H.* 68. sum *add. F.* 90. M.D.XIII *add. H.*

237. 86. nos reliquimus] Matt. 19. 27.

Calendas Ianuarias istuc remigrabimus, vt vel fotu mutuo minus algeamus; nam hic aestiuare malim quam hybernare. Postremo non expedit diutius tam procul abesse a Ioue meo; quanquam hic locus non omnino mihi displicet. Tum quaestus video nonnihil, si quis ardelionem possit agere. Perquam cupio scire quo animo Vuintoniensis et Dunelmensis meas acceperint literas, ad haec si quid aliud est noui. Gratum mihi feceris, si has literas quas tuis adiunxi, in Italiam perferendas cures. Nunc plane est illud Homericum ἄσπετος ὄμβρος. Opinor auditas a Ioue preces istius cuius libellum tibi tradidi, qui fontes, fluuios, lacus, stagna ad lachrymis deplorandam Italiae calamitatem inuitat. Ἡμᾶς λύκος εἶδε πρότερος, vt nutibus sit loquendum; tanta est raucedo. Bene vale, ac frequenter ad nos scribe. Cantabrig. IIII. Nonas Nouemb. M.D.XI.

[238]239[240] FROM ANDREW AMMONIUS.

Farrago p. 207.	London.
F. p. 337: HN: Lond. viii. 8: LB. 127.	8 November 1511.

[The date is confirmed by the events in Italy; see Creighton, iv. 137 seq. The letter was delivered in Cambridge on 10 Nov.]

ANDREAS AMMONIVS ERASMO SVO DESYDERIO S.

AVT egregie infaustus est minister meus, vt quicquid per eum agatur male cedat, aut vulgus Cantabrigiense barbarie inhospitales illos Britannos antecedit; ita omnium officiorum est ignarum et omnis prorsus humanitatis expers: cuiusmodi videre aliquot opto illam longam ex se literam facientes. Nesciunt isti fere quid sit epistolam suscipere, quid postea non reddere; nesciunt (vt lenissime dicam) quot homines sua voluptate defraudent, quot vt inofficiosi iudicentur efficiant; nesciunt porro non vnius tantum hominis salutem ex vnis quandoque literis pendere. Conatus sum simulatque tuas literas accepi, eis quam celerrime potui respondere, vt si non stilo, at saltem officii celeritate placerem. Dedi pro literarum vectura id pauxillum quod petiere. Remisi postremo cum epistola Graecanici alteram lagenam; vnas tamen literas ad te solum perlatas fuisse video, et vna cum officio curam, si quam in scribendo adhibui, periisse. O hominum monstra, quae (ita me Deus amet) iamiam discerpi libenter spectarem! Vnum tamen me solatur, quod ita meum erga te animum perspectum tibi esse puto, vt licet tibi nunquam scriberem, nihilominus tui me studiosum et amantem

238. 8. *F*: Dulnemensis *E*. 14. tanta est raucedo *add. F*. 15. M.D.XI *add. H*. 239. 7. quot *ante* vt *EH LB*: quod *F Lond.*

238. 5. Ioue meo] Mountjoy. 10. Homericum] *Il.* 13. 139.

239. 5. longam . . . literam] The long f: a euphemism for hanging.

existimares. Nouissime literas et alteram, vt dixi, Graecanici lagenam ei, qui tuos libros istuc aduexit, meus Thomas credidisse se ait; alias vero quibus dederit nescio. Vinum si epotum est, da operam vt lagenam saltem recuperes. Sed facessat haec bilis, qua profecto totus ferueo.

Tuas literas domino Vuintoniensi et Dunelmensi in manum reddidi; ambo vultu sane quam hilari excepere, ambo raras dotes tuas mirifice laudarunt. Vuintoniensis te accusare videtur, quod exterum secum agas nec vnquam ad se accedas; respondi, vt in buccam tunc venit, subrustica quadam verecundia te id agere, suae tamen dominationi, quod sciebam, esse deditissimum; nonnullaque alia pro tempore. Sed haec antequam epistolas tuas legerent. Post illa fuerunt ita publicis rebus occupati vt interpellare de te non fuerit visum; verum suo tempore non omittam. Tuus Mecoenas, vt audiui, neque enim adhuc vidi, iam triduo fuit vrbanus. Iupiter est nobis iratissimus; die pluit, nocte pluit, raro cessat. Pestis modum saeuitiae ferme imposuit. Sed fames, nisi magistratus remedium aliquod adhibeant, subsequetur, malum nihilo peste mitius. Lignorum praecium auctum esse non miror, multi quotidie haeretici holocaustum nobis praebent, plures tamen succrescunt; quin et frater germanus mei Thomae, stipes verius quam homo, sectam (si diis placet) et ipse instituit et discipulos habet.

Sed ad Italica transeamus. Foedus Romae inter Pontificem, Regem Hispaniarum et Venetos ictum palam fuit his legibus: Rex Hispaniarum equitibus cataphrattis, quos lanceas vocant, mille et cc., leuis armaturae itidem mille, peditibus decem м., Pontificem iuuabit. Pontifex vero equites cataphrattos D., peditum octo м. habebit; in stipendium praeterea auxiliariorum aureorum quadraginta м. in singulos menses dabit. Veneti exercitum quem poterunt cogent. Concilium Pisanum male coit. Ferunt Cardinalem Sanctae Crucis, autorem schismatis, impetrata per Regem Arragonum Pontificis venia in Campaniam se proripuisse. Licet, quod praeterieram, intra quadraginta dies cuicunque Christiano Principi idem foedus inire;

28, 9. suae tamen D. *E*: ipsi tamen *H*. 43. cataphractis *N*; *item l.* 45.

20. meus Thomas] Ammonius' servant. He was probably still with Ammonius in 1513. Ep. 283. 55.

32. Mecoenas] Mountjoy.

37. haeretici] 'In this yere ⟨1511⟩ ii eretyckys was burnyd in Smythfeld on Saynt Lukys day.' Arnold, *Chronicle*, p. 46, ed. 1811.

41. Foedus] The Holy League; signed on 4 Oct. 1511.

48. Cardinalem Sanctae Crucis] Bernardino de Carvajal († 16 Dec. 1523), a clever Spaniard, who after being Chamberlain to Sixtus IV was raised to the Cardinalate by Alexander VI and thenceforward played a leading part in the Papal Court. He held successively eight bishoprics, and at his death was Dean of the College of Cardinals. See Creighton, iv, v, Ciaconius, iii. 170, and Burchard.

50. Licet] Henry VIII took advantage of this permission, and joined the League on 13 Nov.

postea arbitrio Pontificis admittetur. Nostri quid acturi sint, vt coniicitur, magno remigum compendio nondum deliberauere. Imperator huius rei spectator solum erit. Rumor est Florentinos a Gallis defectionem parare.

Habes de rebus Italicis quae hactenus ferantur. Tuam raucedinem, si hic fuisses, vna potiuncula extemplo curassem. Doleo spem tui ad nos reditus ad Calen. vsque Ianuarias productam. Gaudeo tamen istam tibi prouinciam non male obtigisse; desyderium tui commodorum tuorum magnitudine solabimur. Reliquae tuae literae in Italiam cras sedulo perferentur; in tempore enim ac prope in ipso tabellarii discessu aduenere. Cura, mi Erasme, vt valeas; et Bouillum nostrum terque quaterque meo nomine saluere iube. Iterum vale.

Londini. Sexto idus Nouembr. M.D.XI.

^{239}240$_{243}$ TO ANDREW AMMONIUS.

Farrago p. 203. Cambridge.
F. p. 338: HN: Lond. viii. 9: LB. 138. 11 November ⟨1511⟩.

ERASMVS AMMONIO SVO S. D.

PRIDIE Martini redditae sunt mihi tuae literae, si notam quaeris, stomachantes, vna cum lagena vini Graecanici semiplena. Qui attulit poposcit duas drachmas, dedi denarios sex; deinde literis tuis diligentius inspectis animaduerti lagenam non cum proximis literis, quas ad VI. Idus Nouembres scripseras, sed cum superioribus fuisse missam; nam id etiam vini color indicabat. Quin cum primum mitteres, admirabar te non obsignatum misisse per eos quibus nihil est obsignatum. Plane cum hoc hominum genere nobis hic res est, mi Andrea, qui cum summa rusticitate summam maliciam coniunxere; nec est omnino quicquam quod mihi huius secessus nomine gratuleris, verum solus pudor querimoniis finem imponit: sed haec coram in sinu.

Non expectabam alteram lagenam, nisi quod tu, vt es mire ciuilis, cum laudarem vinum, quasi denuo rogarem interpretabaris. De recuperandis literis tuis magis laboro quam de vino aut lagena, quod quidem ad me pertinet. Nam si non nisi vnam et alteram lagenam misisti, neutra periit. Remisi priorem, et eandem, ni fallor, cum proximis tuis literis accepi. De meo auriga mihi narras? Quid si vidisses mea scrinia vndique lacera? Quid, si audires fucum de equo, tum diceres? et caluus ille nebulo nunquam hic in conspectum prodiit. Proinde vide ne sit ineptum ab his monstris

239. 60. tuorum *E*: tui *N*. 64. M.D.XI *add. HN*[2]: *om. N*[1]. 240. 12. in sinum *F Corrig.*

240. 5. superioribus] Ep. 236; cf. l. 15.

vllum hominis officium requirere. Sed non potui temperare a risu, cum video Andream quoque, charitibus et amicitiae lenitatique natum, bili potuisse efferuescere, cum ipse iam Mitionem mediter, posteaquam iam propemodum

mea me victum docuit fortuna dolere,

coepitque placere Vergilianum illud,

Vna salus victis nullam sperare salutem.

Denique nullo infortunio non dignus mihi videor, quoties succurrit qualem Italiam et quam mihi arridentem Romam reliquerim: οἴμοι τῆς ἀμοιβῆς, ἀλλὰ δεῖ τὸ παρὸν εὖ θέσθαι.

De rebus Italicis mihi parum laeta nuncias, non studio Galli, sed odio belli. Etenim cum cotidie videamus vel leuissimum latrociniolum vix multis annis confici, quid expectandum erit, si bellum tam graue semel motum fuerit? Neque tamen habeo cui succenseam, nisi verpo illi τοῦ ἀρχιερέως ἰατρῷ, qui quidem aut parum est artifex aut prorsus effoetae sunt Anticyrae. Sed ipsa fata viam inueniant. Istis haereticis vel hoc nomine sum iniquior, quod instante bruma nobis auxerint lignorum precium. De fame non perinde laboro, liceat modo viuere. Habeo gratiam et pro redditis Vuintoniensi ac Dunelmensi literis, et pro tuo tam amico patrocinio, et pro vino etiam non expectanti misso, et pro literis tam diligenter in Italiam transmissis. Sed quid ego paucos recenseo titulos, cum tu nulla in re non agas Ammonium, hoc est candidissimum amicum?

Priusquam istuc me recipiam, parandum est aluearium aliquod tepidum in quod me condam hac bruma. Mallem non abesse longius a Paulo; nam aedes Montioiicas, donec obsidebit Cerberus ille, certum est vitare: quanquam nec illic locum video satis idoneum brumae, ni velim ipsum herum depellere. Fortassis apud Augustinenses aliquod est. Franciscus Patauinus me ad suas aedes inuitat literis suis ac vitam Italicam pollicetur; super hac re si quid habes quod consulas, imparti. Gratulor domino Montioio felicem reditum;

31. τίθεσθαι *H*. 41. *F*: Dulnemensi *E*.

26. mea me] Verg. *Aen*. 4. 434.

27. Vergilianum] *Aen*. 2. 354.

36. ἀρχιερέως ἰατρῷ] A letter from Rome, 23 Aug. 1511, preserved by Marino Sanudo (xii. 440), mentions this Jewish physician as changing the Pope's treatment; his skill in curing Julius on this occasion became famous (cf. P. Mosellanus, *Oratio de . . . linguarum cognitione*, Basle, Froben, May 1519, p. 49). The insinuation here seems to be that the cure had not been complete and that Julius was still mad.

37. Anticyrae] Cf. *Adag*. 752, and Hor. *A. P*. 300.

fata] Verg. *Aen*. 3. 395.

49. Augustinenses] Erasmus would naturally find shelter in the Priory of Austin Canons, Christ Church or Holy Trinity, in Aldgate, at the SE. corner of Leadenhall St. (Dugdale, vi. 150). There was also a house of Austin Friars in Broad St., of which the church still survives (ibid. viii. 1594).

50. Franciscus Patauinus] Perhaps cf. Ep. 219. 5; see Ep. 243. 57.

rogo cures vt accipiat literas meas. Scripseram per eundem qui proximas attulit et Episcopo Rhophensi; si dabitur occasio, cognosce num sint redditae. Apud reliquos duos agas, obsecro, quod coepisti; expectabo literas tuas priusquam hinc me moueam. Resalutat te Bouillus, mirum in modum laetus tua salutatione. Si quando fuerit obuius Morus, percontare num meas literas Archiepiscopo reddiderit, et num quas ipse ad me dederit vel suas vel alienas. Bene vale, amice singularis. Cantabrigiae. III. idus Nouemb. [M.D.XII.]

241. To Roger Wentford.

Farrago p. 234. ⟨Cambridge?⟩
F. p. 361: HN: Lond. viii. 45 (44): LB. 166. ⟨November 1511?⟩

[This letter may be placed in November 1511, between the completion of the *Copia* (Ep. 237) and its publication (Ep. 260), at the time when Erasmus was depressed by his poverty at Cambridge and was contemplating a return to London (cf. Epp. 238 and 240). If N. (l. 33) is Mountjoy, this letter may perhaps refer to a request addressed to him after his return, possibly in the letter mentioned in Ep. 240. 53.]

ERASMVS ROGERIO VVENTFORDO S. D.

Qvod Copiam nolis aedi, nisi te gloriae meae ratio moueret, aequidem gemino argumento tuam in me beneuolentiam agnosco; primum, quod amoris magnitudine caecutiens tanti facis nugas Erasmi tui, vt veluti thesaurum eximium vulgo prophano communicari nolis; deinde quod vsqueadeo mei nominis es studiosus, vt rursus affectum istum tuum affectu viceris et quasi clauum clauo pepuleris. Quanquam ego meae famae magis arbitror interesse, si neque edantur ista neque transscribantur a quoquam, nisi summo labore elimata; quem ego odi cane peius et angue, maxime cum videam hinc nihil recipi fructus praeter lippitudinem, senium praematurum, esuritiones ac paulum modo gloriae cum plurima inuidia coniunctum. Nam quod de statu meo cupis cognoscere, equidem aureis promissis plane diues sum. Caeterum fortiter esurio. Quod crumenam inanem tantopere deploras, magis deplores si scias me istuc distentam attulisse plus septuaginta duobus nobilibus, et ne tantulum quidem superfuisse. Ex his coniecturam facias licebit quemadmodum hic dilabantur nummi, vbi nihil non meo sumptu geritur et est mihi res cum duabus Charybdibus voracissimis.

Quod tam benigne et, vt mihi persuasum est, ex animo pecuniam tuam offers, amplector et exosculor Rogerianum illum animum,

240. 57. in modum N^2: immodum *E*. 59. vel suas *E*: suas *H*. 60. M.D.XII *add. H*. 241. 7. neque edantur ista *om. H*. 20. osculor *N*.

240. 54. Rhophensi] Cf. Ep. 242 introd.

241. 1. Copiam] These words seem to imply that it had been already sent to Colet, and shown by him to Wentford; who may have been proposing to adopt it for use at St. Antony's.

14. istuc] Perhaps on the return from Paris. Epp. 218–222.

mihi iam olim et perspectum et exploratum; cui vtinam fortuna parem facultatem addidisset, et additura est aliquando, nisi plane bonis ingeniis infesta est. Istic nisi cum Grocino non video quo pacto possim viuere, et certe cum nemine omnium viuo libentius; sed pudet esse sumptui, praesertim cum nihil sit in quo gratiam referre queam, et ille pro sua benignitate nihil impendi patitur. Nec admodum cupide istinc discessi, verum hic scrupulus praeter caetera mouebat animum meum. <Interea ne nihil agam, perficio opus De conscribendis epistolis>. Copiam quoque castigaturus, interim subinde deuouens literulas meas tam steriles. Vale, mi Rogeri, vnus mortalium omnium charissime.

D. Grocino, communi patrono ac praeceptori, plurimam ex me salutem dices. De puero egi cum D. Gulielmo N., tametsi Linacer idem ante cum eo egerat. [1514.]

242. From John Fisher.

Deventer MS. 91, f°. 173 v°. London.
LB. App. 430. ⟨c. 18 November 1511 ?⟩.

[The return of Lord Mountjoy to Court on 5 Nov. probably indicates the date of this letter; cf. Ep. 239. 32, 3. Epp. 227 and 237. 12 show that Ep. 229 was accompanied by a letter, apparently asking Fisher for a gift in the same strain as Ep. 227 to Colet; to judge from the similarity between Colet's reply (Ep. 230) and this letter. Fisher sent a small present, which the letter mentioned in Ep. 240. 53, 4 and dated about 2 Nov. presumably acknowledged; and Fisher then wrote this letter in reply. It was probably brought by the bearer of Epp. 243, 4.]

IO. ROFFENSIS EPISCOPVS D. ERASMO S.

Salvvs sis, Erasme, et te precor ne moleste feras quod non scripserim quum nuperrime ad te misi. Properauit namque ille discedere ab vrbe, et ego ex aedibus meis egressurus illum obuium habui. Atque ita qum scribere non poteram, dedi tamen ad te munusculum quod petieras; neque sane ex deposito illo quod tu existimas apud me esse, mediocritatem exuperans. Mihi credas, Erasme, (dicant quicquid velint homines) nihil apud me esse quod meo vnius arbitrio erogari posset. Praescriptus nobis est vsus illius pecuniae, ita vt mutare non liceat quantumcunque voluerimus. Ego qui te tam necessarium Achademiae nostrae video, te egere non patiar quamdiu superfuerit quicquam ex tenuitate mea. Simul et operam dabo (quoties aderit oportunitas)

241. 33. De puero . . 34. egerat *om. H.* 34. 1514 *add. H.*

241. 23. Grocino] This passage implies that Erasmus had been staying with Grocin, when in London. On returning to Cambridge he brought away a volume from Grocin's library. Ep. 229. 5.

28. De conscribendis epistolis] Cf. Ep. 71.

33. N.] Probably Mountjoy. For Linacre's connexion with him cf. Ep. 237. 54–9.

alienam opem implorare, vbi mea defuerit. Montioius tuus, imo noster, sat scio memor erit tui, si hoc aliquando promiserit; et ego illum ad hoc libenter cohortabor; est enim nunc in aula. Tu vale optime, Erasme.

Ex Londino.

$^{240}243_{248}$ From Andrew Ammonius.

Farrago p. 221. London.
F. p. 350: HN: Lond. viii. 25: LB. 128. 18 November ⟨1511⟩.

[Leclerc adds the date 1511, correctly.]

ANDREAS AMMONIVS ERASMO DESYDERIO S. P. D.

Iam discesserant vestri carrucarii, quum tuam epistolam sine aliqua ad Monioium Io. Morus mihi attulit, ideoque expectandus est illorum nebulonum reditus, aut casus aliquis qui mihi *γραμματοφόρον* obiiciat cui has ad te literas dem. Intellexi te lagenam resignatam et semiplenam tandem nequaquam gratis accepisse; nam sex denariis eam vappam, carnificum reliquias, chare te emisse arbitror: noui praeterea quam ille caluus consueuerit caluere. Sed recte mones non esse ab his monstris officium aliquod hominis exigendum; verum si Socrates cum beluis istiusmodi fuisset aliquando conflictatus, neque animum neque vultum semper eundem seruare potuisset. Caeterum non idcirco vinum remisi quod tu id laudasses, sed quod negociatio bene cesserat. *Χρύσεα* enim acceperam, *χάλκεα* qui dederam; et ideo rursus tentabam an alios versiculos haberes quos eodem pacto velles permutare: non quod eorum mendaciis delecter, sed elegantia, suauitate, tuoque illo amico errore quo alium me putas quam ego sim.

Ex Linacro audiui tuum *ἀρχιερέα* opem tibi argentariam destinasse, et certum solum ad te habendum quaerere. Id si ita est, querimonias tibi minuet; si quae tamen supererunt, in amicum effundes sinum, et foenus a me accipies; nam beatum te iudico prae me. Tu enim quod sectatus es, summam eruditionem, nomen qua Romana patet eloquentia clarissimum, denique immortalitatem es adeptus. Ego ad vltimos vsque Britannos post fortunam cucurri, nec vnquam assequi potui; nam subinde longius me fugit, imo vero et magis me terret. Duos homines, qui me vnice amabant, sed qui omnium sententiis et coniecturis pauperes abiectique semper fore existimaban-

243. 21. Romana *F Corrig.*: ratione *E*.

243. 2. Io. Morus] A younger brother of Thomas More, to whom he acted as secretary. Cf. Ep. 246. 3 and see DNB.

17. *ἀρχιερέα*] Warham fulfilled this hope by the living of Aldington; cf. Ep. 255 introd.

tur, miris quibusdam modis quasi in inuidiam solummodo meam, alterum Romanae ecclesiae Vicecancellarium, alterum modo summum Poenitentiarium fecit gradumque ad amplissimum prouexit: et nunc mihi vterque stulticiam, quod se fortunaeque sedem, vrbem Romam, Britanniae postposuerim, exprobrat, meque vicissim contemnit, nec omnino immerito. Tu porro quocunque te vertis, famam praemittis, nec potes non magnos patronos vbique inuenire. Ego nisi apud hos quos multo labore, longo tempore, non paruis sumptibus demereri sum conatus, aliquod malae aetati viaticum coegero, quo confugiam nescio, quum plane in his Κιμερίαις σκοτίαις consenuerim; ante annos enim cani (quos mortis aquiliferos dicunt) agminatim toto vertice mihi erumpunt. Sed longa est naenia; hoc foenus tibi seruo.

D. Monioium nondum salutaui; ita mihi accidit, dum officium de die in diem produco. Episcopus Dunelmensis operam et studium suum tibi pollicetur. Vuintoniensis minus publica locutus est, sed magis amica: putabat sacerdotium te habere. Respondi spem quidem sacerdotii tibi datam, sed sacerdotium nondum datum: ille subridens interrogauit num illa spes alere te posset? Subrisi vicissim: 'Atqui' inquam 'auri et temporis dispendio hanc spem Erasmus emit.' Tunc ille iussit me de hac re secum alias commodius loqui, quod mihi hactenus non est visum; sed gauisus vehementer sum Vuintoniensem tam de te amanter sermonem habere. Quod reliquum est, operam dabo ne quod officium meum desyderes.

De alueario quo te recipias, quid certi scribam non habeo. Apud Augustinenses nullus est cui conuictor esse queas. Nescio an velis caecum poetam a me rogari; sunt illic, vt audio, quae-

32. *F Corrig.*: vertes *E.* 39. D. *om. H.* 45. Atqui *F Corrig.*: & atqui *E.*

28. Vicecancellarium] Sisto della Rovere of Lucca (†8 Mar. 1517), nephew of Julius II, Cardinal, Abp. of Benevento and Bp. of Lucca 1508, Bp. of Padua 1509, Vice-Chancellor of the Holy See 1508, in succession to Galeotto della Rovere (†11 Sept. 1508). See Ciaconius, iii. 289.

29. Poenitentiarium] Leonardo Grosso della Rovere (†27 Sept. 1520), nephew of Sixtus IV, Bp. of Agen 1487, and Cardinal 1505. In the office of 'Poenitentiarius maior' he followed Julius II. Ciaconius, iii. 255.

52. caecum poetam] Bernard Andreas of Toulouse (†p. Nov. 1521), court poet and historian, who seems to have been blind from his youth. He came to England early in Henry VII's reign, and was teaching at Oxford in 1486. From the first he received gifts from the king, but he was not contented till he was appointed tutor to Prince Arthur in 1496. For his efforts to return to France see GE. 55, which I date 25 Apr. ⟨1492⟩, and a poem on Chas. VIII's expedition to Italy in 1494, mentioned in a MS. of his works at Paris (Bibl. Arsen. 360). His History of Henry VII and poems have been edited by Gairdner in the Rolls Series (*Memorials of Henry VII*), with a biographical sketch which is abridged in DNB. The Paris MS. contains notes on Augustine, *De Ciuitate Dei*, and brief annals of events in England for 1500, 1501, and 1508, and mentions commentaries on Terence, Vergil, and Statius. After the death of Henry VII Andreas passed out of court favour, but retained his church preferment.

It appears from Epp. 248 and 254 that Erasmus was at this time greatly in Andreas' debt, perhaps for some period of his residence in London; but cf. p. 455 and Ep. 243. 21 n.

dam inania cubicula quae conduci possent, sed supellectile opus esset. In hoc coenobio in quo ipse sum, farta omnia esse aiunt; praeterea mensa est infra mediocritatem. Circa aedem Pauli collegium est, vt nosti, quorundam doctorum, quos aiunt laute viuere; ego puto in cloaca habitare. De Francisco periculum facere nil fortassis noceret, sed mihi videtur Iro miserabilior. Denique quid in hac re pronunciem, nondum habeo; si quid in mentem venerit, intelliges. Quid te Griphii benignitatem perconter, nunc praesertim cum D. Io. Baptista Boncantus abest? Rescribe quid velis; interim si redeas, cubiculum non deerit.

Morum hactenus non vidi, nec putaui dedita opera interrogandum esse an literas illas reddiderit, quas non reddere vix potuit; quotidie enim Archiepiscopum aut videt aut alloquitur. Ex Italia noui nihil, sed nec literarum quidem aliquid habemus. Bouillum nostrum postquam tanti salutationem meam facit, plurima rursus meo nomine impartias velim. Gratum in primis mihi feceris, si modis omnibus curaueris vt pulcherrime valeas. Londini. xiiii. Calendas Decembres.

244. From John Sixtin.

Deventer MS. 91, f°. 174. London.
LB. App. i. 19 November ⟨1511⟩.

[The date is established from the mention of Erasmus' expected return to London (cf. Epp. 238, 240 and 243) and from the allusions to this letter in Ep. 248. 39, 40.]

IOANNES SIXTINVS CHARISSIMO SVO ERASMO S. P. D.

Mirifice me delectauit vel aculeatum litterarum tuarum acumen, praeterquam in loco desyderatae meae simplicitatis; quod vulnusculum, etsi aliquantum male me habet, ita tamen et tam artificiose curas vt queri non audeam, adductis praesertim rationibus aliquot quibus vel graui viro (cui non essem vt tibi notus) in suspicionem fuci fraudisque venire possem. Constans Thalei

243. 61. D. *om. H.* 244. 4. quęri *MS.*

243. 54. coenobio] The Hospital of St. Thomas. Cf. Ep. 232. 4 n.

55. collegium] Probably Doctors Commons, a college for 'Civilians and Canonists,' who at this time were lodged in Paternoster Row. Stow, i. p. 153. Cf. Epp. 236. 51, and 245. 31.

58. Iro] Cf. Mart. 5. 39. 9 and 6. 77. 1.

60. Griphii] Peter Griphus (†c. Nov. 1516) of Pisa. He was in England in 1506 (see a letter by him in an edition, Paris, Badius ⟨1506⟩, of Claude de Seissel's oration before Henry vii, announcing the betrothal of Francis of Valois and Claude of France, 21 May 1506; dedicated to Griphus); probably as sub-collector for the Pope, an office in which he is found in 1510. In 1512 he was created Bp. of Forli and returned to Rome. In the preface to a Latin version of Basil's *Hexameron*, addressed to him by the printer, Ja. Mazochius (Rome, 21 Dec. 1515), he is described as Papal *referendarius*. See Brewer, i and ii.

244. 1. litterarum] answering Ep. 235.

6. Thalei] Sixtin had evidently received from Thale in Italy a copy of Erasmus' *De Copia* (see p. 121). By this time Erasmus had perhaps learnt of

praedicatio Copiae tuae exemplar non dono mihi, sed tibi reddendum a se traditum fuisse, perpetuum meum silentium in crebra ipsius Copiae mentione, quod vel casu interruptum fuisset, si simplicitas mihi mea constitisset, mouerent profecto prima specie grauem, nedum leuem, hominem. Si moriar, mi Erasme, haud alio animo conscientiaue moriar quam dati mihi libelli. Nam quos discessurus non potuit libros diuendere, eos dedit alios aliis amicis suis, partim Alano, partim mihi, credo item Shurley; sed nihil temere affirmabo. Mihi tuus partus datus est, quod sciebat gratissimum mihi esse quicquid esset tuum; cuius indicem atque titulum haud memini certe an legerim, (nam nunquam paginam legi quod sciam) reseruata per ocium mihi integra lectione, quod Bononiae per studia legum minus mihi dabatur. Itaque facile accidere potuit simplici homini taciturnitas in crebra mentione Copiae, cum, quod sciam, nunquam ille titulus succurrebat mihi. Ista fortasse acumini tuo videbuntur frigidiora, sed profecto quod sciam nihil tibi mentitus sum, neque quicquam callide egi, doleoque vehementer istum casum accidisse. Oro igitur (id quod plane confido te facturum) vt deleas omnem suspicionem, si quam de me suscepisti fraudis atque astutiae; quanquam id iam videris fecisse, cum dicis eam veluti nubeculam amoris vim facile absorbuisse, curaeque tibi fuisse inuentionem loci propinquo meo; id quod effecturum Bouillus pollicetur. Quod autem negas tua in me officia praeter amorem agnoscere, facis tu quidem pro animo tuo celso atque generoso, qui pro consuetudine tua vniuersis benefaciendi debita optimo cuique officia tua iudicas. Ego autem agnosco, agnoscamque dum viuam, idque prae me semper feram.

Spes maturi aduentus tui vehementer Decanum nostrum exhilarauit, qui in eum xl. solidos habet paratos, nisi tibi ante

7. sed *LB* : si *MS*. 10. mea *LB* : me *MS*. 19. Bononiae *scripsi* : bomae *MS*. (boniae ?) 32. cuique *LB* : tuique *MS*. 35. solidos *legendum* : σϱ *MS* : cantharos *LB*, *perperam*.

Thale's fraud about the *De Ratione Studii* (Ep. 66), and fearing further unauthorized publications (cf. Ep. 260. 62, 3) had made enquiries about the other manuscripts which he had left behind in Italy.

14. Alano] John Allen (1476—27 July 1534), a churchman and diplomatist. He is said to have spent nine years in Italy, where for part of the time he was in Warham's service (cf. Ep. 249), being appointed notary to him on 13 Feb. 1510 (Reg. Warham, f. 14), and was perhaps a pupil of Erasmus (Ep. 250. 19–21). He enjoyed much preferment; and preceded Erasmus in the living of Aldington (Ep. 255 introd.), which he received on 6 Mar. 1511. In 1524 he was one of Wolsey's agents in the suppression of the monasteries; and in 1528 became Abp. of Dublin and Chancellor of Ireland, where he lost his life in the Geraldine rebellion. See Froude, *History of England*, chap. 8, and DNB.

Shurley] Richard Shurley, who received the living of Pembrigge in Herefordshire on 29 Oct. 1509 and who was Warden of the English Hospital (St. Thomas') at Rome on 1 Aug. 1522. See Brewer, i. 610, and iii. 2416.

28. propinquo meo] Probably Aggeus; cf. Ep. 291. 3 n.

34. Decanum] Colet.

aduentum tuum Cantabrigiam mittat. Vtinam hic esses ac esset ea nobis fortuna vt nunquam diuelleremur, essentque viui, non epistolares, inter nos sermones. Quos tandem elicui, arbitratus (non tamen omnino, nam id nunquam potui) me prope expunctum ex amicorum albo, cum inter tam crebros epistolarum tuarum fasciculos nullam ad me vidi datam; quod si ad nullos misisses, tribuissem id optimis tuis occupationibus, vt tu debes meis, quod ad neminem scripsi. Cum autem tantum videbam tibi suppeditatum spacii, vt non semel ac iterum sed sepissime sarcinulas litterarum, id est marsupia plena epistolarum, mitteres, existimabam vel vnam me quoque accepturum, si suum in albo locum meum nomen tenuisset; quanquam hac quoque argute occurris, salute mihi in aliorum litteris ascripta.

Sed quid plura? Mihi satisfecisti; si satis tibi ego sum expurgatus, supra tuam opinionem triumphabo. Vale, amice suauissime. Tardioris meae responsionis causa est, quod serius quam putes redditae sunt mihi abs te litterae ad 15. Cal. Decembres, quas natali Simonis et Iudae dedisti. Iterum etiam atque etiam vale.

Londini xiii Cal. Decemb.

244A. From Jerome Busleiden.

Brussels MS. 15676–7, p. 193. ⟨Mechlin?⟩
⟨November 1511?⟩

[This letter is found in a manuscript volume of the Bibl. Royale at Brussels (N°. 15676–7, Fonds van Hulthem), containing a collection of Busleiden's poems, speeches, and letters, and written apparently by the hand of a secretary. It is printed by Nève, *Renaissance en Belgique*, p. 122.

Busleiden, or his secretary, was indifferent to dates; and it is therefore difficult to place this letter with precision. Mr. Nichols assigns it to June 1516, and refers it to the endeavours which Erasmus was then making to obtain a benefice from John le Sauvage, Chancellor of Burgundy. Dr. M. Reich, however, attributes it to this period, when Erasmus was besieging Foxe and Ruthall (cf. Epp. 234–250), and when his hopes were shortly to be gratified by Warham (Ep. 255 introd.; cf. Ep. 243. 17 n.). The Moecenas whom Erasmus had served for so many years and to whom he was daily to pay court can hardly be Le Sauvage; for there is no evidence to show that Erasmus ever rendered him any prolonged service. The description seems to me more fitly applied to Mountjoy, to whom Erasmus had stood in this relation and towards whom his eyes were turned throughout this period, than as by Dr. Reich to Warham.

The consideration which determines me to insert this letter here is the rumour about Erasmus' death, which was in circulation at this time (Ep. 251. 2 n.) but of which I can find no trace in 1516. In the autumn of 1513 there was a widespread report that Erasmus was dead (cf. Ep. 270 introd.), but at that time he had obtained his English benefice, and was not yet attempting to secure further patronage. Dr. Reich notices a resemblance between the advice given by Busleiden in this letter and the 'Praecepta aulica' which Erasmus communicates to Ammonius in Ep. 250.]

ERASMO ROTERODAMO GERMANIAE DECORI.

Ornatissimae literae tuae gaudio me affecere incomparabili, tum quod tuae essent postque multam expectationem impetratae, tum

quod te superstitem adhuc nuntiarent; contra quem aliquot iam menses constans fama, etsi incerto authore, demortuum vulgauerat. Quo quidem tristi nuntio quemadmodum tunc eram consternatus, ita nunc illo vano cognito omnino sum mihi redditus; vtpote qui paulo ante te sic amisso ipse quasi perieram, et tui vnius desyderio confectus desyderium nostri pene reliqueram. Quare laus Deo Opt., qui vtriusque salutem ex alterius salute metiens et me in te teque propter me seruauerit; sicque seruando aliquando daturus nos propius atque vicinius agere. Quos iamdudum idem amor virtutis, eadem studia, idem animorum consensus, indiuidua caritate copulauit.

Ad literas tuas redeo; quibus ea quae de regibus licentiosius perscripseris abunde perspexi. Quae tamen quum huiusmodi sint vt tutius coram auribus fidelibus quam epistolis credantur, tuae prudentiae erit in iis recensendis stilum temperare de iisque parcius agere; ne forte quandoque deferendi tui apud principes occasionem praestes obtrectatorum delatorumque maleuolae turbae. Quorum in aula principali summa celebritas est, prout tu sat nosti, ipseque aliquando periculum non sine periculo feci.

Praeterea quae de sacerdotio tibi parando scribis, etsi res ipsa nondum ad vmbelicum, vt aiunt, sit deducta, tamen non omnino displicent. Caeterum magna me spes fouet id tibi tandem obuenturum, quod tam sancte tibi receptum toties fuit repromissum. Modo tu, morae si quid interuenerit, non pertoesus, aut improbi laboris non impatiens, alacriter in incepto pergas, tuumque quotidie Moecenatem vrgeas tibi longe maiora debentem; vtpote cui iam tot annos tuum desudat ingenium, obuiumque semper et expositum extiterit obsequium. Quare, vt paucis me absoluam, necesse est modestiae tuae oblitus perfrices frontem, dediscas esse philosophum te, induasque personam clyentuli cuiusuis improbissimi vel antelucano fores patroni pulsantis limenque conterentis; tamdiu importunus quousque tandem exoret. Vale.

[236]245. To Andrew Ammonius.

Farrago p. 235. — Cambridge.
F. p. 350: HN: Lond. viii. 24: LB. 130. — 26 November 1511.

[This and Ep. 246 were carried by Gerard or Garret, the bookseller; cf. Epp. 248, 9.]

ERASMVS AMMONIO SVO S. D.

Tandem ad octauum Calendas Decembrias mihi redditae sunt tuae literae, quas sexto Calendas Nouembres scripseras; prorsus, mi Andrea, vt breuissime laudem, te dignas, hoc est iuxta candidas

244 A. 10. seruando *MS*: ? seruato. 21. etsi *scripsi*: esto *MS*.

atque doctas. Ad quas si breuius respondeo, diuo Hieronymo debes imputare, quem interpretandum suscepi, prouinciam νὴ τὰς μούσας longe difficiliorem opinione; tametsi me non tam cruciat labor quam sollicitudo. Quod versiculos illos meos tantopere laudas, video te plane ῥητορίζειν, καὶ πρὸς τῶν λόγων ἐπίδειξιν ἐκ μυίας ἐλέφαντα σπουδῇ ποιεῖν. Quos aequidem vt inelegantissimos, ita minime mendaces existimo, hac sane in re δὶς διὰ πασῶν a te dissentiens. Nec carminis eius argumentum aliunde quam a teipso sum mutuatus. Itaque Ammonium depinxi, optimis quidem coloribus, quippe tuis, sed artifex non optimus nec optimo penicillo. Sed quid istud est, obsecro, quod scribis te ceu rem magnam perspicere, Andream amari ab Erasmo? Nam si istiusmodi hominem et ita promerentem non amare possem, tum profecto sim Erasmus οὐκ ἀπο τοῦ ἔρασθαι ἀλλὰ παρὰ τῆς ἔρας, hoc est ἀνεραστότατος, et quem vel ipsi Tauroscythae barbarum, ipsae ferae ferum debeant appellare.

Quid ais? ὁ ἀρχιερεὺς ad Lauretanam? ὢ τῆς εὐσεβείας. De bello moueri coepto vide ne Graecum illud prouerbium habeat aliquando locum, πυραύστου μόρος. Etenim si quid acciderit ecclesiae Romanae, cui, quaeso, possis iustius acceptum ferre quam τῷ Ἰουλίῳ nimium forti? Sed obsecro te, finge Gallos ab Italia depulsos; iam mihi cogita vtrum Hispanos malis dominos an Venetos nec suis tolerandos. Nam τοὺς ἱερεῖς Principes nunquam ferent. Nec rursum inter ipsos conuenire poterit propter factionum dissidia plusquam capitalia. Vereor ne Italia dominum mutet, dumque Gallos ferre non potest, bis Gallos ferre cogatur. Sed haec viderint αἱ μοῖραι, nos ἔξω βελῶν ταῦτα μαχόμεθα.

Migrationem non cessisse ex sententia doleo, sed tamen nonnihil gaudeo mihi ὁμόψηφον contigisse. Nam isti cum plane sint κύπριοι βόες καὶ σκατοφάγοι, tamen solos sese ἀμβροσίας καὶ Διὸς ἐγκεφάλου σιτεῖσθαι credunt. Perplacet ὅτι λυκιανίζεις· vbi Londinum rediero, id erit ante Idus Decembres fauentibus superis, συνελληνίσομεν. Interim expectabo literas tuas, quibus oro me certiorem reddas ecquid noui Montioius meus; (nam bis iam ad illum scripsi: verum noui morem illius, respondet ille nunquam οὐδὲ γρῦ); deinde quid spei tui ἐπίσκοποι· tum iamne pestis deferbuerit, et in quem nidum mihi potissimum censeas immigrandum.

Iam ternas abs te literas accepi. Scripseram et Coleto et Petro vnoculo, sed suspicor eas suppressas. Mandaram Moro literas

---

4. Hieronymo] This may be taken to mark Erasmus' tenure of the Lady Margaret Professorship of Divinity; which is ascribed by Le Neve to 1511. Cf. Ep. 233. 10. For the requirements of the appointment see Ep. 248. 36, 7.

20. prouerbium] *Adag.* 851.

31. isti] Cf. Ep. 243. 55 n.

40. ternas] Epp. 236, 239, 243.

Petro] Cf. Ep. 231. 4 n.

Rophensi reddendas; an reddiderit nescio. Quo minus responderim carmini tuo languor in causa fuit; vbi redierit alacritas, tum non omnino silebimus. Bene vale, mi Andrea, amice plusquam Pyladee.

Cantabrig. Sexto. Calen. Decembr. Anno M.D.XI.

246. TO ANDREW AMMONIUS.

Farrago p. 205. Cambridge.
F. p. 337: HN: Lond. viii. 6: LB. 139. 27 November ⟨1511⟩.

[The arrival of *Icaromenippus* is announced in Ep. 249.]

ERASMVS ROTERODAMVS ANDREAE SVO S. D.

VIDE quaeso insignem impudentiam meam. Mitto ad te Icaromenippum, vt aut ipse describas, si citra taedium aut incommodum queas, aut agas cum Moro vt fratri transcribendum committat. Nam escas aliquot paro in Calendas Ianuarias, etiamsi frustra, ni fallor. Et hic, o Academiam! nullus inueniri potest qui vllo precio vel mediocriter scribat. Sed omnia potius, mi Andrea, quam vt mea gratia taedium vllum capias. Literas oro reddendas cures iis ad quos destinatae sunt. Cura vt te quam optime valentem offendam.

Cantabrig. Quinto Calen. Decembr. [M.D.XII.]

247_{248} FROM ANDREW AMMONIUS.

Farrago p. 208. London.
F. p. 339: HN: Lond. viii. 10: LB. 140. 28 November ⟨1511⟩.

[1511, because of the Council of Pisa.]

ANDREAS AMMONIVS ERASMO S.

NVNC vna, nunc alia causa factum est vt per istos nebulones vestros ad te bis iam non scripserim; dedi tamen nudiusquartus aut quintus cuidam sacerdoti ad te epistolam, quam propere absolui, quod ille istuc se properare aiebat. Significaui D. Vuintoniensem amicissimum in te animum prae se ferre. Sed idem est ita his rerum turbinibus occupatus vt aegre rebus aliis vacare queat. Veruntamen si vrgere me velis, non cessabo; sed cogita vtrum expediat te adesse; meo iudicio multum moueres. Nihil est, si huc veneris, quod valetudini timeas; omnia sunt hic saluberrima, ne nomen quidem pestis auditur. Praeterea si Cerberum illum Monioicum omnino reformidas, aliquod alicubi, quod tibi non penitus displiceat, breui vna cubiculum inueniemus. Nam mihi pro Erasmo non facile aliquod placeret, si solus perquirerem.

245. 45. Anno M.D.XI *add. H.* 246. 9. M.D.XII *add. H.* 247. 4. D. *om. H.*

246. 1. Icaromenippum] Printed in the Paris edition of 1 June 1514 (Ep. 261) but without any dedication.
3. fratri] John More. Cf. Ep. 243. 2.

Accepimus literas ex Italia, quibus intelligimus Gallorum partes adhuc praeualere; Hispanos vero raros eosdemque macros et excalceatos comparere; conuentum Pisanum procedere, Cardinalem sanctae Crucis, Cosentinum, Baiocensem et Narbonensem ordine in publico senatu motos ac sacerdotiis omnibus priuatos: postremo famem, pestem, caedem, rapinam a Bononiensi meritas perfidiae poenas exigere. Haec tantum ex Italia. Cura, mi Erasme, vt valeas, et Bouillum nostrum meis verbis saluta.

Londini. Quarto Calen. Decembr. [M.D.XII.]

[243, 7]248[249] To Andrew Ammonius.

Farrago p. 205. Cambridge.
F. p. 340: HN: Lond. viii. 11: LB. 141. 2 December ⟨1511⟩.

ERASMVS ROTERODAMVS AMMONIO SVO S. D.

Tvae litere faciunt, mi Andrea, vt isthuc aduolare gestiam, quo tam dulci amico propius frui liceat; at rursum eaedem faciunt vt hic durare possim, propterea quod tam crebro me mellitissimis confabulationibus reficiunt, vt mihi non videar abesse Londino. Sed quid isthuc, obsecro? Itane meam fortunam cum tua, hoc est rosae comparas anemonam? Quaeso te, quanam in re tu non multis stadiis Erasmum praecurris? Nam famae, si qua est, nihil aliud acceptum ferre possum, nisi quod ceu face praelata non sinat me clam esse miserum, vt iam grauius sit pudere quam pigere fortunae. Sed hanc cicatricem nolo refricare. Sit mea fortuna me digna; sic enim libet interpretari. De tua iure optimo quereris, si quis dotes tuas expendat; has si quis metiatur, quis tibi non vel summum Pontificatum tribuat? Sed nosti, mi Andrea, fortunae caecum illum ludum, quo minus te debent excruciare quos illius temeritas in fastigium euexit. Quod si omnino voles emergere, nonnihil abiiciendum est eius quod te vel maxime bonis omnibus commendat, puta modestiae. Ego te iam nunc, etiamsi nihil accesserit, tali patria, forma, aetate, ingenio, moribus, optimi cuiusque fauore, fortunatissimum existimo. Et ni prorsus fallor augurio, non procul abest dies ille qui pulcherrimas dotes tuas sit pulcherrimis fortunae ornamentis aequaturus.

247. 22. M.D.XII *add. H.* 248. 12. Pontificatum *E*: Pontificium *H.*

247. 17. Cosentinum] Francis Borgia († 4 Nov. 1511), Treasurer to Alexander VI, Bp. of Teano 1495, Abp. of Cosenza 1499, Cardinal 1500. The deprivation by Julius II took place on 24 Oct. 1511.

Baiocensem] René de Brie († 9 Sept. 1516), Bp. of Bayeux 1499, Cardinal 1507, Bp. of Limoges 1510.

Narbonensem] William Briçonnet († 13 Dec. 1514), Bp. of St. Malo 1493, of Nismes 1496, of Rheims 1497, and Abp. of Narbonne 1507. He was created Cardinal in 1495, and was Card. Bp. of Albano, Tusculum, and Praeneste, successively, 1507–11.

19. Bononiensi] Achilles de Grassi of Bologna († 22 Nov. 1523), Bp. of Tiferno 1506, Bp. of Bologna in succession to Alidosi (p. 568) and Cardinal 1511.

Quod Romam relictam deploras, quid attinet vndas praeteritas numerare? δεῖ τὸ παρὸν εὖ τίθεσθαι. Porro cur pili λευκοὶ te tantopere crucient videor mihi propemodum ariolari. Metuis puellarum conuicium, o quam acerbum et plane τῆς κραδίης δηκτήριον. Et te et Vuintoniensem amo meritissimo, te qui tam amice rem meam egeris, illum qui tam impense faueat. Sed caue vrgeas vllo modo. De cubiculo tantum optem nidum aliquem probe defensum a ventis, et foco luculento; victum more solito adornabimus. Ad tempus nolim te loqui quicquam hac de re; tamen si quid olfeceris, velim cognoscere num meus Mecoenas resoluerit viginti nobiles illos Bernardo; quae res facit vt nonnihil abhorream a Londino, quippe qui nihil oderim aeque atque appellari. Tamen de domo licebit cum eo agere, si forte inciderit.

Misi nudiustertius lagenam vna cum literis breuissimis. Accepi literas tuas binas, ad quas his vnicis respondeo. Quod ni me sic torqueret Hieronymus, non solum versiculis, sed iustis voluminibus tecum agerem. Verum intra decem dies absoluero mensem. Bouillus ad te scripsit. Si forte videris Coletum et orta fuerit mentio mei, offer operam tuam, si quid velit ad me scribere. Sixtino, si fuerit obuius, dices illius literas mihi longe gratissimas fuisse. Mihi adhuc septem aut octo dies in hoc pistrino sudandum, tum ociosi iucundissime congerrabimur. Vale, amice vnice. Cantabrigiae. Quarto nonas Decembr.

Scripsi et alteras ad te literas, quas opinor Gerardus quispiam bibliopola tibi reddidit. [M.D.XII.]

^{248}249$_{250}$ FROM ANDREW AMMONIUS.

Farrago p. 209. London.
F. p. 341: HN: Lond. viii. 12: LB. 132. 5 December 1511

ANDREAS AMMONIVS ERASMO ROT. S.

Itane tandem, Erasme, tuum Ammonium ludos et delitias facis? Quaeris quid sit in quo non stadiis multis Erasmum praecurram; infra quem vel centum parasangis positum me esse non ignorem. Sed si possent omnia permutari, faxo actutum quod modo ais neges; nam extemplo ad permutationem te prouocarem. Iam Pontificatu

248. 28. *F*: ad tempus. Nolui *E*. 35. vnicis EN^2: vnis HN^3. 45. M.D.XII *add. H*. 249. 5. Pontificatu *E*: Pontificio *H*.

248. 30. Bernardo] Andreae. Cf. Epp. 243. 52 n. and 254. 1 n.
34. literis] Seemingly lost; cf. Ep. 249. 50, 1.
36. Hieronymus] Cf. Ep. 245. 4 n.
40. literas] Ep. 244.
44. literas] Epp. 245, 6.
Gerardus] A Cambridge bookseller, with whom Erasmus subsequently lodged (Lond. ii. 10: LB. 148). In the summer of 1517 Erasmus met him at Antwerp. Cf. LB. App. 263 with LB. ix. 17 A and 20 C. He is probably to be identified with 'Garret, our bookebynder,' referred to by Ascham; cf. Ep. 274 introd.

et quidem amplissimo dignum me arbitraris? Aut tam tu me amas quam cupio, aut certe ἐρασμικῶς iocaris. Quod me, etsi nihil accesserit, fortunatissimum censes, fucum rhetoricum agnosco; quod vero bene ominaris, licet id potius a tua voluntate quam a certa aliqua coniectura proficiscatur, pergratum tamen est. Sed heus vates, diuinasti tandem cur λευκὰς τρίχας deplorem; quasi istae puellae capillos et non loculos potius inspectent. Aureus hercle nummulus qui summis digitis refulserit, ipso me Nireo pulchriorem reddere potest; non ea de causa tristor, sed quod video me ἀχρεῖον consenuisse. Bene rursus mones, δεῖ τὸ παρὸν εὖ τίθεσθαι. Sed iter mihi monstres velim, dum non plane philosopheris.

Vuintoniensem iterum de te admonui, ἀλλὰ ἀκαίρως. Verum quum tu aderis, aliquam egregiam opportunitatem inueniemus. De cubiculo quid velis propemodum intelligo, sed non respondes an libeat apud Gryphum diuersari. Sixtinum conueniam et de literis quod mandas renunciabo; alloquar et Monioium, ac quam potero apte an illi aurei fuerint persoluti odorabor. Ac nescio an intellexeris Alanum ipsum hic esse, quod saepe tibi significare constitui et semper tamen excidit. Fuit sub specie quadam honoris reuocatus, re autem vera quoniam D. Cantuariensis negocium Romae parum, vt audio, prudenter agebat. Opto istos octo dies, quibus isthic te adhuc futurum scribis, plus quam brumales, noctesque pares diebus, vt vna citius vel inuita Nortia nugemur et ego Erasmi hilaritate perfruar. Accepi a bibliopola binas tuas cum Icaromenippo literas, ad quas etiam respondi. Bouilli epistola, lagena, et illae tuae breues literae mihi redditae nondum fuere. Da operam vt valeas.

Londini. Non. Decembr. M.D.XI.

249250. To Andrew Ammonius.

Farrago p. 206. — Cambridge.
F. p. 341: HN: Lond. viii. 13: LB. 142. — 9 December ⟨1511⟩.

ERASMVS ROT. AMMONIO SVO S. D.

Ita me omnes oderint Musae, mi Andrea, si quid de tua fortuna φυκιόω· ἐκ θυμοῦ ἅπαντα. Nos die Conceptionis grauiter parturiuimus ac scopulos aliquot peperimus. Quin tu igitur inter felicitatis nostrae calculos hunc quoque calculum ponis? Cum Vuintoniensi vide ne quid ἀκαιρότερον.

περὶ τοῦ τὸ παρὸν εὖ τίθεσθαι consilium a me petis. Age docebo sus

249. 25. D. *E*: Archiepiscopi *H*. 32. M.D.XI *add. H*. 250. 2. Conceptionis *E*: conceptae Virginis Mariae *F*.

249. 22. Alanum] Cf. Ep. 244. 14 n.
28. Nortia] Cf. Mayor on Juv. 10. 74.
29. literas] Epp. 245, 6.
250. 2. die Conceptionis] Dec. 8.

Mineruam, nec admodum, quod tu vetas, philosophabor. Principio perfrica frontem, ne quid vsquam pudeat. Deinde omnibus omnium negociis te misce. Protrude quemcunque potes cubito. Neminem nec ames nec oderis ex animo, sed omnia tuo compendio metiare. Ad hunc scopum omnis vitae ratio spectet. Ne quid des, nisi vnde speres foenus; assentare omnibus omnia. At ista vulgaria sunt, inquis. Age, quando ita vis, accipe peculiare consilium, sed heus in aurem. Nosti τὴν βριταννικὴν ζηλοτυπίαν· hac in tuum bonum abutere. Duabus sedeto sellis. Suborna diuersos procos qui te ambiant. Minare et appara discessum. Ostende literas quibus magnis pollicitis auocaris; subducito te nonnunquam, vt subtracta copia desyderium acuat.

Cum N. mihi nihil est negocii. Qui si quid prudenter egisset, homo μωρίας αὐτῆς μωρότερος, mihi ostenti loco fuisset; at successit non multo sapientior. Griphus mihi mire placet per omnia, sed magis placet libertas. Auriga affirmat sese literas et lagenam reddidisse. Bene vale, optime Ammoni.

Cantabrig. postridie Conceptionis. [M.D.XII.]

251. From Paul Bombasius.

Scrittori Bolognesi ii. p. 280. ⟨Bologna.⟩
21 December 1511.

[See Ep. 210. The date is confirmed by the renewal of Julius II's attacks on Bologna, which resulted in its capture on 13 June 1512; see Creighton, iv. pp. 142–152. This letter perhaps answers that mentioned in Ep. 226. 1.]

LETTERA DEL BOMBACI AD ERASMO, 1511 21 DICEMBRE:

Con questa si rallegra che sia stata falsa la voce che era corsa della sua morte. Gli narra gli incomodi di salute che soffre, e massime di testa; onde era andato a' Bagni di Siena, ma senza profitto. Che ritornato da questo viaggio ritrovò la sua Lettura in Bologna di Lingua Greca [conferita] Graeco cuidam, non homini sed stipiti, demandata, *mà che però non gli era stato levato l'onorario, e che era stata la perdita della Lettura un maneggio de' suoi emoli; che però gli era rimasta la Lettura di Rettorica e Poesia, che tenne fino al Natale, dopo il qual tempo l'abbandonò, anche per consiglio di Carteromaco, che allora alloggiava in sua casa, indi che con esso si portò a Venezia nella primavera, ed ivi infermò.*

250. 13. sed heus in aurem *add. F.* 24. M.D.XII *add. H.*

---

250. 7. philosophabor] With these jesting 'Praecepta aulica' may be compared those in LB. App. 321 and 510; see also p. 490.

19. N.] Probably Allen; cf. Ep. 249. 22–6.

251. 2. *morte*] See Ep. 225 introd. For various reports of Erasmus' death see Lond. x. 28, LB. 324. Cf. also Ep. 270 introd.

5. Graeco] A certain Peter of Aegina. Fantuzzi, p. 276.

Ritornato in patria, soggiunge che ritrovò i Bentivogli di nuovo ritornato in città e al dominio di essa; del che si rallegra, e che allora ottenne lo stipendio degli anni antecedenti, benchè non avesse letto nello Studio. E in questo tempo, proseguisce, trattando ogni via il Pontefice di forza e colle armi di ricuperare Bologna, e i Bentivogli fortificandola per difenderla, lavorando alle opere di difesa ogni cittadino, egli pure dovette concorrere a' lavori e cogli altri prender la zappa e il badile e travagliare alle difese. Dopo ciò lo ringrazia dell' invito che gli fà di passare in Inghilterra; indi dice di aver letto i suoi Adagii e d'aver notate alcune cose che gli avrebbe poi scritte.

252. To Antony of Bergen.

Farrago p. 311. London.
F. p. 418: HN: Lond. x. 13: LB. 135. 6 February ⟨1512⟩.

[In Dec. 1511 or Jan. 1512 Erasmus returned to London, and while there he was invited to accompany Fisher to the Lateran Council convened by Julius II for 19 April 1512. Cf. Creighton, iv. 149. Fisher's commission was dated 4 Feb. 1512 (Brewer, i. 2085); but in the end he did not go (Ep. 255. 3 n.).]

AMPLISSIMO PATRI ANTONIO DE BERGIS ABBATI DIVI BERTINI ERASMVS ROTERODAMVS.

Salvtem plurimam, pater reuerende. Parum abfuit quin ipse vos reuiserim, huius Britannicae legationis comes. Nam reuerendus Episcopus Rophensis, vir non solum admirabili integritate vitae, verum etiam alta reconditaque doctrina, tum morum quoque incredibili comitate commendatus maximis pariter ac minimis, me, tametsi nihil omnino sum, pro sua humanitate singulari fauore semper est prosecutus et huius itineris comitem volebat; sed serius mihi fuit indicatum quam vt vacauerit res meas componere. Quare putaui officii mei esse vt tam singularem patronum saltem per literas salutarem, praesertim cum proxime reuersus e Lutecia insalutato te discesserim. Quod ipsum tamen casu sic euenit. Nam arbitrabar me menses aliquot in arce Hammensi commoraturum; quae me res plane fefellit, quemadmodum optime nouit D. Ghisbertus, medicus tuus.

De nostro statu si quid cupis cognoscere, iam Erasmus prope totus est in Anglum transformatus, tam insigni benignitate me prosequuntur cum alii permulti, tum praecipue Mecoenas ille meus vnicus, Archiepiscopus Cantuariensis, imo non meus, sed omnium

252. TIT. DE *E*: A *H*. 13. D. *om. H*. 16. me *add. F*.

251. 12. *Bentivogli*] Alessandro (✝ 1532) and Annibale (✝ 1540), sons of Gio. Bentivoglio (Ep. 200. 4 n.); see Stokvis, iii. 880. Fantuzzi adds 'cioè Arribale.'

252. 10. Lutecia] Cf. Epp. 218–222.

12. Hammensi] With Lord Mountjoy. Cf. Epp. 193 and 295–7; also Ep. 218 introd.

13. Ghisbertus] Cf. Ep. 95. 11 n.

18. Cantuariensis] Cf. Ep. 255 introd.

eruditorum; inter quos ego postremas teneo, si modo vllas teneo. Deum immortalem, quam felix, quam fecundum, quam promptum hominis ingenium! Quanta in maximis explicandis negociis dexteritas, quam non vulgaris eruditio! Tum autem quam inaudita in omnes comitas, quanta in congressu iucunditas! vt, quod vere regium est, neminem a se tristem dimittat. Ad haec quanta quamque alacris liberalitas! Postremo in tanta fortunae dignitatisque praecellentia quam nullum supercilium! vt solus ipse magnitudinem suam ignorare videatur. In amicis tuendis nemo neque fidelior neque constantior. In summa vere primas est, non solum dignitate, verum et in omni genere laudis. Hunc cum habeam mihi propicium, quid est quo minus mihi videar egregie fortunatus, etiamsi nihil accedat?

Sed o terque quaterque felicem Carolum illustrissimum Principem nostrum, qui talem sit sponsam habiturus. Nihil a natura fingi possit venustius, nihil absolutius; nec minus superat omnes bonitate prudentiaque quam forma. Bene valeat R. T.

Londini postridie nonas Febr. [M.D.XV.]

253. To Robert Guibé.

Farrago p. 317. London.
F. p. 422: HN: Lond. x. 20: LB. 136. 8 February ⟨1512⟩.

[Contemporary with Ep. 252.
Robert Guibé (c. 1456—† 9 or 13 Nov. 1513), a Breton, resident in Rome. He was first sent thither as ambassador for the Duke of Brittany in 1485, and again in 1499 as ambassador jointly for Anne of Brittany and Louis XII. He was Bp. of Tréguier 1483–1502, and Bp. of Rennes 1502–1507; but remained continuously in Rome. In 1505 he was made Cardinal of St. Anastasia by Julius II, and in 1507 Bp. of Nantes. But in the quarrel between Julius and Louis XII he sided with the Pope, and in 1511 was compelled by Louis to resign his bishopric, together with a number of abbeys and priories which he held in Brittany. The Pope in compensation appointed him Legate at Avignon and Bp. administrator of Vannes, 26 Feb. 1511; which see he held until his death. See Burchard; Ciaconius, iii. 254; GC. xiv.]

REVERENDISSIMO CARDINALI NANETENSI ERASMVS S.

Reverendissime pater, hisce literis tantum illud testari volui, me nec esse adhuc nec futurum vnquam immemorem humanitatis qua me nihil promeritum tua reuerendissima dominatio tum in itinere, tum Romae commorantem, est prosequuta. Vt vrbis liceat obliuisci, quaerendus est mihi fluuius aliquis Letheus, ne me diutius cruciet

252. 29. mihi *om. H.* 32. Carolum *add. H.* 36. M.D.XV *add. H.*
253. 3. reuerendissima dominatio *E*: sublimitas *H.*

252. 33. sponsam] Mary, sister to Henry VIII. The marriage was arranged in 1507, but was broken off by the Spaniards in 1513.
35. R. T.] Reuerentia Tua.
253. 2. humanitatis] Cf. Ep. 296. 104 and Lond. ii. 2, LB. 167.
3. in itinere] I have not been able to discover this occasion. When leaving Rome for England, Erasmus travelled in a company which he was loath to leave. AE. 76.

eius desyderium; nam non possum non dolere, quoties in mentem venit quod coelum, quos agros, quas bibliothecas, quas ambulationes, quam mellitas eruditorum hominum confabulationes, quot mundi lumina, quam fortunam, quas spes tam facile reliquerim. Lenit tamen hoc desyderium reuerendissimi Archiepiscopi Cantuariensis inaudita quaedam in nos non humanitas modo verumetiam benignitas, vt si pater esset aut frater, nihil possit amantius. Complectuntur et caeteri complures huius regni Praesules, inter quos praecipuus iste Episcopus Rophensis, vir praeter summam vitae integritatem doctrina quoque varia reconditaque, tum animo minime sordido, et ob has dotes hic summo in precio habitus. Huius comes Romam adissem, si paulo tempestiuius factus fuissem certior.

Si quid erit negocii in quo seruuli infimi opera non grauetur vti, mandet ac praecipiat R. T. D. Modo dictus Archiepiscopus Cantuariensis, non titulo tantum ac dignitate primas Angliae, sed eruditione, integritate, fide, humanitate, modestia modis omnibus primas tenens, me licet immerentem singulari fauore complectitur. Is Romanae sedis ornamentis ita fauet vt nemo omnium magis; quanquam totum hoc regnum propensissimo in eam est animo. Precor Deum vt sua sancta pace omnia conciliet conglutinetque. Bene valeat R. T. D. Londini. VI. Idus Februarias. [Anno M.D.XV.]

254. To Thomas Halsey.

Farrago p. 310. London.
F. p. 417: HN: Lond. x. 11: LB. 109. 8 February ⟨1512⟩.

[Contemporary with Ep. 252.
Thomas Halsey was Penitentiary of the English nation at Rome, and this connexion with the Papal Court won for him the Bishopric of Leighlin and Kildare in Ireland in 1515. In Feb. 1517 he was a candidate for the mastership of the English hospital (St. Thomas') at Rome (cf. Ep. 244. 14 n.), but his financial embarrassment and bad character caused his defeat (Brewer, ii. 2446, 2888). He remained at Rome in difficulties, but in July 1518 was successful in attaching himself to Card. Campeggio and came to England in his train (ibid. 3876, 4333). When the Bpric. of Cork fell vacant in Aug. 1520 he was recommended for it, but without result (ibid. iii. 962). By 1521, however, he had been appointed Bp. of Elphin (Lond. xiv. 7, LB. 590) like Christopher Fisher (Ep. 182). The date of his death is uncertain; but a successor was appointed in the see of Elphin in 1525.]

ERASMVS ROTERODAMVS THOMAE HALSEYO SVO S. D.

Tandem expugnauimus omni machinarum genere et ego et Bernardus. D. Montioius resoluit triginta ducatos.

253. 10. reuerendissimi *E*: R. D. Guilhelmi Vuarami *F*: Guilhelmi Vuarami *H*. 19. R. T. D. *E*: amplitudo tua *H*. 25. valeat R. T. D. *E*: vale *H*. 26. Anno M.D.XV *add. H*. 254. TIT. THOMAE *add. F*. 2. D. *om. H*.

---

253. 12. vt si pater] This phrase is repeated in Ep. 288. 8, Ep. 296. 122, 3, and Lond. ii. 3, LB. 168.
19. R. T. D.] Expanded in l. 3.

254. 1. Bernardus] Cf. Ep. 248. 30–2. Mr. Nichols cuts off the first two sentences, supposing them to be a postscript to Ep. 249. If Halsey had any

Si reuerendus D. Rophensis in tempore cognouisset animum meum et ego illius, fortassis iam istic adessem. Aut egregie fallor, aut is vir est vnus cum quo nemo sit hac tempestate conferendus vel integritate vitae, vel eruditione, vel animi magnitudine; vnum excipio Cantuariensem tanquam Achillem; qui solus hic me retinet, etiamsi non admodum volentem.

Saluta D. Paceum nostrum, et ingenii mei foetus illi commenda, ne pereant. Scripsi iam senas literas, nullae adhuc ad me venerunt praeter vnas Pacei, et eas quidem apertas et sero. Saluta humanissimum illum oratorem Pannoniorum (nam adesse suspicor), D. Ioannem Polonum, collegam tuum, ac reliquos amicos. Bene vale.

Londini. Sexto Id. Febr. [M.D.X.]

255. To Andrew Ammonius.

Farrago p. 210. Cambridge.
F. p. 342: HN: Lond. viii. 15: LB. 113. 19 February ⟨1512.⟩

[Contemporary with Epp. 252–4, because of the English embassy to the Lateran Council. Erasmus evidently hoped that he might yet be asked to accompany Fisher.

This visit to Cambridge cannot have been long, since on 26 March 1512 Erasmus was in London again, nominating proctors for the parish of Aldington, in Kent; to which he had been appointed as rector by Archbishop Warham on 22 March, in succession to John Allen (Ep. 244. 14 n.) resigned. Erasmus did not hold the living long and there is nothing to show that he ever visited it. It appears from Ep. 296. 124, 5 that the value of the living was about £33 6*s*. 8*d*.

On 31 July 1512 Warham appointed in his place John Thornton, Suffragan Bp. of Dover, titular Bp. of Cyrene[1], and Prior of St. Martin's at Dover (Hasted, *Hist. of Kent*, iv. 100, 1); allowing Erasmus to draw a yearly pension of £20 from the living, half to be paid at Michaelmas and half at Lady Day, the first payment to be made Michaelmas 1513. In the document sanctioning this arrangement the Archbishop states expressly that it is his practice not to allow livings to be charged with pensions, but that he makes an exception in the case of Erasmus, 'viri in literis et Latinis et Grecis consummatissimi, qui tempora nostra sua doctrina ac facundia velut sydus quoddam illustrat'; and gives as reasons for breaking his rule Erasmus' ignorance of English, and 'singularis . . . in Anglos amor, quippe qui spreta Italia, Gallia ac Germania, quibus in regionibus licuit illi satis opulente vitam agere, huc se conferre maluit . . . vt hic cum amicis quod reliquum est vitae traduceret.'

Extracts from Warham's Register, ff. 345–7, concerning these transactions are given by Knight, *Life of Erasmus*, App. pp. xl–xliii; and the documents in Erasmus' possession, which are now in the University Library at Basle, are printed by Vischer, *Erasmiana*, pp. 9–15. Erasmus' own account of the matter is

3. reuerendus D. *E*: praesul *H*. 9. D. *om*. *H*. 12. D. *om*. *H*. 14. M.D.X *add*. *H*.

knowledge of this debt, which evidently weighed upon Erasmus, and might quite well have been mentioned in his letters to his friends, the abrupt announcement of its discharge is not so surprising as to warrant this change.

9. Paceum] Cf. p. 121.

12. oratorem] Piso. Cf. Ep. 216.

[1] It appears from Hasted that the Suffragans of Dover bore the titles of foreign bishoprics, which were, however, purely nominal. Thornton's title is given variously as Cironensis (Vischer, pp. 14, 5), Syrenensis, Sirenensis, Sironensis, Sirynensis (Reg. Warham), Syrymensis (Wood, *Fasti Oxonienses*, 1815, i. 40), and Sirimensis (Hasted). The Suffragan to the Abp. of Cologne also bore the title of Bp. of Cyrene at this time; see AHVN. xix. 235 and *passim*.

given in the *Ecclesiastes* (LB. v. 811 EF); where it is stated that Thornton, being too busy as Suffragan to the Abp., was removed. In his place was appointed Richard Master, 18 Nov. 1514; who was afterwards involved in the affair of the 'Holy Maid of Kent' and was deprived. An inventory of his possessions at the time, dated 20 Apr. 1534, is printed by Froude, *Hist. of England*, chap. i.]

ERASMVS ROT. AMMONIO SVO S. D.

MAIOREM in modum te rogo, si quid isthic extiterit noui, cures vti quamprimum sciam. Nam cum Londino discedebam, audiebam oratorem ex itinere reuocatum regiis literis, quod Pontifex denunciasset ante Nouembrem non futurum generale Concilium. Nouum fabulae genus, lagena tua etiamnum stat Cantabrigiae vna cum vino, vt audio, sed iam viciato; o stipites! Si quid erit magni quod mea valde putabis interesse, ne graueris aliquem cum equo mittere, sed re prius communicata cum Coleto. Bene vale. M. Ioanni bene precor.

Cantabrig. Decimo nono. Febr. ANNO M.D.XI.

256. FROM JEROME ALEANDER.

Vatican MS. 8075 f. 51. Paris.
⟨February fin.⟩ 1512.

[This letter was discovered by M. Paquier, and has been printed by him with some others of 1532 in the *Mélanges d'Archéologie* of the École Française de Rome, 1895, p. 355. His excellent notes enable the letter to be dated with precision. The manuscript is not an autograph, but was written by a secretary with corrections in Aleander's hand. Sign. Nogara of Rome has kindly collated it for me, reproducing the original orthography which M. Paquier discards.

Jerome Aleander (13 Feb. 1480—31 Jan. or 1 Feb. 1542) of Motta in Friuli, NE. of Venice. In 1493 he was sent to school at Venice, and in spite of a desultory and interrupted education succeeded in learning Greek and Hebrew. In Nov. 1501 he entered the service of Angelus Leoninus, Papal Legate at Venice, and was sent by him on a mission to Hungary. In Jan. 1502 he left the Legate and returned to Motta; but in the winter went back to Venice to teach. There in Aug. 1503 he became tutor to Marino, the nephew of Card. Grimani; but when his pupil returned to Rome, Aleander went to Padua to study philosophy, with a young Venetian noble, Maffeus Leo, under his charge. In the prefaces to the Aldine Homer, which is dedicated to him (1504), he is described as a student of Arabic and Syriac; and in 1506 he was welcomed as a member of the Neacademia. From 1508–13 he was teaching at Paris University (B.A. 1508, M.A. 1509) with remarkable success; except for an interval, 10 Dec. 1510—c. 14 June 1511, when he was at Orleans. During this period he took part in a great number of books published by Gourmont and Badius (see Omont, *Débuts de la typographie grecque à Paris*, in *Mém. Soc. Hist. Paris*, xviii, 1891, and Paquier in *Rev. d. Questions Historiques*, 1898–9); but these were mainly reprints of Aldine editions, and his most original work seems to have been a small collection of *Illustrium quorundam virorum . . . sententiae*, appended to a *Gnomologia* which he edited for Matt. Bolsec, Paris, 22 Dec. 1512. In 1513 he entered the service of Stephen Poncher, Bp. of Paris; but transferred himself in 1514 to

8. M. *om. H.* 10. Decimosexto *N.*

---

3. reuocatum] After this recall a new embassy was appointed, in which Fisher was not included. Its commission was dated 1 Apr. 1512. Brewer, i. 3109.

8. M. Ioanni] Perhaps John of Lorraine; cf. Ep. 281. 3 n.

10. Decimo nono] The occasional changes introduced in N. do not indicate that that edition was revised with the original manuscripts. *Decimosexto* is, therefore, probably a misprint.

Erard de la Marck, Bp. of Liège, from whom he received a canonry and a provostship. He returned to Italy in 1516 and went to Rome, where on 27 July 1519 he was made Papal Librarian. His fortune was now assured and he soon received important preferment. He was twice sent to Germany as Legate, in 1520 and 1538; and he was made Abp. of Brindisi 8 Aug. 1524, and Cardinal 1536, though his promotion was not announced until 1538.

See his *Journal*, ed. Omont, 1895; *A. et la Principauté de Liège* (1896), the commencement of his *Lettres Familières* in the *Annales de St-Louis-des-Français* (1898), and his Life (1900) by Paquier; *Documents Nouveaux* about him by L. Dorez, *Rev. des Bibliothèques*, viii. 1898; AE. and EE. A complete edition of his Letters by Paquier is expected.]

HIERONIMVS ALEANDER ERASMO ROTERODAMO.

Non satis scio tene an me an vtrumque nostrum potius negligentie censeam accusandum, quod quum tanta inter nos quanta vnquam inter vllos eiusdem artis professores amicitia intercesserit, neuter tamen (posteaquam ex Italia decessisti) neutri quicquam scripserit. In quo vt ambo peccauerimus, tua profecto labes multo minus venit excusanda; nam quum ego ternas ad te dum adhuc in Italia esses literas dederim, absque te nichil neque antea neque post preter tria verbula accepi. Quod si fortasse redditae tibi non fuerunt litere mee (id autem facile accidere potuit tum propter bella que omnia intercipiunt, tum quia, vt audio, nusquam diutius constitisti), poteras tamen tu et debebas ad me sepiuscule scribere, quum certo scires vbi essem, et trecenti quotidie in Galliam ex Italia veniant.

Illud vero quo pacto expiabis, quod quum Lutetie esses haberesque nuncii copiam, non ita ad me vt ad Pyrrhum scripsisti. At ego vbi intellexi te in Gallia esse, omissis rebus etiam michi non parum necessariis Aurelia decedens quamprimum Lutetiam me contuli, nullam profecto aliam ob causam nisi vt te viserem, te amplexarer, tecum dulciter riderem, et docta simul et dulci tua consuetudine fruerer; repeteremusque vicissim pristina contubernia, quo michi nichil potuisset contingere iucundius, nichil omnino gratius. Sed non fuerunt nobis tam benigna fata. Quatriduo enim antequam huc peruenirem, ipse vt intellexi ab amicis iam discesseras.

Verum omnia tibi condonabuntur, si eo adhuc esse perseueras in me animo quo fuisti aliquando. Nam de amore summo erga te meo referet tibi coram Richardus Crocus, communis discipulus noster, qui istuc se confert bellici tumultus suspicione verius quam presenti

3. amicitia] The close intimacy between Erasmus and Aleander, to which Erasmus often alludes, cannot have lasted longer than Dec. 1507—Apr. 1508 with interruptions. On 5 May 1508 Aleander left Motta, with letters of introduction from Erasmus (Lond. xvi. 11, LB. 501), to try his fortunes in Paris (*Journal*, p. 11).

14. Pyrrhum] d'Angleberme; see Ep. 140.

22. discesseras] Not later than 15 June 1511; for Aleander was in Paris by 19 June (*Journal*, p. 20).

25. Crocus] Cf. Ep. 227. 25 n.

26. bellici tumultus] Henry VIII entered the Holy League against France on 13 Nov. 1511, but no act of war took place till the expedition to Guienne in May 1512; though the English ambassador was recalled in February.

periculo, quum hic inter proceres nullus nisi de Gallorum Anglorumque concordia sermo sit, preter inanem quendam volgi rumusculum quem aiunt istinc prouenire. Tu vero, mi Erasme, Crocum nostrum, vt cepisti, queso fouere pergas, non literis modo sed et patrocinio per quod facile possit apud istos principes promoueri. Iuuenis est probis moribus, ingenio candido, amantissimus nostri et qui in Grecis literis adeo profecerit vt sit vtroque preceptore non indignus. Sed pauca hec de homine quem coram probabis.

Vt aliquid noui audias, scito me esse deis hominibusque plaudentibus electum qui pro Accademia nostra in Pisana synodo secunda orationem geram. Verum ego non tam sum curiosus vt literario ocio non satis fortasse tutum anime corporique negocium preponam, quanquam et hic non desunt michi sollicitudines quae me a studiis auertant. Nam honerant me verius quam honorant quotidie huius Accademie patres quibusdam magistratibus, non illis quidem michi admodum commodis, sed vt isti putant honestissimis aut certe quos non possim honeste recusare. Omitto alia. Nudius quartus elegerunt me vt philosophorum nomine vnacum theologis et iurisconsultis libellum quendam ab ista synodo Pisana ad Vniuersitatem nostram missum regiisque literis commendatum examinaremus. Agitur in eo de Pontificis et Ecclesie auctoritate comparata, estque idem libelli titulus quod et argumentum. Conuenimus igitur frequenter in concilium; vbi, dei boni, quas ambitiones, quas rixas video, quam loquentium ostentationem, que verborum portenta audio, strepitumque tantum absque vllo sensu quorundam quibus vna nobiscum data est facultas super hoc libro consultandi. Deuoro nescio que clausis oculis veluti catapotia, nec proficio quicquam, nec tamen hinc extricari possum; *νῦν γάρ ποτε μῦς, φαντί, Ἔρασμε, γεγεύμεθα πίσσης, τὸ τοῦ Θεοκρίτου.* Non desunt tamen et in hoc nostro coetu venerande et doctrine et vite summates quidam theologi, iurisconsulti, medici, quum alii tum nonnulli ex his quibus huiusce libelli examen commissum est; ii quanquam vtile dulci miscuerunt, semper

36. electum] Paquier quotes some notes by Aleander (Vat. MS. 3914, ff. 7, 8) which show that he was elected to this office on 4 Feb. 1512, but declined it on 7 Feb. The speech was actually delivered by the French delegate on 24 March (Moroni, *Diz. Stor. Eccles.* liii. 283).

secunda] The first Council of Pisa was held in 1409.

45. libellum] *Thomae de Vio Caietani de auctoritate Papae et Concilii vtraque inuicem comparata*, Rome, M. Silber, 1511. It was reprinted by Badius in Paris, 1512, with the statement that it was sent for examination to Paris University 'a sacrosancta generali Synodo Pisana secunda.' Paquier adds that the book was despatched from Milan on 10 Jan. 1512, and that Louis XII forwarded it on 19 Feb. to the University; which refused, however, to condemn the book.

54. *νῦν γάρ*] Cf. Theocr. 14. 51 (*νῦν δὲ πόθεν;*). Aleander's hand inserts the Greek and adds '*τὸ τοῦ Θεοκρίτου*' in the margin. The line is quoted in Erasmus' *Adag.* 1268.

tamen aliquid audio quod stomacho meo, vt nosti, alias nimis delicato non parum faciat satis.

Sed huiuscemodi negocii aliquem finem videre speramus; alia pullulat hydra quam excidere vix possum, ne si Iolaus quidem mihi facem ferat. Concurrunt ad me quotidie vndique isti recturarum et procuraturarum candidati, et (quia sic contigit) factus iam sum huiuscemodi mercium proxeneta, imo verius questor καὶ ταμίας· e quibus si non possum commode explicari, χαλεπὸν γὰρ χορίω κύνα γεῦσαι, superest remedium quo Alexander Gordianum dissoluit nodum. Id vero erit vt hinc etiam inopinus migrem; neque enim abstinere possum, καὶ ταῦτα ἐγὼ ὃν σὺ οἶσθα, Ἔρασμε, nec pati tamen possum tantas perturbationes tantosque estus comitiorum.

Habes ineptias et fatuitates meas. Nam de spe peculii nichil ad te scribere possum, quum nulla illa sit, neque vereri habeam vt haeredes mei, quum in patriam rediero et ἀναδασμὸν priuatorum bonorum facere voluero, quod michi comparauero repetant in commune; viuimus tamen, viuimus, sed in diem, nec desunt nobis vestes, non libri (quorum tamen maximam partem, vt ipse scis, e patria tuli), non vtensilia; sed in thesauro nichil preter aranearum telas inuenias. Es (dicet quispiam) philosophus, nec te curare ista satis decet. Fateor me quidem esse philosophum et Christianum et propterea mortalem curis, egritudinibus, senectuti, morti obnoxium; in quibus necessitatibus, si pecunia non suppetat, nichil tibi adferant litere preter inanem quandam et tumidam Stoicorum persuasionem. Quibus ego cum iudicio seculorum longe prefero Aristotelem, qui querendas prius diuitias quam philosophiam censuit; quamquam tuus nebulo Lucianus tantum virum κολάκων ἐπιτριπτότατον nequissime appellauerit, indignatus, puto, quod non sibi ita vt Aristoteli successerit, quando vero ipse κόλαξ τε καὶ κόραξ erat.

Sed nugarum satis et super. Me profecto, Erasme, neque penitet neque penitebit vnquam consilii tui, quo michi persuasisti, reclamante vt scis tota Italia, vt in Galliam irem. Subtraxisti enim me, quodam veluti inspirante numine, ex futuris bellis ad pacem, vt Mercurius e prelio Horatium; quanquam primis illis mensibus, quum nondum celo neque Gallicis moribus aut linguae assueuissem, iacebam in lecto aegrotus, et patrias memoria repetens consuetudines dampnabam subinde non consilium magis tuum quam sortem meam. Hec autem melior erat quam presagire possem (Dauus sum, non Oedipus), quod

60. faciant *MS.* 73. patria *MS.* 75. ꝓ (sed) *MS.*: scilicet *Paquier.*

63. recturarum] Aleander became Rector of the University, 23 March–13 June 1513. He was already a candidate for the office in Aug. 1511. MHE. i. 6.

66. χαλεπὸν] Theocr. 10. 11.

92. Horatium] *Carm.* 2. 7. 13, 4.

96. Dauus] Ter. *Andr.* 194.

postea factum fuit exemplo manifestum. Sed quod speret quispiam me vel alium quemuis ex hac tantum professione posse fieri in hac vrbe locupletem, ἄπαγε τοῦτο μόνον μὴ προσδοκῴης. Mendacium fortasse dicam, sed quod a plerisque omnibus audio referre possum; nullum fuisse vnquam Lutetie (de iis loquor qui nostre sunt professionis) quem homines omne genus plus sint admirati, plus digito ostendant οὗτος ἐκεῖνος λέγοντες, et si quo me ex hac vrbe contulerim, magis desiderent quam me. Et tamen ego ille idem vix decem aureolos interdum possum e crumena promere quos condiderim; quod accidit quum propter magnas impensas, quibus sine nesciret quisquam Parisiis honeste viuere, tum propter non tam paruum quam incertum lucrum. Corrado quotidie satis bonam pecuniam et in vno tantum mense septuaginta et amplius francos memini interdum lucrari; sed tanta est vel fortunae varietas vel istorum leuitas, vt duobus sequentibus mensibus vix siccum lucremur panem, consumiturque breui libris, vestitu, victu, quod longis laboribus comparaueramus. Quod si quid michi certi salarii a Rege constitueretur (id autem ne sperare quidem tam duris temporibus licet), non vereor quin possem et melius labores tolerare et aliquid reponere quod ad posteros non sine gloria perueniret.

Qua in re beatum te existimo, mi Erasme, quod tu id quod maxime cupio iam es adsecutus; ego vero diuturnis lectionum clamoribus non ad rauim modo sed ad defectionem corporis defatigatus, neque id in presenti possum prestare neque domum saltem conquirere senectuti. Nam ex quo prodierunt in publicum nescio quae glossematum (vt ita dixerim) sterquilinia aeremque fetidis vaporibus infecerunt, horum tenebris tecti mille rabule nihil non furari, nichil non peruertere audent; franguntur assiduis clamoribus et coaxationibus cathedre, conuelluntur marmora, rumpuntur columne tot lectoribus; neque id in pagis modo ad quos confugiunt omnes isti, quum primum fuerunt rude magisterii donati, sed et in hac vrbe nemo est qui non suas ineptias ostentare, qui non sue ignorantie periculum facere presumat, idque vel gratis quod frequentissime contingit (nam quos haberent alias auditores?) vel interdum minima stipe: tanti est mortalibus desipere. Et tamen plerique omnes indocti (quorum innumerus numerus) melius hos intelligunt plurisque ferme faciunt quam doctos, neque id iniuria; ἵνα γὰρ πρὸς παροιμιαστὴν ἤδη πέραν τοῦ μετρίου παροιμιάζω, balbi balbos et mutuum muli. Illud mirari non satis queo; vbi gratis quidpiam prelego,

ne
113. me *MS.*: me *scilicet delendum est.*

102. admirati] For the success of Aleander's lectures at this time (on Ausonius and Theocritus) see MHE. i. 6, 9, and 10.

126. columne] Juv. 1. 13.

127. rude] Cf. Hor. *Ep.* 1. 1. 2.

confluere ad me omnes cateruatim, sturnatim, gracculatim (vt cum istis Beroaldistis et Piistis ineptiam), relinqui ceterorum subsellia, de nullo alio sermonem fieri, esseque auditorium meum in Latina presertim lectione quantum a memoria hominum nullum vnquam Lutetie visum fuit, magna quorundam inuidia, vtpote qui vix concoquere possint non scholasticos modo, sed et doctores et nobiles sanguine viros et plerosque istos puberes προαναγνώστας ad lectiones nostras concurrere. Vbi vero τὸ γινόμενον exigo, diffugere omnes confertim videas, vt

Chaonias dicunt aquila veniente columbas.

Vnde fit vt auditorium illud tam scholasticosum de repente rarefiat, et honestetur quidem semper multorum et clarissimorum virorum presentia, sed non tam frequens sit vt non maiore me theatro dignum putem; vt michi et nunc et antea sepe in mentem venerit, contra quod superius scripsi, peccare istos potius auaritia vel paupertate quam leuitate aut fastidio et odio bonarum literarum. Quod autem dixi ipse de me, maiore me theatro dignum, boni queso consule et admitte communem mei similibus errorem, quum nullum prelectorem hoc morbo non laborare scribat Fabius.

Sed iam epistole modum excessi. Ego vero propterea tam multa scripsi simul vt foenus tam diuturni silentii persoluerem, simul quia dum scribo, tecum interim loqui coram michi videor. Tu vicissim ad me scribas de tuis rebus, sed multa et serio et aliquid boni; quod facile poteris, quum nichil mali ex Anglia audiam prouenire.

Vale et me Grocino, Linacro, Moro, Latimero ceterisque doctis plurimum commenda. Amicitiam doctoris Ioacini tibi maxime

160. Crocino *MS.*

137. Beroaldistis] The imitators of Philip Beroaldus the elder (7 Nov. 1453–17 July 1504 or 5), the celebrated Bolognese humanist. At the age of nineteen he began to teach in his native city. In 1476–7 he lectured for some months at Paris and helped to arouse in the University an interest in classical learning; but was then recalled to the Chair of Rhetoric and Poetry at Bologna, where he spent the remainder of his life in great honour. He edited a great number of the Latin classics and founded a style of Latin writing, based on the authors of the silver age, and disfigured by the use of archaisms and by cumbrous accumulation of words and sentences. See Trith.[2]; Fantuzzi, *Scritt. Bologn.* ii; Mazzuchelli; and NBG.

Piistis] The followers of Baptista Pius (c. 1460–1540) of Bologna, a pupil of Beroaldus, who was also noted for an exaggerated study of antiquity (cf. iv. 108 n.; and, for Erasmus' opinion of him, Melanchthon, *Declamatio*, CR. xii. 268). He taught first at Bologna, then at Milan, at Rome 1509–1516; then at Bologna again, and in 1527 at Lucca. In 1534 he was appointed to the Chair of Eloquence in Paul III's College of Wisdom. His writings include two sets of archaeological and linguistic *Annotationes* (Brescia 1496, and Bologna 1505), editions of Fulgentius and Plautus (Milan 1498 and 1500), Valerius Flaccus (Bologna 1519), and notes on Horace, Columella, and Cicero. See Fantuzzi, vii, and NBG.

145. Chaonias] Virg. *Ecl.* 9. 13.

154. Fabius] Quint. *Inst.* 1. 2. 9.

161. Ioacini] Joachim Egellius of Ravensburg, a kinsman of Michael Hummelberg (Ep. 263. 21 n.). They

probo, quem ego inueni integritate vite et optimis literis egregie ornatum. Iterum vale. Lutetiae Parisiorum M.D.XII.

257. From Paul Bombasius.

Scrittori Bolognesi ii. p. 280. ⟨Milan ?⟩
⟨Spring 1512 ?⟩

[See Ep. 210. This letter may be placed conjecturally with Fantuzzi in the spring of 1512, when Bologna was still in agitation, during the French occupation. Fantuzzi gives also an abstract of a letter from Bombasius to Aldus, written without date from Milan, asking Aldus to find some means to save him from the necessity of returning to Bologna. The two letters are probably contemporary; and may perhaps be assigned to a period of retirement following the disappointment evinced in Ep. 251.

The movements of Bombasius are difficult to trace; but it appears from AE. 77, 8 and notes, that by 20 April 1512 he had returned to Bologna, and was hoping to obtain the lectureship vacated by Jacobus Crucius.

In 1511–2 Aldus was for a time a fugitive from Venice, but at the end of June 1512 he returned to Venice. AE. 77.]

LETTERA DI PAOLO AD ERASMO SENZA DATA,

in cui dice che Aldo faceva trattato per farlo passare a leggere a Padova, giacchè in Bologna nihil nisi turbulentum et luctuosum videtur.

258. From John Colet.

Deventer MS. 91, f°. 196 v°. ⟨London.⟩
LB. App. 406. ⟨March 1512.⟩

[The date is fixed by the publication of Colet's Oration and by the *Copia* which is not yet ready for the press; cf. Ep. 260. Erasmus' eagerness for news suggests that the letter answered by Colet was sent with Ep. 255, which was written shortly after Erasmus' departure from London.]

IOANNES COLETVS ERASMO RO. S.

Profecto, Erasme charissime, de te nihil accepi noui post tuum hinc discessum. Quod si postea quippiam intellexero, faciam (quod iubes) te certiorem. Eram hiis diebus ruri apud meam genitricem, vt consolarer dolentem de morte serui mei, qui interiit in domo illius; quem dilexit loco filii, et fleuit mortem illius plusquam mortem filii sui. Ea nocte qua reuertebar ad vrbem, accepi epistolam tuam. Vnum tibi significo ridiculum, quendam episcopum (vti acceperam) et eum qui habetur ex sapientioribus, in magno hominum conuentu nostram scholam blasphemasse dixisseque me erexisse rem inutilem; imo malam, imo etiam (vt illius verbis vtar) domum idolatriae. Quod quidem arbitror eum dixisse, propterea quod illic docentur poetae. Ad ista, Erasme, non irascor, sed rideo valde.

258. 11. idololatriae *LB.*

---

came to Paris together c. 1503, and Joachim became Dr. of Medicine. See MHE. i. 3, 6, and 9, iii and iv; BRE; and VE. s^3. 116 and s^4. 10.

Franciscus reuersus exegit librum; at dominus Ioannes voluit me custodire. Mitto ad te libellum in quo est oratio; impressores dixerunt se missuros Cantabrigiam aliquot. Vale, memor illorum carminum pro pueris nostris, quae velim conficias omni facilitate et suauitate. Cura vt alteram partem tuae Copiae habeamus.

259. From John Babham.

Deventer MS. 91, f°. 176. Oxford.
LB. App. 391. 12 April ⟨1512?⟩.

[The date of this letter cannot be determined with precision. The University Register, G. f. 207 v°, shows that Babham supplicated for his B.A. on 28 Jan. 151$\frac{1}{2}$, after having been in residence two years and a term; and that on 14 March 151$\frac{1}{2}$ (f. 218 v°) his disputations were curtailed to enable him to return home, because of sickness in his house. He was in residence again on 29 Nov. 1515 (f. 270 v°); but otherwise nothing is known of him, and his name does not occur elsewhere in Erasmus' correspondence.

As Babham was probably not more than eighteen when he took his degree, the letter can hardly be placed earlier than 1512; a late date is improbable, since after the publication of the New Testament in 1516 the obscure Babham would probably have addressed Erasmus with much greater reverence.

The words *Tanta . . . tua fuit semper humanitas* imply previous acquaintance. I suggest therefore that Babham had met Erasmus somewhere in England, perhaps in Lord Mountjoy's household; and that when he entered upon his studies at Oxford Erasmus wrote him a letter of encouragement, asking him at the same time to render him some service there.]

IOANNES BABHAMVS ERASMO S. D.

Qvantvm voluptatis mihi attulerint tuae litterae, Erasme doctissime, facilius fuerit tibi coniectari quam mihi fando consequi, non tam quod iam mihi tempus obtigerit, in quo possem voluntati tuae obsequi, quam quod mecum habeo litteras Erasmi quas iterum

258. 14. at dominus Ioannes *scripsi*: at d·s· Ioannes *MS.*, *incertum an* Ioannis: ad diem S. Ioannis *LB.*

---

14. Franciscus] Berckman (Werckman?), a native of Cologne, who was in business as a bookseller at Antwerp. He acted as an agent for printers (Ep. 264. 9) and was in England about this time (Ep. 263. 46, 7). It was through him that the revised edition of the *Adagia* destined for Badius (Ep. 263) passed into Froben's hands (Ep. 283. 155); and Erasmus had many unpleasant relations with him throughout his life. He seems now to have wished to procure the *Copia*, perhaps on the same pretext of transmission to Badius.

dominus Ioannes] Probably Sixtin, who is spoken of in this way in Ep. 291. 2. De la Faye's meaningless conjecture was caused by the unusual abbreviation for *dominus* and by the correction *Ioannis* into *Ioannes*.

15. oratio] *Oratio habita a D. Ioanne Colet, Decano Sancti Pauli, ad Clerum in Conuocatione, Anno M. D. xi*, London, R. Pynson, *s.a.* The Convocation was held on 6 Feb. 151$\frac{1}{2}$ (Wilkins, *Concil.* iii. 652), and, as Erasmus was then in London, he was probably present. The oration cannot have been long in printing, for it fills only twenty-one octavo pages.

17. carminum] The *Carmina Scholaria*, written for St. Paul's School, had already appeared in R. Caesar's edition of the *Concio de puero Iesu* (Ep. 175). They were reprinted by Badius in the *Copia* together with the *Expostulatio Iesu*. Colet may have been unaware of Caesar's publication; or perhaps Erasmus was now engaged on the *Cato* or the *Institutum hominis Christiani* published with it (Ep. 298).

18. alteram partem] The second book, *De rerum copia*, the first being *De copia verborum*.

atque iterum queam legere; quarum copia malo quam ceteris rebus omnibus, Deum testor, abundare. Si verba suppeterent animo, laudare pro merito litteras, eloquentiam tuam, litterarum tuarum cultum ac potius venerem, conarer. Sed vereor ne laudes cogar tantas (vt Flaccus inquit) culpa ingenii deterere. Imparem longe nostris viribus fuisse harum litterarum scribendarum acceptam prouinciam sepe mecum cogitaui; quas etsi noui nihil voluptatis tuae praestantiae allaturas, aequum tamen putaui (quum aliter non possim) vel rescribendo tuis litteris satisfacere. Tanta enim tua fuit semper humanitas, vt te boni consulturum quicquid a nobis proficiscatur existimem. Vale, musarum patrone.

Oxonii. Pridie Idus April.

260. To John Colet.

De duplici copia p. 2. London.
Lond. xxviii. 28: LB. i. 1. 29 April 1512.

[The preface to *De duplici copia verborum ac rerum commentarii duo*, Paris, Badius, 15 July 1512; the date is confirmed by the book. In the same volume Ep. 66 was reprinted, addressed to Peter Viterius. The *Copia* was a treatise designed to assist the beginner in Latin composition by supplying him with variety of words and abundance of phrases. It appears first as *Breuis de Copia Praeceptio*, a short section attached to Augustine's copy of the *Familiarium Colloquiorum Formulae* (p. 304). The first mention of it is in Ep. 95. 35, 2 May 1499; where Erasmus speaks also of having in hand some other little treatises, one of which, *de Amplificationibus*, forms part of the *De Copia Praeceptio* above mentioned. Under the heading *Comparatio ab exemplo* one of the specimens given is a sentence beginning *Vix crediderim* ... from a letter of Cornelius Gerard to Trithemius (Molhuysen, *Corn. Aurelius*, p. 31), which on other grounds may probably be dated c. April 1499, from Leiden. This may be one of the 'loci communes' alluded to in Erasmus' account of the sources of the *Copia* (Lond. i. 10, LB. 221); or more probably an incorporation from the actual letter, which Erasmus may quite well have seen circulated in manuscript.

On return from England he resumed the work (Epp. 136. 53 and 138. 162) with the intention of dedicating it to Adolphus of Burgundy, and it appears to have already assumed something of its final shape (Ep. 145. 155 n.); but it was thrown aside and not taken up again until Erasmus was in Italy. He mentions in Lond. i. 10, LB. 221 one of the authors, whose work he glanced through at Venice for the purpose of improving the *Copia*, probably after the *Adagiorum Chiliades* (Ep. 211) had been safely published in Sept. 1508; for when he left Venice the book had not been completely copied (Epp. 212, 3). For his work upon it in Italy see also i. p. 34. 1–5. The *Copia* was one of the papers left behind with Pace at Ferrara (p. 121), and it appears from Ep. 244. 6 seq. that this copy never again reached Erasmus' hands. For i. p. 9. 1–4 represents the *Copia*, as it was afterwards published in 1512, as a hasty composition made at Colet's request for St. Paul's School (Epp. 237 and 258; cf. 241); and this view is confirmed by the present preface.

The *Copia* was very widely reprinted (see BEr.[1]) and served as a school book in many lands. I have collated a great many editions but find no variations in this preface, except a few of no importance in spelling and order.]

D. ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI COLETO DECANO SANCTI PAVLI APVD LONDINVM S. D.

Non possum equidem non vehementer laudare, Colete, singularem istam vereque Christianam animi tui pietatem, qui conatus tuos

259. 9. deterere *restitui ex Hor. C.* 1. 6. 12: detegere *MS.*

omneis, omnia vitae studia semper huc destinaris, non vt tuis priuatim commodis consuleres, sed vti patriae ciuibusque tuis quamplurimum prodesses. Neque minus admiror iudicium, qui duas praecipue res delegeris quibus id cumulatissime consequi posses. Videbas enim amplissimum charitatis fructum in eo situm esse, si quis assiduis concionibus sacraque doctrina Christum popularium suorum animis inserat. Quo tu quidem in negocio iam annos complures versaris, non dicam quanta cum laude, quam tu adeo non spectas vt nec admittas, sed magno certe cum fructu. Quo nomine Paulus ille tuus, alioqui modestissimus, subinde gloriatur ac sese sancta quadam insolentia iactat. Deinde quod proximum existimabas, ludum litterarium longe pulcherrimum ac magnificentissimum instituisti, vbi sub electissimis ac probatissimis praeceptoribus Britannica pubes rudibus statim annis simul et Christum et optimas imbiberet litteras; nimirum grauiter intelligens et in hac aetate velut haerba spem reipublicae positam esse, et quanti referat in omnem vitam protinus ab incunabulis optimis imbui.

Iam vero quis non adamet etiam generosam istam animi tui celsitudinem ac sanctam (vt ita dixerim) superbiam, qui vtrunque hoc in patriam officium ita gratuitum ac syncerum esse volueris, vt nec ex tot annorum laboriosissimis concionibus vel teruncio factus sis ditior, cumque tua seminaris spiritalia, nullius vnquam carnalia messueris, et scholae sumptus, tam videlicet ingentes vt satrapam quoque deterrere possint, solus omneis ferre volueris? Et cum vulgus hominum nulla in re libentius socium soleat accersere, tu patrimonium, tu censum vniuersum, ad haec domesticam etiam supellectilem, profundere maluisti quam vllum mortalem in istius gloriae partem admittere. Quaeso, quid istud est aliud quam in vniuersos tuorum liberos, in vniuersos ciues animum plusquam paternum gerere? Teipsum spolias, vt illos locupletes; teipsum nudas, vt illos ornes; teipsum laboribus conficis, quo tua soboles vegeta sit in Christo. Breuiter totum te impendis, vt illos Christo lucrifacias.

Nimium profecto sit inuidus qui talia conanti non impensissime faueat; impius qui reclamet et obstrepat; hostis Angliae qui non pro sua virili adiumenti aliquid conferre studeat. Ego sane non ignarus et quantum Angliae debeam publice et quantopere tibi priuatim sim obnoxius, officii mei sum arbitratus litterarium aliquod munusculum in ornamentum scholae tuae conferre. Itaque duos hos nouos De Copia commentarios nouae scholae nuncupare visum est, opus videlicet cum aptum pueritiae tum non infrugiferum, ni fallor, futurum. Sed quantum habeat eruditionis quantumue sit

12. tuus] Cf. Ep. 181. 15.

vtilitatis allaturus hic labor meus, aliorum esto iudicium. Illud vere mihi sumere possum, argumentum hoc a me primum et excogitatum et proditum fuisse. Nam quod Iulius Pollux, Graecus et antiquus autor, singularum rerum vocabula per locos digessit et synonyma quaedam ac finitima velut in aceruos congessit, quis non videt quam id sit a nostro instituto alienum? Neque enim Isidoros, Marios aut Philiscos libet commemorare, homines in tantum alienos a Copia vt ne semel quidem quae sentiunt Latine possint efferre. Iam vero libellus ille qui Ciceroni inscribitur (ego magis ab aliquo Ciceronis studioso ex illius scriptis collectum arbitror), quaeso, quid aliud habet quam tumultuariam paucarum vocum congeriem?

Nos formulas quasdam Copiae ceu fontes ostendere sumus conati, sic vt a generalibus per gradus ad particulares deueniremus. Quanquam et fateor et doleo huic operi iustam curam defuisse. Siquidem olim rudem materiam in futurum opus temere congesseramus, ad quam expoliendam plurimis vigiliis, plurimorum authorum lectione videbam opus fore. Itaque non admodum erat in animo edere; verum cum intellexissem quosdam his commentariis insidiari, parumque abfuisse quin incastigatissimos etiam ediderint, coactus sum vtcunque emendatos in lucem emittere. Nam id malum visum est leuius. Bene vale, Colete optime.

Londini. Anno M.D.XII. Tertio kal. Maias.

261. To William Warham.

Luciani Dialogi, Tit. v°. London.
Lond. xxix. 2: LB. i. 183. 29 April 1512.

[The preface to *Luciani Erasmo interprete Dialogi . . . quorum quaedam recentius, quaedam annos abhinc octo sunt versa, sed nuper recognita*, Paris, Badius, 1 June 1514. The copy was sent to Badius at this time (Ep. 263 and MHE. i. 15), but for some reason the publication was delayed; see MHE. ii. 5 and Epp. 267 and 293, and for the first edition Ep. 187.]

ERASMVS ROTERODAMVS REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI D. GVLIELMO ARCHIEPISCOPO CANTVARIENSI TOTIVS ANGLIAE PRIMATI S. D.

Mitto ad te Dialogos aliquot Luciani partim nuper a me traductos, partim recognitos. Nugas, inquis, mittis; nugas sane, sed literatas, nimirum vt rideas, si tamen vnquam ridere potes, homo tot curis districtus, tot negotiorum fluctibus obrutus. Sed cui potius mittam quicquid fuerit illud, seu ludicrum seu serium, quod meae Camoenae produxerint, quam tibi vnico meo Mecoenati, qui solus et addis animum Erasmo et alis ingenium et otium suppeditas et ornas

260. 51. Philiscos] Steph. Fieschi (Fliscus) of Soncino, fl. 1453, a grammarian whose *Synonyma* were often printed in xv^c^.

53. libellus] The *Synonyma* attributed to Cicero; frequently printed at this time.

62. insidiari] Cf. Ep. 244. 6 n.

studia? Bene vale. Londini. tertio Kalendas Maias. Anno Millesimo Quingentesimo Duodecimo.

262. To Andrew Ammonius.

Farrago p. 211. | Cambridge.
F. p. 342: HN: Lond. viii. 17: LB. 114. | 9 May ⟨1512⟩.

[1512, because prior to the death of Julius II on 20 Feb. 1513. No earlier year seems possible, from the general tone of the letter; though Erasmus' movements in 1506 and 1510 have not actually been traced.]

ANDREAE AMMONIO ERASMVS DESYDERIVS S. D.

Si quid est certi rumoris apud vos, quaeso vt nobis impartias. Nam magnopere velim audire num vere Iulium agat Iulius, et num Christus antiquum obtineat morem, vt quos maxime suos videri velit, eos maxime aduersae fortunae procellis exerceat. Ego, mi Andrea, pro felici rerum ecclesiasticarum successu votum suscepi. Iam scio religionem probas. Visam virginem Vualsingamicam atque illic Graecum carmen votiuum suspendam. Id, si quando te illo contuleris, require.

Bouillus gnauiter Graecatur ac te diligit vnice. M. Ioannem, omnis humanitatis antistitem, diligenter meo nomine saluta. D. Carmiliano meis verbis gratias ages, quod tam amanter de me mentitus est in eruditissimis illis suis ad Brianum literis, in quibus me 'doctorum doctissimum' appellat; eam laudem quo minus agnosco, hoc magis debeo illius in me beneuolentiae studioque tam non vulgari. Mihi certe et honorificum fuit et iucundum laudari a viro laudatissimo. Bene vale, doctissime atque humanissime Ammoni.

Cantabrigiae. Septimo Idus. Maias. [AN. M.D.IX.]

262. 6. *E Corrig.*: Vualsagamicam *EFN*[1]: Vualsangamicam *N*[2]. 9. M. *om. H.* 10. D. *E*: Petro *H.* 17. M.D.XI *Lond.*

262. 6. Vualsingamicam] The chapel of Our Lady founded in 1061 at Walsingham in the N. part of Norfolk, about sixty miles from Cambridge. It ranked with Loretto and Compostella as one of the famous pilgrimage places of Europe and was served by the Austin canons of Walsingham Priory; see Blomefield's *Norfolk*, ix. 274–80. Erasmus describes this, or perhaps a second journey in 1514, in the *Peregrinatio Religionis ergo*, first printed in the *Colloquia*, Basle, Froben, Feb. 1526. He was accompanied by Robert Aldridge, a young Cambridge scholar who was working with him at this time (cf. Ep. 281. 4 n.). The Greek poem was translated by Alard of Amsterdam (LB. 66); and was first printed in Erasmus' *Lucubrationes*, Strasburg, Schürer, Sept. 1515.

9. M. Ioannem] Cf. Ep. 281. 3 n.

10. Carmiliano] of Brescia († 1527). He came to England in the reign of Edward IV and by judicious flattery enjoyed court patronage under the succeeding kings. He was Latin secretary and chaplain to Henry VII, but under Henry VIII he was superseded by Ammonius and became the king's 'luter.' His preferment was great, and included the Archdeaconry of Gloucester and prebends at York, Beverley, and St. Paul's. See DNB. Erasmus' *Epigrammata* (8 Jan. 1507) include some verses thanking Carmilianus rather fulsomely for a gift.

12. Brianum] John Bryan († c. Oct. 1545), a student of King's College, Cambridge; B.A. 1515, M.A. 1518. See *Athen. Cantab.* i. 87.

263. From Josse Bade.

Basle MS. G. II. 13ᵃ. 36. Paris.
19 May 1512.

[An autograph in the Basle University Library. The date is amply confirmed by the publications mentioned. On the back of the letter is written in a contemporary hand, 'John Smyth'; cf. Ep. 276 introd.]

ASCENSIVS D. ERASMO SVO SALVTEM.

Pertvlit ad nos fideliter Mauricius tuus compluria et bella et emuncta spectatae lucubrationis tuae opuscula cum literis tuis suauissimis, hoc vno tamen subamaris quod quanti mihi redimenda essent non indicarent; eo siquidem nomine me penitus suspensum tenent. Nam neque teterrimam ingrati hominis notam ob lucellum incurrere velim, neque vt commode magno mercer patientur aemuli, qui iam praelum parant quo a me excusa reponant. Adde quod iusta fuerit aemulatio. Nam si Enchiridion impressero, Theodoricum offendero ac laesero, si Moriam, Gromontium, si Caesariano praelo impressa, Caesarem; ita vt caetera quoque imprimere possint. Praeterea quas maxime expetissem, si tempore allatae fuissent, Senecae

6. patienter *MS.*

1. Mauricius] Cf. Ep. 273. 34–37, from which it appears that he was of French origin.

2. opuscula] A list of these is given by Badius in a letter to Hummelberg, 7 July 1512: 'Copia Latinae linguae, Tragoediae Euripidis et Senecae recognitae: aliquot dialogi Luciani nuper tralati et priores recogniti cum Moria et quibusdam aliis, que proximo quoque tempore auspicabor imprimere.' MHE. i. 15; cf. id. ii. 5. Badius published the *Copia* on 15 July, the *Moria* on 27 July 1512; Lucian 1 June 1514; Seneca 5 Dec. 1514. An edition of Erasmus' Euripides (Ep. 188) by Badius is mentioned by *Luc. Ind.* between 1507–18; but it is unknown to BEr.[1]

8. Enchiridion] See Ep. 164.

Theodoricum] Th. Martens (c. 1450–28 May 1534) of Alost, the 'Aldus of the Netherlands.' He went early in life to Venice to learn the art of printing and on return established a printing press at Alost in 1473 together with John of Paderborn or Westphalia, who disputes with him the credit of being the first printer in Belgium. In 1474 he was printing alone at Alost; but after this there is a gap in his life, which is perhaps to be filled by identifying him with a Theodoricus Alemanus who on 25 Dec. 1477 obtained from Ferdinand and Isabella the right to import books into Spain free of duty. In 1487 he opened his second press at Alost; and in 1493 moved to Antwerp to carry on the press of Gerard Leeu. In 1498 he established himself at Louvain; but in 1502 went back to Antwerp, where he remained till 1512. In that year he returned to Louvain and continued printing there until 1529, when he retired to Alost and spent his remaining days among his books and manuscripts in the convent of Guillelmites, where he had received his education. Van Iseghem's life of him enumerates over 200 books that issued from his press; see also Proctor and BN. He was a devoted friend and admirer of Erasmus (cf. Ep. 304 and Lond. v. 25, LB. 357); for whom he published nearly sixty volumes.

9. Moriam] Ep. 222.

Gromontium] Gilles Gourmont, printer in Paris 1506–33. Amongst his numerous publications are the first edition of the *Moria*, and the second of More's *Utopia* (1517 fin.).

Caesariano] See Ep. 175.

11. Senecae Tragoedias] Probably the edition quoted by Panzer as printed at Paris in aedibus Ioannis Mercatoris, 1511. Jo. Mercator had succeeded to the business of his uncle, Guido Mercator, who until 1509 printed

Tragoedias impressit nuper Ioannes Paruus, et bibliopola quidam nostras etiam praelo nostro curauit imprimendas ad exemplarium istud Florentinum, vtinam sic recognitum. Est tamen pergrata mihi lucubratio tua. Nam si meliuscule confidere rebus licebit, etiam mihi cum Tragoediis tuis breui imprimam, vna cum expositiunculis nostris, saltem in Senecae.

De Adagiis autem tuis longe nobis maior spes est, et minor esset inuidia. Nam omnes sciunt ea mihi recepta; vbi tamen audient necdum parata, vereor ad Aldinum exemplar propediem impressum iri. Imprimuntur autem in Alemannia, si Michael Hummelburgus mihi vera scripsit; imprimenturque, vt me vereri dixi, hic, neque deterrere amplius valebo. Quod si anno superiori impressa fuissent, iam fere distracta essent; et si modo imprimentur etiam minus castigate, tamen melioribus lucrum praeripient.

Hieronymi quoque epistolae quotquot hactenus impressae fuerunt, diuenditae sunt; quam ob rem, quod famam disseminaui me abs te exemplar castigatius expectare, vereor vt possim impressionem differre, vbi intelligent me nihil adhuc habere. Et reuera nullum scio opus mihi accommodatius aut tua professione (si recte sentio)

---

many books for John Petit; see Ph. Renouard, *Imprimeurs Parisiens*. Petit was a Paris bookseller and stationer, who from 1492–1530 published a great number of books produced by various printers. The other edition from Badius' own press based on the Florentine *Tragoediae* (Ph. de Giunta, 3 Apr. 1506, 8°) is not known to Panzer. It was perhaps merged in his edition of 1514; l. 15 n.

15. lucubratio tua] For Erasmus' work on the Tragedies of Seneca see i. p. 13. 7 seq. Badius' edition, in which Erasmus' notes are announced on the title-page, was printed 5 Dec. 1514 in folio.

18. Adagiis] Cf. Ep. 219. 3 n.

21. in Alemannia] By Froben, whose first edition, a reprint of the Aldine (Ep. 211), was published in Aug. 1513. Cf. Epp. 264. 9 and 283. 152 seq.

Hummelburgus] (1487–19 May 1527), of Ravensburg in Swabia. He studied in Paris, where he became B.A. 1504, M.A. 1505, and Proctor of the German nation 1506 and 1511; and won the friendship of Beatus Rhenanus. Being enthusiastic for Greek he worked first under Hermonymus and then under Tissard and Aleander, to whom he was much attached. He helped Badius in the production of some of his books, notably in editions of Hegesippus (1511) and Ausonius (1511, reprinted in 1517); and Badius dedicated to him his collection of *Annotationes doctorum virorum*, 13 Aug. 1511. In the summer of 1511 he left Paris, and returned home. From 1514–7 he was in Rome studying law, and did much to support Reuchlin's cause. On return from Rome he made a short stay in Constance and then settled at Ravensburg, where he worked with untiring energy as a teacher until his death. Though influenced by Luther he was a staunch adherent of Erasmus. There is a sketch of his life in the preface (BRE. 283) to his *Epitome Grammaticae Graecae*, Basle, J. Herwagen, 1532. See also his correspondence, MHE.; BRE.; VE.; and ADB.

28. exemplar castigatius] It is clear that the publication here projected was independent of the Amorbach-Froben edition of Jerome, which was already in hand in 1510 (MHE. i. 1). Erasmus had no relations with Froben until the mishap occurred with the *Adagia* in 1513 (cf. Epp. 269 and 283. 152 seq.); but it seems that about that time he became aware of the Basle edition, and abandoning the proposal with Badius, transferred his recension of the Letters to form a part of it.

dignius istis epistolis. Proinde si qua fieri posset, velim ad natalem diui Baptistae saltem partem habere, vt auspicari possim. Tunc enim absoluentur mihi tria praela; quorum vnum Copia tua primum occupabo, et reliqua, si adessent, epistolis istis.

Caeterum vt paucis quid pretii mecum ipse constituerim explicem, de Adagiis, si recte memini, ad xv fl. conuenimus. Habes x; reponam v et tris pro exemplario. Libenter pro recognitione epistolarum D. Hieronymi alteros quindecim fl. rescribam, et totidem pro nunc missis. Hui, dices, porexiguum pretium! Nulla, fateor, mercede possem aequare ingenium, industriam, doctrinam laboresque tuos; verum pulcherrima primum dii moresque dabunt isti. Meritus es optime de literis humanis tam Graecis quam Latinis; mereberis hoc pacto de diuinis sanctisque, iuuabisque Badiolum tuum, cui multa proles et praeter laborem cottidianum nullum emolumentum est. Agedum, dulce praesidium nostrum, Erasme· Rescribe aut cum Francisco Coloniensi aut cum Ioanne Confluentino bibliopolis, qui istic nunc agunt et propediem huc venturi sunt, bonam voluntatem tuam. Neque opus est selectum propterea mittere nuntium.

Quantum ad libros emundos attinet, Ioanni Petro nihil adhuc Lugduno allatum est. Siquid habuerit a te petitum aut tua lectione me censore dignum, Aduersam siue Handwerpiam mittetur vel tuto, rebus vt nunc stantibus. Dedi Mauricio tuo in viaticum duos francos. Vale.

Sed heus, si conditionem propositam accipies, vbi voles pecunia numerabitur, custodiamque missos libros praeter Copiam, quam hoc natali diui Baptistae premam, quemadmodum de ea conuenimus, donec certior voluntatis tuae fiam. Vale.

Pridiae Ascensionis Dominicae, Pariss. 1512.

Imprimam Deo secundante qua facie monuisti et quibus characteribus omnia, etiamsi omnes mihi aduersarios constituam.

⟨D⟩octissimo et cum primis honorando oratori et theologo Erasmo Roterodamo.

---

46. Francisco] Cf. Ep. 258. 14 n.

Ioanne Confluentino] John of Coblenz, bookseller and stationer at Paris, 1495–1509; see Renouard, op. cit.

50. Ioanni Petro] A Parisian bookseller. In 1508 Aleander represents him as an unsatisfactory agent for Aldus' books in Paris (AE. 57). He can hardly be the I. P. for whom Renouard gives the dates 1528–1532.

56. praeter Copiam] For the urgent reason for this republication see Ep. 66 introd.

264. To Peter Gilles.

Farrago p. 313. ⟨London.⟩
F. p. 419: HN: Lond. x. 15: LB. 154. ⟨Autumn⟩ 1512.

[This letter may be placed in the autumn of 1512. It refers to Ep. 263 as recent; but must be subsequent to Martens' reprint of the *Complures Dialogi* (l. 24 n.). The announcement that the new edition of the *Adagia* is complete, need not imply that the preface was already written. The place assigned by H is impossible. The letter was probably written from London, where Erasmus spent a great part of the year 1512.]

ERASMVS PETRO AEGIDIO S. D.

Nihil vnquam accidit mihi, mi Petre, tuis literis mellitius; ad quas si breuiter respondeo, facile tu quidem ignosceres, si scires quantis studiorum laboribus pene confectus essem; a quibus simulatque dabitur ocium, Aegidium meum non literis modo verum etiam iustis voluminibus onerabo. Dabis operam vt haec quam primum ad Iodoci Badii manus perferantur. Paraui Prouerbiorum opus et ita locupletaui vt prorsus aliud reddiderim; at multo, ni fallor, melius, cum esset non admodum malum. Quare nihil est quod aliorum timeat aeditiones. Conuenerat cum Francisco bibliopola vt illi exemplar committerem, verum insalutato me discessit. Precium quod in suis literis praescripsit, lubens accipio; nec enim magnopere commoueor lucello. Ipse paret omnia, vt opus sic exeat ex ipsius officina vt non facile sit cuipiam aemulari. Absoluam castigationem Noui Testamenti; absoluam epistolas diui Hieronymi et, si dabitur ocium, emendabo et Senecam. Fieri potest vt ipse vos reuisam a Pascha; quod si non licebit, mittam in primis Prouerbia, cum certus aliquis dabitur per quem mittam. Nonnihil sollicitus sum vt Graecis formulis huic operi satisfaciat, quod semigraecum est. Proinde quanta potest cura praeparet omnia atque ipse sese in Graecanicis literis nonnihil exerceat; id quod in alias quoque librorum aeditiones erit vsui futurum. Non mittat huc pecuniam neque libros, priusquam ad illum quid velim perscripsero. Dialogos Luciani, quos ad eum misi, nondum prodire video. Video quosdam ex illis excusos Louanii; qua de re cupio certior fieri. Verti complusculos Plutarchi libros, quos emendatos addemus. Accepi postremas Badii

2. ignosces . . . scias *F*. 25. addemus *E Corrig.*: remittemus *E*: remittimus *F*.

7. locupletaui] By expansion of treatment, not by enlarged numbers, since only 151 adages were added.

9. Francisco] Berckman (Ep. 258. 14 n.). He afterwards acquired the copy; cf. Ep. 283. 152 seq.

11. literis] Ep. 263.

16. Pascha] 27 March 1513.

22. Luciani] Cf. Epp. 261 and 263. 2 n.

24. Louanii] The short dialogues addressed to Busleiden (Ep. 205) were reprinted by Th. Martens, 24 Aug. 1512, as *Complures Dialogi*.

25. Plutarchi libros] Probably the two treatises dedicated to Young (Ep. 268) and Wolsey (Ep. 284).

literas per Anglum quendam, in quibus scribit Moriam a se formulis excusam; quam tamen hic non vidimus. Bene vale.

[Louanii.] M.D.XII.

265. To Peter Gilles.

Farrago p. 195. ⟨London.⟩
F. p. 330: HN: Lond. vii. 36: LB. App. 387. ⟨Autumn 1512.⟩

[Evidently not long after Ep. 264.]

ERASMVS PETRO AEGIDIO SVO S. D.

Soles vltro me tuis prouocare literis, at nunc nec lacessitus respondes. Scripseram de commentariis de quibus cum Badio pactus eram. Habebam Franciscum nonnihil suspectum, quod parum integra fide rem tractasset; itaque cupiebam tuis literis certior fieri.

Dici non potest quam doleam nostros paulatim his inuolui bellis, tot iam bellis, vel vt verius dicam latrociniis, diuexatos. O theologos elingues, o mutos episcopos, qui tales rerum humanarum pestes taciti spectant! Scribito, mi Petre, ac vale.

266. To Adolphus of Veere.

Farrago p. 313. London.
F. p. 419: HN: Lond. x. 16: LB. 143. ⟨Autumn⟩ 1512.

[This letter may be placed in the autumn of 1512, from the reference to the war with France, combined with the calculation of three years from Erasmus' visit to Louvain, presumably on his return from Italy. The date is confirmed by the repetition of an expression from Ep. 265, with which this was probably sent. Mr. Nichols places it in the spring of 1513, when the hostilities in Picardy had actually broken out; but as an invasion of Picardy was part of the plan of campaign in 1512, it seems unnecessary to alter the date.]

ERASMVS ILLVSTRISSIMO PRINCIPI VERIENSI ADOLPHO.

Salve multum, ornatissime Princeps. Iampridem molior hinc ad vos euolare, retinet adhuc quorundam singularis quaedam in me benignitas, praecipue Cantuariensis Episcopi. D. Montioius, praefectus Hammensis, amantissimus tui, in his belli tumultibus semper fauet tuis eisque pro virili subuenit. Verbis consequi nequeam

264. 28. Louanii. M.D.XII. *add. H.* 266. 3. D. *E*: Guilhelmus *H.* 4. *H*: Hānensis *E.*

264. 26. Moriam] Badius published an edition 'nuper ab ⟨Erasmo⟩ recognita' on 27 July 1512.

265. 2. commentariis] The new edition of the *Adagia* is called 'Prouerbiorum commentarii' in Ep. 269. 97, 8. The vagueness is probably intentional.

6. nostros] Cf. Ep. 266. 7-9.

266. 4. belli tumultibus] The expedition against Guienne was ready in May 1512, and landed in Spain on 7 June. That against Picardy was not carried out until 1513.

5. tuis] As Lieutenant of Hammes Lord Mountjoy would be able to show consideration to the Castle of Tournehem. It is noticeable that Antony of Bergen, the Abbot of St. Bertin's at

quam ex animo doleam tantos rerum humanarum motus exoriri, idque nemine obsistente. Magis autem doleo nostram patriam paulatim his implicari malis, praesertim tam diutinis bellis non vexatam modo sed propemodum extinctam. Vtinam hisce de rebus quae sentio liceat tuto literis committere.

Quoties poenituit me fortunam quam ante triennium mihi Louanii offerebas non amplexum fuisse! Sed tum quidem amplae spes me ferocem reddiderant et aurei Britanniae montes animo concepti; sed eam cristam mihi depressit fortuna. Nunc si vel mediocris istic detur, cupio cum Vlysse patriae fumum subsilientem conspicere. Te rogo vt me iam olim tuum Erasmum adiuues; potes enim, nec minus vis: tantum vt memineris. Bene vale.

Londini. Anno M.D.XII.

267. To John Baptista Boerio.

Farrago p. 312. London.
F. p. 418: HN: Lond. x. 14: LB. 137. 11 November 1512.

[The *Astrologia* is printed without preface in the Paris edition of 1 June 1514 (Ep. 261). Its position in the book indicates that it was a late addition; for though it is included in the list of contents among the recent translations, which appear at the beginning, it occupies the last four leaves of the book, ff. 137–140; f. 136 being blank, and f. 135 v° having an earlier colophon dated 30 May 1514. The date 1512 is the only one possible, since the other material for the new edition was sent to Badius in May 1512 (Ep. 263. 2 n.); and in November 1513 Erasmus was in Cambridge.

John Baptista Boerio of Genoa settled in England, and became physician to Henry VII, and afterwards to Henry VIII. In 1506 he sent his sons, John and Bernard, to study in Italy, and Erasmus accompanied them to supervise their work (Ep. 194). Boerio's position at the Court brought him not infrequently into contact with Erasmus and Ammonius between 1511–3; and though there was considerable intimacy (Ep. 283. 44–51), it appears that at times relations were strained (cf. iv. 170 and Ep. 292. 17 seq.). The boys returned to England in 1513 (Ep. 283. 51); but in June 1515 Boerio took Bernard to Italy again (Brewer, ii. 634, 5) with recommendations from the King to influential persons in Rome. They were still living there in 1518, Erasmus' friendly relations with them being unbroken (Lond. xi. 4, 5, LB. 335 and 347). Bernard became a Papal protonotary, and afterwards returned with his mother to his native Genoa, of which he had become Chancellor by 1538 (Brewer, v. 1057 and xiv. 1; cf. Lond. xxvi. 57 and xxv. 19, LB. 1155 and 1182). Bombasius, who met the two boys at Bologna in 1507, speaks of them as exceedingly dull (AE. 78).]

ERASMVS ROTERODAMVS IOANNI BAPTISTAE SERENISSIMI ANGLORVM REGIS MEDICO PRIMARIO S. D.

Cvm superioribus diebus tanto amico xeniolum aucupanti forte incurrisset in manus Luciani de astrologia commentarium, ipso statim titulo delectatus maiorem in modum optare coepi, esset

St. Omer, obtained the promise of an archdeaconry from Henry VIII, in compensation for his losses in the war. Brewer, i. 5297; cf. MSH, 1857, p. 257.

266. 7. nostram] Cf. Ep. 265. 6, 7. Throughout the summer of 1512 Maximilian and the Court of Brussels were being gradually involved together with England in the Holy League against France. Cf. Brewer, i. 3188, &c.

eiusmodi quod dignum videri possit, primum et tuis in me meritis et meo in te animo; deinde dignum eo viro qui singulari doctrina sua, fide, prudentia, primi medici locum tot iam annos meruerit, idque apud duos seculorum omnium primos Angliae reges, Henricum septimum, inaudita sapientia principem, et huius filium, non nomine tantum et specie, sed omnibus regiis dotibus ita patrem nobis referentem, vt ille non decessisse sed in hoc repubuisse videatur; postremo dignum eo qui in hac excellentissima astrologiae disciplina sic excellat, vt reliqui tecum collati vmbrae volitare videantur, quemadmodum inquit Homerus. Sed munusculum hoc qualecunque primum offerentis animus apud te commendabit; deinde tui candoris erit atque adeo moris e pusillo amplum, e mediocri praeclarum atque eximium reddere; id ita fiet, si quidem exibit libellus in lucem non modo Baptistae calculo commendatior, verum etiam lima tersior. Nobis quidem in eo potissimum arrisit antiquitas; caeterum tu quo es oculatior, hoc plura perspecturus es quae probari mereantur. Nam a Luciano nihil fere triuiale solet proficisci. Nos interpretis haud infidelis officio functi sumus; tu pariter de autore et de interprete sententiam feres. Bene vale.

Londini. natali diui Martini. M. D. XII.

268. To John Yonge.

Plutarchi de valetudine precepta (1513). London.
1 January 1513.

[The preface to a Latin version of *Plutarchi . . . de tuenda bona valetudine precepta*. The first edition was published in London (Ep. 273. 3–5), probably by Pynson, but has been lost. It was reprinted at Louvain by Th. Martens, 10 Nov. 1513, and at Cologne by Cornelius de Siricksee, 17 Jan. 1514. The version was frequently printed in later editions, but the preface was omitted. There is no reason to question the date. The text given here is from the Cologne edition; which in one necessary place I have emended.

John Yonge (†26 April 1516), an ecclesiastic and lawyer, who by this time was in a position to be a good patron to Erasmus. He was appointed Commissary of the Prerogative Court of Canterbury 28 Jan. 150$\frac{7}{8}$ (Reg. Warham, f. 6 v°. at Lambeth); and Master of the Rolls 22 Jan. 1508. He served on an embassy to Brussels in 1512–3, and on a commission to Tournay in 1515. His preferment included the Deanery of St. Mary's at Leicester 16 Dec. 1512, and the Deanery of York 17 May 1514. See Brewer, i. and ii. and Le Neve.

He is not to be confused with John Yonge, S.T.P., who was Master of the Hospital of St. Thomas of Acon (Ep. 232. 4 n.) 1510–1526; see Dugdale, vii. 646, and Watney, pp. 63-108.]

CLARISSIMO VIRO IOANNI YONGE SACRORVM SCRINIORVM MAGISTRO ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Qvod ad tantum amicum tantulam mitto strenulam mirari non debes, qui scias hanc esse xeniorum naturam vt beniuolentiae sym-

267. 23. *N*: natale *E*.

267. 13. Homerus] *Od.* 10. 495.

bolo magis quam precio commendentur. Tum quid satis breue videri possit quod ad hominem mittitur tot obeundis legationibus, tot publicis regni negociis semper occupatissimum? vt ne illud addam, his turbulentissimis ac vere ferreis temporibus breuissimum esse conuenire quicquid ad Gratias ac Musas attinet. Verum vt hoc munusculum meum nonnihil etiam ornem verbis, primum e Plutarchi thesauro depromptum est, a que quidem authore scis nihil non egregium proficisci; deinde recens est et adhuc spirans officinam; ad hec vix credas quantis mihi pusillus hic liber constiterit sudoribus, non tam quod Plutarchus vel ob stilum vel ob infinitam rerum haud expositarum congeriem sit difficilior, sed multo magis ob id quod quam est omnium doctissimus, tam idem est omnium deprauatissimus, et vt est vnus precipue dignus qui legatur, ita vnus est qui minime legi possit. Adeo in singulis pene versibus cum mendarum portentis luctandum est. Denique si argumentum queras, docet quo pacto vel absque pharmacis bonam tueare valetudinem; quam etiam si nemo non plurimi facit, paucos tamen arbitror digniores quibus ea quam diutissime contingat quam te qui omnia tua studia ad publicam confers vtilitatem, vt non tam tibi quam patrie natus videare. Docet autem hoc minus quidem medice quam Galenus aut Paulus Aegineta, sed magis philosophice.

Superest vt hoc quicquid est libelli iam in manus hominum exeat non solum tuo nomine commendatius verumetiam lima emendacius, atque adeo ob id commendatius quod emendatius. Bene vale.

Londini Calendis Ianuariis, Anno. M.D.xiii.

269. To the Reader.

Adagia (1515) f°. AA[2].   London.
5 January 1513.

[Written as the preface to a revised edition of the *Adagiorum Chiliades* (Ep. 211), undertaken by Badius in 1511 (Epp. 219. 3 n. and 263). Erasmus' copy for the new edition passed however, through a misunderstanding (Ep. 283. 152 seq.), into the hands of the great Basle printer, Froben, who, at the time when he acquired it, had just initiated his long and honourable connexion with Erasmus by reprinting, though without permission, the Aldine *Chiliades* (Aug. 1513).

When, in pursuance of the tie thus formed, Erasmus came to Basle in August 1514, he arranged immediately for the publication of his revised text (BRE. 40), including this preface, which was evidently rewritten (cf. l. 30 n.); and the book (α) was completed before he returned to England (Ep. 332). This preface is found also in Froben's editions of Nov. 1517 (β), Oct. 1520 (γ) and Jan. 1523 (δ).]

ERASMVS ROTERODAMVS AD CANDIDVM LECTOREM DE SECVNDA CHILIADVM SVARVM AEDITIONE.

Fvtvrvm auguror, candidissime lector, vt simul atque nasutior aliquis viderit hoc Adagionum opus iam tertium in lucem exisse,

269. tit. secvnda α : sepivs iterata δ.   2. tertium α: toties δ.

268. 6. ferreis] Cf. Ep. 269. 84.

cauilletur Bacchum apud poetas non nisi bis natum esse, librum hunc iterum atque iterum renasci. Sed quid tandem est, obsecro, flagitii, cum serpentes et insecta quaedam saepius in anno senectam exuant quasique renascantur, si liber item subinde nouus prodeat modo castigatior, elimatior, locupletior? Etenim si in animantium genere quae quinos aut ternos aedunt catulos, ob numerosiorem foetum partum eiicere solent rudem etiamnum et informem, quem postea lambendo fingant et absoluant, cur nos in tot prouerbiorum milibus exemplum naturae dubitemus sequi? Praesertim cum hoc sibi permiserint summates illi ac vere literarum proceres, Aristoteles in Rhetoricis et Ethicis, M. Tullius et Quintilianus in dicendi praeceptis, Origenes in enarratione mystici epithalamii, diuus Hieronymus in Abdiae sacri vatis enarratione, vt Senecam interim, Tertullianum et Boeotium omittam, cumque his complureis alios probatissimos scriptores, qui non veriti sunt superiorem aeditionem noua vel corrigere vel vincere: ego vero qui nihil omnino sum ad illos, cur non idem mihi faciendum existimem, primum in re non perinde seria, deinde in hoc argumenti genere, cuius ea natura est vt quotidiana lectione vel crescat vel elimetur, praesertim emergentibus indies in lucem nouis veterum monumentis? Quid si forte fortuna reperta fuerint quae de prouerbiis scripsit Clearchus, quae Aristoteles, quae Chrysippus, quae Didymus, num pudore prohibebor quominus ex eorum commentariis nostras has Chiliades denuo vel copiosiores emittam vel castigatiores? Vtinam haec mens esset caeteris quoque scriptoribus ad hunc modum subinde seipsos vincere; quo quidem victoriae genere Plato negat aliud esse pulchrius. Et placuit et profuit prima illa qualiscunque praecipitatio verius quam editio. Multo magis placuit secunda, vel hoc argumento quod intra triennium toties opus illud formulis excusum est, tum apud Italos tum apud Germanos, non absque meo sane dolore quod anteuertissent, vt qui iam tum summis vigiliis hanc tertiam editionem adornarem. In qua quoniam rursum meipsum superaui, multo magis etiam placituram confido. Certe nouum videri non debet, cum hoc ipsum in ipso statim operis vestibulo fuerim testatus.

Sed huius rei iudicium omne penes lectorem esto. Ego quicquid est simpliciter fatebor. Decet hominem Germanum ingenue tum facere tum dicere. In prima siquidem apud Parrhisios editione,

10. nos *om.* δ. 33. hanc om. δ. 35. confidebam δ.

28. Plato] *Legg.* 1. 626 E.

30. intra triennium] A specimen of Erasmus' inaccuracy in figures. The only reprints of the Aldine *Chiliades* up to this time were those of Froben, Aug. 1513; of Mazochius at Ferrara, 15 March 1514; and of Anshelm at Tübingen, March 1514—the earliest being nearly five years later than the Aldine edition. But none of them had been published when the first draft of this preface was written.

38. Germanum] Cf. i. p. 13. 17,8, and Epp. 306, 307, and 334.

quae plus quam tumultuaria fuit, argumentum prorsus imposuit iuueni. Existimabam negocium esse leuioris operae, cum ipsa re compererim non aliud esse scripti genus aeque laboriosum, et deerat Graecorum codicum supellex, sine qua de prouerbiis velle conscribere nihil est aliud quam sine pennis, vt ait Plautus, volare. Porro cum iterum pararem editionem apud Venetos, haud tum quidem ignorabam argumenti suscepti pondus ac difficultatem, sed tamen totum hoc negocium intra menses plus minus octo confectum est, et tantum laborum quantum non vnum requirat Herculem vni homuncioni erat exhauriendum. Supersunt qui possint refellere, si quid mentiar, Aldus Manutius, in cuius aedibus opus hoc simul et elaboratum a nobis et illius formulis excusum est, Iohannes Lascaris, tum regis Gallorum orator, Marcus Musurus, Baptista Egnatius, Hieronymus Aleander, cumque his alii complures quibus testibus laboris hoc a nobis desudatum est. At quamobrem hic quoque praecipitarim euulgationem, abunde mihi ratio reddita est in primo tertiae Chiliadis prouerbio. Quod si non multum laudis promeritus esse videor, certe veniam dabunt et parum aequi, si primus ille partus Adagiorum rudior fuit, cum primus apud Latinos argumentum hoc attentarim, et vel iuxta prouerbium συγγνώμη τῷ πρωτοπείρῳ.

Iam in altera aeditione quantum mihi tribuendum sit eruditionis aut eloquentiae per me quidem suo quisque animo aestimet licebit.

44. volare *a* : velle volare *b*. 52. Marcus Musurus *add. b*.

44. Plautus] *Poen.* 4. 2. 49.

51. Iohannes Lascaris] of Rhyndacus (1445?–1535) was born at Constantinople, and after the fall before the Turks was brought by his father to Venice. Through Card. Bessarion he was educated at Padua, and learnt Latin from Demetrius Chalcondylas. Subsequently he won the favour of Lorenzo de' Medici, who made him head of his library and sent him in 1491–2 to collect Greek MSS. in the Levant. Whilst at Florence he edited the Anthology, Callimachus, four tragedies of Euripides, and Musaeus, published by L. F. de Alopa; but on Charles VIII's entry in 1494 he attached himself to the fortunes of France, and returned with Charles to Paris. Louis XII made him his librarian, but in 1503 sent him on a mission to Venice, and in 1504 appointed him ambassador. He remained there till 1509 in close relation with Aldus' Academy; until as a result of the League of Cambray he was obliged to leave. For a time he was in disgrace with the French Court and remained at Milan or elsewhere. In 1513 Leo X brought him to Rome to preside over the Greek College, in connexion with which he established a press and printed many Greek books; and except for two visits to France in 1518 and 1526–7 (Lond. xx. 10 and xix. 23, LB. 785 and 872) his remaining years were spent at Rome. See Legrand, *Bibliogr. Hellénique* (xve), 1. cxxxi–clxii; *Trois Lettres inédites de J. Lascaris*, by L. G. Pélissier, 1901, and EHR. xvii. pp. 357, 8.

52. Egnatius] Jo. Baptista Cipelli (1473–4 July 1553), a member of a Venetian family who in early life adopted the name Egnatius. He was a pupil of Politian at Florence, together with the future Leo X; but returned to teach at Venice. There he was soon attracted to the Aldine Academy, his first book, a panegyric on Brugnolo of Verona, Professor at Venice, being printed by Aldus 30 Sept. 1502. He edited many of the classics published by Aldus, who named him one of his executors; and after Aldus' death (6 Feb. 151 5/6) he continued to work with Andrew of Asola, occupying himself also in the education of Aldus' third son, Paulus Manutius (born 12 June 1512). He continued to teach at Venice until extreme old age. See Didot, *Alde Manuce*, pp. 449–52, and NBG.

At illud tamen ipsa res opinor indicat, me tum diligentia tum copia longo praecurrere interuallo non Latinos modo verumetiam Graecos. De his loquor quorum extent in hoc genere commentarii. Nihil enim extat praeter ieiunam congeriem Zenobii, ieiuniorem Diogeniani, et hac rursum ieiuniorem Plutarchi, si modo non fallit inscriptio; tum Apostolii Bizantii copiosiorem aut vt verius dicam numerosiorem aliquanto, sed omnibus his et indoctiorem et mendosiorem. Nam quod Hesychius Alexandrinus praefatione sua pollicetur se copiosius explicaturum Adagia quae Diogenianus nuda modo recensuisset, res ipsa clamitat non esse eiusdem autoris prologum ac librum, cum ille copiam polliceatur, in hoc reperias omnia τοῦ πατταλου γυμνότερα. Post haec et locupletior mihi contigit bibliotheca et ocii plusculum, idque mira quadam ac prope incredibili benignitate viri vel potius herois omnium saeculorum memoria digni Gulielmi Vuarami, archiepiscopi Cantuariensis, totius Angliae primatis, imo totius orbis, si quis hominem suis aestimet virtutibus. Cuius laudes si quis conetur meritis prosequi praeconiis, pluribus opus foret Chiliadibus quam quibus Adagia sumus complexi, et longius extenderetur decorum illius catalogus quam numerus prouerbiorum. Verum id nec huius est loci nec illius patiatur modestia, quae sola in illo pene, vt ita dicam, immodesta est et nimia. Qui cum modis omnibus sit maximus, mihi tamen hoc nomine praecipue magnus videtur, quod ipse solus magnitudinem suam non agnoscit, vt haec ipsa sit illius summa laus, quod cum meritis suis omnem superet laudem, haud tamen vllam quantumuis moderatam laudem admittat. Sed vt quod ad hoc institutum proprie pertinet dicam, hic vir in tantis negociorum fluctibus quibus vndique tunditur, tum his plane ferreis temporibus, quibus vsque adeo bellorum incendiis vbique terrarum feruent, perstrepunt, miscentur omnia, vt nec in Italia bonarum parente literarum vllus bonis literis vel honos sit vel locus, solus tamen tristes camoenas non respicit solum verumetiam praemiis excitat, liberalitate demeretur, comitate allicit, benignitate retinet, humanitate fouet, autoritate sua tuetur, splendore ornat atque illustrat. In summa modis omnibus singularem quendam agit Moecenatem in omneis quos animaduerterit egregiam eruditionem cum integritate morum copulasse. Inter quos me quoque, licet omnium extremum et candidatum magis huius laudis quam possessorem, ita complexus est vt quicquid in tam multis orbis proceribus Romae reliqueram, in vno mihi viderer repperisse.

Huius igitur adiutus et excitatus beneficentia Prouerbiorum commentarios denuo sub incudem reuocaui, totoque opere a capite, quod dici solet, ad calcem vsque recognito primum typographorum errata, quae sane non pauca depraehensa sunt, emendaui. Ad haec com-

62. tamen ipsa α : nihil tamen ipsa β : vel ipsa tamen γ. 68. Nam quod . . . —72. γυμνότερα add. β. 83. mihi om. β. 87. hoc om. γ.

plusculis locis, vbi Graecorum verborum interpraetationem alio properans omiseram, quandoquidem id a multis desyderabatur, addidi. Praeterea quae nudiora videbantur, ex non passim obuiis autoribus aliquanto reddidi locupletiora. Deinde nomenclaturas autorum, quae tum aut non succurrebant aut non vacabat asscribere, passim adiunxi. Denique sunt in quibus a meipso dissentio (cur enim dissimulem?) et ingenue sequor laudatum a laudatissimis viris prouerbium, δευτέρων ἀμεινόνων. Nonnulla velut ex adagionum ordine mouimus quae praeter meritum a collectoribus vel oscitantibus vel ambitiosis ascita videbantur. At rursus nouorum adagiorum mediocrem numerum centuriis adiecimus, vt ex his et aliis auctariis ad superioris magnitudinem voluminis plus quam quarta pars accesserit.

Habes igitur, optime lector, idem Adagiorum opus aut si mauis aliud, sed tamen et emendatius et locupletius atque omnino, ni fallor, melius. Omneis Musas habeam iratas, nisi haec Chiliadum instauratio haud multo minoribus vigiliis mihi constitit quam superior editio. Quae quantis constiterit, ne credat quidem fortasse nisi qui periculum fecerit. Verum quandoquidem hoc intriueram, vt rusticorum prouerbio dicitur, mihi fuit exedundum. Siue mea temeritate memet in hos labores conieci, stulticiae poenas dedi; siue fatis huc natus sum, quid oportuit θεομαχεῖν; Quod si quam ex his meis sudoribus vel vtilitatem capient vel voluptatem ii quibus bonae literae cordi sunt, haud me poenituerit operae. Sat praemii fuerit, nimirum assecuto quod vnum spectabam. Quod si gratus et candidus lector gratiae quoque nonnihil aut laudis deberi putabit, id totum in duos illos Moecenates meos partiatur, Gulielmum Montioium, inclytum Britannici regni baronem, et Archiepiscopum Cantuariensem, quorum alteri sortem, alteri vsuram et accessionem Chiliadum acceptam ferri par est.

Bene vale καὶ ὄναιο, quisquis es, nostrarum studiosus lucubrationum.

Londini Nonis Ianuariis. An. M.D.XIII.

270. To John Colet.

Epistolae ad diuersos p. 492. — Cambridge.
HN: Lond. xii. 21: LB. 115. — 11 July ⟨1513⟩.

[This and Ep. 271, which is plainly contemporary, are placed by Mr. Nichols in 1512; but for various reasons, which are not however quite conclusive, 1513 seems to me more likely. Unless a distinction between the *castigatio* and the *collatio* of the New Testament is to be pressed, this letter must be later than Ep. 264, which cannot be earlier than Sept. 1512, and in which the *castigatio* is not yet finished. For regarding them as simultaneous, if not the same, processes authority may be found in l. 61 and Ep. 273. 16. Again it seems doubtful whether Erasmus could have spoken of applying 'tam sero' for his reward for the *Copia*, if the book had not yet been printed (cf. Ep. 260). Further Ep. 273 shows that

133. M.D.XIII α : M.D.XX. γ.

114. numerum] 151 adages are added; cf. Ep. 264. 7 n.

Erasmus was certainly at work on Jerome in 1513; though from Ep. 263 it is plain that Badius wished him to take up his work in 1512. The allusion to Colet's trouble (l. 44) becomes intelligible in reference to Ep. 278. 1, if 1513 is adopted. Finally it is known from Ep. 282. 47. that in July 1513 Erasmus was certainly in Cambridge; in July 1512 his movements cannot be traced.

The gap in Erasmus' correspondence at this period may be attributed to illness. In the summer of 1513 it was reported in Paris that he had died before June 1 (MHE. ii. 24); and in August his death was publicly announced at Basle by Beatus Rhenanus in the preface to *Paulus Cortesius in Sententias* (BRE. 35), and by Froben in the preface to the *Adagia*. The falseness of the rumour was known in Paris in October (MHE. ii. 24; cf. ibid. 22); but nevertheless the report was still believed in Vienna on 5 Jan. 1514, when Spiegel wrote the preface (f°. r^4) to his edition of Isocrates *de regno gubernando*, Vienna, Alantsee, 13 Feb. 1514. From similarity of language it is plain that the news had reached him through Froben's preface. See also LB. App. 19.]

ERASMVS ROTERODAMVS COLETO VNICO PATRONO SVO S. D.

Ad epistolam ioco scriptam respondes serio. Non decebat fortasse cum tanto patrono iocari. Sed tamen mihi tum libebat cum amico tam singulari Atticis salibus ludere, magis humanitatis tuae memori quam magnitudinis. Tuae facilitatis erit nostram ineptiam boni consulere.

Scribis me tibi debere, etiamsi nolim. Omnino, mi Colete, durum est, vt inquit Seneca, debere cui nolis; at ego neminem noui mortalium cui libentius debeam quam tibi. Et is semper in me fuit animus tuus vt, etiam si nihil accessisset officiorum, tamen debiturus tibi plurimum fuerim; tantum autem accessit et officiorum et beneficiorum vt, si non agnoscam, sim vnus omnium ingratissimus. De tenuitate tua prorsus et credo et doleo; sed mea tenuitas grauius me premens coegit vt tuae tenuitati negocium facesserem. Quod quam fecerim inuitus vel hinc potes colligere, quod iam olim abs te promissum tam sero petii. Excidisse tibi promissum haud miror, quippe homini tot occupato negociis. At in orto tuo cum incideret de Copia sermo, et indicassem mihi esse in animo vt nuncuparem puerile opus Principi nostro puero, rogabas vt nouum opus nouae scholae tuae dicarem. Respondi subridens scholam tuam esse pauperculam, mihi opus esse qui aliquantulum daret in manum. Arridebas. Deinde cum multos titulos adduxissem sumptuum, nonnihil contatus negabas te posse suppeditare quantum meae res postularent, verum quindecim angelatos lubenter daturum. Idque cum alacri vultu repeteres, rogabam num satis esse videretur. Respondebas etiam alacrius hoc certe te libenter impensurum. Tum ego 'Et ipse' inquam 'libenter accipiam.'

Ex hac commemoratione fortasse res redibit in memoriam tuam. Possem et aliis argumentis astruere, nisi tu mihi tua sponte iam fidem haberes. Sunt omnino quidam, iique amici (nam cum

14. iam EN^3 : tam N^2. abs te *add.* *H.* 16. horto *N.*

18. Principi] Charles.

inimicis nihil mihi commercii est, nec eorum dicta pili facio), qui te duriusculum praedicent et in distribuenda pecunia diligentiorem; idque non accidere (sic enim illis approbantibus interpretabar) vicio tenacitatis, sed quod improbe instantibus et vrgentibus negare non posses ob ingenii verecundiam, in amicos non molestos minus esse profusum, quandoquidem vtrisque non posses satisfacere. Nec tamen haec res ad me pertinet, qui quanquam non sim admodum improbus ac molestus flagitator, tamen te semper benignissimum sum expertus. Non igitur hoc accepi a tuis obtrectatoribus, sed ab iis qui tibi ex animo bene volunt. Quorum tamen sententiae nec accedo nec refragor, nisi quod tuam in me benignitatem singularem agnosco. Si reliquum promissi non grauaberis dare, equidem vt nunc res meae sunt, accipiam non vti debitum sed vti beneficium, relaturus si qua possim, certe gratiam habiturus.

Iniucundus mihi fuit epistolae tuae finis, quum scribis molestia negociorum te solito grauius vexari. Equidem cupiam te quantum potest longissime a mundanis negociis semoueri, non quod verear ne mundus hic, vt est hamatus, te sibi vindicet ac manus iniiciat, sed quod malim istud ingenium, istam eloquentiam, istam eruditionem in solidum impendi Christo. Quod si non potes explicare te, cauendum tamen ne indies altius atque altius immergaris. Vinci fortasse praestiterit quam tanti emere victoriam. Maximum enim bonum mentis tranquillitas. Atque hae sunt spinae, diuitiarum comites. Interim maleuolorum blateramentis oppone rectam et synceram conscientiam, in vnum illum et simplicem Christum te collige, et minus turbabit multiplex mundus. Sed quid ego sus Mineruam doceo, et aegrotus ipse medico mederi studeo? Bene vale, praeceptor vnice. Cantabrigiae. V. Idus Iulias.

Absolui collationem Noui Testamenti; nunc diuum Hieronymum aggredior. Quo confecto ad vos reuolo. Tuus ac vere tuus alumnus, Thomas Lupsetus, magno mihi est et vsui et oblectamento cotidiana

36. sum *H.*

---

44. molestia negociorum] This probably refers to the beginning of Colet's trouble with Fitzjames, who delated him for heresy before Warham. Cf. Lond. xv. 14, LB. 435, and Ep. 278. See also EHR. xvii. 303–6 for a discussion of the incident.

60. Lupsetus] Thomas Lupset (1498?–c. Dec. 1530), son of a London goldsmith. He was a favourite with Colet, and was one of the first scholars at St. Paul's school. Colet then sent him to Pembroke Hall at Cambridge, where at this time he passed under Erasmus' influence. He is possibly returning to Cambridge in Feb. 1514 (Ep. 286). In Oct. 1515 he accompanied Pace to Italy, but had returned by June 1516; and is perhaps to be found at Oxford on 31 Dec. (Bloxam, *Register of Magdalen Coll. Oxford*, iii. p. 74 n.). In 1517 he went to Paris to study, and while there acted as corrector for the press, supervising the printing of the second edition of the *Utopia* (Gourmont). After becoming B.A. at Paris in 1519, he was appointed in the same year to succeed John Clement as Wolsey's Lecturer in Latin, and perhaps also in Greek, at Oxford, and whilst there was

consuetudine et opera quam mihi commodat in his castigationibus. Et operam opera penso; facturus idem copiosius, si per illius studia vacaret, a quibus nolim abducere adolescentem. Crede mihi nihil est eo tui amantius. Rursum vale. [M.D.XI.]

271. To Thomas More.

Farrago p. 183. Cambridge.
F. p. 322: HN: Lond. vii. 15: LB. 112. ⟨July 1513⟩.

[Contemporary with Ep. 270 because Erasmus is at work on Jerome. Perhaps rather later, because Erasmus seems now to have interfered with Lupset's studies; cf. Ep. 270 fin.]

ERASMVS ROT. MORO SVO S. D.

Lvpsetvs existimat se nostra renatum opera planeque ab inferis emersisse. Magistri moliuntur omnia quo retrahant adolescentem in suum pistrinum. Nam statim eodem die sophisticis libris distractis Graecos emerat. Vide vt cum inciderit opportunitas, gnauiter agas parteis tuas. Nihil huius ingenio gratius, nihil amantius. Bene vale.

Verto librum Plutarchi de discernendo adulatorem ab amico, longiusculum, sed quo non alius mihi magis placet. Absoluam fauentibus superis intra dies octo. Videtur mihi hoc propemodum magis ad rem pertinere quam digladiari cum Vigilantio, duce Hieronymo. Rursum vale.

Si videris Lazarum nostrum, hominem plane Musis et Gratiis natum, quaeso salutes diligenter; hortare vt perscribat mea quae

270. 64. M.D.XI *add. H.* 271. 13. *E LB.*; praescribat *Lond.*

lodged in Foxe's College of Corpus Christi. Three letters written by him at this period are printed in the *Epistolae Eruditorum Virorum* (Basle, Froben, 1520), an album of letters addressed to Erasmus, supporting him in his quarrel with Lee, for which Lupset perhaps made the first collections in imitation of the *Illustrium Virorum Epist. ad Io. Reuchlin.* His residence at Oxford was interrupted for a time, during which he assisted Linacre as executor for Grocyn (OHS. *Collectanea*, ii. 1890, pp. 328, 372); but by the spring of 1521 he had returned, and he continued there until 1522 (Letterbook of Oxford Univ., Bodleian MS. 282), proceeding M.A. on 9 July 1521 (Arch. Univ. H., f°. 69). In 1523 he went abroad and became tutor to Pole at Padua, where he was still in 1525; and from 1528–30 he was in charge of Thos. Winter, Wolsey's natural son, who had been sent to study in Paris. Like Grocyn he was slow to publish his work, but in his last years he wrote and printed a number of moral essays in English. See Brewer; Cooper's *Athenae Cantab.* i. 40; or DNB.

271. 7. Plutarchi] Dedicated to Henry VIII (Ep. 272), and committed to Berckman to be printed, probably for presentation to the King on 1 Jan. 1514. See Ep. 283. 159, and cf. Ep. 297 for the companion treatise addressed to Wolsey.

10. Vigilantio] Mr. Nichols notes (ii. p. 80) that many of Vigilantius' views, on the points in which he differs from Jerome, were adopted in later years by Erasmus himself.

12. Lazarum] Apparently a copyist. There is no ground for identifying him, as Brewer does (i. 1404), with Laz. Baif.

habet in manibus. Nam habeo quaedam plusquam noua, quae non dubitem illi futura gratissima. Milies vale.

Cantabrigiae. [ANNO M.D.X.]

272. To Henry VIII.

Plutarchi Opuscula (1514) tit. v°. ⟨Cambridge.⟩
Lond. xxix. 49: LB. iv. f. $*^3$ v°. ⟨July 1513.⟩

[The preface to *De discrimine adulatoris et amici*, in *Plutarchi Opuscula*, Basle, Froben, Aug. 1514. The date of the translation is given by Ep. 271. Apart from the letters included in A the Plutarch was the first book published for Erasmus, after he reached Basle on 15 August. This treatise is probably one of those which reached Froben through Berckman's agency (Ep. 283).

The absence of any definite allusion to the war with France suggests that this was written when the issue was still undecided; in Lond. iii. 32, LB. 268 Erasmus represents that it was actually presented to Henry, while the war was at its height.]

INVICTISSIMO ANGLORVM REGI HENRICO OCTAVO ERASMVS ROTERODAMMVS S. D.

Sicvti non alia res vel ad vite consuetudinem iucundior vel ad obeunda negocia magis necessaria quam syncerus ac vere liber amicus, ita nihil omnium solet homini rarius contingere; quemadmodum et alias praestantissimarum rerum summa raritas esse consueuit. Verum vt scite disserit Hieron ille Xenophonticus, hanc tantam foelicitatis partem nulli magis desyderant quam principes alioquin felicissimi, quum nulli magis habeant opus amicis vel pluribus vel syncerioribus. Etenim plurimum perspiciat oportet is qui vnus tot hominum milibus prospicit. Proinde multis oculis, hoc est multis prudentibus ac fidis amicis, praeditum esse principem decet. Quod quidem prudenter intelligens Darius, Persarum rex, oblato malo punico quopiam insigni magnitudine, tantum optauit Zopyrorum quantum inesset in eo granorum. Erat is Zopyrus vir egregie probus regique amicus, vnde illum rex non iniuria tanti fecit vt diceret se malle Zopyrum vnum integrum quam centum capere Babylonas, palam testificans nullum esse thesaurum quo non sit amicus preciosior. At huius filius Xerses, Graeciam inuasurus, in tot hominum milibus quot nullus adhuc hominum ausus est credere, vnum repperit Demaratum a quo libere et amice moneretur; sed cuius fidem non prius intellexerit quam euentu compertam. Quod ipsum vsu venit et Croeso Lydorum regi in Solone. Alexander item Magnus in tam numerosa conuictorum turba vnum habuisse Calisthenem legitur, Aristotelis discipulum, et hunc tamen liberum magis quam amicum. Dionysio Syracusano solus aderat Dion et Plato, Neroni Seneca; cuius consiliis si paruisset, et imperium habuisset diuturnius et inter bonos principes numerari potuisset.

Sed horum fortasse mores et ingenium ingenuos amicos non recipiebant. Quanquam etiam si facillima sit natura principis planeque tua, qua nihil cogitari potest facilius, tamen fortunae splendor qui turbam amicorum allectat, idem obstat quo minus queat verus amicus a fucato dignosci. Neque enim temere dictum est illud, Amicos secundae res parant, aduersae probant. Atqui quo melior est possessio syncerus amicus, hoc nimirum est pestilentior qui hoc titulo personatus obrepit. Itaque cum coticulis diligenter exploremus aurum, purum sit an secus, neque desint notae quibus natiuam gemmam a factitia secernamus, nonne vehementer absurdum sit in re tanto maioris momenti parem diligentiam non adhibere, videlicet vt assentatorem ab amico, hoc est rem omnium longe pestilentissimam ab omnium saluberrima, dignoscamus? Verum ne cui ceu venenum gustu, sic amicum experimento magno suo malo deprehendere sit necesse, Plutarchus, author inter Graecos sine controuersia doctissimus, miram quandam rationem prodidit qua facile possit ingenuus ac syncerus amicus a personato fucatoque distingui. Iam vero quoniam in admonendis amicis velut in medicando non sat est adesse fidem, verum et prudentiam adhibere conuenit, ne, dum parum apte mederi studemus erratis amici, subuertamus amicitiam, et hanc adiecit coronidem, docens qua moderatione sit admonendus amicus, si quid extiterit admonitione dignum. Tam frugiferum igitur opus in Maiestatis tuae gratiam Latinitate donauimus, quo idem studium, eundem animum quem tibi olim amplissimae spei puero testati sumus, nunc Regi regum omnium florentissimo testaremur. Bene vale.

273_{280} To Andrew Ammonius.

Farrago p. 213. ⟨Cambridge.⟩
F. p. 344: HN: Lond. viii. 19: LB. 119. 1 September ⟨1513⟩.

[1513, because Ammonius is in the English camp in France, whither he accompanied Henry VIII on the expedition of the autumn of 1513. The signature from London is inconsistent with ll. 10, 11.]

ERASMVS ROTERODAMVS AMMONIO SVO S. D.

Iam dederam ad te literas, quas nunc opinor esse redditas. Sed perquam gratum mihi fuit quod in tuis ad Ioannem literis Erasmi tui feceris mentionem, et quidem tam amanter. Ὑγιεινὰ παραγγέλματα, quae quondam Sacrorum Scriniorum Magistro nuncupaui, nuper Londini sunt excusa formulis non omnino inuenuste. Ioannes tuus pollicitus est se ad te missurum vnum aut alterum codicem. Si

273. 6. tuus *om.* *N.*

---

272. 51. olim] Cf. Ep. 104.

273. 3. Ὑγιεινὰ παραγγέλματα] Cf. Ep. 268.

is cui dicaui libellum in castris adest et incidet opportunitas, quaeso vt hominem meis verbis salutes ac libellum exhibeas. Sic enim emendaui vt vix eundem esse sit crediturus.

Londini non minus saeuit pestis quam isthic Mars. Itaque Cantabrigiae nos tenemus, quotidie circumspectantes vt commode auolemus. Sed non datur opportunitas. Et retinent triginta nobiles quos ad Michaelis expecto. Sixtinus iam euolauit in Brabantiam. Ad Hieronymum emendandum et scholiis illustrandum ita mihi feruet animus vt afflatus a deo quopiam mihi videar. Iam pene totum emendaui collatione multorum ac veterum exemplarium. Atque id ago incredibîli meo sumptu.

Risi affatim castrensis vitae formam tam graphice in tuis ad Ioannem tuum literis depictam: adeo hinnitus, clamores, equorum concursus, tubarum clangores, bombardarum tonitrua, fulmina, vomitus aegrotantium, gemitus morientium, oculis subiecisti. O te felicem si, quod Deus optimus faxit, incolumis nobis redieris! Quam iucundas in omnem vitam fabulas malorum istorum experientia ministrabit! Sed te per Musas et Gratias etiam atque etiam oro, mi Ammoni, memineris id quod proximis admonui literis, vide vt tuto pugnes. Calamo quantum voles ferocias et decem myriadas hostium eodem confodias die. Rem nostris succedere in tantum gaudeo vt nec lingua nec literis liceat explicare.

Siquando vises diuum Audomarum et inciderit commoditas, salutabis Abbatem diui Bertini, singularem patronum meum. Praeterea oeconomum illius Antonium Lutzenburgum, canonicum apud diui Audomari; tum medicum abbatis et vrbis D. Ghisbertum, duos candidissimos amicos meos; ad haec Decanum eius ecclesiae, singulari probitate virum et literarum amantissimum. Cum quo si continget colloqui, rogo percontare quid actum sit de Mauricio, meo quondam ministro; cui profecto lubens si quid possim benefecero. Non ausim abs te tot vexato tum malis, tum vti coniicio negociis, petere vt aliquando scribas ad nos quoque. Tamen si quando non grauaberis, erit id mihi tam gratum quam quod gratissimum.

Vt Ioannis tui negocio faueas et vt quam felicissime procedat adiutares, sciebam necesse non esse vt quisquam te roget, nedum ego. Noui quanti hominem facias. Ille te diligit vnice, et non

32. D. *om. H.* 42. adiutes *F.*

13. nobiles] The first payment of the pension from Aldington. Cf. p. 501.

33. Decanum] Sidrach de Lalaing († 28 June 1533), who obtained possession of the Deanery on 30 Mar. 1513. GC. iii. 482.

35. Mauricio] Cf. Ep. 263. 1.

41. negocio] It appears from Ep. 282. 38–41 that John of Lorraine had some scheme for his own promotion.

consueuit Ammonius amore superari. Praecipuam negocii spem in te fixit. Baptistam meo nomine vt diligenter salutes, te etiam atque etiam rogo; a quo iam non nisi Graecas expecto literas. Precor vt beneuolens deus aliquis ventos mittat magis secundos. οὔτος γὰρ ἄνεμος οὔτε μένειν οὔτε πλεῖν ἐᾷ. Bene vale.

[Londini.] Calendis Septembr. [Anno M.D.XI.]

274. To William Gonell.

Farrago p. 187. — Cambridge.
F. p. 324: HN: Lond. vii. 20: LB. 120. — 26 September ⟨1513⟩.

[Probably 1513 from the frequent mention of the horse in the letters to Gonell at this time.

William Gonell (†28 Aug. 1560) of Landbeach, a village five miles NE. of Cambridge. The person of this name who was B.A. at Cambridge in 1484–5, M.A. 1488, was perhaps his father, since Erasmus describes this Gonell as 'iuuenis' in Ep. 279. 10. He seems at this period to have been residing at Landbeach with his parents and, if Epp. 275, 6 are rightly attributed, to have been in charge of a school; cf. Ep. 292. 5 n. He did copying work for Erasmus, and also from time to time took charge of his horse during Erasmus' visits to London. Subsequently he became tutor to More's children, and was there in 1517, when on 6 Sept. he received the living of Conington near Landbeach (Stapleton, *Tres Thomae, Vita Mori*, p. 224, where a letter to him from More about a course of study is printed; and Brewer, ii. App. 17); but it appears that he did not at once leave More's service, and before settling at Conington he is said to have been for a time in Wolsey's household. See W. K. Clay's *Hist. of Landbeach* (1861), p. 32; *Athen. Cantab.*, i. 94 and 537; Knight, 177–9; and DNB.

When the plague broke out in Cambridge, Erasmus retired into the country, very probably to Gonell at Landbeach. Ep. 275 shows him just returned to Cambridge, and hesitating to stay; in Ep. 276 he has decided to fly again to the country, whence Ep. 278 (ll. 22–3) is written.

Ascham, who went to Cambridge in 1530, heard from Garret (cf. p. 495) a tradition still surviving of Erasmus and his horse, 'which when he had ben sore at his boke, for lacke of better exercise wolde take his horse and ryde about the Markette Hill and come agayne.' *Toxophilus*, ed. Arber, p. 46. It was perhaps on one of these occasions that he had the fall with his horse down a high dyke, which is described as occurring in England, in a letter to Pirckheimer, 14 March 1525, prefixed to an edition of *Chrysostomi Dialogi sex*, Basle, Froben, May 1525.]

ERASMVS GONELLO SVO S. D.

Semper equus meus ad me redit et habitior et alacrior, mi Gonelle, satis prae se ferens nutricii sui tum diligentiam tum felicitatem. Quare te maiorem in modum rogo vti pergas, quemadmodum coepisti, curare baiulum nostrum. Quidni nostrum appellem, cum amicorum communia sint omnia? Dabo operam ne officium tuum in hominem parum memorem parumque gratum collocasse videaris. Bene vale, Gonelle charissime. Cantabrig. Sexto Calen. Octobr. [M.D.XII.]

273. 49. Anno M.D.XI *add. H.* — 274. 7. M.D.XII. *add. H*: M.D.XI. *N.*

273. 45. Baptistam] Probably Boerio; cf. Ep. 267.

275. To ⟨William Gonell?⟩.

Record Office: S. P. Henry VIII. § 9, f. 100. ⟨Cambridge.⟩
⟨October 1513.⟩

[The Record Office in London contains among the State Papers of Henry VIII (§ 9, ff. 99, 100) two leaves, forming a connected sheet, on the rectos of which are written four letters; on the verso of f. 99 is inscribed in a xvi^c hand 'Erasmus' tres,' the verso of f. 100 is blank. The letters on f. 99 have no heading or direction, except that at the beginning of the first and the end of the second RR is written in capitals. Of those on f. 100 the first has the heading 'Erasmus G.S et O.S'; the second has at the foot 'Honorato viro G. ludi magistro, amico singulari.' All four are written by the same hand; which from the abundance of errors was plainly that of an inexperienced copyist.

The two letters on f. 100 are probably addressed to the same person, from the similarity of Erasmus' expressed intention of coming with Watson. The directions about the horse in the former (Ep. 276) are in the same tone as Erasmus' remarks to Gonell on the same subject (Epp. 274, 287, 289), and Ep. 292 gives a suggestion that Gonell was a schoolmaster. G.S. in the heading to Ep. 276 is very possibly an error of the copyist, attaching s for *Salutem* to the names of both persons addressed; and if this is so, there is no difficulty in identifying G with William Gonell. The close similarity of Ep. 276 to Epp. 277, 9 establishes these two letters as genuine.

The letters on f. 99 are however different. They are plainly addressed to someone in charge of pupils, as each speaks of sending books suitable for education; and the latter expressly refers to the appropriateness of the gift. They may therefore be regarded as written to Gonell. But the style is hardly that of Erasmus; and the tone is much more formal and elaborate than that of his other letters to this intimate friend. It seems to me, therefore, most probable that the two leaves in question come from a letter-book in which Gonell had his letters copied, perhaps by some pupil in his school; and that the first two letters surviving were written to Gonell by someone, whose initials were RR, only the last two being by Erasmus. Accordingly I have not included the first two letters in the text, but they are printed in App. 10; Mr. Nichols, who prints these letters for the first time (vol. ii. App. I), regards all four as letters of Erasmus.

From Ep. 274 introd. it is plain that this and Ep. 276 cannot be much earlier than Ep. 278.]

Res hic eodem loco sunt, vt adhuc incertus animi sim an istuc mihi sit recurrendum. Rursum periit quidam non longe a collegio, et medicus Bont periit ruri et domi filiola. Quare gratum mihi facies, si non transferes lectos intra quatriduum. Si venio, veniam cum Watsono nostro. Bene vale.

Honorato viro G. ludi magistro amico singulari.

276. To ⟨William Gonell?⟩ and Humphrey.

Record Office: S. P. Henry VIII. § 9, f. 100. ⟨Cambridge.⟩
⟨October 1513.⟩

[Subsequent to Ep. 275, since Erasmus has now determined to return with Watson. Evidently contemporary with Ep. 277, from similarity of language.

4. quatridium *MS*.

3. Bont] Probably the Dutch physician of Ep. 225; perhaps also of *Adag*. 796. The name Bont occurs frequently in BWN.

5. Watsono] John Watson († May init. 1530), B.A. at Cambridge 1489, M.A. 1492, and Fellow of Peterhouse (23 May 1501—6 Dec. 1516). He had travelled in Italy and had there made the acquaintance of many of Erasmus' friends (Lond. i. 23, LB. 183). He became master of Christ's College in 1517, and was Vice-Chancellor of the University in 1518–9. Later he was chaplain to Henry VIII. See DNB. lx. 13,4; *Athenae Cantab*. i. 39; and Knight, p. 145, where somewhat different dates are given.

Erasmus having agreed to restore the boy, John Smith, to his father by All Saints' Day, was preparing to do so; and being unable to speak English fluently, and unwilling to expose himself before a person he disliked, he asked his friends to write him a letter in English, stating that he was carrying out his engagement. At the same time, having been disappointed of another servant, and being in expectation of leaving England shortly, he wished to retain John for a while longer, and desired his friends to negotiate for this purpose; cf. Ep. 277. It appears from Ep. 279 that he was not successful.

Robert Smith, the 'belua,' is perhaps a person of that name who was Bailiff of Cambridge and afterwards Alderman; and who was excommunicated by John Fawne, the Vice-Chancellor, about October 1512 (Cooper, *Annals of Cambridge*, i. p. 294). He seems to have had some connexion with London, since Erasmus expected Wentford to have influence with him (Ep. 277). His son John may have been in Erasmus' service as early as 1512 (Ep. 263 introd.). After an interval he returned to Erasmus again, and in 1515 went with him to Basle, where he won golden opinions. He finally left Erasmus in April 1518 (LB. App. 311).]

ERASMVS G.S. ET O.S.

Ego cum hac belua loqui non possum. Vos ei persuadete vt intelligat me illi plusquam patrem fuisse, tum in animo curando, tum corpore; nec perdidisse tempus suum sed profecisse copiosius quam in vlla scola profecisset.

Si equo meo opus est calceis, curate vt addantur. Nam fortassis hinc longius ibit. Est negocium quod nos hic remoretur licet inuitos. Die Mercurii adero cum Watsono. Bene valete et asino huic mea causa nonnihil humanitatis exhibete.

Si vacat Omfredus, velim Anglice scribat hoc argumentum et ad me mittat per Ioannem vt subsignem.

'Salue, Roberte Smith, amice singularis.

'Non mihi perspectum ⟨est⟩ de ministro. Nam is quem tum certum existimabam, mutata sentencia traiecit mare. Tamen vt mihi decretum est tibi per omnia morem gerere, Iohannem mitto, cui non alius fui quam pater et plusquam pater in omnibus, hoc est et in corpore et in animo curando. Hoc indoles illius promeruit. Itaque non penitet officii. Non omnino fecit iacturam temporis sui. Quanquam pueri profectus non statim apparuerit, plus habet bone Latinitatis quam intra triennium parasset in ludo Rogeriano. Quod non vapulauit, apud me non commeruit, et generosus animus longe melius ducitur quam trahitur. Si repperisti illi magistrum magis idoneum, equidem et pueri et vestro nomine gaudeo. Est enim hec natura digna optimo artifici. Fortasse doctiorem reperies, amanciorem reperies neminem, eciam si Britanniam totam scruteris.

'Bene vale cum optima coniuge tua totaque familia.'

M. G. et Omphredo, amicis vnicis.

2. patrem *Nichols*: pater *MS.* curado *MS.* 3. profuisse *MS.* 4. vla *MS.* profuisset *MS.* 18. apparerit *MS.* 20. vapulauit *scripsi*: vapulaui *MS.* 24. nemonem *MS.*

9. Omfredus] Fellow of Queens' College c. 1506 (Knight, p. 141 n.). Erasmus frequently sends greetings to him in his later letters to Cambridge.

277. To Roger Wentford.

Farrago p. 233. ⟨Landbeach ?⟩
F. p. 360: HN: Lond. viii. 43: LB. 165. ⟨c. October 1513.⟩

[This letter may be dated in the autumn of 1513, because of Erasmus' intention to leave England. Cf. Epp. 281, 2.]

ERASMVS ROGERIO VVENTFORDO LVDI ANTONIANI MODERATORI LITERATISSIMO S. D.

Pater Ioannis, cum apud nos esset, significauit mihi se filium alteri velle committere, nec verbo sum reluctatus. Praescripsit ille spacium ad Omnium Sanctorum: accepi. Adieci si vel ipso momento vellet abducere, me boni consulturum. Non possum illi succensere, quippe qui sciam quicquid huius facit, instinctu facere alieno. Olim abduxerat; deinde reddidit te autore non admodum cupienti, cum semel animum alio flexeram. Rursum cum dies quatuordecim abstraxisset, ipse reduxit, passurus vt me traiicientem quoque comitaretur. Educatus est apud me liberaliter et meo quidem sumptu; et tametsi non profecit quantum ego cupiebam, tamen illud audacter affirmabo, illum plus scire Latinitatis quam fuerit in vlla schola, ne Lilianam quidem excipio, triennio consecuturus (et scis primos profectus minime apparere), tantum abest vt omnino temporis iacturam fecerit. Sed quoniam video patris simplicitatem instigationibus huc et illuc impelli et matrem inepte amare, non est animus perdere officium. Nihil autem aeque perit atque id quod confertur in ingratos; non eos existimo ingratos, sed magis etiam perit quod confertur in non intelligentes. Nam ingratus etiam si dissimulat, tamen apud se obnoxius est et aliquando vel pudore gratiam refert; is qui non intelligit beneficium, etiam sibi deberi putat. Vt igitur stultum est bene mereri de iis qui non intelligunt, ita benefacere inuitis extrema dementia est. Dixit hic cuidam mihi intimo, quo minus discat puer, obstare quod Anglice nesciam; imo hoc ipsum in causa est vt quammaxime discat Latine, velit nolit.

Quorsum ista, inquis? nempe huc. Cum pater super hac re mecum ageret, propemodum certus eram de quodam ministro; is mutata sententia traiecit in Brabantiam, rediturus tamen ante Natalem. Si ipse traiecero, id quod futurum est paulo post Calendas Nouembres, relinquam Ioannem vbi volet. Sin minus, patietur

12. Lilianam] Colet's school at St. Paul's, of which Wm. Lily was the first high-master.

15. matrem] She was ultimately the cause of John's leaving Erasmus' service; see LB. App. 311.

26. ministro] Possibly Stephen Gardiner, afterwards Bp. of Winchester, whom Erasmus had met in Paris in 1511, and whom he afterwards invited to enter his service. The offer was made through Gerard, the bookseller, and therefore during the Cambridge period. See a letter from Gardiner (Breslau MS., Cod. Rehd. 254. 68; printed in the *Academy*, 19 Oct. 1895); which is answered by Lond. xxi. 57, LB. 896.

hunc esse apud me donec meus ille redeat, ne ob exiguum tempus saepius ministrum mutem. Id tu illi persuadebis. Quod si omnino nolit, quanquam non dubito quin sit non grauatim passurus, agat vt lubet. Ego minus moleste feram iacturam officii, quod in bonam indolem operam collocarim. Bene vale, mi Rogeri, et aliquoties ad nos scribito.

Iam et illud mihi venit in mentem, cur vnus ego videar ei idoneus qui filium suum meo sumptu et doceam et vestiam et alam. Minus subiit sordidi ministerii quam apud te subiturus fuerit. Habitus est liberaliter; nihil mihi scripsit. Nec alui sordide nec vestiui, nec docui indiligenter. Et si ille tam fuisset auidus discendi quam ego docendi, iam nihil opus haberet vllo literatore aut plagoso grammatista. Et puto meas literas non esse posthabendas vulgarium doctorum literis. Non haec dico quod admodum laborem de pecunia, sed quod ego praeter caeteros videar idoneus qui sic tracter ac deinde nulla gratia spolier ministro. Verum de his alias latius. Rursum vale, Rogeri charissime. [1514.]

278. To John Colet.

Farrago p. 142. ⟨Landbeach ?, near⟩ Cambridge.
F. p. 290: HN: Lond. vi. 9: LB. 107. 31 October ⟨1513⟩.

[1513, because of the allusion to Erasmus' pension, of which the first payment was to be made at Michaelmas 1513; and because of the temporary withdrawal from Cambridge before the plague.]

ERASMVS ROTERODAMVS COLETO SVO S. D.

De reddita quiete dici non potest quam tibi gratuler. Suffraganeum demiror quid sibi velit, cum has exactiones sciret indictas iam tum cum pensionis onus reciperet. Atque id temporis de communicando onere decimarum ne verbum quidem.

Sentio te substomachari quod iterum te insalutato Londinum reliquerim, et impatientiam taxas meam. Equidem non inficias eo morbum meum, verum nihil tum fuit eiusmodi cuiusmodi suspicaris. Primum nihil erat quod tecum agerem, et palam admonuit me tuus Gulielmus te literis scribendis occupatissimum esse, ne quid obturbarem; quanquam ego nec in hoc veneram, sed vt literas ad me missas a tuo Gulielmo reciperem. Et adeo me properabam istinc subducere

277. 46. *EN*²: clarissime *N*¹³. 1514 *add. H.*

277. 39. scripsit] Copying was one of the regular duties of a servant-pupil.

278. 1. quiete] Cf. Ep. 270 44 n. and l. 26 n. *infra.*

Suffraganeum] Apparently Thornton had proposed that some portion of the tenths due from Aldington should be charged on Erasmus' pension; cf. Ep. 255 introd.

9. Gulielmus] Probably Wm. Dancaster, who was a dependant of Colet, and received a legacy in his will. Cf. Lond. xiii. 13, LB. 470; Knight, *Life of Colet*, p. 231.

propter metum pestis, vt ne cubiculum quidem meum fuerim ingressus. Item cum redirem auecturus libros, solus omnes libros resque composui: quo peracto, sero autem perfeceram, istinc abduxi me nec in cubiculo meo cubui; negocium de transferendis sarcinis Iodoco commisi. Hoc animo non salutaui te.

Literas tuas septimo Octobris die scriptas pridie Calendas Nouembr. accepi; et ego iisdem de rebus iterum ad te scripseram. Si Matthaeus non est apud te, apud Roffensem est, id quod magis etiam coniectabam. Sed quia separatim dederam, non adiunxit reliquis; quod si periit, mihi ipsi imputabo, et repetiti laboris taedio facilitatis poenam a me exigam. Nos hinc passim fugientibus omnibus et ipsi rus concesseramus, sed vini inopia fortasse nos Cantabrigiam rediget.

Gratulatus sum proximis literis, et iterum gratulor, quod ad sanctissimos illos ac saluberrimos concionandi labores redieris. Arbitror enim cessatiunculam illam in bonum etiam versum iri, dum auidius audient cuius vocem aliquandiu desyderarunt. Incolumem te tueatur Opt. Max. Iesus.

Cantabrig. pridie Calendas Nouembris. [ANNO M.D.VII.].

279. To William Gonell.

Auctarium p. 135: E. p. 169: ⟨Cambridge⟩
F. pp. 140 and 310: HN: Lond. vi. 38: LB. 173. ⟨November init. 1513.⟩

[From the similarity of language this letter is plainly not long after Ep. 277. If John Smith left on 1 Nov. 1513 as proposed, this may be placed rather later in the month. In F and H this letter is printed twice over, in reprint of D and E; the references in H being iii. 4 and vi. 38, pp. 129 and 279. In N the former is omitted. The symbols F¹, F², H¹, H² denote the two versions. The signature from London added in H² was obviously suggested by Epp. 289 and 292, which it follows there. A visit to London at this time is improbable; for by the end of the month Erasmus had not yet met Ammonius (cf. Ep. 280. 18 n.).]

ERASMVS ROTERODAMVS D. GVLIELMO GONELLO SVO S. P.

Nihil est, mi Gonelle, quod te vnius aut alterius interitus magnopere territet, nisi passim malum vagari coeperit, praesertim cum nunc in Anglia mutare locum nihil aliud sit quam mutare periculum, non effugere. Fuge turbae colluuiem quantum potes; moderate viue, sicuti facis; tuos item a turbae commercio cohibe. Iam instat hyems, quae solet huiusmodi mederi malis.

278. 21. repetiti *F*: repetitus *E*. 29. pridie *om.* *F*. Nouembris *add.* *E Corrig.* 279. 4. *DF*: non effugere *om.* *E*.

278. 18. Matthaeus] Evidently part of Erasmus' work on the New Testament.

22. rus] To Gonell at Landbeach; cf. p. 532. Lectures had been suspended in Cambridge till Nov. 6 because of the plague; see Cooper, *Annals of Cambridge*, i. 295.

26. cessatiunculam] This interval is taken by all Colet's biographers to have been caused by the action of Bp. Fitzjames. Colet had perhaps been inhibited from preaching, whilst the charge of heresy was being examined; cf. Ep. 270. 44 n.

Intelligo te nimium grauiter discruciari ac propemodum despondisse animum, quod tibi crumena cum paucis nummis perierit. Primum quid Musarum alumno cum pecuniis? quid Apollini cum Mida? deinde quid iuueni cum curis senilibus? denique quid est quod tantulae pecuniolae iactura Gonelli tangat animum? Ego cum ante quindecim annos redire in Galliam pararem, viginti libras in littore Douariensi perdidi, et nondum ingressus nauem naufragium feci. Vniuersas opes semel perdideram, et adeo non consternatus sum animo vt alacrior etiam et ardentior ad libros redirem, moxque intra paucissimos dies Prouerbiorum opus aedidi. Oblecta te Musis, mi Gonelle; pecuniam istam aliqua tibi reddet fortuna vel cum foenore. Interim sic existimato, Erasmi pecuniolas quantulaecunque sunt tibi communes esse. Nostri desyderium non tibi molestius est quam tui nobis; sed non semper saeuiet fortuna.

Ioannis mei discessus initio male me habebat; nunc occalluit animus, vt malim non redire. Quorsum enim attinet beneficium in eos conferre qui non intelligunt? Nihil aeque perit atque id quod confertur ingratis; at longe magis perit quod praestatur non intelligentibus. Ingratus dissimulat, non intelligens ne sentit quidem. Si quid nouabis, quaeso facias me certiorem. Cum dabitur colloqui, communicabo tibi quod spero non ingratum fore nec inutile studiis tuis. Bene vale.

Salutem ex me dices humanissimae matrifamilias ac caeteris omnibus. Demiror Lupsetum nihil scribere; audire gestio quid agat, quid valeat. Rursum vale. [Londini. M.D.XV.]

$^{273}280_{282}$ FROM ANDREW AMMONIUS.

Farrago p. 231. London.
F. p. 358: HN: Lond. viii. 40: LB. 186. 25 November ⟨1513⟩.

[The date is fixed by Ammonius' return from the French war, and by the reference to Flodden. The letter was delivered in Cambridge on 27 November; cf. Ep. 282. 24, 5.]

ANDREAS AMMONIVS DES. ERASMO S. P. D.

TERNAS a te in castris literas accepi, quibus ne Gallorum quidem fuga mihi gratior extitit. Primis respondi castrensi dictione, nescio

279. 9. *DF*[4]*H*[1]: quid Apollini cum Mida? *om.* *EF*[2]*H*[2]. 10. *DF*[4]*H*[1]: cum curis senilibus *om.* *EF*[2]*H*[2]. 13. *EF*[2]: Donariensi *DF*[1]. 19. sunt *DF*[4]*H*[1]: sint *EF*[2]*H*[2]. 20. nobis *DF*[4]*H*[1]: mihi *EF*[2]*H*[2]. 23. id quod *EF*[2]*H*[2]: quod *DF*[1]*H*[1]. 31. quid *DF*[2]*H*[2]: qui *F*[1]*H*[1]. Londini *add.* *H*[2]. M.D.XV *add.* *H*[2]: M.D.X *add.* *H*[1].

12. quindecim annos] Not yet fourteen; cf. Ep. 119. 7 n. For the weakness of Erasmus' memory for dates see pp. 2, 522, and 596.

13. nauem] In i. p. 16. 19 the alliteration is changed in the revised editions.

vtrum literas acceperis; ad tuas autem nouissimas, quia sub nostrum ex Gallia discessum, videlicet quum ad ouationem reuerteremus, mihi fuerunt redditae, nihil rescripsi; quae tamen mandasti curaui. Nam Bertinico Abbati diligenter te commendaui eique omnem illam tuam nomenclaturam de tuis apud eum amiculis perlegi; ille mirum quam ad Erasmi nomen fuerit continuo exhilaratus, hercule non secus ac mater vidua ad peregrinantis filioli nuncium; apprehendit me et, quum multi adessent, seorsum abduxit, ac multa de te amantissime percontatus, postremo vt tibi Britannia incidisset quaesiuit. Respondi, quod erat, omnia longe tuis meritis inferiora. Ad summam visus est tui quam studiosissimus. Porro Scriniorum Magistrum conueni, quae de eo scriberes ipsi ostendi, et Plutarchi libellum obtuli; paucis gratias egit et, quoniam erat (vt videbatur) occupatissimus, alio se proripuit; eius postea alloquendi non fuit commoditas.

Simulatque Anglicum solum tetigi, vbi locorum esses rogare coepi; siquidem Cantabrigiensem pestem fugere te scripsisti. Vnus tandem Sixtinus mihi dixit te quidem Cantabrigiam ob pestem reliquisse et concessisse nescio quo; vbi cum vini penuria laborares et eo carere peste grauius duceres, Cantabrigiam repetiisse atque inibi te nunc esse. O fortem Bassarei commilitonem qui in summo periculo ducem deserere nolueris! Quam ob rem mitto ad te imperatoris tui munusculum, vini Cretensis sinum, sed quod Iupiter cum in ea insula educaretur suo peniculo eminxit, hoc est nescio quid ex lacte et nectare profectum; quod si mature huc te receperis, licebit tibi aliquanto largius haurire. Caeterum quod auctam fortunam mihi gratularis, haud amice facis, nisi et tibi pariter gratuleris, et si ea perinde vt tua non vteris; et ego vicissim quum de multis aliis rebus, tum de x illis aureolis quos Δουνελμαῖος tibi donauit gratulor, non tam muneris gratia, quam quod ille non nisi in eos quos vnice amat et suspicit, ea liberalitate vti solet. At quod de me interroganti σοὶ πρὸς ἔπος οὐκ ὑπόκρινεν, non miror, et causam tamen nescio; nam paulo ante quam e nostris castris discederet, quandam mihi indignationem significauit; sed vnde eam conceperit, nequeo diuinare. Plenus est suspicionum; grauiter fert quae nemo censeat. Dum ipse quod mei fuerit officii fecero et culpa vacauero, quo animo hic, ille in me sit, non ero magnopere solicitus.

33. *F Corrig.*: interrogante *E*. 34. οὐχ ὑπέκρινεν *F; sed cf. Ep.* 283. 43, 4. 36. Plenus . . . 37. censeat *om. F.*

3. nouissimas] Ep. 273. It appears from Epp. 282. 4, 5 and 283. 44, 5 that Ammonius' first letter was lost.

18. Anglicum solum] Henry VIII returned at the end of October, and Ammonius presumably with him.

23. Bassarei] Bacchus.

31. aureolis] Cf. Ep. 281. 5, 6.

33. σοὶ πρὸς ἔπος] Cf. Ep. 283. 39–42.

36, 7. Plenus etc.] Removed in F.

Habeo praeterea multa quae ad tuas literas respondeam, habeo et plenum sacculum nugarum, quem cupio in tuum sinum effundere. Proinde vbi vbi primum huc reueneris, fac extemplo vt sciam. Sed hoc praetereundum non est, P. Carmelianum Regis Scotorum epitaphium nuper edidisse muliebribus maledictis refertum, quod Pinsonicis characteribus excusum propediem leges; eo Carmelianus magis sibi placet seque magis miratur quam Catullianus ille Suffenus, et tamen nisi ego admonuissem, *pullulare* prima correpta posuisset. Vtcunque multa restant quae rideas, et imprimis aliquos inueniri qui eiusmodi ineptias serio laudent. Vale, mi suauissime Erasme, et me vt facis ama. Londini. Septimo Cal. Xbres [1515].

Quod me 'fortissimum' appellas, pari te talione percutiam.

281. To Andrew Ammonius.

Farrago p. 218. — Cambridge.
F. p. 347: HN: Lond. viii. 21: LB. 129. — 26 November ⟨1513⟩.

[1513, because of Ammonius' absence at the war. Brian was the carrier of the letter. Cf. Ep. 282. 24, 5; in which the latter part of this letter is repeated.]

ERASMVS ROTERODAMVS ANDREAE AMMONIO SVO S. D.

Expecto iam magnifica illa stratagemata, tum quantum in zonis sit allatum. Scripseram ad te in castris agentem semel et iterum per M. Ioannem Lothoringum. Nobis interim non minus acre bellum fuit cum mendis Senecae ac Hieronymi quam tibi cum Gallis. Quanquam non fuimus in castris, tamen de Gallicis manubiis decem coronatos dedit Dunelmensis. Sed haec cum te videro; interim literas tuas expecto militares. Bene vale, amice singularis.

Cantabrigiae. vi Calendas Decembres.

Non est necesse rogari te quod semper tua sponte facis; tamen rogo vt si quando inciderit opportunitas, commendatione vocis tuae iuues res nostras. Certum his mensibus paucis sacram iacere ancoram; si succedet, imaginabor hanc esse mihi patriam, quam Romae praetuli et in qua me senectus deprehendit; sin minus, abrumpam me, nec magni refert quo, certe alibi moriturus. Superos

280. 50. 1515 *add. H.* 281. 3. M. *om. H.* 6. *N*: Dulnemensis *E.* 9. rogare *H.*

280. 41. sacculum] Cf. Cat. 13. 8.

43. Regis Scotorum] James IV, killed at Flodden, 9 Sept. 1513.

44. Pinsonicis] If this was printed, no copy seems to have survived.

51. talione] Cf. Ep. 282. 33 n.

281. 3. Ioannem Lothoringum] Probably a servant of Ammonius. He is first mentioned in Ep. 255. See also Epp. 273 and 282.

4. bellum] For this and the next sentence cf. Ep. 325.

Senecae] Some of this work was done in company with Robt. Aldridge, who in a letter to Erasmus ⟨c. 1526⟩ recalls the time 'quando tecum ipse Senece libros ac Ieronimi quosdam in Reginali Cantabrigie Collegio perlegi.' Breslau MS. Rehd. 254. 5.

6. coronatos] Cf. Ep. 280. 31.

omneis testes inuocabo fidei, qua me is quem scis perdidit. Quod si tribus verbis essem pollicitus quod ille toties tam magnificis recepit (scio quid pollicear; summa praestabo fide), dispeream ni mori malim quam hominem ex me pendentem destituere. Tibi, mi Ammoni, gratulor, cui fortuna, sicut audio, feliciter aspirat, non vsquequaque iniqua qualis qualis in nos est. Rursum vale.

[Anno M.D.IX.]

280282. To Andrew Ammonius.

Farrago p. 211. Cambridge.
F. p. 343: HN: Lond. viii. 18: LB. 131. 28 November ⟨1513⟩.

ERASMVS AMMONIO SVO S. D.

Gratias, veneres, lepores, denique Musas ac literas omneis tam mihi iratas imprecor quam sunt Carmiliano, si quicquam accidit hoc anno tuis literis iucundius. Hoc iusiurandum sanctius esse puta quam si tibi iuret Iuppiter Stygii per flumina fratris. Has vnas accepi. Superiores mihi redditae non sunt. Et te crebrioribus onerassem literis, verum spes non erat posse perferri; eam simulatque fecisset M. Ioannes tuus, nihil mihi iucundius fuit quam tecum qua licuit confabulari. Quod nec in tanto rerum tumultu tibi exciderit Erasmus, quodque friuola mea tam officiose curaris, tametsi tu quidem nihil facis noui, tamen ego, quasi nouum aliquid feceris, et admiror animi tui candorem et exosculor tuum erga nos studium. Equidem perinde habeo gratiam quasi vinum acceperim. Demiror tamen te nebulonibus his quicquam istiusmodi credere, perfidiam illorum non semel expertum. Auriga qui reddidit literas, negat sibi sinum fuisse traditum.

Respondit ὁ Δουνελμαῖος, sed οὐδὲν πρὸς ἔπος· cum vrgerem autem percontando, eo vultu quasi libenter discederet ab eo sermone, 'Opinor' inquit, 'esse apud Οὐιντονίενσεμ, verum certo non scio'; moxque redibat ad intermissas fabulas. Erga τὸν Βαπτιστὴν animum δυσμενῆ palam prae se ferebat, cum a me nulla daretur ansa. Verum haec ἀπόρρητα.

Quo minus ante natalem Christi Londinum me conferam, partim pestis est in causa, partim latrocinia, quorum nunc apud Anglos

281. 20. qualis qualis in nos est *add. F.* 21. M D XI. *N.* 282. 7. M. *om. H.* 14. expertum *H*: expertus *E.* 16. *H*: δουλνεμαῖος *E.* 18. ὀνιντονίενσεν *F*: οὐιντονίενσεν *H.* certum *F.*

281. 15. is quem scis] Probably Lord Mountjoy, who except for the grant of a pension of £20 (cf. Ep. 288. 10) had done little to fulfil the hopes raised by Ep. 215; cf. Ep. 283. 27.

282. 4. Stygii] Verg. *Aen.* 9. 104.

18. Οὐιντονίενσεμ] Ammonius seems to have been endeavouring to obtain some appointment, which lay in the hands of both Foxe and Ruthall. Cf. Ep. 280. 33 seq.

19. Βαπτιστὴν] Boerio; cf. Ep. 267.

messis est. Pridie quam tuae mihi redderentur, scripseram per Brianum. Is horum Gallorum historiam volumine complexus est. Carmiliani epitaphium vidi, cumque legerem *pullulare*, 'Hic' inquam 'scabies est'; deinde cum sciscitanti respondissent esse Carmiliani, respondi 'sane ipso dignum est.' Id quidam sic acceperunt, quasi dixissem Scotorum Rege dignum; quibus plusculum erat nasi, subrisere. Sed nae tu homo nimium es candidus, qui belluae istius famae consulas. Ita me Deus amet, magno emerim si siluisses. De Baptista miror tantum in literis tuis esse silentium. Nam Bouillus mox adfuturus nunciatur. Age, 'sanctissimum' me vocas, at non sine summi Pontificis iniuria. Quod autem epitheton rectius quadrabat in militem et victorem quam 'fortissimi'? Etiamsi nugarum ἀμάξας habeas, non modo sacculos, nunquam tamen animum meum explebis, si contigerit tecum colloqui.

Video M. Ioannem tuum, imo nostrum, in curandis literis nostris diligentissimum fuisse. Itaque pluris hominem facio, quanquam et antea mihi charum. Is, vti narrat, non ambit mediocria, sed meros episcopatus. Vtinam succedat; videtur amici candidique animi.

Nos, mi Ammoni, iam menses aliquot plane cochleae vitam viuimus; domi contracti conditique mussamus in studiis. Magna hic solitudo; absunt pestilentiae metu plerique; quanquam cum adsunt vniuersi, tum quoque solitudo est. Sumptus intolerabiles, lucrum ne teruncii quidem. Puta me iam hoc tibi per omnia sacra deierasse. Nondum quinque menses sunt quod huc me contuli; interim ad sexaginta nobiles insumpsi. Vnum duntaxat ab auditoribus quibusdam accepi, eumque multum deprecans ac recusans. Certum est his hybernis mensibus πάντα λίθον κινεῖν, planeque sacram, quod aiunt, ancoram soluere. Si succedit, nidum aliquem mihi parabo; sin minus, certum est hinc auolare, incertum quo. Si nihil aliud, certe moriar alibi. Bene vale.

Cantabrigiae. Quarto Calendas. Decembr. [ANNO M.D.XI.].

25. horum *E*: hanc *F Corrig.* 38. M. *om. H.* 40. meras episcopas *H.* 44. pestilentiae metu *add. F.* 49. ac recusans *add. H.* 53. moriar alibi *E*: moriar alibi, moriturus *F*: alibi moriturus *F Corrig.*

33. sanctissimum] Evidently in the address to Ep. 280. The postscript (l. 51) indicates that the reflection was in Ammonius' mind at the end of that letter.

38. M. Ioannem] John of Lorraine. Cf. Ep. 273. 41 seq.

49. recusans] Cf. Ep. 296. 135, 6.

283. To Andrew Ammonius.

Farrago p. 214. Cambridge.
F. p. 344: HN: Lond. viii. 20: LB. 111. 21 December ⟨1513⟩.

[This letter evidently answers a reply to Ep. 282, and alludes to Ep. 280.]

ERASMVS ROTERODAMVS ANDREAE AMMONIO SVO S. D.

EPISTOLA FAMILIARITER IOCOSA.

De Musis et opibus pulchre sane philosophatus es in tuis literis. Ac mihi videtur Paceus noster et ipse data opera bonas dediscere literas et nescio quod dictionis genus affectare, quod Midis placeat potius quam Musis. Quod si hac iter est ad diuitias, vt ais, si quis sit a Musis alienus, certe non in postremis foret Erasmus, vel iudice Carmiliano. Nam quod teipsum in hoc numero ponis, quis non videt te palam ludere? Porro splendida illa vocabula, Musarum delitium atque id genus alia, sic interpretor vt existimem te vel hallucinari amore nostri, vel tuo candore largiri quod non promereor; vel, quod esse verissimum arbitror, amiculum parum felicem istiusmodi laudatiunculis erigere consolarique velle. Vtcunque est, vel debeo tuo in me studio, vel ingenii benignitatem amplector, vel officium amo.

Quod serio mones vt fortunam ambiam, agnosco verum et amicum consilium et experiar, tametsi vehementer animo reclamante nihilque prosperum ac laetum praesagiente. Si me fortunae aleae exposuissem, vterer lege lusus et repulsus boni consulerem, non ignarus hunc esse fortunae ludum, vt alios erigat, alios reiiciat, vtcumque lubitum est. Verum existimabam me id curasse, ne mihi res esset cum hac hera tam procaci, cum Montioius nos ad portum ac rem factam accerseret. Nec me vel tantillum cruciat fortunae benignitas in alios, quantumuis indignos, ita me Deus amet; tui vero tuique similium successus veram ac non vulgarem adferunt mihi voluptatem. Denique si ad meritorum calculum ac rationem vocandus essem, hanc ipsam fortunam puto supra meritum esse. Metior enim ipse me meo pede, non tuis laudibus. Vnum illud male habet animum, quod is verba dedit, cui vni tam vnice fidebam. Et rursum licet grauissimum sit onus paupertas, praesertim χαλεπῷ ἐπὶ γήραος οὐδῷ, tamen pudore magis commoueor quam inopia. Quanquam hic quoque mihi concoquendus dolor et perfricanda facies; si his fatis natus sum, non est meum θεομαχεῖν.

Quod tuas res, mi Ammoni, feliciter prouehit φέρων ἄνεμός τε καὶ ὕδωρ, maximopere gaudeo, non solum quod ista contingunt amico,

TIT. EPISTOLA . . . IOCOSA *add. F.* 2. dediscere *E*: dissimulare *F.* 18. reiiciat *E*: reficiat *H.* 28. *F Corrig.*: χαλεπῆς *E.*

28. χαλεπῷ] Cf. Hes. *Op.* 329. 32. φέρων] Hom. *Od.* 3. 300.

verum etiam quod promerenti. Quanquam quid adhuc in te contulit fortuna vel istis literis vel istis dignum moribus? Subuererer ne tuae felicitati blandiri viderer, ni nossem tibi satis perspectum esse ingenium meum, qui ne satrapis quidem soleam assentari. Verum aut me fallit animus aut summi honores manent Ammonium.

Vide, quaeso, quam sim *φίλαυτος* in Adagiis meis, vt nemini putem esse nota nisi mihi; siquidem suspicabar fugere te prouerbium illud *οὐδὲν πρὸς ἔπος*. Huic autem errori meo ansam dedit *σοὶ* pronomen abs te additum et, ni memoria labor, *πρὸς* omissum. Nam in praesentia non erat ad manum epistola tua; *ὑπόκρινεν* enim facile coniectabam *ἀπέκρινεν* te voluisse scribere. Non redditas fuisse nec tuas illas priores nec Baptistae literas hoc certe nomine gaudeo, quod interim curam doloremque lucrifecerim, quem morbus illius nunciatus attulisset. Neque voluptatis lucro frustror quod reuixerit, simulque mihi gratulor qui domi remanserim. Istos hostes magis metuebam quam Gallos, quanquam anceps bellorum exitus. Quod offert hospitii mensaeque communionem, et amo et habeo gratiam. Video totum illi mutatum esse consilium, posteaquam accersit filios. De Carmeliano non modo satisfacis, sed pietatem etiam laudo, qui neglecto nebulone patriae consulas honori. Sed vtinam omnes hominis mendas possis tollere,—magis consuleres patriae—hoc est *τὸν ὅλον ἀνελεῖν κατάρατον*. Demiror te posse succensere tuo Thomae, famulo tam prudenti tamque vigilanti vt rebus tuis melius consulat quam tu ipse. Rogo ne hoc illi, sed meis fatis imputemus.

Nunc ad Panegyricum tuum accedo, cuius me, si diis placet, iudicem facis ac censorem, tantumque potestatis permittis quantum Homerus tribuit Ioui, vt nutu ac renutu probem quae velim, iugulem quae lubeat. Equidem non mihi tantum arrogo vel ingenii vel eruditionis vt tua vel emendare possim vel censere. Illud ingenue fateor, nihil esse quod abs te proficiscatur quod non vehementer admirer, siue mihi contingat hoc iudicio (quandoquidem de summis operibus iudicant non nunquam et mediocres artifices) siue sensu quodam ingenii. Amore certe non labor, qui hunc amorem ex admiratione scriptorum tuorum hauserim. Verum vti diuersis oculis aliae atque aliae placent formae, diuersa palata cibus alius atque alius delectat, sic opinor et in ingeniis varium quendam esse sensum et arcanam quandam vel cognationem vel dissidium. Ostenderat olim

70. vel cognationem vel *E*: cognationem, vel etiam *H*.

---

41. *οὐδὲν πρὸς ἔπος*] *Adag.* 445.
σοὶ] Cf. Ep. 280. 33, 4.
44. Non redditas] Cf. Ep. 282. 5.
45. Baptistae] Boerio; cf. Ep. 267.
55. Thomae] Cf. Ep. 239. 20.

58. Panegyricum] Panegyricus ad Henricum VIII autore A. Ammonio. E *in marg.* It does not seem to have been published.
60. Homerus] *Il.* 16. 250.

Haltus noster nescio quas schedulas de nihili rebus sic neglectim abs te scriptas. Ex harum gustu protinus conceptam admirationem et amorem ingenii tui mecum in Italiam extuli; eamque rursus venam in Montioiicis literis agnoui, tametsi manus penitus exciderat. Habes sententiam meam de tuis omnibus. Iucundum autem est tua non eruditis modo placere, quibus, nisi sint inuidentissimi, non vehementer probari non possunt, sed summatibus etiam viris atque adeo Eboracensi. Quod eruditorum calculis approbaris, non possum isto nomine te vocare felicem. Felicissimum autem iure dicam, qui isti tantopere placeas viro, plurimumque debes Rhamnusiae.

Sed tu iamdudum iudicium efflagitas exactius, atque hanc clamas laudationem esse, non censuram. Age, ne parum morigeri videamur amico cui nihil negare sit fas, τὴν λεοντῆν ἐνδύσομαι simulque censoris et virgulam sumam et supercilium. Ita rem gestam narras vt ex nullius commentariis potuissem plenius cognoscere. Primum de latronibus interceptis; deinde quemadmodum frustra Regem conati sint hostes intercludere; deinde cum reditum esset ad pugnam, quam turpiter fugerint ducibus ipsis captis. Praeterea Morinum captum, Scotos interim duobus praeliis ad internicionem pene concisos; ad haec inuitante scilicet coeli serenitate quasique suadentibus superis captum Tornacum; super omnia maiestatis Imperatoriae in castra tam familiarem aduentum. Sunt qui poema non putent, nisi deos omneis e coelo mari terraque subinde aduoces, nisi sexcentas infulcias fabulas. Mihi semper placuit carmen quod a prosa, sed optima, non longe recederet. Quemadmodum Philoxenus suauissimos iudicauit pisces qui pisces non essent, et iucundissimas carnes quae carnes non essent, rursus amoenissimam existimauit nauigationem iuxta littus, ambulationem iuxta mare; ita me vehementer delectat poema rhetoricum et rhetor poeticus, vt et in oratione soluta carmen agnoscas et in carmine rhetoricam phrasin. Aliis longius petita placent; at mihi vel praecipue probatur quod orationem ex ipsis rebus sumis, nec tam studiosus es ostentandi ingenii quam ostendendae rei.

In pauculis versibus desydero compositionem paulo molliorem; verum id accidere solet, aut quoties non vacat saepius eadem recudere,

77. Archiepiscopo *ante* Eboracensi *add. F.*

71. Haltus] Possibly John Holt, the friend of More. The incident must have occurred in 1505-6.

74. Montioiicis literis] Ep. 215.

77. Eboracensi] Wolsey, who became Dean of York on 19 Feb. 1513. Bainbridge, the Abp., can hardly be referred to, as he had been in Italy for some years. See Brewer, i. In F and subsequent editions Wolsey's later title is added.

88. Morinum] For the surrender of Terouenne, 22 August, of Tournay, 21 September, and for Maximilian's visits to the English camp, see Brewer, i. 4284.

95. Philoxenus] ap. Plut. (2. 14 D) *de poem. audiendis* init.; cf. *Adag.* 191.

aut cum maioribus intenti virtutibus illa negligimus. Vnum carmen mihi visum est humilius,

Vt possis oculum Gallis exculpere vtrunque.

Haec iam si nimium libere facere videor, tibi imputabis qui mihi personam hanc imposuisti. Carmen hoc impendio nobis arrisit,

Dum tu absens procul et regno diuisus ab Anglo
Gallorum diffringis opes et victor oberras;

propterea quod mire rem mihi certe subiecerit. Iam enim videre videbar Alexandrum illum magnum vltra Indos armis grassantem et transmisso Oceano alium orbem quaerentem quem vinceret ac victricibus copiis per omnes nationes late vagantem; passim capi, vinci, dedi, quicquid obuium. Fuere quos serio versus hic offenderet,

Nostrorum Princeps tam re quam nomine Regum.

Itaque qui transscripsit, Vachanus homo doctus et candidus, mutauerat *Cunctorum*. Ego subieci *Nullorum*; non placuit. Rursum mutaui *Stultorum*; ne id quidem. Rursum ego *non re sed nomine*; reiectum est: *nec re nec nomine*; abnuerunt. Denique quando nec hoc placet quod abs te positum est, nec quod a me mutatum, ipse videris quid scribi velis. Arrisit et proximus versus,

Angusta nuper qui maiestate remissa;

aiunt enim qui rerum arcanas vires scrutantur, hanc esse vim τῷ χρυσῷ, vt astricta laxet ac dilatet. Item ille,

In tua felici se contulit omine castra,

εἷς οἰωνὸς ἄριστος ὁ χρυσός, praesertim ἀποροῦντι. Sunt et alia permulta digna quae notentur asteriscis; quae si scholiis aliquot in carmen tuum additis indicauero, ecquid erit precii? Illud apprecor, vt quam erudite quamque ingeniose κολακεύεις, tam idem facias feliciter. Habes Aristarchi de carmine tuo iudicium, at vicissim huius iudicii te iudicem facio.

Ex Pacei literis intelligo te Scotici conflictus historiam descripsisse; eam legemus, cum aduenerimus. Pacei tam candidum in te animum esse summopere gaudeo; nihil est eo viro nec amantius nec integrius.

119. homo *add.* *F*. 120. Ego subieci *E*: Dego subiecit *F*. 121. mutaui *E*: alius mutauit *F*. ego *E*: Dego *F*. 123. a me *E*: ab aliis *F*. 125. Augusta *N*.

119. Vachanus] John Vaughan († c. 7 Apr. 1557), Fellow of Queens' c. 1500–19, B.C.L. 1507. See *Athen. Cantabrig.* i. 549, and Knight, p. 141 n. and doubtless later (Bentley, *Excerpta Historica*, p. 92). This passage probably explains the addition made in F to the title.

120. Ego] In F Erasmus affects to conceal his own criticisms under a pseudonym. It was perhaps suggested to him by 'Dego, the Spanish fole,' who was at Henry VII's court in 1492, and doubtless later (Bentley, *Excerpta Historica*, p. 92). This passage probably explains the addition made in F to the title.

125. Angusta] Perhaps an intentional misreading, in jest.

129. εἷς οἰωνὸς] Hom. *Il.* 12. 243.

135. Pacei] This perhaps implies that Pace had returned to England.

Lusimus et nos pridem in fugam Gallorum, sed Musis et Apolline nullo; carmen ad te misimus: non potest nisi semel esse molestum, cum sit breuissimum. Qui te meis onerauit literis, haud fecit ex animi mei sententia: ipse literas ad omneis efflagitarat, iactans sese nusquam non iturum ac tantum non vniuersam lustraturum Angliam. Si dabitur commoditas, redde: sin minus, coniicito vel in ignem potius quam vt eo graueris officio. De literis quas me negabam accepisse, nihil addubitabam; tamen lucro fuisse tuam suspicionem gaudeo. Neque enim mediocre solatium adferunt tuae literae, praesertim in tanto rerum taedio. Includimur pestilentia, obsidemur latrociniis, pro vino bibimus vappam et si quid vappa deterius, truncatur census. Io triumphe; sic ouamus orbis victores. Carmen tuum et hic passim rapitur, transcribitur, ac laudatur ab omnibus vt eruditum et ingeniosum.

In negocio Prouerbiorum pessime sum acceptus ab istis bibliopolis. Quidam ea formulis excudit Basileae, sed ita imitatus aeditionem Aldinam vt parum attentis eadem videri possit. Commiseram exemplar emendatum ac locupletatum Francisco, qui libros ferme omnes solitus est huc importare, vt vel Badio vel ex illius sententia committeret alii. Is bonus vir recta Basileam deportauit, ei in manus dedit qui iam excuderat, vt haec tum demum aedat cum sua diuendiderit, hoc est post decennium. Complures item libellos ex Plutarcho ac Luciano versos commiseram Badio tradendos, vt superioribus quos habet adiungeret; et hos illi, vti suspicor, tradidit, vtque plures mittam rogat. En Sicambricam fidem; sed est quo me vlciscar. Seruatum est Adagiorum exemplar, et quidem aliquanto copiosius eo quod ille abstulit. Cretissabimus cum Cretensi.

149. census *E*: sensus *Lond.* 153. Basileae *E*: Tubingae *F Corrig.*

---

138. Lusimus] The fourteen verses here alluded to are printed in E at the end of this letter; but not in later editions, as they had been included in Erasmus' *Epigrammata* from March 1518 (Basle, Froben) onwards with the title 'In fugam Gallorum insequentibus Anglis apud Morinum, AN. M.D.XIII.'

Musis] Mart. 2. 89. 3.

153. Basileae] The Froben edition of the *Chiliades Adagiorum* (August 1513) is here referred to. Cf. iv. 247 seq., where no concealment is attempted. The correction *Tubingae*, made for obvious reasons, is impossible, since Anshelm's Tübingen edition was not published till March 1514. Both were reprints of the Aldine edition (Ep. 211).

154. Commiseram] At some date between Epp. 264, 5.

155. exemplar] Cf. Ep. 219. 3 n.

Francisco] Berckman; Ep. 258. 14 n.

157. Basileam] Unaltered in spite of the correction above; but Berckman would probably have communicated with Anshelm through Frankfort.

158. tum demum] Froben's next edition of the *Chiliades* appeared in 1515, under Erasmus' supervision; cf. Ep. 269.

159. Plutarcho] Cf. Epp. 264. 25 and 272.

160. Luciano] For the delay in this edition see Ep. 261 introd.

162. fidem] The complacent tone in which the mishap is narrated suggests that Erasmus by this time did not regret the transference to a printer with greater resources than Badius; or even that he had connived at Berckman's 'breach of faith.'

A Natali statim isthuc aduolabo, nisi Iuppiter nos alligarit domi. D. Laracum, virum omnium quos in Anglia nouerim humanissimum candidissimumque, quaeso vti meis salutes verbis. Rogo ne graueris in proximis ad Paceum literis asscribere, vti tibi significet quid actum sit de libris meis quos Ferrariae reliqueram. Nonnihil suspectum est mihi illius silentium: non quod quicquam de fide illius addubitem, sed quod verear ne quid acciderit commentariis meis, quod ambo nolimus. Bene vale, Ammoni.

Cantabrigiae. natali diui Thomae. [Anno M.D.X.]

284. To Thomas Wolsey.

Basle MS. AN. vi. 1. Cambridge.
4 January ⟨1514⟩.

[This is the preface to a translation of Plutarch's *De vtilitate capienda ex inimicis*, which exists in manuscript in the University Library at Basle. The translation forms a neatly bound book of twenty-five small quarto leaves, the first of which is occupied by the preface. At the foot of the first page is written in the hand of Boniface Amerbach (Ep. 326) 'manus domini Erasmi Roterodami.'

The translation was perhaps first made in the autumn of 1512 (cf. Ep. 264), and shared the fate of Ep. 272 which was committed to Berckman. It may be conjectured that Erasmus subsequently, on finding that the Plutarch was not yet published, wrote a special copy for presentation to Wolsey, as a New Year offering in 1514; and that having failed to present it in time (Ep. 287. 2-5) he afterwards amplified it into Ep. 297. This suggestion agrees with the statement in i. p. 8. 19-24 that the treatise was dedicated to Wolsey when he was Royal Almoner, and that his promotion was so rapid that the preface had to be changed three times before an opportunity arrived of presenting the book to him.

The date is given by Wolsey's preferment. The see of Lincoln fell vacant by the death of William Smith on 2 Jan. 1514. Wolsey was appointed by Papal Bull of 6 Feb. 1514, and consecrated at Lambeth on 26 March. The date given by Erasmus hardly accords with that of Smith's death; but Mr. Nichols quotes Halle's *Chronicle*, 1550, f. 46, to the effect that Wolsey was named Bp. of Lincoln 'on Newers daye,' apparently before his predecessor was actually dead.]

ORNATISSIMO VIRO CHRISTIANISSIMI REGIS ANGLORVM ELEMOSYNARIO MAGNO EPISCOPO LYNCOLNIENSI NOMINATO ERASMVS ROT. S. D.

Cvm et antea iamdudum vererer tantum virum tantulo aggredi munusculo, contantemque hinc tua inuitaret bonitas, hinc deterreret magnitudo, accessit interim tot ornamentis dignitas etiam episcopalis. Verum vbi mecum reputarem nihil humanitati decessisse, si quid accessit honoribus, ausus sum hoc qualicunque xeniolo et meum in te animum testificari et tuum ambire fauorem. Est libellus perpusillus quidem ille sed, vt eum compendio laudem, Plutarchi, quo viro nihil vnquam produxit foecunda alioqui magnorum ingeniorum

283. 166. D. *om.* *H.*

283. 166. Laracum] Thos. Larke († c. July 1530), the King's Chaplain, and Canon of Westminster 14 Nov. 1511. He was confessor to Wolsey, with whom he possessed great influence. See Brewer.

169. libris meis] The *Antibarbari*, etc.; see p. 121.

parens Graecia neque doctius neque venustius. Et haut scio an cuiquam alii contigerit eximiam eloquentiam cum exactissima rerum cognitione copulasse. Nihil hic nisi meras gemmas loquitur. Si quid offendet, nobis imputato. Bene vale, et Erasmum vel inter extremos clientulos tuos asscribito.

Cantabrig. pridie nonas Ianu.

285[286] To William Warham.

Epistolae ad diuersos p. 502. Cambridge.
HN: Lond. xiii. 3: LB. 188. ⟨January 1514.⟩

[The dates of this and Ep. 286 are suggested by the allusion to the successful war with France, and are confirmed by the reference to Erasmus' attack of stone in Ep. 288. 15. Mr. Nichols places them in 1513.]

ERASMVS ROTERODAMVS ARCHIEPISCOPO CANTVARIENSI S. D.

Incidit Erasmo tuo periculosa et omnium grauissima cum calculo conflictatio. Deuentum in manus medicorum et pharmacopolarum, hoc est carnificum et harpyarum. Adhuc parturio. Malum in costis etiamnum affixum est; quando pariturus aut quid pariturus incertum. Suspicor hoc morbi debere me ceruisiae quam dies iam complures inopia vini bibi. Hae nimirum primiciae fructuum quos ex praeclaro aduersus Gallos bello capiemus. Has literas dictaui modo, nec id citra molestiam; tu cura vt quam optime valeas, optime Mecoenas.

Cantabrigiae. [Anno M.D XV.]

[285]286. From William Warham.

Farrago p. 186. London.
F. p. 324: HN: Lond. vii. 19: LB. 134. 5 February ⟨1514⟩.

GVILHELMVS ARCHIEPISCOPVS CANTVARIENSIS CANCELLARIVS REGNI ET TOTIVS ANGLIAE PRIMAS ERASMO ROTERODAMO SVO S. D.

Erasme, si valentibus dicimus salutem in capite literarum, multo magis conuenit aegrotanti tibi optare salutem; tametsi fausto omine auguror te iampridem calculis purgatum, saltem posteaquam celebrauimus memoriam purgationis Mariae. Quid sibi volunt saxa in corpusculo tuo? aut quid super hanc petram inaedificandum est? non enim construendo es magnificas domos vel eiusmodi quippiam, vt opinor. Quocirca quum non sint e re tua calculi, cures quamprimum te superfluo onere liberare, desque pecuniam vt auferantur hii lapides; secus quam ego quotidie do pecuniam, vt lapides afferantur ad mea aedificia. Id quod vt facilius facias nec tibi desis, dedi filio cuiusdam aurifabri Londinensis decem nobiles, quos in decem legiones

286. 8. hii *E*: ii *H*. 11. decem *E*: triginta *F*. nobiles *E*: angelatos *H*.

286. 10. filio cuiusdam aurifabri] Possibly Lupset. Cf. Ep. 270. 60 n. Ep. 279. 30 perhaps shows that he had returned to London in the winter.

mutatos velim. Id auri pharmacum nonnihil energiae in se continet; eo vtere ad salutem, quam tibi emere multo pluris cupiam. Restant enim multa egregia opera per te edenda, quae nisi valeas obire non queas. Cura vt valeas, nec nos defraudes aegritudine tua pulcherrima spe et dulcissimo fructu doctrinae tuae.

Ex Londino quinto Febr. [M.D.XII.]

287. To William Gonell.

Farrago p. 195. London.
F. p. 330: HN: Lond. vii. 37: LB. 171. ⟨c. 14 February 1514.⟩

[The date is given by the events mentioned. The visit to London probably followed the receipt of Warham's letter (Ep. 286) and present.]

ERASMVS GONELLO SVO S. D.

Londini salutaui Mecoenates meos, Archiepiscopum et Montioium. Ad haec amicos aliquot destinaram munusculo adoriri, et in his D. Elemosynarium, nunc episcopum Lincolniensem; sed offensus Londino, nondum enim illic versari tutum est ob pestilentiam, in aliud tempus distuli. Rex laborabat cum illic essem, hoc est Richemondiae, sabbato proximo, sed medicus aiebat eum euasisse periculum. Adest Londini summi Pontificis nuncius, Episcopus Theatinus, vir, vt aiunt, vndequaque doctissimus, de pace inter Principes tractaturus; sed frustra. Is magis, ni fallor, suum aget negocium quam nostrum. Proximo Maio Rex traiiciet vnaque sororem Mariam secum abducet, nupturam Principi nostro. Rumor est Margaretam, Maximiliani filiam, nupturam nouo Duci quem nuper Rex ex

286. 15. per aegritudinem tuam *F.* 17. M.D.XII *add. H.* 287. 2. et in his *add. F.* 3. D. *E*: regium *H.* 4. ob pestilentiam *add. F.* 11. Rumor . . . 13. fecit *om. F.*

287. 3. Lincolniensem] Cf. Ep. 284 introd.

5. Rex laborabat] Henry's illness can be dated from a letter from Margaret of Austria, Brussels, 7 Feb. 151$\frac{3}{4}$, inquiring for news of it. Brewer, i. 4726; cf. ibid. 4831 and 4845.

Richemondiae] It was perhaps on this occasion that the incident narrated in the *Exorcismus siue Spectrum* (LB. i. 749 C–E) took place. Polus there is probably More.

6. sabbato proximo] Mr. Nichols suggests Saturday, 11 Feb. 1514.

7. Pontificis nuncius] John Peter Caraffa (1476–18 Aug. 1559), Bp. of Chieti 1505, and joint-founder with Gaetano of Tiene of the Order of Theatini; Abp. of Brindisi 1518. In 1524 he resigned both his sees and retired into quietude; but he was unwillingly made Cardinal in 1536, and elected to the Papacy as Paul IV in 1555. For this mission to England see Brewer, i. 4563, 5048. Erasmus received great encouragement from him in his work on the New Testament (Ep. 335).

11. Principi nostro] Charles of Castile; cf. Ep. 252. 33 n.

Margaretam] of Austria (10 Jan. 1480–27 Nov. 1530), Governess of the Netherlands since 1507. Brewer, i. 4850, 1 gives a letter, dated 4 March 151$\frac{3}{4}$, from Henry VIII to Maximilian affecting to complain of this rumour, and some statements of Margaret herself about the matter.

12. nouo Duci] Chas. Brandon (c. 1485–24 Aug. 1545), a favourite of Henry VIII, who afterwards married the King's sister, Mary. He had been created Duke of Suffolk on 1 Feb. 1514. See DNB.

Dama procerem fecit. Equum remisi; mone saepius vt pater eum bene tractet. Est apud me quod putem tibi gratum fore, sed mirum quanta hic scriptorum inopia. Bene vale, charissime Gonelle. D. Greanum meis verbis saluta.

[Anno millesimo quingentesimo decimoquinto.]

288. To Antony of Bergen.

Auctarium p. 62. London.
F. p. 114: HN: Lond. ii. 28: LB. 144. 14 March 151$\frac{3}{4}$.

[1514, because Erasmus has heard of the delivery of the messages sent in Ep. 273; also subsequent to the election of Leo x on 11 March 1513. This letter was translated into German by George Spalatinus and printed, in six quarto leaves without printer's name or date ⟨probably 1514⟩, with the title *Herre Erasmus Roterdamus Epistel zu herr Antony von Berg, Apt zu Sant Bertin, von den manigfältigen schäden des Kriegs und was übels, nachteyls und unwesens uss den Kriegen erwechszt.* It was afterwards expanded into the Adage, *Dulce bellum inexpertis*, which was inserted in the Froben edition of 1515, as No. 3001, and was printed separately by Froben in April 1517 and later. There is a copy of Spalatinus' translation in the University Library at Basle.]

DES. ERASMVS ROTERODAMVS CLARISSIMO D. AC REVERENDO IN CHRISTO PATRI D. ANTONIO A BERGIS ABBATI SANCTI BERTINI S. D.

Ornatissime pater, ex oratione Episcopi Dunelmensis et Andreae Ammonii, secretarii regii, cognoui studium in me tuum planeque paternum quendam amorem; quo magis gestio me patriae restituere, si modo detur a Principe fortuna quae possit ociolum nostrum alere. Non quod mihi displiceat Britannia aut Mecoenatium poeniteat. Sunt et hic amici complures, multorum episcoporum non vulgaris in me benignitas; tum vero Cantuariensis Archiepiscopus sic me fouet, sic complectitur vt, si frater esset aut si pater esset, non possit amantius. Ex huius dono pensionem habeo sacerdotio resignato satis amplam. Tantundem addit alter ille Mecoenas de suo; accedit non parum ex procerum benignitate, multoque plus accederet, si vel paululum ambire velim. Sed bellum quod adornatur genium huius

287. 17. Anno . . . decimoquinto *add. H.* 288. 1. *H*: Dulnemensis *D.*

---

287. 13. Dama] The *non tressis agaso* of Pers. 5. 76 seq.; cf. *Adag.* 711. Brandon was regarded at this time as an upstart; but when these letters were published, he had risen to great power, and the passage was therefore omitted.

15. scriptorum] Cf. Ep. 292. 3-7. The same complaint is made at Cambridge in Ep. 246. 5, 6.

16. Greanum] Probably Thos. Grene, who was Master of Catharine Hall in 1507, B.D., and in 1523 Vice-Chancellor. See *Athen. Cantabrig.* i. 32. It appears from Ep. 289 that at this time he was one of the commissaries or assessors in the Vice-Chancellor's court. Gonell, writing from London to Cambridge in Dec. 1517, sends a message to Grene complaining of his silence (Record Office, S.P. Henry VIII, § 12, No. 278); but Brewer in his abstract (ii. App. 17) calls him 'Grey.'

288. 8. vt, si frater] Cf. Ep. 253. 12 n.

9. pensionem] Cf. Ep. 255 introd.

10. alter] Mountjoy; cf. Epp. 287. 1 and 296. 130, 1.

insulae subito vertit. Rerum omnium charitas hic indies crescit, decrescit liberalitas. Quid ni parcius dent homines toties decimati? Et nuper ob inopiam vini ex malis vappis collecto calculo propemodum extinctus fui. Ad haec cum omnis insula per se relegatio quaedam est, tum nunc bellis etiam arctius includimur, adeo vt nec epistolis sit exitus. Et video magnos rerum motus oriri, qui quorsum euasuri sint incertum; vtinam Deus propicius hanc orbis Christiani tempestatem dignetur componere.

Saepe demirari soleo quae res, non dico Christianos, sed homines huc adigat vesaniae vt tantis studiis, tantis sumptibus, tantis periculis, in mutuam perniciem ruant. Quid enim aliud in omni vita quam belligeramur? Non belligerantur quaelibet bruta, sed ferae duntaxat. Ne hae quidem inter se dimicant, sed cum diuersi generis beluis: et suis armis pugnant, non, vti nos, arte diabolica excogitatis machinis: nec rursum quibuslibet de causis, sed aut pro foetu aut pro cibo; nostra bella pleraque vel ab ambitione vel ab iracundia vel a libidine similiue animi morbo proficiscuntur: denique non tot milibus conglobatis, sicuti nos, in mutuum instruuntur exitium. Nobis qui Christi gloriamur cognomine, qui nihil nisi mansuetudinem et docuit et exhibuit; qui vnius corporis membra sumus, vna caro, eodem vegetamur spiritu, iisdem sacramentis alimur, eidem adhaeremus capiti, ad eandem immortalitatem vocati sumus, summam illam speramus communionem, vt sicut Christus et pater vnum sunt, ita et nos vnum cum illo simus; potestne vlla huius mundi res esse tanti vt ad bellum prouocet? rem adeo perniciosam, adeo tetram vt etiam cum iustissimum est, tamen nulli vere bono placeat.

Quaeso te, cogita per quos geritur; per homicidas, per incestos, per aleatores, per stupratores, per sordidissimos conducticios milites, quibus lucellum charius est vita. Hi in bello sunt optimi, cum quod ante suo faciebant periculo, hic mercede faciant et cum laude. Haec hominum colluuies in agros, in vrbes recipienda, vt bellum geras. Denique his seruiendum, dum alium vlcisci volumus. Adde nunc quot facinora belli praetextu committantur, dum inter arma silent leges bonae; quot rapinae, quot sacrilegia, quot raptus, quot alia dedecora, quae pudet etiam nominare. Haec pestis morum in multos annos duret necesse est, etiam extincto bello. Expende mihi nunc sumptus, vt etiam si vincas, multo tamen plus sit damni quam lucri. Quanquam quo tandem regno possis tot milium vitam ac sanguinem aestimare? Atqui maxima malorum pars ad eos redit ad quos nihil pertinet bellum, pacis commoda ad omnes perueniunt: in bello

36. vnum *add. H.*

15. calculo] Cf. Epp. 285, 6.

plerunque flet etiam qui vicit. Tantum malorum agmen secum trahit vt non sine causa poetae finxerint bellum ab inferis per Furias immitti; ne iam commemorem expilationem populi, ducum collusionem, rerum commutationes, quae nunquam sine summo incommodo nouari solent. Quod si gloriae cupiditas nos trahit ad bellum, non est gloria quae affectatur, praesertim ex malefactis. Et multo gloriosius est ciuitates condere quam euertere, siquid libet gloriosum designare. Nunc plebs extruit et excolit vrbes, stultitia principum euertit. Sin lucro ducimur, nullum bellum tam feliciter cessit quin plus attulerit mali quam boni. Et nemo bello nocet hosti quin prius multis malis afficiat suos. Postremo, cum videamus res humanas in morem Euripi sursum ac deorsum mutari miscerique, quorsum attinet tanto rerum molimine parare imperium mox qualibet occasione ad alios deuoluendum? Quanto sanguine paratum est Rhomanum imperium, et quam mox coepit concidere!

Sed dices, ius principum vindicandum est. Non est meum de principum factis temere loqui. Hoc vnum scio, saepe summum ius summam esse iniuriam, et nonnullos esse principes qui primum quod velint statuant, deinde titulum aliquem quaerant quo factum praetexant suum. Et in tantis rerum humanarum commutationibus, in tam multis pactis et solutis foederibus, cui, quaeso, titulus deesse possit? Quod si maxima sit altercatio cuius sit ditio, quid opus tanto sanguine? Non enim agitur de salute populi, sed hunc an illum debeat appellare principem. Sunt pontifices, sunt episcopi, sunt prudentes et integri viri, per quos istiusmodi negociola transigi possint, vt non bellum ex bello seras et diuina pariter atque humana commisceas. Hoc est proprium Rhomani Pontificis, hoc cardinalium, hoc episcoporum, hoc abbatum munus, Christianorum principum dissidia componere; hic autoritatem suam proferre et quantum pro sua reuerentia valeant ostendere. Iulius, certe non ab omnibus laudatus Pontifex, potuit hanc bellorum tempestatem excitare; Leo, vir doctus integer ac pius, sedare non poterit? Suscipiendi belli praetextus erat Iulius periclitans; sublata est causa belli nec tamen cessat bellum.

Ad haec meminisse debemus homines esse liberos, praesertim Christianos; qui posteaquam diu floruerunt sub aliquo principe eumque iam agnoscunt, quid opus est nouandis rebus orbem commouere? Principem diuturnus consensus facit etiam apud ethnicos, multo magis apud Christianos, apud quos principatus administratio est, non dominium; vt cui pars aliqua ditionis sit adempta, is oneris parte leuatus, non laesus, esse videatur. At non concedit, inquis, bonorum virorum arbitrio pars altera; quid hic me vis facere? Primum, si vere Christianus es, ferre te velim et quiescere et tuum illud quale-

cunque ius negligere. Deinde, si tantum vir prudens es, expende quanti constatura sit tibi tui iuris vindicatio; si nimio (et omnino nimio, si vindicas armis), noli tanto generis humani malo tuum titulum, fortasse falsum, asserere tot caedibus, tot orbitatibus, tot tuorum suspiriis. Quid credis sentire Turcas, quum audiunt Christianos principes tantis furiis inter sese debacchari, idque tantum ob imperii titulum? Iam vindicata est a Gallis Italia. Quid actum est tanto sanguine nisi vt, vbi ante Gallus administrabat, nunc alius quispiam administret? Et prius magis florebat quam nunc floret. Sed nolim altius in haec descendere. Quod si qua iura bellum admittunt, ea crassa sunt et Christum iam degenerantem sapiunt ac mundanis opibus oneratum. Et haud scio an omnino haec bella probent; sed quoties studio tuendae fidei pax Christiana aduersus barbarorum incursus defenditur, ibi video nonnunquam a piis viris non improbatum bellum. Sed cur illa pauca nobis in mentem veniunt ab hominibus tradita potius quam tam multa a Christo, ab Apostolis, ab orthodoxis ac probatissimis patribus, de pace deque malorum tolerantia dicta? Quid est quod non aliquo modo defendi possit? praesertim vbi qui gerunt rem sunt ii quorum etiam facinora per adulationem laudantur a multis, errata nemo ausit reprehendere. Sed interim obscurum non est quid precentur, quid optent, quid suspirent, bonae mentes. Quod si propius inspicias, pleraque priuata sunt principum ob quae bellum suscipitur. Quaeso te, an hoc humanum censes, mox orbem ad arma commoueri, quoties hic aut ille princeps ob quiduis stomachatur in principem aut fortasse stomachum simulat?

Nos optare possumus optima, sed optare tantum. Ego certe quicquid habeo fortunae, id habeo apud Britannos; verum id totum libenter resignem hac lege vt inter Christianos principes Christiana pax coiret. Ad eam rem non mediocre momentum tua adferet autoritas, quae multum apud Principem Carolum, plurimum apud Maximilianum valet, Britannis etiam proceribus gratiosa. Neque dubito quin ipse iam expertus sis quid dispendiorum in bellis adferant etiam amici. Proinde tuum quoque negocium ages, si adniteris quo bellum hoc finem accipiat, ne tibi videare gratis hoc operae suscepturus. In tuos complexus accurram, simul atque licebit hinc euolare. Interea bene vale, pater amplissime. D. Ghisberto medico, D. Antonio Lutsenburgo omnia fausta laetaque precor.

Londini, pridie Idus Martias. M.D.XIII.

107. omnino *add. H.* 109. ibi . . . 110. bellum *add. H.* 112. ab orthodoxis . . . patribus *add. F.* 122. optare *post* sed *add. F.* 132. D. *om. H.* 133. D. *om. H.* 134. M.D.XIII *add. H.*

289. To William Gonell.

Farrago p. 168. London.
F. p. 310: HN: Lond. vi. 36: LB. 170. ⟨c. April 1514.⟩

[Prior to Ep. 292.]

ERASMVS GONELLO SVO S. D.

Mvltis modis haec tempora nos affligunt, mi Gonelle. Pestis hic passim scintillat, mox vti videtur saeuitura. Bellum imminet, malorum omnium oceanus. Nos priuata etiam quaedam incommoda discruciant, praeterquam quod nuper exortus est mihi nouus genius malus, bestiola quaedam perpusilla quidem, sed quae tantum habeat veneni vt prae hoc vipera, quin et seps, veneno vacare videatur. Rogo vti per Vuatsonum ad nos scribas; et quid agat meus Pegasus significes, imo quid valeas ipse, quid hospes tuus humanissimus, quid materfamilias, omnis bonitatis exemplar. Fac diligenter salutes Greanum commissarium, communem amicum vel, vt verius dicam, patronum. Bene vale. Londini. [Anno M.D.XV.]

290_{300} From John Reuchlin.

Deventer MS. 91. f° 153 v°. Frankfort.
LB. App. 5. April 1514.

[The date is fixed by the events mentioned. The letter must be placed in the first half of the month, since on the 20th Reuchlin was at Stuttgart and on the 25th at Augsburg. For the events of the Reuchlin controversy there is an admirable chronological summary in Böcking's *Epist. Obscurorum Virorum*, vol. ii. pp. 117–156. It appears from Ep. 300 that Erasmus had exchanged letters with Reuchlin, whilst in England.

John Reuchlin (22 Feb. 1455–30 June 1522) of Pfortzheim, the champion of Hebrew learning. He began his University career at Freiburg on 19 May 1470, but soon went to Paris, where in 1473 he was attempting to learn Greek from the pupils of Gregory of Tiferno (RE. 171). In 1474 he went to Basle, where he studied Greek more effectually under Andronicus Contoblacas, and became B.A. 1475, M.A. 1477; and made the acquaintance of John Amorbach. About 1478 he went back to Paris to become a pupil of Hermonymus, but was obliged to abandon Greek for the law; taking his LL.B. at Orleans 1479, becoming Licentiate at Poitiers 14 June 1481, and receiving the Doctor's degree at Tübingen in the same year. He then passed under the patronage of Eberhard of Würtemberg; for whom he went to Italy in 1482 and 1490. In 1492 he was raised by the Emperor to the nobility; and about the same time began to study Hebrew. On his patron's death he was ejected from Würtemberg in 1496, and went at Dalberg's invitation to Heidelberg; and soon afterwards received patronage from Philip, Count Palatine, by whom he was sent to Rome in 1498. He returned to Stuttgart in 1499, and remained there for twenty years, serving as Triumvir in the Swabian League 1502–13. When the armies of the League entered Stuttgart in 1519 he retired to Ingolstadt, and dwelt for two years with Eck; but he returned again to Stuttgart in 1521 and taught at Tübingen, as Professor of Greek and Hebrew, until his death. See Trith.[1,2]; his life by Geiger; RE; ADB; also Creighton, vol. v.]

11. Anno M.D.XV *add. H.*

---

4. genius] Cf. Ep. 292. 23 n.

IOANNES REVCHLIN PHORCENSIS DOMINO ERASMO S. D. P.

A Caesare Maxaemiliano, Imperatore nostro, iussus consilium de libris Iudeorum concremandis scripsi. Quod quidam theologiae professores Colonienses impugnarunt, non vt doctores decuit, sed cum grauissimis in nomen meum iniuriis et conuitiis, vt leuissimorum scurrarum est in more. Cum autem defendissem famam meam, vt debeo, apologia aedita, tum iidem exacerbati collegerunt aduersum consilium multo falso et detestandis calumniis, per quod facinus colore sumpto, vt me ignobili vulgo defamarent, statuerunt eundem consilii mei libellum, quem Oculare Speculum inscripsi, per Fratrum Praedicatorum inquisitorem in Maguntina ciuitate comburere; quod inuitis Praedicatoribus, qui tum, muscarum numero cum caletur, aderant, ego iure ac ingenio auerti, appellans Sedem Apostolicam: quae deinde totam causam Episcopo Spirensi commisit, et inhibuit omnibus iudicibus et personis, ne aliquid in causa Ocularis Speculi nouarent vel attemptarent, sub pena excommunicationis.

Processit itaque praenominatus Iudex Apostolicus; et Fratres Praedicatores suum miserunt procuratorem, sed non legittimum, in contemptum et irrisionem Iudicis et mei praeiudicium, vt me via deuerterent. Interea Fratres Praedicatores libellum eundem lite pendente et post inhibitionem ipsis publicatam inter se Coloniae combusserunt. Sed nihilominus perpetuo Iudex Apostolicus processit, et sententiam diffinitiuam de consilio theologorum et iurisperitorum hanc videlicet tulit; quam tuae humanissimae in omnes bonarum litterarum amatores beneuolentiae mitto, vt si ab inuidis ante annum ego Sueuus et ad Harcynium iugum habitans apud Anglos ac Britannos tuos sim notatus, nunc saltem per tuam defensionem contra librorum incendiarios restituar.

Feliciter vale. Francofordiae in nundinis Aprilibus 1514.

καπνίων ὁ σός.

30. *καπνίον MS.*

---

1. consilium] *Ratschlag ob man den Iuden alle ire Bücher . . . verbrennen soll*, Stuttgart, 6 Oct. 1510, addressed to the Abp. of Mainz in response to Maximilian's edict of 6 July. In August 1511 (?) Reuchlin printed and expanded it in the book called *Augenspiegel*.

6. apologia] *Defensio . . . contra calumniatores suos Colonienses*, March 1513 (?).

10. inquisitorem] Jacob Hochstrat (c. 1465–21 Jan. 1527), a Dominican of Cologne, and 'generalis fidei censor ac quaesitor' in the provinces of Cologne, Mainz, and Trèves; an ardent supporter of the anti-Jewish faction. See Böcking and ADB.

Maguntina] The condemnation of the *Augenspiegel* by the Theological Faculty of Mainz was pronounced on 13 Oct. 1513. The book was also condemned at Cologne on 10 Feb. 1514.

13. Sedem Apostolicam] The Bull committing the matter to the Bp. of Spires (George Palatinus, Bp. 1513–† 27–9 Sept. 1529) is dated 17 Nov. 1513.

21. Coloniae] The burning is placed by Böcking in Feb. 1514.

23. sententiam] Given 29 Mar. 1514.

291. From John Becar of Borsselen.

Deventer MS. 91. f°. 154. Middelburg.
LB. App. 6. 19 April 1514.

[The date is confirmed by Sixtin's journey to the Netherlands; cf. Ep. 273. 13. John Becar of Borsselen was evidently a kinsman of the Lady of Veere (p. 208), and perhaps made Erasmus' acquaintance during the latter's residence at Tournehem. He was an eager student, and family patronage enabled him to gratify his desire for learning; but a large part of his life was spent in teaching, for which he had not much taste. After receiving a Canonry at Middelburg in 1513, he became tutor to Cornelius Erdorf, a nephew of the Busleidens at Luxemburg, in 1515, and accompanied him to Louvain in 1516. There he enjoyed the society of Erasmus in the Collège du Lis, and was recommended by him to the patronage of the Bp. of Utrecht. He was proposed as the first Professor of Latin in the new Collegium Trilingue, but declined on being appointed Dean of the College of Sandenburch, at Veere (van Heussen, ii. Middelburg, 27). Shortly afterwards he became tutor to Maximilian of Burgundy, with whom he went once more to Louvain in 1522. Besides his existing preferment he was elected Dean of Middelburg in 1521, but through court opposition was unable to secure the post; but he received from Adolphus of Burgundy the living of Brouwershaven near Zierikzee, vacant through the death of Nicholas of Burgundy (Ep. 144) in 1522 (cf. van Heussen, ii. Middelburg, 70). He was still at Louvain in 1528. Two of Geldenhauer's *Satyrae*, Louvain, Th. Martens, 13 June 1515, are addressed to him; there is a letter to him in the second edition of Hadr. Barland's *De Hollandiae principibus*, Antwerp, M. Hillen, Jan. 1520; and he is mentioned in the *Epithalamium Petri Aegidii* (LB. i. 749 A) as one of the lights of Louvain.

See Nève, *Renaissance des Lettres en Belgique*, pp. 197–9; and in the *Annuaire de l'univ. cath. de Louvain* (1874), pp. 397–412; EE; and BWN.]

IO. BORSALVS DOMINO ERASMO RO. S. P. D.

Accepi estate proxima ternas a te litteras, postremas autem abhinc sex menses per dominum Ioannem Sixtinum, cui comes erat Augustinus Aggeus; qui praeter ea quae tu scripsisti, multa mihi de tuis studiis omnique rerum tuarum statu narrabant. Cenabamus enim vna, et postridie erant pransuri mecum, nisi prius hinc soluissent in Phrysiam nauigaturi. Eos aliquanto post operiebar hac ad te redituros (id enim ita futurum promiserant), eramque iis daturus ad te litteras. At vbi aliquot mensibus frustra expectassem eos neque aliam inuestigassem scribendi ad te oportunitatem, seuiente post compluribus mensibus hyeme vehementissima, factum est vt nihil adhuc tibi rescripserim. Quare nunc vel tandem nactus quendam qui ad Decanum Sancti Pauli Londinensis proficiscebatur, quanquam nesciebam quo te loco meae litterae conuenire possint, sperabam tamen opera et cura Decani eas facile tibi redditum iri. Nolui itaque omittere

6. Physiam *MS.* 13. Londineñ. *MS.*: Londinensem *LB.*

---

3. Aggeus] A native of the Hague, and perhaps a kinsman of Sixtin. He became B.A. at Paris in 1506, being described as belonging to the diocese of Utrecht; but does not seem to have proceeded M.A. He contributed a preface, dated London, 31 Jan. 1510, to an edition of John de Burgo's *Pupilla Oculi*, printed in Paris by Wolffgang Hopyl, 25 June 1510, for the London merchant, Wm. Bretton. In 1516 or 7 he was again resident in Paris, having meanwhile become a physician (LB. App. 45); see also Lond. xiii. 17, LB. 465.

7. redituros] Sixtin had returned to England by Nov. 1513. Ep. 280. 20.

occasionem tantam, quin vel paucis pro temporis angustia tibi scriberem, copiosius post scripturus, vbi certior offeretur qui quod scripsero perferat.

Habeo multo maximam humanitati tuae gratiam, qui non grauatim mihi qua isthic conditione et spe viuas, quidque in studiis componas quotidie noui, significaris. Gratissimum enim et iucundissimum mihi est audire de tua bona valetudine, de rerum tuarum prospero successu deque operibus quae ex tua officina emittuntur quotidie et singulari omnium eruditorum gratulatione et admiratione excipiuntur, siue tu ex optimis Grecis Latina facias itidem optima, siue sacra tractes professione ista et doctrina singulari in primis digna, siue in prophanis verseris, vti grauiorum studiorum labores et taedia hoc veluti solatio interim feras facilius. Nihil autem est quod mihi accidere possit hoc tempore gratius quam si quid eorum accipere possim quae tu in Noui Testamenti castigationem vel in Hieronymianarum Epistolarum elucidationem scripsisti. Renumerabo libens mercedem, non dico dignam (quod enim satis dignum istiusmodi preciosissimae mercis precium?) sed quam aliunde accipere possis: quod quidem fuerit minime difficile, si iam hae tuae annotationes seu castigationes excusoribus sint commissae. Donauit mihi Augustinus Aggeus recens tum impressum Plutarchi librum De tuenda bona valetudine. Is nuper, vt omnia tua plausibilia sunt doctis, quia a te Latinitate donatus, Louanii excusus est.

Ceterum de mea valetudine accipe pauca, ea quae tibi erunt non iniucunda; vtinam etiam possint esse vtilia, vt me facias, quum primum potes per ocium et occasionem, de rebus tuis omnibus certiorem. Ego, vt tibi scripsi ante annum, sacerdotium habeo Middelburgi, praebendam videlicet canonicalem quam vocant; eam mihi dedit inaudita hoc saeculo beneficentia Philippus Hispanus, nihil merito, non ambienti, imo ne cogitanti quidem, nedum non speranti. Hic fuit nuperrime compluribus diebus nobiscum, cum eo multum sepe sermonem habui variis de rebus et subinde de litteris; est enim non illitteratus, sed litterarum et litteratorum amantissimus et perquam studiosus. Feci autem, vt semper soleo quoties incidit colloquium de litteris, honorificam

33. enim *LB* : õni *MS*. 39. Latinitati *MS* : *corr. LB*. *Cf. LB. App.* 108. 46. ambienti *LB* : ambigenti *MS*, g *postea addito ab amanuensi*.

37. Plutarchi] The London edition. Cf. Ep. 268.

39. Louanii] By Th. Martens, 10 Nov. 1513.

44. praebendam] In the 'New Church,' St. Peter's.

45. Philippus Hispanus] Philip (c. 1477–1529), Lord of Spangen in Schieland, the district round Rotterdam, who had succeeded his father in the lordship in 1509. He died unmarried, leaving two natural daughters, and having sold one of his hereditary lordships. See Goethals, *Dict. Généal.* iv.

tui mentionem; percontabatur autem sedulo quam commode isthic quantaue spe viueres. Respondi ei partim que ex tuis epistolis, partim quae ex Sixtino et Aggeo audieram; et ea omnia tamen, quatenus tuam famam tuamque aestimationem non minuerent, sed augerent. Ostendi ei complures a te conscriptos libellos; dono autem dedi politissimum et egregie adornatum librum Lucubrationum tuarum, inter quas est Enchiridion Militis Christiani. Id opus perlegit antequam discederet a nobis, et vehementissime laudauit teque, quem antea amauerat, iam coepit vehementissime admirari, bene precabatur et optabat tibi esse in his nostris regionibus. Innuebat enim se, si quid vnquam posset, tibi libentissime adfuturum; incendi ego hominem quoad potui, et huic in te amori materiam multam meis verbis subieci.

Atque vt scias cuiusmodi sit hic meus Philippus beneficentissimus, Philippo nostro olim a te laudato fortuna et natalibus longe inferior, sed beneuolentiae ac potius beneficentiae virtute neque illi neque hominum cuiquam iudicio cedens: conterraneus tibi est ac plane vicinus proximus, atque etiam tui hoc nomine amantissimus. Scis enim non procul ab oppido Roterodamo arcem esse quandam quae vulgo dicitur Spangen; hanc alii Spangam, alii Hispaniam vocamus; inde ipse et pater caeterique progenitores nomen habent. Gens ea est inter Hollandicas et honesto loco semper habita et antiquitate, nedum nobilitate, memorabilis; hinc ille prognatus et nomen fert gentis et, quia natu maximus, etiam potiorem haereditatis paternae partem obtinet. Mater autem eius proximo sanguinis vinculo iuncta domino Bergensi erat et illius fratribus, scis quos dicam; nata videlicet ex gente apud Brabantos nobilissima Grimbergensium, vnde et Bergenses hi fratres sunt editi. Fratres hi Bergenses et Philippi mei mater erant, si recte memini, e duobus fratribus geniti. Scis qua commendatione fueris, atque sis etiam nunc vt arbitror, apud illam familiam, vnde etiam Principi Veriensi tuo contigit vxor. Habet hic meus Philippus fratrem in coenobio Bertinico, qui praerogatiua quadam et priuilegio Pontificis summi adiutor datus est et in sacris et in prophanis negociis Abbati

66. Phillippo *MS.* 68. cędens *MS.*

66. Philippo nostro] The King of Castile. Cf. Epp. 179, 80.

77. Mater] Anne of Glimes, daughter of Philip of Grimberghen, younger brother of John, fifth lord of Bergen (Ep. 42. 17 n.). She married Philip of Spangen the elder on 4 Feb. 1476. See Goethals, ii. s. Glymes.

83. Principi Veriensi] See p. 229.

84. fratrem] Engelbert of Spangen (†28 Nov. 1544). He was received into the Abbey of St. Bertin by his uncle, Antony of Bergen (p. 334), on 10 Dec. 1499; was appointed his coadjutor 2 Oct. 1511, and succeeded him as Abbot 12 Jan. 153½. See De Laplane, *Les Abbés de Saint-Bertin*, ii. 89–102.

Bertinico, successor ei demortuo ex eodem priuilegio futurus. Abbas ipse, annis iam confectus, meditatur rerum omnium curam et gubernationem illi nedum communicare, sed soli committere, vt viuens experiatur cuiusmodi ipse successorem sibi delegerit; quod si fit, vides quanta erit eius viri potestas et authoritas, illiusmodi natalibus aedito, primarius in principali aula nostra, gentibus Bergensi atque aliis item aliquot coniunctissimus, tum ipsa sua fortuna potentissimus. Apud eum nihil non poterit Philippus meus patronus, quippe eius frater, quo vno curante et omne negocium suscipiente atque etiam impensas et sumptum faciente res Romae non ita pridem transacta est.

Haec scribo tibi verbosius, non modo vt mihi gratuleris talem nacto patronum, ⟨sed⟩ vt tecum cogites si quid haec quoque in rem tuam facere possint aliquando. Pollicitus est mihi Philippus (vt aperte dicam), sicubi tibi commodare poterit, facturum id libentissime; praesertim si quid erit in quo fratris haec ampla dignitas et sua apud fratrem authoritas valebunt. Bene vale, et meum hoc multiloquium fer, obsecro, non moleste, profectum videlicet ex meo in te vehementissimo amore.

Adiunxi his meis litteris etiam alias ad me datas ex Diest, oppido Brabantico; nomen scribentis, professionem et eruditionem quoque ipsam facile cognosces. Studiosissimus est iampridem litterarum Graecarum sine praeceptore; itaque credo non multum eum proficere. Amantissimus est tui et mihi charissimus; eum tibi commendo oroque te vt vel paucis illi rescribas, et quod scripseris mittas ad me Middelburgum. Curabo ego vt illuc proferatur; facies rem mihi minime amici causa ingratam, illi certe longe gratissimam. Iterum optime vale.

Ex Middelburgo Zelandie 13° Cal. Maias 1514.

292. To William Gonell.

Farrago p. 168. London.
F. p. 310: HN: Lond. vi. 37: LB. 172. 28 April ⟨1514⟩.

[1514, because of *Cato* and the *Parabolae*; and because of Erasmus' approaching departure.]

87. successor *LB*: successori *MS*. 91–4. viri . . . aedito, primarius etc.; *notabile anacoluthon*: primariis . . . nostra gentibus *LB*. 97. *Post* res *amanuensis* Res *scripsit et deleuit*: *inclusit LB*. 112. perferatur *LB*.

88. annis iam confectus] He was now fifty-eight.

107. scribentis] Perhaps Nicholas Clenard of Diest (5 Dec. 1493 or 4 Sept. 1542), author of a Greek grammar, who in after life entertained feelings of great admiration for Erasmus. See a study by Chauvin and Roersch, Brussels, 1900, and a letter printed in *Musée Belge*, vi. 1902; Nève, *Renaissance en Belgique*, pp. 224–274; R. C. Christie, *Memoir*, pp. 92–123; and BN.

ERASMVS ROT. GVILHELMO GONELLO SVO S. D.

De equo voluptatem mihi nuncias, mi Gonelle, et animum tuum hac quoque parte agnosco. Cato et alia quae illi adiecimus, iampridem absoluta sunt, sed vnicum nobis duntaxat exemplar est, scribarum inopia. Adiecimus et pristinae collectioni magnam vim Similium ex Plinio; ea puto tibi tuisque magno vsui futura, sed deest qui describat. Tanta est apud Britannos laboris fuga, tantus amor ocii, vt ne tum quidem excitentur, cum spes dolosi affulserit nummi. Huc si te contuleris, lubens et haec et reliqua communicabo omnia. An id ex vsu tuo sit, ipse expendito. Nam mihi certe tuus aduentus erit gratissimus; tametsi pestis hic locis aliquot scintillat, vt Greani nostri verbo vtar, ac nuper aulam quoque regiam inuasit audax, extinctis duobus aut tribus. Verum si aduolas, maturandum est; nam ipse ad quadraginta dies fugam adorno, nisi quid nouae obtingat fortunae, cuius ne somnium quidem adhuc vllum video. De rebus nouis scripsi Greano. Bene vale, Gonelle charissime.

Londini. Quarto Calen. Maias.

Et ipse pene oblitus eram quod maxime cupiebas scire, quisnam sit genius ille malus mihi nuper exortus. Est animalculum quoddam pusillum, sed quo non aliud alat nec pontus nec tellus venenatius aut pestilentius. Nihil enim est nisi merum virus, quod procul etiam afflat et amicis et inimicis. Hanc pestem Liguria nobis misit, huiusmodi venenorum ferax magis quam Hiberia. Quod si nomen quoque cupis cognoscere, longe dissidet a moribus Ioannis Baptistae; cum quo homo nimium candidus ac simplex pene contraxeram domesticum contubernium, sed gustato veneno resilii. Is dolens elapsum esse me, virus suum procul afflat ac linguae venenis me petit. Duo me consolantur, vnum quod ipse culpa vaco, alterum quod illi nemo credit, homini sic omnibus inuiso vt nec a fratribus aut liberis ametur, vxoris hostis. Rursum vale, mi Gonelle.

[Londini. M.D.XV.]

293. To William Warham.

Epistolae ad diuersos p. 501. ⟨London.⟩
HN: Lond. xii. 37: LB. 189. ⟨June 1514.⟩

[Written to accompany the new edition of Lucian, Paris, 1 June 1514 (cf. Ep. 261), the long interval between the preface and the publication necessitating another letter. It is not, however, printed in Lucian.]

30. Londini. M.D.XV. *add. H.*

2. Cato] Cf. Ep. 298.
3. scribarum] Cf. Ep. 287. 15 n.
4. Similium] The *Parabolae siue Similia*. Cf. Ep. 312.
5. tuisque] This passage supports the suggestion that Gonell was a schoolmaster; cf. Epp. 274 introd. and 275.
7. spes] Cf. Pers. *prol.* 12.
10. Greani] Cf. Ep. 287. 16 n.
18. genius] Cf. Ep. 289. 4 seq.
23. Ioannis Baptistae] Boerio (p. 519) was unworthy of his name.

ORNATISSIMO PATRI D. GVLIELMO ARCHIEPISCOPO CANTVARIENSI PRIMATI BRITANNIAE ERASMVS ROTEROD. S. D.

Cvm ab ingratitudine non secus abhorream atque Achilles ille Homericus a mendacio, mecumque perpenderem quam esset immensum quod tuae deberem benignitati, rursum et illud viderem, mediocribus amicis de mediocribus beneficiis gratias agi conuenire, porro tam excellenti vereque Primati gratiam referre conari tantum abesse a grati hominis officio vt potius ingratitudinis vel certe insolentiae genus esse videatur; videlicet optimum factu iudicaui, vt tibi literaria strenula ceu flosculo quopiam e Musarum hortulis decerpto animum memorem atque amantem vtcunque testificarer. Itaque Saturnalia Luciani Latinitate donata bonis auibus mitto, libellum nisi fallor nec infestiuum nec a me alteri dicatum, et in primis oportunum, si quando ridere libebit; imo si licebit in tanto negociorum agmine, quae tibi (vt Horatianis dicam verbis) per caput et circum saliunt latus. Cur autem vicio detur summatibus viris, siquando curis delassatum animum risu reficiant? cum apud Hesiodum rideat et maximus ille πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε Iuppiter; praecipue si risus sit cuiusmodi hunc esse puto, nec illiberalis nec ἄμουσος, imo haud scio an aliquanto plus frugis etiam adferens quam seria quidem illa sed permolesta negocia.

Vale, pater amplissime, et Erasmum tuum, vt facis, a monstro illo plusquam Lernaeo vindicare perge. [Anno M.D.XV.]

294. To Peter Gilles.

Farrago p. 194. London.
F. p. 329: HN: Lond. vii. 32: LB. 156. ⟨July⟩ 1514.

[Erasmus' departure from England on his way to Basle may be placed in July 1514, since he probably arrived at Hammes on the 7th; cf. Ep. 296. 233.

The words in which he announces his intended visit to Mountjoy and his other friends resemble those in Ep. 295; and this letter may therefore be placed in 1514.

During his last days in London must have occurred the meeting with Canossa in Ammonius' house at Westminster, by Thames' side, which is so graphically described in Lond. xxiv. 24, LB. 1239. Canossa's arrival in London may be dated in June 1514, since the mandate to him to proceed from France to England was dispatched from Rome about 20 May (Brewer, i. 5107, and 5173).]

ERASMVS PETRO AEGIDIO SVO S. D.

Accipies ab hoc nauta Antonio tria scrinia, vnum quadrum ligneum funibus obuinctum, duo Gallica corio suillo circumtecta; repones vel apud te vel alicubi in tuto, donec ipse aduenero. Nautae, si videbitur, solues, nisi forsitan hic a me pecuniam exegerit; nondum enim cum

293. 8. e *F*: a *Lond.* 21. Anno M.D.XV. *add. H.* 294. 1. tria *E Corrig.*: mea *EF.* 2. duo *E*: tria *F.* circumtecta *E*: superne contecta *H.*

293. 11. alteri dicatum] Cf. i. p. 5.
13. Horatianis] *Sat.* 2. 6. 33, 4.
15. Hesiodum] Cf. *Th.* 36 seq.

294. 1. tria] The correction made in E escaped the notice of subsequent editors.

illo sum pactus. Salutato Montioio et aliis aliquot amiculis mox adero, fauentibus superis, et omnibus de rebus coram confabulabimur. Illud demiror, Franciscum bibliopolam huc absque tuis venisse literis. Fac vt meae res in tuto sint, quas easdem tuas esse ducito. Bene vale, amicorum optime. Londini. Anno M.D.XIIII.

295. To Andrew Ammonius.

Farrago p. 236. Hammes Castle.
F. p. 361: HN: Lond. viii. 47 (46): LB. 159. 8 July 1514.

[This letter must be placed in 1514, since in no other year did Erasmus leave England in July.]

ERASMVS ANDREAE AMMONIO SERENISSIMI REGIS ANGLORVM A SECRETIS S. D.

Aedes tuas non semel adii, quo dulcissimo amicorum omnium supremum dicerem vale, simulque tua consuetudine quoad liceret fruerer; qua quidem haud scio an quicquam in vita contigerit suauius. Traiectio prosperrima fuit, sed anxia mihi duntaxat. Mare placidissimum, venti secundi, coelum blandissimum, hora commodissima. Soluimus enim ad septimam ferme. At maritimi praedones illi manticam lucubrationibus meis onustam in aliam quandam nauim deportarant. Idque studio factitant, vt si commode liceat, furentur aliquid: sin minus, nummulos aliquot extorqueant et tibi tuam rem vendant. Itaque cum tot annorum vigilias perisse crederem, tantum animo persensi dolorem vt existimem nullum parentem e liberorum suorum obitu maiorem sentire. Atque in reliquis quidem omnibus ita tractant aduenas vt satius sit in quosuis Turcas quam in illos incidere. Saepe mecum demiror huiusmodi fecem hominum a Principibus Angliae tolerari magna cum hospitum molestia, nec sine summo totius insulae dehonestamento, dum quisque domi narrat quam inhumaniter fuerit acceptus et caeteri ex illorum praedonum factis gentem aestimant.

Nescio an tibi retulerim ipsum me regiam salutasse maiestatem. Accepit vultu prorsus amicissimo; deinde praesul Lyncolniensis iussit esse spe optima certissimaque. De munere nec meminit ipse, nec ego sum ausus ingerere mentionem, ne viderer improbulus. Dunelmensis abeunti sex nobiles dono dedit, idque sponte, et iam ni fallor quartum. Archiepiscopus vltro quaesita occasione tantundem addidit, Roffensis regalem. Haec summa omnium quae mecum effero. Hoc te scire volui, ne quis existimet me huius abitus praetextu magnam pecuniae vim contraxisse.

294. 5. aliis *om. N*. 295. 8. deportant *H*. 23. nobiles *E*: angelatos *H*.

294. 5. Montioio] Cf. Ep. 295. 28-30. 7. Franciscum] Berckman; cf. Ep. 258. 14 n.

295. 6. septimam] 12–1 p.m. 25. regalem] A regal or rose-noble worth 10s.

Ago nunc in arce Hammensi, pauculos dies cum meo Montioio commoraturus, deinde Germaniam aditurus in transitu salutatis amiculis aliquot. Si fortuna respondebit et meis optatis et aliorum promissis, maturabimus reditum; sin minus, consilium ex re capiemus. Faxit Deus Opt. Max. vt incolumis reuersus Ammonium meum offendam non solum incolumem, verumetiam lautissimis fortunae muneribus auctum. Si quando inciderit occasio prouehendi res Erasmi tui, non dubito quin sis eum praestaturus absenti quem semper hactenus praestitisti et absenti et praesenti. Bene vale, amice singularis.

Ex arce Hammensi. postridie nonas Iulias. M.D.XIIII.

296. To Servatius Rogerus.

Deventer MS. 99. f°. 9. | Hammes Castle.
Brussels MS. 4850–7. f°. 143. | 8 July 1514.
Lond. Pref.: LB. App. 8 and i. Pref.

[This letter was never published by Erasmus, though copies of it were in circulation before his death. Two manuscripts of it exist, one in a xvi° hand, in the Athenaeum Library at Deventer (α), the other, written by Martin Lypsius (1492–1555), in the Bibliothèque Royale at Brussels (β). There are also three printed versions of importance. Two of these contain the letter only, on four quarto leaves, with the title *Erasmi Roterodami Epistola qua se excusat cur mutarit monasticam vitam, item habitum*, but without indication of date or printer; of one, which has an elaborate border and device on the title-page, there is a copy in the library of Trinity College, Dublin (γ^1); of the other, which is quite plain, several copies are known, one being in the Bodleian (γ^2). The third was printed by J. Lambert at Ghent in 1536 after Erasmus' death, with the title *Epistola quaedam D. Erasmi Rot. nunquam ante hac aedita, rationem fere totius vitae eius continens. Epitaphia nonnulla in eundem* (δ); a copy of this is at St. John's College, Oxford.

Though it is not invariably the best, I consider α the most valuable, as containing the important reading *inclinatus* (l. 54; see facsimile). It is the last item in a little book of twelve octavo leaves, written throughout by the same hand, but plainly on several occasions; for the title 'Papa modernus' is given to Leo x in an entry of 1515 (f. 5 v°) and to Adrian vi in one of 1522 (f. 6). The book contains nine miscellaneous speeches and letters, of dates ranging between 1508 and 1522. Four of the letters are to and from Erasmus, one of the latter being unpublished. β is also of high value and has the following introduction by Lypsius, which throws light on the manner in which the letter became public property; 'Sequentem epistolam amiculi cuiusdam opera vsus transcripsi. Erasmus enim ceu sub fide Francisco Nouiomago Crucifero, D. Philippi Traiectensis episcopi sacellano, eam communicarat, sed tandem a suae professionis consorte circumuentus est, qui eam noctu exscripsit.' It occurs in a MS. volume of 267 quarto leaves, all in Lypsius' hand; and from the date of the other contents of the volume it seems to have been written about 1518. γ^1 and γ^2 are probably unauthorized impressions of the letter, which were in circulation in 1533, and to which Erasmus refers as 'ea ⟨epistola⟩ quae fertur ad Seruatium' in Lond. xxvii. 22, LB. 1265. They agree very closely in their text, and one is probably a reprint of the other. δ is unique in containing versions of a few words and sentences into inferior Greek. One of these passages, ll. 75–7, is alluded to by Erasmus in the same letter as having given offence; it is clear therefore that the Greek translations were inserted by some friend of Erasmus in an attempt to establish an authorized text of the letter and to render passages which were liable to misrepresentation less easily accessible

38. M.D.XIIII. *add. H.*

30. Si fortuna] Cf. Ep. 297. 27.

to his enemies. The attempt was successful and δ became the accepted text, in which the letter was printed in many volumes containing material for Erasmus' life; see BEr.[1] It is the text printed in the prefaces of Lond. and LB.; but in the appendix to LB. Leclerc reprints γ^1.

The genuineness of the letter has sometimes been doubted; but it is sufficiently authenticated by the reference to ll. 153–7 in Dorp's letter (Ep. 304), written shortly afterwards, and by Erasmus' own allusions to it in LB. 1265, where he admits one passage (ll. 26–33) and demurs to the incorrect citation of another (ll. 75–7); even apart from Lypsius' circumstantial account. The date assigned is unquestionable; cf. Ep. 295.

In consequence of the diversity of the sources the sigla are given in full.]

REVERENDO PATRI SERVATIO ERASMVS S. P.

Hvmanissime pater, litterae tuae per plurimorum iactatae manus tandem ad me quoque peruenerunt iam Angliam egressum; quae mihi sane voluptatem incredibilem attulerunt, quod veterem illum tuum in me animum adhuc spirant. Paucis autem respondeo, vtpote ex itinere iam scribens, et ad ea potissimum quae tu scribis ad rem maxime pertinere. Tam varia est hominum sententia, et suus cuique auium cantus, vt omnibus satisfieri non possit. Ego certe hoc sum animo, vt quod sit factu optimum sequi velim; testis est mihi Deus. Nam si quid olim iuueniliter sensi, id partim aetas, partim rerum correxit vsus. Nunquam mihi fuit consilium vel vitae genus vel cultum mutare, non quod probarem, sed ne cui scandalo essem. Scis enim me ad id vitae genus tutorum pertinacia et aliorum improbis hortatibus adactum esse magis quam inductum; tum Cornelii Woerdeni conuitiis et pudore quodam puerili fuisse retentum, cum intelligerem mihi hoc vitae genus haudquaquam aptum esse; nam non omnibus congruunt omnia. Ieiuniorum semper impatiens fui, idque peculiari quadam corporis ratione. Semel excitatus e somno nunquam potui redormiscere, nisi post horas aliquot. Ad litteras tantum rapiebatur animus, quarum istic nullus vsus, adeo vt non dubitem quin si in liberum aliquod vitae genus incidissem, non solum inter foelices verumetiam inter bonos potuissem numerari.

Itaque cum intelligerem me nequaquam esse idoneum isti

2. egressum αβγ: ingressum δ. 3. veterum α. 4. respondeo αβγ: respondebo δ. 5. iam *om.* β. 6. pertinere αβγ: pertinent δ. Tam βγδ: Iam α. varia αβγ: vana δ. 8. certe βγδ: certo α. 10. id αγδ: iam β. 11. mihi *om.* αγ. 12. id αγδ: istud β. 13. hortatibus αγδ: adhortationibus β. 14. tum βγδ: cum α. Woerdeni δ: Werdemi α: Wordeni β: Vuertemi γ. 18. e δ: a αβγ. 20. tantum αγδ: enim β. vt *om.* γ. 21. quin *om.* δ. liberum aliquod αδ: liberum aliquot β: liberius γ. 22. potuissem γ: potuerim βδ: potuero α.

9. iuueniliter] Cf. ii. 21.

14. Woerdeni] of Woerden, to the N. of Gouda. Cf. ii. 81 seq. and Lond. xxiv. 5, LB. App. 442, where he appears as 'Cantelius.' His presence at Steyn is shown by a letter from Wm. Herman to Cornelius Gerard, written from Steyn c. 1493. The bearer of the letter is a certain Cornelius, who had been a friend of Herman at Deventer; and against his name Hand A (see App. 9) adds in the margin, 'Puto fuisse Cornelium Woerdenum'. (Gouda MS. 1323, f. 21).

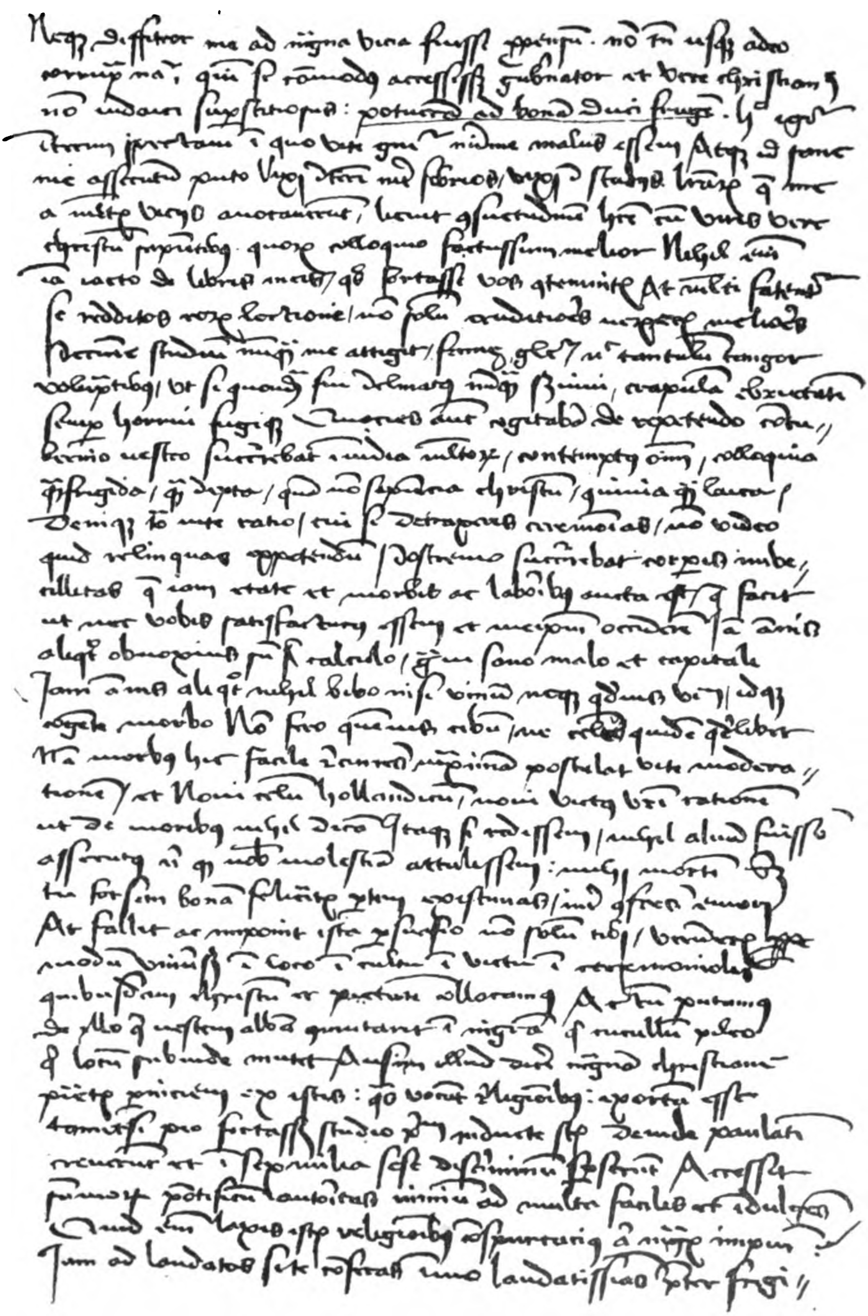
generi vitae, et coactum non sponte suscepisse, tamen quia receptum est publica nostri seculi opinione piaculum esse a semel suscepto vitae genere desciscere, decreueram et hanc infoelicitatis meae partem fortiter perpeti. Scis enim me multis in rebus infortunatum esse. At hoc vnum caeteris omnibus grauius semper duxi, quod in huiusmodi vitae genus detrusus essem a quo cum animo tum corpore essem alienissimus: animo, quod a caeremoniis abhorrerem et libertatis amans essem; corpore, quod etiamsi maxime placuisset vitae institutum, corporis natura non ferebat eiusmodi labores. At obiiciet mihi aliquis annum probationis (vt vocant) et aetatem maturam. Ridiculum. Quasi quis postulet vt puer anno decimo septimo, maxime in litteris educatus, norit seipsum, quod magnum est etiam in sene, aut anno vno id discere potuerit quod multi cani nondum intelligunt. Quanquam ipse nunquam probaui, et gustatum iam multo minus, sed iis quas dixi rationibus sum irretitus; tametsi fateor eum qui vere sit bonus, in quouis vitae genere bene victurum. Neque diffiteor me ad magna vicia fuisse propensum, non tamen vsque adeo corrupta natura quin si commodus accessisset gubernator et vere Christianus, non Iudaice superstitiosus, potueram ad bonam duci frugem.

Hoc igitur interim spectaui, in quo vitae genere minime malus essem, atque id sane me assecutum puto. Vixi interim inter sobrios, vixi in studiis litterarum, quae me a multis viciis auocauerunt. Licuit consuetudinem habere cum viris vere Christum sapientibus, quorum colloquio factus sum melior. Nihil enim iam iacto de libris meis, quos fortasse vos contemnitis. At multi fatentur se redditos eorum lectione non solum eruditiores verumetiam meliores. Pecuniae studium nunquam me attigit. Famae

24. et *om.* δ. tamen αβδ: tum γ^2: cum γ^1. 25. receptum γ: susceptum αβδ. piaculum αγδ: periculum β. 26. suscepto αβγ: susceptae δ. desciscere αβδ: desistere γ. 28. esse. At hoc vnum β: esse. At vnum hoc δ: esse, ac vnum hoc γ: esse ad vnum. Hoc α. 29. detrusus βγδ: detensus (?) α. cum αβγ: tum δ. 30. alienissimus αβδ: alienus γ. 32. etiamsi αβδ: etsi γ. 33. eiusmodi αγδ: huiusmodi β. 34. vocant αβδ: aiunt γ. 35. decimo septimo αβ: xvii γ^1: 17 γ^2δ. 36. est αγδ: esset β. aut anno vno β: An anno vno . . . ? α: An vno anno . . . ? δ: anno vno γ^1: an anno vno γ^2. 37. intelligant β. 38. iis αβδ: his γ. 40. Nec γ. 41. propensum αγδ: promptissimum, *aliter* propensum β. 43. Iudaice βδ: iudaici α: indoctus γ. potueram αγ: potuerim βδ. duci αδ: adduci β: perduci γ. 46. atque αβδ: at γ. me αβδ: ne γ. 47. auocauerunt αδ: auocarunt βγ. 49. enim *om.* γ. 50. fortassis γδ. 51. eorum αγδ: illorum β. non solum αβγ: non modo δ.

---

33. annum] This and the estimate of age in l. 35 probably refer to the requirements of the Augustinian Order rather than to Erasmus' own case. The Constitutions provided that a novice could not make his profession until he had completed his sixteenth year and had passed at least a year and a day in probation. Cf. App. 2 for Erasmus' age at his profession.

Deventer MS. 99, f. 9 v°: Ep. 296.

gloria nec tantillum tangor. Voluptatibus, etsi quondam fui inclinatus, nunquam seruiui. Crapulam et ebrietatem semper horrui fugique. Quoties autem cogitabam de repetendo contubernio vestro, succurrebat inuidia multorum, contemptus omnium, colloquia quam frigida, quam inepta, quam non sapientia Christum, conuiuia quam laica; denique tota vitae ratio, cui si detraxeris caeremonias, non video quid relinquas expetendum. Postremo succurrebat corporis imbecillitas, quae iam aetate et morbis ac laboribus aucta est, quae facit vt nec vobis satisfacturus essem et meipsum occiderem. Iam annis aliquot obnoxius sum calculo, graui sane malo et capitali. Iam annis aliquot nihil bibo nisi vinum, neque quoduis vinum, idque cogente morbo. Non fero quemuis cibum, nec coelum quidem quodlibet. Nam morbus hic facile recurrens maximam postulat vitae moderationem; et noui coelum Hollandicum, noui victus vestri rationem, vt de moribus nihil dicam. Itaque si redissem, nihil aliud fuissem assecutus nisi quod vobis molestiam attulissem et mihi mortem.

Sed tu forsitan bonam foelicitatis partem existimas inter confratres emori. At fallit et imponit ista persuasio non solum tibi verumetiam propemodum vniuersis. In loco, in cultu, in victu, in caeremoniolis quibusdam Christum et pietatem collocamus. Actum putamus de illo qui vestem albam commutarit in nigram, aut qui cucullum pileo verterit, qui locum subinde mutet. Ausim illud dicere, magnam Christianae pietatis perniciem ex istis quas vocant religionibus exortam esse, tametsi pio fortassis studio primum inductae sunt. Deinde paulatim creuerunt et in sex milia discriminum sese sparserunt. Accessit summorum Pontificum autoritas nimium ad multa facilis et indulgens. Quid enim laxis istis religionibus conspurcatius aut magis impium? Iam ad laudatas si te conferas, imo ad laudatissimas, praeter frigidas quasdam et

53. tantillum, *aliter* tantulum β : tantillum γ : tantulum αδ. etsi βγδ : vt si α. quondam αβδ : quando γ. fui αγ : sum βδ. 54. inclinatus α : inquinatus βγδ. et *om.* αγ. 55. autem *om.* γ. 58. si .. 59. expetendum αβγ : *ἣν ἀφαίρῃς τὰς ὥς καλοῦσι καιρεμονίας, οὐκ οἶδα τι ἂν ἀπολείποις ἐξαίρετον* δ. 60. et *om.* γ. ac αγδ : et β. 63. sane βγδ : sano α. malo αβγ : morbo δ. 64. neque quoduis αδ : nec quodlibet, *aliter* neque quoduis β : *om.* γ. vinum *om.* γ. 65. nec γδ : ne αβ. 69. et *om.* αγδ. 70. forsitan βγ : forsan α : fortassis δ. partem αβγ^{2}δ : aetatem γ^1. existimas αβδ : existimabas γ. 71. et βδ : ac αγ. 72. -etiam *om.* β. in victu *om.* β. 74. illo αβδ : eo γ. commutauit δ. 75. aut *om.* αγ^2. cucullam γ. verterit *om.* αδ. 76. illud αβγ^{2}δ : aliud γ^1. magnam .. 77. esse αβγ : *μέγιστον τῆς Χριστιανῆς εὐσεβείας ὄλεθρον ἐκ ταύτων ὥς καλοῦσι ῥελιγιώνων ἐκπεπορεύθαι* δ. 78. sunt αβγ : sint δ. Dein β. 80. nimium ad αβδ : ad nimium γ^2 : at nimium γ^1. 81. conspurcatius . . . impium? αβγ : *ἢ μιαρότερον ἢ ἀσεβέστερον;* δ. enim *post* iam *add.* γ. ad *om.* αδ. 82. praeter .. 83. caeremonias αβγ : *εἰ μὴ ψύχρας τινας καὶ Ἰουδαϊκὰς θρησκείας* δ.

53. Voluptatibus] Cf. Lond. xxiii. 5, LB. 671; 'Veneri nunquam seruitum est.'

54. inclinatus] In spite of the authority of Augustine, *Conf.* 3. 1, I do not think that Erasmus would ever have described himself as *inquinatus*, even in a confidential letter.

Iudaicas caeremonias, haud scio quam Christi reperias imaginem. Ex iis sibi placent, ex iis alios iudicant et condemnant. Quanto magis est e Christi sententia totum orbem Christianum vnam domum et velut vnum habere monasterium, omnes concanonicos et confratres putare; baptismi sacramentum summam religionem ducere, neque spectare vbi viuas sed quam bene viuas. Vis me sedem stabilem figere, quod ipsa etiam suadet senectus. At laudatur Solonis, Pythagorae Platonisque peregrinatio. Vagabantur et Apostoli, praecipue Paulus. Diuus Hieronymus etiam monachus nunc Romae est, nunc in Syria, nunc in Antiochia, nunc alibi atque alibi; et canus etiam sacras persequitur litteras.

At non sum cum hoc conferendus, fateor; sed tamen nunquam mutaui locum, nisi vel peste cogente, vel studii causa vel valetudinis, et vbicunque vixi, (dicam enim de meipso fortassis arrogantius, sed tamen vere) probatus sum a probatissimis et laudatus a laudatissimis. Nec vlla est regio, nec Hispania, nec Italia, nec Germania, nec Gallia, nec Anglia, nec Scotia, quae me ad suum non inuitet hospitium. Et si non probor ab omnibus (quod nec studeo), certe primis omnium placeo. Romae nullus erat Cardinalis qui me non tanquam fratrem acciperet, cum ipse nihil tale ambirem; praecipue vero Cardinalis Sancti Georgii, Cardinalis Bononiensis, Cardinalis Grimanus, Cardinalis Nanetensis, et hic ipse qui nunc Pontifex Maximus est, vt ne dicam de episcopis, archidiaconis et viris eruditis. Atque hic honos non tribuebatur opibus, quas etiam nunc non habeo nec desydero; non ambitioni, a qua semper fui alienissimus; sed litteris duntaxat, quas nostrates rident,

83. reperias *αδ*: 9perias *β*: reperies *γ*. 84. iis . . . iis *αβ*: his . . . his *γδ*. condemnant *αβγ*: contemnunt *δ*. 85. magis *αβγ*: maius *δ*. e *om. γ*: ex *β*. vnam *βγδ*: vnum *α*. 86. concanonicos *βδ*: canonicos *αγ*. 88. ducere *βγδ*: dicere *α*. neque *αβ*: nec *γδ*. spectare *βγδ*: spectant *α*. me *αβδ*: ne *γ*. 89. suadet *βγδ*: suadeat *α*. 92. est, nunc in Syria *om. γ*. Antiochia *βγ*: Anthiochia *α*: Aphrica *δ*. 93. persequitur *αβ*: prosequitur *γδ*. 96. meipso *αβ*: me *γδ*. fortassis *om. γ*. 97. et laudatus *αβγ*: laudatus sum *δ*. 98. nec Germania *om. δ*. 99. nec Gallia *add. γ*. Scotia *βγ*: Scocia *α*: Scothia *δ*. 100. Et si *β*: At si *γ*: Etsi *αδ*. probor *βγδ*: probar *α*. 101. omnium *om. δ*. Romae placeo, nullus . . . γ^1: Romae placeo. nullus γ^2. 102. acciperet, *aliter* exciperet *β*. 103. vero *om. β*. 104. Grimanus *αγ*: Grymanus *δ*: Germanus (Grimanus *in marg.*) *β*. Nanetensis (?) *α*: Hanetensis, *aliter* Nanetensis *β*: Nauetensis *δ*: Nouoforensis *γ*. hic ipse qui nunc *βγδ*: nunc ipse qui *α*. 105. vt ne *γδ*: vt non, *aliter* vt ne quid *β*: Et vt ne *α*. episcopis *αβδ*: ipsis *γ*. 107. etiam nunc non *αδ*: etiam nec nunc *β*: nec *γ*. 108. alenissimus *α*.

83. Iudaicas] Cf. Ep. 164. 27.

103. Sancti Georgii] Cf. Ep. 333.

Bononiensis] Franc. Alidosi of Imola (†24 May 1511), Bp. of Pavia 1503, Governor of Bologna and administrator of the see 1507; see Creighton, iv. Erasmus may have been brought into contact with him during his residence at Bologna in 1507, or through Carteromachus (p. 454). Cf. Ep. 334.

104. Grimanus] Cf. Ep. 334.

Nanetensis] Cf. Ep. 253.

105. Pontifex] Leo x, with whom as Card. John dei Medici Erasmus had enjoyed 'domesticus congressus' at Rome (Ep. 335).

108. nostrates] Cf. p. 590.

Itali adorant. In Anglia nullus est episcopus qui non gaudeat a me salutari, qui non cupiat me conuiuam, qui nolit domesticum. Rex ipse paulo ante patris obitum, cum essem in Italia, scripsit ad me suapte manu litteras amantissimas, nunc quoque saepe sic de me loquitur vt nemo honorificentius, nemo amantius; et quoties eum saluto, blandissime complectitur et oculis amicissimis obtuetur, vt intelligas eum non minus bene de me sentire quam loqui. Et saepe mandauit suo eleemosynario vt mihi de sacerdotio prospiceret. Regina conata est me sibi praeceptorem adsciscere. Nemo est qui nesciat quin si vel paucos menses velim in aula regis viuere, quantum libeat sacerdotiorum mihi accumulaturum; sed ego huic ocio meo et studiorum laboribus omnia posthabeo. Cantuariensis Archiepiscopus, totius Angliae primas et regni huius cancellarius, vir doctus et probus, me sic amplectitur vt, si pater esset aut frater, non posset amantius. Et vt intelligas hoc eum ex animo facere, dedit mihi sacerdotium centum ferme nobilium, quod postea volente me in pensionem centum coronatorum mutauit ex mea resignatione; ad haec dedit dono supra quadringentos nobiles his pauculis annis, idque nihil vnquam petenti. Dedit vno die nobiles centum et quinquaginta. Ab aliis episcopis supra centum nobiles accepi gratuita liberalitate oblatos. Dominus Montioius, huius regni baro, quondam meus discipulus, dat annue mihi pensionem centum coronatorum. Rex et Episcopus Linconiensis, qui nunc per regem omnia potest, magnifice multa promittunt. Sunt hic duae vniuersitates, Oxonia et Cantabrigia, quarum vtraque ambit habere me; nam Cantabrigiae menses complures docui Graecas et sacras litteras, sed gratis, et ita facere semper decretum est. Sunt hic collegia in

110. me *post* cupiat *om.* β. 111. patris obitum αβδ: abitum γ. 112. quoque saepe sic de me βδ: quoque de me sic γ: quum scit de me α. 114. amplectitur δ. amicissimis αβγ: amantissimis δ. 115. obtuetur βδ: abtuetur α: intuetur γ. 116. Et . . . 117. prospiceret *add.* β *in marg.* 119. quantum libeat αβδ: quantumlibet γ. sacerdotiorum αβγ: sacerdotio δ. mihi *add.* δ. 120. et αβδ: ex γ. studiorum αβγ: studio et δ. 121. Cantuarensis δ. Archiepiscopus αδ: episcopus βγ. 122. et αβδ: ac γ. 123. pater . . . frater αγδ: frater . . . pater β. esset αβγ: essem δ. posset αγδ: possit β. 124. ferme αβγ: fere δ. 125. in pensionem βγδ: impensionem α. centum coronatorum αγδ: coronatorum aureorum β. 126. ex βγδ: et α. super β. 127. .cccc. δ. his . . . 128. petenti. Dedit $\beta\gamma^1$: his . . . petenti, Dedit γ^2: His . . . petenti, dedit αδ. 128. et *om.* δ. 129. super β. .c. δ. 130. Montioius αγδ: Monteiouius (Montioius *in marg.*) β. 131. .c. δ. 132. Linconensis δ. 133. magnifice βγδ: magnifici α. promittunt αβγ: promittit δ. 134. Cantabrigia γ: Cantelbrigia (Cantabrigia *in marg.*) β: Cantelbergia αδ. Cantabrigiae γ^1: Cantabrigie γ^2: Cantelbrigiae β: Cantelbergiae αδ. 135. sed αβδ: idque γ. 136. et ita αβδ: itaque γ.

111. Rex] Ep. 206.
116. eleemosynario] Wolsey.
122. vt si pater] Cf. Ep. 253. 12 n.
124. sacerdotium] See Ep. 255 introd. It appears from this passage that the value of the living was £33. 6*s*. 8*d*., of which Erasmus received £20.
130. Montioius] Cf. Ep. 288. 10 n.
136. gratis] Cf. Epp. 233. 10 n. and 282. 48, 9.

quibus tantum est religionis, tanta vitae modestia, vt nullam religionem non sis prae hac contempturus, si videas. Est Londini dominus Ioannes Coletus, diui Pauli Decanus, vir qui summam doctrinam cum admirabili pietate copulauit, magnae apud omnes autoritatis. Is me sic amat, id quod sciunt omnes, vt cum nemine viuat libentius quam mecum; vt omittam alios innumeros, ne sim bis molestus et iactantia et loquacitate.

Iam vt de operibus meis dicam aliquid, Enchiridion opinor te legisse, quo non pauci fatentur sese ad pietatis studium inflammatos; nihil mihi arrogo, sed gratulor Christo, si quid boni per me contigit illius dono. Adagiorum opus ab Aldo impressum an videris nescio. Est quidem prophanum, sed ad omnem doctrinam vtilissimum; mihi certe inaestimabilibus constitit laboribus ac vigiliis. Edidi opus De rerum verborumque copia, quod inscripsi Coleto meo, opus vtilissimum concionaturis; at ista contemnunt ii qui omnes bonas contemnunt litteras. His duobus annis praeter alia multa castigaui diui Hieronymi Epistolas; adulterina et subdititia obelis iugulaui, obscura scholiis illustraui. Ex Graecorum et antiquorum codicum collatione castigaui totum Nouum Testamentum, et supra mille loca annotaui non sine fructu theologorum. Commentarios in Epistolas Pauli incepi, quos absoluam, vbi haec edidero. Nam mihi decretum est in sacris immori litteris. In hisce rebus colloco ocium meum et negocium. In his magni viri dicunt me valere quod alii non valeant; in vestro vitae genere nihil valiturus sum. Cum tam multis doctis et grauibus viris habui consuetudinem, et hic et in Italia et in Gallia, neminem adhuc repperi qui mihi consuluerit vt ad vos me reciperem, aut qui hoc iudicauerit melius. Quin et ipse foelicis memoriae dominus Nicolaus Wernerus, qui te praecessit, semper hoc mihi solitus erat dissuadere, suadens vt

138. prae hac *add.* γ. contempturus βγδ: contemplaturus α. 139. Ioannes αβδ: Iohannes γ. 140. copulauit βδ: collocauit αγ. 141. id quod βγδ: idque α. 143. et *post* molestus *om.* γ. 144. vt *om.* β. meis *om* δ. aliquid β: aliqua αγδ. Encheridion α. 145. sese αβγ: se δ. 146. si . . . 147. dono *om.* αγ. 147. contigit β: contingit δ. 149. laboribus ac *add.* γ. 150. verborumque αβδ: et verborum γ. 151. concionaturis αβδ: concionatoribus γ. 153. diui *om.* αγδ. Hieronymi γδ: Hieronimi β: Hieromi α. 154. obscura . . . illustraui *om.* γ. 156. et αβδ: ac γ. supra αδ: super $\beta\gamma^2$: sup̄ γ^1. 157. incepi α: incoepi γ: coepi βδ. 158. quos βδ: quas αγ. in *om.* β. 159. immori βγδ: immorari α. et negocium *om.* γ. 160. his αγ: iis βδ. 161. valeant αβγ: valent δ. sum βγδ: sim α. 163. repperi αβδ: recepi γ. consuluerit αβγ: consuleret δ. 164. iudicauerit αγδ: iudicarit β. Quin βγδ: Cum α. 165. Wernerus β: Wacerus (?) α: Wercerus δ: Vuittenherus γ. 166. erat dissuadere αβδ: est dicere γ.

---

157. Commentarios] Cf. Ep. 164. 39 n.

159. immori] The less emphatic reading of α may be discarded in view of many passages in which this phrase occurs; e.g. Epp. 333, 4. Cf. Hor. *Ep.* i. 7. 85.

alicui episcopo me potius adiungerem, addens se nosse et animum meum et suorum fraterculorum mores; nam iis vtebatur verbis lingua vernacula. Et in hoc vitae genere in quo sum, video quae fugiam, sed quid potius sequar non video.

Nunc restat vt de ornatu quoque tibi satisfaciam. Semper antehac vsus sum cultu canonicorum, et ab Episcopo Traiectino, cum essem Louanii, impetraui vt sine scrupulo vterer scapulari lineo pro veste linea integra, et capitio nigro pro pallio nigro, iuxta morem Lutetiorum. Cum autem adirem Italiam videremque toto itinere canonicos nigra veste vti cum scapulari, ne quid offenderem nouitate cultus, veste nigra illic vti coepi cum scapulari. Postea pestis orta est Bononiae, et illic qui curant peste laborantes linteum album ex humero pendens ex more gestant; hi congressus hominum fugitant. Itaque cum die quodam doctum amicum viserem, quidam nebulones eductis gladiis parabant me inuadere, et fecissent, ni matrona quaedam admonuisset ecclesiasticum me esse. Altero item die cum Thesaurarii filios adirem, vndique cum fustibus in me concurrerunt, et pessimis clamoribus adorti sunt. Itaque a bonis viris admonitus occultaui scapulare, et impetraui veniam a Pontifice Iulio secundo vt ornatu religionis vterer aut non vterer, vt mihi visum esset, modo haberem vestem sacerdotalem; et si quid ante peccatum esset ea in re, iis litteris id totum condonauit. In Italia ergo perseueraui in veste sacerdotali, ne mutatio esset alicui scandalo. Postquam autem in Angliam redii, decreui meo

168. et *αβδ* : ac *γ*. 169. Et . . . 170. fugiam *om.* *γ*. 170. quid *γδ* : quos *α* : quod *β*. 172. sum *om.* *γ*. 174. capitio *βγδ* : caputio *α*. nigro *om.* *αγ post* pallio. 175. Lutetiorum *βγδ* : Lutesiorum *α*. adirem *βγδ* : abirem *α*. 176. nigra *αβγ* : magna *δ*. vti *add.* *γ*. 179. humero *αγ* : humeris *βδ*. pendens *αβδ* : dependens *γ*. 180. hi *βγδ* : Hii *α*. congressus *αβδ* : congressum *γ*. 182. et fecissent *β* : fecissent *αδ* : fecissentque *γ*. 183. admonuisset *βγδ* : admonuissent *α*. item *αβδ* : autem *γ*. 184. vndique *αβγ* : vtrinque *δ*. cum *add.* *δ*. 185. et *om.* *β*. adorti sunt *add.* *γ*. 186. Pontifice *om.* *δ*. 187. secundo *βδ* : 2° *α* : ii *γ*. aut *βγδ* : an *α*. 189. iis *αγ* : iis, *aliter* iisdem *β* : *om.* *δ*. id *om.* *αγ²δ*. 190. in *om.* *δ*. 191. Postquam *αβδ* : Posteaquam *γ*. autem *om.* *αγ*. meo *βγδ* : me *α*.

178. Bononiae] Cf. iv. 112 seq. and Lond. xxiv. 5, LB. App. 442.

184. Thesaurarii] Cf. Ep. 201. 2 n.

186. veniam] This dispensation was probably obtained in 1507. The plague which occasioned it perhaps broke out in the spring of that year, since there is no allusion to it in the letters of the preceding or following autumn. Beatus Rhenanus (iv. 131–8) seems to imply that it was obtained before Erasmus went to Venice; though in his own mind he doubted whether any formal document had been actually received from Julius (iv. 132 and 135 nn.). In ll. 189, 90 *infra* Erasmus shows that he enjoyed liberty in the matter for some while before leaving Italy. See also Ep. 226. 10 n. For the subsequent dispensation obtained from Leo x in 1516–7 see Vischer, *Erasmiana*, section iii.

191. Angliam] The *Apologia* referred to in ii. 134 n., f°. G, shows that English Austin canons, when not domiciled in houses of their order, had ceased to wear the strict habit. At that time Erasmus was resenting the necessity which had constrained him in England; cf. Horawitz, *Erasmus und M. Lipsius*, p. 23.

solito vti ornatu, et domum accersito amico quodam primae laudis et in vita et in doctrina, ostendi cultum quo vti statuissem. Rogaui an in Anglia conueniret. Probauit, atque ita in publicum prodii. Statim admonitus sum ab aliis amicis eum cultum in Anglia ferri non posse, vt celarem potius. Celaui; et quoniam non potest ita celari quin aliquando deprehensus scandalum pariat, reposui in scrinio et vetere summi Pontificis autoritate sum vsus vsque adhuc. Excommunicant Pontificiae leges eum qui religionis habitum abiecerit, quo liberius inter seculares versetur. Ego coactus deposui in Italia, ne occiderer; deinde coactus deposui in Anglia, quia tolerari non poterat, cum ipse multo maluerim vti. At nunc denuo recipere plus gigneret scandali quam mutatio ipsa gignebat.

Habes vniuersam vitae meae rationem, habes meum consilium. Cupio et hoc vitae genus mutare, si quod videro melius. Sed in Hollandia quid agam non video. Scio non conuenturum cum coelo neque cum victu; omnium oculos in me excitabo. Redibo senex et canus, qui iuuenis exiui, redibo valetudinarius; exponar contemptui etiam infimorum, solitus et a maximis honorari. Studia mea compotationibus permutabo. Nam quod polliceris officium tuum in quaerenda sede, vbi cum maximo, vt scribis, viuam emolumento; quid sit, non possum coniectare, nisi forte collocabis me apud monachas aliquas, vt seruiam mulieribus, qui nec archiepiscopis nec regibus vnquam seruire volui. Emolumentum nihil moror; neque enim studeo ditescere, modo tantum sit fortunae vt valetudini et ocio litterarum suppetat, et viuam nulli grauis. Atque vtinam liceat hisce de rebus coram inter nos commentari; nam litteris nec satis commode nec satis tuto licet. Tuae enim quanquam per certissimos missae sic tamen aberrarant, vt nisi ipse casu me in arcem hanc contulissem, nunquam fuerim visurus; et accepi iam a compluribus ante inspectas. Quare ne quid scripseris arcani, ni certo cognoueris vbi locorum sim et nuncium nactus sis fidissimum. Peto nunc

192. domum *αβδ*: demum *γ*. primae *om. α*. 196. potius *add. β*. quoniam *αβδ*: quando *γ*. 197. ita *om. αδ*. 198. in *om. αδ*. vetere *αβγ*: veteri *δ*. summi *om. δ*. 199. vsque *add. γ*. 200. liberius *αγδ*: securius *β*. 202. quia *αβδ*: qui *γ*. ipse *βγ*: ipso *αδ*. maluero *α*. 206. quod *αβδ*: quid *γ*. videro *βγδ*: video *α*. 209. Redibo *om. γ*. 210. et *om. α*. maximis *αβδ*: maximo *γ*. 212. quaerenda *αδ*: querenda *β*: inquirenda *γ*. vbi *βδ*: vti *α*: idque *γ*. vt *αγδ*: vti *β*. 213. viuam emolumento *αβδ*: meo commodo *γ*. quid id sit *γ*. coniectare *αβγ*: cogitare *δ*. 214. vt *αγ*: et *βδ*. 215. nec *post* qui *om. δ*. vnquam *om. δ*. volui *αβγ*: nolui *δ*. 216. Emolumentum *γδ*: Emolimentum *α*: Emolumenta *β*. neque enim *βδ*: neque *α*: nec *γ*. 217. et *βδ*: vt *αγ*. 219. inter nos *om. βδ*. satis *om. δ*. 220. tute *γ*. certissimos *αγδ*: certissimum *β*. 221. aberrarant *αδ*: aberrarunt *βγ*. 222. et *αβδ*: ac *γ*. compluribus *αβγ*: pluribus *δ*. ante *add. β*. 223. ni, *aliter* nisi *β*. cognoueris *γδ*: 9gnoueris *α*: cognoris *β*. 224. locorum *om. δ*. fidissimum *αβ*: fidelissimum *γδ*.

Germaniam, id est Basileam, editurus lucubrationes meas, hac hyeme fortassis futurus Romae. In reditu dabo operam vt pariter colloquamur alicubi. Sed nunc aestas ferme praeteriit et longum est iter. De morte Guielmi, Francisci et Andreae sciebam ex Sasboudo et illius vxore. Dominum Henricum resaluta diligenter reliquosque qui tecum viuunt omnes, in quos habeo eum animum quem debeo. Nam pristinas tragoedias meis imputo erratis, aut (si ita vis) meis fatis. Litteras tuas tercio a Pascha die scriptas accepi Nonis Iuliis. Rogo vt salutem meam tuis piis votis Christo commendare non negligas. Cui si certo scirem rectius fore consultum, si ad vestrum rediero contubernium, hac die ad iter accingerer. Bene vale, quondam sodalis suauissime, nunc pater obseruande.

Ex arce Hammensi iuxta Calecium postridie Nonas Iulias Anno 1514.

297. To Thomas Wolsey.

Plutarchi Opuscula, f. 22. ⟨Hammes?⟩
Lond. xxix. 50: LB. iv. 23. ⟨July 1514?⟩

[The third dedication (cf. Ep. 284) to *De vtilitate capienda ab inimicis* in *Plutarchi opuscula*, Basle, Froben, Aug. 1514 (*a*); which was probably printed immediately upon Erasmus' arrival in Basle (cf. Ep. 272). Martens' edition of 1 May 1515 follows *a*; but there is a slight change in this preface in Froben's edition of April 1516.
The resemblance of l. 27 to Ep. 295. 30 suggests that this preface was written at Hammes at the same time as Epp. 295, 6.]

REVERENDISSIMO IN CHRISTO PATRI D. THOMAE EPISCOPO LYNCOLNIENSI SERENISSIMI ANGLORVM REGIS MAGNO ELEMOSYNARIO ERASMVS ROTERODAMVS S. D.

Qvvm hoc litterario xeniolo, Praesul ornatissime, cuperem et meum in te animum testificari et tuum vicissim ambire fauorem, cuius tanta est apud regiam maiestatem tum authoritas tum gratia, vt nullus in vniuersa Britannia non idem et optet et agat; aliquandiu me deterruit magnitudinis tuae splendor, dum vehementer improbum existimarem tantulo munusculo heroa tam incomparabilem sollicitare. At e diuerso multo magis tua inuitauit facilitas bonitasque, cogitan-

296. 225. id αγδ : hoc β. lucubrationes βγδ : lucubratiunculas α. 227. colloquamur βγδ : loquamur α. 228. morte αβδ : mora γ. Guielmi β : Guihelmi α : Guilhelmi δ : Guilelmi γ. Andrae δ. 229. Sasboudo *scripsi* : Zasbondo *aliter* Zasbando β : Rasbondo αδ : Ronstondo γ. illius αβγ : eius δ. 230. resaluta αβδ : saluta γ. 232. tercio βδ : 3° α : tertia γ. 233. die *om.* γ. scriptas αγδ : conscriptas β. Iulii γ. vt αβδ : et γ. 236. hac αβδ : hoc γ. 238. Hammensi β : Hamensi α : Hannensi γ : Hanniensi δ. Calecium βδ : Caletium α : Coletum γ. Iulii γ. 239. Anno 1514 β : *om.* αγδ.

296. 228. Guielmi] Herman, † 18 July 1510; cf. p. 128.
Francisci] Theodoric, † 8 Sept. 1513; cf. p. 84.
229. Sasboudo] Cf. Ep. 16.
Henricum] Cf. Ep. 83. 76 n.

tem quam non sapiant mores tui fortunam tuam, quamque sis omnibus iuuandis expositus; haud ignorans diuino consilio tibi contigisse vt vnus omnium plurimum posses, quo vnus omnibus quam plurimum prodesses. Est libellus perquam exiguus; sed memineris minutissimis nonnunquam gemmis maximum esse precium. Quin magis vt eum tibi compendio commendem, Plutarchi est, quem ita demum intelligam amplitudini tuae placuisse, si libellum eum quem regio nomini nuncupaui, te commendante sensero non displicuisse.

Atque id quoque ita liquebit, si negocii quod agimus euentus et meis votis et vestris pollicitis respondebit. Nullus est cui plus debere possim quam Regi regum omnium florentissimo; nullus cui magis debere velim quam Principi principum omnium optimo, presertim de nostro ingeniolo tam candide sentienti, tam honorifice loquenti. Equidem plurimum illi iam debeo, quod me toties ornat testimonio vocis suae. Quis enim non gaudeat tali ore laudari? Plus tamen debiturus sim, si auctis fortunulis nostris fidem quoque laudibus quas mihi tribuit astruat. Nam nunc quidem multi non credunt me talem esse qualem ille praedicat, quod conspiciant hanc fortunam tam magnificis illius praeconiis parum respondere. Bene vale, eximium et regiae et totius regni decus.

22. toties β : totus α.

14. libellum] Cf. Ep. 272.

APPENDIX I

THE AUTHENTICITY OF THE COMPENDIUM VITAE

THE *Compendium Vitae Erasmi* was first published in 1607 by Paul Merula, Professor of History and Librarian in Leiden University. It accompanies a letter of Erasmus to his friend and confidant Conrad Goclen, dated 2 Apr. 1524, and also published for the first time, in which Erasmus, whose health had been failing for some time, speaks of going in fear of his life and of sending to Goclen 'totius vitae meae compendium' for the use of his biographers in case of his death. The volume to which it is prefixed (O^1) contains also some unpublished letters of Erasmus, gathered partly from autographs in Merula's possession, partly from contributions by his friends, Vulcanius, Scriverius, and others. The original manuscript of the *Compendium*, according to Merula's preface (12 Nov. 1606), had for some time belonged to Otho Werckman[1], one of his fellow-citizens, who had recently shown it to him; but copies of it had been known to Merula before in the hands of Scriverius and other persons whom he names, one of which was said to have been made from the original when in the hands of a certain Henry Ravestein. The original itself was still in existence in 1649, when Thysius[2], who afterwards became Librarian to the University, mentions it as in the library of Jerome de Backere, one of the persons named by Merula; but since then it has disappeared.

The composition of the *Compendium* is remarkable. It begins with short, jerky sentences whose subject, Erasmus, is left unmentioned; as it proceeds, the style becomes more connected and more like Erasmus' wonted periods, though a number of unusual words and harsh constructions[3] occur. It mentions precise facts about Erasmus' parentage and early life which are known from no other source, and it traces his career till his settlement in Brabant in 1516. At this point the narrative closes with the words 'Caetera sunt tibi nota'; and a short account of his character follows which gradually passes into the first person and merges into a postscript to the letter which it accompanies. The facts related, so far as they can be tested, are quite correct, except in one notable particular.

A large part of the *Compendium* is an abridgement of a letter written by Erasmus to Rome in the autumn of 1516[4], of the genuineness of which there can be no doubt, since it was published

[1] Possibly a descendant of the Antwerp bookseller through whose hands many of the writings of Erasmus and his friends passed; see Ep. 258. 14 n.

[2] *Magni Des. Erasmi Roterodami vita* (ed. Ant. Thysius), Leiden, Jo. Maire, 1649, Pref. ad lectorem.

[3] e.g. l. 33, the change of subject in *misit Dauentriam*, following *proficiebat*; and l. 101, in *sentiret* following *destitutus esset*.

l. 89, *lactabar*.

l. 135, *ipsi describetis*, following *sunt tibi nota*: but see note.

l. 154, *discerptus*, following *illum*.

[4] Lond. xxiv. 5, LB. App. 442.

in the *Opus Epistolarum* (H) of 1529; other passages[5] are taken from the *Spongia*, written in July 1523, and the *Catalogus Lucubrationum*, (i) composed in January 1523. The resemblance to the originals is very close, some sentences being embodied almost word for word.

The authenticity of the document has been doubted by Dr. J. B. Kan of Rotterdam, in various *Erasmiana* published between 1877 and 1896; at first from internal evidence, but afterwards from suspicion of Merula's character. He objects that despite the quotations from Erasmus' writings the style is not that of Erasmus; that it is not a 'compendium totius vitae'; and that there is inaccuracy in the facts[6]. The letter to Goclen he regards as genuine; and he supposed at first that Merula had been imposed upon by some one who knew his fancy for autographs[7]. Subsequently on discovering that Merula was suspected of having forged some new fragments which appear in his edition of Ennius, he attributed the forgery to Merula himself. Dr. Kan's arguments[8] have been dealt with by Prof. Fruin in his *Erasmiana*[9] and by Mr. Nichols. Merula's character[10] has been vindicated by Prof. P. J. Blok[11] and Dr. S. P. Haak[12].

The controversy is too long to be discussed in detail here; but the considerations of internal evidence, which seem to me to prove conclusively the genuineness of the *Compendium*[13], may be recapitulated. Mr. Nichols shows that Kan s arguments about style and incompleteness are just what a forger would have anticipated and endeavoured to meet. Only Erasmus could have ventured to write in a style so unlike his own and to give a part when he had promised the whole. The really decisive point is the omission of Erasmus' brother Peter, who as 'Antonius' plays so conspicuous a part in the letter to Rome. This latter document was drawn up with great care in order to obtain from Leo x a relaxation of Erasmus' canonical obligations, and the facts therein stated are presumably true in their entirety; the obviously false names being substituted probably at the time of publication. In this letter Peter, under the name of Antonius, is mentioned frequently. The two brothers at first unite to resist the attempt to force them into a monastery, but at length Peter gives way; and Erasmus, contemplating his own ineffectual struggles to escape the monastic net, writes bitterly of the defection. Of all this the only trace in the *Compendium* is the brief sentence: 'Habebat sodalem qui prodidit amicum.' It is quite impossible to

[5] ll. 138 and 149 nn.

[6] He takes exception to the great age of Erasmus' uncles, and to the statement that printing was not known when Erasmus' father was in Italy. These difficulties are not serious.

[7] For the ease with which Erasmus' handwriting could be imitated see Lond. xxvii. 11, LB. 1257, and the *Admonitio adu. mendacium*, LB. x. 1688 BC.

[8] Since writing the above I am informed that Dr. Kan abandoned these opinions at the end of his life.

[9] *Bijd. v. vaderl. Geschiedenis*, Nieuwe Reeks, x (1880), and 3[de] Reeks, i (1882).

[10] For the disinterested efficiency of his tenure of the Librarianship see Dr. Molhuysen's *Geschiedenis der Universiteits-Bibliotheek te Leiden*, 1905, pp. 17, 8.

[11] *Bijd. v. vaderl. Geschiedenis*, 4[de] Reeks, i. 116–37 (1899). Vahlen in his Ennius, 1903, p. cxxxii n., rejects the fragments, but accepts Blok's defence of Merula.

[12] *Paullus Merula*, Zutphen, 1901.

[13] Suspicion has also been cast on the genuineness of the collection of letters made by Francis Theodoric (see Ep. 186), which Merula published for the first time (see App. 7) with the *Compendium*; but the discovery of the Gouda MSS. (see App. 9) finally disposes of any doubt about them.

suppose that the forger of a document, which by almost verbal transcription challenged comparison with the source from which it was drawn[14], would have ventured to suppress one of the leading figures of the original narrative.

On the supposition that Erasmus himself wrote the *Compendium* it is easy to account for the disappearance of Peter. In later years Erasmus had a very poor opinion of his brother and has nothing good to say of him. In 1524 he was very possibly dead, and as the letter to Rome had not yet been published, the only printed reference[15] to connect him with Erasmus lay in Herman's *Sylua Odarum*[16], published nearly thirty years before and only once reprinted. Under these circumstances it is quite consistent with Erasmus' character for discreet reticence to suppose that he omitted an unsatisfactory figure from the narrative on which he wished his biography to be founded; a suppression which is the more pardonable, since by so doing he could place the relations of his parents in a better light[17].

That Erasmus should have quoted himself is not surprising. It was his custom to keep copies of his letters; and writing probably in haste he would quite naturally turn to a document in which he had stated his case well and abridge it, instead of writing a new account in concise language. The other two sources, which are quoted more shortly, had been written not long before, and his retentive memory may well have recalled his own thoughts and phrases.

The facts of Erasmus' life as given in the *Compendium* are correct even in small points[18]. The brief account of his travels also accords well in its contents and omissions with the supposition of Erasmus' authorship. His movements in Italy, for which there were, and are, very few records, are mentioned with precision. His third visit to England, for which abundant material was contained in the *Farrago* (E) and the *Epistolae ad diuersos* (F), is barely noticed; and his sojourns at Basle between 1514 and 1516, of which Beatus Rhenanus and Boniface Amerbach, afterwards two of his literary executors, knew so much, are altogether omitted.

In the name Gerardus given to Erasmus' father in the *Compendium* there is an apparent discrepancy which affords Kan another argument against its authenticity. The Papal Brief[19] in reply to Erasmus' letter to Rome is addressed 'Dilecto filio Erasmo Rogerii Roterodamensi clerico Traiectensis diocesis'; and Kan argues with justice that, as Vischer points out, this must be the real name of Erasmus' parent. Fruin, in defence of the *Compendium*, suggests an error on the part of the papal scribe, James Sadolet, afterwards Bishop of

[14] It may be noted that Merula in his preface refers specifically to the letter to Rome and to the existence of Peter.

[15] Those in Epp. 78. 16 and 81. 80 are not conclusive.

[16] See Ep. 49 introd. Ode 17 is 'ad Petrum Girardum Rotterdammensem, Herasmi germanum, virum tum perhumanum tum eruditissimum, de laude amiciciae.'

[17] 'Nec illa . . . vnquam post voluit nubere nec ille vnquam tetigit eam', ll. 28, 9; a statement which may have been equivocally true, as Peter was the elder brother.

[18] Cf. l. 39 n.

[19] Vischer, *Erasmiana*, p. 30.

Carpentras; but though mistakes are frequent enough[20] in Sadolet's Briefs, written out in full in his beautiful handwriting, it would be difficult to write Rogerii for Gerardi. A more probable solution may be found in the suggestion that Erasmus' father was named Rogerius Gerardus, and his grandfather Helias Gerardus, or perhaps Helias Gerardi. Surnames were then gradually supplanting patronymics[21]; so that on this supposition Erasmus might have been called indifferently Erasmus Rogerii or Erasmus Gerardus. Thus Erasmus, or perhaps Sadolet, uses in this case the patronymic; Herman at an earlier date, addressing Peter, adopts the surname.

The evidence as to his birthplace[22] is conflicting, but the balance is not against Erasmus. In all points, therefore, except the suppression of Peter, I accept the *Compendium* as a genuine and accurate document, composed by Erasmus and representing the contributions which he could, or wished to, make to the knowledge of his life already possessed by his executors.

APPENDIX II

ERASMUS' EARLY LIFE

THE chief sources for our knowledge of Erasmus' early years are the *Compendium Vitae* and the letter to Rome[1], on which the *Compendium* is based; supplemented by a few indications derived from elsewhere. Erasmus' statements as to his own age are numerous but conflicting; and in consequence his birth has been variously assigned to any year from 1465 to 1469. The evidence has been carefully examined by Dr. Richter[2] and Mr. Nichols[3], and both conclude that the balance of it is strongly in favour of 1466; this therefore may be accepted as the year which in later life he considered as that of his birth, but in view of the date at which he left Deventer and of the uncertainty which he once expresses[4], it seems possible that he was mistaken. He was born during the night[5] of Oct. 27–8, and to this is due the discrepancy between the statement in the *Compendium Vitae* and his practice of celebrating his birthday on the festival of St. Simon and St. Jude. In the same way equally good authorities ascribe his death to 11 and 12 July 1536, because he died about midnight. For the circumstances of his birth see ii. 1 n.

[20] A cursory examination of some of those included in Brewer, ii, yielded the following: Vuingernien. for Vigornien. (13), vtillimam (366), Londouiensi, Sancte Secilie (1523); similarly Bembo has Polidorus Virginius, Grisogoni for Chrysogoni (238).

[21] Cornelius of Gouda (p. 92) styles himself either Corn. Gerardus or Corn. Gerardi; an example of an earlier process by which a patronymic becomes a surname. A son of Cornelius might have added as his second name either Gerardus or Cornelii.

[22] ii. 1 n.

[1] Lond. xxiv. 5, LB. App. 442.

[2] *Erasmus-Studien*, App. 1.

[3] *Epistles of Erasmus*, vol. i. App. 5.

[4] 'Ipse nunc annum quinquagesimum secundum aut ad summum tertium ago.' Lond. x. 29, LB. 466.

[5] Melanchthon (*Declam. de Erasmo*, CR. xii. 266) states that he was born four hours before sunrise. Cardan (*Geniturae*, Basle, 1554, p. 497) cast his horoscope for 'hor. 3, min. 45 ante ortum solis.' On Oct. 28 (O.S.) the sun rose a few minutes after seven.

The course of his early life can be traced without difficulty; but it is not possible to assign dates to many of the incidents mentioned, since we have to rely largely on Erasmus' estimates of his own age, and not only was he uncertain as to the date of his birth, but in the calculation of times he is extremely inaccurate[6]. Statements of date therefore in this early period, which are based merely on calculations of Erasmus' age without external corroboration, cannot be accepted as having much weight.

He first went to school at Gouda under Peter Winckel[7], when little more than four years old, according to his own evidence[8]. One of his schoolfellows was a certain Jan Dierixsoen de Backer[9], who was perhaps a brother of the Franciscus Theodorici Goudanus of Ep. 10, and who afterwards became sacristan of the neighbouring town of Woerden and father of the first Dutch martyr to the Reformation, Joannes Pistorius; another was, probably, William Herman[10]. After a few years, according to the interpretation usually placed on Beatus Rhenanus' narrative, he was sent away from home to the cathedral school at Utrecht, where he was a chorister under Jacob Obrecht[11]; and thence he passed, under his mother's care, to the school attached to St. Lebuin's church at Deventer, in which some of the teachers were Brethren of the Common Life. Of his Deventer schooldays little is known, except that he was a pupil of Hegius and that he once saw Rudolph Agricola, for the only time in his life[12]. They were brought to a sudden end by an outbreak of plague to which his mother succumbed; and shortly afterwards, as the plague continued, he and his brother Peter were recalled to their father at Gouda.

The date of Erasmus' going to Deventer can be definitely fixed as not later than 1475; for in the *Exomologesis*[13] he recalls an incident arising out of a sermon there, and adds that it occurred in the year of Jubilee. This agrees with his statement that he was in his ninth year when he was sent to Deventer[14]; if 1466 be accepted as the year of his birth. But with other information which he contributes—that he saw Agricola when he was nearly twelve[15], that he was in his thirteenth year when his mother died[16], and that when he left the school he was fourteen years old[17]—it is by no means in

[6] See for example i. p. 2. 26 n.

[7] It is perhaps Winckel's school that he describes in *Adag.* 'Sicula aula' (quoted by Kämmel, *Erasmus in Deventer*, in *Jahrb. f. Philol. und Pädagogik*, cx, 1874, p. 316); 'qualem puer ego cognoui cuiusdam ⟨plagosi magistelli⟩ re et nomine *κριομύζου*.' I cannot interpret the Greek into any name connected with Erasmus; nor can I trace the adage in question.

[8] 'Vix quatuor annos egressum,' ii. 30.

[9] 'Cum ⟨Erasmo⟩ parenti optimo vetus hospitium ac summa necessitudo in adulescentia fuerat; vna enim domi in literis triuialibus perdiscendis militauerunt.' *Io. Pistorii Vita*, per Gul. Gnapheum Hagiensem, 1525, ed. P. Fredericq in *Corpus documentorum inquisitionis Neerlandicae*, part 4, p. 408.

[10] p. 128.

[11] See iv. 9 n.; but *v. infra*.

[12] See i. p. 2. 24 seq.

[13] 'Olim quum admodum puer agerem Dauentriae, audiebam . . .; erat autem iubilaeum,' LB. v. 153 F.

[14] 'Vbi nonum ageret annum,' ii. 32. In *Adag.* 339 he describes himself as 'admodum adhuc puer,' when at Deventer.

[15] 'ferme duodecim annos natus,' i. p. 2. 26.

[16] 'relicto filio iam annum decimum tertium agente,' ii. 41.

[17] 'Dauentriam reliqui quatuordecim natus annos,' Lond. v. 32, LB. 405.

accord; and even the calculation suggested, that he was at Deventer for about five years, is quite at variance with the facts.

As Erasmus was a pupil of Hegius, his departure from Deventer cannot be placed earlier than Hegius' advent as headmaster in 1483. The date of this event has been the subject of much controversy[18] and is usually set much further back; but the year here assigned may be accepted as correct. It is found in an anonymous life of Agricola[19] written in form of a letter to Melanchthon, by some one who was present when with great emotion Hegius read out before the school the letter announcing Agricola's death[20]. Confirmation for it is supplied by a letter of Agricola, in which he sends his good wishes to Hegius for his projected opening of the school[21] at Deventer, but warns him that after the ravages of the plague by which the town has been devastated he will find the school thinly attended[22]. The letter has no date of month or year, but can be placed with reasonable certainty in the autumn of 1483[23]. There is also evidence to show that a few years earlier Hegius was still

[18] See Dillenburger (in *Zs. f. das Gymnasialwesen*. N. F. 4, 1870, pp. 481–502), who is misled by accepting Erasmus' statements as to his own age without question; also Reichling in Pick's *Monatsschrift*, 1877, pp. 286–303.

[19] Printed by Dr. Kan in *Erasmiani Gymnasii Programma*, Rotterdam, 1894, from a MS. in the Imperial Library at Vienna (No. 9058).

[20] The date given for this scene in the MS. as printed is 1486; but Agricola died on 27 or 28 Oct. 1485, and the news can hardly have taken over two months to reach Deventer.

[21] The name of his predecessor is not known. Egbert ter Beek, Rector of the house of the Brethren of the Common Life at Deventer died on 13 Apr. 1483 (Deventer MS. 12); and from the connexion of the Brethren with the school of St. Lebuin he may have been Rector of this also. See Dumbar, *Analecta*, i. 162–178, where his death is dated 16 Apr.

[22] 'Quod aperire ludum literarium Dauentriae auspicatus es, vt felix id faustumque tibi eueniat opto. Quanquam non ignorem hanc primam huius negotii frontem parum blande tibi respondere, et locus ipse pestilentia vastatus et proinde horridus et velut abominandus tibi videtur, quodque hinc sequitur, necesse est auditorium tibi infrequens et pene desertum, nedum non celebre et expectatione tua dignum contingere.' Agric.[2] p. 181. Faber of Deventer (Ep. 174) mentions a 'grassatio pestis' there, 'que seuiebat Anno domini 1483.' Revius, *Daventria illustrata*, p. 141.

[23] Cf. EHR. Apr. 1906. In the same letter Agricola writes: 'Fuit ad me Henricus frater missus a domino Bartomagensi; dedi illi libros meos portandos Heidelbergam, per quem scire velim fueritne allocutus te ex itinere.' The 'dominus Bartomagensis' is clearly John of Dalberg, Agricola's friend and patron, who had been elected Bp. of Worms in Aug. 1482, and who, in the autumn of that year, had persuaded Agricola to come and teach at Heidelberg (see p. 106). With this may be compared a passage from a letter of Agricola to Theodoric of Plenningen, a member of Dalberg's household, dated from Groningen, 6 Feb. 1483: 'Venirem ad vos vel inter proximos dies, nisi transportandorum librorum mihi molestia esset' (Agric.[3] 15). We may note also that in the spring of 1483 Henry had by false representations insinuated himself into Dalberg's confidence, and might well have been sent on the mission here mentioned; see Morneweg, *Johann von Dalberg*, 1887, p. 79. Further confirmation may be found in the mention of Agricola as in the service of the town of Groningen (see p. 106). The familiar way in which Henry is spoken of may be contrasted with the passage in which he is introduced to Hegius in the letter of 20 Sept. 1480, and plainly implies a later date. The denial of the rumour that Agricola had been seen at Antwerp perhaps alludes to the proposals made by the town council of Antwerp to Agricola in the autumn of 1482, that he should come and preside over the town school; cf. Agricola's letter to J. Barbirianus (Agric.[1] f°. c v°.) dated 1 Nov. ⟨1482⟩. Again Agricola writes on 7 Apr. 1484 to an intimate friend, Antony Liber of

at Emmerich; for Agricola's letter[24] to him, written from Groningen on 20 Sept. 1480, hardly admits of the supposition that Hegius was then at Deventer, since in that case the two friends must have met when Agricola passed through on his embassies to Brussels[25], and Hegius would not have come to Groningen in search of him during his absence. Also the Arnold, 'presbyter et philosophus,' to whom Agricola sends greetings through Hegius, is probably Arnold de Hildesheim, who was at one time master of the school at Groningen[26], and afterwards held a similar position at Emmerich[27]. All this is in agreement with the *Compendium Vitae*, which indicates that Hegius was not at Deventer when Erasmus first went there[28].

As to the meeting with Agricola certainty is not to be attained. Erasmus' estimate of his age quoted above cannot be correct, if 1466 is rightly taken for his birth-year; for Agricola did not return from Italy until 1479. But between 1480 and 1484 Agricola probably passed through Deventer many times on his way to and from Groningen. He mentions a visit[29] in Oct. 1480; and in April 1484 he was staying there, perhaps with Hegius[30] in the house of the printer, Richard Paffraet[31]. From the close connexion which existed in Erasmus' mind between Hegius and Agricola, whom he frequently mentions together[32], there is some ground for supposing that it was on this occasion that he saw the great scholar, whom he afterwards regarded as the teacher of his own master. A bucolic poem by Erasmus, entitled *Pamphilus*, was published by Alard of Amsterdam at Leiden in 1538, with the statement that it was written when Erasmus was 'perquam adolescens' and was studying under Hegius at Deventer. It is printed also by Leclerc[33] from a manuscript formerly possessed by Peter Scriverius[34], with the addition that Erasmus was 'natus annos quatuordecim' at the time. From the part which Alard took in collecting and publishing Agricola's papers[35], it is possible that this was a poem presented to Agricola on this visit[36] and preserved by him; but Alard also had in his keeping in 1516 the 'tyrocinia' of Erasmus and William Herman[37], a description which suits well with the contents of Scriverius' manuscript.

Soest, of Hegius being headmaster at Deventer (Agric.[2] p. 177) as though it were a new thing.

[24] Agric.[1] f°. f v°.

[25] Agric.[3] 11, and Agric.[2] p. 183.

[26] See the preface to Liber's *Famil. Epist. Compendium* (p. 106), which is dedicated to him.

[27] Butzbach, p. 240.

[28] ii. 39 n. The description of Hegius in *Adag.* 1181 as 'primus pueritiae meae doctor' is not to be pressed.

[29] Agric.[3] 11; wrongly dated 1481 by Hartfelder.

[30] Agric.[2] p. 177. The 'Magister Gerardus Gaudensis' who is mentioned there by Agricola as visiting him at this time at Deventer and negotiating with him about a commentary on Vergil is possibly Erasmus' father, but the name occurs too frequently at Gouda to allow of any certain inference.

[31] Reichling in Pick's *Monatsschrift*, 1877, p. 290.

[32] e.g. in *Adag.* 339, where it seems to be suggested that Erasmus was at Deventer when he read Agricola's letter of 1 Nov. ⟨1482⟩, probably as printed in Agricola's translation of Plato's *Axiochus*, Louvain, John of Westphalia, c. 1483 (Campbell, 1420, Copinger, 4768).

[33] LB. viii. 561.

[34] See p. 46.

[35] See EHR. Apr. 1906.

[36] For Melanchthon's attribution to Agricola of the prophecy of Erasmus' future greatness see iv. 25 n.

[37] LB. App. 66.

In the year 1484 Deventer was again visited by the plague. Hegius writes to Agricola[38] on 17 Dec. ⟨1484⟩ that in the summer twenty of his pupils had died of the disease and many had been driven away, but that the school had now recovered its numbers. This is clearly the visitation which induced Erasmus' father to recall the two boys to Gouda; his mother, however, probably fell a victim, as Kämmel suggests[39], to the outbreak of 1483, since it seems that the boys did not leave Deventer immediately after her death. On the question of the date of his departure from Deventer Erasmus himself throws some light in an answer[40] sent to a correspondent who claimed to have been his contemporary in the school: 'Cum ego Dauentria discederem, nondum fluuius qui vrbem praeterfluit ponte iunctus erat.' To illustrate this Revius[41] quotes a manuscript to show that the bridge was begun on 1 Aug. 1482 and opened to traffic on 16 March 1483; and thus there is an obvious contradiction to the date given above. But the care with which the town of Deventer has cherished its archives enables the difficulty to be disposed of. The accounts of the bridge contractor are still to be seen preserved in their original form on seventeen folio pages; and they run from 15 June 1482 to 1487. It is clear, therefore, that the bridge must have been opened to traffic before it was actually completed; and with work upon it still going on in 1484 Erasmus' description of it as unfinished is quite justified.

In the summer of 1484 Erasmus must have been nearly eighteen, if he was really born in 1466, an age at which he might well describe himself as 'iam satis maturus Academiae,' since it was customary then for boys to enter universities between the ages of thirteen and sixteen[42]. It is remarkable too that if he had been nine years in the school, he should not have progressed beyond the third class[43], even allowing for the early inaptitude for learning to which he refers[44]. An explanation may perhaps be found in the suggestion that the residence as a chorister at Utrecht came in the middle of, instead of preceding, his school time at Deventer. Nine is an early age for a boy's singing-days to be done; and such an interruption might well have prevented him from reaching the top of the school.

Soon after Erasmus' return home his father died, and for a short time the two boys were engaged in a struggle with their guardians, who in perhaps genuine zeal urged them to enter a monastery[45]. A compromise was effected, and instead of being sent as Erasmus wished to a university, they were allowed to continue their studies at Hertogenbosch in another school conducted by the

[38] *Hegii Dialogi*, ed. Ja. Faber, Deventer, R. Paffraet, 31 Dec. 1503, f°. O⁴ v°. The date 1484 is arrived at from comparison with Agricola's letters, especially Agric.³ 16; see EHR. Apr. 1906.

[39] op. cit. p. 321.

[40] Lond. v. 32, LB. 405, written on 17 April 1519.

[41] *Daventria illustrata*, p. 128. These dates have been incorrectly quoted as 1481 and 2 by Dr. Richter, whom Mr. Nichols follows.

[42] Rashdall, *Universities of Europe in the Middle Ages*, ii. 604. In the *Institutio Christiani Matrimonii* (LB. v. 715 F) Erasmus states that a boy could obtain his Master's degree and become a schoolmaster by sixteen.

[43] ii. 40 n. [44] ii. 31, 2.

[45] A novice might enter an Augustinian house at fourteen; for other requirements of the Order see Ep. 296. 33 n.

Brethren of the Common Life. Here they remained for between two and three years[46], and then returned[47] to Gouda. The letter to Rome in two passages[48] represents Erasmus as being just fifteen at the time; the figure cannot possibly be right, but the double reference to his birthday probably indicates correctly the season of the year. When the boys returned the guardians renewed their efforts to persuade them to the monastic life. Peter soon gave way, but Erasmus held out for a while longer. Then followed the period of dejection, the chance meeting with Cornelius of Woerden, the first acquaintance with Steyn and the decision to enter it on trial. The probation lasted one year or perhaps two[49], and at the end of that time Erasmus took on himself the vows of an Augustinian canon in the priory of Steyn.

This house had been founded in 1419 by James, son of Gyrard who became its first prior, on lands in the district of Steyn given by John, Bastard of Blois. It was situated in the parish of Haastrecht, but on the other side of the Yssel, and within a mile of Gouda; and thus though dedicated to St. Gregory[50], from its nearness to Gouda it was known as Emmaus. Its statutes were modelled on those of the Chapter of Windesheim, a congregation which, headed by the Augustinian convent of Windesheim near Zwolle and comprising nearly a hundred houses of both sexes, had adopted a uniform and more rigorous rule than was observed in most Augustinian monasteries. But it did not belong to that congregation, for in 1444 it united with the Priories of St. Mary the Virgin at Sion near Delft and St. Michael at Hem near Schoonhoven, in forming a separate Chapter with Sion at its head, into which other neighbouring convents of both sexes were afterwards received. At the time of Erasmus' entry Steyn was under the direction of John, son of Christian, its fifth prior. On 16 July 1549 the monastery was burned to the ground and the monks were shortly afterwards located in Gouda by the Town Council, which had acquired the lordship of the lands of Steyn. The site of the priory is now occupied by a farmhouse known as 'het Klooster[51].'

The date of the entry into Steyn must be placed as early as possible to accommodate Reyner Snoy's statement[52] that Erasmus and Wm. Herman were nearly ten years together there. If Erasmus left Deventer in 1484, he cannot have entered Steyn before 1487—a date

[46] 'annos ferme tres' ii. 52: 'biennium et eo amplius,' Lond. xxiv. 5, LB. App. 442.

[47] For an incident which occurred on one of his journeys by barge during these years see the *Apologia* referred to in ii. 134 n., fº. F⁶.

[48] 'vixdum egressus annum decimumquintum' and 'vixdum aetatis annum ingressus decimum sextum.'

[49] The letter to Rome seems to imply two periods of a year and two ceremonies of initiation. For the requirements of the Augustinian Constitutions see Ep. 296. 33 n.

[50] One of Erasmus' *Carmina Varia* in Scriverius' manuscript, LB. viii. 570 F—571 B, is addressed to St. Gregory.

[51] See van Heussen, i. 193-5, 327-8, 415-6, ii. 125-6, and Ruelens' reproduction (Brussels, 1864, pp. i-iv) of *Herasmi Silua Carminum*, Gouda, 1513, giving a section of a sixteenth-century map, in which Gouda, Steyn, and Hem are shown; and containing an introduction in which Erasmus' early life and companions are discussed with great care and detail.

[52] In the Preface to *Herasmi Silua Carminum*, Gouda, 1513.

which is confirmed by a manuscript chronicle[53] of P. C. Bockenberg (1548–1617) in which it is stated that Erasmus entered Steyn in 1487, made his profession in 1488, and celebrated his first mass in 1492. The following dates may therefore be given for this period of his life:

28 Oct. 1466? Born at Rotterdam.
1470? To school at Gouda.
To Utrecht as a chorister.
1475–1484. At Deventer.
Apr. 1484? Meeting with Rudolph Agricola.
1484–7. At Hertogenbosch.
1487. Enters Steyn.
1488. Makes his profession.

A full treatment of this period of Erasmus' life may shortly be expected in M. Léon Dorez' *Érasme au monastère de Steyn*, which is now in the press.

APPENDIX III

THE LETTERS TO SERVATIUS, FRANCIS, AND SASBOUD

It is not clear whether these letters are to be regarded as genuine documents or whether they are merely epistolary exercises on simple themes, such as those exhibited in the *De Conscribendis Epistolis*[1], interchanged between Erasmus and his friends for the sake of practice in Latin composition. The latter interpretation is the easier, but if they are taken as genuine, they may be divided into two groups. The first, Epp. 4–9, shows Erasmus under the influence of a sentimental affection for Servatius, and pining for his society, which the regulations of the monastery made it difficult for him to enjoy. Such weakness is hardly consistent with the self-mastery shown in the untiring industry with which Erasmus throughout his life devoted himself to study and to the advancement of good learning. But there is a considerable resemblance in tone between these letters and those to Grey at a later period (Epp. 58 etc.), and a further reason for regarding them as genuine may be found in Erasmus' admission made in later life of certain early indiscretions, 'voluptatibus, etsi quondam fui inclinatus, nunquam seruiui'; the intention of 'voluptates' being made plain by the subsequent statement, 'crapulam et ebrietatem semper horrui fugique[2].' It may be noticed that this admission was made in a letter to Servatius, from whom under the circumstances concealment would be impossible; that the letter was never published by Erasmus; and that when it appeared in print a few years before his death, he endeavoured to disown it[3]. There is

[53] Quoted by H. van R⟨yn⟩ in *Hist. van't Utrechtsche Bisdom.* (1719), ii. 319.
[1] See Ep. 71.
[2] Ep. 296. 53-5 and note.
[3] Lond. xxvii. 22, LB. 1265; see Ep. 296 introd.

no evidence by which a precise date can be arrived at for these letters, but they may be assigned conjecturally to the earliest years of Erasmus' residence at Steyn, and arranged in the following order:

Ep. 4. Something occurs to separate Erasmus and Servatius. Erasmus proposes that they should solace their separation by writing letters. Servatius replies in a melancholy tone and promises to continue writing. (The letter is lost.)

Ep. 5. Erasmus seeks to comfort Servatius; he asks the reason of the change that has come over him and invites his confidence.

Ep. 6. Servatius does not write; Erasmus again asks for his confidence.

Ep. 7. Servatius will not respond to Erasmus' advances; Erasmus accuses him of feigning friendship.

Ep. 8. Servatius is still silent; Erasmus writes more warmly and repeats the charge of insincerity.

Servatius replies kindly and protests against the charge. (The letter is lost.)

Ep. 9. Erasmus replies in great delight, and explains what had made him suspect insincerity.

It seems from Ep. 8. 6 that the separation had not been long continuing at the time when these letters were written.

Ep. 10 stands alone by itself, as an exhortation to study addressed to a friend, who is afterwards associated with Servatius in Erasmus' affection.

The second group, Epp. 11–16, shows Erasmus in the attitude of a teacher encouraging his pupils to the studies in which his own interests were concentrated. Epp. 11 and 12 may be placed together from a certain similarity of language, and so also Epp. 13, 14 and Epp. 15, 16; but the tone of all is very much the same. There is an indication of date in Ep. 15, in which four years are said to have elapsed whilst Servatius had been hesitating to devote himself to learning. But this does not necessarily imply that Erasmus had then been four years at Steyn; and I have therefore thought it better to keep this whole series of letters together, rather than place the last group in the autumn of 1491, after the series to Cornelius in which a different tone prevails.

If the letters are assumed to be genuine, it may be suggested that the attachment began in the early days of Erasmus' monastic life; and for a time the two friends may have been able through the liberty allowed to Erasmus to read together, just as Erasmus had read with Cornelius of Woerden[4]. But Servatius was not an eager student, and after a time obstacles to their intercourse arose; whereupon Erasmus began to write letters to which Servatius tardily replied. Subsequently the relation between the two was discovered, the authorities were displeased[5], and Servatius came in for some rebuke[6]; after which Erasmus recovered his balance and reverted to a more solid basis for what was no doubt a genuine affection, in an attempt to encourage Servatius' studies.

The 'pear-tree' incident of Erasmus' monastic life is related by

[4] Lond. xxiv. 5, LB. App. 442; and cf. Ep. 296. 14 n.

[5] Epp. 11. 7, 8 and 12. 10–2.

[6] Ep. 13. 40, 1.

Leclerc in a review of Jean Richard's *Sentimens d'Erasme de Roterdam conformes à ceux de l'Eglise Catholique*, Cologne, 1688, in the *Bibliothèque universelle et historique*, 1687, vol. vii, p. 140. It is not clear how much authority Leclerc intended to be attached to it.

APPENDIX IV

THE CORRESPONDENCE WITH CORNELIUS GERARD

The identifications of Petrus in Poel[1] and Engelbert Schut[2], combined with the fact that Cornelius was at Lopsen when Herman addressed to him the letter[3] claiming the authorship of the poem on St. Bavo[4], show that Cornelius was at Lopsen during this period. The convents of Steyn and Lopsen were about fifteen miles apart.

Epp. 17 and 18 were evidently written at an early period in the acquaintance. Ep. 17 may be placed first because in it Erasmus thanks Cornelius for one letter; in Ep. 18 he is grateful for an accumulation of letters and also there is talk of an interchange of compositions. Epp. 19–22 are closely connected and deal with the *Apologia*. Ep. 20 answers Ep. 19, quoting three passages from it, and in it Erasmus apologizes for having been the first to send a poem. Ep. 21 is possibly the answer to this, deprecating Erasmus' praises and explaining that Cornelius had really taken the initiative. Cornelius seems also to have written a letter, which is lost, recommending Erasmus to read Jerome's Epistles, having first perhaps pointed out that the speech of Jerome added by him to the *Apologia* (cf. Ep. 19. 22 n.) might be to Erasmus a useful weapon in some argument he was conducting, very probably the *Antibarbari*. Ep. 22 replies with thanks for the suggestion, and explains that Erasmus was already familiar with the Epistles of Jerome; ending with a quotation from the *Apologia*.

Epp. 23–27 also hang closely together. Ep. 23 from its opening words is evidently the continuation of a letter already written, perhaps Ep. 22; after objecting to Cornelius' praise of Balbus, Erasmus extols Valla and urges Cornelius to read the *Elegantiae*. Epp. 24 and 25 should perhaps be combined into one, for both answer Ep. 23, quoting passages from it; the former making fun of Valla, the latter defending Balbus. Ep. 26 answers Ep. 24, defending Valla and taking special exception to the epithet 'mordax.' Ep. 27 answers Ep. 25, quoting passages from it. This second group cannot be much later than the first, for Ep. 23 has a renewed expression of delight at Cornelius' construction of the *Apologia*, which indicates that it was still new. Ep. 27^A is too fragmentary to be assigned any definite place in the correspondence; but as it shows Erasmus beginning to take the copies through which, doubtless, this series of letters has survived, it must not be placed too early.

Ep. 28 may be placed before Ep. 29 because of the greater freedom

[1] Ep. 17. 60 n.
[2] Ep. 28. 24 n.
[3] No. 5 of the correspondence printed by Dr. Molhuysen in NAKG. iv. 54–73. It is shortly prior to No. 3, which Cornelius answered with No. 4 from Lopsen.
[4] Ep. 28. 4 n.

with which Engelbert is spoken of in the latter. The defence of Valla in Ep. 29 plainly differs from that in Ep. 26, for there Erasmus answers a written charge against Valla, here he combats criticisms made by Cornelius during a recent visit to Steyn. Ep. 30 refers to an oration, the *Antibarbari*, which Erasmus has in hand and is therefore later than Ep. 28, in which the *Oratio lugubris* is spoken of as the first of Erasmus' efforts in prose to be sent to Lopsen. From the fact that Epp. 17 and 22 have points of resemblance to the *Antibarbari* and that in Ep. 30 Erasmus speaks of resuming it at Cornelius' request, some interval, not necessarily long, may be presumed between this group and the letters preceding. Not much importance can be attached to the fact that the date assigned by Erasmus to Ep. 29 coincides with that given conjecturally here; for since Ep. 26 probably precedes it, one of the dates supplied in the *Farrago* must be wrong.

To obtain definite year-dates for these letters seems impossible, although one of them, Ep. 20, has the month-date given. A number of Erasmus' early compositions are mentioned, the dates of which he attempted to fix in later years by estimates of his age at the time of writing. Thus Epp. 17, 22, 29, 30 recall or refer to the *Antibarbari*, which is said in his preface to have been begun when he was not yet nineteen; Epp. 19, 22, 23 to the *Apologia*, which, as Snoy states, was commenced at the same age; Ep. 28 to the *Oratio funebris*, written in his twenty-first year; Ep. 23 probably to the Paraphrase of Valla's *Elegantiae*, which he variously avers that he wrote when about eighteen, or when scarcely twenty and seven years before he went to Paris[5]. But, as has been shown in App. 2, Erasmus' estimates of time are usually untrustworthy, and these cannot be accepted with confidence. No clue is given by the external events alluded to, the Utrecht war[6], the death of Rudolph Agricola[7], or Balbus' poems[8]; and in view of the wide extent to which manuscript was still used for circulating literary matter, it is not safe to conclude with Richter that the poems of Bartholomew of Cologne mentioned in Ep. 28. 22 are the Deventer edition of 16 Feb. 1491.

The general outcome of these considerations is that they indicate a period some years later than Erasmus' entry into Steyn, and this is corroborated by Ep. 28. 16, 7, where he refers to works composed during his boyhood and during the year of probation. The date which has the greatest value of those given above is that of the Paraphrase of Valla. Seven years before Erasmus went to Paris yields 1488. If Erasmus was working at Valla in that year, his championship of him in Epp. 23, 26, 29 perhaps followed in 1489.

APPENDIX V

ERASMUS WITH THE BISHOP OF CAMBRAY

Erasmus left Steyn to accompany Henry of Bergen, Bishop of Cambray, who was going to Rome in the hope of winning a cardinal's

[5] p. 108.
[6] Ep. 20. 109 n.
[7] Indicated by *calluit*, Ep. 23. 59.
[8] Epp. 23, 25, 27.

hat. His departure can be dated after 25 Apr. 1492[1], on which day he was ordained priest by David of Burgundy[2], Bishop of Utrecht[3]; if Beatus Rhenanus[4] is correct in saying that he was already ordained when he joined the Bishop. The first few months were full of happiness, in expectation of a visit to Italy, still the goal of classical students, and his relations with the Bishop were most cordial[5]. He accompanied him to Bergen-op-Zoom, where the Bishop's family had a hereditary residence, and there made the acquaintance of James Batt, who was secretary to the council of the town, and who was destined to be a true and valuable friend to him for the next nine years of his life.

Erasmus corresponded frequently with Steyn, and his letters made William Herman desirous of Batt's acquaintance[6]. He seems also to have revisited the monastery, for Ep. 35, which is Herman's first letter to Batt and which was perhaps written for Erasmus to take back to Bergen, says that Herman had heard Batt's praises from Erasmus' lips.

After rejoining the Bishop Erasmus was driven into retreat by an outbreak of the plague at Bergen or perhaps at Brussels. The Bishop sent or took him to a country house at Halsteren[7], near Bergen, and there to amuse his leisure the *Antibarbari*[8] was revised and cast into the form of a dialogue, the opening scene of which is doubtless drawn, according to Erasmus' frequent custom, from life. In it Herman comes on a visit to Erasmus and meets Batt for the first time, an incident which is possibly substantiated by the conversation with Batt which Herman records in Ep. 38. The scene is laid in the spring, the Burgomaster and Town-physician come over from Bergen to take part in the dialogue; their names, William Conrad and John[9], are mentioned, and facts of Batt's previous life are given in a way which imparts an air of reality to the narrative.

Opmeer's statement that the journey to Rome was still in contemplation when the *Antibarbari* was being composed is not to be pressed; for there is evidence to show that the disappointment had come earlier. Herman's Ode 4 speaks of complaints from Erasmus[10], which may well imply that the journey had already been abandoned; since Batt's company is urged in consolation, but there is no men-

[1] The earliest authority for this date is a manuscript written by P. C. Bockenberg (1548–1617), which is quoted in I. W(alvis)' *Beschryv. d. Stad. Gouda*, i. p. 261. Val. Andreas has produced from it the contradictory date 'v Kal. Maias, die S. Marco sacro,' which is copied by Foppens.

[2] In the *Ecclesiastes* (LB. v. 808) Erasmus tells an amusing tale of the Bishop's attempt to raise the standard of his ordination examinations; for another anecdote of the Bishop see *Adag.* 2838.

[3] LB. x. 1573 A.

[4] iv. 40.

[5] Ep. 153. 22–7.

[6] Herman, Ode 4; see Ep. 38. 4 n.

[7] Dum Episcopus profectionem adornat, in castello Haltereno agri Bergensis libros Antibarbarorum conscribit. Opmeer, *Opus Chronographicum*, Antwerp, 1611, i. p. 438.

[8] See p. 121.

[9] Possibly Joannes a Mera, who is described as a 'primarius ciuis' of Bergen in Lond. xxvii. 5, LB. 1230.

[10]
Desine, Herasme, queri, iuste quid enim tibi querele est?
Vt semper, et nunc sors benigna fauit.
Nam quid dissimulem, aut qui iam pudeat tibi fateri?
Saepe inuidus te credidi beatum.
Tempore non modico tibi fata viro frui dedere;
Nobis semel vel colloqui negatum.

tion of Italy, which in Ode 2 rouses Herman's good-natured envy. When Ode 4 was written, Herman had not yet met Batt. If these complaints are rightly so interpreted, it follows that the disappointment had come before Herman's visit; and thus either the *Antibarbari* must have been composed after the Bishop's intention was known, or the events as now depicted must have been somewhat adapted in a subsequent revision[11].

The disappointment about Rome threw Erasmus into depression. The Bishop was a statesman of position, and the life of a capital and a court was not favourable to study. His relations, too, with his patron became less friendly[12]. In his affliction Batt came to his aid[13], and proposed that he should obtain the Bishop's leave to go to the University of Paris, where Batt had himself studied[14], a suggestion which Erasmus afterwards regarded as the beginning of his good fortune[15]. Ep. 42 shows Erasmus writing, in the peremptory tone that marks his later correspondence with the faithful Batt, to bid his friend use all his influence in the cause. The Bishop assented and Erasmus made his escape to Paris.

For these events the exterior limits are 25 Apr. 1492 and Sept. 1495[16]. But the departure from Steyn must be put as late as possible, to accommodate Snoy's statement[17] that Erasmus and Herman were at Steyn together for ten years. If Ep. 38 is rightly placed late in 1494, Herman's visit to Halsteren must be dated in the spring of that year, and as Herman's Ode 4, composed before that, speaks of Erasmus and Batt having been together *tempore non modico*, the departure from Steyn cannot well be later than the summer of 1493, only six years after Erasmus' entry. This does not accord precisely with a reminiscence of a visit of Theodoric Coelde, a Franciscan of Münster, to Bergen, which in a letter of 9 Aug. 1532[18] is said to have taken place nearly forty years before and from the mention of fire presumably in the autumn or winter; but, as has been shown[19], such a reckoning must not be pressed too closely. The dates suggested can only be conjectural until more evidence is forthcoming. It is possible that the whole period with the Bishop was not more than a year, in which case the departure from Steyn must be placed in 1494 and the visit to Halsteren in the spring of 1495.

Very little is known of Erasmus' life during this time. He was probably for the most part in attendance on the Bishop; whose movements, however, I cannot trace in these two years. In one of the prefaces to Jerome[20] Erasmus mentions a certain Peter Santeramus[21], a Sicilian, as being one of his companions in the Bishop's household; of another he makes fun in the *Adagia*[22]; a third was William Bollart, afterwards Abbot of St. Amand at Tournay[23]. He

[11] Cf. p. 121.
[12] ii. 100, 1.
[13] Ep. 159. 24.
[14] Cf. *Antibarbari*; LB. x. 1700 F and 1726 F–7 A.
[15] Ep. 138. 61, 2.
[16] Ep. 43.
[17] Pref. to *Herasmi Silua Carminum*, 1513.
[18] Lond. xxvii. 5, LB. 1230.
[19] pp. 2. 26 n. and 595, 6.
[20] vol. ii (1516), f. 189.
[21] Cf. p. 198.
[22] *Adag.* 3031.
[23] Cf. Deventer MS. 91, f. 36 v°. The sentence was omitted, probably by an oversight, from the letter in which it occurs (Lond. iii. 18, LB. 353), when

may also have received instruction from Michael of Pavia[24]. In the scantiness of information for this period the following passage also may be quoted[25], in which Erasmus is speaking of possession by evil spirits: 'Mirum est autem quod hic de vna virgine narrat Hieronymus; sed aetate nostra rem vidimus multo prodigiosiorem in frequenti virginum monasterio, quod est in Hannonia, vulgo dictum Keynout[26]. Ea res non mediocriter torquebat humanissimum praesulem et vere patrem, episcopum Cameracensem Henricum, inter inclytos illos Berganae stirpis heroas tum natu maximum. Nam apud hunc id temporis admodum iuuenis viuebam. Quae gymnasia vir ille super hac re non consuluit? Quos non adduxit quos existimasset vel eruditione pollere vel sanctimonia? Nemo non stupefactus discessit. Nec prius extinctum est hoc malum quam extinctis ad vnam virginibus, quae fuerant a daemone correptae.' A full narrative of this 'diabolical pestilence' which broke out at Easter 1491, and lasted for six or seven years, is given by Molinet[27]. The Bishop visited the convent on 17 April 1491 to inquire into the trouble.

Another glimpse of this period is given in a letter from a certain William of Louvain, an inmate of the Augustinian priory of Groenendael[28] in the forest of Zonia near Brussels, written to Martin Lypsius in 1522 or 3, which substantiates the early interest in Augustine of which Erasmus speaks in 1518[29]. 'His libris ⟨Augustini⟩ Erasmus noster olim summe delectatus est, cum aetate adhuc iuuenis Bruxella venisset nostram inuisere vallem, et potissimum, vti reor, bibliothecam. Qua perlustrata istos ex omnibus elegit libros, quibus tanto inhaerebat studio vt noctibus quoque eos ad cubiculum sibi pro quiete deputatum ferret. Mirabantur nostri, vt a senioribus audiui, et paene ridebant hominem, quod illos ferme solos amplecteretur codices caeterisque praeferret omnibus, nempe ignari quid ipsum in illis tantopere delectaret[30].' It may be noted that the Bishop of Cambray was one of the benefactors of Groenendael. It is possible also that Erasmus was drawn thither by a monk of Bergen, Daniel Petri, who afterwards became prior, 1523–1534, and in that position showed himself a patron of learning and considerably enlarged the library. For fuller details about this period Mr. Nichols' vol. i. chap. 3 may be consulted. I do not agree with his conjecture that Erasmus had met Batt before going to Bergen.

APPENDIX VI

ERASMUS AT CAMBRIDGE IN 1506

THE records of Cambridge show that Erasmus paid a visit to that University in the year 1505–6, but of his stay there not much is

the *Auctarium* (D) was printed. For Bollart see GC. iii. 267.

[24] Ep. 85. 10 n.

[25] From the Scholia on Jerome, *Opera*, 1516, vol. i. f. 110 v°.

[26] Quesnoi (Quercetum), an Augustinian convent dedicated to St. Elizabeth. It lay to the SE. of Valenciennes. See GC. iii. 167.

[27] 234; see also Massaeus' *Chronica*, 1540, p. 268.

[28] See Sanderus, *Chorographia Sacra Brabantiae*, ii. 16–40.

[29] Cf. Lond. ii. 26, LB. 376.

[30] Horawitz, *Erasmus u. Mart. Lypsius*, p. 114.

known. The greater part of his time in England on the occasion of his second visit seems to have been spent in London. He can be traced there by his letters throughout January 1506 and perhaps before then. On 1 April he is chafing at the continued absence of his patron, Lord Mountjoy, on the King's business, which obliged him to live in the capital at his own expense; and his expression seems to imply that he had not yet left it. But a manuscript[1] at Queens' College, Cambridge, records his presence there with the following entry, '1505. Desiderius Erasmus Roterodamus fuit pensionarius 21° Henrici sept.'; which implies that he must have been in Cambridge between 22 Aug. 1505 and 12 Apr. 1506, the date of Easter. That he should have arrived just in the interval between 2 April, the last date when he is found in London, and Easter is not improbable.

Cambridge was then expecting a visit from the King, who was to pass through on his way to Walsingham. In the previous year the Lady Margaret Tudor, the King's mother, had founded a new College, Christ's, to be the home of the New Learning in the University. By the spring of 1506 the College was already at work in the old grammar-school known as God's House, which served as its nucleus and round which new buildings were being added. At such a time the King's coming might well be expected with interest.

The Lady Margaret's chief adviser in the foundation of her new College was Bishop Fisher, who at the time was Chancellor of the University and President of Queens' College. The statutes drawn up by him for Christ's show a markedly humanistic bias, and among the new subjects to be lectured on are included the classical poets and orators. In this Mullinger[2] traces with great probability the influence of Erasmus; and since Dr. Caius (1510–1573) states[3] expressly that Erasmus was in Cambridge at Henry VII's coming in 1506, it may be presumed that in preparation for the King's visit, which took place on April 22 and following days, Fisher brought him down, perhaps with other scholars[4], and lodged him in Queens'.

Erasmus seems to have contemplated remaining at Cambridge; for before Easter he applied to the University for admission to the Doctor's Degree, being evidently already Bachelor in Theology[5]. This appears from an entry in the University Grace-book[6]; '1505. Conceditur Des. Erasmo vt vnicum vel si exigantur duo responsa vna cum duobus sermonibus ad Clerum sermoneque examinatorio et lectura publica in Epistolam ad Romanos vel quaeuis alia sufficiant sibi ad incipiendum in Theologia, sic quod prius admittatur Baccalaureus in eadem et intret libros Sententiarum Bedellisque satisfaciat.'

The fact that Erasmus did not proceed with this Degree probably indicates that his residence in Cambridge was cut short; and the cause may be found in the opportunity offered, perhaps on this occasion, by a member of the royal household, which enabled him to carry out his long-cherished dream of visiting Italy. On arriving

[1] Walker MS. f°. 135; quoted by W. G. Searle, *Hist. of Queens' College*, p. 135 (Cambridge Antiq. Soc. ix. 1867).

[2] *Hist. of Cambridge Univ.*, i. 453.

[3] *Hist. Cant. Acad.* (1574), p. 127.

[4] Cf. Ep. 228. 13 n.

[5] Cf. Ep. 64 introd.

[6] Γ.

there his first action was to obtain the promotion which he had abandoned at Cambridge[7].

In this connexion Erasmus' proficiency in Greek may be considered. He had learnt the rudiments of it at Deventer[8]; but his facilities for studying it cannot have been many, and whilst at Steyn he still probably found it somewhat of an achievement to write the character, if we may judge from the fact that he headed one of his odes with Cornelius' name written in Greek[9]. In Paris he doubtless took what opportunities he could, and his letters as early as 1496[10] show a tendency to quote from the Greek. The motive which led him in 1499 to decline Colet's invitation[11] to stay in Oxford and lecture was probably that he could find none there to teach him Greek. On returning to Paris he applied himself to the tongue with all his energies[12], being convinced of its importance[13] and ready to make any sacrifice for it. At Orleans in the autumn of 1500 he was working hard at Homer, whom he still found some difficulty in reading[14]; but on return to Paris in order to make better progress he proposes to hire a teacher[15], presumably Hermonymus, in whom, however, he was grievously disappointed[16]. In Epp. 143 and 149 his studies are displayed in order to make due impression on a patron. In the summer of 1501 he is clamouring for new Greek books, and there is the first hint of translation[17].

His determination[18] was rewarded. By the time he reached Louvain in 1502 he had become fluent in the tongue[19]. We hear first of a Greek epigram[20], which was not, however, printed; then of translations from Libanius[21] and Euripides[22]; and he assimilates his name to a fancied Greek original[23]. In 1504 he is ashamed of the first edition of the *Adagia*, feeling them to be jejune, since nothing has been culled from Greek authors[24]; and is convinced that Greek is necessary to all serious students[25], especially in Theology[26]. During 1504–5 he was teaching Greek to pupils at Paris, amongst whom were Cop[27] and Pyrrhus d'Angleberme[28], and to this period may be attributed his translation of the Odyssey[29]. In England he could translate Euripides[30] and Lucian readily, though with some difficulties in the latter case[31]; but still he was not satisfied[32]. To

[7] See Epp. 200, 1.
[8] ii. 39 n. and i. p. 7. 19.
[9] Ep. 23. 112. The phrase in Ep. 26. 12 was probably added at the time of publication; cf. p. 598.
[10] Ep. 49. 22; see also Ep. 64, where the same consideration arises, however, about publication. There is no Greek in the passage about Epimenides in the *Famil. Colloquiorum Formulae*. For other Greek in early letters see Epp. 105, 108, 113, and 114. The liberal quotations from Homer in Ep. 93 were almost certainly interspersed in preparing the *Exhortatio* for the press; for more than a year later Erasmus was still unfamiliar with Homer (see below).
[11] Ep. 108. 74 seq.
[12] Epp. 123. 22 seq. and 124. 62–4.
[13] Ep. 129. 66, 7.
[14] Ep. 131. 3.
[15] Epp. 138. 41 n. and 139. 148, 9.
[16] i. p. 7. 22–4; cf. Epp. 149. 66–8 and 194. 22 seq.; also LB. i. 966 F–7 A.
[17] Ep. 158. 6 n.
[18] Ep. 159. 30–2.
[19] Ep. 172. 9–12.
[20] Ep. 178. 50.
[21] Ep. 177.
[22] Ep. 188.
[23] See p. 73.
[24] Ep. 181. 85, 6; cf. Ep. 211. 16, 7.
[25] Ep. 181. 91, 2.
[26] Epp. 138. 45–7, 182 and 188. 1–3.
[27] p. 286.
[28] Ep. 140 introd. and 34 n.
[29] Ep. 131. 3 n.
[30] i. p. 5. 26, 7.
[31] i. p. 7.
[32] Ep. 189. 13, 4.

Italy he must go as to the Promised Land. He was soon disillusioned. He moved among the circles of the learned, at Bologna, at Venice and Padua, at Siena and in Rome; but even after months spent in the society of John Lascaris and Marcus Musurus in Aldus' Academy he found he had not much to learn; and in later life he declared, doubtless with some exaggeration, that he took to Italy more Greek than he brought away [33].

APPENDIX VII

THE PRINCIPAL EDITIONS OF ERASMUS' EPISTOLAE

ALTHOUGH Erasmus did not publish any of his letters until he was of mature age and had made a great name, he was alive from his earliest youth to the importance attached by men of taste and learning to the composition of elegant epistles, and took care to keep copies of the more interesting that he wrote. From the survival of Ep. 1 it seems probable that he had learnt at Deventer to write his letters into a book; and this practice continued as he grew older. Ep. 27^A shows him copying the letters of Cornelius Gerard into a volume, which no doubt contained also his own early letters to Cornelius, Servatius Rogerus, and William Herman [1]. The letters of the last two were, however, apparently not considered worthy of inclusion; for they plainly formed no part of the collection which came into Merula's hands and from which he published the *Vita Erasmi* (O[1]).

In his Paris days Erasmus was frequently solicitous about the preservation of his letters [2], and probably started a new letter-book; though in a few years he passed beyond the stage of copying them for himself [3]. In 1505 he was already contemplating the publication of some of them, and wrote to a friend of his youth to ask for his early letter-book and for other epistles which might have been preserved [4]. An interesting indication of the importance attached to letter-writing and of Erasmus' fame is that in the spring of 1509 there reached him at Siena a volume of his own letters which a friend had found in manuscript exposed for sale at Rome [5]. However much he may have been flattered, he had no desire for such unauthorized circulation, and at once had the book burned—an action which he was obliged for similar reasons to repeat when he returned to the North.

In 1516–8, when he settled in the Netherlands, he began another letter-book, into which his servant-pupils copied the letters he wrote and received; and so doubtless in the years that followed, until at the end of his life he became less careful of such fugitive compositions [6]. The later ones have perished; but the volume of 1516-8

[33] *Resp. ad P. Cursii defens.*, LB. x. 1755 E.

[1] Cf. Ep. 186.

[2] Epp. 69, 71 introd., 101. 31, 128. 30–2; 'aliquid nostrarum literarum' (Ep. 80. 29) perhaps refers to literary, rather than epistolary, composition.

[3] Epp. 151. 17-9 and 163. 13.

[4] Ep. 186.

[5] Lond. i. 1, LB. 507; and see p. 452.

[6] See below p. 596.

fortunately survives to throw light on the practice of Erasmus, and doubtless of his contemporaries, in this matter, having found a home, after many vicissitudes, in the Athenæum Library at Deventer[7]. The care with which Erasmus usually preserved his writings is shown, however, by the address to his readers, added to the last collection of letters published by him (M), from which it appears that shortly before he had examined the accumulations of his papers and expected to find among them some of the writings of his youth still surviving[8].

Erasmus' first essay at publication was on his return to Basle in August 1515. Finding that Froben had a miscellaneous volume (A) in the press, he took the opportunity to print with great amplifications three important letters, to which, for some unexplained reason, he wished to assign corrected dates, and also an apology for the *Moria*, which had recently been attacked with some ability by a young professor at Louvain.

In the following year, while staying at Antwerp with his intimate friend Peter Gilles, he had a small selection from his correspondence, the *Epistole ad Erasmum* (B), printed, a preface being contributed by Gilles, who represents himself as being responsible for the publication. As the title implies, the greater part of the letters (fourteen out of twenty-one) are by Erasmus' friends; and there is no ostensible sign of his complicity, although to his intimates he made no attempt to conceal it[9]. It was natural enough for an author to assume modesty about the merits of his own compositions[10] and in similar volumes of that period it is common to find an introductory letter, apologizing with more or less fervour for the publication, and attributing it to the pressure of friends.

The next volume, the *Epistole elegantes* (C), divided about equally between Erasmus and his correspondents, was also fathered by Peter Gilles, who again assumes in his preface sole responsibility. But a note[11] from Rutger Rescius, who was correcting for Martens' press, about a difficulty in one of the letters, makes it quite clear that Erasmus had a hand in the publication; and the book itself revealed[12] that he was a guest in Gilles' house not long before the preface was written. In spite of this, Erasmus thought it worth while to pretend some months later[13] that the book had been made up in his absence, and to protest a reluctance to its publication which he very possibly felt.

Again, the editor of the *Auctarium* (D), Beatus Rhenanus, who was Erasmus' trusted friend and loyal fellow-worker, represents himself as privately culling some letters from Erasmus' sheaves of correspondence and publishing them after their writer's departure for Louvain. But, in fact, Erasmus had contemplated a new volume of letters, and began making preparations for it before he set out for Basle in the spring of 1518[14]. He did not, however, actually supervise the printing; and in consequence some passages were included which had afterwards to be excised.

[7] See App. 8.
[8] Lond. xxvii. 42, LB. 1295.
[9] Lond. i. 12, LB. 200.
[10] Cf. p. 121.
[11] LB. App. 54.
[12] Lond. i. 16, LB. 203.
[13] LB. App. 214.
[14] LB. App. 265 and 312.

With the *Farrago* (E) the pretence was discarded, and the volume appeared without a preface, perhaps because Erasmus was absent from Basle. It is of special interest as containing, with a very few exceptions, all of Erasmus' letters before 1514 which were printed during his lifetime. Like his first letter-book, this volume contains very few letters from his early friends. In the Paris period the correspondence is always one-sided. With his pupils, Grey and Fisher, the Northoffs and Mountjoy, this is natural enough; but even Faustus Andrelinus, who enjoyed a high contemporary reputation, was only accounted deserving of that honour to the extent of participating in what was evidently considered a witty exchange of notes [15]. Of the faithful Batt, the recipient of so many urgent missives, only one letter was included [16], and that possibly written by Erasmus' hand. So again in England there are plenty of letters to More, Sixtin, and Colet, or to Gilles at Antwerp; but only the gifted Ammonius was deemed worthy to have his replies appended in any number to Erasmus' compositions. Something of this was no doubt due to the Basle editors, who were modest enough to insert not a single letter from their own circle, a fact which excited some comment [17]. But probably in large measure it was because Erasmus had not preserved the letters of his correspondents during his early years; in the case of Ammonius, however, he had taken care to secure whatever he could, as soon as he heard of his friend's death [18].

It is clear from consideration of the dates assigned to some of the early letters in the *Farrago* that Erasmus must have arranged for the publication. Out of the 103 letters which represent the years down to 1505, fifty-one have year-dates assigned; of these, thirty-three and perhaps more are wrong, in most cases quite indisputably. These incorrect year-dates cannot have formed part of the original letters; and Erasmus would hardly have left his friends to assign dates haphazard. It is evident therefore that the dates were added by Erasmus himself, in preparing the letters for publication. But his memory was sadly at fault, as it was ten years later, when he was engaged upon the *Opus Epistolarum*.

The next edition, the *Epistolae ad diuersos* (F), was brought out to correct a number of indiscretions committed in the former volumes [19], especially in D and E [20]; and it is quite evident that Erasmus was aware of the undertaking. In the preface, which he contributes himself, he admits having revised the *Farrago*; but he dwells at great length on his reluctance to publish his letters, and the pressure exercised upon him by circumstances. When the printed matter was exhausted, Beatus Rhenanus wrote to him for fresh material; in reply he sent a packet of letters, perhaps a book containing those of 1519–21, entreating Beatus to make a good selection, and protesting that he would like to see the volume suppressed.

The little volume of *Selectae Epistolae* (G) appears to have been called forth by the numerous attacks on Erasmus in 1528, for it

[15] Epp. 96–100.
[16] Ep. 120.
[17] BRE. 136.
[18] LB. App. 228, 180, 260, 132, 281.
[19] Lond. xiii. 5, LB. 515.
[20] Cf. Epp. 123, 146, and 280. In Epp. 80 and 88 are examples of considerable amplification.

consists of four apologetics only, with the letter by which one of them was provoked.

In 1529, at the request of Jerome Froben, Erasmus undertook a new revision of the volume of letters, the *Opus Epistolarum* (H), to which a great number of new ones were now added. He was still, his preface tells us, averse from the publication, but nevertheless he took some care with the new edition, correcting it and dividing it into books for convenience of reference. Friends had urged him to arrange the letters in order of time[21]; but this he declined to do. He was largely influenced, no doubt, by unwillingness to spend labour on a task which he regarded as of little importance; nor would he even arrange them according to subject, alleging as his reason that so they would lose the charm of variety. Letters were to him elegant literature, not material for history. He consented, however, to add dates and places to letters where they were missing, so far as he could recall them. These additions are almost entirely of year-dates, and an examination of them shows conclusively that his memory could not be relied on. Out of over 200 thus supplied more than half are wrong, and in the dates of his life before 1511 the proportion of correct ones is barely one-fourth.

After this there is a change. A volume of letters, mostly recent, appears almost every year, and if a preface is added, the protestations disappear. In the summer of 1531, when Erasmus was very busy and worried about a new house, into which he had been forced to move, he sent a number of letters to Basle for Herwagen to print, with the title *Epistolae Floridae* (J), but the editor showed himself lacking in discretion, and many passages were left in which Erasmus would have wished suppressed. Accordingly he had the volume reprinted at Freiburg under his own eye in the following year. Five letters and the preface were omitted, considerable expurgations were made elsewhere, and new letters added. The title, *Epistolae Palaeonaeoi* (K), discloses the nature of the contents.

In 1534 a few more were printed at the end of one of his treatises, (L); and after his return to Basle he went through his papers, and selected another handful for publication with a forthcoming volume (M), which terminates with an expostulatory preface, complaining of the liberties taken with his writings. In this he states that in his latter years he had been less careful to have his letters copied, a statement which is corroborated by the composition of the volume, where out of twenty letters only six are from his pen, in marked contrast to the volumes subsequent to the *Epistole elegantes*, in which the preponderance had always been the other way. But the correspondence of his last years, which was published by him or his executors, is altogether scanty, there being only seventy-two letters for the years 1532-6.

In the collected edition of Erasmus' works, prepared by his executors, the volume of letters was the first to appear (N^1), in 1538. It seems to have sold rapidly, for it was reprinted in 1541 (N^2), and again in 1558 (N^3). These three volumes are for the most part substantially the same. All the earlier editions were reprinted

[21] Cf. EE. 61 and 73.

in them, and a few new letters added; together with some prefaces in accordance with Erasmus' wishes[22], and other printed matter, which had appeared under his name. There are, however, slight divergences of reading, and in one point a notable difference. N^2 has, on p. 1114, a short letter to a certain George Loxanus, Vice-Chancellor of Bohemia, squeezed in between two to Gilbert Cousin (Lond. xxvii. 50 and 51). This letter is not in N^1; and from the fact that it has been removed again in N^3, though the reference to it is found in the index, we may conclude that its insertion in N^2 was procured by Loxanus through surreptitious means and did not find favour with Episcopius, unless N^3 was reprinted directly from N^1.

Some account of the volume edited by Merula (O^1) has been given already above[23]. Of the two books into which it is divided, the first contains a few letters to Eoban of Hesse and his circle, evidently derived from Eoban's *A profectione ad Des. Erasmum Roterodamum Hodoeporicon*, Erfurt, Maler, c. Jan. 1519, and also a miscellaneous collection of letters written in Erasmus' later years, a large proportion of which are to Goclen. The second book consists mainly of letters to Servatius Rogerus, Cornelius Gerard, and William Herman, which come no doubt from an early letter-book of Erasmus. From the fact that Ep. 186 occurs among them, it is evident that they are the collection made in 1505 at his request by Francis, who seems to have gathered what letters he could from the circle of Erasmus' friends at Steyn and Gouda, and at a later date added the six brief notes written from London and from Italy in 1506, which but for the existence of such a collection would probably not have survived. Besides these letters there are two[24], of which the latter is actually a preface, whilst the former was perhaps intended for inclusion in a volume.

Doubt has been thrown on the genuineness of the letters published by Merula, especially on those in the second book, which was not reprinted by Scriverius; but, as with the *Compendium Vitae*[25], there are a number of considerations which make the assumption of forgery impossible to maintain. The entire diversity of the letters to Servatius from any other letters published by Erasmus, except perhaps those to Grey[26], the repetitions in Epp. 15, 16; the absence of any attempt to dovetail the letters together; the use of unclassical and even fabricated words, such as *odientes*[27], *imbenignus*[28], *barbarismus* and *recompensare*[29]; and the addition of a single date, and no more, to the letters from Steyn—all these are points which indicate genuine rather than spurious compositions. And finally the inclusion of one undoubtedly genuine letter[30], and of one[31] which, by its abundance of various readings, directly challenged comparison with the text sanctioned by Erasmus, seems too bold a stroke for even an accomplished literary forger. This internal evidence receives striking confirmation from the Gouda manuscripts which are described in Appendix 9, and as to the authenticity of which there can be no

[22] i. p. 39. 26–8.
[23] pp. 575, 6.
[24] Epp. 32 and 47.
[25] App. 1.
[26] Epp. 58 and 63.
[27] Epp. 7. 5; cf. 13. 29.
[28] Ep. 12. 3.
[29] Ep. 15. 42 and 57.
[30] Ep. 47.
[31] Ep. 83.

doubt. The correspondence of Cornelius Gerard in No. 1323 mentions a number of small points[32] alluded to in the collection published by Merula, and also supplies the exact complement to a statement in one of the letters[33]; but as these are altogether too petty to allow of the supposition that Merula had seen the Gouda manuscripts and made use of some of their contents, the whole hypothesis of forgery falls to the ground.

The contents of O^1 may therefore be accepted as genuine. The fact that the collection made by Francis was not published by Erasmus may readily be attributed to disappointment at finding them inferior in style and contents to his expectation. The two letters of this period published in E were perhaps selected from it as the only ones which, doubtless by revision, could be made worthy of Erasmus' reputation.

Scriverius' reprint of Merula's book (O^2) contains thirty-four out of the forty-two letters in Book 1, and adds to them a number of others, most of which are letters to and from Pirckheimer. These are very possibly derived from the recently published volume of Pirckheimer's works (P): but as Scriverius omits some of those printed by Goldast and adds a new one addressed to Pirckheimer, it is possible that his collection came from another source. He has also three new letters, addressed to John de Hondt.

The *Epistolae Familiares* (Q) were discovered in 1773 by the Bishop of Basle in the records belonging to the Chapter, and deposited in the University Library, where they are now. They were edited a few years later by some one who conceals his name, but who was probably an official of the Library. The letters are all addressed to Boniface Amerbach, and with two exceptions, one of 1515 and the other of 1522, belong to the period of Erasmus' sojourn in Freiburg, 1529-35.

The name of the editor of the great London volume of 1642 (Lond.) is not known; but Mr. Nichols has shown[34] that there is good reason for identifying him with a certain Adrian Vlacq[35], a Dutch bookseller resident in England, whose name appears on the title-page in some copies of this edition. The text varies between the Basle folios of 1538 (N^1) and 1541 (N^2); but the omission of the letter to Loxanus mentioned above indicates N^1 as the original used. The editor follows the example there set of collecting the prefaces, cast in the form of epistles, from Erasmus' other works; and these, with the letters published by Merula and Scriverius, make up two new books and a half. But his work, though mainly collecting and reprinting, was not entirely so; for a few dates are added, and the text is occasionally corrected. As supplements to the London volume were published at the same time collections of the letters of Melanchthon, More, and Vives, containing respectively five, one, and eighteen letters to Erasmus.

Leclerc, in his great edition of the whole of Erasmus' works (LB.), was the first to attempt the chronological arrangement, which Erasmus

[32] See Epp. 3. 40 n., 17. 60 n., 19. 2 n. and 33 n., 28. 24 n.
[33] Ep. 28. 4 n.
[34] vol. i. p. liv.
[35] See ADB. He resided in England from 1633 to 1642.

rejected. He was assisted perhaps by De la Faye, who afterwards worked up the Deventer letter-book [36]. The letters were printed with care, the basis being apparently the London text; for in some cases where this differs inadvertently from the Basle text the Leiden edition reproduces the mistakes.[37] But this is not always so; for sometimes the Leiden text reverts from a change (not manifestly an error) made by the London editor to the reading of the authorized editions [38].

The arrangement of the letters, however, was done superficially. The dates assigned in the preceding editions were accepted almost without question, and the letters placed accordingly; those which too obviously conflicted with Erasmus' movements as shown by other letters being deferred to the Appendix, which was swelled by the inclusion of the Deventer letter-book and other late-gathered contributions [39]. In consequence, for the years up to 1517, during which the Basle folio was a false guide, the Leiden arrangement is not of much more value than that of its original. For two hundred years, however, it has remained the standard edition of Erasmus' Epistolae.

TABLE OF EDITIONS

A (Damiani Elegeia). Iani Damiani Senensis ad Leonem X. Pont. Max. de expeditione in Turcas Elegeia, etc.
Basle, J. Froben, August 1515. 4°. No Preface.
4 letters, all of May 1515.

B (Epistole ad Erasmum). Epistole aliquot illustrium virorum ad Erasmum Roterodamum et huius ad illos.
Louvain, Th. Martens, October 1516. 4°. Preface: Peter Gilles to Gaspar Halmal, 26 Sept. 1516, Antwerp.
21 letters: 3 from A; 18 new.
Range of new letters: 11 Oct. 1514–Aug. fin. 1516.
Distribution: 1514, 2; 1515, 2; 1516, 14.

C[1] (Epistole elegantes). Aliquot epistole sanequam elegantes Erasmi Roterodami et ad hunc aliorum eruditissimorum hominum, antehac nunquam excusae praeter vnam et alteram.
Louvain, Th. Martens, April 1517. 4°. Preface: Peter Gilles to Antony Clava, 5 March 1517, Antwerp.
35 letters: 4 from B; 31 new.
Range of new letters: Oct. 1515–March 1517.
Distribution: 1515, 1; 1516, 10; 1517, 20.

C[2] Idem. Basle, J. Froben, Jan. 1518. 4°.
52 letters. A reprint of A (except one letter), B, and C[1].

D[1] (Auctarium). Auctarium selectarum aliquot Epistolarum Erasmi Roterodami ad eruditos et horum ad illum.
Basle, J. Froben, August 1518. 4°. Preface: Beatus

[36] See App. 8.
[37] e.g. Epp. 283. 149, 293. 8.
[38] e.g. Epp. 215. 20, and 233. 6.
[39] See p. 608.

Rhenanus to Michael Hummelberg, 22 (?) August 1518, Basle.

63 letters, all new.

Range: Oct. 1499–26 Aug. 1518.

Distribution: 1499, 2; 1513–1516, 6; 1517, 25; 1518, 30.

D² Idem. Basle, J. Froben, March 1519. 4°.

E (Farrago). Farrago noua epistolarum Des. Erasmi Roterodami ad alios et aliorum ad hunc: admixtis quibusdam quas scripsit etiam adolescens.

Basle, J. Froben, October 1519. Fol. No Preface.

333 letters: 4 from D; 329 new.

Range of new letters: 1489 ?–15 Aug. 1519.

Distribution: c. 1489, 2; 1497–1506, 104; 1509, 2; 1511–1513, 43; 1514, 10; 1515, 9; 1516, 19; 1517, 28; 1518, 30; 1519, 78; uncertain, 4.

F (Epistolae ad diuersos). Epistolae D. Erasmi Roterodami ad diuersos et aliquot aliorum ad illum, per amicos eruditos ex ingentibus fasciculis schedarum collectae.

Basle, J. Froben, 31 Aug. 1521 (on title-page). Fol. Preface: Erasmus to Beatus Rhenanus, 27 May ⟨1521⟩, Louvain.

617 letters: 446 from C¹, A, B, D, E, 4 being duplicates, 2 from E omitted; 171 new.

Range of new letters: 11 July 1513–22 Nov. 1521.

Distribution: 1513 to 1518, 17; 1519 to 1521, 154.

G (Selectae epistolae). Selectae aliquot epistolae nunquam antehac euulgatae.

Basle, J. Herwagen and H. Froben, c. September 1528. 4°. No Preface.

5 letters, all new.

Range: c. 16 Oct. 1527–6 Sept. 1528.

Distribution: 1527, 1; 1528, 4.

H (Opus epistolarum). Opus epistolarum Des. Erasmi Roterodami per autorem diligenter recognitum et adiectis innumeris nouis fere ad trientem auctum.

Basle, H. Froben, J. Herwagen and N. Episcopius, 1529. Fol. Preface: Erasmus to the reader, 7 Aug. 1529, Freiburg.

1025 letters in 24 books: 619 from F and G, 1 being a duplicate; 406 new.

Range of new letters: 17 Jan. 1507–19 Aug. 1529.

Only 10, or perhaps 12, letters earlier than 1522.

J (Epistolae floridae). Des. Erasmi Roterodami epistolarum floridarum liber vnus antehac nunquam excusus.

Basle, J. Herwagen, September 1531. Fol. Preface: Erasmus to John Herwagen, 9 Aug. 1531, Freiburg.

112 letters, all new.

Range: 3 Apr. 1523–21 Aug. 1531.

Distribution: 1523, 1; 1528, 1; 1529, 9; 1530–1, 101.

K (Epistolae palaeonaeoi). Desiderii Erasmi Roterodami epistolae palaeonaeoi.
Freiburg, J. Emmeus, September 1532. Fol. No Preface.
131 letters: 106 from J; 25 new.
Range of new letters: 5 Aug. 1531–9 Aug. 1532.
Distribution: 1531–2, 24; 1 uncertain.

L (De praeparatione). De praeparatione ad mortem liber vnus. Epistolae aliquot . . ., quarum nulla fuit antehac excusa typis.
Basle, H. Froben and N. Episcopius, c. January 1534. 4°. No Preface.
16 letters printed at the end of the book; all new.
Range: 14 June 1532–24 Dec. 1533.
Distribution: 1532, 4; 1533, 12.

M (De puritate). De puritate tabernaculi siue ecclesiae Christianae. Aliquot epistolae selectae virorum excellentium et insigniter eruditorum nunc primum aeditae.
Basle, H. Froben and N. Episcopius, c. February 1536. 4°. At the end: Erasmus to Friendly Readers, 20 Feb. 1536, Basle.
20 letters: 1 from H; 19 new.
Range of new letters: 5 Apr. 1521–20 Feb. 1536.
Distribution: 1521, 1; 1522, 1; 1527–1534, 6; 1535, 9; 1536, 2.

N[1] (Epistolae vniuersae). Des. Erasmi Rot. Operum Tertius Tomus epistolas complectens vniuersas quotquot ipse autor vnquam euulgauit aut euulgatas voluit, quibus praeter nouas aliquot additae sunt et praefationes quas in diuersos omnis generis scriptores non paucas idem conscripsit.
Basle, H. Froben and N. Episcopius, 1538. Fol. No Preface.
1231 letters in 28 books: 1188 from H, K, L, M, 1 being a duplicate, 4 from H omitted; 29 prefaces; 14 new.
Range of new letters: 26 July 1531–17 May 1536.
Distribution: 1531, 1; 1532, 1; 1533, 6; 1535, 3; 1536, 3.

N[2] Idem. ibid. 1541. Fol. 1 letter added.

N[3] Des. Eras. Roterod. Epistolarum Opus, complectens etc. ibid. 1558. Fol. The added letter removed.

O[1] (Vita Erasmi). Vita Des. Erasmi Roterodami ex ipsius manu fideliter repraesentata. . . Additi sunt epistolarum quae nondum lucem aspexerunt libri duo, quas conquisivit, edidit, . . . Paullus G. F. P. N. Merula.
Leiden, T. Basson, 1607. 4°.
84 letters: 1 from E; 83 new.

O[2] (Magni Erasmi vita). Magni Des. Erasmi Roterodami vita . . . Accedunt epistolae illustres plus quam septuaginta, quas aetate provectiore scripsit, nec inter vulgatas in magno volumine comparent. P. Scriverii et fautorum auspiciis.
Leiden, G. Basson, 1615. 12°. A reprint of part of O[1], Bk. 1, and perhaps of P.
4 new letters.

P (Pirckheimeri Opera). Bilibaldi Pirckheimeri Opera, ed. M. Goldast.
Frankfort, J. Bringer, 1610. Fol.
47 new letters.

Q (Epistolae familiares). Epistolae familiares Des. Erasmi Roterodami ad Bonif. Amerbachium.
Basle, C. A. Serin, 1779. 8°.
94 letters: 1 from M; 93 new.

Lond. Epistolarum D. Erasmi Roterodami libri XXXI.
London, M. Flesher and R. Young, 1642. Fol.: in some copies, Sumptibus Adriani Vlacq. A reprint of N, O, P; with 115 additional prefaces and letters, including 2 of the 4 from H omitted in N, and 3 of the 6 from J omitted in K.

LB. Desiderii Erasmi Roterodami Opera Omnia. Tomus tertius, qui complectitur epistolas pluribus quam ccccxxv ab Erasmo aut ad Erasmum scriptis auctiores, ordine temporum nunc primum dispositas, multo quam umquam antea emendatiores.
Leiden, P. Vander Aa, 1703. Fol. 2 vols.

The following table illustrates roughly the constitution of the London volume, disregarding a few changes in order, which were made in F so as to bring certain letters nearer to their answers.

I. 1–3: F.
4–37: C^1, including 6–8 B.
II. 1–3: A.
4–18: B.
20–III. 50: D.
III. 51–XII. 7: E.
XII. 8–XVII. 26: added in F.
XVII. 27–XXIV. 15: added in H; including XXII. 27–31, G. XXIII. 5–9, letters already printed in various books.
XXIV. 16–XXVII. 6: K, including XXV. 8–XXVII. 4: J.
XXVII. 7–22: L.
23–42: M.
43–58: added in N.
XXVIII. 1–27: Prefaces collected in N.
28–XXIX. 93: Prefaces.
XXX 1, 2. H.
3: Letter printed separately in 1528.
4–14: O^2.
15–17: O^1, Bk. i.
18–74: O^2.
75–80: O^1, Bk. i.
XXXI. 1–41: O^1, Bk. ii.
42: A.
43–54: Prefaces and Apologetics.
55–57: J.
58, 9: Apologetics.

APPENDIX VIII

THE DEVENTER LETTER-BOOK

The Athenaeum Library at Deventer contains one of the letter-books (MS. 91) in which copies of Erasmus' correspondence were made by his servant-pupils. Its genuineness is indisputably established by corrections made by Erasmus himself, which occur throughout the volume, the first being on f. 1, the last on f. 211. In the spring of 1705, when Leclerc's great edition of Erasmus' complete works was in progress[1], the volume came into the hands of his enterprising publisher, Peter Vander Aa, and such of its contents as were not already printed were incorporated in an appendix to the volumes of letters, which were then too far advanced to admit of reconstruction. After being used for Leclerc's edition, for which purpose it was actually put into the printers' hands, the letter-book came into the possession of the Academia Gelro-Zutphanica at Harderwyk; and, on the demise of that institution in 1816–7, it passed with other literary treasure into the Deventer Library, where it now reposes.

The manuscript does not appear ever to have been bound together and, as it now stands, consists of 228 separate folios, and a small title-page, unnumbered, on which is inscribed in a late xvii^c hand[2] within an elaborate border, very finely drawn, '*Collectio exquisitissima epistolarum Desid. Erasmi Roterodami et ad eum scriptarum, in qua diversae Autographae, nempe No.* 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 237, 239. *MSS.*' This is followed by 224 folios numbered consecutively at the foot of the page by some late hand. Then come two autograph letters to Erasmus, one from Alciati (LB. App. 356), the other from the Archduke Ferdinand (LB. 705) written by James Spiegel, which are numbered 237–238 by the same late hand. Then a half-sheet unnumbered, containing LB. 781 in a xvii^c hand; and the last sheet is blank except for the number 206 which is part of an older numeration.

The late numeration may with probability be assigned to John de la Faye, who edited the manuscript for Leclerc's edition. It cannot be earlier than Leclerc's edition, for the letters on f. 238 and the half-sheet were evidently in Leclerc's hands before he received the letter-book, since he was able to incorporate them in the body of the letters. And that this was complete before the Appendix letters were dealt with is shown by the fact that the letter on f. 237, though later in date than the two just mentioned, is placed in the Appendix. In any case the numeration is probably not much later than Leclerc's time.

The book contains altogether 366[3] letters and pieces of verse, of which 55[4] were printed by Erasmus himself in different collections

[1] See a note appended by Leclerc to his *Vie d'Érasme* in the *Bibliothèque Choisie*, Amsterdam, 1705, vol. vi. p. 238. It appears from the *Avertissement*, f°. A[2]. v°, that vol. vi. of the *Bibliothèque* was published about April 1705.

[2] Mr. F. Madan assigns it to the years 1680–1700.

[3] Six letters are copied twice, making 372 in all.

[4] Fifty-one of these are printed in the body of Leclerc's edition, four in his appendix. LB. 334 occurs in the Deventer book, f. 223; but since it is

of his *Epistolae*, while 311 [5] came as treasure to Leclerc; the former consisting mainly of elegant epistles from Erasmus, the latter of his more familiar correspondence and of letters and verses from his friends. An examination of the letters printed by Erasmus enables the period during which the letter-book was written to be determined with accuracy. Of the 53 letters contained in the three earliest volumes of Erasmus' Epistles, A, B, and C^1, published in August 1515, Oct. 1516, and April 1517, only three, all from B, appear in the Deventer book, and one of these is a fragment of a few lines only (f. 123), against which the scribe, Hand A, probably the earliest, has written 'impressa est,' having discovered his error before he had gone far. But of the 63 letters in D, published in August 1518, as many as 35 are written in the Deventer book, besides 15 which are published in E, Oct. 1519, and 1 in F, August 1521. That these were written into the book before the publication of D is shown by the fact that a number of them contain corrections [6] and additions in Erasmus' hand, which are embodied in the printed text. It is a plain inference, therefore, that the letter-book was copied by Erasmus' pupils during the years 1517–8.

The distribution of the letters contained in the manuscript throws further light on its composition. Out of 366 in all, 336 can be assigned with certainty to their years, which are distributed as follows:

1509–12.	4
1514.	11
1515.	29
1516.	49
1517.	150
1518.	90

and 3 later, which formed no part of the original letter-book. Of these letters 168 are by Erasmus, 168 by his friends. The date 17 July 1517 forms a sort of dividing line. Only one of Erasmus' letters (LB. App. 81, dated 28 Sept. 1516) falls before it; only 26 of his friends' letters are later. It is noticeable that the 4 letters written before 1514 all come from England.

Altogether six, or perhaps five, hands can be distinguished in the book. They may be arranged as follows:

1. Hand A, which covers ff. 93–204 continuously, except for a letter written by Hand D on f. 93 v°, evidently in a blank space, and for f. 102, also written by Hand D, which is plainly out of place. The writing varies to a most remarkable degree, from strongly marked curves to straight and regular formations [7],

in the body of Leclerc's work, it must have been printed from the *Ratio Verae Theologiae*, Basle, Froben, Nov. 1518.

[5] Two pieces, an unfinished letter and a poem, are omitted by Leclerc; two letters are made into one, App. 296; two poems are combined with letters, App. 119 and App. 233; and two letters, 705 and 781, are placed in the body of the work. So that the manuscript as it now stands furnished Leclerc with 304 unpublished letters for his Appendix.

[6] It may also be noted that a number of additions appear in the printed versions of which there is no indication in the letter-book, and which were therefore made presumably when the book was in proof.

[7] A specimen of Hand A in its straight form is shown in the facsimile of Ep. 215.

occurring in bundles of leaves which can be distinguished from one another with apparent ease. Ff. 183–7 for instance seem plainly to be by a different hand from ff. 188–204. But at f. 121 the two writings mingle and become undistinguishable, the characteristic upstrokes of the one appearing in the same line, and even in the same word, with those of the other. The limits of the letters copied by this hand are from 27 May 1509 (Ep. 215) to 11 Nov. 1517[8] (LB. App. 205).

Among the Erasmiana in the Basle University Library is the manuscript copy of Erasmus' translation of Book II of Gaza's Grammar, which was sent to Basle in August 1517, and printed by Froben[9]; the compositors' marks on the manuscript to show the ends of the pages corresponding exactly with the pages of Froben's first edition. It is written by this hand, almost entirely in the straight form, with corrections in the margin by Hand C; which are included, however, in Froben's text.

2. Hand B, covering ff. 206–224, 205 being blank, the letters ranging from 22 Apr. 1517 (LB. App. 130) to 7 Oct. 1517 (LB. App. 193).

3, 4. Hands C and D, covering ff. 1–16 and 30–92, with isolated letters by D on f. 93 v° and f. 102. The differences between them are strongly marked, but they are plainly contemporary with one another, since several letters are begun by one hand and finished by the other. The range is from 8 July 1517 (LB. App. 146) by D, and 13 July 1517 (LB. 258) by C, to 24 Apr. 1518 (LB. App. 135) by D, and 26 Apr. 1518 (LB. 314, 5) by C. These two scribes evidently did not accompany Erasmus to Basle in the summer of 1518.

5. Of Hand E there are only two letters (LB. App. 284, 5) on f. 17. They are dated 31 May 1518 and are plainly written by some servant acquired at Basle. In spite of obvious differences, it may possibly be identified with the next hand, Hovius', for there are points of resemblance, and the two are hardly farther apart than the two forms of Hand A. It is noticeable also that two leaves (ff. 18–9) are lettered[10] by Hand E but are written by Hovius.

6. The next and last hand has some very distinctive marks, notably the letter d. It covers ff. 18–29, and the letters range from 13 Aug. to 25 Oct. 1518, consisting almost entirely of letters written after Erasmus' return to Louvain. In some scribblings by this hand in the margin of f. 58 the words 'Houus tuus' occur, which are evidently the scribe's own signature; and he may thus be identified with John Hovius, who entered

[8] LB. App. 118 and 129 from their contents seem to require the dates 20 Mar. and 22 Apr. 1518, although the manuscript gives 1517 unmistakably for each. But it is possible to place them in 1517, and there is a strong presumption in favour of 1517 from their position on ff. 105, 6, which are signed A_2, A_3, and are therefore some of the earliest leaves written by this hand, if we may assume the signatures to have been affixed when the leaves were written; and also from the fact that there are only two letters in this hand (LB. App. 197 and 205) certainly later than 16 Sept. 1517.

[9] LB. App. 236, 7.

[10] See below.

Erasmus' service at Basle in the summer of 1518 and remained with him for some years. The other hands I am not able to identify, but one is probably that of John Smith, who was in Erasmus' service at intervals between 1512 and 1518[11].

The composition and arrangement of the manuscript also help to elucidate its history. The scribes used loose sheets of paper folded in two, and the first two hands, A and B, adopted the practice of grouping the sheets together in signatures, A, B, C, &c., like a printed book, each group containing 4 or 5 sheets, forming 8 or 10 leaves. Most of the leaves are now separate, but a few sheets still remain uncut, and originally they were doubtless all so; for not only do the groups consist invariably of an even number of leaves, half of which have a watermark, generally the same throughout each group, and half not; but also ff. 203–4 are out of place through some error of the scribe, Hand A, who having gone straight from f. 202 to f. 204 was unable to rectify the mistake by rearrangement of the leaves, but was obliged to write on f. 202 a note directing the reader to f. 204.

When the volume increased in size, Hand C or Hand D made a new numeration, numbering the leaves in the top right hand corner from 1 to 206[12], now ff. 46 to 224, with the blank leaf at the end of the book. The first 53 of these leaves are in Hands C and D, containing the earlier letters written by them; but the remainder are by A and B. It is noticeable, however, that ff. 36–9 are numbered 54–7, and that f. 102 also in D's hand forms a second 62. It appears, therefore, that Hand C or D originally carried its numeration at least as far as 62 with leaves written by itself, but subsequently mislaid or discarded its own leaves 54 and onwards and continued with the large blocks written by A and B. On the later written leaves, ff. 1–45, there are two numerations by Hand E, ff. 1–19 being lettered with the Roman alphabet, d–y, and ff. 30–45 with the Greek, β–ρ, in addition to the numbers 54–7, which, as already stated, appear on ff. 36–9, whilst ff. 20–9, the work of Hovius, have no older numeration.

These various considerations make it possible to determine with accuracy the date and composition of the Deventer letter-book. At some time in the summer of 1517, after the publication of *Aliquot epistole sane quam elegantes*, Louvain, Th. Martens, April 1517 (C^1), Erasmus gave to two of his servants, A and B, a number of letters from his friends to be copied, including a few of comparatively early date from England. In the autumn these servants left him and two new ones, C and D, carried on the book, now mainly with Erasmus' own letters, until he went to Basle for the summer months of 1518. By them the book was arranged and the leaves numbered. At Basle Hovius, and perhaps another pupil before him, entered Erasmus' service, and besides making a few additions added two systems of lettering to complete the arrangement. Finally, after Erasmus' return to Louvain and recovery from the plague, the budget of letters in which he narrated his adventures and misfortunes to his friends

[11] See p. 534.
[12] Of these 5, 6, 12, 13, 28, 29, 64–76, 89–94, 184, 205—twenty-seven in all—are now missing.

was inserted by Hovius in Oct. 1518, and there the volume ends abruptly. The same considerations mark the limits within which the 30 letters of doubtful date may be placed. Those of Erasmus himself almost certainly lie between July 1517 and Oct. 1518; the letters to Erasmus, except the one from England, may be assigned to the years 1514–8, with considerable probability in favour of 1516–7. It would appear that four leaves of the Roman alphabet and at least two of the Greek have disappeared. In the latter ϛ and ϙ were not included, since both ε and π end in the middle of letters which are continued on ζ and ρ; but the letter on ρ breaks off abruptly at the foot of the page, so that at least one leaf must be lost and perhaps more. A leaf is missing also between ff. 28, 9, as de la Faye noted in his App. 296, near the end of Hovius' work.

Thus before the letter-book came into the hands of the person, probably de la Faye, who gave it its latest numbering, from 1–238, it had already lost 34 leaves at least, some of which were doubtless filled with letters printed in D and E, whilst a few may have been blank, like some of those still included. Leclerc added to it a few autographs, which were in his possession, but since the title-page already mentioned was written 2 leaves—ff. 225, 6—and 9 of the autographs have disappeared, Spiegel's letter in Ferdinand's name, which is numbered 238, apparently not being considered an autograph. The manuscript has also suffered in the hands of de la Faye, who after preparing it for publication sent it down to the press to be set up; a proceeding which reflects great credit on the compositors who deciphered the abbreviations of sixteenth-century Latin, but exhibits also the carelessness of the age in dealing with manuscripts[13].

His task was on the whole well done. He took the pains to collate such of the letters in the book as were already in print, and gave some of the more notable differences in his Addenda. In the new letters the text was carefully edited and printed; there are very few misprints, and the number of serious errors is small. And though he defaced the manuscript by underlining the words he wished printed in italics, by transforming the names of places whence the letters were written from the locative case to the ablative, and the dates from the Roman to the modern fashion, not always correctly, by altering the spelling of Latin words and names to that current in his own day, often really obliterating the text by the emendations he wrote over it, we should have little quarrel with him, since the superiority of the older ink has asserted itself and enables the underlying words to be read in nearly all cases. But in two matters he betrayed his trust as an editor; in inserting titles to letters, where they were wanting, and in adding dates of time and sometimes of place, without indicating that he was acting on his own authority. The cases in which titles are attributed are fortunately few, but the number of letters to which he added year-dates forms about one half of the total, and of these a considerable number are wrong.

He was evidently encouraged to some licence in emendation by

[13] Dr. P. C. Molhuysen in his *Geschied. d. Universiteits- bibliotheek te Leiden*, 1905, pp. 36, 7, gives instances of manuscripts being similarly prepared and sent to the press by Vulcanius († 1614) and P. Burmann († 1741), both citizens of Leiden. The practice was doubtless widespread.

consideration of the circumstances under which the letter-book came into being. The boys who wrote it were not advanced scholars, and doubtless were often in a hurry to get their irksome task finished; of the letters which they copied, too, some at least must have been crabbed and hard to decipher. It is not surprising, therefore, that in addition to the common faults of copying a number of impossible words and unreadable sentences are found, which invite correction by an editor; and the character of the copyists needs to be continually borne in mind in criticizing the text of letters which emanate from this source.

Leclerc says in his preface that the Deventer letter-book supplied him with 322 unpublished letters. To the 304 mentioned above may be added 4 which he inserted in the Appendix, although they had been printed already by the London editor[14]; and thus 14 remain to be accounted for, which he found in the book, but which are now lost. They covered some of the missing leaves, including ff. 225–236 and 239, and 9 of them were autographs. From the composition of the Appendix it is possible to trace them with some degree of certainty.

Of the 517 letters which it contains 304 come, as we have seen, from the Deventer book; 118 were already printed in the London edition, but had been omitted by Leclerc from the body of his work because their dates would not accord with his arrangement; 1, which had escaped the London editor[15], he found in the Basle folio of 1541 (N^2); and 43 more are in the Codex Rehdigeranus, 254, of the Town Library at Breslau[16]. Out of the remaining 51, 19 are so directly concerned with Erasmus' Gouda friends[17] that they probably formed a separate collection placed in Leclerc's hands by one of the persons mentioned in his preface; and from the prominent part occupied by William Herman[18] it would seem as though the collector had chosen out letters addressed or relating to Erasmus from a letter-book belonging originally to Herman.

Some such collection as this was sold in April 1705 among the books of Peter Francius, late Professor of History at Amsterdam, with the description in the auction-catalogue[19]: 'Cornelii Aurelii, Herasmi, Dorpii et alior. Belgar. epistolae mss. in charta.' This manuscript, which has since unfortunately disappeared, may perhaps have been that from which the Gouda letters came to Leclerc. The coincidence in time is noticeable; for it was just then that the Deventer book reached him and necessitated a reconstruction of his Appendix. If the identification is accepted, we must suppose

[14] App. 84, 192, 239, 392.

[15] App. 515; see p. 597.

[16] In the Breslau codex, which came into the library in 1645, all these letters are originals and with one exception (App. 469) they are complete; but for a number of them Leclerc prints only fragments. With App. 469, however, the manuscript begins at the same point as Leclerc's version. For the other letters which he prints in an incomplete form it is possible that he had before him not the originals, but a series of extracts made in a commonplace-book.

[17] Epp. 5, 6, 11, 12, 17, 19, 21, 24, 25, 27, 33–8, 84, 92, 142; LB. App. 394, 413–20, 436, 447–9, 454, 488–92.

[18] Of the last nine letters eight are by him.

[19] *Catalogus . . . librorum Petri Francii*, Amsterdam, Wetstein, 1705, p. 129. I owe this information to Dr. P. C. Molhuysen.

that the letters of Dorp and 'other Belgians' had no concern with Erasmus. The fact that Francius' name is not mentioned by Leclerc among those from whom he received new letters does not create a difficulty; for the books were being sold after Francius' death, and Leclerc might have had the manuscript from the purchaser, who was perhaps Vander Aa.

17 more letters in Leclerc's Appendix can be traced as follows:

App. 2 = Ep. 183 of this edition.
8: see Ep. 296 introd.
160: printed in the *Lamentationes Obscurorum Virorum*, 1518.
321 and 324: formerly autographs in the Town Library at Gouda; see I. W⟨alvis⟩, *Beschryv. d. Stad Gouda* (1713), i. pp. 218 and 251. Only the former now survives there.
326: printed in Gabbema's *Epistolarum. . . centuriae tres*, 1663.
346: printed in P.
359: autograph in the University Library at Leiden.
372: autograph in the Morrison collection.
374: autograph in the University Library at Leiden.
385: printed in Gabbema.
405 = Ep. 109 of this edition.
437 = Ep. 45.
475: printed in the *Opera* of Sir Thomas More.
514: Merula's preface to O[1].
516, 7: from sources indicated by Leclerc.

2 more, App. 378 and 384, from their character are not likely to have formed part of the collection which came into Leclerc's hands; and thus 13 remain, App. 190, 315–7[20], 325, 330, 350, 364, 369, 370, 373, 375, 511, which nearly represent the 14 missing from his total. Of these App. 190 is the only one which by date could have belonged to the original letter-book. This identification cannot, however, be pressed; since it is quite possible that the three autographs[21], App. 359, 372, 374, were amongst those which were at one time sheltered within the covers of the Deventer letter-book.

APPENDIX IX

THE GOUDA MANUSCRIPTS

In the Town Library at Gouda are two manuscripts, Nos. 1323 and 1324, which have a unique value in serving to authenticate the early correspondence of Erasmus published by Merula. Both are small quartos, 1323 consisting of 180 leaves[1] numbered up to 172, 1324 of 162 unnumbered. But from gaps which appear in the contents it is plain that some of the original leaves have been lost—in

[20] For App. 315 and 317, which are printed in *M. Gudii Epistolae, etc.*, ed. P. Burmann, Utrecht, 1697, Leclerc states that he had Erasmus' autographs.

[21] App. 359 and 374 came into the Leiden Library in 1743 in Papenbroek's collection; see Molhuysen, op. cit., p. 38. They have no trace of de la Faye's numeration at the foot of the page.

[1] ff. 7 and 39 are missing; there is an unnumbered leaf between ff. 21, 2.

the case of 1323 before the leaves were numbered; and as these gaps occur at the stitching in the centre of the gatherings, the leaves seem to have been lost after the volumes were bound. The manuscripts are mainly the work of one person, Hand A, who, as will be seen, wrote somewhere about 1524; with additions by a later hand, B, writing about 1538. Both manuscripts are bound in limp vellum, the binding of 1324 being the earlier; since it is in the wallet form and has fly-leaves from a mediaeval philosophical manuscript, whilst 1323 has headbands, tie-strings, stained edges (all characteristics of a later style) and no fly-leaves[2]. Both were probably written on detached leaves, which were afterwards bound together; but 1323 has evidently been bound twice, since its margins and the writing on them have been much more cut down than those of 1324, and the height of its page has been reduced from 8 inches to $7\frac{3}{8}$. In 1324, too, there are only two gaps where pages have fallen out; in 1323 there are at least four, two of which[3] have been supplied by Hand B, who copied the loose leaves on a different paper and inserted the new in place of the old.

The contents of the manuscripts are of the highest importance. 1323 opens with a number of letters and poems, written to or by Cornelius Gerard of Gouda about the years 1489–93[4], which have been published for the first time by Dr. P. C. Molhuysen of Leiden in NAKG. 1905, iv. 54–73; and some poems by Erasmus and William Herman of Gouda, which are still unpublished (ff. 1–24). Herman's are of interest as bringing to light a fact hitherto unknown, that he was a pupil of Hegius at Deventer; Erasmus' are evidently compositions of his early years, and are entitled *Erasmus magistro Enghelberto Leydensi*, *Elegia de collatione doloris et leticiae*, *Elegia de praepotenti virtute Cupidinis pharetrati*, *Elegia querula doloris*, and the *Carmen Bucolicum*. This last was first published by Alard of Amsterdam after Erasmus' death (Leiden, P. Balenus, 1538), and has been printed by Leclerc (LB. viii. 561) from a manuscript formerly belonging to Peter Scriverius; in both sources it is stated to have been composed at Deventer. The version in the Gouda manuscript was probably taken from the original; since the romantic names Rosphamus and Gunifolda are used in place of Pamphilus and Galatea, which it may be conjectured were substituted by Alard, together with a number of corrections in the text, out of regard for Erasmus' credit as a classic.

On ff. 24 v°–32 are copied the letters between Erasmus and Wimpfeling, which were printed first in Erasmus' *De Copia*, Strasburg, Schürer, Dec. 1514. Then, ff. 32–8, follow some more poems by Cornelius Gerard, some verses of authorship unassigned, one of which is on the election of Adrian VI to the Papacy (Jan. 1522), others by Alard of Amsterdam and John Murmell of Ruremond,

[2] I am indebted for much of this information to Mr. S. Gibson of the Bodleian Library, who ascribes the binding of 1324 to xvi° med., that of 1323 to xvii° init.

[3] ff. 5, 6, and 32–4; it has been noted above that f. 7 is lost.

[4] One of the letters is contemporary with Ep. 28; another is perhaps later than Erasmus' departure to join the Bp. of Cambray, for Herman writing from Steyn sends to Cornelius greeting from Servatius and Francis, but makes no mention of Erasmus; cf. Ep. 35. 130.

and one entitled *Carmen Petri Nannonis paraneticum ad studiosos adulescentes, vt Goudam adeant literas Latinas Graecasque sub doctis praeceptoribus disciturі*. On ff. 40–56 is Adrian Barland's *Epithome de omnibus Hollandiae Principibus*, which is taken from the second edition, Antwerp, Hillen, Jan. 1520; on f. 56 an extract from 'Herasmus'' adage, *Auris Bataua*, the last in the Aldine Adagia of 1508; and on ff. 57–60 more poems by Cornelius Gerard and Herman, of which only one, Herman's Ode 9 (cf. p. 136), has been published, until recently by Dr. Molhuysen. Ff. 61–181 are occupied by *Collecta quaedam ex magno Epistolari Erasmi impresso Basileae in officina Frobeniana anno* 1538 ⟨N¹⟩, written by Hand B.

In 1324, which is written throughout by Hand A, the contents are also miscellaneous. The first item is Erasmus' preface to the reader prefixed to his paraphrase of St. Matthew, published in Feb. 1522. Then follow various extracts from his writings and letters; including the prefaces to his Suetonius (June 1518) and Seneca (July 1515), and the three letters prefixed to F (1521), which are not in E (1519). As the first, f. 46, to Beatus Rhenanus, is styled in the margin 'Praefatio in 2^{am} aeditionem Farraginis epistolarum suarum,' the suggestion is that the writer was in possession of E, and took an opportunity to begin copying the new letters added in F. Following these, f. 50 v°, is a copy of Reyner Snoy's preface to the *Silua Carminum Herasmi*, a very rare volume printed at Gouda in 1513. Then on f. 50 follows Dorp's letter to Erasmus attacking the *Moria*, which was written from Louvain in Sept. 1514. On f. 57 is the Brief of Adrian VI to Erasmus, 1 Dec. 1522, followed by Erasmus' letter to Jodocus Gaverus, 1 March 1524; both of which were printed in Erasmus' *Exomologesis*, c. Sept. 1524. The next item is Erasmus' Paraphrase on the 3rd Psalm, addressed to Melchior Viandal, 25 Feb. 1524, which was published with the *Exomologesis*; and then long sections from the *Exomologesis* and the *De Conscribendis Epistolis*, in the latter case following the edition of 1522. After some extracts from Politian and other Italian humanists comes the preface to Erasmus' edition of Cicero's *Tusculanae Quaestiones*, published in October 1523; and the book concludes with the two Disputations by Erasmus, the importance of which has been shown on pp. 245–6.

It is remarkable that in almost all cases the manuscripts have a text which differs from the printed versions, and which in some points is fuller and more correct. Not only is this so for the letters of Snoy and Dorp, but even with the correspondence of Erasmus—the Wimpfeling letters, the three prefixed to F, the prefaces to Suetonius, Seneca, and Cicero, the letter to Gaverus, and the Brief of Adrian—the manuscripts have in places a better text than that printed under the direction of Erasmus or his friends. This fact alone is very significant; and when it is combined with the possession of the Gerard correspondence, Erasmus' early poems, including the original form of the *Carmen Bucolicum*, and finally of the Disputations written in Oxford,—all of them known from no other source—it becomes plain that the writer of the manuscripts must have been some one who enjoyed the confidence of Erasmus or of one of his intimate friends, and thus had access to original documents.

The manuscripts have therefore the highest authority. Their value would be still further increased if it were possible to discover the identity of Hand A. Various indications go to show that he was closely connected with Gouda. Gerard, Herman, and Snoy, whose writings form so important a part of the contents, were all natives of that town; the poem by Peter Nanno is specially concerned with it; the writer can explain the allusions to Winckel and Cornelius of Woerden [5]; and finally he relates in the margin of 1324, f. 9, against a remark by Erasmus on preachers who try to arouse laughter in their audiences, an incident of a Franciscan preaching at Gouda, who made his hearers laugh at and not with him. The date at which 1324 was written was probably about 1524, since a large proportion of its contents were composed by Erasmus between the years 1521–4. 1323, however, as far as Hand A is concerned, may be placed somewhat earlier, since it has nothing later in date than 1519.

There are two other clues which may help to establish the writer's identity. He was unable to write Greek; and when words or sentences occur in the original, he usually writes 'Hic Greca.' In a few cases he transliterates into Latin, not always successfully; and only on three occasions [6] does he essay Greek characters, once with conspicuous failure. Again, at the end of Dorp's letter, 1324, f. 55, he writes: 'Huic epistolae respondet Erasmus apologia prolixa, quam reperies in codice Adagiorum nigro ad literam a, Non fuit, etc.' This evidently refers to some book of his own or belonging to some library which he frequented; and it may be conjectured that he had copied the letter in question into it with his own hand, since that letter was never printed with the *Adagia*.

The two manuscripts may perhaps have been the property of Hermann Lethmaet (1492–1555), a young man belonging to a good Gouda family, who in 1522 had recently entered the service of John Carondilet, Archbishop of Palermo, and in consequence had come into contact with the Imperial household and the life of a Court. Erasmus took much interest in him at this time, and wrote him two letters [7] which Lethmaet, who on his side was devotedly attached to his patron, was so delighted to receive that he carried them about in his pocket until they were nearly destroyed. After his death these two letters, with a few others written to him by distinguished personages, passed into the Gouda Library, where one of them still survives. In this Erasmus jests with him about the way to get on in life, and adds: 'Scripsimus epistolam iocosam de vtendo aula, sed quae seria ducat; ea est in libello de ratione componendi epistolas.' When, in 1524, Hand A began to make extracts from the *De Conscribendis Epistolis*, the first item selected is this *Epistola iocosa*, which it heads: 'Ex libello Erasmi de componendis epistolis exemplum epistolae monitoriae de vita aulica.' It is noticeable that the title given to the book is that used by Erasmus in the letter quoted, instead of that which is found in all the printed editions.

It does not seem possible to discover whether the manuscripts

[5] 1324, f. 108 v°, and 1323, f. 21; cf. pp. 73 and 565.

[6] 1323, f. 22 v°, and 1324, ff. 19 and 35.

[7] LB. App. 321 and 324.

came into the Gouda Library with Hermann Lethmaet's other papers; but Dr. van Ysendyk, the Town Librarian, has traced them back as far as a catalogue of 1638. The 'Codex Adagiorum niger' also cannot be identified. But if there is any truth in the suggestion of Lethmaet's ownership, he cannot have written them himself; for Hand A differs entirely from the handwriting of two autograph letters by him in the Breslau Town Library[8]. Dr. Hippe, of Breslau, to whom I owe this judgement, suggests, however, that they may have been written under his direction by a professional scribe.

APPENDIX X

MISCELLANEOUS LETTERS

1. ⟨The University of Cambridge⟩ to Lord Mountjoy.

Record Office: State Papers, Henry viii, § 5, f. 21. ⟨Cambridge?⟩
⟨1511 or 1513?⟩

[The letter which follows has been attributed by Brewer with good reason to the University of Cambridge; for the circumstances under which it was probably written see Ep. 233. 8 n. It is plain from the correction necessitated in l. 15 that the manuscript, though contemporary and well written, is only a copy.]

Si nulla in te ad Grecas litteras auxilii spes subesset, nobilissime Montioie et Mecenas noster vnice, vel necessitas nos stimulare nunc deberet vt sepius et iterum opem imploraremus tuam. Eo enim peruentum est vnde sine tuo et aliorum beneficio mouere nobis non liceat. Immensum stipendium est quod preceptori Greco sumus polliciti. Vires nostre exigue arce tantum non exhauste professorem non nisi numerata pecunia detinent. Hanc qui nos persoluemus, qui non habemus? Ita aut litterarum Grecarum iactura faciunda, aut onerandi amici, quorum fauori non frustra vt speramus credentes, fidem nostram maiore quam pro viribus summa onerauimus. Et nisi tu beneficii tui magnitudinem dandi celeritate ornare velis, iam iam labascunt promissa nostra. Vnicum remedium tua amicitia est, quam nobis debere te ipse pro summa tua modestia non modo non inficias ire sed predicare quoque lubentissime sustines. Nisi moderacionem animi tui notam haberemus, non diceremus hoc esse tempus quo de nobis vel non rogatus benemereri occupares. Generis nobilitatem parentibus debes; Academie nostre, vt ipse dicere soles, animi. Parentibus in extrema necessitate positis opem non afferre impium putatur. At quanto anima corpori est prestantior, tanto

7. detinet *MS.* 15. animi *correxi*: ad *MS.*

[8] Codex Rehdigeranus 254, Nos. 96 and 97.

preceptoribus quam parentibus plura vnusquisque debet. Per nobilitatem ergo tuam, nobilissime Montioie, quam virtutum et litterarum ymaginibus magis quam auorum te estimare scimus, agnosce nunc nos amicos tuos, si vires respicias, pusillos, si animi gratitudinem, vel potentissimis non cessuros.

2. ⟨From RR. to William Gonell.⟩

Record Office: State Papers, Henry VIII, § 9, f°. 99.

[The two following letters have been attributed by Brewer and Mr. Nichols to Erasmus. For reasons given on p. 533 I incline to suppose that they were written to Gonell by some friend in Cambridge.]

RR.

Qvod tuis litteris ad Bassum nostrum peciisti a me curari curaui, et ne grauate quidem, vtinam non minori iudicio quam diligencia, videlicet vt ad te venirent B. Mantuani poemata (de quibus quum hic eras co⟨n⟩uenimus) vna cum Laurencio Valla, Isodoro, et Angelo Policiano multo politissimo, quos bibliopole nostri prelo pumicique credidisti; quasi defunctos iam vita redderet ornaciores, qui quidem dum viuebant ceteros ornare studuerunt. Sed si iudicium meum postules, Isodoreus pascit magis quam ornat, Laurencius et Angelus ornant magis. At Babtista noster

Omne tulit punctum qui miscuit vtile dulci.

Hos comitatur non inutilis seruus An. Macinellus; qui si placeat maneto, sin minus redito. Mamotrectus plurimis mendis scatet quam pardus maculis.

Habes extemporium nunc quidem epistolium, habuisses longissimam epistolam et accuratam, si non dedisses nullam. Vale.

Nono ca. septe^{is}.

3. ⟨From RR. to William Gonell.⟩

Record Office: State Papers, Henry VIII, § 9, f°. 99.

Ad nonas calen. Nouembres accepi tuas litteras omnis amoris et humanitatis plenissimas. Quibus tunc non respondi, non quod non volui (velim certe vel libentissime), sed quod per alias iam tunc imminentes occupaciones non potui. Nimis enim ingratum hominem (quid dixi hominem?), immo prorsus inhumanum agam, si labores aliquos (vbi tua est causa) det⟨r⟩actauero. Non enim oblitus sum quantum me tibi deuinxisti amore, studio, labore tuo, et quasi hec omnia parum multa magnaque sint (que mihi sane semper visa sunt amplissima), eciam donis non abstines. Nam vt cetera taceam (dies

l. 21. litterrarum *MS.*

non sufficeret vnus), vna cum epistolio caseo me donasti et eo quidem neutiquam vulgari. Quam ob rem quum tot tantisque in me tuis donis tenuis nostra supellex non respondeat, ne nihil responderem, ex aliena (quod aiunt) officina M. Vegii codicellum de pueris probe sancteque educandis eo lubencius dono tibi dedi, quo magis videatur conducere tuo officio.

Vale ac Deum pro me preca.

6to idus nouembris.

RR.

14. dideatur *MS.* 16. por *MS.*

OXFORD
PRINTED AT THE CLARENDON PRESS
BY HORACE HART, M.A.
PRINTER TO THE UNIVERSITY

INDEX OF CORRESPONDENTS AND SOME BIOGRAPHICAL NOTICES

(*A Complete Index will be provided at the end of the final volume.*)

The references are to the numbers of the letters, unless p. is prefixed.